C. DE BRUYNS
REIZEN

1698

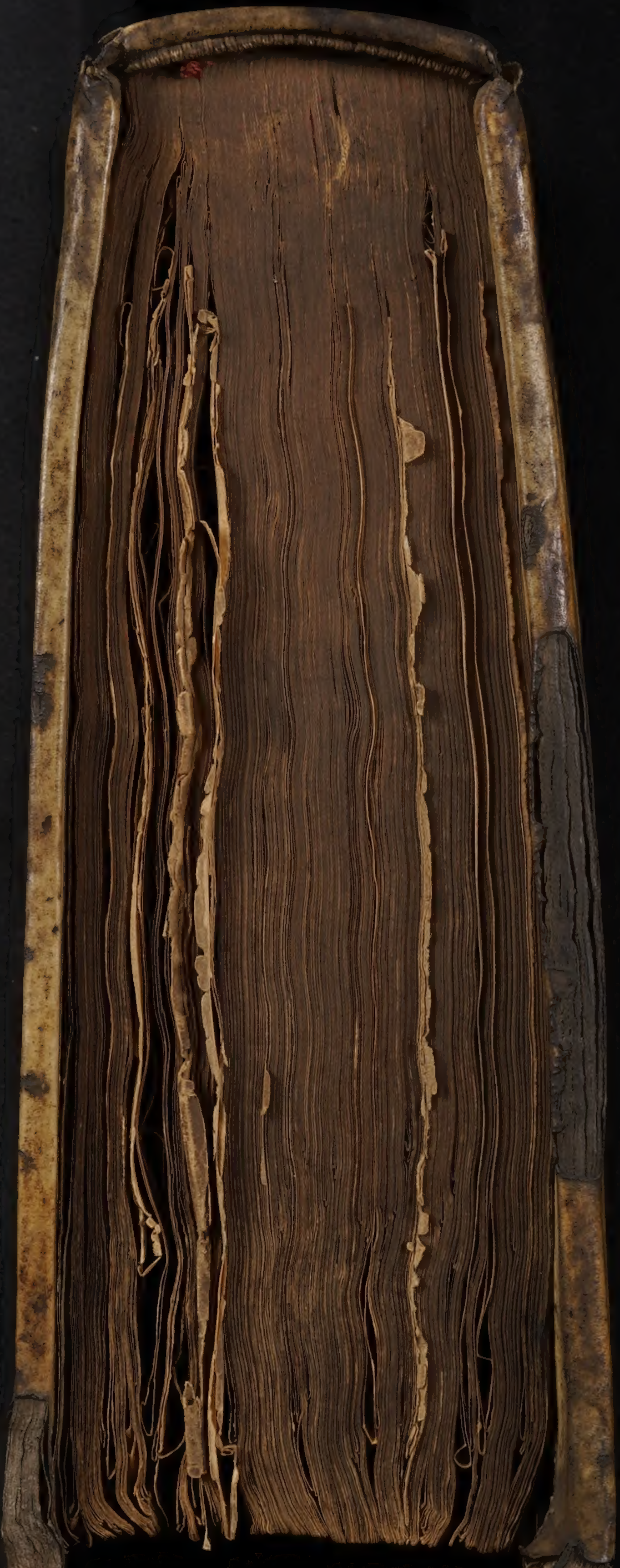

15814/D

Augustus Langdon.

JOHN P. REUTER,
BOOKSELLER,
139 Shaftesbury Avenue,
LONDON, W.C.

C. D. BRUYNS REYSEN
R. du Val Invenit.
J. Mulder Fecit.

61776

REIZEN

Van

CORNELIS de BRUYN,

Door de vermaardſte Deelen van

KLEIN ASIA,

De Eylanden

SCIO, RHODUS, CYPRUS, METELINO, STANCHIO, &c.

Mitſgaders de voornaamſte Steden van

ÆGYPTEN, SYRIEN

En

PALESTINA,

Verrijkt met meer als 200. kopere Konſt-plaaten, vertoonende de beroemdſte Land-ſchappen, Steden, &c. Alles door den Autheur ſelfs na het le-ven afgetekend.

Tot DELFT,

Gedrukt by HENRIK van KROONEVELD. CIↃ IↃ C XCVIII.

Met Privilegie.

Privilegie.

DE Staaten van Holland ende Weſt-Vrieſland. Doen te weeten: Alzo ons vertoond is by CORNELIS de BRUYN Schilder Gebooren en Woonachtig alhier in den Hage, dat hy Suppliant bezig was met over groote en zeer zwaare koſten in Folio te Drukken, zyne *Negentien Jaarige Reizen, gedaan door de Vermaardſte Deelen van Europa, ende Kleyn Azia, over 't Eyland Rhodus, na Ægypten, Syrien, Paleſtina, ende Cyprus, &c. geyndigd in den Jaare 1693. Verçierd met ruym twee Honderd kopere Konſt-platen.* Ende bedugt zynde, dat ligtelyk eenige nydige en baatzoekende Menſchen door wangunſt, ofte anderzints tot zyn Suppliants groote ſchaade en nadeel 't voorſz Boek in onzen Lande wel mogten willen nadrukken, ofte elders buyten 's Lands gedrukt zynde, in onzen Lande invoeren, verkoopen ofte verruylen, waar door den Suppliant in de vreedzame bezittinge van dit zyn voorſz Boek 't eenemaal verydeld zoude worden. Zo keerde hy Suppliant zich tot ons, oodmoediglyk biddende, dat wy hem Suppliant geliefden te begunſtigen met een ſpeciaal Octroy, ofte Privilegie voor den tyd van vyftien eerſt komende Jaren, waar by aan hem Suppliant voor zich zelve, zyne erven, ofte Actie verkrygende geconſenteert ende geoctrojeert wierde, omme alleenlyk, met ſecluſie van alle anderen, 't boven gemelde Boek, in zodanigen formaat ende Taalen als hy Suppliant goed vinde zoude, te mogen Drukken, doen Drukken, ende Verkoopen, met verbod dat niemand, wie 't ook zoude mogen zyn, 't zelve Boek, geduurende den zelven tyd, in 't geheel ofte ten deelen op eenigerhande manieren, ofte in eenige Taalen, ofte ook de voorſz Kopere Konſt-platen apart zoude mogen nadrukken, verhandelen ofte verkoopen, ofte elders nagedrukt zynde, in onzen Lande in te voeren, te verkoopen, te verruylen ofte anders te beneficeren op zeekere groote pœne by de overtreeders te verbeuren; ZO IST. Dat wy de zake en 't verzoek voorſz overgemerkt hebbende, ende genegen wezende ter beede van den Suppliant, uit onze rechte wetenſchap, Souveraine magt ende Authoriteit, den zelven Suppliant geconſenteert, geaccordeerd ende geoctrojeerd hebben, conſenteren, accorderen, ende octrojeren mits dezen, dat hy geduurende den tyd van vyftien eerſt achter een volgende Jaren het voorſz Boek, genaamd de *Negentien Jaarige Reizen, gedaan door de Vermaardſte Deelen van Europa en Kleyn Azia, over 't Eyland Rhodus na Ægypten, Syrien, Paleſtina, ende Cyprus, &c. geëyndigd in den Jare 1693. Verçierd met ruym twee Honderd kopere Konſt-platen, in Folio,* binnen den den voorſz onzen Lande alleen zal mogen Drukken, doen Drukken, uitgeven ende Verkoopen, verbiedende daarom allen, ende een ygelyken het zelve Boek in 't geheel ofte deel na te Drukken, ofte elders nagedrukt binnen den zelven onzen Lande te brengen, uit te geven, ofte te verkoopen, op verbeurte van alle de nagedrukte, ingebragte, ofte verkogte exemplaren, ende een boete van drie honderd guldens daar en boven te verbeuren, te appliceren een derde part voor den Officier, die de calange doen zal, een derde part voor den Armen der Plaatze, daar het caſus voorvallen zal, ende het reſterende derde part voor den Suppliant: alles in dien verſtande, dat wy, den Suppliant met dezen onzen Octroje alleen willende gratificeren tot verhoedinge van zyne ſchade door het nadrukken van het voorſz Boek, daar door in genigen deele verſtaan den Inhoude van dien te authoriſeren, ofte te advoëren, ende veel min het zelve onder onze protextie ende beſcherminge eenig meerder credit, aanzien ofte reputatie te geven, nemaar den Suppliant in cas daar inne yts onbehoorlyks zoude influeren, alles het zelve tot zynen laſte zal gehouden wezen te verantwoorden, tot dien eynde wel expreſſelyk begeerende, dat by aldien hy dezen onzen Octroje voor het zelve Boek zal willen ſtellen, daar van geen geabrevieerde ofte gecontraheerde mentie zal mogen maken, nemaar gehouden zal wezen het zelve Octroy in 't geheel ende zonder eenige omiſſie daar voor te Drukken, ofte te doen Drukken, ende dat hy gehouden zal zyn een exemplaar van het voorſz Boek gebonden ende wel geconditioneert te brengen in de Bibliotheeck van onze Univerziteit tot Leyden, ende daar van behoorlyk te doen blyken, alles op pœne van het effect van dien te verliezen; ende ten eynde den Suppliant deze onzen conſente ende Octroje mogen genieten als na behooren, laſten wy allen ende een ygelyken, die 't aangaan mag, dat hy den Suppliant van den Inhoude van dezen doen, laten, ende gedoogen, ruſtelyk, vreedelyk, ende volkomentlyk genieten ende gebruyken, ceſſerende alle belet ter contrarie. Gedaan in den Hage, onder onzen grooten Zegel, hier aangehangen op den vyftienden July, in 't Jaar ons Heeren en Zaligmakers, duyzent ſes honderd acht-en-tnegentig.

A. HEINSIUS.

Ter Ordonnantie van de Staten

SIMON VAN BEAUMONT.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

DEN DOORLUCHTIGSTEN EN GROOTMAGTIGSTEN VORST EN HEER WILLEM DEN DERDEN,

Door Gods genade

Koning van Engeland, Vrankryk, Schotland en Yrland, Beſchermer des Geloofs, &c. &c. &c.

IK neem, onder verlof uwer Majeſteit, met de uiterſte eerbiedenis, de vryheid, om dit myn werk, dat ik aan de voeten van uwe Majeſteit ter neder leg, met haar Koninglyken naam te vergulden: ik weet wel dat het veel gewaagd is, uwe Vorſtelyke bezigheden door dergelyke middelen te ſtremmen, die voor het beſte deel der Chriſten wereld waakende, alle Landen met de glori van uw naam vervuld hebt: maar ik durve my hier in vleien, dat uw Koninglyke Edelmoedigheid geen ongunſtige oogen

zal ſlaan op een werk dat getuigenis draagd van een Negentien-jaarigen arbeid: waar door ik, zo aanmerkelyk een gedeelte van de wereld doorreizende, de voornaamſte Overblyfzelen van de Heiligeen Onheilige Oudheid, daar de Wereld zich wel eer over verwonderde, na 't leven heb beſchouwd, afgetekend, en nu mynen Lands-genooten mededeel. In die deelen van 't Aardryk, is de naam en lof van uwe Koninklyke Majeſteit zelf 't over bekend, die door 't manhaftig ten eynde brengen van zo gevaarlyk een Oorlog, al 't Land aan Vrede geholpen hebt: die ruſt zal mogelyk, durf ik het hoopen, nu en dan dit Boek zo veel geluk byzetten, dat uw Majeſteit een enkel oogenblik over hebbe, voor 't gedenkwaardigſte dat 'er in begreepen is: immers ik hoope dat uw Koninglyke Majeſteit myne vrymoedigheid genadig ten beſte zal opneemen; terwyle ik uw Koninglyke Majeſteits dierbaare Perſoon, van welke 't wel zyn van zo veel Koningryken, en onze Nederlanden, afhangd, de tederſte voorzorge van den Koning aller Koningen beveelende, met d'uiterſte eerbiedigheid my tekene,

Doorluchtigſte Grootmagtigſte Vorſt en Heer,

UW KONINGLYKE MAJESTEITS

Ootmoedigſte en onderdaanigſte

C. DE BRUYN.

Gunſtige

Gunſtige
LEEZER.

ZO verſcheyden als de Reizigers zyn in haare neigingen, zo verſcheyden zyn ze in haare aanmerkingen, en, indien 't haar luſt dezelve aan 't gemeen mede te deelen, in haare beſchryvingen. Uit welk verſchil van zinnelykheden dan zo veele onderſcheidene verhaalen geſprooten zyn, dat men by na zoude denken, dat de Beſchryvers dezelve Landen niet zouden gezien hebben. 't Welk hoewel het den geenen, die op de Plaatzen niet geweeſt zyn, vreemd voorkomt, zo is 't echter niet zeer te verwonderen. Want, de geeſt zich hier of daar mede bezig houdende, vind men naauwlyks tyd om op 't overige te letten. Hoewel nu de Reizen door de *Levant*, hoedaanig deze Ooſterlyke Land-ſchappen genoemd werden, zo gemeen zyn, en door zo veele Braave Lieden ondernomen, die haare gedenkſchriften mildelyk aan de wereld, tot luiſter van hun naam, medegedeeld hebben, zo is nochtans deze verſcheydenheid van groote nuttigheid, voor al voor de laatere Reizigers, die niet kwaalyk doen van zich te bedienen van den arbeid van anderen, die voor haar de plaatzen bezien, en beſchreeven, hebben. Immers, ik heb my daar by zeer wel bevonden: hebbende de reiſen van de Heeren de la Valle en Thevenot, altyd by my medegevoerd, en my op de plaatzen daar ik my bevond, van dezelve bediend; gelyk ik my, daar ik dezelve konde bekomen, ook over al bediend heb van de beſchryving die D[r]. Olphert Dapper uit verſcheydene beſchryvingen t' zaamen geſteld heeft. Dit was niet alleen een groot behulp, om te weeten wat op elke Plaats merkwaardig was; maar, het was my ook ten grooten dienſt in 't opmaaken en bekorten van myne aantekeningen; in welke ik my konde tot dezelve gedraagen, wanneer ik vond dat de Schryvers niet te verbeteren waaren. Maar, gelyk my dat veel tyd beſpaarde in 't ſchryven, terwyl ik dezelve wel van nooden had om myne teekeningen te maaken, zo heeft dat veroorzaakt, dat ik in myne beſchryving niet wel heb konnen

vermyden, veelmaals zodaanig te ſpreeken en te ſchryven, als het by anderen gevonden werd. Maar, is daar ook yts aangelegen? of is het niet beter gebleeven by 't geene dat wel gezegd is, als door een geſochte verandering het verhaal te verbloemen, om het een ſchyn te geven van eygene vinding? Immers, ik meine het zo, en zal my nooit ſchaamen te belyden, dat in verſcheydene Plaatzen de uitdrukkingen van de genoemde Schryvers ontleend zyn, en dat ik in de beſchryving van Conſtantinopolen de Hr. Grelot, en in de aanmerkingen over de zaaken der Huidendaagſche Grieken, de Heer Smith in dat geene, dat my bekend was alzo te zyn, als zy het beſchryven, in veelen nagevolgd heb, oordeelende dat den Leezer die dingen in mijne Reis-beſchrijving niet te vergeefs moeſt zoeken, die zo wezentlijk waaren tot de kennis van de wyzen en zeeden dier volkeren. 't Geen ik het grootſte in mijn werk beoogd heb, is geweeſt het geeven van naauwkeurige aftekeningen van de Steden, Plaatzen, en Gebouwen die ik ontmoet heb, in welke ik zonder vermetenheid mag zeggen yts gedaan te hebben, dat van niemand ondernomen is. Wat de getrouwigheid van mijne teekeningen belangd, dewijl ze alle op de plaatzen zelfs, dikwils met groot gevaar van mijn leeven, ontworpen zyn, en met alle vereiſchte naauwkeurigheid gemaakt, durf ik my verzekeren, dat ze van niemand tegengeſprooken konnen werden: daar in tegendeel de afbeeldingen in de meeſte Reys-boeken, wanneer ik dezelve met de gedaante en hoedanigheden der zaaken wilde over een brengen, dikwils zo verre daar af verſcheelden, als of men Romen voor Conſtantinopolen wilde verbeelden. 't Welk daar van daan komt, dat de verbeeldingen der plaatzen meeſten tyd opgemaakt werden uit de beſchrijvingen, die de Autheuren daar van geven na haare wederkomſt; wanneer de Teekenaars, en Plaat-ſnyders 't verhaal naaſt getroffen hebbende, de Schryvers, die niet anders als een ruw denkbeeld van de plaatzen konnen hebben, zich eyndelijk verbeelden dezelve wederom te zien, of, ſo ze hier of daar al een gebrek gewaar werden, 't zelve zodanig niet konnen beduiden aan den Schilder, dat die magtig werd om het te herſtellen. 't Zal dan ten minſten hier in zyn, dat ik den Letter oeffenaaren, en Beminnaars van Uitheemſche zaaken, meer genoegen zal gegeven hebben, in dit myn werk, als eenige andere, en waar uit ik een toejuiching verwacht, die my mag aanmoedigen om 't ſelve te doen in een andere groote Reyſe, die ik, onder 't gehengen en de beſcherming van den Alderhoogſten hoop te onderneemen, en zo ymand op de plaatſen komende ſal bevinden dat myn oog ergens gefeild mocht hebben, ſal het my veel vermaak geeven,

indien

indien ik my mag verbeterd ſien. Vaar wel beſcheiden Leſer, en gebruyk dit, voor ſo verre als myn naarſtigheid en oplettenheid het u hebben konnen mededeelen, 't welk ik my verheuge dat de toeſtemming gehad heeft van de volgende Heeren, die 't werk begeerden te hebben, en haare naamen ter bekominge en koop van 't zelve ingeteekend hebben, zelfs eer het gedrukt was.

Naamen der Perſoonen die voor 't voorſz werk geteekend hebben.

	Exemplaaren.
Diederick Dickx.	7
J. v. Waeyen.	7
Robbert du Val.	14
J. Cunes.	7
Thieleman van Schelluyne.	21
W. v. Thiel.	7
Flor. P. Pittenius.	7
George Roſenboom.	7
Rutger van Cleef.	7
W. Houper.	7
Johan Dedel.	7
M. Iſſac.	7
Willem Paan.	7
G. Decker.	7
G. Wolfswinkel.	11
Matt. Stilte.	7
G. vander Eſch.	7
S. P. v. Duſſen.	7
Theod. vander Schuer.	14
Daniel van Mollem.	14
Jan Makreel.	7
O. F. Houttuyn.	7
P. Tierens.	7
N. A. Flinck.	7
Johan Kool.	7
Petrus Noortdyk.	7
L. Zeegers.	7
H. v. Hoornbeek.	7
Iſaac Fremeaux.	7
David Knibbe.	7
W. v. Schuylenburch, voor den Raad van zyn Majt. van Groot Britagne.	7
J. Croeſſe.	7
Joh. Hooft.	7
G. Bilderbeecq.	7
J. Bouts.	7
L. Scheltus.	7
J. Texelius.	7
Ger. Zas v. Boſſche, van wegen den Raad ter Admiraliteyt op de Maze.	18
Jacomo de Bucquoy.	18
E. D. Ruuck.	7
Daniel Mits.	7
Ab. Rutgers.	7
Wilhelm Vos.	7
Abraham de Pril.	7
J. v. Woeſtinghove.	7
Jac. Periſonius.	7
P. Hotton.	7
Coenraet de Bucquoy.	7
Hieronimus vander Marck.	7
A. Hinojoſa van wegen de Heer van Roſendaal.	37
Pieter Sceperus.	14
G. D. Munt.	7
Iſaak vanden Boogaard.	7
Daniel Geſelle.	9
Johannes Bronkhorſt.	21
Theodorus Schoon.	18
Johan de Witt.	7
Dirck Goris.	21
A. de Gelder.	7
Willem Wallis.	7
Joan Wallis.	7
W. v. Keſſel.	14
J. Cloribus.	21
Pieter Breſt.	7
Pieter Crommelin.	12
Jacob van Beverwyk.	8
Engel Loopes.	7
Adam Yſerhuys.	7
Barent Viſſer.	7
Pieter Grootemaat.	7
Meyndert Uytwerf.	26
S. Kiggelaer.	7
Lamb. Bidloo.	7
Pieter vander Veer.	7
Daniel Verbroek.	7
Adriaan Beman.	7
Leendert Eyermeet.	7
Hendricus Nahuys.	7
J. Roſa.	1
J. B. van Waſſenaar.	1
B. Doublet van St. Annelandt	1
Nicolaas Thomas vander Marck Heer van Leur.	1
Cornelis Clant.	1
E. de Nyn.	1
Ludovicus Suggeraet.	1
E. van Weede Hr. van Dykvelt.	1
G. Hoeuft.	1
B. Schepers.	1
Har. van Zoelen.	1
Jacob Danen.	1
Ab. Elſevier.	1
Gregorius van Teylingen.	1
D. Groenhout.	1
Johan van Heel.	1
Laurens Backer.	1
Jſ. v. Hoornbeek.	1
N. van Zuylen van Nyevelt.	1
Arnoldus Meyſteris.	1
Johan Vadericq Helvetius.	1
J. v. Woeſtinghove.	1
J. Eckhart.	1
Joh. Orroeick.	1
Johan Fridel Muller.	1
B. D. Lange.	1
Abraham Ketelaer.	1
Hermannus Luſneu.	1
Joſua van Belle.	1
Jonas Weymans.	1
W. van Hogendorf.	1
Pieter Paiſecoeur.	1
Thomas du Val.	2
Nicolaes Witſen.	1
Jan Six.	1
Abraham du Pre.	1
Gerrit van Santen.	1
Joan Calkoen.	1
V D. Wilde.	1
Cornelio van Laer.	1
Guglielmo Slaers.	1
Petrus Francius.	1
Nicolaus Oortmans.	1
Anthoni van Maurick.	1
Pieter Verwout.	1
Ameldonck Block.	1
Jacob Verwout.	1
Henrico Lub.	1
Sebaſtianus van Weenigem.	1
Hendrick Roos.	1
Johan Ouderogge.	1
J. D. Goede.	1
J. Diert.	1
J. Maſſis.	1
J. Senſerf.	1
Theunis Pelt.	1
J. M. de Braeu.	1
A. Paets.	1
C. v. Alckmade.	1
Joh. Molineus.	1
Jan Brouwer.	1
Ad. vander Werf.	1
Joannis Griffit.	1
Ewout Prins.	1
Johannes Boeken.	1
Richard van Muyden.	1
Pieter Ouſeel.	1
Wouter Aryenſe Heymont.	1
David van Bergen.	2
J. v. Schinne.	1
Aletta van Schinne.	1
Cornelis Vermeer.	1
Johan Daniel Schenkenberg.	1
Joannes Georgius Graevius.	1
Balthaſar de Groot.	1
D. v. Velthuyſe, tot Heemſtede.	1
J. v. Someren.	1
Johan Schaghen.	1
E. Booth.	1
W. vander Meulen.	1
Gerardus de Vries.	1
Melchior Leydecker.	1
Cornelius van Eck.	1
J. Hoeuft.	1
Hubert van Velthuyſen.	1
Lucas vande Poll.	1
Joannes Luyts.	1
H. Wits	1
Joh. van Rojeſteyn.	1
B. de Leeuw.	2
E. v. Sypeſteyn.	2
H. v. Wellandt.	1
Herm. van Halen.	1
I. v. Hoeven.	1

Guill.

NAMEN DER INTEKENAARS.

Guill. Bidloo.	1
Heyman Kient.	1
Iſ. van Vethuyſen.	1
Jacob le Fort.	1
Gysbert de Moy.	1
Hugo Verboom.	1
B. Bormans.	1
Jac. Henricius.	1
P. des Marets.	1
S. van Dam.	1
P. Voet van Winſſen.	1
C. v. Lidt. de Jeude.	1
Jean van Weede.	1
L. van Hartevelt.	2
Eduardus Holthenus.	1
C. v. Royen.	2
W. Peſters.	1
I. Vallan.	1
L. Walckier.	1
A. Burman.	2
Ant. van Rhee.	1
W. Spoor.	1
H. van Benthem.	1
I. M. van Lochorſt.	1
I. C. Smiſſaert.	1
D. Modé.	1
V. Huyberts.	1
Iſaac de la Fontaine.	2
Gaspar de Milange.	1
Philips de Flines.	1
Siewert vander Schelling.	1
Johannes Smith.	1
Juſtus de Vries.	1
Jan Bus.	1
David Rutgers.	1
Joan van Broekhuyzen.	1
A. Bentes.	1
I. v. d. Heyde de Jonge.	3
Antony Bierens.	3
Adam Redoch.	2
Joan Beaune.	1
Pieter Beaune	1
Jacob en Gilbert de Flines.	1
Jacob de Flines.	1
Maynart Troye.	1
Willem van Beeſt.	1
Hendrick van Beeſt.	1
Abraham van Beeſt.	1
George Clockener.	1
Olivier van Deuren.	2
I. Baartmans.	1
Did. Volmer.	1
P. Coſſon.	1
M. Doet.	1
Lucas van Ryp.	1
Abram de Vivier.	3
E. Becker.	1
Albert de Greve.	1
I. Roelans.	1
H. Leeuwen.	1
A. de Havelaar.	2
Fryneois van Nydeck.	1
Daniel de Win.	1
Dirk Mels.	1
Ian Theſingh.	1
P. de Neve	1
Iacob vander Merct.	1
C. Burgh.	1
Hendrik Terſmitten.	1
Iſaac van Hooven.	2
A. v. Thyen.	1
Mighiel v. Muſſcher.	1
Erneſt van Bevere van Weſt Yſſelmonde.	1
Witte van Gelder.	1
Bartholomeus Hardewil.	1

David Amya.	1
N. la Maire.	1
Iooſt van Heemskerck.	1
Willem van Mieris.	1
Samuel de Hulter.	1
Ioh. Antony van Voorſt.	2
Willem vander Linden.	1
I. Hubrechs.	1
I. Baſſee.	1
I. Paets.	1
Wilhem Vergents.	3
N. Clignet.	1
Lambert van Mullem.	1
Corn. van Welſenes.	1
Hend. Smits.	1
Mighael vanden Broucq.	1
C. Iſſac.	1
Adr. van Aſſendelft.	1
Ioan Waſteau.	1
Iacob van Heemſteng.	1
Del Court vander Voort.	1
Ab. Clignet.	1
Iacob des Tombe.	1
Frans van Cingelshoek.	1
Iohan vanden Berg.	1
Pieter vanden Berg.	1
Ioh. de Plancke. Ians Soon.	1
Ieremias van Halteren.	1
Iſaack Maſſijs	1
I. vander Haer.	2
F. Spanheim.	1
D. v. Waeyen.	1
Gillis Pellegrom.	1
Ian le Grand.	1
Hermanus Doeé.	1
Balteſar Scott.	1
Abrabam Waſteau.	1
G. Schouten.	4
I. Croeſen.	1
Carpar Alenſoon.	1
Charles Waſteau.	1
Iacob de Vogelaer.	1
Philippus vander Vliet.	1
Albertus Woodward.	1
Iuffr. vau Lier	1
C. Boſſchaart.	1
Ian Boudewynze.	1
Dirck vander Hey.	1
Ian van Nes.	1
Hend. van Halteren.	1
Hugo Caauw.	1
Ian Poelaert.	3
Henricus du Rieu.	1
Ieremias Noiret.	1
Gisb. Cuper.	1
Ian vanden Broeck.	1
I. Timmermans.	1
Gerrit Ianſe Dwingeloo.	1
Louis le Blan.	1
D. Havius.	1
Adriaan van Cattenburgh.	1
P. Synjoor.	1
Iſaak Verdoes.	1
Marthinis 't Hooft.	1
Cornelis Keleman.	1
De Weduwe N. Verburgge.	1
Adriaen van Swieten.	1
W. van Neck.	1
H. Bleiswyk.	1
C. v. Haeringh.	1
P. Paets.	1
C. vander Burgh.	1
Hulshout.	1
Adriaan Boogaert van Beloys.	1
Agneta Block de Flines.	1

Iſaac Arondeaux.	1
I. v. Waeyen.	1
Olfert de Raat.	1
Antoni Koene.	1
Antoni de Sont.	1
Dirck Spruyt.	1
Cornelis en Ian Hallius.	1
Fridrick Wyberg.	2
Alexander de Munch.	1
Pieter van Roſemale.	1
Iacobus de Munch.	1
Iacob Nachtegael.	1
W. Duſſeldorp.	1
Iſaac Hurgronje.	1
I. Steengracht.	1
Iohan vander Stringen.	1
Wilhelmina Heilerſieg.	1
Abram de Crane.	1
Ioan de Crane.	1
Anna Maria de Crane.	1
I. Boddaert.	1
D. v. Kempenaer.	1
Cornelis vander Merct.	1
Iohan vander Plas.	1
Ew. van Bleiſwyk.	1
N. Bogaart van Belois.	1
Ian vander Heyden de Ionge.	1
F. Kemp.	1
Iohannes Hooghcamer.	1
I. v. Schoonhoven.	1
Floris Raven.	1
Theodor. Lookemans.	1
Ian van Riedt.	1
Pieter Veen.	1
Daniel vander Merct.	1
I. v. Haſſelt.	1
Iacob Muhl.	1
Ioan Huydecoper.	1
Ian Elias Huydecoper.	1
I. Velters.	1
Ian Tielens.	1
E. Scott.	1
Iſaacus de Riemer.	1
Iohan de Bye.	1
C. L. Wolfswinkel.	1
Thomas Halleman.	1
Wilhem de la Palma.	1
Cornelis Verſluys.	1
Cornelis Kien.	1
Abram de Bruyn.	1
W. Berdenis.	1
Steven Voet.	1
S. Schorer.	1
I. Meeſter.	1
I. M. Coorte.	1
Iacobus Maertins.	1
G. Lambrechtſen.	1
Gerſon Obry.	1
A. D. Huybert.	1
Henrick Velters van Aechte-Kerk.	1
I. D. Crane.	1
David Baute.	1
I. Ockers. van Schoonewalt.	1
Z. Paſpoort.	1
M. Verrunne.	1
Pieter Parker.	1
Wilhem Parker.	1
H. Tulleken.	1
I. van Reigersbergen.	1
C. vanden Helm Boddaert.	1
Pieter Duvelaer. Iunior.	1
And. Caen.	1
Corn. Caen.	1
S. W. Du Buiſſon.	1
A. de la Bieſtrate.	1

Willem

NAMEN DER INTEKENAARS.

Willem Pous,	1
Dirk Beuckelaar.	1
Martin Beuckelaar.	1
N. Riethoven.	1
Hieronimus Peuteman.	6
Barent Bos.	1
Jacob Soutyn.	1
D. v. Orliens.	1
Corn. Klinkwerk.	1
P. de la Rue.	1
I. Macquet.	1
P. Gauwels.	1
A. de Crane, voor C. C.	1
Gillis Thyſſen.	1
Ab. vander Meer.	1
I. Radeus.	1
Kopyn & Sterven.	1
Heer vander Niſſe.	1
Ferdinandus Gruiwardt.	1
Geeraert vander Port.	1
Ian Hauweel.	1
Geardus de Witte.	1
Johan de Wolff.	1
N. Lammens.	1
Nicolaus Ratel.	1
Sebaſtiaan van Arkel.	1
D. de Hamer.	1
Hend. Hoogkamer.	1
Cornelis Weldyck.	1
Marynus Godefrydi Deys.	1
I. van Dorth.	1
Jacob van Boedonck.	1
Daniel de Pinja.	1
G. de Vries.	1
Ian van Riedt.	1
Pieter van Veen.	1
Antony de la Beeq.	1
Ionathan Hardenb. van de Bempden.	1
G. Pancras.	1
Pieter de Meyere.	1
Daniel Keune.	1
Iohan van Leeuwen.	1
Iacobus Huysduynen.	1
I. van Campen.	1
Martinus van Leeuwen.	1
Balthaſar Hoogmade.	1
Michiel van Overbeecke.	1
Iſaack Wardenier.	1
Heer van Heenvliet.	1
Egbert Edens.	1
Ian Altena.	1
Ian Bogaart.	1
Adriaen vander Heck.	1
Carolus Diſpontein.	1
Pr. van Bart.	1
Niclaas Verheul.	1
Abram van Peres.	1
Ioan vander Maa.	1
I. Danckaert.	2
Matthys van Overbeke.	1
Everard Temminck.	1
G. Grommee.	1
I. Keyſer.	1
Diſtaagen.	1
P. Homma.	1
P. Kolaarts.	1
Iacob van Rixel.	2
Nicolaus van Hoorn.	1
Iacobus Huydenbrouk.	1
Ian Beukelaar.	1
Iohan van Pere.	1
I. Koninck.	1
L. A. Thibaut.	1
Daniel Hoornbeek.	1
Abr. Duvelaer.	1
Reynier vande Sande.	1
R. L. Louwerman de Ionge.	1
Adr. Hennebo.	1
Emanuel Gratop.	1
Nicolaes Muys van Holy.	1
N. Marienburg.	1
N. van Suchtelen.	1
Godfrey Kneller Rid.	1
I. Blom.	2
Adr. v. Hoogſtrate.	1
G. Valette.	2
Iacob de Breff.	1
D. v. Barnevelt.	1
Pieter vander Plaes.	1
David vander Plaes.	1
Ian Keydel.	1
Emilia Loviſe, Geboore Princeſſe van Poortugaal.	1
Iooſt Grootvelt.	3
Maria Verberg.	1
Adam van Rietel.	1
A. I. Cats.	1
Selchart van Wouw.	1
Ioannes Ienſius.	1
Friedrick van Schweinitz.	1
Adriaen van Rierbeeck.	1
Otto Walraef, Vryheer quadt deLanſcroonHr. vanMiel &c.	1
Rombout Maſtrigt.	1
Imant Cauw.	1
P. Roeters.	1
Niclaas Colvius.	1
Nicolaes Colvius de Ionge.	1
Cornelis Spiegel.	1
Levinus Vincent.	1
Hermanus Put.	2
Ian Daniels Schut.	1
Karel Kodde.	1
Chriſtiaen van Hoek.	2
Ian de Vou.	1
Karel Burgard voet.	1
Ian 't Hart.	2
Ioh. Francken.	1
Antony Peſſer.	1
N. Kruyskerke.	1
Hendrik Raven.	1
Hendrick Poock.	1
N. Linthorſt.	1
I. v. Horſt.	1
Iacobus Otto.	1
Samuel Guldemont.	1
Ockerus Slingerlant.	1
Adam Loofs.	1
Dirk Peys.	1
Iohannes Goethardus, deIonge.	1
Henderik vander Heyn.	1
Cornelis Verdonk.	1
A. van Hoorn.	2
Arent van Duynen.	1
Quirinns vander Vorm.	1
N. Peman.	1
Iean de Plancke.	1
Ian Burghorſt.	1
K. Drabbe.	1
Ian de Vogelaer.	1
Ioannes Glauber.	1
Ian Weſterhoff.	1
Iſaac Italiaander.	1
Iacob van Cralingen.	1
Roelof Fontyn.	1
Jan Duſart.	1
Matys van Guluck.	1
Willem Backer Corneliſſe.	2
Jan van Royen.	1
Nicolaus Ghys.	1
Louis le Francois.	1
Cornelis van Wouw.	1
Gerardus Valck.	1
Martinus Thielmans.	1
Jacob Adriaen Cuneus.	1
Coenraedt Ruyſch.	1
Iman. Cau.	1
Petrus Cuneus.	1
Elias del Tombe.	1
Gerard Munnicks.	1
Ph. Germain.	1
Willem Hojer.	1
Otto Chr. vander Schuer.	1
Jan Luycken.	1
Cornelis Poſt.	1
N. van Schie.	1
Jan vander Voort.	1
Pieter Uylenburgh.	1
N. S. Graveſande.	1
Pieter Souſſe.	1
N. van Clarenbeeck.	1
J. v. Houven Heer van Dinter.	1
Jacob Comans.	1
Johannes Therely.	1
Adryaen van Walwyck.	1
Cornelis Brantwyck.	1
Jacob van Heyningen.	2
Sybrand Feitema.	1
Hendr. van Baerle.	1
N. Valkenier.	1
Johan van Hage.	1
N. Tengnagel.	1
Daniel Erneſt Heuglin.	1
D. Liebergen.	1
Ritmr. Ruys.	1
N. Linthorſt.	1
G. Bicker van Zwieten.	1
Bernardus Doll.	1
Adriaen de Klercq.	1
Everard Drakenborg.	1
Dirk van Geſſel.	1
Johan Verbelſt.	1
Daniel vander Muyl.	1
Magtilda Zwaardecroon.	1
Gerard Munniks.	1
Vincent Paats.	1
Fr. Tulleken.	1
J. A. Rooſendael.	1
M. v. Craght.	1
W. Hooreman.	1
Johan van Ouryck.	2
G. Suyckers.	1
Floris Schull.	1
Jan van Voorſt.	1
Joris Timmer.	1
Jacoba Cleybergh.	1
Abraham Slicher.	1
Wynaud Alſtorphius.	1
Arent vander Wayen.	1
Pieter de Smeth.	1
Hendrick Stock.	1
A. vander Heul.	1
Abraham Keller.	1
Chriſtiaen Benjamin Schmit.	1
Carel Hogendorp.	1
Philip de la Fontaine.	2
Iſaac de la Fontaine Jan Soon.	1
Abraham vander Sande.	1
Hendrick van Beuningen.	1
Egidius vanden Bempden.	1
Samuel Spengler.	1
Abraham Muyſſart.	1
Jan de Bruyn.	1
Jacobus Vermaet.	1
Pieter Coulier.	1
Jan ten Hoorn.	1
Leendert van Beeck.	1
Barent Helmond.	1
Willem Kinkeé.	1
H. v. Krooneveld.	7

In

CORNELII BRUNII

Iter

Per Ægyptum, Syriam, Paleſtinam, Cyprum, Rhodum, &c.

PYramidum quiſquis ductas ad ſidera moles,
Et Peluſiaci rudera priſca ſoli,
Atque urbes Aſiæ varias, Cyprumque Rhodumque,
Et Conſtantini mænia, noſſe cupis;
Adſpice quod docto populis oſtendit in ære,
Luſtravitque oculis Brunius ipſe ſuis.
Mira viatores alii, ſed falſa, nec unquam
Viſa, malâ referant exhibeantque fide:
Cuncta hic conſpexit præſens, dextraque fideli
Reddit, & artifici, vidit ut ante, manu.
Et mores hominum ſpectavit; & oppida, Ulyſſen
Quem merito ſæcli dixeris eſſe ſui.
Quin & nobilior, quin ipſo major Ulyſſe eſt.
Ille duo erravit luſtra, bis iſte duo.

P. FRANCIUS.

In Hodœporica

Præſtantiſſimi Viri

D. CORNELII de BRUYN.

TRiſtes exuviæ, calcati Orientis imago
Flebilis, immenſi parva favilla rogi;
Artificum ſtupor, & Pharii miracula luxus,
Cuſtodes cinerum marmora, pacis opes;
Atthidos ingenium, Latii decora alta triumphi,
Non niſi cum cælo nata cadente mori:
Quis putet hoc unquam fieri potuiſſe? fuiſtis.
Grande tot annorum procubuiſtis opus.
Diruit egregios veterum Mars Turca labores,
Ruderibuſque jacent rudera tecta ſuis.
Nil adeo ſupereſt priſci ſplendoris, & umbra
Nominis in capta vix bene reſtat humo.
Hæc ſunt Fortunæ ludibria nempe potentis:
Tam levis incerto vertitur orbe dea.
Ne tamen ulterius in vos mala ſæviat ætas
Providit multis Anna Perenna modis.
Artis opem doctæ, longi ſolamina luctus,
Victuro ſolers Brunius ære tulit.
Brunius Attalicis nuper bene cognitus oris,
Brunius Ægeæ non brevis hoſpes aquæ.
Vivite nunc veteris monumenta perennia ſæcli,
Dum chartis pretium ſtabit & ingeniis.

JANUS BROUKHUSIUS.

Op

OP DE
REIZEN,
MET OPRECHTE AFBEELDINGEN VAN 'T GEDENKWAARDIGSTE, IN 'T LICHT GEGEVEN DOOR DEN HEER
KORNELIS DE BRUIN.

Mores hominum multorum vidit & urbes.

WAt werk komt hier in 't licht! een werk van luttel menſchen
Zo net tot ieders nut voltrokken, of bedacht;
Voor 's werelts keurigſte doorzoekers, naar hun wenſchen,
Uit verre landen nooit zo welkom t' huis gebragt.
Ontzinde reisluſt jaagt en dryft veel reisgezinden,
Beluſt iet vreemts te zien, door landen en door zeen:
De meeſten zien vergeefs al watze zien, als blinden:
Zy zien ſlechts om te zien: dat 's 't oogmerk, anders geen.
't Gemeen geniet van al dien arbeit vrucht noch voordeel:
Zy reizen ſlechts voor zich (zo levenze ook) alleen;
Ja miſſen zelfs 't genot, by feil van vlyt en oordeel.
De heugnis, als 't gezigt, is kort van duur en kleen.
Wat baat papier en pen? het werk is luttel prysbaar,
Waar in de ſchryfpen ook niet zelden zich vergiſt;
Of print - en tekenkunſt veel dingen, nooit bewysbaar,
In 't licht brengt, daarze in 't wilt naar raadt, en ſchendig miſt.
DE BRUIN *wyſt reizenden het rechte ſpoor, niewsgierig*
Alleen niet met zyn oog, maar ſterk van yverbrant
Te water en te lande ontvonkt, die kloek en vierig
Geen zweet noch zorg vergeet voor 't lieve vaderlant.
Voor 't vaderlant beſteedt hy negen en tien jaren
Aan 't reizen door Euroop, door Aſië, Afrika,
Eilanden in d' Egeeſche en Middellantſche baren.
Hier ſlaat hy 't zeldzaamſte en het ſchoonſte vlytig ga.
Hier geeft hy 't u in print, naar 't leven afgeſchildert,
Getekent met zyn hant, en bergt dus in zyn blaân
Veel werx, dat minſt verviel, of woeſt en ganſch verwildert,
Zyn' naam nu pas behoudt, voor endeloos vergaan.
O ſchryf - en tekenkunſt, die Trojes trotſe muren,
En Sidons pracht verduurt, en Tyrus veſte aan zee;
Door u blyft na zyn' val dit al veelſins noch duren.
Gy trektme op deze reis, gy rukt en ſleept my mê.
Gy leitme door een ſtadt, die groot is, vlug en vaardig,
Als Konſtantynſtadt, daar Turkyen ſtout op ſtoft;
Gy in een hol, of kerk, om d' outheit ſlechts eerwaardig;
Of naar een muurſtuk, ſchier aan puin ter neêr geploft.
Gy toontme Alexandrye, en Kairo, en de Naalden
Des Nylſtrooms, wydt befaamt met Hermes tekenvont;
Zo zware brokken, (ſchoon hier vorſten dwaas mê praalden)
Dat zelf geen tant des Tydts, hoe vratig, die verſlont.

Gy leertme Cyprus, 't ryk weleer van Venus, kennen,
En Kos, Apelles wieg en wieg van Hippokraat,
Met Leſbos, Chios, door veel Griekſche en Roomſche pennen
Verheerlykt, nu te droef verandert van gelaat.
Gy brengtme aan Rodus kuſt, op Delos, Febus eilant,
En daar een berg in zee ſtaag uitbraakt vier en vlam,
Te Smirne, en t' Efeſus; in 't lant, daar 's werelts heilant
En heer in armoê tot veel pyn ter werelt quam.
Daar wyſtge ons wonderheên van grote waterbakken,
Uit rots gehakt, waar door een ſtroom uit berg en rots
Tot nut vermaak van bak in bak komt nederzakken,
De waterleidingen van Rome zelf ten trots.
Op Thabor voertge ons daar, op Liban, groen van cederen,
Naar Kana, en naar 't meer, door Chriſtus reis vermaart,
Bethaanje, en waar zich laag de Hoogſte moſt vernederen
In kribbe, aan 't kruis, in 't graf, of opſteeg hemelwaart.
Vertoont de faam een merk van 't werk noch der profeten,
Der kruisgezanten, of der vorſten, groot van naam,
Aan dezen reizer, of hun grafſtê niet vergeten,
Hy maalt en melt het uit den mont der gryze faam.
Hy melt ons waarheit, door geen logentaal benevelt:
Of wort door bygeloof, gedient met fablen, iet
Hier aangehangen, los geraaskalt en gerevelt,
Het gelt zo veel als 't kan, 't verhaal verveelt hem niet.
Hy brengt aäloude munt te voorſchyn, vorſtenbeelden,
Der volken wyze en dragt; bewyſt, hoe menſchebeen
En viſch in ſtenen gront allengs in aart verſcheelden,
Door Naſoos dicht noch droom, maar wis verkeert in ſteen.
O eertyts heilig lant, maar allerminſt nu heilig,
Jeruſalem, och geen Jeruſalem nu meer,
En Bethlems overſchot, hoe vry van laſt en veilig
Betrede ik dus uw' gront, niet eens, maar keer op keer!
Aaloutheits minnaars, moeite en reislaſt kunt gy ſparen.
Zoekt ſtromen, diep van gront, noch bergen, hoog van kruin,
Noch boſſchen, naar van loof: ſchuwt zee- en lantgevaren:
Hier ruſtge, en reiſt met luſt op koſten van De Bruin.
Men zwyge Uliſſes, die veel landen, volk en ſteden,
Geſolt door veel verdriet en zwarigheên, bezocht,
Van veler menſchen aart en zinlykheên en zeden
Zyns ondanx kennis nam, na zyn' Trojaanſchen togt.
Dat zwerven ſtrekte een plaag en pyn, al viel 't hem lichter,
Verdient Homeer geloof, door Pallas hulp en gunſt.
En wie wiſt iet daar van, indien 't zyn heldendichter
Ons niet ontvoude door Apolloos brave kunſt?
Voor 't reiswerk van De Bruin *heeft hy geen dichtersklanken,*
Maar elk zyn wakkre hant en edel brein te danken.

J. VOLLENHOVE.

Op

Op de
REISEN
Van den Heere
KORNELIS DE BRUIN.
Labor improbus.

WIe kan, wie wil, wie moet uw arbeidt niet bedanken
De Bruin! wie zet althans geen netten toon noch klanken
Op uwe reisluſt, die op wetenſchap en deugt
Verlieft, 't ſieraat verſtrekte aan uw opgaande jeugt?
Die voor den tydt vroeg wys en kundig, vroeg ervaren,
Zoo keurig voor hadt om juwelen te vergaren,
Als zich vertoonen in het opſlaan van uw bladt.
Wat doet zich hier al op, wat heerlyks, welk een ſchat,
Verſchiet van kennis, langs het velt van uw papieren!
De nieuwe en oude tydt vlecht om uw hooft laurieren;
Met zoo veel arbeits, zweet, en koſten zuur behaalt,
By edle kenners, ryk van glori, wêer betaalt.
Al 't oudt, ô wonder! wort hier jong, en fris herboren.
Hier vindt men dat een reeks van eeuwen hieldt verloren.
Hier leeft de wetenſchap in levenloos geſteent.
De kennis zelf zuigt bloet en merg uit dor gebeent.
De vlugge geeſt zweeft met gemak op uwen veder.
Dan vliegt hy hemelwaarts, of daalt op 't aardtryk neder;
Vaſt ſpelemeiende in een opgezochte ſchat,
Ontdekt, vergaart hy goudt en zilver uit uw bladt.
Hier ziet het oog zich blint in zonneryke glanſſen.
Hier trekt men zonder moeite in 't gloriryk Byzanſſen,
Nieu Rome, 't edel werk van grooten Konſtantyn;
Daar Mechaas halve maan de heldere zonneſchyn
Vergeefs in 't licht ſtaat van 's Verloſſers Euangeli.
De doorens ruimen 't velt: die onbeſmette leli
Verſpreit haar kragt en geur dwers door de muuren heen
Der Turkſche tempels, en de daken der Moſqueen.
Waar wendt myn oog zich eerſt, naar boven of naar onder?
De Naaldeſpitzen van Egipte, 's werelts wonder,
Hoe oudt, vernieuwen, toen uw onderzoekzucht zag
Met eigen oogen dat zoo lang verborgen lag:
Daar onder dorſt gy, met gevaar van 't leeven, doolen;
En openbaart ons nu, dat d'Oudtheit hieldt verhoolen.
Kleen Aſië hangt zelf haar zegel aan uw vlyt.
De zeve Kerken, die Johannes in zyn tydt
Door laſt van hooger handt, met brieven tot haar plichten
Vermaande, hoort men noch de volgende eeuwen ſtichten.
Terwyl ze in uw geſchrift, haar zwaar begruiſden kruin
Ten hemel heffen, en luidtruſtig uit haar puin
De boete preken: dat het Chriſtebondtgenootſchap,
Een diep ontzich draagt voor 's Verloſſers liefdeboodtſchap.
O volk! dat met den mondt naby, naar 't harte ver,
Uw Heer belydt, ſteroog op deeze zeveſter;
Wel eer zoo glansryk door den Heilandt zelf geluiſtert,

En nu door nevels van een valſch geloof verduiſtert.
Och! 't zette uw reden, hoe verbaſtert, paal en perk.
Hoe deerlyk vielen z'uit den hemel van de Kerk!
Hoe droevig heeft haar, toen zy zyn bevel vergaten,
De Koninklyke handt van Jeſus los gelaaten!
Wie zondigt noch, als met het uiterſte gevaar?
Geen licht geen vonk blinkt op dien gouden kandelaar.
Betrêe ik met veel ſchriks de Heilige landtsdouwen,
Wat zal uw tekengeeſt daar wonderen ontvouwen!
Eerſt komt Egipte my te vooren, met het zant
Der roode Schelfzee, zoo verheerlykt door Godts handt:
Aan welker oever zoo veel ruiteren en helden
Hun grafſtêe vonden, daar ze zeetropëen ſtelden
In hun gedagten, diep verzonken in den kolk
Van Godts geduchte wraak, verdadigſter van 't volk.
Hier zie ik van naby de Godtgewyde bergen,
Die met geſpitſten kruin de lucht en ſterren tergen:
Daar Karmel, Thabor, en 't beroemde Moria
Getuigen ſtrekken van de Hemelſche genâ.
Noch valt hier 't Manna, naar den geeſt, in woeſtenyen.
Noch kan het water uit de rotſen 't volk verblyen.
En zoo veel wonders dat 'er voorviel, laag en hoog,
Trekt nu 't aandagtig hart, als toen der Englen oog.
O Paleſtyne, met uw' Godtgewyden Tempel,
Hoe vaak betradt de Vorſt Meſſias uwen drempel,
Hoe ſmeekte en badt hy u, met meer dan menſchen ſtem,
O booze burgers van 't verſtokt Jeruſalem!
Om 't moorden van Godts Zoon, van Godt gevloekt; verwaten
Ruim zeſtien eeuwen, wordt uw huis u woeſt gelaaten:
Noch laat zyn predikſtem zich hooren: landt en zee
Getuigen met wat kracht hy gulde leſſen dêe.
Wat vloeide 'er uit dien mondt een pel van Heilge Spreuken!
By 't Fariſeeſdom, hoe weerbarſtig, niet te kreuken.
Door haaren Heer zag hier Natuur haar loop geſtremt,
En ylinks, hoe het ſtormt, de golven gladt gekemt.
Gethſemane, daar wee voor weelde ging, gaat hoven,
Waranden, tuinen, ja het Paradys te boven.
't Verlies van zweet en bloet, zyn doodtſtryt, won ons vrêe.
Een Godtheit was het die voor elk daar ſmarte lêe.
Ik zie den kruisberg, hoe gevloekt, voor ons gezegent,
'k Zie liefdedruppels, ſchoon 't hier bloet als water regent.
Of daal ik dieper met myn geeſt in Jeſus graf:
De Chriſtenheit verneemt de geur die 't van zich gaf.
Dat graf heeft 't waar geloof voor graf en doodt beveiligt,
De naarſte grafſtêe tot een bedt van ruſt geheiligt,
't Gebalzemt lyk geeft kracht en leeven aan 't gebeent
Der vroomen, waar toe dan hun zalig lot beweent?
Wie zou in zulk een ſtof zich zelven niet vergeeten.
Voldoe De Bruin, voldoe uw reiſzucht ongemeeten.

J. BRANDT.

Op

Op de
ZEE
En
LANDREYZEN
VAN
d'Hr. CORNELIS de BRUYN.

WAt vind de Weetzugt, die in velerhande Boeken
De zuyvre waarheyd der aloudheyd op wil zoeken,
Zig vaak bedrogen! daar zy in verliefde luſt,
Een ſnood verdigtzel al te eerbiedig ſtreeld en kuſt.
Wat wonder! een blanket van ſchijngebeurlijkheden,
Een ſtoet van Naam, en tijd, en yders landſchaps Zeden,
Geçierdt met ſchildery, om 't zinlijkſt toegepaſt,
't Eenvuldige geloof van menig heeft verraſt.
Wy zagen Reysverhaal voor waarheyd aangenomen,
Met tekening van Land, en Steden, Bergen, Boomen,
Paleyſen, Tempelen, en Afgôôn, Volk, en Dragt,
Door enkle Herſenreys zoo konſtig voortgebragt,
Dat, om het valſche van 't waaragtig te verbannen,
Scherp oordeel werd vereyſcht van wel doorlezen mannen.
Maar, ô gelukkige Eeuw! die ons ter goeder tijdt
Een Reyſiger doed zien, wiens onvermoeide vlijt,
Gevaar, en ſweet, en goud zijn trouw ons brengt te voren:
DE BRUYN, geen vreemdeling onmooglijk na te ſporen,
Daar regte wantrouw dingt op nader onderzoek.
't Is onze Landsgenoot; niet uyt een duyſtre hoek,
Gelijck een paddeſtoel, geſproten en verdwenen;
Een wolk getuygen, by zijn ommetogt verſchenen,
Meeſt Vaderlanders, en nog dagelijkx te woord,
Verſtrekt, en ſtaaft al 't geen tot zijn gezag behoord.
Rome, en Venetie, doorlugte Hogeſcholen
Der Schilderkonſt, wierd hy tot voeſterling bevolen:
Daar Bouw- en doorzigt-konſt hem maakte ſterk, en vaſt,
Om flux te tekenen zoo 't maat, en omtrek paſt,
En kroon, en voetſtal, zuyl, en lijſt, en ommeringen
Den meeſter thonen in haar tweepaar ordeningen:
Om alles in zijn ſtand te brengen aan het ligt;
Niet zoo 't een woorden ſchetz met ſtrik, en quik verdigt,
Op 't çierelijkſt bedriegt, maar zoo't, met enkle klaarheyd,
Aloudheyd kunde ontſteeckt een toorts van ligt, en waarheyd:
Om in den Doolhoof van der ſchryvers ſtrijdigheen,
En woeſten Chaös der geradebraakte lêen
Van Steden, Tempelen, en Toorens, en gewelven
Een regt getrokken werk der wezens op te delven,
En, by het groot vermaak van vreemder volkren aart,
En Reysgevallen in de waarheyd opgegaard,
Den Chriſten Godsdienſt, door de trouw van zijn berigten,
By Jood, Muhamedaan, en Heydenen te ſtigten.
Zoo treft DE BRUYN te regt het allerhoogſte wit,
En klinkt den laſtermuyl een breydel in 't gebit.
Want of de Wrevle Jood, met opgeſparde kaken;
De waarheyt logen, en de logen waar wil maken
En, onbeſchaamder in zijn vuyl verharde ſchurft
Des ouden Ongeloofs diep ingekankerd, durft
Des Heylands Godſpraak in zijn zekerheyd verzaken,
't Verwoeſt Jeruſalem, de neergeſtorte daken
Van Tyrus, Sidon, het vernield Bethzaïda,
Dat trotſche Chorazin, verdelgd als Adama,
En Capernaüm, oyt zoo hemel hoog verheven,
Maar nu in Puyn en aſch ter helle neergedreven,
Daar 't ongediert, gelijk in woeſtenyen, ſchuyldt,
En naar, en yſelijk in zijn ſpelonken huyldt,
Tot de alderminſte ſtip, te deerlijk overtuygen,
Al wie dit voorgezegt, door twijfeling, wil buygen
Tot eenig los geval. DE BRUYN zag al te klaar
Het vaſt Profetiſch woord in zijn gevolgen waar;
Hy zag d'inwoonderen tot Herders, Viſſchers, Slaven;
Pas diepte voor een boot in die beroemde Haven,
Die vlooten ſwaar belaan in hare ſchoot ontfing,
En 't purper zydezeyl aan hare maſten hing.
Pronkte oyt kleyn Aſia met ſeven Chriſten Kerken,
Hy kon Gods oordeel in haar ſware val bemerken.
Wat is 't of Smyrna yts van 't oude weſen draagt,
Daar onſe Godsdienſt, ſchool, en ſtaf is uytgejaagdt.
Wat 's Sarde, en Pergamus, Epheſe, en Thyathyre,
Met haar gezuſteren! Wat is 't vermaard Palmyre!
Palmyre oyt zoo vol volk, zoo rijk, zoo ſterk, zoo groot,
Dat zy (een enkle Stad) een Koningrijk beſloot;
De ſchrik van Pers, en Parth, en al haar nageburen,
't Welk al het Roomſch geweld dorſt wagten voor haar muuren.
Mogt nu Zenobia, haar dappere Vorſtin,
Dien Puynhoop zien, het valt ons zonder twijfel in,
Dat zy in 't overſchot, Eeuw in Eeuw uyt vergeten,
(Als had een aard'dreun haar verſwolgen in zijn reten)
Nog zouw vernoegd zijn, en bedanken onze Tyd,
Die hare Stad, en Naam van ondergang bevryd;
En uyt die menigte van Marmere Portalen,
En bogen, pylers van de Vorſtelijke Zalen,
Nog blyken geven van haar oude heerlijkheyd,
Schoon 't nu den Rover ſlegts ten ſchuyl plaats ſchijnd bereyd
D'Alexandrynſche Zuyl, met zijne Heylig tek'nen

Badſtooven, Poorten, en Paleyſen, doen berek'nen,
Wat Pragt, en Majeſteyt Cleopatra bezat;
Maar het miſmaakt gelaat dier vorſtelijke ſtad,
By de oude ſtand gepaſt, ſteld ons DE BRUYN voor oogen;
Die, d'oevers van de Nyl, en Rijkx Stêen doorgetogen,
Ægyptens dartelheyd in 't overſchot beſiet,
En door Pinceel, en pen, ons haar gedaante liet.
Die, ſpyt de rooſluſt, haat, jeloersheyd, wrok, en nukken
Der woeſte Arabers, Turk, en ſnode Mammelukken,
Door luſt, en yver tot de waarheyd onderſchraagd,
Vaak Lijf, of Leven of zijn vryheyd heeft gewaagd,
Te water en te land; om ſteden, en gebouwen,
Wel te verbeelden, en nauwkeurig te beſchouwen;
Daar hy, berg op berg neer geklaverdt, ſweet, en ſwoegd,
D'Æginer barning, en Iöner golv doorploegd,
En Chiös, Metylene, en Cyprus gaat bezoeken,
En beurd d'aaloudheyd uyt haar lang verholen hoeken,
Te Cos, en Andros; en van daar aan 't vaſte land,
Af-beeld het overſchot van Troyens val, en brand:
Of 't zy een andre plaats, die hoofd Stad naaſtgelegen,
In 't Pergameeſch geweſt, heeft deſe naam verkregen:
Dog is 't wel vreemd, dat zig een Reyziger vergiſt?
Daar veler oirden naam, en volk gantſch werd vermiſt;
Ja ſelf de grondſlag van vermaarde groote ſteden
Wierd tot een woeſteny, of door de ploeg geſneden.
Hoe is Iönïen, hoe Carïe vergaan!
Wat liet Phænicie van haare ſcheepsbouw ſtaan.
Vervloekte kryg ſchond gy aldus dat ſchoon Magneſen,
Zouw zulk een eenig vlek wel Ptolemaïs weſen!
Men dagt het niet, ten waar, opſchrift van bou, en munt
Van uyt haar puynhoop ons die waarheyd had gegunt.
Wat eyſcht het toeverzigt ter kondſchap door te boren,
Om in Byzantium de aaloudheyd op te ſporen!
By dat barbariſch, vrek, en ligt ergwanend volk,
Al waar men ſtracx is veeg voor boeien, ſtrop of dolk.
DE BRUYN nogtans maakt zig dwars door 't gevaar een open,
En met beleyd, en goud behendig door gekropen,
Conſtantinopolen ziet tot in 't ingewand:
En wyl hy 't Griekſche ſchoon, en wyn, en ſpel verband,
Beſteed zijn tyd en pen, en onderzoek, en draven
Aan Tuyghuys, Veſtingen, en Wallen, Slot, en Haven,
En groote Zeekaſteels in d'Helleſponter golv,
Die Xerxes ſchipbrug, en Leanders min bedolv.
De Tyd, en Vorſten wraak vernield heeft, en deed plond'ren,
Den bouw, en grondſlag van de drie paar Weirelds wond'ren;
Het zevenſt nog alleen in Kairos zanden praald;
Thans uyt- en inne-waarts naukeurig afgemaeld,
Gemeten door DE BRUYN; hier tot den top geklommen,
Daar met gevaarelijk te kruypen, zig te krommen,
Langs eene galdery, zoo ſteyl, zoo ſpiegelglat,
Met wanden, en gewelf, zoo net in een gevat,
Als waare 't gantſch gebouw uyt bergkriſtal gegoten,
Om na te ſpeuren wat de grafſtee hield beſloten;
Daar Dood-kiſt, en 't vertrek uyt 't zuyverſte porphier,
Weerſtraalde by de toorts gelijk een ſchitt'rend vier.
Wat viel 't hem aaklig, bang, yts van Dianas tempel,
De poort van Epheſus, de regte aaloudheyds ſtempel
In Chalcedonien, , of Rhodus op te doen!
Wie zouw zulk een geduld, of neerſtigheyd vermôen!
Om Zalems overſchot, en Zions burg, en wallen,
Hoe door het Roomſch geweld verwoeſt, verbrand, vervallen
Met ware ſekerheyd te brengen aan het ligt,
Uyt zoo veel nieuw gebouw op de oude grond geſtigt,
En alles na de maat met tekening te ſtaven;
Zig over nagt, en dag drie etmaal te begraven
In Jeſus graf-kapel; te brengen aan den dag
't Vermaarde heyligdom, en Outer, en beſlag
Van 't Roomſche Kerkgeraad; verſmagten in de dampen
Der waſſche fakkelen, en tallelooſe lampen;
Door onvermoeide, en noyt verzadelyke luſt,
Op gêen verhaal van Gids, of Huureling geruſt,
In holen diep, en naar de Tomben der Profeten,
En Judaas Koningen naukeurig af te meten:
Zulkx dat, uyt vreſe voor verradery, of ſtraf,
Hem vaak ter halver weg zijn Leydſman ſelf begaf.
Dan 't is genoeg een ſtaal van 't groot ontwerp te geven.
's Mans arbeyd, trouw, en deugd zal wel in agting leven
By elck, die konſt by vlyt in Reysverhaal bemindt,
Waar in het oog 't penceel aan eygen hand verbindt.

L. BIDLOO.

Op

OP DE
REIZEN
Met vele afbeeldingen naar 't leven der voornaamſte dingen, daar gezien,

In 't licht gebragt door den Heer

CORNELIS de BRUYN.

DUs geeft DE BRUIN ons ſtof, en noopt der dichtren hant
Tot lof van 't heerlyk werk op hoogſt verheven trant.
Een yder ſtaat verbaaſt, verrukt en opgetogen
Door 't licht, dat ſchoon van BRUIN komt ſtralen in elx ogen.
Zo toont een wakkre geeſt, dat hem geen tydt ontſlipt,
Gelegenheit, tot nut van velen, nooit ontglipt.
Zyn ſchrijfpapier ontdekt ontelbre wonderwerken
Van kunſt en van natuur in holen, graven, Kerken.
't Nieuwsgierig oog verzaadt in eenzaamheit zyn luſt,
Doorreiſt hier lant en zee in veiligheit en ruſt;
Ziet bak en praalgewelf, uit harde rots geklonken,
Gelyk daar Rome braaf wel eer mè plag te pronken;
En kent aan 't woeſte puin van menige oude ſtadt
Hoe wankelbaar fortuin omtuimelt met haar radt.
Hier blinkt Byzantium te trots en rijk van glanſſen,
En 't Vorſtelyk Serrail met pracht van hooge tranſſen;
Daar Mahomets gebroet zo menig Chriſte ziel
Met zynen Alkoran te lang in boejen hiel.
Hier zucht Jeruſalem te deerlijk, van die banden
Noch onverloſt, hoewel door ſtaal en yzre handen
Van Godefrooi een wyl ontzet, die ſchoon bekladt
Van 't Sarazynſche bloet, dien vloek de borſt in tradt.
Hier vint men 't Heilig lant bevlekt door Turkſche tempels;
En naulyx overſchot van Godtgewyde drempels.
Het grote Kairo dankt den ſtroom noch, die zyn gront
En vruchtbare akkers meſt, daar Iſrel Gozen vont.
De grote Naalden, dat befaamde werelts wonder,
Staan hier noch vaſt, ten trots van blixem, brant en donder;
Verbazen door 't gezigt bezoekers van de Nyl.
DE BRUIN beklimt dat hoog gevaarte, aanſchout een wyl
Van boven 't woeſt geweſt, en maalt de dorre zanden,
Den weg van Jakobs zaat, naar zegenryker landen.
O Reizer, vol van vier, wat zag uw oog al lant,
Al zeen, al eilanden, al wondren van Godts hant
In Aſië, in Egipte, op Paleſtynſche gronden!
Nu deeltge ons mè, wat ſchoon of vreemt daar is gevonden.
Wie eert dit werk niet met zyn ſtem, gezang en gunſt?
Wie groet eerbiedig niet dees penne- en teken-kunſt?

PIETER PEUTEMAN.

BEKENDMAKINGE.

AAn d'Intekenaars werd bekend gemaakt, dat nog onder handen is, een Kaart, behoorende tot deze Reis-beſchryving, welke Kaart afgedrukt zynde, aan de Intekenaars zal werden ter hand geſteld.

COR-

CORNELIS de BRUYNS

REIZEN,

Uit

EUROPA na KLEIN ASIA,

En verſcheidene EILANDEN van de

ARCHIPEL,

Mitſgaders

EGYPTEN, SYRIEN, PALESTINA, enz.

EERSTE HOOFDSTUK.

Neiging des Auteurs tot het bezichtigen van vreemde Geweſten en Landen. Vertrek uit 's Graavenhaage. Komſt tot Weenen. Schrikkelijk geval van een Leeuwin met haaren Spysbezorger. Komſt te Florence. Koſtelykheden in des Groot-Hertogs Schatkamer. Prachtige Kapel. Uitſteekende Muskadelwijn te Monte-Fiaſcone, en Grafſchrift van een Reiziger die zich daar aan dood dronk. Aankomſt te Romen.

Neiging des Auteurs tot het bezichtigen van vreemde Geweſten en Landen.

GElyk doorgaans alle menſchen van natuure zekere driften onderworpen zyn, waar tegen het als onmogelyk is zich te kanten, inzonderheid wanneer de jonge jaaren noch geen plaats aan rype overweegingen vergunnen, gevoelde ik van myne tedere jeugd af een onverzettelyke neiging om vreemde Geweſten en Landen te bezichtigen, zonder voor alſtoen, ter oorzaak myner nieuwelingſchap in de wereld, te bezeſſen wat ſwaarigheden en gevaaren dusdanige tochten onderworpen zyn. En dewyl ik, wat meerder jaaren gekreegen hebbende, oordeelde niets noodiger en dienſtiger voor een Reiziger te zyn, om eenige vrucht uit zyne Reizen te trekken, als kennis van de Teekenkonſt te hebben, ten einde zich de zaaken door der zelver verbeeldingen te dieper in de geheugenis te prenten, en die zich ten allen tyde, even als of ze weder tegenwoordig waren, voor oogen te konnen ſtellen, (het beſte middel om geen voet aan de vergeetelheid te geeven) beſloot ik toevlucht te neemen tot de Schilderkonſt; waar in zo ver gevoorderd zynde, als ik oordeelde tot myn voorneemen noodzaakelyk te weezen, bereide ik my ter uitvoering van dien: en hebbende verſtaan, dat 'er in het aanſtaande Jaar 1675. een Jubeljaar, of *Anno Santo*, te *Romen* gehouden ſtond te worden, beſloot ik my derwaarts te vervoegen, en aldus een aanvang van myne Reizen te maaken.

Vertrek uit 's Graavenhaage.

Ik vertrok dan op den 1ſten. October des Jaars 1674. uit myne Geboorte-plaats 's *Graavenhaage*, kwam den 4den. tot *Swol*, toog den 14den. door *Hanover*, vernachtte den 19den. tot *Hal*, en den 20ſten. te *Leipſich*, alwaar ik, dewyl 'er alſtoen de Mis, of Jaar-markt, gehouden wierd, veele koſtelykheden zag. Hier wierd ik gebragt ten huize van den Heer Kamerraad *Laurens van Adelenhelm*, Burgemeeſter der gemelde Stad, die my een Kamer vol van allerhande Raariteiten, doch meeſt van Beeſten, en alles wat de Natuur door het Water laat voortkomen, vertoonde, die wel een curieus gezicht verdienden. Na een verblyf van drie dagen weder vertrokken zynde, toog ik den 28ſten. door *Marienberg*, den 4den. November door *Eglow*, en kwam den 8ſten. tot *Weenen*, alwaar ik in de Schatkamer des Keizers wierd geleid, pronkende onder anderen met veele treffelyke Schilderyen, door voornaame Meeſters gemaakt. Deze Stad is zeer fraay en luſtig, omringd met een braave wal, en voorzien van groote Voorſteden. Rondom de zelve ſtrekt zich een zeer vermaakelijk vlak land, 't geen een çierlijk voorwerp aan het gezicht beſchikt. Geduurende myn verblyf alhier ging ik bezichtigen het *Nieuw Gebouw*, leggende ongevaar een kleine uur van de Stad, ter plaatſe daar de Turken in de belegering van *Weenen* onder Sultan *Solyman*, in den Jaare 1529. hunne tenten hadden opgeſlagen. 't Is geſticht om 'er allerhande Wildgedierte in te bewaaren, als Leeuwen, Tygers, Beeren, Wolven, enz. waar toe het met alle de vereiſchte hoedanigheden voorzien is.

Komſt tot Weenen.

Schrikkelijk geval van een Leeuwin met haaren Spysbezorger.

My wierd verhaald, dat zekere Leeuwin, eenigen tyd geleeden, Jongen gekreegen hebbende, de Keizer de zelve, na dat hy zyn middagmaal had gehouden, gemeenlyk by zich deed brengen, om 'er zyn vermaak mee te neemen; by welke gelegentheid het eens gebeurende, dat hy ze langer als na gewoonte by zich hadde gehouden, vertoornde de Leeuwin zich daar zo geweldig over, dat zy den geen, aan wien de zorg bevolen was om haar van ſpys en drank te voorzien, wanneer hy de Jongen weder te rug bracht, verwoedelyk op het lyf viel, en met tanden en klaauwen verſcheurde: na welken tyd de Vorſt zich met de Jongen niet meer wilde bemoeijen.

Vertrek van Weenen.

Den 17den. November vertrok ik weder van *Weenen*, en toog den 23ſten. door *Niemark* en *Frelo*, welke laatſte Plaats ik t'eenemaal verwoeſt vond, alzo ze twee jaaren te vooren gantſchelyk afgebrand was. Vervolgens kwam ik te *Straatſpurg*, gelegen in *Carinthien*, en den 28ſten. te *Glouſe*, zynde het begin van *Italien*; wyders den 5den. December te *Venetien*, van waar ik des nachts met de Bark op *Ferrare* vertrok, durvende my daar niet ophouden, om voor het Jubeljaar te *Romen* te weezen. 't Zelfde deed ik dan ook ten opzichte van *Ferrare* en *Bolonge*, ten einde noch een dag à twee tot *Florence* te konnen verblyven, daar ik den 12den. der gemelde maand aankwam, en alle de Fraaijigheden in des Groot-Hertogs Schatkamer ging bezichtigen, waar af ik dit weinige ter loops aan den Leezer moet mededeelen.

Komſt te Florence.

Koſtelykheden in des Groot-Hertogs Schatkamer.

Men vertoonde my onder anderen een groot Kabinet, met edele geſteenten ingelegt, 't geen men zegt dat een halve millioen gekoſt zou hebben. Aan het zelve is een fyne Paarl, zo groot als een okkernoot. Men ziet 'er ook een Rots verbeeld, altemaal van Paarlen, die heel groot zyn; mitſgaders verſcheidene koſtelyke Kabinetten, en veele andere dingen van ongemeene waardy: en in het Wapenhuis een Magneetſteen van een voet groot, gelyk ook veelerhande ſoort van vreemd Geweer, 't geen men verhaalt meeſtendeel genomen te zyn van een zekeren Sultan die na *Mecca* reiſde, van 't welk wel ruim de grootſte helft met edele geſteenten ingelegt is; als mede het Tuig voor drie Ry-Paarden, waar af de Stygbeugels, 't geringſte dat 'er aan is, van

lou-

louter goud zyn, wel ter dikte van een pink. Ook ziet men der een Kraamſtoel, van boven tot beneden met juweelen bezet, benevens veele andere ongeloovelyke koſtelykheden van groote Steenen; mitſgaders verſcheidene aardige Indiaanſche Kleederen van Papegaaysveeren; gelyk ook een Paard welkers Maanen zes vademen lang zyn geweeſt; en een Riem van een Oſſehuid, hebbende twee honderd vademen in de lengte; de Wapenen des Konings van Vrankryk, die in den Slag van Pavie gevangen wierd; een Scepter van Agaat Orientaal, dien men zegt van Keizer *Karel den Vyfden* te zyn; een Degen van den Keizer *Charlemagne*, of *Karel den Grooten*, enz. Ik zag ook een zeer koſtelyke Kapelle, waar aan al acht-en-ſeventig jaaren was gearbeid, hoewel ze noch op verre na niet ten halven voltooid was. Dit werk heeft begonnen *Ferdinand de* Iſte. Hertog van *Florence.* In deze Kapelle legt een Kuſſen, 't geen dartig duizend kroonen gekoſt zou hebben, zynde met dierbare geſteenten bezet: en is 't zelve verçierd met de fraaiſte ſteenen, die 'er te bekomen zyn. Men wees my een Marmerſteen, waar aan vyf Meeſters zeven Jaaren hadden gearbeid, eer ze in ſtaat was om gebruikt te konnen worden. 't Altaar pronkt met vyf ſwaare Pilaaren van Criſtal de Montagne. In het Paleis vond ik een menigte van uitſteekende Schilderyen, gedaan door de voornaamſte Meeſters; en, 't geen aanmerkenswaardig is, een Kamer vol Afbeeldſels, altemaal van Schilders; en ieder met zyne eigene hand gemaakt; gelyk ook langs eenige Galleryen een groot getal van Antiquen, Marmere Statuen, of Beelden. 't Paleis zelve is, inzonderheid van vooren, byzonder groots en deftig; de Stad van binnen fraay, en van buiten zeer aangenaam, door de menigvuldige Luſthuizen en Tuinen, die rondom de zelve tegen het Gebergte aan leggen.

Prachtige Kapelle.

Den 14den. der gemelde maand December zette ik de reis weder voort, en nam myn weg over *Monte-Fiaſcone*, alwaar uitſteekende Muskadelwyn is; om welke reden een zeker Reiziger zich daar, vry wat langer als hy behoorde, ophield, vindende den zelven zoo ſmaakelyk, dat hy, konnende die Nectar niet een oogenblik miſſen, zyne welluſt eindelyk met de dood moeſt betalen: ter gedachtenis van het welk ziet men op zyn Graf (want hy wierd alhier ter aarde beſteld) de volgende Latynſche regelen:

Uitſteekende Muſkadel-Wyn te Monte-Fiaſcone; en Grafſchrift van een Reiziger die zig daar aan dood dronk.

Propter nimium eſt, eſt, eſt;
Dominus Johannes Uck,
Herus meus, mortuus eſt.

't Welk van verſcheide Reizigers getuigd, en ook zo door my bevonden is.

Hebbende *Monte-Fiaſcone* verlaaten, toog ik over *Viterbo*, en kwam vervolgens den 22ſten. December te *Romen.*

Aankomſt te Romen.

II. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Plechtigheden, te Romen in het Jubel-Jaar gebruikelyk. Aanneeming van den Auteur in de Bend der Nederlandſche Konſtenaars, en op hoedanig een wyze zulks geſchied. Bloedig gevecht tuſſchen twee Proceſſien. Vuurwerk door den Spaanſchen Ambaſſadeur vertoond. Jaarlyks Vuurwerk van 't Kaſteel S. Angelo. Byzonderheden wegens het Jubeljaar. Dood van den Paus Clemens den X. Byzonderheden noopende het Conclave, en het verkiezen van een nieuwen Paus. Verkiezing van Innocentius den XI. Vreemde Predikſter. Gebuurige Oorden van Romen.

Beſchryving van de Plechtigheden, te Romen in het Jubeljaar gebruikelyk.

DEn zelven dag als ik te *Romen* aankwam, wierd de Heilige Poort, zynde een der deuren van *S. Pieters* Kerk, geopend. Des namiddags vond ik de plaats voor *S. Pieter* bezet met een ongeloovelyk getal van menſchen, dewyl ze by deze gelegentheid van allerwegen in groote meenigte herwaarts komen vloeijen. Na een weinig gewacht te hebben, zag ik den Paus uit zyn Paleis, het *Vatikaan* genaamd (ſtaande aan de zyde van de gemelde Kerk) te voorſchyn komen, wordende gedraagen in een verheevene zetel, ter wederzyden verçierd met groote boſſen vederen, niet kwalyk na die van Paauweſtaarten gelykende; gevolgd door veele Prinſſen, Kardinaalen, en andere van hem afhangende perſoonen; 't geen geſamentlyk een zeer groot getal uitmaakte. Zyne Draagers brachten hem recht op de gemelde Kerkdeur aan, alreedts van te vooren (want ze word t' elkens na het Jubeljaar toegemetſeld) rondom los gemaakt, op de welke hy dan met een gouden hamer een ſlag gaf, waar door het gantſche metſelwerk, 't geen nu vyf-en-twintig jaaren geſtaan hadde, in de Kerk nederſtortede, op een zekere Rolwagen, ten dien einde aldaar geplaatſt, die dan aanſtondts door d'Arbeiders wierd weg gevoerd. Midlerwyl gong de Paus door de deur, daar benevens, in de Kerk, en verrichtede de ceremonien, by duſdanige gelegentheden gebruikelyk; terwyl ondertuſſchen een iegelyk van deze ſteenen trachte te bekomen, om de zelve als reliquien, of heiligdommen, te bewaaren. De nieuwsgierigheid dreef my mede aan om 'er van te hebben; waar in ik, hoewel niet zonder groote moeite, vermits het gedrang ongeloovelijk groot was, en men tot barſtens toe geprangd wierd, echter tot myn oogmerk geraakte. Dit krioelen van zo menigerhande menſchen onder malkander vertoonde zich met zo veel bekoorlykheid aan myn gezicht, dat ik niet wiſt werwaarts ik eerſt of laatſt d'oogen zoude wenden. De Kerk was van vooren zeer rykelyk met tapitſeryen langs alle de balkonnen voorzien, als dienende tot zitplaats voor de Koningin *Chriſtina van Sweden*, een groot getal Princeſſen, en een meenigte van andere Dames: ja het gantſche Gebouw, tot boven op den top toe, zat zo vol gepropt van menſchen, dat men byna kon twijfelen waar de meeſten waren, of daar, of beneden op der aarde; zulks dat ik moet bekennen nooit voor, of na dien tyd, zo veel volks by malkander te hebben gezien. Dit duurde tot omtrent den avond, met zo menigvuldige veranderingen van gevallen dat my de tyd niet verdroot, want hier lachte, daar ſchreide, daar vocht men, enz.

Deze plechtigheden verricht zynde, trefte ik by geval een perſoon aan mede geboortig uit den Haag, en *Robert du Val* geheeten, anders de Fortuyn, tegenwoordig in dienſt als

Aanneeming van den Auteur in de Bend der Nederlandſche Konſtenaars, en op hoedanig een wyze zulks geſchied.

als Schilder en Konſtbewaarder zyner Majeſteit van Groot-Britanje. d'Oude kennis wierd met d'uitterſte blydſchap vernieuwd, tot zo verre, dat ik hem verſocht te weeg te willen brengen, dat ik verlof bekwame om dien zelven nacht in de Vergadering der Nederlanders te mogen verſchynen, ten einde als Bendvogel onder hun Geſelſchap aangenomen te werden, waar toe hy zich gewillig toonde. En alzo een minder getal als van zeven perſoonen niet vermag iemand in de Bend in te huldigen, waaren wy genoodzaakt eenige uuren in de nacht gints en herwaarts te zoeken, eer men het vereiſchte getal van Bendvogels by een kon krygen: doch eindelyk vorderden wy zodanig, dat 'er boven de tweemaal zeven te voorſchyn kwamen; wanneer myn verzoek ter uitvoering wierd gebracht, en ik door een braaf Geſelſchap van Konſtenaars met de naam van Adonis begunſtigd.

Het Bendvogelſchap is bekend genoeg: doch dewyl 't, myns wetens, nooit van iemand beſchreeven is geweeſt, wat het eigentlyk zy en in hebbe, en hoe de inlyving in de Bend geſchied, moet ik de moeite neemen van 'er alhier de gebruikelykheden van ter neder te ſtellen.

Men bracht my dan voor eerſt in een kamer, alwaar eenige der Bendvogels my verzelden; terwyl men in een ander vertrek bezig was met de toeſtel, tot het werk behoorende, te vervaardigen: waar van my niet de minſte kennis wierd gegeven, voor en al eer ik zelve met veele omſtandigheden daar binnen wierd geleid, alwaar ik onvoorziens, met zodanig een verwondering, als men zich kan verbeelden, de fraaiſte Vertooning zag die men bedenken kan, altemaal van de Konſtenaars zelve in perſoon, welke de zaaken zo bevallig en geeſtig weeten te vertoonen, dat zy 'er de beſte Tonneelſpeelders, hoe zeer zy ook in hunne konſt afgerecht mogen weezen, mede ſouden beſchaamen.

In deeze Vertooning voert 'er een de benaaming van Veldpaap, en geen ander, als hy, het woord. Deeze zit met groote deftigheid op een hoog verhevene zetel, en ſteld met veele redenen den Groenen (aldus werd de geen genoemd, die ingewyd ſtaat te worden) zekere wetten en regelen voor, behelſende de ſtudie van de Schilderkonſt, ende de onverbreekelyke inſtellingen van de Bend; den Nieuwling daar op met groote onderdanigheid geantwoord hebbende, dat hy genegen is alles na te komen, word hem door den Veldpaap een Lauwrierkroon op het hoofd gezet, en te gelyk door alle de aanweezende Bendvogels met een groot geſchreeuw uitgeroepen: Viva, viva, viva, onzen nieuwen Medebroeder . . . . zo als hy dan by de inwijing genaamt is: het welke zeer oneigen, en by misbruik van 't woord, 't welk ook aan de Geeſtelykheid zomtyds ergernis gegeeven heeft, doopen werd genoemd.

Vervolgens word hem zyn Bendbrief, ondertekend van alle die 'er tegenwoordig zyn, overgeleeverd; 't geen, met eenige andere daar noch toebehoorende aardigheden, volbracht zynde, vervoegt men zich ter plaatze daar de tafel bereid is: en moet de nieuwe Bendvogel d'onkoſten, op deezen gantſchen handel loopende, alleen betaalen.

Na den nacht dan aldus in alle vrolykheid doorgebracht te hebben, begeeft men zich met het krieken van den dageraad na het Graf van Bacchus, om het zelve, volgens de gemeene wyze van ſpreeken, te begieten; zynde een goede uur van de Stad gelegen, in een Kerkje genaamd *S. Agnele.*

Dit Graf is van een ſchoonen Porfyrſteen, met d'afbeelding van den Wyngod op alle vier de hoeken. Dicht tegen over ſtaat een Herberg, alwaar men den nieuwen Bendvogel doet zien de aangenaamſte Gezichten van Romen, en zich dien dag vrolyk maakt: doch 't geen men alhier komt te verteeren ſtaat aan de vrije wil van den nieuwen Bendvogel, om het geheel, of ten deele te betaalen, na dat zyne mildheid, of

ruimheid van penningen toelaat, of zich daar toe ſtrekt.

Men gelooft dat deze Maatſchappy al van den tyd des vermaarden Rafaëls begonnen is, en dat hy wel de voornaamſte inſtelder daar van zou zyn geweeſt; weshalven dan de zelve al niet veel minder als twee honderd jaren geſtaan moet hebben: zynde deze wydberoemde Schilder in den jaare 1483. gebooren in de Stad Urbino. Hy legt begraven te Romen, in de Kerk de Rotonde genaamd; hebbende in den ouderderdom van maar zeven en dartig jaaren, wanneer hy op den zelven dag zyner geboortte kwam te ſterven, door zyne uitſteekendheid in de Schilderkonſt een naam gemaakt, die alle eeuwen zal verduuren.

De geleerde Petrus Bembus, een voortreffelyk Poëet in de Latynſche en Italiaanſche Taal, maakte een Grafſchrift 't zyner eere, 't geen noch ten huidigen dage, onder zyn afbeeldzel, deftig van marmer gehouwen, in de gemelde Kerk te leezen is.

Doch werd tegenwoordig niemand in deeze Maatſchappy toegelaten, als die de Hoog- of Nederduitſche Taal ſpreekt.

Tot klaarder onderrechting van den Leezer, heb ik hier een afbeelding van zodaanig een Vertooning, welke ik meer als vyftigmaal bygewoond heb, willen invoegen, geteekend met de letter A.

Geduurende dit zelve jaar zag ik de Proceſſie uit de Kerk van Minerva na S. Pieter gaan, waar in veel groote Figuren, in een zeer fraaije ſchikking, omgevoerd wierden: zy waaren alle treffelyk gemaakt: verbeeldende, zo my voorſtaat, de Geboorte Chriſti.

Boven de zelve vertoonde zich iets in de gedaante van een Naald, of Pyramide, ter hoogte van een gemeen Paleis, rondom behangen met lichten, klatergoud, en andere çieraaden, die een aangenaam gezicht veroorzaakten; welke Machine even zo groot was dat de zelve bekwaamelyk door de ſtraaten konde paſſeeren. 't Gantſche gevaarte, wiens gelyk in fraaiheid ik nooit by eenige Proceſſie heb gezien, wierd gedragen door honderd Arbeiders, en des morgens by de Kerk van S. Pieter geheel en al tot kleine ſtukken verbryzeld. Want alle duſdaanige werken, hoe koſtelyk zy ook mogen weezen, worden nooit meer als eens gebruikt.

Maar ziet hier wat een ontydige Godvruchtigheid, of liever onverſtandigen yver, van menſchen, die voorgeeven zich in zulke gelegentheden aan God overgegeven te hebben, te weeg kan brengen. 't Gebeurde op zeekeren dag, dat twee Proceſſien te gelyk voorttrokken, tegens den opgang van Monte-Cavallo, komende d'eene van de Fontein *de Treve*, en d'andere uit de ſtraat de *Cours* genaamd. Myne woonplaats was toen ter tyd op den hoek in 't opgaan van Monte - Cavallo. Hier kwam na-yver en eerzucht, of groots- en opgeblaazendheid in 't ſpel. Om de eere van de voorrang te hebben, hielden deeze twee Reijen ofte Proceſſien, door de engte niet konnende gelyk voortgaan, lange ſtand, malkanderen weigerende te wyken, ende den een den anderen de voorttred, met zeer veele bitzigheid en ſcherpigheid, betwiſtende. In 't eerſten was het maar woordenſtryd, en dus bleeven zy een tyd lang ſtaan, zonder tot verdrag te konnen geraaken. — Bloedig gevecht tuſſchen twee Proceſſien.

d'Omſtaanders waaren vaſt verwachtende wat hier van komen zoude; wanneer eindelyk het beſluit wierd genomen van het geduld, en met een de Godvrucht, welke ontrent de Proceſſien behoorde gepaard te gaan, aan een zyde te ſtellen, en in euvelen moede hun Heiligdom, *Santa Croce*, het Kruis, 't geen zy gewoon zyn zelfs ter aanbidding om te draagen, en dat, ten beſten genomen, behoorde te dienen om aan het ootmoedig en langmoedig Lyden des Zaligmakers te doen gedenken, ten knodze te gebruiken, en zich daar van, ô verfoeijelyk misbruik! ten moordgeweere te bedienen, met het welk 'er een zodanig begroet wierd, dat hy aanſtonds onder het genoemde hout dood bleef. En dit zelfde

lot viel in een oogenblik noch twee à drie anderen te beurt, die op gelyke wyze van het leven beroofd wierden, ende onder de Kruiſſen nederſtorteden. 't Welk zulk een alarm voor onze woonplaats veroorzaakte, dat een meenigte van volk op de been geraakte; waar van ettelyke zich tuſſchen de ſtrydende Partijen wierpen, en met minnelyke woorden zo veel te weeg brachten, datter een ſtilſtand van wapenen getroffen wierd.

d'Italjaanen volgeeſtig van aard, en tot ſpotternijen genegen, ſchertſten geweldig met dezen handel; terwyl ondertuſſchen ſommige, tot wat hooger jaaren gekomen, en derhalven meer bedaard, medelyden hadden met de Vrouwen en jonge Dochters, welke deeze Proceſſien, zo wel als de Mannen, verzelden, door dien ze, niet zonder reeden, zich wegens een zo onverwachte ontmoeting zeer bedrukt en vol vreeze toonden.

Dit onweer dan aldus eenigermaate geſtild zynde, zagen de Vrouwsperſoonen om een goed heenkomen; en men verwachte dat ook eindelyk de Mannen geruſt en ſtil na huis zouden gaan.

Maar wel haaſt verhefte zich weêr een andere donkere wolk, en den ſtorm begon op nieuws. Want de gemelde Proceſſiegangers kort na den middag in de Kerk van S. Jan van Lateranen weder by malkander gekomen, en de gemoederen noch ten uitterſten verbittert zynde, geraakten ze ſtraks aan 't morren, en voorts in een oogenblik tot daadelykheid, bedienende zich nochmaals van de zelve wapenen: en wierd deze tweede ſtorm 't elkens met zodanig een verbitterdheid hervat, dat het bloed door de Kerk liep. Dit veroorzaakte een ſchrikkelyke wanorder, en grootte toevloeijing van menſchen. De Paus ondertuſſchen verſtaan hebbende op welk een onbehoorlyke en argerlyke manier zich deze Proceſſien, tot twee reizen toe, hadden gedragen, was 'er zo gevoelig af, dat hy rond uit weigerde abſolutie te geven; weshalven door verſcheidene Prinſſen, en andere groote Perſonagien, veele moeite gedaan moeſt worden, eer men hem tot het zelve kon beweegen.

Geduurende dit geheele jaar heeft men geſtadig Proceſſien van alle oorden, en onder de zelve een meenigte die zich het bloote ligchaam met ſcherpe geeſſels zodanig kaſtyden, dat 'er by mynen tyd, zo men zeide, verſcheidene van kwamen te ſterven.

Aangenaamer ſchouwſpel was het Vuurwerk, 't geen den Ambaſſadeur van Spanjen in dit zelve jaar deed aanſteeken, beſtaande voornaamentlyk in drie ſtukken, welke zich op de drie Fonteinen van de Plaats Navona vertoonden. In het midden zag men een hooge Pyramide, behangen met de Wapenen van Spanjen, en veele andere çieraaden, altemaal van brandende ſtoffe, welke geſtadig een menigte van vuur uitbraakten. Aan het eene einde van de plaats, voor het Paleis van den Cardinaal Portocarrero, ſtond een Chriſtus-beeld, omtrent viermaal zo groot als 't leven, uitſteekend fraai van bordpapier gemaakt, en verbeeld als in de wolken ten Hemel vaarende. Aan het ander einde, voor het Paleis van den Prins Pamphilio, vertoonde zich een Lievevrouw, of Maria-beeld, van gelyke grootte. En voor de Kerk van S. Jacomo zag men de Mirakelen van dien Heilig, zeer çierlyk met witte en ſwarte coleuren afgebeeld, en benevens den zelven de Wapenen van Spanjen. De plaats was aan alle kanten met een borſtweering afgeſlooten, om het volk 'er buiten te houden; en vier voeten hooger in het rond een lat geſlagen, dienende om een groot getal van brandende toortſen te draagen; behalven de geenen, daar de gebuurige Huizen, met koſtelyke Tapyten behangen, door verlicht wierden. Ondertuſſchen, terwyl de oogen zich hier in als verlooren, ſwierden ontallyke Vuurwerken door de lucht, welke door de dikſte duiſterniſſen heen boorende, lange ſpooren van flikkerende ſtraalen achter zich lieten. Dit duurde

Vuurwerk door den Spaanſchen Ambaſſadeur vertoond.

de ruim een uur, tot zonderling genoegen der aanſchouwers. Ik moet ook bekennen nooit iets diergelyks gezien te hebben: want zynde de gemelde plaats heel lang, en tamelyk breed, kan men zich haaſt verbeelden, hoe çierlyk een werking alle deze lichten voortbrachten.

De Kerk van S. Pieter ſtond mede van onder tot boven, ja zelfs tot in het kruis toe, in 't licht.

Jaarlyks Vuurwerk van 't Kaſteel S. Angelo.

Een ander Vuurwerk, verwonderens waardig om te bezichtigen, is men gewoon jaarlyks op S. Pietersdag in het Kaſteel S. Angelo t' ontſteeken. Het komt als boven uit het Kaſteel, gaat te gelyk aan, en verbreid zich door de meenigte van het vuur zodaanig in 't rond, dat, wanneer men 'er, omtrent het Kaſteel, onder ſtaat, het zich vertoont even als of den Hemel zich kwame te openen: en een goed half uur van daar zynde, kan men het duidelyk genoeg aanſchouwen. Ik had de curieusheid, alzo ik meer als een jaar te Romen doorgebracht heb, van het aan verſcheidene oorden te gaan bezichtigen; doch bevond het, daar onder zynde, het aangenaamſte.

Byzonderheden wegens het Jubeljaar.

Het Jubeljaar geëindigd zynde, wierd de heilige Poort weder toegemetſeld. 't Is (dewyl veele niet weeten wat het Jubileum eigentlyk zy) een Ceremonie van de Roomſche Kerk, om volkomene aflaat, zo noemen zy de vergiffeniſſe der zonden, te verdienen, welke de Paus op deezen tyd aan de gantſche Roomſche Kerk vergunt. Het wierd ingeſteld in den jaare 1300. door Bonifacius den VIII[ſten]. welke begeerde dat het om de honderd jaaren gehouden zoude worden, ten navolging van het Jubeljaar der Jooden. Clemens de VI[de]. verordende, dat het om de vyftig jaaren zoude geſchieden. Urbanus de VI[de]. ſtelde het op drie-en-dartig. En Sixtus de V[de]. bepaalde het eindelyk op vyf-en-twintig, gelyk het noch tegenwoordig is.

Dood van den Paus Clemens den X.

Geduurende myn verblyf te Romen, kwam aldaar op den 22[ſten]. July van den jaare 1676. t' overlyden den Paus Clemens de X[de]. na dat hy den Stoel zes jaaren en weinige maanden had bekleed.

Den Kardinaal Patroon, zo haaſt als hy de dood van den Ouden Vader ziet naderen, laat zulks aan d'overige Kardinaalen en Ambaſſadeurs bekend maaken, welke zich daar op na het Pauſelyk Paleis vervoegen, betuigende hun leedweezen over zynen gevaarlyken toeſtand; mitſgaders alle de geenen, welke om ſwaare misdaden gevangen zitten, na het Kaſteel S. Angelo brengen, op dat zy aldaar in te meerder veiligheid mogen weezen, blyvende als dan niemand in de gemeene gevangeniſſen, dan die daar om ſchulden, of geringe misdaden, gezet zyn, welke vervolgens, zo dra als den Stoel leedig verklaard is, door den Raad van Romen, tot teken van haare oppermacht, in vryheid worden geſteld.

Den volgenden avond wierd het Lyk van den Paus van Monte-Cavallo na het Vaticaan gebracht, gedraagen door twee Muil-ezels in een opene draagzetel, met rood geborduurd Fluweel bekleed, en verzeld met een meenigte van brandende toortſen. 't Verbeelde zich even of men een Kryg-overſte, in 't Veld geſneuveld, ter aarde wilde beſtellen; vermits de lichte Ruiters, *Cavalli Legeri* genaamd, mitſgaders de Kuraſſiers, en Switſers, met hun Geweer, Trompetten, Herpauken, Pypen en Trommelen, benevens eenige ſtukken Kanon; met de trompen achterwaarts, van het gevolg waaren.

Des morgens daar aan bracht men het Lyk uit het Vaticaan in de Kerk van S. Pieter, alwaar het drie achtervolgende dagen in de Kapel van de Heilige Drievuldigheid ten toon bleef leggen, met de voeten, daar roode Fluweele Muylen aan zyn, door de tralien heen, welke geſtadig door de voorbygangers met groote devotie gekuſt wierden. Ik had het geluk van in de Kapel te komen, en de hand van den overleedenen Paus aan te raaken; 't geen voor een gantſch byzondere gunſt word gehouden.

Geduurende de negen dagen, dat

Byſonderheden noopende het Conclave, en het verkieſen van een nieuwen Paus.

het lyk boven d'aarde ſtond, wierden de noodigheden tot het Conclave bezorgd; en de kamertjes voor de Kardinalen bereid. Ondertuſſchen had een ieder de vryheid van het zelve te gaan bezichtigen, zulks dat 'er geſtadig een groot gedrang van volk in en uit kwam barſten.

Wanneer de Kardinaalen eens in het Conclave zyn gegaan, vermogen zy daar niet weder uit te komen eer de verkiezing van een nieuwen Paus geſchied is. Elken Kardinaal worden twee dienaars toegelaten, en de ſpyzen hen dagelyks uit hunne Paleizen toegezonden. Op het vallen van den avond werd een klokje binnen het zelve geluid, waar op drie Kardinaalen, met den Meeſter der Ceremonien, alle de hoeken en winkels van het vertrek, tot de verkiezing verordend, op het naauwſte moeten doorzoeken, ten einde niemand, welke niet bevoegd is daar binnen te zyn, zich daar in verberge. Men draagt ook zorg, dat de wachten wel beſteld werden. Op de plaats van S. Pieter zyn vier Hooftwachten, door den Generaal der Roomſche Kerk aldaar geordonneerd. Aan de deur van het Vaticaanſche Paleis onthoud zich de Switſerſe Garde, voorzien met harnaſſen, musketten, twee ſtukken kanon, en ander noodig geweer. d' Andere wachten, welke hier en daar op de ſtraaten ſtaan, worden gecommandeerd door den Prins Savelli, als erfelyken bewaarder van het Conclave. De deur des vertreks, daar de verkieſing in geſchied, is bezorgd met vier ſlooten, van twee der welken de ſleutels in bewaaring zyn van Prelaaten, die zich daar buiten onthouden, en die van d' andere twee, in handen van den Ceremonie meeſter, welke zich daar binnen bevind.

Benevens de Kardinaalen vermogen ook in het Conclave te verblyven de Sacriſtain met zyne Onderhoorigen, twee Meeſters der Ceremonien, een Biechtvader, een Secretaris van 't Sacro Collegio, twee Doctooren, een Chirurgyn, een Apotheker, een Timmerman, een Metſelaar, en twee Baardſcheerders. En worden boven deſen daar noch binnen gelaten acht à tien knechten, ten dienſte van allen die 'er in zyn, als om de kamers van het Conclave te reinigen, hout aan te brengen enz. wordende door de Kerk betaald: doch onder de zelve mach niemand zyn, die in dienſt van den eenen, of den anderen Kardinaal is geweeſt.

Wyders word het Conclave, nâ dat het eens geſlooten is, niet weder geopend, dan voor de vreemde Kardinaalen, om daar binnen, en voor de daar in zynde doodelyke kranken, van welker geſteltenis de Doctooren behoorlyke verklaaring moeten geven, om daar uit gelaaten te worden.

Den eed, dien ieder Kardinaal by deze gelegentheid met luider ſtemme voor een Kruisbeeld moet afleggen, beſtaat in de volgende woorden. *Teſtor Chriſtum Dominum, qui me judicaturus eſt, eligere quem ſecundum Deum judico eligere debere, et quod idem in acceſſu præſtabo.* Dat is: Ik betuige voor onſen Heere Jeſus Chriſtus, die my moet oordeelen, den geenen te zullen verkiezen, dien ik, volgens God, oordeel te moeten verkiezen, als ook het zelve te zullen doen in het *acceſſit.* Met dit laatſte woord werd betekend het overgaan tot eens anders ſtemme.

Wat nu belangt de verkiezing van den Paus, indien dezelve voor wettig of geldig zal gehouden worden, moet ze op eene van de volgende wyzen geſchieden; te weeten; eerſtelyk by Inſpiratie, of inblazing; ten tweeden by Compromis, of het verblyven aan eenige Kardinaalen; en ten derden by Stemming.

Noopende *d' Inſpiratie*, die geſchied, wanneer alle de Kardinaalen gelykerhand, en als door den H. Geeſt gedreven, eenſtemmig een Paus verkiezen. De tweede manier geſchied by *Compromis*, dat is te zeggen, als de Kardinaalen aan eenige van hun Collegie volle macht

geven, om een Paus te maaken, met verzekering van den geenen, dien zy tot deze waardigheid zullen verheffen, voor een wettelyk verkoorenen Paus te zullen houden. De derde en hedendaags gebruikelyke wyze geſchied by *optelling van de ſtemmen*; en moet de geen, die aldus tot Opperhoofd van de Roomſche Kerk verheven zal werden, de twee darde deelen van de zelven hebben.

Ziet daar eenige der voornaamſte byzonderheden omtrent het verkiezen van een nieuwen Paus gebruikelyk; van dewelke ik meer geſproken zou hebben, indien 'er niet ([a]) elders een zeer wydloopige beſchryving af te vinden was.

([a]) Tegenwoordige toeſtand van het Pauſelyk Hof, enz.

Verkiezing van Innocentius den XIden.

Den 21ſten September van het zelve Jaar 1676, na dat de Kardinaalen vyf à zes weeken in het Conclave opgeſlooten waren geweeſt, wierd tot Paus verkoozen *Benedetto Odeſchalchi*; die den naam van Innocentius den XIden aannam.

Straks na zyne verheffingh gaf de nieuwe Paus order, dat men alle de gevangen-huizen zou open zetten, en de geenen, welke geduurende de leedigheid van den ſtoel daar in gebracht waren, uitlaaten. 't Is het gebruik, by een nieuwe verkiezing deze gunſt aan de gevangenen te betoonen; weshalven dan de geenen, welken men de zelve niet wil laten genieten, tot meerder verzekertheid, gelyk ik hier voor gezegt heb, by tydts in het Kaſteel S. Angelo gebracht worden. Dit veroorzaakt mede een groote vreugde, en gewoel binnen Romen; alwaar ook noch de plechtigheden, welke door de Geeſtelyken omtrent den nieuwen Paus geſchieden, een ander Jubeljaar ſchynen te vertoonen.

'k Moet ook, onder d'aanmerkelyke dingen, welke ik in deze groote Stad heb gezien, het volgende niet vergeeten. Omtrent het Paleis Farneſe, in de ſtraat Julia, woonde een ſeker Schoenmaker, wiens Vrouw alle dagen, en by wylen twee, of driemaal daags uit het venſter van een bovenkamer ging ſtaan prediken, waar door geſtadig veele menſchen, eenige uit nieuwsgierigheid, andere uit Godvrugtigheid derwaarts getrokken wierden. Ik kon haar bekwamelyk, zynde op myne kamer, hooren; alzo ik toen ter tyd daar ontrent woonachtig was, te weeten, aan het Traict, daar men overvaart na de Longarde. d'Inquiſitie, die deeze manier van doen ligt al lang had verdrooten, liet haar eindelyk by de kop vatten: doch na weinig tyd weder los laaten. Of haar ontſlaging met verbod van noyt meer te prediken is geweeſt, hebbe ik niet vernoomen, maar ſy predikte weder als voorheen; gelyk ik dan ook meermaalen een meenigte van toehoorders omtrent haare woonplaats heb gezien, en onder de zelven verſcheidene Heeren en Mevrouwen, welke met hunne karoſſen ſtaan bleven om haar te hooren. Men zei my, dat ze zelve niet een woord kon leezen, maar zich geſtadig door anderen liet voorlezen: alzo ik d'Italiaanſche ſpraak toen ter tyd noch niet alte wel verſtond, zynde noch maar weinige maanden te Romen geweeſt, moeſt ick my, aangaande het ſaackelyke 't welk ſy voortbracht door anderen laeten onderrechten, die betuigden, dat het tamelyk goed was, 't geen ze aldus dagelyks predickte.

Vreemde Predikſter.

Gebuurige oorden van Romen.

Terwyl ik myn verblyf te Roomen hield, (van welke voortreffelyke Stad ik niets ſal aanroeren, ter oorzaak, dat de zelve door verſcheidene Schryvers zo dikwils, zo wel en nauwkeurig beſchreven is, dat ik maar vergeeſſche moeite zou doen, en niet anders zeggen, dan 't geene men alreedts voor my heeft gezegt) ging ik nu en dan de voornaamſte gebuurige oorden bezigtigen, als het Kaſteel Gandolfo, en het Lac, of Meir van Albano 't geen zich omtrent vier uuren in den omvang uitſtrekt, en gelegen is in een byſonder aangenaam gebergte, van waar men door een zeer vermakelyk Boſch na Albano gaat, een Biſchoppelyk Stedeken, vermaard wegens zyne treffelyke wynen. 'k Onthield my ook eenige dagen te Tivoli en Fraſcati, alwaar zich het oog kan ver-

verluſtigen in zeer ſchoone gezigten, zo van Landſchappen als watervallen, gelyk ook veele deftige Fonteinen, inzonderheid te Fraſcati, daar boven dit alles noch de fraayſte Boerinnen van het gantſche Pauſelyk gebied zyn.

III. HOOFDSTUK.

Tocht van Romen na Napels, en van daar na Pozzuolo. Grotte van Virgilius. Grotta del Cani, *en andere Oudheden hier omtrent te vinden. Wederkomſt te Romen, enz.*

Vertrek van Romen. NA dat ik my omtrent derdehalf jaar te Romen had opgehouden, beſloot ik een reis na Napels te doen, en, wanneer ik van daar weder te rug gekomen zou zyn, my na Livorno te begeeven; ten welken einde dan den 24ſten. April van den Iaare 1677. met goed gezelſchap op weg zynde geſlagen, kwam ik den 28ſten. te Capua, van waar ik na S. Maria di Capua ging, een goede uur van de gemelde Plaats geleegen, met het oogmerk van 'er eenige Antiquiteiten te bezien. Ik vond 'er ook, en nam derhalven voor, dat ik 'er op myne wederkomſt van Napels eenige dagen zou verblyven.

Capua. Capua is tegenwoordig een opene plaats. Was voor dezen een vermaarde Stad, by den Poëet Horatius meermalen gemeld, en daar Hannibal, leggende hier omtrent met zyn leger, de Falerniſche wynen uit gulde ſchaalen heeft gedronken. De Rivier Volturno, berugt in de ſchriften der Ouden, ſtroomt 'er digt langs heen. Hier zyn noch veele oude Gebouwen, welke wel verdienen gezien te worden.

Averſa. Trekkende wyders door Averſa, merkte ik aan, datter een groote meenigte van Buffelskaazen gemaakt word. Ik vond 'er ook een fraay Hoſpitaal, of Gaſthuis.

Komſt te Napels. Den 29ſten. kwam ik te Napels, welke Stad men moet bekennen, volgens het Spreekwoord der Italiaanen, de Tuin van Romen te zyn, hebbende aan d'eene zyde de volle zee, en aan d'andere de ſchoonſte en vruchtbaarſte landsdouwe, die men met oogen mag zien: 't geene d'oorſaak is, dat hier overvloed van alles word gevonden, en inſonderheid van zeer lekkere wynen, waar onder uitmunt de Lagrima di Napoli, niet te onrecht zo geheten, dewyl het overdadig gebruik, veroorſaakt door de bekoorlykſte ſmaak, daar de tong, en 't gehemelt mee gekitteld konnen worden, veelen de traanen uit d'oogen doet vloeyen.

Tocht van Napels na Pozzuolo. Na dat ik 't aanmerkelykſte van de Stad Napels had bezichtigt, daar ik, om de zelve reden, welke ik hier voor wegens Romen heb gegeeven, ſtilſwygende over heen zal treeden, vervoegde ik my na Puſſola, of Pozzuolo, een Steedeken leggende ongevaar acht mylen van Napels. By deze gelegentheid paſſeert men voor eerſt door de Grotte van Virgilius, dicht by de gemelde Stad gelegen.

Grotte van Virgilius. Deſe Grotte is omtrent een quartier uurs lang, en in het midden geheel duiſter; weshalven, als iemand 'er door komt ryden, hy genoodzaakt is van tyd tot tyd te roepen, aan wat zyde hy zich zal houden, om malkander des te beter te konnen myden.

Fenynige Grotte. Vervolgens komt men dicht aan den weg by een kleine Grotte, Grotta del Cani geheeten, die heel fenynig is, tot zo verre dat, als men 'er een hond in houd, dezelve heel ſchielyk komt te ſterven. Ik had de nieuwsgierigheid, van het met twee verſcheidene honden te bezoeken, en bevond, wanneer het beeſt op zyn beenen blyft ſtaan, dat het alsdan door het vergift niet beſchadigd word: maar als men het met gewelt nederdrukt, verlieſt het, na groote ſparteling, en benaauwde tegenweer, haaſtig ſyne krachten,

en zou zekerlyk in een oogenblik ſterven, indien men het niet by tydts opnam, en in een water of Meir, daar dicht by gelegen, wierp, waar door het aanſtonts weder bekomt, doch echter met eenige ſwymeling, gaande als een menſch die t' eenemaal dronken is. Dit Meir is van dezelve natuur als de Grotte, en kookt op verſcheidene plaatzen door de groote hette van de Sulfer. De nieuwsgierigheyd dreef my aan om t' onderzoeken, hoe hoog het fenyn in de Grotte wel van de grond mocht wezen; waarom dan met het hoofd nederwaarts bukkende, bevond ik het maar een voet hoogte van d' aarde te zyn.

Sulfer Berg.

Van hier word men gebracht na de Sulferberg, die op twee onderſcheidentlyke plaatſen zeer groote rook uitgeeft, maar geen brand. In het midden is een groot gat, omtrent drie jaaren geleden, eerſt uitgebroken.

Oudheden omtrent Pozzuolo.

Dicht by Pozzuolo komende, ziet men een Amphitheater of Schouburg, als mede een ruine des Tempels van Apollo, en niet ver van de zelve de Grotte der Sybillen, om de welke te bezichtigen men voorbedachtelyk Pektoortſen mede neemt. Ik bevond de zelve omtrent een quartier uurs lang, en aan het einde een klein kamertje, rontom beſet met een ſteene bank, en in het midden een ſoort van een Pedeſtal hebbende.

Wederkerende, gingen wy de Badſtoven bezichtigen, welke uit de natuur zeer heet zyn. Deze hette deelt zich ook mede aan de gebuurige aarde, brandende het zand, omtrent ter diepte van een halve voet, zoodanig, dat men 'er de hand niet in kan houden.

Hier benevens, op het gebergte, vertoonen zich de ruinen van het Paleis van Nero, en daar dicht omtrent aan de Zeekant noch een overblyfzel van 't Paleis van Julius Cæſar.

Alsdan komt men by den Tempel van Diana, die geheel vervallen is, uitgezondert alleen een half-rond boven aan deſelve, dat noch in weezen is.

Tegen over ſtaat mede noch een gedeelte van den Tempel van Apollo, waar benevens men ook ziet de kamer der Nymphen, in dewelke zy zich verluſtigden met Schouwſpelen te vertoonen. Boven in dezelve zach ik veele figuuren, en basrelieven, zeer vreemd, en fraay, alzo het voorſte inkomen noch redelyk wel bewaart is.

Thans gaat men voor by het Kaſteel van Baja, door Keizer Karel den V^den. geſticht; waar omtrent men noch heeft de *Piſcine mirabili*, een werk van den Keizer Nero, voor deſen, gelyk de naam medebrengt, een vyver geweeſt, om 'er het water voor het leger in goet te houden. Van dit prachtig ſtuk werks ſtaan noch agt-en-veertig kolommen, van een meer als gemeene dikte, overeind.

Thans weder te rug wendende, beziet men de Centum Cellas *Honderd Kamers*, wel eer een gevangenhuis voor d'Edellieden.

Daar beneven, in de Zee, ſteekt uit het water een gedeelte van een zekeren Tempel, waar in Nero zyne Moeder zoude hebben doen opſnyden.

Ook ziet men hier aan de Zee noch een overblyfſel van een Kerk, van gedaante, als de Rotonde te Romen, dienende tegenwoordigh tot een herberg, of huis, om de goede wynen van Falerne in te drinken.

Vervolgens komt men aan het Graf van Agrippina, waardig om te bezichtigen, zynde verçierd met veel figuurwerk en basrelieven, doch geheel ſwart, ter oorſaak, dat men niet zonder Pektoortſen het gezigt daer van kan hebben.

Niet verre van het zelve ſtaat noch een Kerk, de laatſtgemelde niet ongelyk: doch het meeſte gedeelte is onder d' aarde.

Wyders ontmoet men den berg *Monte-relle*, voor dezen, wegens des zelfs overvloedige vruchtbaarheid, Monte Chriſto genaamd. Alhier heeft men een byzonder fraay gezicht in de Zee, en rondom veele overblyfſelen van oude gebouwen, als mede een groote ruine, ſteekende ten

ten deele noch uit het water, van de brug, welke de Keizer Caligula te dezer plaatſe liet maaken.

Wedertocht van Napels. Hebbende alle deze oudheden bezichtigd, begaf ik my met myn gezelſchap weder na Napels, en den 10^den^. May van daar nochmaals na S. Maria di Capua, van meening, om 'er alle d' aanmerkelykſte overblyffelen, gelyk ik hier voor gezegt heb, te gaan bezichtigen: maar het **Vreemd geval van den Schryver met den Bevelhebber van S. Maria di Capua.** viel heel anders uit; alzo ons omtrent drie uuren na den middag onze naamen wierden afgevraagd, en opgeſchreeven, door den geenen, die aldaar het bevel had, verzeld met een goed getal van Gerechtsdienaars; gebiedende ons wyders in de herberg, daar wy waaren, te blyven tot nader order des Gouverneurs van Capua, van wien hy zeide laſt te hebben, om hem aanſtondts kennis te geven van alle de geenen, welke aldaar mogten doortrekken, of'er zich willen ophouden, als zynde deze plaats wat van den gemeenen weg afgeleegen. De oorzaak was, dat zy toenmaals met de Franſchen in Oorlog waren, en zich derhalven met alle zorgvuldigheid voor verſpieders, en diergelyken zoort van menſchen trachten te beveiligen.

Ik, die benevens myne twee byhebbende Vrienden een vrye Pas van Napels had, vertoonde hen dezelve: maar, noch de Pas, noch alle onze goede woorden, konden zoo veel op hen te weeg brengen, dat zy ons een voet buiten de herberg wilden laten zetten, houdende ons geſtadig aan alle kanten bezet. Ondertuſſchen, zo als wy ons avondmaal hadden doen opdiſſchen, kwam men tyding brengen, dat wy voor den Gouverneur moeſten komen. Hoewel het alreedts 't eenemaal duiſter was, toonden wy ons echter zeer genegen, op hoop van aanſtondts in vryheid herſteld te ſullen worden: maar omtrent het einde van het Vlek gekomen zynde, verzocht men ons binnen een zeker huis te treeden, met byvoeging, dat het al te laat was, om nu voor den Gouverneur te gaan; dat wy in hunne bewaring moeſten blyven; en dat zy ons niet konden toelaaten in de herberg te vernachten. Wy brachten hier wel tegen in, 't geene wy meenden tot onze verſchooning te konnen dienen: doch het was te vergeefs; en ons ongeval te verdraaglyker, dewyl alles met beleeftheid, en in vriendſchap ſcheen te geſchieden. Men zag ons wel voor eerlyke lieden aan: maar d' orders van den Gouverneur lagen zodanig. Daar wierd dan een deur geopend met een dubbelde yſere traly van omtrent drie voeten hoogte, alwaar men op handen en voeten door moeſt kruipen, het geen myn gezelſchap het hert byna in de ſchoenen deed zinken, inzonderheid mynen Reisbroeder, die eenige jaaren met my woonde, en een heel zedig Perſoon was, tegen wien ik, ziende zyne verſlagentheid, zeide, laat u de moed zo niet ontvallen, wy zullen immers niet om de Galg dobbelen: het zal maar om een quade nagt te doen weezen; en ik zal u met een goed hert voor gaan. Waar op nederwaarts bukkende kroop ik op handen en voeten door het gemelde gat, van myne Medgezellen op de zelve wyſe gevolgd. Hier vonden wy ons in een zeer vuile plaats, zo vol ongedierte, dat wy den gantſchen nagt geen oogenblik konden ruſten, hoewel wy ons een bed hadden laten brengen; weshalven wy duiſendmaal om den morgenſtond wenſchten. Kort na middernagt hoorden wy onze gevangenis openen, vermits 'er een Perſoon wierd ingebracht, die zich veel beter, als wy, na die ſtinkende plaats wiſt te ſchikken, dewyl hy aanſtonts een reiszakje, 't geen hy by zich had onder zyn hoofd vleide, even als een, die zich in volle geruſtheid tot ſlaapen begaf. Ziet daar, zei ik tegen mynen Reisbroeder, hoe fray is het, dat men zich na alle gelegentheden weet te voegen. De gewoonte, paſte hy my ten antwoord, is een tweede natuur: die kwant zal ongetwyffeld de plaats en de ſpraak kennen; en derhalven vind hy zich te minder verlegen.

Hy ſcheen 'er, na wy uit de gantſche geſteltenis konden oordeelen, ook wel meer geweeſt te zyn. Des morgens, zo haaſt als 't bekwaam dach was, wierden wy uitgelaaten, en na Capua gebracht, in het Huis van den Gouverneur, daar het gevangenhuis ook aan vaſt is. Hier onthielden wy ons in een kamertje, tegen over de kotten der gevangenen, zulks dat wy malkanderen door een yſere tralie konden aanſchouwen; wordende de deur ondertuſſchen bewaard door twee Geregtsdienaars met geladene vuurroers. Na twee groote uuren wierden wy voor den Gouverneur geleid, aan wien ik onze Pas van Napels overleverde; welke door den zelven geleezen zynde, gebood hy, dat men ons vryelyk zou laten trekken, werwaarts wy begeerden.

Zynde dan aldus weder op vrye voeten geraakt, had ik gaarne weêr te rug gekeerd, om myne voorige luſt te voldoen; doch ik kon myne Medgezellen daar niet toe beweegen: weshalven wy de reis dan weder voort zetteden.

Mola. Omtrent Mola komende, vond ik een geheel vervallen Amphitheater. Tot hier toe, 't geene omtrent drie uuren van de Rivier Garigliano word gerekend, ſtrekte zich eertydts de groote Stad Minturno, by welkers Puinhoopen de gemelde ſtroom, die het Landſchap Lavoro van Campagna di Roma afſcheid, zich in de Toskaanſche, of Tyrrheniſche Zee ontlaſt. By het gezeide Amphitheater vond ik een lange waterleiding, benevens verſcheidene ruinen: anders kan men van deze plaats niets bekennen.

Van hier vaart men over op Gaëta of Cajeta, leggende meeſtendeel in Zee. Deze Stad is genaamd na de Voedſter van Æneas, alhier begraven. In het Kaſteel ziet men het geraamte van Charles de Bourbon, Veldoverſte van den Keizer Karel den V^den^. geſneuveld op den 6^den^. May 1527. in het beſtormen en beklimmen van S. Pieters Burg te Romen. Zyn lighaam wierd herwaarts gevoerd, en met dit Grafſchrift ter aarde beſteld.

Aucto Imperio, Gallo victo, Superatâ Italiâ, Pontifice obſeſſo, Româ captâ, Borbonius hic jacet.

„Hier legt Bourbon, die het „Keizerryk vergroot, den Franſchman verwonnen, Italien overweldigd, den Paus belegerd, en Romen ingenomen heeft.

Men toont hier ook een zekere ſcheur, of kloove in eene Rots, welke men zegt gemaakt te zyn ten tyde dat onze Zaligmaaker den Geeſt gaf.

'sAnderen daags morgens toogenwe door Terracina, eertydts een vermaarde Zeehaven voor de Romeinſche Schepen, en kwaamen aldus den 16^den^. van de gemelde maand May weder te Romen. Terracina. Weder komt te Romen.

IV. Hoofd-

IV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Romen na Livorno. Spel van de Balon aldaar. Brug-gevegt te Piſa. Komſt van de Hollantſche Smirnaſche Vloot te Livorno, daar den Auteur zich op inſcheept.

ZO haaſt als ik my weder te Romen bevond, begon ik bereidzelen te maken, om na Livorno te trekken; zynde de begeerte, die ik had, om vreemde geweſten te bezoeken, door het bezichtigen van die Pauſelyke Stad, en andere aanmerkelyke Plaatſen, en zeldzaamheden, zodanig aangegroeid, dat ik my inbeeldde dezelve noit tydts genoeg te zullen konnen voldoen.

Ik nam dan op den 16den Juny van den Jaare 1677. met een avondmaaltyd affcheid van de Bendbroeders, met dewelken ik geduurende myn verblyf aldaar den meeſten tyd in vrolykheid had doorgebracht, en zynde des anderendaags morgens door de zelven met een treffelyk gaſtmaal buiten de Stad onthaald, verliet ik het bekoorlyk Romen, niet zonder erinnering van alle de vermakelykheden, die ik 'er had genooten. *Vertrek van Romen.*

Wy vernachtten, alzo het reedts laat was, op de eerſte Poſt, *Aſtura* geheeten, en kwaamen des morgens weder te *Monte Fiaſcone*. Den 19den. waren wy genoodzaakt door de ſware regenen, vier maalen de Rivier Rigo te paſſeeren; komende des avondts te *Siëna*, en den volgenden morgen tot *Florence*. *Aſtura. Monte-Fiaſcone. Siëna. Florence.*

Hier verbleeven wy tot den 28ſten, op welken dag wy te Piſa aankwamen; alwaar ik, behalven verſcheidene andere fraayigheden, aanmerkens waardig vond een zekeren Toorn, die zich niet recht opwaarts ſtrekt, gelyk andere Toorns, maar ſcheef ſtaat, en met zonderlinge kunſt voorbedachtelick zodanig gebouwd is. In voorige tyden is alhier de Haven van Florence geweeſt. *Piſa.*

Den 29ſten bevonden wy ons te Livorno, welke plaats my om meer als eene redenen zo wel beviel, dat ik 'er my een gantſch jaar ophield. 't Is een zeer vermaarde Zeehaven, alwaar men dagelyks veele ſchepen ziet af en aanzeilen. *Komſt te Livorno.*

Het ſpel van de Balon gaat hier in de vaſtenavond tyd geweldig in ſwang. 't Beſtaat in twee partyen, waer van yder zo veel meeſter van de bal tracht te worden, dat hy ze over de andere party heen ſlaet. De plaats, dienende tot een perk, is rondom heen met een koorde beſpannen, en het ſpel vermakelyk om aan te ſchouwen. *Spel van de Balon.*

Terwyl my te Livorno ophield, toog ik na Piſa, om het Brug-gevecht aldaar te zien. De ſtryders komen geharnaſt, met ſtormhoeden op, en hebben ieder haar vaandel, welke op beyde de einden der Brug, die tamelyk breed en lang is, geplant worden. 't Gevecht geſchied met ſekere daar toe gemaakte houten, welke hen over den arm heen komen, en 'er aan vaſt zyn; waar mede zy malkander zo louter kloppen, dat ik 'er ettelyken met bebloede en vermorzelde koppen zag wegdraagen. d' Overwinning beſtaat in het vermeeſteren van de Brug, op de zelve wys, als het Vuiſtgevecht te Venetien tuſſchen de Caſtellaanen en de Nicolotten. *Brug-gevecht tot Piſa.*

Myn verblyf te Livorno, hoewel de Stad my heel wel aanſtond, zoude echter geen geheel jaar geduurd hebben, indien ik niet op de Hollantſche Smirnaſche Vloot had leggen wachten, met dewelke ik my na Turkyen meende te begeeven. Deſelve kwam eindelyk, en ick ſocht gelegentheid om vriendſchap te maaken met den Heer Commandeur Jan Minne, voerende het Schip de Prins te Paard, waar in myn oogmerk bereikt hebbende, bereidde ik my tot d'overtocht. *Komſt van de Hollantſche Smirnaſche Vloot te Livorno, daar den Auteur zich op inſcheept.*

V. HOOFD-

V. HOOFDSTUK.

Vertrek van Livorno. Gelegenheid van verſcheidene Eilanden in de Middellandſche Zee, en d'Archipel. Aankomſt te Smirna.

Vertrek van Livorno.

WY vertrokken dan van Livorno op den 10^den^ Juny 1678. met een Ooſt ten Zuyden wind, zynde twee oorlogſchepen, en dartien koopvaarders in geſelſchap. Des anderendaags morgens bevonden wy ons tuſſchen Elba, en Capri, en kreegen ook d'Eilanden Planoſa en Monte-Chriſto in 't gezicht. Den 12^den^ bevonden wy ons tuſſchen dezelve, en hadden des avondts Monte-Chriſto W. Z. W. van ons. Den 13^den^ zagen wy verſcheidene zeilen; en vermoedende, dat het miſſchien Franſchen mochten weezen, maakten wy ons klaar, of de nood aan den man kwame: maar na weinig tydts bevonden wy het een Vloot Engelſche Schepen te zyn, ſterk vierendartich zeilen, waar onder negen Konings Schepen, onder 't gebied van den Heer Admiraal Narbourg, keerende te rug van Smirna, Scanderona, en Zante. Wy lieten het dryven, om haar in te wachten. Middelerwyl kwam een Chaloep met eenige Officieren na ons toe roeyen, ten einde onſen Commandant na eenig nieuws te vraagen; waer over geantwoort zynde vervolgden wy weder onze reiſe.

Elba, Capri, Planoſa, Monte-Chriſto.

Des morgens van den 14^den^ kreegen wy een ſwaare donderbuy, die ons de zeilen deed inneemen. Den 15^den^. ſcheidde van ons Gezelſchap het ſchip de Nicolaas, gedeſtineerd na Napels hebbende toenmaals het Eiland Iſchia ten N. O. 's Namiddags liet de Commandeur de witte vlag van de nok der bezaans roede waayen, tot teken van een algemeene pitsjaaring. Wy lieten het derhalven dryven, tot dat de beſluiten genomen waren; waar na de cours weder voortzettende, kreegen wy des avondts Monte-Grego N. O. ten N. tien à twaalf mylen van ons. Den volgenden morgen pitsjaarden wy nogmaals, zettende wyders onſe cours Z. O. aan na Meſſina. Hier ſcheidde een Engelſche Fluit, verordend na Malta, van ons.

Iſchia. Monte-Grego.

Des nachts zagen wy den Berg Stromboli branden, dien ik in deze gedaante aftekende; gelyk uit de nevensſtaande Figuur te zien is, getekend met het getal van 1. om dat de ſelve de eerſte is, ſullende de volgende Prent-verbeeldingen alle aldus met haar getal gemerckt werden.

Stromboli.

's Morgens den 16^den^ liepen wy tuſſchen d'Eilanden Panaſi en Stromboli door.

Panaſi.

Van dezen brandenden Berg werd verhaeld, dat de geenen die daar dicht omtrent komen, een afgryſelyk gehuil hooren; 't welck veele lichtgelovigen doet waanen, dat aan den top van de zelve de mond van de Hel zoude weezen. Maar de Natuurkenners houden het voor zeker, dat dit gehuil, of geloey, nergens anders uit voortſpruit, als uit het geweld der winden, welke zich in de holen, die de Zee daar in gemaakt heeft, verzamelen, en hier en daar geſtut wordende, alſoo dat ſchrikkelyk geluid veroorſaaken.

's Middags bereikten wy Sicilien, en aldaar den Hoek van Milazzo; en tegen den avond, bevonden wy ons dicht onder het Pharo van Meſſina, alwaar wy binnen het naauw op veertien Vademen waters het anker lieten vallen. Deze doortocht is wegens de engte zeer gevaarlyk, vermits de twee uitterſte hoeken, van het vaſte land, en van het eiland, als tot malkander loopen. 't was ook een groot geluk, dat in het ankeren niet eenige van ons tegen

Milazzo. Pharo van Meſſina.

1

2

gen malkander aandreeven; om het welke te vermyden wy genoeg te doen hadden; vertoonende zich als de Prent geteekent 2.

Scylla en Charybdis

Hier omtrent heeft men de Scylla en Charybdis, welke voor dezen zo veel ſtoffe aan de Poëeten hebben gegeeven, om dat by ouds deeſe engte zoo vervaarlyk geacht wierd.

Scylla is een Rots, leggende op den oever van de Zee, tegen over het Pharo. Charybdis ſtrekt zich daar recht tegen over, by de haven van Meſſina. 't Is 'er niet gevaarlyk, dan als de ſtroomen tegen malkander aan botſen; 't geen de ſchepen doet draaijen, en eindelyk te gronde gaan. Maar buiten twyffel is 'er in voorige tyden het gevaar grooter geweeſt, toen men de zeevaart zo wel niet verſtond, en de ſchepen, door ſwakheid van hun geſtel, het geweld der baaren niet konden verduuren. 't Meeſte perykel zegt men in het midden te zyn, 't geen gemeenlyk gemyd word. Maar om de waarheid te zeggen, de Haven zelve is 'er niet t' enemaal vry van. De Poëet Virgilius geeft 'er een ſchrikkelyke verbeelding af, wanneer hy zich in het darde boek van zyn Æneis aldus laat hooren:

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſusque ſub auras
Erigit alternos, et ſidera verberat undâ.

„De booze Zeeplaag Scyl bezet de rechte zyde:
„Charybdis, noit verzaad, bezet de ſlinkerhand,
„En ſlorrept drywerf fel de golf in 't ingewand
„Des diepen maalſtrooms, en zy braakt ze drywerf weder
„Ter keele uit in de lucht, en geeſſelt telkens wreeder
„De ſtarren met haar ſchuim.

Sicilien.

Het Eiland Sicilien, omtrent vyftien mylen van Italien gelegen, word voor het voornaamſte Eiland van de Middellandſche Zee gehouden; begrypt over de ſeventig mylen in den omvang; en is zeer vruchtbaar in koorn en koſtelijke wynen: maar aan d'andere kant weder veele zwarigheden onderworpen van de Montgibello, of den Berg Ætna, die byna geſtadig een meenigte van vuur uitbraakt, en de landeryen wyd en zyd met de aſſche der verteerde ſtoffen bedekt; en werd ook zeer bekommert door d'aardbeevingen, die daar dikwils ſchrikkelyke verwoeſtingen aanrechten.

Den 20ſten 's morgens, wierd het anker opgewonden, en d'uiterſte vlyt aangewend om door het naauw te laveeren. Ondertuſſchen roeiden ſommige van het Volk met de boot na Meſſina, om eenige ververſching in de Stad te gaan koopen: maar zy mochten niet aan Land komen, ter oorzaak dat ze geen Pratica, of verlof daar toe, uit kragte van geſond-brieven, hadden.

Cabo Dell' Armi, Cabo di Spartivento. Montgibello.

's Avonds hadden wy Cabo Dell' Armi ten Ooſten van ons, en 's morgens daar aan Cabo di Spartivento, en Montgibello ten Weſten. Den 24ſten ſcheidde een Venetiaanſch Schip, de Ladder Jacobs geheeten, gedeſtineerd na Venetien, van ons. Den 26ſten kreegen wy het Eiland Zante in 't gezicht. Den 28ſten waren wy digt onder Cabo di Matapan, en liepen des middags tuſſchen Cerigo en Cerigotto door. Den volgenden morgen zagen wy d'Eilanden Milo, Antimilo, en Anania ten Noorden. Hier ſcheidde van ons het Schip Naſſau, verordend na Scanderona. Den 30ſten 's morgens ontdekten wy een Zeil, en maakten 'er jagt op; dog ſtaken na drie glazen weder by, zynde als doen tuſſchen Cabo d'Angelo en Cerigo.

Zante. Cabo di Matapan. Cerigo. Cerigotto. Milo, Antimilo, Anania.

Cabo d'Angelo. Cerigo.

Cerigo, het eerſte Eiland in d'Archipel, of d'Egëiſche Zee, beſlaat omtrent zeſtien mylen in 't rond, en is maar een goede myl van het vaſte Land van Morea afgelegen. 't Was voor dezen *Cythera* genaamd, en, zo eenige zeggen, het eerſte Land 't geen Venus bewoonde; om wel-

ke reden haar te deſer plaatze een Tempel wierd gebouwd, dicht aan de Zee, van welke, na eenige zeggen, de puinhoopen noch te zien zouden zyn.

Falconera, Carovi, Bellepola, S. Giorgio d'Albore, Sermina, Zea, Serfori, Sifanto, Argentiera.

Den eerſten July bevonden wy ons tuſſchen d'Eilanden Milo, Antimilo, Falconera, Carovi, en Bellepola; zagen den 3^{den} S. Giorgio d'Albore, Sermina, Zea, Serfori, Sifanto, Argentiera, Milo, en Antimilo; komende wyders dicht onder Serfori, alwaar de Koopvaardyſchepen de vlag lieten waaijen, om op de Rée te loopen, 't geen des namiddags tuſſchen Milo en Argentiera geſchiede, leggende op acht vademen waters. d'Inwoonders zeiden ons hier, dat 'er voor zeven à acht dagen acht Algierſche Rovers ten anker hadden gelegen; doch dat ze weder na Conſtantinopolen waren vertrokken.

Gelegenheid van Argentiera en Milo.

Argentiera legt op een hooge berg, een klein uur gaans van de Zee. Van buiten gelykt het redelyk fraay, en ſterk, doch van binnen is het zeer arm en elendig, vermits deze rampzalige Eilanders geſtadig, dan door deze, dan door geene Kapers, geplaagd worden. Milo ſtrekt 'er zich recht tegen over, ter verte van omtrent een half uur roeijens. 't Is een tamelyk groot Eiland, overvloedig van alle dingen, en inzonderheid van wynen, van welke d'Inwoonders, zynde altemaal Grieken, een groote menigte verhandelen. Men ziet hier verſcheidene Sulfer mynen, en een warm Bad. De Plaats zelve, vry beter van huizing als Argentiera, legt twee uuren gaans landwaart in, in een Vlakte. De Griekinnen, met dewelken wy ons ter loops vrolyk maakten, ſchepten groot vermaak in ons te hooren ſpreeken; en wy niet minder in de vreemde gebaarden, die zy aanrechteden.

Wy verbleeven 'er des nachts ten huyze van den Conſul, zynde een Griek van het Eiland, daar wy, alzo ons gezelſchap tamelyk groot was, een Kermis-bed op den grond neder lieten bereiden; doch de ruſt wierd ons door een meenigte van hoender-luizen, en ander ongedierte, benomen: weshalven wy genoodzaakt waren den tyd op een andere wys door te brengen.

Den 4^{den} met het krieken van den dag, begaven wy ons weder 't ſcheep, lichteden het anker, en verlieten deze Eilanden.

Midlerwyl was onze boot om water geweeſt, en door de harde wind des zelfs maſt gebrooken. Den 5^{den} voegde zich een Venetiaanſch Schip by ons, inſgelyks na Smirna verordend; 't geen wy bevonden het zelve te zyn, daar wy den $30^{ſten}$ der voorgaande Maant jagt op hadden gemaakt. Den 7^{den} tegen den avond kreegen wy twee Zeilen in 't gezigt, en des nachts een zeer felle ſtooker; wendende het over en weer tuſſchen d'Eilanden Sifanto, Paris en Antiparis. Den 10^{den} 's morgens, bevonden wy ons by het Zuider einde van Delos, alwaar de Marszeilen binnen raakten; en des middags omtrent Zira komende, dreven we door ſtilte. Tegen den avond kreegen we een dondervlaag, en maakten weder zeil. 's Morgens met den dag, verhefte zich een ſchrikkelyke Donder en Blixem, vermengd met een meenigte van Hagelſteenen, zo groot als ſtuit-knikkers. By deze gelegentheid verloor onze Vice-Commandeur, Capitein Meegang, voerende het Schip Harderwyk, zyne groote Bramſteng, benevens een gedeelte van de groote Steng: ook wierd door den Donder een ſtuk uit zyne groote Maſt weggeſlagen, gelyk mede een marmer Blok, leggende in 't ruim, aanſtukken; mitſgaders Hy zelve, gezamentlyk met zyne Stierlieden, ſtaande met malkander over dit onweer te ſpreeken, onder de voet geworpen; en eenige van zyn volk beſchadigd. Komende onder het Eiland Delos, wendden wy het over en weer; naderden des avonds aan Tino; en kreegen des nachts een ſtilte. Den 12^{den} hebbende den hoek van het laatſt genoemde Eiland, begon de wind weder uit het Noorden te blaazen, met een braave koelte, en lieten de Schepen de Vlag waaijen, om

Sifanto, Paris, Antiparis.

Delos.

Zira.

Tino.

Micona. om onder Micona te loopen, daar wy op ſes-en-twintig vademen waters ten anker kwamen.

Dit Eiland word gezegt de geboorte-plaats van Helena te zyn; ter welkers gedagtenis de Vrouwen hier alsnoch een Helenas beeld, van goud, ſilver, of ander mineraal, om den hals draagen. Micona legt vlak aan de zee, zynde een ſlegt plaatsje, en geheel onnoſel van huizing.

Delos, en overblyfſelen van Oudheden aldaar. Niet ver van hier ſtrekt zich het vermaarde Eiland Delos, zo zeer beroemd door de Poëeten, 't geen omtrent veertien duiſend ſchreden in den omring heeft. De nieuwsgierigheid dreef ons aan, om het te bezichtigen: doch wy vonden het zeer jammerlyk geſteld; zynde door d'aardbevingen t'eenemaal verwoeſt. Tegenwoordig onthoud 'er zich geen menſch; en is daar ook geene gelykenis van gebouwen meer te vinden, tot zo verre, dat men nauwelyks de plaats zou kennen, daar wel eer die vermaarde Tempel van Apollo geſtaan heeft, indien 'er niet eenige puinhoopen, en een menigte ſtukken en brokken van marmere kolommen blykteken af gaven. 't Beeld van Apollo zelf legt daar noch ten deele, zynde de romp van het lighaam, en een gedeelte der dyen. 't Overige is door de nieuwsgierigen, die daar nu en dan zyn aangekoomen, weggevoerd; onder welker getal ik my ook wel mag rekenen, dewyl ik 'er mede tot gedachtenis een ſtuk af hakte. Benevens het gemelde Beeld legt ook dat van Diana van gelyke geſtalte. 't Zyn uitſtekend groote Beelden geweeſt, gelyk aan d' overgeblevene rompen genoegſaam te zien is.

Aan de Zeekant vond ik ook noch een menigte van kolommen, ter plaatſe, daar voor dezen het Arſenaal, of Wapen-huis, geſtaan heeft, aan dewelken de Galeyen vaſt gemaakt wierden; mitsgaders een groote puinhoop van het huis van Philippus Koning van Macedonien, als mede drie marmere Korniſſen, die mogelyk aan den ingang geweeſt zyn, daar men noch eenige Griekſche woorden en letteren in gehouwen ziet: betekenende *Philippus, Koning van Macedonien.*

In het gebergte ontmoet men een redelyk groote vlakte, rontom dewelke men noch eenig muurwerk kan bekennen, dienende tot bewys, van dat het wel eer een *Amphitheater*, of ſchouwburg is geweeſt. Ik begaf my wyders op een hoogen berg, daar in voorige tyden een groot Kaſteel heeft geſtaan, tegenwoordig t'eenemaal verwoeſt, 't geen men acht geſticht geweeſt te zyn door de Republyk van Athenen. Onder alle deze puinhoopen van Oudheden vertoont zich ook noch alhier een Steen van ongemeene grootte, op de manier, als een Zark, dien men my zeide, dat het volk van Nixia tot een geſchenk aan de Beelden van Apollo en Diana zou hebben gezonden; mitsgaders een zeer groote waterbak.

Tegen over Delos legt het Eiland Thieno, behorende onder de Republyk van Venetien. Hier ziet men op den top van een berg een zeer groote en onwinbare Sterkte, ter oorſaak, dat 'er maar een menſch gelykelyk kan in komen. 't Eiland is redelyk volkryk, en heeft eene Stad, en twee-en-ſeſtig Dorpen: doch ik heb 'er niet in geweeſt, vermits 'er niemand, zonder zeven dagen Pratica gelegen te hebben, binnen gelaten mag worden: weshalven ik het gezicht maar van buiten heb genooten. Thieno.

Terwyl wy te Micona lagen, namen wy met de boot en chaloup des nachts, zonder eenige bloedſtorting, een Franſche Polaker van omtrent ſeventich laſt, doch ongelaaden. 'k Was op verzoek van den Heer Commandeur, met den Opperlieutenant in de boot getreden. De Grieken, die 'er op waren, zeiden de zelve van de Franſchen gekocht te hebben; en tot Scio 't huis te hooren. Zy wierd ook, kort na dat wy te Smirna waren gekomen, weder vry gelaaten. Vermeeſtering van een Franſche Polaker.

Geduurende ons verblyf aan het gemelde Eiland Micona zocht ik na eenige Griekſche Paters, om te

 bezoeken;

bezoeken, of ik door der zelver behulp niet deze of geene Antiquiteiten konde bekomen; en hebbende eenen aangetroffen, die my zeide, dat hy op het Eiland Delos een Beeld onder d'aarde had leggen, 't geen daar al vier jaaren door hem was bewaard geweeſt, met byvoeging, dat, indien ik genegen was, om het zelve met hem te gaan bezien, en volk van het Schip wilde mede-neemen om het op te graven, hy my ter plaatſe zou brengen, daar het lag, ging ik 'er den Commandeur aanſtondts af verwittigen. Ik kreeg dan eenige Matrooſen mede, en bevond het een vrouwe beeld te zyn, weynig kleynder als het leven, zynde een Basrelieve, op een grooten ſteen, van een tamelyk goede hand gemaakt, doch hier en daar wat beſchadigd. Wy kwamen over een wegens de prys, te weeten, voor den Heer Commandeur, die het na Holland wilde voeren, latende het wyders dus opgegraven leggen, in de meening van het terſtond met de boot te laaten af haalen. Ondertuſſchen, terwyl wy vertrokken waren, komt 'er het volk met de boot van den Schipper Dirk Verburg, een van onze Smirnaasvaarders, welke het beeld aldus vindende, en zich inbeeldende een gelukkige ontmoeting aangetroffen te hebben, aanſtondts raadſlaagden, om het na de Zeekant te arbeiden, en aan hun boord te brengen. 'd Onſen vonden hen op hunne aankomſt dan hier mee bezig, waar op onze Lieutenant hen zyne order van den Commandeur te kennen gaf. Zy echter wilden het beeld aan hun ſchip brengen, 't geen de Lieutenant, 'k weet niet door welk een ſoort van onnoſelheyt, dewyl hy het genoegſaam kon beletten, toeliet. De Commandeur hier over t' eenemaal misnoegd, ſtuurde ſtraks iemand aan den voornoemden Schipper, met verzoek, dat hy het beeld beliefde weder te geeven, alzo hy het gekocht hebbende, d'eigendom daar af aan hem toebehoorde. De Schipper paſte ten antwoord, dat zyn volk het had gevonden, en hy het derhalven meende te behouden. Terſtont volgde dan een tweede bezending, met order, om aan den Schipper te zeggen, dat, by aldien hy het niet wilde geloven, hy den Pater zelfs, van wien het gekocht was, benevens de getuigen, aan zyn ſchip zou ſtuuren, en in alle geval, dat hy 't weder wilde hebben. De Schipper even trots als vooren, liet te rug brengen, indien den Commandeur het beeld wilde hebben, dat hy het uit zyn ſchip moeſt komen halen. Des morgens wierd dan het anker gelicht, en, leggende nu boort aan boort, den zelven eiſch gedaan, waar op de Schipper, blyvende in de Kajuyt, ten antwoord gaf: wil de Commandeur het beeld hebben, zo moet hy het luik openſlaan, en het 'er uit halen. 't Geſchiede aanſtonts: men heisde het beeld over, en zeilde weder van boord. Doch hoe deze zaak naderhand in het Vaderland opgenomen mag weezen, is my onbekend.

Geſchil van den Commandeur Minne met een Schipper wegens een zeker Beeld.

Den 14^{den} van de gemelde maand July, na den middag, liet men tot teken van vertrek, de blauwe Vlag waayen, een ſchoot loſſen, en ſtak onder zeil. Den volgenden morgen lagen wy onder het Eiland Scio, zonder te konnen vorderen. Den 17^{den} geraakten wy boven d'Eilanden Scio en Ipſera; en wakkerde de wind des morgens zodanig, dat wy na de middag aan het water-Kaſteel van Smirna ten anker kwamen; daar wy in het opzeilen van de Golf den Venetiaanſchen Admiraal, benevens vyf andere Oorlogſchepen, achter het eerſte Eiland ſagen ten anker leggen, wachtende twee Venetiaanſche Koopvaarders, welke voor Smirna zeilrede lagen, en des anderen daags 's morgens, met het krieken van den dach, vertrokken. d'Oorlogſchepen blyven een goede kanon ſchoot buiten dit Kaſteel leggen, om niet in de macht der Turken te zyn, 't is twee goede uuren van de Stad afgelegen, en vertoont zich zodanig, als in de nevensſtaande Figuur by het 1. tal te zien is; zynde in 't verſchiet, uit het ſchip afgetekend, van waar zig Smirna ſelfs

Scio. Ipſera.

Aankomſt te Smirna.

3

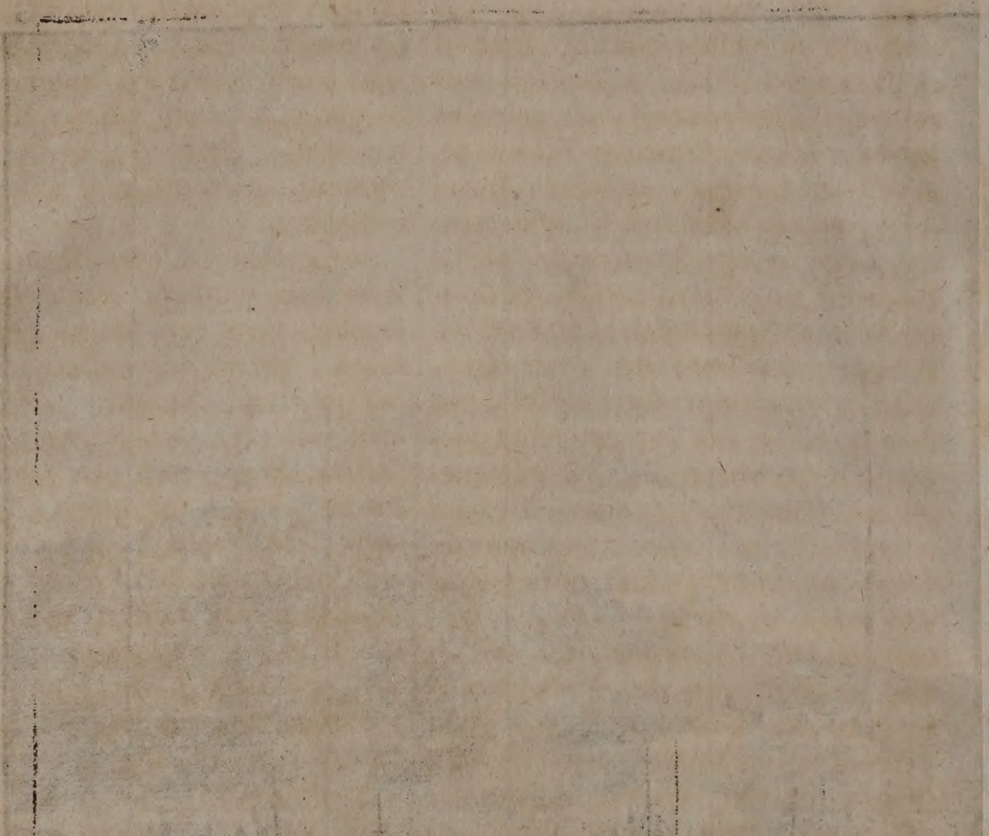

ſelfs in 't verſchiet, als op num. 2. vertoonde, en een Kaſteel op de hoogte, gelyk num. 3. uitwijſt.

Omtrent het Waater-Kaſteel zyn veele huiſen, die alle door de Turken werden bewoond, en by na een Dorp verbeelden. 't Kaſteel zelve legt regt aan de mond van de Golf.

't Is niet lang verleden dat dit Kaſteel aldaar gebouwd is, en zegt men dat zy reeden genomen hebben om het zelve aldaar te plaatſen, uit een byzonder voorval, ter gelegenheid dat zekere Armenier Tollenaar, zijnde tot Smirna, genaamt Anton Silbi, en een zeer rijk Man weeſende, door eenige Haveni of valſche beſchuldiging wierd betigt, en door ordre van den Grooten Heer na Conſtantinopolen ontboden, waarſchynelijk, en buiten alle twijffel, om hem te gelyk van zyn hoofd en goederen te berooven, gelyk gemenelyk aan dusdanigen te doen, by haar gebruikelyk is. Hier van wierd de voornoemde Anton Silbi door ymant van zijne Vrienden in tijds verwittigt met een Voorloper, die op den weg de Poſt van den Keiſer voorby ſtreefde. Deeze Tollenaar zulks vernomen hebbende, begaf zig aanſtonts 't Scheep, en vertrok, zonder dat ymand hem 't zelve konde beletten, alles dat hem mogelyk was mede voerende, en nam zyn wijk op Livorno, alwaar hy zyn woonplaats nam. Hier was hy nog, terwijl ik my aldaar ophield; levende in zijne huishouding geheel op de Turkſche wijſe met zijne bedienden, die alle Turkſche ſlaven waren, zoo wel zyn koetzier, als huisknegten, als mede verſcheide Turkſche ſlavinnen; en het was voorbedagtelyk tot ſpijt der Turken, dat hy zig daar van deed bedienen. Waarom dan ook de Turken zedert die tyd noit tot het ampt van Tollenaar anderen als Turken gebruikt hebben: en dit Kaſteel gebouwd, om te beletten dat geen Schip uit de Haven zoude konnen vertrekken, zonder aan die van het Kaſteel eerſt te vertonen haar Teskreè of paspoort, dat zy den Tollenaar voldaan hebben. En zyn alle Schepen genoodzaakt digt by het Kaſteel heen te varen, door dien het weinig van daar te ondiep is: waar door het zelve ook zeer bekwaam is, om alle Vyanden het inkomen van de Golf te beletten.

Uit der Zee, en van buiten komende, en dit Kaſteel gepaſſeert zijnde, zeylt men de Golf in, regt op Smirna aan; en vertoonen zig aan wederzyden uitnemend hooge bergen, en vermakelyke boſſchen, werdende deze Haven gerekend omtrent agtien uuren in zyn omtrek te hebben.

't Gemelde Water-Kaſteel is alleen van vierkant muur-werk gemaakt, daar een kleine graft omloopt; de ſterkte beſtaat allenig in het geſchut. Buiten deſſelfs muuren ziet men een byzonder groot ſtuk Kanon, daar een menſch bekwamelyk kan inkruipen; met het welke zy, terwyl ik by toeval op het Schip van den Heer Commandeur was, verſcheide ſchoten deden, met byzondere groote ſteen-kogels: dog zy deeden het alvorens den Commandeur aanzeggen, tot waarſchouwing, of hy zyn Schip wilde aan een zyde halen, om alle ongemak voor te komen: maar den Konſtapel van ons Schip de ſtelling van het geſchut gezien hebbende oordeelde zulks onnodig te zyn; behalven dat onſe Zee-lieden onder malkanderen diſputeerden, of den kogel het Schip wel zoude konnen bereiken. Maar het ſtuk geſchut geloſt werdende, vloog de kogel, die wy door zyn grootte bekwamelyk benevens het Schip zagen heen ſnorren, een groot ſtuk weegs in Zee, daar hy zig weder tot twee à drie verſcheide reizen uit op gaf, waterende aldus wel zoo verre voor by ons Schip, als wy van het Kaſteel af lagen, en diende dezelve ons niet veel nader gekomen te zyn. 't Gene my deed zeggen, dat, indien 'er veel geſchoten zoude werden, ik my liever met de chaloup aan Land wilde begeven, om eenig Wild te gaan ſchieten: niet kon-

nende zien ; wat behagen te ſcheppen was in zoodanigen noodeloozen gevaar ; en dat veel eer voor roekeloosheid als dapperheid houdende.

VI. HOOFDSTUK.

Peſt te Smirna. Voorzorg der Franken tegens dezelve. Beſchryving van Smirna, benevens eenige aanmerkelyke byzonderheden nopende de manier van leven aldaar. Gelegentheid voor den Autheur om na Epheſen te gaan.

Peſt te Smirna.

LEggende hier onder het Water-Kaſteel ten anker, vernamen-we dat de Peſt zeer ſterk te Smirna geregeerd had, en 'er ook nog hier en daar eenige overblijfſelen van deſſelfs woede vernomen wierden. Weshalven de Kooplieden, al ſchoorvoetende, hunne Huizen naauwlyks begonden te openen, die dus lange waaren geſlooten geweeſt. In der daad, 't had reden: want binnen den tydt van drie maanden waren in, en omtrent de gemelde Stad over de dartig duizend menſchen door die ziekte weg gerukt.

Ik oordeelde het dan raadzaam my nog eenige dagen te Scheep te houden; dog dit kon niet anders als verdrietig vallen, en dreef my 't verlangen, om weer voeten aan Land te zetten, na zo lange op Zee geweeſt te zyn, eindelyk na veertien dagen draalens, uit het Schip, en deed my een beſluit nemen, om een ruimer verblyf tot Smirna te zoeken.

Hier aangekomen, ging ik aanſtondts den Heer Jacob van Dam Conſul van de Hollandſche Natie begroeten, en, volgens de manier van die Landen, zyne beſchermінge verzoeken. Ik vond hem te zyn een zeer beleefd Heer, van wien ik by verſcheidene gelegentheden veele gunſten heb genooten.

Ik had reedts te vooren in de Stad geweeſt, dog dezelve weinig bewandeld, vermits het zeer gevaarlyk was: want de Turken, niet tegenſtaande de menigvuldige ondervinding van de beſmettelykheid dezer ziekte, ſchroomen niet, even als voorheen, by malkander te komen, en een onbekommerde verkeering te houden; en gelyk zy haar zelven niet vermyden, nogte ook malkanderen in hunnen ommegang verſchoonen, geven zy ook geen de minſte verſchooning aan de Franken, die zy om dezelve te kwellen en te doen verſchrikken, meenigmaal voorbedagtelyk zouden op het lyf loopen, niet tegenſtaande zy wiſten reeds de kwaale op het lyf te hebben. Deeſe onbeſuiſde drift van haar zelfs in de beſmettinge onvertſaagd en onbekommerd te toonen, voortſpruitende wel uit een goeden grond, namentlyk het vertrouwen op Gods Voorzienigheid over haar leven en dood, dog die geweldelyk verkeerd van hun toegepaſt werd, doet 'er onder haar meenigen ſneuvelen, wanneer by hun dit vuur begind uit te berſten. Gelyk dan mede in, en ontrent de Stad Manaſſia, omtrent acht uuren van Smirna gelegen, binnen den gemelden tyd over de dartig duizend perzoonen aan deſe kwaale waaren geſtorven.

Ondertuſſchen, hoewel de Turken geene vrees voor deze ſchrikkelyke bezoeking ſchynen te betoonen, is d'elende, welke men by duſdanige gelegentheden hier te lande ziet, niet te beſchryven. Het gekryt en gekerm duurt nacht en dag, zulks dat men by na niet een oogenblik is zonder het zelve te hooren: en als 'er iemand komt t'overlyden, koopenze zekere lieden met geld, welke voor een tyd, 't zy langer of korter, na dat men bedongen heeft, zoo wel by nacht als by dag, een afgryſelyk misbaar en gehuil maaken: onder het geſtaadig weg draagen van meenigte lyken der verſtorvenen. Waerlyk een droevig

Schouw-

Schouwburg voor de geenen, die het moeten bywoonen.

Maar zelden word iemand van de Franken of Europiſche Chriſtenen door deze ziekte aangetaſt; mogelyk om dat zy gehoorſaamen aan die leſſe die zegt, *dat men de plaagen moet myden, daar ze vallen.* Om hier in alle mogelyke voorzichtigheid te gebruiken, vertrekken zich meeſt alle de Koop-lieden, zoo Engelſchen, Franſchen, als Hollanders, 't zy in eenig by gelegen Dorp, daar de Peſt zich het minſte doet gevoelen, of wel in hunne eigene wooningen, ſluitende dezelve rondom dicht toe, zonder die, zo lang als zy hooren, dat het gevaar noch niet over is, te openen, of ymand in te laaten. Alles wat zy van buiten tot hunne behoefte van nooden hebben, word voor het huys in een mande, welke zy met een touw uit de venſter neederlaaten, gelegt, en opgehaald, en wyders, eer zy het gebruiken, in het water geſteeken, of berookt, na dat de dingen het vereiſchen. Om de ſwaarmoedigheid te beter aan een kant te zetten, en zich vrolyk en luſtig te maaken, (want men denkt dan nergens anders op, vermits alle koophandel 't eenemaal ſtil ſtaat) voegen zich de Huis-gezinnen gemeenlyk by malkander, en ſluiten zich aldus gezamentlyk op.

Voorzorg der Franken tegens de zelve.

Wat de Stad Smirna belangt, de inwoonders zeggen, dat ze door Tantalus geſticht, en naderhand Smirna genaamd is na eene der Amazonen, welke, in Aſia komende, deze Stad vermeeſterden. Langen tyd daar na wierd ze door eenige Aardbevingen ganſch en al verwoeſt, doch door Marcus Antonius, om de bequaamheid van de Haven, dichter aan de Zee herbouwd.

Beſchryving van Smirna.

Deze Stad, door de Turken tegenwoordig *Iſmyr* geheeten, beroemt zich van de Geboorte aan den Poëet Homerus gegeeven te hebben, en deſe was eertyds eene der zeven Hoofd-kerken van Aſia, daar in d'Openbaring van geſproken word.

Zy is tamelyk groot, en gebouwd tegen het hangen van een berg, na 't Weſten geleegen, gelyk blykt uit de nevensſtaande afbeeldinge.

Men ziet 'er noch verſcheidene ruinen van d'Oude Stad, inzonderheid op den berg de muuren van het Kaſteel, aan de Ooſt-zyde van de Stad gelegen; welk maakzel de Griekſe Keiſers werd toegeſchreven: daar binnen is een kleyne Moskée, die men meent voor dezen een Kerk geweeſt te zyn, aan den Heiligen Johannes toegewyd, aan desſelfs kleen Portaal zyn noch twee Pilaren, na de Corintiſche ordre geboud. Hier benevens is noch een gewelf, dat door verſcheide Pilaren onderſtut werd. Buyten, boven aan de Poorten van het Kaſteel, ziet men noch (hoewel ten deele geſchonden) de gezeide Amazone, zynde een half borſt-ſtuk in marmer gehouwen, gelyk als men dezelve op de Medalien vind, die ik zelve van zilver noch hebbe mede gebragt. Men vind 'er ook op welke aan de eene zyde 't afbeeldſel der Amazone gevonden werd, en op de andere zyde een dobbele dubbelde Byl, en Schild afgebeeld zyn. Gelyk de zelve hier nevens gezien werden.

De onkundige daar te Lande verhalen, dat het zelve Beeld aan 't Kaſteel zoude verbeelden de Koninginne Semiramis, of anders, een zekere Koninginne van Smirna, die ten tyde van den Grooten Alexander zoude zyn geweeſt. Dit Kaſteel is getekent met de Cyfferletter 1.

Van hier naar beneden gaande ziet men de Capelle van Polycarpus, en d'overblyfzelen van zyn graf, daar de 2 getekent ſtaat.

Hier omtrent in 't af hangen van den berg zyn d'overblyfzelen van een Amphitheater, of Colliſeum, in het welke men zegt, dat St. Polycarpus, Leerling van den Evangeliſt Johannes, en eerſte Biſſchop van Smirna, voor de Leeuwen geworpen zoude zyn (andere zeggen verbrand) mitsgaders eenige overblyfzelen van deſſelfs Graf-ſtede, daar de Chriſtenen des Lands noch groote eerbiedigheid voor hebben, getekent 3.

Komende beneden, alwaar de 4 gezien werd, ſtaat het Tjoske, of ſpeelhuys van Hagmet Aga.

Het eerſte gebouw aan de Stad is een Carvaſſera, of woonplaats van verſcheide Griekſche familien, is getekent 5.

Eenige Huiſen der Stad inwaarts, alwaar een Stok verbeeld ſtaat met een Vlagge boven aan, is de woning van den Conſul van Genua. Dit teken van de Vlagge geſchied om de Schippers, die onder haar behooren, ſcheep zynde, daar te ontbieden, anders is 'er de Vlagge noit aan, waar in men de 6 ter aanwyzinge ziet.

Het Cyffer 7 is de Woonplaats van den Conſul van de Hollantſche Natie.

Het Cyffer 8 wyſt het Huis van den Conſul van Venetien aan.

Het teken 9 het Huis van den Vizir Cara Moſtafa Basja, 't geene het grootſte en principaalſte van de Franken ſtraat is.

Het teken 10 de Woonplaats van den Conſul van Engeland.

11 Die van den Conſul van Vrankryk.

12 Is de Dogane of het Tolhuis, het welke een groote of Rojale plaats is, daar alle de goedere gebracht moeten werden.

13 De Beſeſteyn, of winkelplaats is een der conſiderabelſte gebouwen van de Stad, daar alle koſtelykheden dagelyks gekoft en verkoft werden.

14 Is den Vizirchan, betekenende zo veel als een brandvry Magazyn, waar in de Kooplieden haare goederen zeker hebben in de vertrekken door haar gehuurt, zynde yder Magazyn van deze plaats byzonder met yſere deuren, en venſters voorzien; dit gebouw is gemaakt door den Vizir Cara Moſtafa Basja, in de Jaren 1677 en 1678.

15 Is het Oude Kaſteel.

Het teken 16 wyſt de Haven van de Galeijen, zynde een kleyne boeſem, of beſloten plaats voor de Galeijen en Turkſche Barken.

17 En daar benevens de Dogane of kleyne Tol, alwaar de goederen, die in 't Land geſleten werden, moeten aankomen, te weten, die door haar eigen Vaar-tuigen, zoo uit Egypten, als elders daar gebragt werden.

18 St. Veneranda. Het is een groote ſtreek van den berg, welke dezen naam voerd, en ſtrekt zich omlaag tot by de graven toe, naar de Zee-kant, alwaar de Grieken en Armeners haar begraafplaats hebben, getekent 19. d'Engelſchen, Franſchen, en Hollanders hebben daar omtrent mede haare Kerk-hoven, en is dat van yder Natie in 't byzonder met een kleyne muur omtrokken; by deze is het Cyffer 20 verbeeld. De begraafplaats der Joden is de benedenſte naar de Zee-kant, alwaar men menigte van ſteenen in de gront gezet ziet, aangewezen met 21. Onder aan de Stad ziet men noch veel groote ſteenen, zynde eenige overgebleven brokken van d'oude muur, aan welke veele huizen vaſt gehecht en aangetimmert zyn, dat eenige willen van den Tempel van Cybele, de Moeder der Goden, zoude wezen, dewelke een van de vermaardſte van het Land was.

Ten

SMYR

SMYRNA

4

Ten Ooſten en Noorden van de Stad loopt de rivier Meles, die in voorige tyden beroemd was, alzo men geloofde, dat Homerus daar digt by zoude gebooren zyn; tegenwoordig is het als een beek, die byna droog is, ten zy dat ze door den regen komt op te zwellen; dit water doet twee molens draaijen, om de bygelegene tuynen het water te doen hebben.

Een goede uur van de Stad, aan de Plainuur, of anders vlakte van hazelaar, zyn eenige overblyfzelen, die men zegt van den Tempel van Janus te wezen; het is een kleine plaatze, die twee ingangen heeft, de eene ten Noorden, en de andere na 't Zuiden. Men zegt dat daar omtrent eenigen tyd geleden gegraven wierd, en dat 'er een beeld van Janus, met twee aangezigten, zoude zyn gevonden, het welke door den Conſul van Venetien gekogt wierd, waar door te meerder kan gelooft werden, dat het zodanigen Tempel is geweeſt.

Aan deze zelfde vlakte, omtrent een half uur van Smirna, benevens de gemeene weg, is het bad van Diana; 't zelve is een water, of lago, het welke de zeven water-molens doet draaijen, om meel te malen.

Een myle omtrent van de Stad, en naar het Kaſteel gaande, meent men de plaats te zyn alwaar het oude Smirna eertyds heeft geſtaan, gelyk men dan aldaar ook nog eenige oude overblyfzelen ziet.

Omtrent deze plaats is het dat de meeſte beelden onder de aarde gevonden werden; gelyk dan ook gebeurt is, terwyl ik my tot Conſtantinopolen ophield, dat aldaar vier beelden wierden onverwagt, door het graven van de Turken, gevonden, die men zegt uitſtekend fraay te zyn; de zelve wierden door een van onze Kooplieden gekogt, en om de vryheid te verkrygen van de zelve te mogen vervoeren, een geſchenk aan den Cady, of Rigter, gegeven.

Het vinden van deze beelden ter ooren van den Franſchen Ambaſſadeur, Monſieur de Guillezage, gekomen zynde, verzocht dezelve van den Koopman, die ze gekogt had, over te nemen, apparent om d'eere daar van te hebben, en die aan zynen Koning te zenden, het welke met beleefdheid door de gemelde Koopman wierd afgeſlagen.

Eenigen tyd daar naa wierden drie van de zelve beelden op een Franſch Schip, per Marſeilje, geladen, welk Schip door de Algierſche Rovers, als hebbende Oorlog met die Natie, genomen zynde, is het zelve Algierſche Schip naderhand komen te ſtranden omtrent de Kuſt van Livorno, alwaar de drie gezeide beelden weder wierden opgeviſt, en verder door de Franſche Natie verzonden naa Parys, van waar zy gebracht zyn tot Verſailles, daar zy jegenwoordig ſtaan. Het vierde beeld is naderhand verzonden met het Hollandſche Convoy, en tot Amſteldam ontladen, van waar het is verzonden naa Rouaan, van welke Plaats het mede na Verſailles is gebragt; alwaar ze jegenwoordig alle vier te zien zyn, voor 't laatſte zyn tot Parys ontfangen twaalf honderd Ryxdaalders, en wierd, wanneer deze betalinge geſchiede, daar by gezegt, dat indien den Koopman alle vier de beelden had konnen leveren, hy zekerlyk daar voor zoude gehad hebben ten minſten twintig duizend Ryxdaalders.

d'Aardbevingen, die tot Smirna zeer gemeen zyn, hebben deze Stad tot zes maalen verwoeſt: dog om haare bekwaame gelegenheid is ze t'elkens weder opgerecht. De Grieken des Lands vreezen geweldig voor de zevende maal, ter oorzaak van een zekere voorzegginge, luidende, dat ze door de zelve t'eenemaal verdelgt zal worden.

Hier worden noch dikwils verſcheidene fraaye beelden onder d'aarde gevonden, als in den Jaare 1671 de Tombe, of Graf-ſteen, van Marcus Fabius, Romein, benevens zynen Zoon, in welke gevonden wierden beide de Lyken, leggende by malkanderen in 't harnas,

nas, of in hunne volle wapenen; welkers opſchrift, vertaald zynde, aldus luid:

Marcus Fabius, Zoon van Marcus Fabius, (uit de Stamme genaamt) *Galeria, toegenaamt Junius, van een-en-twintig jaaren.*

Deze Graf-ſteen ſtaat tegenwoordig even buiten Smirna, in den tuyn van Agmet Aga, en diend tot een Fontein, vertoonende ſich gelyk de volgende Prent-verbeelding aanwyſt.

Dog het argſt is, dat, wanneer deeze beelden in de handen der Turken komen te vallen, de zelve terſtond, door het in ſtukken ſlaan der hoofden, bedorven worden: want het ſtryd tegens hunne Wet eenige beelden of gelykeniſſen te hebben.

'k Heb eens, hier ter plaatze zynde, een Steen, met basrelieven behouwen, ſtaande boven de deur van eens Turks huys, in de muur, willen koopen; dog konnende wegens de prys niet over een komen, en krygende de Turk mogelyk een inkeer, wegens beeldwerk aan zyn huys te hebben, zag ik het zelve kort daar na t'eenemaal geſchonden.

Ik bekwam 'er echter een, waar op eenige beelden gehouwen waaren, van een goede hand, die door de Vice Conſul van Athenen alhier gebracht was, dog mede geſchonden. Na dat ik hem gekogt hadde verzond ik hem aanſtonds na 't Vaderland, alwaar ik hem op myn aankomſt ook gevonden hebbe, gelyk hy dan noch in myn bewaaring is, en zich vertoond gelyk als in

ΜΗΝΟ
ΔΩΡΑ
ΧΑΙΡΕ
ΑΝΤΙΟ
ΧΕΧΑΙΡΕ

in de nevens gaande ſchetſe te zien is, op het zes tal; en betekenen de woorden

ΜΗΝΟΔΩΡΑ ΧΑΙΡΕ

O Menodora vaar wel.

Ende de andere:

ΑΝΤΙΟΧΕ ΧΑΙΡΕ

Vaar wel Antiochus.

Welke woorden meermaalen op der Ouden Graf-ſteenen geſteld wierden, op dat den Reiziger voor by trekkende, ende de zelve letters lezende, zo te gelyk den naam der Overledene mocht erkennen, en door 't uitſpreeken van de zelve mocht aangezet werden, om de Verſtorvene het goede toe te wenſchen. 't Welk de Heidenſche bygeloovigheid meinde veel te konnen helpen, en toebrengen tot der zelver ruſte.

Volkrykheid. De Stad Smirna is zeer Volk-ryk, begrypende wel omtrent tachtig duizend zielen. Het grootſte getal maken de Turken uit: daar aan volgen de Grieken: na hun d'Armeniers en Jooden: en eindelyk d'Europiſche Chriſtenen. Yder van deze heeft volkomene vryheid in den Godsdienſt. De Engelſche en Hollandſche Natien doen haare Godsdienſt yder alle Zondagen in haar eigen huis, waar toe zy expres een apartement houden, en het zelve als een Kerke gebruiken, tot welken einde yder van haar altoos zyn Predikant heeft. De Armeniers en Jooden woonen meeſtendeel boven in de Stad: d'Engelſchen, Franſchen, Hollanders, en andere Franken, langs de Zeekant, hebbende voor hunne huizen een lange ſtraat, die men de Franken-ſtraat noemt, en elke Natie haaren eigenen Conſul.

't Is de voornaamſte Zee-plaats van de gantſche Levant. De Koopvaardy-ſcheepen komen tot op omtrent een musket-ſchoot na aan de Stad, van waar zy dan de goederen met de boot en ſloep aan land brengen; op welke wys de Scheepen ook geladen worden. De Haven doet zig zeer vermaakelyk op, is een groote Golf van acht uuren gaans in den omkring, heeft by na op alle plaatzen bekwaame diepte en ankergrond, en begrypt meeſten tyd allerhande zoorten van Scheepen, waar door men dagelyks de nieuwigheden uit Chriſtenryk verneemt.

Vruchtbaarheid, enz. Wat het Land rondom Smirna belangt, 't is ten deele een zeer vruchtbaare vlakte, bezet met veel ſchoone Vygeboomen, overvloed van Wyngaarden, en een groote meenigte van Olyf boomen: allerwegen vind men tuinen en luſthoven, welke van verre het aangenaamſte verſchiet ter wereld maaken. De Levens-middelen zyn 'er overvloedig, en heel goed koop. Inzonderheid heeft men aldaar uitſtekende goede wynen, en gewenſchten oly: yder Ok van de wynen, 't geen omtrent een kan is, koſt omtrent twee en een halve ſtuyver, zynde zeer zwaar en delicaat, om de zelve met veel water te drinken, zodanig, dat men het water maar met de wyn, die root is, behoeft de couleur te geven. Gelyk ook treffelyk wildbraad, van verſcheide zoorten, en tot een zo geringen prys, dat een koppel Patryzen gemeenlyk maar vier à vyf ſtuyvers geld; die in ongelooffelyke quantiteit werden gevangen, en dagelyks door de Boeren te markt gebracht. De Bekkafigi, 't geene het delicieuſte eeten is, dat men bedenken kan, zynder in groote meenigte, die wy Franken ordinair zelfs gaan ſchieten; haar grootte is gelyk een gemeene Vink, de zelve zyn ordinair zo vet als ſpek. De Frankolinen, die ruim zoo groot als een Patrys zyn, zyn mede zeer ſmakelyk om te eeten; maar men vind 'er de zelve zo menigvuldig niet. De Ok, zynde twee en een half pond, oſſchen-vleeſch koſt ordinair vier ſtuyvers, het ſchaapen- en lams-vleeſch vyf ſtuyvers: de Hoenders heeft men yder voor vier à vyf ſtuyvers. Waar boven de Zee ook noch een mee-

menigte van goede Viſch uitlevert.

De Jacht is hier een dagelykze bezigheid, en ſtaat een yder vry. Men huird ſlechts een ſchuitje, en laat zich aan de zyde van het Kaſteel, of van Cariljou, aan land zetten, alwaar ten allen tyden zo veel te jagen valt, dat men om geen wild verlegen behoefd te wezen.

Als men 'er onze Scheepen heeft, die 'er doorgaans omtrent drie maanden blyven leggen, gaat men dikwils met de zegen viſſchen, en vangen by wylen zo veel, dat men 'er hondert perzoonen mede zoude konnen onthaalen. By deze gelegentheid ſlaat men zich doorgaans in het Boſch, omtrent het Waterkaſteel, neder, en bereid 'er de tafel, waar toe men alle de noodwendigheden met zich voert. 'k Heb 'er verſcheide maalen gaſterijen van meer als vyf-en-twintig Perzoonen, onder 't geluid van trompetten, en andere inſtrumenten, bygewoond; daar by wylen wel een ſtokkendans, of iets anders, van de Sloep-roeijers onder loopt. En deze vryheid heeft men, zonder een Janitſer by zich te hebben, waar mede men op andere plaatzen in Turkijen noodzaakelyk verzeld moet wezen.

De Grieken vervoegen zich ook op eenige van hunne Heilige dagen na buiten in 't veld, nemende ſpys en drank met zich; daar men dan, onder anderen, verſcheide vrolykheden van de Griekinnen ziet bedryven.

Men heeft 'er dagelyks by de Kooplieden fraaye by een komſten onder malkander, vermits 'er allerhande levens-middelen tot een zo geringe prys te bekomen zyn: weshalven men met recht mag zeggen, dat Smirna een plaats is, daar men alles heeft, 't geen de zinnen kan verluſtigen.

Koophandel.

Zo vermakelyk als 'er de manier van leven is, zo groot is 'er ook de Koophandel: waar in de Hollandſche Negotianten geene de minſte, en die van de Engelſche Natie gelyk zyn, door haaren beroemden handel. Werdende door kloeke Vlooten, begeleid van goede Convojers, jaarlyks een meenigte Hollandſche Lakens, en veele andere koſtelyke Koopmanſchappen, daar heen gevoerd, en wanneer de zelve aldaar aankomen, ziet men duizenden van menſchen aan de Zeekant verſchynen; om dat een gedeelte van de ingeſcheepte goederen aan de lieden van dat Land, zo Turken, Jooden, Armeniers, en Grieken, toebehooren, ofte wel met die Natien aanſtonds verhandeld werden. Het geene men noit met zoodanigen toevloejing van menſchen, by 't aankomen van andere Scheepen, ziet gebeuren, zelfs niet by het invallen van de Engelſche Vlooten. Dewyl de Engelſche Scheepen niet anders mede brengen, als de goederen welke eigen zyn aan die Natie.

De voornaamſte waaren, welke door de Chriſtenen van hier werden gevoerd, zyn Perziaanſche Zyde, die de Armeniers te lande overbrengen; Katoene Gaarnen en Lywaaten van Magneſia; Geiten-haire Kamelotten, gewaterd, en van uitſtekende luiſter, welke te Angoura, omtrent achtien dagreizens, met de Karavanen, van Smirna, gemaakt worden; en verkocht ter ſomme van twaalf Ryxdaalders, tot feſtig toe, en noch hooger, naar dat de zelve fraay zyn: Tapyten, gepiqueerde Dek-kleeden, Galnooten, enz.

De Karavanen komen 'er omtrent de maanden February, July en October, en vertrekken ook omtrent den zelven tyd, waar tegen een yder zich gereed maakt. Der zelver tocht tuſſchen Perzien en Smirna, duurt gemeenelyk omtrent zeven maanden.

Den Autheur krygt gelegentheid om na Ephezen te gaan.

Terwyl ik my hier ter plaatze ophield, verſtond ik, dat den Heer William Rey, Conſul der Engelſche Natie, benevens den Heer Richard Mondi, Commandeur van de aldaar leggende Schepen, van voornemen waaren een reize te doen na Ephezen, en eenige andere der Steden van Klein Aſia, aan welkers Gemeenten voormaals Brieven, in het

het Boek der Openbaringen, aan Johannes gedaan, gerichtet wierden; van welke gelegentheid ik het raadzaam oordeelde my te bedienen. Ik vervoegde my derhalven by den gemelden Heer Conſul, en verzocht het geluk te mogen hebben, van my onder zyn gevolg te begeven, 't geen met groote beleefdheid toegeſtaan zynde, maakte ik alles, 't geen ik op deze tocht van nooden geloofde te zullen hebben, gereed.

VII. HOOFDSTUK.

Tocht van Smirna na Ephezen. Deerlyke ſtaat van die vermaarde Stad. Ruïnen, en Overblyfzelen van Antiquiteiten. Beſchryving van Scala Nova. Wederkomſt te Smirna.

Vertrek van Smirna.

DEn 9[den] October van den Jaare 1678, na den middag, namen wy, zynde ons gezelſchap twee-en-tzeventig Perzoonen ſterk, deze reis aan, en onze verblyfplaats tot Sedequi, een Dorp drie uuren van Smirna gelegen, aan een zeer vermaakelyken oord, om welke reden 'er ider Conſul zyn Speelhuis heeft, vermits de zelve haar aldaar dikwils komen verluſtigen, en het vermaak van de Jagt genieten. 't Heeft my goed gedacht, ter oorzaak dat de plaats zo zeer bekend is, en dagelyks door Europiſche Kooplieden bewandeld word, een afbeelding van de zelve hier in te voegen, geteekent 7.

Sedequi.

Den volgenden morgen ſloegen wy weder op weg, en naar eenige uuren reizens, zag ik aan de linkerzyde, van den weg af, een oude ruïne, daar ik na toe reed, en de zelve bevond als 8 verbeeld: togen vorder door eenige Dorpen, en kwamen voor den avond omtrent Ephezen, 't geene by de Turken werd genaamt *Aja Suluk*, zo veel betekenende, als den Tempel van de Maan, die Diana verbeeld; 't geen veertien à vyftien uuren van Smirna word gerekend.

Komſt te Ephezen.

Tuſſchen Ephezen en Sedequi, heeft men een groot gedeelte vlak land, en niet onaangenaam.

Wy namen onze legerplaats in het boſch, ter zyden van Ephezen, alwaar wy onze tenten nederſloegen, en des nachts alle twee uuren met twaalf man ronde deeden, behalven de byzondere wachten, die wy uitgeſteld hadden, om wel op onze hoede te wezen, dewyl het 'er niet veilig is, en wy alreeds gewaarſchouwd waren, dat de Turken ons by den duiſter meenden t'overrompelen.

Des morgens, als het bekwaam dag was geworden, gingen wy bezien, wat 'er van een zo vermaarde plaats noch aanmerkens waardig mogt overig zyn. Maar in der daad, 't is een droevig gezicht: want ik geloof niet, dat men een Stad in de gantſche wereld zou konnen vinden, welke zo groote, en deerlyke overblyfzelen van haare oude glans en luiſter vertoond. Men ziet 'er niet als verwarde hoopen van marmerſteenen, omgeſtoote muuren, ſtukken van kolommen en kapiteelen, enz. 't Geen 'er tegenwoordig het meeſt word bewoond, is aan d'Ooſt-zyde van een zeer groote vlakte, ſtrekkende zich tot aan d'Archipel, en ten Zuiden, Noorden, en Weſten met hooge bergen bezet.

Deerlyke ſtaat van die Stad.

d'Oude Kerk van den Euangeliſt Johannes, die eertyts vier deuren, of ingangen had, heeft 'er nu maar twee, zynde de twee andere toegemetſeld.

Kerk van St. Jan.

Men gaat, om in dezelve te komen, langs zeſtien trappen af, onder dewelke een Fontein is geweeſt met drie kraanen, daar men d'overblyfzelen noch van kan zien. In de

Kerk zyn vier pilaaren, van wit en rood Porphyr ſteen, als geſpikkeld of gemarmerd. Men gelooft dat dezelve aen den Tempel van Diana gehoord hebben, alzo men nog verſcheide ſtukken van dezelve zoort van ſteenen, onder de oude ruinen vint. Ik bevond de dikte der gemelde Colommen te zyn, van twaalf en een halve in omme-trek, en de hoogte van zes-en-dartig voeten, zynde yder Colomme gehouwen uyt een ſtuk; dezelve onderſteunen het gewelf: mede zyn 'er noch twee kleine Colommen van Samos ſteen: welken ſteen zeer hoog geacht wierd.

Buiten om dezelve heeft een Galdery geloopen, welkers breedte door vier, en de langte door zes Colommen wierd beſlaagen, zynde omtrent het midden verçierd met een achtkantige Fontein, waar van de buitenſte omtrek van elke zyde tien voeten begreep, en de dikte een voet. Deze Kerk is met lood bedekt, en heeft twee Koepels: doch dewyl ze nu tot een Turkſche Mosquée word gebruikt, pronktze na de Ottomanniſche wys, met een ſpitſe Toorn, uit een der muuren opgehaald. Dit gebouw is gantſch van marmer, zo van buiten, als van binnen, en men zou 'er koſtelyker overblyffelen van zien, indien Sultan Soliman niet alles, 't geen hy tot het verſieren van zyne Moſquée te Conſtantinopolen dienſtig oordeelde, van hier had doen voeren.

Kaſteel. Dicht daar by, op een berg, heeft men het Kaſteel, waar aan noch een aloude Poort is, boven dewelke zich een zonderling fraay uitgehouwen beeldwerk of *Basrelief* vertoont, van verſcheidene figuuren, 't geen eenige meenen de bekende Hiſtorie van den vermaarden Romein Marcus Curtius te verbeelden; andere de verwoeſting van Troyen, en dat men 'er Hector met de wagen van Achilles rondom de muuren ziet ſleepen: giſſingen, daar uit geſprooten, dat men 'er zelden dicht genoeg by durft komen, om het met de vereiſchte naauwkeurigheid te bezichtigen. 'k Had my al neder gezet, om het af te tekenen: doch beginnende my te errinneren dat ymand van ons gezelſchap een blad uit den Alkoran, leggende in de gemelde Mosquèe, geſcheurd had, en dat ik bezich was met yts aan een Fortres af te tekenen, 't welk de Turken geenſins willen dulden, wierd ik zodanig door angſt en vrees ingenomen, dat ik naauwlyks wiſt, hoe ik weer ſpoedig genoeg by myn reis genooten zou geraaken, de vreeze mogelyk daarom te meer vat op my gehad hebbende, om dat ik by na alleen was, en niet meer als van een perſoon, dien ik by my had, verſeld.

Het gezegde Basrelief is 'er van drie verſcheidene Marmere-ſtukken in gemetſeld, met zodanig een ſchikking, dat men duidelyk kan zien, dat het Oude graf-ſteenen zyn geweeſt, die zich zodanig niet hebben willen voegen, of men kan bemerken, dat ze uit een Tombe, die zo wel op de zyden, als van vooren, met Basrelieven behouwen was, genomen waren.

De eerſte dezer gewezene Tomben vertoond een Bacchanaal; de tweede een Man, van een Paard dood gevallen, benevens een ander perſoon, die met een Raadsheers tabbaard omhangen, de rechter hand in 't hair heeft, betekenende zyne droefheid over des eerſtens ongeval, en de darde, een uitgeſtrekt dood lighaam, ſchynende ter aarde gebracht te zyn.

Tuſſchen het Kaſteel, en het gebergte aan d'Ooſt-zyde, heeft men twee Waterleidingen, waar van de marmere pilaaren noch meeſt in hun geheel zyn: doch het blykt uit de ſchikking van de ſteenen, welke onvolmaakte figuuren en averechtſe letteren vertoonen, dat zo wel deze Waterleidingen, als het Kaſteel, niet ten tyde van het Oude Epheſen gemaakt zyn. Waterleidingen.

't Geen zich het aanmerkelykſt voor myn oog op deed, was den grooten omtrek des gewezenen Tempels van Diana, gebouwd aan den voet van een langen berg, leggende

de in de vlakte van malkander geſcheiden. Men ziet hier ook veele andere ruinen, en onder deſelven kennelyk d'overblyfzelen van een Circus Agonalis, of Stryd-perk: en weinig verder die van een Amphitheater, van 't welk noch eenig muur-werk over einde ſtaat, gebouwd van groote gehouwene ſteenen, na de ouderwetſche wyze.

Stryd-perk, en Amphi-theater.

Zynde wyders in het rond, na de kant van het ſtryd-perk, 't overige van het gebouw, tegen het hangen van den berg geleegen, gevuld, om de plaats gelyk te maaken. Men zegt, dat aldaar de Schoolen zyn geweeſt: 't geen men nochtans heel beſwaarlyk zou konnen bewyzen, vermits alles zodanig is verwoeſt, dat men van deſelve nergens eenige de minſte ordre meer kan bekennen; en 't geen ten huidigen dage noch eeniger maten in weeſen is gebleeven, beſtaat in het binnenſt van de boogen, daar de buitenſte ſteenen van af gehaald zyn, om dezelve na Conſtantinopolen te voeren.

Tuſſchen het Stryd-perk en het Amphitheater ziet men een groot Portaal, of Poort, geacht voor het overblyfzel van den Tempel der Godinne Diana, een van de zeven Wereldts-wonderen, door den booswicht Broſtratus verbrand, om zich een onſterfelyken naam, dien hy door zyn deugd niet wiſt te verdienen, in de volgende eeuwen te maaken. 't Geen van deeſe poort noch geſien werd, vind den Leeſer in de nevensſtaande plaat, op het negen-tal.

Over-blyfzels des Tempels van Diana.

Van binnen de Poort, aan de Noord-zyde, ſtaat in een ſteen uitgehouwen een Man te Paard, met een Hond by hem, en een Slang, die zig om een Boom ſlingerd.

Aan de Zuid-Weſt-zyde ziet men in een anderen ſteen, te weeten, van buiten voor de Poort, met groote Latynſche letteren deſe navolgende woorden:

ACCENSO.

RENSI. ET. ASIAE.

En binnen de Poort:

M. P. VEDI NICERH

VEDIAE. PAVILLIMX

M

HIAE VXORIS EI.

Doch deſe letters niets geheels opgevende, doen bewys dat een gedeelte van deze opſchriften afgebroken zyn: weshalven de Geleerden betuigen in dezelve geenen volkomenen zin te konnen vinden, ofte uitdenkken.

Om hoog, voor de Poort, ziet men ook noch een ſteen, daar opgehouwen ſtaat, VNIOR CANTUSIUM, doch mede afgebroken, ſulks daar uit niets te begrypen is.

By het Amphitheater, in de lengte, ſtrekt zich een ruim vierkant plein, daar veele zeer groote brokken van kolommen, kapiteelen, pedeſtallen, frieſen, enz. leggen, welke men gelooft meeſtendeel van den Tempel van Diana te weezen. 'k Heb 'er kapiteelen onder gezien, die by de tien voeten in de hoogte, en over de acht in de breedte hadden. Niet minder ſwaar zyn d'overblyfzelen der vierkante Pylaaren, die men 'er in menigte vind leggen; over eenigen der welke noch de boogen, uit vervaarlyke ſtukken ſteen gehouwen, gezien worden. In de dikte van eene deſer Pylaaren is een trap gemaakt, om langs dezelve heel diep onder de aarde neder te daalen; 't welck wanneer van eenige beſtaan werd, neemt ieder een toorts in de hand, en gemeenlyk een kluwen touw met zich; van 't welk men het een einde aan de voorpoort vaſt maakt, en al voortgaande laat ſchieten. Doch als men van geen touw voorſien is, ſtrooit men geſtadig ietwes op de grond, 't ſy gekapt ſtroo, of iets diergelyks, 't welk kennelyk zy, en aan 't welk men zich niet kan vergiſſen, ten einde in deze onderaardſche doolhoven niet verlooren te loopen, en

te konnen zien, wat weg men gehouden, of niet gehouden heeft, om 'er naderhand weder uit te geraaken; 't geen anders een volkomene onmogelykheid ſoude wezen.

De boogen van onderen op welkehet boven-werk zyn ſteunſel gehad heeft, ſchynen van arduinſteen gemaakt geweeſt te zyn, en zich zo wyd geſtrekt te hebben, als het gantſche begrip des Tempels.

In deſe naare Grotte, of liever kelderwerken, verder voortgaande, ontmoet men een menigte van vertrekken; doch de poorten, of ingangen der ſelve, zyn ten meeſtendeele met puin, en aarde geſtopt: hoedanig zich ook doorgaans d'Italiaanſche Grotten opdoen; zulks dat men met groote moeite van d'eene kamer in d'andere komt. Ondertuſſchen, zyn de meeſte deelen der zelve, na alle waarſchynelykheid, noch niet doorwandeld, aangeſien deſe Grotte zo groot is, dat 'er niemand het einde van weet: en gelyk van zulke werken, die in haar geheel, en ten uiteinde noch niet na-geſpoord zyn, doorgaans meerder gedacht en opgegeven werd, als de waarſchynelykheid toelaat te geloven, zo willen eenige voorgeven, dat deeſe onderaardſche wandelplaatſen zich tot aan Smirna toe uitſtrekken zouden.

Andere Overblytzelen.

Onder de gemelde ruïnen, waar van veele door geen bedenkelyke vlyt en naaukeurigheid konnen onderſcheiden werden, vind men ook eenige overblyfzelen van badſtooven, kennelyk genoeg om 'er zich niet in te vergiſſen: en ſtrekt zich vlak voor de zelve heen een moeraſſige plaats, vol van kleine beekjes, daer men zegt eertydts een *Lac*, of Meir, geweeſt te zyn. Hier ziet men ook een menigte ſtukken en brokken van Kolommen, doch van een veel kleinder, en ſlegts gemeene geſtalte, en van welke ik niet konde vernemen, waar toe dezelve gediend mogten hebben.

Niet wyd van deze plaats word nog een beek gevonden, met uitſtekend ſchoon water, daar een groote boom by ſtaat, welkers ſchaduwe des zomers dient, om de geenen, die zich hier komen verfriſſchen, tegens de ſtraalen van de zon te beſchutten.

Grotte der zeven Slaapers.

Aan d'Ooſtzyde van den berg, daar zich de droevige overblyfzelen, der pragtige gebouwen van deze berugte plaats vertoonen, ontmoet men een Grotte, *de Grotte der zeven Slaapers* geheeten, houdende de Chriſtenen hier te lande met geweld ſtaande, dat ten tyde van den Keiſer Decius, omtrent den jaare 250 na des Heilands geboorte, wanneer het Chriſtendom met ſwaare vervolgingen geprangd wierd, zeven Jongelingen van Ephezen zich in deze Grotte hadden verborgen, welke aldaar in ſlaap geraakt zynde, niet eer weder ontwaakten, als onder de Regeering van den Keiſer Theodoſius den II[den], een yverig voorſtander der Chriſtenen; meenende ſlegts eenen nagt geſlaapen te hebben, hoewel het omtrent twee hondert Jaaren geleeden was dat zy zich nedergelegt hadden: waare dit een waarheid, men konde oordeelen, hoe verbaaſd zy waren, wanneer weder te Ephezen komende, zy noch de menſchen, nog het geld, 't geen 'er omging, kenden; zynde alles veranderd, en alle de inwooners Chriſtenen geworden.

Doop-vat van S. Jan buiten Ephezen.

Omtrent een klein uurtje van Ephezen zagen wy het Doopvat van den Euangeliſt Johannes, daar hy, volgens het zeggen der lieden van het land, de Chriſtenen in gedoopt heeft. N° 10: 't is van graauwe Jaſpisſteen, en ſeſtien twaalfduimige voeten over 't kruis; doch vry wat geſchonden; vermits 'er de Reiſigers meeſtendeel een ſtuk of brok van zoeken te krygen, om het als een reliquie met zich te voeren. Ik voorzag my mede van twee ſtukken, ten einde, weder te rug in myn Vaderland komende, daar iets van te laaten maaken. Vermoedelyk zal dit Doopvat hier in een Kerk geſtaan hebben, en wel licht op geen Pedeſtal; gelyk ik 'er verſcheidene by de Grieken vlak op den grond neder, of immers heel weinig verheven, heb zien ſtaan.

De

10.

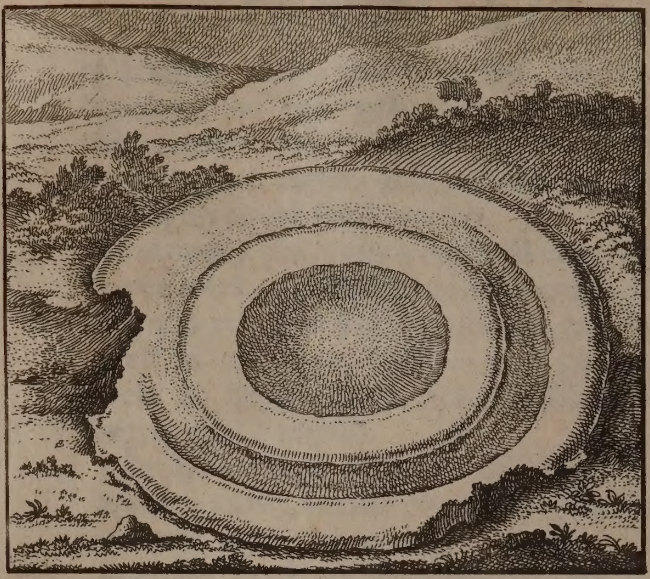

11.

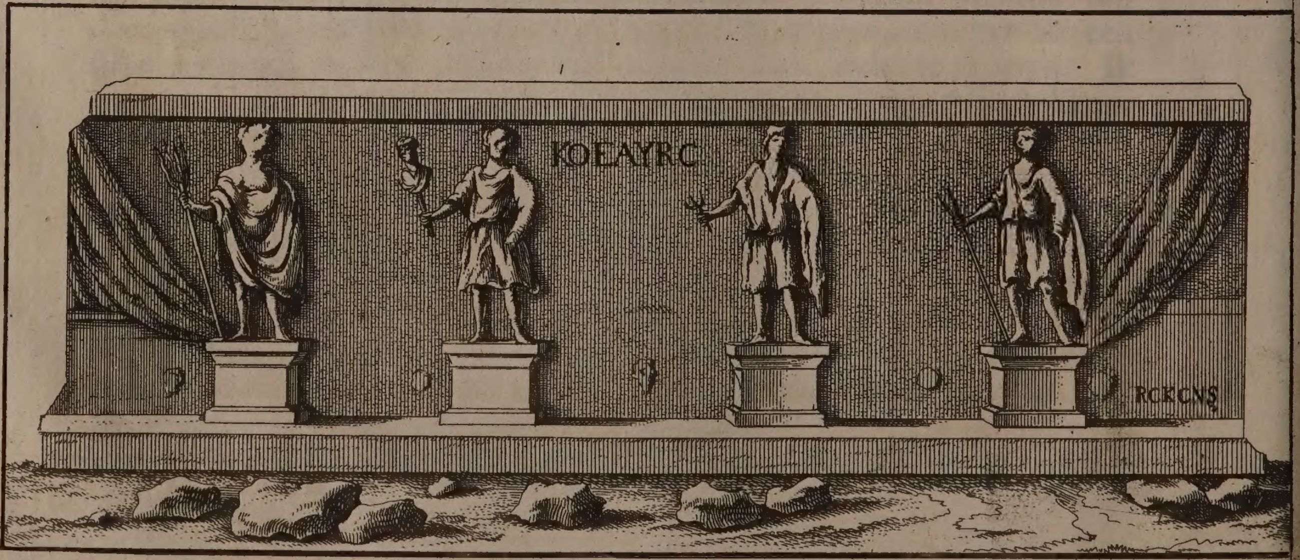

13

De ruinen hier omtrent geven genoegſaam te kennen, dat 'er wel eer groote gebouwen zyn geweeſt: weshalven ik my inbeelde, dat het gemelde Doopvat niet uit Epheſen herwaarts gebragt zal zyn, gelyk het gemeen gevoelen is.

Andere meenen, dat alhier, omtrent, of voor den gemelden Tempel van Diana, de voornaamſte Oord der oude Stad geweeſt zoude zyn; en in achtinge nemende, dat d'eerſte Chriſtenen te zeer vervolgd wierden, om 'er dit verbonds teken openbaarlyk te bedienen, beſluiten daar uit, dat het meergemelde Doopvat van elders daar naa heenen moet overgevoerd wezen.

Omtrent een half uur verder ontmoet men boven op een berg het gebouw (N° 11.) t'geen tot een gevangenhuis voor den Apoſtel Paulus gediend zoude hebben. 't Zelve ſtaat noch voor een groot gedeelte overeinde, en men telt 'er vier onderſcheidentlyke kamers, van ſchoone gehouwene marmerſteen.

Gevangenhuis van Paulus.

Van hier heeft men een fraay gezigt over de gantſche vlakte, mitsgaders over de Rivier Meander, die 'er met ontelbare draayen en wonderlyke ſlingeringen door heen ſtroomt; 't geen aan ſommigen reden heeft gegeven, om te zeggen, dat wel eer de modellen der Doolhoven daar uit zyn afgenoomen. Immers Ovidius in 't achtſte boeck zyner Herſcheppingen, haalt van deeſen vloed het maakſel van den Doolhof van Dédalus af, ſeggende dat het geſchickt was:

Meander.

Non ſecus ac liquidus Phrygiis
Mæandros in arvis
Ludit; & ambiguo lapſu refluitque fluitque:
Occurrenſque ſibi venturas aſpicit undas:
Et nunc ad fontes, nunc ad mare verſus apertum,
Incertas exercet aquas: ita Dædalus implet
Innumeras errore vias. Vixque ipſe reverti
Ad limen potuit: tanta eſt fallacia tecti.

„ Gelyk Méanders ſtroomen
„ Door 't Phrygiaanſche-veld, dan eens zachtvloejend komen
„ Malkandren in 't gemoed, dan gints dan herwaarts vlieten,
„ En of s' in de Fontein weer binnen wilden ſchieten,
„ Dan na haar oorſprong wenden, dan weder Zee-waards aan
„ In twyffling heel vermoeid en ſleepend henen gaan,
„ Zo deed ook Dédalus zyn Hof vol dwerſche wegen
„ Onzeeker wandelen, en bracht den eenen teegen
„ Den anderen verward, en, ſtoppende hun gangen,
„ Wierd hy in eigen fuik by na op 't eind gevangen,
„ Verlegen hoe hy zoud den drempel weder vinden,
„ Die hy bezwaarlyk kreeg. Zoo konſtig was 't verblinden
„ Den ſchrandren geeft gelukt.

Des ſelfs water is zeer ſchoon, en zyn vloed zoo ſtil, dat men nauwelyks kan bemerken, werwaarts alle die keeren hunnen loop neemen, uitgeſondert in de twee takken, die zich na de Zee ſtrekken. Men ziet 'er ook de Zee, en het Land van Scio, 't geen 'er omtrent vier uuren gerekend word afgelegen te zyn. Ik tekende dit gezicht van boven uit het gevangenhuis af, om de loop der Riviere te verbeelden, van dewelke Ovidius een zoo ſchoone ſoet-vloejende beſchryvinge geeft. Soodanig als het even uit hem aangetrocken is en in de prent-verbeelding op Num. 12. geſien werd.

Thans keerden wy weder langs den zelven weg na Epheſen, hebbende onze luſt voldaan in 't bezigtigen der gemelde ruinen, en overblyfzelen, welke genoegſaame getuigenis geeven van de geweezene pracht en heerlykheid dier van ouds vermaarde Stad, doch tegenwoordig meeſtendeel begroeid zyn met Cypreſſen, Myrten, en wilde Maſtik boomen. Men ontmoet 'er ook verſcheidene Granaat boomen van dewelken ik, langs de zelve heen

rydende, eenige appelen plukte, om my te verfriſſchen.

Andere Antiquiteiten binnen Epheſen.

Op onze wederkomſt tot Epheſen, vond ik 'er noch een Grafſteen, daar eenige Griekſche letteren op ſtonden, mitſgaders vier Kindertjes, op de zelve weinig verheven uitgehouwen: 't welck de Franſchen *basreliefs* noemen; gelyk uit de nevenſtaande afbeelding op N°. 13. te zien is.

Ik tekende ook twee gezichten van Epheſen, elk van een byzondere kant, na my de tyd toeliet, welcke alhier op N°. 14. en 15. vertoond werden. By welcke ick noch een derde ſchetze van een andere geſichtplaetze, door de Heer Waſtiou, aldaar zeer naauw-keurig afgetekend, onder N°. 16. hebbe willen voegen, om den naauwkeurigen Leezer te meer genoegen te geven.

Daar en boven ontdeckten wy alhier verſcheidene marmere beelden onder d'aarde bedolven, doch zoo onachtzaam, dat eenige van de zelve met de voeten uit de grond ſtaken. Gaarne had ik des nachts een van deeze willen uitgraven, en in ſtilte na Smirna doen voeren; doch ik konde niemand tot myne hulpe koopen, ter oorzaak dat ze vreeſden verſpied te mogen worden.

Scala Nova.

Van Epheſen gaat men op *Scala Nova*, by de Turken *Cous-adaſi*, (dat is te zeggen, *'t Vogelen-eiland*) geheeten. Ik ben 'er zelve niet geweeſt; maar andere die daar geweeſt waaren hebben my verhaalt dat het gemelde Stedeken aan het vaſte land legd, doch voor het zelve zich een eilandeken ſtrekt, daar een vierkante toorn op ſtaat, dienende als voor een Kaſteel. Men zecht dat voor deezen aldaar een groot Kaſteel geſtaan heeft, beſtrykende een uitſtekende punt, *Miliot* genaamt, daar een ander Kaſteel op geweeſt zoude zyn: en waaren deze twee Kaſteelen machtig, om de baay of haven, daar Paulus zich inſcheepte, als hy na Romen reyſde, te beveiligen.

Dit ſtedeken behoort onder het Conſulaat van Smirna, en heeft een ſchoone uitzicht over verſcheidene Eilanden van d'Archipel, voornamentlyk Samos, daar dicht by gelegen, van waar de beſte Muskaatwyn van alle de Archipelagiſche Eilanden word gebracht.

Twee mylen van Scala Nova zyn verſcheidene watermolens, op dewelke van omhoog uit het gebergte, men de wateren op verſcheidene plaatzen ziet neder ſtorten, vlietende uit een bron, die uit een groote holte van een Rots afvald. Dit water is het ſchoonſte, 't geen men ergens kan vinden, en wierd derhalven door de gemelde waterleidingen, daar nog verſcheidene overblyfzelen van in weezen zyn, ter verte van drie mylen tot aan Epheſen geleid.

In deze Rots, dicht aan de holte, daar de wateren uit voortſpruiten, ziet men noch de plaats gehouwen van de beelden, der Goden of Heiligen, welke voor dezen aldaar ſchynen geſtaan te hebben; hoedanige zy gewoon waren te plaatzen aan verſcheide oorden, welke zy, ter eeren van deezen of geenen hunnen God, wilden heiligen en toe eigenen.

Wederkomſt tot Smirna.

Den 13[den] October vertrokken wy weder na Smirna, tot myn gevoeglig miſnoegen; hebbende my ingebeeld, dat men nog eenige andere ſteden der zeven Kerken van Aſia zoude hebben gaan bezichtigen, doch het beſluit was veranderd, en wy bevonden ons den 14[den] der genoemde maand weder tot Smirna.

Ik wil hier niet van daan trecken, zonder iets aangetekend te hebben van de drachten en kleedingen, in deeze geweſten gebruikelyk.

De Griekinnen van de Eilanden in de Archipel, afgebeeld N°. 17. vertonen haar buitenshuis even als binnenshuis, en hebben het ryglyff gemenelyk van rood Brokkade, of Goudlaken, van het welke een boord boven over de ſchouderen komt; de mouwen van het hembde zyn byzonder groot, en met kant bewerkt. Om het hoofd hebbenze zeer aardig een doek geſlingerd van geel, rozagtig, of witte coleur, mede met kant bewerkt aan de einden,

den

EPHESUS

EPHESUS

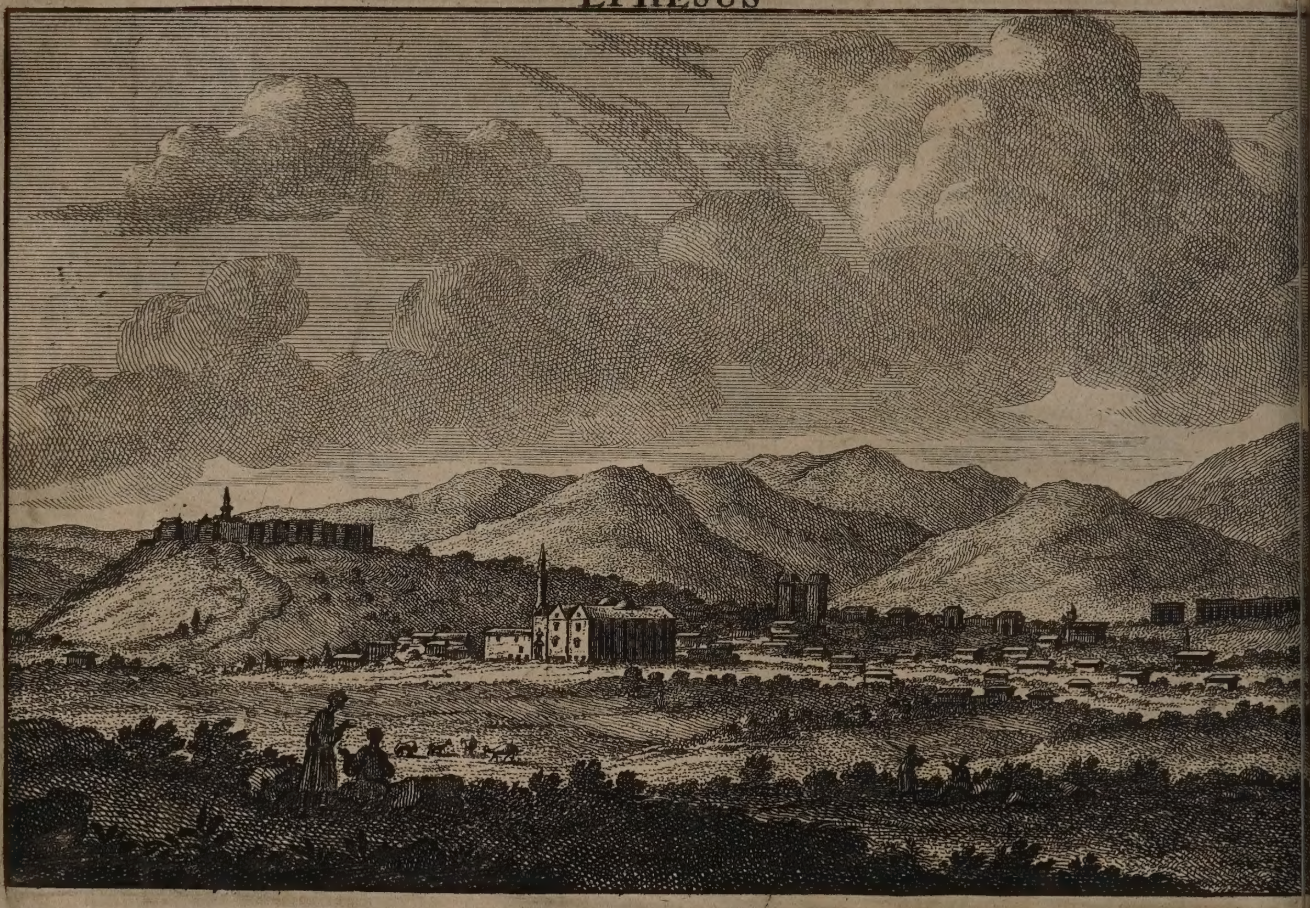

17

19

den welken haar voor op het lighaam met eene, en by wylen met de twee eynden komt te hangen; het voorſchoot, wit zynde, is mede met kant bewerkt, den rok hebbenze van zodanige coleuren als zy begeeren, ook veeltyts wit en vol ployen, waar toe een groote menigte linnen vereiſcht werd, door dien dezelve wel een hand breet dikte heeft, de couſſen doorgaans root, en met goud bewerkt, de muylen van gelyken met goud geborduurt.

Tot Smirna hebben de Vrouwen, op N°. 18. afgebeeld, de carpous of muts op het hoofd van brokkade, of goudlaken, ook mede wel van rood fluweel met goud en zilver geborduurd; om het zelve heel cierlyk te hebben nemen veele van haar het goude laken geſtreept, als groen en geel, oft 't gene het cierlykſt in haar ogen ſchynt te zyn, dezen muts bindenze om haar hoofd met een neusdoek van de aangenaamſte coleur, en mede wel wit, dezelve zyn zeer fray met zilver en goud doorwerkt, latende het eene einde daar van gemeinlyk benevens het hoofd hangen. De klederen van de beſte ſtoffen, en alle zoorten van coleuren zyn by haar gebruykelyk, de hembden veeltyts van fyne gegeſtreepte zyde, welkers ſtreepen eenige van goud hebben, zo mede den broek, die onder het hembde werd gedragen. Van haar hair laten zy een lange tuit, of twee, nederhangen, aan welkers einden veele ſtukken gemunt goud, met gaatjes ten dien einde doorboord, werden vaſt-gemaakt, het gene zy zittende op haar ſchoot houden. Om den hals dragen ze paarlen, of een gouden keten, als ook paarlen tot cieraat der armen, of anders goude armbanden, gelykze dan de ooren mede met paarlen, in goud gezet, vercieren. Het hoofd pronkt altoos, ofte immers meeſten tyd, met bloemen, zodanig, datze haar by wylen met een gehelen krans opſchikken, en wanneer dezelve niet te bekomen zyn, bedienen ze haar met de genen, die in Italien gemaakt werden.

De Jodinnen in Smirna, verbeeld op N°. 19, zyn op gelyke wyze gekleed, uitgenomen het hoofd-cieraad, waar op zy als een bord gebonden hebben, het gene van tin of koper is, overtrokken zynde met wit zatyn, doorwerkt met goud en zilver; als mede de gecouleurde neusdoeken, waar mede het op haar hoofd werd gebonden, hebbende een vlegt hair in een gecouleurde zyde zakje agter af hangen, de paarlen om den hals zyn zo dicht aan malkanderen gevoegd, en bedekken den gantſchen hals, als of ze daar-om gewoeld waaren.

Deze vrouwen, zo wel Turkſche, Griekſche als Joodſche, uitgaande, zyn volgens de manieren dezer landen bedekt met een wit linnen kleed, het gene haar van boven tot een gedeelte over het lighaam komt te hangen, hebbende voor het aangezigt een ſwart flours, het gene zy op en neder konnen ſchuyven, by wylen doenze het geheel over de oogen, of wel anders, als gy de zelve verbeeld ziet N°. 20. Wanneer zy het geheel over 't aangezicht geſchoven hebben, zulks daar van niets kan gezien werden, belet dat haar nochtans niet andere na haar welgevallen te zien, om dat het flours doorſchynend is.

By ſlordig weder gaanze gelyk de mannen met gele laarzen, anderſins met hare *Pabourches*, of muylen. De Europiſche natien, of Franken, kleden haar ieder naa haar genegenheid, zynde niet alle van eene Landaard.

De Hollanders, die aldaar vry ſterk in getal zyn, wezende aldaar, behalven de Heer Conſul, den Predikant, den Theſaurier, noch elf huizen van negotianten, in welker yder gemeinelyk twee of drie Cooplieden in compagnie woonen, achter welke den Canſelier rang neemd, zyn gemeinlyk op de Turkſche wyze gekleed.

De Engelſchen, die wel zo ſterk in getal zyn als de Hollanders, kleeden zich ook veel op de Turkſche manier.

De Franſchen, die wel in getal de

Engelſchen en Hollanders overtreffen, doch zo conſiderabel in negotie en rykdommen op verre na niet zyn als deze, alzo onder hen veel ambachtslieden en diergelyke zyn, kleeden zich zelden op de Turkſche wyze; maar behouden hun dracht.

De Venetianen, die aldaar zeer weinige waaren, en by myn tyd een Griek tot haaren Conſul hadden, waaren op het Turks gekleed.

VIII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Smirna, en komſt over Land tot Conſtantinopolen.

TErwyl ik tot Smirna gelegentheid verwachtte om te land na Conſtantinopolen te trekken, had ik het geluk van een Hollander en twee Franſche Heeren aan te treffen, welke zich met het zelve oogmerk ter gemelde plaats ophielden. Hier by kwam ook noch, dat twee Turken van aanzien, zynde den een een Aga, en den ander de Sou-Bachi, zo veel als Baljuw van Smirna, zich tot dezelve reis gereed maakten; weshalven wy hunne beſcherminge gingen verzoeken.

Vertrek van Smirna. Den 4[den] December 1678, tegen den avond toogen wy uit Smirna, maakende te zamen een tamelyk ſterk gezelſchap, dewyl de gezeide Turken verſcheidene dienaars met zich voerden. Na twee uuren gereeden te hebben, bevonden wy ons aan het dorp Barnabachi, alwaar wy onze leger-plaats hielden ten huize van een Turk; zynde het op deze reis gemeenlyk zo de gewoonte, ende de Turken alhier in deezen gevalle zeer gaſtvry, onthaalende de Chriſtenen op deeze weg zeer wel, en hun 's morgens met een gering geſchenk vergenoegende. Welke wyze van doen alhier dus ingekropen is, om dat deeze weg van de Franken dikwils bereiſt word, waar door de Turken hen gewoon zyn geworden, en gaarne zien dat zy hunne huisveſtingh by haar komen neemen. 'Smorgens vroeg ſloegen wy weder op weg en toogen door het dorp Jakatſwie, leggende tegen een berg, waar beneven zich een fraaye vlakte ſtrekt. Een uur verder ontmoetmen een Fontein tuſſchen het gebergte, omtrent welke veele ongelukkige, door handen van moordenaars, het leven gelaaten hebben. Hier na komt men weder aan een uitſtekend ſchoone en wyde vlakte, die men zegt zich meer als een dag reiſens ver te ſtrekken, alhier zoude het zyn, dat Alexander tegen Darius heeft geſlaagen. Aan het een einde van deze vlakte, tegen het gebergte, legt de Stad *Magneſia* (daar te lande genoemd *Manasſia*,) een groote, en vermaakelyke plaats, in, en omtrent dewelke de voorgaande Zomer binnen den tyt van drie maanden, gelyk wy hier voor gezegt hebben, over de dartig duizend menſchen van de peſt waren geſtorven. In deze Stad is het eenigſte Gekken-huis van geheel Turkyen; waarom dan alle de geenen, welker herſſenen niet wel geſteld zyn, derwaarts gevoerd worden. 't Is ook daarom dat men zegt, *hy moet na Manaſſia*; wanneer men wil te kennen geeven, dat iemand het niet al te vaſt heeft.

Barnabachi.

Jakatſwie.

Aan de zuid zyde dezer Stad legt een hooge berg, en boven op den zelven een Kaſteel, 't geen zeer oud ſchynt te weezen, in de nevenſtaande Figuur (onder N°. 21) getekend met de Letter A. Drie kringen van muuren omringen den berg; doch de benedenſte, die zich omtrent ter halver weg vertoont, omvangd hem maar alleen ten vollen, en de twee andere omvatten hem maar voor een gedeelte.

Ter

MAGNESIA

AGNESIA

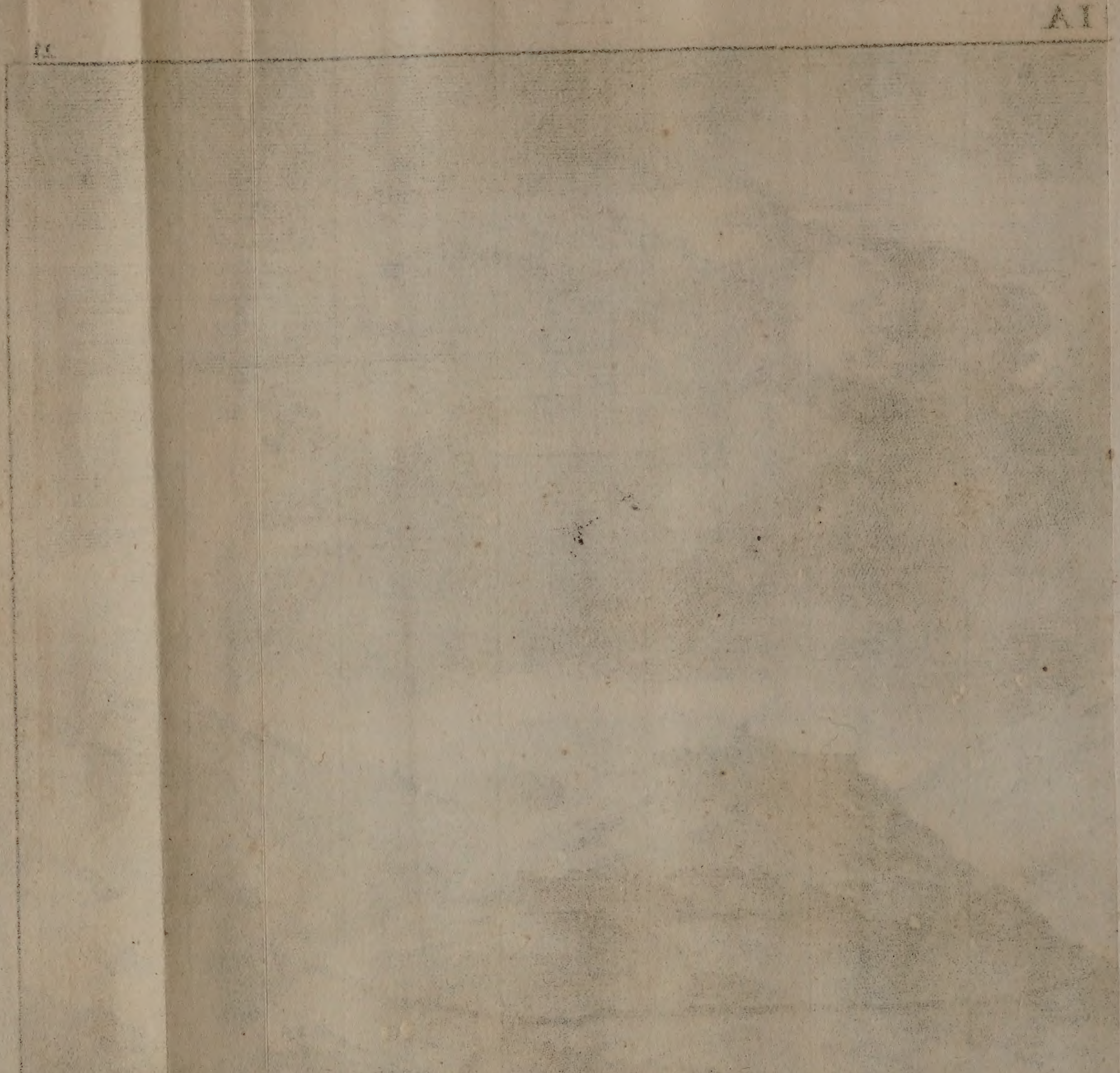

Ter ſlinker hand, aan den voet heeft men een vermakelyk gezicht op het oud (B) Serrail van den Grooten Heer, daar hy zyn Hoff hield, eer het zelve tot Bruſa wierd overgebracht.

De Stad is redelyk groot en volkryk, en heeft verſcheidene fraaye Moſqueën, mitſgaders veele winkels, welke altemaal, even als in andere Turkſche ſteden, van hout zyn.

Voor de ſtad ziet men de Kerkhoven, en op dezelve een menigte ſtukken van Kolommen, met tulbanden op dezelve gehouwen, zodanig als de geenen, welke daar onder begraaven leggen, in hun leven hebben gedraagen; gelyk de Prent by de letter C aanwyſt, daar men ook de Stadspoort met D getekend ziet.

Deeze is een der drie ſteden, welke Xerxes aan Themiſtocles tot zyn onderhoud gaf; te weeten Magneſia voor zyn brood, Mynus voor zyn vleeſch, en Lampſacus voor zyn wyn. Alhier namen wy onze nagtruſt, hebbende dien dag omtrent zes uuren afgelegt.

'sMorgens, zynde de darde dag van onze reis, trokken wy voorby eenige huiſen, en door een redelyk ſchoone landsdouwe, welke echter onbewoond legt, en zelfs niet bebouwd word. Na zeven uuren weegs geſpoeid te hebben, kwaamen wy in een Dorp, *Palemout* geheeten, daar wy onze ruſtplaats naamen.

Palemout.

's Anderendaags toogen wy door het Dorp *Corante-Arbory*, 't geen redelyk groot, en aan een vlakte tegen het gebergte gelegen is; en kwaamen wyders, na dat wy nogmaals omtrent zeven uuren wegs afgelegt hadden, te *Batſilemme*, een Dorp daar wy dien nacht verbleeven.

Corante Arbory.

Den vyfden dag ontmoetten wy een Dorp zonder menſchen, dicht by het welke zich een vlakte ſtrekt, daar acht Dorpen, kort op malkander, inleggen. 't Is hier een byzonder ſchoone landsdouwe, doch mede onbebouwt. Wy vorderden weder zeven uuren, en vernagten in een klein Dorpje.

De zesde dag bracht ons tot aan *Manderheia*, tien uuren van het gemelde Dorpje gelegen. Onze byhebbende Turken namen altyt des nachts hun verblyff in een Karavanzera, of Levantſche Herberg, zynde plaatzen tot dienſt der reiſigers gebouwd, daar men huisveſting voor niets heeft, en wyders alle noodzakelykheden voor geld kan bekoomen. Wy in tegendeel vernagteden overal in de huiſen der Turken, alwaar men met alle beleefdheid word bejegend, en zelfs van matraſſen, kuſſens, dekens enz. gediend; waar voor men des morgens, buiten de gemaakte koſten, een kleine vereering geeft.

Deze manier van huisveſting was oorzaak, dat den Aga, wiens beſcherming wy verzogt hadden, ons liet aanzeggen, dat het hem leed was, dat wy hem buiten ſtaat ſtelden van zyne plicht omtrent ons te konnen waarneemen, vermits wy ons des nachts in de byzondere huizen der Turken onthielden, alwaar indien ons eenig ongemak mocht overkomen, hy ons de behulpſaame hand niet zoude konnen bieden; weshalven hy verzocht, dat wy ons verblyf met hem in de Karavanzeras zouden neemen, met verzekering, dat wy alſdan volkomen geruſt konden zyn: waar op wy ter antwoord paſten, dat wy den Aga bedankten voor zyne beleefdheid, en genegen waren ons na zyne onderregting te voegen.

Den zevenden dag, na dat wy een groot ſtuk wegs gevorderd waren, en door onvoorzichtigheid den Aga met zyn volk voor uit hadden laaten ryden, kwaamen wy in een boſch, alwaar onze *Moecker* of *Katterſi* (aldus worden de geleiders of weg-wyſers genoemd) zynde een Griek van Smirna, agterbleef, en ons voort liet ryden. Wy na een kleine wyl hem niet vernemende, en vreezende van den rechten weg af te mogen dwaalen, beſlooten hem in te wachten; denkende dat hy mogelyk door het een of ander

 toeval

toeval wederhouden wierd. Maar wanneer wy hem niet te voorſchyn zagen komen, en derhalven kwaad vermoeden kreegen, vonden wy raadſaam, dat'er twee te rug zouden keeren, van welke ik een was. Na omtrent een half uur treften wy hem aan, doch van zyn paard, daar ons goed op lach, afgeſteegen, en zachtjes voor uit treedende, 't geen niet buiten reden argwaan in ons verwekte, als of wy wel licht omtrent eenige gevaarlyke plaats mochten weezen. Wy gebooden hem derhalven op het paard te ſtygen, en voor uit te ryden; en zynde weder by onze reisbroeders gekomen, verhaalden wy hen, in wat ſtaat wy hem hadden gevonden, met byvoeging, dat wy wel op onze hoede dienden te wezen, en het geweer in de hand gereed te houden.

Naa een weinig voortgereeden te zyn met onze Moecker geſtadig voor aan, kwaamen wy uit het boſch in een zekere engte, daar wy een huis, of liever ſpelonk ontmoetteden, de *Meerkappi* geheeten, vervaarlyk om aan te zien, en recht bekwaam om een ſchrik aan te jagen. 't Is de plaats, daar de rovers zich onthouden: en het was maar vyf a ſes dagen geleeden, dat'er noch veertien perſoonen afgezet waren. Toen bevroedden wy, om wat reden onze Griek was achtergebleeven; alzo hy zekerlyk gedacht ſal hebben: indien zy doorryden, volg ik geruſt, en zo ik hoor ſchieten, ontloop ik het, of verſteek my in het boſch: want waarſchouw ik hen, dat wy zo dicht aan de *Meerkappi* zyn, zullen zy my ongetwyffeld laaten voorryden, en zal ik derhalven het meeſte gevaar loopen. Hoe 't ook by hem gelegen hebbe, alles 't geen wy dan doen konden, was, dat wy hem met ſware dreigementen bejegenden: daar ik niet geloof, dat hy zich veel aan kreunde.

Ondertuſſchen reeden we met groote ongeruſtheid voort, vermits wy niet wiſten, hoe verre wy noch van onze Turken af waaren: de angſt ons dus vry wat ſneediger weg doende ſpoeden, kreegen wy hen na omtrent twee uuren in 't gezicht, komende wyders des avondts gelykerhand, na een voordering van tien uuren gemaakt te hebben, te *Sigerloek*. Hier vernachtten wy d'eerſte maal in geſelſchap van den Aga, by wien wy het, na de geſteldheid van zaaken, heel wel hadden. Siger-loek.

Den achtſten dag toogen wy door een valeye, daar twaalf of dartien dorpen, dicht by malkander, in laagen, en zich een menigte van wild gevogelte, en onder anderen een grooten hoop Valken, opdeed.

Na negen uuren wegs bevonden wy ons aan de Stad *Migalis*, een redelyk groote plaats, en de fraaiſte, welke wy ſedert ons vertrek van Smirna hadden ontmoet. Thans quamen wy weder in een fraaye vlakte van omtrent drie uuren lang, en wyders aan een dorp, zynde het veer, daar men zich ſcheep begeeft, om na Conſtantinopolen over te vaaren. Wy bedienden ons noch dien zelven avond van deze gelegentheid, doch bleeven des nachts in de engte leggen, alzo dezelve lang, en zeer moeyelyk is, om uit te roeyen, als mede ter oorzaak van de harde wind. Migalis.

Den negenden dag was het weêr ons vry gunſtiger, zulks dat wy des avonds tot Conſtantinopolen aanquamen, blyvende dien nagt in de bark. Komſt tot Conſtantinopolen.

Den 14^den^ 's morgens vroeg, traden wy te lande, en vervoegden ons in *Galata*, alwaar ik met twee Hollantſche vrienden ('k moet hier ook dit ter loops invoegen) die ik te Smirna had gekend, en met welker een ik deze reis had gedaan, omtrent de zes maanden huis hield, en noch langer gehouden zou hebben, indien zy niet na het Vaderland waren vertrokken.

IX. HOOFD-

CONSTANTINOPOLE

Chieſa di Solimano
Palazzo di Conſtantino
St. Demitrio
il Arſenale
la Valide
il Seraglio
Galata
Punto del Serraglio
Magazino del Cannon
ICOROTHRACIO
Torre di Leandro
erraglio di Scutari
Scutari

CONSTANTI POLIS

TANTINOPOLIS

22. A.

IX. HOOFDSTUK.

Beſchryvinge van Conſtantinopolen.

DE Stad *Conſtantinopolen* verbeelden wy op N°. 22. A. zoo als deſelve zich uit Galata vertoond, alwaar ik deſelve op een hoog huis afgetekend heb; en N°. 22. B. vertoond het gezicht aan de Boſphorus Thracius van de zeven toorns af, met Galata, en het grootſte gedeelte van Pera, ſoo als dat door de Hr. Johan Pieterſon, leggende op een Oorlogſchip voor Conſtantinopolen in 't jaar 1668. daar ter plaatſe afgetekend is. Om welke gezichten aan den Leſer beter te doen begrypen, en klaar te vertoonen wat ze verbeelden, hier noch nevens gevoegd is de kaarte van Conſtantinopolen, in platte grond, op N°. 22. C.

In de Kaarte van de Stad, zo als die zich vertoont uit Galata, gemerkt met N°. 22. A, ſiet den Leſer verſcheidene letter-ſneeden, tot aanwyſinge vande Kerken en Gebouwen in dezelve vervat, vertoonende

A. *Gountiar Seraie*, het Paleys van den Grooten Heer, gebouwt van den tegenwoordigen Coningh *Sultan Mehemet.*

B. *Aslan Ghâne*, of Beeren huys.

C. *At Meydan*, of Renplaats met paerden.

D. *Dovana* of *Dimbrouk*, of Tolhuys.

E. *Validè Han*, of Chan van de Coninginne Moeder, ſijnde een gebouw van veel Camers en packhuyſen.

F. *Bala Ghafer Sindani*, het gevangenhuys van Bala Ghafer.

G. *Esqui Seraie*, 't oude Paleys.

H. *Veſier Seraie*, 't Paleys van den Veſier.

I. *Aga Capigi*, 't Huys van den Overſten der Janitzaars.

K. *Oun Kapan*, 't Meel-huys.

L. *Kaddiku*, of de Stad Calcedonien.

M. *Scutari Serraie*, of 't Paleys van Scutari.

N. *Kiuperu*, ofte water-leyding.

1. *Aja Soffia*, de Kerk van St. Sophia.

2. *Sultan Ahmet Giamiſi*, de Kerk van den Coninck Achmet.

3. *Validé Giamiſi*, de Kerk van de Coninginne Moeder.

4. *Ali Pasha Giamiſi*, de Kerk van den Coninck Ali.

5. *Sultan Baiazet Giamiſi*, de Kerck van den Coninck Baiazet.

6. *Solimanie Giamiſi*, de Kerk van den Coninck Soliman.

7. *Chehiade*, of Kerk van den Coninck Chehiade.

8. *Sultan Mehemet*, of de Kerk van de Coninck Mehemet.

9. *Sultan Selim*, Kerk van den den Coninck Selim.

10. Kerk van den Grieckſchen Patriarch.

11. Wegh na de Swarte Zee.

12. Weg na de Witte Zee.

13. Alwaar 't ſoete water in 't Archinaal loopt.

In de Kaarte gemerkt met N°. 22. B. vertoont.

A. *Conſtantinopolen* by de Turken *Stambol* genoemt.

B. *Galata.*

C. *Pera.*

D. De Revier die altyd af loopt, en tuſſchen Conſtantinopol en Galata vloeit, alwaar dezelve zich ſtort in de Boſpohorus Thracius.

1. *t'Serrail* of Hof van den Grooten Heer.

2. De Kerk van S. Sophia.

3. De Kerk van S. Catharina.

4. Een ſeer hooge Colom.

5. De Pyramide van Porphyrſteen.

6. De ſeven Torens.

7. Onſe Oorlogſchepen, alwaar de ſelve gelegen hebben.

Deſe Stad is gelegen in Europa, op een hoek van het vaſte land, die zich

Gelegentheid van Conſtantinopolen.

zich in den Thraciſchen Boſphorus uitſtrekt, en is geſticht op zeven heuvelen, gelyk ook Romen, daar het zelve getal van bergen gevonden werd. Zy doed zich van buiten op als een geheele wereld; en ik geloof niet, dat'er een diergelyk gezicht onder de zon getoond kan werden.

Grootte. De Inwoonderen ſtellen deſſelfs omtrek op over de ſeſtien duyſent ſchreeden. Verſcheidene ſchryvers, om de zaaken te wonderlyker te doen voorkomen, gelyk veele Reiſigers daar omtrent niet ſpaarſaam vallen, vergrooten haar merkelyk, doch d' eene vry meer, als d' andere; zulks dat het onmogelyk is hen overeen te brengen, of'er zich een behoorlyk denkbeeld van te konnen maaken. Ik hadde de nieusgierigheid van 'er zelfs de proef af te neemen, en bevond haaren omvang te zyn drie goede uuren, waar van men omtrent een derde deel met een roey-ſchuitje te water moet doen, beginnende van de haven omtrent het Serrail, en eindigende voorby de zeven Toorns.

De ſtad is drie-hoekig, van welke de twee zyden zich langs het water ſtrecken; alwaar de grootſte ſcheepen hunne waaren aan land konnen loſſen en laaden.

Zy munt uit in ſchoone Mosqueën of Kerken, onder welken de aanmerkelykſte is de geene, die S. Sophia genoemd word, gebouwd door den Keiſer Juſtinus, en naderhand vergroot en verrykt door Juſtinianus; ſy was de Godlyke Wysheid gewyd, en wierd derhalven Agia Sophia geheeten; welken naam de Turken, meeſters van Conſtantinopolen zynde geworden, haar hebben laaten behouden. Deze Kerk, die van buiten vierkantig en van binnen rond is, verdiend alleen een Conſtantinopoolſche reis. Zy heeft een Koepel, welkers gelyke in de geheele wereld niet te vinden is, zynde omtrent van dezelve gedaante, als die van de Kerk de Rotonde te Romen, doch ongelyk grooter. Haare langte (gelyk ik meer als eenmaal verſtaan heb uit de mont van een Engelſchman, daar ter ſtede woonachtig, en getroud, een man by de ſeventich jaaren, die heel jong in ſlaverny geraakt zynde, Turkſch geworden was, en zich geneerde met de genees-kunde als Doctor, te oeffenen, in welke hoedanigheid hy het Serrail over de twintig jaaren bediend had) ſtrekt zich tot honderd negen-en-twintig treeden, de breedte tot vyf-en-tachtig, en de hoogte zo veel vademen. Van binnen is een galdery, die rondom de Kerk loopt, alwaar men twee-en-ſeſtig Pilaaren, in twee ryen, telt; boven dewelke men noch een andere galdery heeft, die van de gemelde Pilaaren onderſchraagd word; welke weder zo veel kleynder pilaartjes draagen, die het dak van dit ſwaar gebouw onderſteunen. Deze galdery gelooft men, dat ten tyde, dat de Kerk in de handen der Chriſtenen was, voor de vrouwen gedient heeft. Men ziet 'er nog eenige overblyfzelen van het Moſaïſch, waar mede zy wel eer ten meeſten deele beſchilderd is geweeſt. Men zegt dat onder anderen op de vier hoeken, alwaar het gewelf zich aan malkanderen voegd, noch geſien werden de vier dieren, van welke in de Openbaaringen, aan den Euangeliſt Johannes gedaan, gewaagd werd: hebbende de Turken van dezelve niets geſchonden, dan alleen de hoofden; op welke wyſe zy mede gehandeld hebben met een beeld van onzen Zaligmaaker, 't geen zich naa de Grieckſche wyſe boven de Kerk-deur vertoond, ſittende op een Throon, met de hand opgeheven, en twee vingeren uitgeſtrekt, als willende ſeker Heilig, die zich voor hem, met het aangeſichte ter aarde gebogen, vertoond, zegenen. Benevens den Throon ſoude de Maagd Maria ſtaan: zynde van deeze beelden de aangeſichten geſchonden. Boven dezen Throon zoude de H. Geeſt verbeeld zyn in de gedaante van een duifje, aan welke de Turken niets zouden geſchonden hebben; gelyk mede niet aan het Graf van den Keiſer Conſtantinus, 't welk zy in groote achtinge houden.

S. Sophia.

A. CONSTANTINOPOLEN

B. GALATA

C. PERA

Onder deze pragtige Moſquee, daar men met een ſchuytje onder heen kan vaaren, 't geen echter aan de Chriſtenen niet toegelaten word, telt men mede een-en-veertig Pilaaren, of kolommen, ſtaande in het water, mitſgaders negen Ciſternen of waterbakken, waar van 'er acht geſlooten zyn, en maar een open, dienende om uit te drinken, en de Lampen, en andere, tot den Mahometaanſchen dienſt behoorende, dingen af te waſſchen.

Deze Lampen, die van glas zyn, gelyk ook de Struis eyeren, welke op een zeekere afſtand tuſſchen de zelve hangen, verſtrekken wel tot het meeſte cieraad van de Turkſche Kerken.

De gemelde Engelſchman, die my met zynen zoon, een perſoon van omtrent de dartig jaaren, terwyl ik myn verblyf te Galata hield, verſcheidene maalen kwam bezoeken, gelyk ik, begeerig om van deze en geene byzonderheden onderregt te zyn, ook hem te Conſtantinopolen deed, bragt my eens in de deur van S. Sophia, zynde het den Chriſtenen op die tyd niet geoorlofd verder binnen te treeden, hoewel het kort voor myne komſte aldaar, noch toegelaaten was. Ik verwonderde my over hare grootheid, en keerde met droefheyd weder te rug. Dog de meeſte andere Moſqueën heb ik tot myn genoegen van buiten, en binnen bezichtigd. In deze S. Sophia komen op den Bairam, of op Paaſchen, omtrent de veertig duiſend perſonen, en branden ten dien tyde aldaar over de zeven duizend Lampen, mitſgaders op deſſelfs Minarets, of Toorns, die vier in getal zyn, omtrent drie duizend.

De gronden der Moſqueën zyn met matten, of ſtoffen bedekt, welke met lange reepen aan malkander genaaid, op de vloer uitgeſtrekt leggen, doch elke reep een weinig van de andere af; verſtrekkende deze tuſſchen wydte tot een gemeene gang voor alle lieden, om van d'eene na d'andere plaats te gaan, en hebben deze matten, of ſtrooken ſtoffe, yder hunnen ſtand van menſchen, die volgens de verſcheidene Kerk gebaarden, welke by de Mahometaanen onderhouden worden, daar op mogen zitten, nederknielen, voor over ter aarde buygen, enz. Wyders gebied hen de wet hunne Pabouches, of muilen, voor de kerk-deuren uit te trekken, tot teken der eerbiedigheid, welke zy die geheiligde plaatſen toedraagen.

De Bouwkunde van de S. Sophia is aan de Turken zo behaagelyk, dat zy zedert in meeſt alle hunne andere Moſqueën die Kerk tot een voorbeeld genomen hebben, doch hoe fraay 'er ook onder dezelven mogen weezen, komen ze echter niet in vergelyking by dat uitſtekend gebouw.

Onder de voornaamſte worden gerekend de Solymanſche, geſticht door Sultan Solyman, die daar in begraven legt; mitsgaders de nieuwe Moſqueë, welke Sultan Achmet heeft doen bouwen. Men treed 'er in door een Hof, komt vervolgens aan een ſchoon portaal, bedekt met eenige koepeltjes, onderſteund door verſcheidene marmere Pilaaren, en wyders aan een plaats, die de gelykenis van een Klooſter heeft, in welker midden zich een brave Fontein vertoond. De Kerk is heel groot, heeft een zeer fraaye Koepel, en is van binnen behangen met een menigte van Lampen, en eenige glaze bollen, daar verſcheydene konſt-ſtukken in beſlooten zyn, als een cierlyk Scheepje, een toegeruſt Galeytje, een houte Kerkje, enz. Achter deze Moſqueë is een Kapel, vercierd met marmere Pilaaren, en een menigte van brandende lampen. Hier zyn de graven van Sultan Achmet, van zyne vrouwen, en van honderd en twintig kinderen, uit zyne lendenen geſprooten, welke op eenen dag door order van Sultan Muſtapha, die in het ryk op hem volgde, geworgd wierden. De graven, by yder der welken een dikke waskaars ſtaat te branden, en geſtadig iemand bezig is, met voor de ruſt hunner zielen te bidden, beſtaan uit een houte kiſt, met een Lywaat overdekt; en onderkent men

Moſqueën van de Sultans, Solyman en Achmet, enz.

men die van de manlyke ſexe, door het afbeeldſel van een groote bonnet of Tulband, van zodanig een maakſel, als de Chiaoux die draagen.

Behalven de genoemde, ziet men nog twee ſchoone Moſqueën, d'eene geſtigt door Sultan Mehemmet, en d'andere door Sultan Selim; mitſgaders verſcheidene anderen, altemaal treffelyke gebouwen.

Alle Vrydagen, welke zy voor hunneSabbath of Ruſtdagen houden, word in deze Kerken gepredikt; wanneer men den Grooten Heer met alle vryheid, op de ſtraat, by zyne gewoonlyke Moſqueë kan te zien koomen.

Ik bediende my derhalven, benevens nog een perſoon, van deze gelegentheid, en zag dien Monarch van 't Ooſten, zittende te paard, dicht voorby my heen ryden, hebbende ſlechts drie of vier Voetknechten, die benevens het paard gingen, by hem. Daar was niemand, als wy alleen, om na den Keiſer te zien; zulks dat, indien ik'er niet uitdrukkelyk met dit oogmerk gekomen was geweeſt, ik hem maar voor een perzoon van aanzien genomen zou hebben. Dog op andere tyden zou men deze vryheid niet durven gebruiken, gelyk hier na gezegt zal worden.

Aan deze Kerken heeft men verſcheide Minarets, of Toorns, welker gedaante in myne afbeelding gezien kan werden. De wanden van binnen zyn effen en glad, zonder eenig cieraad; en aan eene der zyden ſtaat de naam Gods geſchreven. Ook is'er een zeker teken, daar zy zich in het bidden naa toe wenden, ſtaande aan de zyde naa 't Zuiden, ter oorſaak dat het graf van hunnen Propheet, tot Mecha, in het Zuiden gelegen is. Men heeft 'er ook een Predik-ſtoel, daar hun Prediker, dien zy *Imam* noemen, des Vrydags opgaat, om te prediken.

Bede-ſtonden der Turken

Tot vyf verſcheidene maalen 's daags, zyn de Turken, indien zy 'er gelegentheid toe hebben, gehouden hun gebed in de Kerken te komen doen; te weeten, d'eerſtemaal met het doorbreeken van den dageraad, de tweede op den middag, de darde 's namiddags ten vier uuren, de vierde met het ondergaan van de zon, en de laatſte, omtrent middernacht.

Des Vrydags, dien zy, gelyk hier voor gezegt is, voor hunnen Sabbath of Ruſtdag houden, hebben zy, behalven de gemelde vyf bedeſtonden, nog een zeſde, 's morgens ten negen uuren, welke zy altemaal bywoonen: en uit dit gebed komende, mogen zy hunne Winkels weder open zetten, en aan den arbeid gaan, doch die 't maar eenigſins konnen miſſen, brengen den tyd in ledigheid, en met malkander te vergeſelſchappen door, en noemen dit *een dag van vergadering*. Tegen dat het uur, om zich tot het gebed te begeven, nadert, klimt de *Muëzin* op een der gemelde Toorns, (hebbende ten dien einde, behalven dat hy zich na de Son reguleert, een zandlooper, en horologie by zich) en roept uit al zyn macht, ſtoppende zich met de vingers de ooren, dat het tyd is, om tot het gebed te komen; gebruikende daar toe eenige woorden, welke tot eer van God, en hunnen Propheet Mahomet ſtrekken. Dit geſchied vervolgens op zo veel Toorns, als'er Moſqueën zyn, aan vier verſcheidene oorden, beginnende van 't Zuiden, en eindigende in 't Weſten: want in geheel Turkyen heeft men geen gebruik van klokken.

By alle de Kerken ziet men Fonteinen, ter oorſaak dat de Mahometaanen, eer zy in de kerk tot het gebed treden, gehouden zyn zich alvoorens te waſſchen, of te reinigen.

God-vrugtigheid der Turken.

De Godvruchtigheid, welke zy uitterlyk in deze gewyde plaatſen betoonen, is verwonderens waardig: want, daar mag ook voorvallen, wat 'er wil, zy zullen zich noyt na d'eene of d'andere zyde keeren, om 'er het oog na te wenden, maar houden zich in een geſtadige aandacht. Ook ziet men hen nimmer met malkander praaten, of met ytwes bezig wezen, 't welk geen betrekking tot den Godsdienſt heeft. Men

vin-

vind 'er weinige onder hen, die niet dagelyks de bedeſtonden bywoonen, ofze ten minſten op den zelven tyd in hunne huizen waarneemen; en niets is 'er, 't geen hen hier in verhinderd.

Ik heb, zynde met hen op de reis, van dag tot dag gezien, dat wanneer hunne Gebede-ſtonden naderden, zy alle de beeſten ſtil hielden, en hun gebed in het veld deden; zoekende altyd omtrent eenig water te komen, om zich alvorens te reinigen, waar toe zy t' aller tyd een vertinde kopere kan met hun voeren.

De manier, welke zy in dit bidden gebruiken, is zeer vreemd, makende velerhande wonderlyke gebaarden, en beweegingen, met de handen, armen, 't hoofd, en het gantſche lighaam. Ondertuſſchen leggen ze geſtadig op de knien, kuſſen verſcheidene maalen de aarde, enz. Houdende altyd, om de reden, die wy hier voor gezegt hebben, het aanzigt na 't Zuiden gekeert.

Na geſproken te hebben van de Turkſche Moſqueën, of Kerken, moeten wy ook eenige melding doen noopende de Patriarchale Kerk der Grieken, *S. Nicoli* geheeten. In deze ziet men een ſtuk van de Kolom, daar de Heere Chriſtus aan gegeeſſeld zou zyn geweeſt, bruin yſerachtig van koleur; van dewelke de Grieken zeggen, datze op den Goeden Vrydag natuurlyk ſweet van zich geeft: gelyk ook noch drie yzere kiſten, en in een der zelven het geraamte van de Moeder der zeven Jongelingen, welke door laſt van Antiochus gemartelizeert zouden zyn, om dat zy het Heidenſche geloof niet wilden aannemen. De Griekſche Kerk viert haar onder den naam van *S. Machabæa.* De twee andere beſluiten de geraamtens van een zekere Koningin, die te Conſtantinopolen zoude hebben geregeerd, en van S. Theodoſius; andere zeggen van S. Veneranda, te Smirna gemarteld, zynde aldaar over de zes honderd jaaren bewaard geweeſt.

Patriarchale Kerk der Grieken.

Ziet daar wat het voornaamſte van de Kerkelyke geſtigten belangt; van welke tot die van de Regeeringe overtredende, zullen wy voor eerſt eenige plaats beſlaan met een korte beſchryving van het Serrail.

Serrail.

Het ſtrekt zich in de gedaante van een driehoek, met de twee zyden aan de zee, en de derde binnen de Stad; omringd met een hooge muur, daar verſcheidene Wachttoorns opſtaan, geſtadig bewaard door een goed getal van *Aadgomoglans*, tot welke bediening, gelyk ook tot andere diergelyke, de domſten der Chriſtene Tribuit kinderen gebruikt worden; en is gebouwd (niet alleen ter plaatſe, daar men zegt eertyts *Byzantium* geſtaan te hebben; maar men meind ook dat in dezen omtrek alle de eerſte wooningen van *Byzantium* ſouden bevat geweeſt zyn) op den Heuvel, of Hoogte van S. Demetrius, zynde een punt van het vaſte land, van waar men een zeer fraaye uitzicht langs het Caſteel, na den mont van de Swarte Zee, heeft.

De Wooningen beſlaan den kruin, en de Tuinen den voet van den gemelden Heuvel.

't Word gereekend een kleine uur gaans in den omvang te hebben, en beſluit zoo veel menſchen, dat een ſtad van deſſelfs grootte daar mede genoegzaam zoude bevolkt zyn, en vervolgens in menigte van ingezetenen geweldig zoude konnen aangroeyen, indien de geenen, aan dewelken dit Paleis eer tot gevangenis als wooning verſtrekt, zich met enger en zachter banden te ſamen konden vereenigen. Want zynde by na altemaal, zo van d'eene, als d'andere Sexe, in de bloey van hunnen ouderdom, en verkoozen van een gezonde en wakkere geſteltenis des lighaams, is 'er niet een onder de *Capigis*, *Boſtangis*, *Achis*, en *Halvagis*, dat is te zeggen, Poortiers, Hoveniers, Koks, en Confituriers, en andere Officiers van het *Serrail*, die niet in korten tyd hooft van een aanzienlyk Huisgezin zou worden, wanneer hy met wettige banden aan eenige der *Sultanes*, of *Odaliſques*,

zynde der zelver kamenieren, verbonden was. Maar een onmededoogende bende van ſwarte Gelubden laat aan deze ongelukkige Juffers, noch aan hunne rampzalige bedienden, niet toe malkander te zien, 'k laat ſtaan te ſpreeken.

Zy worden al te maal zeer nauw opgepaſt en gade geſlagen, d'eene in hunne bediening, en d'andere in hun vertrek. De *Sultanes* gaan'er nooit uit, als onder het geleide van deze genoemde bewaarders, en nog geſchied het zeer zelden, en niet ſonder uitdrukkelyk verlof hier toe, en in klein getal. Welk verlof verkregen hebbende, worden ze omringd door een hoop van die onmachtige Swarten. De *Boſtangis*, of andere Officiers, die zich by geval in hunnen weg vinden, zyn gehouden metter haaſt aan kant te gaan, en zich met het aanzicht tegen d'aarde neder te werpen: op dat men niet moge zeggen, dat eenig manſperſoon de minſte der *Sultanes* van het groot *Serrail*, terwyl zy'er haar verblyf in heeft gehad, gezien heeft. Dit voorrecht word alleenlyk voor den grooten Heer behouden, die'er aan anderen geen deel af geeft, dan wanneer hy, om een *Baſſa*, of iemand anders, van wien hy een zonderlingen dienſt heeft genooten, eer aan te doen, eene der *Sultanes*, welke hy niet meer gebruykt, uit zyn *Serrail* her voor laat brengen, om ze hem ten Huwelyk te geeven.

Uit het geen ik hier boven gezegt hebbe, kan men wel begrypen, dat het *Serrail* een half Eiland is, aan twee zyden door de wateren der zee beſpoeld, maar geheel omringd met een platte muur, voorzien met verſcheide zo ronde als vierkantige Toorns, tamelyk dicht aan malkanderen geplaatſt. Op de meeſte dezer Toorns wort des nachts door de gezegde *Aadgomoglans*, of Tribuitkinderen, die men niet bekwaam acht tot hooger bedieningen, wagten uitgezet, om acht te geeven op de ongeregeldheden, welke binnen of buiten het *Serrail* zouden konnen geſchieden, gelyk mede op het vuur, 't geen dikwils ſwaare branden te *Conſtantinopolen* veroorzaakt.

In deze omtrek van muuren zyn niet alleen de gebouwen van 't Paleis begrepen; maar ook de Tuinen of Hoven, in welker midden de gebouwen ſtaan, op de verhevenſte plaats van het *Promontorium*, of Hoofd, als gezegt, eertyts den *Heuvel van S^t. Demetrius* geheeten.

Doch men moet zich niet inbeelden, dat de Tuinen van het *Serrail* in gelykheid geſteld konnen worden met de geenen der Koninklyke Hoven, en zelfs ook niet met de Luſtplaatſen van verſcheidene Particulieren in Europa: noch dat ook de gebouwen iets diergelyks hebben, als men elders in Chriſtenryk ziet. 't Gantſche uiterlyke van dit Keizerlyk Paleis vertoont niets fraays nog reguliers: en heeft het d'overhand op alle de Paleizen, 't is den grooten omtrek en de gelegenheit alleen, 't geen het voor een der ſchoonſte plaatſen des werelds doet achten.

De Tuinen zyn'er zonder order, vol van Cypreſſen, Laurier, en andere altyt groene Boomen; op dat men van *Galata*, noch van d'andere gebuurige oorden, welke hooger gelegen zyn, de *Sultanes*, wanneer zy'er gaan wandelen, niet moge zien.

Wat belangt de gebouwen, die het lighaam van 't *Serrail* uitmaaken, men ziet'er gantſch geen order van regelmaatige bouw-kunde, noch eenige Symmetrie, of proportie; zynde ſlechts een menigte van ongelyke huizingen, van malkander afgezonderd, op de wys van Paviljoenen, en ſteunende meeſtendeel op groote boogen, beneden en ter zyden der welken de keukens, en vertrekken der Officieren, zyn. Want het bovenſte is maar voor de *Sultanes*.

Nopende de eerſt genoemde, welke zich gelyks de grond ſtrekken, tot hier toe kan men komen ſonder iets te verlieſen, vermits ze maar door de Bedienden bewoond werden: maar wat het bovenſte gedeelte, daar de *Sultanes* zich onthouden, be-

belangt, den Grooten Heer, en zyne Gelubden hebben 'er alleenlyk toegang. 't Is derhalven onmogelyk daer van eenige beſchryvinge te geven; als zynde het een hoofdmisdaad na die gebouwen zyn oog te ſlaen, en dezelve met naeuwkeurigheid te willen beſchouwen, konde naeuwlyks met het leven genoegzaam geboet werden.

Dit *Serrail* is voorzien met verſcheidene Poorten, waar van de voornaemſte, ſtaande aan de landzyde, tegen over de Kerk van S. Sophia, geſtadig door een menigte van *Kapidgis*, die aldaar de wacht houden, bewaard word. d'Andere Poorten worden maar geopend voor den Grooten Heer, en eenige bedienden, welke hun verblyf in dit Paleis hebben.

Langs de muuren, aan de zeekant, loopt een kleine kaay, daar niemand den voet op mag zetten, of hy moet een ſtuk weegs voor by het Serrail weezen.

Speel-huis van den Grooten Heer, tegen over Galata.

Op deze kaay, regt tegen over Galata, ſtaat een *Kioske*, of Speelhuis, niet hoog boven de grond, doch cierlyk van maakſel, en welkers dak door ettelyke marmere Pilaaren onderſteund word.

Hier komt den Grooten Heer menigmaal de lucht ſcheppen, en treed'er in zyn Jagt, of Galjoot, wanneer hy zich te water wil vermaaken.

Doch, wanneer, of den Grooten Heer, of eene van de Sultanes op deeze *Kioske*, of Speelhuis, of in eenige van hunne barkken zich ter vermaak bevinden, mogen geene vaartuigen, of barkken, zich daar omtrent bevinden; maar moeten haar verre daar van daan, en buiten 't gezicht der zelve houden.

't Is ook de plaats daar den Capitein Baſſa, als hy met de Galeyen zal uitgaan, zyne orders ontfangt.

Aan d'andere zyde van het Serrail, welke langs de Zee gelegen is, ſtrekkende zich na de zeven Toorns, ziet men mede een diergelyke *Kioske*, of Speelhuis, ten dienſte van den Vorſt, doch hooger van d'aarde.

Behalven deze luſtplaatſen, vermaakt hy zich ook dikwils, met in het gezelſchap van d'eene of d'andere der Schoonen, in dit Paleis opgeſlooten, welke het middel heeft gevonden, van zich in zyne gunſt te wikkelen, langs de fraaye dreeven der Cypreſſe-boomen, daar de Tuinen mede beplant zyn, te gaan wandelen.

't Gebouw, niet tegenſtaande het van een wel geſchikte bouw-orden, als gezegt is, niets heeft, zo is het nochtans van binnen, na het getuigeniſſe der geenen die daar in geweeſt zyn, zo verre als het mag gezien werden, voorzien met veele ſchoone kamers: onder welke uitmunt de geene, daar de Gezanten in ontfangen werden.

Niet minder ſchoon is de Stal, en de toeruſting der Paarden zo koſtelyk, dat men moeite zouw hebben, om iets diergelyks aan te wyſen.

Nopende de vertrekken der Vrouwen, verordend voor des Vorſten welluſt, men kan daar niet van ſpreeken, als met d'uiterſte onzekerheid, gelyk ook van derzelver bezigheden, enz. De reden is gezeid.

Dit alleen weet men 'er met genoegzame zekerheid af, dat ze al te maal in een gelyke graad zyn: doch d'eerſte, die den Vorſt een Zoon ter wereld brengt, wort voor Keiſerin erkent; en deze volgt zynen Vader in het Ryk. d'Andere zoonen en dogters werden volgens hunnen ſtaat opgevoed. Zo het nu gebeurt, dat dezen eerſtgeboren zoon komt te ſterven, treed de geene, die de naaſte aan hem is, in zyne plaats, en deeld door deze verheffing de Keiſerlyke waardigheid mede aan zyne Moeder; wordende d'andere in het oud Serrail geplaatſt. De Broeders van den nieuwen Vorſt, welke voorheen door een Barbaarſche ſtaatkunde om 't leven wierden gebragt, op dat hy te zekerder op zynen Throon gevestigd mogt weezen, worden nu gevangen gezet, en opgeſlooten gehouden.

Byzonderheden wegens d'opvolging in het Ryk enz.

De Moeder van den tegenwoordigen Keiſer Mahomet den VI[den], heeft aan den Janitzer Aga borg moeten ſtellen, dat zyne twee Broeders, uit een andere Vrouw geboren, nooit geſtranguleert zouden worden, om by af lyvigheit van den Sultan, indien hy geene kinderen mocht nalaaten, een wettige navolger te hebben: want anderſins, gelyk de ſpraak gaat, ſou de Kroon aan den Tartariſchen Cham vervallen.

'sKeizers Moeyen, Zuſters, en Dochters werden mede Koninklyk in dit Paleis gehouden, en by voorvallende gelegentheden aan de voornaamſte bedienden van de Porte uitgehuwlykt.

Als den Grooten Heer komt te ſterven, moeten alle de Juffers uit het Serrail, uitgezondert de Keizerin, Moeder van den nieuwen Vorſt, aan wien terſtond van alle kanten de ſchoonſte Vrouws-perzoonen toegezonden worden. d'Andere werden in het Oud Serrail gebragt, doch laaten hunne kinderen in dat van den Keizer, om aldaar opgetrokken te worden: die geene zoonen by den overledenen Vorſt hebben gehad, mogen, met des Keizers believen, op nieuws in den Echt treeden.

Byzondere Serrails, of Paleizen.

Binnen de Stad ziet men ook nog veele andere Serrails, of Paleizen van byzondere Heeren, welke van buiten gantſch geen cierlykheid vertoonen, maar van binnen fraaye kamers en zaalen hebben, waar van eenige koſtelyk verguld, en met een ſchoon blaauw, of azuur beſchilderd zyn, 't welk tot meerder cieraad met een zooſt van lofwerk vermengd is.

Wyders beſtaat de meeſte pracht in hunne *Divans*, of *Saffas*, bedekt met Tapyten van ongemeene waardy, en langs de muuren heen belegt met zeer ſchoone geborduurde kuſſens, daar zy zich op neer zetten, op zodanig een manier, als in de nevens-ſtaande Afbeeldingen op de letters A en B te zien is. Deze *Divans*, welke omtrent een voet boven de grond zyn, en niet als ongeſchoeit betreeden worden, hebben zy meeſt in alle hunne kamers.

Verſcheidene andere gebouwen maaken de Stad aenzienlyk, onder welke niet de minſten zyn de *Hans*, of woonplaatſen der Kooplieden. 'k Noemze aldus, om dat ze tot der Koop-lieden gerief opgeregt zyn; en in deſelve ten allen tyden voor een geringe prys Huys-veſting aan hen beſchikt werd. 't Zyn groote gevaarten, den Kloosteren niet ongelyk, van vaſte ſteen gebouwd, om voor brand, en diergelyke ongevallen bevryd te te weezen; waar aan de huyzen van Conſtantinopolen, als meeſt t' eenemael van hout geboud, heel licht onderworpen zyn.

Van binnen ontmoet men een ruimen vierkanten Hof, of opene plaats, in welkers midden een fontein ſtaat, omringd met een groote bak.

Rondom heen ziet men een menigte van boogen, verdeeld in zeer veele kamers, alle van het zelve maakſel, en ieder met een ſchoorſteen voorzien, die gebruikt werden als pakhuizen ter berging van koopmanſchappen. Noch vertoond zich een Galdery, door de gemelte boogen onderſteund, en zich langs alle de vier zyden ſtrekkende; deeze heeft inſgelyks haare kamers, die den Kooplieden tot woonplaetzen verſtrekken, mits dat dezelve haer eigen beddegoed, en keukengereedſchappen bezorgen; want men vind'er niets als de bloote muuren. Voor d'opening van een der zelven geeft men den Portier, die de ſleutels heeft, een halve, of quart van een Piaſter, en wyders, zo lang als men 'er blyft, een Aſper of twee daags. Op dezelve wys worden ook de pakhuyzen voor de koopmanſchappen gehuurd, en de Hans of verblyf-plaatzen des avonds met een yſere deur geſlooten.

Groote Beziſtan.

De groote *Beziſtan*, of verkoophal verdient ook bezichtigd te worden. 't Is een ruime ronde zaal, al te maal van gehouwen ſteen gebouwd, en met zeer dikke muuren omringd. De winkels, in dewelke door-

doorgaans zeer koſtelyke waaren verkocht worden; ſtrekken zich rondom dezelve heen, gelyk op de Zaal in 's Gravenhage. Vier ſterke Poorten geeven ingang, en worden des avonds, als yder zyne winkel toegedaan heeft, (want niemand blyft 'er ſlaapen) wel vaſt geſlooten: boven welke verzekering geduurende den nacht, nog eenige wachters daar binnen blyven, tot dat de deuren des morgens van buiten weder geopend worden.

Yder Gilde heeft hier zyn byzondere plaats, en niemand anders mag'er diergelyke waaren veilen, of verkopen. Ten dien einde zyn 'er verſcheide verdeelingen ſtraats gewyze gemaakt, gelyk als op onze marckten, die alle door ſeekere openinge boven in het dak, zoo veel ligts ontfangen, als dezelve van noden hebben. Hier ziet men de Goud-ſmeden en Juweliers; gints de Koop-lieden in Hollandſche, Engelſche en Franſche Lakenen; elders de Handelaers in zyde, en andere koſtelyke ſtoffen: verder de Schoen-maakers en Kleeder-verkopers, en wat van diergelyke zoort kan geeiſcht werden: leggende in deeze plaatze allerhande koſtelykheden ten toon, en te koop. Men heeft noch een andere Beziſtan, doch kleinder, en daar zulke koſtelyke waaren niet te koop zyn.

Behalven deze *Beziſtans* zyn'er noch verſcheidene *Bazaars*, of openbaare Markten, op eene der welken, *Avret-Bazaar*, of de Vrouwen-Markt geheeten, een zekere *Kolom* ſtaat, van ongemeene Hoogte, voerende den naam van de *Hiſtoriſche*, ter oorſaak, dat zy aan alle kanten, van boven tot beneeden, verſcheidene Heirtochten, Veld-ſlagen, en andere diergelyke dingen, of geſchiedeniſſen van den Keizer Arcadius, in vakken van Bas-relieven vertoont, op dezelve wyze, als de Kolom van Trajanus te Romen, welke zy, wat de hoogte belangt, te boven gaat; bereikende, na de maat, die de beruchte Petrus Gyllius, de naauw-keurigſte beſchryver van Conſtantinopolen,

Hiſtoriſche Kolom.

daar van geeft, honderd zeeven-en-veertig voeten, daar die van Trajanus maar honderd-drie-en-twintig heeft.

Men ziet deeze Kolom alleen, voor zo veel deſelve zich vertoont boven de huiſen, met welke deſelve tegenwoordig beſet is: daar deſelve voormaals vlak op de grootte Avret Bazaar, en open plagt te ſtaan. En laaten de huiſen tegenwoordig zo veel plaats niet overig, dat men de benedenſte gedeeltens vry en onbekommerd kan bezien. Ik hebbe ook geen vryheid, of toegang, in die huiſen konnen bekomen, om deſelve naauwkeurig te konnen beſchouwen. Ook weten de Inwoonders van Conſtantinopolen, of Turken, zo weinig te zeggen van 'tgeene op de benedenſte gedeelten, die zich niet boven de omſtaande ſlegte en kleene huiſen vertoonen, gehouwen is, dat men geen kenniſſe altoos uit het zelve kan bekomen. Of andere hier van meerder hebben konnen te zien krygen, als ik, is my onbekend: hoewel ik moet geloven dat 'er geweeſt zyn die dat geluk gehad hebben, om dat'er ſchryvers zyn die de voetſtal zelfs beſchryven. Zy is geheel van Marmer, maar op verſcheidene plaatſen gebrooken. De Figuuren zyn fraay gemaakt; doch de geenen, welke zich aan de voet, en het benedenſte gedeelte vertoonen, zyn, zo geſegd werd geſchonden, niet zo zeer door ouderdom, als wel door het bygeloof der Turken, die geen Beelden willen dulden.

Men zegt, dat den Keiſer Arcadius deſelve heeft doen oprechten, en dat men van binnen met een wentel trap na boven gaat.

Na 't getuigeniſſe hier van, ziet men op d'eene zyde van den voet ook d'afbeelding van de Keiſers Arcadius en Honorius, verzeld door ettelyke Raads-heeren. Twee beelden van de Victorie zetten hen een kroon op 't hoofd. Op het onderſte gedeelte heeft men twee andere Victorien, welke eenige Vrouwen beelden leiden, gekroond met tinnen van Stads muuren, ver-

beeldende de Steeden, die de Legers van die Vorſten aan hun gebied hadden onderworpen.

Het *Labarum*, zynde een cyfer, der twee eerſte letteren van het woord Chriſtus, door malkander gevlogten, 't geen de Godvruchtigheid der Chriſtene Keizers in plaatſe der Roomſche Arenden liet ſtellen, word 'er op verſcheide plaatſen gezien.

De poort, welke placht ingang tot deeze Kolom te geven, ſtaat in het midden van de vierde zyde der Voetſtal, of het Pedeſtal, 't welk effen, en met geen beeld-werk behouwen is, doch men kan tegenwoordig van de Turken geen verlof krygen, om daar in te gaan of op te klimmen. 't Zy dat de trappen verſleten of gebroken zyn, of dat zy om andere redenen het niet willen dulden: want ook zoude eenig ander voorval daar toe ook wel aenleidinge konnen gegeven hebben; gelyk dan d'H^r^. Grelot in zyne Conſtantinopolſche reiſe, een geſchiedenis van zulk een aert verhaalt, welkers gelyke zoodanigen verbod wel zoude konnen te wege brengen. Hy zegt dat zeker jong Reiziger, vry wat gelukkiger als wys, had over eenige Jaaren verlof gekreegen, om 'er op te klimmen. Boven zynde, was hy onvoorzichtig genoeg om zich gantſch bloot te toonen; hoewel men hem alvoorens had gewaarſchouwd, zorg te dragen, dat men hem niet kwame te zien: en hier mee noch niet vernoegd, tekende zynen naam boven op de Kolom, en ſlingerde gints en herwaarts met een neuſdoek, welke hy aan het eind zyner Rotting had geknoopt. Straks kreegen de geenen, die 'er voor by gingen, of 'er huizen omtrent hadden, hem in 't oog, en waren geweldig verwonderd een menſch daar ter plaatſe te zien, en noch meer, als ze bemerkten dat het een *Frank* was, die zynen hoed op 't hoofd had. In een ogenblik was de geheele ſtraat vol volks, en de gantſche wyk in beroerte. d'Eenen ſchooten 'er hol over bol na toe, aangedreeven door de nieuwsgierigheid, om deeze nieuwe figuur te zien; geloovende, dat het de ziel was van den geenen, die de Kolom heeft doen opregten, daar gekomen om de plaats, die 'er zyn beeltenis eertyds beſlaagen had, weder in te nemen. d'Anderen, opgewekt door de Jalouzy wegens dat hunne Vrouwen door een Chriſten gezien mochten weezen, vloogen ten huizen uit, om te zien, wie de ſtoutheid had van zich daar boven op de Kolom te vertoonen: en gelyk de zaaken meeſten tyd ten argſten geduid worden, geloofden ze altemaal, dat hy 'er met geen ander oogmerk opgeklommen was, als om van daar te gemakkelyker hunne Vrouwen - timmers te konnen beſpieden, en te zien welke hem 't beſt behaagde. Hier op dan verwoedelyk het Huis, waar door hy in de Kolom was gekomen, beſtormd hebbende, en hem metter haaſt nederwaarts doen daalen, bracht men hem met ſlaan en ſtooten by den *Soubachy*, of Wyk-meeſter, en bereidde alreeds, om hem voor zyne nieuwsgierigheid te betaalen, de *Falaque*. d'Arme *Frank* zou ten minſten een vyftig ſlaagen onder de voetzoolen gekreegen hebben, indien zyn Ambaſſadeur, in aller yl van de zaak verwittigd, niet ten ſpoedigſten een Tolk met een geſchenk aan den *Soubachy* had geſonden, verzoekende, dat hy niet voort zou vaaren, met byvoeging, dat de geen, die den *Frank* in de Kolom had gebracht, meer ſchuld had, als hy die een vreemdeling was, en de gewoontens van *Turkyen* niet kende; en dat hy ten anderen ook moſt betrachten, dat dezen Jongeling, niet al te ſnedig zynde, uit opſicht van den Ambaſſadeur, en het geſchenk, 't geen hy hem kwam te doen, verdiende, dat men hem een miſſlag, welke de dwaasheid hem alleen had doen begaan, ten beſten hield; en eindelyk, dat zo eenige ſtraffe geoeffend moſt worden, die eerder aan den Portier van de Kolomme, als aan den armen Vreemdeling, behoorde beſteed te werden. Ook raakte hy,

op

op deze voorſpraak; vry van de ſtokſlagen, en den Turk ontfing ze in zyne plaatſe.

Kolom van den Keizer Marcianus.

Wat de *Kolom van den Keizer Marcianus* belangt, ik heb geduurende myn verblyf tot Conſtantinopolen noit gelegentheid konnen bekomen, om dezelve te beſigtigen, daarom zal ik 'er alleen van zeggen, het geen de vermaarde Reizigers Spon en Wheler, die het geluk hadden van dezelve t' ontdekken, daar van ſchryven. Zy ſtaat in het quartier der Janitſers, dicht by de Badſtoven van Ibrahim Baſſa, op de plaats van het huis van een particulier perzoon. Dezelve is van geſpikkelde marmer-ſteen, en mag omtrent vyftien voeten hoog zyn. 't Capiteel is van de Corinthiſche order. Boven het Capiteel ſtaat een vierkante uitgeholde ſteen, aan de vier hoeken met vier Arenden verçierd; 't geen my deed oordeelen, dat het hert van den Vorſt daar in beſlooten had gelegen, want de twee vaarſen, die op den voet ſtaan, zeggen tot den Lezer, dat hy daar het beeld, en bed van Marcianus kan aanſchouwen, 't geen Tatianus hem toegewyd heeft. Zo hy een Heidenſch Vorſt had geweeſt, zou men 'er zyne aſch in eenig aarden Vat gezet hebben: maar vermits hy een Chriſten was, en de gewoonte, van het verbranden der lyken, onder hen vernietigd, is 'er eenige reden, om te gelooven, dat men maar zyn hert alleen daar in had gelegt; zynde het lighaam mogelyk onder de Kolom begraaven; en voormaals 's Keizers beelteniſſe mogelyk boven den ſteen, die het Capiteel dekt, geplaatſt geweeſt. Gelyk die Schryvers uit de Inſcriptie, ofte het Opſchrift der Kolom beſluiten: hoewel dezelve beſwaarlyk te lezen is.

Pronknaald op den Atmeidan.

Op den *Atmeidan*, zynde d'oude Hippodromus, of Renbaan, omtrent het midden, ziet men een vierkante Piramide, uit een eenig ſtuk gehouwen, bereikende de hoogte van omtrent vyftig voeten. Zy is van een zekere ſoort van bruine ſteen, noch weinig geſchonden, en rondom met Characters en *Hieroglyphiſche* letteren getekend. Deze *Obeliſcus*, of Pronknaald, geloofd men opgerecht te weezen ten tyde van den Keizer Conſtantinus. Op de voetſtal, aan d'eene zyde, leeſt men een Griekſche Inſcriptie, en aan d'andere een Latynſche; beide te kennen gevende, dat den Keizer Theodoſius, dit ſwaare gevaarte, na dat het lang verwaarloosd en veracht ter aarde had gelegen, weder heeft doen oprechten. Tot teken daar van ziet men op eene der andere zyden, in Basrelieven, verbeeld de werktuigen, welke men daar toe gebruikte. Meer andere Inſcriptien, zo in 't Griekſch, als in 't Latyn, zegt men dat nog laager op de voetſtal, die voor het meeſte gedeelte onder d'aarde is, zouden ſtaan.

Kolom van de drie Slangen.

Wat verder, na het einde toe, op den zelven *Atmeidan*, vertoont zich een Kolom, beſtaande uit drie metaale Serpenten of Slangen, welke door malkander geſtrengeld zyn, en met hunne koppen, die boven als in een driehoek komen uitſpringen, een ſoort van kroon-cierſel maaken. 't Onderſte gedeelte der bek, van een dezer Slangen, is gebroken, daar Mahomet de II^de. de ſchuld af draagt, die wanneer hy Conſtantinopolen vermeeſterd had, uit overmoed met een ſtrydhamer daar tegen ſloeg. Andere beweeren, dat het met een werp-ſpies gedaan zou weezen, en leggen het Sultan Mourati te laſt. 't Gemeen en bygeloovig gevoelen is, dat deze Kolom door een *Taliſman*, of zekere manier van beſweeringe, daar tegens de Slangen opgeregt zou zyn. 't Welk aldus verhaald werd:

Ten tyde van den Keizer Leo Iſauricus, dien men wil een voornamen Toveraar geweeſt te zyn, onthielden zich drie vervaarlyke Serpenten omtrent Conſtantinopolen, die de bygelegen Land-ſtreek 't eenemaal verwoeſteden, tot zo verre, dat de bewoonders dezelve moeſten verlaaten. De Keizer, om dit ongeval te ſtutten, nam toevlucht tot zyne konſt, en dwong de drie Slangen

door Tover middelen in een groote graft te komen, welke hy in 't midden van de *Hippodromus* had doen delven, in welke zy vervolgens dood geſlaagen, en met aarde bedekt wierden. Om duſdaanige ongevallen niet meer onderworpen te werden, liet hy deze Kolom hier ter plaatze oprechten. Andere meenen dat door die drie Slangen, zinnebeeldig, de drie Werelds deelen beteekend wierden (want het vierde was noch niet bekend) en de vereeniginge van 't Ooſterſche en Weſterſche Ryken daar door afgeſchaduwd zoude geweeſt zyn, die nu haare macht over de geheele bekende wereld waaren uitſtrekkende.

Atmeidan.

Maar om ook een woord of twee van den *Atmeidan* zelve te zeggen. 't Is een zeer ruime plaats, beſlaande de lengte van vyf-honderd en vyftig treden, en de breedte van honderd en twintig. Ten tyde der Ooſterſche Keizers wierden 'er wedloopen met Paarden gedaan, en by voorvallende gelegentheden openbaare vreugde-tekenen vertoond. 't Gebruik is niet veranderd; want de Turken oeffenen 'er noch dagelyks hunne Paarden, en hebben 'er derhalven den naam van *Atmeidan*, 't geen Paarden plaats, of veld betekend, aan gegeven.

Verbrande Kolom.

Aan een anderen oord, te weeten, omtrent de groote ſtraat, welke zich van de Poort van Adrianopolen na het Serrail ſtrekt, ziet men noch een Kolom, zonder beeldwerk, doch koſtelyker, dan alle de voorgaande, als zynde van Porphyrſteen: maar men kan ze tegenwoordig zeer beſwaarlyk van marmer onderſcheiden, ter oorzaak, dat ze door een brand, die eenige gebuurige huizen verniëlde, gantſch ſwart is geworden. 't Is de reden, waarom men haar ook met de naam van *de verbrande* gedoopt heeft. Zy beſtaat uit acht ſtukken, die, vermits de voegen eertyds door uitgehouwene Lauwrier-takken bedekt wierden, voor dit ongeval zodanig op malkander geſchikt waren, dat ze uit een enkel ſtuk ſcheen te weezen. Tegenwoordig is ze met ſwaare yſere banden beſlagen, om ze voor het vallen te behoeden.

Graf van den Vizir Mahomet Kiuperli Baſſa.

Na deſe prachtige gedenktekenen der Oudheid beſchreven te hebben, zal ik ook iets zeggen wegens de Begraafplaats van den Grooten Vizir *Mahomet Kiuperli Baſſa*, Vader van *Achmet Kiuperli Baſſa*, die in zyn ampt op hem volgde. Zy ſtaat in de groote ſtraat, niet ver van de Kerk van *S. Sophia*, en vertoont zich als een kleine *Moſquee*, overdekt met een koepel, hebbende een open portaal, van de zyde van de ſtraat, waar onder hy begraven legt; want omtrent den jaare 1673, of 74, wierd'er het dak afgenomen, op dat het graf door den regen bevochtigd mocht worden. De reden, volgens het verhaal der ingeſetenen, is deze. De Grooten Heer, en zyn eerſten *Vizir*, Zoon van den overledenen, hadden op zekeren nacht een zelve droom, in dewelke zich den overleden *Vizir* voor hen vertoonde, biddende, dat zy hem wat water en verkoeling wilden geven; alzo hy lag te branden. 's Morgens verhaalden zy, yder even verbaaſt, wat hen in den nacht was wedervaaren, en gaande met den *Moufti* te raad, vond deze goed, dat men het portaal zou ontdekken, op dat de regen op het graf konde vallen. 't Zeggen by het gemeene volk is, dat hy in d'andere wereld geſtraft word over de geweldenaaryen, welke hy in deze op hunne beurzen heeft gepleegd.

Haven.

De voortreffelyke Haven van deze Stad dient hier ook niet vergeeten te worden. De mond van dezelve is gelegen tuſſchen de Witte en de Swarte Zee, welker Canaalen zodanig tegen malkander leggen, dat wanneer de Wind de Schepen belet langs den eenen weg aan de Stad te komen, hy goed is, om dezelve langs den anderen te doen aanlanden. Want daar regeeren maar twee Winden, te weeten, de Noorde, en de Zuide. Als d'eerſte waait, komt'er niets uit de *Witte Zee*, of *Propontis*, om dat

het

het niet kan door den Boſphorus Thracicus derwaarts gevoerd worden: maar dan hebben de Schepen, welke uit de *Swarte Zee*, of *Pontus Euxinus*, en door den *Boſphorus Ponticus* komen, voorwind, en verzorgen de Stad van alle noodwendigheden. Wanneer de Zuide wind in tegendeel heerſcht, word niets langs de *Pontus Euxinus*, maar alles langs de *Propontiſche* Zee toegevoerd: zulks dat deze winden te regt voor de twee ſleutels van Conſtantinopolen gehouden worden, welke den ingang voor de Schepen openen en ſluiten.

Doch om weder tot de Haven te keeren. De Natuur heeft haar, zonder dat'er de Konſt yts van het haare heeft behoeven by te voegen, de ſchoonſte der wereld gemaakt, zelfs ook voor de grootſte Schepen, die diepte genoeg hebben, om zo dicht aan het Land te naderen, dat ze maar een plank behoeven uit te werpen, om'er op te treeden. Den omvang begrypt ten minſten over de ſes duizend ſchreeden, en de wydte omtrent duizend.

Rondom ten Zuiden, en Weſten, ziet men Conſtantinopolen, ten Noorden Fidikli en Tophana, en ten Ooſten Scutari, 't welk het aangenaamſte voorwerp, 't geen men zich kan inbeelden, aan het oog beſchikt: want vermits alle deze plaatſen op de wyze van een Amphiteater geſticht zyn, beſchout men alles met een opſlag. De vermenging van de Cypreſſe-boomen, met de geſchilderde gevels der Huizen, en de ronde Toorns van de Moſqueën, vermeerdert de ſchoonheid van dit gezicht. Maar om te zeggen, gelyk het 'er in der daad mee gelegen is, alle de ſchoonheid van Conſtantinopolen beſtaat in 't geen men 'er van buiten ziet: want binnen in de Stad is'er zeer weinig ſchoons te vinden; zynde de ſtraaten, door d'onachtſaamheid der Inwoonders, zeer vuil en leelyk, meeſtendeel eng, bochtig en ongelyk, hier hoog, en daar laag; kortom zeer ongemakkelyk te begaan; en de gemeene Huizen gantſch niet fraay, en meerendeels ſlechts van hout opgeſlagen.

Straaten en Huizen.

Zaal daar een Concilie in gehouden is.

Eindelyk: noopende de Zaal, daar wel eer een Concilie in gehouden is, van dewelke Monſr. *de Monconys*, die zich in den Jaare 1648. te *Conſtantinopolen* bevond, in zyne Reize gewag maakt, 'k heb dezelve niet geſien, doch wil'er echter den lezer de beſchryving niet af onthouden, of'er mogelyk ymand luſt mocht krygen om ze te gaan opzoeken. Zy is, zegt hy, omtrent de *zeven Toorns*, in het huis van een Armenier, alwaar men een klein Kerkje ziet, (want wel eer placht'er een Klooſter te wezen) daar de Turken de ſes voornaamſte Kolommen uitgenomen hebben. Buiten twyfel zal ze tot een Eetzaal hebben gediend, gelyk men kan afmeeten uit de tafelen, welke als noch ter wederzyde langs de muur ſtaan. De lengte ſtrekt zich tot veertig, en de breedte tot acht treeden. Verſcheidene afbeeldſels van Kluizenaars, die een heilig leven gevoerd hebben, vertoonen zich, in *Freſco* geſchilderd, langs de muuren; en daar boven een Fries, geſchilderd met Patriarchen, ter halver lighaame; en boven deze, een tweede Fries, met het leven van de H. Maagd. Het gewelf maakt een halve koepel, alwaar men een Avondmaal in Mozaïſch werk verbeeld ziet: doch in plaats van het Lam, ſtaat'er een Viſch in een kom met water op het midden van de Tafel. Aan het eind, omtrent de deur, ziet men aan d'eene zyde een Griekſchen Keizer geſchilderd, en aan d'andere een Keizerin, hebbende yder een groote Dochter nevens zich ſtaande: doch tuſſchen den Keizer en zyne Dochter ziet men noch een kleinder Dochtertje van tien à twaalf Jaaren. De Keizer heeft een geſlotene kroon op't hoofd, gelyk die der Aarts-Hertogen, gantſch van geſteenten, met een ſoort van een tulband 'er om heen gewonden. Zyn tabbaard hangt tot aan de voeten, en heeft zeer wyde mouwen, aan het eind bezet met een boord van geſteenten, ter breedte van een halve voet, even als een brazelet.

Aan den elboog, en boven aan de ſchouders, heeft men het zelfde, en ter zelver breedte. Om den hals ſtrekt zich een zeer groote klap, of bef; en voor op de borſt een breede ſtrook, gelyk men wel aan de kleeding van ſommige Geeſtelyken ziet, van het zelve werk, welke tot beneden aan den tabbaard hangt. Midden om het lyf loopt een breede gordel, dien hy onder den ſlinker arm verdubbelt. De Keizerin is op dezelve wys gekleed, uitgezondert dat haare mouwen enger zyn, en om den arm ſluiten. Zy hebben beiden roode ſchoenen aan. 't Klein Dochtertje heeft maar een Graavelyke kroon op 't hoofd, en is gekleed met een *Paludamentum*, voor op de borſt, aan de rechter ſchouder, toegedaan, en met de ſlinker hand een weinig opgeheven. De rechter ſteekt door d'opening heen. De twee groote Dochters zyn gekleed even als de Keizer, uitgezondert hunne kroonen, van gedaante als een Pauſelyke, of drie-dubbelde Kroon; en hunne mouwen, die zeer wyd zyn, hangen tot aan d'aarde, gelyk d'oude kleeding der Koninginnen van *Vrankryk*. Men ziet hier ook een *Agiaſma*, of water, 't geen de Grieken gelooven de kracht te hebben, van allerhande ziektens te konnen genezen.

X. HOOFD-

X. HOOFDSTUK.

Beſchryving van Galata, Pera, Tophana, en andere gebuurige plaatſen van Conſtantinopolen.

NA aldus een korte beſchryving van Conſtantinopolen gegeven te hebben, (daar ik te lichter affscheide, om dat 'er alreeds zo veel van geſchreven is, en ik 'er d'aanmerkelykſte zaaken zodanig heb gevonden, als verſcheidene Reiſigers dezelve hebben aangetekend) zal ik overtreden tot Galata, 't geen niet te onrecht als een Voorſtad van Conſtantinopolen gehouden mag worden, en alleenlyk door de Haven, welke tuſſchen beiden legt, daar van afgeſcheiden is. d'Overvaart geſchied door het middel van *Kaïkes* en *Parmes*, (een ſoort van kleine vaartuigen, of roeyſchuiten, doch de Kaïkes vry grooter, als de Parmes) die in meenigte aan beide dezyden leggen. Echter kan men ook te Land van Conſtantinopolen te Galata komen, mits dat men langs de Haven omgaa; wanneer men een klein Riviertje van zoet water, 't geen zich in dezelve ontlaſt, moet paſſeeren.

Weg van Conſtantinopolen, na Galata.

Op dezen weg ontmoet men voor eerſt den *Okmeidan*, of 't Pyl-veld, zynde een wydluftige vlakte, alwaar de Turken zich in het ſchieten met de boog oeffenen; en wyders het Dorp *Kaſſumpacha*, daar zich op den oever der Zee het Arzenaal, of de Werf vertoont, alwaar de Schepen, en Galeyen gemaakt, en ten dien einde hondert en twintig boogen geteld worden. De *Kapoudan-Baſſa*, of Admiraal, onder wiens gebied al het zee-volk behoord, heeft alhier zyne woonplaats. Niet ver van dit Dorp, 't geen tamelyk fraay is, ziet men de *Bagne* van des Grooten Heers ſlaaven, een gebouw van een aanzienlyke grootte en ruimte. Thans komt men, na voor by eenige Kerk-hoven gegaan te hebben, te Galata.

Okmeidan.

Kaſſumpacha.

Galata is een redelyk fraaye en groote Stad, met een oude muur omringd, en voor een groot gedeelte door Grieken bewoond, waar van zeer veele zich geneeren met Herberge te houden. 't Is ook de gemeene woonplaats der Franken, of Europiſche Chriſtenen, welker Geeſtelyken aldaar vyf Kloosters of Huizen hebben, daar de Roomſche Godts-dienſt in geoeffend word.

Galata.

Aan de Zeekant heeft men een zeer ſchoone Vis-markt. 't Is een lange ſtraat, aan weder zyden van dewelke men niet als Viſch-koopers ziet, en by de zelven dag aan dag een ongelooflyke menigte van Viſch van verſcheidene ſoorten, en goed koop. Inzonderheid uitſtekend goede Tarbot, en onder anderen ook Oeſters, waar van men honderd gemeenlyk voor twee à drie ſtuyvers kan krygen. Ik heb 'er ook meer als eenmaal zeer lekkere Moſſelen gegeten, als mede Steur-krabbetjes, die 'er in overvloed te markt komen, en in het zoet water gevangen worden.

Ter Poort van Galata uitgetreden zynde, gaat men opwaarts na *Pera*, 't geen inſgelyks door ettelyke Kerk-hoven, welke men ter ſlinkerhand laat leggen, van de gemelde Stad afgezonderd is.

Pera.

Pera is maar een vlek, doch echter redelyk groot. De Chriſtene Gezanten hebben alhier hunne wooningen, uitgezonderd die van den Keizer, en den Koning van Polen, hebbende by mynen tyd de eerſte zyn Huis aan het Canaal van de Swarte Zee, in het Dorp *Arnoutkiou*, omtrent anderhalf uur van Galata, en den ander in het Dorp *Aſkiu*, aan de zyde van Galata, na de kant van het zoet water, aan den oever van de Haven.

De Huyzen van Pera zyn ſchoon: inzonderheid de geene daar de Chriſtene Ambaſſadeurs in woonen. Ook hebben aldaar by na geene andere haar verblyf plaats, als Grieken van aanzien en vermogen, die zich met het geringer ſoort niet vermengen willen.

Van Pera, als zynde veel hooger gelegen, gaat men geſtadig, en al vry ſteil, nederwaarts na *Tophana*, ſtrekkende zich beneden aan het Canaal, tegen over het Serrail. 't Woord betekend eigentlyk *Geſchuthuis*, vermits 'er het zelve, gelyk ook meer ander Oorlogs-tuig, gegooten werd; ter welker oorzaak, de gantſche ſtreek, die als een gemeen Dorp is, dien naam voort.

Tophana.

De Huizen van *Galata*, *Pera*, en *Tophana*, vertonen zich op zodanig een order, dat, gelyk deze plaatſen niet op eene zelve hoogte gelegen zyn, maar d'eene hooger en d'andere laager, zy als een *Schouwburg* maaken, van waar men gemakkelyk, en met een vermaakelyk opzicht, de Haven en de Zee ontdekt.

Van *Pera* heeft men de bekwaamſte overvaart met een *Kaïke* na *Scudaret*, of *Scutari*, by de Turken *Iſcodar* geheeten. Dit is een zeer groot Dorp in *Aſia*, op den oever van de Zee, tegen over het *Serrail* van *Conſtantinopolen*, mede met een heel ſchoon *Serrail* van den Grooten Heer voorzien; wyders uitſteekend volk-ryk, en vol van alderhande Winkels, even als in een wel geregelde Stad. d'Afgelegenheid van *Aſia* en *Europa* hier ter plaatſe word op omtrent duizend ſchreden geſchat.

Het gezicht alhier tuſſchen Scudaret en 't Serrail, na de *Propontis*, of Witte Zee geſtrekt, is uitſtekend ſchoon, en werd afgebeeld in de 23ſte. prent vertooninge, getekend in *Pera*: in dezelve ziet men aan de zyde van Aſia 1. *Scutari* voornoemd, en voor het zelve, na by aan den oever, in de wydte des Canaals, na de Swarte Zee 2. den *Toorn van Leander*. En wat voorwaarts aan het vaſte Land, 3. het *Serrail van Scutari*. Wat verder heen aan dezelve zyde, by na tegen over de zeven Toorns, ziet men ten 4. *Chalcedonien*. Aan de zyde van Europa vertoond zich ten 5. het Serrail van Conſtantinopolen, en ten 6. de Kerk van de *Heilige Sophia*. De wateren van 't Canaal na de Swarte Zee, tuſſchen Aſia en Europa met N°. 7. aangewezen, het gezicht zeer vermakelyk ter middelweg ſtreelende: niet minder als die van 't Canaal tuſſchen Conſtantinopolen en Galata, daar dezelve haar op N°. 8. na het zoete water ſtrekken.

Chalcedonia was eertyds een beroemde Stad, en vermaard door het vierde algemeene Concilie, 't geen aldaar gehouden wierd; doch tegenwoordig een ſlecht Dorp, daar my niets aanmerkelyks in voorkwam, als een ouwerwetſch Kerkje, 't geen de Grieken in bezit hebben. Ik tekende het van binnen, als op N°. 24. te beſchouwen ſtaat, en buiten, gelyk hier nevens op N°. 25. te zien is.

Chalcedonia.

In deze overvaart van *Pera* na *Scudaret*, of *Scutari*, gelyk andere het noemen, ontmoet men den *Toorn* van *Leander*, onzeker waarom alzo geheeten: werd by de Turken genoemd *Kiss-Kolo*, zo veel gezegt als den *Maagden-Toorn*. Hy ſtaat tuſſchen *Scudaret* en het *Serrail*, doch dichter aan de Aſiatiſche, als aan d'Europiſche kant; is op een Rots gebouwd, en zeer ſterk; en met verſcheidene ſtukken geſchut voorzien, waar mede de Canaalen van de *Swarte* en *Witte Zee*, ſtrekkende zich aan beide de zyden van den *Traciſchen Boſphorus*, beveiligd konnen werden. In dezen Toorn vind men een Put van zeer koel water, uitſteekend goed om te drinken, by de meeſten voor een onderaardſche Wel gehouden: doch ik zou eerder gelooven dat het een reegen bak is.

Toorn van Leander.

Maar veel vermaakelyker dan dit alles is het Canaal van de *Swarte Zee*, by de Ouden *Pontus Euxinus*, en de Italianen *Mare-Magiore* geheten. Langs het zelve van *Conſtantinopolen* opwaarts vaarende, ziet men

Vermaakelykheid van het Canaal der Swarte Zee.

SCUTARI

SERRAGLIO DI CONSTANTINOPOLI

25

26

28

27

29

30

31

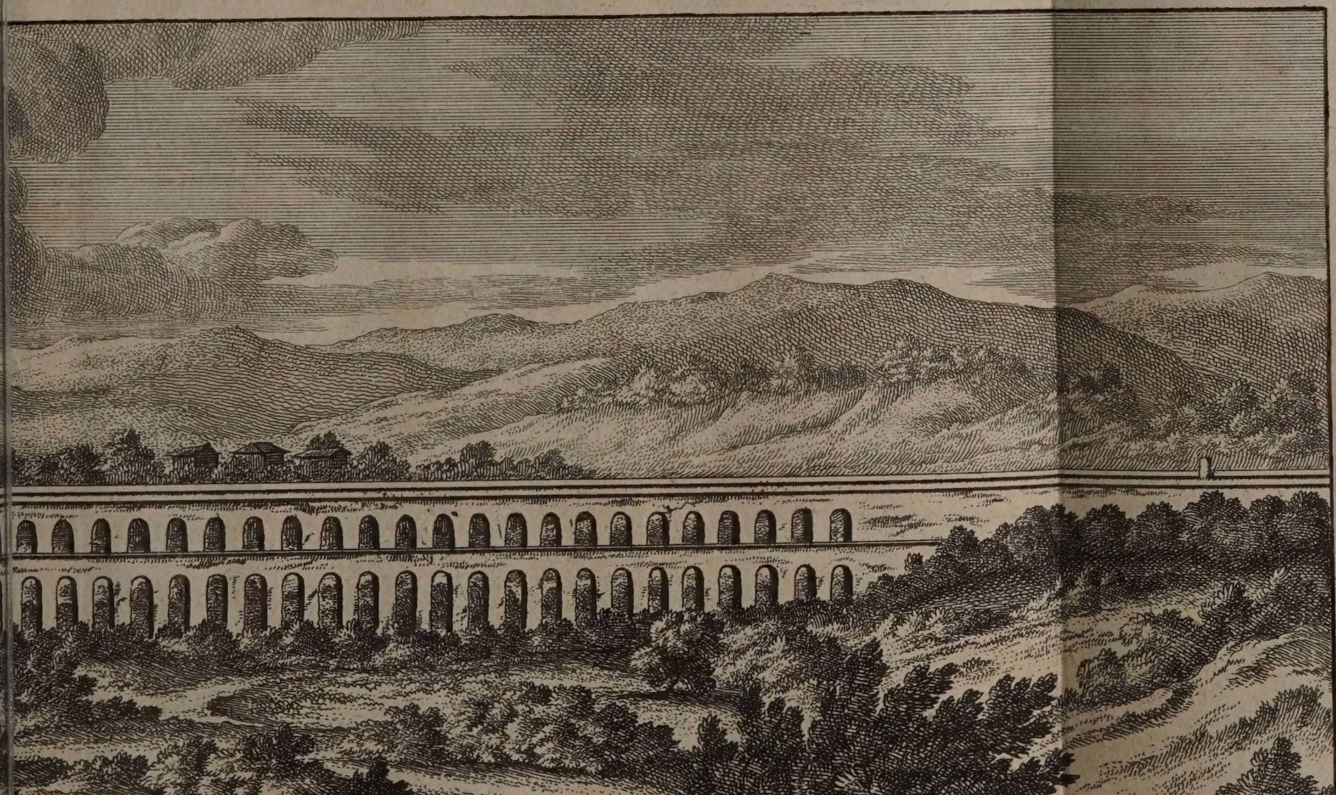

32

men aan de ſlinkerhand, in *Europa*, een menichte van *Serrails*; en andere Luſt-huizen, verzeld met zeer aangename Tuinen; en het zelfde ontmoet men ook aan de rechter, in *Aſia*: zulks dat deze twee oevers het ſchoonſte gezicht der wereld vertoonen. Aan de zyde van *Aſia* legt een Kaſteel, omringd met zeer hooge Cypres-boomen, in het welk Sultan *Ibrahim*, Vader van *Mahomet* den IV[den], die by myn tyd regeerde, zich twintig Jaaren verholen hield, om niet door Sultan *Morad*, gelyk zyne andere Broeders, om 't leven gebracht te worden. Langs gemelde oevers, ter weder zyde, heeft men ook verſcheidene fraaye Dorpen; welker luſtigheid, benevens alles wat zich daar omtrent vertoont, ik geoordeeld heb veel beter in prent, als in geſchrift, voor het oog te konnen bloot leggen, gelyk dan dezelve in de 26[ſte]. 27. 28. 29. en 30[ſte]. prent verbeeldingen vervolgens vertoond werden.

Van *Conſtantinopolen* tot aan de *Swarte Zee* ſtrekt zich dit *Canaal* ter lengte van drie goede uuren, en loopt geweldig krom en bochtig; ter welker oorzaak *Europa* en *Aſia*, van verre, op verſcheidene plaatſen aan malkander ſchynen gehegt te weezen.

Kaſteelen tot beveyliging van dezelve.

Niet ver van de *Swarte Zee* ziet men twee Kaſteelen, 't een in *Europa*, en 't ander in *Aſia*, welke men zegt gebouwd te zyn om de ſtrooperyen der Kozakken te beteugelen. Zy dienen ook tot gevangeniſſen voor lieden van ſtaat. Wel eer wierd een keten aan deze Kaſteelen geſpannen, om den doortocht, in onveilige tyden, te beletten.

Water-leidingen buiten Conſtantinopolen.

Aldaar aan Land tredende, en zich voorts van 't Canaal afwendende, vind men een eind weegs te Landwaart in, aan de zyde van Europa, twee ſchoone waterleidingen, hier nevens op N°. 31. en 32. afgebeeld, over welke het water tot binnen Conſtantinopolen gebracht, of geleid is, ſtrekkende de voornaamſte zich twee Italiaanſche mylen verre.

Omtrent den mond van de *Pontus Euxinus*, ter plaatſe daar de doorvaart zeer eng is, ontmoet men een eilandachtige Rots, ongevaar vyftig à ſeſtig treeden aan elke zyde van het vaſte Land afgeleegen, daar men tot boven toe op kan klimmen, doch niet zonder groot gevaar; en men komt 'er met meerder gevaar wederom af. Hier placht een Pilaar van wit marmer te ſtaan, de *Pilaar* van *Pompejus* geheeten, ter oorzaak dat *Pompejus* (volgens het gemeen gevoelen) dezelve, na dat hy *Mithridates* verwonnen had, tot een eeuwig gedenkteken zyn 'er overwinning aldaar zou hebben doen opregten. Zy had, na 't geen 'er den Heer *Spon* af getuigt, niet veel meer dan de hoogte van twaalf voeten; een Kapiteel van de Corinthiſche order, 't geen niet ten dien eynde gemaakt ſcheen te zyn, maar veel eer tot een Altaar, om op te offeren. d'Inſcriptie op de Voet was ter eere van *Auguſtus*. In den Jaare 1680. omtrent de maand April, wierd deze Pilaar door een ſwaaren ſtorm in Zee geſmeeten. Pompejus Pilaar.

Hoewel ik deze Rots zelfs afgeteekend hebbe, zal ik dezelve vertoonen N°. 33. na de afteekening van myn Heer Waſtjou, die dezelve gezien, en op de plaats afgeſchetſt heeft. Gelyk dan zyn E. ook een ſchetſe van de Kolom zelve gemaakt heeft, met de Inſcriptie of het opſchrift op het Pedeſtaal, welke zyn E. zegt zeer naauwkeurig, in het byzyn van verſcheidene vrienden, te hebben aangemerkt, en aldus afgeſchreven,

D I V O. Cæſar. AuGuſto.

L. CLannidius

L. F. CLa: ponto.

Sonder van zyne leeſinge te konnen afſtappen, niet tegenſtaande de Heer Spon gelezen heeft:

CAESARI AUGUSTO
E. CL. ANNIDIUS
L. F. CLA. FRONTO.

Doch ook merkt de Heer Spon, die in diergelyke zaken zeer naauwkeurig, en geoeffend was, aan, dat de letters zeer kwaalyk gemaakt, en opgegeten waaren: zulks dat het den Leeſer niet onaangenaam kan zyn, te vernemen wat verſcheidene daar uit hebben geleſen.

Dicht by, en rondom deze Rots, ziet men verſcheidene andere kleindere Rotſen, van veelen voor de *Cyaneïſche Eilanden*, of de *Symplegades*, gehouden, waar van de Quden verſcheidene fabulen vertellen; als ofze op de Zee zouden dryven, en nu aan d'eene, en dan aan d'andere zyde gezien worden.

Wanneer men omtrent die klippen is, vertoond zich aan den Orizond, rondom, de Zee ſwartachtig.

Als men na deze Rots vaart; laat men de volgende Vlekken, en Dorpen aan de ſlinkerhand, te weeten aan de zyde van *Galata*, leggen.

Tophana

Vlekken en Dorpen aan de zyde van Europa.

Tophana, *Foudouchli*, *Dollmabaſſia*, *Biſiktaſſi*, *Ortakiuy*, *Curuceſme*, *Arnondkiuy*, *Bebekbaſſia*, *Eſkihiſſar*, *of Caſtel Vecchio* (waar onder een zeer fraay Dorp gelegen is, voorzien van allerhande levensmiddelen. Aan dit Kaſteel moeten alle Vaartuigen, welke na de *Swarte Zee* gaan, hunne *Teſcare*, of vry brief van den Tollenaar van *Conſtantinopolen* vertoonen) *Bartoliman*, *Tegna*, *Jenikiuy*, *Therapin*, *Bojonckdere*, *Sareyer*, en *Mavremole*.

Mavremole is een zeer vermaard Klooſter der Grieken, omtrent een half uur van de waterkant gelegen, werwaarts eenmaal in 't Jaar duizenden van Griekſche huisgezinnen zich uit Godvruchtigheid begeeven; 't geen echter niet belet, dat ze meeſtendeel dronken weder te rug keeren: daar ze goede gelegentheid toe hebben. Want rondom heen ſtrekken zich veele ſchoone Wynbergen, welker wynen uitſteekend ſmaakelyk zyn, en door de Paters aan den gaanden en koomenden man verkocht worden.

De Grieken brengen 'er veel gelds, om ziel-miſſen voor hunne overledene vrienden te doen, welker naamen dan in een zeker boek aangetekend worden. Dit Klooſter, gemeenlyk van over de honderd Geeſtelyken, by hen *Caloyers* geheeten, bewaard, heeft een zeer ſchoon gezicht over de *Swarte Zee*, gelyk ook over het *Canaal*, 't geen zich na *Conſtantinopolen* ſtrekt.

Vlekken en Dorpen aan de zyde van Aſia.

Ter regterhand, aan de zyde van *Anatolien*, of *Kleyn Aſia*, leggen *Scutari*, (een Vlek of Dorp wel zo groot als *Haarlem*, en meer bevolkt, alwaar de Reiſigers uit *Perſien*, en elders, met hunne *Karavanen* aankoomen) *Coſcongiouk*, (meeſtendeel door Jooden bewoond, welke dagelyks hunnen handel in *Conſtantinopolen* komen dryven) *Stauros*, *Singilkiuy Coula* of anders *Coulabakcheſi*, *Candilbakcheſi*, *Eſkihiſſar*, van *Anatolien*, (een Kaſteel regt tegen over dat van *Europa* gelegen) *Ghiokſoui*, *Tchiboukli*, *Inghirlikiuy*, *Onkiarſkelohi*, *Beicos*, *Salibouroun*, en *Joro*; wel eer *Zamim* genaamd.

Tegen over de Rots, daar de *Pilaar van Pompejus* op placht te ſtaan, legt aan de zyde van *Europa* op den oever, een Dorp *Fanari* geheeten, voorzien van een tamelyk hoogen Toorn, die tot een Vuurbaak verſtrekt, om de Schepen by nagt te lichten: want deze Zee is zeer gevaarlyk, en laat geen Jaar verloopen, zonder merktekenen daar van te geven: ter welker oorzaak de Grieken haar ook met den naam van *Maurothalaſſa* genoemt hebben, 't geen *Swarte Zee* wil beteekenen; gelyk zy gewoon waren het bywoord van *Swart* aan ongelukkige en kwaade dingen toe te voegen; of ook wel ter oorzaak der menigvuldige duiſtere wolken, welke zich hier meer als elders vertoonen. Want het water van deze Zee is niet ſwarter van couleur, als dat van andere Zeën. Maar menigmaal verheffen 'er zich afgryſelyke ſtormen, en zo ſchielyk, dat het niet mogelyk is zich 'er voor te behoeden. Zelfs in het ſchoonſte weêr word men 'er by wylen in een ogenblik van overvallen: en zynde deze Zee niet zeer wyd, en met verſcheidene dwars ſtroomen belemmerd (veroorzaakt door den invloed der wateren van den *Donau*, de *Boryſthenes*, de *Tanais*, en meer andere geringer Rivieren, die zich in dezelve ontlaſten) worden de Schepen gints en herwaarts gedreeven, en by onſtuimige winden dikwils tegen de klippen te barſten geſmeeten.

Vuurbaak op een Toorn.

Omtrent dit *Canaal* van de *Swarte Zee* heeft men veele *Siakallen*, of wilde Honden; welke beeſten, den Voſſen niet ongelyk, en inzonderheid van muil, men gelooft dat van Wolven en Honden voortgeteeld worden. Zy maaken des avonds, en ook by wylen in 't naarſte van de nacht, een afgryſelyk gehuil, voornamentlyk by kwaad weêr, of ongemeene koude; en zyn by winter tyd, wanneer ze niet veel te eeten vinden, zeer boosaardig, even als de Wolven.

Siakallen, of wilde Honden omtrent het Canaal van de Swarte Zee.

H Eer

Eer ik de buurſchap van Conſtantinopolen verlaat, moet ik noch iets zeggen van de kledinge.

Der Vrouwen dragt tot Conſtantinopolen, afgeſchetſt N°. 34. 35. en 36. is byzonder groots en deftig, gaande alle de anderen van deze landen verre te boven, de *Carpous*, of Muts op haar hoofd bewinden zy met verſcheidene neuſdoeken, van differente couleuren en alle met goud en zilver doorwerkt, waar op dan alle zoorten van Juweelen werden geplaatſt, na dat yders vermogen toelaat. Daar en boven vercieren ſe dezelve nog met verſcheidene bloemen; deze muts dus geſteld zynde konnen ze op en weder af zetten, zonder dat dezelve uit die geſtalte gaat, zo dat ze haar daar verſcheide dagen van bedienen, en dan weder in een ander diergelyke form, na haar welgevallen toeſtellen, om altoos eenige verandering op het hoofd te hebben; waar mede zy gemeenlyk eenige uuren bezig zyn. Dezelve is zodanig ſwaar door de grootte, die ze heeft, dat het haar by wylen verveeld dezelve op te houden. Het witte kleed; daar ze bedekt mede uit gaan, hebben eenige der principaalſte met goude boorden, en franjes aan de einden. Des winters dragen ze den Rok met bont, gelyk de mans perſoonen.

36

De Vrouwen in het Serrail van den Grooten Heer, waar van my eenige modellen wierden beſchikt, en alhier medegedeeld werden op N°. 37. zyn op verſcheidene manieren, eenige hebben een *Kalpak* of bonten Muts op het hoofd, andere een groot rond bord, op de manier als die der Jodinnen, uitgenomen, dat het zelve van het

voor-

34

35

voorhoofd af naa boven ſtaat, zynde aan wederzyden van het zelve een veder, of pluym, vaſt gehegt; aan de ooren zyn ſwart gepluymde quaſten, dewelke haar voor benevens de borſten komen te hangen; eenige met een Carpous of Muts, dewelke met differente gecouleurde neuſdoeken, met zilver en goud bewerkt, zyn om het hoofd gebonden, en met alle zoorten van Juweelen verciert: waar toe veele goude bloemen expres boquetſgewyſe werden gemaakt, en in het midden van yder bloem werd een Juweel gevoegt, en zo doorgaans met geſteenten vercierd; ook zetten eenige daar natuurlyke angelieren of diergelyke bloemen op.

De ordinaris dragt der Turken is een rooden Fluweelen Muts, met een witten Tulband omvlogten, het geene een ſleuyer van Linnen, of Catoen is; zoo als dat in de prentverbeelding op N°. 38. te zien is.

De Janitzaren (vertoond op N°. 39.) hebben een ſoort van Mutzen, dewelke langagtig zyn, en agter afhangen, voor aan is een tuyt, die regt boven het voorhoofd komt, van zilver verguld, zynde omtrent een halven voet hoog, dit is hun muts van ceremonien, *Serkola* genoemd, anders hebben ze gemeenlyk den muts gelyk de andere Turken, daar ze den Tulband omwinden, gantſch op eene verſchillige wyze, als by de andere perzonen gebruikelyk is. Doorgaans is dezen Tulband van witte, roode, of geele zyde.

XI. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Propontis , of de VVitte Zee , en van de Steden in de zelve gelegen , mitſgaders der buitenſte gedaante van de Stad Conſtantinopolen.

NA aldus in 't kort een beſchryving der omleggende Oorden van *Conſtantinopolen*, mitſgaders van het *Canaal* der *Swarte Zee*, gegeven te hebben, zullen wy den Lezer ook door de *Propontis*, of de *Witte Zee*, heen voeren, en hem die vermaarde Zetelplaats der Ottomanniſche Vorſten van d'andere zyde laten beſchouwen.

Verſcheide benaamingen van de Propontis. Als men *Gallipoli*, de laatſte Stad van den *Helleſpont*, van dewelke wy hier na gelegentheid zullen hebben om te ſpreeken, achter den rug heeft, komt men in de *Propontis*, die ook noch de *Witte Zee*, of *Mare di Marmora* geheeten word: zynde d'eerſte benaming daar aan gegeven, tot tegenſtelling van de *Pontus Euxinus*, waar aan de menigvuldige Schipbreuken, en de by na geſtadige duiſterheden, den naam van de *Swarte Zee* hebben toegeeigend; en de tweede, ter oorzaak der *Eilanden van Marmora*, welke omtrent acht of negen mylen ver in deze Zee leggen.

Gelegentheid van de zelve. De gantſche omkring van de *Propontis*, begrypende omtrent honderd en twintig gemeene Duitſche mylen, is beſlooten binnen de agt-en-dartig,en eén-en-veertigſteGraad, Noorder-breedte, en de vyf-en-vyftig, en acht-en-vyftigſte lengte, min of meer: weshalven men wel kan oordeelen dat ze in een zeer gematigd klimaat gelegen is, 't geen nog de nypende koude van het Noorden, noch de verſmoorende hitte van het Zuiden gevoelt. Men ziet ook weinig Oorden in de Wereld, alwaar in een zo klein begrip

Menigte van Steden rondom heen. zo veele groote Steden geſticht zyn geweeſt, als rondom deze wydluftige Waterkom. 't Berucht *Kiſica*, 't vermaard *Nicéa*, 't vermaakelyk *Apaméa*, 't bekoorlyk *Nicomedien*, 't ongelukkig *Calcedonien*, en zo veele andere Steden van naam, welke *Aſia* op den oever van deze *Propontis* vertoonde, zyn genoegzaame getuigen, dat dit groot gedeelte der Wereld niets van haare kant achterweege had gelaten, om haare ſtranden te helpen vercieren. Alle deze Steden leggen ter rechter hand der Schepen, welke van *Gallipoli* na *Conſtantinopolen* zeilen; en *Europa*, 't geen ze ter ſlinkerhand hebben, vertoont ook noch op haaren anderen oever de Steden *Rodoſto*, *Nieuw* en *Oud Perynthus* of *Heraclea*, *Selivréa*, *Bevados*, *Grandponto*, enz. 'k Zal hier een woord of twee van yder in 't byzonder zeggen, in dezelve order als ik ze hier boven heb genoemd, en volgens hunne gelegentheid, ten opzigte der geenen die na *Conſtantinopolen* gaan.

De Stad *Kiſica*, een der eerſte welke men ter rechterhand op d'oevers van *Aſia* ontmoet, is in d'Oudheid beroemd geweeſt, wegens haare ſtichting door *d'Argonauten*, geſchied by de vyf-honderd Jaaren voor die van *Romen*; door haare gelegenheid op een zeer ſchoon Eiland van de *Propontis*, 't geen met twee groote bruggen aan het vaſte Land gehecht wierd; door haare prachtige Toorns en heerlyke gebouwen, by na al te maal van Marmer; en door de groote Arcenaalen, of Magazynen, ten allen tyden zorgvuldig onderhouden, en overvloedig voorzien van alles, 't geen tot de behoudenis haarer Inwoonders noodzaakelyk mocht weezen: zynde het eerſte vervuld met allerhande beleedigende en verweerende Wapenen; het tweede Kiſica. met

SCIO

B

met alle noodzaakelyk gereedſchap, zo voor de geenen, die in de Stad woonden, als die ten platten Lande van deze Republycq verſpreid waren; en het darde met de gemeene voorraad van Koorn, en andere, zo tot de vrede, als den oorlog vereyſchte noodzaakelykheden. De vryheid, daar deze Stad altyd voor geſtreden heeft, maakte haar niet minder aanzienlyk. Wel is waar, dat zy dezelve verloor, door d'uitſteekende zucht om ze te behouden; vermits, de baldaadigheid van eenige Roomſche Burgers niet konnende verdraagen, zy 'er zommigen van in de gevangenis deed ſluiten, en anderen geeſſelen, 't geen haar de gramſchap van *Auguſtus* op den hals haalde, die haar deze zo waarde vryheid, welke zy geduurende den Mithridatiſchen oorlog had verkreegen, ontnam: maar de Vorſt, bewoogen door de beden der Kiſikers; (ziende dat zy, om hem te meer tot hen genegen te maaken, den Tempel, dien zy voormaals aangevangen hadden ter zyner eere op te rechten, en waar af zy, zo lang als hunne beroerten duurden, den opbouw hadden geſtaakt, voltooid hadden) ſtelde hen weder in hunnen eerſten ſtaat. 't Was in deze zelve Stad, dat de Keizer *Severus* de wederſpannige *Peſcennius Niger*, die zich in *Egypten* tegen hem had opgeworpen, deed ſterven. Van alle de voordeelen, welke zy eertydts bezat, is haar nu niets meer overig, als die van haare bekoorlyke gelegenheid. Zy is tegenwoordig aan het vaſte land gehecht door het middel van een zekere Engte, die zich aldaar geformeerd heeft, van de ſtukken en brokken der gemelde twee groote bruggen, over de Zee geſlagen, om te gemakkelyker, en zonder gevaar op het vaſte land, daar ze maar twee boogſchooten van afgelegen was, te konnen komen. Deze Engte is omtrent een halve myl wyd, en heeft aan wederzyde, te weeten ten Ooſten en ten Weſten, een zeer ſchoone Haven, tegenwoordig 't eenemaal verlaaten, gelyk ook de Stad, daar men niets meer ziet, waar uit men haaren voorigen ſtaat kan erkennen, als afgryſſelyke puinhoopen van prachtige gebouwen, op malkander geſtort.

Onder deze beweenelyke ruïnen van haare Oude grootheid ziet men, op een aangenamen heuvel, een zeer ſchoon *Amphitheater*, of Schouburg, van een ovaale gedaante, bekwaam om meer als twaalf duiſend menſchen te bevatten. Uit dit Schouburg, gelyk ook van het overige des heuvels, waar op men noch alles vind, 't geen van *Kiſika* overgebleeven is, ziet men de twee Golven, die de twee Havens van deze Stad formeerden: maar niemand zet hier meer voeten, als eenige Reizigers, nieuwsgierig om noch de dierbaare overblyfſelen der Oudheid te zien. De nacht-uilen alleen houden 'er hunne wooning: en deze zelve plaats, daar de verwarring van het groot getal, en de ſamenvloeying van de verſcheidene bezigheden der Inwoonders, een geraas verwekten, dat men 'er het bruiſchen van de woedende Zee niet door kon hooren, wedergalmd nu, geduurende de ſtilte, niet als van het naar geſchreeuw eeniger Onluksvogels, en eenzaame dieren, die in de puinhoopen van deze verlaatene Stad, neſten en ſchuilhoeken gevonden hebben, welke de tyd in de heerlyke Wooningen, door d'eerzucht der Kiſikers opgeregt, voor hen bereid heeft.

Als de Stad *Nicéa*, by de Turken *Ihuit* geheeten, niet een van de vermaardſte der Wereld waar, door het ſtaatelyke Concilie van driehonderd achtien Biſſchoppen, 't geen aldaar gehouden wierd in den Jaare 325. onder de regeering, en in de tegenwoordigheid van den grooten *Conſtantinus*, en onder het Pausſchap van *S. Sylveſter*, zoude zy zulks weezen ter oorzaak van haare benaming door *Antigonus*, Koning van *Aſia*, Zoon van *Philippus*, die haar na zynen naam *Antigonia* heette; welke naam door *Lyſimachus*, een zyner navolgers, veranderd wierd in dien van *Nicéa*, ter eeren zyner Gemalin. Niceä.

Deze Stad is by na van een vierkantige gedaante; gelegen aan 't eind van een kleine Golf, in een ſchoone vlakte; en heeft ten Noord-Ooſten, ter verte van omtrent twee mylen, een reeks van kleine bergen, overvloedig in hout, wyn, vruchten, en fonteinen. Haare wallen, welke ongevaar acht duizend ſchreeden in den omvang begrypen, hebben van plaats tot plaats ſwaare Toorns, meeſtendeel rond, daar groote kamers in zyn.

Eertyds liep 'er een bedekte weg rondom de wallen heen: maar de Turken, zich niet bekommerende met ze 't onderhouden, hebben ze op verſcheidene plaatſen laaten invallen, gelyk ook de muuren daar ze op ruſtte.

Deze Stad is groot, heeft fraaye ſtraaten, en een menigte van koſtelyke overblyfſelen, der Chriſtene, en ook Heidenſche Oudheden: onder anderen ten Zuid-Ooſten een zeer pragtige Poort, op de wys van een Triumphboog, altemaal van marmer, met verſcheidene *Basrelieven*, verrykt met Griekſche en Latynſche Inſcriptien, doch door de Turken 't eenemaal geſchonden.

d'Inwoonders beſtaan uit ruim tien duizend Menſchen, zo Griekſche Chriſtenen, als Jooden, en Turken; en leeven 'er altemaal door het middel van den handel, dien zy daer dryven met hunne Graanen, Vruchten, Katoenen, Lywaaten, en andere waaren, welke zy te *Conſtantinopolen* brengen, 't geen 'er maar omtrent honderd en twintig Italiaanſche mylen, ter Zee, van daan gelegen is.

Onder het groot getal van Steden, die den naam van *Apaméa* gevoerd hebben, is 'er eene, welke de Turken tegenwoordig *Montagnia* heeten, zo men anders niet wil zeggen, dat dit het Oude *Nicopolis* zy: maar indien men d'oude Inſcriptien, welke op de plaatſe gevonden worden, mag gelooven, kan men verzekeren, dat *Montagnia* niet anders is, als *Apaméa*, of immers, dat het niet ver af gewyderd is van de plaats, daar die Stad eertyds gelegen was.

Montagnia.

De Golf, op welkers oever, aan een vermaakelyken oord, zy geſticht is, heette eertydts *Cianus Sinus*, na d'oude Stad *Cium*, daar men noch eenige puinhoopen van ziet: maar tegenwoordig heeft ze geen anderen naam, als dien van *Montagnia*.

Door middel van dezelve dryft deze Stad, hoewel kleyn van begrip, grooten handel met *Conſtantinopolen*, en de nabyheid van haar tot aan *Burſa*, brengt haar by na al den handel van die groote Stad, en van geheel *Bithynien*, daar ze de Hoofd Stad van is, toe: zynde *Montagnia* maar omtrent vier mylen wegs van *Burza*, *Bruza*, *Bronza*, of *Burſia* (want men geeft haar alle deze naamen) afgelegen; welke geſtadig door zeer aangenaame en wel bebouwde landeryen heen leyd. 't Getal der Inwoonders bedraagt omtrent vyf of zes duizend, en beſtaat uit Grieken, Jooden, en Turken, welke by na altemaal Kooplieden zyn, en 'er leeven van den handel, dien zy met hunne waaren dryven. d'Omleggende Oorden van deze Stad zyn zeer overvloedig in allerhande ſoorten van Vruchten, die tot *Conſtantinopolen* te koop gebragt worden.

Men zoude beſwaarlyk een voordeeliger gelegenheid konnen vinden, als die van *Nicomedien*; winnende deze Stad, na *Conſtantinopolen*, het zekerlyk van alle d'andere Steden. Zy legt aan het einde van een Golf, daar ze den naam aan geeft, en bedekt al het hangen van een kleynen heuvel, vercierd met Fonteinen, en belaaden met Vrucht-boomen, Wyngaarden, en Graanen. Men ziet 'er een menigte van groote Tuinen, waar van de Vruchten uitſtekend zyn, en onder anderen de Meloenen, die, na 't getuigeniſſe van de Ooſterſche Reizigers, niet wyken voor de geenen van *Cachan* in *Perſien*, welke boven alle d'anderen geacht worden.

Nicomedien.

De Reizigers, die nieuwſgierig zyn, om een meenigte van ſchoone *Inſcriptien* te hebben, konnen voor een gedeelte hunne luſt in de Stad *Ni-*

Nicomedien voldoen: want daar zyn geen Straaten noch Kerk-hoven, daar men 'er niet eenige brokken van ontmoet, en zelfs ook dikwils geheele Griekſche en Latynſche.

Deze Stad is ook altyd aanmerkelyk geweeſt, zedert dat *Nicomedes* Koning van *Bithynien*, haar vergrootte, en aan haar zynen naam mededeelde, in plaats van die van *Olbia*, welken zy voorheen had gevoerd na de Nymphe *Olbia*, die gezegt werd de eerſte grondveſten daar van gelegd te hebben.

Herwaarts nam *Hannibal*, na alle zyne nederlaagen, toevlucht tot *Antiochus* en *Pruſſias*, Koningen van *Bithynien*: maar vreezende, dat deze Vorſten hem in de handen der Karthaginenzers, welken hy bedurven had, of der Romeinen, die hem door *Titus Quintius* van *Pruſſias* hadden doen opeyſchen, mochten overleveren, bracht die rampzalige Veldoverſte, volgens het gevoelen van *Plutarchus*, zich met het vergift, 't geen hy in de kas van een ring verholen droeg, om 't leven. *Titus Livius* zegt, dat hy 'er gekruiſt wierd.

Deze Stad is eene der eerſten geweeſt, die het Chriſten geloof aangenoomen heeft; en het groot getal der Martelaaren, die 'er gebooren waaren, en 'er hun bloed op een edelmoedige wyze voor de verdeediging des Geloofs hebben uitgeſtort, hebben dezelve noch doorluchtiger gemaakt.

't Was ook dicht by deze Stad, in een Vlek *Acciron* geheeten, dat de Groote *Conſtantinus*, ter ouderdom van ſes-en-ſeſtig Jaaren door een heete koorts, in het Jaar 340. kwam te ſterven. Eenige Schryvers willen, dat deze Keizer tot de kettery der Arriaanen, welke in zyne tegenwoordigheid door het Concilie van *Nicéa* gedoemd was, overgevallen zynde, het beſluit nam van zich ten tweedemaal in de *Jordaan* te doen doopen; en dat ten dien einde van *Conſtantinopolen* zynde vertrokken, hy te *Nicomedien* ziek wierd, alwaar *Euzebius*, die 'er Biſſchop van was, beſmet met d'Arriaanery, dien tweeden Doop, door d'Arriaanen toegelaaten, aan hem bediende.

De Golf van *Nicomedien* is niet boven een halve myl wyd, doch tamelyk lang, en aan wederzyde bezet met een menigte van kleine heuvelen, die door hunne menigvuldige bogten en inwyken, gezamentlyk met de Golf, welke daar tuſſchen heen ſtroomt, een der bekoorlykſte landsdouwen maaken, die men zoude konnen wenſchen.

Wyders is de Stad *Nicomedien*, by de Turken *Iſmit* geheeten, zeer groot en wel bevolkt; beſtaande d'Inwoonders uit omtrent dartig duizend zielen, Grieken, Armeniers, Jooden, en Turken, welke zich by na altemaal geneeren met den handel van Zyden, Katoenen, Wollen, Lywaaten, Vruchten, Pot- en Glas-werk, en andere dingen, die deze Stad tot een braave Koop-Stad maaken.

Men ziet 'er zeer veele Griekſche Kerken en cierlyke *Moſqueën*, mitsgaders verſcheidene *Kans*, of *Karavanſerais*, en ſchoone *Bazars*, of Markten.

De meeſte groote Schepen, Saïken, Barken, Kaiken en andere Vaartuigen der Kooplieden van *Conſtantinopolen*, worden te *Nicomedien* gemaakt: doch zy hebben geen meer verſtand van Zeegevaartens te maaken, als van de Burgerlyke en Krygsbouwkunde. Inder daat; daar worden zeer kloeke Schepen gemaakt, maar ſlechte zeilders; en licht om te nemen; behalven dat zy 'er ook nog een eeuwigen tyd mee bezig zyn.

Ten Weſten van *Nicomedien*, ter rechter hand van de Golf, vind men een Fontein van mineraal water, daar de Turken en Grieken wonderen van vertellen, noopende het genezen van allerhande ziektens; weshalven zy 'er ook dranglings na toevloeyen.

Wat verder Weſtwaart ontmoet men in dezelve Golf, ter ſlinker hand ten Zuiden, een ſtreek Lands, niet boven vyf of zes vademen breet, en wel een half vierendeel myls lang, aan welkers eind, aan de land zyde, een

Spreukje wegens een Turkſchen Monnik.

een *Moſqueë* ſtaat, daar de Turken een geeſtig ſpreukje van vertellen.

Op een grooten Heiligen dag, zeggen zy, wilde een zekere *Derviche* of Monnik, die aan d'andere zyde van de Golf, ten Noorden, woonde, zyn gebed, volgens gewoonte, in deze *Moſqueë* gaan doen, maar een ſtorm van den voorgaanden nacht zyn ſchuitje weggevoert hebbende, en ziende geen kans om over de Golf te geraaken, bad hy God, dat hy hem zou ingeven, wat hem in deze verlegenheid te doen ſtond. Zyn gebed wierd verhoord; en *Melek Gabrail*, of den Engel *Gabriël*, openbaarde hem terſtond, dat hy op den oever van de Zee in de ſlip van zyn Mantel zo veel zand zou neemen als hy kon, waar mede hy zich, met het langs het water heen te ſtrooyen, een weg zou baanen, die hy zonder ſchroom mogt betreeden. De goede kluizenaar deed 't geen hem geopenbaard was; maar hebbende niet zands genoeg genoomen, of het al te rykelyk geſtrooyd, vond hy zich in 't midden van de Golf verleegen. Zyn weg, na de maat dat hy voortging, zonk achter hem te grond; gelyk 'er nog geen voor hem gemaakt was, alzoo hy geen zand meer had om te ſtrooyen, nam hy toevlucht tot bidden en ſchreyen, om zich uit deze bekommering te redden. *Mahomet* ziende d'uitſteekende Godvruchtigheid van den goeden *Muſſulman*, en het gevaar daar hy zich in geſteld had, om na de *Moſqueë* te gaan, verkreeg terſtond van God, dat zich een ſtreek lands voortzette, tot aan den armen *Derviche*, ten einde hem door dit middel gelegentheid te geeven, om zich op het uur van het gebed in den Tempel te bevinden. Sedert dien tyd is deze ſtreek landts daar altyd gebleeven, om de geheugenis van dit wonderwerk te vereeuwigen.

Chalcedoniſche Zee.

Uit deze *Golf van Nicomedien* treed men in de *Chalcedoniſche* Zee, by d'Ouden *Oceanus Chalcedonius* geheeten. In 't midden van deze kleine Zee, die maar omtrent acht mylen waters beſlaat, ziet men een groote Vuurbaak, op een voorgebergte of Hoofd, dicht by *Chalcedonien*, mitſgaders een ſchoon Luſthuis van den Grooten Heer, *Fanarikiosk*, of *Luſt-huis van de Vuurbaak*, genaamd.

Dit woord van *Kioſk* betekent in 't Turkſch een overdekte Galdery. De *Kioſken* beſtaan ook meeſtendeel maar uit verſcheidene Kolommen, in 't vierkant geſteld, met Galderyen rondom heen, overdekt met een laag dak, op de wyze van een *Pavillon*.

Schoone Tuin van den Grooten Heer.

De gelegenheid van deze *Kioſk* is zeer aangenaam, als beſlaande het midden, en de verhevenſte plaats van een zeer ſchoonen Tuin, de regelmaatigſte van alle de geenen, die men in *Turkyen* ziet.

Men heeft 'er ook verſcheidene linie-regte laanen, en eenige *Parterres*, of Parken, die redelyk wel gelegt zyn: daar in tegendeel de meeſte andere Tuinen van den Grooten Heer niet anders zyn als een verwarring van boomen, zonder eenige order hier en daar geplant. Alle deze Laanen eindigen aan de *Kioſk*, van waar men een zeer ſchoon gezicht heeft, ontdekkende het meeſte gedeelte van *Conſtantinopolen*, van het Groot *Serrail*, en van *Galata*.

De gemelde Stad ſtrekt zich ten Weſten van dezen Tuin, en is 'er maar ruim een myl van afgelegen: de Haven en de Stad van *Chalcedonien* leggen aan deſſelfs regter zyde ten Noord-Weſten, *de Prinſen-Eilanden*, en de *Propontis*, daar voor, ten Zuid-Weſten: een gedeelte van den mond der *Golf van Nicomedien* aan de ſlinker zyde, ten Zuiden: en de ſchoone Landeryen van *Bithynien*, op welker uiterſte hy geplaatſt is, zyn achter dezen Hof, ten Ooſten.

De bekoorlyke geſchapenheid van dezen oord, dreef Sultan *Soliman* den II^den^ aan, om aldaar deze *Kioſk*, of Luſt-plaats te doen bouwen, om 'er zich by wylen met eenige der *Sultanes* van zyn *Serrail* te gaan vermaaken. Ten welken einde hy in

het

het midden, op een plaats wat meer verheven als het overige, een zeer ſchoone *Sopha* liet toeſtellen, voorzien van matraſſen, kuſſens, en koſtelyke tapyten, en omvangen met een marmere baluſter, op zyn *Moriſks* uitgehouwen. Deze *Sopha* is vierkantig; en geplaatſt by na in 't midden eener groote kom van dezelve gedaante, welke op een zeer aangename wys door een meenigte van kleine waterſpringen allengskens gevuld word, ter hoogte dat men zich daar behoorlyk in kan baaden.

Soliman, die niet minder geneigd was tot de liefde der Vrouwen, als tot die der Wapenen, deed deze opppronken met alle de cieraaden, welke de Mahometaanſche Bouwkunde tot begunſtiging van zyne, en zyner *Sultanen*, vermaakelykheden kon uitvinden.

Menigmaal begaf hy zich met dezelven uit zyn *Serrail* van *Conſtantinopolen*, 't geen maar omtrent een myl daar van af gelegen is, na deze *Kioſk*, alwaar hy zich in eenzaamheid met haar vertrok, om de vervoerdheden, welke zo een ongeregelde drift, als de zyne, kon verwekken, op een plaats, die niet als ten dezen einde vercierd, en maar alleen tot het vermaak gebouwd was, te heimelyker, en te onbekommerder te konnen voldoen. De Vuurbaak, die by deze *Kioſk* ſtaat, diend voor de Schepen, welke by nacht na *Conſtantinopolen* vaaren, gelyk ook voor de Barken, die omtrent *Chalcedonien* gaan ankeren, welker getal echter heel gering is.

Chalcedonien.

De Haven, gelyk ook de Stad van *Chalcedonien*, word zeer weinig gebruikt, daar zyn maar eenige kleine Barken en *Kaiken*, die na *Conſtantinopolen* vaaren, om de levensmiddelen, en andere noodzaakelykheden, welke men hier niet genoegzaam heeft, van daar af te haalen.

Deze Stad was eertyds een der vermaardſte van de *Propontis*.

Men zegt, dat zekere *Calcedon*, een Harder, Zoon van *Saturnus*, aldaar eenige hutten begon te bouwen op den oever van een Riviertje, 't geen daar dicht by heen ſtroomt, en noemde ze na zynen naam. Langen tyd daar na ſtuurden d'Inwoonders van de Stad *Chalcis*, gelegen op het Eiland *Eubæa* (tegenwoordig *Negroponte* geheeten) een *Colonie*, of Volkplanting, derwaarts, en beveſtigden den naam, als komende heel na aan die van hunne Stad. Die van de Stad *Megara*, by den *Corinthiſchen Iſthmus*, deeden het zelfde omtrent het Jaar der Wereld-ſcheppinge 3290. Maar deze zoo wel als geene weinig verlicht geweeſt zynde, omtrent de verkiezing van een ſchoone Lands-douwe, om hunne volk-plantinge met vrucht en vermaak te voltrekken, verzuimende zo ſchoone gelegenheid, als zy recht tegen over deze, by hun genomene plaatſe hadden konnen verkieſen, ter plaatſe daar tegenwoordig *Conſtantinopolen* is, verdienden dat het Orakel van *Delphos* hen met den naam van *Blinden* noemde, dien zy ſedert altyd hebben behouden.

Arrianus de Hiſtoryſchryver, die hun gebuur was, als zynde van *Nicomedien* geboortig, zegt dat deze Volkeren een tyd lang den dienſt van een Godheid, voor dewelke hunne Voor-ouders een Tempel opgeregt hadden, verwaarlooſd hebbende, daar over geſtraft wierden met een ſchandelyke ziekte, die alle hulpmiddelen verſmaadde: weshalven zy dan het veiligſte oordeelden, het beſmette deel, hoe gewichtig het ook mocht weezen, af te ſnyden, om het geheel te behouden.

Deze vergramde Godheid was waarſchynelyk *Venus*, die een zeer ſchoonen Tempel tot *Chalcedonien* gehad heeft, en is de kwaal, die de Chalcedoniers plaagde, mogelyk eene der geenen geweeſt, welke deze Goddin toebrengt.

Inder daad, de ziekte was arg; maar het hulpmiddel nog arger: en indien 'er ymand onzer Pok-meeſters was geweeſt, om op de hoeken der ſtraaten aan te plakken, gelyk ze dagelyks in deze en geene groote Steeden doen, dat ze alle de Venus

kwaalen onfeilbaer genezen, hy zou de Chalcedoniſche Vrouwen, welke zich altemael weduwen bevonden, zonder hunne Mannen te hebben verlooren, ten uiterſten verplicht hebben.

Dezen Tempel van *Venus* ziet men niet meer te *Chalcedonien*, gelyk ook niet den geenen van *Apollo*, dien een zekeren *Cocconas* vermaerd maakte door d'Oraculen, welke hy aldaar, den gemelden God, op een behendige manier deed uitſpreeken.

Deze *Cocconas*, benydende de Steden *Delphos* in *Phocis*, *Claros* in *Ionien*, en *Delos* op een der *Cycladiſche Eilanden* in *d'Egeïſche Zee*, die zich door d'Oraculen van *Apollo* vermaard, en ryk gemaakt hadden, bracht zich ſelfs in't hoofd, den zelven God in den Tempel, dien hy te *Chalcedonien* had, te willen doen ſpreken. Hy deed zich dan tot prieſter van *Apollo* aan neemen; en bevlytigende zich om dubbelzinnige antwoorden, op de wys der Oraculen, te geeven, kweet hy 'er zich zo wel in, dat in 't kort het gerucht van den *Chalcedoniſchen Apollo* deze Stad door het geheel *Europiſche* en *Aſiaanſch Thracien*, *Bithynien*, *Phrygien*, en d'andere gebuurige Landſchappen, vermaard maakte, van waar alle de wereld drangelings na *Chalcedonien* vloeide, om antwoorden op hunne twyffelingen te bekomen.

Alle deze Tempels der Heidenſche Oudheid, gelyk ook die der eerſte Kerk, ziet men niet meer tot *Chalcedonien*; maer alleenlyk een kleyn gedeelte van die van *S. Euphemia*; 't geen nog tegenwoordig over einde ſtaat. De weinige Grieken, welke zich in deze Stad bevinden, verrichten aldaar hunne dienſten. In deze Kerk wierd het vierde algemeene Concilie gehouden.

Wat de andere Oudheden belangt, men vind 'er by na geene meer, als alleen eenige gebrokene Graffteden en Inſcriptien, benevens een tamelyk fraay overblyffel van een onderaardſche Waterleidinge.

De Haven is niet meer met ketenen geſlooten, gelyk eertyds, om het inkomen te beletten: en hoewel ze voor al de wereld openſtaat, word ze echter niet te meer beſtevend.

Eindelyk, die beruchte Stadt *Chalcedonien*, waar aan *Chryſopolis* of *Scutari* eertyds tot Haven diende, om hare Galeyen te bergen, en tot Magazynen om haar voorraad te bewaaren, heeft niets van haare Oudheid meer behouden, als haaren naam; zynde tegenwoordig niet meer als een elendig Dorp van omtrent duiſend of twaalf honderd haardſteden, vervuld met ruïnen en Puinhoopen.

Ook is deze ongelukkige Stad zo menigmaal verwoeſt, dat men zich niet moet verwonderen van de zelve in een zo deerlyken ſtaat te zien. De Perſiaanen, Gothen, Saracenen, en Turken hebben de zelve beurt om beurt de doodelyke werkingen van hunne wreedheid doen gevoelen: en de al-te-na byheid van *Conſtantinopolen* is ook zelfs een krachtige hinderpaal tegens haren aanwas geweeſt.

De Keizers van 't Ooſten, welke zedert *Conſtantinus den Grooten* hunnen Keizerlyken zetel altyd te *Conſtantinopolen* gehouden hebben, dachten niet als om die groote Stad, ten koſten, zo wel zelfs van de gebuurige, als de vyandelyke Steden, te vermeerderen. De Keizer *Valens* was van dit getal. Deze rechtte alleen meer verwoeſtingen tot *Chalcedonien* aan, als alle haare andere vyanden. Hy ſmeet 'er de wallen, van ſchoone groote ſteenen opgemetzelt af, en overhoop, en meende de Stad t'eenemaal te verwoeſten, ter oorzaak dat ze ſchuilplaats had gegeven aan *Procopius* zynen vyand, en des zelven zyde geſcheenen te begunſtigen. De groote Waterleiding dicht by de *Solimania* tot *Conſtantinopolen*, gelyk ook het meeſte gedeelte dier *Moſqueë*, zyn van de brokken dezer ongelukkige Stad gebouwd.

Doch men volgt by na nooit deze weg, om na *Conſtantinopolen* te vaaren. Men laat alle de ſchoone

oevers van *Bithynien* ter rechter hand, en zeilt by na geſtadig langs die van *Thracien* heen. d'Eerſte Stad, welke men ontmoet, als men den *Helleſpont* achter den rug heeft, is *Rodoſto* of *Rudiſto*. Deze Stad is redelyk wel geplaatſt, zynde gelegen aan het einde van een kleine Golf, die 'er het gemak van een tamelyke Haven aan mededeelt. 't Getal der Inwoonders beſtaat uit omtrent vyftien duiſend menſchen. Den handel, die zy dryft met geheel *Thracien*, de *Propontis*, en de *Swarte Zee*, trekt meer volk derwaarts, als na alle d'andere Steden welke aan die zyde leggen. Men telt 'er drie of vier groote Moſqueën, en verſcheidene kleyne. De Grieken hebben 'er ook eenige Kerken, en de Jooden twee Synagogen. De Stad ſtrekt zich in de langte op den Oever van de Zee, daar haar grootſte handel is, en heeft aan de land-zyde een menigte van Tuinen, voorzien met tamelyke vruchten; doch niet wel bebouwd, even als het ook is in het overige van *Turkyen*; verſtaande de Mohometaanen zich niet meer op het Tuinwerk, als op de Bouwkunde: en hoewel ze een zeer groot getal van *Boſtangis*, of Hoveniers, hebben, die 'er uitdrukkelyk hun werk van maaken, laatenze dikwils omtrent alle hunne vruchten de natuur alleen begaan. Men zaait 'er heel veel Komkommers, gemeene, en Water-meloenen, en andere diergelyke verfriſſchende vruchten: doch ze komen 'er zo goet niet voort als tot *Nicomedien*.

Perinthus of Heracléa.

Even buyten de *Golf van Rodoſto* vind men ter ſlinker hand d'oude Stad *Perinthus*. Deze Stad is by na de veertigſte der geenen welke den naam van *Heracléa* gevoerd hebben: en indienze onder alle d'ongevallen, welke haar overkomen zyn, niet nog tegenwoordig haaren naam had behouden, zou men, ziende den beweenelyken ſtaat, daar ze toe gebracht is, nauwlyks konnen gelooven, dat het geen men daar van noch ontmoet, overblyfzelen zyn van dat beruchte *Perinthus* 't welk eertydts wetten aan het hoogmoedig *Byzantium* heeft gegeeven, onder welkers Tyranny het tegenwoordig moet zuchten.

Deze Stad is gelegen op ruim twee-en-veertig Graaden Noorder breedte, rondom een verheven Hoofd, 't geen aan beide de zyden twee brave Havens maakt, waar af de geene, die zich ten Noord-Ooſten ſtrekt, de grootſte en veiligſte is, en ook maar alleen gebruikt word: maar gelyk men geen zorg draagt om ze te zuiveren, en dat de Turken de zelve allengskens laaten vullen met de ſtukken en brokken der oude gebouwen, waar van zich noch verſcheidene overblyfzelen op d'oevers vertoonen, konnen 'er maar Barken, *Marſiliaanen*, Turkſche *Saïken*, en andere ſchepen van middelmaatige grootte, meer inkomen; daar ze in tegendeel ten tyde van den Keizer *Severus*, en ook zelfs lang voor en na hem, dikwils een gantſche vloot beveiligde, en 'er de kloekſte ſchepen een verzekerde grond vonden.

De gedaante van deze Haven is by na rings-wyze, en gelykt niet kwalyk na een Hoefyzer; 't gezigt is aangenaam; maar dat van het Hoofd, 't geen ter ſlinker hand van dezelve gelegen is, noch fraayer.

Van hier ontdekt men de twee Havens van *Heracléa*, tuſſchen dewelke de Stad gelegen is, mitsgaders de Marmore-Zee, die zy voor zich heeft. De ſchoone landeryen, die haar omringen, maaken haare gelegenheid ook te voordeliger.

't Was gewiſſelyk hier ter plaatze daar zich dat treffelyk *Amphitheater* van *Heracléa*, 't geen in d'oudheid voor een van de zeven Werelds wonderen gehouden is geweeſt, vertoonde. Men ziet 'er noch eenige ſchoone overblyfzels van, en onder anderen zeer groote kelders, vol van een uitſtekend klaar en friſch water, dienende tegenwoordig tot bakken. Uit deze kelders of kommen (welke zekerlyk met een leevend water gevuld worden, vermits ze op een al te verhevene plaats gelegen zyn om maar bakken te wezen) wierd het water door verſchei-

dene buyzen na boven gevoerd, in alle de plaatzen van het Schouwburg daar men het van nooden had.

Dit gebouw was het eenigſte niet, 't geen in *Heracléa* aanmerkelyk was: want behalven de Tempels, Baden, en een groot getal van andere openbaare geſtichten, zag men 'er nog verſcheidene ſchoone Beelden, opgerecht op de gemeene plaatſen, ter geheugenis der geenen, welke iets gewichtigs voor het welweezen van de Stad hadden gedaan. De Beelden zyn door de Barbaarsheid der eeuwen aan ſtukken geſmeeten, en verbrooken: maar hunne voet ſtallen, met d'Inſcriptien die daar nog overig zyn, betoonen genoegzaam d'erkentenis van de Perinthiërs omtrent hunne Weldoenders. Men kan derhalven niet twyffelen aan d'edelmoedigheid der oude Heracleöten, gelyk ook niet, dat deze Stad niet het oude *Perinthus* geweeſt zoude zyn. De Griekſche en Latynſche Inſcriptien, die men 'er aan verſcheidene oorden leeſt, zyn 'er al te getrouwe getuigen van; en de ſchoone overblyfzelen der Oudheid, welke men 'er vind, beveſtigen noch, 't geen een Poëet zegt:

—— quæ magna Perinthus
Antè fuit, priſcum mutavit Heraclea nomen.

Men ziet 'er by na in alle ſtraaten zekerheden van. Doch de grootſte van alle deze Inſcriptien is gemetzeld in een dikke muur van de Hoofd-kerk dezer Stad, welke uitſicht heeft op de ſtraat, die zich na de kant van *Adrianopolen* ſtrekt. Zy is in 't Griekſch, en gewyd aan de goede Fortuin van den Keizer *Severus*. 't Was deze, die, om zich daar van te wreeken, dat de Stad *Byzantium* de zyde van *Peſcennius Niger* had gekoozen, haar t'onderbragt, en dwong zich aan de wetten der Republycq van *Perinthus*, welkers medeſtreeffter zy was, t'onderwerpen.

Noch is 'er eene andere Griekſche Inſcriptie, dicht by dezelve Kerk, in het Huis van den *Metropolitaan*, of Opper-Biſſchop, gewyd aan de goede Fortuin van den Keizer *Trajanus*, zoon van *Nerva*. 't Huis van dezen Prelaat ſtaat aan de Kerk vaſt, doch laat echter een plaats tuſſchen beiden, dienende tot een Portaal. Hier ziet men de grafſtede van een Engelſch Edelman, die na *Conſtantinopolen* gaande, op het Eiland *Tenedos* door de Peſt wierd aangetaſt, en eer hy te *Heracléa* kon geraaken, kwam te ſterven. Hy wierd hier ter aarde beſteld in den Jaare 1627. volgens uitwyzing van het Griekſch en Latynſch Grafſchrift, 't geen men op zyne Tombe heeft gezet. Mogelyk vereerde men aan den *Metropolitaan* en den *Kadi* een gedeelte van des Engelsmans reisgeld, daar hy noch niet veel af verteerd had, om hem hier ter plaatze, zynde vlak in den ingang der Kerk, te doen begraaven: want het is by de Grieken, noch by de andere Ooſterſche Chriſtenen, niet meer gebruikelyk in de Kerken te begraaven.

Deze Hoofdkerk van *Heracléa* is een der ſchoonſten van geheel *Griekenland*. Doch men moet zich niet inbeelden dat het daarom een puikſtuk der Bouwkunde is, zynde deze Kerk ſlechts gemaakt van een groot vak van eene der Stadts muuren, en van een overblyfzel van een oud geſticht, even als van een Toorn, of iets diergelyks, over welke men een gewelf heeft geſlagen, taamelyk fraay, 't geen het gantſche gebouw bedekt. 't Binnenſte is vry goed, en zelfs ook veel beter geordonneerd, als dat der Patriarchale Kerk van *Conſtantinopolen*.

Daar zyn noch verſcheidene andere Kerken tot *Heracléa*, doch niet in zo goede order; dewyl 'er van vyf of zes, die men aldaar telt, ruim twee t'eenemaal verlaaten zyn: hebbende hier in het zelve lot, als het meeſte gedeelte der Huizen van deze Stad, ontbloot van de Heracleotiſche Grieken, of door de peſt verſtorven, of door de dagelykſche quellingen der Turken van daar verdreeven. 't Is ook by na op de zelve wys met alle de andere Steden

van

van *Turkyen* gelegen. Zy'zyn altemaal zeer kwalyk bevolkt: want behalven dat de beſmetting geſtadig eenigen oord van het Ottomanniſche gebied verwoeſt, zoo neemt de wreedheid der ſtraffen, woedende in t' lichtvaardig ombrengen van verdachte of ſchuldigen, 't elkens veele menſchen weg; en alzo werd het getal van des Grooten Heers Onderzaaten geweldig verdunt; de Staatkunde van dien Vorſt niet genoeg verlicht zynde, om te bezeſſen, dat de veel-wyvery, volgens de Mahometaanſche Wet geoorlofd, niet genoegzaam is, om zo een Wydluſtig Ryk, als het zyne, met Inwoonders te vervullen. Wat meerder menſchelykheyd, en wat minder Tyranny in zyne Heerſchappyen, zoude dezelve gewiſſelyk meer bevolken, dan alle de Vrouwen van zyn *Serrail*, en die van zyne Baſſas, en andere onderdaanen. Maar verre van daar, de ſtokſlagen, de boeyen, en de gevangeniſſen ontbreken nooit aan de geenen, die hunne ſchatting niet regelmaatig betaalen: en de Prædeſtinatie, daar de Mahometaanen mee ingenomen zyn, niet toelatende dat men *Lazaretten*, of gezontheyds huizen, in *Turkyen* oprechten zoude, om de geenen, welke van eenigen beſmetten oord komen, daar *quarantaine* te doen houden, eerze met de Ingezetenen omgang mogen hebben; geeft veeltyds oorzaake tot beſmettingen. Zy ſtaan zo vaſt op deeze voorbepalinge van God, dat ze de beſmettelykheden in t' minſte niet ſchouwen. In tegendeel, een peſt-zieke is zo haaſt niet geſtorven, of men brengt zyne klederen, en t' geene daar wyders toebehoort, ter markt; en d'eerſte die ze van nooden heeft, koopt ze, en volgt wel haaſt, zonder daar op te denken, het lot van den geen, die ze voor hem heeft gedraagen. Dit is een groote en geſtaadige wanorder; en echter wordze van niet eenen Turk in achting genomen. De arme Grieken denken 'er genoeg om: maar de dwaaze Godsdienſt hunner Meeſters doet hen met de zelve ſneuvelen.

Doch om weder tot de Stad *Heracléa* te keeren. De handel, die aldaar tegenwoordig gedreven word, is niet groot, doende de Schepen, die hier ter Haven komen, zulks eer om eenig onweer, 't geen hen daar omtrent beloopen heeft, te laaten overgaan, als om 'er lading in te neemen. Men vind 'er echter Katoen, Olyven, drooge, en groene vruchten, Leder, en Wolle in tamelyke menigte.

d' Edelmoedigheid van verſcheidene Martelaaren, die 'er hun bloed voor de belydeniſſe des Chriſtelyken Geloofs geſtort hebben, onder welker getal zich bevinden *Felix*, *Januarius*, *Clemens*, *Philemon* enz. door de Roomſche Kerk met den naam van Heiligen vereerd, heeft dezelve ook vermaard gemaakt.

Van *Heracléa* tot aan *Conſtantinopolen* ontmoet men niets van belang, noch voor het tegenwoordige, noch ook noopende d' Oudheid. Men vind alleenlyk op de kuſten van *Thracien* drie of vier Dorpen, welke eertyds aanmerkelyk geweeſt mogen zyn, gelyk men uit de menigvuldige puinhoopen zoude moeten oordeelen: maar tegenwoordig heeft het niet veel te bedieden. Want *Selivréa*, *Bevados*, *Grandponto*, en *S. Stefano* zouden met hen vieren geen middelmaatige Stad konnen uitmaaken, en werden dezelve, gelyk ook 't overige van deze kuſt van de *Propontis*, door Jooden, Turken en Grieken bewoond: en hun handel, even als van d' andere Steden, beſtaat alleen in Katoen, Zyde, Wolle, Vruchten, Leder, Gevogelte, en andere diergelyke waaren.

De Oevers van de *Propontis* dan aldus beſchreeven hebbende, zal ik ook eenige melding wegens deſſelfs Eilanden doen. d' Aanmerkelykſte, en die men 't eerſt ontmoet, zyn *d'-Eylanden van Marmora*, die hunne naam aan deze gantſche zee geeven. *Gallipoli* den rug toewendende, vind men ze ter rechter hand, omtrent acht mylen in zee. Daar zyn 'er vier, twee groote, een middelmaatig, en een klein: wyders alle zeer dicht by Eilanden van de Propontis.

malkanderen, en redelyk wel bevolkt.

Marmora. 't Grootſte der viere, *Marmora* geheeten, is het Noorderlykſte, en heeft wel acht of tien mylen in den omvang. De Hoofdſtad is *Marmora*, die den naam aan t' geheele Eiland geeft. Onder de verſcheidene dorpen telt men *Galioni*, en *Craſtio*, benevens eenige Kloofters en Heremitagien; bewoond door *Caloyers*, of Griekſche Monniken, die 'er een zeer zober leven leiden.

Avezia. 't Geen in grootte na *Marmora* volgt, en ten Ooſten van het zelve gelegen is, heet *Avezia*, heeft een vlek of dorp van dezelve naam; en twee andere dorpen. 't Eerſte *Aloni*, en het ander, zynde het darde in rang, *Arabkivi* of *'t Arabiers dorp*, geheeten; ter oorzaak dat het niet als met Arabiers, of hunne afkomelingen, bevolkt is.

Coutalli. t' Middelmaatigſte dezer Eilanden is *Coutalli*, 't geen een vlek van de zelven naam heeft.

Gadaro. Het laatſte, *Gadaro* geheeten, hoewel 't het kleinſte zy, heeft echter eenige Wooningen, benevens ſommige Kloofters van *Caloyers*.

Deze vier Eilanden leggen in een goed klimaat, op ruim acht-en-dartig graaden Noorder breedte Zuid-Ooſt van *Heracléa*, en geeven overvloed van Koorn, Wyn, Vruchten, Katoen, Vee, enz. De visvangſt is 'er ook zeer goed; doch d'Inwoonders bedienen 'er zich alleenlyk af tot hun gebruik: vermits *Conſtantinopolen*, en d'andere Steden van de *Propontis*, welke vis van nooden mochten hebben, die niet elders behoeven te zoeken, en d'Eilanden van *Marmora* ten dien opzichte wel konnen ontbeeren.

Aan het einde van de *Propontis*, eer men te *Conſtantinopolen* komt, vind men noch een klein lighaam van Eilanden, welke de Turken *Papas-Adaſi* heeten; de Grieken *Papadoniſia*, of *Monniken Eilanden*; en d'Europeërs *Pauzen* of *Princen Eilanden*. Deze Eilanden zouden een Paradys weezen; indien de Chriſtenen meeſters van *Conſtantinopolen* waaren. Ieder zou 'er een

Princen-Eilanden.

Lufthuis willen hebben: want ze zyn 'er maar drie a vier uuren van af gelegen, die men dikwils in anderhalve of twee uuren over vaart. Zy dienen tot een gemeene vermeiding aan de *Franken*, welke te *Conſtantinopolen* woonen, gelyk ook aan de *Peroten* en andere Grieken.

Maar 't geen het geluk dezer Eilanden behoorde te maaken, veroorzaakt in tegendeel hun bederf. De gebuurſchap van *Conſtantinopolen* is hen veel minder nut, als nadeelig.

Wanneer eenig Janitzer of andere dronke Turk zyn hert eens wil ophaalen, vervoegt hy zich derwaarts, om 'er zich te ombeſchroomder vol te konnen zuipen. Want hoewel de Turken zelden wyn drinken, begaan zy 'er echter, alsze maar konnen, d'uiterſte overdaad in: en zo zy 'er geen drie dagen daar na het gevoel af hebben, zyn ze niet wel te vreden. Maar als de wyn hun meeſter geworden is, moeten de arme Grieken d'ongeregeldheden, tot welke de dampen haar vervoeren, draagen en bezuuren; wordende door hen geſtooten, geſlagen, en van alles, daar ze zin in hebben beroofd. Wel is waar, dat zy hen zeer zelden om 't leven brengen, vermits de doodſlag geweldig ſtreng door geheel *Turkyen* verbooden is; en dat men de fles ophangt ter zelver plaatze, daar ze eenige wanorder begaan heeft: maar zy verwoeſten hunne tuinen, wynbergen, boomgaarden, en landeryen zodanig, dat ze het hert niet hebben, om 'er iets te zaayen of te planten. En aldus leggen deze Eilanden, zo vruchtbaar als bekoorlyk, by na gantſch en al te braak. Daar zyn maar eenige *Caloyers*, welke rondom hunne Klooſters zo wat moeskruiden, peulvruchten, enz. tot hun gebruyk kweeken, gelyk ook om de *Franken*, en andere eerlyke lieden, die hen komen bezoeken, daar mede t' onthaalen: welken zy ook niet beletten (hoewelze hen doorgaans vis voorſetten, die hier in menigte gevangen word) vleeſch te eeten, wanneer zy het daar brengen; hoewel ze altemaal van het getal der vrywil-

lige

lige *Ichthyophagen* of Viſch-eeters zyn, die zich het gebruik van het vleeſch voor altyd verbooden hebben.

Byſonderheden wegens de Caloyers, en d'Ooſterſche Chriſtenen.

Deze goede *Caloyers* zyn Geeſtelyken van *S. Baſilius*, zo wel als die van den Berg *Athos*, en geheel *Grieken-land*, zy volgen altemaal den zelven regel, en draagen een zelve kleeding. Men hoort onder hen niet ſpreken wegens de hervorming der eerſte inſtelling, en andere diergelyke dingen. Zy hebben niets veranderd omtrent d'oude manier van leven. Hunne dracht is ook dezelve als hier voor, zonder dat zy 'er iets bygevoegt of afgenomen hebben, 't geen den eenen van d'anderen konde onderſcheiden: en niet tegenſtaande de verwoeſtinge hunner landen, en d'afgewyderdheid der tyden, is d'eenparigheid hunner conſtitutien buiten verandering of verſlapping, in een ſtand gebleeven. Zy leiden ook een zeer afgezonderd en arm leven; eeten nooit vleeſch, en onderhouden, behalven deze geſtadige onthouding, nog vier Vaſtens in het Jaar, behalven verſcheidene andere Vaſten-dagen, welke door de gantſche Griekſche Kerke Gods-dienſtiglyk gehouden werden; by welke gelegentheden nog Wereldlyken, nog Geeſtelyken, 't zy ziek of geſond, zelfs ook niet in den uiterſten nood, boter, viſch, of eyeren mogen eeten. d'Armeniers verbieden ook noch den oly. En niet een dezer Chriſtenen brengd zich ooit in 't hoofd om daar van, gelyk in de Roomſche Kerk geſchied, bevryding te verzoeken, welke ongetwyffelt ook niet, behalven de voorzichtigheid om ze te verkrygen en zich af te bedienen, zonder een merkelyke aalmoes aan de Kerk toegeſtaan zou werden.

Hoewel de menigte der Vaſtens en Vaſten-dagen, welken d'Ooſterſche Chriſtenen, even als de *Caloyers*, onderhouden, hen by na drie vierde-deelen van het Jaar vry mager doed doorbrengen, weeten zy echter, d'eene zo wel als d'andere, verſcheidene goede gerechten te maaken, als zy de geenen, die hen in de Vaſten komen bezoeken, willen onthalen. 't Italiaanſch ſpreekwoord, *trovata la legge, trovato l'inganno*, dat is, *de wet uit gevonden zynde, heeft men ook d'uitvlucht uitgevonden*, heeft zo wel plaats in 't Ooſten, als in *Europa*. Verbied men 'er den Wyn, de Brandewyn, Koffy, Sorbet, en andere uitſtekende Dranken vergoeden het gebrek: die ſwaarigheid maaken in Viſch te eeten, voorzien hunne Tafels met Oeſters, en allerhande Schelpviſch, Kaviaar, en andere gerechten gemaakt van Eyeren en Hom, veel lekkerder als de Viſch zelve, en daar men geen graaten uit te pluizen of te vreezen heeft. En willen de Armeniers noch boter nog oly in hunne ſauſſen gebruyken, zy bedienen zich van amandelen, piſtasjes, nooten, en andere vruchten, geſtampt in een mortier; welke te vuur gebracht zynde, een diergelyke en betere werking, doen als onze boter. Om kort te gaan, die het meeſt aan d'onderhouding dezer Vaſtens gebonden zyn, verzetten d'onthouding der ſpyzen in Vaſten zodanig, dat ze geenſins honger lyden, en vergoeden 't gebrek van de eene ſpys met het genot van eene andere. Want ze gelooven niet te zondigen met geduurende den tyd hunner Vaſtens geſtadig iets tuſſchen hunne maaltyden te eeten, als het maar geen Vleeſch, Viſch, Eyeren, Boter, noch Oly is.

Ondertuſſchen zyn 'er echter ook onder deze goede *Caloyers*, *Vartabiten*, *Papas*, en andere Geeſtelyken, gelyk ook onder de wereldlyke Chriſtenen van 't Ooſten, die de vaſten zodanig by d'onthouding voegen, dat zy zich vernoegen met eenmaal daags een weinig brood en eenig moeſkruid, gekookt met zout en water, te nuttigen. Andere, die ouder van Jaaren zyn, eeten, door een lange gewoonte van Vaſten, geduurende alle de Vaſten maar eens om de drie dagen: en men heeft 'er ook zelfs, na men my verhaalde, die maar zeven maal in de zeven weeken van hunne vaſten ſpyſe nuttigen.

Luſtige aankomſt aan Conſtantinopolen van de zyde der Witte Zee.

Als men deze Eilanden voor by is, begint men aan *Conſtantinopolen* te naderen, 't geen men ter ſlinker hand ziet. Alhier moet men langs deſſelfs Muuren, welke zich van het Kaſteel der *Seven Toorns* tot aan de Punt van het *Serrail* ſtrekken, heen vaaren, waar na men de ſtreek Noord-Ooſtwaard heeft te ſtellen, om de punt van het *Serrail* te boven te komen, ten einde de geſtadige ſtroom der wateren van den *Boſphorus*, welke op een onſtuimige wys uit de *Swarte zee* in de *Propontis* vallen, en het Schip ongetwyffeld tegen *d'Acropolis* (dit is *de naam der punt van 't Serrail*) aan zouden ſmyten, te vermyden.

Men laat het *Serrail* dan ter ſlinker hand; en het Schip zich na de kant van *Scutari* wendende, vaart men dicht voor by een Rots, daar een vierkantige Toorn op ſtaat, omringd met een muur van dezelve gedaante, aan welkers voet zich verſcheidene ſtukken Kanon uit hunne ſchietgaten vertoonen. De Turken noemen dezen Toorn *Kſes-calaſi*, of *'t Maagden-Kaſteel*; en d'Europeërs zonder eenigen grond den *Toorn van Leander*, want het was hier ter plaatſe niet, daar *Leander* over ſwom, om zyne Vryſter *Hero* te gaan bezoeken, maar wel aan de *Dardanellen*: gelyk wy hier na zullen zeggen.

Toorn van Leander.

Men kan niets bekoorlyker zien, noch zelfs met gedachten begrypen, als deze aankomſt van *Conſtantipolen*: vindende men zich in het midden van drie groote armen der Zee, waar af den een van 't Noord-Ooſten komt, den ander zich na 't Noord-Weſten ſtrekt, en de derde, voortgebragt uit de wateren van die beiden, zich ten Zuiden in de groote kom van de *Propontis* ontlaſt. Deze drie groote armen beſpoelen ter wederzyde, zo ver als het geſicht kan reyken, Landeryen, die zich allengskens door een groot getal van heuvelen, gantſch bedekt met Luſthuizen, Tuinen, en *Kioſkens*, opwaarts ſtrekken. En hoe die drie groote *Canaalen*, of armen der Zee, meer aan de Stad naderen, hoe het by na oneindig getal van Huizen zich meer en meer op doet. Zy vertoonen zich altemaal d'eene boven d'andere, op de wyze van een Amphitheater, op dat ze, om zo te ſpreeken, altemaal de bekoorlykheden van een zo ſchoon gezicht mogen genieten. In het midden dezer Huizen, op verſcheidene manieren geſchilderd, beſchouwt men een ongeloofelyk getal van ſwaare Dommen, Koepels, en *Minarets*, of Klok-toorns, welke zich verre boven de gemeene gebouwen verheffen, alle deze Dommen en Koepels, die een zekere grootsheid verbeelden, daar men weinig weergade aan zou konnen vinden, zyn bedekt met lood, gelyk ook de *Minarets*, welkers punten of ſpitſen met goud zyn overtogen.

De groente der Cypreſſen en andere boomen eener meenigte van Tuinen, helpt ook niet weinig tot d'aangenaame verwarring der verſcheidene voorwerpen, daar d'oogen van alle de geenen, die na *Conſtantinopolen* gaan, als door betooverd werden.

De veelheid der Schepen, welke een kroon rondom de Haven deed maaken, zonder het midden daar door te belemmeren, gelykt niet qualyk na een wydluftigen omring van groote boomen, die zich uitdrukkelyk van hunne bladen hebben ontbloot, om de fraaiheden, welke achter hen zyn, niet te bedekken: en de vervaarlyke menigte van *Kaïken*, *Permes*, of Gondels, en andere kleine Vaartuigen, (waar van het getal op zeſtien duizend geſchat word) welke geſtadig, deze met zeilen, en andere met riemen, tot gemak der Ingeſetenen allerwegen vaaren, ſchynt onophoudelyk den aanſchouwers van zo ſchoon een Schouwburg, het vermaak van een Zeeſtryd aan te bieden.

Eindelyk, werwaarts men zich ook wend, als men in het midden der Haven van deze groote Stad is, moet men zich verwonderen, hoe zeer de Natuur haar begunſtigd heeft in de verkiezing van alles, 't geen tot de ſchoonheid en cieraad

raad van haare gelegenheid kan helpen.

Schoone gelegenheid van Conſtantinopolen.

Na zulke groote voordeelen, en die haar zo byzonder zyn, moet men zich niet verwonderen, dat de Groote *Conſtantyn* de wellulten der Stad Romen zo gemakkelyk kon verlaaten, om den zetel zyns Ryks na *Byzantium* over te voeren, en 'er zynen naam aan te geeven. Daar is geen Stad bequaamer als deze om het gebied over de gantſche Wereld te voeren: zy ziet 'er met een eenige opſlag der oogen de twee beſte deelen af, en kan in minder als een vierde-deel uurs haare bevelen uit *Europa*, alwaar ze gelegen is, tot in *Aſia* doen overgaan, 't geen 'er niet aan ſchynt te naderen als om zich aan haare wetten t' onderwerpen. Aldus wanneer de Konſt en de Natuur te ſamen over een waren gekomen om een plaats te formeeren, daar de ſchoonheid, en overvloed in een gelyke graad mochten weezen, zouden ze hun oogmerk nooit beter hebben konnen bereiken, als met te maaken, 't geen te *Conſtantinopolen* is. 't Aardryk brengt 'er allerhande ſchoone Vruchten voort: 't oog en de tong konnen 'er zich op een zeer aangenaame wys verzaaden: en daar ontbreekt niets van 't geen tot de noodwendigheden, of de wellulten des levens vereiſcht word. 't Soet en Zout water beſchikken 'er alle de gemakken, welke een Element zo noodzakelyk voor de menſchen, kan geeven. De Lucht is 'er uitſteekend goed; en ontallyke Vogelen betuigen door het gekweel, 't geen ze des morgens, en 's avonds op de boomen, in de tuinen, en op de omgelegene heuvelen maaken, dat ze niets ter wereld bekoorlyker vinden als dit ſchoon klimaat. d' *Amphibien*, welke dan op het land, dan op het water, en dan in de lucht leven, onthouden 'er zich ook in genoegſame menigte, om te doen gelooven, dat deze drie Hoofdſtoffen te *Conſtantinopolen* zo zeer in hun volmaaktheid zyn, alze konnen weezen.

Deze verkwiſting van de gaaven der Natuur verwekte in den Keizer *Juſtinianus* het gevoelen, dat men eer al het overige der Wereld behoorde te verlaten, om zich te *Conſtantinopolen* te gaan nederzetten, als een zo luſtigen oord 't eeniger tyd onbewoond te laaten; gelyk het aan verſcheidene andere groote Steden wedervaren is. In deze gedagte veranderde hy den naam van *Conſtantinopolen*, en gaf 'er die van *Eeuwige Stad* aan; gelyk het blykt by de Wet: *ſi qui quinta cap. de divers: præd: urb: tit.* 69. Deze naamen zyn echter de eenige niet, welke die beruchte Stad gevoerd heeft.

Verſcheide benamingen enz.

Zy heeft 'er by na zo veele gehad, als Meeſters, en alle die haar Koningen of Tyrannen zyn geweeſt, hebben vermaak geſchept in haaren naam, zo wel als haare Fortuin 't eenemaal te veranderen.

't Was die van *Chryſokeras*, betekenende *Goude Hoorn*, of, zo men wil, *Hoorn van overvloed*, die eenige Harders uit *Thracien* aan die ſtreek Lands, daar *Conſtantinopolen* op gelegen is, gaven; vermits haare voordeelige gelegenheid en uiterlyke gedaante eenige overeenkomſt met een Hoorn van overvloed hebben. Dit gebeurde omtrent het Jaar 3286. in de twee-en-twintigſte *Olympiade*, ten tyde van *Ezechias* en *Numa Pompilius*, of zes honderd negentig Jaar voor de geboorte van *Jeſus Chriſtus*.

Na deze eerſte veſtiging van eenige Harders hutten te *Chryſokeras*, groeide het getal der Inwoonders, bekoord door zulk een ſchoone verblyf plaats, zodaanig aan, dat ze in korten tyd tot een tamelyk Vlek uit deeg, daar men den naam van *Acropolis* of *Stad van de punt*, en naderhand dien van *Lygos* aan gaf. Vervolgens deed *Burzis*, *Byze*, *Byzante*, of *Byzanta* (want de Schryvers noemen hem op verſcheidene manieren) die een Colonie van *Megariers* derwaarts voerde, haar na zynen naam *Byzantium* noemen, welke haar by bleef tot aan den tyd van den Keizer *Antoninus*, die haar deed vermeerderen, herſtellen, en *Antonina* heeten. Zy kreeg ook noch den naam van *Anthuza*; daar

na dien van *nieuw Romen*; en eindelyk gaf'er *Conſtantinus de Groote*, die 'er den zetel des Roomſchen Ryks overvoerde, haar vergrootte, en met treffelyke cieraaden, als de Hoofd-Stad van een zo doorluchtige Heerſchappy, opponkte, den zynen aan; en deed haar nieuw *Conſtantynſch Romen* noemen, 't geen men verkorte met naderhand *Conſtantinopolen*, of *Conſtantyns Stad*, te zeggen. Zy is ook nog *Parthenopolis* genaamd geweeſt, ter oorzaak dat ze door den zelven *Conſtantinus* aan de H: Maagd wierd gewyd; mogelyk ten navolging van *Antiochien*, 't geen *Theopolis* genoemd wierd.

Eenige willen dat dit nieuw *Conſtantynſch-Romen*, geen beter beginſelen hadde, als het *Oude Romen*: en zelfs, zo men *Zoſimus*, die geen groot vriend van Conſtantinus was, en eenige andere Autheurs, wil gelooven, zeggen ze, wierd *Conſtantinopolen* onder doodelyker voor-tekenen herbouwd, als de grondveſten van *Romen* gelegt zyn. Zy beſchuldigen dien Keizer van zyne gemalin *Fauſta*, en zynen Zoon *Criſpus*, om minder oorzaak te hebben doen dooden, als *Romulus* zyn Broeder *Remus* om 't leven bracht. Maar behalven dat dit geſchiedde, zo men den draad van de Hiſtorie van Zoſimus wel in ziet, niet alleen eerder als het Conſtantinus in gedachten kwam *Byzantium* te herbouwen; maar ook eer *Conſtantinus* Chriſten was geworden, zal het ſpreekwoord altyd waarachtig weezen, dat de Groote Mannen niet meer zonder gebreken zyn, als de Zon zonder vlekken: behalven dat Zoſimus zelfs zegt, dat Fauſta de Huis-vrouwe van Conſtantinus, en zyn Zoon Criſpus van hem gedood zyn, om dat dezelve onder den anderen niet alleen van overſpel, ten aanzien van Fauſta, maar ook van bloed-ſchande ten aanzien van Criſpus onder den anderen begaan te hebben, verdagt waaren. Doch 't zy hier mee zo 't wil: dien laatſten naam heeft *Byzantium* zedert altyd behouden, en voornaamentlyk by de Latynen en andere Europiſche Chriſtenen: want wat de Turken, en andere volkeren van *Aſia*, *Africa*, en *Europa* belangt, zy noemen het tegenwoordig altemaal *Stambol*, 't geen *overvloed van geloof* betekend, zonder echter de rechte oorſpronk van dien naam te weeten.

Chryſokeras, *Acropolis*, *Lygos*, *Byzantium*, *Antonina*, *Anthuſa*, *Nieuw-Romen*, *Conſtantinopolen*, *Eeuwige-Stad*, en *Stambol*, zo als men haar belieft te noemen, is dan die vermaarde Stad, gelegen op het uiterſte eind van *Thracien*, by na op een-en-veertig graaden Noorderbreedte, en omtrent zeven-en-vyftig lengte. Zy beſlaat die gantſche ſtreek lands, welke zich ſtrekt langs den mond van het *Canaal* der *Swarte Zee*, die men de *Thraciſche Boſphorus* noemt, in de *Propontis* of de *Witte Zee*, en zich van daar ter wederzyde uitbreidende, formeert die ſchoone Haven, tot de verzekerdheid en het gemak der Schepen, en d'overvloedigſte in allerhande ſoorten van Viſch, die men ergens ter Wereld kan vinden, van welke wy op het einde van het negende Hoofdſtuk geſproken hebben.

Deze ſtreek Lands, of dit half Eiland, daar *Conſtantinopolen* op gelegen is, begind zich van het vaſte land af te ſonderen, om zich tuſſchen twee zeën heen te ſtrekken, van het Kaſteel der *Seven Toorns* af tot aan de Punt van het *Serrail*, en zich van daar na de zyde van het vaſte Land uitbreidende, maakt een groote halve kring, die de Haven formeert, tot aan een kleyn Riviertje 't geen daar in komt ſtroomen, en zyne zoete met de zoute wateren der Zee vermengende, deze Haven aangenaam en gemakkelyk helpt maaken.

Van dezen Mond der zoete wateren af, daar men het Kerk-hof der Jooden heeft, achter de Stad heen, loopt een by na gantſch rechte ſtreek van een dubbelde platte muur, voorzien met verſcheidene vierkantige Toorns, die aldus voortgaat tot aan het Kaſteel der *Seven Toorns*, zulks dat de gedaante der Stad, gelyk wy hier voor op onſe eerſte aankomſt

tot

tot Conſtantinopolen aangetekend hebben, driehoekig is, niet kwalyk gelykende na een Harp of Overvloedshoorn, welkers opperſte aan het vaſte Land gehecht is, en de twee andere zyden door de wateren van het *Canaal*, der *Swarte Zee*, en der *Propontis* beſpoeld worden. Yder dezer muuren is met een wyde graft voorzien. Doch men zou de buitenſte bekwaamelyker een *Fauſſe-bray*, of onderwal noemen; dewyl ze maar omtrent de hoogte van tien voeten heeft. De ſchietgaten voor 't Kanon, zo in de Gordynen als Toorns, maaken haar aanzienlyk, en zyn ten getal van omtrent dardehalf honderd. De tweede of binnenſte muur is van dezelve gedaante, doch hooger, hebbende ruim drie vademen van den grond af tot aan de ſchietgaten: zulks dat de buitenſte door deze gedekt en verdeedigt kan worden. Beide zyn ze op zommige plaatſen van gehouwene, en op andere van gebakkene Steenen gebouwd.

Men zegt dat deze dubbele muuren aan de Land zyde gebouwd zyn door de naarſtigheid van een zekeren *Cyrus*, die onder de regeering van *Theodoſius den Jongen* Gouverneur van *Conſtantinopolen* was. Dit werk was het volk zo aangenaam, dat het 'er openbaare verheugingen over aanrechte, en vaarzen ter zyner eeren maakte, die men aller wegen hoorde zingen, behelzende, dat *Conſtantinus* de Stad wel gebouwd had, maar dat *Cyrus* haar had vermeerderd en herbouwd: en men ſloeg zelfs voor, haar al te langen naam van *Conſtantinopolis* in dien van *Cyropolis* te veranderen. *Theodoſius* vatte hier jalouzy over op, en, om *Cyrus* te vergelden wegens de Stad zo wel geſlooten te hebben, deed hy hem in een veel enger omvang beſluiten, verbannende hem in een Klooſter, daar hy van hartzeer kwam te ſterven.

Kaſteel der zeven Toorns.

'*t Kaſteel der zeven Toorns*, 't geen deze muuren der landzyde aan die der *Propontis* vaſthegt, is het eerſt 't welk men van *Conſtantinopolen* ontmoet. 't Was eertyds eene der Stads-poorten, beſtaande uit vier ſwaare Toorns, en voerde den naam van de *vergulde Poort*; 't zy om dat de cieraaden, daar ze mee opgepronkt was, verguld waren; of dat zich by gelegentheid van ſtaatelyke intreeden, welke gemeenlyk door deze Poort geſchiedden, het verguldzel van *Conſtantinopolen*, door deze Poort vertoonde.

Onder het getal der geenen, die 'er met pracht en ſtaatſie intraden, werd genoemd de Paus *Johannes* den Iſten van dien naam, die 'er met alle mogelyke heerlykheid en toejuiching wierd ontfangen, niet zo zeer om dat hy door *Theodorik*, Koning van *Italien*, aan den Keizer *Juſtinus den Ouden* geſtuurd was, als om dat hy, door deze *vergulde Poort* gevoert wordende, volgens overlevering der Roomſche Kerk, het gezicht aan een blinden weder gaf; en dat hy na *Conſtantinopolen* ging, om de zaaken der Katholyken met d'Arriaanen, waar af *Theodorik* de party volgde, in die bekommerlyke tyden te vereffenen. 't Was in deze by eenkomſt van den Paus en den Keizer, zo men voorgeeft, dat *Juſtinus* een aanvang maakte van de gewoonte, welke men zedert altyd onderhouden heeft, dat de Keizers de merktekenen en wapenen des Ryks uit de hand, of uyt den naam, der Pauſen ontfangen.

By de vier oude Toorns van deze Poort voegde *Mahomet* de IIde, die de Stad *Conſtantinopolen* innam, noch drie nieuwe; om 'er een Kaſteel van te maaken, 't geen ſterk genoeg waare tot de bewaaring der Keizerlyke ſchatten. 't Heeft 'er ook lange Jaaren toe gediend: doch tegenwoordig is het een eerlyk gevangenhuis, daar den Grooten Heer zyne ſlaaven van aanzien, en andere gevangenen van Staat, in opſluit. Zo 't Chriſtenen zyn, laat men toe, dat 'er Prieſters komen, die 'er de Mis in een zeker kleyn Kapelletje doen, en de Sacramenten in alle vryheid aan hen bedienen. En zelfs, indien het Ridders van *Malta*, of andere Perzoonen van Hooge qualiteit zyn, word hen wel toegelaaten

uit te gaan, om zich voor eenige dagen in of buiten de Stad te gaan verluſtigen; behoudens dat een Ambaſſadeur, of eenig ander aanzienlyk Man, te *Conſtantinopolen* woonachtig, voor hunne wederkomſt ininſtaa, en beloove, dat hy hen, wanneer den *Aga* of Gouverneur der *zeven Toorns* het begeert, zal leeveren. Deze beleefdheid der Turken verlicht noch eeniger maate het verdriet der geenen, welke door hun ongelukkig noodlot in dit Kaſteel opgeſlooten gehouden worden. Anderſins ware het zeer rampzalig, zich, zonder eenige miſdaad begaan te hebben, tot een eeuwige gevangenis veroordeeld te zien, gelyk die der *zeven Toorns* voor een Ridder van *Malta* is: want noopende de geenen, die in den oorlog gevangen worden genomen, zy blyven 'er niet langer, als tot dat men de vrede geſlooten heeft. d' Ongelukkige Prins *Sultan Osman*, eindigde 'er zyne dagen op een deerlyke manier in den Jaare 1622. *Huſſein-Baſſa* wierd 'er gewurgd, en men ziet 'er ook noch zyn graf in den Tuin, immers zo de Turken zeggen: want zedert dat Monſr. de *Beaujeu*, Ridder van *Malta*, gelegentheid om 't ontvluchten bekomen heeft, heeft men 'er geene vreemdelingen meer willen inlaaten, uit vrees dat zy 'er de ſwakheid af zouden leeren kennen. Hy was op een tocht tegens d'ongeloovigen gevangen genomen, en hem geduurende den tyd van vyftien of zeſtien jaaren, dat hy 'er had gezeten, tot verſcheidene maalen, niet tegenſtaande dat hy groote ſommen tot zyn losgeld aanbood, de vryheid geweigerd.

Buiten in de muuren, dicht by een der Toorns welke eertyds de *Vergulde Poort* maakte, zyn twee groote *Basrelieven*, van wit marmer, verbeeldende het een, een ſlaapenden Jongeling, leunende op zynen arm, mitsgaders een Godin die met een toorts in de hand van den Hemel af daalt. Mogelyk is het *Endimion* en *Diana* die hem komt vinden. 't Ander, zo ik my niet bedrieg, verbeeld de negen Zanggoddinnen met het paard *Pegaſus*. Maar alle beide, hoewel reedelyk wel gewerkt, zyn ze echter niet genoegzaam uitgevoerd, om de kenners te doen zeggen, gelyk eenige Reizigers gedaan hebben, dat men niets in *Europa* heeft, 't geen met de lekkerheid van dien beitel in vergelyking geſteld kan worden, noch zo wel verſtaan en zo ſtout aangelegt zy, als deze twee Figuuren; en dat men een geſchenk aan den *Kaimakan* van *Conſtantinopolen*, en den *Aga* der *zeven Toorns*, behoorde te doen, om deze twee brokken Beeldwerk van daar te mogen voeren.

Van dit Kaſteel der *zeven Toorns* na het *Serrail* toe vaarende, ontmoet men ter ſlinker hand een vierkantigen Toorn, ſtaande in de Zee, omtrent twintig treeden van de Stads muuren, door d'Ingezetenen de *Toorn* van *Belizarius* genoemd, met byvoeging, dat die groote Krygsoverſte, tot vergelding der uitſteekende dienſten, welke hy aan den Keizer *Juſtinianus* tegens alle zyne vyanden in *Aſia*, *Africa*, en *Europa* had gedaan, in dezen Toorn wierd opgeſlooten, ontbloot van alle zyne goederen, tot d' uiterſte behoeftigheid gebracht, en, na geleeden te hebben, dat hem d' oogen wierden uitgeboord, genoodzaakt uit een venſter een zakje aan het eind van een ſtok te laaten nederdaalen, en den geenen, die voorby voeren, toe te roepen: *geef doch een penningtje aan den Armen Belizarius*, dien de nyd, en niet de misdaad, d'oogen heeft uitgeſteeken. Toorn van Belizarius.

Dicht by de plaats, daar deze Toorn ſtaat, was eertydts een Galeyhaven, in dewelke de Keizers *Theodoſius*, *Arcadius*, en der zelver navolgers, langen tyd hunne Galeyen gehouden hebben: doch tegenwoordig is 'er niets meer af overgebleeven, waar uit men zou konnen oordelen, dat 'er ooit een Haven is geweeſt; gelyk ook niet een weinig verder na het *Serrail*, daar *Juliaan den Apoſtaat* noch een andere deed maaken, na zynen naam de *Juliaanſche*, en zedert de *Haven van Sophia* geheeten, ter oorzaak datze gelegen

was

was tegen over de plaats daar de *Kerk van S. Sophia* gebouwd is.

Vlak achter de gemelde Galey-haven ziet men over d'andere gebouwen heen de *Kolom*, die den naam van de *Hiſtoriſche* voert. Van welke reeds geſproken is.

Vervolgende geſtadig den weg na de kant van de Haven, en langs de muuren van de *Propontis* heen glyende, vind men niets aanmerkelyks om zyne *Kaike* te doen ſtilhouden, dan wanneermen aan de Tuinen van het *Serrail* nadert; daar ik echter weinig af kan zeggen, dewyl ze maar van buiten bezien konnen worden.

Fontein der Heyliging.

Wat verder vertoont zich een Fontein, voor dewelke de Grieken geduurende het gantſche Jaar, doch voornaamentlyk op den dag van des Heilands *Transfiguratie*, een zonderlinge eerbiedigheid hebben. Thans vervoegen zy zich drangelings na deze Fontein, die zy ἉΓΙΑ'ΣΜΑ of een *Heiligdom* noemen, ten einde hunne zieken, welke zy tot den hals toe in het omleggende zand begraaven, van deſſelfs water, wegens welkers heilzaamheid zy wonderlyke dingen weeten te verhaalen, te drinken te geeven; waar na zy hen terſtont weder ontgraven. Doch niet alleen geſchied dit omtrent de zieken: honderden van gezonden ſtellen het zelfde, is het niet tot aan den hals, 't mag wat minder weezen, omtrent hunne eigene lighaamen in't werk.

De Grieken hebben een menigte van deze mirakuleuze Fonteinen. Daar is by na geen Stad of Dorp, daar men 'er niet eenige heeft: en zyn 'er geen natuurlyke, welke door metaalige of minerale aderen heen loopende, altyd eenige kracht hebben, de *Papas*, of Griekſche Prieſters, weeten ze te vinden in putten omtrent hunne Kerken, welke altyd een goede werking voortbrengen, 't zy voor de geenen dien zy 'er af te drinken geeven, of voor hen zelven.

Men zegt, dat den Grooten Heer in deze vreemde Godvruchtigheid der Grieken vermaak ſcheppende, zich gemeenlyk op dezen dag voor zyne venſters houd, zonder egter gezien te konnen worden.

Dicht by deze plaats ziet men een groot venſter, waar uit des nachts de geenen, welke in het *Serrail* gewurgd worden, in de Zee worden geſmeeten, en zo veel Kanonſchooten gedaan, als 'er rampzaligen op deze wys hun leven komen te eindigen. Venſter der Gewurgden.

Niet ver van de gemelde Fontein ontmoet men de *Kiosk* van den *Boſtangi-Bachy*, of groot Hovenier; 't is een Paviljoen, of ruime overdekte Balkon, ſtaande buiten de muuren van het *Serrail*, en hebbende het uitzicht over een goed gedeelte van de *Propontis* en den *Thraciſchen Boſphorus*. De Turken ſcheppen groot behagen in dit zoort van Speelhuizen; en zyn 'er weinige *Serrails*, die 'er niet verſcheidene hebben: ſommige in 't midden der Tuinen, om 'er de koelte te beter te konnen genieten; andere op de kant van't water, zo 'er water voor by ſtroomt; andere boven op de huizen, als overdekte platte formen, enz. Kiosk van den Boſtangi-Bachy.

Deze *Kiosks* zyn zeer bekwaam om het zwaarmoedig humeur der der Turken t' onderhouden. Zy zetten 'er zich neder op een *Sopha*, of zoldering, met een pyp tabak, en eenige *Flingeans*, of koppen Koffy, en blyven 'er by wylen twee à drie uuren in gezelſchap, zonder malkander het hoofd met praaten te breeken. Men hoort 'er by na niet anders als eenige halve woorden, afgebrooken door het ſlorpen van de Koffy, die ze geweldig heet drinken.

Deze *Kiosk* van den *Boſtangi-Bachy* word zo veel niet bezocht, als d'andere; ter oorzaak dat hy, bekleedende het vierde Ampt des Ryks, den tyd niet heeft om 'er de koelte, en het bekoorlyk gezicht, 't geen de ſchoone gelegenheid van dezelve aan het oog beſchikt, dagelyks te konnen genieten. Hy heeft genoeg te doen met de zaaken van het *Serrail*, en d'andere Luſthuizen van den Grooten Heer, daar hy het op

zicht over heeft; gelyk ook met de beſtiering van alle de Steden en Dorpen, leggende op de oever van den *Boſphorus* en de *Propontis*, welke van zyne Juriſdictie af hangen. Men treed in deze *Kiosk* van binnen door den Tuin van het *Serrail*, en 'er aan d'andere zyde uit door een kleyn poortje, met een trap komende op den oever der Zee.

Het eerſt, 't geen men vervolgens ontmoet, roeyende geſtadig langs de Stads muuren, welke hier ter plaatze tot ſluiting aan het *Serrail* dienen, heen, is een menigte van ſtukken kanon, leggende meeſtendeel waterpas, om d'intrede van het *Serrail* en de Haven, ingeval ymand dezelve wilde overweldigen, te verdeedigen.

Kanon tot beveiliging van het Serrail en de Haven.

't Swaarſte en aanmerkelykſte van allen is dat, 't geen de laatſte ſchoot in de verovering van *Bagdad* deed, en de Stad, door de wanorder die het'er aanrechte, noodzaakte zich aan Sultan *Murat* over te geeven. Men bewaart het veel beter als d'andere, en heeft 'er een afgezonderde kamer voor doen maaken.

Deze ſtukken worden nooit geloſt, hoewel ze altyd gelaaden zyn, dan alleenlyk op den eerſten, of tweeden dag der Maan van den *Bairam*, wanneer men 'er eenige afſchiet, om de *Muſſulmans* te verwittigen, dat de groote Hoogtyd van den *Bairam* gekomen is, en zy, vermits de *Ramazam* nu een einde heeft genomen, niet meer gehouden zyn te vaſten. Men loſt ze ook noch by gelegentheid van openbaare vreugdetekenen, als wanneer den Grooten Heer eenige Provincie of Stad gewonnen heeft. By andere tyden worden ze niet gebruikt, of het moeſt gebeuren, dat eenig Schip zonder order in of uit de Haven wilde loopen; of ook wel als 'er eenig aanzienlyk Officier wegens deze of geene miſlag veroordeeld word om in zee geworpen te worden. Thans wort 'er een ſchoot gedaan, gelyk hier vooren gezegd is.

In 't midden dezer ſtukken Kanon ſtaat een der vier Poorten van het *Serrail*, te weeten die der Tuinen, *Boſtan-Capi* geheeten. Zy word beſtreeken door twee ſwaare ronde Toorns, ieder met zyn paviljoen bedekt, en verzeld door twee groote Cypreſſen, en andere boomen, welke buiten het *Serrail* op den oever der Zee ſtaan.

Tuinpoort van het Serrail.

Aan den voet dezer Toorns heeft men twee ryen van *Boſtangis*, of Hoveniers, die de *Capigis* of bewaarders van deze Poort zyn; door dewelke niets in of uit kan komen, als met verlof dezer twee Wachten, die het zelve niet licht geeven. d'Officiers van het *Serrail* hebben 'er alleenlyk ingang. De *Sultanes* bedienen zich ook van deze Poort, als den Grooten Heer haar op het *Canaal* van de *Swarte Zee* uitleid, 't geen haar niet heel dikwils gebeurd; of wel als ze na het *Serrail* van *Scudaret* gaan, 't welk by na recht over deze Poort legt.

Eertyds voerde deze plaats den naam van *Acropolis*, of *Punt van de Stad*, als zynde het uiterſte eind van die ſtreek lands, daar *Conſtantinopolen* op gelegen is. Men noemt ze tegenwoordig de *Punt van het Serrail*, of *Saraï-Bournu*.

Na dat men deze Punt van 't *Serrail*, mitsgaders een kleine Fontein, daar de meeſte Schepen water gaan inneemen, voor by is gevaaren, nadert men aan twee andere *Kiosks*, of Paviljoenen, welke Sultan *Soliman* op den oever der Zee deed ſtichten, ten einde het inkomen en uitgaan van zyne Scheeps-machten, toen ter tyd vry talryker, en in beter order als tegenwoordig, te gemakkelyker te konnen zien, en het vermaak van dit gezicht ook zyne *Sultanes* te geeven.

Kiosken van Sultan Soliman.

d'Eerſte dezer *Kiosks* was voor zyne Vrouwen, daar hy een goed getal van had. Zy is veel hooger als d'andere, en heeft ingang van binnen in het *Serrail* zonder gezien te konnen werden, ſtrekkende zich wyders in de langte, op boogen, en zynde voorzien met drie ſchoone kamers, yder vercierd met verſcheidene vergulde koepeltjes, en een ſoort

ſoort van kleine *Alcoves* begrypende de *Sophas* met hunne matraſſen, kuſſens, tapyten, en 't geen daar toe behoort, welkers koſtelykheyd de pracht der Ottomanniſche Vorſten beantwoord. Deze *Sophas*, of ſolderingen, zyn dicht aan getralyde venſters, op dat de *Sultanes* met gemak mogen zien, 't geen 'er buiten geſchied, zonder het gevaar te loopen van gezien te worden, 't geen een groote misdaad voor hen zou wezen, en voor den geen dien men wiſt hen gezien te hebben. Maar de cieraaden der *Kioſk* van de *Sultanes*, zyn maar burgerlyk in vergelyking der groote zaal van d'andere *Kioſk*. Daar kan niets ter wereld properder bedacht worden. Het marmer, de kolommen, de water-ſprongen, de koſtelyke tapyten, de galderyen die 'er rondom loopen, de fraaye uitzicht welke men aan alle kanten heeft, en de vergulde en geſnedene beſchutſels maaken 'er een betoverd Paleis af. Men vind by wylen gelegentheid om 'er in te komen, mits dat men den tyd waarneeme, dat 'er niet als de Wachters zyn, welken men de handen moet vullen.

Gelyk deze Speelhuizen niet op den oever der Zee geſticht zyn, als om 'er het vermaak van het water te konnen genieten, leggen ten allen tyden by deze *Kioſk* vyf of zes kleine Galeyen, eenige groote *Kaïken*, en andere lichte Vaartuigen, gereed om den Grooten Heer en zyn gevolg in te neemen, wanneer hy zich op het Canaal wil gaan verluſtigen. Deze Galeyen en Vaartuigen zyn overal zeer cierlyk verguld en beſchilderd, zelfs ook de riemen, haaken enz. van het een eind tot aan het ander, om ook het hunne by te brengen tot het vermaak 't geen den Grooten Heer, als hy zich te *Conſtantinopolen* bevind, dikwils op de *Boſphorus* gaat neemen.

Voor by deze *Kioſken* beginnen de muuren, welke het *Serrail* beſluiten, zich van die der Stad af te zonderen, en zich opwaarts ſtrekkende tot dicht aan de Kerk van S. Sophia, daar de groote poort van dit Paleis is, dalen ze vervolgens weder nederwaards na de kant van de *Propontis*, boven de *Kioſk* van den *Boſtangi Bachy*.

XII. HOOFD.

XII. HOOFDSTUK.

Verhandeling van eenige zaaken noopende den Godsdienſt der Turken.

ALzoo de Turken met wat veel achterhoudendheid, en zeer ſpaarzaam, of by na noit met die geene die zy ongelovige noemen, willen ſpreeken van de zaaken van haar geloof, is het zeer beſwaarlyk door haar onderrechtinge tot kenniſſe van dezelve te komen, ten waare men haar hoope gaf van een *Muſulman* (zoo noemen zy een gelovige) te willen werden. 't Is dan voornamentlyk uit haare boeken, dat men achter hun geheim kan komen, wanneer men, gelegentheid vindende, die kan meeſter werden. Want dat geſchied zeer beſwaarlyk. Ook zyn alle Reizigers niet onderwezen in hunne Taal, en moeten dezelve daarom onkundig blyven in deze zaaken. Gelyk ik nu mede in dezelve onervaren was, heb ik uit de Muſulmannen zelve van haare gronden niet, als ten ruwen, konnen onderrecht werden: en daarom kan ik mynen Lezer uit eigene ondervindinge van het innigſte van 't Mahometaans geloof, niet onderrechten. Evenwel, oordelende dat dezelve hier iets ſouden willen vinden van den Turkſchen Godsdienſt en der zelver geloof punčten, en bevindende dat andere, onder welke uitmunten den Heer Ricaut Secretaris van de Heer Winchelſey Engelſch Ambaſſadeur aan de Porta, en de Heeren Thevenot en Grelot, in dezen dieper ingedrongen zyn, meine ik dat het den Lezer niet onaangenaam zal zyn, indien ik uit dezelve alhier iets ontleene, van het geene zy daar van mede gedeelt hebben, op dat ik door haare kenniſſe in dezen myn gebrek vervulle. Waar van ik heb moeten waarſchouwen, om dat niets voor myne ondervindinge in myn verhaal wil opgeven, als 't geene waar van kenniſſe heb: hoewel in dezen veele dingen, my door ondervindinge ſtukswyze, beveſtigd zyn op myne reiſen.

Sedert dat *Mahomet* de II^de^ de Stad *Conſtantinopolen* had ingenomen, en zyne intreede in de Kerk van *S. Sophia* gedaan, heeft die Tempel, dien de Chriſtene Keizers aan d'eeuwige Wysheid van den Soon Gods gewyd hadden, niet meer gedienſt tot het celebreeren van de Godelyke verborgendheden der Chriſtelyke Religie: en zedert den Jaare 1453. den 29^ſten^ der Maand Mey, toen de Heerſchappy der Grieken door dit doodelyk onheil wierd getroffen, heeft men in deze Kerk geenen anderen Godsdienſt geoeffend, als de *Namas*, of het gewoonlyk gebed der Mahometaanen. Maar gelyk deze *Namas* aangemerkt kan worden door betrekking tot den geenen die bid, door betrekking tot zynen Evennaaſten, en door betrekking tot God; onderſcheiden zy, wat een goet *Muſulman* moet doen voor het openbaar gebed, geduurende het zelve, en na het ge-eindigd is, om zich behoorlyk te kwyten van 't geene hy aan zich zelven ſchuldig is, van zyne gehoudenheden omtrent zynen Evennaaſten, en van de plichten welke zyne Wet hem voorſchryft aan God te bewyzen.

De dingen, die een Turk voor het gebed moet doen, brengen zy tot vyf punčten. 't Eerſte is, d'Artykelen des Mahometaanſchen geloofs te gelooven: de tweede, beſneden te zyn: de darde, zyne vyanden te vergeeven: de vierde, op de *Minarets* te roepen, of ter *Moſqueë* te gaan, als men 'er geroepen word: en de vyfde, zich te waſſchen; zynde d'onmiddelyke voorbereiding tot het gebed. In welke waſſchingen zy zeer zorgvuldig zyn, gelyk hier voor reeds aangemerkt is.

Zoo werd van anderen getuigd, dat het waarnemen van vyf Articulen, niet tegenſtaande de verſchillige uitleggingen van haar geloof, genoeg zy om voor een waare geloovige door te gaan. Namentlyk, I. Alle de leeden van het lighaam rein te houden, en zinnelyk in zyne kledinge te zyn. II. Vyfmaal daags gebeden te ſtorten. III. Den *Ramazan* of Vaſten van een maand waar te nemen. IV. Den *Zeket* te vervullen, dat is aalmoeſſen te geven, na den regel hun voorgeſchreven door haare vier Leeraaren in zeker boek genoemd *Aſan Embela*, en ten V. Zoo 't hun mogelyk is, in pelgrimagie na Mecha te gaan.

Artyculen van het Mahometaanſche Geloof. Doch alle d'Artyculen van het Mahometaanſche *Geloof* worden in twee Hoofd-punčten begreepen, te weeten, dat 'er maar een God is, en dat *Mahomet* zyn Propheet, of Afgezant is: want het woord *Rezulalla*, zeggen zy, beteekend een Afgezant als Propheet.

't Is bekend, dat *Mahomet*, een Man niet al te wel geſchikt in zynen wandel, en vry los-bandig in zyn geheel gedrag, wiens bedryf in zynen tyd was Kameelen te hoeden, met behulp van den Monnik *Sergius*, de vinder is van deze en veele andere geloofs-punčten, waar om dan ook dezelve onder den naam van het *Mahometaans Geloof* bekend zyn.

Eenige meinen, dat het geloof van een eenigen God, den Turken by geval aangekomen zy. De Heer Grelot zegt, dat, zo men *Jacob Elkindi*, een Schryver wiens werken in *Syrien* te vinden zyn, mag glooven, *Sergius*, wanneer den *Alkoran* opgeſteld was, *Mahomet* aan eenige Afgodiſche Arabiers ſtuurde, welke een zeer groot beeld, 't geen zy met den naam van *Hacbar*, beteekenende den *Allergrootſten*, benoemd hadden, aanbaden, om hen te zeggen, dat zynde den Afgezant van God, hy hen van des zelven wege waarſchouwde d'Afgoden niet meer aan te bidden, gelyk zy tot noch toe gedaan hadden, en voortaan niemand als den eenigen en waaren God t' erkennen, die de geen was welke hem ſtuurde. Maar deze Arabiers ſedert langen tyd aan den dienſt van hunnen *Hacbar* gehecht zynde, wilden niet na hem luiſteren, en voerden hem te gemoet: *Zo wy maar eenen God aanbidden, en dat die de uwe is, wat zullen wy dan met Hacbar doen?* *Mahomet*, niet weetende wat hy hier op zou antwoorden, keerde weder na den Monnik *Sergius*, om de zaak met hem te overleggen; welke, oordeelende het van d'uiterſte noodzaakelykheid te zyn, de gemelde Afgodiſche Arabiers, die in groot getal, en gebuuren van den Berg *Sina* waaren, daar hy Monnik af was geweeſt, tot de Wet, welke hy trachte in te voeren, te trekken, dien nieuwen Wet-gever weder derwaarts ſtuurde, ten einde hen wys te maaken, dat hy hebbende ſedert met de Godheid over hun antwoord te raad gegaan, den Hemel zich vernoegde, dat zy dezelve achting noch voor *Hacbar* zouden behouden, mits dat zy God aanbaaden, en dat tot teken van dien voortaan alle goede *Muſulmannen*, of waare geloovigen, met den naam van *God*, en dien van *Hacbar* tot het gebed geroepen zouden worden. d'Afgodiſche Arabiers bewilligden hier in; en men hoorde onder deze arme verblinde menſchen niet anders als d'aanroeping van *God* en *Hacbar*, tot dat *Mahomet* machtig zynde geworden, dien Afgod uit hunne Tempels deed wegneemen, en 'er met groote Arabiſche letteren deze woorden ſtellen, *Alla ſou Hacber*, (*God en Hacbar*) welken de *Muëſinas* zedert altyd gebruikt hebben om het volk tot het gebed te roepen. Dit is het gevoelen van dien ouden Autheur *Jacoub Ebni Iſſaac Elkindi*, die geleefd heeft omtrent het Jaar des Zaligmakers acht-honderd, zynde noch geen twee honderd Jaaren na *Mahomet*.

De Turken aanbidden dan niet als den eenigen God, Schepper des Hemels en der Aarde, en volkomen Meeſter van alle dingen. 't Is ook

om deze reden, dat zy geene beelteniſſen, verbeeldende yts dat leven heeft ontfangen, gehouwen of geſchilderd in hunne *Moſqueën*, willen dulden: en zo 'er eenige van Mozaïſch werk zyn gebleeven, welken de bygelovigheid van eenige oude Chriſtenen in de Kerk van *S. Sophia* had doen maaken, 't is om dat ze te hoog, en in duiſtere hoeken geplaatſt zynde, de Turken, die wanneer ze in hunne Tempels zyn, het gezicht altyd nederwaarts houden, noch niet eens gelet hebben of zy' er zyn, of, zo zy ze gewaar zyn geworden, dat ze geen ſtellagien, of ſteigeringen van genoegzame hoogte hebben willen oprechten, om 'er by te komen, en ze uit te ſchrabben. Want men kan lichtelyk bemerken, dat zy het op alle d'andere plaatſen gedaan hebben, die het meeſt in 't oog ſtonden, en voornaamentlyk, die zo hoog niet waaren; hebbende de beelteniſſen met lange ſtokken miſmaakt, of ze 't eenemaal uit gedaan, met 'er kalk over te ſtryken.

Het tweede Artycul van het Mahometaanſche Geloof, volgens de Heer Grelot, begrypt in 't kort alle de mymeringen en buitenſpoorigheden van den *Alkoran*, en des zelfs uitlegginge, als te gelooven dat *Mahomet* den Afgezant van God is, en dat 'er nooit zekerder waarheid kan weezen, dan 't geene door hem aan haar by geſchrift of overlevering nagelaaten is, enz. En dit Artycul de bron van alle d'anderen zynde, behoeft men hier niet te verhaalen wat zy zich ingebeeld hebben wegens de Schepping der Wereld, deſſelfs behoudenis, en de manier welke God bewaard om ze te heiligen en zalig te maaken, gelyk ook veele andere bevattingen, weinig met de gezonde reden overeen-komende, waar mede zy hunne geeſten en boeken vervuld hebben. Aangaande 't Paradys en de gelukzaligheid hebben ze zeer vleeſchelyke gedachten, wel gelovende dat aldaar zal zyn een zalig gezicht van God, maar aan het zelve ook te gelyk gevende een verzadiginge van alle vleeſchelyke welluſten, en zelfs in het zelve plaatſe gevende aan verſcheidene Beeſten, gelyk als zyn het *Schaap* van *Abraham*, het *Kalf* van *Moſes*, de *Mier* van *Salomon*, de *Papegaay* der *Koningin van Saba*, den *Ezel* van *Eſdras*, de *Walvis* van *Jonas*, de *Hond* der *Zeeven Slapers*, en de *Kemel* van *Mahomet*.

Alle de Propheeten ſtellen zy in groote achtinge, en houden haare begraafplaatſen in eere; doch meeſt deze drie, *Moſes*, *Iſſa Peocamber*, of *Jeſus Chriſtus*, wiens Godlyke Zoon-wording en dood aan 't Kruys zy nochtans loochenen; en *Mahomet*, dien zy voor den grootſten van alle houden.

Beſnydenis der Turken.

Wanneer Mahomet zyne Wet gaf, ſchikte hy zich ten deele na de Wetten der Jooden, en ten deele na de Wetten der Chriſtenen, van deze zo wel als van geene ontleenende 't geen hem te paſſe kwam, en zo aan beide zyden zich vleiende, om zich zo wel by de Jooden, als ſcheurzieke Chriſtenen van zyn tyd, een ingang te maken, en van beide af te trekken die zynen aanhang vermeerderen mochten.

Om nu een Verbonds teeken voor de zynen te hebben, verkoos hy dat der Jooden, en nam de *beſnydeniſſe* aan, achtende die voor zich gevoeglyker, en van Ouder herkomſt als den *Doop* der Chriſtenen, welke hem veel te eenvoudig ſcheen.

Evenwel zyne beſnydeniſſe voor zo verre van die der Jooden doende verſchillen, dat dezelve aan de kinderen niet gedaan werd op den achtſten dag na de geboorte, maar als dezelve elf of twaalf Jaaren oud geworden zyn, en nu niet alleen met den monde haare geloofs belydeniſſe konnen doen, zeggende, *la illah illallah Mehemet reſul allah*, dat is, *Daar is geen God dan God, Mahomet is zyn Propheet*; maar ook daar van begrip konnen hebben: behalven dat in de beſnydeniſſe der Mahometanen en Jooden zelfs ook noch een weinig verſchil is; dewyl de Jooden, behalven den voorhuid het velleken

beneden; 't geen de Anatomiſten den *toom* noemen, met de nagel afſcheuren en met de vinger weg rollen, en de Mahometanen zich vergenoegen met den voorhuid alleen af te ſnyden.

Zich zelven dan den voorhuyd hebbende doen beſnyden, beval hy dat alle zyne aanhangers haar zouden doen beſnyden; 't zy om de lighaamen zyner *Muſulmannen*, geſneuveld in de ſtryden, welke zy tot d'invoering en beveſtiging zyner Wet zouden moeten onderneemen en verduuren, te konnen erkennen, en hen na de begraavenis als Martelaars te eeren; of, als gezegt is, om de Jooden door de gelykheid van deze ceremonie, te lichter tot het volgen van zyne dwalingen te trekken; of eindelyk, dat deze onreine Wetgeever, een uitwendige zuiverheid verbootſende, om d'onzuyverheden zyner ziel te beter voor het volk te verbergen, aan de geenen, welke alreeds zyne dwaalingen hadden aangenomen, beval zich den voorhuid te doen beſnyden, om dat'er, gelyk by ſommige voorgegeven werd, eenige vuiligheden tuſſchen opgehouden konnen worden, welke oorzaak zouden weezen dat een Mahometaan zich, zonder 't eenemaal gezuiverd te zyn, tot bidden willende begeeven, van God niet verhoord, en voor een *Mordar*, dat is te zeggen ongeloovige, onzuivere, en beſmette aangezien zou worden.

Deze beſnydenis, welke de Turken *Schounnet* heeten, werd alleenlyk gehouden als een teken van hunne gehoorzaamheid aan de ſtemmelyke woorden van *Mahomet*, die dezelve niet in zynen *Alkoran* heeft doen ſchryven; maar, ziende dat hy alreeds veele navolgers had, en'er dagelyks noch meer kreeg, dezelve alleenlyk daar na verordende, om hen t' onderſcheiden van de Chriſtenen, die den voorhuid hebben, en van de Jooden, die op een andere manier beſneeden zyn als zy lieden, hoewel hunne beſnydenis by de Mahometanen aangenomen zy.

Nu, gelyk 't een teken van ongehoorzaamheid aan de Wet zou weezen, onbeſneeden te zyn, worden de geenen, welke den voorhuid noch hebben, als de kinderen van vyf of zes Jaar, de Chriſtenen, en anderen, daar men nooit iets afgeſneeden heeft, tot het openbaar Gebed niet toegelaaten. 't Is waar, dat'er aan de deuren der Tempels geen onderzoekers van de beſnydenis zyn: maar indien een Chriſten, gelyk wel gebeurd is, de ſtoutheid had van het Gebed by te woonen, en'er op betrapt wierd, zou hy levendig verbrand, of ten minſten ge-empaleerd worden.

Hoewel de geene die beſneden ſullen werden, om redenen reeds gezegd, elf of twaalf Jaaren moeten oud geworden zyn, zo werden ook wel eenige beſneden, wanneer zy den ouderdom van zeven of acht Jaaren bereikt hebben. Jonger worden ze gemeenlyk niet beſneeden, maar wel ouder, als van veertien of vyftien Jaaren, en meer, na het believen der Ouders, als werdende deze plechtelykheid wel uitgeſtelt door armoede, als die geene die te beſnyden zyn, of haare Ouders, de koſten, welke tot de beſnyding vereyſcht worden, niet konnen opbrengen, wanneer zy genoodzaakt zyn te wachten tot dat ymand van vermogen het de zyne laat doen, en zy onder zodanigen geſelſchap ſchuilende, den laſt der onkoſten mogen ontduiken.

De dag dan van deze plechtigheid beraamd zynde, bereid men een Gaſt-maal ten huize van den geenen die beſneeden zal worden. Deze, koſtelyk opgeſchikt, en op een Paard of Kemel gezet, word aldus door de gantſche Stad, zo ze niet te groot is, omgevoerd, of anders maar, gelyk als te *Conſtantinopolen*, door de Wyk daar hy in woond. Zyne Schoolieren, of Makkers, volgen hem altemaal te voet met een groot Vreugde-geſchrey, om dat men hem in het getal der *Muſulmans*, of waare geloovigen, ſtaat aan te neemen. d'Omryding gedaan, en het volk weder in huis gekeerd

 zynde,

zynde, doet den *Imam* van de *Moſqueë* der Wyk een kleyne vermaaning over d'aanſtaande operatie; waar na een Barbier de Jongen op de *Sopha*, of zoldering, gezet hebbende, houden twee Knechts een uitgeſpreide doek voor hem. Thans word de voorhuid, zo ver als 't mogelyk is, voorwaarts gehaald; met een tang even boven het hoofd vaſtgekneepen, en netjes met een ſcheermes afgeſneeden: 't welk gedaan zynde, toont hy het afgeſneeden gedeelte aan die gene die tegenwoordig zyn, het zelve ſteekende op zyne vinger, rondom, roepende ondertuſſchen tot verſcheidene maalen: *Alla Hecber ia Alla Alla.* Hier na verbind hy den beſneedenen, die door zyn geſchreeuw genoegzaam te kennen geeft, wat pyn hem een wond, gemaakt op een zo gevoelige plaats, veroorzaakt; en d'omſtanders hun gejuig verdubbelende wenſchen den beſneedenen geluk met dat hy onder het getal der Geloovigen is aangenomen, en neemen plaats aan de *Sofra*, of Turkſche tafel, daar ze volgens het vermogen der Ouders van den nieuwen *Muſulman* onthaald worden.

De mildheden, welke de Lieden van vermogen op de beſnyding hunner Kinderen betoonen, bedraagen dikwils groote ſommen, want behalven de geſchenken, die zy aan menigte van kleyne Jongens geeven, welke met eenen op hunne koſten beſneeden worden, en de Gaſtmaalen voor al de Wereld, deelen ze ook nog groote Aalmoeſſen aan d'Armen van hunne buurt uit, op dat zy van God genade voor den nieuw beſneedenen en zyn gantſche geſlacht mogen verwerven.

De plechtigheid omtrent de beſnyding der *Renegaden*, of verloochenden, is ten naaſten by dezelve, uyt gezondert dat, dewyl ze gemeenlyk arme wurmen zyn, men hen twee bekkens nadraagt, om 'er d'Aalmoeſſen, welke de meeſte aanſchouwers hen niet weigeren, in te verzamelen. Zy draagen, zo wel als d'anderen, een Pyl in de rechterhand, welke zy om hoog houden, met het yzer benedenwaarts, om het volk te doen gelooven, dat zy zich eer met duizend ſteeken zullen laaten doorbooren, als het Mahometaanſche Geloof verzaaken. Maar de verſtandigſte Turken wantrouwen zich gemeenlyk wegens d'opregtheid deſer nieuwe *Muſulmans*, hebbende al overlang d'ondervinding, dat dusdanige lieden, welke hunne Religie, daar ze mogelyk nooit goede gevoelens voor hadden, zo licht verlaaten hebben, de geene, welke zy als dan omhelzen, en waarom zy deze ceremonie aan hun lighaam laaten pleegen, even licht verlaaten; 't geen hen als een ſpreekwoord doed zeggen: *Er kim ſena Giaour olmichidi eche ei Muſulman olur*, beteekenende, *Al die een kwaad Chriſten geweeſt is, zal nooit een goede Turk zyn.* En waarlyk, al het kwaad, 't geen in Turkyen geſchied, komt eer van de kant der *Renegaden*, als van die der Turken, welke gemeenlyk van een heel beleefden en handelbaaren inborſt zyn, inzonderheid als ze lieden ontmoeten, die zich na hunne manieren van doen weeten te ſchikken, en zich 't onthouden van de dingen, die hen argeren, of aanſtoot geeven. Maar het getal dezer *Renegaden* is grooter als dat der Turken zelfs, en de meeſte *Baſſas*, en hun gantſche gevolg, beſtaan uit die verloochenaars van het Chriſten, of het Joodſche geloof.

Daar zyn driederhande *Renegaden.* d'Eerſte zyn de geenen, die het lot onder de Tribuit-kinderen, welke den Grooten Heer van tyd tot tyd door zyn gantſche Ryk doet lichten, omvangt: de tweede, die met opzet van Religie veranderen, in de hoop mogelyk van hunne fortuin daar door te zullen verbeteren: en de darden, die het niet worden als uit vrees der ſtraffen, welken zy mogelyk hier of daar over hebben verdiend; of door de kwaade handelingen van den geenen, dien zy het ongeluk hebben van tot Patroon aan te treffen. 't Getal dezer laatſten is het minſte.

De Slaaven der Turken hebben het zo kwaad niet, als men zich wel inbeeld. Zy zyn dikwils de tweede Meeſters van het huis: en men heeft zelfs exempelen van Slaaven, welke zich zo wel by hunne *Agas* bevonden, dat, na dat zy 'er de vryheid af verkreegen hadden, en weder in *Europa* gekeerd waren, alwaar zy het zodanig niet vonden als zy verhoopten, zy weder na Turkyen getoogen zyn, om zich vrywillig weer te begeeven tot de boeyens, welker ſwaarte hen ondraagelyk had geſcheenen. Deze Slaaven zyn gelukkig in het midden van hun ongeluk, wanneer zy zich in eenige groote Stad bevindende, een goeden *Aga*, en eenig byzonder Talent hebben; wordende als dan van hunne Meeſters bemind; die hen niet beletten ter Kerk te gaan, en 'er hunne Godvruchtigheid te pleegen. Zy ſtaan ook dikwils wel met hunne Meeſtereſſen, welke door d'aangeboorene Vrouwelyke mededogendheid de ſtrengheden hunner ſlaaverny met geſchenken en gaaven veel verlichten. 't Is derhalven zulk een rampzalig lot niet, als men zich wel inbeeld, ſlaav van een *Mahometaan* te zyn. Men ziet 'er zelden, die door hunne Meeſters gedwongen worden het geloof te verzaaken: en hoewel de goede *Muſulmannen* zich een wet maaken van de geenen, welke zy onder hunne heerſchappy hebben, ten minſten drie maal daags tot het omhelzen van den *Alkoran* aan te maanen, vind men 'er echter weinige die hen met quade handelingen daar toe dwingen.

'k Moet hier ook, noopende de beſnydenis noch byvoegen, dat de plaats van deze bloedige ceremonie onbepaald is, gelyk ook de tyd, en de verkiezing van den geenen, die ze verricht; konnende geſchieden in het bad, of in huis door een *Imam*, zo wel als door een Heelmeeſter, als 'er maar een is: want zynde ſlechts een teken der *Mahometaanery*, en niet een Sacrament, laat het allerhande Perſoonen en plaatſen toe, zo wel als de verſcheidenheid van Jaaren.

Men verwacht deze ceremonie niet om den kinderen een naam te geeven: en hoewel zy een Peter of Gevader hebben, is het niet om hen de eerſte te noemen. Dit geſchied in huis zo haaſt als ze gebooren zyn, wanneer de Vader door een loffelyke gewoonte hen op d'armen neemt, en om hoog heft om ze God aan te bieden, en, leggende hen vervolgens eenige korlen zouts in den mond, hen met den naam noemt, zeggende: *Godgeve, N. N. dat zyn Heilige Naam u altyd zo ſmaakelyk moge weezen, als dit zout, 't geen ik u in den mond leg; en dat hy u belette d'aardſche dingen te ſmaaken.* Wat belangt de geenen, welke in hunne jonge Jaaren, voor deze beſnyding komen te ſterven, men acht dat ze door die van hunne Ouders zalig zyn, en breekt hen alleenlyk de Pink van de ſlinker hand, eer ze begraaven worden, tot teken van hunne onbeſneedenheid.

Eindelyk, indien het gebeurd dat een Jood tot de Mahometaanſche Godsdienſt wil overgaan, word hy niet beſneeden, ter oorzaak dat hy alreeds beſneeden is, en hoewel de Joodſche beſnyding, gelyk hier voor is gezegt, van de Turkſche verſcheelende zy, kan ze echter by deze gelegentheid volſtaan. Men doed hem alleenlyk de belydenis des Mahometaanſchen Geloofs (*la illa, illala, Mehemet reſul alla*, betekenende als gezegt is, *daar is geen God dan God, en Mahomet is zyn Propheet*) overluid uitſpreeken, terwyl hy ondertuſſchen zyne voorſte vinger opheft, en daar mede is hy een Turk. Zy behoeven ook alvoorens geen Chriſtenen te worden, gelyk veele zich hebben laaten wys maaken: want dan zouden ze immers het verbonds teken der Chriſtenen, den Doop, moeten ontfangen hebben; maar dit verbondsteken is by de Turken niet in gebruik. Doch moogelyk is deze waan hier uit geſprooten, dat de Jooden, wanneer zy tot het Mahometaanſche Geloof overvallen, ten opzichte van onzen Heiland geloo-

ven moeten 't geen de Muſulmans gelooven, te weeten, dat *Jeſus Chriſtus* het Woord Gods is, ontfangen door Gods Adem of Geeſt, en geboren uit de Maagd *Maria*; dat hy de *Meſſias* is, enz. Doch dit geloof maakt hen echter geen Chriſtenen, zo weinig als de Mahometanen zelfs Chriſtenen zyn; hoewel het haar van Chriſtus iets doet gelooven, 't geen de Jooden van hem loochenen.

De Heer Thevenot verhaald dat de Mooren in Egypten in 't ſtuk der beſnydeniſſe bygelooviger zyn als de Turken zelve, om dat deze Mooren zelfs haare Dochters laaten beſnyden, 't welk de Turken niet doen; welke beſnydeniſſe door Vrouwen geſchied, dezelve een ſtuksken van dat geene dat de Anatomiſten de *Nymphe* noemen, affnydende.

Vergeeving der Vyanden.

Gelyk de vergeeving der Vyanden zo wel de gemeene ruſt betreft, als ze uitdrukkelyk door den Zaligmaaker onzer zielen gebooden is, moet men zich niet verwonderen dat de Turkſche Wetten (zynde een verdurvene ſamen-hooping van 't geen zy goed oordeelden te zyn onder de Chriſtenen, Jooden, en Afgodendienaars) aan de *Muſulmannen* gebooden hebben hunnen byzonderen Vyanden te vergeeven: want noopende de Vyanden van den Godsdienſt en den ſtaat zyn zy gehouden gantſch andere gevoelens te hebben.

Daar is dan by na geen haat onder de Turken, en als zy 'er eenige reden toe hebben, mogen zy den Vrydag, by hen ge-eerd als by ons den Zondag, niet laten overgaan, zonder zich met hunne Vyanden te verzoenen: of ten minſten, zo zy het niet konnen doen, moeten zy, eer ze zich tot het gebed, daar zy op dien dag toe gehouden zyn, begeeven, voor God betuigen, dat ze hunne Vyanden vergeeven; geloovende anderſins, dat ze niet verhoord zouden worden.

Op dezen grond is het aan alle de Mahometanen, door geheel *Turkyen*, ten uitterſten verbooden zynen Naaſten eenig ongelyk te doen; 't zy met den mond, door hem te laſteren; 't zy met de handen, door hem te ſlaan, of hem zyn goed 't ontneemen; of eindelyk, door iemand anders op te maaken tot hem kwaad te doen. In tegendeel zyn'er ſtraffen geſteld voor de geenen, die hier tegen komen te misdoen. De ſtok (dien zy gelooven van den Hemel afgedaald te zyn, ter oorzaak dat ze meerder eerbiedigheid onder hen indrukt, en hen meer in hunne plicht houd, als de heiligſte Wetten onder ons doen) is d'eenigſte pen, waar mede zy de vonniſſen, tegens de ſchuldigen geveld, ſchryven, en ter uitvoering doen ſtellen. 't Is genoeg, dat de *Soubachy* nu en dan eens door de ſtraaten gaat, om d'ingezetenen van een Stad te doen gedenken dat de minſte ſtorm, die 'er onder hen mag komen t' ontſtaan, genoeg zal weezen om, niet alleen op de belhamels, maar ook op d'onnozele aanſchouwers, een hagelbuy van ſtok-ſlagen te doen vallen, niet tegenſtaande al het geſchreeuw van van *Toba Sultanum*, dienende den geenen, die geſlagen worden, om vergeeving van hunne misdaden te verzoeken. In deze vrees houd yder zich ſtil: en die wel geſchil met malkander wilden maaken, durven hunne gal niet ontlaſten, uit vrees dat ze ook hunne beurs, indien ze aan den *Divan* aangeklaagd wierden, van eenige duizend *Aſpers* zouden moeten ontlaſten; en noch minder malkander ſlaan, op dat ze niet met gevoeliger ſlagen geſtraft mogen werden: en die hen een begin zien maaken van malkander te ſchelden, of te beleedigen, op de zelve ſtraffen gehouden zynde hen te ſcheiden, verlaaten hen niet, voor dat de zaak geëffend zy. Ook ziet men noch meeſten tyd, dat zy hen noodzaaken aanſtonds na hunne geſchillen malkander t' omhelzen, en een vriendſchap, welke voor altyd verbrooken zou zyn, indien men de blinde drift van twee vervoerden had laaten begaan, zonder 'er tuſſchen te durven ſpreeken, (gelyk maar al-te veel aan verſcheidene oorden van Chriſtenryk geſchied) weder aan te binden.

Als

Als de geenen, die kyven of vechten, niet op willen houden wat vermaaningen men ook moge doen, en welke plaats uit den *Alkoran* men bybrenge, 't geen zelden gebeurt, trekt men hen met geweld van malkander; en roepende *charæ ulla*, 't geen zo veel wil zeggen al *by de Wet Gods*, brengt men hen voor den *Kady*, of een anderen Rechter, om over hunne hardnekkigheid geſtrafd te worden. Ten dien einde legt men den ſchuldigen op den rug; en geevende hem ten minſten twee of drie honderd ſtokſlagen op zyne voetzoolen, vaſtgemaakt aan een *Falaque*, doet men die geenen, die zynen toorn in 't lyden gebracht heeft, zyne vervoerdheid met twee a drie duizend *Aſpers* betaalen.

De ſtrengheid dezer Wetten houd de Turken, welke anderen wilden ſchelden, of verongelyken niet alleenlyk met geweld binnen de paalen van hunne plicht; maar heeft hen ook allengs gewend tot niet te ſweeren, en den Heiligen Naam Gods door hunne laſteringen niet t' ontheiligen: gelyk zo veele anderen, welke veel heiliger Wetten hebben als zy lieden, ſtraffeloos doen. 't Is om die reden, dat de ſwaarſte eed, dien zy in den mond neemen, wanneer zy iets willen verzekeren, is *valla hebilla*, beteekenende, *by den God dien ik aanbid:*

Maar de Turken, die het verſt van *Conſtantinopolen* af leggen, en by gevolg meerder omgang met de Chriſtenen hebben, en het ſlechte volk onder hen, bedienen zich van de eeden en vloeken der Grieken, en andere, dewyl zy 'er geen eigene in hunne Taal hebben; evenwel gebruiken zy ze eer by manier van vleyen en ſtreelen, als van ſchelden.

Doch zy zyn echter niet altyd zo gematigd, inzonderheid het ſlechte volk, en als ze lieden van een anderen Godsdienſt voor hebben, bejegenen ze dezelve zeer kwaalyk; en in ſteê der zoete woorden *janum*, *ikiguſum*, *cardache*, (myn hert, myne oogen, myn broeder) en anderen die zy gemeenlyk gebruiken, hoort men niets uit hunne mond komen, als *giaour*, *kuper*, *diuſis*, (*ongeloovige*, *hond*, *zonder geloof*) en andere diergelyke vervloekingen.

Maar de geenen, die wat boven het gemeen verheeven zyn, als de Kooplieden en Wet-geleerden, zyn gemeenlyk zeer geſpraakzaam en beleefd: en als ze zin in een vreemdeling krygen, betoonen ze hem zo veel lief-koozingen en goed onthaal, als of hy van hun Land of Godsdienſt was, voornaamentlyk zo hy in de Turkſche taal met hen kan ſpreeken.

Ziet daar wat de Vergeeving der Vyanden belangt; waar na tot het gebed, en 't geen daar toe behoord, overtreedende, moet men zich, dewyl de Mahometaanſche Godsdienſt niet gegrond is als op de menigvuldige Gebeden, niet verwonderen dat de Turken dezelve zo geſtaadig herhaalen. Zy gelooven, dat de Jooden en Chriſtenen het gebod, 't welk God aan hen had gedaan van hem dikwils te bidden, niet gehoorzaamd hebbende, hy aan *Mahomet* beval den *Muſulmans* voor te ſchryven, dat zy hunne gebeden vyftigmaal daags aan hem zouden richten: maar deze, voorziende dat zyne navolgers dit gebod niet wel zouden konnen onderhouden, deed zo veel by God, dat hy zich vernoegde met het tiende gedeelte, en dat dit groot getal van vyftig gebeden daags tot vyf wierd gebracht. Bede-ſtonden, enz.

Nu gelyk ze geen Klokken, of Slag-werken, mogen hebben, moeſt men Menſchen aanſtellen, welke hen met roepen den tyd aankondigden dat ze ter Tempel moeſten gaan, of ten minſten in huis bidden. Deze Roepers heeten *Muaſſins*, van twee Arabiſche Woorden *Majaz zin*, betekenende *ſtem in 't oor*. Zy klimmen ter geregelde uuren vyf-maal daags op de *Minarets* der *Moſqueën* doch zo 'er geen zyn, gaan ze in de deur ſtaan, en, ſteekende de duimen in d'ooren, ſchreeuwen ze luids-keels *allah hecber*, en het overige, na de gelegentheid van den dag mede brengt.

't Ge-

'tGebed word dan vyf maal daags aangekondigd, te weeten met het krieken van den dag, op den middag, 's namiddags omtrent vier uuren, met het ondergaan van de Zon, ('t geen d'Italiaanen en Turken vier-en-twintig uuren noemen) en omtrent middernacht. d'Eerſte dezer gebeden heet *Salem*, of *Sabah namaſi*; de twede, *Euylai namaſi*; de derde, *Kindi namaſi*; de vierde, *Accham namaſi*; en de laatſte, *Yatiſi namaſi*, of *Slaap gebed.*

De Turken blyven zelden in gebreke omtrent deze vyf bede-ſtonden, maar voornaamentlyk omtrent de eerſte, en de twee laatſten: want indien men gewaar wierd, dat zy van de vyf, welke hen gebooden zyn, ten minſten deze drie niet voldeeden, zouden zy 'er ſtrengelyk en voorbeeldelyk over geſtraft worden. Daar is ook niets, 't geen 'er hen af kan bevryden: want zo ze niet in ſtaat zyn om ter *Moſqueë* te gaan; zyn ze gehouden te bidden ter plaatſe daar ze zich bevinden, en zelfs als ze op eenige Reis zyn, van het Paard te ſtygen, gelyk ik elders gezegt heb. En reizen ze in geſelſchap van een *Karavaane*, houd de *Karavan-Bachi*, of Karavaan-meeſter, ſtil, en, wendende zich na de *Kobbe*, of de kant van *Mecha*, roept hy zelve, of doed door een ander roepen, dat het tyd om te bidden is; waar op alle de Turken gehouden zyn af te ſtygen, en zyn voorbeeld te volgen. De Chriſtenen, die zich in deze *Karavaane* bevinden, konnen, zo 't hen belieft, te Paard blyven; doch mogen, terwyl d'anderen bezig zyn met bidden, niet voort-reizen: ten ware dat zy zich veel ſterker bevonden; want als dan gaan de Turken aan een kant om hun gebed te doen.

Behalven deze vyf bedeſtonden, welke de *Mueſims* dagelyks van de *Minarets* afkondigen, zyn 'er nog twee anderen, namentlyk die van den Vrydag, zynde hun ruſtdag, en die van den *Ramadan*, of de vaſten. d'Eerſte heet *Salah*, en geſchied des morgens ten negen uuren; en de tweede, *Taravié namaſi*, en geſchied des middernachts geduurende de gantſche Maan van de *Ramadan*, en met de volle Maan der twee andere Maanden die 'er voorgaan, te weten den vyftienden der Maan van *Regeb*, en den zelven dag van die van *Chaban*. Alle deze gebeden, waar af de voornaamſten in d'Arabiſche taal gedaan worden, duuren yder niet boven een half uur, en de gewoonlyke niet boven een quartier.

Als de *Salah* van den Vrydag geëindigd is, mogen de koop en hand werks-lieden hunne winkels weder open-zetten: want zy zyn niet gehouden hunne Sabbath-dag verder te vieren; en die 't van noden hebben, vallen weder aan den arbeid: doch de lieden van vermogen, en die het zonder nadeel hunner zaaken konnen miſſen, gaan malkander gezelſchap houden, en brengen den tyd in ledigheid door.

De roep der *Muëſims* is niet lang te *Conſtantinopolen*. Zy zeggen niet anders als *Alla Hecber*, 't geen zy, gaande rondom de Galderyen of tranſen der *Minarets*, tot verſcheidene maalen herhaalen; gelyk ook hunne geloofsbelydenis; 't welk zy beſluiten met te roepen *Ahia elſela*, betekenende, *komt dan tot het gebed*, *ik aankondig het u.* Hoewel deze woorden Arabiſch zyn, worden ze echter by de Turken gebruikt en verſtaan.

De gebeden vallen doorgaans zeer eenvoudig, voornaamentlyk in de kleyne *Moſqueën*, en op de gewoonlyke dagen: maar geduurende de *Ramadan*, en op andere vermaarde daagen, zyn ze veel hoogdraavender.

De *Muëſims*, en die hen op de *Minarets* verzellen om met hen te roepen, maaken ſomtyds een ſamenſtemming, welke niet onaangenaam in der Turken ooren is, en inzonderheid wanneer de roepers op de *Minarets* van eenige voornaame *Moſqueë* vergaderen, gelyk die van Sultan *Achmet*, gebouwd in de *Hippodromus*, of Renbaan. Deze *Moſqueë* heeft zes van die Minarets, en aan yder der zelven drie Galderyen,

krie-

krielende op groote Heilige dagen van het yverigſte zoort der *Muſulmans*, welke altemaal zeer luid, en met verſcheidene toonen roepende, een Symphonie maaken, bekwaam om het oor der Mahometaanen te ſtreelen, doch niet om dat der Chriſtenen te behaagen.

Monſr. *Grelot* verhaalt hier over een onvoorzichtig, doch ook te gelyk kinderachtig geval, 't geen echter met een al te treurig eind wierd beſlooten. Toen ik, zegt hy, te *Conſtantinopolen* was, gebeurde het, dat op een dag van den *Bairam*, of Paaſch der Ottomannen, terwyl de *Muëzims* een diergelyke harmonie maakten, een jonge Griekſche Chriſten, die tien of twaalf Jaaren oud mogt weezen, gaande voor by de *Moſquée*, en hebbende geen behagen in dit geſchreeuw der Turken, het zelve begon na te bootzen, 't zy dat hy den ſpot met hen wilde dryven, of dat hy niet wiſt, in wat gevaar hy zich ſtelde. Eenige Mahometaanen, die na de *Moſquée* gingen, dit hoorende, greepen hem aan, en trachtten hem, als een kind, met geſchenken, en liefkoozingen tot het Turkſche geloof te verlokken: doch ziende dat hy zich niet liet beweegen, meenden zy met geweld uit te werken, 't geen zy met geeven en ſtreelen niet hadden konnen doen, en ſmeeten hem in de gevangenis. Na eenige dagen wierd hy op nieuws aangezocht, maar geen ander antwoord bekomen, als ſtrydende tegens de gedachten van hem ooit het Chriſten geloof te zullen doen verzaaken; willende deze Jonge Griek, door een t' eenemaal heilige Edelmoedigheid, liever de ſtokſlagen, en de dood zelve, (gelyk hy ook naderhand voor het ſwaard moeſt bukken) verduuren, als eenig teken aan de Turken toonen van hunne Religie t' omhelzen, of eenige woorden van hunne geloofs belydenis te willen zeggen. In tegendeel, hy beſteede de laatſte zuchten van zyn leven met die ſchoone woorden, welke de Griekſche Kerk zo menigmaal in haare gebeden herhaalt, ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, *ontfermt u onſer O Heere!* 'telkens te zeggen; en ſtervende aldus in de belydenis van het Chriſten geloof, heeft hy ongetwyffelt de kroon des Marteldoms weggedraagen.

Hoewel de Roepers zo veel geruchts niet maaken met hunne ſtem, als de Klokken met hunne klank, doen zy zich echter ver genoeg hooren: en gelyk 'er geene karoſſen langs de ſtraaten van *Conſtantinopolen* ryden, en dat 'er zeer weinige van die ambachten zyn, die d' ooren verdooven, dringt hunne ſtem, die klaar en ſchel is, met gemak door alle de wyken der Stad heen, en doet zich ook zelfs by ſtil weder op een merkelyken afſtand buiten in het veld hooren.

't Getal der *Muëzims* is zeer groot, en word noch niet weinig vermeerderd door de geenen, die deze bediening niet aan de *Moſquëen* hebbende, echter op de *Minarets* gaan, om het vermaak van het roepen te genieten, en zich een verdienſte te maaken, van de Bedeſtonden aan de goede Muſulmans aan te kondigen.

De laatſte bereiding, welke de Turken tot het gebed maaken, beſtaat in zich verſcheidene maalen te waſſchen; welke waſſchingen zy, ter oorzaak dat ze vyf in getal zyn, met vyf onderſcheydentlyke naamen noemen. Wel is waar, datze niet gehouden zyn die alle vyf waar te neemen, eerze zich tot bidden gaan begeeven; maar des niet tegenſtaande maken zy van de zelve groot werk. *d' Eerſte* van allen, en d'algemeenſte, dewyl ze zo wel van de Chriſtenen als van de Turken gebruikt word, is de gewoonlyke *bading*, welke zy *Amam* noemen. De *tweede* is voor de lighamelyke noodzaakelykheden, en word *Tafarat* of *zindelykheid* geheeten. De *darde* geſchied om zich te reinigen van d'onzuiverheden, waar in zy den nacht of den dag gevallen mochten weezen, en heeft den naam van *Gouslu*, of *zuivering*. De *vierde* is ingeſteld om zich te waſſchen van alle d'andere vuiligheden, welke zy door de werktuigen der vyf natuurlyke

Waſſingen der Turken.

zinnen over zich gehaald mogen hebben. Tot het benaamen van deze bedienen zy zich van een Perſiaanſch woord, *Abdeſt*, betekenende *'t water in de hand*, of *afwaſſinge*. En de *laatſte* is de geene, welke aan de lighaamen der dooden geſchied, en word *Eubu-jakmaks* of *dood-waſſing* geheeten.

Om dat van deze waſſchingen zeer veel af hangd, 't welk verſtand van den Mahometaanſchen Godsdienſt, en des zelfs plechtigheden kan geven, heeft de Heer Grelot van de zelve nodig geacht breedſpraakelyk te handelen, van 't welk wy, om den Nederlandſchen Leezer 't vermaak te geven, van daar aan mede te konnen deel hebben, alhier een uittrekzel ſullen inlaſſen.

Amam I. Van alle de Natien der Wereld, zegd hy, is 'er geene, welke zich zo zeer bekommert met de zuiverheid, als de Mahometaanſche, zo onder de Turken, als onder de Perſiaanen. Deze volkeren hebben 'er zich een grondwet, of om beter te zeggen, de gantſche wezendlykheid van hunne Religie, beſtaande niet als in uiterlyke ceremonien, van gemaakt. Ter dezer oorzaak zyn zy genoodzaakt geweeſt een menigte van plaatzen, verordend tot baden, daar zy zich het gantſche ligchaam in konden waſſchen, te doen bouwen. Men heeft 'er een zeer groot getal van in alle de voornaamſte Steden van *Turkyen*, en onder die zelfs veele, welke niet behoeven te wyken voor d' oude *Thermen* der Roomſche Keizers. Men zie maar die van de Stad *Bourſa*, die van een natuurlyk warm water zyn, 't welk in groote marmere kommen ontfangen word, van welke ſtoffe ook de banken of zit plaatzen zyn gebouwd. Het dak beſtaat uit twee zeer ſchoone Koepels, ſtrekkende zich over twee groote kamers, waar af de lucht en het water van verſcheidene warmte zyn. Eer men 'er intreed, ontkleed men zich in een andere groote zaal, die koelder is; zulks dat alle deze gebouwen noodzakelyk ten minſten drie groote zaalen hebben. d' Eerſte is van een zeer getemperde lucht, en echter warmer als de geene welke men op de ſtraat gevoelt; de twede van een grooter warmte; en de darde zo heet, dat men 'er geen oogenblik kan weezen zonder te ſweeten.

Allerhande lieden worden tot deze baden toegelaaten, de Chriſtenen en de Jooden, zo wel als de Turken, vermits ze tot gemeen nut, en de zuiverheid en gezondheid van al de Wereld gebouwd zyn. Ik geloof ook, dat men het aan dezelven moet toeſchryven, dat d'Ooſterlingen zo veele ziektens niet onderworpen zyn, als wy; en dat zy het noch veel minder zouden weezen, indien zy 'er zo dikwils niet in gingen. 't Is hier mee als met den Wyn, de Tabak, de Medicynen, enz. welke men niet moet gebruiken, dan uit noodzaakelykheid: anderzints doen ze meer ſchade, als voordeel aan de gezondheid; waar af men ontallyke voorbeelden te berde zou konnen brengen. Even zodanig is het ook met d'Ooſterſche baden. Daar zou geen beter ding in de Wereld weezen, zo men 'er ten hoogſten maar een-maal ter Maand ging: maar vermits 'er de Turken zich by na alle dagen gaan waſſchen, worden 'er hunne herſſenen zo vochtig door gemaakt, dat de meeſte met een geſtadige *ophthalmie*, of *traanooging*, gekweld zyn, die hen geweldig hinderlyk is. Ondertuſſchen, dewyl de Mahometaanen zo naauwkeurig zyn in de belagchelyke geboden van een zo kwalyk gegronde Religie, als de hunne, t' onderhouden, willen zy, wat men hen ook moge zeggen, hunne gezondheid door het menigvuldig gebruik van het bad liever benadeelen, als, voor zo veel in hun vermogen is, niet te voldoen aan 't geen de Wet hen gebied.

Zy gaan altemaal zo dikwils in 't bad, dat hunne gewoonlyke inkomſten het niet zouden konnen optobben, indien het 'er zo duur viel als elders: maar gelyk 'er geen vaſte prys toegeſteld is, en dat yder geeft 't geen hem belieft, konnen ze met drie of vier *Aſpers* volſtaan, welke

welke omtrent twee ſtuivers maaken. Doch de Franken moeten meer geven. De tyd van het baden is bepaald. De Mannen komen 'er van 's morgens vroeg tot aan den middag; en het overige van den dag is voor de Vrouwen. Nooit gaan zy 'er te gelyk; 't zy dat ze met de Ouden gelooven, dat het niet al te gezond is voor de Mannen zich ter zelver plaatſe, en ter zelver tyd, als de Vrouwen, te waſſchen; of dat, d'eerbaarheid zulx niet toelaatende, het hen uitdrukkelyk op ſwaare ſtraffen verbooden is, zich daar ſlechts omtrent te vertoonen. De jongens alleen, en ten uiterſten tot zeven of acht Jaaren, mogen met hunne Moeders, Moeyen, of Nichten in het bad komen; als hebbende van zulk een tederen ouderdom niet te vreezen: en voor dezen behoeft niet betaald te worden, ten ware het uit beleefdheid geſchiedde. Ondertuſſchen zyn 'er egter onder deze jonge knaapen liſtig genoeg om 'er de Vrouwelyke ſpelletjes gade-te-ſlaan: want de Turken gaan 'er al zo veel om vermaak, als uit noodzaakelykheid. En ik heb 'er gekend, welke in hooger Jaaren noch wel geheugenis hadden van 't geen zy 'er hadden gezien: maar gelyk het meeſte gedeelte niet tot eer der Ooſterſche Juffers ſtrekt, wil ik liever ſwygen, en gelooven, dat het kinder praatjes zyn, en van dat zoort, daar *Juvenalis* af ſpreekt.

Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lavantur.

Men wacht niet meer, gelyk men eertyds by de Romeinen deed, na het luiden van de klok, om het volk badwaards te doen gaan. Men opent ze 's morgens ten vier uuren, en ſluit ze niet voor 's avonds omtrent acht uuren. Geduurende al dezen tyd, hoort men 'er nooit gerucht of geſchil, noch dat iemand eens anders kleederen of beurs geſtoolen heeft: en aldus behoeft men, gelyk *Ovidius* meld, geen deurwachter te ſtellen, om de kleederen te bewaaren.

Cum cuſtode foris tunicam ſervante puellæ.

Wel is waar, dat, zo het Manvolk aan deze oude gewoonte niet meer gehouden is, de Vrouwen ze noch niet achter gelaaten hebben. Yder tracht zich op 't beſt op te ſchikken; en gelyk z'er in groot getal gaan, en 'er den gantſchen namiddag blyven, eerder om te praaten, en 'er hunne Vriendinnen te bezoeken, als uit noodzaakelykheid, brengen zy haare oude Slaavinnen mede, welke in d'eerſte zaal by de klederen hunner Meeſtereſſen blyven wagten, want weetende by ondervinding, zo wel als *Ovidius*, alle de ſtreeken der baden, is hen ook niet onbekend, dat

Condunt furtivos balnea multa jocos.

't Is hierom dat men langs ſtraat altyd Slaavinnen achter hen ziet gaan, welke het lywaat en andere noodzaakelykheden van hunne Meeſtereſſen, en der zelver Vriendinnen, op hun hoofd draagen, benevens de bereidzelen van een Collation; welke zy gemeenlyk onder malkander houden, en die niet beſtaat als in eenige *Salvas* of konfituuren. Al deze toeſtel word, terwyl zy in het bad gaan, in de bewaaring van die oude Wyven gelaaten; en aldus onderhouden zy noch, 't geen ten tyde van *Martialis* geſchiedde, daar het de manier was, dat

Supra togulam luſca ſederet anus.

Zo de Turkſche en Griekſche Chriſtene Vrouwen deze gewoonte der oude Roomſche Dames, omtrent het bewaaren van hunne kleederen, gehouden hebben, zy hebben ook die, betreffende het cieraad hunner Perſoonen, niet verlooren laaten gaan, draagende een byzondere zorg om zich het hair, en de nagelen van handen en voeten, met het poeyer van een zeker kruid, 't geen d'Arabiers *Elhanna*, en de

Turken *Alcana* noemen, rood of ros, en de wink-braawen en hairtjes der oog-leden ſwart te verwen, gelyk die daar *Juvenalis* af zegt,

Illa ſupercilium, madida fuligine tactum,
Obliqua producit acu, pingitque, trementes
Attollens oculos.

De manier van de geenen, die in 't bad komen te waſſchen is heel byzonder. Na dat men zich in d'eerſte zaal gantſch naakt ontkleed heeft, bind men een groot ſervet om 't lyf, 't geen zy *Fota* of *Peſtemal* noemen, en gaat aldus door de twede zaal, die warmer is als de eerſte, in de darde, daar men ſweet. Hier legt men zich vlak op de buik neder, in 't midden van de zaal, op een verhevenheid van Marmer, zynde de warmſte plaats van het gantſche bad, alwaar, na genoeg geſweet te hebben, een knegt van de Bad-meeſter komt, die den Baader d'armen rekt en buigt, zo voorwaarts als achterwaarts, en vervolgens ook de beenen; waar na hy op handen en voeten, zynde mede gantſch naakt, uitgezondert een doek voor de ſchamelheid, met een wonderlyke geſwindheid langs den rug en de dyen heen kruipt, en hem vervolgens na een andere plaats brengt, daar verſcheidene kommen en kraanen van warm water zyn, waar mede hy hem over het gantſche lighaam waſcht, vryvende hem wyders met een zakje van kamelot, barkaan, of andere diergelyke grove ſtof, daar hy de hand in ſteekt. Thans zeept hy hem, en waſcht hem op nieuws. Deze barkaane zakjes, of vryfdoeken, zyn gevolgd op de Roskammen der Ouden, voor zo veel het gebruik belangt, doch niet nopende de gedaante, of de ſtoffe: want ze zyn vierkantig, en dienen om den huid van alle vuiligheid, welke zich op het lighaam gezet mag hebben, te zuiveren; gelyk de Roskammen waren om te ſchrabben. Maar vermits zy ſlegts van eenige grove ſtof zyn, vallen ze gemakkelyker en handelbaarder, als die metaale inſtrumenten, welke een handvatſel hadden, en by na van maakſel waaren als een ſnoey-mes. Dezelve vryheid, welke de Romeinen omtrent hunne Roskammen hadden, hebben de Turken ook omtrent hunne vryfdoeken. Yder kan de zyne hebben, en ze na 't bad doen brengen, om ze voor hem alleen te gebruiken; gelyk die *Criſpyn*, van wien de Poëet *Perſius* zegt,

I Puer, & ſtrigiles Criſpini ad balnea defer,

door zynen knegt liet doen. Maar gelyk de Turken niet vies vallen van na malkander uit dezelve vaten te eeten en te drinken, en zelfs de kleederen van een geſtorvene Peſt-zieke te draagen, maaken ze ook geen ſwaarigheid om met dezelve zakjes gevreeven te worden, als men ze maar eens heen en weer door 't water haalt, gelyk men altyd doed.

De menigvuldige verbintenis, welke de Mahometaanſche Wet haaren aanhangers heeft opgelegt, van zo dikwils in 't bad te gaan, heeft aan verſcheidene lieden voet gegeeven om een vertrek in hunne huizen ten dien einde te verordenen, en 'er zich, of zelve, of door hunne Slaaven te doen waſſchen, zonder gehouden te zyn in de gemeene baden te gaan. Deze vertrekken dienen den Mannen ook noch om hunne Vrouwen in huis te doen blyven, daar ze anders gaarne uit willen, onder voorwending van na het bad te gaan. Zy weeten ze zodanig te ſchikken, dat, zonder in de keuken te komen, noch de reuk van de pot te ruiken, zy dikwils maar een en 't zelve vuur van nooden hebben om *d'Amamgik*, of *Stoof*, te verwarmen, en het eeten te doen kooken. En gelyk deze vertrekken van een groot nut in een huis van eenig aanzien zyn, vind men ze by de meeſte lieden van vermogen.

De Mahometaanen zyn zo zeer ge- Tahara
ſteld op de zuiverheid des lighaams, II.
dat

dat ze, vreezende door den uitgang der excrementen, of natuurlyke vuiligheden, beſmet te worden, zich niet vernoegen met de gantſche huid in de gemeene baden te doen waſſchen: maar zy zyn ook noch gehouden alle de Poorten, waar door de natuur aan hare noodzaakelykheden voldoed, te reinigen, en dat zo menigmaal als zy zich van d'overblyfzels der laatſte ſpyskooking hebben moeten ontlaſten. Zy hebben dan by na altyd den *Embrik*, of het *water-vat*, in de hand, om de deelen des lighaams, daar eenige vuiligheid door uitgegaan is, af te waſſchen: en daar is niets plaizieriger, als een Turk met eenige buikloop, of koude pis, te zien. Men behoeft hem als dan geen andere bezigheid te geeven, hebbende genoeg te doen om zynen tyd en handen te werk te ſtellen. Zy weeten van geen ſponſſen; en het zou een onvergeevelyke misdaad wezen zich ten dien einde van papier te bedienen, dewyl'er onder de letteren, daar het mee belaaden is, ook die zouden konnen wezen, welke den naam Gods uitmaaken, of dat'er dezelve op geſchreeven zouden konnen worden.

Om deze reeden is het papier in een zeer groote eerbiedigheid by de Mahometaanen. Zy gebruiken het niet tot verachtelyke dingen, en konnen ook zelfs niet lyden dat men'er op treed. Als zy een ſtuk papier langs de ſtraat vinden, raapen ze het op, kuſſen het, en ſteeken het wel eerbiediglyk in eenig gat van een muur. Deze groote eerbiedigheid ten opzichte van het papier komt hen zekerlyk van die, welke zy voor de *Alkoran* hebben, dien zy nooit, als zy hem draagen, of verleggen, beneden de gordel laaten daalen; of ook mogelyk wel van de geene, die zy voor de geletterde lieden hebben, welke by hen in groote achting zyn.

Deze zuiverheid, zo Godvruchtiglyk aanbevoolen, heeft de Mahometaanſche bouw-kunde verplicht aan verſcheidene oorden van de Stad, en voornaamentlyk omtrent de *Moſqueën*, gemeene gemakhuisjes, of ſecreeten te doen ſtichten, welke zy in hunne taal *Adophana* noemen, dat 's te zeggen, *plaats van ſchaamte*; waar uit het zo gewoonlyk ſcheld-woord van *Adephis* (*ſonder ſchaamte*, of *ſchaamtelooze*) geſprooten is. Deze gemakhuisjes, of ſecreeten, zyn zeer zindelyk: want behalven dat een yder zorg draagt om ze niet vuil te maaken, en dat de *Maidagi*, of *Stilleveeger*, dezelve ten minſten alle Donderdagen reinigt, is'er in elke cel, of afzondering, een Fontein die altyd loopt, of ten minſten een kraan, dienende tot de noodzaakelykheid van deze *Tahara*, of byzondere waſſchinge.

Men moet bekennen, dat'er niets zo gemakkelyk in geheel *Europa* is, en 't geen 'er ook met eenen zo noodzaakelyk zou weezen, voornamentlyk in de groote Steden, om 'er de gemeene zindelykheid, het voornaamſte cieraad, te behouden. Holland alleen heeft'er, door den overvloed van water, gelegentheid toe: maar gelyk deze zuiverheid geen verbintenis onder de Chriſtenen is, plaatſt men wel hier en daar; 't geen men elders behoorde neder te leggen. Men ziet in het Ooſten niet, 't geen in alle onze Steden gedaan en geleden word, te weeten de muuren der Kerken beſmet met pis en andere vuiligheden der geenen, die'er niet omtrent behoorden te komen, als met eerbiedigheid: en men is'er ook niet gehouden zyne gezondheid te benadeelen met de natuurlyke loozingen te lang op te houden, ter oorzaak dat men geen plaats vind, om zich van een zo laſtig pak t' ontlaſten.

't Is de Mahometaanen niet genoeg zich het gantſche lighaam in het gewoonlyk bad gewaſſchen te hebben: zy zyn ook noch (na den *Abdeſt*, daar ik zo terſtont af zal ſpreeken, te hebben verricht) gehouden zich, wanneer hen geduurende den nacht eenige ongemeene ontlaſting over gekomen is, 't zy dat ze alleen, of met gezelſchap ge- Gouſl. III.

ſlaapen hebben, in een byzonder bad af te ſpoelen, om zo te ſpreeken. Deze zuivering geſchiet in een vierkantige tobbe of kuip, die alle morgens met water gevuld, en 's avonds geleedigd word. Deze kuip is het geen, 't welk d'Ouden *Labrum* of *Oceanus* noemden: de Turken heeten ze *Aouz Gouſli*. Gelyk zy deze reiniging niet gebruiken, als na dat zy zich wel in het bad gewaſſchen, en den *Abdeſt* verricht hebben, zyn zy 'er niet lang mee bezig; dompelende zich maar driemaal in 't water; waar na zy 'er uittreeden, en de plaats aan een ander overlaaten: 't geen aldus voortgaat, tot dat alle de geenen, welken de voorgaande nacht tot deze ceremonie verplicht heeft, zich op dezelve wys gezuiverd hebben.

Hoewel het getal der geenen, die zich in deze zuiverkuip dompelen, heel groot is, vermits de getrouwde lieden, welken het huwelyk verſcheidene dingen, aan andere verbooden, toelaat, daar zo wel toegehouden zyn, als d'ongetrouwden, word het water daarom echter niet veranderd, voor dat zy 'er altemaal in zyn geweeſt, en onder 't dompelen het gewoonlyk gebed der goede *Muſulmans* gezegt hebben, *La illa illalla Allam dudikka, Alla Hecber*, enz. Daar is geen ander God als God. O Groote God. &c.

Abdeſt. IV. De vierde en laatſte bereiding tot het Gebed der Turken is *d'Abdeſt*. Deze kan men over al verrichten, en zelfs, als men ergens is, daar men geen water heeft, met kruiden, ſteenen, of aarde. Zy hebben zich ingebeeld, dat God hunne gebeden niet zou willen hooren, indien zy niet alvoorens, immers voor zo veel in hun vermogen is, aan deze waſſching voldaan hadden: weshalven zy ook nooit Moſqueën bouwen zonder ze met eenige Fonteinen te vercieren; en als de plaats daar niet bekwaam toe is, leggen zy iemand een ſtuiver gelds toe, die dan gehouden is eenige kuipen vol water te houden, waar uit een yder zo veel tapt, als hy tot deze waſſching van doen heeft.

'k Moet hier ook zeggen, op hoedanig een wys de Turken den *Abdeſt* verrichten. Zy keeren zich voor eerſt met het aanzicht na de kant van *Mecha*, en waſſchen de handen drie-maal, van de toppen der vingeren af, tot daar de hand aan den arm gehecht is. Ten tweden waſſchen zy den mond even zo menigmaal, en reinigen de tanden met een borſteltje. Ten darden waſſchen zy ook de neus drie-maal, en trekken het water uit de hand in de neus-gaten op. Ten vierden werpen zy zich met beide de handen drie-maal water in 't aanzicht. Ten vyfden waſſchen zy drie-maal d'armen, van de voeging der hand af, tot aan den elboog: doch eerſt moeten zy den rechter, en daar na den ſlinker arm waſſchen. Ten zeſden vryven zy het hoofd met de duim en de voorſte vinger der rechter hand, van het voorhoofd af, tot op den top of kruin. Ten zevenden waſſchen zy met dezelve twee vingers d'ooren van binnen en van buiten. Ten achtſten worden ook de voeten drie-maal gewaſſchen, te weeten van de toonen, tot aan d'enklaauwen, en niet hooger; by welke gelegentheid de rechter voet insgelyks de eerſte beurt krygt. Doch zo zy des morgens, eer ze hunne kouſſen aantrokken, de voeten gewaſſchen hebben, trekken zy ze niet weer uit, en verrichten den *Abdeſt* met de gemelde twee vingers maar over de *Pabouches* heen.

God, zeggen zy, beval hen alle de gemelde deelen des lighaams maar eens te waſſchen, dewyl hy den Menſch niet al te veel wilde belaaden: maar *Mahomet*, ſtrenger Wetgeever in dezen als God, heeft 'er de twee andere maalen by gevoegd, op dat men het niet zou verſloffen. *d'Abdeſt* van Godlyke inſtelling word *Fars*, en die van den Propheet *Sunnet* geheeten.

Omtrent deze waſſchingen zyn eenige ongeoorlofde zaaken, welke zy *Meſchres* noemen, als de neus met de rechterhand te ſnuiten, eenig deel meer als drie-maal te waſſchen, zich te waſſchen met water 't geen

't geen door de Zon warm geworden is, gelyk ook het water zich te ſterk in 't aangezicht te werpen. Verſcheidene andere dingen maken den *Abdeſt* vruchteloos; weshalven men denzelven, wanneer een dezer dingen komt te gebeuren, weder van nieuws moet aanvangen: en al wilden zy ook het gebed niet doen, moeten ze by dusdanige gelegentheden de handen waſſchen, of ze zyn onrein. Onder deze worden gerekend, als ze zich van vooren, of van achteren ontlaſten, als 'er eenig bloed of vuiligheid uit hun lighaam komt, als ze komen te braaken, uitzinnig te worden, te beſwymen, dronken te zyn, onder het gebed te lagchen, een Vrouw t'omhelzen, en eenig naakt deel van haar aan te raaken, geduurende het gebed te ſlaapen, enz. Indien ook iemand, terwyl het gebed gedaan word, dit overkomt, zullen d'anderen die zich gewaſſchen, en tot bidden bereid hebben, zich wel wachten van hem wakker te maaken, ter oorzaak dat zy als dan alzo wel onrein zouden zyn, als hy. Ook mogen ze van geen hond, of eenig ander onrein dier, aangeraakt worden. Alle deze toevallen maaken den *Abdeſt* te niet, en noodzaaken de geenen die zich tot het gebed willen begeeven, den zelven weder op nieuws te gaan aanvangen.

Deze enge verbintenis van zich zo dikwils te waſſchen valt uitſteekend moeyelyk en verdrietig voor de geenen, welke in dorre en veer van water af gelegene landen zyn, of die in kouder en Noordelyker Climaaten woonen. Verſcheidene Turken (inzonderheid van de geenen, die men *Raphaſis* noemt, zynde Ketters van het Mahometaanſche geloof, welke in zeer grooten getale in *Syrien*, en verſcheidene andere Provincien van *Klein Aſia*, gevonden worden) wenſchten ook om die reden wel, dat ze van Religie mochten verwiſſelen, en een andere aanneemen, welke hen tot zo veele ongemakkelyke waſſchingen niet verbond.

De vyfde der Turkſche waſſchingen is de geene, welke men *Eulu-Jamaks*, of dood-waſſching noemt. Van deze zal ik tegenwoordig niet ſpreeken, dewyl ze niet voor het gebed geſchied, en alleenlyk na de dood der *Muſulmans* gebruikt word. En zynde dan aldus ten einde van deze voorbereidzelen geraakt, zullen wy tot het gebed zelve overtreeden, doch alvoorens iets zeggen, van 't geen de Turken onmiddelyk eer zy in de Moſqueë treeden onderhouden.

Als een goed *Muſulman* aan de vier gemelde reinigingen voldaan heeft, moet hy met nedergeſlagen gezicht Tempel-waarts gaan, en, gedenkende wat eerbiedigheid hy aan die plaats ſchuldig is, zyne ſchoenen aan de deur uittrekken; weshalven d'Ooſterlingen, dewyl zy 'er zo menigmaal daags toe gehouden zyn, een zoort van ſchoenen hebben uitgevonden, bekwaam om 'er, zonder het lighaam eens te buigen, of 'er het behulp der handen toe van nooden te hebben, met gemak te te konnen uittreeden. Zy noemen ze *Pabouches*, en mogen eer voor een ſlag van Pantoffels of Muilen, als voor ſchoenen, te boek geſteld worden. De koleur is verſcheiden, geel, rood, paars, ſwart, enz. De Turken en Franken draagen ze gemeenlyk geel; d'Armeniers rood; de Grieken paars; en de Jooden ſwart: maar niemand van alle deze natien vermag ze, zo lang als ze in het gebied van den Grooten Heer woonen, groen te draagen; gelyk al de Wereld in *Perſien* mag doen. 't Zou een Chriſten, die in Turkyen woonde, tot een misdaad gerekend worden een koleur aan de voeten te draagen, welke by de Mahometaanen, door de genegentheid die hun Propheet tot dezelve had, voor heilig word gehouden: en de rechte *Muſulmans* zouden de koleur, welke zy niet als met groote eerbiedigheid op hun hoofd zetten, en die gebruikt word om hunne *Emirs*, daar men den groenen Tulband aan geeft, als een teken van het maagſchap 't geen zy met hunne Wet-geever en Propheet hebben

hebben 't onderſcheiden, geenzins aan de ſchoenen van een *Giaour* dulden. 't Antwoord, 't geen *Cha-Abbas* Koning van *Perſien*, hier over gaf aan een Ambaſſadeur, dien den Grooten Heer aan hem geſonden had, is te fraay om hier geen plaats te hebben. De Gezant, niet als met hertzeer, door geheel *Perſien* de Chriſtenen, zo wel als de Turken, groene ſchoenen en kouſen ziende draagen, verzocht uit den naam van zynen Vorſt aan *Cha-Abbas*, dat hy aan alle zyne Onderzaaten wilde verbieden, een koleur, daar de waare Mahometaanen meerder eerbiedigheid voor behoorden te hebben, langer t' ontheiligen, en aan hunne voeten te draagen: dat hy zeer wel wiſt, dat, dewyl het de byzondere koleur van den Propheet was, de gelukkige aanhangers van zyne Wet, hun hoofd 'er maar mee behoorden te dekken, of 'er ten uiterſten de voornaamſte en eerlykſte deelen van hun lighaam mee op te pronken: dat men ze, door een onlydelyke verſmaading, niet tot zo verre moſt vernederen, als ze aan de voeten te trekken, en 'er mee in de ſlyk te loopen, gelyk men ſtraffeloos door zyn geheele Ryk deed, en zelfs de *Giaours*, de *Chiſoutlers*, daar zy de Jooden mee betekenen, en alle d'andere *Mordars*, of *onreinen*, zonder eenig onderſcheid. *Cha-Abbas*, die de volmaakſte Vorſt van het geheel Ooſten was, en wiens treffelyke hoedanigheden hem de genegentheid van alle de volkeren verwekten, ziende dat d'onrechtvaardigheid der *Oſmanlis*, of *Ottomannen*, indien het hen mogelyk was geweeſt, de menſchen trachtte te beletten zich van de groene koleur, welke de Natuur hen zo mildelyk ſchenkt, te bedienen, en hen te noodzaaken, niet aan hunne ſchoenen te durven gebruiken, 't geen die goede Moeder hen over de ganſche oppervlakte der aarde, zelfs onder de voet-zolen, ſpreid, en willende een zo belachelyke voorſlag liever met een geeſtige ſchertſery afwyzen, als de verſmaading, welke een zo lomp verzoek verdiende, eeniger maaten laaten blyken, geliet zich als of hy bewilligde in 't geen den Grooten Heer voor hem begeerde, en beloofde den Ambaſſadeur, dat hy aan zyne Onderzaaten, en aan alle de geenen, die in zyn gebied woonden, zou doen gebieden, de koleur van den Propheet niet meer aan hunne voeten te gebruiken, met byvoeging dat hy verzekert was, dat, zo haaſt als 'er het verbod af gedaan was, men geen groene ſchoenen in *Perſien* meer zou zien draagen: maar dat, eer hy die order liet af kondigen, den Grooten Heer, die zo yverig voor deze koleur ſcheen, alvorens een andere over het zelve onderwerp in zyn gantſche Ryk ter uitvoering moeſt doen ſtellen. Weet gy niet, zei de Vorſt tegen den Ambaſſadeur, dat uw Meeſter zonder de minſte bekommering voor zyne oogen ziet, dat men de koleur van *Mahomet* in zyn gebied veel meer ontheiligd, als men in *Perſien* doet? In myne ſtaaten draagt men aan de ſchoenen en kleederen niet anders als een groen dat dood is; en alle de beeſten van *Turkyen* ontlaſten zich dagelyks, ſtraffeloos, van hunne vuiligheden op het gras, zynde de levendige koleur, welke onze Propheet beminde. Gaat dan aan uwen Meeſter zeggen, dat hy eerſt alle de beeſten, die in zyn Ryk zyn, belette het gras voortaan met hunne drek te beſmetten, en met voeten te treeden, gelyk ze geſtadig doen; en ik zal myne Onderzaaten als dan wel weeten te beletten voortaan groene ſchoenen te draagen. *d'Elchi* of Turkſche Gezant, wel merkende dat *Cha-Abbas* met dit antwoord de dwaasheid van zyn verzoek beſpotte, ging uit de *Talaro*, zynde de plaats daar de Perſiaanſche Koningen gemeenlyk gehoor aan d'Ambaſſadeurs geeven, om zyne geele *Pabouches*, die hy aan de deur gelaaten had, gelyk men doet aan den ingang der *Moſqueën*, en andere plaatſen welke men eerbiedigheid moet toedraagen, weder aan te trekken.

Geeſtig antwoord van Cha-Abbas aan een Turkſche Ambaſſadeur nopende het groen.

't Waar

Vervolg van de Kerk gebaarden.

't Waar te wenſchen, dat alle de Chriſtenen, welke geen genoegſaame eerbiedigheid voor de Tempels, en geen aandacht voor de gebeden, die aldaar gedaan worden, hebben, eens mochten aanmerken, op hoedanig een manier de Turken zich kwyten, van d'enge verbintenis aller menſchen, om God met nederigheid en aandacht te bidden: zy zouden gewiſſelyk van hen leeren, niet in den Tempel te treeden met een ziel bezoedeld met misdaaden, wanneer ze aanmerkten, dat de Mahometaanen zich zo zorgvuldig waſſchen van de minſte vuiligheden, daar zy hun lighaam of kleederen mee beſmet mogen hebben; mitsgaders zich aan de deur der Chriſtene Tempels van de Wereldſche handelingen ontſlaan, en'er niet af ſpreeken, gelyk de meeſten in de plaatſen, verordend tot het gebed, doen; indien zy betrachtten, dat zelfs de Turken nooit in hunne *Moſqueën* gaan, zonder hunne ſchoenen aan de deur uit te trekken, en, geduurende het gebed, in een ſtilheid en zedigheid, welke niet genoeg geprezen kan worden, opgetoogen te weezen.

'tIs ook ten inzichte van dit gebed, zo dikwils en met zulk een zedigheid herhaald, dat d'Ottomannen gelooven, dat God hen Meeſters van een der ſchoonſte Landen, welke in de drie beſte deelen der Wereld zyn, gemaakt heeft.

Maar om niet 't eenemaal te gelooven 't geen uit den mond van een Mohometaan komt, zal ik hier in voegen, 't geen Monſr. *Grelot* verhaald, hem, ter zaak van d'ontheiliging der Kerken, met een Griekſchen Chriſten ontmoet te zyn. Deze Griek, zegt hy, was van *Conſtantinopolen*, over de tachtig Jaaren oud, en de Zoon van een Vader, die'er over de honderd geleefd had, gelyk ook zyn Groot-Vader. Hy woonde dicht by *S. Sophia*; en gelyk hy my menigmaal in 't Portaal van dien Tempel had zien treeden, zeide hem de vrees, dat zo menigvuldige bezoekingen van een *Moſqueë*, wel licht mochten voortſpruiten uit een begeerte om van Religie te veranderen, of my in gevaar ſtellen, van'er toe gedwongen te worden; en hy wierd gedreven door een yver van liefde om my aan te ſpreeken, en te vraagen, of hy wel mocht weeten, wat my bewoog om *S. Sophia* zo dikwils te gaan bezoeken? Ik antwoordde, dat het de ſchoonheid van dien Tempel was, die my derwaarts trok; en dat ik my niet moede kon zien aan een plaats, die zo lang tot de heilige Geheimeniſſen van het Chriſtendom gediend had. De goede Gryzaard vatte my al bevende by de hand, en zei met de traanen in d'oogen: *Ach myn kind! Indien onze Vaders nooit als met eerbiedigheid in S. Sophia hadden getreeden, gelyk de Turken tegenwoordig doen, wy zouden noch de Meeſters van die Kerk weezen: maar, vervolgde hy, God, die yverig is van de eer zyns Huis, heeft deze misdaad der Grieken ſtrenger geſtraft, als alle d'andere zonden, welke zy begaan mochten hebben.* Thans verhaalde hy my in 't lang 't geen zyn Groot-Vader hem menigmaal hier over had verhaald, en zeide onder anderen, dat de hoogmoed onder de regeering der laatſte Chriſtene Keizers van 't Ooſten tot zo verre was geklommen, dat de lieden van aanzien, en van vermogen, zelfs te paard in deze Kerk reeden, of'er zich met Rosbaaren in lieten voeren, zulks dat ze dikwils met de vuiligheden van die beeſten beſmet wierd; met byvoeging, dat *Mahomet* de IIde, die *Conſtantinopolen* innam, de eerſte-maal in deze toeruſting aldaar niet gekomen was, als om dat men hem zeide, dat, zo'er de Grieken geen ſwarigheden in maakten, hy zyn paard ook wel in den Tempel mocht voeren, en niet eer als voor het Altaar afſtygen, om'er zyn gebed te doen.

't Gaat dan zo niet met de Mahometaanen. Zy vervoegen zich nooit tot het gebed, dan in een zo zedige en nederige geſtalte, dat men zich geen dieper onderdaanigheid kan

verbeelden: want na dat zich wel gewaſſchen, en de ſchoenen aan de deur van de *Moſqueë* uitgetrokken hebben, plaatſen zy zich, zo dicht als ze konnen, aan den *Imam*, zonder echter de geenen, die voor hen gekomen zyn, te ſtooten of te verdringen, hier vallen ze op de knien neder, en gaan op de hielen zitten, zynde het poſtuur, 't geen d'Ooſterlingen 't nederigſte oordeelen, om aldus den aanvang van het gebed te verwachten, zonder dat ondertuſſchen iemand met den geenen, die naaſt hem zit, durft ſpreeken, noch 'er ook zelfs eens om denkt.

De tyd des gebeds gekomen zynde, ryſt den *Imam* op, en, ſtaande overeind, legt beide zyne vlakke handen tegen zyn hoofd aan, waar na ſtoppende d'ooren met de twee duimen, heft hy zyn gezicht ten Hemel, en zingt zeer luid en onderſcheidentlyk het gebed, terwyl hem het volk met een zachte ſtem volgt, en alle zyne vreemde poſtuuren naboorſt. 't Is niet noodig de woorden van het gebed hier in te voegen: wy zullen alleenlyk een uitlegging geeven van de voornaamſte Arabiſche paſſagien (want men moet weeten, dat d'openbaare gebeden in d'Arabiſche taal gedaan worden) van dewelke de Mahometaanen zich in hunne gebeden bedienen, en die getrokken zyn uit het eerſte Hoofdſtuk van den *Alkoran*.

Wanneer de Turken in den aanvang van het gebed hunne handen en oogen om hoog heffen, zeggen zy, *Bis milla hirrakhnan irrachimi*, 't welk betekend *in den naam van den Goedertieren en Barmhartigen God*, waar na de handen beneden den gordel latende daalen, leezen zy, hebbende d'oogen ter aarde geſlagen, het gebed, 't geen zy de Fatiche, of Fatha noemen, zo veel te zeggen als de *Voorreden*, om dat het uit de inleidinge, of den aanvang van den *Alkoran* getrokken is. Ziet hier d'uitlegging.

Lof zy God, die den Heer der Wereld is, Goedertieren en Barmhertig. O! Groote Koning van den dag des Oordeels, wy aanbidden u; wy vertrouwen ons op u: behoud ons, dewyl wy u aanroepen, op den rechten weg den geenen, welke gy verkooren hebt, en met uwe genade begunſtigt; laat ons niet afwyken op den weg der geenen, tegens de welke gy vertoornt zyt, noch der ongeloovigen of dwaalenden. Amen.

Na dat dit gebed geeindigd is, buigen zy zich nederwaarts, leggende de twee handen op de knièn, en zeggen *Alla hou Hecber* enz. Betekenende.

God is Groot. O! myn God, eere zy u: uwe lof en uw naam zy gezegend, en uwe grootheid verheven, want daar is geen andere God als gy.

Hier na ſchreeuwen zy altemaal luydskeels met den *Imam*, of den geenen die het gebed doed, *Alla Hecber*, *o Groote God!* en werpende zich neder, kuſſen zy tweemaal de aarde, ſchreeuwende 't elkens *Alla Hecber*.

Deze buigingen heeten *Rekiets*. Zy zyn verſcheiden in getal, volgens d'uuren van het gebed. 's Morgens maaken zy 'er maar zes, 's middags acht, naa den middag zes, 's avonds acht, en zo veel 's middernachts, als de Maanen van *Recheb*, *Chaban*, of *Ramazan* hen verplichten des nachts ten bedde uit te ſtygen, om na de *Moſqueë* te gaan.

Als d'eerſte dezer knie-buigingen gedaan is, ryzen ze op, en vangen de voorgaande *Fatha* weder aan; welke zy ſtaande overeind zeggen, zonder de duimen in d'ooren te ſteeken; vaarende wyders met het zelve gebed voort, tot dat zy zo veele *Rekiets*, of knie buigingen, gedaan hebben, als het uur vereiſcht. Thans ryzen zy ten halven op, en gaan op de hielen zitten, kykende zeer aandachtig, zonder het gezicht elders te wenden, in hunne geopende handen, als of ze in een boek lazen, terwyl ze ondertuſſchen een getal van zegeningen ter eere Gods zeggen, welke zy by de leden van hunne vingeren tellen. Deze zegeningen zyn als zo veele dankzeggingen, die zy aan God doen,

wegens

wegens dat hy hen in het gebed verhoord heeft. Zy worden ook by wylen aan *Mahomet* gericht; met de woorden *Rezul Alla*, (*afgezant van God*) welke zy 't elkens herhaalen, maar gemeenlyk geſchieden ze niet als aan God, met de woorden *Subhan Alla*, (*God zy geloofd*) *Allem Dullilla*, (*Lof zy God*) *la illa illala*, (*daar is geen andere God als God*) enz.

Wanneer de Turken nu alle hunne *Rekiets*, of aardkuſſingen gedaan hebben, eindigen zy hun gebeden, die nooit veel langer als een half uur duuren; met zich by den baard te vatten; waar na zich ter rechter en ſlinker hand keerende, groeten zy, de twee Engelen, welke zy gelooven altyd aan hunne zyden te weezen; den een om hen tot het goede op te wekken, en den ander om hen te beſchuldigen van het kwaad 't geen zy gedaan mogen hebben; deze Engelen zyn, na hunne vertelling, de goede en de kwaade: d'eerſte is wit, en den ander ſwart, enz. Thans vergaderen eenige zangers op kleine balkons, of galderytjes, en zingen'er by wylen een ſoort van een Pſalm, waar af de wys niet onaangenaam is. 's Maandags, Woonsdags, en Vrydags klimt een Prediker op den Stoel, om de aanhoorders eenig punt van den *Alkoran*, 't geen hy na zyne manier verſtaat en uitlegt, te verklaaren. Deze Predikatien mag een ygelyk by woonen; zo wel als de geenen die by wylen op de Markten geſchieden; en men eindigt dezelve altyd met eenige gebeden, welke tot de voorſpoed van den *Sultan* en des zelfs wapenen tegen zyne vyanden worden gedaan; daar het volk, 't geen tegenwoordig is, niet anders op antwoord, als *Amen*.

Ziet daar wat'er tegenwoordig in den Tempel van *S. Sophia*, gelyk ook in d'andere *Moſqueën*, omgaat; 't welk hoe ſmertelyk het de Grieken zy aan te zien, is lichtelyk te denken; zy ſuchten 'er geduurig om, dat zy haar Heiligdommen alzo zien overgebracht, ten dienſte van die geene, die een andere hoope hebben, als die welke in Chriſto alleen kan en mag geveſtigd zyn; die een ander Woord voor Godlyk erkennen, als dat van Moſes, de Propheten en Apoſtelen; en die het hun voor een groote weldaad aanreekenen, dat ze geduld werden, met behoudeniſſe van haare belydeniſſe.

Doch 't zal ook niet onaangenaam zyn voor den Leezer, alhier iets van der Grieken Godsdienſt, en de byzonderheden van hun Kerkbeſtier, te vinden; laat ons daar dan ook een weinig van zeggen.

XIII. HOOFDSTUK.

Verſcheidene byzonderheden, noopende de Kerkelyke bedieningen der Grieken, Kerkgebaarden enz.

Naauwlyks hadden de Keizers 't Chriſten geloof beleden, of zy begonnen 't gezag en beſtel van de Eer-ampten, in de Kerk, zo veel als mogelyk was, van hun te doen afdaalen, en matigden met'er tyd by na de geheele macht daar over zich zelven toe.

't Is geen wonder, dat op dit voorbeeld de Turkſche Keizers, dezelve mede aan haar getrokken hebben, en dat, de geſchenken by hun altyd zeer begeerd geweeſt zynde, die Ampten aan de meeſt biedende veil geworden zyn: vooral, na dat dezelve meinden in hunne Throon genoegzaam geveſtigd te zyn.

't Is zeker dat de Grieken, hoe zeer gedrukt, zich noch niet ontdaan hebben van de ambitie, en dat ze door deze genoopt, van tyd tot tyd met allerhande konſten na de Patriarchs plaatſen, en die dezelve naaſt komen, getracht hebben, niet alleen met verdienſten, maar wel voornaamentlyk door kracht van geld.

De Grieken erkennen den Paus geenzins voor 't Hoofd van de Kerk: maar zy hebben tot haar opperſte Opzienders vier Patriarchen, die elk een gelyk gezag in hun Patriarchſchap hebben, zonder onderwerping van den eenen aan den anderen. De eerſte is den Patriarch van Conſtantinopolis, de tweede van Antiochien, de derde van Alexandrien, en de vierde van Jeruſalem. Alle vier werden ze in hunne bedieningen geveſtigd door den Grooten Heer, of zyne Officieren, namentlyk die van Conſtantinopolen door den Grooten Vizir, en de andere drie door de Baſſas van yder Landſchap. Maar de Patriarchs-plaats van Conſtantinopolis is de waardigſte.

Zederd dan dat de hoogmoed, geholpen door de Simonie, zich meeſter van dit Patriarchſchap heeft gemaakt, moeten alle de mindere Prelaaten dikwils groote ſommen opſchieten aan den geenen, die om deze waardigheid te bekleeden, en dikwils zelfs om zynen voorzaat den voet te lichten, de toeſtemming van den Grooten Heer heeft weeten te verkrygen, door kracht van veel geſpilde penningen.

Wel werd 'er gezegt, dat de *Sultans* eertyds eenige geſchenken aan de Patriarchen deeden, om de volkeren, onder hen behoorende, door dit middel op hunne zyde te krygen; maar 't is zeker en wereldkundig, dat zy, na dat ze nu verzekerd waaren vaſt in haaren zetel te zyn, van doen af, en tegenwoordig zeer groote gaaven van de Patriarchen ontfangen hebben; welke van dag tot dag, door de nieuwe verhooging der Lief-hebbers van het Patriarchſchap aangroeyende, wel haaſt tot een zo overmaatigen prys zullen ſtygen, dat geheel *Griekenland* dien naauwelyks zal konnen opbrengen.

In twee Jaaren tyds, omtrent den Jaare 1670. gaven twee verſcheidene Prelaaten, om het Patriarchſchap te mogen bekomen, den een vyftig, en den anderen zeſtig duizend ryksdaalders, tot een geſchenk aan den Grooten Heer.

Deze ſommen zyn groot voor *Caloyers*, welke belydenis van armoede doen, en niets eigen behoorden te hebben. Maar ondertuſſchen als ymand dier Monniken eenige ryke kooplieden weet te vinden, die 'er hem een gedeelte van opſchieten, laat hy zyne meening aan den Grooten *Vizir* voorſtellen, welke niet feilt den tytel van Patriarch te vergunnen, aan den geenen, die 'er 't meeſt voor geeft, en ontfangende terſtond 't geen men hem aanbied,

ver-

vervaardigt hy de *barat*, of bullen van den Grooten Heer, welke den ouden Patriarch afzetten, en den nieuwen in zyne plaats aanſtellen, met order aan de Grieken van hem te gehoorzaamen, en de ſchulden, welke hy ter zaake zyner promotie gemaakt heeft, ten ſpoedigſten te betaalen, alles op ſtraf van ſtokſlagen, verbeuring van goederen, of ſluiting der Kerken.

Straks ſtuurt men deze order aan alle d'Aarts-biſſchoppen en Metropolitaanen, die ze terſtond aan hunne Suffragaanen doen aankondigen; en deze, zich van de gelegentheid bedienende, vorderen van hunne *Papas*, of *Prieſters*, en van de volkeren welke onder hen behooren, niet alleen zodanig een ſomme, als de nieuwe Patriarch hen op geſchat heeft; maar ook noch wat meer, onder voorwending der gaaven en geſchenken, die zy aan hunnen nieuwen Kerkvoogd moeten doen.

Eene zo verkeerde verheffinge, als deze, belet niet, dat men den Patriarch, wanneer men tegen hem ſpreekt, met *Panagiotita Sou*, dat is te zeggen, *uwe Alheiligheid*, *of Allergrootſte Heiligheid*, bejegend. Doch deze tytel word hem niet gegeeven, voor dat hy bezitting van de Patriarchaale waardigheid heeft genomen; 't geen aldus toegaat.

Na dat de brieven voor den *Caloyer*, die na het Patriarchſchap ſtaat, vervaardigd zyn, vervoegd hy zich met twee of drie Biſſchoppen van zynen aanhang, in het *Serrail*, of by den *Kaimakan*. Hier gekomen zynde, en den boord zyner tabbaard wel nederig gekuſt hebbende, worden hem de bullen van den Grooten Heer voorgelezen; waar na hem over zyn ſwart Caloyers kleed, ſweemende niet kwalyk na dat der Benedictyners, twee brokade veſten, of rokken van verſcheidene koleuren, door den Grooten Heer aan hem geſchonken, getrokken hebbende, ſtygt hy met de Biſſchoppen van zyn gevolg, welke op de zelve wys bekleed en vercierd zyn, te paard, en ryd in deze toeruſting van het *Serrail*, tot aan de Patriarchaale Kerk, die 'er meer als een halve myl afgelegen is.

De Cavalkade, die hem geleid om bezitting van deze Kerk te nemen, beſtaat maar uit omtrent twaalf perzoonen, te weeten, een *Capigi*, twee *Chiaouz*, den *Kiaja*, of *Secretaris* van den *Kaimakan*, en eenige *Janitſers*, welke voor hem gaan. De drie of vier Biſſchoppen van zynen aanhang, en eenige andere *Caloyers* van zyn gevolg, komen achter aan, met rokken, gelyk gezegt is, over hunne ſwarte kleederen, bekwaamer om voor een maskaraade te dienen, als om het cieraad van een welgeordonneerde Cavalcade te vertonen.

Na dat de Patriarch aldus aan de deur zyner Kerk gekomen is, welke hy geſloten vind, ſtygt hy van 't paard, en de Secretaris van den *Vizir*, of van den *Kaimakan*, leeſt voor hem overluid, en voor alle de geenen, die zich by deze plechtigheid bevinden, de *Barat*, of brieven van den Grooten Heer: waar na de deuren der Kerk geopend zynde, leid hy 'er hem in, en keert, na dat hy hem op den Patriarchaalen Throon geplaatſt heeft, met zyn gevolg weder na het *Serrail*.

Aldus laat hy hem vreedzaamen bezitter van zyn Beneficie, tot dat eenig ander *Caloyer* in 't hoofd krygt eens twintig beurzen, bedraagende tien duizend Ryksdaalders, meer te bieden, als hy gegeeven heeft.

De gemelde dingen verricht zynde, gaan de bedienden der Kerk, yder na zynen rang, den nieuwen Patriarch de handen kuſſen, en hem de *Polychronos ti Panagiotita Sou*, 't geen men te *Romen*, ten opzichte van den Paus, *ad multos annos* noemt, toewenſchen: waar na men aan alle de Griekſche Prelaaten van het Ottomanniſche Ryk laat weeten, dat ze de taxe, daar de nieuwe Patriarch hen opgeſteld heeft, met den eerſten komen voldoen, zo ze niet willen, dat hy anderen in hunne plaats aanſtelle, gelyk dikwils genoeg gebeurt.

Ziet daar d'ongeregeldheden, en den deerlyken ſtaat, daar de verdrukkinge, de hoogmoed, en de Simonie, de Griekſche Kerk, welke niet meer als een ſchaduwe is, van 't geen ze eertyds is geweeſt, toegebracht hebben.

d'Eerſte Officiers of bedienden van de gemelde Kerk, na den Patriarch, zyn *d'Aards-biſſchoppen*, die verſcheidene Suffragaane Biſſchoppen onder zich hebben: maar ze moeten altemaal, zo wel als de Patriarch, *Caloyers*, of Geeſtelyken weezen, en den Regel, die zy in het Klooſter beleeden hebben, zo lang als ze leeven onderhouden; zy doen beloften van Vader, Moeder, en de Wereld te verlaaten.

Zy leeven dan altemaal op dezelve manier, dat is te zeggen, dat ze nooit vleeſch eeten, maar wel viſch, te weten op de dagen dat de gemeente vleeſch mag eeten, en wanneer de gemeente geen vleeſch mag eeten, vaſten zy niet alleen van viſch, maar mede van oly en wyn. Zy dienen ook op dezelve manier in de Kerk; en hebben dezelve bedienden onder zich, te weeten Geeſtelyke en Wereldlyke Prieſters.

De Reguliere of Geeſtelyke Prieſters, *Papas Iereus* by hen geheeten, zyn Geeſtelyken die niet getrouwd zyn, en het ook niet mogen weezen. De Wereldlyke Prieſters, of *Coſmicos Iereus*, zyn getrouwd, doch mogen maar eene Vrouw hebben; en na der zelver dood niet weder trouwen; gelyk ook der zelver Vrouwen, na de dood van hunne Mannen, niet weder mogen Huwelyken: maar de dienſt van alle beiden is dezelve, en zo geweldig groot, dat ze wel vyf uuren op den dag van nooden hebben om ze maar te konnen leezen: 't geen ook oorzaak is, dat veele zich 'er heel licht af ontſlaan, 't zy dat ze den tyd, of de wil niet hebben, om 'er aan te voldoen, of dat ze geen geld hebben om de boeken, welke tot het volmaaken van hun *Breviarium* noodzakelyk zyn, te koopen. Deze boeken zyn ten getale van zes, meeſtendeel in *Folio*, en te *Venetien* gedrukt. 't Eerſte is de *Triodon*, en word in de Vaſten gebruikt; het twede, *d'Euchologion*, begrypende alle de Gebeden: de derde de *Paraklitiſki*, daar de lofzangen, enz. ter eeren van de Heilige Maagd, waar af zy 'er zeer veele hebben, in ſtaan: het vierde de *Penticeſtarion*, bevattende alleenlyk den dienſt van Paaſch tot aan Pinxter: het vyfde, de *Mineon*, zynde de dienſt van elke Maand: en het zesde, *'t Horologion*, 't geen alle dagen geleezen moet worden, vermits 'er de Canoniaale uuren in begreepen zyn. Daar en boven hebben zy het *Antoloion*, waar in alles is begrepen, 't welk tot de dagelykſche, maandelykſche, en jaarlykſche Godsdienſt gebruikelyk en gewoonlyk is. Hoe wel de Prieſters deze alle moeten hebben, zo achten ze nochtans voor al het laatſtgenoemde in de Kerk te moeten hebben.

De langduurigheid van dezen dienſt, en de prys der boeken, maaken dat by na alle de Biſſchoppen, Prieſters, en zelfs de *Caloyers*, zich 'er nooit mee bekommeren. Daar zyn by na geen andere plaatſen, als te *Monte Santo*, zynde de Berg *Athos*, of *Agion Oros*, of te *Neamogni* op het Eiland *Chio*, en eenige andere welgeregelde Klooſters, daar ze ter behoorlyke tyd geleezen word: want al het overige der Griekſche Geeſtelykheid ontſlaat 'er zich af, zonder zelfs den Partiarch 'er eens over te moeyen; vermits hy zelve geen tyd hebbende om een zo langen dienſt te leezen, den anderen het voorbeeld aanwyſt, om 'er een goed gedeelte van af te ſnyden, of ze gantſch en al te laaten vaaren.

Byzonderheden noopende de Caloyers.

Buiten d'eerzucht en de hoogmoed, de gewoonlyke gebreken der Monniken, leiden de *Caloyers* een zeer voorbeeldig en ſtreng leven. Zy doen de drie genoemde geloften, en onderhouden ze ook zeer naauwkeurig, voornaamentlyk in de groote Klooſters, welke gemeenlyk de beſt geregelde zyn, als die van *Agion oros*, *Neamogni*, *Monte Sina*, *S. Saba*,

S. Saba, *S. Michiel van Jeruſalem*, en andere diergelyke. Zy eeten ook, om hen deze dingen te beter te doen onderhouden, nooit vleeſch, en leeven niet als van peul-vruchten, kruiden, en 't geen het aardryk en geboomte voort-brengt, welke zy zelven op de landeryen, by hunne Kloosters gelegen, kweeken. Maar, gelyk gezegt is, zy mogen viſch eeten, als het niet in eenige Vaſten is; want als dan durven zy ze niet ruiken, inzonderheid die bloed heeft: en hunne onthouding gaat zelfs zo verre, dat ze geduurende de Vaſten, als ze maar melk, boter, of kaas moeten noemen, daar altyd de *Parentheſis* van *timi tis agias Saracoſtis* (*behoudens d'eerbiedigheid der Heilige Vaſten*) byvoegen. 't Volk, na hun voorbeeld, zegt en doet by diergelyke gelegentheden het zelfde.

Eenige van deze zyn'er die alleen van het veld-gewas leeven, en die werden *Aſkitis* genoemt. Zy verlaaten het Klooſter om op het gebergte te leeven: maar op hoogtyden vervoegen zy zich gemeenlyk na de Kloosters, om den gemeenen dienſt by te woonen.

De Monniken, welke in drie orders zyn begreepen, te weeten, van *S. Baſilius*, *S. Elias*, en *S. Marcellus*, draagen altemaal het zelve gewaad, en onderhouden by na altemaal den zelven regel. Zy hebben in hunne Kloosters drie-der-hande Geeſtelyken, te weeten, d'Overſten en Ouderlingen, de Geprofeſſyden en andere Vaders, en de Nieuwelingen met de Leeke-broeders. d'Overſte voert den naam van *Igoumenos*, dat is te zeggen *Leider*, zynde de tytel van *Archimandritis*, of *Abt*, niet zeer in gebruik onder hen.

Deze *Igoumenos*, of Overſte, is in groote achting en eerbiedigheid by de Monniken, voornamentlyk in de groote of welgeregelde Kloosters; want wat de kleinen belangt, daar eenige andere oude Monniken zyn, ze hebben daar zulk een volkomen gezag niet, en ſomtyts moeite genoeg om zich te doen gehoorzaamen, voornaamentlyk als ze eenige Pœnitentien opleggen, welke niet beſtaan, als in ettelyke kniebuigingen te doen, en by wylen te Vaſten: want wat andere ſtraffen belangt, d'Overſten durven 'er niet af kikken; en zouden reeden hebben om te vreezen, indien zy een Monnik met eenige van die kaſtydingen dreigden, dat zy hem voet zouden geeven, om 'er zich voor altyd af te bevryden, met eenige woorden voort te brengen, of alleenlyk de hand ten Hemel te heffen, om Turkſch te worden. Men heeft 'er maar al te veel voorbeelden af, en ontmoet by na niet eene plaats in het gantſche Ottomanniſche gebied, daar niet altyd ymand van die *Kachis Muhammed*, *Papas Muſtapha*, *Murat Carabache* enz. gevonden word, dat's te zeggen dat 'er veele Griekſche, Syriſche, Armeniſche, en andere Monniken en Prieſters zyn, die de Kap verlaaten om den Tulband aan te doen.

't Moeyelykſte hier in is, dat, als deze lieden getrouwd zyn, en Chriſtene kinderen hebben, de Jongens beneden de vyftien Jaar, de Religie hunner Vaders moeten volgen: maar zo ze ouder zyn, mogen ze, indien ze willen, by hunne Wet blyven, en gezamenderhand met hunne Moeders en Zuſters in het Chriſtendom leeven. Aldus doed de vrees, welke d'Overſten der Ooſterſche Kerk hebben, van de lieden te zullen verliezen, met de zelve wat hard te willen kaſtyden, de tucht zodanig vervallen, dat alle Pœnitentien, welke, zo in de Kloosters, als in de Kerken verordend worden, of licht, of vrywillig zyn, immers zo men niet ymand aantreft, die 't eenemaal onderdaanig zy, en gereed om van goeder hertte zich aan alle ſtrengheden t' onderwerpen. 'k Moet (zegt de Heer *Grelot*) hier over iets invoegen, 't geen omtrent den Jare 1670. in *Syrien* gebeurd is.

Dicht by *Damaſcus*, is een zeer ſchoon Klooſter van Nonnen en Monniken, ('k noem de Dochters eerſt om dat de plaats haar toebehoort) gewyd aan de Heilige

Maagd

Maagd, onder den naam van *Eſſeï de Saidnaïa*, dat 's te zeggen *Onze Vrouw van Saidnaïa*, en gelegen op een berg, op welkers top het Klooſter der Nonnen is, en aan den voet dat der Monniken. Beide zyn ze in 't ſwart gekleed, en volgen den regel van S. Antonius. Nu gelyk deze Dochters van de liefddaadigheid der barmhartige lieden leeven, bracht een jonge Broeder, dien d'eenzaamheid der plaats begon te verdrieten, zich in 't hoofd (onder den dekmantel der gewoonlyke aalmoes-bidding, welke van tyd tot tyd door het gantſche gebied des Patriarchſchaps van *Antiochien*, voor deze goede Zuſters, gedaan word) geheel *Syrien* te gaan door-kruiſſen: maar vermits hy niet wiſt, dat het Klooſter van *Saidnaïa* binnen de paalen des Patriarchſchaps van *Antiochien*, daar het, zo wel als de Stad *Damaſcus*, onder gelegen is, moſt blyven, voer hy met zyn werk al voort, tot dicht by *Jeruſalem*; hebbende ten dien einde de brieven der Abdis van *Saidnaïa* nagebootſt, en onder die valſche patenten alreeds een merkelyke ſomme, na de geſteldheid des Lands, 't geen niet van de rykſte is, verzameld. Aldus meende hy zynen weg te vervolgen tot aan *Tripoly in Syrien*, alwaar, indien hy eenig Schip vond, hy beſlooten had na *Europa* over te ſteeken, of het na *Conſtantinopolen* te wenden. Maar zynde te *Dgebel Ageloun*, een groote berg omringd met Chriſtene Dorpen en Gehuchten, gekomen, bevonden 'er zich ter zelver tyd twee Pennigzamelaars des Patriarchſchaps van *Jeruſalem*, hoedanige alle Jaaren door dien Prelaat derwaarts gezonden worden; welke den Broeder by de kop gevat hebbende, hem vraagden, voor wie hy zyne Aalmoeſſen hier ter plaatſe kwam ophaalen. Hy antwoordde, dat het voor de Nonnen van *Saidnaïa* was. De Jeruſalemſche Geeſtelyken hielden hem dan vaſt, als een man die zich zonder verlof hunne rechten toeëigende, en ſtuurden hem aan hunnen Patriarch, die, na 'er aan d'Abdis van *Saidnaïa* over geſchreven te hebben, hem het Caloyers kleed af nam, als het Geeſtelyk leeven, 't geen hy beleed, en het gewaad, 't welk hy droeg, onwaardig.

Aldus ontneemen d'Overſten der Kloosters, om een gedeelte van het gezag, 't geen zy eertyds hadden, te behouden, den geenen, die hunne orders niet willen gehoorzaamen, of daar zy iets kwaads af te gemoet zien, met ſchande het Geeſtelyk kleed, zonder acht te geeven op de geloften, welke zy gedaan hebben, van in zodanig een kleed, en onder zodanig een regel, te leeven en te ſterven: dewyl deze geloften niet gedaan worden, als onder het goed behagen van den Patriarch, en d'Overſten der Order en Klooſters.

De Geprofeſſyden, en andere Vaders, doen van gelyken, verlaatende, als 't hen goed dunkt, het Geeſtelyk kleed: en, hoewel ze ten minſten voor hunne Profeſſie een Novitiaat van twee Jaaren door geſtaan hebben, gaan ze echter ſomtyds uit het Klooſter, om op zich zelven te gaan woonen, of wel t' eenemaal het kleed en den regel te verlaaten, maar daar door werden ze zeer veracht, en wanneer ze komen uit het Klooſter te verloopen, werden ze als vervloekt. Doch met leedwezen weder-keerende, werden ze, na 't volbrengen van eenige opgeleide Pœnitentien, weder aangenomen. Deze Geproſeſſyden, en andere oude Monniken, werken echter noch altemaal ten nutte van het Klooſter, geduurende den tyd dat zy 'er in zyn; hebbende d'eene het opzicht over de vruchten, d'andere over de graanen, d'andere over het vee, en wyders over alles 't geen het Klooſter mag toebehooren; ten welken einde zy zich bedienen van de hulp der Nieuwelingen, die zy geduurende hun Novitiaat meermaalen in het veld gebruiken, als tot d'oeffeningen der meditatie, en der Geeſtelyke afgezonderdheid, daar zy zich niet zeer toe beyveren, gelyk ook niet tot de ſtudie; 't geen d'oorzaak is, dat alle deze *Caloyers* uitſtekend dom

dom en onwetend zyn. En naauwlyks vind men 'er, ook zelfs in de grootſte Kloosters, die ytwes van het letterlyk Griekſch verſtaan, in het welk hun gantſche dienſt, en alle hunne gebeden, geſchreeven zyn.

De gehoudenheid der *Caloyers*, van zelve hunne Landeryen te bouwen, doet hen een menigte van Leeke-broeders aanneemen; en daar zyn by na geen Kloosters, die 'er niet ten minſten zo veel als Monniken hebben. Deze Leeke-broeders ſlyten by na den gantſchen dag in het veld, en komen niet voor des avonds weder t' huis; alwaar, niet tegenſtaande de vermoeying van hunnen arbeid, zy noch een lang gebed bywoonen, en een menigte van kniebuigingen maaken, welke zy *Metaniai*, of *Buigingen* tot aan *d'Aarde*, noemen: waar na zich vernoegd hebbende met een zeer ſober avondmaal, gaan zy zich van hunne vermoeydheid uitruſten op een bed, 't geen niet veel zachter is als een houte tafel, verwachtende dat, het morgen-gebed geeindigd zynde, de dageraad hen weder tot hunnen gewoonlyken arbeid roepe.

Over alle deze Geeſtelyken heeft men Provinciaalen, of Viſitateurs, die zeer verſcheelende zyn van die der Europiſche Klooſter-broeders: want deze gaan de Klooſters hunner Provincien niet bezoeken, als om 'er de klachten der Monniken te hooren, en eenige misbruiken, welke daar in geſloopen mogen wezen, te hervormen: doch d'andere, met den naam van *Exarchi* bekend, bezoeken de Kloosters, welke onder hen ſtaan, om geen andere reeden, als om 'er het geld af te trekken, 't geen de Patriarch van hen eiſcht.

Aldus mogen deze arme Caloyers wel werken, en hunne Leeke-broeders doen ſweeten: zy hebben altyd groote moeite om yts te verzamelen, 't zy voor hunne gemeinſchap, of voor hen in 't byzonder, dewyl hun Patriarch hen dikwils die Viſitateurs toezend, om hen t' ontlaſten van 't geen zy 't beſt hebben.

Maar niet tegenſtaande alle die ſchattingen, welke de Griekſche Monniken moeten betaalen, zyn 'er echter in *Turkyen* noch ryke Klooſters, en ook zelfs Monniken, die in hun byzonder ryk genoeg zyn, om den Patriarch den voet te durven lichten, en zich in zyne zetel te plaatſen, voornamentlyk zo ze onderſteund worden, als gezegd is, door de beurs en den raad van eenig ryk Koopman, die hen 't geen 'er aan ſcheelt, om het Patriarchſchap te koopen, aanbied.

Na d'order der Geeſtelyke Prieſters, of *Caloyers*, volgt die der Wereldlyke, of *Coſmicos Iereus*. Hier voor is gezegt, dat alle deze Prieſters gemeenlyk getrouwd zyn; doch niet op wat wyze zy trouwen. Na dat ze geſchooren zyn, (want, zy werden boven op de kruin van 't hoofd, met een rond, ter groote van de palm van een hand, afgeſchooren, en niet zodanig als geſchied by de Rooms-gezinden) en dat ze de Kerk eenige maanden gediend hebben, worden ze in 't getal der *Anagnoſtai*, of *Leezers*, aangenomen, dat 's te zeggen, dat ze de morgen-gezangen, de Pſalmen, en andere dingen, die de klerken gemeenelyk zingen, mogen leezen. Deze *Anagnoſtiſmus*, zegt Grelot, komt ten naaſten by over een met 't geen de Roomſch-gezinden de *vier kleine Orders* noemen, als begrypende alle de dienſten, welke *d'Anagnoſtai* behoorden te pleegen: maar vermits 'er bezoldigde lieden zyn om Poortiers, Luyders, en andere bedienden der Kerk te weezen, neemen ze geenen anderen dienſt waar, als leezen.

Als ik hier ſpreek van de Luyders der Griekſche Kerk, moet men niet meenen, dat het Klok-luyders zyn: want zedert dat de Turken *Griekenland* t' onder-gebracht hebben, hoort men 'er geen geluy, noch andere klank van Klokken meer, om de geloovigen ter Kerk te roepen. De *Simandirion* alleen, zynde een lange en ſmalle houte plank, daar ze op ſlaan, om de Chriſtenen te vergaderen, word tegenwoordig

O tot

tot het teken van den dienſt gebruikt.

De tyd van het Klerkſchap verſtreeken zynde, en de Geſchoorene eenige maanden de Kerk bediend hebbende, geeft de Biſſchop hem het Diakenſchap, of de macht om het Altaar te bedienen, en d'Epiſtel te zingen; waar na, zo de Diaken wil trouwen, ſtaat het hem vry, mits dat hy 'er zyn Biſſchop kennis af geeve, en hem de Dochter, en haare woonplaats, noeme, op dat 'er na haar leeven, zeden, en ſchoonheid vernomen moge werden: want de Vrouw van een *Papas*, of Griekſchen Prieſter, moet wys, kuiſch, en ſchoon weezen; zulks dat, indien haar eenige dezer hoedanigheden ontbreekt, zy niet kan pretendeeren een *Papadia*, of Vrouw van een *Papas*, te zyn.

Mogelyk zal men zich verwonderen, dat gezegd werd, dat de Vrouwen der Griekſche Prieſters ſchoon moeten weezen, en dat men 'er zich niet mee bekommert, of die der Wereldlyken het zyn of niet: maar zo men betracht, dat de Griekſche Prieſters maar eens mogen trouwen, en dat de Wereldlyken het meermaalen mogen doen, zal men het niet onredelyk vinden, dat een *Papas* zich voor altyd verzorge van een Vrouw, die in zich alleen zo veele goede hoedanigheden hebbe, als alle de geenen welke een Wereldlyke achtervolgens zou moeten behuwelyken. 't Gelukt hen ook gemeenlyk heel wel, dewyl, zo 'er eenige jonge ſchoonheid in de wyk van een trouwzuchtigen Prieſter is, yder om 't zeerſt yvert om ze hem te geeven; 't is gewiſſelyk op dat de ſchoonheid der Griekſche Vrouwen altyd, is het niet aan God, ten minſten aan zyne dienaars, geheiligd moge weezen; en dat de bekoorlykſte vereenigd zynde met perzoonen, die de zuiverſte moeten zyn, men, als men eenige beminnelyke Vrouws perſoon wil pryzen, niets moge konnen voegen by 't geen de liefde, of de vleyery, den Grieken zo dikwils in den mond legt, dat ze in fraayheid en deugd de ſchoonſte *Papadia* te boven gaat, om te toonen, dat men niets volmaakter ter wereld kan vinden. Ook hebben de *Papadias*, behalven hunne natuurlyke ſchoonheid, noch een zeer bekoorlyke zedigheid. De witte doek, welke zy op 't hoofd draagen, de properheid hunner kleeding, en d'eenvoudigheid hunner omgang hebben zulke ſterke aanlokzelen, dat men hen noodzaakelyk moet beminnen. 't Is ook hierom, dat men aan de Jonge *Papas* toeſtaat den dienſt, of de bediening, welke zy in de Kerk hebben, voor een wyl te verlaaten, om te gaan vryen, en order tot hun huwelyk te ſtellen, 't geen op de gewoonlyke manier voltrokken word, en waar na zy weder tot hunne voorgaande verrichtingen keeren, ontfangende wyders het *Iero-diakenſchap*, 't geen hen de macht geeft om het Euangelie in de *Synaxis* te leezen, en met den Prieſter het Altaar te bedienen, tot dat ze in ſtaat zyn, om zelve tot het Prieſterſchap aangenomen te worden, en, even als d'andere, de *Euchariſtie* te celebreeren.

Behalven alle deze voornaamſte bedienden der Griekſche Kerk, zyn 'er noch mindere, en die geene Order hebben. d'Eerſte van deze zyn de *Skeuophilakes*, of Heiligdombewaarders, welke zorg draagen om de heilige vaten, en het huisraad der Kerk te bewaaren; de tweede, de *Colonarki*, of *Antiphoners*, zynde gemeenlyk Jongelingen, die den zangers de Lofzangen, Pſalmen, en den toon waar op ze gezongen moeten worden, aankondigen: de de darde, de *Tyrori*, of Poortiers, welke de deuren der Kerk moeten openen en ſluiten; en de laatſten, de *Candilaphti*, die het licht onderhouden.

Dienſt der Griekſche Kerk.

Wat d'order der dienſten belangt, die is verſchelende, volgens de Klooſters en d'Inkomſten der Kerken. In de groote Klooſters ſtaan de Monniken ter midder-nacht op, om een byzonderen dienſt, dien zy *Meſonucticon* noemen, te doen. Deze dienſt duurt gemeenlyk twee uuren:

maar

maar als 'er een groote heilige dag, of Hoogtyd, op handen is, 't zy van gehoudenheid, of van Godvruchtigheid, word de *Meſonuⅽticon* een *Olonuⅽticon*, dat 's te zeggen, dat men ze den gantſchen nacht doed duuren. Deze dienſt is ingeſteld om zich, door den geheelen nacht met bidden toe te brengen, te beter tot het vieren van de Hoogtyd te bereiden: maar de misbruiken, die 'er ingeſloopen zyn, zouden ze verſcheidene maalen hebben doen verwerpen, of ten minſten hervormen, indien de Griekſche Kerk wakkere Harders had. Want het gaat 'er gemeenlyk, door d'overmaatige toevloeying van menſchen, zo onordentelyk toe, en d'eerbiedigheid, welke men aan die geheiligde plaatſen verſchuldigd is, word 'er zo weinig in acht genomen, dat 'er geene gelykenis van een Kerkelyken dienſt in te vinden is; daar niet weinig toe doed de ruwe manier van ſpreeken, by de Geeſtelyken zelve (die zich niet ontzien hunne gramſchap, by de minſte gelegentheden, opentlyk genoeg te betuigen) gebruikelyk.

Na het *Meſonuⅽticon* volgt de *Oortros*, 't gebed voor de morgenſtond. Hier na komen nog drie gebeden, als *Proti ora* op een uure in de morgenſtond, *Triti ora* op de derde uure, het derde *Eegti ora* ten zes uuren. Doch hoewel deze zo altyd behooren waargenomen te werden, zo laaten ze daar van wel dikwils yts achterblyven, en doorſlippen, behalven in de groote Vaſten, wanneer het altoos moet geſchieden. Een Prieſter diend dit al gedaan te hebben, eer zyn dienſt in de Kerk begind, als de *Liturgia* en *Synaxis*, of *Euchariſtia* begind: dan komt de *Ennati*, zynde het negen uurens gebed; daar na volgd *Eſperinos*, of 't avond gebed, zo dat den dienſt, die de Prieſters gehouden zyn te doen, omtrent vyf uuren zoude duuren.

De morgen gebeden geeindigd zynde, treeden de Monniken na de Eetzaal, alwaar, terwyl zy over tafel zitten, geleezen word. Maar als de maaltyd geëindigd is, zo 's avonds, als 's middags, gaat de Kok aan de deur op de knien leggen, en, als of hy de vergelding zyner moeite, of de vergeeving zyner miſlagen verzocht, zegt hy tegen d'uitgaande Caloyers, *Eulogite Pateres* (*zegent my Vaders*) en yder hem groetende, antwoord, *O Theos Syncoreſi* (*God zegene u*) waar na zich altemaal in hunne Cellen vertrokken hebbende, blyven zy daar, zo ze willen, of gaan werken tot des namiddags ten vier uuren, wanneer zy op het gerammel van de *Sunandron*, verſtrekkende hen, als gezegd, tot klok, om hen tot de *Eſperinos*, of den avond dienſt te roepen, weder in de Kerk vergaderen. Hier na doen zy eenige lichte oeffening, en gaan ten zes uuren het avondmaal houden. Van tafel opgeſtaan, vervoegen zy zich weder in de Kerk, om 'er een dienſt te doen, dien zy *Apodipho*, of avond dienſt, en de Roomſchgezinden de *Compleete*, noemen. Deze eindigt des avonds omtrent ten acht uuren; waar na een yder zich in zyne kamer vertrekt, om te gaan ſlaapen, en des morgens weder op te ſtaan. Zy hebben weinige moeite met zich te kleeden, om tot de morgen dienſten te gaan, ter oorzaak dat zy, gelyk ook de meeſte Wereldlyke Perſoonen van 't Ooſten, gantſch, of ten minſten half, gekleed ſlaapen, trekkende alleenlyk het boven gewaad uit: want d'Europeërs zyn by na de eenigen in *Turkyen*, die tuſſchen laakens ſlaapen.

Gelyk de *Caloyers* d'eerſte bedieningen der Griekſche Kerk bekleeden, ſchikken zich d'andere Prieſters, en de byzondere bedienden van elke Kerk (die 'er verſcheidene heeft, zo ze wel van inkomſten voorzien is, of maar een, zo zy 'er geen meer kan voeden) na der zelver voorbeeld. Doch 't zy dat de Kerken ryk zyn, of niet, daar word eene *Agia koinonia*, of bedieninge des Avondmaals, daags in een Kerk gedaan, en in veele meer als een, doch niet op de zelfde Altaar, welke genaamt werd *Agia*

trapeza, dat is te zeggen, *de heilige tafel*.

Aldus is de *Roga*, of de bezolding van twintig of dartig Ryksdaalders, welke de *Epitropi*, of Koſters, gemeenlyk aan een Prieſter ter Jaar geeven, alleenlyk voor zyne bywooning in den dienſt, en niet voor de Miſſen; dewyl'er in de Kerken, daar verſcheidene *Papas* zyn, dikwils gevonden worden, die ze geen viermaal in 't Jaar konnen doen: want zy volgen malkander, en hebben yder zyne beurt; deze eene Mis is d'oorzaak, dat veele lieden dezelve niet konnen hooren, dat'er ook veele komen, als ze ten halven, en noch meer als ze gantſch en al gedaan is. Doch deze laatſten bekommeren zich niet zeer over hunne leuiheid; geloovende, dat, als ze ſlechts in de Kerk komen, en'er eenige buigingen doen, het voor hen genoeg is te zeggen, dat God barmhartigheid betoont aan d'eerſten, en de laatſten bewaard.

't Geen wy gezegt hebben van der Grieken doen, zeeden, en gebaarden, ſoude den Lezer een indruk konnen geven, dat dezelve het met de Rooms-gezinden eens zyn, en dat het Pauſelyk gezag, de Ceremonien, de Inſtellingen en Geloofs-poinčten des Pauſdoms, onder de Grieken ſouden overgeplant wezen: maar die zulks zoude denken, bedroog zich dapper. Want zy hebben zo grooten afkeer van de Rooms-gezinden, dat ze alle der zelver Ceremonien voor afgryſelyk en verfoejelyk houden. Daar om doemen zy de Roomſche Miſſe met zo groot een afkeer, dat ze haare Altaaren zelfs afwaſſchen, indien 't gebeurd dat een Roomſch Prieſter daar op de Miſſe komt te doen, als of ze verontreinigd waaren. Want zy achten 't ongedeeſſemd meel, ofte de Oblien van dezelve, voor onreine zaaken.

Ook verzaken ze wel uitdrukkelyk het oppergezag van den Paus, over de Chriſten Kerk, en excommuniceren op Witten Donderdag den Paus, en alle de Latynſche Biſſchoppen, haar doemende als Scheurmakers en Ketters.

Hoewel de Heilige dagen, ingeſtelt ter eeren van deze of geenen Heilig, by haar zeer vermenigvuldigd zyn; tot zo verre dat 'er niet een dag van het Jaar is, die niet eenigen Heilig toegeeigend is, zo vallen die dagen niet op dezelve tyd, dat de Rooms-gezinden dezen of geenen zelven Heilig vieren en eeren.

Gelyk zy dan op den Saturdag ook noyt vaſten, hoewel de Rooms-gezinden het alle Vrydagen en Saturdagen gedaan willen hebben: in tegendeel, zy houden het voor een grouwel op den Saturdag te vaſten, uitgenomen eens in 't Jaar, namentlyk op den grooten Saturdag van de Heilige weeke: zeggende haar Wet, *zo een Kerkelyke bevonden werd op den dag des Heeren, ofte op den Sabbath te vaſten, behalven op eenen eenigen, die zal afgezet werden: maar, zo het een Leeke bevonden werd te doen, die zal afgeſneden, ofte ge-excommuniceerd werden.*

De dagen yder Heilig toegeſchreven, keeren Jaarlyks op hunne vaſte tyden, en in dezelve order weder; doch die zyn niet alle even heilig: maar zy onderſcheiden 'er eenige, welke zy als hooger Feeſten vieren. Als namentlyk op den achtſten September (van welke Maand zy haar Jaar-kring beginnen) vieren zy het Feeſt van de geboorte van de Alderheiligſte Maagd Maria.

Op de veertiende, het Feeſt van *de verheffinge, en vindinge, van het waardige en levendigmakende hout des Cruices.*

Den XXVI. is het Feeſt van den Euangeliſt Johannes.

In October

Vieren zy den VI. het Feeſt van den Apoſtel Thomas.

Den XVII. van den Euangeliſt Lucas.

Den XXVI. van den Groot-Martelaar Demetrius.

In November

Vieren zy den VIII. het Feeſt van de Overſten der Hemelſche Heir-

Heirkrachten; de Aartz-Engelen Michaël, Gabriël en de overige.

Den XIII. het Feeſt van Johannes Chryſoſtomus.

Den XIV. van den Apoſtel Philippus.

Den XVI. van den Apoſtel Mattheus.

Den XXI. van den ingang van de H. Maagd in den Tempel. Luc. cap. 2.

Den XXX. van den Apoſtel Andreas.

In December

Vieren zy den VI. het Feeſt van St. Niklaas.

Den XII. van St. Spiridon.

Den XX. van den H. Ignatius.

Den XXV. de geboorte van onzen Zaligmaker Jeſus Chriſtus in het vleeſch.

In January

Den I. Vieren zy het Feeſt van Chriſti beſnydeniſſe, en van den H. Baſilius.

Den VI. het Feeſt van den Doop van Chriſtus, en op dezen dag werd, na de bedeelinge des Avondmaals, tot Conſtantinopolen het Water, dat in langen tyd ten Doop zal gebruikt werden, geheiligd en gezegend.

Den XVII. het Feeſt van den H. Anthonis.

Den XVIII. het Feeſt van de Alexandrynſche Biſſchoppen Athanaſius en Cyrillus.

Den XXV. van den Godgeleerden Gregorius Nazianzenus.

Den XXX. van de drie Aartz Biſſchoppen, Baſilius, Gregorius, en Chryſoſtomus.

In February

Vieren zy den II. de ontmoetinge van Simeon aan Chriſtus, na de veertigdaagſche reiniginge van Maria. Luc. 3.

Den XI. het Feeſt van den H. Blaſius.

Den XXIV. van den Dooper Johannes.

In Maart

Vieren zy den IX. het Feeſt van de XL. Bloedgetuigen die tot Sebaſtiën geleden hebben.

Den XXV. de boodſchap der H. Maagd.

In April

Vieren zy den XXIII. het Feeſt van den Heiligen, Heerlyken, en Grooten Martelaar Georgius, of Joris.

Den XXV. van den Euangeliſt Marcus.

In Mey

Den II. vieren zy 't Feeſt van den Grooten Athanaſius.

Den VIII. van Johannes *Theologus*, of den Gods-geleerden.

Den XXI. van den Grooten Conſtantin, en de H. Helena.

Den XXV. de vindinge van 't Hoofd van Johannes den Dooper.

In Juny

Vieren zy den XI. het Feeſt van den Apoſtel Bartholoméus.

Den XXIV. van de geboorte van den Voorloper des Doopers.

Den XXIX. het Martelaarſchap van Petrus en Paulus.

In July

Vieren zy den XVII. het Feeſt van de H. Marina.

Den XX. van de Propheet Elias.

Den XXVI. van de H. Bloedgetuige, of Martelaareſſe Paraſceve.

Den XXVII. van den H. Bloedgetuige en Artz Panteleemon, of Pantaleon, die onder Diocletiaan omgebracht is.

In Augustus

Den VI. vieren zy Chriſtus gedaant-veranderinge.

Den XV. het ſterven van de H. Maagd.

En den XXIX. de Onthoofding van Johannes den Dooper.

Op alle deze H. Dagen leezen zy voor de Gemeinte, uit haar *Synaxarium*, in haar gemeine taal de levens en daaden van deze Heiligen, en de plechtelykheid werd beſloten met de uitdeelinge van de *Eucharistia*, ofte het Avondmaal, en de Grieken

komen naarſtig tot het gehoor, yder na zyn vermogen geſchenken van brood, wyn, waſch-kaarſſen, oly, ofte yts anders, dat tot Kerkelyk gebruik den Prieſteren kan aangeboden werden, toebrengende. Ook zyn ze, by deze plechtelykheden, by na boven haar vermogen mild aan de armen. 't Geen de Turken ook ſomtyds wel trachten te misbruiken, haare geketende Chriſtene ſlaven op zodanige tyden, ter afbedelinge van Aalmoeſſen, in de Kerken voerende; maar die krygen zelden veel, om dat bekend is, dat zodanige armgiften niet genoten werden by de ſlaven, die medelyden verdienen, maar by de gierige en graatige Meeſters.

Wanneer den tyd van het *Paaſch-feeſt* tuſſchen beiden invalt, vieren zy het zelve met groote vreugde, zulks dat de Kerken wedergalmen van de ſtemmen der geenen, die in haare ontmoetinge malkanderen toeroepen Κύριος ἀνέστη, *de Heere is opgeſtaan*, en der anderen, die antwoorden, ἀληθῶς ἀνέστη, *waarlyk hy is opgeſtaan.* Ook noemen zy dat het Πάσχα ἀναστάσιμον, *het Paaſchen der weder-opſtandinge.*

Des Sondags na Paaſchen vieren zy de gedachteniſſe van 't betaſten van Thomas. Joh. 20.

Op den derden Sondag houden zy gedachteniſſe van de Vrouwen, die uitgingen om het lighaam van Jeſus te zalven.

Op den vierden Sondag, de middelſte tuſſchen 't Pinxter-feeſt, gedenken zy der geſchiedeniſſe des Geraakten.

Op den vyfden Sondag verhandelen zy 't gebeurde aan den blinden, en op den vyfden dag daar na, de Hemelvaart van Chriſtus.

Op den zeſden Sondag houden ze gedachteniſſe van de 318. Vaders, die in de Kerk-vergaderinge, ofte het *Concilie* tot Nicéën 't zamen gekomen zyn.

Op den zevenden Sondag houden zy het Pinxter-feeſt, en 's daags daar aan het Feeſt van de Heilige, en Onſcheidelyke Drie-eenheid.

Op den Sondag, die op Pinxteren volgd, vieren zy de gedachteniſſe aller Heiligen.

Vier groote vaſten-tyden hebben ze Jaarlyks, waar van zy de eerſte, *de Groote en Heilige* noemen, en dezelve houden veertig dagen lang voor Paaſchen, in naavolginge van de Oude Kerken, in de tuſſchen-tyd van welke XL dagen, verſcheidene ter gedachteniſſe van eenige Bybelſche geſcheideniſſen beſtemd zyn, en de laatſte week, die by de Roomsgezinden in Holland *de goede weeke* genoemd werd, noemen zy *de Heilige en Groote weeke*, en vieren dezelve ten uitterſten met waaken en vaſten.

De tweede vaſten-tyd geduurd mede XL dagen, en komt voor het Feeſt van de geboorte onzes Zaligmakers.

De derde vaſten-tyd geduurd twee weeken, ter eeren van de H. Maagd, en begind met den eerſten van Auguſtus, en eindigd met den veertienden.

De vierde vaſten-tyd, ter gedachteniſſe van de Apoſtelen Petrus en Paulus, begind op den tweeden dag na 't Aller Heiligen Feeſt, en kan langer of korter duuren, na dat het Paaſch-feeſt vroeger of laater in 't Jaar komt. Want zo veel dagen als 'er van 't Paaſch-feeſt tot den tweeden Mey geſtelt werden, zo veel dagen moet deze vaſten-tyd duuren.

Gelyk ze nu, in 't houden van haare Feeſten en vaſten-tyden, in tyd zeer veel van de Rooms-gezinden verſchillen, zo verſchillen ze ook zeer veel van dezelve in de wyze van viering, en verachten veele Feeſt-dagen van de Pausgezinden.

Ook bidden ze 't Sacrament niet aan in het Avondmaal; maar, na dat het brood in ſtukken geſneden, en met den wyn (die met een weinig water gemengd is) begooten is, en het gebed daar over gedaan, draagd den Prieſter het zelve om, in een bedekt vat, of ſchotel, noch niet geconſacreerd zynde, eens en andermaal, wanneer het volk den

ſtoet

ſtoet met zeer groote eerbiedigheid en devotie groet, met gebogen hoofden en knien, en werpen ſommige zich geheel uit eerbied op de vloer, kuſſende den zoom van het Prieſterlyk kleed; en dit zeggen zy te doen, eens-deels om dat ze de voorbiddinge der Prieſteren, en der zelver gedachteniſſe voor haar, in de bedieninge der Euchariſtie, hier door willen af bidden, ander-deels, om dat ze de Goddelyke gaven willen eeren, om dat dezelve, hoewel noch niet geconſacreerd, Gode toege-eigend zyn, en tegenbeelden zyn van 't lighaam en bloed des Heeren. Dus brengt den Prieſter dit brood en wyn op den middelſten Altaar, die zy de *Heilige Tafel* noemen.

Mannen en Vrouwen, ja zelfs de eerſt gedoopte kinderen, werd het brood en wyn toegedeeld, en zy doemen geweldig de Paus-gezinden, die de wyn den Leeken onthouden.

Hun werd by haare Kerk-wetten ook bevolen vier maal des Jaars te biechten. Maar het nauwkeurig en angſtvallig opzeggen van alle haare overtredingen (als of een mis-ſlag, in 't verbergen van eenige omſtandigheden, of zodanige zonden, die de ſchaamte beſt raad te verſwygen, 't geheele gebruik van de Bonds-tekenen zouden verydelen) en alzo 't open leggen van 't binnenſte van haar gewiſſe, werd haar niet gevergd, gelyk dat de Prieſters in 't Pauſdom eiſchen. Waar na de opgelegde boete volbracht, ofte ten minſten aangenomen zynde, ontſlaat den Prieſter de belyders, veel meer biddender wyze, als wel uit zyn eigen macht. By voorbeeld, als hy zegt, *Onzen Zaligmaker en Heere Jeſus Chriſtus zelve, vergeeve u alles, 't geen gy in zyne tegenwoordigheid, aan myne geringheid, beleden hebt, en 't geen gy moogt vergeten hebben.* Doch zy bedienen zich niet altyd van dezelfde woorden: zomtyds zeggen ze wel kortelyk, *dat u vergevinge geſchiede!*

Geen beſtemde, of bepaalde tyd, is haar geboden om de kinderen te doopen; maar zy doen het zelden voor, of na den achtſten dag, 't en waare de vreeze voor 't ſterven des kinds hun 't gebruik van dit Sacrament deede verhaaſten. Want zy houden de noodzakelykheid des Doops zo vaſt, dat ze van de ongedoopte kinderen niets goeds derven hoopen. Daarom is het in tyd van nood den Leeken, zo wel Mannen, als Vrouwen, geoorlofd dat Sacrament te bedienen.

Zy mogen den Doop niet herhaalen, 't en zy een Ketter, of afvallige, tot de Kerke, na getoond berouw, wilde wederkeeren; en alzo wederdoopen zy de Rooms-gezinden, indien 't gebeurd dat ymand van die tot haar wil over komen.

Zy verwerpen 't eenemaal het *Vagevuur* der Rooms-gezinden, en nochtans bidden zy voor de dooden, en doen voor dezelve offeranden in 't gebruik van 't Sacrament des Avondmaals, gelovende dat de zielen der gelovigen niet regel recht uit haare lighaamen na den Hemel gaan; maar dat ze tot den dag des Oordeels bewaard werden *in de hand Gods*, ofte in het *Paradys*, om dat Chriſtus Luc. 23: 43. tegens den Moordenaar zeide, heden zult gy met my in het Paradys zyn, ofte in *den ſchoot Abrahams*, uit Luc. 16: 22.

Uitgehouwene beelden verwerpen zy in haare Gods-dienſt met zodanig een afkeer, dat ze meinen dat de Rooms-gezinden, door 't gebruik der zelve, zich den Heidenen gelyk gemaakt hebben. Maar geſchilderde afbeeldzels houden ze voor heilig en eerwaardig. Den Prieſter, zullende den Avond-dienſt beginnen, treed niet in 't Heiligdom, als na drie buigingen voor de afbeeldinge van Chriſtus, en drie voor die van Maria, gedaan te hebben: en ten tyde van de bedieninge der *Euchariſtie*, of 't Avondmaal, geſchieden drie diergelyke buigingen voor die zelfde afbeeldingen.

Op de groote Feeſten der Heiligen werden der zelver geſchilderde afbeeldingen in de Kerken gezet, om 't volk tot der zelver gedachteniſſe

niſſe krachtiger aan te zetten, en op een verheven plaats, ter midden van het Choor, geſtelt, dewelke dan yder tracht te kuſſen. Indien het een afbeelding van Chriſtus is, zo kuſſen zy gemeinlyk de voeten, zo het een van Maria is, zy kuſſen de handen; is 't 'er een van eenigen anderen Heilig, zy kuſſen het aangezicht.

Zy doemen alle de Weſterſche Chriſtenen, om dat ze het verſtikte eeten, en Verketteren dezelve daarom.

Voorts verſchillen zy van dezelve in dien deele, dat ze ontkennen dat *de H. Geeſt uitgaat van den Vader en den Zoon*, en willen dat die alleen uitgaat van den Vader; hoewel ſommige ſtellen dat hy ook *door den Zoon* uitgaat. Maar de laatſte zyn by de overige niet van goeden reuk. Evenwel houden zy alle den H. Geeſt voor eens-wezens God met den Vader, en den Zoon, uitgaande van den Vader van eeuwigheid, zonder begin; en erkennen dat hy is de Geeſt des Zoons, en dat hy van den Zoon gezonden, gegeven, en uitgeſtort werd. Alleen willen zy de uitdrukkinge, dat dezelve zoude *uitgaan van den Vaden en den Zoon*, niet dulden, om dat zy de Latynſche Kerk beſchuldigen, van de woordekens *ende den Zoon*, zonder haar voorkenniſſe, bygeflanſt te hebben in het Conſtantinopolitaans geloofſformulier, en het zelve alzo vervalſcht te hebben. Maar ook heeft de partyſchap haar dit gevoelen met eenige gevolgen doen beſwaaren, die eerder bewys geven dat zy de eigenſchappen van het Goddelyke wezen niet te recht begrypen, als dat dezelve haar doen zouden billyken en rechtvaardigen.

Zy houden zo vaſt aan de gevoelens der Oud-Vaderen, en de Regels der zeven eerſte Concilien, dat ze met geene andere yts willen te doen hebben, en ontkennen dat dezelve haar verplichten.

Ondertuſſchen houden zy zeer vaſt aan 't geloove dat haar overgeleverd is; verdraagende om de wille van Chriſtus ontallyke ſmaatheden, en knevelaryen, welke haar onder de naam van een hoofd-geld, by de Turken *Yova Karatch* geheten, of uit eenige andere redenen, als ten tyde van Oorlog, ten inkoop van koorn, of boskruit, of ook ten onderhoud van de roeyers van den Grooten Heer, of op andere voorwendzels, onder de naamen van *Lagam*, *Beldar*, en *Churek Atchaſe* opgelegd werden.

Behalven dat zy 't verval van haare Kerk-gebouwen, (die ze in drie gedeeltens afdeelen, na de menſchen zyn, die in dezelve gedeeltens haar plaats vinden, als namentlyk, eerſt voor de Prieſters, in 't βῆμα, of 't heiligſte gedeelte; ten tweeden voor de geloovigen, en die onder geen cenſure, of Kerkelyke ſtraffen leggen, die ἐν τῷ ναῷ, in de Kerk komen; en ten derden voor die geene, die berouw toonen van onder de Kerkelyke tucht te hebben moeten komen, by dewelke de Catechumenen, of die geene die noch moeten onderwezen werden, mede gevoegd werden, die πρὸ τοῦ ναοῦ, of in een plaatſe of portaal, voor aan de Kerk, haar onthouden) zeer moeten te gemoet zien en vreezen; alzo hun niet toe gelaaten werd een geheel vervallen, of ingeſtorte Kerk, 't zy door brand of ouderdom, te herbouwen, maar wel eenige breuken te repareeren, of te herſtellen: 't geen haar zeer drukt en laſtig vald onder haar zeer geringe inkomſten, die naauwlyks genoeg zyn tot levens nooddruft, en veel min ſtrekken konnen tot metzel en timmer-werken, en 't geen daar toe behoord.

Evenwel waaken zy ten uiterſten tegen het verval, en hebben tegenwoordig noch veel Kerken, die tot Conſtantinopolen alleen wel tot het getal van 25. of 26. loopen, en in Galata op zeven; 't en waare de laatſte branden eenige van dezelve mochten verſlonden hebben. Doch ook gebeurd het zomtyds, dat, door zeer groote preſenten, het gierig en begeerig hert van deze of geene Baſſa vermurwt werd, en de herbouwing van een by na vervallen Kerk toegelaaten.

Maar

Maar daar ze allermeeſt in te beklagen zyn, is, dat haar Zoonen, na den ouderdom van zeven Jaaren, in de afgelegen oorden, dikwils van de Ouders weg genomen werden, om tot *Jeboglans* in de Serrails opgevoed, en in het Mahometaanſche Geloof en Gods-dienſt onderwezen te werden. Deze *Jeboglans*, die ook genomen werden uit de Kinderen der Chriſtenen, die door den Oorlog, 't zy te Lande, 't zy te Water vervoerd en gevangen werden, zyn dan eerſt Dienaars van 't Serrail, en werden, na dat yder bekwaamheid heeft, onderwezen, zo wel in den Wapen-handel, als andere bezigheden der Turken, en uit haar werden veeltyds gekozen, die tot eerſte Dienaars van ſtaat gemaakt en verheven werden. Maar, behalven dat dan haaren ſtaat geheel glibberig is, en als ze ſchoonſt ſchynt, het naaſte aan den val neigd, zo is dezelve te duur gekocht, door 't verlies van de kenniſſe Gods, gelyk hy de God des zondaars heeft willen worden in Chriſtus Jeſus, en 't gebrek van zynen waaren dienſt.

XIV. HOOFDSTUK.

Geboden der Turkſche VVet. Beſchryving van der Mahometaanen Bairam, of Paaſch-feeſt, verdere Hoogtyden der Turken, Mahometaanſche Tydrekening, enz.

Van der Turken Godsdienſt hier voor eenige byzonderheden aangemerkt hebbende, moet ik'er ook noch, alvoorens van eenige andere zaaken te ſpreeken, met de Heer *Grelot*, de volgende byvoegen.

Geboden der Turkſche Wet. Zy onderhouden de Tien Geboden, zo wel als de Chriſtenen, doch hebben behalven die noch anderen, hen door hunnen Propheet *Mahomet* opgelegt, welke eigentlyk voor de gronden van hunne Religie gehouden worden. Zy beſtaan voornaamentlyk in vyf, en werden aldus verdeeld. 1. Te gelooven in eenen God, en hem alleen als zodanig aan te bidden. 2. In de *Ramadan* te vaſten. 3. Op de daar toe geſtelde uuren te bidden. 4. Alle Jaaren het veertigſte gedeelte zyner goederen aan d'armen te geeven. 5. Ten minſten eens in zyn leven de reis na *Mecha* te doen.

Eerbiedigheid voor God, en zynen Naam. I. Nopende het *eerſte* dezer geboden, 't word by uitſteekendheid wel van hen onderhouden, alzo zy een zonderlinge eerbiedigheid voor God, en zynen Naam, hebben; blykende daar uit, dat zy nooit yts, van hoe grooten of kleynen belang het ook moge weezen, by der hand vatten, zonder alvoorens te zeggen, *Bismillah*, of in *Gods Naam*: welke eerbiedigheid, zelfs tot zo verre gaat, dat zy het papier tot geen vuile dienſten durven gebruiken, en, zo zy'er maar een kleyn ſtukje af voor hunne voeten zien leggen, het opraapen, en ergens in een gat van een muur verbergen, ten inzichte dat'er Gods Naam op geſchreeven zou konnen worden. 't Is ook de reden, waarom men'er ('t geen my in den beginne al vry wat vreemd voor kwam) allerwegen de gaten hunner muuren vol van ziet ſteeken.

En echter, niet tegenſtaande alle deze eerbiedigheid, ſweeren zy yder oogenblik by Gods Naam; zynde het woord *Vallah*, of *by God*, 't geen zy geſtadig in den mond hebben, zo gemeen by hen, als de gemeenſte vloekwoorden onder het ſlechter ſoort van Chriſtenen; doch met dit onderſcheid, dat de Turken, als ze *Vallah* zeggen, geloofd willen weezen, en het ook doorgaans behooren te zyn: daar in tegendeel het graauw der Chriſtenen, uit een zekere kwaade gewoonte, geduurig deze of geene vloekwoorden, en wel deze van *by God* te ſweeren, al te lichtvaardig gebruikt, zonder dat de reden eenige beveſtiging van nooden heeft. Daar mede veel eerder bewys gevende van een vuile Godvergetendheid, als geloof verdienende, om dat ter goeder trouwe, en met vreeze Gods yts zouden beveſtigen. Om dat nu de Mahometaanen de Waarheid beminnen, en betuigen, als zy onder deze aanroepinge van Gods Naam yts beveſtigen, gelooven zy niet, dat zy'er God mee vertoornen, als zy *Vallah* zeggen, dewyl zy hem alleenlyk tot Getuige van een waarheid neemen. Een andere manier van ſweeren, mede by hen zeer gebruikelyk, is, *zo waar als ik een Muſulman ben.*

Ramadan of Turkſche Vaſten. II. *'t Tweede* gebod is de *Vaſten*, by de Mahometaanen de *Ramadan* geheeten. Deze duurt een gantſche Maand, of Maan, (want de Turken rekenen by Maan-jaaren) en vangt aan met het begin der *Ramazan*, zynde de negende des Jaars: doch men moet weten, dat de Turkſche Jaaren niet te gelyk met de onzen komen te eindigen. Dat deze Maan heiliger als d'andere word geacht, is, om dat den *Alkoran*, volgens hun zeggen, geduurende dezelve van den

den Hemel gedaald zou weezen. d'Aankondiging geſchied aldus. De Maan *Chaaban*, zynde de geene, welke voor de *Ramazan* gaat, verſtreeken zynde, begeeven zich veele der yverigſten na het gebergte, om te trachten de nieuwe Maan t' ontdekken. Is 't een Man van geloof, die 'er d'eerſte tyding af in de Stad komt brengen, zo krygt hy een vergelding, en word de *Ramadan* door alle wyken met een openbaar geroep aangekondigd, en ook noch des avonds met een Kanon ſchoot bekend gemaakt: waar op vervolgens alle de *Minarets* met lampen worden behangen, op zodanig een order, dat ze een heel cierlyke vertooning maaken, 't geen alle avonden vernieuwd werd. Geduurende deze gantſche Maan maaken de Turken van de nachten hun dagen, en van de dagen hun nachten: want dewyl ze, zo lang als zich het daglicht aan den Hemel vertoond, niet vermogen te eeten, te drinken, of yts in den mond te ſteeken, ja zelfs ook niet tabak te rooken, ('t geen hen, door een geſtadige gewoonte, mogelyk ruim zo hard valt als yts van alles) trachten zy den dag met ſlaapen door te brengen, en ziet men by na geen menſchen langs de ſtraat. In tegendeel, zo haaſt als het licht der Zon plaats voor dat der Maan heeft gemaakt, krielen de ſtraaten en *Kahuës*, of *Koffy-huizen*, van volk; daar ze dan hun hert in alle uitgelatene vrolykheid ophaalen, en zich zo lang met ſpys en drank, tot barſtens toe, opvullen, dat de morgenſtond haar begind te vertoonen, wanneer zy eens-ſlags uitſcheiden, en zich yder na zyn huis begeeven: volgens uitdrukkelyk bevel van den *Alkoran*, mogen zy den geheelen nacht eeten, drinken, enz. tot dat zy een witte en een ſwarte draad door het licht des morgenſtonds konnen onderſcheiden. Maar als de *Ramadan* op het einde loopt, ſtellen ze zich noch veel buitenſpooriger aan, ſtaande de *Kahuës* den gantſchen nacht open; by welke gelegentheid de Zangers, Speellieden, Marionet-ſpeelders, en dier-gelyke ſoort van menſchen, daar een ſtuivertje gaan verdienen.

Deze Vaſte, die den Mahometaanen zeer ſtrengelyk gebooden is, zulks dat de geenen, welke door op reis te zyn, ziekte, of eenige andere ongelegentheden, omtrent deze verkeerde zoort van Godvruchtigheid verhinderd worden, gehouden zyn zich, zo haaſt als de ſtaat hunner zaaken het toelaat, daar na te ſchikken, en 'er dartig etmaalen mee toe te brengen; 't geen dan voor het zelfde gerekend word, als of zy op den behoorlyken tyd gevaſt hadden. Deze Vaſte, zeg ik, valt by wylen zeer laſtig, voornaamentlyk als ze in de Zomer komt: want gelyk hunne Jaaren uit twaalf Maanden, of Maanen, beſtaan, zes van dartig, en zes van negen-en-twintig dagen, en datze derhalven met de loop van de Zon niet over een komen, zyn ze elf dagen korter als onze Jaaren, en aldus verſchiet de *Ramadan* yder Jaar zo veel, en komt derhalven niet t' elkens op den zelven tyd. Als ze dan in de Zomer voorvalt, worden ze geweldig door den dorſt gepynigd, voornaamentlyk in de warme Landen; want zy mogen niet een enkelde droppel waters over de lippen neemen: 't geen d'oorzaak is, dat ze den gantſchen dag met ſlaapen trachten door te brengen. Laaten echter op de reis, en zelfs in het leger, onder de laſtigheden des oorlogs, niet na de *Ramadan* t' onderhouden: doch anderen in tegendeel, gelyk onder alle ſoorten van menſchen niet altyd de zelve Godvruchtigheid gevonden word, bekommeren 'er zich in 't geheel niet mee, en eeten en drinken even als voorheen, doch echter heimelyk, om de ſtraf der ſtokſlaagen niet onderworpen te weezen.

Wat het *darde* gebod belangt, daar is hier voor wydloopig af geſprooken: en het *vierde*, hoewel de Turken zich in meeſt alle dingen zeer gehoorzaam omtrent hunne Wet betoonen, word door een uitwerking der menſchelyke begeerlykheid, en vermits men zich niet wel van zyne goederen kan ontſlaan, meer- *Gebeden en Aalmoeſſen, III en IV.*

meerendeels juiſt zo niet ten vollen opgevolgd. Echter kan men niet ontkennen dat men groote liefddaadigheid onder de Turken ontmoet, veel grooter als onder de Chriſtenen; 't geen ook voor een gedeelte d'oorzaak is, dat 'er zo weinig Bedelaars in *Turkyen* gevonden worden. Een goed getal der Gaſt-huizen, bruggen, *Karavanſerais*, waterleidingen op de groote wegen, Fonteinen, en meer andere diergelyke dingen, moet men aan die deugd van eenige Godvruchtige Turken dank weeten, 't zy dat ze dezelven by levenden lyve hebben doen maaken, of'er by uiterſte willen een zekere ſomme gelds toe verordend. En zelfs word ten dezen opzigte geene Religie in agt genomen, en die loffelyke deugd zo wel omtrent de Chriſtenen en Jooden, als omtrent de Turken, geoeffend.

Liefddaadigheit der Turken jegens Menſchen en Beeſten.

Maar zo dit in de ryken te pryzen is, veel meer behoord het van d'armen, of immers die het hunne tot hun eigen onderhoud van nooden hebben, in opmerking genomen te worden: want verſcheidene die de macht niet en hebben om hunne liefddaadigheid met de beurs te betoonen, doen het met de handen; verhelpende de groote wegen, vullende de waterbakken omtrent dezelven; onthoudende zich by de vlieten en Rivieren, wanneer ze overgeſtroomd zyn, ten einde den Reizigers de plaatſen aan te wyzen, daar ze doorwaaden konnen, enz. en dat alles, gelyk ik tot verſcheidene maalen hebbe ondervonden, zonder een duit 'er voor te genieten: zelfs weigeren zy 't geen men hen daar voor aanbied, vermits zy het, gelyk zy zeggen, ter liefde van God doen, en niet om 'er eenig voordeel af te trekken.

Hunne liefddaadigheid bepaald zich niet alleen tot de Menſchen, maar ſtrekt zich ook uit over de Beeſten en Vogelen, weshalven eenigen alle marktdagen een party Vogelen gaan koopen, om ze te laaten vliegen, en in vryheid te ſtellen: waar van zy dit vreemd gevoelen hebben, dat de zielen dezer Vogelen ten dage des Oordeels voor God zullen komen getuigen het goed, 't geen zy van hen genooten hebben.

De Beeſten, tot ſpys verordend brengen zy ook metter haaſt om 't leven, op dat zy hen niet veel pyn mogen aandoen; ſnydende den Hoenders met eene ſnee de kop af. Ja het word ook by hen voor een ſoort van wreedheid gehouden, een Luis of Vlooy tuſſchen de nagelen dood te knippen. Zy vryven ze ſlechts een weinig tuſſchen de vingeren, en ſmyten ze dan weg dood of niet; gelyk ik zulks honderdmaal in het reizen heb gezien: want in de Zomertyd bezoeken zy zich alle dagen om zich rein en zuiver te houden. Hier ſchaamen zy zich niet meer over, als de Hollantſche Matroozen, en doen het ſlechts in het volle gezelſchap; zonder te denken, dat zy 'er de minſte onfatſoenelykheid mee begaan.

Anderen verordenen by teſtament een zekere ſomme tot het voeden van Honden; of geeven by hun leven een ſtuk gelds ter week, of ter Maand, aan Bakkers en Vleeshouwers, om zich met deze zorg te belaaden: en men behoefd niet bekommerd te weezen, dat het niet op zodanig een wyze beſteed zou worden, als daar het toegeſchikt is. Men ziet deze uitdeelders van dusdanige Aalmoeſſen ook dagelyks op d'uuren, welken zy daar toe gewoon zyn te neemen, met een menigte van Honden omringd, aan welke zy de ſpys met brokken toeſmyten.

Ondertuſſchen moet men weeten, dat de Honden in *Turkyen* niet uit d'eene wyk in d'andere loopen, en dat 'er aldus geen verwarring kan ontſtaan. Men heeft 'er vaſte Wyk honden; en die zich buiten de zyne wilde begeeven, zouden gevaar loopen van dood gebeeten te worden: weshalven die een Hond by zich heeft, zorg moet draagen, dat 'er die Wyk-honden niet aan komen, zo hy zyn Beeſt niet deerlyk wil zien onthaalen. 'k Heb ook in verſcheidene Turkſche Steden,

meer-

meerder moeite gehad met een zekere Jagt-hond, dien ik op myne Reizen met my voerde, als met my zelven te bewaaren.

Van *Galata* nu en dan na *Pera* gaande, heb ik meer als eenmaal gezien, dat een Teef op de ſtraat Jongen geworpen hebbende, een muurtje van ſteenen daar om heen opgehaald was, met een luifje of tent van oude matten, of iets diergelyks, 'er boven, op dat de Jongen niet vertreeden mochten werden, en voor den regen beveiligd weezen. Zelfs bemoeyen zich de fatſoenlyke lieden hier mee, en bezorgen hen dagelyks van ſpys.

Echter worden de Honden voor onrein gehouden; en zo hen by geval een Hond, tegen 't lyf komt te loopen, zyn zy ontreinigd, en gehouden zich te waſſchen, ter welke oorzaak zy zich ook van een loopenden Hond al zo zorgvuldig wachten, als wy van een hollend Paard.

In tegendeel is de Kat, wiens goede hoedanigheden, zo 'er anders eenigen in zyn, op verre na tegens die van den Hond het getrouwſte Beeſt van allen, niet opweegen, by hun een rein dier. Zy doen ook veel goeds aan de Katten, welke d'eer mogen genieten van huisgenooten te weezen, daar d'arme Honden zich op ſtraat moeten behelpen; ſtreelen en liefkoozen dezelve; en zetten ze op de Venſters hunner winkels te pronk, inzonderheid zo ze fraai zyn, even als te *Venetien*, en elders gebruikelyk is.

Dezen afkeer, dien de Turken, niet tegenſtaande alle de liefddaadigheid dien zy 'er aan betoonen, van de Honden hebben, ter oorzaak dat zy 'er door ontreinigd worden, heeft ons ten huize van myn Heer den *Conſul*, of by deze en geene Hollandſche kooplieden menigmaal gelegentheid tot lagchen beſchikt: want konnende myn Jagthond, onder andere konſten, uitſtekend wel opzoeken, gaf ik, wanneer wy bezoek van Turken kreegen, en dat ik den Hond zyne konſten had doen toonen, die ze met de uiterſte verwondering aanzagen, aan ymand van dezelven, terwyl ze op de *Sopha* een pyp tabak zaten te rooken, myne neusdoek, met byvoeging van die onder zyne kleederen te verbergen; waar op tegen den Hond, die daar niet omtrent was geweeſt, gezegt hebbende, dat ze verlooren was, vloog het Beeſt, na een weinig omgeſnuffeld te hebben, na den geen, die ze verborgen had, welke, om niet ontreinigd te worden, genoodzaakt was, dezelve van zich te werpen. Dit geſchiede gemeenlyk met zulk een verbaaſdheid en geſchreeuw, dat wy ons aan ſtukken meenden te lagchen. Ondertuſſchen konden de Turken, niet gewoon dusdanige dingen van een Hond te zien, niet begrypen hoe het 'er aan geleerd kan worden.

'k Heb in het reizen ook dikwils d'onkundige Mahometaanen zich hier over doen verwonderen: want als wy ergens met de *Karavane* op de *Kouak*, of *Ruſt-plaats*, waren, van waar ik ſomtyds een quartier uurs myn neusdoek had verborgen, liep de Hond op het gewoonlyk teken uit alle macht derwaarts. De Turken, ziende hem dus loopen, meenden, dat hy nooit weder te rug zou komen, maar als zy hem met de geknoopte neusdoek in de mond met vroolyke ſprongen zagen naderen, was de gantſche *Karavane* op de been, en de verwondering zo groot dat men ze uit hun gelaat kon leezen, niet weetende wat vrindſchap zy het beeſt zouden bewyzen; en als 'er ook eenige Honden omtrent kwaamen, betoonden zy 'er zich alzo zeer om verlegen, als ik zelve, en weerden ze van hem af.

'*t Vyfde* en laatſte gebod der Mahometaanſche Wet is, ten minſten eens van zyn leven de reis na *Mecha* t' onderneemen. Dit gebod word het minſte van allen onderhouden: want hoewel 'er zyn, die zich tot verſcheidene maalen van deze plicht hebben gekweeten, word ze echter van de meeſten verzuimd, of om dat zy 'er de middelen niet toe hebben, of vermits zy t' elkens door — Reis na Mecha, V.

 deze

deze of geene zaaken wederhouden worden. Ondertuſſchen beyveren zy zich geſtadig om in ſtaat te geraaken van ze te konnen aanvaarden: want behalven dat ze hen gebooden is, zyn de geenen, die ze gedaan hebben, in groote achting; en word aan hun ja en neen meer geloof gegeeven, als aan dat van anderen, even of deze reis een zekere ſoort van heiligheid bybracht.

Bairam, of Mahometaanſche Paaſch-feeſt.

Eer wy dit Hoofdſtuk eindigen, moeten wy, dewyl wy hier van de *Ramadan*, of *Vaſte*, hebben geſprooken, ook yts van den *Bairam*, of Paaſch-feeſt zeggen, mitsgaders ook ter loops eenige andere Hoogtyden der Turken aanroeren.

Zo haaſt als men de Maan van *Cheuual*, volgende onmiddelyk na die van de *Ramadan*, gewaar is geworden, loſt men eenige ſtukken Kanon, leggende omtrent het *Serrail*, om de *Bairam*, of het *Paaſch-feeſt*, aan te kondigen, 't geen, zo hier door, als door het geflikker der vreugdevuuren, wel haaſt door de gantſche Stad bekend is, en verſcheelt deze nacht in uitgelaatene vrolykheden niet veel van de nachten des *Ramadans*.

Tegen dat deze Hoogtyd begint te naderen, worden over al groote toebereidſelen gemaakt: want een yder tracht by die gelegentheid uit te munten; zynde de winkels vercierd met de fraaiſte ſtoffen, die ze hebben, welke in de langte los nederhangen, en door het middel der wind op een cierlyke wys door malkander geſlingerd worden. Anderen pronken hunne huizen op met klatergoud, daar zy geeſtige dingen van weeten te maaken; ſommigen met bloemen en groente, zo het in den tyd is (want vermits de Paaſch, om de reden hier voor gezecht, alle Jaaren verſchiet, heeft men 'er niet altyd gelegentheid toe) eenigen met koſtelyke tapyten, enz. Veele rechten ook *Sophas* buiten de huizen op, daar zy met hunne vrienden tabak op zitten te rooken, Koffy en Serbet ſchenken, en andere burgerlyke vrolykheden neemen. Geduurende de drie dagen van dezen *Bairam*, zyn de ſtraaten zo vol menſchen, dat men moeite heeft om 'er door te dringen, te meer dewyl 'er dan duizenden van Vrouwlieden, welke anders het geheele Jaar in huis blyven, op de been zyn, en de meenigte helpen vergrooten.

Die luſt heeft om zich in de lucht wat te vermaaken, gaat hier of daar op een wip zitten, van dewelke men 'er in alle ſtraaten, vercierd met groente en andere cieraaden, ontmoet, zynde boven aan de toppen der huizen vaſt gemaakt; zulks dat men, getrokken door twee, of, zo men wil, door vier mannen, voor een *Aſper* of anderhalf, vry hoog kan vliegen. Ook heeft men 'er een ſoort van Malmolens, die zeer geſwind om gedraaid worden.

Doch het fraaiſte, 't geen ik 'er gezien heb, was een zeker vuurwerk, hoedanig een zy gewoon zyn, by deze en andere gelegentheden van openbaare vrolykheid, op het water te vertoonen, beſtaande gemeenlyk uit eenige Pyramiden, Kaſteelen, enz. omringd met Speellieden, welke een groot gejuych op hunne manier maaken, met tambourynen, kleyne keteltrommen, een ſoort van ſchalmeyen, en andere diergelyke inſtrumenten, waar onder zy ook hunne ſtemmen laaten hooren; bedryvende aldus een vreugde, die zo uitgelaaten is, als ik ooit gezien heb.

Dit geſchied midden in het *Canaal*, tuſſchen *Conſtantinopolen* en *Galata*; weshalven het water by dusdanige gelegentheden krielt van *Kaikes*; daar men zich rondom mee heen laat roeyen, en die yder een brandende lantaarn moeten ophebben: doch de meeſten hebben 'er, in plaats van eene, drie of vier, ja ſommige vyf; zulks dat dit groot getal van Lantaarnen (want men ziet 'er duizenden) in het naarſte der duiſternis een wonderlyk gezicht veroorzaakt. Ook moeten alle de Schepen, welke in de Haven of omtrent de Stad leggen, vreugde vuuren ontſteeken: ja men ziet 'er van beneden tot boven aan de maſt toe lichten,

en de touwen met hoepels behangen, rondom vercierd met glaze lampjes, groente, enz. Met welke lampjes mede alle de Toorns in *Conſtantinopolen* behangen zyn.

Wat hunne vuurwerken belangt, die beſtaan ten meeſten-deele in Vuur-pylen, welke zy heel wel weeten te maaken, mitsgaders in eenige Raden, die al draayende een regen van vonken uitſpouwen, en andere kleynigheden, kaſteelswyze toegeſteld, en met brandende ſtoffen gevuld: maar om cierlyke Vuur-werken te maaken, of die in het water branden, daar verſtaan zy zich gantſch niet op.

Ziet daar een korte beſchryving van der Mahometaanen Paaſch-feeſt, 't geen voor hen het uiterſte vermaak, maar voor de Chriſtenen zeer gevaarlyk is: want vermits 'er als dan zeer veele dronken Turken langs de ſtraat ſwieren, en alle ongebondenheden geoorlofd ſchynen te weezen, gebeurt het al vry dikwils, dat, als ze een Chriſten ontmoeten, zy hem uit baldaadigheid met een *Kangiar* een ſteek in de huid geeven, of eenig ander leed toevoegen. Om myne nieuwsgierigheid echter te voldoen ging ik alle avonden door de Stad wandelen, doch verzeld van een Janitſer, dien ik het ook mogelyk dank heb te weeten, dat my geen ongeluk wedervoer: want in Turkyen heeft men geen beter Lyfſchutten als deze lieden.

Deze Bairam is de grootſte Hoogtyd der Turken; en onderhouden dezelve ook by deze gelegentheid, een zeer loffelyke gewoonte, te weeten, dat zy alle haat en wrok van zich leggen, en zich met hunne vyanden verzoenen, met een veel oprechter hert als de Chriſtenen dikwils doen: buiten het welk zy niet en zouden gelooven hunne Paaſch wel te konnen houden. Ook kuſſen de gemeene vrienden, als zy malkander geduurende deze drie dagen op de ſtraat ontmoeten, zich onderling, met toewenſching van een goede Hoog-tyd; en alle verdere heil en zegen.

Andere Hoog-tyden der Turken.

Behalven dezen *Bairam*, die de *Groote*, of de *Bairam* des *Ramadans* geheeten word, hebben de Turken noch den *Kleinen*, of den *Bairam* der *Adgis*, of *Pelgrims van Mecha*, komende zeventig dagen na den *Grooten Bairam*, te weeten, op den tienden dag der Maan *Zoulhidge*, zynde de laatſte des Jaars; mitsgaders noch eenige andere Feeſten of Hoog-tyden, waar af de eerſte is, de nagt tuſſchen den elfden en twaalfden dag van de Maan *Rebiul Ewel*; vermits zy gelooven, dat *Mahomet* op dezen nacht gebooren is.

De nacht tuſſchen den zes-en-zeven-en-twintigſten van de Maan *Rebiul Aſſir* verſtrekt hen ook tot een groot Feeſt, ter oorzaak dat *Mahomet* dezen nacht op den *Alborach*, gelyk in den *Alkoran* geſchreven ſtaat, ten Hemel gevaaren zou weezen.

Men ontmoet ook noch een anderen Hoog-tyd tuſſchen den vierden en vyfden der Maan *Recheb*, wanneer het gebed tot des middernachts toe in de Moſqueën gedaan word, ter oorzaak van den *Ramadan*, die twee maanden daar na komt te volgen.

Mahometaaſche Tyd-reekening.

Maar om eenig begrip wegens der Turken Tyd-rekening te hebben, zullen wy 'er hier yts af ter nederſtellen. De twee-en-twintigſte July van den Jaare 622. volgens de ſtelling der Chriſtenen, maakt den aanvang hunner *Hegyre*, zynde de tyd van Mahomets vlucht die zy met deze benaaming onderſcheiden hebben. 't Jaar telt by hen maar drie honderd en vier-en-vyftig dagen, en word verdeeld in twaalf Maanden of Maanen: want elke Maand neemt aanvang te gelyk met de Maan. Deze Maanden nu hebben, beurt om beurt, d'eenen dartig, en d'anderen negen-en-twintig dagen, en voeren de volgende naamen.

Muharem	30	*Sefer*	29
Rebiul Ewel	30	*Rebiul Aſſir*	29
d'Giamzil Ewel	30	*d'Giamzil aſſir*	29
Redgeb	30	*Chanaban*	29
Ramazan	30	*Cheuual*	29
Zaulkaade	30	*Zoulhidge*	29

XV. HOOFD-

XV. HOOFDSTUK.

Byzonderheden, noopende eenige dingen welke den Turken verbooden zyn. Dwaas gevoelen ten opzichte der Beelden. Onreine ſpyzen. Reden van het verbod des Wyns. Woekerachtige handelingen der Turken, niet tegenſtaande het verbod van Woeker, enz.

Zo naauwkeurig als de Turken zyn, omtrent het onderhouden der dingen, welke hen door hunne Wet zyn gebooden, zo naauwkeurig zyn zy ook omtrent de verboodene zaaken: want zy gelooven, als een ontwyfelbare waarheid, dat zy zich niet zonder zonde van dezelve konnen bedienen. Onder dezen behooren, de Beelden, en 't geen daar van af hangt, van wat ſtoffe die ook gemaakt mogen weezen. d'Oorzaak is, dat het, volgens hun gevoelen, God alleen toekomt beelteniſſen te maaken, en de zielen daar aan te geeven; 't geen de Menſchen niet konnende doen, zullen, na haar gevoelen, de maakers, ten dage des Oordeels, zeer verbaaſd ſtaan, wanneer elk beeltenis zynen maaker na zyne ziel zal vraagen, dewelke niet bekomende, meinen zy, dat de beelden hunnen maakers by God zullen beſchuldigen, dat zy hen een lighaam hebben gegeeven, zonder hen ook met eenen een geeſt, om het zelve te beweegen, te hebben konnen beſchikken. Ende is deze dwaaze meening onverzettelyk by die domme Mahometaanen, dat alle beelteniſſen 't zy gehouwen of geſchilderd, of op eenige andere wyze gemaakt, op het eind der Wereld levendig zullen worden, en dat God aan yder van dezelve een ziel zal geeven; ſtraffende ter zelve tyd die geenen, die de roekeloosheid hebben gehad van ze te maaken, en de macht des Scheppers te hebben willen navolgen.

Dwaas gevoelen der Turken ten opzichte der Beelden.

Maar men belemmert hen geweldig, wanneer men deze ſchoone redeneering om ver werpt, met hen te gemoet te voeren, dat zo deze beelteniſſen een ziel zullen begeeren, zulks al ſpreekende zal moeten geſchieden; en indien ze redeneren, ſpreeken, en eiſchen, met beklag en beſchuldiging, dat ze dan alreeds een ziel hebben, en 'er derhalven geene behoeven te krygen.

Met dit buitenſpoorig gevoelen dan ingenoomen zynde, verbreeken zy al het Beeld-werk, 't geen zy in hun geweld bekomen, van hoe groot een waardy het ook moge zyn, immers het hoofd, of ten minſten ſchenden zy de neuzen; geevende tot reden, dat het zo groot een zonde niet en is beelden te hebben, als men hen de neus heeft afgeſneeden. Landſchappen, Bloemen, als zynde onbezielde dingen, mogen zy wel zien: doch hunne liefde tot dusdanige wetenſchappen, is echter zo groot niet, om 'er geld voor te beſteeden. Ook is het geen gebruik, dezelve tot cieraad in hunne huizen op te hangen; ende zouden deze koſten vry noodeloos weezen, om dat ze uit de natuur geen lief hebbers van fraaye konſten of konſtſtukken zyn.

Echter heb ik verſcheidene Groote Perſonagien eenige conterfeitzels, van Vrouws-perzoonen dier Landen laaten zien, waar in zy een zonderling genoegen ſcheenen te ſcheppen: doch zy voegden 'er by, dat de Wet hen niet toeliet die te mogen hebben. In *Kairo* gebeurde my yts plaizierigs ten dezen opzichte. Zeker Heer verzocht my, eenige Afbeeldzels, welken ik in 't klein geſchilderd had, en die hem zeer wel bevielen, aan zyne bywyven te mogen laten zien, waar op ik hem te gemoet voerde, indien hy my by hen wilde brengen, dat ik ze met my zou neemen, om ze te vertoonen.

Hy

Hy zei my, ziende my met eenige verbaaſdheid aan, dat zulks tegens hunne Wet was. 'k Antwoorde, dat het ook tegens de myne was, die over te geeven om ze te laaten zien, zonder betaaling 'er voor genooten te hebben. Hy begon dan te grimlacchen; alzo hy wel bemerkte, dat ik ze hem niet vertrouwde: want in der daat, 'k was bekommerd, dat hy ze my niet weder zou brengen, en ik zou moeite gehad hebben om hem tot de betaaling te dwingen.

Gelyk *Mahomet*, door den Monnik *Sergius* geholpen, zynen *Alkoran* uit het Oude en Nieuwe Teſtament te ſamen heeft geſmeed, worden dezelve ſpyzen, welke by de Jooden voor onrein wierden gehouden, ook by de Mahometaanen zodanig geacht. Dit is d'oorzaak dat zy om geen ding ter wereld *Varkenvleeſch* zullen eeten: ja zy durven ze niet niet aanraaken, en zelfs ook hunne Schoenmaakers de borſtels 'er niet af gebruiken, weshalven zy groote moeite met het naayen der *Pabouches* hebben. De Turken zullen ook nooit met de Chriſtenen eeten, zonder alvoorens gevraagd te hebben, of'er ook Varkenvleeſch onder de ſpyzen vermengd zy, en zynde neen geantwoord, vallen ze met goed vertrouwen aan, dewyl zy zelve gantſch niet bedriegelyk zyn, en dezelve getrouwheid van de Chriſtenen verwachten, welke zy omtrent hen betoonen. Zy hebben ook een gruwel van de *Kikvorſch*, de *Schildpad*, de *Slek*, en andere by de Jooden verboodene dieren; van alle welke zy zulk een afkeer betoonen, dat men een Godvruchtig Mahometaan eer zou doen ſterven, als daar af eeten.

Onreine ſpyzen.

Ook is het gebruik van den *Wyn* hen verbooden, of ten minſten een vermaaning aan hen gedaan, van ze niet te drinken; waar toe het volgende voet gegeeven zou hebben. *Mahomet*, op zekere tyd door een Dorp gaande, zag daar een groote vrolykheid op een Bruiloft, veroorzaakt door den Wyn, weshalven hy den zelven beſtond te pryzen: maar komende des avonds, of 's anderendaags, weder door het zelve Dorp trekken, alwaar hy aan alle kanten bloed geſtort zag, en verſtaande, dat die vrolyke lieden gevochten, en malkanderen zo gekwetſt hadden, laakte hy den Wyn veel meer, als hy ze te vooren had gepreezen, en ried den zynen zich daar af t' onthouden. Maar de Turken vinden 'er zulk een ſmaak in, dat ze na deze vermaaning van hunnen Propheet niet luiſteren; behoudens dat het heimelyk, en zonder zich in opſpraak te brengen, konne geſchieden, en wanneer ze zich by Chriſtene Kooplieden, daar ze op vertrouwen mogen, bevinden, gaan zy 'er zich dikwils zodanig in te buiten, dat hunne beenen hen niet t' huis konnen draagen. Indien 'er echter maar een droppel Wyns op hunne klederen komt te vallen, al hadden zy den drank ook noch zo lief, trachten zy de vlek met d'uiterſte zorgvuldigheid uit te doen: waar uit men dan moet beſluiten, dat het reine, en onreine by de Mahometaanen veel meer in het uitwendige, als in het inwendige beſtaat, en dat ze minder ſchroomen hunne ziel, als hun lighaam te bevlekken.

Reden van het Verbod des Wyns.

Onder de verboodene dingen word ook de *Woeker* geteld, of liever het uitzetten van geld op Woeker, 't geen by hen voor een groote zonde werd gehouden: maar wat de woekerachtige handelingen belangt, daar weeten ze zich meeſterlyk mee te behelpen. By voorbeeld, ymand, die geld van doen heeft, vervoegt zich by den eenen of den anderen Koopman, en koopt eenige waaren op geloof, welke hy aanſtonds, zonder dat ze eens uit de winkel zyn gegaan, aan den Eigenaar tot een veel geringer prys weder verkoopt, die 'er hem gereede penningen voor ſchiet, en hem als ſchuldenaar voor zo veel goederen, tot zodanig een prys gekoft, te boek ſtelt.

Woekerachtige handelingen.

XVI. HOOFDSTUK.

Eerbiedigheid der Turken voor hunne Kerkelyke Perzoonen, en waar der zelver bedieningen in beſtaan. Geeſtelyke Orders, enz.

Gelyk de Mahometaanen een zonderlinge eerbiedigheid voor hunne *Moſqueën*, of *Kerken*, hebben, zyn ook de Kerkelyke Perzoonen by hen in een uitſteekende achting. 't Hoofd van deze allen is de *Moufti*, by hun in de zelfde waarde, als den *Patriarch* by de Grieken, en den *Paus* by de Roomsgezinden is; dat 's te zeggen, zy achten hem als het Opperhoofd van den Mahometaanſchen Gods-dienſt, en het Orakel, 't geen alle ſwaare geſchillen der Wet oploſt.

Moufti.

Zyne verkiezing ſtaat niet aan een vergadering van hunne Geeſtelykheid, maar enkelyk aan den Grooten Heer, die deze plaats altyd doed bekleeden door een Man van een onbeſprooken leven, ervaren in de Wet, en aanzienlyk wegens zyne deugd. Zyn gezag ſtrekt zich ook zo verre, dat wanneer hy over eenige zaak oordeeld, den Grooten Heer zelve daar nooit tegen ſpreekt. De ſchiftingen, en oploſſingen der ſwaarigheden, werden altyd ſchriftelyk door hem gegeven, 't zy dat ze de bekommeringen van 't gemoed, of andere materien, betreffen; en het antwoord geſchied (zynde het geen, 't welk men verzoekt te weeten, alvoorens in weinig woorden op papier geſteld) met een *ja*, of een *neen*, of op een andere heel korte manier, met byvoeging van de woorden, *God weet het beter*, tot teken, dat hy erkent niet onfeilbaar te weezen. Deze vonniſſen, of de briefjes daar ze opgeſchreven zyn, voeren den naam van *Fetua*, of *Feſta*, en hebben zodanig een kracht, dat ze aan den *Kady*, of *Rechter*, ter hand geſteld zynde, den zelven aanſtonds, volgens den inhoud, uitſpraak doen geeven, zonder dat men zich aan eenigen anderen Rechter kan beroepen, of de zaaken met konſtenaaryen ſleepende houden. 't Staat hem vry te trouwen, zo wel als aan alle andere Turken, doch hy moet zyn gewoonlyk verblyf te *Conſtantinopolen* houden; wordende in d'andere Steden, zo wel het Geeſtelyke, als het Wereldlyke recht, door de *Kadileſquers* waargenoomen.

De *Sultan* gaat met hem te raad in de zaaken van ſtaat, en wanneer 'er eenig perzoon van aanzien ter dood veroordeeld, of vrede, of oorlog gemaakt moet worden, enz. 't zy dat hy zich hier aldus ingedraagt om Rechtvaardig en Godvruchtig te ſchynen, of om de volkeren te gewilliger te doen gehoorzaamen.

Immers den Grooten Heer verband by na nooit een *Eerſten Vizir*, of ſtelt een *Baſſa*, onder den dekmantel van eenige misdaad, buiten zyne bediening, of onderneemd eenige zaak van belang, 't en zy hy alvoorens het vonnis van den *Moufti* daar toe hebbe genoomen, vermits de menſchen gelooven, dat 'er meerder billikheid is in het oordeel van een vroom en eerlyk man, als in de volkomene macht van een Vorſt. En het gebeurt ook zelden, hoewel den Grooten Heer boven de Wet zy, dat hy zo ongeregeld te werk zou gaan, als een gezag te verſmaaden, in het welk hun Godsdienſt de macht heeft geſteld, van allerhande geſchillen te oordeelen. Niet te min, hoewel de Vorſt in de gewichtigſte ſtaats-zaaken met den *Moufti* te raad gaat, vind zich deze echter, zo hy in zyn bediening wil blyven, (want die ze hem gegeeven heeft, kan ze hem ook ontneemen) menigmaal genoodzaakt zich na des Vorſten wil te voegen.

Hier van daan kan het komen, dat het ampt van dien Opper-prieſter,

eertyds

eertyds by d'Ottomanniſche Keizers heiliger geacht wierd als tegenwoordig: want voormaals ondernamen zy nooit oorlog, of ontwierpen eenige zaak van gewicht, zonder met eerbiedigheid het goedvinden van den *Moufti* daar over te hooren, buiten het welk men geen gelukkig gevolg kon verhoopen: doch tegenwoordig binden zy zich daar zo ſtipt niet aan, en laaten 'er zich zo veel niet meer aan gelegen zyn: hoewel het doorgaans noch wel om de ſleur geſchied. Dikwils matigd zich nochtans den *Eerſten Vizir*, verzekerd van de middelen, en onderſteund door zyn gezag, de macht aan, van de zaak in 't werk te ſtellen, en verzoekt als dan de goedkeuring van den *Moufti*, volgens den zin der Wet, die in deze gelegentheden vry wat gerekt kan worden.

Nooit is 'er op eenen tyd meer als een *Moufti*, die, gelyk hier boven gezegt is, zyn gewoonlyk verblyf te *Conſtantinopolen* houd: doch, vermits alle de gemoeds-zaaken des Ryks, 't geen zich wyd en zyd uitſtrekt, door den *Moufti* alleen niet waargenomen konnen worden, behalven dat ook noch veele zaaken een ſchielyke afvaardiging vereyſchen, bekleeden de *Kadileſquers*, dat ampt buiten *Conſtantinopolen*, yder in zyn gebied: want zy bevlytigen zich zo wel tot het geeſtelyk, als tot het wereldlyk recht. (*Kadileſquers, Moullas, en Kadys.*) Deze *Kadileſquers* ('t geen hier ter loops by gevoegd moet worden) zyn ook de Rechters van de Krygsmacht: want in *Turkyen* hebben de krygsknegten het voorrecht, met uitſluiting van alle d'andere onderzaaten, van niet als voor hunne Officiers te pleiten, en niet als door dezelve geoordeeld te worden. De *Moufti* moet ook, eer hy tot die hooge waardigheid kan geraaken, alvoorens *Kadileſquer* geweeſt zyn, en dat ampt met eer en goedkeuring bekleed hebben. By gebrek van een *Kadileſquer*, richt men zich aan een *Moulla*, of *Mollah*, zynde het opperhoofd der *Kadys*: en daar noch *Kadileſquer*, noch *Moulla* is, gelyk 'er zodanige plaatſen onder het Turkſche gebied in genoegzaame meenigte zyn, neemt de *Kady* het werk waar, en is de Rechter in allerhande zaaken.

(Kerkelyke bedienden.) Die den dienſt in de Moſqueën verrichten, worden van de Turken *Daniſmend*, en van de *Franken*, of Chriſtenen, *Taliſmans* geheeten. Hun hoofd is den *Imam*, of *Emaum*.

(Imams.) Deze *Imams*, welke als Parochie-Prieſters zyn, moeten het gebed, op de daar toe verordende uuren, yder in zyne *Moſqueë*, gaan doen; derhalven in den *Alkoran* konnen leezen, en, eer zy tot deze bediening aangenomen worden, betoonen, dat zy by hunne gebuuren voor eerlyke lieden, en van een goed leven, te boek ſtaan. Als 'er een *Imam* geſtorven is, bied het volk der wyk den *Eerſten Vizir* ymand aan, om de plaats van den overledenen te bekleeden, met verzekering, dat hy alle de vereyſchte hoedanigheden daar toe heeft, en, hebbende daar op, in de tegenwoordigheid van dien Miniſter, yts uit den *Alkoran* geleezen, word hy terſtond zonder eenige verdere plechtigheden aangeſteld.

(Muëzins.) De *Muëzins* zyn een zoort van mindere bedienden, en hun ampt is op de *Minarets* te klimmen, om het volk tot het gebed te roepen.

(Hodgias.) Noch heeft men ook *Hodgias*, zynde bejaarde en vroome Perzoonen, en zo in de *Alkoran*, als in Wereldſche zaaken zeer ervaren: weshalven men hen niet te onrecht by onze Regtsgeleerden zou mogen vergelyken: gelyk zy dan ook dikwils in zaaken van belang om raad werden gevraagd, en groot gezag en aanzien by het volk hebben. Deze verrichten ſomtyds den dienſt, en prediken ook zelfs op eenige Hoogtyden; 't geen d'*Imams* gemeenlyk niet durven doen, immers zo ze niet geweldig laatdunkend zyn, of byzondere gaaven daar toe in zich gevoelen.

De *Moufti*, hoe aanzienlyk zyn ampt ook moge weezen, heeft geen gebied over d'*Imams*; dewyl 'er geen *Hiërarchie*, of Geeſtelyke

Opperhoofdigheid, onder hen is: zynde yder onafhangende in zyne Parochie, en konnende van niemand gebooden, of beſtraft worden. Zy ſtaan alleenlyk, voor zo veel de civile en crimineele zaaken belangt, onder de Wereldlyke Overigheid.

Geeſtelyke Orders

De Turken hebben ook verſcheidene Geeſtelyke Orders, doch de meeſten zyn zeer Godloos, en zonder eenige Religie. De *Derviches* worden voor de gemeenſaamſte en beſchaamdſte gehouden. Zy gaan zeer ſlecht gekleed, met een hooge muts van graauwe vilt op 't hoofd; leiden een ſoort van Klooſter leven, en wilden gaarne voor *Santons*, of Heiligen, aangezien zyn: doch het zyn in der daad menſchen van een ſnood gemoed, rechte huichelaars, en doorgaans groote dronkaards, en eeuwige tabak-rookers.

XVII. HOOFDSTUK.

Eerbiedigheid der Turken voor Jeſus Chriſtus, en de Maagd Maria, mitsgaders voor de Propheeten. Stelling wegens de vier groote Propheeten, of Wet-geevers, door God in de Wereld gezonden, gelyk ook wegens het Paradys en de Hel. Miſſlag der Reizigers wegens d'aanbidding der Heiligen, enz.

Hoe ongerymd de Mahometaanſche Gods-dienſt ook moge weezen, gelooven en aanbidden de Turken maar een eenigen God, dien zy zeggen Eeuwig, Almachtig, en Schepper van Hemel en Aarde te weezen.

Eerbiedigheid der Turken voor JeſusChriſtus, en de Maagd Maria, enz.

Zy hebben ook een groote eerbiedigheid voor onzen Zaligmaaker *Jeſus Chriſtus*, en de Maagd *Maria*, geloovende, *dat hy de grootſte van alle de Propheeten is, ontfangen door Gods Adem, in den buik der Maagd Maria, Maagd voor, en Maagd na de baaring*; doch zy willen hem in geenerley maniere voor Gods Zoon erkennen, en werpen het ons wel ſmaadelyk tegen, dat wy God, die eenig is, en geen medemakker heeft, een Zoon toeeigenen. Alzo ongerymd komt hen ook voor, 't geen wy hen wegens de Drie-eenigheid trachten in te prenten: ook willen zy 'er niet af hooren, en achten het dwaasheid, en zelfs voor een groote Godloosheid, aan diergelyke ſtellingen geloof te geeven. De mirakelen, door onzen Heiland, geduurende zynen wandel op der aarde, verricht, willen zy wel erkennen, of immers dat hy 'er zeer groote heeft gedaan: maar dwaalende geſtadig van het rechte ſpoor, voegen zy 'er by, dat hy de Jooden de komſt van *Mahomet* voorzegt heeft: dat zy hem daarom, als mede om dat hy hen geſtadig wegens hun zondig en argerlyk leven beſtrafte, trachtten te dooden: maar dat hy, door een Godlyke kracht, uit het midden van hen verdweenen zynde, zy een zyner Jongeren, dien zy zeggen *Judas* te zyn geweeſt, aangreepen en kruiſten: dat ook deze *Judas* ten Jongſten dage het tegendeel voor God zal betuigen, en de Jooden van deze, hun door de Chriſtenen opgeleide, misdaad, vry ſpreeken, enz. 't Geen ook *Johannes* noopende onzen Zaligmaaker voorzegt heeft, beweeren zy, dat *Chriſtus* van *Mahomet* voorzegt zou hebben, en dat de Chriſtenen deze dingen aldus valſchelyk hebben verdraaid.

De Wereld, gelooven zy, zal ten Jongſten dage door drie Perzoonen, in de tegenwoordigheid van God, geoordeeld worden, te weeten, door *Moſes*, *Jeſus Chriſtus*, en *Mahomet*; zullende yder van deze zyne aanhangers oordeelen, namentlyk, *Moſes* de Jooden, *Chriſtus* de Chriſtenen, en *Mahomet* de Mahometaanen: en, indien *Chriſtus* wel oordeeld, zal *Mahomet* hem zyne dochter ten huwelyk geeven.

Kort

Kort om, zy eeren onzen Heiland (behalven dat zy hem niet voor Gods Zoon erkennen; en dat'er veele beuzelingen onderloopen) met d'uiterſte eerbewyzinge, gelyk ook de Maagd *Maria*; en indien zy ymand op een onbehoorlyke manier van dezelve hoorden ſpreeken, zou hy geen mindere ſtraf onderworpen weezen, dan of hy kwaalyk van *Mahomet* had geſprooken.

Propheeten, of Wet-geevers, door God in de Wereld gezonden.

Zy gelooven mede aan alle de Propheeten, voor welker graven zy een zonderlinge eerbiedigheid hebben: doch vier van dezelve ſtellen zy by uitnemendheid door God in de Wereld gezonden te zyn, welker eerſte *Moſes* was, by hen *Miſſah* geheeten, aan wien de Godlyke Wet ter hand wierd geſteld; welke verkeerd, en kwalyk onderhouden zynde, ſtuurde God een ander Propheet, te weeten, *David*, aan wien hy gelyke macht gaf, als aan den eerſten, en beval Pſalmen te ſchryven: doch, ziende dat de boosheid der menſchen van dag tot dag aangroeide, en dat ze zich niet bekreunden met d'onderhouding zyner Wetten en Geboden, zond hy den darden Propheet, *Jeſſe* (*Jeſus*) genaamd, met een zachter en gemaklyker Wet, behelzende de zaligheid van alle menſchen, zynde het *Euangelium.* Maar deze had ook geen beter lot, ter oorzaak dat de menſchen nu in het kwaade verhard, en noch veel arger waren geworden, als voor heen: weshalven God *Mahomet*, een vierde Propheet, afvaardigde, met het zelve gezag als de voorgaanden, die den Alkoran invoerde.

Paradys en Hel.

De Turken ſtellen ook een Paradys, en een Hel, van welker eerſte zy belagchelyke welluſten, en van d'andere vreemde ſtraffen verwachten. Doch deze helſche pynigingen zullen niet eeuwig duurende weezen, en de verdoemden 't eeniger tyd zalig konnen worden: want zo ze ſlechts eenig geloof hebben, en geen Atheïſten, of God verloochenaars zyn, zullen ze, na dat ze van alle hunne zonden gezuiverd, en in een zeker water, *Selzaboul* genaamd, gereinigd zullen weezen, in het Paradys overgaan, en'er dezelve gelukzaligheden genieten, als die'er van den beginne af in zyn gekomen. Doch de God-verloochenaars zullen eeuwig leggen branden, en hunne lighaamen wel tot aſſche verteerd worden: maar, gelyk alles by de Mahometaanen ſtoffelyk is, zal hen God 't elkens herſcheppen, ten einde hen in alle eeuwigheid te doen lyden.

Miſſlag der Reizigers wegens d'aanbidding der Heiligen.

Wat belangt d'aanbidding der Heiligen, die den Turken door verſcheidene Reizigers toegeſchreven word, welke hen hier in met de Roomſch-gezinden gelyk ſtellen, 't is een miſſlag: want de Turken gelooven geene Heiligen, dan alleen *St. Joris*, voor wien zy een groote achting hebben, doch zy roepen hem echter niet aan, en zeggen ſlechts, dat hy een *Spahi*, of dappere Ruiter, is geweeſt.

XVIII. HOOFDSTUK.

Verſcheidene ſoorten van Huwelyken, onder de Turken in gebruik. Lichtvaardige Echtſcheidingen der Mannen, en moeyelyke der Vrouwen, enz.

'T Zelve gevoelen, 't geen de Chriſtenen van het Huwelyk hebben, hebben 'er ook de Turken af, te weeten, dat het een eerlyke en heilige zaak is, en een wettig middel om het getal der menſchen te behouden, en te vermeerderen: maar dit onderſcheid is 'er, dat, daar de Chriſtenen maar op eene eenige wyze trouwen, de Turken driederhande ſlag van Vrouwen konnen hebben, namentlyk eerſtelyk wettige, ten tweeden op *Kebin*, of die ze voor een tyd neemen, en ten darden Slaavinnen, die ze beſlaapen.

Driederley ſlag van Vrouwen by de Turken.

Wanneer zich ymand op een wettige manier wil verbinden, by welke gelegentheid de Dochter niet gezien word, voor dat het Huwelyk geſlooten is, maakt hy verdrag met d'Ouders, of, by gebrek van dezelven, met de Broeders, of naaſte Bloedverwanten, wegens de Bruidſchat, in tegenwoordigheid van den *Kady*, (die hier het ampt van Notaris bekleed) en twee getuigen. De Bruid brengt niets ten Huwelyk, als haare kleeding, en 't geen daar toe behoort, 't welk op den dag des Huwelyks, na dat de Bruidegom het zelve alvoorens door een *Imam*, of Prieſter, heeft doen zegenen, langs de kamer ten toon gelegt word. Maar zo de Chriſtenen glorie ſtellen in de Bruiden met opgeheven hoofde hunne ſchoonheid te doen vertoonen, de Turken, jalourſch uit de natuur, brengen ze wel ter deeg gedekt ten huize van den Bruidegom, wordende de Vrouwelyke pronkery, op paarden of kemels, voor haar heen gevoerd, en wyders een ſoort van Bruiloft gehouden; doch de Mannen maaken zich met de Mannen, en de Vrouwen met de Vrouwen, yder in een byzonder vertrek, vrolyk.

Indien de Man komt te ſterven, moet aan de Vrouw de bedongene Bruidſchat uitgekeerd werden, en niet meer: en zo de Vrouw ſterft, met achterlaating van kinderen, konnen deze kinderen den Vader wegens hunner Moeders Huwelyksgoed aanſpreeken, en hem, by onwilligheid, dwingen. Doch, hoewel veele geſchreeven hebben dat ze vier Vrouwen konnen hebben, zo mogen zy op deze manier maar eene Vrouw neemen, en dezelve, als 't hen belieft, zelfs ook zonder eenige reeden, verſtooten, behoudens dat zy 'er aan den *Kady* kennis af geeven: maar zo de verſtooting 't onrecht geſchied, moet de beloofde Bruidſc..t gegeeven worden: in tegende.., als 'er wettige redenen zyn, heeft de Vrouw niets ter Wereld te eiſſchen. De verlaatene mag binnen den tyd van vier maanden met geen ander trouwen, om te konnen weeten, of ze ook bevrucht zy, op dat de geſlachten niet verbaſterd werden: want indien ze beſwangerd is, moet alvoorens het kraambed uitgehouden worden, en blyft het kind ten laſte van den Vader. Onder-tuſſchen gebeurd het by wylen, dat de verbrokene Huwelyksband weder aangehecht werd: doch de verſtootene moet alvoorens aan een ander getrouwd zyn geweeſt; wanneer zy weder, even als voor heen, met malkander konnen leven.

Echtſcheidingen.

'tIs ook voor de Man geen ſchande, wanneer de Vrouw zich in eenige ongebondenheid komt te verloopen; maar dezelve valt op haaren Vader, Broeder, of naaſte Bloedverwanten: invoegen dat een Turk met d'Echtſcheiding te verzoeken, zich

zich te gelyk van de Vrouw, en van de ſchande ontſlaat.

Huwelyk op Kebin. Noopende de Vrouwen, welke op. *Kebin*, of voor een bepaalden tyd, genomen worden (welke manier men niet wel voor een Huwelyk te boek kan ſtellen, hoewel het onder de Reizigers, en anderen, ook al dien naam voerd) daar word zo veel werks niet om gemaakt. De partyen, wegens de prys over een gekomen, vervoegen zich by den *Kady*, en laaten hem zulks aantekenen; welke ſomme, by ſcheiding, aan de Vrouw uitgekeerd moet worden: en indien 'er kinderen uit dit ſoort van Huwelyk zyn geſprooten, zyn ze ten laſte van den Vader, en hebben het zelve recht van wettigheid en erfdeel. Van dusdanige Vrouwen mogen 'er de Turken zo veel hebben, als ze willen, of als hunne gelegentheid hen toelaat te konnen voeden.

Huwelyk of boelage met Slavinnen. Dewyl de Mahometaanſche Wet mede brengt, dat God de Mannen de vryheid heeft gegeeven, om zich van de Vrouwen te bedienen, ſtaat hen ook vry zich met hunne Slavinnen te verluſtigen, van dewelke zy het getal insgelyks zo groot, of klein mogen neemen, als ze oordeelen met hun vermogen over een te komen, en geeft deze zoort van boelſchap geen jalouzy aan de Vrouwen, behoudens dat ze verzorgd worden van 't geen hen wettelyk toekomt, waar onder ook behoord, ten minſten eens ter week, een gedeelte in het bed. De kinderen nu, welke zy by deze Slavinnen teelen, ſtaan in gelykheid met die der echte Vrouwen, mits dat de Vader hen door zyn Teſtament in vryheid ſtelle; want indien zulks niet geſchied, en dat hy hen geen goederen nalaat om van te leven, vinden zy zich, volgens de Wet, ter beſcheidenheid van den oudſten Zoon der echte Vrouw, en worden zyne ſlaaven: zulks dat een zelve Vader vrye en ſlaafſche kinderen kan nalaaten.

Verbooden graad in het Huwelyk. Niet-tegenſtaande alle deze vryheid, vermogen de Turken echter niet met hunne Nichten te trouwen; waar af ik by myn tyd een voorbeeld te *Conſtantinopolen* heb gezien, in de perzoon van een Jood, die, een Nicht van hem getrouwd hebbende, naderhand tot het Mahometaanſche geloof kwam over te vallen, zonder dezelve te verlaaten, gelyk hy volgens de Wet had moeten doen: 't geen door den *Grooten Vizir*, *Kara Muſtapha Baſſa*, verſtaan zynde, liet hy hem by de kop vatten, en in de gevangenis ſmyten, daar hy een geruimen tyd in groote elende, en een geſtadige vreés van onthoofd te zullen worden, doorbracht: doch eindelyk wierd, door middel van koſtelyke geſchenken, en een ſomme van ruim honderd duizend Ryksdaalders, te weeg gebracht, dat hy weder in vryheid geraakte, op voorwaarde echter van zyn Vrouw nooit weder te zullen zien. 'k Heb dezen rampzaligen, Jood zynde *Konorte Kalef*, en na het afvallen van zyn geloof, *Mehmet Aga* geheeten, zelve gekend, en kan 'er derhalven met zekerheid af ſpreeken.

Huwelyk van Gelubden. De veelheid van Vrouwen zou in de Turken, ten aanzien dat een eenig Man met verſcheidene Vrouwen te doen kan hebben, noch eenigzins vergeevelyk zyn: maar men vind 'er een ander ſoort van Huwelyk, indien 'er zulk een eerlyke naam aan gegeeven mag worden, te weeten van gelubden, en zodanige gelubden, dien men niets heeft overgelaaten. Ondertuſſchen, hoewel deze lieden voor geen Mannen te houden zyn, word hen echter, 't geen zeer vreemd is, toegelaaten Vrouwen te neemen, met dewelke zy een beeſtachtige, en onbekende, welluſt weeten te pleegen.

Echtſcheiding van de kant der Vrouwen. 't Recht der Mannen omtrent d'Echtſcheiding is hier veel grooter, als dat der Vrouwen: want een Turkin mag haaren Man niet verlaaten, of zy moet konnen bewyzen, dat hy haar niet verzorgt van het beloofde onderhoud, beſtaande in brood, *Pilau*, *Koffy*, geld om ten minſten tweemaal ter week

week in 't bad te gaan, en eens ter week by hem te ſlaapen; by gebrek van het welk vervoegt zy zich by den *Kady*, en verzoekt Echtſcheiding, vermits haar Man haar niet wil, of kan onderhouden. Hier op gaat de *Kady* de waarheid der zaak onderzoeken, en bevindende dat de Vrouw gelyk heeft, word het verzoek toegeſtaan. Oeffening van wellust tegens het natuurlyk gebruik, zeer gemeen in d'Ooſterſche Landen, kan de Vrouw ook tot een reden van Echtſcheiding verſtrekken; by welke gelegentheid zy haare pantoffel, zonder een woord te ſpreeken, voor den *Kady*, 't onderſt boven keert: en word ook noch de Man, wegens de misdaad overtuigd, behalven dat hy zyne Vrouw moet miſſen, met ſtokken geſlagen.

XIX. HOOFDSTUK.

Omſtandigheden van der Turken begraavingen en weeklagten over de dooden. Ondervraaging der Overleedenen na de begraaving; en ſtaat der Sondaaren en Vroomen. Gevoelen wegens het laatſte Oordeel en d'opſtanding, enz.

Groot misbaar over de Dooden.

Zo het ſterven der Menſchen ergens ter Wereld groot gerucht maakt, is het in *Turkyen:* want zo haaſt als ymand overleeden is, inzonderheid een Vader van een huis-gezin, word 'er door het Vrouw-volk zulk een misbaar gemaakt, dat men niet, zonder een zekere ontroering in het gemoed te voelen, een ſterf-huis voor by kan gaan. Elders gaat men malkander vertrooſten: maar hier helpen de Vriendinnen en Gebuur-vrouwen, den overleedenen maar beweenen, of beſchreeuwen; onder welk misbaar 't elkens zyne deugden worden opgehaald, voerende de Vrouw, of Weduwe, de bovenzang, gevolgd door alle d'andere, met dezelve woorden en gebaarden, en van tyd tot tyd met zulk een afgryſſelyk geſchreeuw, dat men het ſtraaten veer kan hooren, inzonderheid als 'er gehuurde *Huilſters* zyn: want deze, om te toonen dat ze het geld wel verdienen, baaren, en gillen, dat 'er de lucht af weergalmt. Dit duurt aldus eenige dagen; doch met het ſcheiden van het gezelſchap, houd ook het huilen op: en dan hebben de gebuuren weder wat ruſt.

Na dat nu de droefheid plaats voor de zorg der begraaving heeft gemaakt, word het doode Lighaam door de Bloedverwanten, of Vrienden, op de vloer neder gelegt, gewaſſchen, 't hair daar af geſchooren (want de zuiverheid der Turken ſtrekt zich ook zelfs over de dooden) en met brandend reukwerk, tot afweering der kwaade Geeſten, omringd. Hier na naayen zy het in een laken, doch laaten het hoofden-en-voeten-eind open, op dat den Afgeſtorvenen zich te lichter in ſtaat moge ſtellen, van voor d'Engelen, die hem zullen komen ondervraagen, te konnen knielen. Thans word hy in een kiſt gelegd, van maakzel als d'onzen, uitgezondert dat het dekzel, na de verſcheidenheid der perzoonen, van verſcheidene koleuren moet weezen: want is de overleedene een krygsman geweeſt, moet het rood zyn; indien een *Scherif*, (met deze naam worden de Maagen van *Mahomet* genoemd) groen, en zo hy geen van beiden is geweeſt, ſwart. Dwars over het dekzel werd een Tulband uit geſtrekt, en de koleur geregeld na het beroep, 't geen hy in zyn leven heeft waar genomen. By voorbeeld, een *Janitzer* heeft een roode Tulband, een *Spahi* een roode en een witte; een *Scherif* een groene; andere een witte, enz.

Waſſchinder zelven, enz.

Aldus

Begraaving.

Aldus een wyl ten toon gelegen hebbende, word het Lyk door vier perzoonen (die nu en dan door andere vier, na dat de weg ver is, afgeloſt worden) draagende de kiſt op twee lange ſtokken, na het Kerk-hof gevoerd, voorgegaan door hunne Prieſters (welke ondertuſſchen zekere gebeden ſpreeken, en van tyd tot tyd met luider ſtemme Gods Naam aanroepen) en gevolgd door de Bloedverwanten en Vrienden, en eindelyk door de Vrouwen, die nu weder een groot misbaar maken, ſlaande de handen, met yſſelyke wringingen, op de borſt, en in het hair, even als of de droefheid hen uitzinnig had gemaakt. Op het Kerk-hof gekomen, neemt men het Lyk uit de kiſt (want de Turken begraaven hunne dooden nooit in kiſten) en legt het in het Graf, aan welkers hoofdeneind, zo haaſt als de kuil weder met aarde gevuld is, een ſteen geplaatſt word, om tot een zitplaats voor d'Ondervraag-engelen te dienen. Doch deze ſteenen ziet men niet alleen by de graven der Turken, maar ook by die van alle d'andere Natien hier te Lande, tot kenteken dat 'er ymand begraaven legt. Zy worden ook altemaal zonder kiſten ter aarde beſteld, uitgezonderd de *Franken*, welke zich op dezelve manier laaten begraaven, als by ons gebruikelyk is.

'k Had by na vergeeten te zeggen, dat'er een plank ſchuin over het lighaam heen gelegt word, ruſtende met het eene eind tegen de grond, en met het ander tegen het opperſte van het Graf; en hier in verſcheelen de Turken van alle d'andere Natien: doch wat betekening deze plank heeft, is my onbekend. Na het Lyk dan aldus bezorgd te hebben, keeren de Mannen weder na de Stad (want de Kerk-hoven leggen altemaal buiten de Steden langs en omtrent de groote wegen, op dat de lucht, door de kwaadaardige dampen, uit de graven opſtygende, niet beſmet moge worden; en dat de voorbygangers God voor hunne Zielen bidden, en hen den zegen mogen toewenſchen) en laaten de Vrouwen, zo lang als het hen belieft, met hunne weeklachten voortvaaren.

Graf-ſteeden der aanzienlyke Turken.

De Turken van aanzien hebben, zo wel als de Chriſtenen, een ſoort van hovaardy omtrent hunne Graf-ſteeden; doende dezelven van marmer, en verheven, ſweemende eenigzins na onze Tomben, maaken, met een Steen daar boven op, daar zy de Tulband van den overledenen in doen uithouwen. By wylen plaatſen zy ook wel een Steen aan het hoofdeneind, draagende een Tulband van dezelve ſtoffe, van zodanig een maakzel, als den overleden die in zyn leven placht te gebruiken: want men moet weeten, dat de Tulbanden zeer verſcheiden, en van velerhanden fatzoenen zyn. Een anderen Steen, aan het voeteneind geſteld, behelſt het Graf-ſchrift, pronkende gemeenlyk met de lof van den geenen, die daar onder begraaven legt.

Na de begraaving duuren de weeklachten der Vrouwen, welke t' elkens ettelyke uuren by het Graf gaan verſlyten, noch een geruime wyl. Ook komen 'er de Bloedverwanten en Vrienden God ſmeeken, dat hy den overledenen van de pynigingen der ſwarte Engelen wille verloſſen; en noemende den zelven by den naam, roepen zy hem toe: *Vreeſt niet, maar antwoord ſtoutmoedig.*

Ondervraaging der overleedenen na de begraaving, enz.

Want zy gelooven, dat de zielen der dooden weder in het lighaam keeren; en dat, zo haaſt als ymand begraaven is, twee ſwarte Engelen, van een afgryſſelyke gedaante, in het Graf komen, welke hem by de Hairlok, die de Turken ten dien einde boven op het Hoofd laaten, grypen, en hem doen nederknielen, en hem ondervraagen, zeggende, *Wie is uw God, welke uw Godsdienſt, en wie uw Propheet?* Hier op moet hy antwoorden: *Myn God is de waarachtige God, myn Godsdienſt is de waarachtige Godsdienſt, en myn Propheet is Mahomet.* Maar zo den overledene zich, wegens zyne ongerechtigheden, overtuigt bevind, doet de vrees hem zeggen, *Gy zyt myn God, en myn Propheet, en in u*

u geloof ik. Op dit antwoord ſlaat een der gedachte Engelen hem een yzere knods zo geweldig op de kop, dat hy hem zeven vademen diep in d'aarde doet zinken, daar hem den andere met een yzeren haak weder uithaald; maar niet zo haaſt komt hy te voorſchyn, of den eerſte ſlaat weer toe: en dit vervolgen zy aldus tot aan den dag des Oordeels. Anderen zeggen, dat de ſlag met een vuurige knods geſchied; en dat deze rampzalige, door het geweld van den ſlag een ſtuk wegs in d'aarde gezonken, door dezelve zodanig geprangd word, dat de melk, uit zyner Moeder borſten gezoogen, hem ten neus uit komt loopen. Maar zo hy wel antwoord, verlaaten hem terſtond de ſwarte Engelen, en komen in der zelver plaats twee anderen, zo wit als ſneeuw, die hem, plaatſende zich den een aan het hoofden-eind, en den ander aan het voeten-eind, tot aan den dag des Oordeels gezelſchap houden.

Gevoelen wegens het laatſte Oordeel en d'Opſtanding.

Ziet daar 't geen tot de begraaving der Turken behoord: waar na wy ook yts wegens het laatſte Oordeel en d'Opſtanding moeten zeggen. Zy gelooven dat 'er een Engel in den Hemel is, die een Trompet gereed houd, om het einde der Wereld te verkondigen, en dat, op het geluid dezer Trompet, de Menſchen en Engelen zullen ſterven, en 'er een zo ſchrikkelyke Aardbeving, vermengd met het vuur des Hemels, weezen, dat het Aardryk en de Bergen in Aſſche verkeert zullen worden. En eindelyk zal den Engel met de Trompet, die de Menſchen en Engelen heeft doen ſterven, ook zelve ſterven, verſtikkende zich met zyne vleugelen. Hier na zal God, veertig dagen lang, een zachte regen, by de Turken en Arabiers *Suyrechement*, of de *regen van Barmhartigheid*, geheeten, over d'aarde ſtuuren, welke de zielen, en d'Engelen weder zal doen opſtaan, en als dan zal den Engel met de Trompet de laatſte maal blaazen; en alle de dooden zullen zich lighaamelyk vertoonen. Thans zal 'er een groote verſcheidenheid van gedaantens weezen; zullende dezen blinken als de Zon, die als de Maan, en anderen als de Starren. Daar en tegen zal men 'er zien ſwart, naar, en yſſelyk, met geſwollene, en uit den mond hangende, tongen, ſchreeuwende zonder ophouden, met een vervaarlyk geluid. Dezen zyn de Laſteraars, Woekeraars, en andere diergelyken. Doch zy wachten zich wel, van onder het getal der verdoemden te ſtellen, de Sodomyten, ter oorzaak dat zy geweldig tot die zonde genegen zyn. Zy zeggen ook noch, dat d'Engelen een blinkend en vriendelyk gelaat zullen toonen aan de geenen, die de geboden Gods onderhouden hebben; en dat God zich voornaamentlyk zal vertoornen tegens de Keizers, Koningen, Vorſten, en Prinſen, welke de goederen van anderen, op een onrechtvaardige manier, aan zich hebben getrokken; 't geen tot hunne verdoemenis zal dienen: dat hy ook zal beveelen, dat de weder opgeſtaane Menſchen in zeventig deelen geſneeden en verdeeld, en wegens het goed en kwaad, 't welk zy gedaan hebben, ondervraagd zullen werden; en zo het hoofd en het hert hunne misdaaden niet vrymoedig willen belyden, zullen d'andere leden zulks voor al de Wereld doen. Dat *S. Michiel* vervolgens de lighaamen, ſtuk voor ſtuk, in zyne ſchaal zal weegen, d'Engelen verſcheidene drommen zullen maaken, en de Cherubynen, en Seraphynen, aan d'eene en d'andere zyde ſtaan; geleidende, onder een lieffelyk gezang, en geſpeel op verſcheidene inſtrumenten, de Turken, Arabiers, Mooren, Barbaaren, Chriſtenen, en Jooden (na yder door zynen Propheet, gelyk elders aangeroerd is, geoordeeld te zyn) na het Paradys: want zy gelooven dat men in allerhande Godsdienſten zalig kan worden, enz.

XX. HOOFD-

XX. HOOFDSTUK.

Kleeding der Turkſche Mannen en Vrouwen, gelyk ook der Jooden. Scheering van hair en baard. Manier van Groeten. Zyde van eer. Fraaye geſtalte der Turken, enz.

Kleeding der Turkſche Mannen en Vrouwen.

Zo wiſpeltuurig als de Chriſtenen omtrent hunne kleeding zyn, zo ſtandvaſtig zyn de Turken. Men weet hier van geen verandering van Mode; en 't geen over eeuwen gebruikelyk is geweeſt, is het ook noch. Hunne kleeding is ook zeer deftig, manlyk, en fraay om t'aanſchouwen; daar hunne braave geſtalte zekerlyk mede niet weinig toe helpt: want gebochelden, manken, en lieden van diergelyke uiterlyke gebreken, worden 'er by na nooit gezien. Voor eerſt trekken zy over hun naakte lighaam (zo wel de Mannen, als de Vrouwen, welker dracht voor een groot gedeelte dezelve is als die der Mannen) een onderbroek, zonder eenige opening voor of achter; over dezelve het Hemd; en over dit den *Doliman*, zynde een zoort van een lange Rok, hangende tot op de voeten, met naauwe mouwen, dicht aan de hand toegeknoopt. Deze is in de Zomertyd van linden, of wit geſtreept doek; en by Winter van Satyn, of andere ſtoffen, gemeenlyk met catoen gevoerd. Een zyde gordel, of ook wel een leederen riem, van twee of drie vingeren breed, tot cieraad met een goude of zilvere geſp beſlagen, omvangt de lendenen, en maakt het ſlot van het lighaam. Op dezen Gordel zetten de Vrouwen van vermogen edele geſteenten: doch de Mannen draagen ze doorgaans ſlechs van zyde, en, die wat boven anderen willen uitſteeken, met goud en zilver doorwrocht. Een *Feredge* (zynde een Rok die men niet kwalyk by onze omhang rokken zou konnen vergelyken, behalven dat ze zich tot aan de voeten ſtrekt) met zeer wyde en lange mouwen, hangt los over den *Doliman* heen, en dient hen tot een ſoort van Mantel. Doch het benedenſte gedeelte des lighaams word niet alleen met deze onderbroek, en het hembd bedekt: de Mannen draagen 'er een roodlakenſche bovenbroek over heen, hangende tot op de hielen; en aan deze zyn voetelingen van geel leer, *Meſtes* geheeten, vaſtgenaaid. Van dezelve koleur zyn ook de *Pabouches*, en by na van maakzel als muilen, de hiel met het overige der zool gelyk, doch beſlagen met een half rond yzertje, van gedaante als een hoefyzer. 't Hoofd word gedekt met een Muts van rood Fluweel, en om dezelve een witte of roode Tulband heen gewonden. 't Draagen van de groenen is een voorrecht, daar zich niemant af mag bedienen, als die bewyzen konnen van hunnen Propheet *Mahomet* afkomſtig te zyn. Zy worden *Scherifs* of *Emirs* genaamd, 't geen zo veel betekend, als *Edelen*, en zyn zeer menigvuldig: want zo de Dochter van een *Emir*, met een gemeenen Turk komt te trouwen, en een Zoon ter Wereld brengt, is deze ook een *Emir*, en geniet dezelve voorrechten als of zyn adel van de Mannelyke linie afdaalde. De Vrouwen van dit geſlacht doen zich ook, door een ſtukje groene ſtoffe voor op het hoofd aan de *Tarpoes* gehegt, voor zodanigen erkennen. Deze *Tarpoes*, 't hoofd cieraad der Turkinnen, is een groote Muts met zes of acht kanten, van goude of andere fraaye ſtoffe gemaakt, en word door het middel van een met goud of zilver doorwrochte Neusdoek, hangende op een geeſtige wyze aan d'eene zyde des hoofds los nederwaarts, om de kruin geſlingerd. d'Aanzienlykſten

vercieren dezelve met paarlen en geſteenten; doch die van minder vermogen met bloemen en diergelyke dingen, met lang ſchikken en herſchikken zo cierlyk door malkander geſchakeerd, dat'er het oog zich in verdwaald, en de natuurlyke ſchoonheid geen kleine luiſter daar door by gezet word: en't geen het gezicht noch te meer bedriegt, is, dat zy zich altemaal blanketten, kemmende de wynbraauwen en het hair der oogleden met een zeker ſwartachtig goet, *Surme* genaamd. Dit hulſel ſtaat uitſtekend fraay; en doet de Vrouwen van vermogen een zeer groot aanzien hebben. Doch in huis bedienen zy zich ſlechs van een rood lakenſche Muts, by na van gedaante als onze ſlaapmutſen, maar langer, en met vier hoornen boven op, in het midden met een kring van paarlen, of yts anders, bekwaam om eenige bevalligheid by te zetten, vercierd. De *Feredges* worden ook in het uitgaan van de Vrouwen gebruikt, behalven noch een andere ſoort van een geeſtiger ſwier, *Kierkie* genaamd. Maar in plaats van deze, dient hen tot Winter opperkleed, een Veſt of Rok van Laken, met bont gevoerd. Dezen zyn veel enger, en loopen aan de hand heel naauw toe. De lieden van aanzien voederen dezelven met *Samour*, of Sabel; 't geen zeer koſtelyk valt: en men ziet'er die wel op drie a vier honderd ryksdaalders komen te ſtaan. Kort om, behalven de deftigheid, is deze kleeding ook noch zeer gemakkelyk; en men kan zich metter haaſt in de volle ruſting vertoonen gelyk uit myne afbeelding genoegzaam gezien kan worden.

Kleeding der Jooden.

De Kleeding der Jooden is mede op de wyze van die der Turken, doch met dit onderſcheid, dat de koleur violet, en het bovengewaad ſwart moet weezen. Maar het Hulſel hunner Vrouwen verſcheelt zeer veel van dat der Turkinnen, van al het welke myne verbeeldingen, na 't leven getekend, aanwyzing doen.

Scheering van Hair en Baard.

Gelyk de Turkſche zeden en gewoonlykheden in zeer veele dingen met d'onze ſtrydig zyn, ſcheeren zy het Hoofd hair af, en draagen den baard en de knevels heel lang: want hoe langer en fraayer van Baard, hoe een Man meer in achting is. Zy ſweeren'er ook by: en men kan een Turk geen grooter hoon aandoen, als dat men hem by den Baard vat, 't ware om ze te kuſſen; 't geen een ſoort van hoffelykheid onder hen lieden is. Zo vreemd als het ons voorkomt hen zo gebaard te zien, zo miſſelyk dunkt het hen dat wy het hair zo lang draagen, want zy zeggen datter de Duivel in neſtelt. Evenwel laaten zy een vlok boven op den kruin, om de reden hier voren gemeld.

Manier van Groeten.

In het groeten word het hoofd, waar by zy ook gewoon zyn te ſweeren, niet ondekt, maar alleenlyk de hand op de borſt gelegt, en het lighaam een weinig geboogen. De gemeene groet beſtaat in de woorden *Sela meon aleicon*; waar op de gegroete antwoord *Aleicam eſſelam ve raſſmet:* betekenende het eerſte, *vrede zy met u*; en het ander, *vrede zy over u, en ook de barmhartigheid Gods.*

Zyde van eer.

Onder de dingen, waar in de Turken van ons verſcheelen, is ook de zyde van eer; wordende de ſlinker by hen voor de waardigſte gehouden, ter oorzaak dat de Sabel of Degen aan die zyde gedraagen word, en dat men derhalven het geweer van den geen, die aan de rechter hand gaat, in zyn geweld heeft. Doch het draagen van zyd geweer is hier zo gebruikelyk niet, als in Chriſtenryk. De *Franken*, draagen'er nooit Degens, zelfs ook niet de Capiteinen der Oorlogſchepen, op dat zy niet gehoond mogen worden. De Turkſche Krygs-knegten hebben ook nimmer den Sabel op de zyde, of zy moeten in weezendlyken dienſt zyn.

Eindelyk: de Turken zyn doorgaans zeer fraay van geſtalte, gaande heel recht op hun lyf; en men vind in een eenige Stad van Chriſtenryk meer-

meerder manken en gebochelde, als in het gantſche gebied van den Grooten Heer; wyders ſterk van lighaam, en komen tot hogen ouderdom, waar af men natuurlyker wyze deze reden zou konnen geeven, dat ze goede en gezonde ſpyzen nuttigen, zonder zich met ſchadelyke lekkernyen, of menigvuldigheid van ſtrydende gerechten, de maag, en vervolgens d'edelſte deelen, te bederven. Zy worden ook zelden met ziektens bezocht; en verſcheidene kwaalen, by ons gemeen, zyn by hun niet bekend; als de ſteen, 't graveel, podagra, enz. 't Geen aan hunne maatigheid in ſpys en drank, en ten anderen, ook noch aan het gebruik der baden, indien zy 'er geen misbruik af maaken, toegeſchreeven moet worden. 't Is 'er ook even zodanig met het Vrouw volk gelegen, en hunne geſtalte en gang niet minder deftig als der Mannen, daar die lange manier van kleeding zekerlyk zeer voordeelig toe is.

XXI. HOOFDSTUK.

Spys, Drank, en manier van eeten, der Turken. Vruchten van der zelver ſoberheid. Strydigheid tuſſchen eenige der Turkſche en onze zeden, enz.

De pracht, die de Turken in hunne kleeding gebruiken, word geenzins omtrent de Spys en drank na gevolgd; en hebben de Chriſtenen de dwaasheid van zich met ſlempen en braſſen te bederven, d'Onderdaanen van den Grooten Heer zullen zich hier mede niet te gronde helpen. Zy vergenoegen zich met zeer weinig, en yder heeft de bekwaamheid van met de keuken om te gaan: weshalven de Paſtey-bakkers en Koks hunne rekening hier niet zouden konnen vinden.

Dagelykſche Spys, Pilau. De gewonlykſte en dagelykſche Spys is de *Pilau*, zynde Ryſt, met hoender of vleeſch-nat, en boter, en, by gebrek van het zelve, met boter en water. Men doet 'er ook dikwils geſtremde melk in, *Jogbourt* by hen geheeten; gelyk ook wel Saffraan, om ze geel; Honig, of *Pekmes*; zynde een ſoort van Mee, om ze zoet te maken, en verſcheidene andere dingen, om de grilligheid van een zo vreemde ſmaak, als de hunne te voldoen. Doch de gemeenſte manier is, als men de *Pilau* opdiſcht, dat 'er ſlechs een menigte van Peper over heen geſtrooit word, om 'er eenige ſcherpheid aan mede te deelen.

Die de gelegentheid hebben, ſteeken 'er een Hoen in, of wat Schapen en Oſſen vleeſch, 't geen 'er uitſteekend murw in word; hoe dikker en drooger de *Pilau* is, zo veel te beter meukt het 'er in gaar.

De tafel is de grond, of ook wel een rond tafeltje, van omtrent een voet hoog, daar zy zich rondom zetten, met de beenen kruiſlings onder 't lyf, gelyk de Snyders. Tot tafellaken dient een rond ſtuk bruin Spaanſch leer, *Sofra* by hen geheeten; en tot ſervet, een lange ſtrook, gemeenlyk van blauw linden, die zich in de rondte ſtrekt.

Neder gezeten zeggen zy, *Bis millah*, of in *de naam Gods*, en vallen aan de Spys. Indien ze yts voor af hebben, 't geen by geringer ſoort van menſchen niet altyd gebeurt, word de *Pilau*, gelyk by andere altyd, het laatſte opgezet, en met houte leepels gegeeten. 't Vleeſch werd, door ymand van 't gezelſchap, met de handen in ſtukken gebrooken; doch dit geſchied meer aan de Hoenders, welke geheel, en in de *Pilau* bedooven leggen: want wat het Oſſen en Schapen vleeſch belangt, 't zy dat het gebraden, of gekookt zal worden,

ſnyden zy het altyd van te vooren aan kleine ſtukken.

Onder de maaltyd gebruyken zy geen drank; maar gegeeten hebbende, word hen een aarde kop met water voor gezet, daar een yder zo veel af drinkt als 't hem luſt.

Thans geſchied de dankzegging, zo kort als het gebed, beſtaande in een *Hamdilah*, of *Gelooft zy God*; en vervolgens de waſſching der handen: want de Turken waſſchen de handen niet eer zy aan tafel gaan, maar als zy 'er van opſtaan.

By de lieden van aanzien verſtrekt een groote hooge Schotel, met een kleine rand, *Sinie* genaamd, tot tafel. Deze werd boven op de *Sofra* gezet, en draagt de ſchotelen, met de Spys, doch achtervolgens een voor een; want de Turken diſſchen nooit meer als eene ſchotel te gelyk op: en met de laatſte werd de *Sinie* weggenomen, en het *Deſſert*, 't zy van vruchten, of anders, vlak op de *Sofra* neder gezet.

Brood. Wat het Brood belangt, zy hebben het alle dagen verſch, en gebruiken, om het te doen ryſen, zuur deeg. 't Valt doorgaans vry ſlecht, en gelykt niet kwaalyk na een boekwyte koek, zynde plat en rond, ter dikte van omtrent een vinger. Zy gebruiken het ook, ter oorzaak van de gemakkelyke gedaante, dikwils tot een tafelbord, om de ſpys op te leggen, eetende alzo het een en het andere op.

Zy hebben een zekere manier van Oſſen vleeſch te braaden, die het wonderlyk lekker maakt. 't Vleeſch word in kleine ſtukken geſneeden, en alzo aan een ſpeetje gereegen, tuſſchen yder ſtukje vleeſch een ſchyf Uyen. Doch men moet dit van den Uyen dezer Landen zeggen, dat ze zonder vergelyking aangenaamer van ſmaak is als d'onze. De Grieken gebruiken ze tot een na ſpys, gelyk by ons de boter en kaas. Op alle plaatſen, daar ik ververſching kon bekomen, voorzag ik my op de Reis van deze Uyens, en bevond, door de gewoonte, dat ze, met wat broot en zout gegeeten, zeer ſmaakelyk waren: weshalven ik my niet meer en verwonderde, dat d'Egyptenaaren, onder het bouwen van de *Pyramiden*, volgens 't geen de Schryvers ons daar af hebben nagelaaten, zo veel gelds daar aan hadden verteerd, eer die beruchte werkſtukken voltoyt waren.

Schone Uyen.

Oly. 'k Moet hier ook yts van den Oly zeggen, als van een zaak, waar mede zy hunne ſpyzen voor een groot gedeelte goed maaken, zonder dat 'er eenige viesheid me gemengd is: want den Oly valt hier uitſteekend wit, zoet, en zeer aangenaam van ſmaak, zulks dat ze ook, met een weinigje zout op broot gegeeten, den dienſt van de boter kan vervullen. Met wat citroen 'er ingedrukt, of azyn, en eenig peper en zout, door malkander geklopt, maakt ze mede een goede ſmaakelyke ſaus tot zekere zoorten van Viſch: en men wend 'er metter tyd zodanig toe, dat men de boter, hoe voortreffelyk dat zuivel ook moge wezen, heel gemakkelyk zoude konnen miſſen.

Kracht der gewoonte omtrent de Spyzen. Inderdaad, de gewoonte maakt de tweede natuur. 't Gebruik der Spyzen beſtaat ten meerendeele in de gewoonte. De dingen, welken men als met de moedermelk ingezoogen heeft, kleeven ons geweldig aan, en dikwils tot aan het eind van ons leven. Elke Landaard heeft zo yts byzonders, daar men zich, ter oorzaak, dat men 'er van kindsbeen af toe gewend is, beſwaarlyk van kan ontſlaan. 'k Heb menigmaal gezien, dat de Griekſche Vrouwen, getrouwd met onze Kooplieden, welke doorgaans van de ſchoonſte Hollantſche boter en kaas voorzien waren, nooit mond 'er aan wilden zetten, maar in plaats van dien, met byzondere ſmaak, eenige half verrotte Olyven, of ook wel uitgepelde Roomſche-boonen, op dezelve wys, als den Uyen, of anders jonge Artiſokken, met wat zout en peper, gelyk in *Italien* mede gebruikelyk is, tot een ſtuk brood aten. Ook braaden zy d'Artiſokken wel op den rooſter, met wat oly, peper, en zout, tuſſchen de ſchellen; 't geen een lekker eeten is, en zo laf niet als wanneer ze op onze wyze gekookt zyn.

Artiſokken.

Be-

Behalven deze, hebben zy ook noch andere manier van Artiſokken toe te maaken, te weeten, zy ſnyden ze, jong zynde, in vier quartieren, en fruiten ze in de pan. 't Maakt aldus mede een ſmaakelyk gerecht. Doch om nu ook yts wegens den drank te zeggen.

Dranken. De gewoonelyke drank is water, of *Kahue*, by ons Koffy, welke zy tot alle uuren van den dag nuttigen. Noch hebben zy een andere drank, die zy *Sorbet* noemen, gemaakt van ſuiker, limoenſap, en rooſewater, vermengd met de geur van Muskus, of andere dingen, die een lieffelyke reuk hebben. Deze drank is byzonder ſmaakelyk, en word ook tot een koek of deeg gemaakt, ten einde op de reis mede genomen te konnen werden: want men heeft dezelve maar in friſch water te mengen, zo veel als men noodig oordeelt. Ik voerde ze op myne reizen gemeenlyk met my, en gebruikte ze, wanneer de wyn wat ſchaars te bekomen was: doch 's morgens en 's avonds nuttigde ik gemeenlyk wat brandewyn, daar ik my altyd zeer wel by bevonden heb. Gemeenlyk kan men ze allerwegen by de Grieken bekomen. Wel is waar dat ze wat ſlecht valt, als zynde maar van koorn geſtookt: doch ik deed ze in dikke bottels, en verbeterde die vunſche ſmaak, met 'er een wening ſuiker, eenige kruidnagelen, en wat citroen of oranjeſchel, op te ſmyten. Maar als ik Franſche brandewyn, met deze of geene Schepen uit Chriſtenryk derwaarts gevoerd, kon krygen, voorzag ik my van zo veel, als ik zonder ongemak mee kon voeren.

Vruchten van der Turken Soberheid. Deze ſoberheid der Turken in ſpys en drank zou, met het humeur der Engelſche en Duitſchers (de eenen berucht wegens hunne lekkere tong, in het verkiezen van menigerhande koſtelyke gerechten, en d'anderen ten opzichte van den drank) gantſch niet over een komen. Een zak Ryſt in 't Jaar, benevens eenige potten boter, en gedroogde vruchten, maaken de grootſte proviſie voor een tamelyk huisgezin. Men mag ook aan die ſoberheid wel toeſchryven, de ſterkte en goede geſteldheid der Levantynen. En indien zy groote goederen in eigendom mogten bezitten, om 'er de Jaarlykſche inkomſten af te genieten, zou deze ſpaarzaamheid, omtrent hunne mondbehouftens, meerder huisgezinnen in d'eenige Stad *Conſtantinopolen* verrykt hebben, als de braſſeryen en gaſt maalen in de geheele Nederlanden hebben bedurven.

Na dit alles, moet ik hier ook noch zeggen, dat de meeſte Ooſterlingen, voornaamentlyk de Koop-lieden, Handwerks-lieden, Reizigers, en anderen, een heel zober middigmaal, en een veel beter avondmaal houden, ſtrydende tegens het gebruik van *Europa*, alwaar men doorgaans een zoberder avondmaal houd, en een beter middagmaal. Echter vind men in Turkyen, zo wel als elders, lieden, welke zich zo wel van een hartelyk avond als middagmaal bedienen, en zich daar wel by bevinden. De gewoonte (die, gelyk ik hier voor gezegt heb, een tweede natuur is) kan die twee dingen wel te ſamen doen gaan. Manier van een beter Avondmaal als Middagmaal te houden.

Even zodanig is het met dit middag en avondmaal gelegen, als met verſcheidene andere dingen, waar in de Turken met ons ſtrydig zyn. Wy vernoegen ons met een eenige Vrouw, zy in tegendeel hebben 'er veele: onze kleederen zyn kort, de hunne lang: wy draagen het hoofd hair lang, en laaten den baard glad afſcheeren; zy ſcheeren het hoofd hair af, en draagen lange baarden: de rechter zyde is by ons de zyde van eer, by hen de ſlinker, wy ſchryven van de ſlinker hand na de rechter, en in doorgaande regels, zy van de rechter na de ſlinker, en met kromme en geboogene regels: wy ontdekken het hoofd in het groeten; zy houden den Tulband op het hoofd, en maaken ſlechs een buiging met het lighaam: en honderd andere dingen, die my nu niet te binnen ſchieten. Strydigheid tuſſchen eenige der Turkſche en onze zeden.

XXII. HOOFDSTUK.

Tydverdryven, Speelen, Oeffeningen, Vermaakelykheden, en Speel-tuigen der Turken, en andere byzonderheden daar toe behoorende.

Huiſſelyke Tydverdryven der Turken.

Gelyk de Turken van een ſwaarmoedigen en ernſthaftigen in borst zyn; ziet men 'er, buiten noodzaakelykheid, geen groote beweeging in. Zelfs zou men 'er met recht vry wat luiheid aan mogen toeſchryven: want als zy zich t' huis bevinden, en geene bezigheid hebben, zitten zy gemeenlyk op hunne *Divans*, rooken een pyp tabak, of ſpeelen op een zekere ſoort van een Luit, met drie ſnaaren beſpannen, welks geluid niet zeer aangenaam is, hoewel zy 'er echter nooit verdriet in krygen, al ſpeelen zy 'er, zittende aldus in hunne eenigheid, een gantſchen middag op. Zy brengen ook dikwils een goed gedeelte van den tyd met ſlaapen door.

Wanneer zy malkander komen bezoeken, word 'er aanſtonts Tabak en Kaffé gebracht, en wyders met groote ſtemmigheid gerookt en gepraat, zonder van den *Divan* (op welke zy zitten, in wyze als de nevensgaande Prent-verbeelding, in welke wy op de letter A een geſelſchap van Mannen, en op de letter B een geſelſchap van Vrouwen vertoonen, aanwyſt) op te ſtaan, 't en ware om de noodwendigheden der natuur te verrichten.

Nooit gaan zy in een kamer, of op een opene plaats, heen en weer wandelen, gelyk by ons gebruikelyk is: zelfs lagchen zy opentlyk met de *Franken*, wanneer zy hen aldus zien kuyeren; en ſchelden hen voor zotten, vragende wat zy aan die zyde te doen hebben, daar zy zo menigmaal heen gaan, en t' elkens, zonder dat zy 'er hen yts hebben zien verrichten, weder van daan komen.

Speelen.

Doch als hen deze leedigheid begint te verdrieten, en dat zy eenig tydverdryf ter hand willen neemen, word het Schaakſpel voor den dag gebracht, daar zy zeer wel in ervaren zyn, gelyk ook in het dammen, en negenſtukken. Maar zy ſpeelen nooit om geld, alzo zy het zonde achten. Niet te min, hoe wel zy met groote koelheid ſpeelen, en datter noch blydſchap noch droefheid, over winſt of verlies, getoond word, hebben zy 'er zodanig een vermaak in, dat zy 'er dikwils gantſche dagen mee toebrengen.

De *Mankala* of Hoornbord is 'er ook zeer gemeen, en by allerhande ſlag, ryken en armen, gebruikelyk; zulks dat 'er geen ſpel zo zeer in ſwang gaat. Nooit, zeggen ſommige Reizigers, ſpeelen zy met ſteenen, of eenig ſpel, daar 't geluk en 't geval de heerſchappy in voeren. Meer als eenmaal heb ik het tegendeel gezien: want het Verkeerbord is 'er ook in gebruik, doch echter zo gemeen niet. De manier van ſpeelen is dezelve als by ons, maar met dit onderſcheid, dat men zyn party niet geheel uit het bord kan ſlaan, maar altyd plaats moet laaten om te konnen aangaan. 't Bord is ook maar van eenerley koleur.

Tydverdryven der Krygslieden.

De Tydverdryven der geenen die in Oorlogs-oeffeningen vermaak ſcheppen, zyn van een andere natuur. 't Schieten met Pyl en Boog is een der gemeenſten, en word 'er wonderlyk wel gedaan. Verſcheidene Huizen binnen *Conſtantinopolen* beſchikken 'er, om gering geld, gelegentheid toe, en konnen 'er tamelyk wel af beſtaan. Ook ſchieten zy zeer wel met het Roer in 't wit; en ik heb 'er verſcheidene reizen, met een volle ren te paard, treffelyke proeven af gezien. Maar hunne behendigheid in het handelen van de *Zagay*, munt

A

B

munt boven alles uit. 't Is een ſtok van omtrent vier voeten lang, en een goede duim dik, voor rond, en achter plat, van palmenhout gemaakt. 't Geſchied aldus. Een uit den hoop (want ten dien einde vergaderen ze gemeenlyk in een groot getal, hier of daar in een veld) ſtoot voor uit, en een ander hem, met de *Zagay* in de hand, met loſſen toom, na. Die voor is ziet al vlugtende ter zyde om, zo om de werp t' ontwyken, als om te trachten meeſter van de *Zagay* te worden; 't welk gebeurende, gelyk men het dikwils genoeg ziet, verandert het ſpel van perſonagie, en die voorheen de vluchter was, word nu de volger. d'Oeffening is ruuw, en niet zonder gevaar: want indien de rug, de plaats daar het op gemunt is, door het draayen van het lighaam, om zich voor het geweld der werp te behoeden (want ze zetten 't met het eind van de *Zagay* in den rug, dat 'er zomtyds merkelyke wonden door veroorzaakt worden) niet getroffen werd, moet 'er het hoofd by wylen de ſmert af gevoelen. 't Is by na ongeloofelyk, hoe ver zy 'er mee weeten te werpen; en indien ik zei, dat ik het ter verte van drie à vier honderd voeten had zien doen, zou ik de waarheid gantſch niet verkorten: doch ik moet ook zeggen, dat ze niet altemaal of zo ſterk, of zo behendig, zyn. By gelegentheid van ernſt komt d'ervarendheid in deze oeffening wel te pas, en als dan gebruikt men, in de plaats van *Zagayen*, zekere korte Lansjes, van dewelke de Jonge Heeren, als ze op eenige reis zyn, drie boven malkander, ter zyde van het paard, ſteeken. Deze Lansjes zyn van ſwart ebben, of ander koſtelyk hout, gemaakt, en hebben voor aan een vierkante, of ook wel een platte, yzere punt.

Dansſters. Die het voorhoofd nog ongefronſt hebben, konnen zich niet onſmaakelyk vermaaken, met een zeker ſoort van Vrouws-perſoonen, by de Turken *Singis* geheeten. 't Zyn openbare Dansſters, die zich laten vinden daar ze ontbooden worden, en zyn gemeenlyk Joodinnen, Armeniſche, of wel Chriſtene, en andere Slaavinnen. De Joodſche Jongelingen laaten 'er zich ook, in Vrouwelyk gewaad, wel toe gebruiken. Deze *Singis* zyn doorgaans wonderlyk geſwind, en ſpeelen onder het Danſſen met zekere lankwerpige beentjes, welke zy in de handen hebben, boven rond, en onder plat, waar mede zy een aardig geluid weeten te maaken, geëvenaard na de beweegingen en poſtuuren, die zy met het lighaam vertoonen. 'k Heb dit vermaak menigmaal by gewoond, en onder andere verſcheidene reizen, ten huize van den Heer *Coljers*, Ambaſſadeur van haare Hoog Mogende aan het Turkſche Hof, wanneer hy den Franſchen, of Venetiaanſchen Ambaſſadeur onthaalde. 't Duurde ſomtyds ettelyke uuren in de nacht, dog zonder die dartele en onkuiſche poſtuuren, daar de Turken zulk een vermaak in ſcheppen. De zedigheid was echter ook zo groot niet, of de Heeren Gezanten moeſten nu en dan de lever wel eens verſchudden. Maar als men deze Dansſters laat begaan, en dat men toont behagen in hunne dartelheid te hebben, maaken ze beweegingen, die niet arger bedacht konnen worden: want alle de leden zyn 'er van jongs op zodanig toe afgericht, dat zy 'er duizenderley poſtuuren mee weeten te vertoonen.

De Turken hebben, behalven de Luit, daar zy zich gemeenlyk mee vermaaken, die, gelyk even gezegt is, beſpannen is met drie ſnaaren, en niet zeer aangenaam van klank, noch verſcheidene ſpeeltuigen. Zy gebruiken ook de Satyrs-fluit; de Cymbaal, of *Tambour de Baſque*, die by d'Italiaanen gebruikelyk is, de *Kaſtinjetten*, enz. Maar wat belangt die lieffelyke Inſtrumenten, daar men zich in Chriſtenryk van bedient, zy hebben 'er geen kennis af; en de Muzyk heeft hier tot nog toe ſobere voortgangen gedaan. Speeltuigen.

XXIII. HOOFDSTUK.

Schoone order omtrent de Eetwaaren. Voorzorgen om vechteryen en doodſlagen te beletten. Verſcheidene ſoorten van ſtraffen, onder de Turken gebruikelyk. Straffen der Janitzers, enz.

Het onderhouden van een goede order omtrent alle dingen, is eene der zaaken, daar de Turken zich het meeſt aan gelegen laaten zyn; en die zich hier omtrent te buiten gaat, heeft wel haaſt zyne ſtraf te verwachten.

Schoone order omtrent de Eetwaaren.

Omtrent de eetbare waaren is altyd een vaſte prys, die men niet durft verhoogen: want indien 'er ymand op bevonden, en voor het Gerecht aangeklaagd, word, werden hem, boven de boete, noch ettelyke ſtokſlagen onder de voeten toegeteld. En op dat deze loffelyke order geen inbreuk moge komen te lyden, zyn 'er, om zo te zeggen, zekere Markt-meeſters, welke het opzicht op het gewicht, enz. hebben, en dagelyks rond gaan, om te onderzoeken wat tegens deze orders gedaan werd. Deze nu, indien zy ymand aantreffen, die zyne waaren te duur verkoopt, of zich van onbehoorlyk gewicht bediend, doen denzelven aanſtonds ter aarde leggen, en behalven de boete, die hy moet betaalen, ettelyke ſtokſlagen onder de voetzoolen geeven, gelyk ik verſcheidene reizen, zo te *Conſtantinopolen*, als elders, gezien heb, inzonderheid aan Bakkers, welker brood te licht bevonden wierd. Deze ſtrafheid houd de lieden zodanig in toom, dat men onbekommerd een klein kind na de Markt kan ſtuuren, want de gemelde Officiers ſpreeken de kinderen, welken zy het een of het ander zien draagen, gemeenlyk aan, ondervraagen hen na de prys; en wegen de waaren: zo omtrent het een of het ander eenige valsheid bevonden word, neemen zy de kinderen mee te rug, ten einde den verkooper t' overtuigen, en te ſtraffen.

Omtrent de geſchillen en moeyelykheden, welke op ſtraat konnen komen voor te vallen, is ook een treffelyke order: want om een ygelyk te noodzaaken dezelven, zo veel als in zyn vermogen is, te beletten, is 'er een Wet, behelſende, dat, zo ymand op de ſtraat omgebracht gevonden word, en de daader niet bekend is, de geen, voor wiens huis de Manſlag is geſchied, de prys des bloeds moet betaalen, bedraagende een ſomme van omtrent drie honderd Rysdaalders. Doch in eenige Steden is de geheele Wyk aanſpraakelyk, uitgezonderd de Franken, die zich aan deze Wet niet behoeven t' onderwerpen. Indien de daader gevat, en van de zaak overtuigd word, behoefd de gemelde ſomme niet betaald te worden; en zo zich de vrienden van den doodgebleevenen willen laaten vinden, kan de prys des bloeds ſomtyds met drie a vier honderd Ryksdaalders afgekocht werden: maar zyn 'er minderjarige kinderen, moet de Manſlager zo lang gevangen blyven, tot dat zy den vereyſchten ouderdom bereikt hebben, en als dan ſtaat het aan hen, geld of bloed te neemen.

Voorzorgen om Vechteryen en Doodſlagen te beletten.

Wat de duëllen, of opgezette Lyfgevechten, belangt, die zyn 'er niet bekend, 't geen men voornaamentlyk moet toeſchryven, aan de wyze voorzienigheid van hunnen Propheet, die hen de twee groote wortels van dit quaad benoomen heeft, te weeten, het dronken drinken, en het dobbelen: want de vroome Turken nuttigen geen wyn; en die ze drinken, zyn niet meer geacht als die *Opium*, of yts anders eeten, daar men een ſoort van dronkenſchap af kan bekomen. En wat het ſpeelen betreft, hoe wel ze veelderhande ſpellen ſpeelen, dobbelen

belen

belen ze echter niet, dat 's te zeggen, 't geſchied altyd maar om tyd verdryf, en om 'er hunne kennis in te toonen, maar nooit om geld; weshalven 'er geen ſwaare geſchillen uit konnen ontſtaan.

Om ook alle ongeregeldheden by nacht voor te komen, is een yder gehouden, een half uur na Zonnen ondergang, zich van de ſtraat te begeeven, of hy word van de *Koloek* (een zekere ſoort van Ronde) indien hy geen Lantaarn by zich heeft, gevat, en in de gevangenis gebracht, en des anderen daags 's morgens, ondervraagd zynde, na vereiſch van zaaken, geſtraft of losgelaaten, doch nooit buiten ſchade. Deze order werd zo wel by lichte als by donkere Maan onderhouden; ſchynende de Turken daar mee te kennen te willen geeven, dat eerlyke lieden altyd met licht behooren te gaan.

Gemeene Manier van Straffen.

Wat de gemeene manier van ſtraffen belangt, die werd uitgevoerd door de ſtokſlagen, onder de voetzoolen. Hier toe gebruiken zy een dik hout, *Falaque* geheeten, omtrent het midden doorboord met twee gaten, omtrent eene halve elle van malkander; door dewelke de voeten van den geen, die tot de ſtraf verweezen is, leggende op den rug ter aarde, met touwen vaſt gehord worden. Thans heffen twee perzoonen de *Falaque* zo hoog op, dat de Lyder by na niet als op zyne ſchouderen ſteunt, en derhalven gantſch geen geweld kan doen. Twee andere, yder met een ſtokje, van een vinger dik, in de hand, beginnen hem dan de ſlagen toe te tellen, tot dat het verordende getal vol is, of dat de geen, die hem ſtraffen laat, hen gebied op te houden. De ſtraf is wreed, en belet het gaan weeken ja maanden lang, voornaamentlyk als 'er drie a vier honderd ſlagen gegeeven worden; gelyk by gelegentheid van ſwaare misdaaden wel geſchied. Maar een vyf-en-twintig of dartig ſlaagen, daar de ſtraf van geringe feilen gemeenlyk in volbracht werd, kan niet veel hinder toebrengen; en die aldus begroet werden, loopen terſtond weer heen; gelyk ik in *Galata*, by geval overſtraat gaande, verſcheidene maalen heb gezien. Op deze wyze ſtraffen ook de patroonen hunne Slaaven, dwingende hun aldus tot een gehoorzaamheid en eerbiedigheid, daar men over verbaaſd moet ſtaan.

De ſtokſlagen worden mede by wylen op de billen, op een dun onderbroekje gegeeven, en ook de Vrouwen, als ze zich ergens in te buiten hebben gegaan, aldus getuchtigd. Deze ſtraf is harder als onder de voetzoolen, inzonderheid als men 'er ymand een vyf a zes honderd laat toetellen, dewyl men als dan het doode en verpletterde vleeſch met ſcheermeſſen moet laaten wegſnyden, op dat 'er het kout vuur geen vat aan kryge, en genoodzaakt is maanden lang het bed te houden. Deze manier van ſtraf oeffening heb ik echter, dewyl ze zo gemeen niet en is, niet zien uitvoeren, en alleen uit verhaal van anderen dezelve verſtaan.

Hals ſtraffen.

De dood ſtraffen zyn hangen, onthoofden, ſtranguleeren, en empaleeren. Doch het laatſte geſchied meerendeels alleenlyk aan de geenen, die de wegen ontveiligen, en de menſchen vermoorden, en komt dierhalven in de plaats van het radebraaken.

Straffen der Janitzers.

Van alle deze ſoorten van ſtraffen zyn de *Janitſers* echter bevryd. Ook werden zy nooit, wat misdaad zy begaan mogen hebben, in 't openbaar geſtraft, maar met een ſak uit een venſter van *'t Serrail* in Zee geſmeeten, wanneer te gelyk een kanon ſchoot werd gedaan, tot teken der uitvoering van het dood vonnis. Zelfs vermag ook de *Groote Vizir* geen Janitzer te ſtraffen, en ſtaat zulks alleen aan den *Janitzer-Aga*, of hun opperhoofd. Onder den geenen van dit Lighaam, is ook een zekere ſtraff van ſchande, beſtaande in het afſnyden van een kraagje, 't welk zy, tot teken van het Janitzerſchap, boven aan den hals van de Rok hebben; waar mede de geen, die in deze ſtraf gevallen is, als onwaardig om die eerlyke bediening te bekleeden, weggejaagd word.

XXIV. HOOFDSTUK.

Deugden en gebreken der Turken. Miſſlag van eenige Reizigers omtrent de Koleuren, die de Chriſtenen niet mogen draagen. Gebreken en ſchoonheid der Turkinnen. Kleinachting en jalouzy der Turken, omtrent de Vrouwen, enz.

Na de voornaamſte byzonderheden, noopende der Turken zeden en gewoontens, aldus afgehandeld te hebben, zal ik dezelven tot een kort begryp gaan brengen, met byvoeging van deze en geene dingen, welke den leezer niet onaangenaam zullen weezen.

Inborſt der Turken.

De geboorene Turken (want ik wil hier niet ſpreeken van de geenen, die tot het Turkſche geloof overvallen, welke meeſtendeel ſchelmen en booswichten zyn, en niet getrouwer omtrent de menſchen, als zy omtrent God zyn geweeſt) zyn doorgaans eerlyke lieden, en gantſch niet bedriegelyk, zelfs ook niet ten opzichte der Chriſtenen, want zy achten het niet geoorlofd, een Chriſten meer als een Turk te bedriegen, of te beſteelen, en indien de Chriſtenen dikwils van hen gekneveld, en tot deze en geene dingen gedwongen worden, men moet het eer aan hunne onderlinge nydigheid, en aan den kwaaden aard der Jooden, welke menigmaal tot werktuigen dienen, om de Turken hier of daar toe aan te dryven, als aan der zelver inborſt, toeſchryven. Zy zyn ook zeer Godvruchtig, liefddaadig, en yverig voor hun Geloof; getrouw omtrent hunnen Vorſt, die zy een gantſch blinde gehoorzaamheid toedraagen, tot zo verre, dat zy niet ſchroomen op zyn gebod te ſterven; niet twiſtig, heel ſober in ſpys en drank enz. Maar daar en tegen ook zeer hoogmoedig, verſmaadende in 't algemeen allerhande volkeren, inzonderheid die hunne Wet niet en volgen, gelyk de Chriſtenen en de Jooden, welker eerſten zy gemeenlyk, uit een ſoort van verachting, *Tupek*, en *Jouwer*, of *Honden*, en ongeloovigen heeten. Zy achten zich ook de dapperſten van alle Natien: doch deze hoedanigheid zou hen van verſcheidene betwiſt konnen werden, immers zo ze hunne ſtoutheid en onverzaagdheid niet voor dapperheid willen doen doorgaan. En deze ſpruit uit geen andere reden, als uit het vaſt gevoelen, 't geen zy wegens de prædeſtinatie hebben, die hen de Peſt niet doet vreezen. Voegt hier by, dat zy gelooven, indien zy tegens de Vyanden van hunne Godsdienſt komen te ſneuvelen, dat zy aanſtonds alle vermaakelykheden, welken *Mahomet* hen in zyn Paradys belooft, zullen genieten. Niet tegenſtaande dezen hoogmoed, achten zy de *Franken* echter in verſcheidene zaaken meer als zich zelven, voornaamentlyk te *Conſtantinopolen*, daar de geſtaadige verkeering hen van der zelver bekwaamheden overtuigd heeft. Maar 't gemeene volk valt zeer onbeleefd, en dikwils moet men 'er groote baldaadigheden van verdraagen, daar ook voor een gedeelte voet toe geeft, dat zy ons t' elkens met een nieuwe ſnof van kleederen uit Chriſtenryk zien komen, welke aperyen, (want zy noemen ons Aapen zonder ſtaarten) zy onnoodig achten, als komende met de mannelyke deftigheid niet over een. Maar inzonderheid hebben zy 't op de hoeden gelaaden, die ze geſtaadig van 't hoofd gooyen: weshalven het niet veiliger is, als dat men zich na 's Lands wyze kleed. Doch hier over ſchiet my yts te binnen, 't geen ik hier tuſſchen moet voegen.

Eenige Reizigers hebben geſchreden, dat een Chriſten geen witten Tulband

Miſſlag mtrent e koleu-en, die de Chriſte-en niet nogen dragen.

Tulband vermag te draagen (dat 's te zeggen een gantſch witten, zonder vermenging van eenige andere koleuren) en indien hy daar mée ge-vonden wierd, dat hy, of Turkſch zou moeten worden, of zich tot de dood bereiden. 't Is een miſſlach: want ik heb 'er zelver mede na *Epheſen* en *Conſtantinopolen* gereiſd, zonder datter my ymand over gemoeid heeft, en wat de groene koleur belangt, de ſtraf is 'er mede zo ſwaar niet over, als eenige wel ſchryven. 'k Heb ze van onze Chriſtenen wel zien draagen. Doch het is beeter gelaaten, om alle ongemakken voor te komen: want dat men zich ſtellen wil tegens de manieren van een Land, daar men maar de gaſt vryheid geniet, is onbetaamelyk.

Sodomie eer ge-meen on-er de Turken.

Boven de gemelde gebreken is de Sodomitiſche zonde zeer gemeen onder de Turken, en wort 'er zo weinig ontveinſd, als elders de geoorloſde minneryen, hunne liedtjes hebben ook, behalven den Wyn, geen ander onderwerp; zulks dat zy genoegſaam te kennen geeven, veel meer behaagen te hebben in deze beeſtachtige en onnatuurlyke drift, als in een natuurlyke vermenging met Vrouwen. Zy zyn ook doorgaans tot de dronkenſchap genegen, als het maar heimelyk, en zonder hunne achtbaarheid in gevaar te ſtellen, kan geſchieden. En gelyk de kracht van het geld hen niet onbekend is, word 'er een groote gierigheid in beſpeurd, tot zo verre, dat men alles, door het middel van penningen, by hen te weeg kan brengen, en by het ſlechter ſlag van volk heeft men 'er maar drank toe van nooden.

Gebre-en der Turkin-en.

Geen minder gebreken hebben ook de Turkſche Vrouwen, zynde onder anderen gantſch niet werkzaam, en zoekende maar middelen uit te vinden om hun vermaak te neemen. Zy zitten, te weeten die van vermoogen zyn, den meeſten tyd op de *Sopha* met malkander *Koffé* te drinken, en brengen den dag dus in alle ledigheid door, zonder eenige bezigheid ter hand te neemen. Echter vind men 'er onder, welke zeer fraay borduuren. 'k Heb 'er koſtelyke Schabrakken af gezien, en neusdoeken, die zo cierlyk, met veelerhande koleuren van zyde, en goud en zilver, doorwrocht waren, dat men moéite zou hebben om ze in Chriſtenryk na te maaken. Zy zyn ook geweldig hovaardig, en konnen nooit koſtelyk genoeg na hunne zin gekleed gaan, zonder zich te bekommeren, of het de gelegentheid wel mede brengt. Ook is de kuisheid hunne grootſte deugd niet, 't zy dat 'er de kleinachting, of de jalouzy hunner Mannen, hen reden toe geeft, of dat zy 'er van Natuuren de geſteldheid toe hebben. Immers wanneer ze de *Franken* op ſtraat ontmoeten (te weeten, als ze gelegentheid hebben om uit te gaan, 't geen 'er zelden genoeg aan toegeſtaan word) en dat ze buiten het gezicht der Turken zyn, blyven ze ſtaan, om hen aan te ſpreeken, waar toe zy de vriendelykſte en dringenſte woorden gebruiken, zeggende dat het hen hertelyk leet is, dat zy ongeloovigen zyn; dat zy zich om hen wel wilden laaten branden, enz. met byvoeging van zulke dartele beweegingen, dat men 'er door getroffen moet worden, inzonderheid, wanneer zy het ſwarte flours, 't geen zy voor het aanzicht draagen, wegſchuiven, en de lonken hunner oogen, welken zy gemeenlyk zeer ſchoon hebben, met hunne vriendelyke woorden, en geile gebaarden, te ſamen paaren. 't Is my meer als eenmaal gebeurd; en derhalven kan ik met eenige zekerheid van hunne bekoorlykheden ſpreeken. Zy vallen doorgaans zeer blank, (daar niet weinig toe helpt, dat ze by na nooit van Zon of lucht beſcheenen worden) en voegen ook noch de konſt by de natuurlyke ſchoonheid; kemmende de winkbrauwen, en het hair der oogleden, met een ſwartachtig goed, *Surme* geheeten, 't geen zy zich inbeelden eenige bevalligheid by te zetten: en in der daat, 'k zou mee van dat gevoelen zyn. De nagels der handen worden mede met een donker roode verw, welke zy

Elhanna noemen, geſchilderd: en het gantſche lighaam, waar aan men zelden eenig uiterlyk mangel kan beſpeuren, is zo zuiver en rein, ter oorzaak, dat zy ten minſten tweemaal ter week in 't bad gaan, datter de Vrouwen in Chriſtenryk, ja zelfs ter plaatſen daar de huizen als afgoden gediend werden, voor zouden moeten wyken.

Klein-achting en jalouzy der Turken omtrent de Vrouwen.

Niet tegenſtaande alle deze bekoorlykheden, hebben 'er de Turken echter gantſch geen achting voor, houdende hen nauwelyks voor redelyke dieren. Zy gelooven ook niet, dat de Vrouwen in het Paradys zullen komen; en laaten niet toe, dat ze in de Moſqueën gaan, om hen in hunnen aandacht niet hinderlyk te weezen. Ondertuſſchen, hoe wel ze zo zeer veracht zyn, en dat de Turken, tot boeting hunner minneluſten, zich meer van Jongens en Jongelingen, als van hunne eigene Vrouwen bedienen, zyn zy 'er echter zo jalourſch op, en hebben zulk een wantrouwen, wegens de ſwakheid van het vrouwelyk geſlacht, dat ze zich van geen Mansperzoon mogen laaten zien, zelfs niet van d'alder-naaſte bloedverwanten, en een Vrouw, die haar aanzicht, of ſlechts haare handen, ontdekt toonde, zou voor eerloos gehouden, en met ſtokſlagen op de billen geſtraft worden. Nooit gaan zy ter Markt, en komen ook by na nooit op ſtraat, als om in 't bad te gaan. Maar aan hoe grooter van ſtaat getrouwd, hoe ongelukkiger ten opzichte der vryheid: want die hebben baden in huis, en laaten hunne Vrouwen door gelubden bewaaren; zulks dat ze geen voorwendingen weeten uit te vinden, om zich eens te verluſtigen.

XXV. HOOFD-

XXV. HOOFDSTUK.

Miſſlag der Reizigers omtrent de geſtudeerde Turken, en Turkſche Doctoren, Aſtrologiſten en Poeëten. Vreemde manieren van Viſſchen. Menigvuldige branden te Conſtantinopolen, enz.

Ik meende alles onder algemeene Hoofdſtukken te begrypen; doch, dewyl eenige dingen 'er niet wel onder begreepen konden worden, of liever, vermits men zich door de menigvuldigheid dikwils in de zaaken verward, en derhalven zommige vergeeten zyn, zal ik 'er hier een van eenige afgezonderde ſtukken maaken.

Miſſlag der Reizigers, omtrent de geſtudeerde Turken en Turkſche Doctoren.

Eenige Reizigers, niet genoegzaam in de zaaken der Ottomanniſche Heerſchappy ervaaren, hebben ons nagelaaten, dat 'er onder de gebooréne Turken geene geſtudeerde lieden, of Doctoren zyn; weshalven zy zich, by voorvallen van ziekte, van Chriſtenen, of Jooden, zouden moeten bedienen, of ook wel van den eenen of anderen Slaaf, die de bekwaamheid heeft om de Doctoraale rol te ſpeelen. Ik kan dit niet tegenſpreeken, als hebbende by ondervinding geleerd, dat het 'er zodanig mee gelegen is. Maar echter heeft men in verſcheidene Steden geboorene Turken, welke kennis van de geneeskunde hebben, gelyk ook van de *Chirurgie* of Heelkonſt, en deze gebruiken tot het aderlaaten zeer goede Lancetten, die zy uit *Perſien* krygen. 't Geen derhalven van ſcherp geſleepene ſpykers, en puntige rieten, gezegt word, kan waar weezen; doch het moet by gebrek van beeter gereedſchap geſchied zyn, of noch mogelyk noch hier of daar geſchieden: maar te *Conſtantinopolen*, en in de groote Steden, geloof ik niet, dat men zich met zulke kreupele Inſtrumenten behoeft te behelpen.

Voor de Hoofdpyn, gelykze in veele dingen met d'onze verſcheelen, maaken ze een opening, ter plaatſe daar ze de pyn gevoelen, en leggen, na datter een zekere maat van bloet is uitgeloopen, wat katoen 'er op, om de wond te ſtoppen.

Zy bedienen zich ook by verſcheidene gelegentheden van het vuur, te weeten, met een brandende lont, of yts diergelyks, tegen het zieke deel te houden: doch 't is niet buiten gevaar; en meenig heeft 'er groot ongemak af gekreegen.

Aſtrologiſten en Poeëten.

Behalven de Studie der *Medicynen*, vind men 'er ook die zich in *d'Aſtrologie*, of Starrekunde, oeffenen: maar zelden ziet men, dat ze zich tot andere wetenſchappen benaarſtigen; houdende zich vernoegd met leezen en ſchryven te leeren. Of, indien ze Wet-geleerden trachten te worden, bevlytigen zy zich om den *Alkoran*, daar al hun Geeſtelyk en Wereldlyk regt in begreepen is, te konnen uitleggen. Veele begeeven zich tot de *Poëzy*, daar ze tamelyke Meeſters in zyn: maar gelyk de Turkſche Taal niet zeer ryk is, maakt het Perſiaanſch het meeſte gedeelte van hunne Gedichten, en Liedjes.

Vreemde manieren van Viſſchen.

Onder de bezigheden, daar de Turken zich by wylen mee verluſtigen, hebben ze een vreemde manier van Viſſchen, welke by nacht, en met vuur, geſchied. Achter aan de Schuit word een yzere rooſter gehecht, waar op zy geſtadig eenig hoy of takkeboſſchen branden, om een groote vlam te maaken. De Viſch, *Serdelle* genaamd, van gedaante omtrent als de Sprot, vergaapende zich aan deze vlam, komt 'er in menigte na toe ſchieten, en valt onverhoeds in het net, 't geen achter de Schuit legt. Op deze wyze word 'er een ongelooſelyk getal gevangen. 't Geſchied ook noch op een andere manier, te weeten met een vork, gelyk by ons

ons de Aal word geſteeken. Zy leggen de rooſter voor over de Schuit, en vangen aldus verſcheidene ſoorten van Viſch; gelyk ik ettelyke reizen, op d'Oorlogſchepen te *Smirna* zynde, gezien heb, alwaar wy ook met de ſloep dikwils van hen gingen koopen.

Gelyk de Huizen in *Conſtantinopolen* meeſtendeel van hout gemaakt zyn, en dat de Turken omtrent dusdanige dingen vry wat onachtzaam vallen, is men'er dikwils brand onderworpen; by welke gelegentheid, inzonderheid als de wind wat ſterk is, vermits'er de ſtraaten zo geweldig eng zyn, ſomtyds verwoeſtingen veroorzaakt worden, dat men ze niet zonder ſchreyende oogen kan aanſchouwen. Terwyl ik te *Galata* woonde, heb ik ettelyke maalen dit ongeluk binnen *Conſtantinopolen* zien ontſtaan. Onder anderen wierden'er eens omtrent de vyf honderd Huizen door verſlonden; en indien het wat harder gewaait had, zou het'er op ver na niet by gebleeven hebben. 't Verbeeldde zich te *Galata*, alwaar ik op een der hoogſte Huizen geklommen was, in een afgryſſelyke gedaante, en niet anders, dan of'er een gantſche gemeene Stad in volle vlam ſtond. Om den loop van het vuur te ſtutten, worden de gebuurige Huizen, en ſomtyds twintig of dartig Huizen hooger, als daar de brand gevat heeft, onder de voet gehakt: dat 's te zeggen, dat men'er zo hoog een aanvang mee begint te maaken; want men hakt niet verder onder de voet, als 't van nooden is. Tot dezen arbeid zyn zekere lieden geſteld, *Baltadgis*, of *Byldraagers*, geheeten, welke van den Grooten Heer daar een zekere bezolding voor genieten, en dezen dienſt met hunne bylen verrichten. Onderwyl, op dat de vlam geſtut, en de gebuurige Huizen, zo veel als 't mogelyk is, geſpaard mogen worden, moeten de *Sakkaas*, of *Waterdraagers* (lieden die zich geneeren met het water dagelyks in *Loeders*, of *Lederzakken* door de Stad te koop te brengen) geſtadig water aanhaalen; en aldus word men eindelyk meeſter van den brand. 't Is waar, dat de Huizen meeſtendeel kleyn zyn, en derhalven met weinig koſten weder opgeboud konnen worden: maar men heeft voorbeelden, dat'er tien à twaalf duizend, zo Huizen als Winkels, op eene reis door het vuur zyn vernield.

XXVI. HOOFD-

XXVI. HOOFDSTUK.

Byzonderheden wegens de Jagten van den Grooten Heer.

Koetzen by den zelven op de reis gebruikelyk. Vermomming om goede order te doen onderhouden. Dienſt ter tafel. Gehoor van Gezanten. Perſoon; en Zoonen van den Grooten Heer. Wyſe van zyne hulding. Eerbiedigheid en getrouwigheid der Turken omtrent de Ottomanniſche Stam, enz.

Dewyl ik ook, na de voornaamſte byzonderheden dezer volkeren af gehandeld te hebben, wel yts van der zelver Vorſt diende te zeggen, zal ik 'er dit Hoofdſtuk mee beſlaan, doch alleenlyk melden, 't geen van anderen, of achtergelaaten, of niet geweeten is.

Buiten de vermaakelykheden, welke den Grooten Heer in zyn *Serrail* geniet, verluſtigd hy zich dikwils met de Jagt, zo met de Valken, als met de lange Honden.

Jaarlykſche algemeene Jagt van den Grooten Heer. Eenmaal des Jaars word 'er een algemeene Jagt aangeſteld, en ten dien einde een omvang van vyf, of zes, dagen reizens genomen, in welke de Landzaaten, van de Dorpen opontbooden (want niemand is by deze gelegentheid uitgezonderd) allengskens inkrimpen, beſluitende het Wild aldus hoe langer hoe enger. Eindelyk, als het nu altemaal in een kleinen omvang by malkander is gedreeven, zet zich de Keizer in het midden op een verhevene plaats, en ſchept zyn vermaak in het zelve met ſtokken te zien doodſlaan, 't geen, ten opzichte der wilde Swynen, dikwils zo heel gemakkelyk niet toegaat.

Gewoonlyke Jagt. De gewoonlyke Jagt, die by na alle weeken geſchied, voornaamentlyk in het Winter-ſayzoen, duurt gemeenlyk van des morgens tot des avonds. De Vorſt, verzeld door eenige zyner Jaager-meeſters, en vyftig à zeſtig *Boſtangis*, of *Tuinlieden*, zet het dan aan op Haazen, Voſſen, en Wolven, of ook wel, met de Valk, op Faizanten en Patryzen.

Als den Grooten Heer op de reis is, bedient hy zich van een zekere zoort van Koetzen, rondom met *Jalouſias*, of gevlochten traly-werk, op dat de geenen zyner Bywyven, welke hem verzellen, het vermaak mogen hebben van alles te konnen zien, zonder zelve gezien te konnen worden. Koetzen op de reis gebruikelyk.

Dikwils gaat hy in onbekende kleeding langs de ſtraat, om te zien, of 't geen hy verordend heeft wel behoorlyk nagekomen word; en in geval van het tegendeel, doet hy de geenen, welke zich ergens in vergrypen, aanſtonds na verdienſte ſtraffen: ten welken einde hy zich, op een afſtand van ettelyke treden, door uitvoerders zyner geboden doed volgen. Vermomming van den Grooten Heer, om goede order te doen onderhouden.

De Spys word den Grooten Heer opgediſcht door zynen Opper-kok, met eene ſchotel t' evens. Hy zit op de Turkſche wys, en heeft een prachtige geborduurde doek voor zich leggen, om zyne kleederen niet te bevlekken. Een andere, van dezelve ſtof, die hem over den arm hangt, diend hem tot een Servet. De Schotelen zyn van Chineeſch Aardwerk, of Porcelein, of ook wel van gezegelde aarde, welke men zegt goed te zyn tegens het vergift. Eenige willen, dat hy by wylen uit goudene Schotels gediend word; 't geen ik echter niet al te wel kan aanneemen: want het word by de Turken voor zonde geacht uit goud of zilver te eeten. Dit is ook d'oorzaak, waarom zy niet als houte lepels gebruiken. Zyn drank is gemeenlyk *Serbet*, vermengd met *Amber de gris*. Dienſt ter Tafel.

Buiten op zyne Luſt-huizen word de Keizer altyd uit Porceleyn gediend;

diend; en is ook het zelve gebruikelyk omtrent Gezanten van uitheemſche Vorſten, wanneer zy, eer ze ter gehoor van den Vorſt opgeleid worden, door den *Primo Vizir*, in de zaal van den *Divan*, onthaald worden.

Gehoor van Gezanten.

d'Audientie is zeer kort, en worden door de Ambaſſadeurs maar de Credentiaalen, of geloofs brieven, overgeleverd, en wyders de zaaken met den *Vizir* behandeld. By deze gelegentheid, te weeten, als 'er gehoor aan een Gezant verleend word, geſchied ook dikwils de betaaling aan de Krygs-macht, op dat de Grootsheid van het Ottomanniſche Ryk ten toon geſteld moge werden.

Geduurende de maaltyd van den Grooten Heer, is 'er een doodelyke ſtilte, die niet geſtoord word, als door de grillen en ſnaakeryen, welke de bootzemaakers, waar van 'er een tamelyk getal aan het Hof is, en die zich om 't zeerſt tot het vermaak van den Vorſt be-yveren, bedryven.

Perſoon, en Zoonen van den Grooten Heer.

Toen ik eerſt te *Conſtantinopolen* was gekomen, had ik geen grooter nieuwsgierigheid, als om den Monarch van dat wydluftig Keizerryk te zien, en hebbende verſtaan, dat zulks des Vrydags, de Sabbath der Turken, kon geſchieden; als zynde hy dan gewoon zyne Godvruchtigheid te gaan pleegen, nam ik, verzeld van maar eenen vriend, hem waar, omtrent de *Validér*, een *Moſqueë*, of Kerk, door zyne Moeder geſticht, in dewelke zy, in een zeer koſtelyke Kapel, begraaven legt.

Wy zagen hem voor by ons heen ryden, zittende op een ſchoon bruyn Paard, zonder eenig gevolg als van drie voetknegten. Ook was 'er niemand omtrent die het oogmerk had, daar wy om gekomen waaren; weshalven wy hem op ons gemak konden bezien, zonder echter te laaten blyken, dat onze nieuwsgierigheid zich daar toe ſtrekte, waarom wy dan ook een *Kalpak*, of bonte muts, gelyk de Grieken draagen, opgezet hadden, daar de Franken anders gewoon zyn met hoeden te gaan.

Zyne geſtalte was middelmaatig, de koleur bruin, de baard weinig, en den ouderdom omtrent veertig Jaaren. Hy was Vader van twee Zoonen, welke hy over al met zich nam, zo op de Jagt, als in andere gelegentheden, behalven als hy zich met eenige zyner Vrouwen ging verluſtigen. d'Oudſte was zeſtien à zeventien jaaren, kloek en ſterk van lighaam; de jongſte daar en tegen heel tenger, doch minlyker.

Hulding

By de komſt van een nieuwen Keizer tot het Ryk, is het gebruikelyk, dat hy zekeren dag ſteld, op den welken hy zich te water na de *Moſqueë* van *Prup*, gelegen aan het einde van den ingang der Haven, doed voeren. By deze *Moſqueë* heeft men een Klooſter, en in het midden van het zelve een verhevene plaats van marmer ſteen, ruſtende op eenige Kolommen van dezelfde ſtoffe. De Vorſt hier op geſteegen zynde, word hem, na eenige gebeden en plechtigheden, door den *Moufti* het ſwaard aangegord; waar na hy met al zyn gevolg te paard zyne intreede te *Conſtantinopolen* doed, rydende wyders tot aan het *Serrail*, aan de Poort van het welk een yder aftreed, behalven den Keizer, die na binnen ryd, en niet eer afſtygd, voor dat hy aan het eind van het tweede Hof gekomen is, binnen welkers omvang niemand, als de Vorſt alleen, zich te paard mag vertoonen: en word deze plechtigheid hier te lande gehouden, voor 't geen by de Koningen in Chriſtenryk de hulding is.

Eerbiedigheid getrouwigheid der Turken, omtrent de Ottomanniſche Stam.

Sedert dat dit Ryk aan de Ottomanniſche Stam is gekomen, is het 'er nooit weder van afgeweeken. Ook is dezelve in zulk een groote eerbiedigheid onder de Turken, dat zy niet zouden durven denken om ymand, tot nadeel van den wettigen Erfgenaaam, op den Throon te verheffen: maar indien d'afkomelingen van die Stam t' eeniger tyd zouden komen t' ontbreeken, zoude de Kroon, na ik my heb laaten zeggen, aan den Tartariſchen Cham vervallen.

Nooit

Nooit ziet men hier d'onderdaanen eenige ongetrouwheid, of verraadery, omtrent hunnen Vorſt pleegen; en ik geloof ook niet, hoe wel ze vry gierig vallen, dat zy'er met geld, of andere diergelyke middelen, toe te brengen zouden weezen. 't Waar te wenſchen, dat men het tegendeel niet van de Chriſtenen konde zeggen.

Ook zyn zy getrouwer als deze, omtrent hunnen Godsdienſt; want, hoewel 'er voorbeelden zyn van Turken, welke het Chriſten geloof hebben aangenomen, zyn ze niet zeer menigvuldig, en daar moeten zeer kragtige redenen weezen, om hen zo verre te brengen. De Chriſtenen daar en tegen, in die Landen, indien zy'er eenig voordeel uit weeten te be-oogen, vallen dikwils met weinig bekommering tot het Mahometaanſche geloof over, hoewel zy het nooit tegens hunne wil behoeven te doen, en dat de Turken ook als dan minder achting voor hen hebben, als dat zy by hunnen Godsdienſt blyven: want d'ondervinding heeft hen geleert, dat men niet veel goeds moet verwachten van ymand, die zynen God niet getrouw is. 'k Heb 'er, zo tot *Conſtantinopolen*, als elders onder de Ottomanniſche Heerſchappy meer als een voorbeeld van gezien, en die 'er anders van ſpreeken, hebben niet veel kennis van zaaken.

XXVII. HOOFDSTUK.

Byzonderheden wegens des Grooten Heers Krygsmagt, en 't geen daar toe behoord.

Krygs-macht van den Grooten Heer.

Dewyl een zo wydluftige Heerſchappy, als de Turkſche, niet zonder een kloek getal van Krygsbenden kan beſtaan, onderhoud den Grooten Heer, zo wel in tyd van Vreede, als Oorlog, een menigte van voet en paarde Volk, welke alle twee Maanden hunne bezolding ontfangen. 't Voet-volk is verdeeld in verſcheidene lighaamen, als daar zyn de *Kapidgis*, de *Solaques*, de *Janitſers*, enz.

Kapidgis.

De *Kapidgis*, zo veel gezegt als *Poort-bewaarders*, ter oorzaak dat zy de Poorten van het *Serrail* bewaaren, maaken een getal van over de drie duizend, en ſtaan onder een Hooftman, die den naam van *Kapidgi-Bachi* voert. Deze houden zich by veele gelegentheden, als in Audientien van Ambaſſadeurs, enz: omtrent de Perſoon van den Grooten Heer, en zyn ook buiten *Conſtantinopolen* d'uitvoerders van zyne dood-beſluiten: want als 'er een Hoofd van den eenen of den anderen Rampzaligen, die het ongeluk gehad heeft om den Vorſt te mishagen, gehaald moet worden, geſchied het door een *Kapidgi*. Zy dragen, om van de andere Krygslighaamen onderſcheiden te werden, een zeekere zoort van ſpitze Mutzen.

Solaques.

De *Solaques* zyn eygentlyk de lyfwachters van den Grooten Heer, en houden zich omtrent hem, wanneer hy door de Stad gaat. Hunne Wapenen zyn Pyl en Boog; en hunne Mutzen mede ſpits, doch op een andere wys, en met pluymen vercierd. Zy voeren dezen naam, die *Slinkſen* beteekent, ter oorzaak dat, als zy, die zich aan de regter zyde van den Grooten Heer bevinden, moeten ſchieten, de pees met de ſlinkerhand trekken, ten eynde den Vorſt den rug niet toe te keeren.

Janitzers.

Doch de voornaamſte van het voet-volk zyn de *Janitzers*, beſtaande ten deelen uit Tribuyt-kinderen, en voor een gedeelte uit vrywillige verloochenden, waar van 'er zeer veele onder zyn, doch weinige geboorene Turken. Dit lighaam is zeer magtig, tot verwonderens toe eenig, en heeft groote privilegien en voorrechten; weshalven zy van een yder ontzien en ge-eert zyn. 't Maakt hen ook vry baldadig, en doet hen dikwils vervaarlyke ongeregeldheden aanrechten.

Ondertuſſchen durft'er niemand, op ſtraf des levens, de hand aan leggen, dan alleenlyk hunne Officiers, zy daar en tegen vermogen, doch echter zonder reden, allerhande ſoorten van menſchen te ſlaan, daar de arme Grieken dikwils het gevoel af hebben, gelyk ik meenigmaal aan zeer lichte, of gemaakte oorzaaken gezien heb. De Conſuls en Ambaſſadeurs hebben 'er gemeenlyk in hunne Huizen, welke zy langs de ſtraaten voor haar doen gaan. Die ook bekommerd is van in of buiten de Stad, door de moedwil der Turken, beleedigd te zullen worden, voorziet zich met een *Janitzer*, welke met een ſwaare ſtok in de hand voor uit gaat, en den geenen, in wiens dienſt hy voor dien tyd is, tegens alle overlaſt beveylicht.

't Getal der *Janitzers* van de *Porta* word over de twaalf duizend geſchat.

Zy woonen voor het meeſte gedeelte in twee groote gebouwen, begrypende honderd en zeſtig Odas, of Kamers, in welker yder zich omtrent veertig onthouden, in eenige meer, in andere minder: 't ſtaat hen vry, zo ze begeeren, elders hun verblyf te neemen, doch zy worden echter onder deze of

geene Oda gereekend, even of elke Oda een Rot, of Corporaalſchap was.

Zy hebben verſcheidene Officiers, en tot opperhooft den *Janitzer-Aga*, die in zeer groot aanzien is. Hunne bezolding is van drie tot zes Aſpers 's daags, en word een Aſper verhoogd, 't elkens als 'er een nieuwe Vorſt op den Throon komt te klimmen, yder Aſper nu maakt ruim drie deuyten.

Arapes. De *Arapes*, een ander ſoort van Voet-knechten, zyn zeer oude benden, al voor de *Janitzers* opgerecht, doch waaren eygentlyk pioniers, of ſchans-gravers, en derhalven ook in geen groote achting.

Gebegis, Topdgis, enz. Meer andere, als de *Gebegis*, of Harnas-veegers, de *Topdgis*, of Konſtapels, enz. behooren ook nog tot de Krygs-macht te voet: doch ik zal my vernoegen met van de voornaamſte geſprooken te hebben, en tot de Turkſche Ruytery overtreden.

Eſpahis. De gemeene Ruyters zyn *d'Eſpahis*, welker lighaam mede zeer talryk is, zy worden, zo wel als de Voetknechten, om de twee maanden betaalt, en trekken een bezolding van vyftien tot veertig Aſpers 's daags, d'eene meer, d'andere minder, na dat ze lang of kort in den dienſt van den Grooten Heer zyn geweeſt. Zy zyn verdeeld in Regimenten, welke yder een Vaandel van byzondere koleur, en yder een byzonderen Hoofdman hebben, die zy *Euluk-Agaſi* heeten. Deze zyn eygentlyk bezoldigde Ruyters, en derhalven in een geſtadigen en dadelyken dienſt.

Maar men heeft noch een andere zoort van *Eſpahis*, welke in plaats van bezoldinge een Timar hebben, waar van zy ook Timar-ſpahis geheeten worden. 't Is zo veel als een Commandery, daar zy d'inkomſten af genieten, en die hen gemeenlyk op overwonnen Landeryen beteekend word. Zy ſtaan onder den Sangiakbey, of Heer van den oord daar hunne Commanderyen gelegen zyn, onthouden zich ook den meeſten tyd op de dezelven, en treeden niet in dienſt, dan als zy door den Grooten Heer op ontboden werden; wanneer zy gehouden zyn hem met een zeeker getal van Ruyters, na dat men oordeeld dat hunne Timars konnen veelen, by te ſpringen.

Noch zyn 'er onder de Turken veele lieden van vermogen, welke mede voor een zoort van Krygsknechten gereekend worden: maar zy zyn niet gehouden ten Oorlog te trekken, of den Grooten Heer, die hun opperhoofd is, moet perſoonelyk mede gaan, deze werden *Mutefe-rakas* genoemd, een zeekere weerdigheid, daar men mee voorzien moet wezen, om het Gouvernement van eenige plaats te bekleeden.

Hoewel den Grooten Heer tot het dragen van deze laſten Jaarlyks ſwaare ſommen gelds moet uitſchieten, word'er egter niet altyd evenveel by verlooren: want hy is erfgenaam van alle de geenen, welke gedurende hun leven bezolding van hem genooten hebbende, zonder kinderen komen te ſterven; en indien ze niet als Dochters nalaten, treed hy, als Zoon, voor twee darde deelen in d'erfenis. Mutefe-rakas.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Zegenpraalende intrede van den Grooten Vizir, wegens de verovering van Segryn in Muskovien. Gevaar van den Reſident Coljers en zyn gevolg, door de onvoorzichtigheid eeniger zyner Dienaars. Vuurwerk voor den Grooten Heer ontſteeken, enz.

Onder alle de gedenkweerdige dingen, welke ik te *Conſtantinopolen* gezien heb, moet ik ook niet vergeeten de zegenpraalende intrede van den *Grooten Vizir Kara Muſtapha Baſſa.* Hy keerde weder van Segryn in Muskovien, welke plaats hy veroverd had. 't Gerucht liep dat 'er den Grooten Heer zelve zou by wezen; 't geen derhalven te grooter nieusgierigheid verwekte: doch het wierd onwaar bevonden. Ik begaf my dan, op d'aanbieding van den Heer Coljers, doenmaals Reſident, doch kort daar na Ambaſſadeur, wegens haar Hoog Mogende aan de Porta, welke van voornemen was zich met zyn gantſche gevolg ten dien eynde na *Conſtantinopolen* te vervoegen, onder het zelve. Wy vertrokken omtrent twee uuren voor den morgenſtond uit *Pera*, en namen ons verblyf in een ſtraat, daar den Heer Reſident uitdrukkelyk een Huis voor zich en zyn gevolg had doen bereyden, ter oorzaak dat 'er de *Vizir* met zyn Krygs-volk door moſt trekken.

d'Intrede geſchiedde omtrent drie uuren voor den middag, en was zeer luſtig.

Voor aan kwam de Ruytery heel geeſtig, en half op zyn Antyks, toegeruſt, zynde de meeſte boven kleederen van verſcheyde koleuren, altemaal van zeer koſtelyke zyde, en de monteeringe ongemeen rykelyk; welke verſcheidenheid van koleuren, zo miſſelyk door malkander geſchakeert, een aangename vertooninge maakte. 't Voet-volk, meeſtendeel *Janitzers*, deed zich ook heel cierlyk op, hebbende zich op een zo vreemde wys toegetakeld, dat ik luſt kreeg om 'er eenige van te teekenen; daar ik gelegentheid toe had, dewyl zy nu en dan, ter oorzaak van het groot getal, genootzaakt waaren ſtil te blyven ſtaan. Boven allen behaagde my een Kok van den Grooten Heer, zeer geeſtig rond 'om het lyf behangen met eenige ſnuyſteryen van zilver, mitsgaders een meenigte van bellen en Koks gereedſchap, daar hy, door de ſchielyke en geweldige beweeginge van zyn lighaam, vermengt met zyn vervaarlyk ſchreeuwen en juychen, een vreemd geluid mee maakte. Van plaats tot plaats, tuſſchen de benden, wierden verſcheyde dingen gedragen, als Tulbanden van de voornaamſte Hoofd-Officieren, enz. 't Getal der Krygs-lieden in 't geheel wierd geſchat op omtrent vyftig duyzend Perzoonen; weshalven al vry wat tyds verliep, eer de gantſche ſleep voor by getrokken was. 'k Had 'er groot genoegen in: doch dit alleen mishaagde my, dat 'er, voornamentlyk onder het Voet-volk, gantſch geen ordre gehouden wierd, loopende bywylen als een koppel Schaapen door malkander, zonder ryen of gelederen in acht te nemen, of door ymand hier over beſtraft te werden. d'Uitgelatene blydſchap wegens hunne overwinning maakte hen verwilderd, en zou hen ook mogelyk niet veel na hunne Bevelhebbers doen luyſteren hebben. De ſtrengheid der Krygs-tucht heeft by zodanige gelegentheid geen plaats onder de Turken.

Gevaar van den Reſident Coljers, en zyn gevolg, door d'onvoorzigtigheid van eenige zyne Dienaars.

Maar d'onverzichtigheid van eenige der Dienaars van den Heer Reſident, zou ons dit vermaak haaſt zeer duur hebben doen betaalen. Gaande na de plaats daar wy onze barken hadden gelaaten, ten eynde weder

weder na *Pera* te keeren, ontmoeteden wy in een ſtraat, alwaar een der voornaamſte Turken zyne wooning had, zommige van deſſelfs bedienden, aan de Voorpoort; welke ziende zulken gezelſchap van Franken, en daar onder Mevrouw de Gemalin van den Heer Reſident, op zyn Hollands gekleed, ons eenige ſcheldwoorden na het hoofd ſmeeten. Twee of drie der Domeſtyken, redelyk beſtooven, en derhalven vry wat onbedachter, als anders wel geweeſt zouden zyn, (want in *Conſtantinopolen* moet men voor deze dingen doov wezen) namen de vrymoedigheid, ſteunende op het gezag van hunnen Heer, van hen op dezelve wys te antwoorden. De Turken vloogen daar op na binnen, kreegen eenige ſtokken, die ze altyd by der hand hebben, en kwamen daar mee op ons af. Dit veroorzaakte een groote verbaaſtheid. Den Heer Coljers die de Landaard by ondervinding had leeren kennen, en derhalven wiſt van wat naſleep dit werk zou hebben konnen wezen, voegde zich met groote voorzichtigheid tuſſchen beyden, en trachtte hunne gramſchap te ſtillen, met de ſchuld op d'onwetenheid van zyne Dienaars te leggen. Mevrouw zyne Gemalin, benevens Mejuffer Clara, hunne Dochter, die de Turkſche taal zeer wel verſtaat, en op de Turkſche wyze gekleed was, voegden haar minnelyke woorden, by die van den Heer Reſident, en brachten zo veel te weeg, op het verbitterd gemoed der Turken, dat zy zich eindelyk lieten gezeggen, en ons met vreede onzen weg vervolgen, niet weinig verheugd dat wy 'er zo gelukkig afgekomen waaren. Hier zag ik by ondervinding, niet tegenſtaande 't geen ik van de *Janitzers*, en het groot ontzach, 't welk men hen toedraagd, gezegt heb, hoe weinig zy zomtyds konnen uit-rechten; want de Turken luiſterden 'er zo weinig na, als of zy 'er niet eens by-geweeſt waren; en verre van hunne ſtokken te gebruiken, gaven zy de beſte woorden, dieze geleerd hadden, doch ik moet ook dit tot hunne verſchooning zeggen, dat ze wel voorzagen, indien wy handgemeen waren geworden, dat ons leven, door de groote toevloeying van andere Turken, in een baarblykelyk gevaar geweeſt zou zyn. Dit voorval deed my het beſluit nemen, van nooit meer in het toekomende, met zo ſterken gezelſchap het een of 't ander te zullen gaan bezichtigen.

Met veel minder gevaar, hoewel op een periculeuſe poſt, woonde ik ook by het vermaak van een Vuurwerk, 't geen door twee myner vrienden, uitdrukkelyk ten dien einde van *Smirna* gekomen, tot verluſtiging van den Grooten Heer vervaardigd was. 't Geſchiedde by gelegentheid dat zy te *Smirna* eenige vreugde-teekenen, van die natuur, over de Vreede tuſſchen de Franſchen, en de Hollanders hadden aangerecht, welke den Turken zo wel bevielen, dat 'er zelfs het gerucht ter ooren van den Grooten Heer afgeraakte. De Vorſt, van Natuure nieuwsgierig, deed hen aanſtonds ontbieden, op dat hy ook yts diergelyks van hunne konſt mocht zien. 't Vuurwerk vervaardigd, en de tyd om het aan te ſteeken beſtemd zynde, maakte ik my gereed om 'er mede het plaizier van te hebben, te meer dewyl 'er zeer zelden gelegentheden voorkomen, dat men omtrent eenig luſthuis van den Grooten Heer, wanneer hy 'er zich met eenig zyner *Sultanes* bevind, vermag te naderen. Een der Vuurwerkers, die het Cancelierſchap der Hollandſche Natie te *Smirna* bekleedde, was weder derwaards vertrokken, zulks dat de gantſche zorg nu op den anderen alleen, Rogier van Cleef geheeten, beruſtte. Wy begaven ons dan des avonds in de bark, en roeiden tot voor het *Spiegel Serrail*, zynde een luſthuis van des Grooten Heers Bywyven. Op het gebod van den Vorſt maakte men zich gereed. Ondertuſſchen plaatſte hy zich met de Sultana, of Keizerin, op de Sopha, om het ontſteeken der Vuurwerken, door de venſters, t' aanſchouwen.

Vuurwerk voor den Grooten Heer ontſtoken.

De nieuwsgierigheid, of ik ook mogelyk yts zou konnen zien, deed my d'oogen nergens anders na wenden. Wy lagen dicht genoeg, zulks dat men bequamelyk de ſtemmen kon onderſcheyden, zynde altemaal, uitgezonderd die van den Grooten Heer, Vrouwelyke; waar uit ik dan beſloot, dat deze ſtoet van Dames, welke rondom de Sopha ſtonden, van het gevolg der Sultana moeſt zyn; doch, dewyl het licht niet groot genoeg was, kan ik niet zeggen yts anders daar van gezien te hebben, als een gewemel, en het geflikker der koſtelyke kleederen. Wat het Vuurwerk belangt, 't was ſchoon, en moet de Juffers van het *Serrail* heel wel behaagd hebben; want op yder ſlag der waterballen, welke by de Turken niet in gebruik zyn, ontſtond een geſchater van lacchen, gelyk ook op het ſlaan van de ſlag-ſwaarden, daar twee van 't gezelſchap meeſterlyk mede ſpeelden. Een gedeelte der Boſtangis onthield zich middelerwyl aan de waterkant, om te bezorgen dat 'er geene onordentlykheden mochten gepleegt werden. Mogelyk, hoewel ik by deze gelegentheid niet al te veel gezien heb, zal het niemand licht gebeuren zo veel te zien; want dusdanige dingen komen zeer zelden voor te vallen.

XXIX. HOOFD-

XXIX. HOOFDSTUK.

Bedrieglykheid der Grieken. Hoofd-geld der Manlyke kinderen. Gebreken der Griekinnen. Gevaar der Franken van met dezelve te verkeeren. Straf der Griekinnen die zich in Hoerery verloopen. Vreemde liefde-teekenen der Griekſche Jongelingen. Het Trouwen der Grieken. Jong Joodſch Huwelyk.

Eer ik de Stad *Conſtantinopolen* verlaat, moet ik noch eenige dingen wegens de Grieken aanteekenen.

Bedrieglykheid der Grieken.

Zy verſcheelen, wat hunne zeden belangd, weinig van de Turken; dog zyn op ver na zo oprecht niet, weshalven men, als men ytwes met haar te verrichten heeft, op zyne hoede moet wezen, om door hunne argliſtigheid niet bedroogen te worden.

Wyders vind men 'er niet de minſte ſchaduwe van die deftigheid, en wetenſchappen, waar door zy eertyds zo vermaard zyn geweeſt; haare geleerdheid zynde verkeerd in een domheid, daar men naauwlyks weerga van zoude kunnen vinden. Doch men moet dit tot haare verſchooning zeggen, dat het jok, daar zy onder zuchten, al het vuur van haar verſtand uitdooft: ook zoude men beſwaarlyk eenige natie vinden, die niet veel van haar luyſter zoude verliezen, indien zy de geweldenary van de Ottomanniſche Heerſchappy zo gevoelig moeſt beproeven; waar van wy in het dertiende Hoofdſtuk al eenigzints gemeld hebben.

Alle de Manlyke kinderen van de Grieken, gelyk ook van de Jooden, welke onderdaanen van den Grooten Heer zyn, moeten tot den ouderdom van veertien Jaaren gekoomen zynde, een zeeker Hooftgeld betaalen, 't geen zy *Harache*, of *Haradge* noemen. 't Bedraagd jaarlyks vier *Piaſters*, zynde omtrent 10. guldens: doch de geenen, welkers rykdommen bekend zyn, betaalen gemeenlyk eens zo veel. Van deze ſchatting is niemand uitgezonderd, hoe arm hy ook mag wezen, uitgenomen die onder de protectie van eenige Ambaſſadeurs zyn; doch, om malkander te verlichten, gebeurd het wel, dat de Jooden in eenige Steden een zeekere zomme gelds in 't algemeen uitmaaken, daar dit Hoofd-geld uit betaald kan worden; maar ik heb nooit gehoord, dat de Grieken die liefd-dadigheid voor malkanderen hebben, mogelyk by gebrek van vermoogen; waar door dan, dat te beklagen is, die geenen, die het niet konnen betaalen, zomtyds genoodzaakt werden tot de Mahometaanen over te vallen.

Veele gelooven dat derzelver eerſtgebooreneZoonen *Janitzers* van den Grooten Heer moeten wezen; doch het is onwaar, en nooit in gebruik geſtelt geweeſt, als doen de Turken *Conſtantinopolen* eerſt hadden ingenomen. Maar in afgelegene plaatſen werd getuigd, dat door de Turken de Zoonen van de Grieken, boven de zeven jaaren oud geworden zynde, menigmaal weg genomen werden, om in 't *Serrail* te dienen, gelyk reeds op 't 113de. blad gezegd is.

Gebreken der Griekinnen.

Wat hunne Vrouwen belangd, zy zyn ongelooflyk hovaardig; maar op ver na zo ſchoon niet, als veele Reyzigers ons dezelve hebben afgeſchilderd. De fraaiſten die ik 'er onder gevonden heb, waaren op het Eiland *Chio*, of *Scio*, daar ik te zyner tyd van zal ſpreeken. By deze hovaardy is een leuyheid gevoegd, welke voor die der Turkinnen geenzints behoefd te wyken, en, hebben wy elders wegens de gebreeken van deze geſprooken, men beelde zich vry in, dat de Griekinnen noch ruym zo gebreekig zyn.

Gevaar der Franken, om met dezelve te verkeeren.

De Turken (dit zy echter van die van *Smirna* gezegt) laten niet toe dat de *Franken* by de Griekinnen verkeeren, maar, gelyk het geld hier te Lande alles te weeg kan brengen, vervoegen zich de geenen, die de gave der onthoudinge niet hebben, by den *Kady*, van wien zy een verlof-briefje gaan haalen, waar voor gemeenlyk tien a twintig ryksdaalders betaald word; anders loopt men gevaar van door den *Soubachi*, zo veel als Schout, by de kop gevat, en in de gevangenis geſmeeten te werden, daar men, zo men een perzoon van eenig vermogen is, onder de twee a drie honderd ryksdaalders niet uit komt; welke ſomme, indienze niet ſpoedig genoeg betaald word, zetten ze de Juffer, daar men by betrapt word, op een ezel, met de darmen van eenige doode kreng omhangen, en voeren ze aldus door de Stad om, roepende van tyd tot tyd, dat ze aldus geſtraft werd, om dat ze by zulk of zulken perzoon in ontugt bevonden is. 'k Heb 'er evenwel gekend, die vrywillig aanboden, zich by de Griekinnen te laaten betrappen, alleenlyk om het vermaak te hebben, van dezelve aldus te zien omvoeren: maar de *Soubachi*, wel wetende dat 'er niet van te haalen was, en dat ze wel haaſt met de Schepen, daar ze mee gekomen waaren, weder na Holland ſtonden te keeren, wilde de moeyte niet doen van haar te gaan vangen.

Wanneer de Turken ook vermoeden, dat zich eenige Griekin tot hoerery laat gebruiken, haalen zy ze uit haar huis, en doen haar door een Vroed-vrouw onderzoeken: welke haar Maagd bevindende, werd ze weder los gelaaten; doch anders loopt ze gevaar van geſtraft te werden: maar zo de ſtraf met geld afgekoft word, 't geen eigentlyk haar oogwit is, krygt ze weder een nieuwe Maagdom.

Vreemde liefde-teekenen der Griekſche Jongelingen.

Gelyk het trouwen van de Grieken in een onbedachte Jeugd geſchied, zyn de liefde tekenen, die de Jongmans aan hunne Vryſters betoonen, ook van een zonderlingen aart, te weeten, zy ſnyden zich omtrent der zelver wooning, of als ze in gezelſchap met malkander vroolyk zyn, met een mes in den arm, en betuigen aldus door het uitſtorten van hun bloed, de hevigheid van haare liefde. Voornamentlyk worden deze zotternyen (daar de Turken mede niet vry van zyn) in dronkenſchap aangerecht. Ik heb 'er gezien welker armen zodanig gekorven waaren, dat 'er naauwlyks een gave plaats aan te vinden was.

Het Trouwen der Grieken.

De Trouw der Grieken geſchied op deze volgende wyze. De Bruid werd in een kamer apart geleyd, zynde heel cierlyk toegemaakt, om van de vrienden, en de bekenden gezien te werden: alwaar drie of vier uuren gezeten hebbende, komen de ſpeelmeysjes, d'eene aan de rechter, en d'andere aan de ſlinker hand, om haar te vergezelſchappen; als wanneer den Griekſchen *Papas* werd gehaald, en in de kamer een ſtoel of tafeltje gezet, dienende in plaatſe van een Altaar; op dit tafeltje werd een bord gezet, waar op den eenen, of den anderen Heilig is geſchilderd. Daar benevens leggen twee ringen, en twee van wol gemaakte kroontjes, waar by twee brandende waskaarſſen werden geplaatſt. Als dan werd den Bruidegom binnen geroepen, en gezet aan de hooger hand van de Bruid; waar op dan den *Papas* een groote ſchotel doed komen, die hy voor haar beyden neder zet, eiſchende van de omſtaande vrienden, of die daar tegenwoordig zyn, eenige vereeringen, voor de geenen die in het Huwlyk ſtaan te treeden. Waar op den Kompaar, of Peter, die den ſpeelknegt is, het eerſte een vereering in de gemelde ſchotel legt, daar aan volgen alle die ter Bruyloft zyn gekomen, en yder geeft naar zyn vermogen, of liberaliteit: eenige geven een goude Dukaat, andere een Ryksdaalder, en de geringſten een Agt-en-twintig; ſommige geven ytwes tot Huisraad, als een met goud of zilver geborduurde neusdoek, kandelaars, of een kopere ketel, of yts diergelyks. Dit gedaan zynde, komt den ſpeelknegt, en

neemt

neemt het geld uit de gemelde ſchotel, wind het in een der vereerde neuſdoeken, en ſteekt het in de boeſem van de Bruyd, en zet het gegeven huisraad aan een zyde by malkander. Dan komen den Bruydegom en Bruyd voor den Prieſter, dewelke haar, alvoorens het formulier gelezen werd, met wierook en andere kruiden, benevens de omſtaanders, berookt. Alle de omſtaanders houden haar middelerwyle bezig met prevelen, en menigten kruysjes te maaken, als biddende voor de geenen die getroud ſtaan te worden, waar op vervolgens den Papas haar het formulier voorleeſt, en troud, nemende eerſt den ring van het gezeyde Altaar, die hy dan geheiligd wezende, na wederom veel kruyſſen gemaakt te hebben, aan des Bruydegoms regter pink ſteekt, en dan zo mede dezelve ring aan des Bruyds pink, het geene tot drie verſcheide reizen, aan haar beyden, herhaald werd. Als dan doed hy van gelyk aan beyde, met de kroontjes op hare hoofden te zetten. Dit geſchied zynde, geven ze malkander de regter hand, en werd haar een glas wyn gegeven, daar ze een mond vol uit drinken, benevens de Kompaar, of Peter: het glas uit zynde, werpt het den Papas aan ſtukken; als wanneer hy een zyden kleed over haar beyder hoofden leyd, en doed haar danſſen, of eenige diergelyke bewegingen maaken. Wanneer alle deze Ceremonien gedaan zyn, gaan de Mannen, en de Vrouws-perzoonen, yder apart, en maaken haar dien avond, of nagt, vrolyk, en houden Bruyloft, zynde het gezelſchap veeltyds heel groot, en de gerechten zeer menigvuldig, doch alle aangediſcht in kleene ſchoteltjes, van welke tuſſchen beiden verſcheidene, geduurende de maaltyd, veranderd werden. Als het gezelſchap zo groot is, hebben ze geen tafel; maar, gelyk ze alle op de Turkſche wyze op de grond neder zitten, zo werd de ſpyze mede op de vloer neder gezet, en alle de gaſten bedienen haar van een ſervet tot hand reiniginge, 't welk zo lang is, dat het zich over de ſchoot van allen ſtrekt.

Jong Joodſch Huwelyk.

Onder de Jooden worden de partyen by wylen ook heel vroeg aan den anderen verknogt. By myn tyd trouwde een Jood van vyftien, met een Meysje van twaalf Jaaren; en binnen een Jaar waſſer een kind uit dit Huwelyk geſprooten, wanneer deze drie te zaamen omtrent 29. Jaaren konden haalen.

XXX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Conſtantinopolen te water na Smirna. Korte beſchryving van verſcheidene onderweeg leggende plaatſen. Mitsgaders van de oude en nieuwe Dardanellen. Byzonderheden wegens den Helles-pont. Overblyfzelen van Troyen. Gelegenheid van Bababarnoe, en Mitilene. Bericht wegens Tripolinſche Roovers. Wederkomſt te Smirna, enz.

Vertrek van Conſtantinopolen.

Na dat ik my omtrent anderhalf Jaar tot *Conſtantinopolen* had onthouden, geduurende welke tyd ik een zeer gevaarlyke ziekte van acht Maanden had gehad, vertrok ik op den eerſten van de Maand July des Jaars 1680. in gezelſchap van twee myner Vrienden, van daar, om my weder na *Smirna* te begeven. Wy hadden uitdrukkelyk een bark afgehuurd, ten einde gelegentheid te hebben, om het aanmerkelykſte, 't geen te water tuſſchen die twee Steden gelegen is, te konnen bezigtigen. 't Was omtrent zeven uuren in den morgenſtond, dat wy van Galata afſtaken, varende dicht voor by de *Seven Toorns*, heen, welke Sterkte ik afteekende, gelyk ze hier onder N°. 40. gezien word.

St. Sephano.

Ten tien uuren kwamen wy al roeyende tot *St. Stephano*, alwaar ik een oud Kerkje, van des zelven naam, ging bezigtigen. Hier leggende kregen wy een gewenſte voorwind, waar mede wy des naarmiddags ten drie uuren vertrokken, paſſeerende *Boeyoek-Tſcheſme, of de groote Punt*, daar een vermaakelyk Plaatsje leid, *Panejo*, of de *Madona* genaamd. Met Zonnen ondergang vonden wy ons, (na voorby, verſcheydene Vlekken, en Dorpen, leggende geheel vermaakelyk aan het Canaal, gezeyld te zyn) voor *Selymbria*, tegenwoordig *Selivrea*, een oude Stad in het Ooſten, voorzien met een meenigte van *Moſqueën*. Des anderen daags voeren wy voorby *Rodoſto*, *Marmora*, *Gano*, *Gora*, en *Heraclea*, een plaats leggende zeer luſtig in het geboomte, wyders voor by *Verſniga*, en *Verita*, mede zeer vermaakelyk gelegen. Omtrent twee uuren na de middag, paſſeerden wy *Gallipoli*, een redelyke groote Stad, doch niet wel bevolkt; daar woonen veele Grieken, die zich meerensdeels geneeren met *Raki*, of Brandewyn, te verkoopen. Men ziet 'er een Kaſteel, doch van weinig belang; mitsgaders een kleyne Golf, dienende voor de Scheepen en Galeyen; en aan de Zeekant het Arſenaal of Wapen-huis, alwaar eenige oude Galeyen onder een zoort van een boog leggen, welke door de Turken van de Venetiaanen genomen zouden zyn; wanneer zy het Eiland *Cyprus* vermeeſterden. Doch het is waarſchynlyker, dat het overblyfzelen zyn van hunne Vloot, die by Lepanto geſlaagen wierd, en dat zy ze over den Korinthiſchen Iſtmus hebben gearbeyd, om dezelve in d'Archipel te brengen, daar ze doenmaals te water niet konden komen, vermids de Chriſtenen, die d'overwinning hadden bevochten, den doortogt bezet hielden. Deze Stad word geloofd d'eerſte te zyn, welke de Turken in Europa, onder *Amurath* den eerſten, in den Jaare 1363. hebben veroverd, zy vertoond zich onder N°. 41. en is eene der geenen, welke ik na de teekeningen, van den Heer *Waſtjau* heb gecopieert, alzo my de tyd niet toe liet zelfs daar een afteekening van te maaken. Om de Scheepen by nacht en ontyden in geen ongelegentheid te doen vervallen, ziet men aldaar twee Vuurbakens, welke zeer gemakkelyk uit het geld, 't geen yder die daar paſſeert moet geven, onderhouden konnen worden.

Panejo. Selivrea. Rodoſto, Marmora, Gano, Gora, Heraclea. Verſniga, Verita. Gallipoli.

Tegen

VII . TURRES

GALLIPOLIS

VII. TURRES

40

GALLIPOLIS

41

42

43

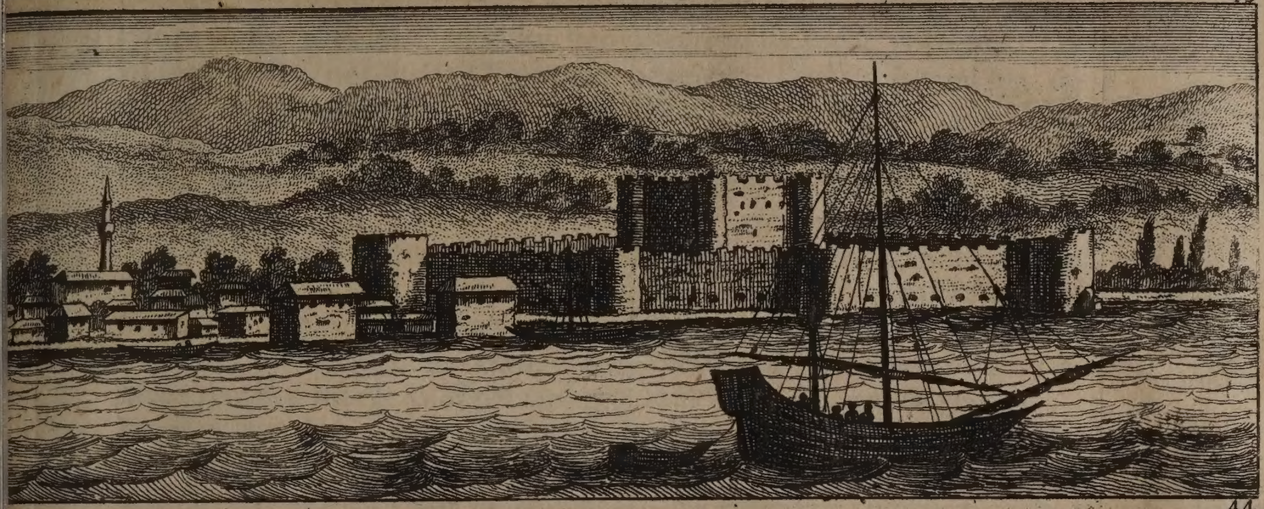

44

45

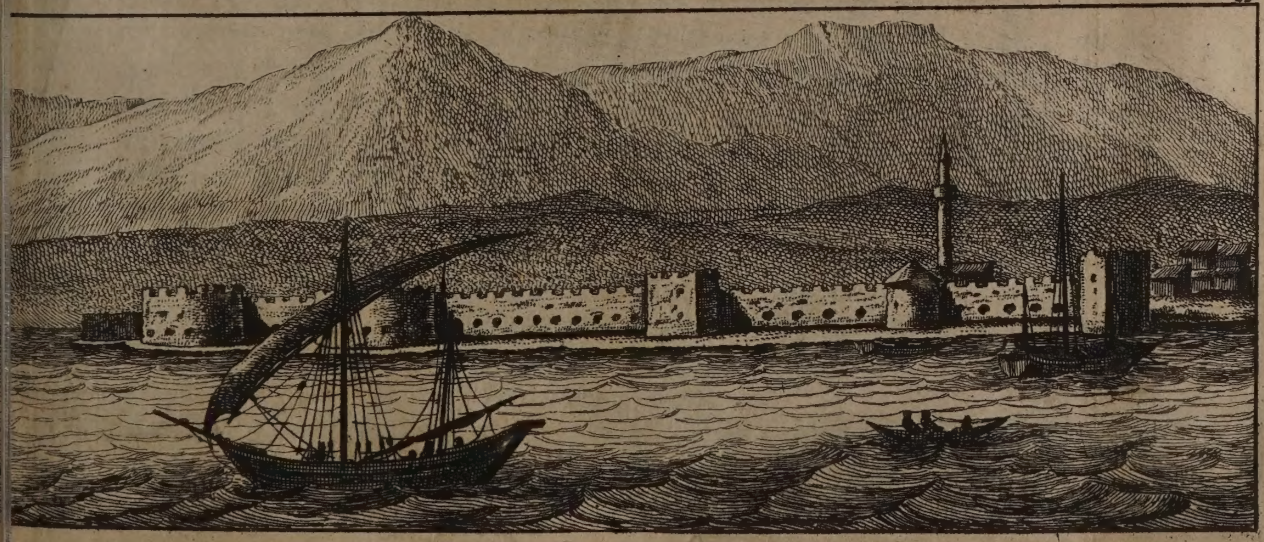

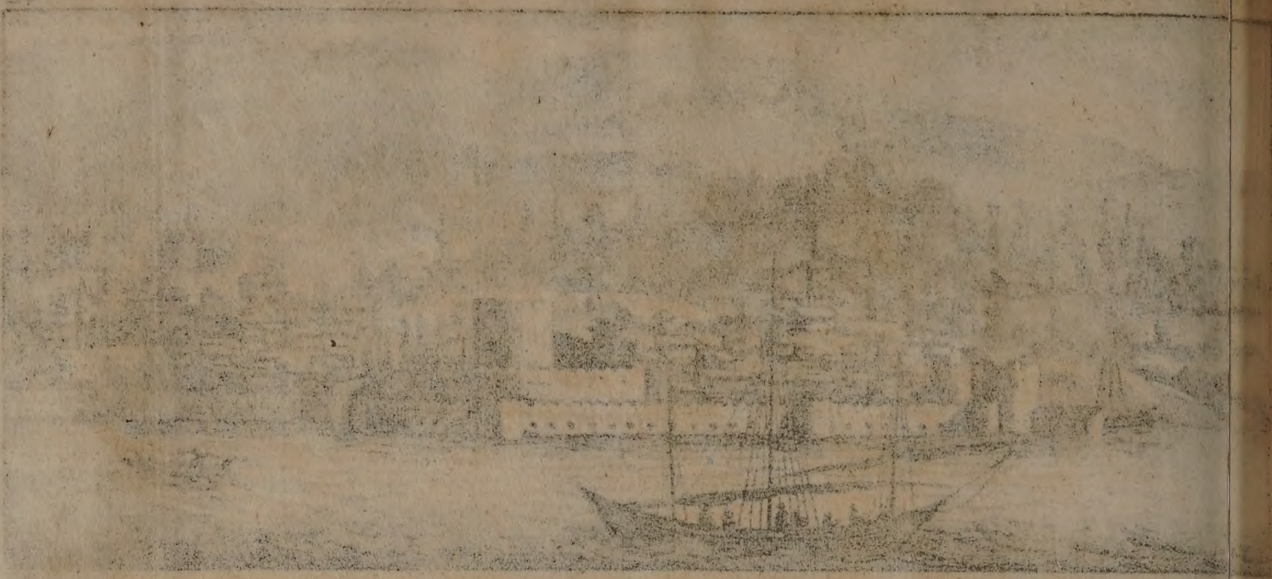
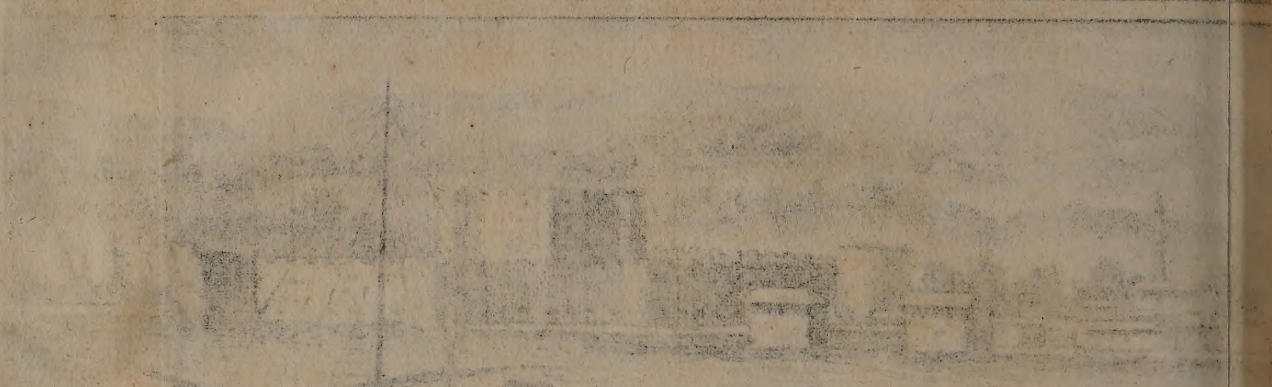
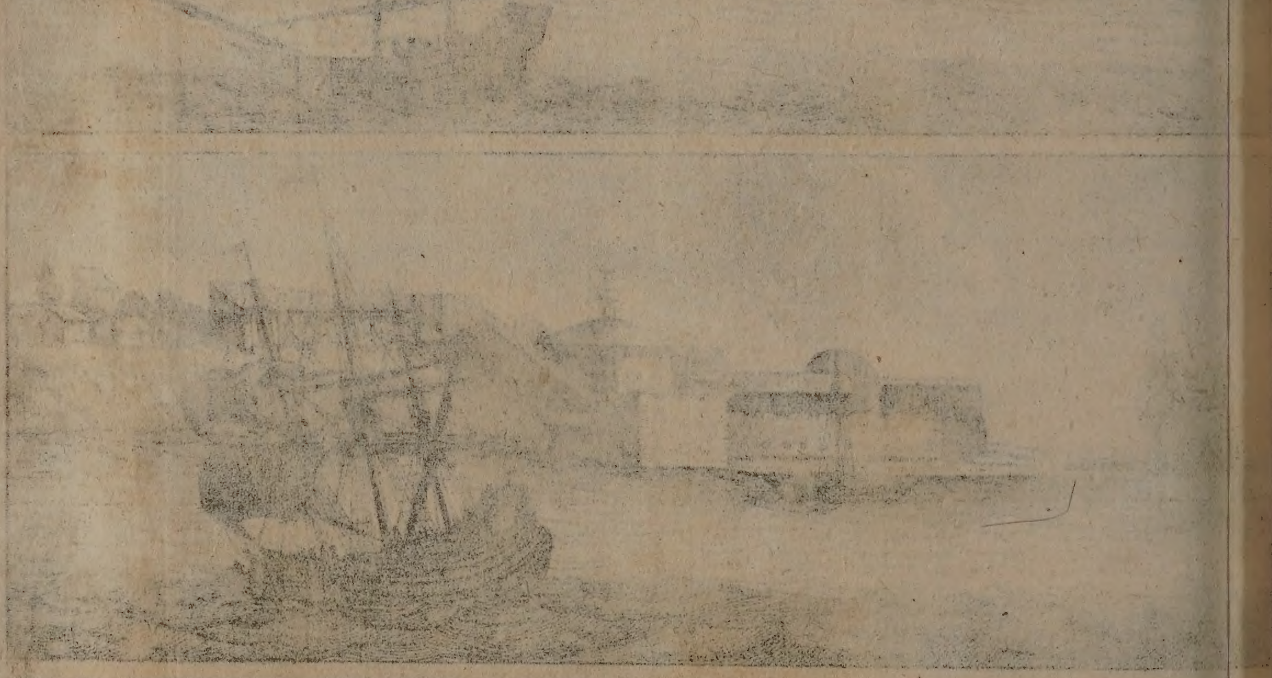
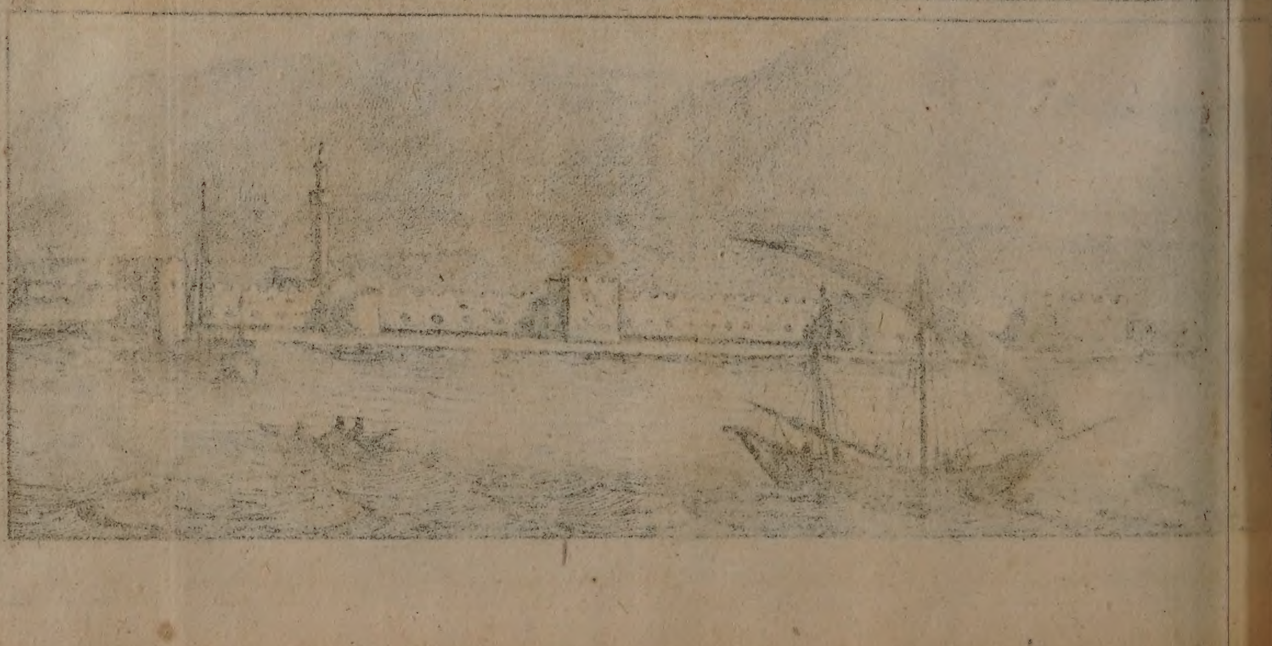

Tegen over *Gallipoli*, op den over van *Aſia*, aan den ingang van de *Witte Zee*, legt het van ouds vermaarde *Lampſaco*, een Stad of Vlek, meeſt door Turken bewoond,en daar zich weinig Grieken onthouden. De doorvaart tuſſchen *Aſia* en *Europa* is hier heel eng, doch zeer vermaakelyk. Vervolgens quamen wy aan een plaats, *Mayte* geheeten, aan het einde van de *Propontis* gelegen, daar wy drie Steenbergen zagen, welke d'ingezetenen zeggen plaatſen te zyn geweeſt, daar tarw, koorn, enz. groeide, en aldus veranderd te zyn, om dat den Eigenaar, tegens alle reden wegens d'onvruchtbaarheid aan God klachtig viel. Hier loopt men met een ſterke ſtroom af.

Oude Dardanellen.

'ſ Namiddags omtrent vyf uuren bevonden wy ons aan de Kaſteelen, daar wy genoodzaakt waren des nachts te blyven leggen; vermits wy niet voor des morgens afgevaardigd konden worden. Deze Kaſteelen, die de naam van de *Dardanellen* voeren (ter oorzaak dat *Dardanus*, dien *Jupiter* by *Electra*, Dogter van *Atlas*, geteeld had, d'eerſte Koning van dit Land was, en 'er een Stad bouwde, die, even als het gantſche omleggende Landſchap, na zynen naam Dardania geheeten wierd) leggen op den oever van den *Helleſpont*. Het Kaſteel aan de zyde van *Europa*, in *Romanien*, beſtaat in twee Bolwerken; heeft in het midden een ronden Toorn; en legt drie hoekig, aan den voet van een hoogen berg, daar een fraay Dorp op gelegen is. 't Vertoond zich hier onder N°. 42. 't Ander Kaſteel op den oever van *Aſia*, in *Natolien*, is gebouwd in de Vlakte; heeft mede een fraay Dorp by zich leggen, en vertoond zich, als onder N°. 43. te zien is. Na ik kon bemerken, was het zo wel niet van geſchut voorzien, als het ander. 't Getal wierd op by de dartig ſtukken geſchat, veele der welken tot aan den anderen oever reiken; zulks dat, niet tegenſtaande de ſwaarte der ſteene Kogels, daar deze ſtukken (die altemaal waterpas, en ſchuin leggen; op dat die van het eene Kaſteel het ander niet mogen beſchadigen) mee gelaaden worden (waar af de minſte kaliber van zeſtig ponden is) die uit *Aſia* in *Europa*, en weder die van *Europa* in *Aſia* ſchieten: vermits de doorvaart, welke deze twee Kaſteelen van malkander ſcheid, niet meer als een halve myl wyd is.

Veele gelooven, dat deze twee Kaſteelen, en de Dorpen die 'er by leggen, op de puinhoopen van die twee oude Steden *Seſtos* en *Abydos*, geſticht zyn: doch men kan 'er met geen volkomene zekerheid van oordeelen. Echter behouden de Kaſteelen noch die naamen; wordende dat van *Europa Seſtos*, en dat van *Aſia Abydos* geheeten.

Zy worden voor de Sleutels van *Conſtantinopolen* gehouden, en gerekend vyftig Italiaanſche mylen van daar gelegen te zyn.

Niemand mag hier voor by vaaren, zonder zich aan te geeven, en te laaten onderzoeken, 't geen aan de zyde van *Aſia* geſchied.

Nieuwe Dardanellen.

'ſ Morgens omtrent tien uuren geraakten wy weder onder zeil, en paſſeerden de twee nieuwe Kaſteelen, welke vier uuren van de oude werden gerekend geplaatſt te zyn. Zy leggen, gelyk de voorigen, aan wederzyden der oevers: doch de doorvaart is hier veel wyder, beſlaande ten minſten een myl, en een vierde myls; zulks dat men 'er, indien men dezelve trachtte te overweldigen, ten argſten genomen, niet als met verwaaide Kogels geraakt zoude konnen worden.

Dat van *Europa* is gelegen tegen het hangen van een berg, en verzeld met een tamelyk Vlek, gelyk met N°. 44. verbeeld werd. 't Ander, op den oever van *Aſia*, ſtrekt zich in een Vlakte, en heeft mede een vlek by zich, volgens uitwyzing van N°. 45. 't Kanon dezer Kaſteelen legt insgelyks waterpas: doch zy zyn wyders beide van geen byzondere ſterkte, hebbende maar een eenige muur, zonder graft of bolwerken.

Hier omtrent is de zo vermaarde engte, die d'Ouden met den naam

Byzonderheden wegens den Helleſpont. van *Helleſpont* genoemt hebben, ter oorzaak dat'er *Helle*, Dochter van *Athamas*, Koning der Thebaaners, trachtende, benevens haaren Broeder *Phryxus*, de laagen van haare Stiefmoeder *Ino* t' ontvluchten, het leven liet, en is op haar wydſt, gelyk gezegd is, een myl en een vierde myls breed, behalven vlak voor aan den ingang, daar ze de wydte van ruim anderhalve myl heeft. Zy wierd ook noch de engte van *Seſtos* en *Abydos* geheeten, en voerd tegenwoordig den naam van de *Dardanellen*, of de Straat van *Gallipoli*. 't Was hier daar de Turken d'eerſte maal uit *Aſia* in *Europa* overſtaaken, en daar *Xerxes*, Koning van *Perſien*, een Schip-brug liet ſlaan, om achtmaal honderd duizend Man in *Griekenland* over te voeren.

Lemnos. Na dat wy de nieuwe Kaſteelen verlaaten hadden, paſſeerden wy *Lemnos*, de plaats daar *Vulcanus*, zo als de Poëeten beuzelen, uit den Hemel geſtooten zynde, zyn been kwam te breeken. Het ſtrekt zich tegen het Land van *Troyen*, alwaar men de Stad *Tinda* tegen het gebergte aan het water ziet leggen.

Omtrent den middag kwaamen wy aan het genoemde Land van *Troyen*: doch onze Schiplieden, altemaal Grieken, en tot *Scio* t' huis hoorende, hadden zich, vermits de wind vry wat bulderde, gaarne ontſlagen gezien van'er aan te loopen, en trachtten ons wys te maaken, dat het niet zonder gevaar van Schipbreuk kon geſchieden. Bemerkende derhalven, dat zy de reis maar zochten te ſpoeden, en ons een ydele vrees in te boezemen, voerde ik hen te gemoet, dat zy geen gedachten behoefden te maaken, van te *Smirna* het bedongen loon te zullen ontfangen, indien zy ons niet aan land zetteden; zynde de bark uitdrukkelyk daar op gehuurd, dat zy ons onderwegen moeſten aanbrengen daar wy weezen wilden. Aldus dan wierd de ſteven der-

Troye. waards gewend, en zynde met myne twee Reis-broeders, benevens eenigen der Schiplieden te land getreeden, om te zien wat van die doorluchtige Oudheden overgebleeven mocht zyn, vertoonde zich voor eerſt, dicht aan de Zee, een ſoort van een Kom, waar van het water zeer ondiep was, en den omvang ongevaar een Italiaanſche myl begreep. Zekerlyk zal het een Haven zyn geweeſt: gelyk men ook noch kon oordeelen aan d'overgeblevene ſtukken van Kolommen, daar de Schepen en Galeyen aan vaſt gemaakt wierden, op dezelve wyze, als ik te *Delos* had gezien.

Ruim een half uur landwaard in, zag ik op een berg het overblyfzel van eenig Gebouw, dog het was zodanig vervallen, dat ik niet bekennen kon wat het geweeſt mogt zyn, en verder voorttreedende ontmoeteden wy verſcheide Ruïnen, gelyk ook veele ſtukken en brokken van ſwaare Kolommen. Maar het geen al het ander verre te boven ging, waaren, omtrent twee uuren landwaard in, d'overblyfzelen van een Gebouw, 't geen van een vervaarlyke grootte geweeſt moet zyn, gelyk men wel kon afmeeten aan vier Poorten, ſtaande noch over einde, welke de hoogte van vyf-en-veertig voeten hadden, behalven 't geen 'er van het muurwerk noch boven dezelven overig was, waar van de dikte zich tot vyf Vademen uitſtrekte. De Voorpoort ſtond noch by na in haar geheel, en was van byzonder groote ſteenen op malkander gevoegd. Ik ontmoetede ook aan dit gebouw noch een menigte van kleine Poorten, zo van binnen, als van buiten, rondom het zelve heen; mitsgaders aan d'eene zyde een Muur, genoegzaam ongeſchonden, waar aan ik veertien Poorten telde, mede van een tamelyke grootte. De lengte dezer Ruïne beſloeg honderd en dertig ſchreden, en de breedte honderd. Ik tekende ze af, zo haaſt als my mogelyk was, aan twee verſcheydene zyden, gelyk N°. 46. en 47. verbeelden. Myns oordeels zal het een Tempel geweeſt zyn: immers het was van binnen zo fraay, als ik ooit een vervallen gebouw gezien heb. Maar aan alle

deze

46

47

deze Ruïnen vond ik geen lofwerk, noch yts, waar uit ik de bouwkunde kon bekennen. Alleenlyk zag ik een ſtuk Steen, waar aan zich noch wat lofwerk vertoonde; weshalven ik het tot een gedenkteken, van dat, wel eer, zo zeer beroemde *Troye* met my nam, om by d'andere overblyfzelen der Oudheid, welke ik hier en daar verzamelde, te bewaaren. Gaarne had ik noch dieper landwaard ingegaan, en gevoelde een knaaging, dat ik zo haaſt van daar moeſt vertrekken. Doch myne Reisbroeders wilden zich niet langer waagen aan een Oord, waar de booſaardigheid van het volk ons niet onbekend was.

In het wederkeeren ontmoetten wy noch verſcheidene brokken van Oudheden, daar van ik 'er eenigen, hier nevens verbeeld, aftekende.

49

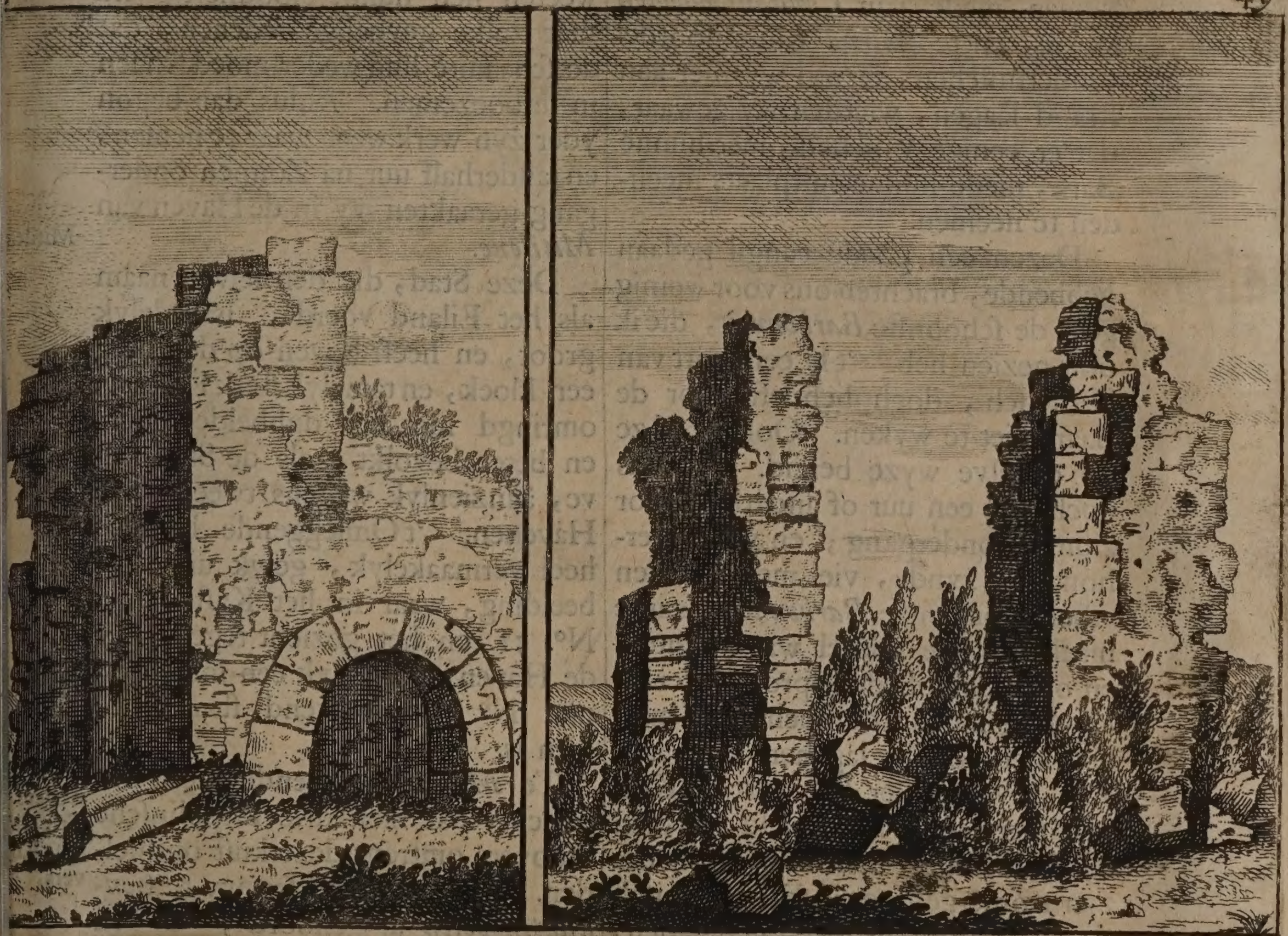

In der daad, de nieuwsgierigheid heeft my dikwils dingen doen ondernemen, waar van ik het gevaar niet genoegzaam bezefte: en de luſt om d'overblyfzelen van *Troye* te bezien, zou ons duur genoeg hebben konnen komen te ſtaan, indien wy een ongelukkige ontmoeting hadden aangetroffen; doch tot ons geluk zagen wy niet een menſch. Niet te min had ons de vrees op de wedertocht zodanig ingenomen, dat wy gantſch beſweet weêr aan den oever kwamen, ſtappende aanſtonds in de Bark, die in een oogenblik onder zeil ſtak.

'tWas 's namiddags ten vyf uuren, toen wy weder van *Troye* vertrokken, zettende de ſtreek na *Bababarnoe*, zo veel gezegt als *Vaders neus*. 'tIs een Punt in *Aſia*, daar het Kaſteel *Molva* oplegt, tegen over het einde van het Eiland *Mitilene*. De meeſte vaartuigen komen hier by Babaſbarnoe.

ſtrydige

ſtrydige winden hunne verblyfplaats des nachts neemen, ter oorzaak dat men 'er genoegzaam in veiligheid is. Op dit *Bababarnoe* legt een hunner Heiligen begraaven, *Baba* genaamd, 't geen Vader betekend; voor wien de Barken altyd eenig brood in het water werpen: doch de Meeuwen, die zich hier omtrent in groote meenigte onthouden, vaaren 'er 't beſt van.

Wy beſlooten, dewyl het alreeds laat was, dien nacht daar te blyven, en kreegen noch een vaartuig by ons, 't geen mede van *Conſtantinopolen* kwam, en te *Smirna* 't huis hoorde. Ondertuſſchen, terwyl wy hier aan ſtrand laagen, wierden wy gewaar, dat'er eenige Viſſchers, met hunne Bark, mede hunne ruſtplaats meenden te neemen.

Dezen een goede vangſt gedaan hebbende, brachten ons voor weinig geld de ſchoonſte *Barbonnen*, die ik ooit gezien heb. 't Is een ſoort van Zee-viſch, doch behoeft voor de Baars niet te wyken. Ook word ze op dezelve wyze bereid. 't Was noch wel een uur of anderhalf voor Zonnen ondergang; en yder overhongerig zynde, viel men aan den arbeid, om onze *Barbonnen* klaar te maaken. De toeſtel was vreemd, en onze Schiplieden ſprongen 'er zo kluchtig mee in de bocht, dat men het niet zonder lagchen kon aanzien. Voeg hier by, dat de Kok juiſt met tandpyn gekweld was, en een halffleeten doek zeer aardig om zyn tronie geſlingerd had; de viſch wierd aan hoepelſtokken gebraaden, en zo als het ſpit was, was ook de ſchoorſteen, en de geheele toeſtel. Deze goede over een komſt maakte my begeerig om 'er een aftekening van te maaken, terwyl myn Confraters bezig waaren met de rotzen te beklimmen, daar ik hen plaatſte, en my zelven by de keuken, om te zien of de Kok haaſt klaar was. N°. 50. doet hier aanwyzing van, alwaar men het Kaſteel *Molva* in het verſchiet op een berg ziet leggen, getekend met de letter A.

's Morgens ten negen uuren ſtaken wy weder onder zeil, en ſtelden de ſtreek na het Eiland *Mitilene*. Middelerwyl ontſtond 'er een vervaarlyke wind; en de Zee begon zo hol te ſchieten, dat eenigen onzer Matroozen (want de Grieken, die groote ſnappers aan Land, doch zeer ſlechte Zeelieden zyn, verliezen terſtond den moed, en achten zich, als ze geen land meer zien, geheel verlooren, niet wetende waar de baaren hen heen zullen werpen) de traanen over de wangen rolden. Wy booden hen derhalven aan hand aan het werk te ſlaan, en verweeten hen hunne bloodhertigheid met zulke gevoelige redenen, dat de ſchaamte hun weder moed ſcheen in te boezemen. Aldus dan begon yder zyn werk weer waar te nemen, en anderhalf uur na Zonnen ondergang geraakten wy in de Haven van *Mitilene*. Mitile[ne]

Deze Stad, die den ſelven naam als het Eiland voerd, is redelyk groot, en heeft boven op den berg een kloek, en tamelyk ſterk Kaſteel, omringd met een dubbelde muur, en beter bevolkt, als de Stad zelve, aanzienlyk wegens twee fraaye Havenen. 't Omleggende land is heel vermaakelyk, gelyk uit d' afbeelding, waar in het Kaſteel met N°. 51. en het gezicht tegen over de Haven, die gelyk een inham is, met N°. 52. getekend ſtaat, te zien is.

Te *Mitilene* leggende wierd ons bericht, dat zich drie Tripolinſche Roovers omtrent deze kuſt onthielden. Hier van hadden wy te *Conſtantinopolen* al gehoord, en den Heer Ambaſſadeur *Coljers* my derhalven geraaden, dat de reis over land zoude neemen, om dat gevaar t' ontgaan: doch wat naauwkeuriger verneemende, wat 'er van mocht weezen, wierd my gezegt, dat ze weder vertrokken waaren. Beri[cht] wegens Tripoli[n]ſche Ro[o]vers.

Maar de Turken van de *Dogane*, of Tol, waarſchouwden ons, dat wel twintig *Barbaroſſen* zich daar onthielden, om de goederen, welke zy met de Tripolinſche Zeeſchuimers geroofd hadden, (want weinige dagen geleeden hadden zy een Genueeſch en een Venetiaanſch Schip genomen) te

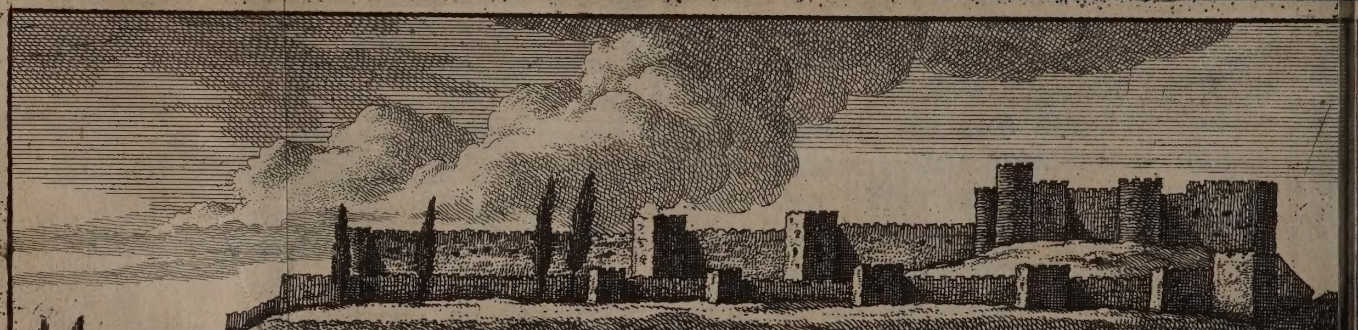

50

52

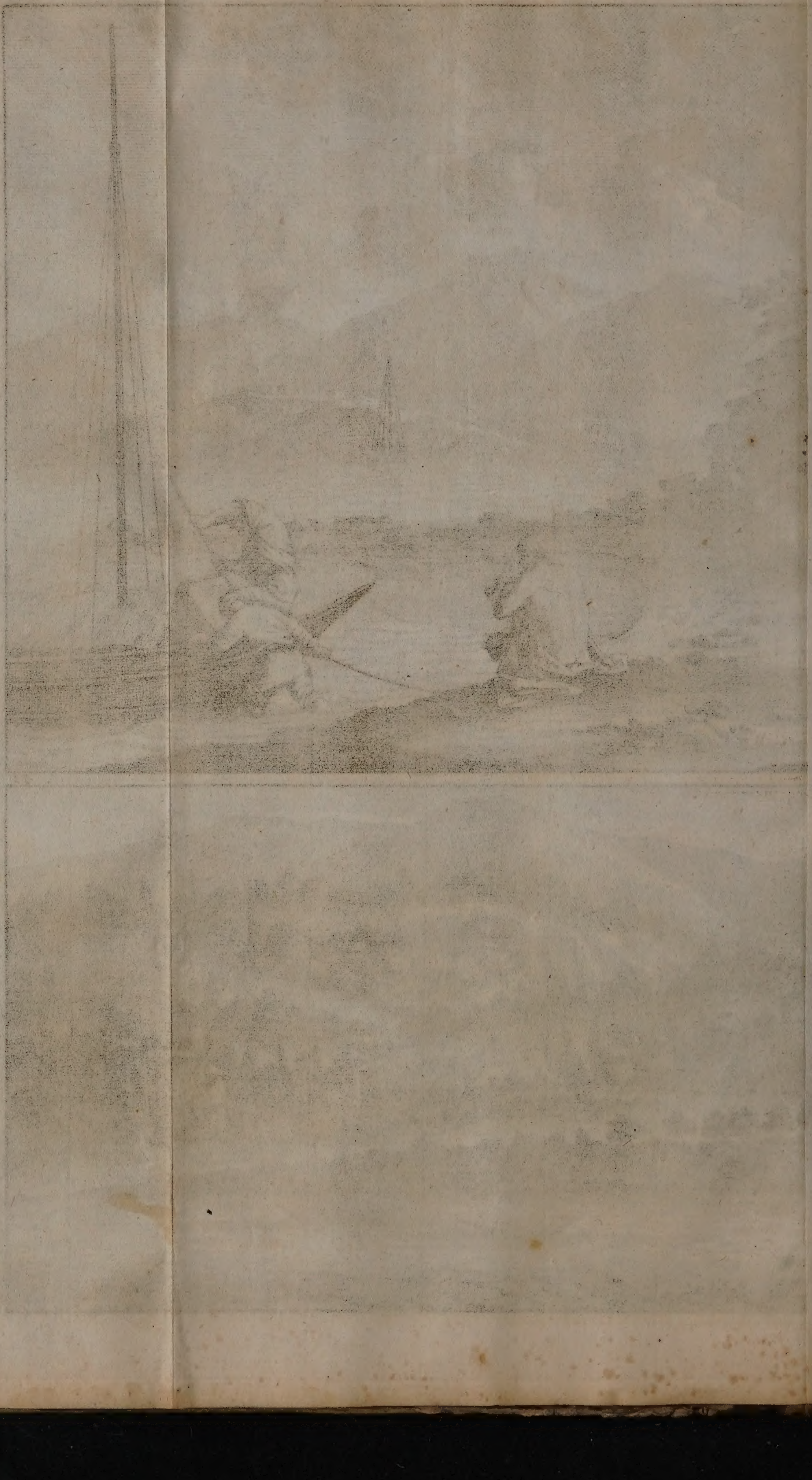

te trachten te verkoopen, en rieden ons derhalven wel op onze hoede te weezen, ten einde niet in hunne handen te vervallen.

't Leed ook niet lang, of eenige der gemelde *Barbaroſſen* kwamen by ons aan het ſtrand, om te verſpieden wanneer wy meenden te vertrekken, en ons als dan met het een, of het ander vaartuig te vervolgen: weshalven wy, hebbende toenmaals geen Vreede met de Tripolinen, het veiligſt oordeelden, zo haaſt als zy weder weg gegaan waaren, aanſtonds onder zeil te ſteeken, alzo wy een gewenſchte wind hadden; waar door wy zo veel gevorderd zouden konnen zyn, dat, als zy ons vernamen, zy ons zo licht niet zouden konnen achterhaalen. Maar onze Grieken waaren zo vol vrees, dat wy moeite genoeg hadden, zo met dreigementen, van hen niet een ſtuyver te zullen betaalen, als met beloften, van het bedongen loon te verhoogen, om hen daar toe te beweegen. Wy geraakten dan in een oogenblik onder zeil, en in 't kort, zynde omtrent de middag, uit het gezicht van de Stad, en het Eiland.

De reden nu, waarom de Grieken niet durven vertrekken, om de Roovers t' ontvluchten, is, dat als ze van dezelve gekreegen worden, zy gewoonlyk een goet getal van ſtokſlagen, en kwaade handelingen te verwachten hebben, en ook wel het verlies van hunne vaartuigen en goederen.

Omtrent vyf uuren paſſeerden wy de Stad *Fotia Vecchia*, of Oud Fotia, welke een redelyk fraay en groot Kaſteel heeft, en zich op doed, gelyk de nevensſtaande afbeelding vertoond; en 's nachts omtrent elf uuren wierd het Anker, met groote blydſchap, voor het Waterkaſteel van *Smirna* uitgeworpen.

Fotia Vecchia.

Weder-komſt te Smirna.

53

XXXII. HOOFDSTUK.

Beleefdheid van den Heer van Dam, Conſul der Hollandſche Natie te Smirna, die den Auteur van huiſveſting en tafel verzorgd. Aanmerkelyke byzonderheden wegens de Kameleons. Andere ſoorten van Gedierten. Vreemde ontmoeting van een Turkſchen Slaaf, die zyne Moeder-taal vergeeten had, enz.

d'Auteur neemt zyn verblyf ten huize van den Hollandſchen Conſul.

Niet zo haaſt was het bekwaam dag geworden, of wy maakten ons gereed, om na de Stad te gaan; alwaar gekomen zynde, ging ik terſtond mynen plicht afleggen by den Heer *Jacob van Dam*, Conſul van de Hollandſche Natie, die de beleefdheid had van my, geduurende myn verblyf te *Smirna*, zyn huis en tafel aan te bieden: daar en boven heeft my dien Heer, by alle gelegentheden, zo veel eer en vriendſchap betoond, dat ik ten uiterſten in zyn Edelheid gehouden ben, en gemeind heb, tot deze openbaare dankelyke erkenteniſſe van deſſelfs weldaden, die ik hier laat invloeyen, ook na deſſelfs overlyden, verplicht te zyn.

Byzonderheden wegens de Kameleons.

Terwyl ik nu met zonderling vernoegen, en weinige bekommering voor de dringendſte noodzaakelykheden van het leven, den tyd te *Smirna* doorbracht, kreeg ik gelegentheid om eenige Kameleons te bekomen; zynde nieuwsgierig by d'ondervinding te leeren, hoe lang dezelven in 't leven konden blyven. Gemeenlyk had ik'er vier in een groote kooy, en liet ze by wylen in vryheid door myne kamer loopen. Ook bracht ik ze dikwils achter in de zaal van het huis, daar de wind van de Zee-kant door heen ſpeelde, wanneer men beſpeurde, dat ze veel luſtiger, als na gewoonte, waaren, en die friſſe koelte met geopende bekken inhapten.

't Is een vaſt gevoelen by de Natuurkenners, dat deze beeſten van de wind leven; en inderdaad, 't ſteund op d'ervarenheid, want ik heb de mynen nooit zien eeten, of drinken, t' en waare eenige vliegen, gelyk ik in 't gevolg zal zeggen.

Ook is het een waarheid, dat zy zich zeer dikwils van koleur veranderen. Ik heb dezelve by wylen in den tyd van een half uur, drie of vier maal van verwe zien verwiſſelen, zonder dat'er eenige koleur omtrent was; als wanneer ik hen metter haaſt met water, en ook wel met olyverw aftekende. De koleuren, welke zy het meeſt aanneemen, zyn een heel ſchoon groen, vermengd met geele ſtippen, of vlekken, zo fraay als men ze met eenig penceel kan verbeelden; ſomtyds ook met bruine vlekken: en aldus is het gantſche lighaam getekend, zelfs tot de ſtaart toe. Bywylen neemen zy een bruine koleur aan, gelyk die der Mollen. Alle welke verſcheidene veranderingen ik afgetekend heb na eene, die zich wel het meeſt, en fraayſt veranderde. Hunne gewoonlyke koleur is graauw, of liever muisvaal, en de huid zeer dun, en by na doorſchynende. Meeſtentyd neemen zy een koleur aan, als die van een Hagedis. Doch wat belangt, dat ze de koleuren zouden aanneemen, van alle de dingen, daar men hen opzet, ik heb by ondervinding geleerd, dat de Natuurkenners in dit gedeelte mis taſten: want zy neemen de roode, en verſcheidene andere koleuren, niet aan. Echter moet ik bekennen, dat ik'er geeſtige veranderingen, ten dezen opzichte, in heb gevonden. 't Gebeurde eens, dat ik wat laat t' huis komende, een myner Kameleons, de voornaamſte van allen, niet in de kamer kon vinden; en willende niet te bed gaan, zonder hem gevonden te hebben, zogten wy met ons beiden meer als een half uur, wanneer wy hem eindelyk vonden zitten op een witte linnen Veſt of Rok,

welke

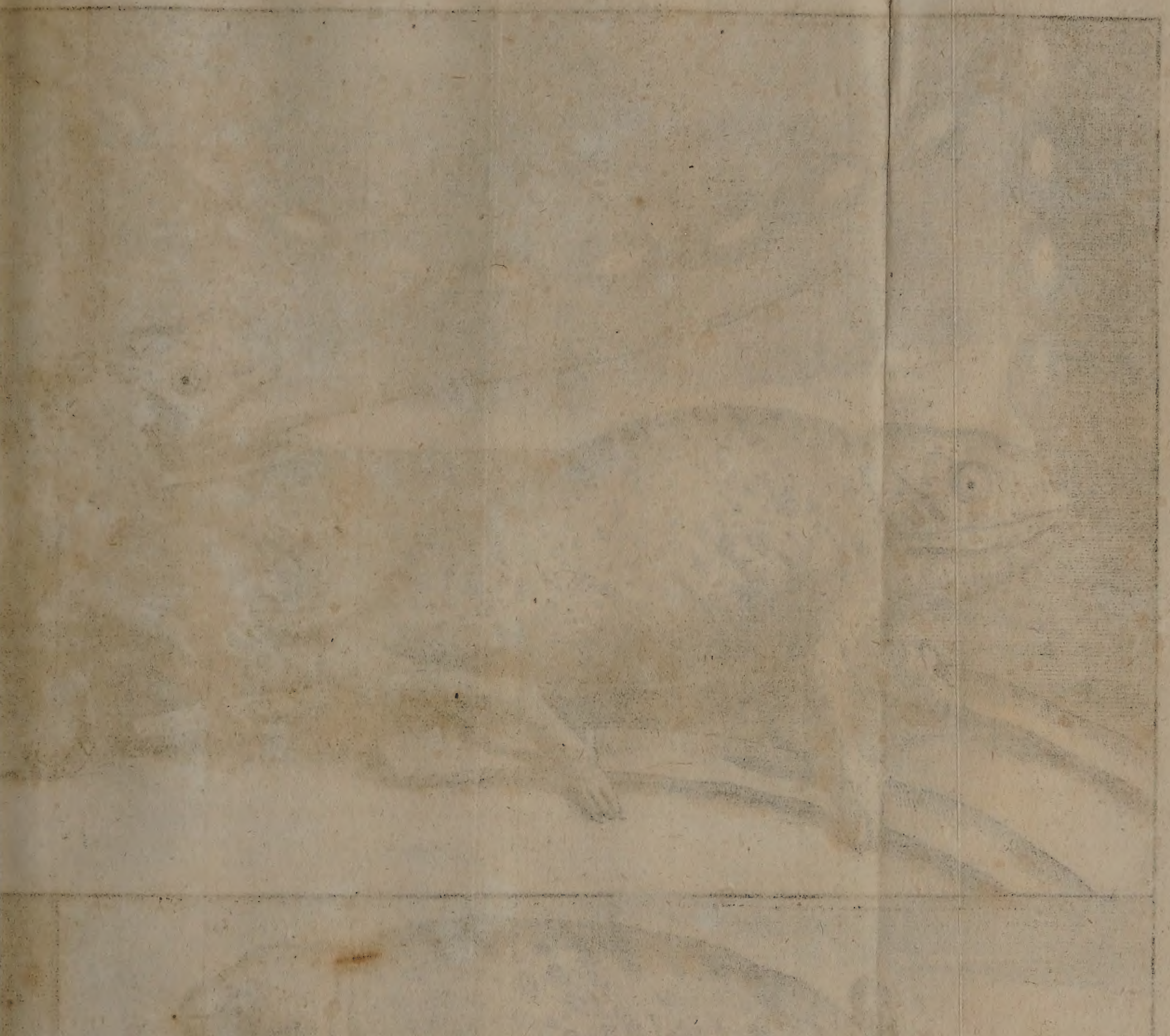

56

54

55

welke, lang zynde, tot op de grond hing. Hier was hy opgeklommen, en vertoonde zich zo wit als het linnen zelf, zulks dat men hem kwalyk daar van kon onderſcheiden. Deze was de vreemdſte verandering, daar ik hem ooit in gezien heb, wel te verſtaan omtrent de aanneeming van de koleur der dingen, daar men ze opzet.

Nooit heb ik 'er langer in 't leven konnen houden, als vyf maanden; en de meeſten ſtierven my af binnen den tyd van vier.

'k Was nieuwsgierig om te weeten, waar hun ingewand in beſtond; opende derhalven eene, en bevond 'er een-en-dartig eyeren in, van grootte als die der kleyne Vogeltjes, zynde altezaamen als aan een draad nevens malkander vaſt; doch geen gedarmte, of ytwes anders. Deze was myn beſte Kameleon, daar ik zo even af geſprooken heb. In eenige der anderen vond ik 'er weinig boven de twintig.

De tong is het aanmerkelykſt van allen, zynde zo lang als het geheele Beeſt. Hier vangen zy de vliegen mede; 't geen 'er de Natuurkenners ook van getuigen. 't Geſchied op de volgende wys. De Kameleon houd zich geheel ſtil, en, als 'er een vlieg komt, ſchiet hy met groote ſnelheid de tong uit, gryptze met de ſpits, en ſlikt ze binnen; waar toe zyn groote wyde bek, die hy open ſpart, zeer bekwaam is. Gelyk hier nevens vertoond word aan een, die den bek open heeft. Men gelooft, dat 'er eenige vochtige kleevendheid aan de punt van de tong is, waar aan de vlieg zou vaſt blyven: doch ik ben van gevoelen, dat hy ze met het voorſte der tong, als in een ſlouf, weet te beknellen, en aldus na binnen te brengen. Zy gebruiken (dit is my van anderen gezegd, doch ik heb het zelve niet ondervonden) noch een andere manier om de vliegen te vangen, te weeten, zy houden zich of ze ſlaapen, en leggen den tong over den rug tot aan de ſtaart toe. De vliegen nu, gelyk bekend is, begeerig na alle vochtigheid, zetten zich daar op neder. Ondertuſſchen blyft de Kameleon onbeweeglyk leggen: maar als hy voeld, dat het getal groot genoeg is, trekt hy de tong met zodanig een ſnelheid in, dat 'er niet eene van ontſnapt.

Als deze beeſten van eenige hoogte na de laagte willen weezen, laaten zy, met groote voorzigtigheid, eerſt d'eene voorſte poot benedenwaarts daalen, en dan d'andere, 't geen zy vervolgens ook met d'achterſten doen, ſlaande ondertuſſchen de ſtaart om 't een of 't ander, daar zy zich aan vaſt konnen houden, welke zy zo lang vieren, als 'er bot aan is; doch konnende als dan noch den grond niet bereiken, laaten ze zich plomp verlooren neder vallen. Hun gang is zeer langzaam, en hunne grootte als in N°. 54. verbeeld ſtaat, daar men ook de Tong, en de Eyertjes, kan zien, benevens eenige veranderingen, die ik 'er in heb aangemerkt: alle welke dingen getekend zyn na eene, die ik zelve heb opgezet, en noch onder myne bewaaring heb beruſtende.

Eenige willen dat de Kameleon den meeſten tyd den bek open heeft: doch ik heb zulks zeer zelden gezien, en by na nooit, dan wanneer ik hem ter plaatſe bracht, daar hy het vermaak van de wind kon genieten. Thans ſparde hy den bek open, en betoonde door zyne beweegingen, gelyk ook door zyne menigvuldige veranderingen, 't vermaak 't geen hy 'er in ſchepte. d'Oogen dezer beeſten zyn rond, geheel ſwart, en byzonder klein: en 't geen het aanmerkelykſte is, zy draayen het eene oog na deze, en het ander na die zyde, zulks dat ze te gelyk na boven, en beneden konnen zien.

Ik kreeg hier ook een beesje, 't geen de muizen vangt, en eet. Muiſen-eeter.
't Was van een graauwachtig geel, met ſwarte vlekken, gelyk gezien kan worden op N°. 55. wyders van grootte als een Wezeltje, en my te aangenaamer, om dat deze beesjes zelden gevonden werden. Ik behield het een wyl in 't leven: maar,

 gelyk

gelyk alle gedierte ſterflyk is, ſtierf het my ook af.

Aard-wormen.

Verſcheidene ſoorten van Aardwormen, uitſtekend fraay van koleur, en geeſtig getekend, als groen, en graauw, van gedaante en grootte als N°. 56. uitwyſt, konden my alhier mede bekooren,

'k Zou hier meer van vreemde gedierten konnen ſpreeken, doch dewylze, door de geſtadige vaart der Hollanders derwaarts, te veel bekent zyn, zal ik den lezer liever een verhaal mededeelen, wegens een ontmoeting, die vreemd genoeg is, om hem eenige verwondering te baaren.

Vreemde ontmoeting van een Turkſchen ſlaaf, die zyn Moedertaal vergeten had.

Op zekeren dag aan de Zeekant wandelende, wierd my een perſoon geweezen, dien men zeide, hoewel hy niet een woord Hollandſch kon ſpreeken, zig voor een Hollander uit te geeven. Hy was dien zelven dag eerſt aangekomen, hebbende veele jaaren in ſlaverny by de Turken doorgebracht, en eindelyk de vrydom, benevens een getuig brief wegens zyne getrouwe dienſten, van zynen patroon gekreegen. Daar lagen als toen eenige Hollantſche ſchepen, gereed om wel haaſt te vertrekken. Hier had hy het gezicht zodanig op geveſtigd, dat men 'er een begeerte tot zyn Vaderland uit kon beſpeuren. Ik ſprak hem aan, om te weeten wat 'er van de waarheid mocht weezen, en vraagde, of hy een Hollander was? Hy antwoorde in't Turkſch van ja: waar op ik hem te gemoet voerde, dat hy dan Hollandſch met my zou ſpreeken: daar hy weder in dezelve taal op zei, dat hy zulks niet kon doen: dat hy op zyn negende jaar in de ſlaverny was geraakt, noemende het Schip, daar hy Kajuyt-wachter op was geweeſt: dat hy, verkocht zynde, landwaard in was gevoerd, en ſedert nooit Hollandſch had hooren ſpreeken: dat hem derhalven die taal als vreemd was geworden, tot zo verre, dat hy 'er niet het minſte antwoord in wiſt te geeven, doch dat hy echter alles noch wel kon verſtaan, enz. 'k Was toenmaals in gezelſchap van een myner Reisbroeders, die met my van *Conſtantinopolen* was gekomen, deze ſprak het Turkſch heel wel, zulks dat wy verſcheidene redenen met hem voerden: doch wat wy ook mochten doen, men kon 'er niet een eenig woord Hollandſch uit haalen. 'k Begon derhalven te vermoeden, dat hy zich voor een Hollander trachte uit te geeven, om zig van ons Convoy te bedienen, en van de Natie geholpen te worden, of yts diergelyks, en ſprak 'er met den anderen over. Hy, myne meening verſtaande, verzocht pen en inkt (want hy had in de jeugd ſchryven geleerd) om te toonen dat hy een Hollander was, en in der daad, hy ſtelde op 't papier, 't geen hy ons dien aangaande te zeggen had. Dit kwam ons zo vreemd voor, dat ik hem zeide, dat hy met my by myn Heer den Conſul zou gaan, aan wien ik 't voorgevallene verhaalde. Deze, zo nieuwsgierig als ik ſelfs, deed hem voor zich komen, en ontbood een zyner Janitſers, die ſlaaf in *Spangien* was geweeſt, aan wien hy ordre gaf om met hem te ſpreeken, en, zo het mogelyk was, uit te vorſchen wat Landſman hy mocht weezen. De Janitſer, na dat hy met hem geſprooken had, zeide, dat hy hem volgens de ſpraak voor een gebooren Turk zou aanzien, doch dat men hem echter wel mocht gelooven, ter oorzaak dat hy zo jong in ſlaverny was geraakt. Myn Heer de Conſul ſtuurde hem dan na de keuken, met laſt van ten zynen huize te blyven, willende beproeven, of hem de tong, welke hy zeide als vaſt gehouden te worden, niet los zou worden: en, dewyl eenige zyner dienaaren Hollandſch ſpraaken, leed het nauwlyks drie dagen, of de ſlaaf begon, met kromme woorden, de waarheid van zyn voorgeven te beveſtigen. Ondertuſſchen was hy, op verzoek van myn Heer den Conſul, op de rol van myn Heer den Commandeur als matroos ingeſchreeven, en van ſcheeps kleederen, met het geen daar verder toe behoorde, voorzien; weshalven hy aan boord wierd gezonden, doch op voorwaarde,

van

van over zeven of acht dagen weder aan land te komen, op dat men mocht zien hoe het zich dan met zyne ſpraak wilde ſchikken. 't Middel was goed: want op den beſtemden tyd weder ten huize van myn Heer den Conſul zynde gekomen, was hem de tong, door de geſtadige verkeering met de Matroozen, zo los geworden, dat men duidelyk kon hooren, dat hy een Zeeuw was, zynde geboortig van *Ter Veer.* 't Kwam al de wereld vreemd voor, dat ymand zyne Moeder-taal tot zo verre kan vergeeten; en ondertuſſchen zag men 'er hier een voorbeeld van, daar ik niet geloof; dewyl ik alles zelve met de uiterſte opmerking heb waar genomen, dat het bedrog de allerminſte plaats in heeft gehad.

XXXIII. HOOFDSTUK.

Beſluit van na Jeruſalem te reiſen. Vertrek van Smirna. Korte beſchryving van Fotia Nova. Plechtigheid over het aannemen van een Afvallige tot het Turkſche geloof. Gelegenheid van Porto Palermo. Coloquiti. Beſchryving van het Eiland en de Stad Scio, Stanchio, of Iſola Longa, en Rhodus. Gelegenheid van Tyrus. Komſt te Damiaten. Vreemde ontmoeting met eenige Arabiers, enz.

Beſluit van na Jeruſalem te reizen.

IN *Italien* zynde, had ik altyd een groote begeerte gehad om na *Jeruſalem* te trekken; welke ſedert een tyd my op nieuws, ſterker als ooit, begonnen hebbende te prikkelen, maakte ik my, met Rogier van Cleef, mede by den Heer Conſul eenigen tyd gelogeerd hebbende, en die na *Cyprus* wilde, daar toe gereed; en had myn Heer den *Conſul*, boven alle zyne weldaden, noch de goedheid van ons overvloedig van ſpys en drank te verzorgen. Wy meenden dan den 9den. February de tocht te beginnen: maar een ſchrikkelyk onweder, zoo van wind als regen, 't geen dien dag ontſtond, belette ons 't volbrengen van ons voorneemen; het welke dan noch den gantſchen volgenden dag aanhoudende, wiert 'er zulk een water in *Smirna* gezien, dat men 'er bekwaamelyk met ſchuitjes in de Stad zou hebben konnen vaaren, ſtaande het in de *Frankenſtraat* vier voeten hoog, 't geen by menſchen geheugenis niet was gebeurd. Den 11den. 's morgens was het goed weêr, waar door wy genoodzaakt waaren zo ſchielyk te vertrekken, dat wy by niemand buiten 's huis affcheid konden nemen, alzo het vaartuig, waar op wy ons moeſten inſcheepen, gereed lag, om onder zeil te ſteeken. Met grooten haaſt dan aanboord gekomen zynde, liepen wy op den gemelden 11den. February, 's morgens ten tien uuren, uit de Haven van *Smirna*, na dat ik my ruim zeven maanden, met byzonder genoegen, aldaar had onthouden. Ons vaartuig was een *Londer* (een ſoort van Turkſche Schepen) gemonteerd met twee ſtukken Kanon, en veertien Baſſen; gevoerd met veertig riemen (en alzoo al zeer na komende aan 't getal der riemen van de Galeyen, die 'er ſelden meer als ſeſtig hebben) en bemand met ſeventig koppen, meeſt Grieken, en d' overige Turken. De wind was Zuid Ooſt, doch liep metter haaſt na 't Noorden, en Noord-weſten; weshalven wy een goed ſtuk wegs langs de Stad heen moeſten laveeren. Kort na den middag zetteden wy 't dicht buiten onder het water Kaſteel van *Smirna* ten anker. Weinig voor onze komſt aldaar, was daar ook aangekomen Capitein *Graſilie*, komende van *Marſeille*, welke lang te vooren was verwacht, en door de Franſche Natie al voor verlooren gehouden; vermits 'er gerugten waren, dat zyn

Vertrek van Smirna.

ſchip door de Tripolinen veroverd, en na *Rhodus* was opgebracht. Hier haalden wy eenige barken ballaſt, en ſtaken des morgens, met het opkomen van de maan, weder onder zeil. De wind was toenmaals Noordelyk, en niet zeer ſtevig; doch komende omtrent de *Paardenhoek*, of d'*Engelſche Eilanden*, kreegen wy zulk een ſtooker, dat men geſtadig met de ſchoot in de hand moeſt ſtaan: en hier op volgde heel ſchielyk zodanig een ſtilte, dat wy heen en weder, en by wylen rondom, dreeven, en de *Caap Calberno* voor den nacht niet te boven konden komen, ter oorzaak dat de wint uit den Zuiden kwam. Wy beſlooten dan met een labber koeltje *Fotia Nova* in te loopen, alwaar wy, des namiddags ten vier uuren, het anker, op zeven en een half vadem waters, lieten vallen. Den 13 den. kwaamen eenige onzer Matroozen, die aan land hadden geweeſt, weder aan boord, met tyding, dat d'ingezetenen zes ſchepen, boven de Noorder hoek van het Eiland *Scio*, van het gebergte hadden gezien; welke wel licht Turkſche Roovers mochten weezen. Ondertuſſchen was de ſtrydige wind oorzaak, dat wy ons ſomtyds aan land gingen vermaaken; by welke gelegentheid ik de Stad ging bezichtigen.

Fotia Nova. Zy is gelegen in het Landſchap *Lydia*; omvangen met een fraaye Muur, voorzien met ettelyke Toorns, en twee Poorten, mede byzonder fraay, doch die ik, uit vrees der Turken, niet dorſt aftekenen, en heeft twee ſchoone Havens, van zodanig een diepte, dat 'er een Schip, zonder hinder, tegen de wal kan leggen. De Stad zelve is kleen, doch zeer viſchryk, en teld, aan de Noord-weſt zyde, vier kleene Eilanden, welke onbewoond zyn. Alleenlyk hebben de Grieken op het eene een kleen Kerkje, S. Joris toegewyd, alwaar de Zeevaarende lieden van die Natie, als ze daar komen, Miſſe laaten doen. Buiten de Stadts muuren ziet men eenige Fonteinen, op de Turkſche wyze. Ik tekende de Stad eerſt af, als ze op N°. 57 verbeeld ſtaat; en noch eens met d'omleggende Eilandjes, met N°. 58 aangeweezen; als mede aan zekere waterleiding, welke even buiten de Poort haar begin neemt, te weeten, aan d'Ooſtzyde, aan een zeer vermaaklyken oord.

Deze voerd het water van het gebergte na de Stad. Ik bevond dezelve honderd en tachtig boogen lang, boven met beſlooten Canaalen, en tuſſchen beiden met verſcheidene Balancen voorzien, om de ryzing van het water te beter te geeven. Deze boogen, of *Arcades*, zyn acht voeten wyd, en twaalf hoog, t'ſamen met de Balancen achtien voeten. Zulks dat het water in de Balancen zes voeten hooger ryſt, als de boogen zyn. 't Begin dezer waterleiding voerd tot teken N° 59.

't Gebergte hier omtrent is by na altemaal Rots, vermengd met weinig vruchtbaar land, doorgaans bezet met laag geboomte. Op de vruchtbaare grond ziet men weinig gewas, om dat het dagelyks door de aldaar komende Galeyen werd weggenomen; om welke reden zy 'er geen moeite toe willen doen.

't Volk is hier bekend voor zeer boosaardig.

Zie daar 't geen ik van de Stad *Fotia Nova* kan berichten.

Den 15den. 's morgens met Zonnen opgang, kreegen wy een Schip in 't oog, zettende de cours na de Haven; doch omtrent de zelve komende, liet het d'Engelſche Vlag waajen, en wendde Zuid-weſt over, laveerende op de Golf van *Smirna* aan.

Dezen dag wierd een Afvallige onder de Banier van *Mahomet* aangenomen, en derhalven een groote vreugde by de Turken aangerecht. Zy ſetteden hem op een Paard, en trokken zoo met hem door alle de ſtraaten der Stad, met vliegende Vaandels, onder het geluid van trommelen en ſchalmeyen, altemaal met bloote ſabels in de vuiſt, en roers op de ſchouder, waar mede zy van tyd tot tyd vuur gaven, maakende ondertuſſchen een vreemd

Plechtigheid over het aannemen van een Afvallige, tot het Turkſche Geloof.

gejuich

57

58

59

60

gejuich, wegens het winnen van hunnen nieuwen geloofs-genoot.

Gelyk de wind ons niet wilde dienen, moeſten wy hier blyven leggen tot den 21ſten. wanneer wy des nachts ten drie uuren het anker lichtten, en met een Zuid-Ooſte wind weder in zee ſtaaken: maar zo haaſt als wy ons omtrent de *Caap Calberno* bevonden, kreegen wy onze oude Zuide wind weder. Wy lieten het echter doorſtaan, met hoop van tuſſchen d'Eilanden *Spalmadori* en *Scio* door te komen; doch dewyl ons dit mislukte, waren wy, na veel talmens, genoodzaakt, des namiddags ten vier uuren aan het land van *Calberno*, in *Porto Palermo*, by de Grieken *Garillima* geheeten, op veertien vademen waters in te loopen.

Porto lermo.

't Is een fraaye luſtige Haven, ſtrekkende zich geheel in 't rond, en over al bezet met gebergte. Ik tekendeze af aan het inkomen uit het Schip, gelyk met N°. 60. werd aangeweezen. Doch niet lang lagen wy hier in ruſt: want, omtrent twee uuren voor Zonnen ondergang twee Schepen boven de Noorder hoek van *Scio* ziende omkomen, konden wy ons, volgens het beſtieren van hunne zeilen, niet anders inbeelden, of het moeſten Roovers weezen; weshalven wy ons klaar maakten, om ons uit de Haven te verdeedigen, en ſtelden Schild-wachten uit op het gebergte, zynde altemaal in het geweer, uit vrees van verraſt te worden. Zy laveerden recht op de *Caap* aan, een teken van de *Golf van Smirna* in te willen; waar uit wy dan oordeelden dat het mogelyk de twee Schepen waren, welke van *Rotterdam* verwacht wierden.

Dus leggende, wierden wy in den duiſteren nacht ſchielyk door een ſwaare val-wind beloopen, weshalven onze Capitein, Michaëli genaamd, na vooren willende loopen, om te zien of d'ankertouwen ook wel bezorgd waren, ontmoette hy by ongeluk een luik, 't geen open ſtond, waar door hy plotſelyk nederwaards ſtortte, met zo ſwaaren val, dat men weinig leven meer in hem kon beſpeuren. Men liet hem op de ballaſt, ter plaatſe daar hy gevallen was, leggen, met een gebroken been, en andere ſwaare wonden, en daar was niemand, die na hem zag, of kennis van medicynen had. Zulks hy met groot ongeduld na de Meeſter en geneezing moeſt verlangen, ſonder hoop van die beide eerder, als tot *Scio*, te ſullen vinden.

Ongelukige val van den Capitein Michaëli.

Deze Capitein *Michaëli*, gebooren te *Napoli di Romania*, bereikte den ouderdom van omtrent vyftig jaaren, was zeer goed van inborſt, en had in den oorlog, tuſſchen de Turken en de Venetiaanen, over de veertig wonden gekreegen. Weshalven zyn ongeluk ons altemaal zeer ter harten ging.

Den 22ſten. 's morgens, lichtten wy het anker met een Zuide wind. Ondertuſſchen kwam een der Schiplieden, die beneeden by den Capitein was geweeſt, weder boven, aan wien gevraagd hebbende, hoe hy al voer, en of hy ook luſt had om yts te eeten, met aanbieding van 't geen wy met ons hadden genomen; kreegen wy ten antwoord, dat hy noch eeten, noch drinken mocht, ter oorzaak, dat hy niet boven kon komen om zyn gevoeg te doen. Ik kon my niet onthouden van lacchen, en voerde hem te gemoet, of hy dan daar om genoodzaakt was zonder eeten of drinken te blyven leggen? De Griek, in plaats van 'er my beſcheid op te geven, grimlachte, en ging heen. Ongetwyffeld moet hier eenig geheim mee vermengd zyn geweeſt, doch welk, kan ik niet weeten.

Dezen dag geſtadig heen en weder laveerende, konden wy *Scio* niet bereiken, en liepen derhalven, na dat wy met groote moeite, en gevaar, *Spalmadori* te boven waaren gezeild, twee uuren voor Zonnen ondergang, op drie-en-dertig Vademen waters, in *Coloquiti*, zynde een inwyk achter een Klip, daar alleen een Griekſch Kerkje op ſtaat; 't geen drie uuren van *Scio* word gerekend. Hier lieten wy ons met ons vyven aan land zetten, vermits wy bevreeſt waren voor twee Turkſche Schepen, welke

Coloquiti.

welke voor *Scio* ten anker lagen, en gingen te voet, met ongemeene moeite, over ſcherpe rotſen, en ongebaande wegen; zynde de grond een zeer hoog en ſteenachtig gebergte, op verſcheidene plaatſen zo gevaarlyk door d'enge paſſagien, dat wy genoeg te doen hadden, met ons voor ongeluk te behoeden, te meer dewyl ons de duiſternis overviel, zulks dat wy genoodzaakt waren heel ſpoedig voort te ſtappen, om niet al te laat in de Stad te komen.

Komſt te Scio

Tuſſchen tien en elf uuren traden wy binnen, en namen ons verblyf dien nacht in een Griekſch huis, van 't welck de meeſter bloedverwant was van een der Grieken, die wy in ons gezelſchap hadden. Hier wierden wy zeer beleefd onthaald, en hoorden den gantſchen nacht vreugde op de ſtraat bedryven, met dansſen, zingen, ſpeelen enz. 't Geen my heel vreemd voor kwam, alzo men niet gewoon is in andere Steden zodanig een vryheid onder de Grieken te zien. Des morgens vervoegden wy ons by den Vice-Conſul, *Joanni de Campis* geheeten, behoorende de plaats onder het Conſulaat van Smirna. Deze bood ons zyn huis aan, benevens alle gedienſtigheden welke wy van nooden mochten hebben. 't Wierd aangenomen, en waarlyk zyne beleefdheid beſtond niet alleen in woorden, maar ook in daaden; want, geduurende ons verblyf ten zynen huize, ging ik binnen en buiten de Stad al het aanmerkelykſte, onder zyn geleide, bezichtigen. Midlerwyl bevond ik de twee gemelde Schepen te ſijn, het een een Roover van *Tunis*, en het ander een Koopvaarder van Conſtantinopolen, beide verordend na Alexandrien. Daar lagen noch ſes Galeyen, benevens verſcheidene andere vaartuigen, in de Haven. Den 24ſten. kwam onze *Londer* eerſt binnen zetten, daar wy aanſtonds onze goederen afhaalden.

Beſchryving van het Eiland, en de Stad Scio.

Dit Eiland mach met recht het Paradys van geheel *Griekenland* genoemd worden. 't Begrypt omtrent honderd Italiaanſche mylen, en is achtien mylen van *Aſia* afgelegen, en word 'er ongevaar honderd van *Smirna* gerekend. Men ziet 'er twee groote velden, het een tegen 't Noorden, en het ander tegen 't Zuiden: doch dit laatſte is wel viermaal zoo groot als het eerſte. Hier teld men zes Baronnyen, met hunne aanmerkelyke Toorns en Fonteinen, ſtrekkende zich van het Zuiden na het Weſten, genaamd *Criva*, *Platani*, *Camuceſſato*, *Criauriſſi*, *Ploya*, en *Veſtarcata*, altemaal Antykſche plaatſen, en de laatſte boven d'andere zeer luſtig en vermaaklyk.

Wat belangd de Stad, welke haaren naam na het Eiland voerd, zy is tamelyk groot, doch lang en ſmal, en heeft twee Kaſteelen: het oude, 't geen heel groot, en als een kleine Stad is, getekend met de letter A. in 't welcke de Turken zich onthouden, en nooit Chriſtenen mogen binnen komen, ter oorzaak van den argwaan der Turken: en het nieuwe, leggende beneden aan de Zee-kant. Dit is maar gemeen gebouwd, van geen groot belang, en verbeeld onder de letter B; doch omringt met veele ſchoone Tuinen, beplant met Oranjen, Limoenen, Cederboomen, Olyven, en Wyngaarden, en meeſtendeel vercierd met zeer vermaaklyke Speelhuizen, op de wyze van vierkante Toorns, daar zich d'inwoonders by Peſt-tyden in onthouden.

Behalven de Stad, begrypt het Eiland noch twee-en-zeventich Dorpen, en onder deze twee, *Ellata* en *Veſſa* geheeten, daar de patryzen tam gemaakt worden, 't geen zeer raar om te zien is. Deze patryzen zyn by dag in het veld, en hebben gemeenſchap met de wilde; en des avonds keeren zy weder na de Dorpen. 'k Heb my laaten zeggen, dat ze de jongens, daar ze aan gewend zyn, volgen, even als de honden, ja zelfs, dat ze uit de Dorpen na het veld vliegen om de jongens te zoeken. Deze jongens weeten op een fleuitje elk de zynen by zich te doen komen, en leidenze in het veld, daar ze de koſt gaan zoeken; en 's avonds keeren ze, op 't hooren van het gefleuit, ook weder

Tamme patryzen op het zelve.

té

te rug, yder daar hy weezen moet.

’t Gantſche Eiland heeft een menigte van Maſtik-boomen, doch voornaamentlyk omtrent het dorp *Ry*. Men zeide my, dat ze in de maanden *Auguſtus* en *September* eenige gaten in de zelve maaken, waar door de Maſtik, zynde de gom dier boomen, langs de ſchors nederwaarts druipt tot op de aarde, daar ze zich als tot een koek zet, en verzameld zynde door wachters, die in hutjes woonen, bewaard werd. d’Ingezetenen weeten, hoe veel zy Jaarlyks aan den Grooten Heer moeten geeven, en zyn gehouden het overige, tot een zekere prys, aan den Tollenaar, en niemand anders, te verkoopen; die ze met goede winſt weder weet te verhandelen. Zy word in veele zaaken gebruikt, is als een witte gom, en heeft geen onaangenaame reuk. De Grieken, inzonderheid de Vrouwen, gebruikenze in menigte; alzo zyze kaauwen, en ’er doorgaans zodanig op verzot zyn, dat zyze altyd in de mond hebben. Zy ſpuwen ’er af, en beelden zich in, dat ’er de tanden wit van worden, en ’er den adem een aangenaame reuk af krygt.

Zes Italiaanſche mylen van de Stad, na de Noord-zyde, ziet men d’overblyfzelen van het *School van Homerus*. ’t Is uit de rots gehouwen, heeft rondom zyne zitplaatſen, en in het midden een kleinen Altaar, altemaal uit de leevendige ſteen. De muuren en ’t gewelf zyn verbroken, en het overige door d’ongemakken der lucht meerendeel geſchonden. Eenige willen, dat *Homerus* hier gebooren, en begraven zoude weezen.

School Homerus.

Aan de Weſt-zyde, zeven Italiaanſche mylen buiten de Stad, ſtaat een vermaard Klooſter, *Niamoni* geheeten, ’t geen d’Inwoonders zeggen door *Helena* geſticht te zyn. Het doet zich van buiten op als een bemuurde Fortres, heeft maar eene Poort, en een kleene, doch zindelyke Kerk, altemaal meeſt van Porphyrſteen; met zeer ſchoone Kolommen.

De Roomsgezinden hebben in de Stad vyf Kerken, als *il Domo Veſcovato*, of de Biſchoplyke Domkerk; *La Madona della Trave*; *La Capella*, of de Kapel, zynde het Klooſter der Capucynen; *La Madona del Roſario*, of de Lieve Vrouw van de Roozekrans, gebynaamd *S. Sebaſtiaan*, het Klooſter der Dominikaanen, of Preekheeren; *S. Miolo*, de Kerk van de *Sokolanti*, of Franciſkaanen, en *S. Antonio*, ’t Convent der Jeſuiten.

Wyders heeft dit Eiland alle behoeften van leevens-middelen, onder anderen Koorn, en goede Wynen, doch die wat dik vallen; en is het eenigſte, ’t geen zoodanig een vryheid, onder de Heerſchappy der Turken, behouden heeft.

d’Inwoonders leeven ’er na hun welgevallen, betaalende Jaarlyks ſlechts hunne tribuit.

Men heeft ’er verſcheidene braave Familien, en eenige roemen uit den Huize Juſtiniani geſprooten te weezen.

Daar werden veele Damaſten, Satynen, en andere ſtoffen gemaakt.

Schoonheid der Vrouwen van Scio.

De Vrouwen zyn hier ſchoon, blank, meeſtendeel blond van hair, vrolyk van aart, en vol bevalligheid; tot zo verre, dat ik moet bekennen, nergens vrouw-volk gezien te hebben, ’t geen zich zo aangenaam in het oog vertoond. Men vind ze altyd net opgeſchikt, en geeſtig gehuld, met een wit kapſel van Kameriksdoek, daar zy, zo wel achter, als voor, bouquetten van ſwarte pluimtjes op zetten, en waar over een ſwart lintje of koordje heen ſwiert, Ik tekende eene der voornaamſten, gelyk ze op d’andere zyde verbeeld ſtaat. De gemeene manier is echter zo prachtig niet. ’t Overige hunner kleeding beviel my niet zo wel, dewyl zy ’er de fraaye geſtalte van hun lighaam mede beneemen: want zy maaken het bovenlyf veel te kort: ook zyn de rokken te kort en te dik. De ſchoenen zyn hoog, en van binnen met kurke zoolen; wyders met Fluweel, of eenige andere zyde ſtoffe, konſtig geborduurd, daar zy zich meeſterlyk op verſtaan, overtrokken. Zy vallen ook niet zeer

vies, of al te ingetogen omtrent het manvolk: want zo wel in de Stad, als op de Dorpen, ziet men 'er, by gelegentheden van vrolykheid, aan alle oorden rondedanſſen aanrechten: en een vreemdeling mag 'er zich met volkomene vryheid byvoegen, en een der goelykſten by de hand neemen, zonder dat 'er jalouzy over opgevat zal worden. Zy toonen zich ook zo beleefd omtrent de vreemdelingen, dat men 'er over verſtomd ſtaat. Maar om de bevalligheid dezer Juffers met te meer genoegen te mogen genieten, diend men wel Griekſch te konnen ſpreeken; vermits 'er weinige onder zyn, die de Italiaanſche taal verſtaan. Doch het meeſte deel van het Manvolk weet 'er zich redelyker wyze van te bedienen. Wat de dracht van dezen belangt, die is by na de zelve, als ze in voorige tyden by onze Landgenooten gebruiklyk was, eer de ſtemmige Hollanders, met de wiſpeltuurige *Modes van Vrankryk* te volgen, d'oude deftigheid verbaſterden. Zy draagen ſpitſe hoeden met breede randen, en een korte rok, met vier groote ſchooten; de mouwen op den arm open, en aan beide de zyden met een ry kleine knoopjes bezet. De borſtrok is gemeenlyk van ſchoone gekoleurde zyde; en de broek, welkers pypen yder de wydte van omtrent drie vierendeel van een elle hebben, op het been met een ry knoopen, en eenige ſtrikken, van drie vingerbreed lang, vercierd. Beffen, of daſſen zyn by hen in geen gebruik, maar in derzelver plaats hebben ze een reep van fijn doek, ongevaar een half el lang, tot een kraag, aan de halsboord van hun hemd vaſt genaaid. De kouſſen en ſchoenen zyn op de zelve wyze als d'onzen.

Terwyl ik my aldus bezig hield met d'aanmerkelykſte dingen in en omtrent *Scio* te bezichtigen, verſtond

STA[illegible]HIO

RHO[illegible]US

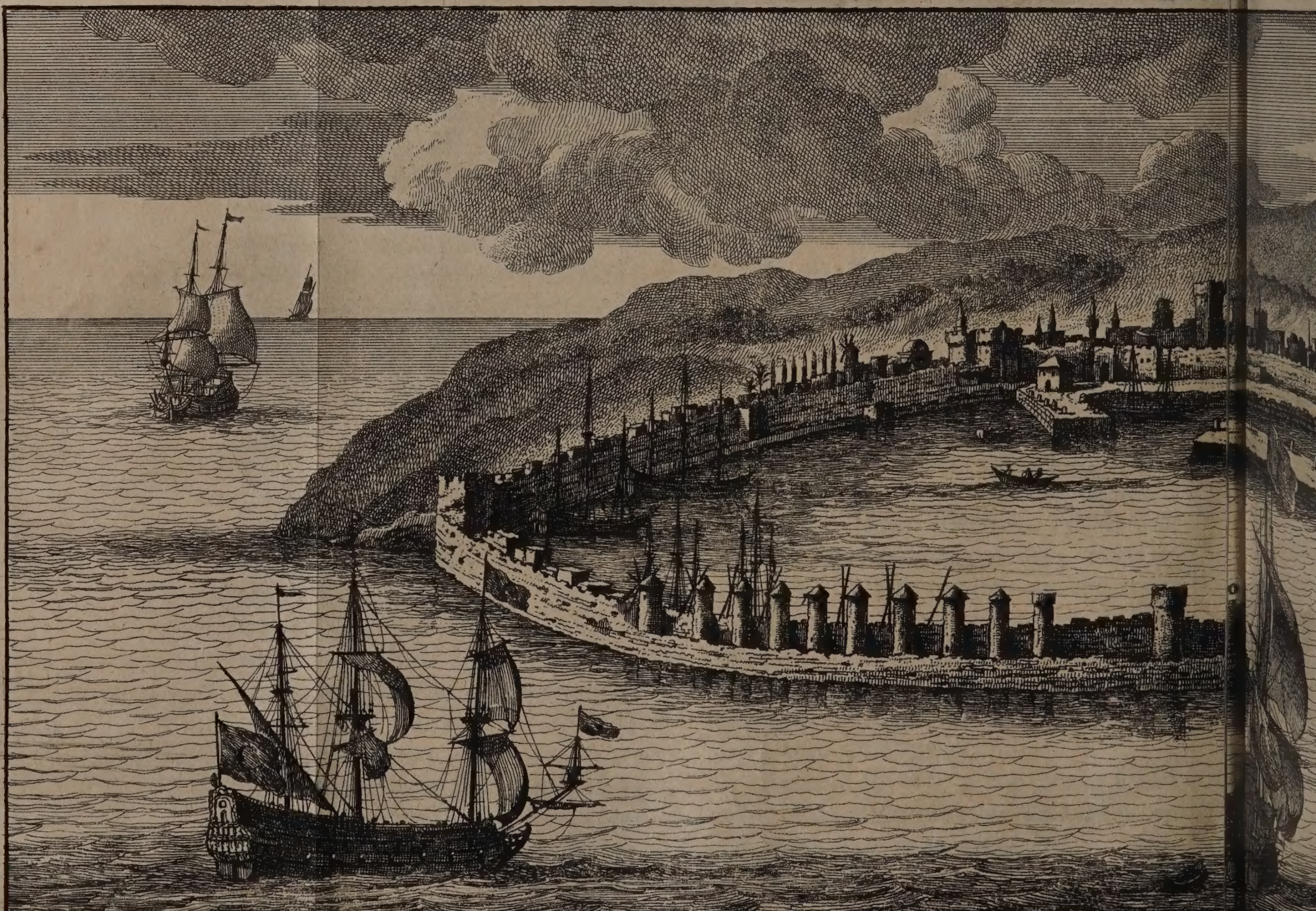

STA[illegible]HIO 63

RH[illegible]S

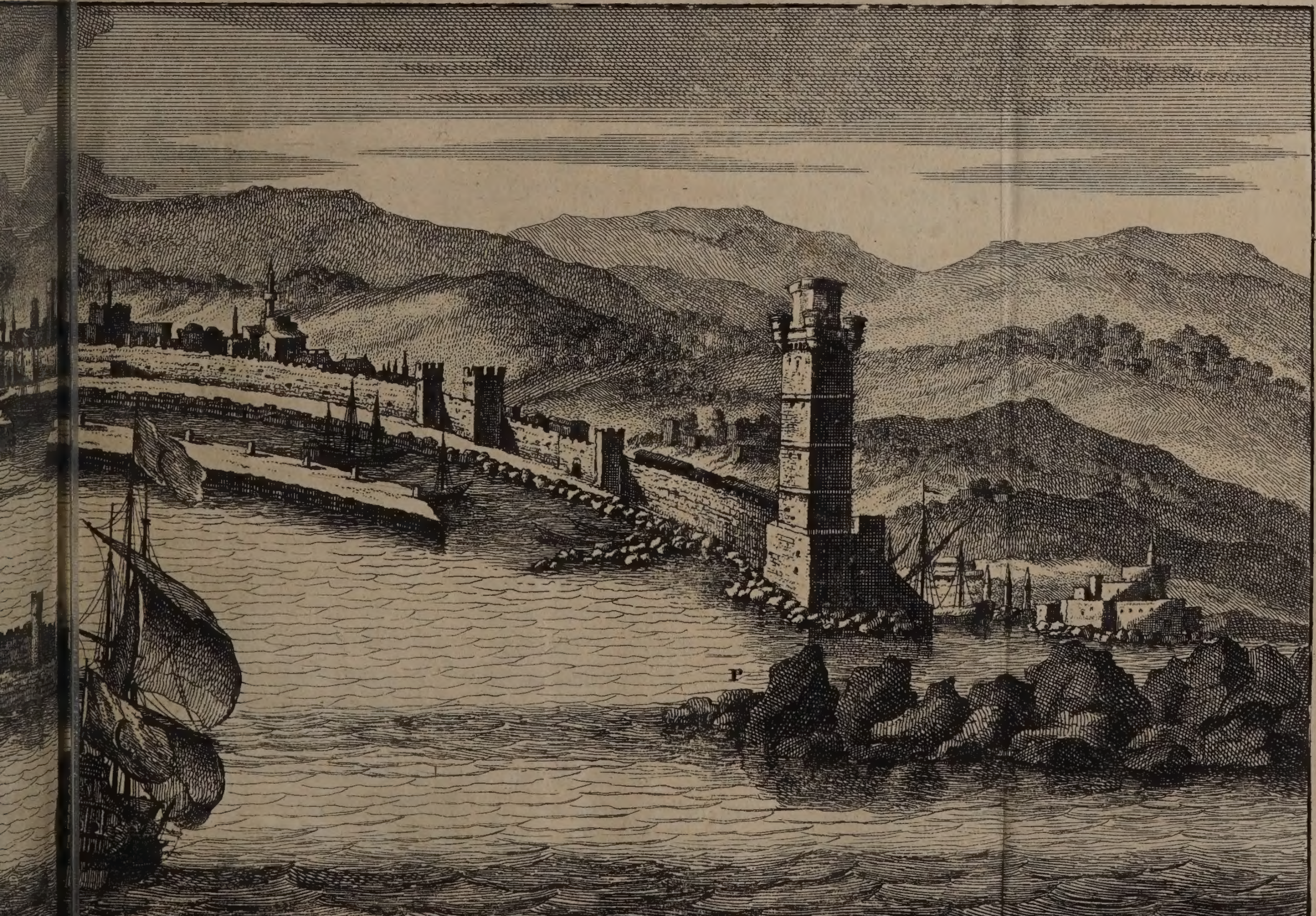

64

ſtond ik, dat 'er goede gelegentheid was om na *Damiaten* te gaan, en maakte derhalven verding met den Capitein wegens de vracht. 't Vertrek was beraamd tegen den 27ſten. February; weshalven ik een gedeelte van den tyd, dien ik noch overig had, beſteede tot het aftekenen van de Stad, hebbende my ten dien einde geplaatſt aan de land-zyde op een berg, alwaar dezelve zich het fraaiſte vertoond.

Gaarne had ik nog eenige dagen willen blyven, om het gezelſchap dezer bekoorlyke Griekinnen by te woonen: doch dewyl de geſteldheid der zaaken zulks niet toeliet, traden wy te ſcheep op den gemelden 27ſten. en lichtten omtrent den middag het anker, met een Noordelyke wind, vertrekkende in gezelſchap van de twee gedachte Schepen, verordend na *Alexandrien*. Ons vaartuig was een *Saike*, van welke men zich hier te lande zeer veel bediend. De wind diende ons zo wel, dat wy des anderen daags morgens ten acht uuren, na verſcheidene Eilanden voorby gevaaren te zyn, het anker wierpen voor de Stad *Stanchio*, of *Iſola Longa*, op vyf vademen waters.

Stanchio of Iſola Longa.

De Stad legt heel vermaaklyk, en is rondom bezet met Oranje en Limoen-boomen, mitſgaders een menigte van Wynbergen, welke goede Muſcadel-wyn, en overvloed van Rozynen uitleveren. Zy heeft een groot Kaſteel aan den oever van de Zee, doch niet ſterk, daar de Turken bezetting in houden: doch de Stad zelve word meeſtendeel van Grieken bewoond. Zy is van binnen voor een Turkſche plaats nog redelyk fraay, en heeft in voorige tyden onder de Genuëzen geſtaan. Van ouds wierd zy *Cos* geheeten, en waren aan dezelve hunne geboorte verſchuldigd, die vermaarde Meeſter in de Geneeskonſt *Hippocrates*, en de Prins der Schilders *Apelles*.

Een Tempel van *Æſculapius* heeft deze Stad eertyds ook een groote luiſter bygezet.

De Inwoonders wyzen noch de plaats aan, daar *Hercules* zoude gewoond hebben: mogelyk dat zy die van den gemelden Tempel daar voor neemen.

Wanneer de Ridders van *Malta* het Eiland *Rhodus* noch bezaten, behoorde ook deze Stad onder hun gebied.

De vreemdelingen hebben hier meer bekyk, als hen lief is, voornaamentlyk van het Vrouwvolk, 't geen met troepen ſtaan blyft om hen na te oogen. Zy vraagden ons met byzondere nieuwſgierigheid, of wy ook Chriſtenen waren, en, verſtaande van ja, betoonden zy een ongelooflyke blydſchap. Ook verneemen zy gemeenlyk van wat oord der wereld men komt, en waar men heen gaat, even of 'er hun belang aan hing. Men deed ook deze vraag aan my, en hebbende geantwoord, na *Jeruſalem*, wenſchten zy my over de ſtraat, met groot geſchreeuw, en zonderlinge betuiging van Chriſtelyke liefde, een gelukkige reis: ja het huis, alwaar ik eenige voorraad van wyn opdeed, was zodanig bezet met deze Griekinnen, dat ik 'er in 't uitgaan naauwlyks door kon dringen.

Tegen over deze Stad ſtrekt zich een lang gebergte, *Petrouny* geheeten, als mede aan de zyde van de zelve; tuſſchen welk gebergte men zeer vermaaklyk doorvaart, in de nevensſtaande aftekening is de Stad verbeeld met N°. 63, en het Kaſteel aangetekend met de letter A.

Een uur nademiddag gingen wy weder 't zeil, met een Noordelyke wind, houdende het gebergte beneven ons, tot ten drie uuren.

Des nachts omtrent een uuren, op den eerſten Maart, kwamen wy aan de vermaarde Stad *Rhodus*, daar wy, ter oorzaak dat de wind ons tegen was, genoodzaakt waaren te blyven; waar door ik dan, tegen verwachting, gelegentheid bekwam om myne nieuwsgierigheid, in het bezichtigen van deze beruchte Plaats, te voldoen.

Aankomſte aan Rhodus, en beſchryving van deze Stad, en het Eilandt.

Met het opgaan van den dageraad maakte ik my daar toe gereed, en verbeeldde my ſtraks, uit het buitenſte gezicht der Stad, yts fraais te zullen ontmoeten.

Aan het inkomen van de Haven ziet men voor eerſt een rond Kaſteel, ſtrekkende zich wat in Zee, waar by verſcheidene van gehouwene ſteen gemaakte Molens ſtaan, welker getal van wieken grooter is als dat der onzen; 't geen in myne aftekeningen meermaalen gezien zal worden. Van deze Molens zyn eenige vervallen. Hier achter leggen zich de groote Schepen ten anker.

Tegen over, aan de Noord-zyde van de Haven, ter rechterhand inkomende, heeft men een zeer ſchoonen vierkanten Toorn, welker hoogte gezegt werd over de honderd voeten te zyn, boven op aan yder hoek voorzien met een Schilderhuiſje, om alle aankomende Schepen te konnen ontdekken. Deze Toorn, behalven dat hy ook noch met een Gordyn aan de Stadsmuuren loopt, is gehecht aan een Bolwerk, 't geen daar achter legt, en beplant met eenige zeer zwaare ſtukken kanon, waar mede men het inkomen in de Haven van alle kanten kan beletten.

Onder dit geſchut is een ſtuk van twaalf duitſche voeten lang, yder voet van twaalf duim, ſchietende een kogel van ongemeene ſwaarte. Men beziet dezen Toorn aan de landzyde door een hout Tralie werk, waar mede de zelve afgeſlooten is. Men zegt, dat die aldaar door de Turken gebouwd is, en wel ter plaatſe, daar eertyds de Toorn van St. *Nicolaas* ſtond.

De gemeene Vaartuigen leggen tuſſchen den zelven, en de Stads poort ten anker. Tegen over dezen Toorn, aan d' andere zyde van de Haven, echter aan de zelve Noord-zyde, ſtaat het Kaſteel *S. Angelo*. Deze wydte word op ruim vyftig vademen geſchat, en gehouden voor de plaats, daar voormaals *Coloſſus*, of het *Zonnebeeld*, voor een van de zeven Wonderen der Wereld geacht, geſtaan heeft; welkers grootte zodanig was, dat de Schepen tuſſchen deſſelfs beenen door in de Haven zeilden, en een gemeen man den duim naauwlyks kon omvademen: 't geen ook hier uit afgemeeten kan worden, dat, als het zelve door een aardbeving nedergeſtort was, negen honderd Kameelen gebruikt wierden, om het koper, daar het van gegooten was, weg te voeren.

Aan het laatſtgemelde Kaſteel, 't geen ook de *Diamant* genoemd word, om dat het achtkantig is, heeft men een goede Haven voor de Galeyen. De mond is zeer naauw, en word des avonds met een keten geſlooten, welke met het eene eind aan een Toorn, ſtaande op het einde van de beſchermmuur, en met het ander aan een Rots op het land, weinige treden van het Kaſteel *S. Anſelmo*, vaſt is.

In de Stad gekomen zynde, vervoegde ik my terſtond na een Dorp, niet verre van daar gelegen, om eenige Paters te mogen vinden, die my aanwyzing van de voornaamſte oorden en zaaken konden doen: maar men onderrechtte my, dat zich geene *Franken*, of vreemde Paters, daar meer onthielden. Ik begaf my derhalven na den opperſten der Grieken: doch deze d'Italiaanſche taal niet verſtaande, bleef ik even wys, en keerde met groot miſnoegen weder na onze *Saïke*.

Ondertuſſchen, terwyl ik nu niet veel vrucht van myne Landgang verwachtte, wierd ik in het Hollandſch aangeſproken door een Venetiaan, welke dartig Jaaren ſlaaf was geweeſt, en over een wyle vry-gekogt. Hy had eenige Jaaren met de Hollanders ter Zee gevaaren, en by die gelegentheid de taal geleerd. Deze bood my blymoedig zynen dienſt aan, en bragt my by een Hamburger, die, heel jong in ſlaaverny geraakt, Turkſch was geworden, en hier de bediening van Konſtapel op een galey, mitsgaders het opzichterſchap over het Stads Kanon, bekleedde, zynde *Ali* geheeten; ik vond hem, buiten dat hy tot het Mahometaanſche geloof was overgevallen, een heel eerlyk man, die groote believing voor my had, en my leidde overal, daar hy oordeelde dat myne nieuwsgierigheid zich heenen zoude konnen ſtrekken.

Wat de Stad *Rhodus* belangd, zy is groots, en deftig gebouwd, hebbende de Muuren op die manier, als die van *Romen*. Twee Poorten geeven ingang tot dezelve, d'eene aan de Zee, en d'andere aan de landzyde. Die aan de Zeekant is zeer fraay, en de Stad aldaar voor een gedeelte met een dubbelde Muur omvangen. Voor de zelve ſtaat een houten huisje, daar de lieden van de Tol zich in onthouden. Aan de landzyde ziet men een omvang van drie Muuren, yder ter hoogte van achtien vademen, en redelyk dik, verſterkt met een groot getal van Toorns. Op de Wallen, in 't algemeen gerekend, teld men vier honderd en ſeſtig ſtukken Kanon, waar onder veele ſwaare metaale zyn, en op de twee Kaſteelen honderd en ſeſtig.

Het Kaſteel binnen de Stad, aan de landzyde, is zeer hoog, en groots gebouwd. Hier worden de voornaamſte gevangenen van den Grooten Heer bewaard; en bevond 'er zich noch, toen ik 'er was, een Tartariſche Koning, die 'er al drie Jaaren had gezeten. Echter wierd hy zo naauw niet opgeſlooten, of de *Baſſa* vergunde hem by wylen, zich wat te mogen gaan verluſtigen.

De Straat der Ridders van *Malta* munt uit boven alle d'anderen. Voor veele Huyzen ziet men noch in marmer hunne wapenen uitgehouwen, en by eenigen noch geſchriften.

De Poorten pronken inſgelyks met het wapen van den Groot-Meeſter der Order.

De Huizen zyn hier altemaal van groote ſteenen opgebouwd, gelyk ook mede de buiten plaatſen, of Dorpen der Grieken, welke binnen de Stad niet vermogen te woonen.

Deze buiten plaatſen zyn grooter als de Stad zelve. Men ziet 'er veele luſtige Tuinen, en in de zelve zeer veele Oranje boomen, welker vruchten, in ſmaak en reuk, voor geene andere behoeven te wyken.

De Griekſche Vrouwen hebben hier dezelve nieuwſgierigheid ten opzichte der vreemdelingen, als ik elders van die van *Stanchio* hebbe gezegt.

Het Eiland begrypt in 't geheel zes dorpen. 't Geen dichtſt aan de Stad gelegen is, word *Caſa Nova*, of het *Nieuwe Dorp* geheeten. De naamen der anderen zyn *S. Janargier*, *S. Naſtaiſia*, *Bakſimale*, *Thepoeria*, en *Trinda*. Dit laatſte legt onder aan een berg, daar de oude Stad heeft geſtaan, gelyk de lieden des lands my wiſten te zeggen, zynde die plaats omtrent acht Italiaanſche mylen van de tegenwoordige Stad afgelegen. Ter zyde van de zelve, aan de Zee, ziet men noch eenige oude brokken van muuren, doch hoe dit met de gelegenheid van de Haven, en de plaats, daar de *Coloſſus* geſtaan heeft, te ſamen gebragt zou konnen werden, kan ik niet bezeffen.

Eertyds pronkte dit Eiland met vier Steden, *Lyndus*, *Clamyrus*, *Faliſſus*, *en Rhodus*. Van de eerſte zyn de muuren geſlecht, en niets overgebleeven als een kleine burgt, waar om heen veele Zeevaarende Grieken woonen: en van *Chamyrus* en *Faliſsus* ziet men alleenlyk de grondveſten van de wallen. Boven op de hoogte van het gebergte, aan de Zuid zyde, achtien honderd vademen van de Stad, ontmoet men een berg, door de Krygslieden van Sultan *Soliman* den II^den^. in den Jaare 1522 in eenen nacht opgeworpen, door welkers middel hy (met duizend Galeyen, die hem als tot een brug verſtrekten, ten dien einde van d'Ooſtzyde uit *Natolien* overgekomen) de Stad in zyn geweld kreeg, als zynde hooger gelegen, en konnende de zelve derhalven dwingen. Dicht benevens den gemelden berg is noch een anderen berg opgeworpen, beide in den tyd van vier-en-twintig uuren. De laatſte werd gerekend tachtig vademen van de Stad te zyn.

Buiten de Stad, in de vlakte, oeffenen de Turken zich in het worſtelen, 't geen ik een reis of twee heb gezien, zynde daar toe een bekwaam Perk verordend. 't Beſtaat alleen-

alleenlyk in malkander over den rug om,of over,te werpen. De worſtelaars zyn 't eenemaal naakt,behalven dat ze een kort broekje aan hebben. Het geſchied tweemaal ter week, te weeten, Dingsdags en Vrydags, en ſtaat een yder vry, zulks dat 'er by wylen wel veertig of vyftig te gelyk verſchynen. Die overwinnaar is, gaat om by d'aanſchouwers, die hem, elk na dat hy mild is, eenige *Aſpers* geeven, waar van 'er omtrent drie in een ſtuiver gaan. 't Opzicht en gebied van dit werk ſtaat aan een, die nooit verwonnen is geweeſt, en derhalven voor hun Opperhoofd gehouden word. Gelyk ik gewoon was alle plaatſen, daar ik gelegentheid toe had, op papier te brengen, had ik ook deze op myn aankomſt afgetekend, met twee verſcheidene gezichten, zo bedekt als my immers mogelyk was: want zynde de Stad *Rhodus* een van de voornaamſte Sterkten der Turken, zou ik het niet minder als met de dood hebben moeten bekoopen, indien ik 'er op betrapt had geworden; beeldende zy zich in, dat de Chriſtenen, met hunne plaatſen af te teekenen, geen ander oogmerk hebben, dan 'er zich by gelegentheid tot hun nadeel af te bedienen. d'Eerſte aftekening geſchiedde op kleine ſtukjes papier, welke ik vervolgens 't Scheep in order bracht. Deze is aangeweezen met N°. 65. de gemelde fraaye Toorn met de letter A, en het Kaſteel op de punt by de Molens met B. De tweede N°. 66, is getekend ter halver weg, tuſſchen de Stads Poort en de gemelde Molens, ſtaande aan de kant van de Haven, achter de Muur. In deze vertoond zich de Stads Poort met de letter K, de Toorn met L, en het Kaſteel S. Angelo, of de *Diamant*, voor dezen *S. Ermus* genaamd, met M. De Haven is als een kom; om een beter begrip van dewelke te geeven, heb ik 'er het heele gezicht af verbeeld, ziende dezelve als van buiten, met aanwyzing waar de *Coloſſus*, of het *Zonnebeeld* ſoude geſtaan hebben, te weeten met den eenen voet daar de letter O, en den anderen daar de P te zien is.

Tot dus verre van de Stad en het Eiland *Rhodus* geſprooken hebbende, zal ik den draad myner reis weder aanhechten. Den 3^{den}. en 4^{den}. Maart hadden wy een zeer harde wind, en een zo onſtuimige Zee, dat de Golven zich over het Kaſteel, daar de Molens ſtaan, zynde de beſchermmuur, heen wierpen. Den 7^{den}. verhefte zich de wind weder zodanig uit den Ooſt ten Zuiden, dat niemant aan of van boord konde komen, vermengd met ſwaare donderſlagen en een geſtadige blikſem. Wy lagen wel voorzien met vyf ankers 't Zeewaart, en noch verſcheidene andere touwen aan het land vaſt gemaakt, waar van eenige achter om de ſpil waren beleid, leggende met ons achter ſchip tegen de wal, of Klippen, daar de Zee zo verwoed op aan brandde, dat door het hevig ſlingeren van onze *Saïke* de touwen, die om de ſpil beleid waren, dezelve uit de groef rukten; 't geen zulk een ontſteldheid onder ons Schipvolk veroorzaakte, dat eenige hunne valieſen al aangepakt hadden, en 'er mee boven kwamen loopen, meenende, dat wy al tegen de klippen aanſtieten: want het gekraak, 't geen de ſpil in het uitrukken had gemaakt, deed hen niet anders oordeelen, of het Schip wierd 'er met alle geweld tegen geſmeeten: maar eenige andere touwen, om de Beſaansmaſt beleid, behoeden ons voor dezelven. Straks kwam men met lantaarnen voor den dag: want het was zo donker, dat men malkander niet kon onderkennen, te meer, vermits de blikſem ons het gezicht verblindde. Wy beleiden de touwen zo goed, als wy in die geſchapenheid van zaaken konden doen. De meeſte ſwarigheid was, dat van dartig mannen, welke de *Saïke* voerde, de kloekſte helft aan land was gegaan, die nu door d'onſtuimigheid der Zee niet weder aan boord hadden konnen komen; weshalven wy ons, indien de nood ons verder had gedrongen, mogelyk niet zouden hebben konnen redden. Den nacht dan aldus met groot gevaar doorgebracht hebbende,

Hard Weêr.

RHODU

RHODUS

RHODUS

R DUS

bende, begon de wind met het op-gaan van de Zon een weinig te be-daaren, draayende zich na den Noord-Weſten. Den 11den. was de wind Noord-Noord-Weſt, en het weêr bekwaam en goed, daar wy dus lang na gewacht hadden: want de Grieken verlaaten noöit eenige haven, voor en al-eer de wind 't eenemaal goed, en het water ſtil is, en dat de lucht zich aangenaam vertoond.

Daar vertrokken dan eenige vaartuigen na verſcheidene geweſten: doch na den middag, zo als wy mede ons anker meenden te lichten, kwam 'er een Schip van *Conſtantinopolen* binnen loopen, gevoerd door den Capitein *Gaſi-Ibrahim*, en gemonteerd met ſeſtig ſtukken kanon, en over de vyf honderd man, verordend na *Alexandrien*. Deze was toenmaals Admiraal van alle de Turkſche Koopvaardyſchepen, en voerde de Vlag van de groote Maſt. Hy belettede ons het uitloopen, uit vrees dat wy eenige Chriſtene Kaapers mochten ontmoeten, en hen van zyne komſt aldaar verſtendigen. Den 12den. kortten wy buiten de haven: doch den Admiraal ſtuurde ons zyne Sloep achter na, met bevel van niet voor hem 't zeil te gaan. Wy brachten dan een touw uit aan de klippen, onder het Kaſteel *Anſelmo*.

Vertrek uit Rhodus.

Omtrent den middag kreegen wy verlof om te mogen vertrekken, en, hebbende een goede Noorde wind, zetteden wy de cours Zuid aan, en liepen, alleenlyk met onze Voorblinden, tot drie-en-twintig Italiaanſche mylen voorby de *Caap Lendigo*, of *Lindo*, het Vaderland van *Chares Lydius*, dien vermaarden Meeſter van de *Coloſſus*. Deze *Caap* is ſeſtig der genoemde mylen van de Stad *Rhodus* gelegen. Thans liet de duiſterheid ons toe de zeilen by te zetten, en wierd de cours Zuid-Zuid-Ooſt genomen, meenende dit rak, en *Cacavo*, uit het gezicht te loopen, om van de Chriſtene Roovers niet gezien te worden, ter welker oorzaak wy de zeilen by dag niet hadden bygezet: maar eenige mylen 't Zeewaart zynde, echter noch in het gezicht van het land, draaide de wind na 't Weſten, doch met zo ſlappen koelte, dat wy heen en weder dreeven; weshalven, alzo de Schiplieden geen kans zagen, om aldus onzen weg te konnen vervorderen, en betrachtende, ten anderen, het gevaar wegens de *Scampavias*, of de Galjoots die zich hier omtrent onthouden, wy het beſluit naamen, van weder na *Rhodus* te keeren, daar wy drie uuren na den middag nogmaals binnen geraakten. Den 15den. kwam 'er een klein ſcheepje van *Venetien*, 't geen hier 't huis hoorde, in de Haven loopen. Den 16den. vertrokken vier *Saiken* na *Conſtantinopolen*. Ondertuſſchen hadden wy noch alle dagen onſtuimig weêr, vermengd met regen en ſwaare donder en blikſem; 't geen onze ſwaarmoedigheid, over ons lang verblyf alhier, deed toeneemen, inzonderheid de myne, alzo ik vreesde, dat ik aldus voor Paaſchen niet te *Jeruſalem* zoude komen.

Weder-komſt al-daar.

Ons eenigſte vermaak was, dagelyks aan land te gaan, en de Stad, en d' omgelegene oorden, te bezichtigen, daar wy de Grieken in hunne huizen gingen bezoeken; 't geen wy met zo groote vryheid deeden, als of wy in Chriſtenryk waren geweeſt, zonder dat ons eenige moeyelykheid, van de kant der Turken, ontmoette. Zelfs deeden de geenen van de *Dogane*, of *Tol*, welker huis, gelyk hier voor gezegt is, even buiten de Poort ſtaat, zulks dat men 'er voorby moet gaan, om in de Stad te komen, my verſcheidene maalen by zich roepen, om wat met hen te praaten: want hebbende d' eerſte reis verſtaan, van wat Land ik was, waar ik al geweeſt had, en waar ik noch heen meende te trekken, hadden zy groot genoegen in 't geen ik hen hier en daar van wiſt te zeggen. Zy vergeleeken ook myn voorneemen, van na *Jeruſalem* te gaan, by hunne reis na *Mecha*, om het graf van hunnen Propheet te zien; en betoonden, met groote uitdrukkingen van genegentheid, my een gelukkige en behoudene wederkomſt toe te wenſchen.

ſchen. Dit geſchiedde doorgaans onder het rooken van een pyp tabak, en het drinken van *Kaffeé*; 't geen zy altyd tot mynen dienſt hadden. In der daad, de lieden van fatſoen hebben groote achting voor de *Franken*, pryzende hun verſtand, en ſtoute onderneemingen, omtrent het bezoeken van Landen en Steden; daar de Turken zo groote genegentheid niet toe hebben. Om kort te gaan, deze lieden beweezen my zo veel vriendſchap, en ſcheenen zo veel belang in myne zaaken te neemen, dat ik, tot beſchaaming der Chriſtenen, voor hen niet kon verbergen, dat het yts zeldſaams zou weezen, zo zy dezelve genegentheid, en eerbewyzingen, by ons kwaamen te vinden.

Tweede Vertrek van Rhodus.

Den 22ſten. der genoemde Maand, s' namiddags ten twee uuren, vertrokken wy met een Noord-Weſte wind voor de tweedemaal van *Rhodus*, in gezelſchap der twee gemelde Schepen, die na Alexandrien wilden. 't Grootſte van deze was een ſlechte zeilder, zulks dat wy hem bekwaamelyk met ons Schoverzeil, en Blinden konden by houden. Des anderendaags morgens, met het opgaan der Zon, hebbende noch dezelve wind, bevonden wy honderd en vier-en-twintig Italiaanſche mylen gevorderd te hebben, zynde nu in volle Zee. Den 24ſten. kreegen wy de wind weder tegen, zulks dat wy nogmaals na de kant van *Rhodus* gedreeven wierden, immers meer als wy voorwaarts gingen. 's Nachts wierd het dood-ſtil, tot zo verre, dat de zeilen gantſch geen dienſt meer deeden. Wy waren nu, na giſſing, omtrent twee honderd vyf-en-dartig der genoemde mylen van *Rhodus*, en twee honderd dartig van *Damiaten*. Den 25ſten, tegen den morgenſtond, draaide de wind weder goed, en wierd de cours na *Damiaten* gezet: doch, met het vallen van den avond, begon het zodanig uit den Zuiden te ſtormen, dat wy 't den geheelen nacht, met de Blinden alleen, voor de wind lieten loopen, komende aldus voor de kuſt van *Barbaryen*. Thans kreegen wy ſchielyk een Zuid-Weſte wind, die ons van voorneemen deed veranderen, en de ſtreek, op Gods genade, na *Candia* zetten, op hoop van *Porto Chriſtiano* te bereiken: maar, ongevaar midden Zee zynde, kreegen wy den wind geheel uit den Weſten; hielden 't derhalven op *Cyprus* aan; en kwaamen zo ver, dat wy *Caap Lagata*, op het zelve Eiland, in 't gezicht kreegen. Den 26ſten. dobberden wy noch al in een ſchrikkelyke holle Zee, zonder haven te konnen aandoen, of zeil te maaken. Voor *Caap Lagata* komende, jaagde ons de wind weder van daar. Ondertuſſchen begon men malkander bedroefd aan te kyken. Sommige der Grieken brandden den gantſchen nacht kaarsjes voor *S. Joris*, aan wien zy beloofden geld te zullen offeren, indien hy hen behouden te land bracht: want deze is hun grootſte Heilig, en word by dusdanige gelegentheden voor hunnen eenigen Beſchermer gehouden. Een der zelven ging ook met zyn muts om, over het geheele Schip, om te verzamelen 't geen zy aan *S. Joris* zouden offeren, ter eerſter plaatſe, daar zy een Kerkje, aan hem toegewyd, kwaamen te ontmoeten. 'k Stond verzet over de verkeerde Godvruchtigheid van deze onnozele menſchen, waar af den Inzamelaar ook eindelyk by ons kwam, om mede wat voor *S. Joris* te verzoeken. 'k Haalde de ſchouderen op, en zei, dat ik den Man niet kende, en ook niet vertrouwde, dat 'er door middel van hem yts voor ons te hoopen ſtond; maar dat het, wyzende met de vinger na boven, van daar zonder geld te bekomen was. Aldus met groote bekommering, te meer dewyl wy van brood en water zeer weinig meer voorzien waren, door d' onſtuimige Zee dryvende, bevonden wy ons des morgens, met Zonnen opgang, honderd en tien Italiaanſche mylen verder van *Damiaten*, als daags te vooren. Nu begon de wind wat te bedaaren; doch de Zee ſchoot noch geweldig hol. Midlerwyl oordeelde men het raadſaamſt, na *Tripoli*,

A

US

of *S. Jan d' Akri*, te wenden. Na den middag zag men land, daar onze Schiplieden na ſloegen, als de blinden na 't ey. Den 28ſten. 's morgens lagen wy lang door tegenwind te dryven: maar, krygende omtrent den middag een andere ſtreek, kwamen wy ten twee uuren voor *Sour*, of *Tyrus*, niet weinig van daar de Grieken, door hunne onkunde, meenden aan te komen: ook geloof ik niet, dat 'er ſlechter Zeelieden in de wereld zyn.

Sour, of Tyrus.

Deze Stad legt in *Galilæa*, ten Zuiden van *Saide*, of *Sidon*, en ten Noorden van *S. Jan d' Akri*. Zo haaſt als wy het anker in de grond hadden geworpen, ſtelde ik my om 'er het gezicht van af te tekenen: 't welk hier nevens verbeeld is op N°. 67, zodanig als ik het zelve, op onze aankomſt, voor anker leggende, afgeteekend heb, met alle de ruïnen, van het eene einde tot het ander; het Kaſteel werd aangeweezen met de Letter A. Ik ontmoette met myn geſigt, behalven 't gezeide Kaſteel, niets van belang, van de Zeekant, als Puinhoopen en verwoeſte overblyfſelen, over al langs het Strand verſpreid; uit welker eenigen echter d' oude pracht en grootsheid dezer vermaarde Koopſtad noch wel beſpeurd kon werden: en van die beruchte Haven ziet men hier en daar noch eenige brokken het hoofd uit de Zee beuren, Weinig bewoonde huizen zyn 'er meer overig, en een Aga heeft 'er het gebied.

Doch op myne wekerkomſt zal ik wydloopiger wegens deze ſtoffe ſpreeken.

Terwyl ik met aftekenen der Stad bezig was, beſteedde myn Reisbroeder onderwyl zyn tyd, om vis met den Angel te vangen, leggende ten dien eynde den draad op de vinger, en dezelve, op het gevoel van het aanbyten der viſſchen aan het aas, aanſtonds opppalmende; door dit middel bequamen wy een redelyke ſchotel, die wy met byſondere goede ſmaak genuttigden.

Ik zou hier wel te land getreeden hebben, maar moeſt het laaten, om dat 'er de Turken den Reizigers geld afdwingen. Derhalven deed ik een Arabier aan boord komen, met wien wy verding maakten, alzo ik hoe eer hoe liever te *Jeruſalem* trachtte te weezen, dat hy ons met zyn vaartuig, over *Akri*, na *Jaffa* zou voeren; geevende hem eenig geld op de hand, onder voorwaarde van des anderendaags morgens vroeg te zullen vertrekken. Daar lagen noch vier andere *Saïken*, na *Damiaten* verordend, welke des avonds met de Landwind zeil maakten. Onze Capitein, zulks ziende, en tot *Damiaten* t' huis hoorende, maakte zich insgelyks gereed, en ſtuurde ons derhalven met zyne Sloep na het gehuurde Vaartuig, 't geen wy dicht onder d' oude Ruinen, benevens het Kaſteel, 't welk de Turken aldaar gebouwd hebben, vonden leggen. Straks wierd door eenige Turken, die 'er de wacht hielden, geroepen, dat wy ons van daar zouden maaken, met dreigementen, indien wy naderden, van 'er op in te branden; zulks dat wy genoodzaakt waren vruchteloos weder na onze *Saïke* te keeren, vermits wy bevonden met ondeugende menſchen te doen te hebben. Wy traden dan nochmaals binnen boord, en ſtaken onder zeil.

Ondertuſſchen was ik zeer ſwaarhoofdig, dewyl ik vreeſde, dat, met na *Damiaten* te gaan, de tyd my zou ontſchieten, om op het Paaſchfeeſt tot *Jeruſalem* te konnen weezen; weshalven ik twintig ryksdaalders tot een geſchenk aan den Capitein preſenteerde, indien hy my des morgens omtrent *Akri*, of waar hy begeerde, aan land wilde zetten: doch daar waaren, na hy voorwendde, verſcheidene redenen, waarom het niet kon geſchieden. Wy hadden een Zuiden wind, die ons den 29ſten. by bleef, doch met ſlappe koelte, ſwervende den geheelen dag voor het land van *Galilæa*, zonder den berg *Karmel* uit ons gezicht te verliezen, en paſſeerende *S. Jan d' Akri* en *Jaffa* verre van ons. Des nachts kreegen wy de wind gunſtig uit den Noord-Noord-Ooſten, doch met den dag weder ſtilte, en zagen nu drie der gemelde Saïken niet

meer, gelyk ook noch geen land, vermits het 'er zeer laag is. Een uur na den middag wierpen wy het anker voor den mond van *Damiaten*. 's Anderendaags, zynde de laatſte der maand Maart, met het krieken van den dagenraad, zagen wy het land van *Egypten*, leggende noch omtrent drie uuren Zee van daar, ter oorzaak der groote droogte die men 'er heeft.

Weinig na Zonnen opgang wierden wy met een *Germe*, zynde een open Vaartuig, bemand met vier â vyf Arabiers, van boord gehaald, om ons over de *Bogas*, of den mond van den *Nyl*, te brengen. Met dit Vaartuig wierden wy omtrent drie Italiaanſche mylen de Rivier opgevoerd, langs dewelke zeer veele *Saiken*, en andere Schepen, benevens malkander ten anker lagen.

Aan het Dorp alhier zag ik eenige Arabiſche Tenten opgeſlagen, verbeeld onder N°. 68; en moeſten wy overgaan in een kleinder Vaartuig, 't geen ons de Rivier opwaarts, na de Stad *Damiaten*, bracht, omtrent acht der genoemde mylen van daar gelegen.

Ten elf uuren traden wy te land, en wierden aanſtonds in de *Dogane*, of het Tolhuis, gebracht, om onze goederen te laaten bezichtigen. Doch, eer ik verder gaa, moet ik den Leezer het volgende voorval mededeelen. Wy traden, gelyk ik gezegt heb, uit onze *Zaïke* in een *Germe*, bemand met vier â vyf Arabiers. Onderwege zynde, begonden de Schurken, ziende dat wy Franken waren, yts kwaads te brouwen, en wilden ons zo terſtond de vracht, voor het overvoeren, doen betaalen. Ik bemerkte wel dat het geſchiedde, om dat wy niet zouden zien wat d' andere Paſſagiers betaalden, en wees hen, dat zy eerſt by die zouden gaan: doch, vermits wy malkanderen niet verſtonden, diende een zeker Chriſten, die d' Arabiſche en d' Italiaanſche taal redelyker wyze kon ſpreeken, ons tot Tolk. Deze ging twee of drie maal over en weêr, en bracht geſtadig het-zelve beſcheid. Ik liet

Komſt te Damiaten.

Vreemde ontmoeting met eenige Arabiers.

dan vragen, wat zy moeſten hebben. Den eiſch was, niet minder als een goude *Sequin*, bedraagende omtrent twee en een halve Ryksdaalder, voor ons beiden. 'k Weigerde zo veel te geeven; waar op een de ſtoutheid nam, van, na my toetreedende, met zyne hand te wyzen, dat indien ik niet wilde betaalen, hy de betaaling wel zou maaken te krygen, met my de rok van het lyf te haalen. Deze beeſtachtigheid maakte my het bloed warm. 'k Rukte de rok, daar ik myn geweer onder verborgen had, open; en, grypende met eenen een Hollandſch mes in de hand, waar af het lemmet omtrent twee palmen lang was, voerde ik hem te gemoet, dat hy my dat dan eerſt moeſt afnemen, benevens het ſchietgeweer 't geen hy daar onder zag, en dat wy dan noch eerſt een kansje om de rok zouden waagen. De ſchittering van 't ſtaal deed hem terſtond, met groote verbaaſdheid, te rug treeden; en niemand van allen had het hert meer, van zich omtrent my te vertoonen, als alleenlyk een wyl daar na, om met alle beleefdheid een accoord te maaken, 't geen op een Ryksdaalder voor ons beiden wierd getroffen: doch, vermits ik niet als goud had, deed ik hen eerſt het zilver geld, 't geen ik weêr moeſt hebben, aan my overgeeven, eer zy het goud in handen kreegen. De Paſſagiers zagen vreemd toe, en betoonden genoegſaam met hun gelaat, myne ſtoutmoedigheid te pryzen. Niet te min bevond ik in 't gevolg, dat ik noch ruim de helft te veel had gegeeven: want, wanneer zy de ronde, tot het ontfangen van de vracht, deeden, zag ik dat yder Perzoon maar omtrent tien ſtuyvers gaf. 'k Feilde niet van hier tegen in te leggen, doch kreeg tot antwoord, dat de Franken ryke lieden waaren, en derhalven altyd meer moeſten betaalen, als d'anderen. Maar wat deze rykdom belangd, indien ik anders de prys van te vooren had geweeten, zy zouden 'er zo breed niet mee geſtaan hebben: en had ik by den *Kady* willen klagtig

vallen

68

69

vallen; en 'er vier ryksdaalders aan te koſt hangen, gelyk my, aan land komende, door een Griekſchen Schipper van kennis wierd geraaden, d'Arabiers zouden 'er niet zonder een goed getal van ſtokſlagen, onder de voetzoolen, afgekomen hebben. Doch dewyl het accoord met beleeftheid was gemaakt, docht het my beſt die penningen te ſpaaren. Wyders, het gelaat, het opzicht, en de kleeding dezer Arabiers, wyzen genoegſaam uit, dat ze groote dieven en ſchurken zyn.

XXXIII. HOOFDSTUK.

Over-een-komſt van het Land van Egypten, omtrent Damiaten, met dat van Holland. Beſchryving van de Doode Zee, zelve en Damiaten gelegen. Vreemde geboorte van een Turk, der Valken hier te Lande, enz. Springen van een Schip in den Nyl, en een uitſteekend Boſch tuſſchen dezelve. Byzonderheden wegens deze Stad, de Doode Zoon geheeten. Stoutheid

De gewoonlyke tol voor onze perſoonen, bedraagende voor yder Vreemdeling een halve ryksdaalder, betaald hebbende, vervoegden wy ons ten huize van een Griekſchen Pater, om de vermoeidheid van de reis met eenige vrolykheid te verzetten. Deze berichtte ons, dat 'er een *Saïke* beneden aan de Rivier gereed lag, om na *Jaffa* te gaan, en drie Paters, willende na *Jeruſalem*, zich dien morgen reeds op dezelve ingeſcheept hadden. Ik bezag dan metter haaſt de Stad, en verzorgde my van de noodige voorraad tot die tocht: waar na met een Barkje de Rivier afgeroeid zynde, kwamen wy aan de *Saïke*, maakten verding met den Capitein, wegens de vracht, en verbleeven aldaar, op hoop van binnen een dag of twee te zullen vertrekken.

't Land doed zich hier, in het op en afvaaren van den *Nyl*, op, by na even als in *Holland*, met goede Weiden, en een menigte van Koebeeſten in de zelve; 't geen my zo vreemd, als aangenaam, voorkwam. De Rivier loopt zeer ſterk afwaarts, en heeft aan d'eén zyde, altemaal zand, allengskens opgeworpen, van de zelve gedaante, als het duinzand omtrent *Scheveling en*. Aan d'andere zyde, te weeten, de rechter, van *Damiaten* af komende, zynde de Landzyde, heeft men gelyk gezegt is, de ſchoonſte Lands-douwe die men kan wenſchen. Hier ziet men veelerhande ſoorten van vreemd Gevogelte; Arenden; zekere groote witte Vogels, die zeer fraay zyn, en zich te land en te water onthouden: gelyk ook een ſoort als Kievitten, doch wit om den hals, op den rug grauwachtig, en al het overige zwart; mitsgaders veelerley andere, die zich te water onthouden. Ik verſtond hier, dat op den 24ſten. Maart, 's namiddags ten twee uuren, niet ver van de plaats daar wy lagen, door het kooken van *Kaffee*, de brand in een Schip was geraakt; waar door het zelve, ſlaande de Vlam in het kruid, in de lucht was geſprongen, te gelyk met zeventig van de ophebbende Manſchap, zynde maar tien, die zich in tyds te water hadden begeeven, door middel van zwemmen behouden aan land geraakt. Den eerſten April waaren wy door de harde wind genoodzaakt aan boord te blyven. Den 2den. keerden wy weder met een Bark na *Damiaten*, alwaar wy de triumph zagen van twee Turkſche kinderen, welke door de Stad omgevoerd wierden, om beſneeden te worden. — Springen van een Schip in den Nyl.

Den zelven dag tekende ik, zittende op een huis, een fraay gezicht van het land, en den loop der Rivier de *Nyl*, verbeeld onder N°. 69.

Mare Morto, of de Doode Zee.

Vervolgens begaf ik my, in gezelſchap van de gemelde Paters, na *Mare Morto*, of de *Doode Zee*, twee Italiaanſche mylen ten Ooſten van *Damiaten* gelegen, en alzo genaamd, om dat ze allerwegen van het land omringd is, en geenen uitgang heeft. Mogelyk is dit een van die graften, of poelen, die Strabo in zyn zeſtiende boek, op de weg tuſſchen den berg Caſius, en de Colom van Pompejus, na Peluſium, of Damiaten plaatſt, wanneer hy zegt, *Aldaar is de weg na Peluſium, en Gerra, en de graft Chabrias geheeten, ende de Barathra, poelen, of meiren, welke de overvloejende Nyl maakt, zynde deze plaatſen van nature hol en poelachtig.* Van hier kan men in tweemaal vier-en-twinwig uuren overvaaren op *Tiena*, en wyders, over *Gaza*, binnen korten tyd te *Jeruſalem* komen; 't geen ik ook gedaan zou hebben: doch dewyl my gezegt wierd, dat'er in acht à tien dagen eerſt gelegentheid toe zou zyn, en dat ondertuſſchen het Paaſchfeeſt voorby ſtond te gaan, voedde ik my met de hoop, van noch te water na *Jaffa* te zullen geraaken.

Uitſtekend Boſch.

Tuſſchen *Damiaten* en de gemelde Zee, gaat men door een Boſch, 't geen zo vruchtbaar, vermaaklyk, en luſtig is, dat ik moet bekennen, nooit een diergelyk gezien te hebben, en ook niet geloof ooit te zullen zien. Ik vond 'er veele zwaare Oranje- en Citroen- gelyk ook verſcheidene ſoorten van Vygeboomen, en onder anderen eene, welke zy *Fico d'Adamo*, of *Adams Vygen* noemen. Deze zyn zeer groot en lang, gelyk ook de Bladeren, die zich ter lengte van een Vadem, en ter breedte van omtrent twee Palmen uitſtrekken. Noch is 'er een andere ſoort van dezelve naam, met ronde en zeer dikke Bladen. Aan deze hangen de Vygen, even als een bos Druiven, en zyn zo zoet van ſmaak als ſuiker. Van een darde ſoort, die dezelve naam voeren, zyn de Boomen byzonder groot, doch de bladeren klein, maar heel dicht op malkanderen, 't eenemaal verſcheiden van de geene, die men in *Italien* vind. Daar waſt ook veel Suiker-riet, mitsgaders een menigte van die boomen, welke de *Caſſia* voortbrengen, waar van ik de takken vol pypen zag hangen.

De Granaatboomen zyn 'er mede ontelbaar. Doch boven alle munten uit de Dadelboomen, die het gantſche Boſch vervullen.

Behalven al dat geboomte ziet men 'er ook noch verſcheidene kleinder ſoorten, als Karſſe- Pruime- en Abrikoozenboomen, enz. altemaal onder malkander, welke onregelmatigheid een aangenaame vertooning voor het gezicht beſchikt.

't Boſch zelve is Tuins-wyze verdeeld, na de maat dat'er yder een gedeelte van toebehoord; en zyn deze gedeeltens met kleine Watertjes, of Slooten, omvangen, en van malkander afgezonderd.

Wat deze *Doode Zee* belangt, zy is ongemeen Viſchryk, en leverd ook een ſoort als onze Kabeljauw, en van dezelve grootte. Wy koften'er een voor de waarde van omtrent acht ſtuyvers, en vonden ze heel goed van ſmaak. Paling en Aal, om te ſpreeken van de Viſch die met d'onze over een komt, is 'er mede in menigte. Wy bereidden ze op de wyze van Pan-aal, daar de boter, die hier, hoewel ongezouten, zeer goed is, ons heel wel toe te pas kwam. De Paters vonden ze ſmaakelyk, en aten 'er zo hertig af, als of men ettelyke liefhebbers van die ſpys, te *Sardam* aan Tafel had zien zitten.

't Gevogelte 't geen men hier heeft, behoeft voor de Viſch niet te wyken. 'k Zag'er, onder anderen, verſcheidene Pellikaanen aan den Oever zwemmen, en Ganzen, en andere ſoorten van Water-vogels, in zulk een menigte, dat ze ontelbaar waaren.

Hier werden ook des Winters veele *Hoenders van Damiaten*, gelyk men ze noemd, gevangen. Deze zyn byzonder ſchoon van koleur, hebbende den hals en borſt gelyk een Paauw, en vallen ruim zo kloek als Faizanten.

Gaarne

70

Gaarne had ik'er af willen koopen, doch kon 'er geene bekomen, vermits 'er dat Jaar zeer weinige gevangen waren; en die weinige, makende omtrent een getal van twintig, vond ik in handen van zekeren Jood, die ze bewaarde, om aan den Koning van *Vrankryk* gezonden te worden. Hy had order om 'er honderd te koopen, doch niet meer als deze twintig konnen krygen.

Alles, wat de Lands-douwe hier omtrent voortbrengd, is 'er in overvloed, en voor een geringe prys te bekomen, inzonderheid de Viſch, daar men naauwlyks weg mede weet: maar 't geen 'er van buiten gebracht moet worden, valt 'er in tegendeel zeer duur, voornamentlyk de Wynen, welke altemaal van *Cyprus* derwaarts worden gevoerd, gelyk ook hout, rozynen, enz.

Damiaten. Noopende de Stad *Damiaten*, die is heel ſlordig, en meerendeels ſlecht betimmerd; doch zeer volkryk, en een der voornaamſte Steden van gantſch *Egypten*. d'Arabiers noemen haar *Damiar*. Een Reiziger ontmoet 'er niets van belang, als ettelyke *Moſqueen* met fraaye Toorns. Buiten de Stad ziet men een hooge ruïne van een Toorn, welke eertyds tot een Vuur-baak voor de Schepen gediend zoude hebben, mitsgaders, niet verre van daar, noch een ronden Toorn: zynde dit het alles; 't geen ik daar Antyks heb gevonden, en in d'Afbeelding onder N°. 70. aangewezen; voerende de Vuur-baak de letter A. en de ronde Toorn de B. De *Nyl* heeft zynen loop nevens de Stad heen, en ſtrekt zich na de kant van *Kairo*. De voornaamſte handel te *Damiaten* word gedreven met Ryſt (die 'er rondom heen in grooten overvloed waſt, en door geheel Turkyen verzonden word) *Kaffee*, Linnen, en Vlas. Daar worden ook veelerley ſchoone Stoffen gemaakt. De regeering ſtaat aan een *Aga*, die 'er door den *Baſſa* van *Kairo* werd gezonden.

Terwyl ik hier tot *Damiaten* een langer verblyf, als my lief was, moeſt houden, ging ik den 3den. April om een zekeren Turk te bezien, die *Figljo Morto*, of de *Doode Zoon* wierd geheeten. De reden der benaminge was vreemd. Zyne Moeder, van hem ten uiterſten zwanger, kwam te ſterven, en wierd aanſtonds, volgens het gebruik dezer landen, voornamentlyk in Peſttyd, in een kelder, welke de gemelde Turk zelve noch tot zyne begraafplaats had, ter aarde beſteld. Des avonds, eenige uuren na dat de begraaving was geſchied, begind de Vader zich in te beelden, dat de Vrucht van zyn overleedene Vrouw mogelyk noch wel in het leven kon weezen. Hy doed het Graf dan openen; en in der daad de Vrouw was verloſt, en had uit een dood lighaam een levendigen Zoon ter Wereld gebracht. Anderen verhaalden, dat eenige Turken, daar omtrent weezende, het geſchrey van het Kind hadden gehoord, en derhalven het Graf geopend. Wat 'er eigentlyk van dit tweederley verhaal zy, weet ik niet: maar de Man, aan wien men den naam van den *Dooden Zoon* gaf, was, gelyk men my verzekerde, (want ik had het ongeluk van hem niet 't huis te vinden) noch by levenden lyve, en toen ter tyd in de zeſtig Jaaren oud, hebbende Kinds-kinderen, en geneerende zich met een droogiſtery. Vreemde geboorte van een Turk, de Doode Zoon geheeten.

Des anderen daags vervoegden wy ons wederom na onze *Saike*; en, wandelende langs de Rivier tot aan den Oever der Zee, zagen wy een zeer grooten Schildpad uit het water opkomen, dien wy, metter haaſt derwaarts geloopen, omkeerden, en met onze Sabels doodſloegen. Wy meenden hem mee na onze Bark te neemen, om de bovenhuid te bewaaren, en het Vleeſch, 't geen zeer goed is, tot ſpys te gebruiken: maar bevindende dat de ſchors door het hakken geſchonden was, lieten wy het een en het ander leggen. Schildpad gedood.

Hier omtrent zag ik ettelyke plaatſen landwaard in, die zich als Meyren vertoonden, in welke zich verſcheidene ſoorten van Water-vogels, by gantſche ſchoolen, onthielden.

Aan de rechter zyde, van buiten komende, hebben de Turken een Kaſteel, getekend met N°. 72. waar nevens twee groote Metaale ſtukken lagen, ſchietende het eene twee-en-zeſtig, en het ander tachtig pond yzer. Tegen over dit Kaſteel waren d'Arabiers bezig met twee Tenten op te ſlaan, van gedaante als N°. 71. aanwyſt.

Den 6den. hielden wy de Paaſch te Scheep, in gezelſchap der gemelde drie Paters, zynde den een een Florentyn, en de twee andere Spanjaarden, welke al vier-en-twintig dagen, voor onze komſt, op gelegentheid na *Jaffa* hadden gewacht, ten einde van daar na *Jeruſalem* te geraaken. Zy waren van de order van *S. Franciſcus*, en geen onhebbelyke lieden.

Den 8ſten. keerden wy weder na *Damiaten*, alzo zich noch geen kans tot ons vertrek opdeed. In de Stad gekomen, vervoegden wy ons met de Paters ten hunnen huize, daar zich noch vyf andere Paters, welke mede lang na hun vertrek op *Tripoli* gewacht hadden, bevonden. Zy deeden ons met groote beleefdheid by zich logeeren, houdende hier twee kamers tot hunnen dienſt, vermits veele van hen zich over deze Stad, na Jeruſalem, of elders, begeeven. Hier vermaakten wy ons drie à vier dagen met malkander, en gingen gemeenlyk na den eeten boven op het huis (want de huizen zyn 'er altemaal plat) zitten, of wandelen, neemende yts van d'overgebleevene ſpyze mede, 't geen wy voor ons neder leiden, om het plaizier te hebben, van het door de Valken, welke daar in menigte zyn, te zien wegneemen.

Stoute Valken.

Nooit heb ik ſtouter Vogelen gezien: want hoewel men 'er rondom heen zit, vallen zy 'er aanſtonds met de klaauwen op neer, en vliegen 'er mede op een der by-gelegene huizen, daar zy den roof met gemak gaan zitten opeeten: en, zo haaſt als het binnen is, komen ze zien, of 'er niet meer te haalen vald. Waar omtrent zy zo veel loosheid, als ſtoutheid, weeten te gebruiken.

Den 12den. gingen wy nochmaals de *Doode Zee* bezichtigen, verzeld door alle de Paters, die zich niet genoeg konden verwonderen over de fraayheid van het Boſch, alzo zy daar nooit geweeſt hadden. Wy namen toen een anderen weg, al zo vermaakelyk als de voorige.

Ondertuſſchen, dewyl ik nu de Paaſch voorby zach, nam ik het beſluit van *Egypten* in te trekken, 't geen ik voorgenomen had te doen, wanneer ik van *Jeruſalem* te rug gekomen zou zyn. 'k Maakte my dan gereed; en, vermits een der gemelde Paters, een Venetiaan van geboorte, mede na *Kairo* wilde, waren wy nu drie ſterk, en derhalven gezelſchap genoeg om den tyd niet verdrietig door te brengen.

XXXIV. HOOFD-

71

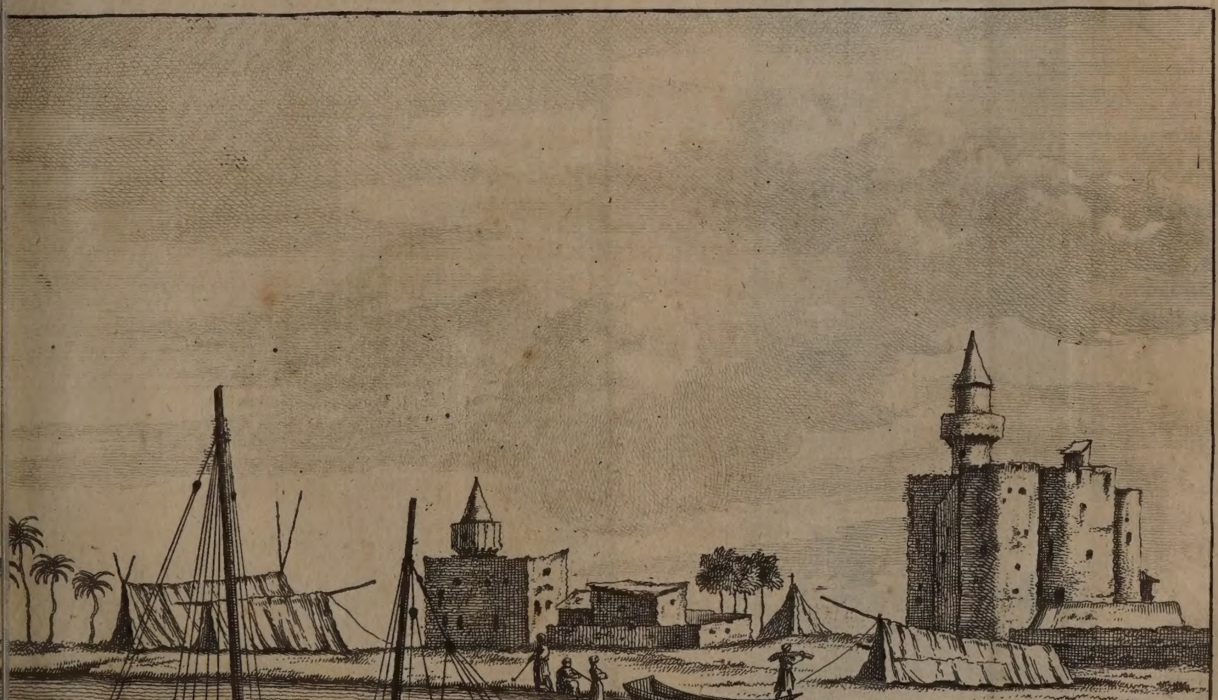

72

73

74

75

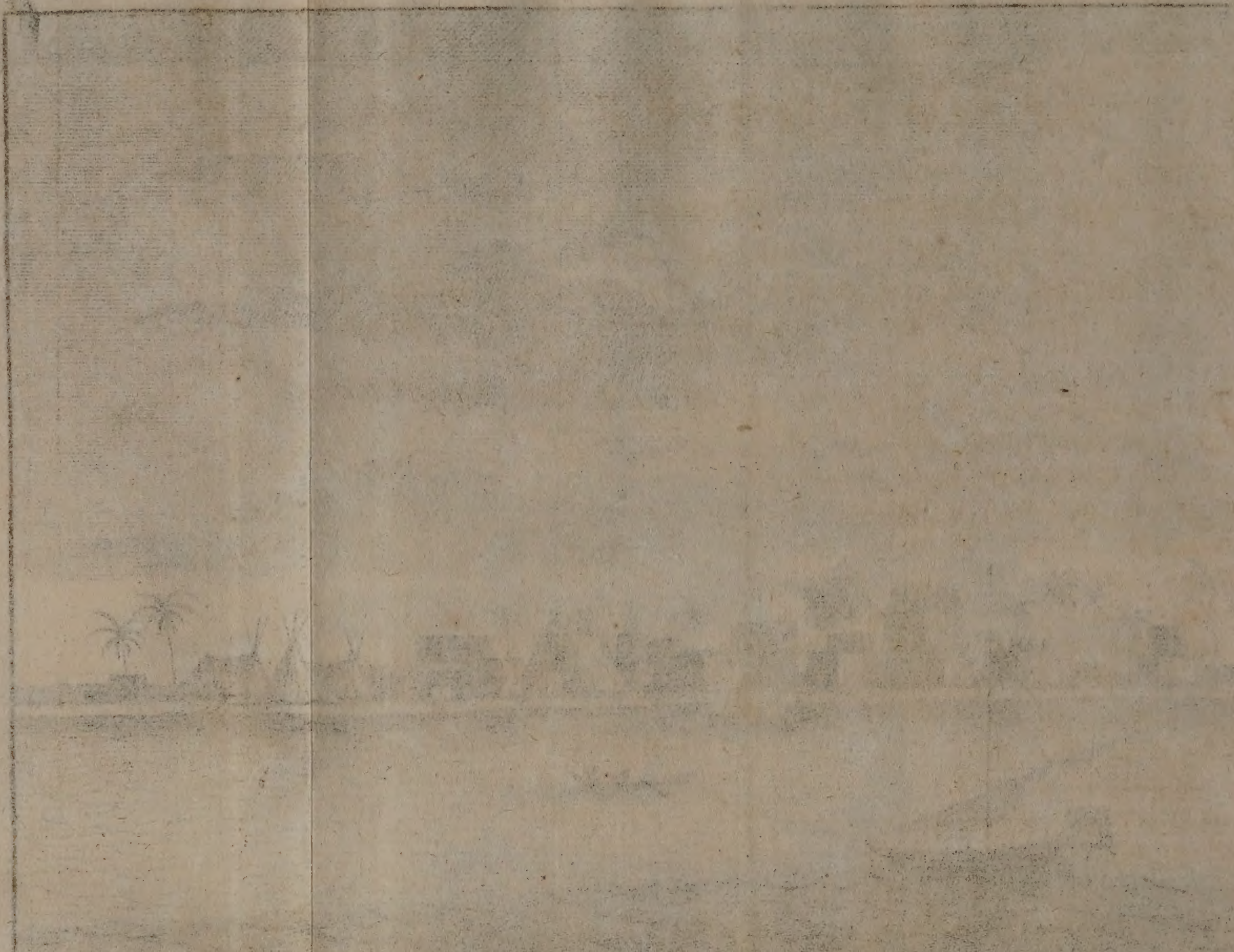

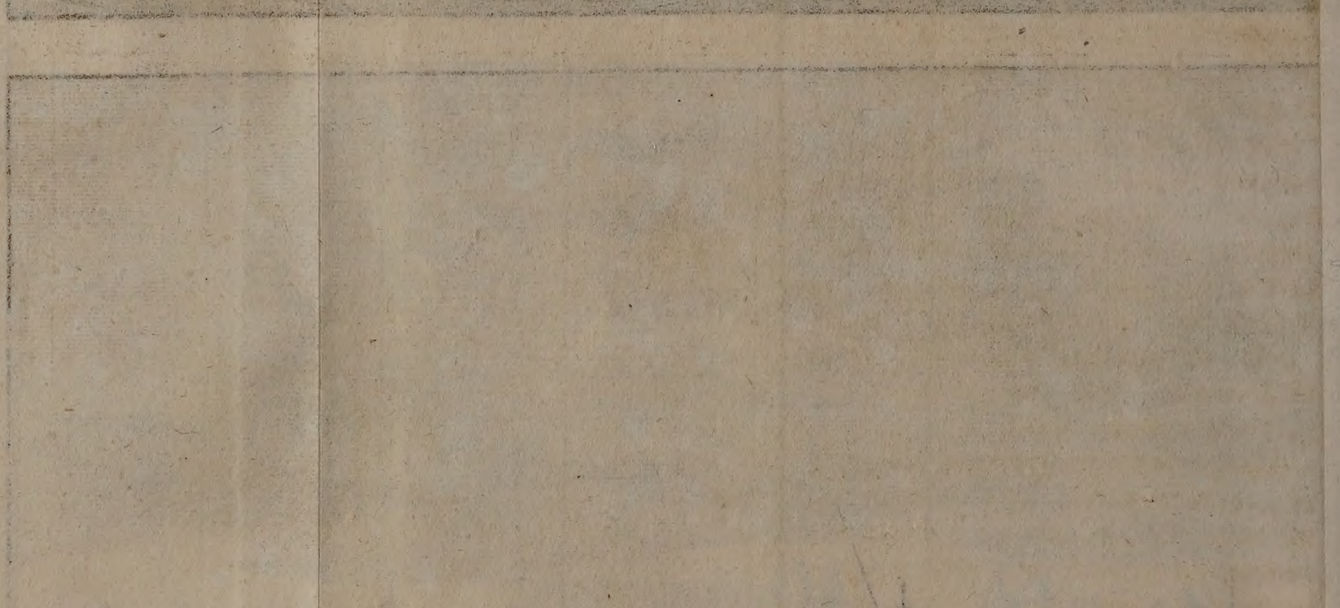

XXXIV HOOFDSTUK.

Vertrek van Damiaten. Menigte van Dorpen langs d'Oever van den Nyl. Wys van eeten van eenige Arabiſche Boeren. Steden tuſſchen Damiaten en Kairo. Menigvuldige Duifhuizen langs den Nyl. Komſt te Kairo. Logement by den Conſul aldaar genomen.

Zo haaſt als wy alle dingen tot onze reis gereed hadden, daar niet veel mee toegebracht wierd, huurden wy een Bark, die ons twee Italiaanſche Mylen de Rivier opbracht, daar wy overgingen in een *Germe* (een Egyptiſch Vaartuig, of het gemeene Vracht-ſchip) zynde toen den 13^den^. April 's morgens ten negen uuren. Straks lieten wy door het Scheeps-volk een kleine Tent, van dadeltakken en biezematten, opſlaan, om van d'andere Paſſagiers afgezonderd te weezen. Deze Vaartuigen vallen vry wat ongemakkelyk, want, zynde gantſch open, niet heel groot, en doorgaans wel gelaaden, kan men 'er zich naauwlyks roeren. Wy lagen hier tot des anderen daags morgens, vermits de wind ons niet dienen wilde, en, hoewel ze ons ook nu noch tegen was, vertrokken wy evenwel, omtrent ten zes uuren, wordende door tien of twaalf man met een lyn de Rivier opgetrokken, 't geen by tegenwind gebruikelyk is: doch, vermits de *Nyl* geweldig krom en bochtig loopt, kan men dikwils met alle winden zeilen.

Vertrek van Damiaten.

Langs den Oever van deze Rivier is het zeer vermaaklyk, door de menigte van Vlekken en Dorpen, nevens de welken men veele Tichelovens ziet. Het land is vlak, zonder geboomte, en allerwege met Ryſt bezaaid. De velden, daar dezelve op groeit, moeten geſtadig dras ſtaan, waarom het water met zekere Molens, door het middel van Oſſen, daar over heen werd gedreeven.

Omtrent den middag voeren wy voor by een Tak van den *Nyl*, die zich een groot ſtuk weegs in het land uitſtrekt, en namen ten vyf uuren onze verblyfplaats aan een Dorp. Den 15^den^. raakten wy, ter oorzaak dat den *Nyl* op verſcheydene plaatſen zeer ondiep is, ettelyke reizen op de droogtens vaſt, doch na weinig tyds weder los. Aldus voeren wy voor by negen à tien Dorpen, waar van 'er een verbeeld word onder N°. 73. een tweede onder N°. 74. en een darde onder N°. 75. paſſeerden voor Zonnen ondergang de Stad *Manſoura*, by de welke het gemelde laatſte Dorp gelegen is, en vervolgden onzen weg tot des nachts ten elf uuren, van plaats tot plaats tuſſchen Dorpen door: want dezelve leggen gemeenlyk vlak tegen over malkander.

Menigte van Dorpen langs d'Oever van den Nyl.

Den 16^den^. vorderden wy zeer weinig, alzo wy het meeſte gedeelte van den dag, vermits de wind ons tegen was, ſtil lagen. Thans zagen wy vyf à zes Arabiſche Boeren hun middagmaal, aan de kant van de Rivier, houden. Zy zaten op den grond neder, en hadden in het midden een groote houte bak ſtaan, gevuld met melk. Hier ſchepte yder, in plaats van lepels te gebruiken, met het hol van de hand uit, en, hebbende dezelve aan den mond gebracht, ſlurpten zy de melk binnen. Dit deed my betrachten de voorzienigheid der Natuur, die den menſchen gegeeven heeft, waar mede zy zich, by gebrek van andere dingen, konnen behelpen; zonder dat zy, gelyk *Diogenes*, toevlucht tot houte nappen behoeven te neemen. 'k Verwonderde my echter over deze manier van eeten; doch verſtond naderhand, dat d'armoede, welke zich van vreemde middelen weet te bedienen, het geringer ſoort van lieden hier te lande, die geleerd heeft.

Wys van eeten van eenige Arabiſche Boeren.

Den

Den 17^den^. was de wind ons wat gunſtiger, weshalven wy de zeilen tot omtrent middernacht, wanneer wy zeſtig Dorpen hadden gepaſſeerd, lieten byſtaan.

Den 18^den^, voor Zonnen opgang wierd de reis weder voortgezet; en des namiddags, omtrent drie uuren, zagen wy duidelyk de drie *Pyramiden*. Twee uuren laater voeren wy voor by den anderen Tak van den Nyl, die aan de rechter zyde, ten Noord-Ooſten van *Roſette*, loopt, en vyftien Italiaanſche mylen van *Kairo* werd gerekend. Op den avond hadden wy weder vyf-en-veertig Dorpen gepaſſeerd, behalven die wy in den donker hadden voorby gezeild, en kwamen ten tien uuren te *Boulak*, zynde een fraay lang Vlek, gelegen aan d'Ooſtzyde van den Nyl, en de Haven van *Kairo*, alzo de Stad zelve wel een half uur landwaart in gelegen is. Hier ſliepen wy des nachts in de Bark.

Boulak.

Steden tuſſchen Damiaten en Kairo.

Tuſſchen *Damiaten* en *Kairo* heeft men de volgende Steden: *Manſoura*, een redelyk groote Stad, gelegen aan de Ooſtzyde van den *Nyl*. *Semenut*, mede tamelyk groot, aan de Weſtzyde. (Deze Stad is driehoekig, en ſtrekt zich met den voet aan de Rivier. Alle de vaartuigen, welke na *Kairo* gaan, zyn gehouden hier aan te leggen, om 'er een zekere tol te betalen.) En *Mitgannir*, mede een Stad van redelyke grootte, aan de Ooſtkant der Rivier, voorzien met een ſchoone *Baſar*, of Markt, en verſcheidene fraaye Huizen. Hier tegen over legt een groot Dorp, *Sitfe* genaamd. Wat de Dorpen belangd, die zyn 'er, gelyk uit het bovenſtaande wel af te meeten is, zeer menigvuldig, en leggen meeſtendeel recht tegen over malkander, ſtrekkende zich, met een plaizierig verſchiet, langs beide de Oevers heen.

Menigte van Duivenhuizen langs de Nyl.

Men ziet hier ook, de gantſche Rivier langs, van *Damiaten* tot aan *Kairo*, ongelooflyk veel Duivenhuizen, van aarde gemaakt, en boven ſpits toeloopende. Deze zyn van binnen rondom met aarde pannen bezet, daar de Duiven, die 'er, door de groote menigte, uitſteekend goedkoop zyn, hunne neſten in maaken.

Den 19^den^. 's morgens betaalden wy yder een Ryksdaalder (zynde een recht, 't geen de *Franken*, als zy d'eerſte maal te *Kairo* komen, moeten geeven) en namen Ezels, om ons na de gemelde Stad te voeren. Deze Ezels zyn heel klein, doch loopen zulken ſneedigen tel, dat men 'er zich over moet verwonderen. Van *Boulak* tot aan *Kairo* ryd men door een groote Vlakte, van een goed half uur lang, byzonder aangenaam door de menigte van Palm en andere boomen. Deze weg is heel vermaaklyk, ter oorzaak van de veelheid des volks, 't geen men daar geſtadig ziet paſſeeren.

Komt te Kairo.

Door de Poort van *Kairo* gereeden, kwamen wy voor eerſt aan een zeer groote plaats, wel zo lang als breed, daar koorn opwaſt, 't geen als toen gewonnen wierd. Deze plaats is als een vyver, zynde met een hoogte van aarde omvangen, en loopt alle jaaren, met het opklimmen van den *Nyl*, vol water, wanneer 'er ook by wylen wel viſch in gevangen word. Rondom dezelve loopt de weg, waar langs zich zeer fraaye en groote Huizen vertoonen, onder welker boogen men op verſcheidene plaatſen doorgaat, even als te *Bolonje* in *Italien*.

Wy begaven ons aan het Convent van de Paters der order van *S. Franciſcus*, waar uit ik verſtond, dat den Heer *Baptiſta Tarelli*, Conſul der Republycq van *Venetien*, ook weinige dagen geleden, door den *Baſſa* van *Kairo*, tot Conſul der Engelſche en Hollandſche Natien was aangenomen. 'k Oordeelde het dan van myne plicht, dien Heer aanſtonds te gaan bezoeken.

Logement by den Conſul genomen.

Wy wierden met byzondere beleeftheid ontfangen, en moeſten hem belooven, dat wy huisveſting by hem zouden komen neemen, hoewel wy ons woord al in het Kloofter, aan den Pater-Præſident hadden gegeeven, zynde dan ons reis-tuig van daar overgebracht (niet

zonder

zonder baarblykelyke moeyelykheid der Paters, welke ons liever in hun gezelſchap hadden gehouden) vervoegden wy ons ten huize van myn Heer den Conſul.

Hier vond ik gantſch onverwacht noch een Lands-man, mede geboortig uit den Haag, *Adriaan Bierbeek* geheeten, gehuiſveſt. Hy was een Goudſmit, en den 12den. Maart met onze Schepen t' *Alexandrien* gekomen.

Onder alle de Chriſtenen, die zich in deze groote en vermaarde Stad bevonden, waaren wy de drie eenigen die de Nederduitſche taal ſpraken, zynde alle drie Hollanders, en in den Haag gebooren, daar wy malkanders geſlachten heel wel hadden gekend. Doch niet lang bleef ons gezelſchap, hoewel ſwak genoeg, zo ſterk: want den 24ſten. April, en derhalven vyf dagen na onze komſt tot *Kairo*, verliet ons myn Reis-broeder, Rogier van Cleef (jegenwoordig zich op het Loo onthoudende, in dienſt van zyne Britanniſche Majeſteit, als Fontein-maaker) daar ik mede uit *Smirna* was vertrokken, en begaf zich na *Cyprus*, alwaar hy eenige zaaken te verrichten had. Zynde al yts merkwaardigs, dat drie Reis-broeders, en alle Haagenaars, aldaar malkanderen zo onverwacht ontmoet hebbende, jegenwoordig zich wederom gezond in 't Vaderland bevinden, en in haar geboorte-plaats vriendſchap mogen onderhouden.

XXXV. HOOFDSTUK.

Tocht na Matarea. Huys van Joſeph en Maria aldaar. Huys van den Grooten Heer. Huys van Sultan Gori. Mondgeſprek met twee Agaas. Gelegenheid en andere byzonderheden van Oud Kairo, en Koornſchueren van Joſeph. Schoone waterleyding om het water naar het Kaſteel van Kairo te voeren.

Den Auteur krygt een lichte ziekte.

Eenige dagen naar het vertrek van myn Reys-broeder, te weten in het begin der maand Mey, terwyl ik my nu gereed maakte, om de fraijigheden in en omtrent de Stad *Kairo* te bezichtigen, wierd ik geheel ſchielyk door een Koorts aangetaſt, die my noodzaakte myn voornemen voor alſtoen te ſtaaken. Straks nam ik toevlugt tot myn gewoonlyk genees-middel, van in duſdanige gelegentheden te vaſten; ofte, met een ſobere manier van leven, niet te nuttigen als een weinig vleeſchnat. 'k Bevond 'er my zo wel by, dat, hebbende my 5. a 6. dagen warm en ſtil te bedde gehouden, ik weder op de been geraakte, en in 't korte zo fris en gezond wierd als oyt te voren. Ik hervatte dan myn voornemen, huerde ten dien eynde eenige Ezels, en vervolgde myn reize, verzeld door den Drogeman, en een Janitzer van myn Heer den Conſul, op den 25. der gemelde maand na *Matarea*, een vlek, of Dorp, twee groote uuren ten Ooſten van Kairo gelegen.

Trekt na Matarea.

Alhier gelooft men dat Joſeph en Maria, eerſt in Egypten gekomen, hun verblyfplaats hielden, volgens het bevel 't geene hun door den Engel gegeven wierd, *Vlied in Egypten, ende weeſt aldaar, tot dat ik het u zeggen zal.* Math. 2: 13. *Op dat vervuld werde, 't geen door den Propheet geſprooken is, uit Egypten hebbe ik mynen Zoone geroepen.* Vers 15. Vergeleken met Hoſ. 11: 1. Ook toont men 'er noch het Huys, waar in zy zich onthouden zouden hebben, en is het zelve een vierkantig vertrek, met ſteenen bevloerd, en met een vierkante Fonteyn, of waterput, voorzien. Eenige maaken ook gewag van een zeker venſtertje, op de wyze van een kasje, waar op *Chriſtus* zoude hebben gelegen, als Maria zyne doeken waſchte; de Chriſtene Prieſters plagten 'er by wylen de Miſſe op te doen; tegenwoordig is het toegemetſelt, doch de plaats noch kennelyk; de Fonteyn is omvangen met een ſoort van een hek, gemaakt van ſekere ruitswyze latten over malkanderen leggende. 't Huysje doed zich van buyten op als een boere Stal, gelyk op N°. 76. te zien is, en binnen vertoond het zich als N°. 77. uitwyſt. 't Water der gemelde Fonteyn heeft zynen loop door een daar aan gelegen Thuyn, en word door middel van twee Oſſen, die een rad daar om drayen, waar aan aarde kannen gebonden zyn, welke het water ſcheppen, na boven gebragt. Eenige willen dat dit water onder de aarde uit den Nyl, doch andere dat het uit een Bron voortkomt; 't laatſte gevoelen is wel het ſchynbaarſte, eensdeels om dat de plaats verre van den Nyl af gelegen is, anderdeels om dat, volgens het getuygenis der ingezetenen, wanneer het water van den Nyl op het alleronzuyverſt is, dit egter altyd even klaar blyft, en noyt waſt of afneemt, gelyk de Nyl Jaarlyks gewoon is te doen; ook ſchynd de naam der plaats zelfs te kennen te willen geven dat het een Bron is. Want *Matarea* komt van *Matarug*, en dit woord beteekend zo veel als *friſch water.* De Mahometaanen willen dat het zyne oorſpronk heeft uit de Put *Biriſſimſin*, zynde een miraculeus water van hunnen Propheet *Mahomet.*

Huys van Joſeph en Maria aldaar.

76

77

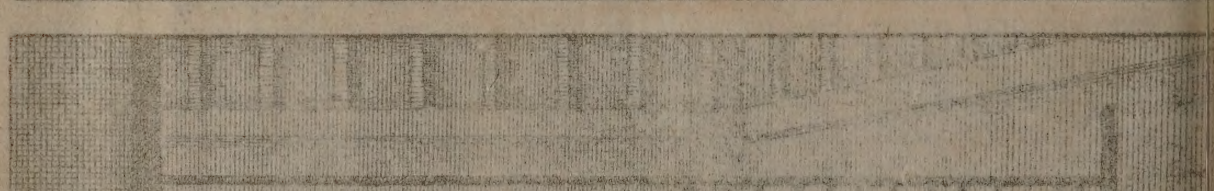

Deze Bron is te *Mechor*, 't geene omtrent veertig dag-reyzens, met de Karavaane, van *Kairo* werd gereekend.

Hier nevens, in een Thuyn, legt noch een groot ſtuk van een boom, die men zegt aldaar geſtaan te hebben ten tyde der komſte van *Joſeph* en *Maria*; van dezelve zyn menigvuldige verdichtſelen verhaald en geſchreven; eenige zeggen dat *Maria* by gelegentheid daar op willende ruſten; de boom zich opende, als om haar een gemaklyker ruſtplaats aan te wyzen; anderen, dat hy zich nederboog om den *Heere Chriſtus* eerbiedigheid te betoonen, gelyk veele der Ouden gemeent hebben, dat de boomen van *Hermopolis* in Egypten omtrent de Goden deden. Van den gemelden Boom neemt yder Reyziger gemeenlyk een ſtukje hout mede, 't geene den meeſter van den Thuyn een groote winſt aanbrengt; ik volgde het voorbeeld der anderen, en maakte der ook een brokje af te bekomen, doch meer uit curieusheid, als om dat ik 'er yts anders aan toeſchreef. Het hout is zeer hard, maar egter heel licht en ſponſieus. Andere hebben 'er af verhaald, dat de Maagd *Maria* met haren Zoon *Jeſus* voor by dezen Boom gaande, en ziende dat zy van eenige mannen vervolgd wierd, de Boom (die zy zeggen een wilde Vygeboom, of Pharans Vygeboom te zyn geweeſt) zich opende, en, met terſtond den ingang weder toe te ſluyten, een ſchuilplaats aan den Zaligmaaker, en zyne Moeder verleende, tot dat de quaadwillige voor by waaren gegaan, wanneer zy zich weder opende, en aldus zou zy open zyn gebleven, en vrucht hebben gedragen, tot aan den Jare 1656. wanneer het ſtuk, 't geene zich van de Stam afgeſcheyden had, verbrooken wierd. Mogelyk zal dit het ſtuk zyn, 't geene aan de Reyzigers vertoond werd.

Buyten dit vlek, in een veld, ſtaat nog een ſchoone *Obeliſcus*, of Naald, over eynde, doch deze heb ik zelfs niet gezien, maar na ik my van anderen heb laten onderrigten, moet ze ontrent van de zelfde gedaante wezen, als de geene, die ik te Alexandrien heb getekend.

Verſcheyde Puyn-hoopen welke men hier om heen noch ziet (onder anderen ook een byzondere groote vierkante ſteen, die wel licht tot de Voet-ſtal van een ſteene Kolomme gediend zal hebben) hebben aan eenigen reden gegeven, om te gelooven dat 'er een Stad heeft geſtaan. In dit veld zegd men dat *Sultan Soliman* zich met zyn Leger onthield, wanneer hy ſlag leverde aan *Sultan Kajed-bey*, laatſten *Konink der Mamalukken*.

In het wederkeeren ging ik een fraay Huys van den *Grooten Heer* bezichtigen, bewoond door twee zyner *Agaas*, zynde den een, eene heel zwarte, en den andere een geele, of halve Moor, zy hadden beyde lange Jaaren in het Serrail te Conſtantinopolen gediend, en waaren tot de bewaaringe van des *Keizers* Vrouwen gebruykt geweeſt. Deze Heeren uit mynen Janitzer verſtaan hebbende, dat 'er een vreemdeling van Conſtantinopolen gekomen, en in hun huys was, deden my door den zelven verzoeken, dat ik hen voor myn vertrek wilde komen ſpreeken. 'k Liet zeggen dat ik aanſtonds by hen zoude komen. Want ik was bezig met uit een Toorntje, ſtaande boven op dit Huys, een ander prachtig gebouw, nevens het zelve gelegen, af te teekenen, verbeeld met N°. 78. Men zegt dat het opgerecht is door *Sultan Gori*. Huys van den Grooten Heer. Huys van Sultan Gori.

De afteekening voltoyt zynde vervoegde ik my ter plaatſe, daar zig de gemelde *Agaas* onthielden, welke my met zonderlinge beleefdheid ontfingen, en verzogten dat ik benevens hen op de Sofa wilde gaan zitten. Straks wierd my Tabak en Kaffeé aangeboden, gevolgd door verſcheyde ſoorten van Confituuren en andere lekkernyen, by de Turken gebruykelyk. En, om my te meerder eer en vermaak aan te doen, lieten zy eenige ſpeelders in de kamer komen, welke, door met de vingeren op ronde Trommeltjes te tikken, een geeſtig geluyd wiſten te maaken, 't geene zy nu en dan, wanneer zy Mons. geſprek met twee Agaas.

met ſpeelen ophielden, met zekere gezangen vervingen.

De zwartſte Aga, die een zeer vernuftig man ſcheen te zyn, deed my door den Droogeman, ſtaande beneden de Sopha, zeggen, dat het byzonder fraay was 't geene de ſpeelders zongen: ik antwoorde, dat ik 'er my van verzeekerd hield, dewyle het zulke braave Heeren kon behaagen, doch dat ik, tot myn leet wezen, het geluk niet had van het te konnen verſtaan. Zy begonden te lacchen, en vöerden my te gemoet, dat zy geloofden het moeylykſte voor een Reyziger in een vreemd land te zyn, de taal niet te verſtaan; en, vallende wyders van d'eene redenen op de andere, deeden zy my verſcheyde vragen, zo wegens myn Vaderland, als andere Landen en Steeden, die ik bezien had, en voornamentlyk hoe my Conſtantinopolen beviel, en of ik wel oyt een diergelyke Stad hadde gezien? Ik zeide, dat het my wonderlyk was voorgekomen, en ſprak-'er wyders van, zo als ik oordeelde dat het hen beſt zoude behagen. Om kort te gaan, wy ſcheydden groote vrienden, met toewenſchinge van alle voorſpoed in myne verdere reyzen, en behoudene wederkomſt in myn Vaderland.

Oud Kairo. Omtrent *Oud Kairo* gekomen zynde, reden wy voor by verſcheyde van die vrywillige Vrouws-perzoonen, welke alhier, ontrent eenige ſteenhoopen, of onder de ſchaduwe van een boom, zitten, verwachtende hun fortuyn van den een of den anderen liefhebber, waar mede zy zich niet ſchaamen, in 't gezigt der geenen die daar voor by komen, de ſnoodſte geylheden te bedryven. Ik had alvorens hier van hooren ſpreeken, en hield my vernoegd, met 'er de waarheid van ondervonden te hebben, zonder nader kenniſſe met haar te maaken: 't welk ook nooit veilig voor een Chriſten zoude zyn, wyl het alle Mahometaanſche zyn.

Oud Kairo is ontrent een half uur van de jegenwoordige Stad *Kairo* gelegen, na de Ooſt-zyde des Nyls, by 't vlak, tegen over de plaats daar *Memphis* geſtaan heeft, naar welkers verwoeſting het de Hoofd-Stad van *Egipten* wierd, zynde ook na dezelve de oudſte Stad van dit Land. De Arabiers noemen ze *Mazer*, na *Mazer* of *Miſraim*, gelyk zy by de Hebreen geheeten word, na den Zoon van *Cham*, en Zoons-zoon van *Noach*, die ze zoude hebben doen ſtichten. Zy was eertyds zeer pragtig, en groot, maar gelyk de gelegentheden van tyden merkelyke veranderinge toebrengen, legt ze tegenwoordig ten meerendeele verwoeſt, en vertoont weynige overblyfzelen meer van hare voorige grootheid.

De Egyptiſche Chriſtenen hebben 'er drie Kerken, die van S^t. Barbara, die van S^t. Joris, en die van S^t. Sergius.

Deze eerſte is de Kerk der *Kophten*, en de voornaamſte van allen; onder dezelve heeft men een ſoort van een Kapel, heel diep en duiſter, deze is wel eer een kleyn Huysje of grotte geweeſt, welke *Joſeph* en *Maria* een wyl tyds tot woonplaats verſtrekt zoude hebben. Men ziet 'er noch een brok van een balk (ter plaatſe daar eenige kleyne Pilaaren het gewelf van den grooten Altaar onderſteunen) die men my zeide dat uit Noachs Ark gekomen was, ſteekende maar even buyten de muur. Yder Reiziger tracht 'er gemeenlyk een ſtukje hout af te bekomen, te meer, dewyl men zegt, dat deze balk de zoldering van het huysje der heilige Maagd zou hebben helpen onderſteunen. Ik bevond dit hout zo hard en vaſt, dat ik groote moeyte had met 'er een brokje af te ſnyden.

De Kerk van S^t. Joris, is hoog, en redelyk wel gebouwd. De Grieken roemen, dat zy noch een arm van dien Heilig bewaaren. Men ziet hier een dikke Pilaar, daar een yzere keten aan geklonken is, welke zy zeggen van S^t. Joris te wezen, en begaaft met de kragt, van de geenen, die hun verſtand verlooren hebben, wanneer ze daar aan gebonden worden, weder te regt te konnen brengen. Deze Kerk behoord aan het Klooſter, 't geen door Griekſe Nonnen bewoont werd, 't welk zeer oud, tame-

78

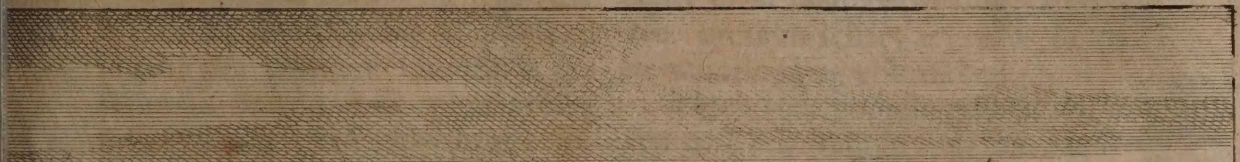

79

tamelyk wel geſticht, en byzonder hoog is, hebbende boven op een vlakte, van waar men ettelyke mylen ver kan zien.

Koornſchueren van Joſeph.

Vervolgens ging ik de Koornſchueren van *Joſeph*, by d'Arabiers *il Scioni* genaamd, bezichtigen. De ingezetenen zeggen, by overleveringe, dat *Joſeph*, wetende dat de hongersnood op handen was, dezelve deed ſtichten, en 'er het Koorn van alle wegen in brengen; 't geen 'er ook noch tegenwoordig, tot het onderhouden der *Krygs-benden*, in bewaard word. Zy zyn heel groot, en met een ouwerwetſe muur omringt, wyders in verſcheydene vertrekken afgedeeld, en boven open, dewyle men in Egipten voor den regen niet zeer bekommerd behoeft te wezen.

Men ziet hier ook noch veele fraaye ruïnen, zo van Tempels, als andere machtige gebouwen, en onder dezelve, die van een, 't welk men zegt drie honderd en tachtig kamers te hebben gehad, van dewelken hier en daar noch eenige ten deelen in wezen zyn.

Schoone waterleyding.

Ontrent *Oud Kairo*, dicht aan den Nyl, is een waterleyding, aan welkers begin een grooten Thoorn is gebouwd, waar aan de waterleyding met zyn begin vaſt gehecht is, gelyk aan de linker zyde van den Thoorn, die op N°. 79. verbeeld is, kan gezien werden. Deze brengd, over drie honderd en zeventien boogen, het water in het Kaſteel van Kairo. Dezelve is ongemeen hoog, en heeft een opgang langs veertig breede en gemaklyke trappen. Boven gekomen, ziet men verſcheyde Raden, welke met Oſſen omgedrayd worden. Om dezelve loopt een touw, daar ettelyke aarde kannen aanhangen, die het water ſcheppen, en geſtadig in een groote bak uitſtorten, waar uit het vervolgens, door middel van een kleyne goot, vyf à zes treeden van daar, in de waterleyding vliet, en alzo naar het Kaſteel gevoerd word. Echter ſtrekt zich de waterleyding zelve niet tot aan het Kaſteel, maar alleenlyk tot aan *Caraffoe*, alwaar de grond op een evengelyke hoogte ontmoetende, ſtort zy haar water in een onderaardſche graft, die het wyders tot in de ſtal van den Baſſa brengt, daar het zich ontlaſt in een bak, en uit deze word telkens zo veel gehaald, als men tot gebruyk van nooden heeft. Het is een gevaarte van ongemeene lengte; want yder boog heeft de wydte van veertien voeten en een half, en de plaats tuſſchen elke twee boogen kan ruym acht voeten uitmaaken. Van deze waterleyding werd dit ſpreukje onder de Turken en Arabiers verteld. Zeker magtig en ryk Heer, alles 't geene hy had aan den opbouw van dezelve te koſte gehangen hebbende, en geen geld meer uit de gemeente wetende te trekken, wierd hy te rade, zich aan een hunner *Heiligen* te rigten, om te vragen op wat manier hy zyn begonnen werk zou konnen voltoyen? Den *Heilig*, ziende den yver van den Mahometaan, deed hem aanwyzing van een zeer grooten ſchat, en aldus wierd de waterleyding voltrokken.

Byzonderheden nopende de Ezels dryvers.

'k Heb hier vooren gezegd dat ik eenige Ezels huurde, om na *Matarea* te gaan; deze worden van Arabiers of Mooren verhuurd, welke geſtadig nevens dezelve heen gaan, en, gelyk die dieren uit de natuur vry leuy vallen, prikkelen zy ze nu en dan van agteren in de billen, ten welken einde zy altyd van een ſtok met een yzere punt voorzien zyn. Behalven dezen dienſt, heeft men 'er noch dit af, dat ze U, al rydende, zo men 'er genegentheid toe heeft, van een pyp tabak verzorgen. Hunne pypen zyn van ried, zo lang als de geheelen Ezel, en hebben aan het eind een aarde ketel, die men 'er kan afnemen en aanſteeken.

XXXVI. HOOFDSTUK.

Togt na de Pyramiden, oorſpronk der Fabel van Charon. Beſchryving der groote Pyramide. Aanmerkingen over dezelve. Beſchryvinge van de Sphynx, en byzonderheden nopende de Sphyngen. &c.

Na dat ik *Matarea* en *Oud Kairo* gezien had, maakte ik my aanſtonds gereed, om ook de Pyramiden te gaan bezichtigen, ik beſprak dan drie Janitzers, den Drogeman, en eenige Arabiers met hunne Ezels, die zich tegens des anderen daags morgens voor den dageraad gereed moeſten houden: maar den Heer Conſul, aan wien ik myn voornemen des avonds bekend maakte, en die my geſtadig overtuygende teekenen van zyne beleefdheid en genegentheid betoonde, my gezegt hebbende, dat, indien ik het een dag wilde uitſtellen, hy zelve met zyn gantſche huysgezin my zoude verzellen, wierd de tocht tot zo lang geſtaakt. Niet weinig was ik verheugd, dat my een zo ſchoone gelegentheid voorquam. Want in der daad de Arabiers maken 'er de wegen geweldig onveylig, en niet lang voor myne komſt te *Kairo* had zeker Heer, die mede by myn Heer den Conſul gehuysveſt was geweeſt, het ongeluk gehad, van omtrent de Pyramiden, benevens de geenen die by hem waaren, tot op hunne onderklederen geplonderd te zyn. Daar wierden dan zo veel Ezels beſprooken, als 'er tot de tocht van nooden waren, en wy vertrokken den 27ſten. Mey met het krieken van den dageraad, zynde omtrent dertig Perzoonen ſterk, en myn Heer den Conſul alleen te Paard.

Tocht na de Pyramiden.

De weg wierd voor by *Oud Kairo* genomen, en, zynde vervolgens aan den *Nyl*, ter plaatſe daar men overvaart, gekomen, liet 'er den Heer Conſul zyn Paard, om zich aan den anderen Oever mede van een Ezel te bedienen. Ik moet by deze gelegentheid hier invoegen, dat het onwaar is, dat men te *Kairo* niet te Paard mag ryden, gelyk eenige geſchreven hebben; maar het is 'er niet zeer gebruykelyk, en hier uit zal men zich mogelyk hebben ingebeeld, dat 'er een verbod was.

Gelyk men hier vreemde dingen weet te toonen ('t zy dat het 'er waarlyk zodanig mee gelegen zy, of niet) wierd my van den Oever de plaats aangewezen, daar *Moſes* door de Dochter van den *Konink Pharao* uit het water zoude getrokken zyn, welke ik uit curieusheid afteekende, gelyk ze zich vertoond onder N°. 82. zynde eigentlyk maar een Inhammetje, of Kreek van den Nyl.

De overvoering geſchiedde met een groote ſchuyt, welke, door middel van een touw, aan den anderen Oever wierd gepalmd, op dezelve wys, als men by ons de ponten met een touw gewoonlyk overhaald.

't Gevoelen is aldaar, dat die vermaarde Schipper *Charon* hier ter plaatſe zynen dienſt waargenomen zoude hebben: want de Beeken van den Nyl meent men dat aan de oude Egyptenaren ſtoffe hebben gegeven, om de Fabelen van de Helſche vloeden te verdigten, daar *Charon* de Zielen, na dat ze uit de Lichaamen geſcheyden waaren, overzette. Die nauwkeurig over dit land hebben geſchreven, meenen dat de Fabel daar uit ſpruyt, dat de Lichaamen hier aan den anderen Oever wierden overgebracht, om in, of omtrent de *Pyramiden* begraven te werden.

Oorſpronk der Fabel van Charon.

Zo haaſt wy aan den anderen Oever te lande waren getreden, reden wy door een vlak en effen land (daar veele Safraan - bloemen ſtonden) na de kant van de Pyramiden, paſſeerende verſcheyde Dorpen, waar omtrent veel te ſchieten vald, inzonderheid op Duyven, van welke gelegentheid wy ons by wylen bedien-

80

81

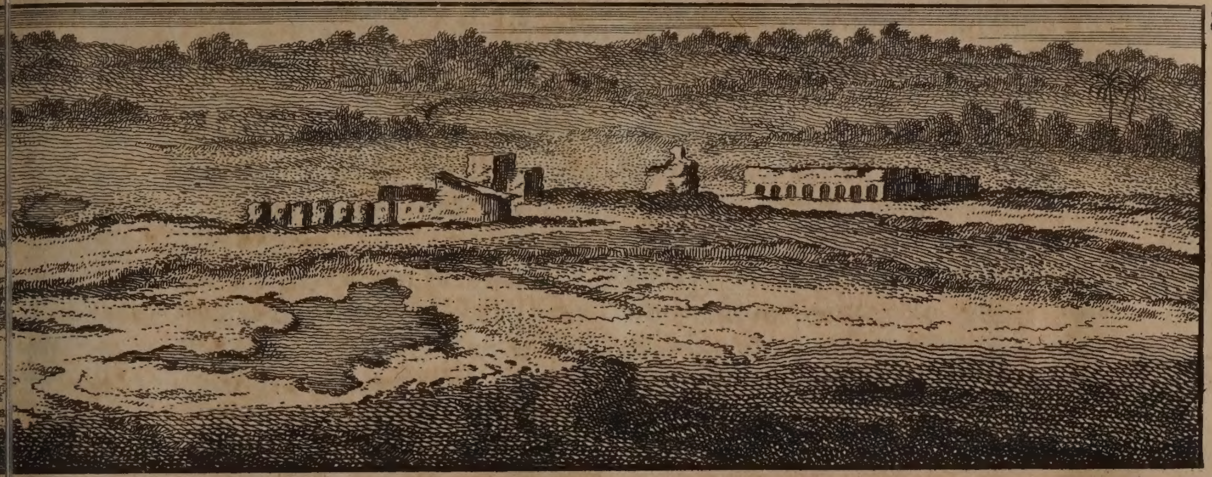

82

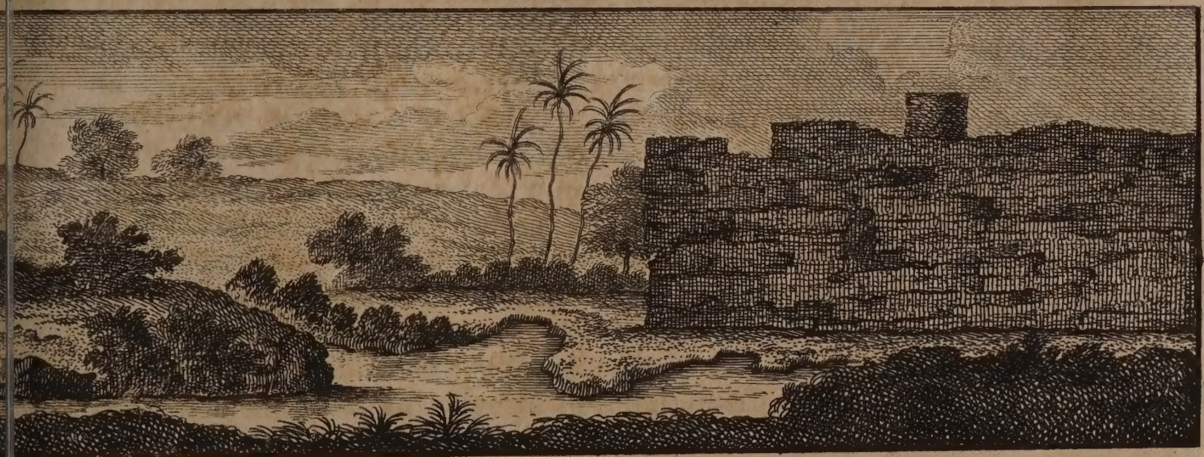

83

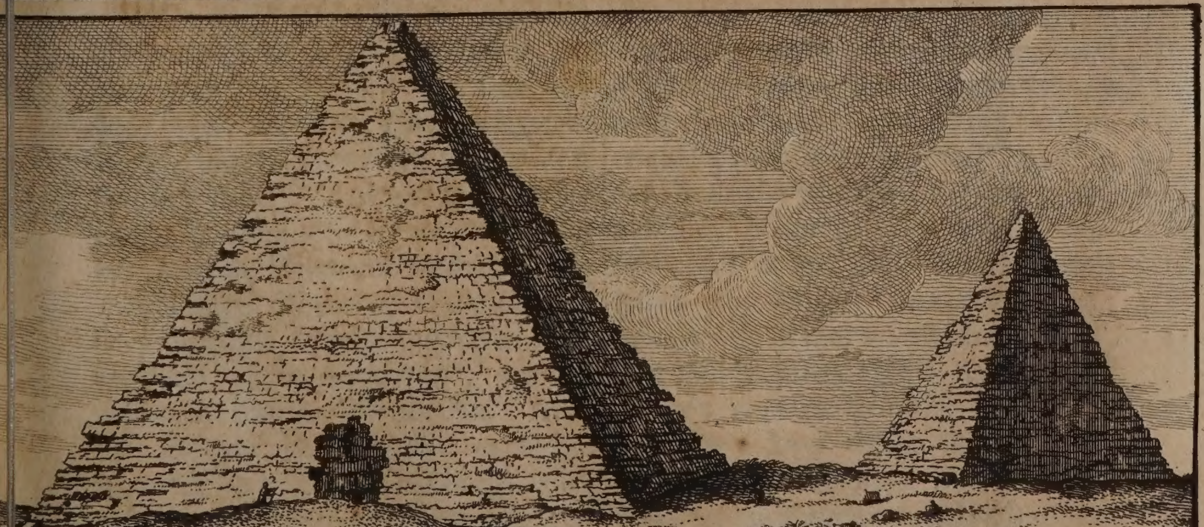

dienden, als hebbende ettelyke vuurroers mede genomen. Na dat wy aldus derde half uur hadden gereden, kwamen wy aan de Pyramiden, by de Arabiers *Dgebel Pharaon*, en by de Turken *Pharaon daglary*, dat 's te zeggen de Bergen van *Pharao*, geheeten.

Zy vertoonen zich van verre als van kleyne ſteenen gebouwd, ter oorzaake dat men 'er altyd verder af is, als men zich inbeeld, doch nader by gekomen zynde, bevind men 't eenemaal het tegendeel. 't Getal der zelver werd gemeenlyk op drie geſtelt, hoe wel 'er een vierde is, maar deze, heel kleyn zynde, werd niet gereekend. Zy ſtaan in een zeer onvruchtbaare zandige vlakte, daar het gezicht zich zonder eenige verhindering wyd en zyd kan uitſtrekken.

Beſchryvinge der grootſte Pyramide.

Ik zal alleenlyk van de grootſte, als de aanmerkelykſte, ſpreeken, want vermids de twee anderen (waar van de kloekſte echter niet veel voor de geene, die de grootſte geacht werd, gelyk ze ook in der daad is, hoewel 'er eenige aan ſchynen te twyffelen, behoeft te wyken) geſlooten zyn, en dat men 'er niet op kan klimmen, vald 'er niet veel van te zeggen.

Wy deeden vooreerſt, om dezelve van binnen te bezichtigen, door eenige Arabiers het zand, waar mede den ingang geſtopt was, uitgraven: want het word 'er door de wind geduurig zodanig aangedreven, dat men niet, als het bovenſte gedeelte, van de opening kan zien, gelyk de afbeelding op N°. 83. uitwyſt.

Zelfs moet men ook, eer men aan de gemelde ingang kan komen, op een heuvel klimmen, die zich aan deze zyde tegen de *Pyramide* gezet heeft, en ongetwyfeld gegroeid is van het zand, 't geene niet verder voort konnende, ter oorzaak dat het door de Pyramide wederhouden word, zich aldaar op malkanderen heeft gepakt. Dezen ingang is, van beneden af te reekenen, op de zeſtiende trap na 't Noorden. Men wil zeggen dat dezelve eertyds, wanneer het lyk 'er ingebragt was, geſlooten wierd met een grooten ſteen, uitdrukkelyk daar toe gehouwen, die 'er zo net in paſte, dat men hem van de andere ſteenen niet kon onderſcheyden; doch een *Baſſa* deed hem van daar voeren, op dat men 'er geen gelegentheid uit mogt opvatten, om de *Pyramide* te ſluyten.

Den ingang is vierkantig, en behoud dezelve hoogte en breedte van het begin tot het eynde, zynde de hoogte omtrent vierde halve voet, en de breedte een weinig minder. De ſteen die 'er zich dwars over heen ſtrekt, is byzonder groot, bereykende de lengte van by de twaalf, en de breedte van over de acht voeten. Deze gang, door dewelke men al bukkende heen gaat, loopt allengskens nederwaarts ter lengte van tuſſchen de zes-en-zeven-en-zeventig voeten. Na dat men ten einde van dezelve gekomen is, ontmoet men een andere dergelyke gang, die zich wat opwaarts ſtrekt, zynde van dezelve breedte, doch van zo weinig hoogte, voornamentlyk ter plaatſe daar de twee gangen tegen malkanderen ſteuyten, dat men zich op den buyk moet nederleggen, en 'er, met de handen voor uit, doorkruypen, hebbende ondertuſſchen in d'eene een brandende kaars, daar men zich in deze naare duyſternis mee verligt. Alle die met my hier door kwamen, brak het zweet van bebenauwdheid uit, hoewel wy, eer wy in de Pyramide gingen, uitdrukkelyk onze boven klederen ten dien einde hadden uitgetrokken: ik zoude derhalven ymand die wat lyvig is, niet raaden zich aldaar te waagen, want de tengere hebben het 'er quaad genoeg. Deze gang zeggen eenige over de honderd voeten lang te zyn, en de ſteenen, die het gewelf maaken, tuſſchen de vyf-en-twintig en dertig palmen. Voor my, ik moet bekennen, dat ik ze, in het doorkruypen gelyk een ſlang, hoe wel ik een brandende kaars in de hand had, niet heb konnen zien, ter oorzaak van de zwaare ſtof die ons by na verſtikte; ook dacht ik maar hoe ik 'er beſt door zou geraaken; en bevond nu dat ze geen ongelyk hadden, die

die my by na onoverwinnelyke zwaarigheden hadden voorgeſteld. De meeſten van ons gezelſchap waaren buyten gebleven, en twee of drie der geenen die ons wilden volgen, en 'er al op den buyk inzaten, keerden uit angſt weder te rug. 'k Geloof evenwel dat men hier dezelve hoogte zou vinden, als in den ingang der Pyramide, indien de Arabiers de moeyte wilden neemen van het zand, het geen 'er door de wind ingedreven word, weg te ruymen. De lucht is hier geweldig bang, en verſmachtende, dewyl men 'er, ter oorzaak dat 'er niet de minſte opening is, by na geen andere intrekt, als die men zelve uit-ademt.

Aan het begin dezer gang, die zich opwaarts ſtrekt, ontmoet men, ter rechter hand, een groot gat, daar men een ſtuk weegs met een gebogen lichaam in kan kruypen, en over al dezelve wydte vind, doch eindelyk ſteuyt, weshalven men gelooft, dat het nooit tot een gang gedient heeft, maar door lankheid van tyd aldus uitgegeten zal wezen. Door deze gemelde engte heen gewrongen zynde, vind men een vertrek, daar wy wat in konden ruſten, houdende ondertuſſchen yder zyn licht voorzichtig brandende: wy hadden ook een vuurſlag mede genomen, of onze kaarſſen door eenig toeval mogten uitgaan. Aan het einde der gemelde opwaarts gaande gang, ontmoet men twee andere gangen (een laage met de vlakke grond gelyk, en een die zich opwaarts ſtrekt) en aan den ingang der eerſte een put, welke lootrecht na beneden loopt, gelyk de geene getuygen die 'er in geweeſt zyn. In die put neder te daalen dacht my ongeraaden; maar na 't getuigenis van anderen, heeft men zeven-en-zeſtig voeten van boven na beneden te reekenen, in deze put, een vierkantig venſter, waar door men in een grotte komt, welke in den berg hier ter plaatſe, niet van levende ſteen, maar gelyk van dryfzand, 't geene zeer vaſt tegen malkanderen aan zit, uitgehold is, en zig in de lengte van 't Ooſten na 't Weſten ſtrekt. Vyftien voeten laager, en derhalven twee-en-tachtig voeten van boven, vind men een gang in de Rots gehouwen, hebbende in de breedte twee voeten en een derde deel, en in de hoogte twee voeten en een half, en lopende honderd en drie-en-twintig voeten zeer ſchuyns nederwaarts, waar na ze vol zand, en vuyligheid van vleer-muyzen is; immers zo werd verhaald dat het gevonden is by een Schots Edelman, daar de *Heer Thevenot*, in zyne reys beſchryving van ſpreekt. Voor my, gelyk gezegd is, ik had geen luſt om 'er de proef van te nemen: mogelyk is deze put gemaakt om 'er de Lichaamen, welke in hoolen, die onder de Pyramiden zyn, gezet wierden, langs af te laaten.

Langs de eerſte der gemelde twee gangen, te weten de laage, welke Horizontaal, of met de vlakke grond gelyk is, en drie voeten en drie duymen in 't vierkant heeft, komt men in een kamer, lang achttien, en breed twaalf voeten, welkers gewelf zich boogswyze vertoond. Dicht by deze kamer, doch op een hooger plaats, willen eenige dat noch een venſter zoude wezen, waar door men in andere gangen zoude konnen komen, doch ik heb het, ter oorzaak der hoogte, niet konnen onderzoeken.

Uit deze Horizontaale gang, welke ter regter hand gelegen is, weder te rug gekomen zynde, treed men ter ſlinker hand in de tweede gang, welke zes voeten en vier duymen in de breedte heeft, en aldus ter lengte van honderd twee-en-zeſtig voeten opwaarts gaat. Ter weder zyden, langs de muur, ſtrekt zich een ſteene bank, van twee en een halve voet hoog, en tamelyk breed, daar men zich in het opklimmen aan vaſt houd, waar toe ook niet weinig helpen de gaten, welke van tree tot tree, doch zonder ordre of netheid, in de grond zyn gehouwen, om 'er de voeten in te zetten, onzeker is 't door wie zy gemaakt zyn. Die de Pyramiden gaan bezichtigen, hebben 'er hen dank voor te weten, want zonder deze gaten waar 't onmogelyk boven te geraaken; en men diend noch al

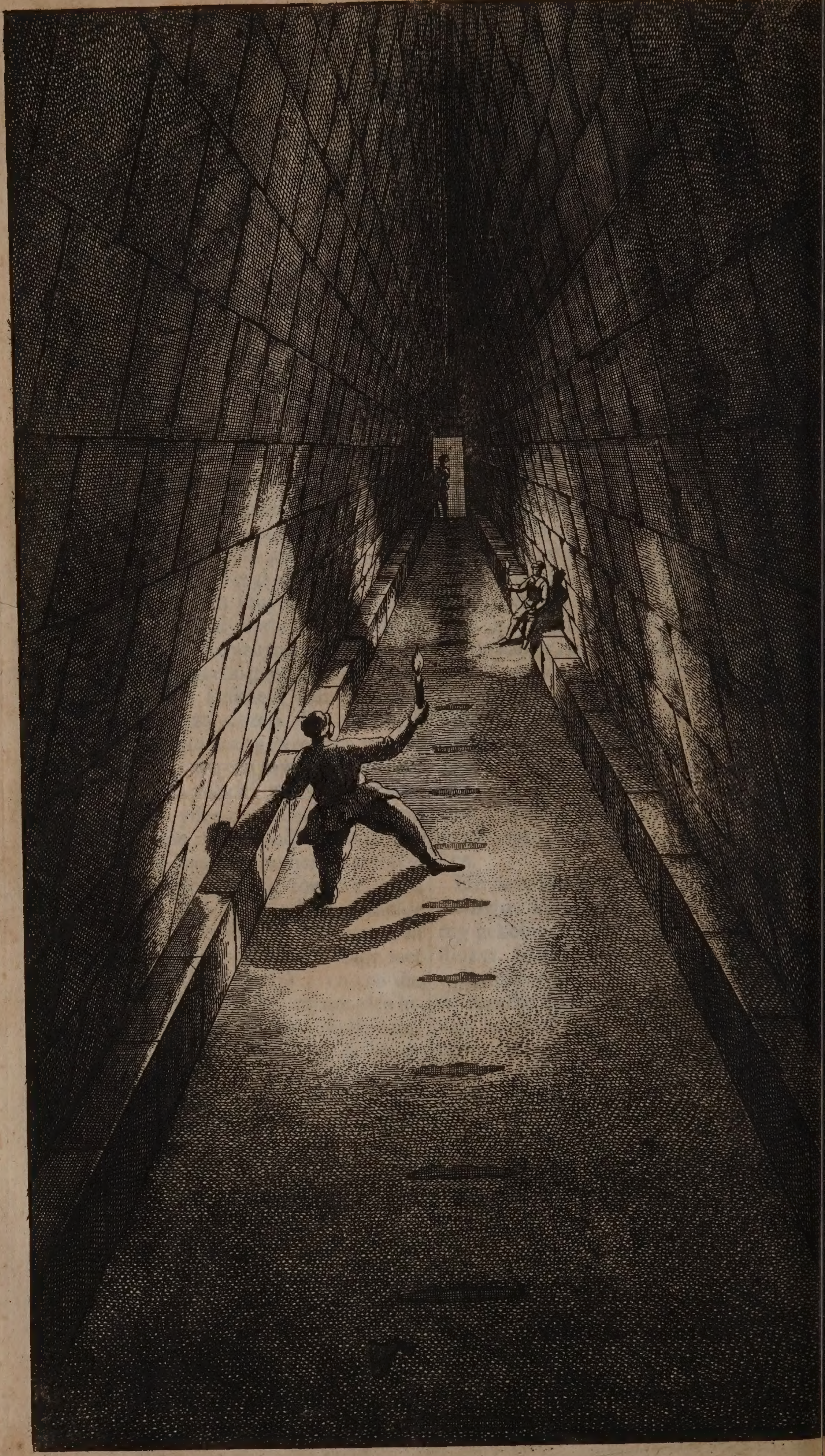

fris en ſterk te zyn, om, met behulp van dezelven, en de bank 'er op te konnen klauteren, als hebbende maar eene hand tot zyn volkomen gebruyk, en d'andere van nooden om de kaars, of toorts in te houden. Voeg hier by dat men genoodzaakt is vry wyde ſchreden te maaken, als zynde de gaten wel zes palmen van malkanderen af. Deze opgang, die men niet zonder verwondering kan aanſchouwen, mag wel voor het voornaamſte der Pyramiden gehouden werden: want de ſteenen, die de muuren maaken, zyn zo glad als een ſpiegel, en zo net aan malkanderen gevoegd, dat het maar een eenige ſteen ſchynd te wezen; 't zelve kan men ook van die grond zeggen: 't gewelfte is hier heel hoog, en zo groots, dat het beter verbeeld, als beſchreeven kan worden: ik teekende het derhalven af, gelyk op N°. 84. te zien is, terwyl myn Landsman, *Adriaan van Rierbeek*, daar ik hier voor van geſprooken heb, ter rechter zyde op de bank zat te ruſten, en eenige van ons gezelſchap alreede, met hunne toortſen, boven in de kamer der begravinge waaren gekomen, waar door ik dan bequamelyk het gantſche gewelf kon beſchouwen. Ik weet niet, dat ooit ymand voor my deze afbeelding gegeven heeft, en ik durf my vleyen, dat de geheele wereld my 'er dank voor zal weten.

Ten einde van deze gang, komt men in de gemelde kamer, welke vry groot en ruym is, als hebbende twee-en-dertig Rynlandſche voeten in de lengte, zeſtien in de breedte, en negentien in de hoogte. 't Gewelf is plat, en beſtaat uit negen ſteenen, waar van de zeven middenſte yder vier voeten breed, en zeſtien lang zyn; de twee andere, die aan de einden leggen, gelyken my niet meer als twee voeten breedte te hebben, doch de andere helft van yder ruſt op de muur; deze ſteenen leggen altemaal dwars over de breedte van de kamer.

Aan het einde van dezelve ziet men een ledig graf, gantſch en al uit een eenige ſteen gehouwen, die, wanneer men 'er op ſlaat, een klank van zich geeft als een klok, de breedte van dit Graf is drie voet en een duym, de hoogte drie voet en vier duym, en de lengte zeven voeten en twee duymen: de ſteen, daar het van gemaakt is, heeft over de vyf duymen in de dikte, is geweldig hard, van gedaante als de Porphyrſteen, en geſlepen, zynde zeer ſchoon; ook zyn de wanden der kamer met dit ſoort van ſteen bekleed. Het Graf ſtaat bloot, zonder overdekzel, of beſchutſel; 't zy dat het gebrooken zy, of nooyt overdekt is geweeſt; dewyl de *Koning*, gelyk de Ingezetenen zeggen, die deze Pyramide heeft doen ſtichten, daar nooyt in begraven is. Volgens het gemeen gevoelen, zoude het gemaakt zyn, voor dien *Pharao*, die door Gods toelaating, met zyn gantſche leger, zo als hy de Kinderen *Iſraëls*, toenmaals des *Heeren* uitverkooren volk, vervolgde, in het Roode Meir verdronk.

Eer wy opgeklommen waaren, was my gezegd, dat ter rechterhand van deze kamer, zo als men daar in kwam, een gat was, door 't welk men in een ander vertrek konde komen, en van daar noch in een andere gang. Ik zocht dan, wanneer ik in de kamer gekomen was, na dat gat, en vond het, zonder veel moeite, en liet my, na dat ik, met myn licht, gemerkt had, dat het niet boven vyf of zes voeten diep was, daar in nederdaalen, en vond niet anders, als een kleene vierkante plaats, zo vol vledermuizen, dat dezelve my om 't gezicht heen en weder zwierden, tot verbaazens toe, zulks dat ik moeite had, met myn licht brandende te houden. Waarom ik dan myne vrienden, die in de Graf-kamer waaren, toeriep, dat zy haar licht doch wel zouden bewaaren, terwyl ik, met alle naauwkeurigheid rondom voelende, en ziende, wel twintig of dertig neſten van vledermuizen vond, maar geene opening die elders heen konde leiden.

Aldus van binnen de kamer der Graf-ſtede wel bezien hebbende,

ſchikten wy ons, om dezelfde weg, die wy opgegaan waaren, wederom af te gaan, zoekende ſlechts om wederom dezelve weg te vinden, 't geen ons geen moeite gaf; wy klommen dan by de bank, met wyde ſchreden, wederom af, en vonden werks genoeg, om onze voeten vaſt te zetten ter linker zyde, en ter rechter de glibberigheid der ſteenen, met het ſteunen der hand op de bank, te vermyden. Want, waaren wy eens aan 't glyden geraakt, wy zouden zeer ongemaklyk beneden gekomen zyn. Dus geraakten wy wederom tot de grond, en in die vertrekken, welke in 't opgaan beſchreven zyn. Terwyl nu myn curieusheid my dreef, om te zien of'er ook noch andere vertrekken waaren, zocht ik gints en herwaarts, en ontmoette van dezelve noch een, 't welk groot en vierkant was, en zeer hoog van verdieping; doch de grond vol puin zynde, en een onlydelyke ſtank in dezelve vernomen werdende, wierd ik genoodzaakt ylings wederom te rug te keeren, en de gang te zoeken, waar door wy op den buik gekroopen waaren.

Ondertuſſchen waaren een of twee van myn gezelſchap hier door geraakt, na welke ik zullende doorkruipen, met die geenen die my volgden, bleef ik in dit gat ſteeken, zonder my herwaarts of derwaarts te konnen bewegen. Doch tot alle geluk was dit aan het einde van het gat, en konden die geenen, die voor my daar door geraakt waaren my bereiken, dewelke my dan by de handen gevat hebbende, trokken my by de armen daar door, waar door die geenen, die my volgden wat meerder ruimte vonden, en geraakten 'er alzoo mede door. Aldus vorderden wy langs dezelfde opening, die wy ingekomen waaren, wederom na buiten, en waaren blyde, van onze curieusheid in dezen voldaan te hebben.

Naauwlyks hier uit gekomen zynde, ſliknat van 't zweet, ('t welk ons de benauwdheid, en arbeid, terwyl wy op den buik, met eenen arm, en de knien, moeſten kruipen, en met de andere hand de kaars vaſt houden, 't geen zeer ongemaklyk viel, aan alle kanten had doen uitberſten) en ontoonbaar bevuild, door het ſtof, 't welk, zich onder 't zweet vermengd hebbende, over al aankleefde, zaagen ons de Heer Conſul, met het overige gezelſchap, niet uit komen, of zy berſteden van lacchen, over de gedaante die wy vertoonden, en konden zich niet bedaaren.

Doch den Heer Conſul liet ons, op dat wy niet koud zouden werden, en bevangen door het zweet, geen lange ruſt; ons raadende aanſtonds na boven te klimmen, indien onze begeerte noch mocht ſtrekken, om de Pyramide van boven te zien. Gelyk wy dan ook beſt vonden zonder draalen voort te gaan.

Wy begaaven ons dan van buiten na de hoogte, en klommen, na ſomwylen een weinig aadem gehaald te hebben, tot omtrent ter halver hoogte, alwaar wy, aan een der hoeken, te weten tuſſchen 't Ooſten en 't Noorden, zynde de plaats daar men 't bekwaamſt kan opklimmen, een vierkantig kamertje vonden, daar niets in te zien is, en 't welk alleenlyk diend om'er wat in te ruſten, 't geen men wel van nooden heeft. Want dit klauteren geſchied niet zonder groote moeyte.

Boven gekomen zynde vind men een fraaye vlakte, van waar men een ſchoon gezicht heeft over de Stad *Kairo*, en d'omleggende landen. Ik teekende hier van boven het gezicht van de zeven Pyramiden, dewelke omtrent zeven uuren van hier werden gerekend, ziende aan de linker zyde de Zee, als N°. 80. verbeeld is. Als mede noch een ander gezicht, om aan te wyzen, hoedanig zich het Land vertoond, en dat'er omtrent deze Pyramiden differente brokken van andere gebouwen, Rotzen, en grotten te vinden zyn, gelyk de Printverbeeldinge op N°. 81. aanwyſt.

Deze bovenvlakte, welke, van beneden aan te zien, ſcherp toe ſchynd te lopen, is van tien of twaalf groote ſteenen, en heeft aan elke zyde, zynde vlak vierkant, tuſſchen

de

de zeſtien en zeventien voeten. Eenige dezer ſteenen zyn wat verbroken, en de voornaamſte van allen, daar de meeſte naamen, der geenen die de moeyten hebben genomen, van tot boven op te klimmen, op ſtonden, was, ik weet niet door welke baldadigheid, door eenige Franſche reyzigers van boven neder gearbeid, zulks dat 'er nu weinige naamen meer te vinden waaren. Ik ſneed ook den mynen op een der gemelde ſteenen.

Nu ſtelden wy ons, om van deze Pyramide, die wy met veel moeite opgeklommen waaren, buitenwaarts wederom af te klimmen. Want de ſteenen zyn in de bouwing zo op malkanderen geplaatſt, dat 'er van elke ſteen, of elke laag ſteenen, eer 'er wederom een andere opleggende laag gevonden werd, zo veel ſpatie overig gebleven is, dat men daar op ſtaan kan, of ten minſten de voeten veſten, om op en af te klimmen, als by trappen: welke ik, in het af klimmen, tellende, bevond ik derzelver getal te zyn twee honderd en tien, zommige van vier, andere van vyf, en andere van zes palmen hoog, en eenige twee, en andere drie palmen breed, waar uit men lichtelyk kan af meeten, hoe moeyelyk dit opklimmen moet vallen. In der daad, men moet zomtyds met handen, voeten en knien te gelyk arbeyden, en is genoodzaakt nu en dan wat te ruſten. Ondertuſſchen vald het af klimmen noch moeyelyker als het opklimmen, en wanneer men van de hoogte na beneden ziet, ryzen de hairen te berge. Ik klom derhalven behendig achterwaarts af, en keek nergens na, als hoe ik de voeten beſt vaſt zoude zetten.

Eindelyk, met groote moeyte, en geen minder angſt, weder beneden gekomen zynde, ging ik van den eenen hoek tot den ander, te weeten van vooren, en telde drie honderd goede ſchreden. Toen gaf ik een touw, 't geen ik ten dien einde mede genomen had, aan twee Arabiers, en liet hen den afſtand der gemelde hoeken van malkanderen meeten, dien zy bevonden honderd en acht-en-twintig vademen te bedragen, welke zeven honderd en vier Ryn-landſche voeten maaken.

Den ingang is niet recht in 't midden, zynde de zyde na 't Weſten ontrent zeſtig voeten breeder, als die na 't Ooſten, gelyk 'er van getuygd werd, want ik heb het verſuymd te meeten.

Thans ſtuurde ik dezelve Arabiers nochmaals na boven, om ook de maat van de hoogte te nemen, welke honderd en twaalf vademen wierd bevonden, mede van vooren. Deze vademen, yder op vyf en een halve Ryn-landſe voet gereekend, maaken zes honderd en zeſtien voeten. Zulks dat zich deze Pyramide alsdoen vertoonde, aan den voet, zo verre die boven 't zand konde gemeten werden, acht-en-tachtig voeten breeder als de hoogte bevonden wierd; na welke metinge dan het middelpunt der Pyramide zoude moeten weezen, op drie honderd en twee-en-vyftig voeten.

Zie hier nu, hoe het met de waarheid over een kan komen, 't geene eenige zeggen, namentlyk dat een pyl van den top der Pyramide geſchooten, nooyt de benedenſte trappen kan bereyken: want een gemeene arm ſchiet wel ter verte van duyzend voeten; en ik heb 'er onder de Turken en Arabiers gezien, die zo handig met de boog wiſten om te gaan, dat de pylen over de twaalf honderd voeten ver vloogen.

De Noorder-zyde van dit gevaarte, is veel meer geſchonden, dan de andere zyden, ter oorzaak dat ze veel meer door de Noorde-wind, die aan andere oorden droog, maar in Egypten vochtig is, gebeukt word.

Tweede Pyramide.

Wat de tweede Pyramide belangt, die konden wy maar van buyten bezichtigen, als hebbende noch in noch opgang; want zy is, gelyk hier voren gezegd is, geſlooten, en heeft geene trappen, om by op te klimmen. Van verre ſchynd deze Pyramide, als ſtaande op een hooger grond, grooter dan de eerſte te zyn, maar dicht daar by gekomen

men zynde, beſpeurt men het tegendeel. Zy is mede vierkantig; maar hoe breed die eigentlyk in 't vierkant zy, heb ik niet afgemeeten, en kan het dienvolgens niet verzekeren. Of de *Heer Thevenot* die zelfs gemeeten heeft, is my onbekend; maar hy zegt, dat dezelve begrypt, aan elke zyde, zes honderd een-en-dertig voeten, loopende wyders, met een ſpitſe kruyn, zo ſcherp toe, dat 'er, na alle oogſchynelykheid, geen eenig man op zoude konnen ſtaan. De Noord-zyde is insgelyks, als die van de eerſte, door de vochtigheid, vry wat geſchonden.

Derde

De derde is kleyn, en van weinig belang. Men meend, dat zy wel eer bekleed geweeſt zou zyn, met dergelyke ſteenen, als daar het graf, dat in de eerſte Pyramide gevonden werd, van gemaakt is: waar toe voet heeft gegeven, de menigte dezelver ſteenen, die men daar noch rondom heen ziet leggen. Sommige achten, dat de plaats daar de Pyramiden ſtaan, eertyds de plaats der begravingen, gelyk by ons de Kerkhoven zyn, geweeſt is, en wel, die van *Memphis*; en zeggen, dat alle de Arabiſche Hiſtoryſchryvers daar in over een komen, dat de gemelde Stad gelegen was, ter plaatſe daar de Pyramiden ſtaan, en regt tegen over *Oud Kairo*.

Ik moet hier eenige aanmerkingen, nopende de Pyramiden, gedaan door eenen *Melton*, Engelſchen reiziger, byvoegen: als,

Aanmerkingen over de Pyramiden.

I. Dat alle de Pyramiden een opening gehad hebben, door dewelke men in een diepe en zeer lange gang ging, die na een kamer geleyde, in dewelke de Oude Egyptenaars de Lichaamen der geenen, daar de Pyramiden voor gemaakt waaren, begroeven; en dat de reden, waarom men deze openingen in alle de Pyramiden hedendaags niet ziet, is, dat ze toegeſtopt zyn door het zand, 't geen de wind 'er tegen aangevoerd heeft. Tot een zeker bewys hier af diend, dat ik, zegt *Melton*, noch op eenige ettelyke Hieroglyphiſche Characters gevonden heb, die ongetwyffeld niet anders wilden beteekenen, als de naamen, en ſtaat, der geenen welke daar in begraven lagen. Doch, ik heb die Characters nergens gezien.

II. Dat alle de Pyramiden zeer regulier geplaatſt waaren, en yder der drie grooten, die noch in wezen zyn, in het hoofd van tien kleynen; maar die men tegenwoordig nauwlyks kan kennen, ter oorzaak dat ze zeer vervallen zyn: niet te min kan men noch wel oordeelen, dat 'er mogelyk wel een honderd, zo grooten als kleynen, geſtaan hebben. Welke, indien ze van *Melton* gezien zyn, zo zyn ze geheel van 't zand overſtoven. Want daar is nu niets ter wereld te zien, als alleen 't geene in myne Print-verbeelding vertoond werd.

III. Dat ze altemaal opgerecht zyn op een hoogte, zynde een vaſte Rots, bedekt onder wit zand. 't Geene men baarblykelyk kan beſpeuren, aan de groeven en hoolen, welke omtrent de Pyramiden hier en daar gehouwen zyn; gelyk ook aan een opening, die in den hoek, tuſſchen het Ooſten en 't Noorden, by de groote Pyramide is, door dewelke men de Rots gemaklyk kan zien. Dat 'er ook groote ſchyn is, dat de ſteenen, daar ze van gemaakt zyn, uit dezelve plaats gehouwen, en niet van verre derwaarts zyn gevoerd, gelyk zommige Reizigers, en eenige Ouden, geſchreven hebben.

Inder daad moeten de Pyramiden zeer diep onder 't zand beſtoven zyn. Want daar zyn, als men in de grootſte komt, gangen die nederwaarts leiden, en gezegt werden zeer diep te loopen, en aldaar by verſcheide plaatſen te eindigen, daar mede lyken weg-geleid wierden; maar wy hadden geen luſt om dezelve te gaan bezien, na de moeite die wy gehad hadden om de bovenſte te beſchouwen.

IV. Dat de Pyramiden niet gebouwd zyn van marmerſteen, gelyk eenige geſchreven hebben, maar van een ſteen van wit zand, en zeer hard. 't Welk van *Melton* wel aangemerkt is, en van my alzo bevonden.

Want indien zy van Marmer, of Rots-ſteen, gebouwd waren, zo zouden 'er zodanige brokken niet konnen afgevallen zyn, als men bevind; hoewel het ook op verre na niet waar is, dat de ſteenen zodanig zouden geſchonden zyn, als zommige Schryvers, en zelfs *Melton*, zeggen.

Wat het bouwen van deze Wereldswonderen, d'eenige die noch in weezen zyn, belangd, het gemeene gevoelen is, volgens 't geene ons *Plinius* daar van heeft nagelaaten, dat de grootſte Pyramide, zynde de geene daar men in en op gaat, in den tyd van twintig Jaaren voltrokken zou wezen, door den arbeid van drie honderd en zeventig duyzend mannen, en dat deze aan Radys en Ajuyn alleen, agttien honderd talenten hebben verteerd. 't Zal den geenen die hier te lande niet geweeſt zyn, ongelooflyk ſchynen; maar als men eens betracht, dat de dagelykſche ſpys van het gemeene volk, voor een groot gedeelte, hier in beſtaat, en dat ongetwyffeld die ſlaafachtige menſchen, met welker zweet deze ſchrikkelyke gevaarten opgerecht zyn, buyten dit niet veel anders, als brood en water, gehad zullen hebben, behoeft men 'er zich zo zeer niet over te verwonderen. d'Ajuyn is hier ook byzonder lekker en goed van ſmaak, weshalven men, aangezien de menſchelyke zwakheid, de Jooden niet te vermeten moet doemen, dat zy zich in de woeſtyne, over het derven van een zo ſmaakelyke ſpys, beklaagden. Wyders moet men verbaaſt ſtaan, als men overdenkt, hoe men zulke zwaare ſteenen tot zodanig een hoogte heeft weeten op te voeren. En jammer is het, daar zo veel dingen, door de naarſtigheid der Schryvers, tot onze kennis zyn gekomen, dat ons niemant heeft nagelaaten, van welke werktuygen zy zich, ten dien einde, bediend hebben.

Grotten ontrent de Pyramiden. Niet ver van deze eeuwigduurende geſtichten, vind men eenige grotten, welke mede wel eer tot graf-ſteeden gediend hebben: de tyd liet ons niet toe, dezelve te gaan bezichtigen; en derhalven zal ik 'er den Lezer van mededeelen, 't geen 'er de meer gemelde *Melton*, een Heer van zonderlinge curieusheid, van nagelaaten heeft. Daar zyn 'er verſcheyde, zegt hy, altemaal gehouwen in de zyde van een Rots, kwalyk in order geſteld, en kwalyk geproportioneert, voor zo veel het buytenſte belangd; maar van binnen zeer gelyk en effen. Altemaal hebben ze een vierkante put, van gelyken in de Rots gehouwen, daar de Egyptenaars het Lichaam van den geenen, voor wien de grotte uitgehold was, in leyden, vermits ze voor graf-ſteeden dienden. De wanden van ettelyke zyn vol van Hieroglyphiſche figuuren, in de Rots gehouwen. In eenige waaren ze zeer kleyn, en in anderen levens grootte, onder anderen telde ik 'er, zegt hy, in eene zeſtien groote figuuren, verbeeldende acht Mannen, en acht Vrouwen, die malkanderen by de hand hadden, met noch ettelyke kleyne figuuren, aan beyde de zyden.

Een ſtuk weegs van de grootſte Pyramide, aan de Ooſtkant, vertoond zich de zo beruchte *Sphinx*, zynde een beeltenis, uit de Rots zelve gehouwen, vertoonende het hoofd en de halve boezem van een Vrouw, doch tegenwoordig ſtaat het tot aan den hals in 't zand gezonken. Ter rechterhand ziet men het zand meer verheven, als elders, en dat al in een redelyke geſtrektheid, konnende met reden gedacht werden, dat onder die hoogte het lichaam, zynde in gelykheid van een Leeuw, verborgen legd, en dat het aangezicht na de rechter zyde gekeerd is. 't Is een ſchrikkelyk gevaarte, waar in (niet tegenſtaande het hoofd de hoogte van zes-en-twintig voeten, en van het oor tot de kin vyftien, heeft, na de maaten die daar de *Heer Thevenot* van geeft) de proportie echter zeer wel is waargenomen. Het ſchynd van verre van vyf ſteenen, op malkanderen gevoegd, gemaakt te zyn; doch, nader komende, beſpeurd men, dat het geene, 't welk men voor de voegen der ſtee-

Sphinx.

ſteenen aanziet, eygentlyk de aderen van de Rots zyn. *Plinius* zegt, dat het den *Koning Amaſis* tot een Graf verſtrekt zoude hebben. 't Is niet ongelooflyk dat het een graf-ſteede heeft konnen zyn, te meer, dewyl het op een plaats ſtaat, die in voorgaande tyden, gelyk gezegd is, zeekerlyk een Kerk-hof geweeſt is, en by de Pyramiden en grotten, welke niet anders als graf-ſteeden waren, gevonden werd: maar of het juyſt die van den *Koning Amaſis* geweeſt zy, daar zou ik niet vaſt op durven ſtaan; vermits wy 'er geen zekere blyken van hebben, als zynde de rechte aanteekeninge van die oudheden 't eenemaal verlooren. Andere willen, dat een *Koning* van *Egypten* deze *Sphinx* heeft doen maaken, ter gedachtenis van een zekere *Korinthiſche Rhodope*, daar hy geweldig op verſlingerd was. Wonderlyke grillen vertellen de Schryvers van dit gevaarte, namentlyk, dat het den vraagers, zo haaſt als de Zon was opgegaan, als een orakel antwoord zou hebben gegeven: maar veele zeggen, dat zulks door bedrog der Prieſters, door middel van een onderaardſche weg, geſchiedde. De Put in de groote Pyramide, daar hier voren van geſproken is, zoude, na eeniger gevoelen, hier ook toe gediend hebben. Doch dat dit een onwaarheid is, blykt daar uit, dat niemand, van alle de geenen die zich daar in hebben laaten nederdaalen, oyt een doorgang op de grond heeft konnen vinden. Men kan derhalven met geen zeekerheid zeggen, wat 'er van zy, en of 'er een diergelyke onderaardſche weg, van hier of daar, tot de *Sphinx* zy geweeſt, of niet. Immers dit is zeker, dat 'er geen opening is, noch in de mond, noch in de neus, noch in de oogen, noch in de ooren, en, zo de Prieſters hier eenig bedrog mede geſpeeld hebben, moet het geſchied zyn, door middel van een gat, 't welk, volgens het getuygenis der geenen, die 'er met ladders by zyn opgeklommen, boven in het hoofd is, en, allengskens enger wordende, tot in den boezem loopt, daar het eindigd. Myn Heer den Conſul ſtond, met het meeſte gedeelte van ons gezelſchap, in de ſchaduw van dit gevaarte, terwyl ik bezich was met het te teekenen. (Het vertoond zich onder N°. 85.) benevens alle de Pyramiden, die daar by ſtaan. Konnende uit de proportie van de perſonagien, die daar by geteekend zyn, geoordeeld werden, van de grootte van dit Monſtreuſe beeld. Wat nu de byzonderheden der *Sphingen* aangaat, daar omtrent behaagd my meeſt, 't geen D^r. O. Dapper, hoe wel mede uit andere ontleend, daar van geſchreven heeft.

De *Sphingen*, zegt hy, in betrachtinge van de natuurlyke eigenſchap, wierden op tweederley wyze door de Egyptenaars afgebeeld, namentlyk, of in de gedaante van een leggende Leeuw, op een recht bank, of in de geſtalte van zeker gedrogt, 't geen met het lyf een Leeuw, en met het aangezicht een Maagd vertoonde. Met de eerſte geſtalte, wierd *Momphta*, een Egyptiſche Godheid, die het gebied over al de wateren had, en de beſcherming en Geeſt van de overvloeying des Nyls was, betekend: ende door de tweede, de wasdom des Nyls zelve. Zy beeldden deze gedaanten af, niet om dat ze geloofden, dat 'er elders dusdanige dieren gevonden wierden, maar om te gelyk daar door de verborgene invallen des verſtands te kennen te geven. De *Sphingen* derhalven, dus afgebeeld, betekenden den ſtand des Nyls, die Egypten overwaterde: want dewyl de overſtroominge van die Rivier de geheele Zomer, en Oogſtmaand, of July en Auguſty, duurden, en de Zon, in de gemelde twee Maanden, voor het meerendeel den Leeuw en de Maagd doorwandelde, viel het den Egyptenaars, die uit de Natuur tot wanſtallige en veelvormige dingen zeer genegen waaren, niet zwaar, uit een Maagd en een Leeuw wanſchepzelen te vormen, welke zy *Sphingen* noemden, en waaren beelden aan den Nyl gewyd, die op den buyk lagen, waar door zy den ſtand des overvloeyenden Nyls vertoonden.

Byzonderheden noopende de Sphingen.

Vol-

Volgens het getuygenis van *Plinius*, was 'er een groot getal van deze *Sphingen*, waar onder eenigen, die zeer groote gevaarten waaren, en op de beroemdſte plaatſen van Egypten ſtonden; doch aldermeeſt op plaatſen die door den Nyl overwaterd wierden, gelyk in de Steeden *Heliopolis*, en *Saïs*, en in de Woeſtyne van *Memphis* of *Kairo*, alwaar zich de boven gemelde, die wel de grootſte van allen geweeſt ſchynd te zyn, noch ten huydigen dage vertoond; immers het bovenſte gedeelte.

Het ſchynd dat de *Sphingen* teffens ook de merkteekenen van den wasdom des Nyls te kennen gegeven hebben, gelyk blykt uit deze woorden van zekeren Arabiſchen Schryver, *Aben Vaſchia* geheeten, *om de vruchtbaare natuur des Nyls te kennen te geven, zo ſtellen ze dat gebouw, waar door zy, onder de gedaante van een Leeuw, de wasdom des Nyls peilen.* Ter oorzaak van dien overvloed des waters, die de Egyptenaars, door weldaad van het Hemels teeken de Leeuw, alle Jaaren ontfangen, is by hen ingevoerd, en ook hier te Lande, en by alle de volkeren in Europa, reeds gebruykelyk geworden, dat de pypen, buizen, kraanen en waterleydingen, die het water uitwerpen en braaken, gemeenlyk in de gedaante van Leeuws-koppen gemaakt, of boven op met dezelve vercierd zyn.

Ook wierden de *Sphingen*, by de Ouden, voor de portaalen der Tempelen geſteld, waar mede zy wilden beteekenen, dat hunne leere van Goddelyke zaaken, in een wysheid beſtond, die onder raadzelen en geheimeniſſen verborgen lag.

Immers, 't ſchynd redelyker te zyn, dat men geloove, dat de Egyptenaars, (die haare wysheid, en 't begrip dat ze van Natuurlyke zaaken, en derzelver oorzaaken, maakten, gewoon waaren door zinnebeelden af te ſchaduwen) eerder yts diergelyks door deze verbeelding hebben willen te kennen geven, als dat men daar van geloove, 't geen de Fabelſchryvers van de *Sphinx* verdichten. 't Was, zegt 'er *Hyginus*, en anderen, af, een Monſter gebooren uit *Typhon* en *Echidna*, hebbende het hoofd en het aangezicht de gedaante van een Maagd, de vleugels van een vogel, en het lichaam van een hond. Ofte, zo als *Clearchus* zegd, 't hoofd en de handen als een Maagd, 't lichaam als een hond, de ſtem als een menſch, de ſtaart als een draak, de klaauwen als een leeuw, de vleugelen als een arend. 't Onthield zich, zeggen zy, in *Bœotien*, op het *Sphingiſche* gebergte, by *Theben*, van waar 't gewoon was op de voorby-gangers aan te vallen, en dezelve raadſels voor te ſtellen, om dezelve op te loſſen: waar over, als men met Apollo te raad ging, antwoordde het Orakel, dat dit kwaad niet zou ophouden, voor dat ymand het raadſel van het Gedrocht had opgeloſt. Dit nu was het raadſel, *Wat dier des morgens op vier, des middags op twee, en des avond op drie beenen ging?*

Als nu verſcheydene, die het raadſel niet hadden konnen ontknoopen, door de *Sphinx* verſlonden waaren, liet *Creon*, die toen ter tyd het gebied over de *Thebanen* voerde, door geheel *Grieken-land* verkondigen, dat hy den geenen, die het raadſel wiſt op te loſſen, zyne Dochter *Jocaſta*, de Weduwe van *Lajus*, ten Huwelyk zou geven. *Oedipus* (de Zoon van den gemelden *Lajus* en *Jocaſta*, doch die des onbewuſt was, en die, in zyne onkunde, zelfs dezen zynen Vader *Lajus* om 't leven gebracht had, wanneer hem *Lajus* hoogmoedig wilde in Phociën den weg doen ruimen) hier door opgewekt, begaf zich derwaarts, en ley het raadſel in dezer voegen uit: *dat het een menſch was, die in zyne kindsheyd op handen en voeten kruypt, in zyne jongelingſchap recht over eindgaat, en in den ouderdom de wankelende beenen met een ſtok onderſteund.* Op welke oploſſing 't Gedrogt, vol van ſpyt, zich van een Rots van boven neder ſtortte; en *Oedipus*, gelyk hy onwetende zyn Vader had omgebracht, trouwde ook onwetende zyne Moeder. Welke dingen, en an-

andere die noch meer verteld werden, minder ſchyn van verborgene zin-ſpeelingen behelzen.

Na dat ik dan myne teekening had voltoid, keerden wy langs den zelven weg, die wy gekomen waaren, en geraakten met den avond weder te *Kairo*, niet weinig, door de ſmoorende hitte der Zon, vermoeid en verbrand.

XXXVII. HOOFDSTUK.

Beſchryving der Egyptiſche onderaardſche Graf-kelders, omtrent het Dorp Sacara, mitsgaders van het Veld der Mummien, en de Pyramide van Rhodope. Overblyfzelen van de Stad Memphis, &c.

Ik konde de beleefdheid van den Heer Conſul niet vergen, my met zyn gezin en volk te geleiden na de plaats der *Mummien*, zeven uuren van *Kairo* gelegen, die ik gaarne had gezien, en 't gevaar, dat'er in ſtak, met my te loopen. Zyn E. raade my ook 't eenemaal af, dat ik my met gehuurd volk in dat gevaar begeven zoude, zulks ik myn luſt, om dezelve te bezichtigen, niet heb konnen boeten.

Om dat het evenwel den Leezer, die in een Egyptiſche Reize zekerlyk yts van de *Mummien* zal willen vinden, niet geheel mag ontſchieten, zal ik hier laaten invloejen 't geen andere daar van zeggen; want onder de gedenkweerdigſte dingen, die zich in, omtrent, en eenige mylen van de Stad *Kairo* vertoonen, verdienen de *Katakomben*, of onderaardſche Begraaf-kelders, onder en rondom de Stad gemaakt, (waar door de Stad *Memphis*, en veele plaatſen rondom dezelve, volgens 't geene de Oude ſchryvers ons daar van hebben nagelaaten, op gewelfzelen ſtaan) geen kleyne opmerking en verwondering; dewyl ze de onderaardſche graf-ſteeden der oude Romeynen, die te *Romen* gevonden werden, in grootte en heerlykheid verre te boven gaan.

Beſchryving der onderaardſche Graf ſteeden.

De oude Egyptenaars, die de verhuyſing der zielen, van het eene lichaam in het andere, zonderling ſterk dreeven, waren niet alleen bekommerd, om hunne lyken, met groote toebereyding van verſcheyde ſpeceryen, tegens alle vergankelykheid en bederving te bewaaren; maar trachtten zulks ook, met het begraven van dezelve, op een veylige plaats, te verrichten. Zy ſtelden dan de lyken (na dat ze alvoorens wel toebereyd waaren, om ze tegens alle onheylen van lucht, water, vuur, en de langduurigheid des tyds te beſchermen) niet op plaatſen daar de Nyl overvloeyde, noch op opene velden, maar, of in eeuwigduurende *Pyramiden*, of in onderaardſche ſteene Kelders, welke, met grooten arbeyd, in natuurlyke Steen-rotſen (waar toe de ſteenige grond onder en omtrent *Kairo*, omtrent anderhalve voet onder 't zand gelegen, wonder wel te ſtaade kwam) gehouwen wierden. De begraaf-plaatſen dan waaren onderaardſche Kelders, in verſcheyde overwelfde vertrekken, gelyk groote zaalen, afgedeeld, en met zo menigerley omwegen, die in en uit malkanderen liepen, onderſcheyden, dat ze volkomen Doolhoven ſcheenen te wezen.

Volgens het verhaal der Oude Egyptenaaren, was'er zulk een menigte dezer vertrekken onder d'aarde, welke altemaal op malkanderen uitkwamen, dat ze zich eenige mylen ver, ja tot aan het *Ammoniſche* en *Serapiſche Orakel*, uitſtrekten; 't geen tot groot gerief der Prieſteren diende, als konnende door dezelve, zonder van de hitte der Zon, en het ſtuyven des zands, beledigd te werden, tot malkander komen: zulks dat de geheele *Zand Zee* van onder hol, en in ontallyke verblyf en verberg plaatſen van lyken afgedeeld

zoude

zoude zyn. 't Schynd vreemd, en vry wat ongelooflyk; doch het zal den geenen, die acht ſlaan op veele andere zwaare Egyptiſche werken, en de moeyte willen nemen, van de Groote en Aloude Stad *Memphis*, mitsgaders de talrykheid des volks, by de Oude Schryvers, met aandacht te overleggen, zo vreemd niet dunken. Daar en boven melden de Arabiſche Autheurs, dat de Stad *Memphis*, door een verborgene of onderaardſche gang, (gemaakt, dat meer is, onder den bodem des Nyls) met de Stad *Heliopolis*, vereenigd zoude geweeſt zyn.

De meeſte Inwoonders van het Dorp *Sacara*, het naaſte aan deze onderaardſche ſteene graven der *Mummien*, of gebalſemde lyken, en drie goede uuren van de Pyramiden, mitsgaders zeven of acht van *Kairo*, gelegen, geneerden zich eertyds (gelyk ook noch, als zy 'er gelegentheid toe hebben) met het opdelven dezer Graf-kelders, en het uitgraven der *Mummien*, dewyl de Landbouw, ter oorzaak van de onvruchtbaarheid des Lands, hen nauwlyks kan voeden. Weshalven een yder zich, na zyn welgevallen, voor een ſtuk gelds, kan laaten dienen, 't zy om alreeds gevondene onderaardſche Kelders, onder hun geleyde, te bezichtigen; of nieuwe, en noyt ontdekte, in het dorre zand, te doen zoeken, en opdelven. Want de noyt opgedolve kelders, leggen zodanig met zand overdekt, dat geen Vreemdeling, ja zelfs de Inwoonders niet konnen weeten, of 'er *Mummien* onder leggen, of niet. Tegenwoordig is het 'er zo druk niet mede, vermits 'er de *Franken* van tyd tot tyd zo veel hebben laaten openen, dat ze geweldig ſchaars zyn geworden.

Men gaat in dezelve, door een mond, die boven op den grond des Aardryks is, en waar door men zich laat nederdaalen, even als in een put, (waarom deze monden ook Putten geheeten worden) het zy met touwen, of door behulp van een ladder, na dat ze diep zyn. 'k Heb, als gezegt is, geen gelegentheid gehad om ze te bezichtigen, doch zal 'er den Leezer echter een beſchryving van mede deelen, zodanig als de curieuze *Heer Thevenot* die gevonden heeft.

Gedaante der Graf-kelders.

Deze Putten, zegd hy, zyn vierkantig, van goede ſteen gemaakt, en vol zand, 't welk men 'er uit doed graven. Wy daalden in die geene, die men voor ons geopend had, met een touw om 't lyf, 't geene die van boven vaſt hielden, tot de diepte van omtrent drie ſpieſſen, daar wy de grond onder de voeten kregen, en, met den buyk tegens de aarde, door een gat kroopen, door dien de Mooren het zand niet te deeg weg gearbeid hadden. Hier traden wy in een kleyn kamertje, welkers wanden en gewelfzel van ſteen waaren, en waar in wy drie of vier Lichaamen zagen, doch maar een in zyn geheel leggende, de andere aan ſtukken en brokken. Hier uit konden wy dan wel beſpeuren, dat deze Put meer geopend was geweeſt. 't Gemelde Lichaam was zeer groot en breed, en lag in een kiſt, van ongemeen dik hout, die aan alle zyden heel wel geſlooten was: dit hout, het geen wy bevonden van den oprechten wilden Vygeboom, in Egypten *Pharaos* Vygeboom genaamd, te wezen, was gantſch niet verrot, ook heeft het daar op verre na zo licht geen nood van, als eenig ander hout. Boven op de kiſt zag men het aangezicht, van den geenen die 'er in lag, verheven gehouwen. Men vind ook van deze kiſten, of koffers, van ſteen, op welke de gedaante, van die geene die 'er in beſlooten legt, uitgehouwen is, en langs heen eenige Hieroglypiſche figuuren. Noch zyn 'er van deze kiſten, welke, van verſcheyde doeken, op malkanderen gelymd, gemaakt, alzo ſterk zyn, als die van hout. Ik heb 'er een van deze ſoort in myn kabinet, die van meer als veertig doeken, d'eene op de andere gelymd, gemaakt is, aan dewelke men noch gantſch geen verrotting kan beſpeuren. Deze kiſt is 't eenemaal bedekt met Afgoden, en Hieroglyphiſche figuuren, ſtaan-

de op een zeer dun pleiſter, daar de buytenſte doek mee beſtreeken is: doch het werk is een weinig beſchadigt, vermits de pleiſter hier en daar wat afgevallen is. Onder deze figuur is een parkje, na beneden toe, dwars over de kiſt heen, van twee duym hoog, en een voet breed, waar in men uitgebeeld ziet, de manier, op dewelke de Oude Egyptenaaren de Lichaamen balſemden. In 't midden van dit parkje ſtaat een lange tafel, van gedaante als een Leeuw, op welkers rug het Lichaam, dat gebalſemd zal worden, uitgeſtrekt legt, en daar by een Man, met een mes in de hand, waar mede hy het zelve opend. Deze Man heeft een masker voor 't aangezicht, van gedaante als een ſperwers bek; buyten twyfel, volgens de gewoonte hunner Balſemers, die zich van dusdanige maskers bedienden, om de kwade lucht, welke, door de verrotting, in de doode Lichaamen veroorzaakt wierd, niet in te trekken: gelyk de Geneesmeeſters noch tegenwoordig in Italien doen, die in peſt tyden nimmermeer zonder zulk een masker, in welkers lange neus eenig reukwerk geſtopt werd, de zieken gaan bezoeken. Hoewel ik ook niet twyfele, of dit masker verbeeld het hoofd van Oſiris, welke de Egyptenaars gewoon waaren af te beelden, met het hoofd van een Sperwer, gelyk Anubis met een Honds-kop, en de Nyl met een Leeuws-kop. Tot een vaſt teeken dat dit een balſeming is, zo ziet men, onder de genoemde tafel, vier kruiken, of vaten zonder ooren, welke niets anders konnen zyn, als vaten, in welke de kruidenieryen, noodig tot de balſeming en hardmaaking van 't lyk, ſtonden. Ter wederzyden van deze tafel, zyn verſcheyde perſonagien, zittende en ſtaande in verſcheyde poſtuuren. Binnenwaarts op dit dood dekzel, werd vertoond, de gedaante van een geheel naakte Dochter, hebbende de armen uitgeſtrekt. Doch, om weder tot myn eerſte reden te keeren, na dat wy dan de gemelde houte kiſt, met een byl, aan ſtukken hadden gearbeyd, vonden wy 'er een geheel lichaam in, aldus geſteld. 't Aangezicht was, gelyk gemeenlyk van alle de *Mummien*, bedekt met yts als een helmet, van doek, met pleyſter overſtreeken, op 't welk in goud het aangezicht van dezen gebalſemden uitgebeeld ſtond; doch, als wy 'er deze doeken van af namen, vonden wy geen overblyfzels van 't aangezicht: want het zelve vergaat gemeenlyk tot ſtof; 't welk, geloof ik, toekomt, door dat het zo wel niet gebalſemd, of gegomd, kan worden als d'andere deelen (en evenwel heb ik van daar tot Parys gebracht een hoofd van een *Mummie*, 't welk geheel volkomen is; maar 't zelve is geheel gedekt van windſels van linnen, die zo aardig gelegd zyn, dat ze niet beletten de gedaante van de oogen, den neus, en van de mond, te zien.) 't Lichaam zelve was in kleyne, zeer net gemaakte, linnen windſelen gebaakert, maar deze windſelen liepen met zo veel keeren en herkeeren, dat ik geloof dat ze meer als duyzend ellen konden uitmaaken, en waaren zo wonderlyk door malkanderen gevlogten, dat men ze nu ter tyd niet zou konnen namaaken. Over de borſt, in de lengte, liep een reep van ruym drie vingeren breed, en wel anderhalve voet lang, welke, op een zeer konſtige wyze, aan de andere windſelen vaſt was: op deze reep ſtonden verſcheyde Hieroglyphiſche letters, met goud geſchreven. Ik had gehoopt in deze kiſt eenige Afgoden te zullen vinden, dewyl ik wel wiſt, dat 'er de Oude Egyptenaaren verſcheyde met hunne dooden plagten te begraven, 't zy van ſteen, kooper, of eenige andere ſtoffe; maar ziende noch het een noch het ander, beeldde ik my in, dat 'er mogelyk wel yts van binnen in de borſt te vinden zou wezen: want, als de Egyptenaaren deze Lichaamen geopend, en gebalſemd hadden, ſlooten zy menigmaal Afgoden, of derzelver beeldjes, in de borſt. Ik deed de *Mummie* dan aan ſtukken breeken, doch daar was niet meer van binnen, als van buyten, te vinden. Dicht by deze kamer daar ik

ik in was gekroopen, waaren noch meer en andere kamers, met dusdanige Lichaamen, maar zynde de ingangen met zand geſtopt, deed ik my met het zelve touw, daar men 'er my mede had ingelaaten, weder optrekken &c. 'k Ben echter gelukkig genoeg geweeſt, (vervolgd de *Heer Thevenot* een weinig verder) om op de plaats zelve eenige dezer Afgoden, of beeldjes, welke de Mooren in de Stad aan de Franken gaan verkoopen, te koop te vinden: zy zyn van veelderhande ſoorten, en van verſcheyde poſtuuren. Want men heeft 'er van kooper, van verſcheyde ſoorten van ſteenen, en ook van verſcheyde ſoorten van aarde. Immers ik heb 'er van alle deze ſoorten, van welke altemaal ik wel verzeekert ben, dan ze uit de *Mummien* gehaald zyn. Mogelyk zal hier ymand zeggen, dat ze wel nagemaakt konnen wezen; doch 't is t' eenemaal onwaarſchynlyk: want, behalven dat de Mooren daar niet vernuftig genoeg toe zyn, werden ze voor zo geringen prys verkoft, dat de ſtoffe, daar ze van zyn gemaakt, niet betaald word. Dus verre de *Heer Thevenot*.

Ik moet hier ook noch yts, wegens deze zelve materie, uit den *Heer Melton*, byvoegen. Na gezegd te hebben, dat men alvoorens verding moet maaken, met de Arabiers van het Dorp *Sacara*, wegens het getal, en de hoedanigheid der Putten, welke men geopend wil hebben, gelyk ook, wegens den prys, die men hen, voor hunne moeite, zal geven, mitsgaders, dat zy, tot hunne veyligheid, noch twaalf Arabiſche ruyters met zich namen, vervolgd hy aldus.

Put der Balſemde Vogels. d'Eerſte Put, welke wy gingen bezien, was die der gebalſemde Vogels. Na dat wy het zand, 't geene den mond van de Put, waar door men na de grond daald, en vervolgens in de kelder komt, aan een kant hadden doen ſmyten, lieten wy ons nederdaalen, den een na den anderen, door middel van een dubbeld touw, 't geene ons onder de armen vaſt was gemaakt: wanneer wy op de grond gekomen waaren, en dat yder zyne toorts, gelyk ook ettelyke lonten, welke wy met ons hadden genomen, aangeſteeken had, kwamen wy, al kruypende op den buyk, in de kelder, zynde een gang, uitgehold in de Rots, omtrent zo hoog als een man, en een vadem wyd, en van een ongemeene lengte; hier en daar vonden wy noch meer andere gangen, van gelyken in de Rots gehouwen, daar verſcheyde ruyme kamers aan waaren, vol potten van gebakkene aarde, en met dekzels van dezelve aarde toegeſtopt, in dewelke gebalſemde vogels, van allerhande ſlag, bewaard wierden, yder vogel in zyne eygene pot, ook vonden wy daar hoender eyeren, gantſch geheel, maar ledig, en die derhalven geen kwade lucht hadden.

Deze kelder, tot ons genoegen, bezigtigt hebbende, deden wy ons, op dezelve manier als wy daar in gedaald waaren, weder op trekken. En, gelyk wy van te vooren bevel aan de Arabiers gegeven hadden, dat zy ons een Put zouden openen, die noch Maagd waare, dat is te zeggen, die noyt geopend was geweeſt, terwyl wy die der gebalſemde Vogels gingen bezichtigen, vonden wy, zo haaſt als wy weder boven gekomen waaren, de Put al geopend, waar in wy ons, op dezelve manier als in de voorgaande, lieten nederdaalen; maar toen wy op de grond waaren gekomen, wierden wy zulk een onverdraaglyke ſtank gewaar, dat wy de Neuzen toe moeſten houden. Daar en boven doofde een zeekere beſlootene lucht niet alleen onze Toortzen uyt, die wy wel driemaal weer opgeſteeken hadden, maar ook zelfs onze Lonten, invoegen, dat wy genoodzaakt waaren, ons weder te laten ophaalen, zonder dat wy een eenige tree hadden konnen voortzetten. Dit weet ik maar alleen van deze Put te zeggen, dat ze veel dieper was, als de geene daar wy eerſt in geweeſt hadden. Stinkende Put.

Vervolgens deeden wy een andere kelder openen; die echter

Kelder met twee Mummien.

geen Maagd was, gelyk de voorige. Na dat wy ons hier in hadden laten zakken, vonden wy 'er twee *Mummien*, een groote, en een kleyne, van een kind, welke beyde in kiſten lagen, waar van de grootſte van Marmerſteen was, en op zyn dekzel uitgehouwen droeg, de gedaante van den geenen, daar ze voor was gemaakt: wy lieten de kiſten openen, doch bevonden dat de *Mummien* niets ongemeens hadden, weshalven wy 'er geen werk van maakten, en niemand zich 'er mee beladen wilde.

Kelder de Kerk genaamd.

Uit deze Put gekomen zynde, daalden wy in een kelder, welke den bynaam van de Kerk droeg, en d'ondiepſte was, van alle de geene die wy noch gezien hadden. Zy beſtond ſlegts uit een lange onderaardſche gang, van binnen wel met pleiſters bekleed, en over al met Hieroglyphiſche figuuren beſchilderd. 't Zand was hier in zodanig een overvloed, dat wy, zo lang als wy 'er in waaren, op onze knien moeſten kruypen.

Zo haaſt als de Franken eenige dezer Putten gezien hebben, vullen de Arabiers, in dien de wind het niet doed, die terſtond weer met zand, om 'er een tweede maal geld van te trekken. Want hier in beſtaat de grootſte winſt van deze Rampzaligen; en 't minſt dat zy neemen, om een maagdelyke Put te openen, is dertig Piaſters, de reden dezer duurte is, dat de geenen die dezelven doen openen, recht hebben, om alle de rariteyten en *Mummien*, welke daar in gevonden werden, mede te nemen.

Gedaante van het veld der Mummien.

Om nu een denkbeeld van dit Kerk-hof te geven, moet men zich voor oogen ſtellen, een zeer wydluſtig en vlak veld, 't eenemaal met zand bedekt, daar noch boom, noch kruyd, noch huys, noch yts diergelyks, opſtaat, en welkers vlakke grond bezaayd is, met verdroogde gebeenten, armen, beenen, voeten, hoofden, oude doeken, gebrookene dood-kiſten, en een menigte van kleyne Afgodetjes, van welke eenige van hout, andere van pleiſter, met groen geverniſt, gemaakt, en van voor en achter met Hieroglyphiſche figuuren beteekend, zyn, welke Afgodetjes de Arabiers uit gebrooken *Mummien* gekregen, en naderhand weg geworpen hebben, niet wetende wat zy 'er mede zouden uitrechten.

Ik moet alhier den Leezer waarſchouwen, dat het, zederd de tyd van *Melton*, zeer moet veranderd zyn, en dat de Arabiers zederd wel ondervonden hebben, dat voor deze Afgoden beeldjes geld gemaakt kan werden, dat ze dezelven nu wel weten na *Kairo* te koop te brengen, gelyk de *Heer Thevenot* reeds aangetekend heeft, hoewel 't ook waar is, dat ze niet zeer duur zyn. De Franken, wetende dat men in Europa, na die ſnuiſteryen der Oudheid, begeerig is, koopen dezelve op, en verkoopenze daar na wederom aan andere. By myn tyd was 'er een Franſche Apotheeker, die hier in handelde; maar dezelve was vry koſtelyk. Hy was toen ter tyd Meeſter van drie *Mummien*, van welke eene noch nooit open geweeſt was, die ik gaarne van hem gekoft had; maar hy eyſchte daar niet minder voor als vier honderd Ryksdaalders.

Men vind 'er ook dikwils, zegd *Melton*, groote ſteene Tafelen, behouwen met Cyfers, en raadzelfiguuren, welke de Chymie, en hunne andere wetenſchappen en verborgentheden, verbeelden, gelyk ook vreemde Characters, die geen Hieroglyphiſche zyn.

Dit zyn de overblyfzelen van de grootsheid, en ydelheid der Oude Egyptenaaren, en de droevige teekenen van der menſchen ſterflykheid; zy veroorzaaken een ſchrik, aan de geenen die voor de eerſte maal op dit veld komen, en wanneer men het oog laat weiden, over de gebeenten daar het mee bezaayd is, zou men zeggen, dat het wel eer tot een ſtrydveld gediend had.

Pyramiden der Mummien.

Men ziet 'er noch vyftien Pyramiden, onder dewelke 'er drie zyn van een ongemeene grootte, en daar de tyd, na het ſchynd, eerbiedigheid aan

heeft

heeft willen bewyzen; want zy zyn by na gantſch geheel, en gaaf; ook is'er in yder een opening, welke doorgang geeft na een kamer. De nieuwsgierigheid, die den Reizigers eygen is, deed ons treeden in de geene, welke het wydſt van het Dorp af ſtaat, en gemeenlyk de *Pyramide van Rhodope* genoemd werd. Wy vonden den ingang myns oordeels beter, als van d'andere, die wy te vooren gezien hadden, om dat de weg, die zich na binnen ſtrekt, zyn begin in een hooger plaats heeft; doch hy is wel tweemaal zo diep als die van de andere Pyramiden, en niet zo ſteyl, en by gevolg gemaklyker te begaan; maar zo diep, dat ik vaſtelyk geloof, dat men tot op de grondveſt nedergedaald. Beneden aan dezen afgang ontmoetten wy geen trappen om op te klimmen, gelyk in de Pyramiden, maar alleenlyk de kamer der begraving, die zeer ruym en hoog, en welkers gewelfzel niet plat was, maar ſcheuyns opwaarts ging, en ſcherp toeliep. Echter vonden wy in deze kamer geen graf; mogelyk om dat men daar nooit begraven heeft, of dat het graf verdelgt en verbrooken is. Deze Pyramide is gebouwd op de wyze van een Pavilioen, en, volgens het zeggen der Chriſtenen, opgeregt door eene *Rhodope*, een vermaarde Hoer, die dezelve deed bouwen van het geld, 't geen zy, ten koſte haarer Eer, gewonnen had. Maar buyten twyfel is dit een dwaaling, ten minſten zo het waar is, 't geen *Plinius* zegt, te weten, dat de Pyramide van *Rhodope* kleyn, doch zeer ſchoon was, 't geen op deze niet gepaſt kan werden, als zynde een der grootſte van *Egypten*. Wat belangd de andere kleyndere, die op het zelve veld ſtaan, de tyd heeft die by na t' eenemaal vernield: want zy zyn tegenwoordig by na niet anders als brokken, zands, die niet als de gedaante hebben van 't geene ze eertyds zyn geweeſt.

Pharaos Steenhoop. Oock ziet men 'er een vierkante Steen-hoop, van groote gehouwene ſteenen, by de Arabiers *Mazenbet Faraoun* genoemd, waar van zy zeggen, dat de *Koningen Pharaos*, wanneer zy een nieuwe Wet aan hun volk wilden geven, daar op plachten te klimmen. Dus verre *Melton*.

Nauwkeurige beſchryving der Pyramide, van Rhodope genoemd. Omſtandiger en netter ſpreekt van de gemelde Pyramide de nauwkeurige *Heer Thevenot*, die egter zo breed van de twee andere niet op geeft, gaande dezelve, even als de overige, ſtil zwygende voor by, ook zal men eenige ongelykheid, omtrent andere byzonderheden, konnen aanmerken, welke ik niet weet waar aan toe te ſchryven, vermits ik zelve niet op de plaats ben geweeſt, en derhalven met eygen oogen het verſchil niet heb konnen effenen.

Men heeft hier in dit veld, zegd hy, verſcheyde Pyramiden, welke zich ettelyke duyzend ſchreden ver ſtrekken, maar, gelyk ze van geen groot aanzien zyn, zal ik alleenlyk van eene zeer ſchoone ſpreeken, ſtaande tuſſchen de vier en vyf duyzend ſchreden van de plaats, daar wy een Put deeden openen, welke, in dien ze volbouwd was, in ſchoonheid voor de groote, daar hier vooren afgeſprooken is, niet zou behoeven te wyken. Wy klommen om hoog, eer wy 'er ingingen, en telden honderd en acht-en-veertig trappen, van zeer groote ſteenen, even als de trappen van de grootſte Pyramide zyn: de platte forme, of vlakte boven op, is niet effen, zynde de ſteenen zonder ordre gelegt, waar uit men lichtelyk kan afmeten, dat ze niet volbouwd is, en echter iſſe veel ouder als d'andere, volgens 't uitwyzen der ſteenen, die 't eenemaal opgegeten zyn, en zich tot gruys en zand zetten. Aan elke zyde heeft zy zes honderd drie-en-veertig voeten, en den ingang omtrent het vierde deel van haare hoogte. Na het Noorden is ze even gelyk d'andere. Aan d'Ooſtzyde heeft dezen ingang drie honderd zeſtien voeten, en by gevolg aan de Weſtzyde drie honderd zeven-en-twintig. Daar is maar een eenige gang, drie voeten en een half breed, en vier voeten

 hoog,

hoog, welke, ter lengte van twee honderd zeven-en-zeſtig voeten, ſcheuyns nederloopt, eyndigende aldaar aan een Zaal, waar van het gewelfzel gelyk een Ezels-rug, of roefs wyze, gemaakt is, en die vyf-en-twintig voeten en een half in de lengte, en elf in de breedte heeft. In den hoek van deze Zaal ontmoet men een andere gang, gelyk met de grond, deze heeft drie voeten in 't vierkant in de breedte, en negen voeten en een half in de lengte, en leyd tot aan een andere kamer, die een-en-twintig voet lang, en elf breed is. 't Gewelfzel van deze kamer loopt mede roefs wyze, en is geweldig hoog, hebbende na de Weſtzyde, daar zich deſſelfs lengte ſtrekt, een vierkantig venſter, vier-en-twintig voet en twee derde deel van de vloer af, waar door men in een breede gang treed van een mans hoogte, welke gelyk met de grond loopt. Deze gang heeft in de lengte dertien voeten en twee duymen, en aan 't eynd een groote Zaal, van welke het gewelfzel zich mede roefs-wyze vertoont. De lengte dezer Zaal begrypt zes-en-twintig voeten en acht duymen, en de breedte vier-en-twintig voeten en een duym. De vloer, of 't fondament, is de levende Rots, die van alle zyden ongelyk loopt, en alleenlyk in 't midden een kleyne effen vlakte overlaat, welke van alle kanten door de gedachte rots omringd, en veel langer is als d'ingang en benedenſte der muuren.

Niet ver van deze *Mummien*, na den Nyl toe, zegt *Thevenot*, ziet men eenige overblyfzelen van een groote Stad, buyten tegenſpreeken *Memphis*, welkers Inwoonders d'overledene, gelyk de Ouden altyd gedaan hebben, buyten de Stad begroeven, en derhalven gewiſſelyk dit veld tot hun Kerk-hof gebruykt zullen hebben; doch, om met zeekerheid te konnen beweeren, dat deze groote puynhoopen de overblyfzelen van *Memphis* zyn, heeft men maar na *Plinius* te luyſteren, daar hy zegd dat de Pyramiden gelegen zyn, tuſſchen de Delta van Egypten, en de Stad *Memphis*, na de zyde van *Africa*. Overb[...] zelen [...] de Sta[...] Memp[...]

XXXVIII. HOOFD-

XXXVIII. HOOFDSTUK.

Omſtandige beſchryving van de berugte Stad Kairo; Hoofd-ſtad van Egypten.

Na aldus de Pyramiden beſchreven te hebben, zo als ik dezelve gezien heb, en het veld der *Mummien*, zo als andere daar van getuigen, zal ik'er een beſchryving van de vermaarde Stad *Kairo*, Hoofd-ſtad van Egypten, byvoegen.

Oorſprong van de Naam de Stad Kairo.

Deze Stad, by uitſteekendheid groot geheeten, heeft haare benaaming, na 't zeggen van de Schryvers, van de Planeet *Mars*, die in 't Arabiſch *El Kaher* genoemt word, welke naam, volgens het zeggen van *Serrur*, een Arabiſche Hiſtory-ſchryver, haar gegeven wierd, om dat de grondveſten van haare muuren, by zeeker ongelukkig geval, onder het Aſcendent van deze Planeet gelegt zyn: de zaak droeg zich aldus toe; *Giauher*, Krygs-overſte van *Meez le din alla*, een der *Kalyphs* van Egypten, een nieuwe Stad, tot de Zetelplaats van zynen Meeſter, willende doen ſtichten, in den Jaare 362. van de *Hegire*, belaſte den Sterrekykers een goed Aſcendent waar te neemen, om'er de grondſteen van te leggen, op dat de nieuwe Stad gelukkig mogt wezen, en lang ſtand houden. De Sterrekykers deeden alle de plaats, welke met muuren beſlooten zou worden, met een touw of koord omvangen, en aan dezelve een menigte van klokjes vaſt maaken, om de metzelaars te waarſchouwen, dat zy, op het geluyd dezer klokjes (waar aan men, met het ſlaan op de koord, zo haaſt als men een goed Aſcendent gewaar wierd, beweging zou geven) een aanvang met het leggen van de fondamenten zouden maaken.

Ondertuſſchen wilde het ongeluk, dat, op het zelve oogenblik, als *Mars* in zyn Aſcendent was, een Raave op de koord kwam zitten ruſten, welke dezelve, door het gewigt zyns lichaams, hebbende doen ſchudden, begonden de klokjes te klinken. Straks vielen de Metſelaars, geloovende dat dit het gegeven teeken was, gelykerhand aan den arbeyd; 't geen de Sterrekykers niet zo haaſt vernaamen, of zy oordeelden, dat de Stad 't eeniger tyd ingenomen zoude worden, door een Overwinnaar, die uit *Romanien*, tegenwoordig *Turkyen*, 't geen onder *Mars* gelegen is, zou komen. Deze voorzegging wierd naderhand waar bevonden, wanneer, na het verloop van vyf honderd en zeſtig Jaaren, te weten, in den Jaare 1517, na onze tyd reekening, *Sultan Selim*, uit *Conſtantinopolen*, Hoofd-ſtad van *Romanien*, in Egypten kwam vallen, en niet alleen de Stad, maar ook het gantſche Land, innam, en den Stam der *Kalyphs*, of Soudaanen van Egypten, met den laaſten aan eene der Poorten, *Babſuaila* geheeten, te doen ophangen, verdelgde.

Niet te min, hoewel zy geloofden, dat dit Aſcendent ongelukkig voor de Stad zoude wezen, lieten zy'er echter mede voortvaaren, en noemden ze *Kahara*, of *Kairo*, gelyk men in Europa zegd; welken naam zy ook tot op den huydigen dagt heeft behouden.

Zie daar wat de benaaminge van *Kairo* belangd, welke men geloofd de regte te zyn, en niet in twyfel getrokken te konnen werden. Voor my, ik zoude voor de waarheid van deze vertelling geen borg willen blyven, en achte hem niet verdoemd, die dezelve niet geloofd.

Grootte van Kairo.

Maar nopende de grootte dier Stad, daar verſcheelen de Reizigers merkelyk in; 't geen meeſtendeel daar van daan komt, dat'er eenigen *Boulak*, en *Oud Kairo*, willen onder

trek-

trekken, doch met zeer weinig eygenſchap: want *Oud Kairo* is 'er, door een vlakke Landſtreek, beſtaande uit Beemden en Weyland, van afgeſcheiden; en *Boulak*, de Haaven van *Kairo*, door verſcheyde bezaayde Landeryen. Zulks dat *Boulak* op zich zelven behoord genomen te worden, zynde ook 't eenemaal met zeer ſchoone en dikke muuren omringd; daar veele niet op gelet hebben: en mogelyk is dit de oorzaak, dat zy 'er *Oud Kairo*, en *Boulak*, onder begrypen. Deze Muuren zyn van een zeekere zoort van ſteenen, die zich noch zo wit vertoonen, als of ze eerſt nieuwlyks opgeregt waaren, en wel voorzien van Kanteelingen, en Toorns, op een afſtand van omtrent honderd treeden. Wel is waar, dat 'er plaatſen zyn, daar men de Muuren niet kan zien; maar de puyn-hoopen geven genoegzaam te kennen, dat z'er wel eer zyn geweeſt.

Ik zoude dan durven zeggen, dat *Kairo*, hoe groot het ook uitgekreten mag worden, naauwlyks zo groot is als *Conſtantinopolen*, of *Romen*, en ruym zo groot als *Amſterdam*. Want men kan het in drie uuren bekwaamelyk rond gaan: en de langſte ſtraat, die van het een eynde der Stad, tot aan het ander, loopt, de *Khalits* geheeten, daar heeft men niet ten vollen een uur toe van nooden. Door deze Straat, of liever Graft, of Riool, loopt het water van den Nyl, wanneer hy, aan 't zwellen geraakende, de Landeryen van *Egypten* gaat bevochtigen.

Gelegenheid. De Stad ſtrekt zich op de wyze van een Halve-maan, niet zeer breed, en is gelegen in een heel vermaakelyke vlakte, aan de voet van een zandachtigen berg, daar het Kaſteel op ſtaat, doch deze berg is haar zeer hinderlyk, als haar benemende (door 't ſtutten van de koelte der winden, die van die kant komen) alle de friſſe lucht; 't geen 'er de hitte 't eenemaal verſtikkende maakt, en oorzaak van veele ziektens is.

Men teld 'er zeven Poorten, en, binnen den omvang der Wallen, acht zeer wyde Poelen, of ſtaande wateren, omringd met fraaye huyzen.

'tGetal der wyken, Moſqueën. 't Getal der wyken, word gemeenlyk op drie-en-twintig duyzend geſteld: doch, na men my onderrecht heeft, zyn 'er maar zeventien duyzend met naamen bekend, welke alle avonden, met hunne Poorten, afgeſlooten worden, door het middel van zeekere houte ſlooten, die met ſleutels van dezelve ſtoffe geopend worden: want de ſlooten en ſleutelen zyn hier altemaal van hout, zelfs ook die van de Stads Poorten. 'k Heb ze met verwondering bezien, en bevond de ſleutel te zyn een ſtukje hout, van ruym een half vierdendeel lang, een goede duym breed, en een pink dik: op het eynd ſtaan zes of acht pennetjes van yzerdraad, of ook wel van hout, ingezet, die een duym breed hoogte hebben; met dewelke zeekere andere pennetjes, die in het ſlot zyn, opgeligt zynde, gaat het zelve open.

Maar, om te beter te konnen begrypen, hoe aldaar zo een menigvuldig getal van wyken kan zyn, moet men weeten, dat alle de ſtraaten van *Kairo* zeer kort en eng zyn, en, uitgezonderd de ſtraat van de *Bazar*, of Markt, en de *Khalits*, die maar omtrent drie maanden in 't Jaar geheel droog is, wanneer 'er zelfs zeer weinig volk door gaat, is 'er naauwlyks eene braave ſtraat in de gantſche Stad, zynde het altemaal ſlopjes, en ſteegjes, daar men geſtadig moet keeren en herkeeren. Ja zelfs heb ik 'er, op verſcheyde plaatſen, onder de gebouwen door gegaan, daar het heel donker is, en zo eng, dat men malkanderen zydeling moet paſſeeren.

't Getal der *Moſqueën* word insgelyks op drie-en-twintig duyzend geſteld, namentlyk, voor elke wyk een *Moſqueë*: maar dit houd geen vaſte regel, en men heeft 'er in d'een meer, en in d'ander minder. Ik wil derhalven wel niet ontkennen, dat zy 't getal van zo veele duyzenden konnen uitmaaken; maar, buyten eenige, die prachtig gebouwd, en

en met zeer hooge *Kinarets* verçiert zyn, zouden d'andere, op zyn beſte, maar de naam van Kapelletjes konnen voeren.

De rykſte en grootſte van allen, is die, welke men *Giama il Aſſar* noemt. Zy is geboud door den zelven *Giauſer*, die Stichter van de Stad is geweeſt, en word noch tegenwoordig voor de Hoofd-kerk gehouden; weshalven de vier Mouftis, of Prieſters van de Mahometaanſche Wet, aldaar hun verblyf hebben: men heeft 'er ook die weerdigheid voor, dat ze den ſchuldigen tot een vryplaats verſtrekt: en zy onderhoud, uit haare inkomſten, omtrent achthonderd Mahometaanen.

Gedaante der Huyzen.

Wat de Huyzen belangd, die zyn van braave maſſive ſteenen, met verſcheyde verdiepingen, heel hoog opgehaald, en booven plat, gelyk ze hier te Lande meeſt altemaal zyn. 't Uiterlyk aanzien heeft echter niet veel te beduyden: maar van binnen (inzonderheid die der Voornaame Lieden) zyn ze zeer koſtelyk, met ſchoone vertrekken en zaalen, bevloerd met marmerſteen, en de zoldering, even als te Conſtantinopolen, met goud en hemels-blaauw beſchilderd. De çierlyke Tuynen, en ſchoone Fonteynen, vermeerderen de Luyſter, en doen de Stad, wanneer men dezelve van eenige hoogte beziet, zeer luſtig voorkomen. Als de Zon, die 'er in de Zoomer ongemeen heet, en laſtig vald, vertrokken is, gaat men op deze platte daken dikwils by malkanderen zitten, om 'er de lucht te ſcheppen. Een der grootſte vermaakelykheden, welke men hier kan genieten, is deze; en die niet te zorgvuldig omtrent hunne gezondheid zyn, leggen 'er zich des nachts ook wel te ſlaapen. Deze manier van zich te verkoelen, en de lucht te ſcheppen, is voor yder even na, maar de Voornaamſte Lieden, gelyk ze over al eenig voordeel, boven het gemeen, hebben, weeten zich ook noch op een andere wyze te verkoelen. Zy laaten in de zolderingen hunner zaalen een ronde opening maaken, bedekt met een Koepel, rondom met venſters, hier ſpeeld de wind door heen, en verkoeld de plaats zodanig, dat men het daar bekwamelyk kan harden.

Byzonderheid wegens de Khalits, of Water-graft van Kairo.

Hier voor heb ik yts van de *Khalits* aangeroerd, en dewyl dezelve wel verdiend, dat 'er wat meerder van gezegd werd, zal ik 'er, uit andere Schryvers, eenige omſtandigheden van ter neder ſtellen. Want ik heb alhier niet konnen blyven, tot de *Khalits* geopend wierd.

't Is een laage Straat of Graft, welke midden door de Stad heen loopt, en door laſt van een der Koningen *Pharaos* uitgegraven zoude wezen. Zedert dat de Arabiers *Egypten*, op den Keyzer *Heraclius*, veroverden, wierd dezelve *Khalips* genoemd, ter oorzaak van *Amzu ibn Chottab*, tweede *Kalyph* na Mahomet, en die de eerſte *de Prins der Geloovigen* geheeten wierd, om dat hy beval deze Gragt tot *Kolſnu* toe te doen leyden, een Stad dicht by de Roode-zee gelegen, ten eynde de leeftocht van *Kairo*, tot aan deze Stad te brengen, en van daar, door de Roode-zee, tot aan *Mecha*, alwaar toen ter tyd groote hongersnood was. Aldus bleef ze tot het honderd en vyftigſte Jaar der *Hegire*, wanneer *Giafer il Manſur*, *Kalyph* van *Egypten*, dezelve deed toeſtoppen, aan de kant daar ze op de Zee uitkwam. Tegenwoordig word ze *Khalits il Hakem*, of het *Riool van Hakem* genoemd, ter oorzaak dat *Hakem beamer ille*, een andere *Kalyph* van *Egypten*, heeft doen verhelpen, 't geen de ſlofheid zyner Voorzaten had laaten vervallen. Men noemt ze ook noch *il Merachemi*, of het *met marmer gevloerde riool*, om dat ze op eenige plaatſen met marmerſteen gevloerd is.

Tegen dat de Rivier aan 't waſſen gaat, werd, aan het eynd van deze Straat, Graft of Riool, zo als men ze liefſt wil noemen, te weeten, aan het eynd 't geen zich na den *Nyl* ſtrekt, een groote aarde dyk opgeworpen, om het water te ſtutten, op dat het niet in de *Khalits* loopt: maar, als de Rivier nu tot een zeekere hoogte is gekomen, ver-

voegt zich de *Soubachi*, met een groot gevolg van allerhande ſoort van menſchen, welke zich uitgelaaten vrolyk aanſtellen, derwaarts, en geeft, met een moker, de drie of vier eerſte ſlagen op den gemelden dyk, die vervolgens door d'aandringende meenigte verbrooken word; waar na het water, hebbende nu de vrye loop gekregen, zich in een oogenblik, door de gantſche lengte der Stad verſpreyd. Wanneer de *Baſſa* zelfs te *Kairo* is, geſchied dit met groote plechtigheid, als het ontſteken van vreugde-vuuren, vuurwerken, enz.

Alle de Steden door geheel *Egypten*, hebben dusdanige Graften, welke hen het water uit den *Nyl* toevoeren, daar zy, buyten dit middel, gebrek aan zouden hebben.

't Is een der grootſte ongemakken van Egypten, ten opzicht van de by na onverdraagelyke hitte, die 'er den gantſchen Zoomer regeerd, en te onverdraagelyker vald, ter oorzaak dat het een geheel zandig Land is, welk zand door de ſtraalen der Zon, tot brandens toe, ontſteeken wordende, de lucht zodanig verhit, dat men ter naauwer nood Adem kan haalen. Door deze hitte zyn ook alle de *Khalits* zes maanden in het Jaar droog, en worden niet eer gevuld, als in de maand *Auguſtus*, wanneer de Nyl by na op zyn hoogſte is.

De wasdom van deze Rivier vangd gemeenlyk aan, in de maand *May*, doch word niet eer langs de ſtraaten uitgeroepen, als den 28ſten. *Juny*. De meeting geſchied aan een Kolom, ſtaande in een huys van den *Baſſa*, op een kleyn Eylandje, tegen over *Oud Kairo*. Alle dagen gaat men hier zien, hoe veel de Rivier gewaſſen is, 't geen dan aan de roepers bekend word gemaakt. In 't begin van *October* houd het waſſen op, en omtrent het eynd van dezelve maand, begind de *Nyl* allengskens weder af te nemen: waarom dan, met den aanvang van de gemelde maand, langs alle de ſtraaten werd uitgeroepen, dat de *Sakas*, of Waterhaalders, geen water meer uit de *Khalits* zullen ſcheppen. De reden is, dat het water, als het maar zachtjes begint te loopen, niet meer deugt, vermits zich de vuyligheid dan al te veel op malkander komt te zetten. Maar, wanneer het nu gantſch niet meer loopt, waaſſemd de *Khalits* een afgryzelyke ſtank uit, zo door de bederving van dit ſtilſtaande water, als door de vuyligheid en drek, ja zelfs ook doode krengen, welke uit de venſters, die 'er uitzicht op hebben, daar in worden geworpen. 't Is derhalven te verwonderen, dat deze ſtank, die het geld en de ſleutels, der geenen, welke omtrent de *Khalits* woonen, in de zakken zwart doed worden, niet een Jaarlykſe peſt veroorzaakt. Dit ongemak waar echter wel voor te koomen, in dien men 'er het water by tyds uit arbeidde: maar den *Soubachi* vind 'er zyn voordeel by. Want, zynde het zelve als een vette ſlik geworden, verkoopt hy het aan de Hoveniers, die het, tot het beſproeyen van hunne Tuynen, gebruyken.

Men moet zich echter niet inbeelden, dat de *Khalits* uit zich zelfs droog word. Als men ze droog wil hebben, ſnyd men ze op verſcheydene plaatſen af, met een ſoort van dyken, daar het water over heen geworpen word, 't geen aldus ten meerendeels weg gearbeid zynde, word de grond binnen korten tyd droog (gemeenlyk omtrent *May*) vervolgens met ſchoppen gelyk gemaakt, en de uitgearbeide modder, of ſlik, op Ezels geladen, en buyten op het Land gebracht: 't welke, indien zy niet deeden, zou de *Khalits*, binnen drie of vier Jaaren tyds, zodanig gevuld worden, met de aarde, welke het nieuwe *Nyl-water* met zich ſleept, dat alle de huyzen, geduurende zyne overſtrooming, blank zouden ſtaan.

Uit het geene hier gezegd is, kan men dan wel afmeeten, dat men den meeſten tyd des Jaars in *Egypten*, in de Steeden en plaatſen, die van den Nyl afgelegen zyn, ondeugend water moet drinken, te weeten, 't geene maanden lang in de

de bakken heeft ſtaan rotten, of 't geen, door de Mooren, in Bokke-vellen, langs de ſtraaten, verkoft word, 't welk niet veel beter is. Maar 't Water van den Nyl zelve is gemeenlyk, wanneer de zelve niet waſcht, zeer goed en lekker.

Voornamſte ſtraaten en Slaven-markten. Na deze *Khalits*, zynde de langſte ſtraat der Stad, volgd die van de Bazar, daar des Maandags en Donderdags Markt gehouden, en altyd, inzonderheid op de Markt-dagen, zulk een meenigte van volk gevonden word, dat men 'er, met de uiterſte moeyte, moet doordringen. 't Is een treffelyke Straat, zeer lang en breed, hebbende aan het een eynde de *Beſeſtain*, of *Koop-hal*, voorzien met immer zo koſtelyke winkels, als die van Conſtantinopolen; en aan het andere de *Slaaven-markt*, te weeten, van de blanke Slaaven, die 'er van alderhande ſlag te koop zyn, Mannen, en Jongens, Vrouwen, en Dogters, enz. Men heeft 'er nog een andere *Slaaven-markt*, daar de zwarte Slaaven en Slaavinnen verkoft werden.

Volkrykheid. Wat de meenigte der menſchen belangd, ik heb noyt zulk een Volkryke Stad gezien; en men heeft genoeg te doen, inzonderheid omtrent de Markten, en openbaare plaatſen, met 'er door heen te dringen, en noch meer, met zyne beurs te bewaaren; want d'Arabiers zyn de grootſte dieven der wereld, gelyk hun wezen genoegzaam te kennen geeft.

De overige Inwoonders, gelyk ook meeſt over al in *Egypten*, beſtaan uit Turken, Mooren, (van dewelke eenigen Pik-zwart zyn) Jooden, en Chriſtenen, te weeten, Kophten, of Grieken: want Franken vind men 'er weinig, en die ik 'er by myn tyd gezien heb waaren meeſtendeel Franſchen, welke hunnen Conſul daar hadden. Engelſchen, of Hollanders, heb ik 'er niet gevonden. Deze overvloed van menſchen is d'oorzaak, dat 'er by Peſt-tyden ſchrikkelyke meenigte komt te ſneuvelen. Een duyzent of anderhalf, op een dag, is gemeen; en als 'er, geduurende zulk een beſmettelyke ziekte, tweemaal honderd duyzend menſchen weg gerukt worden, kan men het nog naauwlyks bemerken. Ja daar zyn gelegentheden geweeſt, dat 'er zes en zeven maal honderd duizend aan zyn geſtorven: voeg hier by dat men geen Vrouw-volk langs de Straaten ontmoet, immers heel weinig: want de Vrouwen hebben in de Levant zo veel vryheid niet, als elders.

De *Kophten*, zynde de eigentlyke Egyptiſche Chriſtenen, hebben tegenwoordig twee Kerken te *Kairo*; ſtaande de eene, die aan de Heilige Maagd gewyd is, in de Straat *Havet Zueile*; en de andere in die der Grieken; deze is gewyd aan *S. Barbara*, zynde kleyn en duyſter. Eertyds hadden ze verſcheyde Kerken, en Kloofters, en zelfs ook een Biſſchop, in *Chandal*, eene der Voorſteden van *Kairo*, dog tegenwoordig gantſch verwoeſt; maar dit getal is eindelyk tot op twee geſmolten, d'eene gewyd aan den Aards-Engel *Gabriel*, en d'andere aan een zekeren Abt, *Merkaiur* geheeten. Hier is ook de plaats daar zy hun Kerk-hof hebben, en hunne dooden begraaven. Kerken der Kophten.

Binnen de Stad, en de Voorſteden, teld men negen gemeene Vleeſch-hallen, daar men den naam van die van den Grooten Heer aan toevoegd. Maar als ik aldus ſpreek, moet men 'er ook *Boulak* onder begrypen, want daar zyn 'er twee, in d'eene worden d'Oſſen, en in d'andere de Schaapen, en Geyten, geſlacht. Mogelyk voeren zy den gemelden naam, om dat het hoofd, en de huyd, van alle de Beeſten, (de Geyten alleen uitgezonderd) welke in de Hallen geſlacht worden, den Grooten Heer toebehooren, wiens Bediendens daar groote zommen uit, in zyne ſchatkiſten, weeten te brengen.

De bezetting van *Kairo* beſtaat uit zeven verſcheidene orders van Krygs-knechten, te weeten, de *Metferracus*, de drie *benden der Spahis*, de *Janitzers*, de *Chiaoux*, en de *Aſapere*. Bezetting.

 Al-

Alvoorens dit Hoofdſtuk te ſluyten, moet ik 'er nog het volgende laaten invloeyen.

Teekening van eenige voorwerpen.

Op zekeren dag, met de Drogeman, of Tolk, van myn Heer den Conſul, buyten *Kairo* gaande wandelen, teekende ik, omtrent den Nyl, een gedeelte van de Stad, gelyk het zich op N°. 86. vertoond: zynde het geene met de letter A aangewezen ſtaat, een hoek van het Kaſteel. Deze teekening wierd wel haaſt gevolgd van een andere; want, weder binnen gekomen zynde, ontmoetede ik, ontrent het einde der Stad, wat van de hand gelegen, een zeer plaizierig voorwerp, beſtaande in een menigte van zeer hooge dadel en verſcheyde andere ſoorten van Boomen, vermengd met eenige gebouwen, en Toorns van de *Moſqueën*, gelyk verbeeld ſtaat op N°. 87. 't Water, 't geen 'er zich by vertoond, ſtrekt zich ovaalswyze, en is beſlooten als een vyver. Dit water werd uit zyn kom, op de Egyptiſche manier, door het middel van Raderen, uitgetrokken, om de daarnevens leggende Tuynen te bevogtigen, gelyk 'er voor aan het eerſte gebouw een is aangewezen: op hoedanig een wyze zulks geſchied, zal ik hier na breeder verhaalen. Aan dit water ziet men geſtadig de Kemels en Peerden, doch aldermeeſt Ezels, brengen, om ze te doen drinken. Terwyl ik my met het afteekenen van dit voorwerp bezig hield, was het nog wel een uur voor Zonnen-ondergang, egter bevond zich de *Drogeman*, die een Jood was, zo zeer bekommerd, dat wy door de Arabiers geplonderd mogten werden, dat hy my geſtadig aanmaande, om het werk te ſtaaken, en 'er een veyliger gelegentheid toe waar te nemen: maar wat hy mogt aanwenden (zelfs ook met my verſcheyde voorbeelden van onheylen, den *Franken*, die hunne nieuwsgierigheid al te veel wilden toegeven, wedervaaren, voor oogen te ſtellen) hy kon my niet van daar krygen, eer de teekening voltoyd was. Ik zeg dit alleenlyk maar, om te toonen, hoe diefachtig de Arabiers zyn, die zich niet ontzien, zelfs binnen de Stad, en voor volkomene duyſternis, de lieden, of met liſt, of geweldigerhand, van het hunne te berooven. 't Is derhalven hier te lande gebruykelyk, dat men, ergens heen gaande, behalven den Drogeman, noch een Janitzer, met zich neemt, en als dan kan men zich genoegzaam verzekerd houden. Ook bediend men zich hier doorgaans van Ezels, zo wel de Vrouwen als de Mannen, of men moet niet van meininge zyn verre van zyne woonplaats af te gaan.

Noch teekende ik een ander gezicht, van boven den Toorn, hier voor gemeld, daar de waterleyding omtrent den Nyl zyn aanvang neemt: van hier ontdekt men het land, en een gedeelte der Toorns van de Stad, achter het geboomte, gelyk op N°. 88. verbeeld word, onder anderen vertoonen zich hier ook veele zeer hooge Dadel-boomen.

XXXIX. HOOFD-

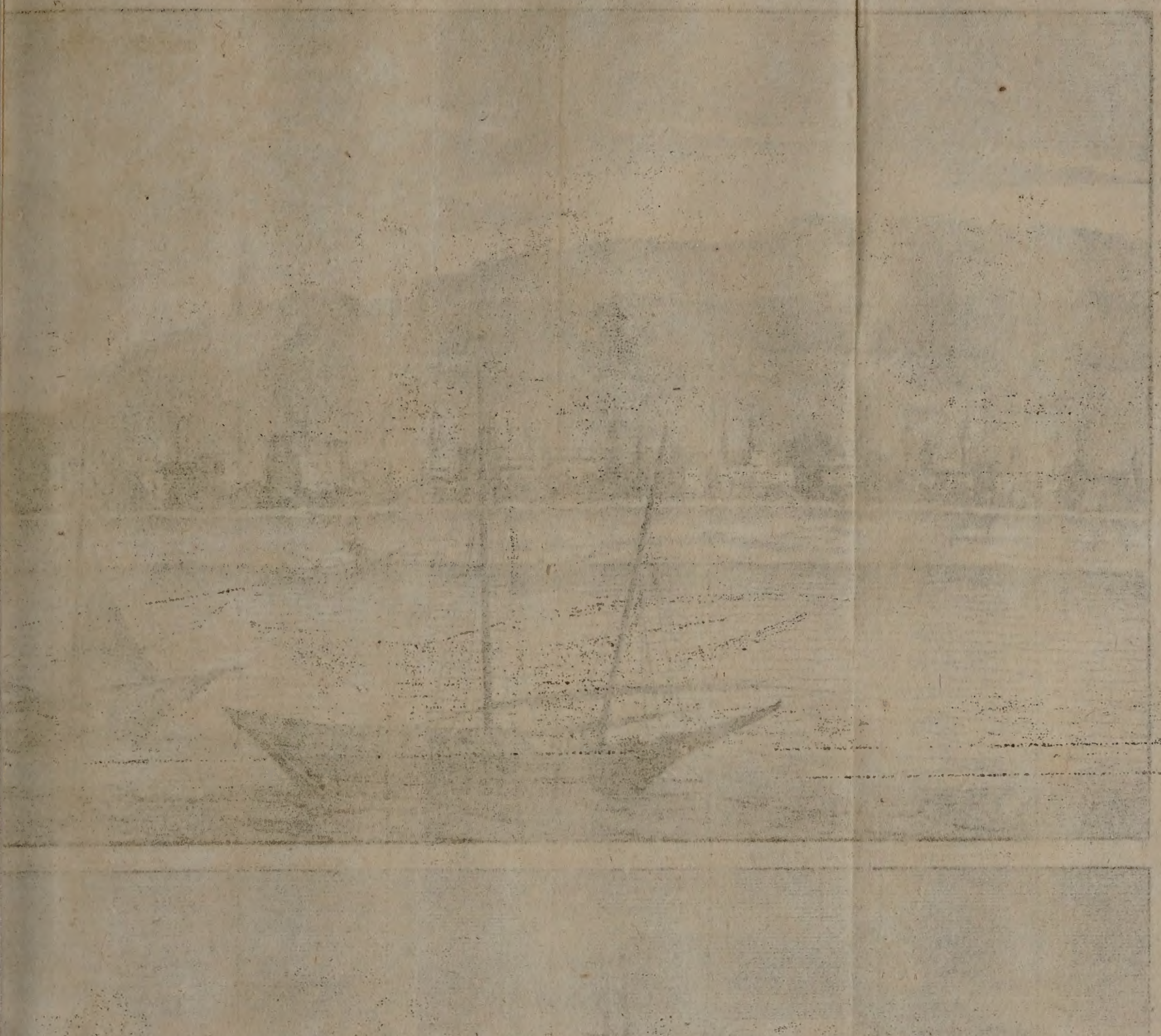

CAIRO

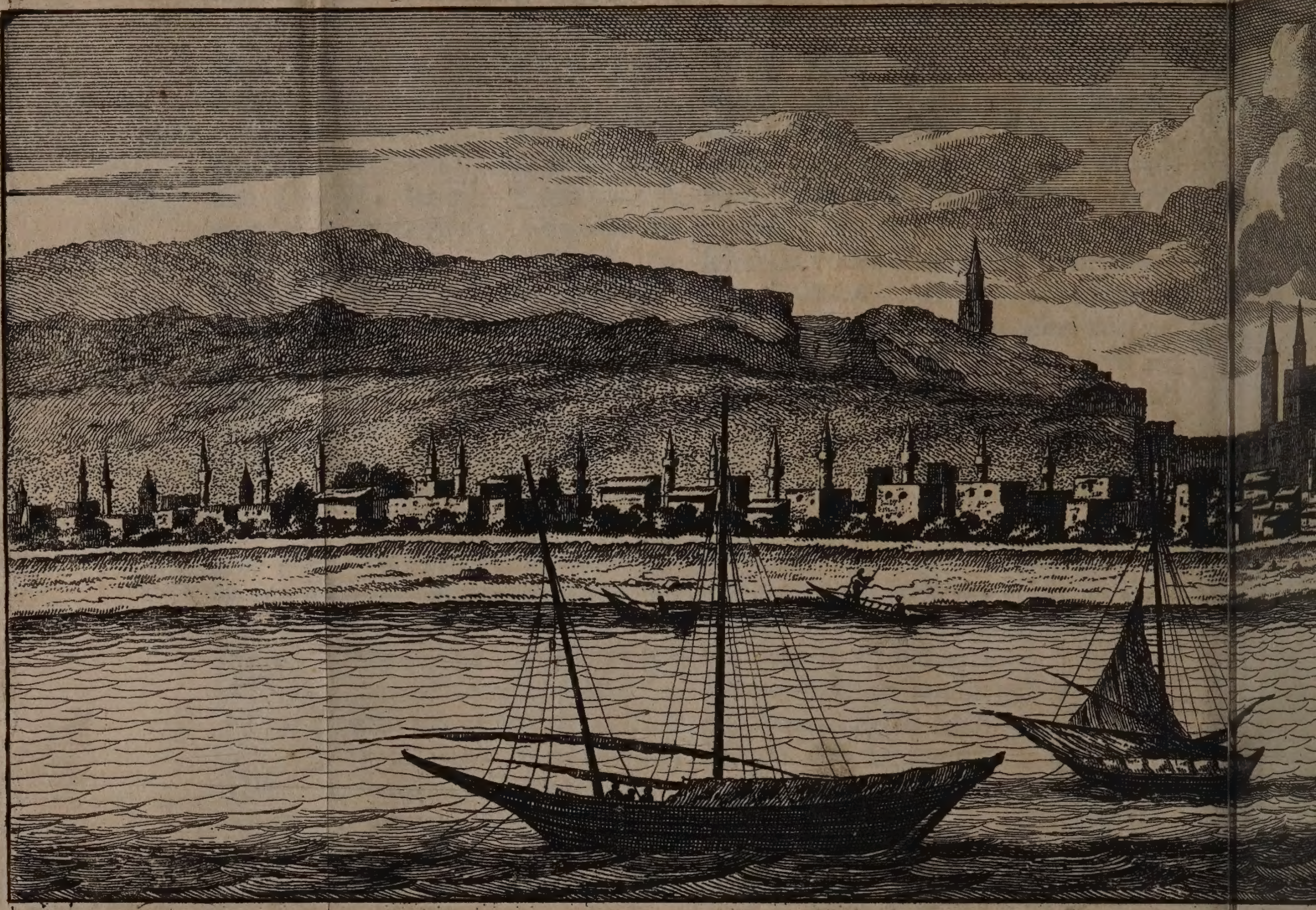

A

XXXIX. HOOFDSTUK.

Beſchryving van het Kaſteel van Kairo.

Het voornaamſte van de Stad *Kairo* bezichtigt hebbende, ging ik, op den laatſten dag der Maand May, ook het Kaſteel, een der ſchoonſte werkſtukken die in gantſch Egypten zyn, bezichtigen. 't Is geboud op een Berg, of Rots, en omvangen met hooge en dikke muuren, welke, van honderd tot honderd ſchreeden, door zwaare en ſterke Toorns beſtreeken worden. Men klimt 'er op langs een Trap in de Rots gehouwen, zo breed en gemaklyk, dat 'er de Peerden en Kemels, gantſch geladen, zonder moeyten, op konnen komen. Binnen getreeden zynde, komt men voor eerſt op een groote plaats, of Hof, en van daar in een Straat, die 'er de gedaante van een Stad aan geeft, dat is te zeggen, van een Turkſche Stad, want 't geen 'er deze *Barbaren* gebouwd hebben, beſtaat maar in een partye lompe Hutten, en Neſten, daar in tegendeel de noch overige ruïnen, of vervallen, en onderaardſche gewelfzelen, een wonderlyke grootheid verbeelden.

Verblyfzelen van 't Paleys van Pharao.

Onder dezen ziet men 'er ook noch die van het *Paleys* van *Pharao*, en in het zelve de Zaal, welke na den naam van *Joſeph* genoemd, en door dertig ſchoone en zwaare Pilaaren, van Thebaiſche-ſteen, onderſchraagt word. Het goud en hemels-blauw, daar een zeer fraay Mozaiſch werk af geſchakeerd is, zyn hier niet geſpaart, en, niet tegenſtaande die lange reeks van Jaaren, ja Eeuwen, pronkt 'er de zoldering noch mede. Een andere groote Zaal, niet verre van deze gelegen, en door de ingezetenen de Zaal van *Pharao* genoemd, pronkt met het zelve werk, als die van *Joſeph*, na het zeggen en getuigenis van die geenen, die gelukkiger geweeſt zyn als ik. Want ik heb ze niet konnen te zien komen, vermits ze den meeſten tyd van het Jaar geſloten is, ter oorzaak dat 'er de veſt, of Rok van *Mahomet*, die zy Jaarlyks na *Mecha* ſtueren, geborduerd word. Ook is 'er noch de Zaal van den opziender van *Joſephs* huys, doch deze is veel meer vervallen; niet te min ſtaan 'er noch tien of twaaf Pilaaren, van dezelve ſteen, overeynd. Behalven deze, ontmoetede ik 'er verſcheyde andere vertrekken, en aan zekeren oord een, alwaar nog veele uitſteekende zwaare Kolommen, in goede ordre, ſtonden, welke een gewelf onderſteunden, 't geen wel eer met een Koepel bedekt is geweeſt, doch tegenwoordig is het open: yder dezer Kolommen bevond ik drie Vademen dik te zyn, bedragende, na myne uitreekening, zeventien voeten Rynlandſche maat. In der daad, het moet een zeer prachtig gebouw geweeſt zyn: want, 't geen 'er noch van in wezen is, hoe vervallen het ook mag zyn, is bekwaam om d'uiterſte verwondering, ja zelfs een zoort van verbaaſtheid, in te prenten.

Joſephs gevangenis.

Niet verre van dit Paleys, toonde men my een vervaarlyke gevangenis, verdeeld in verſcheyde onderaardſche kotten of gaten, welke in de Rots zelve gehouwen, en zo donker zyn, dat men ſchroomt den voet daar in te zetten. Zy voert den naam van *Joſephs gevangenis*, ter oorzaak dat men wil deze dezelve te zyn, in dewelke hy des *Konings* Bakker, en Schenker, hunne droomen uitleyde. Zy diend ook noch heden tot het zelve gebruyk, en is de plaats, daar alle menſchelyk medelyden volkomen verbannen ſchynt te wezen. Want, zo men geen gelegentheid heeft, om den geenen, die het opzicht op de gevangenen

 heb-

hebben, de handen te vullen, is'er geen elende te vergelyken, by die, welke die rampzalige te lyden hebben, die aldaar ingeſloten zyn.

Maar zo deze gevangenis, ten opzicht van het quaad onthaal, 't geen men 'er, om een geringe miſſlag, van de Turken te verwachten heeft, niet verdiend bezichtigt te werden, de Put van *Joſeph*, die men wel voor een wonder van de wereld mag houden, en waar aan de tyd het minſt geſchonden heeft, verdiend het zo veel te meer. Zy is geheel uit de levendige Rots gehouwen, en heeft, boven aan de mond, in de lengte elf, en in de breedte tien voeten. 't Gezicht daar af vertoond zich als op N°. 89. verbeeld ſtaat. De diepte bevond ik drie-en-vyftig Vademen, maakende drie honderd Rynlandze voeten.

Josephs Put.

Men put'er het water uit, door middel van twee raderen, waar van het eene boven aan de mond van de Put, en het ander negen-en-twintig Vademen laager ſtaat, zynde de plaats daar het opperſte gedeelte van de Put eyndigd. Aan yder van deze raderen heeft men twee Oſſen, die dezelve geſtadig doen omgaan: 't water word geſchept met Aarde kannen, of Emmertjes, (vaſt gemaakt aan een touw, 't geen om het Rad heen loopt) en, boven gekomen, in gooten uitgeſtort, die het vervolgens door het gantſche Kaſteel leyden.

Men daald van buiten den Put nederwaarts, langs een Trap van zeven of acht voeten breed, welke rondom de Put in de Rots gehouwen is, en dezelve allerwegen van de Rots afzonderd, zulks dat men in 't afklimmen altyd, ter rechter hand, een der zyden van de Put heeft, en ter ſlinker de muur, zynde de Rots zelve. Vermits de groote breedte, kan men bekwamelyk met 3. à 4. perzoonen nevens malkanderen afgaan, doch men moet zich verzorgen van kaarſſen, of toortzen, want hoewel men 'er hier en daar vierkante venſters, yder van ruym drie voeten, ontmoet, gemaakt met het oogmerk van'er, uit de Put, lucht en licht door te ontfangen, zou het, buyten het licht 't geen men mede brengt, weinig mogen helpen. Deze Trap loopt twaalf maalen rondom de Put, op de wyze van een Wentel-trap; weshalven dezelve by de Arabiers *Bie habeidine* geheten word, zo veel gezeid als de *Slek-put*; en hebben van de gemelde Draayingen zes achttien, en zes negentien trappen, maakende in 't geheel twee honderd twee-en-twintig. Alle deze trappen zyn zo gemakkelyk, vermits 'er de Oſſen dagelyks op en af moeten, en daalen zo langzaam nederwaarts, dat men den afgang nauwlyks gewaar word. 't Geeft een wonderlyk gezicht, wanneer men, door de gemelde venſters, na beneden in de Put ziet, zo wegens de diepte en ruymte, als wegens het vreemd omdraayen van het Rad.

Als men nu, met al dit draayen en keeren, beneden op de grond gekomen is, alwaar de Put dezelve wydte heeft, als boven aan de mond, ontmoet men, een weinig ter rechter hand onder de Rots, een tweede Put, of liever het onderſte gedeelte van dezelve Put, waar af de mond vry enger is. Hier ziet men de Oſſen het rad omdraayen, en het water optrekken, 't geene door een goot in een groote bak word geleyd, daar de gemelde ſteene kruyken, of emmertjes, welk aan het touw van het bovenſte Rad hangen, het geſtadig weder uitſcheppen, en opwaarts voeren. Deze onderſte Put vond ik vier-en-twintig Vademen diep, maakende honderd zes-en-dertig voeten, eenige geven 'er een merkelyk grooter diepte aan, doch ik heb ze niet dieper konnen peylen, want, hoewel ik het touw, 't geen ik met my had genomen, tot verſcheyde reyzen, met een tamelyk gewicht, liet nederdaalen, heb ik nooyt meerder getal van Vademen konnen vinden.

't Water word in deze Put gebracht, door het middel van die groote waterleyding, tuſſchen *Oud* en *Nieuw Kairo*, daar ik hier voor af geſprooken heb: doch zommige

willen,

88

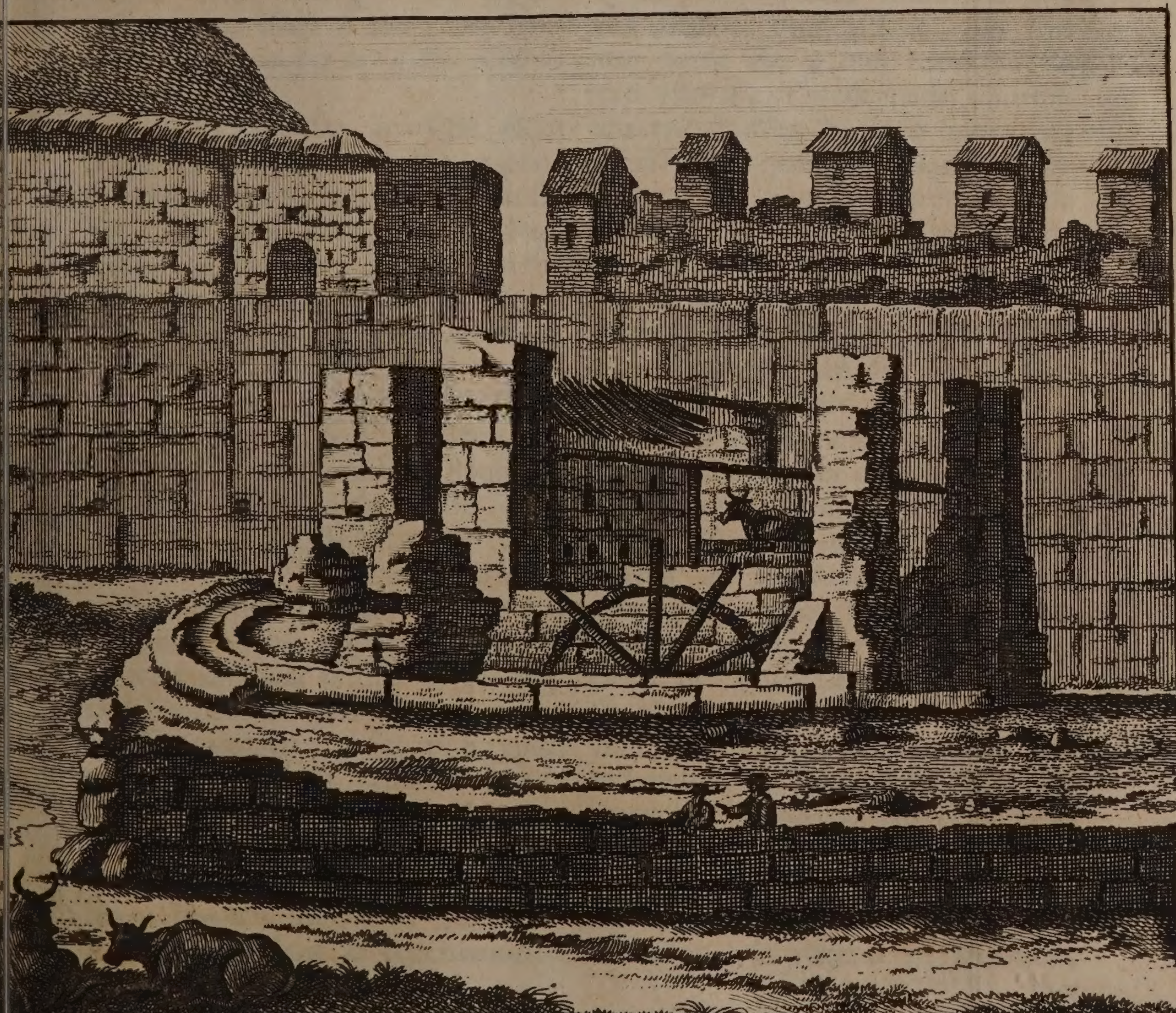

89

willen, dat het uit een Bron zoude komen; 't geen ik niet kan gelooven: want, wat ſchyn is'er, dat men zulke vervaarlyke koſten gemaakt zoude hebbben, om het water te leyden, ter plaatſe daar men het door de Natuur kon ontfangen? *Monſieur du Mont* toond zich echter, in zyne onlangs uitgegevene Reys-beſchryving, van dit gevoelen, wanneer hy 'er aldus van ſpreekt:

De Heerlykheid van deze Put, welke niet heeft konnen gemaakt worden, dan met veel tyd-verlies, een groot getal van volk, en zwaare onkoſten, kan doen oordeelen, hoe dierbaar het water in Egypten moet zyn; deze Bron, en die van Matharea, zyn de twee eenigſten, die in Egypten gevonden werden, en het ſchynd, dat de Koningen van dat Ryk noch gevreeſt hebben, dat ze zouden uitdroogen, aangezien de zorg, welke zy daar en boven gedragen hebben, om water te doen komen uit den Nyl, door een zeer ſchoone waterleyding, die begind tuſſchen het Oude Kairo, en Boulake, en het water tot in het Kaſteel brengd.

Ten eynde der gemelde twee honderd twee-en-twintig trappen, te weten, op de grond der eerſte Put, vind men twee gaten, van gedaante als poorten, mede in de Rots gehouwen, doch tegenwoordig toegeſtopt, 't eerſte dezer twee, ſtaande ter ſlinkker hand van de Put, gaat, volgens het zeggen der Egyptenaars, tot in de Pyramiden, en het ander, aan de rechter hand van dezelve, ſtrekt zich na de *Roode Zee.* Wat het laatſte belangd, 't heeft gantſch geen ſchyn van waarheid, vermits 'er die Zee al te verre van daan legt: doch, nopende het eerſte, ik weet niet wat ik daar af zal zeggen, immers ik durf het niet 't eenemaal verwerpen, want de Egyptenaars hebben zulke vreemde werken onder de aarde gemaakt, dat men zich hier zo zeer niet over zou behoeven te verwonderen; ten anderen, moeten ook deze gaten, of Poorten, ſchoon ze tegenwoordig toegeſtopt zyn, eenig gebruyk gehad hebben, doch welke is onzeker; weshalven ik oordeel, dat men de overlevering dezer lieden zo licht niet van de hand moet wyzen, ten minſten niet t' eenemaal. Men kan ook, langs ettelyke trappen, tot op de grond van deze tweede Put, nederdaalen; maar het is 'er gemeenlyk zo ſlykkig, door het ſtorten en plengen van het water, 't geene zich met de omheen zwervende ſtof vermengd, dat weinige die moeyte willen nemen, te meer dewyl 'er niets te zien is.

Gelyk dan het Kaſteel van *Kairo*, zo ten opzicht van deze Put, als van de grootſe ruïnen, die men 'er ontmoet, zeer aanmerkelyk is, en doorgaans van alle *Franken*, die 'er maar eenigzints gelegentheid toe hebben, bezichtigd word, hebben 'er de Turken een ſoort van een Tol opgezet, te weten, aan de Poort van het Kaſteel komende, is men gehouden een dukaat te geven, en aan de Put een vereering na believen, mitsgaders noch yts aan den deurwachter aldaar, en aan den geene die u met toortzen de trap afleyd, 't welk mede omtrent een ryksdaalder komt te bedragen; behalven 't geen men aan den Janitzer, en voor 't huuren van de Ezels, om 'er na toe te ryden, moet uitſchieten. Maar, niet meer zoude het gekoſt hebben, indien ik gezelſchap by my gehad had; want deze prys van den ingang ſtaat vaſt, of men alleen, of met meerder getal van perzoonen komt. Die 'er zich, 't zy hier of daar om, voor een tyd ophouden, en het Kaſteel niet gezien hebben, wachten derhalven op de komſt van eenigen vreemdeling, om het als dan, met minder koſten, te konnen zien; doch de Ingezetenen des lands, Grieken, en andere Chriſtenen, of Jooden, behoeven de dukaat niet te betalen; en konnen volſtaan met maar een vereering aan de Put te geven.

Uit het opperſte van het Kaſteel, dat is te zeggen, van de Platten, die 'er noch in wezen zyn, kan men, met

met het oog, over gantſch *Nieuw* en *Oud Kairo*, *Boulak*, en een groot gedeelte der Woeſtyn, gaan weiden. 't Moeyde my derhalven, dat ik de vryheid niet dorſt nemen, van 'er eenige gezigten, welke zich aan verſcheyde oorden zeer luſtig vertoonden, af te teekenen. Want het was te gevaarlyk om het te ondernemen. Veele, miſleyd, geloof ik, door de verwarring der omleggende huyzen, zo binnen als buyten de Stads muuren, hebben dit Kaſteel, 't geen omtrent twee Italiaanſche mylen in den omvang begrypt, in het midden der Stad willen plaatſen: doch het is 'er eigentlyk buyten gelegen, by na aan een der hoeken van de halve maanen, welk de Stad maakt, en bykans recht tegen over *Oud Kairo.* Het diend den *Baſſa* tot woonplaats, die 'er, in een byzondere huyzing, ſchoone zaalen en vertrekken heeft, en voor dezelve een zeer groot pleyn, daar zich dagelyks een menigte van volk vertoond, en by wylen wel duyzend Paarden te gelyk gezien worden. Echter is deze Wooning van den *Baſſa*, door een muur, van het Kaſteel afgezonderd, en word derhalven, met een byzondere benaming, het *Serrail* van den *Baſſæ* geheeten.

XL. HOOFDSTUK.

Menigte van Blinden te Kairo. Egyptiſche Heiligen. Vrouwen met ringen door de Neus. Dragt der Arabiers en Jooden. Groot getal van Aapen. Geeſtig geval tuſſchen een Aap en een Valk. Jaarlyks vertrek van een der Caravaanen van Kairo na Mecha. Mildheid van een Turkſchen koopman omtrent de Armen. Gierigheid van een Ryken Turk. Manier van Kuikens, door het middel van Ovens, uit te broeyen. Menigte van Struys-vogels in Egypten. Inkomſten van den Grooten Heer uit dat Landſchap, enz.

Menigte van Blinden te Kairo.

Onder de dingen, die my in *Kairo* vreemd voor kwamen, was niet het minſte, dat ik 'er zo veel Blinden ontmoette. 't Is by na ongelooflyk, en het getal zo groot, dat men naauwlyks een quartier uurs voor zyne wooning ſtaat, of men ziet 'er verſcheydene voor by gaan. Noch maaken ze een grooter menigte, die met zeere oogen gekweld zyn, 't geen 'er zo gemeen is, dat ik 'er zelfs Kinderen, van geen Jaar oud, gezien heb, die 'er alreeds mede beſmet waaren, en tot zo verre, dat 'er geen beterſchap af te verwachten ſtond: want het kwaad zet zich in 't bloed, en doed, zó wel de Kinders, als d'Ouders, traanoogen. Ja ik zouw durven wedden, dat een vierdedeel der menſchen binnen deze Stad, of blind, of met kwaade oogen gekweld is. De reeden, die 'er my Natuurlyker-wyze van gegeven wierd, is, dat de kalkachtigheid der huyzen, door de wind, als tot ſtof, afwaajende, zodanig in de oogen dringd, dat 'er niet alleenlyk dit kwaad uit ontſtaat; maar ook, dat het, door zich allengskens met het bloed te vermengen, in een Erfkwaad verkeerd, gelykmen duydelyk kan zien aan de voortteelinge. Eenige ondervinding deed my geloof aan deze reeden geven. Want het is my meer als eenmaal gebeurd, dat als ik, by windig weer, wat lang by de weg was geweeſt, my de oogen zo zeer deeden, dat ik 'er naauwlyks gebruyk van kon hebben. Andere reeden heb ik 'er niet van te weeten konnen koomen, en mogelyk is 'er ook geen andere. Ter gedagtenis ſchilderde ik hier een blinde Jood, die my, onder dit ſlag van menſchen, een der fraaiſte voorwerpen dacht te wezen.

Egyptiſche Heiligen.

'k Heb hier ook verſcheydene van die lieden, welke by d'Egyptenaars voor Heilige gehouden worden, door de Stad zien loopen; en by wylen moeder-naakt, of anders, met een ſtuk van een los-hangend kleed om het lyf geſlaagen; onder anderen, eens door de grootſte Straat van *Kairo* gaande, ontmoette my een dezer Heiligen, een Man van in de zeſtig Jaaren, die my als een *Frank* gekleed ziende, ſtraks met de uitterſte ontwaardiging, en een kwaadheid, tot ſchuymbekkens toe, aan d'ander zyde der Straat week: en van deze ſchoone gramſchap was, volgens 't zeggen van mynen byhebbenden Tolk, geen andere reeden, als dat ik een vreemdeling, en Chriſten, zynde, welke Lieden by hen voor ongeloovige worden gehouden, niet weerdig was den Adem, die uit zyne Mond ging, t' ontfangen.

Deze Heiligen zyn by hen in groote achting, en eerbiedigheid, tot zo verre, dat het kleed, 't geen zy om hun lyf hebben geſlagen, van een ygelyk gekuſt word.

Vrouwen met ringen door de Neus.

Vreemd kwam my ook te vooren een zeker zoort van Vrouwen, welke, voor cieraad, een reedelyken grooten ring door de Neus hadden hangen, even als men by ons een kleyne door de ooren heeft; doch met dit onderſcheid, dat, daar deze

doorgaans van goud zyn, die der gemelde Vrouwen ſlechts van een veel geringer ſtoffe werden gemaakt.

Dracht der Arabiers.

Ik heb hier voor gezegt, dat 'er onder de Inwoonders van *Kairo*, ook Arabiers, en Jooden behooren; en dewyl hunne kleeding van die der anderen onderſcheyden is, en dat ik ook zelfs de moeyte genomen heb, van ze af te teekenen, moet ik 'er hier yts van aanroeren. d'Arabiers gaan gekleed als N°. 90. vertoond. 't Geen zy om 't Hoofd hebben geſlingerd, en hen met het eene eind over de borſt komt te hangen, of, na dat zy 'er op een ander wyze een zwier aan willen geven (want zy werpen het ook dikwils over de ſchouder) is een ſleuyer van zwarte zyde, met goude ſtreepen doorwerkt, en doorgaans met afhangende kwaſtjes, van dezelve zyde, vercierd. De gemeene lieden draagen deze ſleuyer van ſlechter ſtoffe.

Wat de Vrouwen belangd, zy hebben op het Hoofd yts, als een hooge ſpitze bol van een hoed, 't geen zy met een zwarte, of bruyne neusdoek, met goude of zilvere ſtreepen doorweven, omwinden; de kleeding is van koleur als die der Turkinnen, en zo cierlyk opgepronkt, als yders zinlykheid medebrengt: gemeenlyk hebben zy aan hunne Veſt, of Rok, twee knoopen by malkander, d'eene groot, en d'andere kleyn, de groote langwerpig, en d'andere rond: zie haare kleeding en geſtalte op N°. 91. Alsze uitgaan ſlaanze een wit linnen kleed, om zich te bedekken, over het Hoofd, en het geheele lighaam, zulks dat zy 'er maar met het eene oog tuſſchen doorzien, op de Spaanſche wyze.

De dragt der Jooden, hier te Lande, is gelykze op N°. 92. verbeeld word. De Tulband moet met blaauwe ſtreepen doormengd weezen, en de reſt der kleeding van een violette koleur; 't geen zy gehouden zyn tot hun kenteken te draagen: want anders is 'er geen onderſcheid tuſſchen de hunne, en die der Turken. De lieden van fatzoen zyn veel fraayer gekleed, als de geen, die zich hier ten toon ſteld.

Ik heb hem ſpeelende verbeeld, om met eenen te doen zien, van hoedanige Inſtrumenten zy zich, tot het pleegen van vrolikheid, bedienen. 't Is beſpannen met drie ſnaaren, welke met een ſtryk-ſtok, even als een viool, geraakt worden. 't Speel-tuig zelve is van zwart hout, 't geen, daar de ſnaaren mee omgedrayd ofte opgeſpannen worden, van yvoor, en 't geluyd maar tamelyk fraay.

De Joodinnen hebben, gelyk N°. 93. aanwyſt, een geheele lange zwarte bol op het Hoofd, die met bruyne en witte neusdoeken, met goud en zilver geborduurd, omvlochten is. De kleederen zyn gemeenlyk van geſtreepte zyde. Toen ik de geene, die hier verbeeld word, tekende, zat zy op haare *Sopha*, dusdanig een pyp tabak te rooken, uit een Egyptiſch ried, van hoedanige ſlag van pypen hier voor geſprooken is.

Die ſnaakeryen van Aapen wil zien, waar van men hier een zeer groote menigte, allerwegen langs de ſtraaten, ontmoet, heeft maar te *Kairo* te komen: zy worden door de Mooren, met de *Karavanen* van *Mecha*, of *Mekka*, mede gebracht, en op allerhande potſeryen afgerecht, om dat zy, met derzelver konſten voor de liefhebbers te doen oeffenen, dagelyks zo veel weeten te winnen, alsze tot de reys van nooden hebben. Gelyk de Mooren van natuur groote potzemaakers zyn, en dat hun aart, ten dien opzichte, niet kwaalyk met de geſteldheden van het Aapelyke verſtand over een komt, geeft het een aangenaame tydkorting voor de Reizigers. Deze Mooren brengen ook de Perrokiten mede, van dewelken ik 'er gaarne eenige had gehad, maar daar waaren 'er in dit Jaar zo weinig gebracht, dat 'er niet een te bekoomen was. Anders heeft men 'er dezelve voor een geringe prys.

G[illegible] gevalſ[illegible] ſcher[illegible] Aap[illegible] een [illegible]

Doch om weder tot de Aapen te keeren, gelyk het een belacchelyke ſtoffe is, werd 'er, gelyk over al, voor-

90

92

91

93

voornamelyk alhier, veel van verhaald. 't Is niet de pyne waardig veel van dezelve te melden, en eenige, uit duizenderhande grillen, die'er van verteld worden, op te haalen; alleen moet ik 'er alhier eene geſchiedenis, welke vry belacchelyk is, van invoegen. Op zekere middag over tafel zittende, ten Huyze van den Heer Conſul *Torelli*, en wegens de aardigheid der Aapen, en Valken, ſpreekende, verhaalde den *Drogeman*, dat hy een Arabier kende, die een Aap had, wiens weerga mogelyk in kloekheid niet te vinden was. Deze, wanneer zyn Meeſter uitging, was gewoon de wacht in de keuken, by het vuur, te houden, om de dievery der Valken te beletten, welke hier, gelyk elders gezegd is, zeer meenigvuldig zyn, en met gantſche ſchoolen op de Huyzen zitten, wachtende na gelegentheid, om eenige roof te bekoomen, die ze ook dikwils, vermits 'er de ſchoorſteenen meeſtendeel wyd, en laag van verdieping vallen, van op den haard weten weg te haalen. 't Gebeurde nu, dat den Arabier, op een tyd wat langer, als na gewoonte, uitblyvende, een ſtuk Vlees, 't geen hy in een pot te kooken had gezet, (door het uitwaaſſemen van het water) boven het nat geheel droog kwam te leggen: een van de Valken, die boven op de ſchoorſteen zat te loeren, had dit niet zo haaſt gemerkt, of hy kreeg luſt om 'er een torn op te waagen. De onderneeming gelukte, en de Valk vloog, met het ſtuk Vlees, ter ſchoorſteen uit. Den Aap, al te ſchielyk verraſt, zag bedrukt om hoog, en, als of hy geredenkaveld had, dat zyn Meeſter zulke groove miſſlagen, niet zoude ongeſtraft laaten doorſchieten, en dat by hem yts moeſt uitgevoerd worden, waar door hy vergeving zoude verdienen, op dat hy alzo de ſtraf mogt van den hals ſchuiven; niet anders, als of hy gedacht had, zekerlyk, zal den roover, als hy de beuyt binnen heeft, weder koomen, om te zien of 'er niet meer voor hem ten beſte is: ſchikt zich, wanneer het vuur nu geen hitte meer van zich gaf, in de pot, met de kaale billen om hoog, ten einde den Valk als een ſtuk Vlees in het oog te ſchynen. In der daad, de Valk wederkeerende, ſchoot'er op neer, wanneer den Aap, die op zyn luymen lag, zich gezwind omkeerde, en den Valk vattede, en hem de keel afgebeeten hebbende, in plaats van het ſtuk Vlees, in de pot ſtak. De Meeſter thuys gekomen zynde, zag terſtond na de ſpys, en ziende den Aap, op deze verandering van Vlees, over dwers aan, ſpringd het beeſt op, haalde den Valk uit de pot, ſchikte zich zelven daar in, in zodanigen poſtuur, als hy gelegen had, en wees, met vreemde gebaarden, hoe de Valk het Vlees geſtoolen, en hoe hy den Valk bedroogen, en tot vergelding in de pot had geſtooken. De Leezer kan uit dit ſtaaltje lichtelyk oordeelen, hoe vruchtbaaren ſtoffe tot praaterye de Aapen alhier konnen verſchaffen, en hoe veel ſpreukjes daar onder loopen, daar men van moet denken, *ſe non é vero, é ben trovato*, zo 't niet waar is, 't is echter zoet uitgevonden.

Uit de Stad *Kairo* vertrekt ook Jaarlyks de *Karavane* van *Mecha*, en beſtaat dezelve, niet alleen uit Egyptenaars, maar ook uit alle de geenen, die zich van *Conſtantinopolen*, en andere omleggende oorden, derwaarts willen begeven; by welke gelegentheid hier zodanig een toevloejing van menſchen is, dat de wegen niet te gebruyken zyn. *'t Kleed van Mahomet* (met deze naam beteekenen de *Franken* alle de geſchenken, welke den Grooten Heer Jaarlyks na *Mecha* ſtuurd) word, gelyk hier voor gezegd is, in het Kaſteel van *Kairo* gewerkt: want *Kairo* zend de vercierzelen voor *Mecha*, en geld voor *Medina*: en *Damaskus* de vercierzelen voor *Medina*. Daar gaan in 't geheel vyf *Karavanen* na de eerſte der gemelde Heilige plaatſen: te weten, die van *Kairo*, waar onder de zodanige behooren, als hier boven gezegd is: die van *Damaskus*, onder welke zich begeven die uit *Sirien*

Kairo een van de verſamelplaatſen der Karavanen, die na Mecha gaan.

derwaarts willen trekken: die der *Magerebins*, of Weſterſchen, begrypende alle de geenen van *Barbaryen*, *Fes*, en *Marokko*: die van *Perſien*, en die van *Indien*.

Mildheid van een Turks Koopman omtrent de Armen.

Op aanmaaning van den Heer Conſul *Torelli*, ging ik, met onzen Tolk, eens zeker Turks Koopman, die te *Coulak* woonachtig was, en dikwils ten zynen huyze kwam, bezoeken. Hy ontfing ons heel vriendelyk, en liet terſtond Kaffé en Tabak brengen: deze, een Man van vier-en-tagtig Jaaren, zeer fraay van weezen, met een langen gryzen baard, had de reys na *Mecha* tot agt maalen toe gedaan, en elke reyze hem omtrent twintig duyzend ryksdaalders gekoſt: want, als het water in de *Caravane* begon t' ontbreeken, 't geen by wylen komt te gebeuren, alzo men niet over al zoet water kan bekoomen, en dat de medegenome voorraad opraakte, beſchonk hy al het volk met *Sorbet*. Toen ik hem bezogt, ſtond hy, niet tegenſtaande zynen hoogen ouderdom, de negende tocht derwaarts t' onderneemen, hy dreef nog Koophandel, en had de mildheid, van Jaarlyks tien duyzend Ryksdaalders aan de Armen te geven; waardoor hy ook zodanig een achting onder de Mahometaanen had verkregen, dat zy hem als een Heilig eerden, en, tot bewys van dien, 't elkens als zy hem te gemoet kwamen, zyne veſt, of rok, kuſten. Hy was ook een groot vriend van de *Franken*, en wenſte my, als met zegeninge, geluk op myne voorgenome reys na *Jeruzalem*, en dat ik met gezondheid weder in myn Vaderland mogt koomen, enz. met zulk een tederheid, als of hy zelfs een Chriſten was geweeſt.

Maar zo mild als dezen eerlyken Mahometaan was, zo gierig was een ander Turks Koopman, die mede dagelyks ten Huyze van den Heer Conſul verkeerde; deze was voor zo ryk bekend, dat men zyne ſchatten op geen Tonne gouds, om zo te ſpreeken, kon weeten, en egter zo verfoeyelyk gierig, dat hy zich zelfs geen maaltyd eeten gunde. 't Gebeurde, terwyl ik my te *Kairo* bevond, dat hem, alzo hy zich onpaſſelyk gevoelde, door den Venetiaanſchen Doctor, die mede de Tafel ten Huyze van den Heer Conſul had, eenig hulpmiddel daar tegen wierd verordineerd; maar de zwaarigheid was, dat het omtrent veertien of vyftien ſtuyvers moeſt koſten. De Vrek, hoorende de prys noemen, wierd bleek van ſchrik, en zeyde, dat hy het voor zonde zoude reekenen, zo veel gelds op een tyd aan zyn lichaam te koſt te hangen. Het wonderlykſte hier omtrent is, dat 'er onder haar veele van gevoelen zyn, en gelooven, dat, wanneer zy met zodanigen rykdom komen te ſterven, daar van zy haar niet bediend hebben, zy zekerlyk aanſtonds in 't Paradys komen. Immers vind de heb-luſt over al zyne bewimpelingen. Doch men behoeft de moeyte niet te neemen, van na *Egypten* te reyzen, om gierige menſchen te vinden.

De mildadigheid omtrent den Armen plagt hier te lande heel gemeen te weezen; maar, gelyk meeſt alle goede dingen, by verloop van tyd, koomen te verargeren, waar toe, of hier, of daar door, voet gegeven word, is dezelve nu ook zo zeer niet te vinden.

Buyten de Stad *Kairo*, aan de zyde, over het Kaſteel, legt een Vlek, *Karaffe* geheeten, berucht wegens dat 'er verſcheyde Maagen van *Mahomet*, en veele van hunne Heiligen begraaven leggen. Toen Egypten onder de Heerſchappy der Cirkaſſiſche *Mamalukken* bloeide, telde men op dit Kerk-hof (want het gantſche Vlek is eygentlyk niet anders als een Kerk-hof) meer als drie honderd en zeſtig verhevene Grafſteden, of Tomben, en *Moſqueën*, van Doorlugtige Mahometaanen: deze *Moſqueën* waren als zo veel Hoſpitaalen, altemaal voorzien met zeer goede inkomſten, tot onderhoud der Armen, en der Mahometaanſche Pellegrims, die dezelve kwamen bezoeken: weshalven een Pellegrim, te *Kairo* komende, daar een Jaar lang konde beſtaan, zonder

yts

yts van het zyne uit te geeven; alleenlyk met alle dagen een der *Moſqueën* van dit Kerkhof te gaan aandoen, daar hem ſpys en drank wierd uitgedeeld. Maar, na dat de Turken, onder *Sultan Selim*, Meeſter van *Egypten* waaren geworden, hebben zy de *Cirkasſiſche Sultans* daar uit verjaagd, in het Jaar der *Hegire* 922. of na Chriſti geboorte 1517, zyn by na alle deze Graf-ſteeden en *Moſqueën*, vermits derzelver inkomſten door de dwinglandy der *Baſſaas* te niet geraakten, tot de grond toe vervallen.

Manier van de Kuikens, door het middel van Ovens, uit te broeyen.

Onder de dingen welke te *Kairo* de ongemeenſte zyn, diend ook niet vergeeten te worden, de manier van de Kuikens, door het middel van zekere Ovens, uit te broeyen: 't was my zeer leed, dit niet zelfs te konnen zien en ondervinden; om dat het de rechte tyd der uitbroeying niet was, wanneer ik tot *Kairo* my onthield; maar, alzo dat geene, 't welk my daar van verhaald wierd, over een kwam met het getuigeniſſe van de Heer *Thevenot*, zal ik zyn verhaal daar van hier laaten invloejen. „'t Schynd ongelooflyk, zegd hy, „te zeggen, dat men Kuikens te „voorſchyn weet te doen komen, „zonder de Eyers door Hoenders „te laaten broeyen; en noch onge„looflyker, dat men deze Kuikens „by de mudde, of maat, verkoopt, „niet te min, is het een en 't ander „waarachtig, en geſchied aldus: zy „leggen Eyeren in Ovens, welke „zy op een zo gematigde hitte, en „die zo wel met de Natuurlyke „warmte der Hoenders over een „komt, weeten te ſtooken, dat 'er „de Kuikens zo fris uit te voor„ſchyn komen, als die elders door „Hoenders uitgebroeyd worden. „Deze Ovens ſtaan op een laage „plaats, by na onder d'aarde, en „zyn van aarde gemaakt; wyders „van binnen rond, en de vloeren „'t eenemaal met werk en vlokken „bedekt, om 'er de Eyeren op te „leggen. In 't geheel heeft men 'er „twaalf, aan elke zyde zes, in twee „ryen boven malkander; zulks dat „'er op yder ry drie Ovens zyn. „Deze twee zyden zyn van malkan„deren geſcheyden, door een gang, „waar langs de geene gaan, die daar „in werken, welke altemaal *Kophten* „zyn, gelyk ook die daar uit nieuws„gierigheid komen kyken. Omtrent „half February beginnen zy te ſtoo„ken, en vervolgen zulks onge„vaar vier maanden. De ſtoffe die „zy daar toe gebruyken, is drek „van Koeyen, Kemels, en dierge„lyke beeſten, welke zy gantſch „heet voor aan in yder Oven leg„gen, en alle dagen ververſchen. „Dit vervolgen zy aldus tien dagen „lang, ten eynde van de welke „d'Eyeren in 't rond, tot acht duy„zend toe in yder Oven, op de ge„melde vlokken, en werkplaatſen, „twaalf dagen moeten blyven leg„gen, wanneer de Kuikens door „den dop heen breeken: invoegen, „dat de tyd van ſtooken, by deze „twaalf dagen gerekend zynde, zy „in 't geheel twee-en-twintig dagen „bezig zyn, met de Eyeren op dus„danig een manier uit te broeyen. „'t Is vermaakelyk deze Kuikens, „zommigen met het hoofd door den „dop te zien komen, anderen met „het halve lyf, en weder anderen „gantſch en al; welke terſtond „over d'Eyeren heen beginnen te „loopen: want, zo men 'er maar „een weinigje blyft ſtaan, ziet men „'er verſcheyden uitkomen. Na dat „d'Eyeren nu op deze wys in Kui„kens zyn veranderd, worden deze „Kuikens al te zaam verzameld; „wyders in maaten zonder boodem, „welke men tot boven toe vol doed, „gemeeten; en aldus, na dat men 'er „de maat over heen gelicht heeft, „aan een yder, die 'er af hebben wil, „tot een zekere prys verkoft. „'t Geld, 't geen daar uit voort„komt, word onder de gemelde „*Kophten*, en den Meeſter der Ovens, „gedeeld.

„In de vier maanden, dat zy ar„beyden, leggen zy meer als drie „honderd duyzend Eyeren aldus te „broeyen: dog ze gelukken niet al „te maal. Die wat dun van Tong „zyn, zeggen dat deze Kuikens niet „zo wel ſmaaken, als die door

„Hoenders uytgebroeyd worden: „maar daar is weinig onderſcheid „in, of, om beeter te zeggen, daar „is geen ander onderſcheid in, als „d'inbeelding daar in wil vinden. „En al was'er een onderſcheid in, „'t geen ik nogtans nooit heb kon- „nen proeven, is het echter veel, „de Natuur zo na te komen.

Verſchil tuſſchen de Heer Thevenot, en deHeer Melton, nopende het uit-broeyen van de Eyeren.

Dog of dit uitbroeyen altyd, en over al, daar dusdanige Ovens zyn, op dezelve wys geſchied, is my onbekend, ik zoud'er na vernoomen hebben, indien ik de Reys-beſchryving van den Heer *Melton* toen ter tyd gelezen had gehad: maar zynde dezelve my, na myne wederkomſt, eerſt onder d'oogen gekomen, moet men niet aan myne achteloosheid toeſchryven, 't geen by onkunde achter weg is gebleeven. De gemelde Engelsman, die *Egypten* al zeer naaukeurig, beſchreven heeft, ſpreekt'er aldus van.

„Den 21ſten. April gingen wy de „Ovens bezigtigen, daar men de „Kuikens in uitbroeyd, deze Ovens „zyn op dezelve manier gemaakt, „als de geenen, daar men in Enge- „land het brood in bakt; echter met „dit onderſcheid, dat ze niet zo „hoog, nog zo groot zyn, als onze „Ovens, nog ook van gebakken „ſteenen, maar van ſteenen die in de „Zon zyn gedroogd. Ook hebben „ze boven een ronde opening, om- „trent zo groot als het dekzel van „een gemeene ketel, om de hitte „daar door te doen uitwaaſſemen; „'t geen de Brood-Ovens niet „hebben. Hun getal en ordre was, „in het huys daar wy ze gingen be- „zigtigen, aldus. Men telde'er in „'t gemeen vier-en-twintig, waar „van 'er twaalf aan de eene, en „twaalf daar recht tegen over, aan „d'andere zyde ſtonden, dog niet „meer als zes op een ry, want „d'andere zes ſtonden boven de zes „eerſten. Tuſſchen deze Ovens „loopt een gang, die zo eng is, dat „wanneer ik daar in trad, om in „d'Ovens te zien, de hitte en damp, „die'er uit kwam, my by na ver- „ſtikte. Om nu d'Eyeren uit te „broeyen, leggen zy ze altemaal in „de onderſte Ovens, en ſteeken „vervolgens in de bovenſte een „langzaam vuur van ſtroo aan, „'t geen ze acht dagen gaande hou- „den, waar na zy de monden toe- „ſtoppen, en ze aldus zes andere „dagen toegeſtopt laaten blyven. „Deze zes dagen verloopen zynde, „haalen zy d'Eyeren uit de onder- „ſte Ovens, om met dezelve tegen „de Zon aan te zien, en alzo de „goede uit de kwaden te ſcheyden. „Als zy de vuylen nu altemaal weg „geworpen hebben, ſluyten zy de „geene die vol en goed zyn, in de „bovenſte Ovens, en maaken een „kleyn vuur van ſtroo, twee dagen „lang, in de onderſten. Aldus laaten „zy ze leggen, zonder daar yts meer „aan te doen, tot den een-en-twintig- „ſten dag, wanneer de Kuikens door „den dop beginnen te breeken, daar „zy den volgenden dag gantſch en al „uitgekomen zyn; zulks dat men „twee-en-twintig dagen van nooden „heeft, om op deze manier Kuikens „te hebben.

„Deze wyze van Kuikens uit te „broeyen, word maar vier maan- „den in 't Jaar gebruykt, te weten, „van de maand December af, tot „aan het einde van de maand April, „zynde het overige des Jaars, ter „oorzaak van de hitte, die in *Egyp-* „*ten* uitſtekende is, daar niet be- „kwaam toe.

De tyd van het ſtooken, waar in de gemelde Reizigers mede niet weinig verſcheelen, kan ik ook niet over een brengen, of men moeſt zeggen, dat d'eenen vroeger, en d'anderen laater, aanvangen, of dat alle Jaaren geen geregelde order houden. Indien den laatſten Schryver my voorgekomen was, eer ik my aldaar bevond, ik zoude my zekerlyk op dit verſchil geinformeerd hebben.

De Heer *Thevenot* ſchynd niet te twyffelen, of dit uitbroeyen van Eyeren, door het middel van Ovens, zoude over al konnen geſchieden; en tot bewys ſpreekt hy 'er af, als volgd:

„Veele gelooven, dat dat niet, als „in *Egypten*, kan geſchieden, ter oor-

zaak

„ zaake van de geſteldheid der lucht; „ maar den Groot Hertogh van „ Florencen heeft het tegendeel „ doen zien: want hebbende een „ dezer *Kophten* by zig ontbooden, „ gelukte het werk zo wel als in „ Egypten. 'k Heb myn ook laaten „ zeggen, dat men 't in Poolen gedaan „ heeft; en ik geloof zeekerlyk, dat „ het over al zoude konnen geſchie- „ den, behoudens dat men 't in een „ plaats onder d'aarde deed, daar „ geen lucht by kon komen, maar „ de meeſte zwaarigheid beſtaat, in „ de noodzaakelyke warmte te geven, „ welke, volgens de gelegentheid „ der Landen, geregeld moet wor- „ den: wat te veel, of te weinig, „ hoe luttel het ook zy, bederft „ het gantſche werk.

Behalven ander gevogelte, heeft men hier te Lande een meenigte van Struys Vogels, welke zig in de Woeſtyne, en wilderniſſen, onthouden. Myn Heer de Conſul had 'er een over zyn Hof loopen, die van tamelyke grootte was, en den gantſchen dag niet anders deed als eeten. De veeren dezer Vogels worden na *Conſtantinopolen* gezonden, om 'er gepluymde waayers, en andere galanteryen, af te maaken, daar de Turkinnen zig wonderlyk wel op verſtaan. Gelyk het onder de *Franken* gemeen is, van dezen Vogel de Eyeren hier van daan met zig te voeren, belaadde ik 'er my op myn vertrek ook met zes, welker grootte en fraayheid yts uitſteekends in dat zoort vertoonen.

Inkomſt van den Grooten Heer uit Egypten.

Eyndelyk, hoe wel dit Land byzonder arm is, trekt 'er egter den Grooten Heer Jaarlyks een inkomſt af, van zes honderd duyzend *Sequinen*, doende yder omtrent twee en een halve Ryksdaalder. Deze inkomſt wort hem door den *Baſſa* van *Egypten*, onder het geleyde van een *Sangiak-Bey*, die zeer wel verzeld is, toegezonden.

XLI. HOOFD-

XLI. HOOFDSTUK.

Van den Nyl, en des zelfs oorſprong en wasdom.

Met regt hebben de Ouden al gezegd, dat deze Rivier zyns gelyk niet heeft, en daar in geenzins mis-getaſt, 't zy men ziet op zynen oorſprong, 't zy men ziet op zyne uitwerkingen.

De Ouden hebben deszelfs oorſprong, of liever twee en meervoudige afkomſten, gegeven aan de Maan-bergen, op ruim twaalf graden bezuiden de Even-nacht linie, welker geſmolten ſneeuw, afvlietende in verſcheide Beeken, ſoude affchieten in twee zeer groote Meiren, Ooſtelyk en Weſtelyk wel tachtig mylen van den anderen gelegen, welke door geloopen zynde, dezelve zich in Mooren-land, op twee graden benoorden de Even nacht linie, t' zaamen voegen, en 't zelve, op een zeer lange uitgeſtrektheid, tot meer als op den elfden graad, door gevloeid zynde, zich wederom ſcheiden by het Eiland *Meroë*, het welke, by na tot op den zeventienden graad, ter wederzyden, beſproeid hebbende, ende zich aldaar wederom vereenigd vindende, zoude hy zich met veele groote en geweldige bochten, en kromtens, eindelik na een zwaar gebergte wenden, en door het zelve geboord zynde, daar uit met een vervaarlike water-val in Egypten ſtorten, en het zelve lang bevochtigd hebbende, zich eindelik, na nochmaals een Eiland boven Memphis gemaakt te hebben, beneden het zelve Memphis wederom ſcheiden, en twee Rivieren maaken, van welke die gene, die zich Weſtelyk afwend *Agathodæmon*, en die zich Ooſtelyk afkeerd de *Bubaſtiſche Vloed* genoemd wierd, welke zich beide in de Middellandſche Zee uitgeworpen hebbende het groote Egyptiſche Delta, (alzo genoemd na de gedaante van de Griekſche letter Δ, wanneer die twee Vloeden met de Zee-kuſt beſpiegeld wierden) uitmaaken. Uit welke twee zwaare armen zich dan verſcheide andere ſpruiten zouden afgeſcheiden hebben, en uit die wederom eenige andere, tot zo verre, dat den Nyl zich eindelik wel door negen monden in de Middellandſche Zee zoude ſtorten, op ruim een en-dertig graden benoorden de Even nacht linie. Zo komt hy ons in de Landkaarten van Ptolomæus voor, die alle die Zee-gaaten, met haare byzondere naamen, uitdrukken; hoewel andere der Ouden aan dezelve alleen zeven zodanige Zee-gaaten toe eigenen: van welke eenige moeten verzand en toegeſpoeld zyn. Want tegenwoordig zyn 'er, zo veel als ik op de plaats heb konnen naſpooren, maar twee, of ten uiterſten drie, die met eenigzints groote Schepen te bevaaren zyn, van welke de voornaamſte by Rozette gevonden heb, en de andere by Damiaten, alwaar ik in Egypten kwam, gelyk hier voor breeder verhaald is: de overige zyn klein en zeer ondiep, en niet veel hooger als voor byvlieten te achten.

't Is waar, dat deze oorſprongen van den Nyl, van andere tegen-geſproken werden, en verworpen, als, na derzelver meininge, niet waarſchynelyk, en daar tegens vaſtgeſteld, dat men den oorſprong van de Nyl van den regen moet zoeken, die in geheel Mooren-land omtrent Paaſchen begind, en, met geduurige ſtort vlaagen, by na geheele twintig weeken duurd: maar, behoudens derzelver achting, zoude daar uit beter, en wel met alle waarſchynlykheid, die in zodaanige zaaken kan ge-eiſcht worden, te beſluiten zyn, dat den wasdom van die Rivier (die in Mooren-land veele dagen eerder als in Egypten begind, alwaar dezelve al

al in 't begin van Mey vernomen werd, en tot in het begin van October duurd, wanneer dezelve ophoud van waſſen, en wederom begind te vallen, aan deze plas-regenen enkel toe te ſchryven zy; als wel dat dezelve zynen oorſprong niet hooger als Mooren-land zoude hebben.

Immers, het ſchynd ons toe; dat aan de getuigeniſſen van die geene, die haar werk gemaakt hebben van op de plaats den loop, en de oorſprong, van deze Rivier na te zoeken, in dezen wat meerder vertrouwen en geloof te geven zy, als aan de redenkavelingen en giſſingen van die geene, die, op haar gemak, in 't binnenſte van Europa, van zodanigen zaake denkende, door redenkavelingen willen beſlegten, wat 'er van den loop des Nyls, en des zelfs oorſprong, verre boven de Even-nacht-lyn, zy.

't Is zeeker, dat 'er geene zyn, die diergelyke zaaken beter, en gemakkelyker konnen navorſchen, en onderzoeken, als de Miſſionariſen, of Bezendelingen van den Roomſchen ſtoel; die noeſt en bezig, om veele menſchen 't gebied van den ſtoel te onderwerpen, op voorwendzel van haare God-vrucht, en onder 't eenvoudig kleed van haare devotie, in het binnenſte van alle Landen weten in te kruipen, en met dat kleed van armoede doorſluipen, en indringen, daar andere Reizigers, of door de onherbergzaamheid der Land-aard, of door de onveiligheid der wegen en Landen, voor moeten blyven ſtaan: en 't is mede zeeker, dat onder deze, de meeſte, en wel voor al onder haar de Jezuiten, de oolykſte ſnuffelaars der wereld zyn: en begeerig om diergelyke dingen te ontdekken.

Uit dezen arbeid zyn ons twee merkwaardige ontdekkingen, van den oorſprong van deze Rivier, geſprooten.

De eene is van *Peter Pais*, welke Kircherus ons geeft; en die ook gevonden werd by D^r. Olpherd Dapper; in zyne beſchryving van Africa, p. 58. alwaar dezen Pais aldus verteld; *Na dat wy gehandeld hebben van de vruchtbaarheid der Landen, onder het gebied van Paap Jan gelegen, acht ik de pyne waard te zullen zyn, hier yts van de voornaamſte Rivieren en Meiren der landen, onder zyn gebied gelegen, te verhaalen. Waar onder zich aller eerſt vertoond die grootſte en aller beroemdſte Rivier de Nyl: waar over zich niet alleen de Oude en Hedendaagſche Geleerden, en de Deftigſte Schryvers verwonderd hebben; maar, van welke ook dikwils in de H. Schrift geſproken werd.*

Hedendaags werd hy van de Mooren-landers Aboi *geheeten, en neemd zyn oorſprong in het Ryk* Goyam, *in zeker gebied,* Sahala *geheeten, welkers inwoonders* Agous *genoemd worden, en Chriſtenen zyn; hoewel ze by verloop van tyd, door het verwilderen der Kerke, met verſcheydene waangeloo-ven beſmet zyn geworden, zulks dat zy weinig van hunne Heydenſche Gebuurvolkeren verſcheelen.*

De Bron des Nyls *is gelegen in het Weſter gedeelte van het Koninkryk* Gojam, *op de kruyn van een Hoogte, welke kruyn een groot Vlak veld vertoond, en over al met Bergen omcingeld is. In den Jaare zeſtien honderd en achttien, den een-en-twintigſten dag van April, wanneer ik my, teffens met den Keyzer en zyn Heyrleger, in dit Koninkryk bevond, klom ik op deze plaats, onderzogt alles naarſtig, en vond eerſtelyk aldaar twee ronde Bronnen, yder omtrent van vier palmen in de middel-linie breed, ziende aldus, tot myn groot vermaak, 't geen de Perſiaanſche Koning* Cyrus, Cambyſes, Alexander de Groote, *en de Beroemde* Julius Cæſar, *door geen wenſchen, noch beloften, hebben konnen verkrygen. Het water der Bron is zeer klaar, licht, en aangenaam van ſmaak. Men moet echter weten, dat deze twee Oogen der Bron op 't opperſte vlak des Bergs geenen uitgank hebben; maar aan den voet van den zelven. 'k Heb ook de diepte der Bronnen onderzogt, en ſtak in de eerſte een piek; die elf palmen diep inging, en eenige wortelen van Boomen in malkanderen verwerd, ſcheen te raaken.*

De tweede Bron legt een ſteenwerp verre, ten Ooſten, van de eerſte. Wanneer ik deſſelfs diepte onderzogt, en'er een piek van twaalf palmen in ſtak, vond ik geen grond: daar na bond ik twee pieken van twintig palmen aan malkander, maar kond doe noch geen grond krijgen. De inwoonders zeggen, dat de gantſche Berg vol water is, 't geen zy daar uit bewyzen, om dat de geheele vlakte, ontrent de Bron, ſchud en borreld, een klaar bewijs-teeken (meinen zy) van verborgen water. Uit dezelve oorzaak vloeyd het water niet over de Bron, maar barſt met groot geweld by den voet des Bergs uit. De inwoonders, gelijk ook zelfs de Keyzer, die daar met zijn heir tegenwoordig was, beveſtigden, dat het Aardrijk in dat jaar weinig geſchud had, ter oorzaak van de groote droogte des jaars, maar dat het op andere jaaren zodanig trilde en borrelde, dat men daar nauwlijks, zonder gevaar, kon by komen. De omtrek van deze plaats ſtrekt zich in de gedaante van een groot Meir, 't geen de grootte van een ſlinger-werp heeft. Beneden de kruijn dezes Bergs, woond het volk van den berg, omtrent een mijl van de Bron, na 't Weſten, en word Guix geheten. Wyders, het Veld van de bronnen des Nyls is over al zwaarlijk te beklimmen, uit gezonderd aan de Noord-zijde, alwaar men met weinige moeyte kan opgaan. Onder aan den berg, ontrent een mijl verre, ſpruit, uit het ingewand der Aarde, in een zeer diepe valey, een andere rivier, die zich evenwel kort daar na met den Nyl vereenigt. Men gelooft dat zy eene en dezelve bron met den Nyl heeft; maar, door verborgene buyzen, onder de aarde heenloopt, en op deze plaats eerſt te voorſchijn komt. De beek der bronnen, die beneden den Berg uitſpringd, loopt na 't Ooſten, een muſquet-ſchoot verre, en kromt zich vervolgens na 't Noorden. Na een vierendeel mijls vertoond zich een nieuwe beek, die uit de ſteenen en klippen komt borrelen, waar by zich, een weinig daar na, twee andere beeken, welke ten Ooſten uitſpringen, vervoegen; en aldus waſt de Nyl, en ontfangd geduurig, van meer andere beeken, overvloed van water. Na een dag reyzens vereenigd hy zich met een groote vliet, Ja Ma geheeten, die vervolgens Weſtwaarts oploopt, tot vijf en twintig mylen van deſſelfs eerſte bron; thans verandert hy van loop, ſchiet na 't Ooſten, en vervald in zeeker groot meir (dit meir is gelegen in het landſchap Bed geheeten, 't geen ten deele onder het Koninkryk Gojam, en ten deele onder dat van Bambie behoord) waar door hy zodanig heen ſchiet, dat men het water des Nyls duydelyk, van dat des meirs, kan onderſcheyden, en de geheele vliet, vermengt met het water des meirs, vervolgt zyn loop en vloeying. Zo haaſt als hy uit dit meir ſtort, ſchiet hy, met verſcheydene bochten, na 't Zuyden, en bevochtigd het Land Alata genaamd, 't geen vyf mylen van den mond des meirs gelegen is, alwaar hy, door ſteen-rotzen van veertien armen hoog, met een ſchrikkelijk gedruys, en waterige damp, die van verre een Nevel ſchijnd te zijn, neder ſtort: een weinig daar na verbergt hy zich zodanig, tuſſchen twee ſteen-rotzen, dat hy nauwlijks zichtbaar blijft. De kruynen dezer ſteen-rotzen leggen zo dicht aan malkander, dat de Keyzer dikwils, over een brug, met zijn geheele leger, daar over getrokken is. Na dat hy dan ten Ooſten het Rijk Bega midiri, Gojam, en alle d'andere tuſſchen gelegene Rijken, Ambara, Olaca Xaoa en Damot, wijd en zijd bevochtigt heeft, ſchiet hy aanſtonds na het Rijk Gojam, en komt, na het bewateren van de Landſchappen Biſan en Gumancanca, allengs zo na het Koninkrijk Gojam, dat hy bevonden word maar een dagreijzens van zijn bron te leggen. Van daar neemt hy een zwier, en loopt na Fazolo en Ombazea, een Koninkryk der Heydenen, 't geen Eraz Selachriſtas, broeder des Keyzers, in het Jaar zeſtien honderd en dertien, met een groot Heirleger, 't onder bracht, welk Koninkryk hy, om deſſelfs onbekendheid en grootte, Ayzolan, dat is de Nieuwe Wereld, noemde. Hier van daan ſchiet de

Nyl

Nyl *met een bocht van het Ooſten na 't Noorden, en vald, door ontelbaare Landſchappen, en wyd ſtrekkende Ryken, in* Egypten, *en braakt eyndelijk zijn water in de* Middel-landſche Zee *uyt.*

De andere Ontdekking geeft ons *P. Telles*, Jezuit, die zegd, in zyne *Hiſtorie van Æthiopien*, te *Liſbon* gedrukt, (gelyk dezelve dan mede gevonden werd by *Melton*, in zyne Reizen, in 't vyfde Hoofdſtuk) *dat 'er in het het midden des Koninkrijks van* Gojam, *'t geen op twaalf graaden ten Zuiden (daar ſtaat wel in de Overzettinge van* Melton ten Weſten, *maar dat is een kennelijke fout van de penne, of van den Overzetter) van de Linie* Æquinoctiaal *legd, en in de Provintie* Sakahala, *in een tamelijk groot Veld, omringd met hooge Bergen, een klein meirtje is, omtrent een ſteenwerp in 't vierkant wijd, vol van kleine boomtjes, welkers wortelen zodanig door malkanderen gevlogten zijn, dat men, by Zoomer tyd, daar over heen kan gaan: in 't midden van dit Meir zijn twee groote en diepe Fonteynen, niet verre van malkander gelegen, uit dewelken een zeer helder water voortkomt, 't geen, langs twee verſcheyde wegen, onder deze boomtjes door, Ooſtwaarts loopt, en zich, een muſquetſchoot van daar, na 't Noorden wend. Een halve myl van deze Fonteynen, of bronnen, ziet men een menigte waters, 't geen een matelijke Rivier maakt, welke verſcheydene kleine Riviertjes in zich ontfangd. Na dat deze rivier vyftien mylen ver, al zwierende, geloopen heeft, ontfangd zy een andere grooter Rivier,* Gema *genaamd, die 'er niet alleen haare wateren aan geeft, maar ook zelfs haaren naam daar in verlieſt. Een weinigje van daar, ten Ooſten, ontfangd zy de* Kelti, *en* Branti, *twee andere Rivieren, en noch verder haaren loop Ooſt-waarts vervolgende, werpt zy zich in het Meir der* Abiſſinen, Bar Dembea, *of de* Zee van Dembea *geheeten; waar door heen geloopen hebbende, zonder echter haare wateren met die des Meirs te vermengen, ontfangd zy verſcheyde andere Rivieren, van een zeer aanzienelijke grootte, en zelfs de* Tokoze, *dicht by* Egypten.

Zo haaſt als de Nyl, *zynde eygentlijk de gemelde Rivier, uit het Meir* Dembea *gekomen is, wend hy zich Zuyd-Ooſt, latende ten Ooſten de Koninkryken* Begamidr, Ambara, *en* Voleka, *en zich vervolgens ten Zuyden keerende, laat hy ten Zuyd-Ooſten het Koninkrijk* Sauva, *en van nieuws Ooſt Noord-Ooſt ſtroomende, laat hy ten Zuyd-Ooſten* Ganz Gaffata, *en* Bizamo; *vervolgens loopt hy door de Landen van* Gonga *en* Gafre, *en verder door dat van* Faskalo, *daar na komt hy in het Land van* Funch, *of in* Nubien, *en van daar in* Egypten.

Wy zyn een wyl tyds van gedachten geweeſt, dat deze twee Reizigers twee verſcheidene bronnen gezien hadden, om dat wy meinden, dat'er zo veel verſchil was, en in de plaats, daar dezelve van den een en den ander beſchreven werden gevonden te zyn, en in de benaamingen van de Landen en Provintien, door welke dezelve, in deze verhaalen, geleid werden, dat zy niet ſcheenen van een en dezelve bron te ſpreeken. Wy dachten dan, dat wy in deze twee beſchryvingen, niet alleen 't geen ons de Kaarten van Ptolomæus vertoonen, omtrent de Weſter bronnen, en 't Weſter meir, 't welk ons zekerlik van *P. Pais* beſchreven is, bewaarheid vonden: maar ook, dat *Telles* wel mocht de Ooſter bronnen, en het Ooſter meir, gezien en beſchreven hebben: en alzo *Ptolomæus* in alles van deze Schryvers, tegens zyne wederſpreekers, mocht gerechtvaardigd zyn.

Maar, als men 't nader inziet, blykt klaar, dat de ſchynſtrydigheid ontſtaat, uit het noemen by *P. Telles* van eenige plaatzen, die *P. Pais* niet genoemd heeft, nogtans aantekenende, dat den boven Nyl door verſcheide Landen loopt, die hy niet noemd: en, uit de misvatting der uitſpraake van den Land-aard; uit

welke misvatting, de ſpelling der woorden kwaalyk gemaakt zynde, een verſchil ſchynd gevonden te werden, daar het niet is. Als vreemde natien, Ooſterſche, of ook zelfs noch Europeërs (gelyk Spaanſchen, Italiaanen, of Franſchen) een Duits woord, uit het gehoor, op 't papier zullen ſtellen, hoe verkeerd komt het niet voor? even zo gaat het met ons omtrent de Ooſterſche en andere taalen. 't Is my menigmaal gebeurd, dat ik eenige naamen, uit de mond der Ooſterlingen, 't myner geheugen, opgeſchreven had, die ik meinde wonderlik wel gevat te hebben, en als daar na vernam, by die geene die derzelve recht kundig waaren, bevond ik dat ik 't zo krom gemaakt had, dat dezelve zomtyds meinden te barſten van lagchen. Dat ons gebeurd is, is gebeurlyk aan anderen. Men leeze dan beide die plaatzen eens met die beſcheidenheid, en men zal licht gewaar werden, dat beide deze Reizigers de zelfde bronnen gezien, en beſchreven hebben, en 't kleene verſchil, dat'er ſchynd te zyn tuſſchen die beide, zal alleenlik een bewys geven, dat tuſſchen hun beide geen 't zaamen ſtemming geweeſt is, om hunne Lezers beuzelingen te vertellen, en het zal ons vertrouwen op haar verhaal vermeerderen.

Telles zegt deze bronnen gevonden te hebben in 't midden van 't Koninkryk *Gojam*, *P. Pais* wyſt die mede aan in het Koninkryk *Gojam*, en wel in 't Weſter gedeelte. Waar uit wy konnen afmeeten, dat dit die bronnen zyn geweeſt, die by *Ptolomæus* afgeſchetſt werden, als in 't Weſtelyke Nyl-meer vloejende. Dit Koninkryk plaatſt *Telles*, op twaalf graaden bezuiden de Evennacht-linie. En even boven de twaalfde graad vinden wy, in de Kaarten van *Ptolomæus*, de Maanbergen, van welke aldaar den Nyl gezegd werd het ſneeuw-waater te ontfangen. Gelyk dan ook het Koninkryk *Gojam* op twaalf graaden, ten Zuiden van de Evennacht-linie, in de Kaarten van Viſſcher gevonden werd; maar in die van Sanzon werd het geheel niet gemeld.

Deze bronnen werden aldaar gevonden, in de Provintie van *Sahala*, by *P. Pais*, welke by *Telles Sakahala* genoemd werd. Klaarlyk by de eene, of de andere, by misſpelling, of mogelyk by *Pais* door verkorting; een wyze van uitſpraak by alle volkeren gebruikelyk, en onder ons zo gewoon, dat'er niets gemeener is.

Beide de Schryvers wyzen aan, dat ter plaatze der bronnen geboomte is. *Telles* zegd dat het veld vol van kleene boomen is, en *Pais* wyſt aan, dat zyn piek, met welke hy de eerſte bron peilde, op de verwarde wortelen van boomen ſteuittede.

Telles beſchryft ons dezelve, als gevonden in een groot veld, omringd met hooge bergen. *Pais* vertoond ons die op de kruin van een valei, welke kruin een groot vlak veld vertoond, en over al met bergen omcingeld is. Maar, *Pais* merkt aan, dat deze groote vlakte mede op een berg gelegen is, die van 't Noorden gemakkelyk begaan werd (waarſchynelyk, om dat ze aldaar van de Maan-bergen nederdaald) maar van alle de andere zyden, zwaar te beklimmen is.

Telles vind de bronnen in een kleen Meertje, omtrent een ſteenwerp in 't vierkant wyd, vol van kleene boomtjes, welke haar wortels zo door malkanderen gevlochten hebben, dat men in de Zoomer daar door kan gaan. Waarſchynelyk heeft *Telles* die in een natter jaar, en ſaizoen, gezien, als *Pais*. Want doe de laatſte dezelve zag, vloejde het water niet over de bron. Maar, ook teekend hy aan, dat het in 't Jaar 1618. wanneer hy zich aldaar bevond, een Jaar van groote droogte was; en hy merkt wel uitdrukkelyk aan, dat de omtrek van de plaats der bronnen, in vorm van een Meir is, dat de grootte van een ſlinger-werp heeft: zulks dat by een nat Jaar, en vochtig Jaargety, *Telles*, zonder eenig wonder, kan

gevon-

gevonden hebben, dat het water, uit deze fonteinen, niet verre van malkanderen overvloejde, en onder die boomen, door twee wegen, Ooſtwaarts liep, en zich, een musquetſchoot verder, na 't Noorden wendde.

Telles zegd, dat men een half myl verre een menigte water ziet, 't welk een tamelyke Rivier maakt, waarſchynelyk is dit het water, dat *Pais* aangemerkt heeft, dat door deze fonteinen, aan den voet van den Berg, uitgebraakt werd, (na welke voet des Bergs *Telles* zich niet ſchynd begeven te hebben) 't welk voortſchietende, by de eene en de andere Schryver, aangemerkt werd, als met verſcheidene kleine Riviertjes, (*Pais* toond drie beeken aan) vermeerderd te werden.

Wie ziet de genoegzaame overeenkomſt, tot hier toe, niet?

Op vyftien mylen van daar, toond *Telles* aan, dat de Nyl vergroot werd, met een andere groote Rivier, *Gema* genoemd. Zo dit vyftien duitſche mylen van de Paskaarten zyn, gelyk ſtaande met twintig Franſche mylen, zo maaken ze een graad, en een goede dag reizens. Merk nu aan, dat *Pais* zegd, dat hy, na een dag reizens, zich vereenigd met een grooten vliet, *Ja Ma* geheeten: en 't zal licht te erkennen zyn, dat hier geen verſchil is, als alleen in de klank van de Naam.

Van hier volgen hem beide de Schryvers, na 't Ooſten loopende, alwaar hy, na de aantekeningen van *Telles*, noch twee Rivieren, de *Kelti*, en *Branti*, ontfangen hebbende, zich in een groot Meir werpt. Welk Meir gelegen in 't Landſchap *Bed* geheeten, dat eensdeels onder 't Koninkryk *Gojam*, en anderdeels onder dat van *Bambie*, hoord, zegd *Pais*. Maar, hier maakt de misvatting van de uitſpraak wederom van een D. een B. want in het Koninkryk der Abyſſinen, of Moorenland, werd ons, by *Thevenot*, boek, 2. cap. 69. onder de Ryken of Provintien van Abyſſinien, geen Landſchap dat *Bambia* hiet, opgeteld; maar wel *Dambia*: gelyk dan dit Meir van *Telles*, met een kleene verandering van de klank der Vocalen, *Bar Dembea*, of de *Zee van Dembea* genoemd werd.

Uit dit Meir vervolgen zy hem, na 't Zuiden, of Zuid-ooſten, ſtroomende na een Land-ſtreek, die by *Telles* niet genoemd werd, maar by *Pais* geheeten *Alata*: en zy beſchouwen hem, hoe hy ten Ooſten van zich beſproeid, de Koninryken *Begamidiri*, by *Telles Beg-a-midr* genoemd, en *Ambara*, by *Telles* genoemd *Ambara*, en *Olaka*, by *Telles* genoemd *Voleka*, behalven verſcheide andere Landen, die *Pais* niet noemd, maar van welke eenige by *Telles* genoemd werden, gelyk weder andere by *Pais* genoemd werden, die *Telles* overſlaat, tot dat zy hem beide wederom aanwyzen by *Bizan*, 't welk *Telles Bizamo* noemd, van waar hy, na de aanwyzinge van *Pais*, wederom, tot op een dag reizens na, aan zyn bron naderd: van waar hy, na beider getuigenis, na *Fazolo* (by *Telles* geheeten *Faskalo*) loopt, en een Koninkryk, by *Pais Ombarea* geheeten, doch by *Telles* niet genoemd. Van waar deze wonderlike Rivier, met een bocht, van het Ooſten na het Noorden, ſchiet, en, gelyk *Pais* aanwyſt, door ontelbaare Landſchappen, en andere Ryken, (van welke by *Telles* mede geene, als alleen *het Land van Funch* of *Nubien*, genoemd werden) volgens beider getuigenis, in *Egypten* ſchiet.

Wie kan, na zo een vergelyking, twyffelen, of beide deze Schryvers dezelfde bronnen beſchreven hebben, en wie zal, na zo een netten aftrek, van de geheele loop van den Nyl, zich durven verbeelden, dat zy den oorſprong van de Nyl niet gevonden hebben? is 't wel mogelyk, dat ymand een water, dat uit een fontein, of bron, overloopt, en uit een Berg uitberſt, in zyn loop zal navolgen, tot in Egypten toe, en dat die zich zal bedriegen, dat hy

de Nyl in zyn vloed naloopt? Is 't wel heuſch en billyk, dat twee, dat doende, en daar van, yder op zich zelven, zodanigen verhaal gevende, dat'er een volkomen blyk is, van geen 't zaamenſtemming, en nochtans een genoegzaame overeenkomſt in de beſchryving, aan hun noch geloof zal geweigerd werden, of tegens haar noch argwaan van bedrog bewaard? waarlyk, dan wierd de naarſtigheid der naauwkeurige Reizigers te ſlecht betaald.

Maar, laat ons, ten overvloed, alhier noch een derde getuigenis byvoegen, 't is dat van den Moorenlandſchen Gezant, die zich tot *Kairo* bevond, wanneer de *Heer Thevenot* aldaar was. Welken Ambaſſadeur, na 't getuigenis van dien Schryver, zoude verklaard hebben, zich meer als twaalf maal by de Nylbronnen te hebben wezen verluſtigen, met den Koning zyn Meeſter, en dat 't elkens ettelyke dagen na den anderen. Waar uit dan een groot voor-oordeel ſpruit, tegens die geene, die ontkennen, dat bronnen van den Nyl zo verre, ten Zuiden van de Even-nacht-linie, te vinden zyn; ofte ook dat die tot noch toe zouden gevonden zyn, ofte ook elders te zoeken zouden zyn, als alleen in den t' zaamen vloed van regen, in Mooren-land, benoorden de Even-nacht-linie. Niet het minſte waarſchynelyk zynde, dat een Land-vorſt, en Land-vorſten, (want *P. Pais* heeft die, na zyn verhaal, mede in de tegenwoordigheid van den Koning gezien) haar zouden laaten bedriegen, in een zaak die ze zelver zien, en geloof ſtellen, in een vloed van Beeken, uit een of meer bronnen, die in haar eigen Land voortvlieten, zonder dat 'er de zelve waaren.

Dien Gezant dan zoude dezelve aan *Thevenot* aldus beſchreven hebben. *De oorſprong des Nyls, is een bron, die in een groote vlakte, bezet met een menigte van boomen, uit de aarde ſpruit; deze bron, of Fonteyn, heet* Oüembromma, *en is gelegen in de Provintie van* Ago, *of* Ago *genoemt. Dezelve maakt aldaar een zeer vermakelijke plaats, op verſcheide plaatzen uit de aarde opborrelende. Dezelve is van* Gonthar, *de Hoofd-ſtad van Mooren-land, twaalf dag reizens afgelegen. Deze bron leid zyn water, door een lange weg, na 't Noorden, en na zeven-maal, met zwaare water vallen, en zeer groot gedruiſch, van zeer hooge plaatzen afgeſtort te zijn, doorloopt ze geheel Egypten, en vermengd eindelijk zijn water, door twee monden, met de Middel-landſche Zee.*

't Is waar, dat in de deze korte beſchryvinge andere plaatzen genoemd werden, als in beide de voorgaande. Maar ('t en waare dat hier de Ooſtelike bronnen van *Ptolomæus* beſchreven wierden) daar is volkomen reden, om te oordeelen, dat deze, die den Gezant beſchryft, ten minſten op twaalf graaden, ten Zuiden van de Even-nacht-linie, leggen.

Den Gezant zegd, dat deze bronnen op twaalf dag reyzens van *Gonthar* afgelegen zyn. *Thevenot* heeft ons in dat zelfde hoofdſtuk, pag. 764. bericht, dat *Gonthar*, de Hoofd-ſtad van *Mooren-land*, in de Provintie van *Dambia* legd. Indien de Land-kaarten ons wat meerder licht gaven, waar *Gonthar* gelegen zy, wy wezen de plaats nader aan; maar daar van zwygen dezelve, als mede van de geheele Provintie van *Dambia*. 't Is waar, dat in *Sanſons* kaarten *Dambea* gevonden werd; maar ongetwyffeld is dat aldaar, ten minſten zeven of acht graaden, te verre Noordelyk geplaatſt. Want, wy hebben uit *Telles* geleerd, dat het Weſtelyk Nyl-meer, *Bar-Dembea*, of de Zee, of *Meer van Dembea* genoemd werd: 't welk wy uit zich zelven zouden oordeelen, buiten twyffel daar van daan te komen, om dat de Provintie van *Dembea*, of *Dambia*, daar aan paald: maar, dewyl *Pais* ons zegd, dat *dit Meir gelegen is in 't Landſchap Bed geheten, dat eenigzins onder 't Koninkryk Gojam* (ten Zuiden en Zuid-

Weſten

Weſten van 't zelve gelegen) *en eens-deels onder dat van Bambie*, (daar wy *Mambie* leezen) *hoord*, ſtellen wy vaſt en zeker, dat *Dambie* na by dit Weſtelyke Meir, ten Zuyden, of Zuid-Ooſten, legd. Nu hebben wy hier voor aangemerkt, uit vergelyking van *Pais* met *Telles* dat by de Mooren-landers een dag reizens, met vyftien mylen gelyk ſtaat: en wy vinden, dat op alle Pas-kaarten vyftien Duitſche mylen op een graad, of twintig Franſche, gerekend werden; en beſluiten daar uit, dat als wy zelfs *Gonthar* vyf graaden benoorden het *Meir Dembea* zouden moeten zoeken, wanneer het onder, of by de Even-nacht-linie zoude leggen, en alzo *Dembea*, of *Dambia* wel een groote Provintie zoude moeten wezen, dat men kan verzekeren, dat deze *Oüembromma*, of *Nyl-bronnen*, van den Gezant niet 't onrecht, of te vergeefs, omtrent de twaalfde graad, ten Noorden van de Linie, gezocht zouden werden.

De Particuliere Provintie, daar men het vinden zoude, werd by *Pais* en *Telles*, *Sahala*, of *Sakahala*, genoemd. Die zoude ons toe-ſchynen eene andere te zyn, als *Ago*, die by *Thevenot* gevonden werd. Maar, alzo *Pais* aanmerkt, dat de inwoonders van *Sahala*, of *Sakahala*, de benaaming van *Agous* draagen, komt het ons niet vreemd voor, dat den Gezand aan *Thevenot* zoude gezegd hebben, dat *Oüembromma*, of de Nyl-bronnen, gelegen zyn in de Provintie van de gezeide *Agous*, waar van *Thevenot* een Provintie, *Ago* genoemd, zoude konnen gemaakt hebben.

Zulks dat het ons ten uitterſten waarſchynlyk voorkomt, dat deze bronnen, waar van den Moorſchen Gezant geſprooken heeft, dezelfde zyn, van welke *Pais* en *Telles* melden.

Eene eenige zwaarigheid blyft 'er, in 't verhaal van *Thevenot*, over, alzo wy hem vinden te zeggen pag. 768. dat 'er *by deze bronnen geen bergen zyn*, en dat *de naaſte bergen, die 'er omtrent zijn, der Jooden bergen zijn, die 'er nochtans wel twintig dag-reizens zouden afgelegen zyn.* Zo den Gezant dat aan *Thevenot* gezegd heeft, moeten deze bronnen, van die van *Pais* en *Telles*, onderſcheiden zyn, en wy zouden achten, dat, in dien gevalle, deze tuſſchen honderd vyftig en honderd tachtig mylen, Zuid-Ooſtelyk, of geheel Ooſtelyk, af, van den uitvloed van den Nyl, uit het Meir van *Dembea*, of het Weſtlyke Meir van *Ptolomæus*, zouden konnen gelegen zyn. Hoewel het ook zeer verdacht en twyffelachtig voorkomt, hoe men kan ſtellen, dat een Rivier zeven-maal van zeer hooge plaatzen nederſtort, eer ze in Egypten komt, en dat die in haar oorſpronk niet op hooge bergen zoude leggen. Vliet die dan ook ergens uit de laagte na de hoogte toe, om op de gebergten, daar ze eindelyk van neder ſtort, te klimmen? 't Is zeer waarſchynlyk, dat *Thevenot* het verhaal van de afgelegenheid van der Jooden bergen, ergens kwaalyk zal toege-eigend hebben.

Doch het zy hier mede zo als het wil, uit deze drievoudige getuigeniſſen behoord het vaſt te zyn, dat de Nyl eerſt uit bronnen gebooren word, dat dezelve zyn beginzel heeft, omtrent op twaalf graaden bezuiden de Even-nacht-linie, dat dezelve verrykt werd door veele beeken, en zo met veele flingeringen, het Mooren-land door vloeyd, tot in, en door Egypten.

Wat nu des zelfs water-rykheid aangaat, 't is zeker dat de regenen, en geſmoltene ſneeuw, daar toe niet weinig toebrengen, en dat de ſtorten plas regenen, die zonder ophouden Jaarlyks geheele vyf maanden, van April, tot in 't laatſte van Auguſtus, na 't getuigenis der geenen, die aldaar geweeſt zyn, nedervallen, en van alle kanten na den boezem van de Rivier toeſchieten, dezelve zodanig doen zwellen, dat eerſt Mooren-land, en vervolgens Egypten, door dezelve overſtroomd worden; en, 't geen te vooren alleen een zwaare Rivier was, zich naderhand, aan

weder-

wederzyden van zyne Oevers, als een kleene Zee, of groot Meir, vertoond, tot dat dezelve, na 't wederkeeren van het ſchoone weder in Mooren-land, in 't begin van October, wederom begind te vallen, en eindelyk het water, dat, door te lang byblyven, de zaajing zoude beletten, na 't mede deilen van een ryken zeegen, zich gaat ontlaſten in de Middel-landſche Zee, door de Zee-gaaten, daar reeds van geſprooken is.

Aanmerkelyk is de wonderbaarlyke Voorzienigheid des Alderhoogſten, die niet alleen, ter gezetter tyd, regenen beſchikt in Moorenland, om het by na regenlooze Egypten te bevochtigen; maar ook aan de wateren een ſlibbe mede geeft, waar door het ſchraalſte, zandigſte, en dorſte Land des werelds, in den overloop, zodanig bemeſt werd, dat den Land-man, voor de zaajing, weder zand van nooden heeft, om de naargelaaten ſlibbe, wanneer de Nylwateren haaren wyk na de Zee genomen hebben, te temperen. Zynde 't overige van Egypten, dat niet beſproeid werd met die wateren, geheel dor, zandig, en onvruchtbaar. En het tweede merkwaardige in deze Voorzienigheid, is, dat niet alleen zodanige regen-plaſſen afvlieten, van 't Moorſche gebergte, tot der Egyptenaaren zegen; maar ook dat, na 't getuigenis der Inwoonderen, in 't voorſte van Juny, en vier achter een volgende Maanden, door deze Albeſtierder, Noord-Ooſte winden beſchikt werden, die het water, dat anders al te ſchielyk zoude konnen weg vlieten, in de Zee-gaaten opſtoppen. Dus is de Overvloejing van deze Rivier, ten grooten en byzonderen zegen voor de Egyptenaaren, daar den inbreuk, en overſtrooming, van andere vloeden, zelden anders als met het bederf der Bywoonderen verzeld is, hoewel ook niet zelden, by de overvloejing van den Nyl, hier en daar eenige ſchaade komt geleden te werden.

Viſch-Ryk is de dezelve niet, 't welk, of het aan de drabbigheid van 't water, of aan de verſlindendheid der Krokodillen, en andere Rivier-gedrochten, te wyten zy, is my niet blykelyk; maar die gedierten zich meeſt hooger op in de Rivier onthoudende, en by *Kairo* zelden, of nooit, gevonden werdende, kan de oorzaak hier van, aldaar, aan deze gedrochten niet toegeſchreven werden. Maar, beneden is de Nyl vol Bruin-viſſchen.

't Water is zeer gezond om te drinken, en werd door een Amandel, of ander deeg, door de Inwoonders zeer ras van zyn drabbigheid gezuiverd: het werd mede, in zeekere aarde kannetjes gedaan werdende, zeer klaar, en aldus heb ik het meeſt gebruikt. Ook is 'er elders weinig, of geen, water te vinden; 't welk oorzaak is, dat de meeſte Steden, Dorpen en Gehuchten, langs de Rivier leggen; waar door dezelve, in 't op of afvaaren, zeer vermaakelyk zoude zyn, indien het verval zo groot niet was, als het is, zynde de Inwoonderen ten uiterſten arm, en bedorven.

Eer ik van *Kairo* vertrok, dreef my myne curieusheid, om yts, ter gedachtenis van de Egyptiſche Afgoden-dienſt, te hebben. Ik vernam dan of 'er nergens eenige beeldekens van derzelver Afgoden te krygen waaren, en bekwam 'er eindelyk drie, daar ik my mede vergenoegde; alhoewel 'er meerder te bekomen waaren. Ik heb gedacht, dat het den Leezer niet onaangenaam zal zyn, dezelve alhier, ter zelver grootte, als by my bewaard werden, afgeſchetſt te zien.

Het naakte Vrouwen beeld, op N°. 1. afgeteekend, met opgeheven handen, eenig Hoofd-cieraad, 't zy hair vlechten, ofte yts anders, vaſt houdende, heeft op het Hoofd yts, dat van vooren en achteren recht over eind ſtaat, en dat van achteren, gelyk op N°. 2. blykt, verders het Hoofd dekt, tot dat het zelve, als in een tuit, 't zaamen gevat is. Dit wierd my verkocht voor een beeld van *Iſis*: maar 't is merkwaardig, dat de Geleerden elders die Godinne op deze wyze niet afgebeeld vinden; 't geen haar doet denken, dat door

dit

94

95

dit beeldeken, wel eerder eenige Egyptiſche vermaakelykheid, of ſpel, mocht verbeeld zyn.

Het ronde ſtukje, N°. 3. by na in gedaante van een oud ſtuk gelds zich vertoonende, dat van de een zyde geheel glad is, als of het geſlepen was, en ruim de dikte van een Ducaton heeft, vertoond op zich, in een geweldig hooge verbeelding, mede een Vrouwen-beeld, en is my insgelyks voor een *Iſis* verkoft. Maar, ook daar aan werd getwyffeld; en werd gegiſt, uit het bedekzel des hoofds, met zo aanmerkelyke afhangzels, dat het wel eenige Prieſtereſſe mocht verbeelden.

Het derde beeldeken, op N°. 4. te zien, is my gegeven voor een *Oſiris*; maar daar van werd gedagt, om de wangeſtalte van het groote Hoofd, dat het wel een gedachtenis mogt zyn, van de oude Pygmeën, of wel anders, van een gemeen dwergje, draagende in de linkerhand een gevlogten korf, als blykt uit de vlechtingen van het gezicht op zyde, alwaar dezelve zo glad niet geſleten is, als wel recht voor aan. Het is gekleed op een zeer byzondere wyze, na het ſchynd, in een linnen gewaad, met veele vouwen of plooyen. Het heeft het achter-hoofd ruſtende op het ſtuksken koper, daar het tegen ſtaat, en op 't welke het vaſt gegooten ſchynd; het welke zich boven het hoofd weg vertoond, als een dwars plaatje, gelyk men gewoon is den titul, op het Kruis onzes Zaligmaakers, te verbeelden. Het ſchynd dat het boven-kleed, aan den hals, met een ſtriklint te zaamen gebonden is, ſcheuins afhangende aan beide de zyden, over de borſt, na de armen toe.

Dit zelfde kopere plaatje, waar tegens het beeldje, zo even beſchreven, ruſt, heeft op de andere zyde mede een gedaante van een Menſch; maar, op verre na zo hoog niet verheven, als op de eerſte zyde; waarom dezelve dan ook, door de oudheid, zeer verſleten is. Voor zo verre men dezelve noch kan zien, vertoond zich aldaar even zo onfatzoenlyk een hoofd, als op 't voorgaande; maar, de kleeding is geheel verſchillig, en niet verder afhangende als even over de knien ter linker, en tot op de ſcheen, ter rechter zyde, ſchynende het kleed omcingeld, of omgord, met twee zwachtels. 't Zelve taſt, met de rechterhand, na een naakt beeldeken, aan des zelfs zyde ſtaande, 't welk niet verder als de ſchouders, en een kleen gedeelte van den hals, heeft, zynde het hoofd afgebroken. In de linker-hand heeft het een lang en rondachtig ſtuk koper, waar aan boven ytwes uitſteekt, als of het een ſleutel wilde verbeelden. Dit werd den Leezer afgeſchetſt op N°. 5.

XLII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Kairo, om een tocht na Alexandrien te doen.

Arabiſche manier van Danſſen. Komſt te Rozette. Byzonderheden van die Stad. Gevaar wegens d'Arabiſche Roovers aldaar. Vertrek van Roſette. Ontmoeting van eenige Arabiers. Vis daar de Botarga af gemaakt word. Komſt te Alexandrien.

Vertrek van Kairo, om een tocht na Alexandrien te doen.

Als ik nu te *Kairo* alles, tot myn genoegen, had bezichtigd, beſloot ik, eer ik na *Damiaten* ging, een reysje na *Alexandrien* te doen, ten welken eynde ik van den Heer *Conſul* eenige Brieven van voorſchryven mede kreeg, om my van dezelve te bedienen, zo in de gemelde Stad, als in *Roſette*. Den tweeden Juny, een uur na den middag, trad ik te Scheep te *Boulak*, in de Bark die na *Roſette* gaat. De voortgang was heel ſpoedig, ter oorzaak dat men, met de ſtroom van de Rivier, nederwaards gevoerd word: maar naauwlyks waaren wy twee uuren gevorderd, of de harde wind, die 'er ontſtond, ſcheurde ons Zeyl, op drie verſcheydene plaatzen, van boven tot beneden; weshalven wy genoodzaakt waaren, zo lang aan Land te vertoeven, tot dat de Schip-lieden de ſchaade hadden verholpen. Met Zonnen ondergang geraakten wy weder voort, en kwamen aan de tak, of arm, van den *Nyl*, die zich na *Roſette* ſtrekt; 't geen zes uuren van *Kairo* word gerekend. Hier ſleeten wy de nacht. s'Anderendaags, den 3^den^. Juny, weder onder Zeyl gaande, zagen wy verſcheidene Arabiers, op den Oever der Rivier by een vergaderd, met hunne Lanſſen in de grond geplant. Deze Lieden, geboorene dieven, en ſchelmen, onthouden zich hier omtrent, ten eynde alsze de kans ſchoon zien, eenige beuyt uit de Barken weg te haalen; welke zy ook wel by nacht, al zwemmende, weeten te beſteelen. Deze dag vorderden wy weinig, vermits de wind ons tegen was, en dat wy verſcheydene reyzen, door d'ondieptens, aan de grond hadden gezeten. Wy bleven des nagts aan de kant der Rivier leggen, zonder omtrent eenige Huiſen te zyn; waarom wy dan, met het weinige geweer, 't geen wy by ons hadden, ſterk de wacht hielden, op dat wy door d'Arabiers, die zich hier om heen in menigte bevinden, niet overvallen mochten worden. Den derden dag was de wind tamelyk gunſtig, doch omtrent vyf uuren na den middag liepze ons weder tegen: zulks dat wy nogmaals moeſten blyven leggen. Den 6^den^. Juny, zynde de vierde dag, vertrokken wy, met het begin van den dageraad, en raakten ten acht uuren aan een droogte, welke gemeenlyk hier ter plaatze is. Wy traden dan altemaal aan Land; en het meeſte goed wierd, met kleynder ſchuyten, uit de Bark geloſt, op dat men ze over de gemelde droogte konde heen brengen: tegen de middag geraakten wy weder klaar; doch, alzo de wind ons ten vier uuren nogmaals tegenliep, moeſten wy leggen blyven, aan een Dorp, alwaar ik in een *Kaffè Huys*, 't geen redelyk groot, en vol van Arabiers was, eenige Arabiſche jongens, in witte hemden gekleed, zag danſſen. 't Beſtond meeſtendeel in het beweegen van de ſchouderen (wordende met het overige van 't lighaam weinig zwier gemaakt) en een zeekere zoort van gezang, daar onder gevoegd. De ſpeelders, na welkers muzyk het danſſen geregeld wierd, vond ik heel geeſtig, en vreemd; gebruykende den eenen, ten dien eynde, vier gebrooken ſtukken van ſchootels, twee in elke hand, daar zy mee tegen malkanderen ſloegen, by na op

dezelve

dezelve wyze, als men op de Kaſtinjetten ſpeeld; 'twelk geen muzyk is, en echter geen onaangenaam geluyd maakte. d'Andere hadden ſpeeltuygen, by na van gedaante als onze rommelpotten, dog langwerpig, daar ze met de vingeren op ſpeelden. d'Arabiers luyſterden zeer aandagtig, na 't geen gezongen wierd, en die de taal verſtonden, zeyden my, dat deze gezangen, of liederen, byzonder fraay waaren, en Geeſtelyke ſtoffe behelsden: waarom zy'er zulke opmerkende ooren toe leenden.

Met Zonnen ondergang wierd de koers weder voortgezet, doch de harde wind dreef ons wel haaſt weer na het gemelde Dorp. Des middags, zynde de wind wat bezadigder, en dienſtiger tot ons voorneemen, ſtak men weder onder Zeyl, en des anderen daags, de vyfde dag van onze tocht, s' morgens vroeg, paſſeerden wy *Foya*, een Vlek heel vermaakelyk aan de Rivier gelegen, en reedelyk groot. 't Was wel eer de Haven van *Gran Kairo*, gelyk *Rozette* tegenwoordig is, daar het tien uuren van af gelegen gerekend werd.

ſte te.

Op den middag kwamen wy te *Rozette*, van Ouds *Canopus* geheeten, en onder dien naam heel wel bekend. Straks begaf ik my ten Huyze van den *Onder Conſul* der Franſche Natie, dien ik over tafel vond, en van wien ik zeer beleeft wierd ontfangen.

der- van d.

Uit de Wooning van dezen Heer, tekende ik, noch den zelfden dag, een gezicht van eenige Scheepjes, leggende aan den Oever der Rivier; gelyk op N°. 95. verbeeld word. Vervolgens ging ik de Stad, en deſſelfs Tuinen, bezichtigen, welke uitſtekende vermaakelyk zyn; waarom zy ook in voorige tyden altyd voor den Tuyn, of de Luſtplaats van *Egypten*, gehouden is geweeſt.

De Stad zelve is niet groot, maar volk-ryk, en beſtaat ten grootſtendeele uit den Koophandel, leggende aan de Rivier, alwaar de goederen, zo van *Kairo*, als *Alexandrien*, aankomen. De Huyzen zyn 'er redelyk wel gebouwd, en hoog op gehaald. Men heeft 'er ook verſcheydene fraaye *Hans*, of Winkel-plaatzen, daar zich geſtadig een drang van menſchen laat vinden. Kort om, *Rozette* is een rechte Koop-ſtad, en mag, ten dien opzichte, wel voor een der voornaamſte Steden van *Egypten* gehouden worden.

d'Arabiſche Roovers maken d'Ingezetenen hier zeer omzichtig, en doen hen des nachts goede wacht houden: want de minſte achteloosheid is het verlies van goederen onderworpen. Zy ontkleeden zich moedernaakt, en beſtryken het lichaam met oly, op dat ze niet gevat konnen worden; en, zo hunne dievery bemerkt, en zy van al te dicht vervolgd worden, werpenze zich in de *Nyl*, en zwemmen over aan de andere zyde. 't Zyn derhalven zeer gevaarlyke dieven, daar men zich bezwaarlyk voor kan wachten. Gevaar wegens d'Arabiſche Roovers.

Behalven andere gemaklykheden, tot onderhoud des levens, heeft men hier ook een groote menigte van Vogels, inzonderheid van de geenen, die zich in het water onthouden: daar de menigvuldige Poelen, welke men hier om heen ontmoet, gelegentheid toegeven.

Myn verblyf te *Rozette* was niet lang, want haaſtende my, om hoe eer hoe liever te *Alexandrien* te weezen, beſprak ik twee Muyl-ezels, ten eynde des morgens te vertrekken. Dit geſchiedde omtrent ten acht uuren, met een Arabiſche Moor, die my door den Heer *Vice Conſul* was beſteld, doch met wien ik niet een woord kon ſpreeken, vermits hy geene andere Taal verſtond, als d'Arabiſche. Vertrek van Rozette.

Wy toogen, omtrent twee uuren lang, door een Zandige Vlakte, afgeperkt met eenige groote hoopen ſteenen, om den weg te konnen bekennen. Hier wierd ik, door vier Arabiers, aangeſprooken, waar van twee mynen Moor vaſthielden, en een van de andere twee myn Muyl Ontmoeting met eenige Arabiers.

by den toom greepen, betoonende geld te willen hebben. 'k Haalde dan metter haaſt een Piſtool van onder myne kleederen van daan, en plantte het op den geen, die myn Muyl by den toom had; van wien ik, zo haaſt als hy de tromp zag, ſchielyk wierd ontſlagen. De andere weeken ook terſtond af, en bleeven verbaaſt ſtaan. Deze lieden waaren te voet, en hadden niet als ſtokken, onder met lood gevuld, gelyk by hen gebruykelyk is, waar mede zy zich heel wel weeten te verdeedigen. Dus verzet, een weinig van my afſtaande, terwyl ik het Piſtool nog in de hand hield, gaven zy, met vry meerder beleefdheid, te kennen, dat ze *Kaffirs* waaren, dat is te zeggen, lieden die de weegen beveyligen, waar voor hen van yder menſch een *Para*, ruym zo veel als een ſtuyver, toekwam. 'k Gaf hen dan 't geen zy eyſchten, waar op zy my een behoudene reys wenſchten.

Uit deze zandige vlakte komt men aan de Zee-kant; langs dewelke heen rydende, krygt men *Alexandrien* wel haaſt in het gezicht. Hier overviel my de honger, weshalven ik het hert wat meende te ſterken, en den Moor, die my geleydde, en de voorraad by zich had, zulks met teekenen te kennen gaf. Hy antwoordde op dezelve wys, en deed my zo veel verſtaan, dat ik noch wat moeſt wachten, wyzende my de plaats daar wy konden ruſten. Deze lag achter een Heuvel; waarom ik, wat hy ook mocht wyzen en beduyden, zyne meening niet al te wel kon verſtaan, en noch wel een maal of twee van den Muyl wilde, om flegts op de grond neder te gaan zitten ſpyzen. Eyndelyk kwamen wy, omtrent den middag, ter plaatze daar wy moeſten wezen; zynde een *Han*, of Herberg, by de Arabiers *Maddie* geheeten; hier word men met een Schuytje overgezet, vermits 'er een Arm van de Zee vloeid, die zich een einde-wegs landwaarts in verſpreid. In een ogenblik was de ſchuyt met Bruyn-viſſchen omringd, welke in het water lagen en ſpeelden. Aan deze Oord word een menigte van zekere Vis gevangen, lang en ſmal, dog egter wel zo breed als by ons de Snoek. Deze word geopend, en de kuyt daar uit genomen, welke toebereyd zynde, de *Botarga* is, die van daar allerwegen heen werd gevoerd, men eetze aan ſchyfjes geſneden, op dezelve manier als de *Cavejaar*; ook wel droog, met een weinig brood; zy word voor heel lekker gehouden, gelyk ze ook inderdaad is. Wanneer men dezelve tracht te bewaaren, legd men elke kuyt byzonder in waſch, en aldus kan men ze met zich voeren daar men begeerd: anders is ze de Myt onderworpen, gelyk ik by ondervinding geleerd heb.

Viſch de B… ga va… maakt word.

Zo haaſt als wy over dat water gezet waaren, reeden wy een ſtukweegs langs de Zee-kant; daar ik nog eenige wrakken van verongelukte Scheepen zag leggen; en vervolgens door het zand Landwaart in rydende, ſloeg my de weerſchyn van de grond, door de ſtraalen der Zon, brandende heet geworden, als een vlamme vuurs tegen het aangezigt. Ondertuſſchen reed ik al voort; dog voelende na een wyl, dat het my begon te ſmarten, wierp ik een ſloerze neuſdoek over het hoofd, en het gezicht, gelyk de de geenen, die zich voor dit verbranden zoeken te behoeden, gewoon zyn te doen. Maar de nieuwsgierigheid om het Land te bezien, en d'aangename wind, die my, langs de Zee-kant rydende, vry wat verkoeld had, deeden my deze voorzorg al te laat in 't werk ſtellen. Ook had ik gantſch geen gedachten, dat ik zodanig geſteld zoude zyn geweeſt, als ik wel bevond, wanneer ik, des naamiddags ten vier uuren te *Alexandrien* gekomen, op het zeggen van twee Engelſche Koop-luyden, welke ik ten Huyze van den Heer Conſul der Engelſche en Hollandſche Natien, aan wien ik my terſtond op myne komſt ging richten, aantrefte, my voor de Spiegel ſtelde. Ik ſchrikte voor myn

Kom te Alex… drien

ALEXAND

AL NDRIA

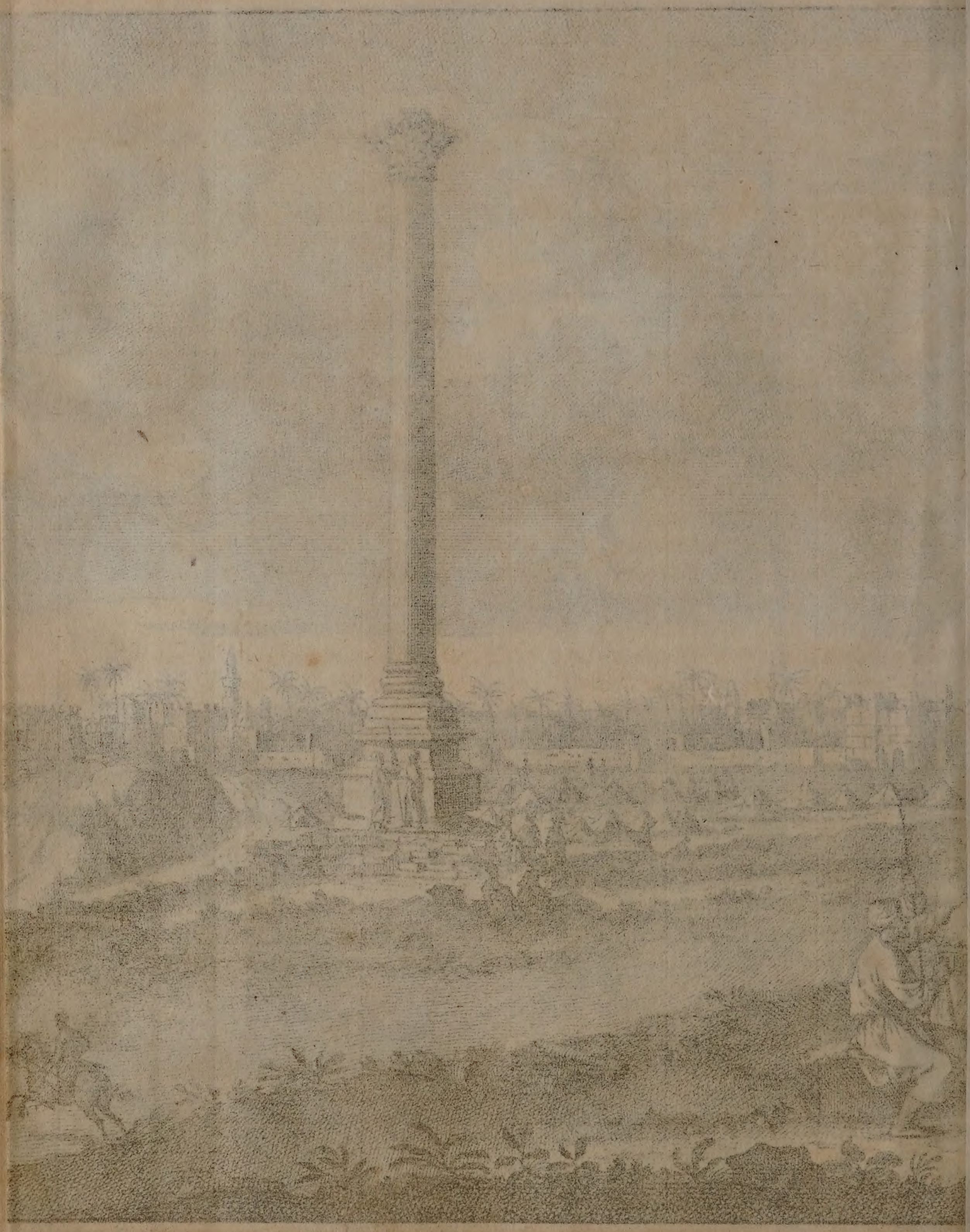

myn eygen gedaante: want ik was 't eenemaal onkenbaar geworden, en myn trony zo rood als een kool vuurs: behalven dat my ook noch de oogen zo miſſelyk en verwilderd in 't hoofd ſtonden, dat ik een gantſch ander menſch ſcheen te wezen. Doch had het hier nog by gebleven! maar na eenige dagen begond ik, niet zonder groote ſmerte, te vervellen; en dit duurde zo lang, tot dat die gantſche verbrandheid van het aangezicht afgegaan was, om plaats te maaken voor een andere, die zich, na ruym dartig dagen, eerſt op een behoorlyke wyze vertoonde.

XLIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad Alexandrien, en 't geen daar omtrent gelegen is.

Kolom van Pompejus.

Eer ik tot de beſchryving van de Stad *Alexandrien* kome, moet ik den Leezer de Kolom van *Pompejus* vertoonen. Een gevaarte, 't geen, na verloop van zo veele Eeuwen, noch over eind ſtaat. Deze Kolom, welke men gelooft door *Cæſar* opgerecht te zyn, tot een gedenk-teeken der overwinning, die hy op *Pompejus* behaalde, ſtaat ruim twee honderd ſchreeden van de Stad, op een hoogte, of Heuvel. Den 12[den]. Juny reed ik, met een *Janitzar*, en *Drogeman*, derwaarts, om deze berugte Oudheid te bezigtigen, en 'er een afteekening van te maaken; gelyk ik ook daar ter plaatze deed, van de Stad zelve, welke ik, na eenige dagen voltoyde; zy vertoond zich als op N°. 96. gezien kan worden. Wat de Kolom belangd, zy ſtaat op en vierkant pedeſtaal, van zeven of acht voeten hoog, welkers breedte zich, van de eene hoek tot d'andere, tot veertien Rynlandſche voeten uitſtrekt, en ruſt dit pedeſtaal op een vierkantig onderwerk, omtrent anderhalve voet hoog, en twintig breed, van verſcheydene ſteenen te zaamen geſtelt. Het lichaam van de Kolom zelve, beſtaat uit een eenig ſtuk, 't geen zommige willen Graniet te zyn, en andere, dat het een paſt, of zeker ſoort van cement, zou wezen, die allengskens de gedaante van ſteen aanneemt. Voor my, ik geloof dat het een levende ſteen is. Immers voor zo veel ik heb konnen beſpeuren. En, indien dit de waarheid is, (gelyk 'er de meeſte niet aan twyffelen) heeft men reden om zich te verwonderen, hoe men zodanig een brok ſteens heeft weeten op te rechten: want, ik bevond de hoogte te zyn, negentig voeten Rynlandſche maat; en de dikte kan met zes mannen niet omvademd worden, zynde van my bevonden acht-en-dertig voeten dik te zyn. Boven op ſtaat een cierlyk Kapiteel, geevenaard na de zwaarte van de Kolom, doch van een byzonder ſtuk gemaakt. Terwyl ik bezich was de Stad af te teekenen, kwam zich een *Caravane* omtrent my nederſlaan, met menigte van Tenten, op de wyze, als in de Afbeelding te zien is. Straks zonderden zich eenige Arabiers van dezelve af, om de Kolom te bezigtigen; en beſchouwende met eenen 't geen ik deed, (want men hoeft het hier niet verborgen te doen, ter oorzaak het een vervallene plaats is, waar omtrent de Turken geen achterdocht hebben) vraagde een uyt den hoop, die my, en myn werk, het aandagtigſte gezien had, aan d'anderen, of zy wel konden bezeffen, wat ik deed? waar op neen zynde geantwoord, zeide hy, wyzende met de vinger aan het voorhoofd, dat ik een Perzoon van groot verſtand moeſt zyn, en dat ik daar bezich was met eenige Karacters te maaken, waar door

Onnoſelheid van eenige Arabiers, ziende den Auteur met Teekenen bezig.

door ik zouw konnen uitvinden, waar de verborgene rykdommen onder de puyn-hoopen lagen, om dezelve, als ik 'er de gelegentheid bekwaam toe vond, van daar te haalen: ik vraagde den *Drogeman*, zo haaſt als d'Arabiers vertrokken waaren, hoe zy het zo druk hadden gehad, en, verſtaande wat hun gevoelen van my was, voerde ik hem te gemoet, dat het my moeide, dat ze zich niet beeter op het waarzeggen verſtonden.

Gezicht van het inkomen van Alexandrien afgebeeld.

Een dag of twee daar na, teekende ik een gezicht binnen de Stad, om het inkomen van *Alexandrien*, ter zyde, door de vervallene muuren en toorens, te doen zien, verbeeld onder N°. 97. Hier vertoond zich de volle Zee, benevens de twee Kaſteelen, het een ter rechter, en het ander ter ſlinker zyde, aangewezen met de Letters A. B. Deze Kaſteelen leggen zo vlak tegen over malkanderen, dat, na my gezegd wierd, wanneer ze te gelyk ſchieten, de kogels bywylen, komende d'een d'ander te ontmoeten, in ſtukken vliegen.

Paleys van Cleopatra.

Men ziet hier ook noch aan de Zee-kant, d'Overblyffels des Paleys van *Cleopatra*: welke, voor zo ver 'er noch eenige ſtukken en brokken, van vertrekken en zaalen, van overig zyn, genoegzaam te kennen geven, dat het een pragtig gebouw moet zyn geweeſt. 't Word aangeweezen met de Letter C.

Naald met Hieroglyphiſche figuuren.

Niet ver van dit Paleys, ſtaat een *Obeliſcus* of *Naald*, betekend met Hieroglyphiſche Karacters, gelyk men ze hier verbeeld ziet, op N°. 98. van de zyde daar ik ze met alle de figuuren, even als ze zich op de *Naald* vertoonen, met het uiterſte geduld, heb afgeteekend. Alleenlyk zyn 'er onder aan twee of drie Karacters, die zich onvolmaakt vertoonen, buyten twyffel, by verloop van tyd, zodanig afgeſleten zynde. 'k Heb ze zodanig verbeeld, als ik ze heb gevonden. Want, niet wetende wat deze teekenen beduyden, heb ik 'er, even als ontrent al het overige, noch af, noch toe, willen doen, en d'uitlegging gelaaten, aan die zich des verſtaan, in dien 'er anders zodanige te vinden zyn. Veele zullen zich verwonderen, ziende, dat de figuuren zich boven aan, zo groot en duydelyk vertoonen, als beneden; maar, dewyl deze teekenen wel eer voor een ſchrift dienden, zullen ze ongetwyffeld, na de maat der hoogte, grooter gemaakt zyn, om, met het zelve gemak, geleezen te konnen werden. Hoewel ik maar een zyde van deze *Naald* verbeeld heb, moet men niet denken, dat de drie andere zyden glad en effen zyn; ze zyn altemaal met Karacters, en vreemde figuuren, beteekend; en het moeid my, aan myn eygen verzuym te wyten te hebben, dat ik ze den Leezer niet aan alle kanten kan vertoonen.

And[…] zodanig[…] Naald.

Benevens deze *Naald*, ziet men noch een andere, van dezelve gedaante, en die zeekerlyk ook van dezelve hoogte geweeſt zal zyn, doch hy legt ter neder, en men kan ze maar ontrent ter lengte van tien voeten bekennen, zynde het overige meeſtendeel onder de aarde bedolven. De ſteen, daar beyde deze *Naalden* afgemaakt zyn, heeft groote over een komſt, met die der Kolom van *Pompejus*.

Pal[…] van Cl[…] patra al[…] beeld.

Om het Paleys van *Cleopatra* te beter voor oogen te ſtellen, teekende ik het zelve, van boven een benevenſtaande vervallene Toorn, even als het zich van daar vertoond, ten deele in de Zee geſtort, met menigerhande ſtukken van Kolommen &c. gelyk op N°. 99. aangewezen word. Daar zich ook de gemelde *Naald* by vertoond, mitsgaders een der Heuvelen, binnen de Stad gelegen, hoedanige twee zich daar, van de puyn-hoopen, op malkanderen hebben gezet.

Mu[…] en T[…] ens.

De Muuren van deze Stad zyn verwonderlyk, en doen zich, niet tegenſtaande dat ze ten meerendeele verwoeſt leggen, noch zo prachtig op, dat 'er geene ter wereld by komen te haalen.

Niet minder moet men verzet ſtaan, over de zwaare vierkantige Toorens, omtrent twee honderd ſchreeden ver van malkander gebouwd,

ALEXANDR

B
C
a

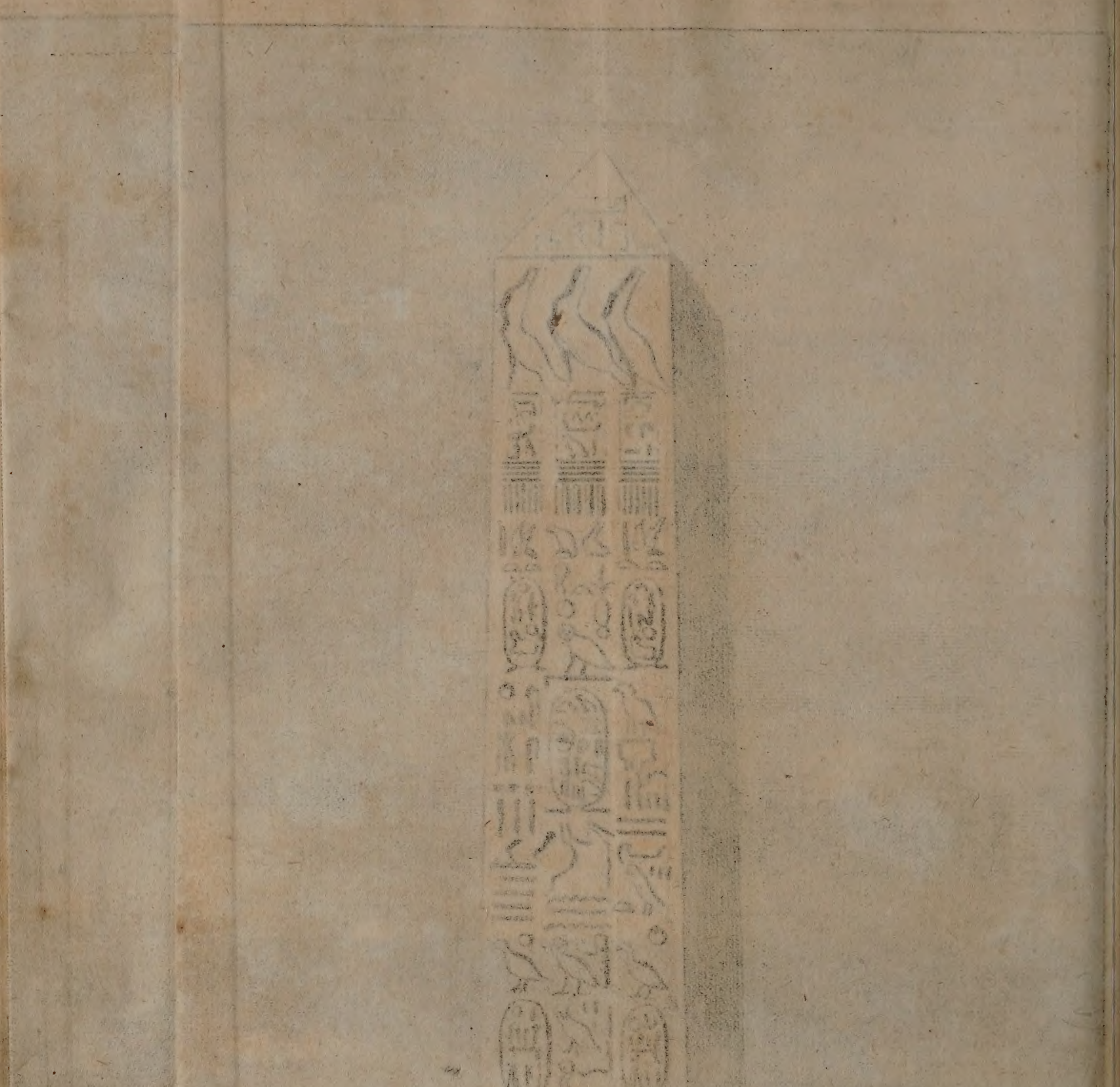

99

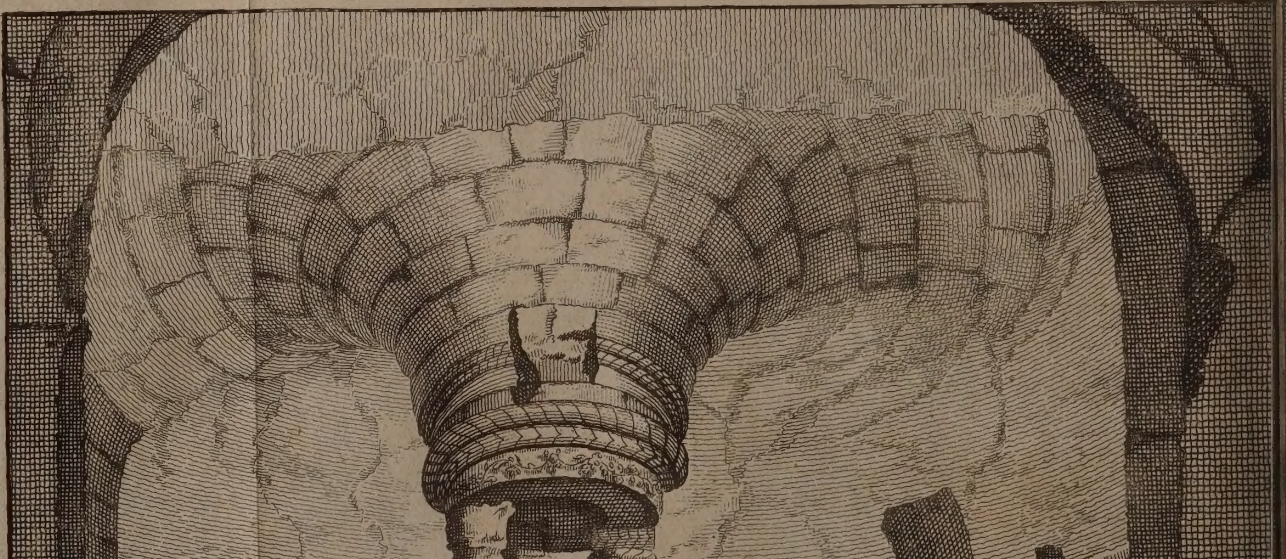

100

101

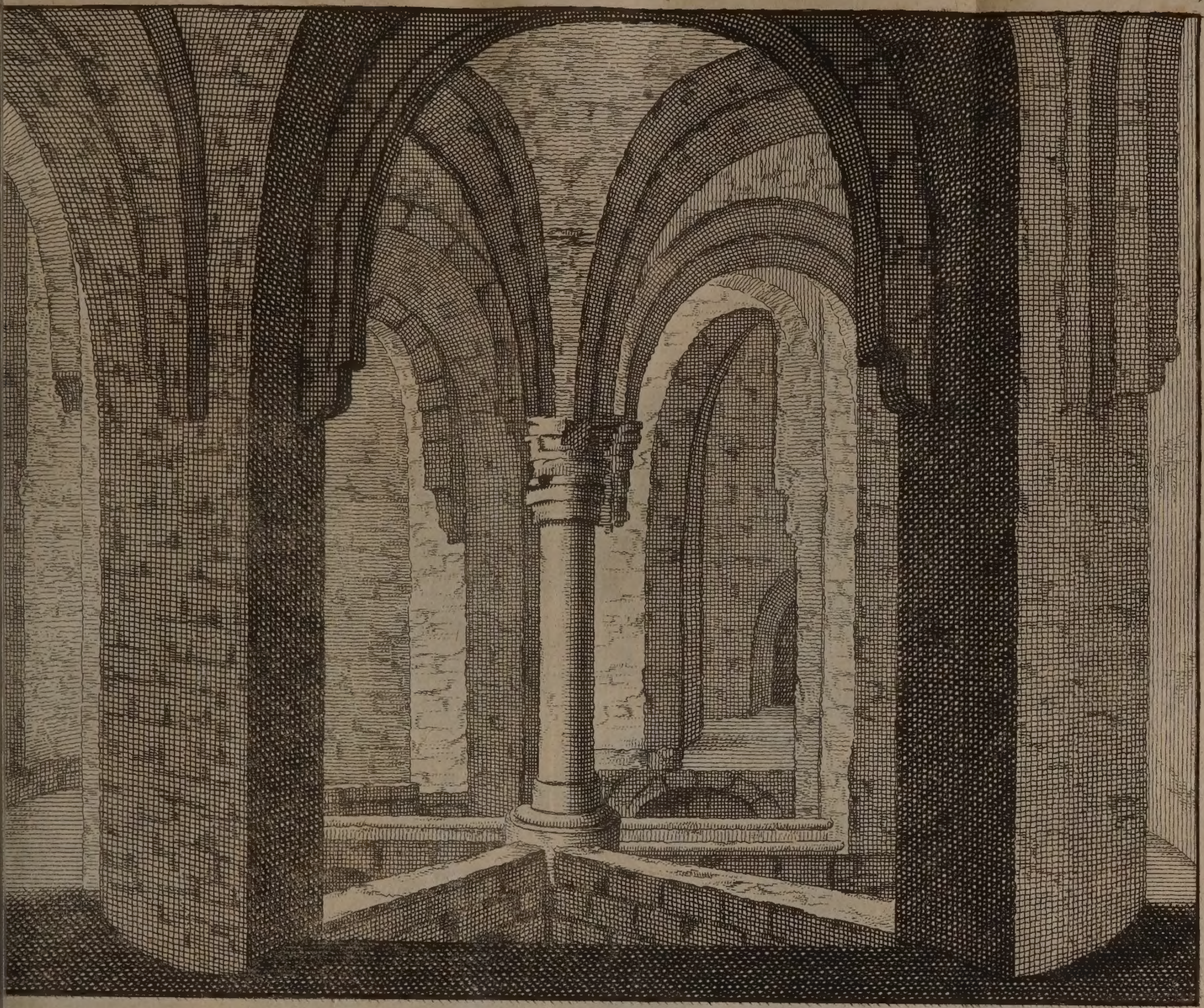

102

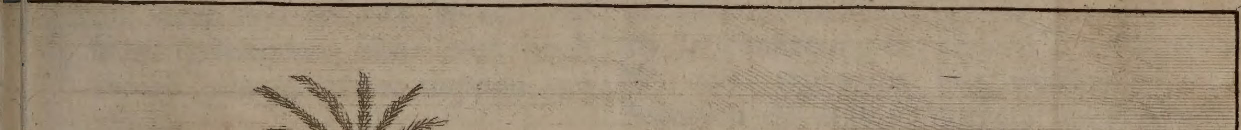

104

bouwd, om dezelve te verdedigen. Doch, zo de uiterlyke gedaante de aanſchouwers in verwondering trekt, d'inwendige verdiend geen minder opmerking. 'k Heb in eenige geweeſt, en by die gelegentheid gezien, dat ze altemaal op een onderſcheydentlyke manier gebouwd zyn. Waarom ik'er hier drie afbeeldingen af geef, gelyk op N°. 100. 101. en 102. gezien kan worden. Zy hebben doorgaans twee gewelven boven malkander, yder onderſteund door eenige Kolommen, in het middenperk in de grond ſtaande. Welke, hoewel ze in elk vertrek verſcheyden van maakzel zyn, echter, niet tegenſtaande deze ongelykheid, hier in over een komen, dat ze altemaal met een Put, of water-bak, voorzien zyn, gelyk ik'er een, verheven boven de grond, heb afgebeeld op N°. 101. aan de rechter zyde, ten einde van een afgebroken ſtuk muurs.

In de laatſte die ik bezichtigde, en op N°. 102. verbeelde, vond ik de Kolom in het midden van een menigte ſtukken, even als ronde ſchyven, op malkander gezet, waarom heen wel eer een wentel-trap heeft geloopen, daar men noch eenige overgeblevene trappen van ziet.

Yder dezer Toorens, welke, gantſch boven op, een vlakte, van meer als twintig treeden, hebben, zou een goed getal van manſchap konnen bergen, en men heeft gewiſſelyk, in voorige tyden, een groot geweld uit dezelve konnen doen. Want de muuren zyn ettelyke voeten dik, en rondom voorzien met ſchiet-gaaten, die zich van binnen wyd uitſtrekken, en van buyten naauw toeloopen, gelyk ze zich in de eene, op N°. 101. afgebeeld, vertoonden. 't Is jammer dat 'er de hand niet aangehouden werd. Want, inderdaad, zo veele Toorns als 'er rondom de Stad ſtaan, zo veele byzondere vaſtigheden moeten het eertyds geweeſt zyn.

Venigte fraaye Ruïnen. 'k Heb nergens zo veele fraaye Ruïnen gezien, want men ontmoet'er aan alle kanten, en men kan zich naauwlyks omwenden, of het oog vald op d'eene of d'andere. Uit twee der zelver, op N°. 103. en 104. verbeeld, kan men eeniger maaten van de overige oordeelen.

Wat belangd den tegenwoordigen ſtaat van de Stad *Alexandrien*, zy is van binnen meeſt woeſt, en onbebouwd, hebbende maar eenige Huyzen die bewoond worden. Tegenwoordige ſtaat van Alexandrien. Men ziet hier noch de Kerk van *St. Marcus*, welke de Koptiſche Chriſtenen in bezit hebben. Kerk van S. Marcus. 't Is voor dezen een groote Kerk geweeſt, doch tegenwoordig maar een kleyne ronde Kapel, om zo te ſpreeken, men toond 'er noch eenige der oude Trappen, mitsgaders een gedeelte van den Predikſtoel, daar den Euangeliſt *Marcus* op gepredikt zoude hebben: hy ſtaat by na noch in zyn rondte, en is van buyten bekleed met ſteenen, van verſcheydene koleuren: ook ziet men in deze Kerk noch een ſtuk ſchildery, na men voorgeeft, door *St. Lucas* gemaakt, verbeeldende den Aards-Engel *St. Michiel*; 't is een halve figuur, met een zwaard in de hand, geheel ouderwets, daar gantſch weinig konſt in ſteekt, gelyk, buyten de ſchakeering der verwen, uit N°. 105. afgemeten kan werden. Behalven dit ſtuk ſchildery, daar men mogelyk weinig achting voor zoude hebben, in dien het den naam niet had, van door den Euangeliſt *Lucas* geſchilderd te zyn, toond men een Altaar-ſtuk, vry fraayer gemaakt, en door een Franſchen *Conſul*, voor ettelyke Jaaren, uit Chriſtenryk aldaar gebracht: 't verbeeld *Maria*, met onzen *Zaligmaaker*. In deze Kerk heeft het Lighaam van *St. Marcus*, de eerſte Patriarch van *Alexandrien*, en aldaar gemarteld, in het Jaar na de geboorte van onzen *Heyland* vier-en-zeſtig, geruſt, ter tyd toe, dat eenige Venetiaanſche Koop-lieden, op hunne wedertogt uit het *Heilige Land*, het na *Venetien* hebben gevoerd.

Men bracht my ook in de Kerk van *St. Catharina*, daar als noch de Pilaar bewaard word, waar op haar Kerk van St. Catharina.

het

105

het Hoofd zoude zyn afgehouwen. Hier zag ik veele oude Schilderyen, en onder dezelve eenige, die redelyk wel gemaakt zyn.

Arabiſch ſpeeltuig. Ik teekende alhier mede een Arabiſche Moor, om te doen zien het inſtrument, daar zy op ſpeelen, 't geſchied met een ſtukje leer, 't geen zy tuſſchen de vingeren hebben, waar mede zy over de ſnaaren heen ſtryken. 't Geen N°. 106. verbeeld.

Menigte van water-bakken. Het aanmerkelykſte, 't geen men in, of, om beter te zeggen, onder deze Stad heeft, zyn de water-bakken, die'er in zulken menigte zyn, dat het meeſte gedeelte van *Alexandrien* op Kolommen ſtaat, ruſtende het gewelf, 't geen eygentlyk de grond van de Stad is, op dezelve. Deze bakken werden gevuld, door het middel van een Kanaal, 't geen buyten de Poort van *Rozette* is, en, omtrent een vierdendeel myls van de Stad, zyn water ontfangd, uit de *Khalits* van *Cleopatra*, die het zelve, ten tyde der overſtrooming, uit de *Nyl*, derwaarts voerd. Daar word geen ander water te *Alexandrien* gedronken, en derhalven zyn 'er deze bakken, welke altemaal, door een vernuftige vond, gemeenſchap met het gemelde Kanaal hebben, van een groote noodzaaklykheid.

Poorte Men teld te *Alexandrien* zes Poorten, doch drie van dezelve werden maar gebruykt, blyvende de drie andere geſlooten.

Haven Drie Havens maaken deze Stad ook aanzienlyk; maar d'eerſte, die den naam van de Oude Haven voerd, en tamelyk groot is, word weinig gebruykt, ter oorzaak, dat de Schepen al te veel moeyte hebben, om-'er in te komen. Deze Haven is ten wederzyden voorzien van een goed Kaſteel, met een kloeke bezetting, welke

welke de vyandlyke Schepen belet te naderen. De twee andere Havens leggen hooger op, d'eene ter rechter, en d'andere ter ſlinker zyde, van een kleyn Eylandje, 't geen 'er de ſcheyding af maakt. Dit Eylandje was eertyds verder van het vaſte Land, daar het tegenwoordig met een Brug, van ettelyke boogen, aangehegt is, afgelegen, en wierd toenmaals *Pharos*, of de *Baak*, genaamd: het ſtrekt zich een goet ſtuk weegs in Zee, en diend tot en Kruyd-magazyn van den Grooten Heer; 't geen alhier, in een zwaare vierkantige Toorn, ſtaande omtrent in het midden van het Eyland, bewaard word. Aan het eene eynde van het zelve ziet men ook noch een Kaſteel, voerende de naam van de *Baak* (de Franſchen noemen het *Farillon*) 't geen men zeggen wil gelegen te zyn, ter zelver plaatze, daar zich eertyds de berugte Vuur-baak vertoonde, welke voor een van de zeven Werelds wonderen wierd gehouden. Van de gemelde twee Havens, welke door dit Eyland van malkanderen werden geſcheyden, diend de eerſte, die wel de veyligſte, maar de ondiepſte is, niet als voor de Galeyen: in de andere, de nieuwe Haven geheten, die vry grooter en dieper is, loopen de Schepen, welke aldaar beſchermd worden, door het gemelde Kaſteel, en noch een kleynder, 't geen aan de over zyde gelegen is.

Tol-huys.

Op den Oever van de groote Haven, heeft men het Tol-huys, en by het zelve eenige andere Wooningen. Dezen Tol werd door den Grooten Heer verpacht, en kan hem een ſchoone ſomme gelds opbrengen. Want daar is een geſtadige aankomſt, en afvaart, van Schepen, te *Alexandrien*. Terwyl ik 'er my bevond, kwam 'er den 17^{den}. Juny een Engelſch Koopvaardyſchip, den 18^{den}. vyf Galeyen van *Conſtantinopolen*, den 19^{den}. vertrok een Engelſch Schip na *Livorno*, den $23^{ſten}$. arriveerde een Franſch Schip van *Marzeille*, den $26^{ſten}$. noch een Franſch-man, den $27^{ſten}$. twee Franſche Schepen, den $30^{ſten}$. dito een Bark, en vertrok een Engelſch Schip &c. Elke Natie heeft 'er ook gemeenlyk haaren *Onder Conſul*. By myn tyd was 'er een Meſſinees, die het voor de Engelſche en de Hollandſche Natien waarnam: de Franſchen hadden 'er mede den haaren; gelyk ook de Republycq van *Venetien*.

Groote Koopvaart.

Grotten en Holen buyten de Stad.

Buyten de Stad heeft men een menigte van Grotten, en Holen, welke mogelyk, ten meerendeele, begraaf-plaatzen geweeſt zullen zyn.

Eer ik van *Alexandrien* ſcheide, moet ik 'er ook dit byvoegen, dat ik den 6^{den}. July, 's morgens, door den *Aga* ontbooden wierd, om voor Tolk aan een Nederlander te dienen; maar toen ik daar kwam, wierd my gezegd, dat de zaak al verrigt was, en noyt heb ik konnen te weeten komen, voor wien men my gebruykt wilde hebben.

XLIV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Alexandrien. Sober geryf in een Herberg. Ontmoeting met eenige Arabiers. Wederkomſt te Rozette, van waar den Auteur na Damiaten meende te gaan. Wederkomſt te Kairo &c.

Omtrent een Maand met het bezichtigen van *Alexandrien* verſleeten hebbende, was ik van meening my te water weder na *Rozette* te begeven, zo om dat ik daar over Land was gekomen, en eenen weg niet geerne tweemaal wilde doen, als om dat men drie Ryksdaalders voor een Janitzer moet betaalen, wanneer men het over Land neemt: maar de wind was my eenige dagen zo tegen, dat ik 'er geen kans toe zag, weshalven ik het dan over een anderen boeg moeſt wenden; en, dewyl men gehouden is, ten dien eynde, een *Teskre*, of *Pas*, te nemen, alzo men zonder dezelve niet uit de Stad mag vertrekken, deed ik 'er my een, voor de waarde van omtrent een Hollandſche gulden, bezorgen. Ik zag ook om twee Muylen te beſpreeken, ten eynde des morgens voort te geraaken; doch bevindende, dat ik die niet kon bekomen, ter oorzaak dat ze altemaal gepreſt waaren, om eenig geld aan den *Baſſa* van *Kairo* te brengen, was ik genoodzaakt my van Ezels te bedienen, van dewelke ik 'er drie gereed liet maaken, twee voor my, en den Ezel-dryver, en een voor den Janitzer, die my tot aan *Rozette* moeſt geleyden.

Den 9den. July, een uur voor den middag, reeden wy ter Poort uit, en kwamen, 's namiddags ontrent drie uuren, aan de plaats daar men overvaart, waar af ik hier voor heb geſprooken. Terſtond op den aankomſt koft ik eenige Viſſchen, maar, toen men dezelve zoude bereyden, was 'er geen hout te krygen, om vuur te maaken. Wy wiſten dan geen ander middel uit te vinden, dewyl 'er niets by der hand was, als eenige beeſten drek, in de Zon gedroogd, op te zoeken, daar wy zo ſnedig mee te werk tegen, dat wy in 't kort gezoden en gebraaden Viſch kregen. Maar, waarlyk de Janitzer verdiende de koſt, met zyn geſtadig blaaſen; want dit vuur wilde geen vlam houden, en als men het maar een ogenblik liet leggen, was het aanſtonds t' eenemaal gedoofd. De Viſch gebraaden zynde, deed ik 'er de huyd af, of 'er ook mogelyk eenige ſtank van ons vuur ingetrokken mogt wezen; doch ik weet niet of het wel noodzaakelyk was, zynde de appetyt zo goed, dat ik het miſſchien niet eens geproeft zoude hebben.

Sober geryf in een Herberg.

's Morgens, met den dag, ſloegen wy weder op weg, in gezelſchap van tien of twaalf perzoonen; maar, omtrent negen uuren verlieten ons de meeſte, alzo zy na een anderen oord reiſden, en bleven ons alleenlyk twee Arabiers by, zulks dat wy nu vyf ſterk waaren.

Ongevaar een uur laater zagen wy vyf Arabiers, te paard, met lange werplanſſen, aankomen; omtrent de voorſte van welke naderende, ſprong myn Janitzer, gelyk ook myne by hebbende Arabiers, van hunne Ezels, en kwamen my by den rok trekken, roepende, als verſchrikte menſchen, gelyk zy in der daad waaren, *Arabiers, Arabiers!* Ik ſprong dan ook metter haaſt van den Ezel, en na de Zee-kant wykende, rukte ik een Piſtool van onder de kleederen, en hield het op de voorſte twee, zynde de drie anderen noch wel vyftig ſchreden van ons. Zy, ziende ons dus aan de Zee-kant gepoſteert, hielden zich op den weg, en zeyden dat ze *Caffirs* waren, waar op ik, door mynen Janitzer, die de Italiaanſche taal verſtond, liet antwoorden, dat ik niemand vertrouwde, en dat, wie zy ook mogten wezen, zy hunnen weg konden vervorderen, zonder nader

te

te komen; of dat ik den eerſten, die zich daar toe verſtoutte, van het paard zoude lichten; ondertuſſchen naderden ook d'andere drie, en zeyden tegen malkanderen, gelyk de Janitzer my vertolkte, dat ik een groot Koopman was, mogelyk, om dat ik een Janitzer, en drie Arabiers, by my had, waar af ik de twee by geval had ontmoet. Maar, of zy niet moeds genoeg hadden, om ons aan te doen, dan of het geen Rovers waren, is my onbekend; immers wy zagen 'er hen voor aan; en ik was verheugd (hoewel ik het zo licht niet meende te laaten glyen) dat ze dus, zonder moeyte, voort gingen. d'Arabiers ondertuſſchen, konden zich naauwlyks van hunne vrees herſtellen, en de Janitzer zelve had by na de doodverw al gezet. Ik beſtrafte hunne bloodhertigheid, zeggende, onder anderen, dat de *Franken*, als ze geweer by zich hadden, zich noyt lieten verſchrikken; en tegen den Janitzer, dat hy, die my tot aan *Rozette* moeſt beveyligen, waar voor ik te *Alexandrien* drie Ryksdaalders had moeten geven, beter van Wapenen, en inzonderheid van moed, voorzien behoorde te wezen, dat het een ſchande voor een Dienaar, en Soldaat, van de Keyzer was, die het ontzag allerwegen met zich voerden, zich, omtrent de blootte ontmoeting van eenige Arabiers, zo lafhertig te toonen &c. Zulke helden bewyzen zich de Janitzers dikwils, in dusdanige gelegentheden, wanneer men zoude hoopen by haar hulpe te zullen vinden; als 'er, tegens overlaſt van Roovers, of geweld-dryvende Turken, yts te doen zoude zyn: hoewel men niet kan ontkennen, dat 'er ook onder gevonden worden, die moeds genoeg hebben, om ymand onder d'oogen te zien; gelyk ze dan haar ook in 't Veld gewoon zyn, als wakkere luyden, te draagen.

Als wy dan de gemelde Arabiers een goed ſtuk weegs van ons afzagen, ſtegen wy weder op d'Ezels, vervolgden onze weg, en kwamen, omtrent de middag, tot *Rozette*.

Weder-koſt te Rozette, waar ... Au- na ...miaten ...nde te ga...

Hier vervoegde ik my nogmaal ten Huyze van den Heer *Vice Conſul*, van meening des anderen daags na *Damiaten* te vertrekken; vermits ik onderrecht was, dat van *Rozette* zo wel Barken na *Damiaten*, als van *Kairo*, gingen; maar ik bevond het onwaar, en, zynde het hier te Lande al te onveylig te reyzen, voornamentlyk zonder gezelſchap, zag ik my genoodzaakt, weder na *Kairo* te keeren. Dit geſchiedde den volgenden morgen, met een goede wind, die ons bybleef, en een braaf eind heen deed vorderen. Des nachts geraakten wy weder op de gewoonlyke droogtens, daar wy op bleeven zitten, tot 's anderendaags morgens ten acht uuren, wanneer wy, met dezelve wind, weder voort gingen: en aldus kwamen wy den vierden dag, een uur voor Zonnen ondergang, weder te *Boulak*. Hier bragt ik myn goed in de *Dougana*, of de Tol; en hebbende, met groote moeyte, ter oorzaak dat het zo laat was, een Ezel gekreegen, reed ik, op een volle galop, na *Kairo*; zulks dat den Ezel-dryver, aan wien ik dubbeld loon had beloofd, genoeg te doen had, met het beeſt te volgen. Deze ſpoed was ten deele een uitwerking van de vrees voor de Roovers, welke de wegen, by avond en ontyden, geweldig onveylig maaken, en ten deele, van dat ik my niet zeer wel bevoelde, hebbende den gantſchen dag geen brood geproeft; weshalven ik dien nacht geruſt wenſchte te ſlaapen, en te nuttigen 't geen my dienſtig mocht weezen, alzo ik des morgens, gelyk hier boven gezeyd is, na *Damiaten* meende te vertrekken. Wederkomſt te Kairo. Ik kwam dan, met den donkeren avond, weder ten Huyze van den Heer *Conſul*, geheel onverwacht, wien ik, na wel verwelkomd te zyn, myn wedervaaren verhaalde. En, na wel onthaald te zyn, op 't avondmaal, begaf ik my te ruſt, met hoop van, daar door verkwikt zynde, 's anderen daags myne reize te zullen konnen vervolgen: gelyk my dan ook gelukte.

 XLV. HOOFD-

XLV. HOOFDSTUK.

Tweede vertrek van Kairo. Komſt te Damiaten. En vertrek van daar na Jaffa. Onkunde van het Egyptiſche Zee-volk. Komſt te Jaffa, en byzonderheden van deze plaats. Gewoonte omtrent de Pelgrims, die te Jaffa koomen, om na Jeruzalem op te trekken. Andere byzonderheden van Jaffa, enz.

Tweede vertrek van Kairo.

Na dat ik dan des anderen daags morgens, ten tweeden maale, afſcheyd van den Heer *Conſul* genoomen had, trad ik, den veertienden dag van de Maand July, wederom te Scheep, om my na *Damiaten* te begeeven. Op deze reys leed ik veel ongemak, door de groote hitte, vermits wy, geduurende eenige dagen, weinig wind gevoelden. Den 16^{den}. kwamen wy te *Simmenout*, 't geen ter halver weg werd gereekend, en na den middag tot aan *Manſoura*, heel vermakelyk gelegen, aan de Ooſt-zyde van den *Nyl*. Deze Stad ſtrekt zich in de lengte, heeft negen of tien Toorens, en reedelyke fraaye Huyzen, bezet met geboomte.

Komſt te Damiaten, en vertrek van daar na Jaffa.

Van hier kwamen wy den 17^{den}. des morgens ten acht uuren, te *Damiaten*: wanneer ik aanſtonds ging vernemen na gelegentheid, om my na *Jaffa* te konnen vervoegen. Ik vond ook dezelve, en maakte verding met den Kapitein, wegens de vragt; voorziende my wyders van alle noodige voorraad, om des anderen daags morgens ten zeven uuren te vertrekken: dit geſchiedde met een Barkje, waar mede ik my de Rivier af, tot aan het Dorp van de *Bogas*, liet brengen. Hier trad ik over, in een vaartuyg, zynde een *Smibekkien*: doch wy konden dien dag, ter oorzaak van de al te heevige wind, niet uit komen. Den 19^{den} des morgens, na dat de Tollenaars alles bezichtigd, en ten naauſten doorzocht, en wy onze meeſte goederen in een kleynder vaartuig gedaan, hadden, om te beeter over de *Bogas*, of droogtens, te konnen geraaken, begonden wy ten tien uuren voortgang te maaken, ſtootende ondertuſſchen verſcheyde reyzen aan de grond: en, eer wy, buyten leggende, onze lading weder in hadden, beſtaande meeſtendeel in Ryſt, wierd het twee uuren na den middag. Thans lichteden wy het Anker, met een gewenſte wind, waar door wy in korten tyd het Land, vermits het zeer laag is, uit het gezicht verlooren. 's Nachts kreegen wy een weinig ſtilte, die ons tot des anderen daags 's middags bybleef, wanneer de wind weder begon te wakkeren, 't geen hand over hand toeneemende, riepen onze Matroozen, voor Zonnen ondergang, dat ze het Land van *Jaffa* zagen. Ondertuſſchen hadden wy al dien tyd geen Land gezien, waar over ik my zeer verwonderde, alzo ik onderrecht was, dat men geſtadig, zonder eenig gevaar, langs het zelve heen zeyld: maar, gewiſſelyk zal de laage gelegenheid hier d'oorzaak van geweeſt zyn. In den avond-ſtond zaagen wy vuur branden; 't geen de Schip-luiden meenende tot *Jaffa* te zyn, zetteden zy 't daar recht op aan, en lieten 'er des nachts het Anker voor vallen: maar, zo haaſt als men den volgenden morgen de voorwerpen kon onderſcheyden, bevond men voor een andere plaats te zyn; zynde, door d'onkunde van deze elendige Zeelieden, *Jaffa* een groot ſtuk weegs voor by gezeyld. Voor Zonnen opgang wierd de koers dan weder te rug gezet; doch, vermits wy nu meeſtendeel in de wind hadden, was het om zyn geduld te verliezen, alzo men 's daags te vooren al tot *Jaffa* had konnen zyn. Maar op deze

Onkunde van het Egyptiſche Zee-volk.

IOPPE

IOPPE

deze wys vaart men gemeenlyk, als men, hier omtrent, genoodzaakt is, zich te water ergens heen te begeeven. Eyndelyk, tegen den middag, zynde den 21^{den}. van de Maand July, wierd het Anker voor de genoemde plaats, wel eer onder den naam van *Joppe* bekend, geworpen.

Komſt te Jaf. Ik trad aanſtonds te Land, en, zynde myn goed door die van den Tol bezichtigd, vervoegde ik my, volgens de gewoonte aldaar, na het Huys van de *Paters*, daar men door den Huys-bewaarder werd gediend.

Twee dagen voor myn komſt, waaren vyf derzelve na *Jeruzalem* opgetrokken, zulks dat ik 'er niemand vond, als den gemelden Huys-bewaarder.

Zo als wy het Anker in de grond hadden geworpen, leggende voor *Jaffa*, teekende ik deze plaats, uit de Bark, gelykze zich van de Zeekant opdoed, en op N°. 107. gezien kan worden. Mitsgaders ook noch een gezicht te Land, van de ſlinker zyde aankomende, ſtrekkende zich langs den Oever, en verbeeld onder N°. 108.

108.

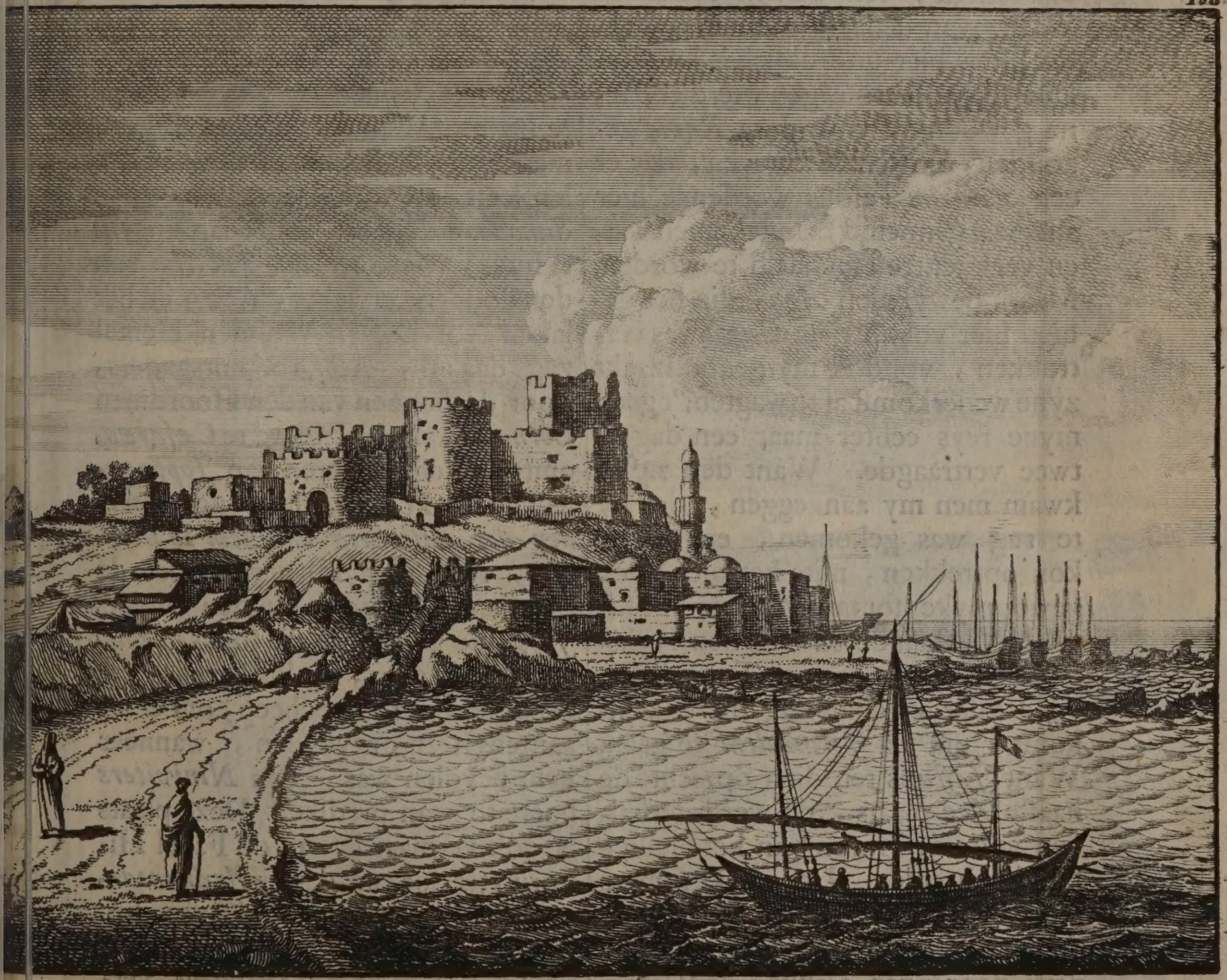

Deze plaats, wel eer een tamelyke Stad, is tegenwoordig van gantſch geen belang, en 'er niets in zyn geheel meer van overig. Zy legd aan de Zeekant, tegen het gebergte aan, en vertoond zich in een zeer ſoberen ſtaat. Een ſtuk wegs in het water, ziet men nog veele groote brokken van Oude gebouwen uitſteeken, die zich in het rond ſtrekken,

 en

en als een Haven voor de kleyne vaartuygen dienen, aangewezen met de Letter A. Ter ſlinker zyde, ten deele in Zee, ſtaat nog een gedeelte van een ouden zwaaren Toorn, geteekend met B. en, boven op het gebergte, een groot ouderwetſch Kaſteel, te zien onder de Letter C. Het Huys, daar men gelogeerd is, ſtaat aan de Zeekant, en werd alhier aangewezen met de Letter D. Aan de Land zyde ontmoet men ook noch verſcheyde Ruïnen.

Gewoonte omtrent de Pelgrims, die te Jaffa komen, om na Jeruzalem op te trekken.

Zo haaſt als hier ymand is aangekomen, doed men het tot *Rama*, aan de *Paters*, weeten, van waar men dan, eer men vermag op te trekken, ordre van *Jeruzalem* moet afwachten; ten welken eynde de *Paters* van de laaſtgenoemde plaats, dit Huys hier uitdrukkelyk houden. Den volgenden morgen wierd'er dan, na gewoonte, ymand na *Rama* gezonden, om kennis te geven, dat'er een *Pelgrim* (aldus wordenze hier altemaal genoemd) aangekomen was, en verwachtte afgehaald te worden. Maar, dewyl den *Aga*, die het gebied hier voerde, na *Gaza* was vertrokken, vond ik my genoodzaakt zyne wederkomſt af te wagten; 't geen myne reys echter maar een dag of twee vertraagde. Want den 24ſten. kwam men my aanzeggen, dat hy te rug was gekomen, en dat ik kon optrekken, mits betaalende de gewoonlyke ſomme van het hoofdgeld, beſtaande in veertien Ryksdaalders, alhier tot een Tol geſteld, voor yder vreemdeling die'er aankomt, om na *Jeruzalem* te gaan. Want *Jaffa* is ten dien opzichte de naaſte Zee-plaats, en werd derhalven voor de Haven van het Heilige Land gehouden. Der gelyke ſomme moet men ook betaalen, als men weder van *Jeruzalem* vertrekt, en van deze penningen trekken de *Drogemans*, of *Tolken*, der *Paters*, de helft, waar voor zy gehouden zyn u van een paard te verzorgen, en te *Jeruzalem* te geleyden, en, in de wedertocht, van *Jeruzalem* herwaards.

Voor dezen, of nog voor weinige Jaaren, moeſten de *Drogemans* van het Klooſter, eer men na de gemelde Stad optrok, de *Pelgrims* drie dagen ſpyzigen; doch, vermits zy tegenwoordig gemeenlyk by de Koop-lieden, of by de *Paters*, huys-veſting konnen nemen, is dit gebruyk allengskens achter gebleven: zulks dat zy het geld nu alleen maar genieten, voor het opbrengen na *Jeruzalem*. Maar, alvoorens van dezen optocht te ſpreeken, moet ik noch yts van *Jaffa*, of *Joppe*, zeggen.

And[...] byzond[...] heden [...] Jaffa.

Het Huys, 't geen de *Paters* alhier hebben, zegd men geweeſt te zyn dat van *Simon den Leder-bereyder*, of immers ter zelver plaatze te ſtaan. Want, volgens 't geen men in de Handelingen der Apoſtolen leeſt, ſtond het Huys van dezen *Simon* by de Zee. Hier lag *Petrus* t' huys, wanneer hy *Tabitha* van den dooden verwekte, Act. 9. en het laken vol Dieren van den Hemel zag daalen, Act. 10. mitsgaders, door de mannen van den Hoofdman *Cornelius*, verzogt wierd te *Cæſaræa*, omtrent zeſtien uuren van *Joppe* gelegen, te komen, ten eynde *woorden der Zaligheid van hem te hooren*, Act. 10. Hier ging ook de Propheet *Jonas*, (indien anders *Joppe* de plaats is, die Jon. 1. *Japho* werd geheeten, gelyk'er niet aan getwyfeld werd) 't Scheep, om Gods aanſchyn 't ontvlieden, wanneer hem bevolen was, den *Niniviters* boete te gaan prediken. Deze plaats is ook vermaard, in de Fabel Hiſtorie, ter oorzaak dat'er *Andromeda*, aan een Rots gekluyſterd, voor het Zee-monſter ten proy geſtaan zoude hebben, daar ze door *Perſeus*, verliefd op haare ſchoonheid, van verloſt wierd.

XLVI. HOOFD-

RA

RAMA

XLVI. HOOFDSTUK.

Vertrek van Jaffa na Rama. Tegenwoordige ſtaat van Rama. Meenigte van Springhaanen, die uit de Woeſtyn, over de Jordaan, komen overwaayen. Ongemeene ſterkte, en wreedheid, van Omar Baſſa, Landvoogd van Gaza. Tocht van een Engelſche Vrouw na het Heilige Land. Geſchiedenis van een Chriſtene Vrouw, die, buyten haar weeten, met een Turk getrouwd was. Rouwklachten der Vrouwen by de Graven haarer nabeſtaanden. Tegenwoordige geſtalte van Lydda.

Vertrek van Jaffa na Rama.

Hebbende verlof van den *Aga* gekregen, om na *Jeruſalem* te mogen optrekken, ſteegen wy op den gemelden 24. July, 's namiddags ten twee uuren, te Paard, ten eynde ons na *Rama*, vier uuren van *Jaffa* gelegen, te begeven, alwaar wy ten vyf uuren aankwamen, zynde ondertuſſchen door verſcheyde Dorpen, en een geſtadig vlak Land, gereden. Straks vervoegde ik my ten huyze van een Hollandſch Koopman, die aldaar woonachtig was, *Henrico Lub* geheeten, van wien ik verſtond dat de Peſt zeer ſterk tot *Jeruſalem* heerſchte, om welke reden ik de aanbieding, die hy my beleefdelyk, van zyn huys en tafel, deed, blyhertig aannam; gelyk zich ook noch, om eenige oorzaak, daar op hield myn gewezen Reis-gezel, *Rogier van Kleef*. Hier ter plaatze waren mede veele van de gemelde ziekte geſtorven, en de huyzen weinige dagen voor myn komſt, eerſt geopend.

Tegenwoordige ſtaat van Rama.

Rama, mede wel eer een Stad, is tegenwoordig maar een open plaats, ſtaande onder den *Baſſa* van *Gaza*, doch echter tamelyk groot, en van buyten niet onvermaakelyk, gelyk uit de nevenſtaande afbeelding, onder N°. 109. gezien kan werden. Even buyten, ter plaats daar zich een gedeelte der Oude Stad heeft geſtrekt, vertoond zich nog een groote vierkantige Toorn, van gedaante als een Klok-toorn, die men zegd in voorige tyden noch eens zo hoog geweeſt te zyn, en geſticht, ter gedachtenis van de veertig Martelaars, welke in *Armenien* ter Dood zouden zyn gebracht. In de afbeelding vertoond zich dezelve, als de tweede Toorn tegen over des Leezers rechter hand, gehecht aan des zelfs Kerk, welkers dak boven met een ronde bocht, half-maans wyze, zyn verwelfzel van buiten vertoond. Aan dezen Toorn zyn noch eenige overblyfzelen, welke van een Klooſter ſchynen te zyn.

Behalven deze afteekening van *Rama*, teekende ik van buyten ook noch een kleyn gezicht, zodanig als zich een gedeelte van de plaats aldaar voor doed; alwaar, in den hoek der plaat, tegen over des Leezers rechter hand, de voornoemde Toorn, en des zelfs maakzel, duidelyker kan gezien werden. Dit gezicht is aangewezen onder N°. 110. en vertoond zich aldaar in 't verſchiet het gebergte van *Jeruſalem*.

Hier omheen ontmoet men noch veele Putten, die men zegd gediend te hebben, om 'er het Koorn, en Haver, in te bewaaren. In eene heel diepe lieten wy verſcheydene ſteenen vallen, welke, beneden gekomen, een vreemd en hol geluyd opwaards ſtuurden.

Weinig buyten *Rama* zag ik noch een zeer fraaye *Ciſterne*, of Water-bak, heel aardig met boogen, na twee zyden loopende, gemaakt, welke zeekerlyk de Stad van water verzorgd zal hebben; gelyk 'er mede in *Italien*, op diergelyke wyze, noch te vinden zyn. Daar ſtond noch eenig water in, toen ik dezelve afteekende. Zy vertoond zich op N°. 111.

De

De Latynſche *Paters* hebben binnen *Rama* een Convent, of Klooſter, waar in zich gemeenlyk een *Pater Preſident*, benevens twee andere Geeſtelyken, onthouden. Hier werden de *Pelgrims* in gehuis-veſt, ter tyd toe dat ze na *Jeruſalem* optrekken. Dit Convent, daar een fraay Kerkje in is, zegd men geſticht te zyn, op dezelve plaats, daar wel eer het Huys van *Nicodemus* geſtaan heeft. 't Huys van den Heer *Lub* was met het zelve, in eenen omvang van muur-werk, beſloten. Behalven dezen Heer, woonden'er noch drie, of vier, Franſche Kooplieden. De handel die'er gedreven word, beſtond in oly, zeep, katoenen, en katoene gaarens. De Inwoonders maaken, na giſſing, een getal van omtrent drie duyzend zielen, zo Chriſtenen, als Turken. Alle de Karavanen, welke van *Kairo* na *Damaſcus*, *Aleppo*, *Conſtantinopolen* &c. gaan, moeten hier langs heen trekken, gelyk'er zich eene nederſloeg, terwyl ik bezig was met de plaats af te teekenen.

Menigte van Springhaanen, die uit de Woeſtyn, over de Jordaan, komen overwaayen &c.

Eenige weeken na myne komſt te *Rama*, te weten den 9. October, kreeg men hier een Zuyd-Ooſte wind, die, komende uit de Woeſtyn, van over de *Jordaan*, zeer groote hitte veroorzaakte, en ettelyke dagen bleef duuren: mogelyk dat men aan deze winden moet toeſchryven, het nedervallen van de Springhaanen, welke hier, by zommige jaaren, in zulk een vervaarlyke menigte komen overwaayen, dat ze gantſche Landeryen bedekken, zulks dat men de grond nauwlyks kan bekennen. De grootte van dit ſchadelyk gedierte is omtrent, als by ons die der Hippel-koorns, of ſtaapels. My wierd verhaald, dat ze eens, in den tyd van twee uuren, alle de groente rondom *Rama*, en zelfs, in den Tuyn van het huys, daar ik gelogieerd was, de ſteelen der Artichokken onder de aarde, hadden weg gegeten. Waar uit men kan afmeten, wat ſchade zy konnen doen; gelyk breder gezegd zal worden, ter plaats daar ik zulks met eygene oogen heb gezien. Het meeſte gevogelte zoekt dezelven te vernielen, zo om'er zich mede te voeden, als, in dien men'er wat meer als Vogelen verſtand aan wil toeſchryven, de gemelde ſchade voor te komen. Zelfs hebben ze ook de Oyevaars tot vyanden. Als de Zon begind onder te gaan, vallen ze al te maal neder, hebbende als dan geen kracht om te vliegen, en blyven aldus op de grond, tot dat hy weder te voorſchyn komt. In de broeytyd maaken ze een kuil, ter diepte van een halve el, in de aarde, daar ze hunne Eyeren in leggen, welke omtrent zo groot als Muyze keutels, en, in een langwerpig bondeltje, aan malkanderen vaſt zyn, ten getale van tuſſchen de zeventig en negentig. Uit deze Eyeren komen, na vyftig of zeſtig dagen, de jonge Springhaanen voort, en in zulk een menigte, dat men'er af ſchrikt, thans zyn ze t'eenemaal zwart, doch veranderen in eenen dag, ſchynende de groente, daar ze ſtraks op aanvallen, hen dezelve koleur mede te deelen: doch ze zyn wel veertien dagen, of drie weeken, oud, eer ze zich van hunne vleugels konnen bedienen.

Ongemeene ſterkte wreedheyd van Omar Baſſa.

Terwyl ik my te *Rama* ophield, kwam aldaar eenen *Omar Baſſa*, die den Heer *Lub* verſcheyde maalen d'eer deed, van ten zynen huyze de maaltyd te komen bywoonen; hy was *Baſſa* van *Gaza*, *Rama*, en het geheele *Philiſtynſche Land*, wyders een Man van zulk een byzondere ſterkte, dat hy een Lans, of Piek, van honderd en twintig Pond zwaar, te Paard zittende, met zodanigen lichtheid wiſt te beſtieren, als of ze maar van een gewoone zwaarte was geweeſt. Deze lans wierd hem, door twee Perzoonen, te voet, nagedragen. Zyn meeſte vermaak beſtond in de Jacht, daar hy een groot lief hebber van was, en de rechte bekwaamheid toe had; want de wilde zwynen, en andere diergelyke beeſten, doodde hy gemeenlyk met de eerſte ontmoeting, en zelden kwamen ze hem een tweede werp, of ſteek, te koſten. Hy ſtuurde eens, tot een vereering, aan den Heer *Lub*, het

het hoofd, en een gedeelte des lighaams, van een wild zwyn, met zyn eygen hand gedood, en zo vervaarlyk groot, dat ik nooit dergelyk heb gezien. Ik hielp het, op zyn gezondheid, eeten, en vond het uitſteekend goed. Verſcheydene reyzen heb ik hem ook ter Jacht zien gaan, op de *Chakallen*, of wilde Honden, die zich hier in meenigte onthouden. 'k Heb op Folio 57. van deze Dieren geſprooken, en zal 'er derhalven hier geen breeder gewag af maaken: deze Jacht geſchied met een Luypaart, die 'er van jongs aan op afgeregt is; de Jager heeft hem voor zich op het Paard, en ryd zo met hem heen, tot dat ze omtrent eenige *Chakal* komen, wanneer de Luypaart afſpringd, en heel behendig langs de grond voortkruypt, ter tyd toe dat hy meend het beeſt te konnen bereyken; thans doet hy, met groote ſnelheid, eenige ſprongen, doch nooit meer als drie, yder van zeſtien of achttien voeten wyd; deze moeten hem de *Chakal* leveren, anders verlaat hy hem, en doet 'er gantſch geen moeyte meer toe, toonende zich geheel miſtrooſtig, ja de Meeſter diend hem, met zoete woorden, weder tot zich te lokken, beklagende kwanſuys zyn ongeval, en gevende hem moed, dat het in 't toekomende beter zal gelukken.

Maar noch grooter was de wreveligheid van den gemelden *Omar Baſſa*, als zyne krachten, en door deze liet hy zich by wylen aandryven tot dingen, daar al de wereld een gruwel van toonde. Op een tyd ter Jacht zyde, had een zyner Pagien het ongeluk van yts te doen, 't geene hem mishaagde, en hoewel het van weinig belang was, en dat hy deze Jongeling, ter oorzaak zyner ſchoonheid, en braave geſtalte, een uitſteekende genegentheid toedroeg, mogelyk wel wat verder als behoorde, zynde de liefde tot de Jongens onder de Turken zeer gemeen, liet hy zich, door zyne oploopendheid, zo ver vervoeren, dat hy hem de Lans, die hy in de hand had, door het Lighaam heen dreef, zulks dat hy dood ter aarde viel.

Maar, zie hier een ander voorbeeld, in koelen bloede. Terwyl hy *Baſſa* van *Gaza* was, trok hy nu en dan op tegen *d'Arabiers*, welke toenmaals onder zich oneenig waaren, en derhalven, by verſcheidene gelegentheden, door hem geſlagen wierden. In eene der zelver ſlagen, had hy een Arabiſch Prins gevangen gekregen, die hy eenige dagen daar na (ik weet niet of 'er eenige andere oorzaak toe was, als zyne aangeboorene wreedheid) terwyl hy, in koelen bloede, een pyp tabak zat te rooken, levendig het vel deed aftrekken, in het by zyn van een Zoontje van den gemelden *Prins*, omtrent elf Jaaren oud, 't geen deerlyk ſtaande te ſchreyen, door den Vader, met een onverzaagd gelaat, geboden wierd te zwygen, of dat hy hem anders niet voor zyn Zoon zoude erkennen; maar dat hy, tot manlyke jaaren gekomen, gedenken zou, op hoedanig een wys zyn Vader door de Turken was gehandeld. Doch d'Arabiers, en alle de geenen die zynen wreveligen aard hadden te duchten, wierden wel haaſt van hem verloſt; want weinige maanden na myn vertrek van *Rama*, en toen hy noch nauwlyks een Jaar *Baſſa* van *Gaza* was geweeſt, kwam hy, zynde, met omtrent twee duyzend Man, weder tegen dezelven opgetoogen, en alleen voor-uit geſtooten, onverhoeds in de voortroepen te vallen, van welke eenige, op hem aanleggende, hem levenloos van zyn Paard ter aarde deeden ſtorten. Hy was een Georgiaanſche Slaaf, en in het Hof van den Grooten Heer, *Sultan Achmet*, opgebracht, door wien, by ongeluk, met een werpſpies, het eene oog uitgeſmeten zynde, wierd hy, tot vergelding, weinig tyds daar na, tot *Sangiak*, of een der vier-en-twintig Prinſſen van *Groot Kairo*, verheven, en naderhand tot *Baſſa* van *Gaza* aangeſteld.

Tocht van een Engelſche Mevrouw na het Heilige Land.

't Is niet vreemd, dat de reys na *Jeruſalem* door Mans-perzoonen ondernomen word; maar dat zich de Vrouwen hier ook toe laaten aandryven, moet voor yts ongemeens

aangemerkt werden; ondertuſſchen geſchied het, en men heeft 'er nu en dan voorbeelden van gezien.

Niet lang voor myn komſt tot *Rama*, had zich een Engelſche Juffrouw, redelyk bejaard, aldaar vervoegd, hebbende een knecht by haar. Deze, na dat zy de reys na *Jeruſalem* gedaan, en aldaar haare Godvruchtigheid gepleegd had, vertrok weder na *Vrankryk*, alwaar zy zich, wegens eenige onluſten uit *Engeland* geweeken, metter woon had nedergezet.

Vreemde geſchiedenis van een Chriſtene Vrouw, die, buyten haar weten, met een Turk getrouwd was.

Doch vry vreemder, en daar men by na geen exempel van zal vinden, was, 't geen my alhier van oog-getuygen verhaald wierd, wegens een zeekeren Turk, *Muſtapha* geheeten, die zich in den Jaare 1680. met een Nederlandſche Juffer, daar hy mede getrouwd was, te *Rama* bevond; omtrent een Jaar te vooren, eer ik aldaar aan kwam. Dezen *Muſtapha*, onder ſchyn Chriſten, en uit *Spanjen* geboortig te wezen, (alwaar hy, zynde op de Zee genomen, eenige Jaaren in ſlaverny had doorgebragt, en by die gelegentheid, gelyk hy vernufts genoeg had, zo natuurlyk de taal geleerd, dat men hem voor een gebooren Spanjaard gehouden zoude hebben) had zich in Nederland, in den dienſt des Konings van *Spanjen* begeven, en het, door zyn goed gedrag, en betoonde dapperheid, by verſcheydene voorvallen, zo ver weten te brengen, dat hy tot Lieutenant, van een Compagnie voet-knegten wierd verheven. Dus moediger geworden, begind hy het oog op de Dochter van zyn Collonel te ſlaan, en, zynde de Vader, geduurende deze minnelyke gemeenſchap, komen te ſterven, en de Juffer derhalven mogelyk niet in ſtaat, om een veel voordeeliger Huwelyk te verhoopen, wierd de Partye tuſſchen deze twee geſlooten, en de Trouw tot Antwerpen, met alle de plegtigheden van de Roomſche Kerk, voltrokken. De eerſte weeken verliepen met de hevigſte liefkozingen, waar na *Muſtapha* zyne gemalin voorſloeg, een tocht na *Spanjen* met hem te doen, onder voorwending van zyn vrienden te gaan bezoeken, en met eenen te trachten tot een hooger ſtaat te geraaken, waar toe hy zeyde gelegentheid te hebben, als geſprooten zynde uit het huys van *Don de Valaſer*. En, om hier te meerder ſchyn aan te geven, dewyl zyn Vrouw hem als ſlegt Soldaat had gekend, gaf hy voor, om zeekere redenen, buyten ymands weeten, uit *Spanjen* vertrokken te zyn. 't Beſluyt wierd dan genomen, en van *Rotterdam* na *Engeland* overgeſteeken. Hier begaven zy zich op een Engelſch Schip, 't geen na *Spanjen* ſtond te vaaren. Omtrent de Spaanſche kuſt gekomen, ontmoeten ze, by geval, zes of zeven Algierſche Schepen, welke hen, als goede vrienden, aandeeden, dewyl d'Engelſche toenmaals met die van *Algiers* in vreede waaren.

Muſtapha feilde niet, zich van deze gewenſchte gelegentheid te bedienen: want hy had de reys niet aangevangen, als met de hoop van den eenen of den anderen zyner natie te zullen aantreffen; hy roept dan, uit het Engelſch Schip, in de Arabiſche taal, en maakt zich bekend voor den geen die hy was. Straks wierd 'er een Sloep, van een der Algierſche Schepen, afgeſonden, die *Muſtapha*, en zyn Vrouw, kwamen opeyſſchen. d'Engelſche Kapiteyn ſtond verzet, niet weetende wat hy hier uit zoude beſluyten, en, ziende dat de gewaande Spanjaard zich genegen toonde, om op het Turkſche Schip over te gaan, dorſt hy het hem niet weigeren; maar, noch verbaaſder was de Juffer, als welke de zaak wat nader raakte; zy viel haaren bedgenoot, met ſchreyende oogen, om den hals, en vraagde hem na de reden? Doch *Muſtapha*, willende zich noch niet 't eenemaal bloot geven, voerde haar, met een onbekommerd wezen, te gemoet, dat 'er gantſch geen zwarigheid in ſtak, dat zy hem maar had te volgen, en dat hy haar naderhand wel opening van zaaken zoude doen.

Aldus dan geraakten zy, met hunne byhebbende goederen, in het Schip

Schip van een der Algierſche bevelhebbers, met wien, terwyl *Muſtapha*, in 't Arabiſch, zeer gemeenzaam ſtond te praaten, na dat zy malkanderen omhelſd, en de uiterſte teekenen van vriendſchap betoond hadden, komt 'er een Hollandſche Jongen, die den Turk voor Kajuyt-wachter diende, by de Juffer, ſpreekt haar (alzo hy haar by geval de Brabantſche taal tegen haaren Man had hooren gebruyken) aan, en vraagd of ze met dien Turk getrouwd was, voegende met eenen daar by, dat hy zulks verſtaan had uit het Scheeps volk, daar *Muſtapha*, eer deze overſcheping was geſchied, aan had geroepen. De Juffer hoorende, dat haar Man een Turk, en van *Algiers* geboortig was, begind hier op zeer bitterlyk te weenen: doch, willende echter meerder zeekerheid, als het zeggen van deze Jongen, hebben, (gelyk men in zodanige zaaken, die men geerne anders zag, noch altyd een zeekere twyffelmoedigheid heeft, verzeld met een kleyn ſtraaltje van hoop) vraagd zy haaren Man, of het waar was, 't geen zy van den Kajuytwachter had gehoord? verhaalende hem meteenen, de redenen, die 'er tuſſchen hen, ten zynen opzichte, waaren voorgevallen. *Muſtapha*, oordeelende dat hy nu geen veynſingen meer behoefde te gebruyken, zeide ja, dat hy in der daad een Mahometaan was, en altyd was geweeſt, doch dat zy zich daar over niet moeſt bedroeven, dewyl hy haar, zo lang als hy leefde, dezelve genegentheid, als tot noch toe, zoude betoonen &c.

Nooit trefte de droefheid ymand dieper in 't hert: zo haaſt als zy, uit den eygen mond van haaren Man, had verſtaan, dat hy zich alleenlyk een Chriſten had geveynſd, en haar onder dien ſchyn bedroogen, meende zy zinneloos te werden. *Muſtapha*, die haar waarlyk genegentheid toedroeg, wendde alle middelen aan, om haar te trooſten, en beloofde haar ook zelfs; hoewel hy in de Mahometaanſche Gods-dienſt was opgevoed, en nooit tot eenige andere zoude overtreeden, dat hy haar echter nimmermeer, omtrent haare gevoelens, zoude laſtig vallen. Eyndelyk ziende dat 'er geen ander hulpmiddel toe was, als geduld te neemen, trachtte zy haar gemoed geruſt te ſtellen, doch, gelyk de groote droefheden zo ſchielyk niet te verzetten zyn, berſteden haar telkens, als zy *Muſtapha* aanzag, de traanen uit de oogen.

Ondertuſſchen naderden zy vaſt aan *Algiers*, daar zich *Muſtapha*, zo haaſt als hy voet aan Land had gezet, met een vroolyk gelaat, aan zyne Maagen, die 'er in een tamelyk getal waaren, bekend ging maaken; leydende zyne Chriſtene Vrouw by de hand. Hy wierd zeer minnelyk ontfangen, gelyk ook zyne bedroefde gemalin, omtrent dewelke zy alle middelen in 't werk ſtelden, om haar tot het Mahometaanſche geloof te brengen, zelfs ook eyndelyk zodanige, die met vry wat geweld vermengd waaren. Ondertuſſchen bleef de Juffer even volſtandig, en bragt, met bidden en ſmeeken, zo veel by haar Man te weeg, dat *Muſtapha*, bewogen door haare traanen, het beſluit nam, van elders met haar heen te trekken, gelyk ook, binnen weinige dagen, geſchiedde, werdende voor eerſt de reys na *Tripoli di Barbaria* genomen: hier viel zy in 't Kinderbedde van een Zoon, d'eerſte vrucht van haar rampſpoedig Huwelyk. Vervolgens, zynde de kraam zo tamelyker wyze uitgehouden, begaven zy zich na *Kairo*, alwaar *Muſtapha*, verzeld door zyne Vrouw, zich aanſtonds ging richten aan den *Conſul* van de Franſche Natie, verzoekende onderhoud, om te konnen beſtaan. Den *Conſul*, hebbende uit de mond van de Juffer gehoord, hoe het met hen geſchapen ſtond, bracht, ten inzichte van haar, zo veel te weeg, dat *Muſtapha* tot Janitzer van de militie wierd ingeſchreeven, en, gelyk de *Conſuls* altyd dusdanige lieden hebben, ten zynen dienſte geſteld. Doch die van de militie, vernemende dat hy een Chriſtene ten wyve had genomen, en die zig nog dagelyks in de Room-

ſche vergaderingen aldaar liet vinden, wierd hy met gantſch geen goede oogen aangezien: te meer dewyl zy hier uit genoegzaam konden bezeffen, dat hy niet dwang genoeg gebruykte, om haar het Mahometaanſche geloof te doen aaneemen. Kort om, de andere *Janitzers* maakten het hem zo bang, dat hy zyne dienſt liet vaaren, en, op den raad van eenige goede vrienden, met zyne Huyſvrouw, en twee kinderen, welke hy by dezelve geteeld had, na *Jeruſalem* trok, dit geſchiedde in den Jaare 1680.

Hier wierd hy, door de Latynſche *Paters*, ten inzichte van dat zyn Vrouw geſtadig een even yverige belydenis van de Chriſtelyke Godsdienſt deed, wat wederwaardigheden haar ook mogten overkomen, ruym acht maanden onderhouden. Hebbende ondertuſſchen zyn oudſte Zoontje, 't geen even ter dier tyd omtrent drie Jaaren bereykte, na *Hebron* gebragt, en, onder de Naam van *Hamet*, volgens de Turkſche Wet, laaten beſnyden; maar de Moeder was ook, van haare kant, ten dien opzichte, voorzichtig genoeg geweeſt, en had haare twee kinderen, zo haaſt als zy 'er gelegentheid toe had konnen bekomen, heymelyk doen Doopen. Dezelve redenen ondertuſſchen, die *Muſtapha* van *Kairo* hadden doen vertrekken, noodzaakten hem ook *Jeruſalem* te verlaaten. Want, willende zyne geloofsgenooten niet te wille zyn, omtrent het dwingen van zyn Vrouw, tot het omhelſen van den Mahometaanſchen Godsdienſt, achtte hy zich niet genoegzaam in veyligheid. Hy begaf zich dan na *St. Jan d'Akri*, en zo verders na *Sidon*, tegenwoordig *Seide* genaamd, daar hy de Franſche Kooplieden aanſprak, ten eynde eenige byſtand van hen te genieten. 't Ging hier als elders, dat is te zeggen, dat de Religie, daar zyne gemalin zich zo volſtandig aan hield, de herten en beurzen voor hen opende. Na verblyf van een dag of twee, vertrok *Muſtapha* weder, met een Bark, na *Beyroud*: doch de wind niet willende dienen, deed hy zich uitzetten, en beſloot te Lande na *Tripoli di Soria* te gaan.

Terwyl ze dit ondernamen, en onderwegen, op een avond, zich in het veld hadden neder gezet, om te ruſten, wierd *Muſtapha*, des nagts, zo als hy wel vaſt lag te ſlaapen, door eenige Maronitiſche Chriſtenen, daar deze Land-ſtreek meeſtendeel mede bewoond is (hebbende, men weet niet op wat wyze, verſtaan, dat hy met een Chriſtene Vrouw getrouwd was) overvallen, en om 't leven gebragt.

Waar na zy de Vrouw, benevens haare kinderen, met zich in hun gebergte voerden, en by de Prinſſen van dien Oort bragten. Hier verbleef zy omtrent een Jaar, wanneer zy gelegentheid kreeg, om met een Venetiaanſch Schip, 't geene te *Beyroud* eenige Koopmanſchappen kwam innemen, weder na Chriſtenryk te keeren. De Nederlandſche Kooplieden, zo haaſt als zy zich te *Venetien* aan dezelve had gericht, bezorgden haar van de noodzaakelyke levensmiddelen, en, door middel van dezen, geraakte zy, na zo veel zukkelens en omzwervens, met haare kinderen, weder in haar Vaderland, en geboorte plaats, zynde de Stad *Antwerpen*: daar zy zich, vermoeid door de wereldſche wederwaardigheden, na dat zy in het onderhoud van haare kinderen had voor zien, in een Klooſter vertrok. De geene die haar, geduurende haar verblyf te *Jeruſalem*, meermaals te *Rama* hadden geſprooken, zeiden my, dat ze een heel wel gemaakte Juffer was, en uit wiens zeden men genoegzaam kon beſpeuren, dat ze uit een goed geſlagt was geſprooten.

Wy hebben, in het negentiende Hoofdſtuk, de rouwklaagen van de Turkſche Vrouwen, omtrent haare verſtorvene Mannen, en andere Nabeſtaanden, beſchreven. Die wyze van doen is haar zo eigen niet, of de andere Ooſterlingen, zo wel de Maroniten en Kophten, als andere Chriſtenen, hebben mede deze gewoontens aangenomen; en gaan, op zeekere dagen, meenigte van Vrouwen, by troepen, na buiten,

by de Graven haarer Vrienden, om dezelve te beweenen, of vinden malkanderen aldaar; maakende by dezelve een uitſtekende rouwe.

Rouwklaagende Vrouwen te Rama.

Terwyl ik tot *Rama* was, zag ik een meenigte van deze Rouwklaagende Vrouwen na buiten gaan, die ik volgde, en, wanneer ik gezien had, waar zy haar zelven by en op de Graven neder plaatſten, en zaaten te weenen, begaf ik my op een hoogte, om dezelve af te tekenen, gelyk dezelve alhier op N°. 112. vertoond werden. Eerſt zaaten zy alle aan de Graven en ſchreiden; aldus een half uur gezeten hebbende, ſtonden 'er eenige op, en ſloegen, gelyk dezelve alhier verbeeld werden, een ronde kring, hand aan hand, malkanderen vaſt houdende, als of zy wilden een rondendans houden. Straks ſtaaken uit dezelve twee Vrouwen uit, en begaaven zich in 't midden van de kring, maakende, met ſchreeuwen, en 't wringen, en klappen, en ſlaan van de handen, zodanig een misbaar, of ze zinneloos waaren, na 't welke zy alle wederom gingen zitten ſchreyen, tot dat ze allengskens, de eene voor, en de andere na, vertrokken, en weder na huis keerden, terwyl andere wederom aankwaamen. De klederen, die ze aanhadden, in het heenen gaan, en in 't nederzitten, waaren van haare gemeine dracht, of wit, of van andere koleuren. Maar, wanneer zy opſtonden, om den ronden kring met

113

den anderen te ſlaan, zetteden zy zwarte ſleujers op, gelyk in de afbeelding dezelve, om nader te vertoonen, zwarter verbeeld zyn.

Terwyl ik my tot *Rama* ophield, ging ik zomtyds buyten wandelen, en alzo kwam ik ook tot *Lydda*, ter zyden af, drie mylen, van *Rama* gelegen. Hier van werd gemeld Actor. 9: 32. en ſchynd aldaar al een bloejende gemeinte der Chriſtenen geweeſt te zyn, wanneer Petrus den lammen, en nu acht Jaaren bedlegerigen, Æneas, aldaar boodſchapte, dat Jeſus Chriſtus hem gezond maakte. En werd deze Stad, 1 Mac. 11: 34. geſteld, als eene van de *drie Gerigten van Judeën.* Maar, tegenwoordig is het maar een klein en ſlecht Dorpken; doch zeer vermakelyk, in 't geboomte, gelegen. 't Geen ik aldaar alleenig aanmerkens waardig gevonden heb, is het overblyfzel van de Kerk van St. Joris, 't welk zich byzonder fraay vertoond, gelyk het alhier, op N°. 113. afgebeeld is. De Chriſtenen hebben, onder de ruïnen, noch een klein plaatsje, of holletje, in 't welke zy haare devotie plegen, en in 't welke zy ingaan, door een reet der ſteenen, recht in de middelgrond van de half ronde koupel.

XLVII. HOOFDSTUK.

Optogt van Rama na Jeruſalem.

Terwyl ik te *Rama* na gelegentheid wachtte, om my na *Jeruſalem* te vervoegen (werwaarts ik drie Engelſche Koopluyden, van *Smirna* gekomen, in September zag trekken; doch die metter haaſt weder te rug keerden, alzo 'er de Peſt noch te ſterk heerſchte) wierd my aangezegd, dat ik, als het my beliefde, kon optrekken, alzo het Klooſter binnen weinige dagen ſtond geopend te worden.

ptogt van Rama na Jeruſa-lem. Ik maakte my dan klaar, en vertrok des nagts, tuſſchen den 16^{den}. en 17^{den}. October, omtrent twee uuren na middernagt, uit *Rama*, verzeld door twee *Paters*, en een *Drogeman*, van het Klooſter.

't Is de gewoonte dus in de nagt op weg te ſlaan, alzo men dan gelegentheid heeft, om by dag van *Jeruſalem* weder te keeren. Eerſtelyk togen wy voor by het Dorp *Cobeb*, 't geen wy ter ſlinkerhand lieten, en ontmoeteden, een ſtukwegs verder, aan de rechter zyde, een ander Dorp, *Bediſda* geheeten, gelegen in een luſtige Valley, daar men het oog wyd en zyd kan laaten weyden. Omtrent een uur verder, komt men aan het Dorp van den *Goeden Moordenaar*, die met *Chriſtus* wierd gekruyſt; de *Chriſtenen*, en *Arabiers* daar te Lande, noemen het *Bon Ladron*. Vervolgens in de laagte komende, ziet men een vervallene Kerk, daar men goed water in heeft. In het begin van het gebergte ontmoet men weder een Dorp, *Benop* geheeten, en wat verder *St. Jeremia*, een kloek gevaarte, daar wy des morgens ten zes uuren aankwaamen.

Cbeb. — Bdiſda. — In Latro. — Benop. — Jeremi.

Voor dezen onthielden zig hier de *Paters Franciskaners*. Deze Kerk heeft wel eer drie Kapellen gehad, en is van buyten, zo wel als van binnen, noch in haar gantſche muurwerk, van zeer groote ſteenen gebouwd. Men ziet in dezelve zes Pilaaren, en op de muuren noch verſcheide ſtukken van Schilder-werk, mitsgaders drie Altaaren. Onder deze is noch een andere Kerk, van gelyke gedaante als de bovenſte.

Thans komt men aan het Dorp, *Karitleneb*, alwaar heel goed water is. Karitleneb.

Drie uuren van daar, op den top van een zeer hoogen Berg, zietmen een vervallen Kaſteel, *Soud* genaamd; volgens het zeggen van de lieden des Lands, zouden de Machabeen hier hebben gewoond. Soud.

Wat verder, op een hoogte, of Heuvel, ter rechter zyde, legd het Dorp *Subie*, aanmerkelyk wegens de meenigvuldigheid der wyngaarden. Subie.

Hier ontmoet men ook een vervallen gebouw, 't geen van eenige fraayheid ſchynd geweeſt te zyn; en, omtrent vyftig ſchreeden verder, een brug met vyf boogen: maar de Rivier is droog.

Hier heeft men geſtadig kwaade wegen, zynde niet als Bergen, en Steenrotzen.

Vervolgens, na noch omtrent een uur gereeden te hebben, kwaamen wy in een vlakte, daar wy, aan een klaare Fonteyn, afſteegen, en den ontbyt hielden.

Hier zag ik, ter zyde, aan de rechterhand, op een Berg, *Souba*, 't geen eerſt een Klooſter der Grieken is geweeſt; doch tegenwoordig door de Mooren bewoond word. Souba.

Weder te Paard geſteegen, ontmoeteden wy, na weinig tyds, *Samuel*, zynde een Kerk, op een hoogen Berg gebouwd. Men zegd dat hier eertyds de *Stad* van *Samuel* geſtaan zoude hebben, en hy aldaar begraaven weezen. De Jooden gaan deze Samuel.

plaats

plaats ook noch, uit Godvrugtigheid, bezoeken.

Kaloye. Thans komt men aan *Kaloye*, mede op een Berg, digt aan den weg, gelegen.

Een weinig ter zyde, ſtrekt zich de plaats, alwaar de lieden zeggen, dat *David* den Reus *Goliath* verſloeg.

Komſt te Jeruſalem. Aldus door het gebergte heen rydende, begon ik, met groote blydſchap, *Jeruſalem* in het oog te krygen, daar wy digt by waaren, zodanig, dat wy in een kwartier uurs aan deſſelfs muuren geraakten. d'Oorzaak, dat zich deze Stad niet eer vertoond, is, om dat het gezicht daar van, door het gebergte, verhinderd word. 't Was nu omtrent den middag, en, zynde het de manier, dat de Pelgrims aan de Poort van Damaſcus afgehaald worden, mogende niemand eer in de Stad komen, vervoegde ik my derwaarts.

XLVIII. HOOFDSTUK.

Aanwyzing, en korte beſchryving der Heilige plaatzen, in en omtrent de Stad Jeruſalem gelegen.

Den Auteur word afgehaald, en in het Klooſter gebracht. Niet lang had ik hier, aan de *Poort van Damaſcus*, vertoefd, of ik wierd afgehaald, door een *Drogeman* van de *Paters*, verzeld door twee Turken, zynde bedienden, den eenen van den *Kadi*, en den ander van den *Baſſa*, of Gouverneur van de Stad. Deeze twee Turken gaan met den *Drogeman*, om te zien of men ook eenig geweer, of yts anders, 't geen ongeoorlofd is, by zich heeft; voor welke moeyte zy een vereering van denzelve genieten: doch, 't geen hy ten dien eynde uitſchiet, word hem door de Pelgrims weder goed gedaan.

Thans bracht my de *Drogeman* alleen in het Klooſter, alwaar ik, door den Pater *Procurator*, met zonderlinge beleefdheid, wierd ontfangen, en verwelkomd. De *Padre Reverendiſſimo*, of Overſte, was nog te *Bethlehem*: daar hy zich, wegens de Peſt, eenigen tyd had onthouden; ter welker oorzaak ik het Klooſter ook noch geſlooten vond; doch het ſtond in een dag â twee geopend te worden.

Men bracht my in een Kamer, vermits in het vertrek der Pelgrims nog eenige Paters aan de gemelde ziekte lagen.

Omtrent den avond wierd my de ſpys in de Kamer voorgezet, en kwam den *Pater Procurator* zelve by my, verzoekende dat ik het zo voor lief wilde neemen, dewyl ik de gemeene maaltyd met de Paters niet kon bywoonen, ter oorzaak, dat 'er nog geen byeenkomſt wierd gehouden, en aldus eyndigde de eerſte dag van myne komſt tot *Jeruſalem*.

Tekening van het gezicht der Kerk van het Heilige Graf. Des anderen daags morgens, den negentienden October, vervoegde ik my boven op het Klooſter, en tekende van daar het gezicht der *Kerk van 't Heilige Graf*, gelyk ze zich van buyten vertoond, en op N°. 114. gezien kan worden.

Deze Kerk heeft twee Koepels, waar van de eene plat, en boven open, is; doch echter, om geen volkomene opening te laaten, geſlooten met een yzer tralywerk, ruytswyze gevlochten, en aangewezen met de Letter A. Hier ontfangd de Kerk haar licht door, even als de *Rotonde* te Romen. Vlak onder deze opening ſtaat het *Graf van Chriſtus*.

De ronde Koepel, aangewezen met de Letter B. is die van het Koor: en kan men van buyten, tot boven op dezelve, komen, langs een ſoort van een wendeltrap, die daar om heen loopt.

De groote vierkante Toorn, getekend met de Letter C. behoord mede aan de Kerk, en is byzonder fraay

D
B
A

C
E

fraay, en groots gebouwd, ter hoogte van zeventig treeden, hebbende wyders drie ryen van venſters, yder venſter vercierd met vyf Kolommen.

In het verſchiet, aan de ſlinker zyde, ziet men, op de Letter D, aangewezen den *Tempel van Salomon*, daar hier na van geſproken zal werden, gelyk mede van die *der Præſentatie*, of voorſtelling, geteekend met de Letter E.

De ſpitze hoogen Toorn, ter rechter zyde, is *la Torre del Santoni*, of den *Toorn der Heiligen*, te weeten van de Turken.

't Geen zich op de voorgrond vertoond, zyn de daken der Huyzen, daar men van boven het Klooſter het gezicht op heeft.

[Eerſte uitgang uit het Klooſter, om de heilige plaatzen te bezigtigen.] Na den middag geſchiedde de opening van 't Klooſter, wanneer ik voor d'eerſte maal wierd uitgeleyd, verzeld door een *Pater*, en *Drogeman*, buyten welkers geleyde men nooit een voet wegs verzet, ten eynde alle ongemakken voor te komen: want, by aldien een vreemdeling eenig ongeval ontmoette, zouden 'er de Turken niet alleen hem, maar ook het Klooſter, over aan ſpreeken, derhalven draagen de *Paters* goede zorg, om de Pelgrims met alle voorzigtigheid te geleyden, op de plaatzen die men gewoon is te bezien.

[Huys van Zebedeus.] Voor eerſt dan, weinige ſchreeden voortgegaan hebbende, zag ik het *Huis van Zebedeus*, Vader van *Johannes*, en zyn Broeder, *Jacobus Minor*, welke gezegd worden in het zelve gebooren te zyn. Tegenwoordig ſtaat 'er een Kerk, die de Grieken bezitten. Hier gaat men ter zyde vyftien trappen opwaarts, wanneer men in een Kapelle komt, die den Berg *Calvarie* gelyk is. Dit zegd men de plaats te wezen, daar *Maria* met den Euangeliſt *Johannes* was, toen de Jooden onzen Zaligmaker aan het Kruis hegteden.

Aan de ſelve zyde, wederom afgaande, treed men door een kleyn Poortje; en wyders nogmaals eenige trappen opwaarts, daar de *Cophten* twee Kerken hebben.

Niet verre van daar ziet men de ruïnen van 't Huys van de Ridders van *Malta*, welke plaats gehouden werd voor een gedeelte van den Berg *Moria*, daar Abraham Offerande deed. Hier by is een Kerkje, dat de Grieken toebehoord, en legd een ronde ſteen, daar geſtadig vyf lampen by hangen te branden. Benevens dit Kerkje placht, zo zy zeggen, d'Olyf boom te ſtaan, daar *Abraham* den Ram by vond, die hy in de plaats van zyn Zoon *Iſaak* ſlagtede. [Huys van de Ridders van Malta.] [Plaats van Abrahams Offerande.]

Thans komt men aan het Klooſter der Abyſſynen.

Hier omtrent hadden de Grieken, omtrent zes Jaaren geleden, onder d'aarde, een oude Kerk gevonden, ter diepte van zeven-en-twintig Trappen; tegenwoordig *Dell' Apoſtoli* geheeten, deze Kerk is acht-en-twintig ſchreeden lang, en twintg breed; en wil men wel zeggen, dat 'er onder de zelve nog eene andere zoude wezen; de Grieken hebben 'er verſcheyde Oudheden in gevonden. [Kerk der Apoſtelen.]

Vervolgens gingen wy door de *Porta Ferrea*, of Yzere Poort, daar Petrus, door een Engel uit de gevangenis geleyd, door uitging, en kwam wyders aan 't *Huys van den Euangeliſt Marcus*, daar d'Apoſtelen in waaren, toen hun Medebroeder *Petrus* uit de gevangenis geleyd wierd; dit Huys ſtond voor dezen buyten de Stad, dog tegenwoordig is het 'er binnen, en werd de plaats nu beſlagen met een Kerk, welke de Armeniers bezitten. [Yzere Poort.]

Van hier komt men aan het Huys van *St. Thomas*, daar men niet in mag treeden, vermits het een *Moſquée* der Turken is; en wyders, aan het *Huys der drie Marias*, 't geen tegenwoordig (of immers de plaats daar het zoude geſtaan hebben, 't welk eens voor al gezegd zy) door de Turken werd bewoond. Vervolgens komt men aan de Kerk van *St. Jacobus*, die d'Armeniers bezitten. Deze Kerk is heel fraay, met een braave Koepel, daar ze haar licht door ontfangd. Ter dezer plaatze zoude den Apoſtel *Jacobus* onthoofd zyn. Men ziet 'er ook het [Huys van St. Thomas.] [Huys der drie Marias.] [St. Jacobus Kerk.]

 Graf

Graf van *St. Macarius*, Biſſchop van *Jeruſalem*: mitsgaders drie ſteenen, welker eerſte die geene zoude wezen, daar *Moſes* de Wet tafelen op brak; de tweede, die op den Berg Thabor lag, ter plaatze daar het licht van den Hemel Jeſus omſcheen; en de derde, die in de *Jordaan* plag te leggen, alwaar *Johannes* onzen Zaligmaker Doopte.

Poort Davids.

Als dan gaat men door de *Poort van den Berg Zion*, of de *Poort Davids*, daar men de Grondveſten ziet (gelyk de *Paters* my met groote verzeekerdheid wiſten te zeggen) van het Huys, in welk *Maria* veertien Jaaren heeft gewoond, en geſtorven is.

Huys daar Maria geſtorven is.

Kerk van den Berg Zion.

Hier ſtaat de *Kerk van de Berg Zion*, en werd opgegeven voor de plaats, daar den Heiligen Geeſt op de Apoſtelen nederkwam, en Chriſtus het laatſte Avondmaal met dezelve hield, en hunne voeten waſchte.

In deze zelve Kerk, tegenwoordig een *Moſquee*, toond men het Graf van den Koning en Propheet *David* (eenige willen van *David*, en *Salomon*) gelyk ook dat van *St. Stephanus*: deze werd ook voor de plaats gehouden, daar *Thomas* den Heyland niet wilde gelooven, en *Mattheus*, in de plaats van *Judas*, tot de twaalfde Apoſtel plaats wierd verheven.

Buyten deze Kerk ſtaat een waterbak, alwaar d'Apoſtelen, zullende door de wereld gaan Prediken, het laatſt met malkanderen ſpraken.

Huys van Cajaphas.

Niet verre van hier ontmoet men *het Huys van Cajaphas*, berucht wegens de verloochening, die Petrus aldaar, tot drie maalen, van den Zaligmaker deed. Men toond hier ook nog een ſtuk van een Pedeſtal, daar de Kolom op ſtond, op den welke den Haan tweemaal kraayde, ter gedachtenis van 't welke nog boven in de muur, in marmer, een Haan verbeeld ſtaat. Hier meend men dat de keuken, of plaats zoude geweeſt zyn, daar Petrus zich by het vuur zat te warmen.

Ter zelver Stede, daar tegenwoordig de gemelde Kerk ſtaat, zoude ook het Gevangen-huys zyn, daar *Chriſtus* in was, toen Petrus hem verloochende.

Men wil mede dat hier de ſteen, of het dekzel, van des Heylands Graf zoude beruſten.

Deze Kerk behoord den Armeniers toe.

Pla[...] daar d[...] poſtele[...] Maria wilder[...] graven

Weinige treeden van daar is de plaats, daar de Apoſtelen *Maria*, de Moeder van *Jeſus*, wilden begraaven; by welke gelegendheid een Joode, die hen niet voor by wilde laaten gaan, de hand wierd afgeſneden.

Huys van den H[...] gen-p[...] ſter An[...]

Door de genoemde Poort ter Stad ingaande, ontmoet men *het Huys van Annas*, alwaar den Olyf-boom werd vertoond, daar Chriſtus aangebonden was, toen *Malchus* hem den kinnebak-ſlag gaf.

Thans traden wy door de *Porta Sterquilina*, of de Mis-poort, waar door den Heyland, gevangen zynde, binnen *Jeruſalem* wierd gebracht.

Spe[...] van [...] trus.

Buyten deze Poort ziet men de Grotte, of Spelonk, in de welke Petrus zyne zonde beweende, ſtrekkende zich in de Rots aan het gebergte, gelyk op N°. 115. te zien is.

Te[...] der [...] ſtellin[...]

Vervolgens gingen wy weder ter zelver Poort in, en bezagen den *Tempel der Præſentatie*, of voorſtelling, aldus genaamd, om dat de Heere *Jeſus* aldaar wierd voorgeſteld, en door *Simeon* in d'armen genomen, die met groote blydſchap uit riep: *Nu laat gy Heer uwen dienſt-knegt gaan in vrede, na uw woord; want myne oogen hebben uwe Zaligheid gezien*, enz. *Luc.* 2: 29. Deze plaats is heel groot, men gaat 'er met brandende Toortzen onder in, en ontmoet 'er nog een zeer hooge, en zeer zwaare, Kolom, waar op men gelooft, dat wel eer het Altaar zoude hebben geſtaan. Dit is het vreemdſte, 't geen ik tot *Jeruſalem* heb gezien, en zo men zich konde inbeelden, dat 'er nog yts van 't Oude overgebleven mocht zyn, zoude het dit moeten wezen: zo ouderwets, en miſſelyk, vertoond zich deze Kolom, en de plaats daar ze ſtaat, als zynde zeer Rots-agtig, en bezayd met brokken van zwaare ſteenen, half

115

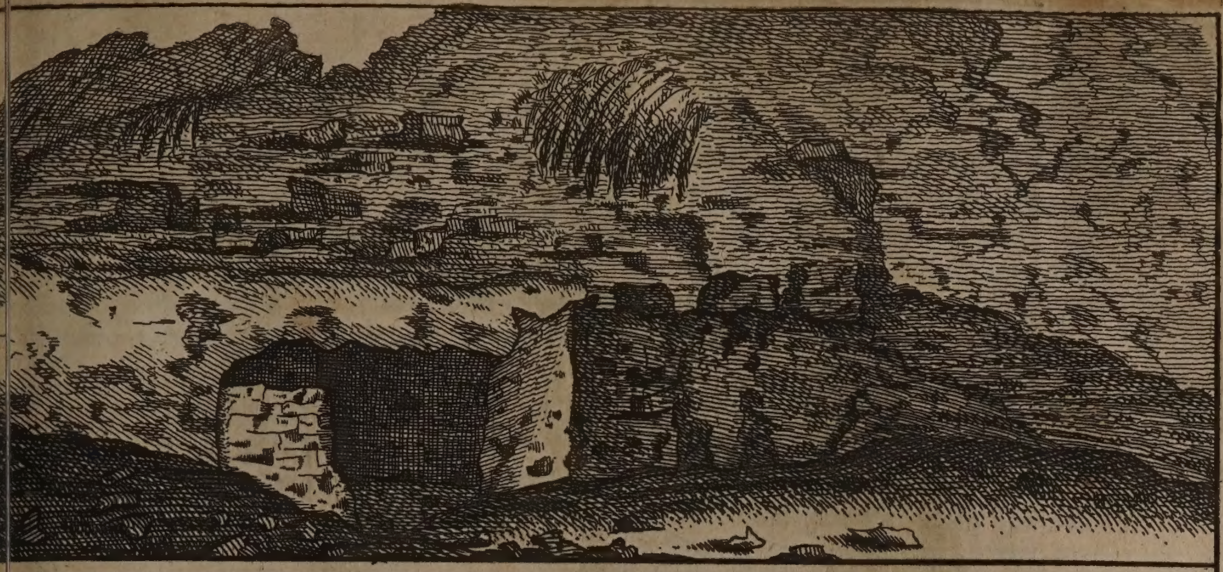

116

117

118

half ingegeten, en uitgehold, door ouderdom.

Boven op dit gebouw hebben de Turken een *Moſquée*. Hier aan is de *Tuyn*, daar het *Huys van Salomon* eertyds ſtond, daar nog eenige ruïnen, en peuynhoopen, van werden aangewezen. Benevens heen placht de *Tempel van Salomon* te ſtaan. Wy gingen door de voornaamſte Poort, die, na men kan afmeeten, uit 't geen 'er van aangewezen word, hoewel 'er geen overblyfzels meer van te vinden zyn, heel lang moet geweeſt zyn. Zy voerde de naam van *Porta Superba*, of de *Pragtige Poort*.

[Plaats van 't Huys, of Tempel van Salomon.]

Hier na bezichtigden wy het Hoſpitaal *van St. Helena*, 't geen nog geheel in wezen is, en nog, tot op den huydigen dag, voor een Gaſthuys van de behoeftige Turken diend.

[Gaſt-huys van St. Helena.]

Hier zag ik zeven groote Ketels, de rondte van welker kloekſte afmetende, ik dezelve boven twee-en-twintig palmen wyd bevond, zynde beneden nog wyder, en de hoogte omtrent vier palmen: voor dezen zyn 'er acht geweeſt.

Wat verder komt men aan 't *Gevangen-huys van den Apoſtel Petrus*, waar in nog een gat getoond word, daar het yzer, met welk hy aan den hals geſlooten was, in de muur heeft geſteeken. 't Is een heel donkere plaats, daar men met licht, door een klein deurtje, al bukkende, inkruypt. Hier eyndigde onze bedevaart, en vervoegden wy ons weder na het Klooſter.

[Gevangen-huys van den Apoſtel Petrus.]

Des anderen daags morgens maakten wy een anvang met de *Pynſtraat*, anders de *Pynlyke*, of *Kruysweg*, geheeten. Hier wierd my voor eerſt getoond de plaats, daar *Chriſtus* gegeeſſeld is, wel eer een gedeelte van het Huys, of Paleys, van *Pilatus*, mitsgaders de Zaal, waar in hy veroordeeld wierd, tegenwoordig werd het door de Turken bewoond. Aan dit Paleys zyn de Trappen geweeſt, die men nu te Romen, aan de Kerk van *S. Jan van Lateranen*, ziet.

[Tweede Omgang uit het Klooſter.]

Nog zyn 'er groote ruïnen van in wezen, en gantſch om laag toond men de plaats, daar den Zaligmaaker de doorne-kroon wierd op het Hoofd gezet. Tegenwoordig wordze voor een Paarde-ſtal gebruykt.

Hier na bezagen wy het Paleys van *Herodes*, waar heenen *Chriſtus*, na dat hy gegeeſſeld was, wierd gezonden, en ondervraagd; doch, hebbende niet geantwoord, ſtuurde men hem, uit ſpotterny, met een witte rok bekleed, en een riet-ſtok in de hand, weder te rug na *Pilatus*, daar hem de Krygs-knegten in 't aangezicht ſpoogen, zeggende: *Propheteert ons, wie het gedaan heeft*.

[Paleys van Herodes.]

Niet verre van daar ontmoet men de boog, waar op *Pilatus* den Heyland, hebbende geen ſchuld in hem gevonden, met zyn geſcheurde lighaam, voor het volk ten toon ſtelde, zeggende; *Ecce homo, aanziet den menſch*. Deze boog reykt van d'eene tot aan d'andere zyde der ſtraat, en heeft twee venſters, welke hun uitzicht op de ſtraat hebben, en waar onder geſchreven ſtaat, ter gedachtenis van 't geen de verbitterde Jooden riepen: *Tolle, Tolle, Crucifige eum; Neem weg, neem weg, Kruyſt hem*.

[Boog van Ecce homo.]

Hier by ontmoet men een Poortje, daar *Maria* haaren Zoon, met het Kruys belaaden, zag. Wat verder, daar *Chriſtus* onder 't Kruys nederviel; en het *Simon* van *Cyrenen* op de ſchouderen wierd gelegd; wyders de plaats, daar het *Huys* van den armen *Lazarus*; en weinig verder, daar het *Paleys van den Ryken Man*, ſtond. Thans het *Huys van Veronica*, in wiens doek, daar zy het zweet van *Jeſus* mede afdroogde, de gedaante van den Zaligmaaker geprent bleef: en eyndelyk de *Porta Judicioſa*, of de *Verwys Poort*, die heden geſlooten is, en voor dezen eene van des Stads Poorten was, en dezelve, waar door *Jeſus* wierd uitgebracht na den Berg *Calvarien*, om gekruyſt te worden. In het midden ſtaat nog de Kolom, daar het vonnis op geplakt zoude zyn geweeſt.

[Andere plaatzen.]

Voor by deze Poort gegaan zynde, ziet men de plaats, daar de drie Vrouwen weenden; wanneer *Chriſtus* zeyde, *Weent niet over my, maar weent over uwe kinderen.* Hier eyndigd de *Pyn-ſtraat*, of *Kruys-weg* die, van *Pilatus huys*, tot aan den *Berg Calvarien* gerekend, een lengte van omtrent duyzend ſchreeden beſlaat.

Huys van den Phariſeus.

Van hier ons dan aan de andere zyde van de Stad vervoegende, kwaamen wy aan het *Huys van den Phariſeus*, daar *Maria Magdalena* de voeten van *Chriſtus*, met haare traanen, waſchte, en met haar hair afdroogde; en daar na, aan dat van *St. Anna*, Moeder van *Maria*, de geboorte plaats van die Gelukzalige Maagd. Tegenwoordig is de kamer, waar in zy gebooren zoude zyn, onder de aarde, en de Chriſtenen hebben 'er een Kerk gebouwd, doch zy is, by verloop van tyd, in handen der Turken gevallen, dieze tot een *Moſquêe* gebruyken.

Van St. Anna.

Toorn Antonia.

Thans komt men aan de grondveſten van den *Toorn Antonia*, die wel eer met trappen gehecht geweeſt is aan de Zuider gallerie van den *Tempel.* Wyders voort gaande, komt men aan de *Poort van S. Steven*, in de Schriftuur de *Schaaps Poort* geheeten, daar het bad, met de vyf zaalen, of voorhoven, was, by het welke *Jeſus* den geenen genas, die acht-en-dertig Jaaren krank had geweeſt. *Joannes* 5:2. En hier mede wierd de tweede dag beſlooten.

Poort van St. Steven.

Derde uitgang uit het Klooſter.

Den 21ſten. 's morgens, traaden wy ten derden maale uit het Klooſter, en recht toe ter Stad uit, daar wy, omtrent ter verte van honderd ſchreeden, onder aan den Berg *Sion*, de plaats zagen, alwaar *Judas* zynen Meeſter verried, voor de dertig zilverlingen, daar de begraaf-plaats voor de Vreemdelingen, den *Acker des Bloeds* geheeten, voor gekoft wierd: van de welke men zegd, dat de lighamen, die 'er begraven werden, binnen vier-en-twintig uuren 't eenemaal verteerd zyn, zulks dat 'er maar het gebeent van overig blyft. Tegenwoordig worden 'er nu en dan wel misdadigers begraven. Deze plaats heeft geene Poorten, of Deuren, om in te komen, maar, boven op dezelve, teld men vyf gaten, waar door 'er de lighamen in geſmeeten werden.

Plaats daar Judas zynen Meeſter verried.

Spelonk der Apoſtelen.

Weinig verder komt men aan de Spelonk, in welke acht Apoſtelen zich onthielden, wanneer onzen Zaligmaaker gekruyſt wierd. Zy is heel groot, en geeft ingang door een Poort, tuſſchen de Rots. In het inkomen ontmoet men eenige ſteenen, op malkanderen geſtapeld, Altaars wyze; de Geeſtelyken komen 'er ook by wylen de Mis doen. 't Afbeeldzel is te zien op N°. 116. Men vind in dezelve noch eenige ſtukken van ſchilderwerk, op de muuren.

Put van Nehemia.

Vervolgens gaat men na de *Put van Nehemia*, daar het Heilig vuur, op dat het niet verlooren mogt werden, ingebracht wierd; maar, na den tyd van acht-en-zeventig Jaaren, uit de Babyloniſche gevankeniſſe weder te *Jeruſalem* zynde gekomen, vond men dezelve Put vol drabbig water; met het welke, als men het hout op den Altaar nat maakte, ontſtak zich het vuur daar in. 2 *Mach.* 1:22. Deze Put is omtrent vyftig vademen diep, en uyt de levende Rots gehouwen. Tegenwoordig kan men 'er het water niet in zien, en op de *Paſcha* loopt het 'er echter over heen.

Bad Siloäm.

Thans komt men aan de plaats, daar de Propheet *Eſaias* midden door wierd gezaagd; en vervolgens aan het Bad *Siloäm*, daar *Chriſtus* den blinden heen zond, na dat hy zyne oogen met ſpeekzel en aarde had beſtreeken, *Johan.* 9:6. 't Vertoond zich op N°. 117.

Fontein van Maria.

Van daar gingen wy na de *Fonteyn van Maria*, uit dewelke zy, zo de Paters zeiden, komende van den Berg *Sion*, water haalde: zy heeft een fraayen afgang, met veel trappen, gelyk te zien is op N°. 118. Beneden gekomen, vind men een groote ingang. Dicht tegen over ziet men het Dorp *Siloam*, noch tamelyk met Huyzen bezet, en wel voorzien van Grotten, altemaal in de levende Rots uitgehouwen. Hier woonden de Bywyven van *Salomon*,

en

en zouden 'er ook, gelyk men by overlevering zegd, begraven zyn.

Berg der Argernis. De Berg der Schande, of Argernis, alzo genaamd, om dat 'er de gemelde Bywyven de Afgoden dienden, en 'er ook zelfs dien wyzen *Koning* toe bragten, word 'er mede noch aangewezen. Buyten dit Dorp werden de Jooden begraven.

Graf van Zacharias. Tegen over *Jeruſalem*, aan het Dal *Joſaphats*, ziet men het graf van *Zacharias*, de Zoon van *Barachias*, van wien den Heere *Chriſtus* ſpreekt *Matth.* 23: 35. *Op dat op u kome alle het regtveerdige bloed, dat vergoten is op der aarde, van het bloed des regtveerdigen Abels af, tot op het bloed Zachariæ, des Zoons Barachiæ, welken gy gedood hebt, tuſſchen den Tempel, ende den Altaar*, gelyk ook mede, by *Luc.* 11: 51. Dit graf is geheel uit de levende Rots, in de zyde des *Olyfbergs*, gehouwen, en verdiend een opmerkelyke bezichtiging. De weg, die zich om het zelve heen ſtrekt, is van dezelve ſtoffe, en op gelyke wyze bearbeyd. Vier kolommen, aan elke zyde van het graf, draagen op haare kapiteelen de bovenbalking, daar zich de ſpits, Pyramidiſcherwyze, boven vertoond. Aan de achter zyde is een venſter, of gat, waar door men veele ſtukken en brokken van ſteenen in het zelve ziet leggen. 't Gantſche gevaarte, 't geen uit een eenigen ſteen is gehouwen, en ten deele, by verloop van tyd, met aarde bedekt geworden, gelyk men uit de afbeelding onder N°. 119. genoegzaam kan bemerken, beſlaat een redelyke ruime plaats, hebbende yder zyde de lengte van acht van myne ſchreeden, 't geene in 't geheel tachtig voeten, Rynlandſche maat, uitmaakt.

Benevens dit graf, ter ſlinker zyde, en ruim veertig treeden van het zelve af, ziet men een *Grotte*, mede uit de Rots van den *Olyfberg* gehouwen, en aangewezen met de letter A. Zy heeft de gedaante van een open portaal, met drie Kolommen voor aan; wyders de lengte van omtrent tien treeden, en de breedte de helft minder, en werd gehouden voor de plaats, waar in den Apoſtel *Jacobus* zich zoude hebben verſchoolen, wanneer hy den Zaligmaaker door de Jooden gevangen zach neemen; hy zoud 'er ook geweeſt zyn, toen hy gekruyſt wierd, en 'er den tyd van drie dagen, te weten, tot aan zyne verryſenis, zyn gebleven. Ter gedachtenis van het welke, de Chriſtenen naderhand een kapel boven deze Grotte, in de Rots uitgehouwen, hebben doen maaken. Spelonk van Jacobus.

De Letter B. vertoond de brug, die over de Beeke *Kedron* legd, alwaar de Paters zeggen, dat *Chriſtus* onder het Kruis nederviel, en wyzen ter zelver plaatze noch de vorm van zynen eenen voet aan, in de ſteen ingedrukt. Doch, uit dezen alleen kan afgemeten werden, hoe deze Devotariſſen haar zelven bedriegen, en anderen niet als beuzelingen vertellen. Want, doe Chriſtus het kruys opgelegd wierd om te draagen, was hy niet langer in *Gethzemane*, aan den *Olyfberg*, van waar hy na *Jeruſalem* geleid werdende, om van 't Ooſten in de Stad te komen, over de Beeke *Kedron* moeſt paſſeeren; maar hy was in 't Rechthuys, en moeſt van daar, door de ſtraaten der Stad, na het Weſten, daar *Golgotha* lag, zyn kruys torſſen, en alzo is 'er geen de minſte gedachte te maaken, dat onzen kruysdraagenden Heyland de Beeke *Kedron*, onderweg, kan ontmoet hebben.

Deze vermaarde Vliet, of Beek *Kedron*, ziet men tegenwoordig droog. Zy ſtrekt langs het Dal van *Joſaphat*, en heeft maar de wydte van omtrent drie ſchreeden, en geen ander water, dan 't geen, door de regen, van de nabuurige Bergen, komt afvlieten. Zy neemt haar begin een weynig beneden het *Graf van Maria*, loopt, omtrent drie honderd ſchreeden van *Jeruſalem*, na 't Ooſten, tuſſchen den *Olyfberg*, en den Berg *Moria*, door, en ſtort haar water in de *Roode Zee*. In voorige tyden was den Oever bezet met veele boomen, daar men 'er tegenwoordig niet een meer van ziet.

Graf van Abſalom.

In de ſeſtig ſchreeden van het *Graf van Zacharias*, mede aan de Ooſt-zyde van *Jeruſalem*, ziet men het Graf van *Abſalom*: de Ingezetenen des Lands houden het daar voor, gelyk ook alle de geenen, die 'er van geſchreven hebben; welke, om hun gevoelen ſtaande te houden, zulks tragten te bewyzen uit 2 *Sam.* 18: 18. Daar gezegd word, *Abſalom had in zyn leven voor zich opgeregt een Pilaar, die in het Konings dal is, want hy zeyde, ik heb geen Zoon, om myns naams te doen gedenken. Ende hy had dien Pilaar genoemd na zyn naam, daar om word hy, tot op dezen dag, genoemd Abſaloms hand.* Wel is waar dat in het voorgaande vers ſtaat, *Ende zy namen Abſalom, en wierpen hem in het Woud, in een groote kuyl, en ſtelden op hem eenen zeer grooten ſteenhoop &c.* Maar daar blykt niet uit, dat zyn Lighaam juyſt daar gebleven zoude zyn. 't Is geloofflyker, dat *David*, die hem, uit overmaat van liefde, zo geweldig betreurde, het zelve van daar zal hebben doen voeren, en in zyn eygen Graf leggen, indien hier anders met deze Pilaar een Graf gemeend word; of liever, dat hy zelf een Graf voor hem heeft doen opregten. Doch, 't zy 'er mee, zo 't wil, dit is altyd zeeker, dat het den naam van *Abſaloms Graf* voerd, en zo cierlyk en fraay gemaakt is, dat 'er in alle d'omleggende Oorden niets diergelyks is te vinden. Het beſlaat mede een ruyme plaats, en in 't vierkant twee-en-tachtig Rynlandſche voeten: want ik bevond aan elke zyde twintig en een halve voet. Maar het is veel hooger als dat van *Zacharias*, doch niet geheel uit eene Steenrots gehouwen, zynde de bovenſte deelen van verſcheyde ſtukken. Het Lighaam in zyn vierkant, met de lyſt, is uit een eenig ſtuk, en het cierlyk bovenwerk, 't geen ſpits opwaarts gaat, daar by gereekend, zal het gantſche graf wel de hoogte van dertig Rynlandſche voeten bereyken. Twintig Kolommen, uit de eygenſte Rots gehouwen, vercieren het zelve. Men ziet 'er, door een gebrooken venſter, in een kamer, allerwegen met groote brokken van peuynhoopen bezet. De voorſte zyde van het graf, die zich na de weg ſtrekt, vertoond een Berg van ſteenen, altemaal met de hand daar tegen geworpen, door de Arabiers, en Turken, die 'er dagelyks voor by komen. Want, verfoeyende de ongehoorzaamheid en wederſpannigheid van dien Prins, omtrent zynen Vader, trachten zy op het graf te wreeken, 't geen zy op den perzoon niet konnen doen. 't Gezicht hier af vertoond zich op N°. 120.

Graf van Joſaphat.

Hier achter, beneven het *Graf van Abſalom*, onder de Letter C. ziet men het *Graf van den Koning Joſaphat*, mede in de Rots van den Olyf-berg gehouwen, doch het bovenſte gedeelte van de deur, of ingang, ſtaat maar bloot voor het gezicht, zynde al het overige, by verloop van tyd, onder de aarde geraakt, en ook zelfs den ingang, voor zo ver men hem noch zien kan, meeſtendeel verſtopt. De bovenbalking onder de Frontiſpice, bevond ik zeventig palmen in de lengte, maakende elf voeten en agt duym Rynlandſche maat, men wil dat de gemelde *Koning* in dit graf begraven zoude wezen, en tracht het te bewyzen uit 1 *Reg.* 22: 51. en 2 *Chron.* 21: 1. alwaar gezegd word. *Ende Joſaphat ontſliep met zyne Vaderen, ende werd by zyne Vaderen begraven, in de Stad zyns Vaders Davids, &c.* Mogelyk ſpruyt dit gevoelen ook wel daar uit, dat *Joſaphat* het heeft doen bouwen, gelyk verſcheyde andere werken in dit dal, die 'er zynen naam aan hebben doen geven. Andere beweeren dat het het graf van den *Koning Manaſſe* zoude zyn, om dat 'er 2 *Reg.* 21: 26. gezegd word, *Ende men begroef hem in zyn graf, in den Hof van Uſſa, &c.* Die men meend hier ter plaatze te zyn geweeſt.

De brug die over de Beeke *Kedron* legd, daar ik hier voor van geſprooken heb, word hier noch eens, met de Letter D, aangewezen.

Kerk-hof der Jooden.

In dit Dal ontmoet men ook het *Kerk-hof der Jooden*, en op het

zelve

119

121

120

122

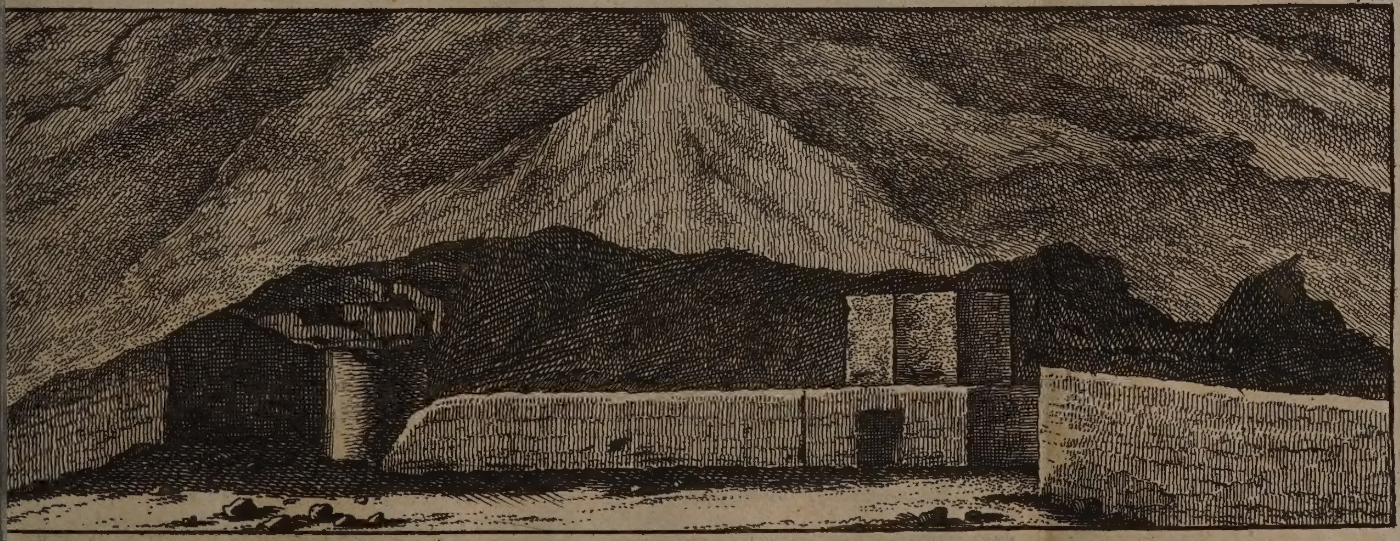

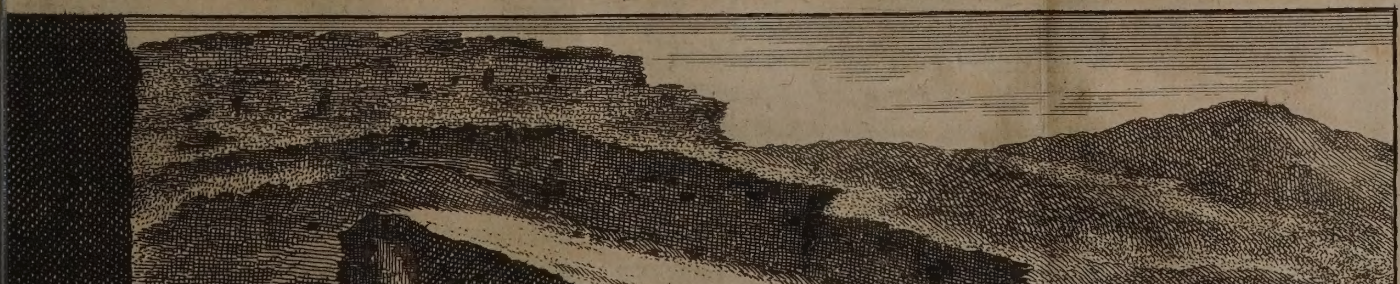

123

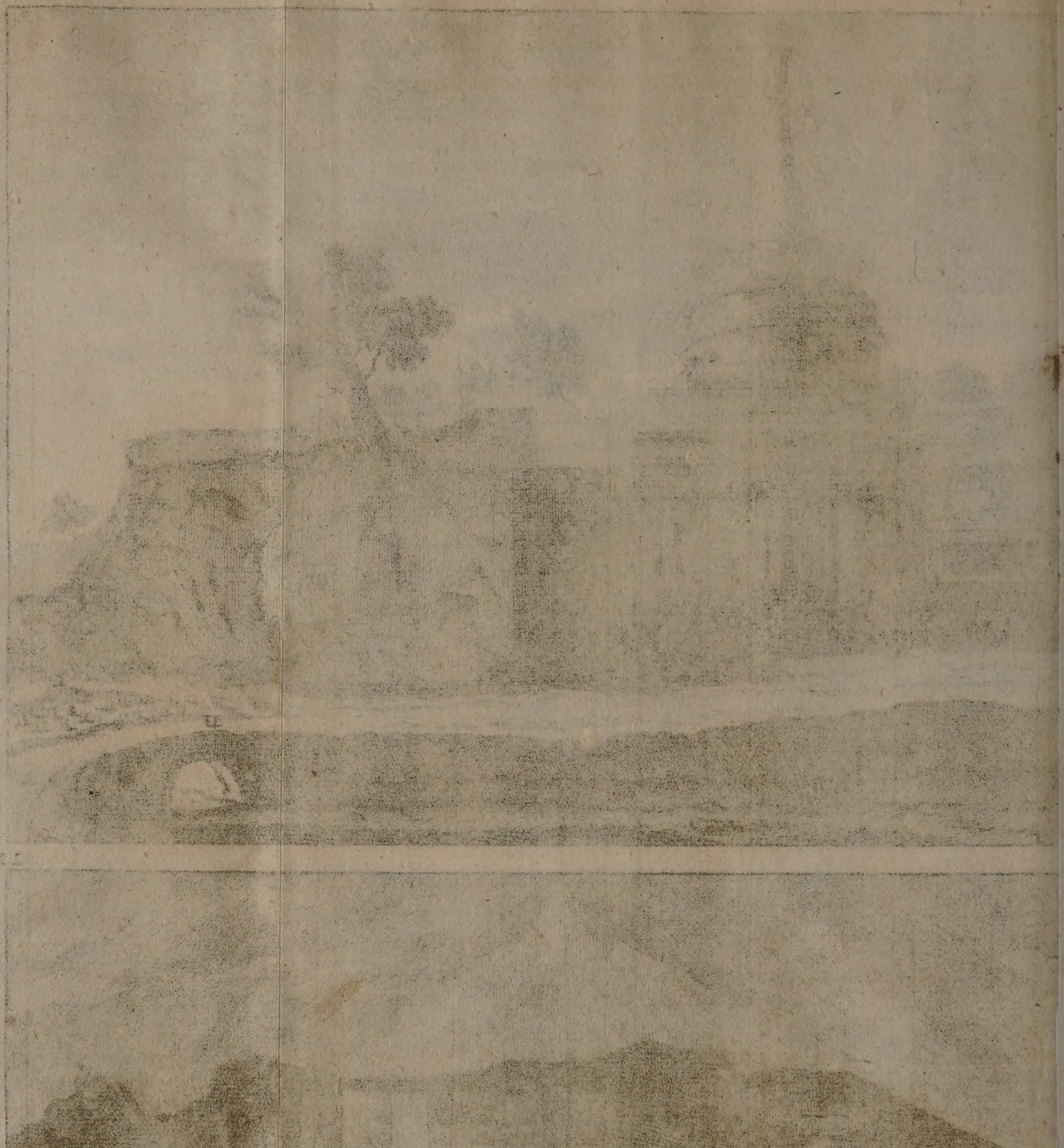

zelve een menigte van ſteenen, tot teeken dat ze daar begraaven zyn. Voor deze vryheid word alle dagen een *Sequin*, wel te verſtaan uit het algemeen, gegeven, behalven 't geene zy dan noch voor elke plaats moeten betaalen. De reden, waar om zy haar aan deze begraaf-plaats zo veel gelegen laaten zyn, is, dat zy gelooven dat het oordeel daar ter Steede gehouden zal worden, en derhalven meenen zy, dat de geenen die hier begraven leggen, te eerder gedaan zullen hebben: dit Kerk-hof is aangewezen met de Letter D.

ethſe-me, en Olf-hof.

Van hier kwamen wy aan de grondveſten van het Huys, alwaar *Chriſtus* de acht Apoſtelen liet, wanneer hy na het Hofje *Gethſemane* ging, om te bidden, en vervolgens in het Hofje zelve (want men moet weeten, dat het Hofje *Gethſemane* tegenwoordig een en het zelve, met den Olyf-hof, is) ter plaatze daar den Zaligmaaker door de Jooden gevangen wierd genomen, en verraden door *Judas*, die hem kuſte. 't Was ook hier, daar *Petrus aan Malchus* het Oor af hieuw, 't geen hem door *Jeſus* weder aangezet wierd. Men teld 'er noch verſcheyde Olyf-boomen, van byzondere dikte, waar uit men oordeeld, dat ze ongemeen oud moeten wezen.

Niet verre van daar, toonde men my een grooten ſteen, die gezegd werd dezelve te zyn, daar de drie Apoſtelen (*Petrus Jacobus* en *Johannes*) op lagen te ſlaapen, wanneer den Heiland tegen hen zeide, ***kond gy niet een uur met my waaken?***

Thans komt men ter plaatze, daar *Maria* ſtond, toen *Stephanus* geſteenigd wierd. En wyders, aan een Steen, waar op *Maria*, ten tyde dat zy ten *Hemel* voer, haaren gordel aan *St. Thomas* liet vallen.

Noch ziet men in den zelven Hof, de Grotte, of Spelonk, in dewelke *Chriſtus*, bloed en water zweetende, tot zynen Almachtigen Vader uitriep, *Vader, indien het mogelyk is, laat dezen drinkbeeker voorbygaan &c.*

raf van Mria.

Uit den Hof treedende, komt men aan het *Graf van Maria*, zynde een onder aardſche Kerk, doch daar men tegenwoordig niets, als de voorgevel, van ziet. Zy is geſticht in den mond van het Dal, niet verre van *St. Stevens Poort*. Om dezelve te bezichtigen, daald men voor eerſt langs zes trappen nederwaarts, wanneer, over een voorhof heen gegaan zynde, men ontmoet ter regter hand een toegemetzelde Poort, en, ter zyde van dezelve, een trap van een-en-vyftig ſchoone en breede treeden, ter halver hoogte van dewelke, men aan de regter hand aan een Kapel komt, waar in de graven van *St. Joſeph*, den Man van *Maria*, en *St. Simeon* zyn.

Wat laager, en by na beneden, ter ſlinker hand, is een plaats, daar men geen reden van weet te geven, en waar van de vloer echter van *Moſaïſch* werk is, 't geen zich noch vry vers en nieuw vertoond, en derhalven niet lang gemaakt ſchynd te wezen.

Gantſch beneden op de grond, en ter rechter hand van de trap, ziet men een Altaar der Armeniers, ter ſlinker, een ſchoone water-bak, en agter dezelve een Altaar der Abyſſynen, vervolgens treed men in de Kerk, en, wendende zich ter rechter zyde, komt men by het graf van de *Heilige Maagd*, ſtaande niet wel in het midden, in een kleyne vierkante Kapel, van omtrent vier treeden lang, daar men door twee kleyne deuren ingaat. De plaats daar haar Lighaam zoude gelegen hebben, is bedekt met een graauwe marmerſteen die op verſcheyde plaatzen gebrooken is, leggende ter hoogte van omtrent drie voeten van de grond. De Latynſche *Paters* zyn in het bezit van deze Kapel, en niemand, als zy, vermag daar de Mis te doen. Doch agter deze Kapel is een andere, welke de Griekſche geeſtelykheyd toebehoord. Ter rechter zyde van het Graf der *Heilige Maagd*, heeft men een Turkſche *Moſquêe*, en ter ſlinker een Kapel der *Jacobiten*. In deze Kerk hangen een-en-twintig Lampen; want, dewyl ze geen ander licht ontfangd, als door de deur, en door een venſter, boven het Altaar van de

de Kapel der Grieken, is het'er vry duyſter.

Uit deze Kerk weder boven zynde gekomen, gingen wy over de Beeke *Kedron*, en bezagen de plaats, daar *Stephanus* geſteenigd wierd. Hier wierd my een groote ſteen aangewezen, daar men zegd dat zich een gedeelte van zyn Lighaam ingedrukt heeft, mitsgaders de Put, daar de Jooden hem inwierpen.

Plaats daar Stephanus geſteenigd wierd.

De Afbeelding van alle deze Oudheden, werd den Lezer aangewezen met N°. 121. in dewelke de gemelde graven, en andere Oudheden, by malkander zyn geteekend, om te beduyden, hoe zich dezelve, als men omtrent *Jeruſalem* ſtaat, aan het gezicht vertoonen. De Letter A. wyſt aan het Graf van *Abſalom*. De B. de *Grotte van den Apoſtel Jacobus*. De C. het *Graf van Zacharias*. De D. het *Kerk-hof der Jooden*, welke in de laagte van het Dal *Joſaphats* is. De E. de Brugge over de *Beek Kedron*. De F. de plaats daar *Chriſtus* onder het Kruis nederviel.

Toen keerden wy weder na het Klooſter, en naamen het middagmaal. Na den middag voor de vierde maal, ten zelven eynde, uit het Klooſter getreeden zynde, vervoegden wy ons buyten de *Poort van Damaſcus*, en bezichtigden voor eerſt, de *Spelonk*, of *Grotte*, *van den Propheet Jeremias*, daar men noch zyne ſlaap-plaats in aanwyſt. 't Is een zeer fraaye en heldere *Spelonk*, in de Rots gehouwen, omtrent in het midden onderſchraagd door een Pilaar van de zelve Rots, gelyk in de afbeelding op N°. 122. gezien kan werden. In deze zoude hy zyne Klaag-liederen gemaakt hebben.

Vierde uitgang uit het Klooſter.

Spelonk van Jeremias.

Als dan komt men aan de *Gevangenis* van den gemelden *Propheet*, daar hy tot de keel toe in het water ſtond. Hier loopt een Brug, met twee boogen, over heen, en ziet men noch eenig water in dezelve Put, als op N°. 123. werd aangewezen.

Omtrent een Italiaanſche myl buyten *Jeruſalem*, ten Noorden, heeft men de vermaarde begraaf plaatzen *der Koningen van Jeruſalem*, waar aan komende, treed men voor eerſt, door een boog, in de Rots gehouwen, en komt aldus in een groote, en tamelyk hooge vierkante voorzaal, waar aan de Rots tot wanden verſtrekt. Hier uit getreeden, ontmoet men, ter ſlinkerhand, een Galderye, ruſtende op verſcheyde Kolommen, en hier en daar vercierd met een ſoort van Lof-werk, in de Rots gehouwen. Aan het eynde van de Galderye, wat nederwaarts gaande, is een kleyne opening, daar men door moet kruypen, om in een groot vierkant vertrek te komen, 't geen ettelyke kleyne deuren heeft, welke ingang tot vyf a zes andere kamers geven, die yder veertig of vyftig treeden in hun vierkant hebben, mitsgaders verſcheyde andere kleynder kamertjes om heen, van welke eenige ovens-wyze gemaakt zyn. In deze kamers wierden de Lyken geplaatſt, op verhevene banken, ter hoogte van twee of drie voeten, in de Rots gehouwen, gelyk ook wel op de grond neder. Ik vond daar in vyf en dertig begraaf-plaatzen. In de andere heeft men 'er mede eenige, en werden 'er in 't geheel tot omtrent vyftig geteld. In eene dezer kamers, die deswegen boven allen uitmunt, zagen wy noch drie kiſten, d'eene verbrooken, doch d'andere twee noch in hun geheel, en altemaal open, op de voornaamſte ſtaan van vooren gehouwen, twee ronden, als Cirkels, yder met verſcheyde linien benevens malkanderen. Tuſſchen dezelve vertoonen zich drie Lofwerken, als palm-vederen, en aan elke zyde een, maakende aldus een getal van vyf. Het dekzel, 't geen daar voor op de grond legd, is mede met Lof-werk vercierd, de verbrookene ſtukken van de derde kiſt, leggen voor dezelve neer, en hebben ook wel eer met diergelyke cieraden gepronkt. Ik teekende deze kiſten, met grooten haaſt, terwyl onze toortzen noch brandeden, en zyn dezelve hier aangewezen met N°. 124. Deze drie Graven meend men te zyn, die van de Koningen

Begraaf-plaatzen der Koningen van Jeruſalem.

Ma-

124

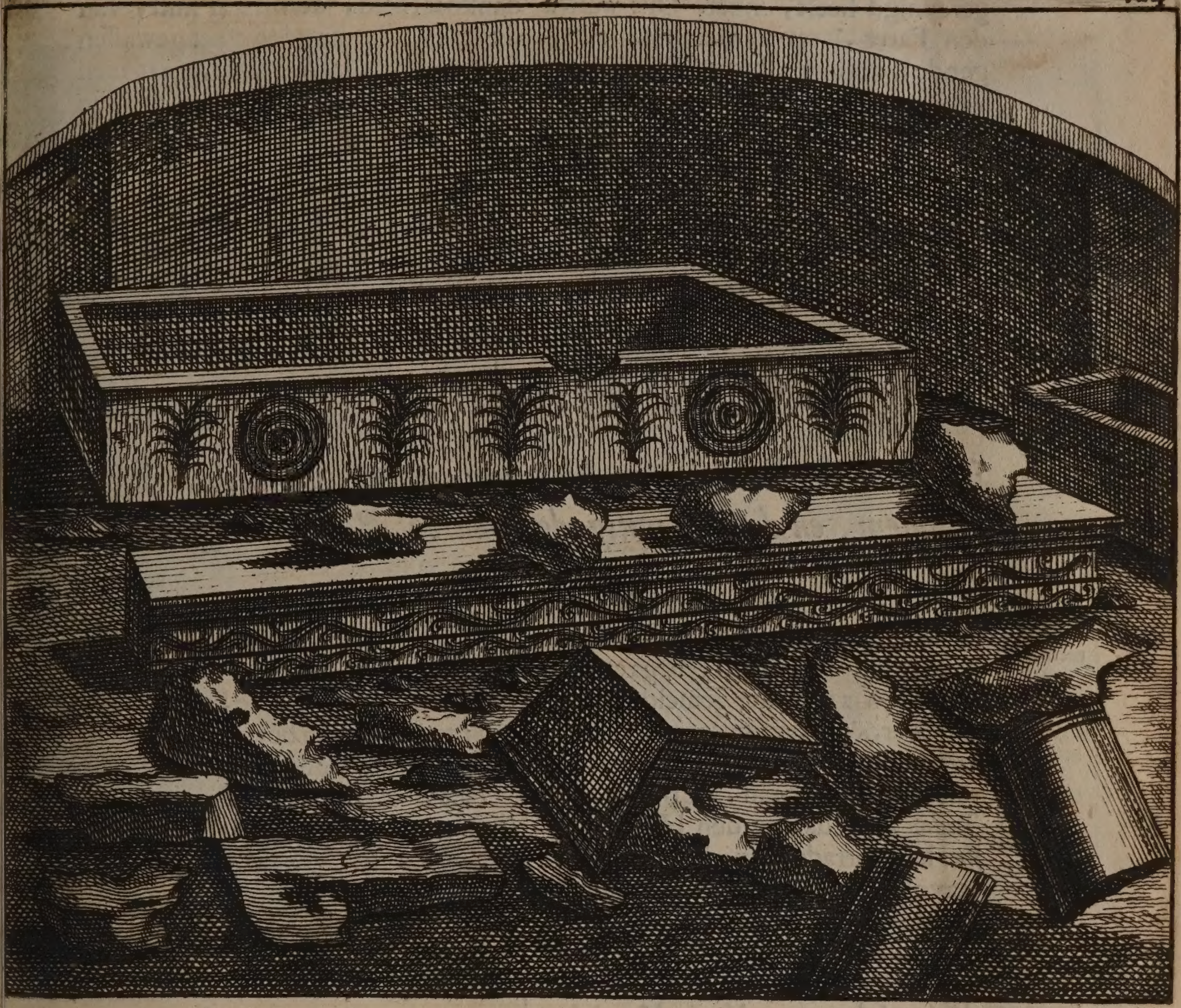

Manaſſe, zynen Zoon *Ammon*, en *Joſia*. Deze kamer is kleyn en laag van verdieping. 't Geen ik hier ook zeer aanmerkelyk vond, was de deur van den ingang, die geloofd werd uit dezelve Rots te zyn gearbeyd, zodanig als zy in haar herre hangd, te weeten, twee oogen aan de deur, en twee krammen aan de Rots, welke uitwaarts ſtaan, en daar de deur op draayd. Men moet zich verwonderen, als men bezeft, hoe dit gantſch gevaarte, onder de berg, uit de Rots is gehouwen, zonder dat 'er yts anders toe gebruykt is: en noodzaakelyk moet het altemaal by toortz-licht zyn geſchied, dewyl 'er geen de minſte opening is, om ander licht door te konnen ontfangen.

Voetwaſſing in het Klooſter.

Kan niet na laaten hier, in het voor by gaan, by te voegen, dat, eenige dagen in het Klooſter geweeſt zynde, my des avonds wierd aangezeid, dat my des morgens de voeten zouden werden gewaſſen, volgens het gewoonlyk gebruik, 't geen, aan alle die tot *Jeruſalem* komen, werd gedaan. Het geſchiedde mede aan drie *Paters*, die ook nieuwelings aldaar waren gekomen, deze Plegtigheid wierd toenmaals gedaan op de boven galdery, tegen over de Kerk deur, alwaar alle de Geeſtelyke perſonen in het Klooſter tegenwoordig zyn: men werd 'er gezet in een fraayen arm ſtoel, waar voor een koelvat met warm water ſtaat, 't geen met rooſebladeren, en andere bloemen en kruyden, beſtrooyd legd, daar men den eenen

voet, die men expres te vooren zelfs gereynigd heeft, inzet. Dus waſt u den Pater, op zyn eene knie leggende, dezelve: het geſchiedde my van den Pater *Vikario*, ter oorzaak dat als toen den Pater *Guardiaan*, of *Reverendiſſimo*, zich tot *Bethlehem* onthield. De waſſing gedaan zynde, kuſt hy die uw gewaſſen heeft, den voet, en zo doen vervolgens alle de Geeſtelyken van het Klooſter, na het welke men, tot teeken van dankbaarheid, den hand kuſt, van die geene die uw den voet gewaſſen heeft: dit gedaan zynde, gaat men alle met een brandende waskaars in proceſſie rondom de galdery van 't Klooſter, en zo vervolgens in de Kerk, daar de gewoonlyke gebeden werden gedaan, waar mede deze Plegtigheid een eynde neemd.

XLIX. HOOFDSTUK.

Togt na Bethanien, en Heilige plaatzen, tuſſchen Jeruſalem, en daar, mitsgaders omtrent Bethanien gelegen.

Togt na Betha-nien.

NA alle de gemelde Heilige plaatzen, in en omtrent *Jeruſalem*, bezichtigd te hebben, begaven wy ons, den 22ſten. der gemelde Maand October, s' morgens vroeg, na *Bethanien*, en ontmoeteden voor eerſt, niet verre buyten de Stad, de plaats, daar *Judas*, na dat hy den Heere *Chriſtus* had verraden, zich verhing; en vervolgens die, daar onze Zaligmaaker den Vygeboom vervloekte.

Plaats daar Judas zich ver-hing.

Huys van Simon den Melaat-ſchen.

Verders aan *Bethanien* naderende, ziet men het Huys van *Simon den Melaatſchen*, daar *Maria Magdalena* de koſtelyke zalve over de voeten van den *Heyland* uitſtortte *Marc.* 14: 3.

Hier na komt men in *Bethanien*, 't geene omtrent drie Italiaanſche mylen van *Jeruſalem* werd gerekend. En ziet daar voor eerſt, op een kleynen Berg, of Heuvel, de ruïnen van het *Huys*, of *Kaſteel van Lazarus*, en, beneden aan den voet van den zelven Heuvel, zyn Graf, daar Chriſtus hem vier dagen na dat hy den Geeſt had gegeven, uit opwekte, mitsgaders den ſteen, daar het mee toegeſlooten wierd. Men daald 'er in, langs twintig treeden, in de Rots gehouwen, dog vry wat ongemakkelyk. Ten eynde van dezen komt men aan een trap, van zes houte treeden, en door der zelver midden in een kleyne Kapel, waar uit men, wendende ter ſlinker hand, in het Graf zelve treed. 't Is een kleyne grotte, met een tafel, daar het lighaam van *Lazarus* op gelegd wierd, en, op welke tegenwoordig, door alle de Prieſters, die zich te *Jeruſalem* bevinden, zonder onderſcheid, de Mis gedaan word.

Kaſteel van Lazarus.

Betha-nien.

Het Dorp *Bethanien* doed zich van buyten op, gelyk op N°. 125. werd aangeweezen, alwaar de ruïnen van het Huys *van Lazarus*, met de Letter A. zyn geteekend. Het beſtaat in weinige Huyzen, niet veel beter als Hutten. d'Arabiers, die hier woonen, geneeren zich met den Landbouw. Men heeft 'er ook eenige Olyf-boomen, die goede vrugten draagen.

Huys van Maria Magda-lena.

Buyten *Bethanien* ziet men de fondamenten, of grond-veſten, van het *Huys van Maria Magdalena*, gelyk ook die van het Huys van *Martha*, beyde Zuſters van *Lazarus*, en daar dicht by de water-put, alwaar *Martha* tot den *Zaligmaaker* zeyde, ***Heere, indien gy hier waart geweeſt, myn broeder zoude niet zyn geſtorven.*** *Joh.* 11: 21. Ik dronk een goede teug van het water der gemelde Put, en vond het zeer goed. Hier by legd een grooten ſteen, daar *Jeſus*, komende van *Jericho*, op ging zitten ruſten, en met *Martha*, over het ſterven van haar Broeder *Lazarus*, ſprak. Voortgaande na den Olyf-berg, komt men aan het *Vlek Bethphage*, alwaar *Chriſtus* was, wanneer hy om d'Ezelinne

Bethpha-ge.

ſtuur-

A 225

B 225

ſtuurde, met dewelke hy zyne intrede, op Palm-zondag, in de Stad *Jeruſalem* deed.

Hier begind den *Olyf-berg*, en ziet men de *Doode Zee*, berucht wegens het verzinken der bekende vier Steden. 't Gezicht van den gemelden Berg vertoond zich in de teekeninge N°. 125. De *Doode Zee* is aangewezen met B. en daar de Jordaan zich in dezelve ſtort met C. Bekwaamlyk kan aan de ſlinker zyde, van waar ik het teekende, gezien worden, hoedanig hy, met een tak, of arm, daar in loopt.

Vervolgens kwamen wy aan een Huys, dat tegenwoordig door de Turken word bewoond; hier zouden d'Apoſtelen in geweeſt zyn, wanneer den Heere *Chriſtus* ten Hemel voer, 't geen den Engel hen kwam boodſchappen. Zeggende: ziet gy de *Hemel-vaard Chriſti* niet? En, hoewel deze omſtandigheden vry wat verſchillen, van 't verhaal van *Lucas*. Cap. 24. ℣s. 50, 51. en in de Handelingen der *Apoſtelen* 1: 9, 10, 11. zouden deze *Paters* deze overlevering niet gaarne tegen geſproken hebben. Daar na komt men aan de plaats, daar men zegd, dat de Zaligmaaker ten Hemel is opgevaaren; zynde aldaar tegenwoordig een *Moſquée* der Turken, die in het midden een kleyne Kapel heeft, en een vryen ingang aan de Chriſtenen toelaat.

Plaats der Christus ten Hemel is gevaaren.

Thans wyſt men een Kolom aan, ſtaande in d'aarde, alwaar de plaats zoude wezen, daar den Engel tot *Maria* kwam, en haar zeyde, dat zy binnen drie dagen zoude ſterven.

Spelonk van S. Pelagia.

Hier by toond men de *Spelonk van S. Pelagia*, een vermaarde Hoer, die, berouw hebbende van haar ontuchtig leven, in mans kleederen, om niet bekend te zyn, hier haare zonden kwam beweenen, en 'er ook geſtorven is.

Wyders toond men de plaats, daar *Chriſtus* zyne Diſcipelen het *Vader ons* leerde: gelyk ook, daar hy het oordeel Predikte, alwaar nog een ſtuk van een Kolom ter gedagtenis ſtaat.

Spelonk der Apoſtelen.

Wat verder voort gaande, ontmoet men een groote *Spelonk*, met twaalf boogen, door de Keyzerin *Helena*, ter gedagtenis van de twaalf Apoſtelen, geſticht, ter inzicht, dat zy het *Geloofs* Formulier aldaar te zamen geſteld zouden hebben.

Vervolgens zagen wy de *Spelonk der Propheeten*, die de verwoeſting van *Jeruſalem* voorzeyden. Zy is heel groot, en heel uit de levende Rots gehouwen. In den ingang, of het eerſte vertrek, ziet men boven een rond gat, daar het licht door ſchynd; en zynde wyders, met brandende toortzen, in het tweede, 't geen zeer groot is, getreeden, vind men 'er hunne Graf-ſteden, welke vyftig in getal zyn, mitsgaders zes Kolommen, van zonderlinge dikte, mede uit de Rots gehouwen. Ik nam de maat van een der zelven, en bevond ze acht-en-tachtig Palmen in den omvang. In het inkomen, ter ſlinkerhand, ontmoet men een heel groote doorgang, daar men bukkende moet ingaan. Hier vond ik veele andere vertrekken, doch die, door het inſtorten van het bovengewelf, meerendeel verſtopt zyn. Zo men voorgeeft, zouden dezen zich ſtrekken, tot aan de plaats, daar d'Apoſtelen het *Credo*, of Geloof, hebben gemaakt, die 'er egter een goed ſtukweegs van daan legd.

Spelonk der Propheeten.

Deze *Spelonk* is zeer vreemd, en fraay om te zien: doch de begraafplaatzen zyn niet zo heerlyk, als die in de *Spelonk* der Koningen, vermits 'er voor yder lighaam maar een plaats in de Rots is uitgehakt, ter grootte, daar bekwaamlyk een Lyk in kan leggen, en altemaal in de zyden van de Rots, twee of drie voet hoog van de grond, gelyk men in veele Oude *Grotten* van *Italien* vind.

Thans kwamen wy op den Olyfberg, ter plaatze daar *Chriſtus* de Stad *Jeruſalem* beweende. Voor dezen heeft 'er een Kerk der Chriſtenen geſtaan, doch tegenwoordig is ze in een Turkſche *Moſquée* veranderd.

Van hier traaden wy, door de *Poort van St. Steven*, weder in de Stad, en vervoegden ons na het Klooſter, daar wy op den middag aankwamen.

L. HOOFDSTUK.

Togt na Bethlehem, en beſchryving der Heilige plaatzen in en omtrent Bethlehem gelegen.

Togt na Bethlehem.

Des anderen daags, den 23ſten. der Maand October, s' morgens ten acht uuren, trad ik weder uit het Klooſter, verzeld door twee *Paters*, en den *Drogeman*, om my na *Bethlehem* te vervoegen: wy naamen den weg door de Woeſtyn, ten eynde gelegentheid te hebben, om alles te bezichtigen.

Salomons Vyver.

Niet verre van *Jeruſalem*, komt men aan een Vyver, welke men zegd door den Koning *David*, of liever *Salomon*, gemaakt te zyn, die 'er zich dikwils ging verluſtigen. Zy heeft de lengte van honderd vyftig, en de breedte van zeſtig ſchreeden, doch is tegenwoordig droog. By deze Vyver is de plaats, daar *Salomon* tot Koning wierd *gezalfd*.

Klooſter van Georgiaanen.

Wat verder in de laagte, heeft men een *Klooſter der Georgiaanen*, van boven tot beneden, op de Griekſche wyze, beſchilderd. By het hoog Altaar is een gat, met zilver beſlagen, alwaar geſtadig tien zilvere Lampen hangen te branden. Hier zeggen de Ingezetenen, dat de Cipres-boom heeft geſtaan, daar het Kruys van Chriſtus van gemaakt zoude zyn.

Kerk van het Heilige Kruys.

Omtrent ter verte van een uur, buyten *Jeruſalem*, vind men de *Kerk van het Heilige Kruys*, welke zeer fraay is, en by de Grieken bezeten werd. Hier wyſt men ook aan de plaats, daar het hout van des *Zaligmaakers Kruys* is afgehouwen. Men ziet 'er noch in, een kleyn Kruysje, 't geen gezegd word van het zelve hout te wezen.

Huys, en begraaf-plaats der Machabeën,

Weinig van daar, op een zeer hoogen Berg, ontmoet men de *Begraafplaatzen der Machabeën*, gelyk ook de peuyn-hoopen van hun Huys. Van de begraaf-plaatzen ziet men noch zeven boogen, waar onder hunne lyken gelegen hebben. Hoe Heerlyk en prachtig dezelve geweeſt zyn, leeſt men in het eerſte Boek der *Machabeën* Cap. 13. ℣. 25. daar gezegd word: *Ende Simon eenige zendende, nam de beenderen van zynen Broeder Jonathan; ende zy begroeven hem te Modin, de Stad zyner Vaderen: Ende Simon bouwde over het Graf zyns Vaders, ende zyner Broederen, een gebouw, en trok het op met geſlepene ſteenen, van achteren, en van vooren, cierlyk in het gezicht. Ende hy ſtelde daar op zeven Pyramiden, de eene regt over d'anderen, voor zynen Vader, zyne Moeder, ende zyne vier Broeders, ende by dezelve maakte hy Inſtrumenten, rondom ſtellende eenige groote Pilaaren, ende hy maakte op de Pilaaren allerhande ſoorten van Wapenen, tot eenen eeuwigen naam, ende by deze Wapens, Schepen ingehouwen, om gezien te werden, van alle die by de Zeevaaren te Modin, het welke nog is tot op dezen dag, enz.*

Dorp v. S. Jan.

Aldus kwamen wy in het *Dorp van S. Jan.* Ter plaatze, daar dezen Heilig gebooren is, ziet men een *Spelonk*, in de Rots uitgehouwen, waar op men een Kerk gebouwd heeft, die den naam *van S. Jan* voerd, en aan de *Paters Franciskanen* behoord. Dit Dorp word door d'Arabiers bewoond, en vertoond zich als N°. 126. uitwyſt, 't Koepeltje, 't geen men in het zelve ziet, is van de gemelde Kerk; en de ruïnen op den hoogen Berg, zyn die van de Graven der *Machabeën.* Hier omtrent is dat gebergte van *Judea* geheel ſteenachtig, en moeyelyk te gebruyken.

Plaats daar Maria Eliſabeth bezogt.

Onzen weg vervolgende, kwaamen wy aan de plaats daar de Maagd *Maria*, haar Nicht *Eliſabeth* ging bezoeken.

Men

126

127

Men ziet 'er noch een groot overblyfzel van een Gebouw, verbeeld op N°. 127. 't geen men meend van een Kerk te zyn, welke de Keyzerin Helena aldaar, ter gedagtenis, had doen ſtichten.

Eenige honderd treeden nederwaarts gaande, ter rechter zyde, komt men aan een zeer ſchoone Water-put, welkers water van de bygelegene Bergen daar in komt loopen.

Thans wend men zich na *Modin*, gelegen op een zeer hoogen Berg. 't Was wel eer een zeer vermaarde Veſting, of Stad der *Machabeën*, dog nu een ſlegt Dorp, gelyk tegenwoordig de plaatzen meeſt zyn, daar in de Schriftuur gewag van gemaakt werd. 't Werd verbeeld op N°. 128.

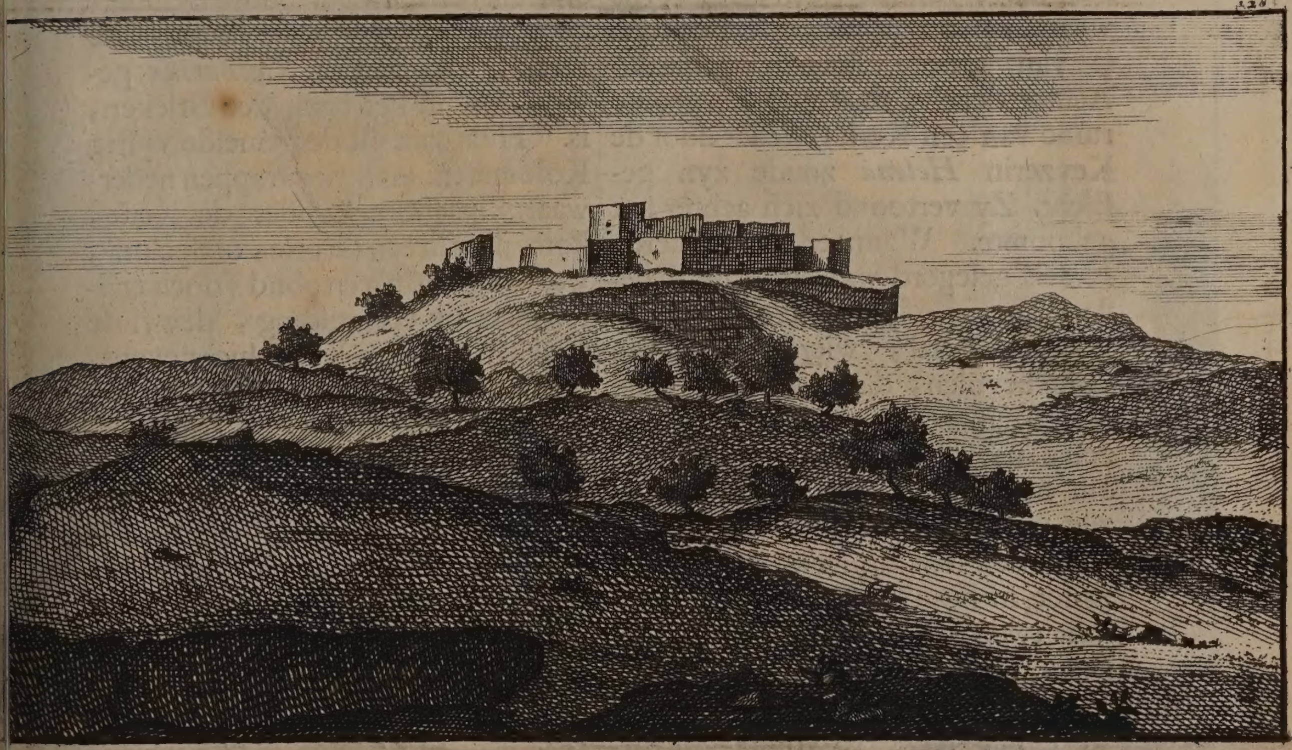

Woeſtyn van Johannes den Dooper.

Vervolgens komt men in de *Woeſtyn van Johannes den Dooper*, en wyders aan de *Spelonk*, daar zy, hoewel buyten de Schrift, van vertellen, dat 'er *Eliſabeth* haaren Zoon inbracht, om hem voor de woede van *Herodes* te verbergen, en waar in hy veele Jaaren zoude geleeft hebben. Deze *Spelonk*, of *Grotte*, is in de levende Rots gehouwen, aan het hangen van een berg, waar beneden zich een zeer ſteenachtig dal ſtrekt. Zy heeft twee gaten, als venſters, aan elke zyde, een onder het onderſte boomtje, 't geen men uit de Rots gewaſſchen ziet, gelyk d'Afbeelding op N°. 129. aanwyſt. Men ziet ook nog in dezelve een plaats, van gedaante als een bedſtede, in de Rots uitgehouwen, welke dien Heilig tot ruſt-plaats zoude gediend hebben. Ter zyden van de Spelonk vloeid een Fonteyn, welkers water in een groote ronde bak, mede uit de Rots gehouwen, en weinig boven de grond verheven, word ontfangen, van waar het dan weder door het gebergte nederwaarts loopt: boven de Spelonk ſtaan nog eenige overblyfzelen van een groot gebouw, 't geen een Kloofter ſchynd geweeſt te zyn. By de gemelde Fonteyn, welkers water heel goed is, hielden wy het middagmaal, ter plaatze daar men de twee Paters verbeeld ziet.

Hier na komt men aan de *Vlakte van Therbinte*, alwaar *David* den Reus *Goliath* doodde, welke plaats men van verre maar aanſchouwd. Vlakte van Therbinte.

't Is een wydluftige vlakte, ſtrekkende zich tuſſchen het gebergte.

Niet verre van daar, beneden aan het gebergte van *Judea*, komt men aan de Fonteyn, by de welke *Philippus* den Kamerling van de Koningin Candace doopte, aangewezen met N°. 130. 't Water, daar wy hertig van dronken, was heel goed, en vloeid ter halver hoogte van de midden-muur, uit een half ovaal, als een nis, en loopt over een halve ronden ſteen, Fonteyns wyze, op de grond. De Fonteyn is van groote ſteenen gemaakt. Achter dezelve ſtaat nog een groote ruïne van een Kerk, welke door de Keyzerin *Helena* zoude zyn geſticht. Zy vertoond zich achter het geboomte. Wanneer de Kinderen Izraëls gelegerd waaren in de Woeſtyn Paran, gelyk *Numeror.* 13. verhaald werd, wierd Mozes van God bevolen, dat hy uit elke ſtam een Man zoude nemen, en dezelve na 't beloofde Land zenden, om het zelve te verſpieden, en te zien hoedanig het zelve was. Van welke een tros druiven, afgeſneden zynde in het Dal *Eſcol*, die zy met haar tween op een draag-ſtok droegen, tot Mozes in 't Leger te rug gebracht wierd. Welk Dal *Eſcol*, waar het recht te vinden waare, mogelyk aan alle anderen zoude duiſter zyn. Doch deze Paters weten niet alleen dit Dal aan te wyzen; maar ook, dicht by deze Fonteyn, de nette plaats, daar deze weergaeloze druiftros afgeſneden is.

Vervolgens paſſeerden wy de plaats, daar de vyftig Kolommen, welke tot *Bethlehem* in de Kerk ſtaan, uit het gebergte zyn gehouwen, de teekenen daar af vertoonen zich nog in de Rots, daar ze met de hamer en beytel, geheel van een ſtuk, uit zyn gearbeyd.

Thans komt men aan een Dorp *Beitiela* geheeten, waar omtrent men *de Vlakte van Sennacherib* ziet; met dien naam genoemd, ter oorzaak dat het Leger van *Sanherib*, of *Sennachérib*, Koning van *Aſſyrien*, aldaar by nacht, door een Engel, gantſch en al wierd verſlagen, gelyk geſchreven ſtaat *Jeſai.* 37: 38. alwaar de Propheet zegd: *Toen voer den Engel des Heeren uit, ende ſloeg in 't Leger van Aſſyrien, honderd-en-vyf-en-tachtig duyzend: ende toen zy zich des morgens vroeg opmaakten, ziet die alle waaren doode lighaamen. Zo vertrok Sanberib, de Koning van Aſſyrien, ende toog heenen &c.*

Vlakte van Sennacherib.

Noch een weinig voortgetoogen zynde, kwamen wy te *Bethlehem*, omtrent een uur voor Zonnen-ondergang. Eerſt vervoegde ik my na de Kerk, die aan *S. Catharina* gewyd, en in het bezit der Grieken, is. Hier zag ik de gemelde vyftig Kolommen. Achttien trappen nederwaarts gaande, onder de Kerk, komt men in een Grotte, of Spelonk, waar in men u vertoond (doch echter meer by verbeelding, dewyl de Grieken, in een Kapel hier nevens, de rechte plaats bezitten) de geboorte plaats van onzen Zaligmaaker, gelyk ook de plaats, daar *Maria* het kindeken in de Kribbe leyde, mitsgaders die, daar de drie *Koningen* het aanbaden. Men ziet 'er mede een ſteen, waar op *Maria* zoude gezeeten hebben, wanneer de drie *Koningen* den Jong-gebooren *Jeſus* aanbaden. Deze Spelonk is geheel in de Rots uitgehouwen, en zo groot en hoog, dat men 'er bekwaamelyk kan gaan. Men ziet 'er mede een Altaar, daar men den naam van *Joſeph* aan geeft, mitsgaders de *Graf-ſteede der Onnozelen*, aldus geheeten, om dat 'er verſcheyde onnozele, of Jonge kinderen, met hunne Moeders in deze Spelonk verborgen, om hals gebracht, en begraven zouden zyn.

Komſt Bethlehem.

Geboo[rte] plaats [van] Chriſtu[s]

Van hier vervoegde ik my in het Klooſter, daar ik door den *Padre Reverendiſſimo* zeer beleefdelyk wierd ontfangen, en verwelkomd, te meer, door dien my den Heer *Lub* met een brief van voorſchryving aan hem had begunſtigd, waar voor hy, even als de *Pater Procucator*, *Paulus à Milonico*, tot *Jeruſalem*, groote eerbiedigheid betoonde, vermits den Heer eenige Jaaren te *Rama*, ten dienſte van het Klooſter, het Pro-

Bel[eefd] onthaa[l] van d[e] Authe[ur] in h[et] Klooſt[er].

129

130

Procuratorſchap had waargenomen. Ook waren 'er eenige *Paters*, die ik in *Egypten* gekend, en met eenige beleefdheden verplicht had, waar voor zy my, gelyk ook te *Jeruſalem*, de uiterſte dankbaarheid trachteden te betoonen: zelfs had ook de *Padre Reverendiſſimo* de beleefdheid, van my een verblyf, buyten alle koſten of vergelding, voor vyf a zes Maanden, in het Klooſter aan te bieden, door dien hy, al voor myne komſt, had verſtaan, dat ik my over al bezich hield met de voornaamſte dingen af te teekenen, gelyk ik dan ook hier geen grooter dienſt aan de Geeſtelyken kon doen, als hen myne afteekeningen te toonen. Om kort te gaan, men verhief my hier, als een Man, daar men alle eerbiedigheid voor betoonde, en wiens gelyk men zeide nooit in het Klooſter te zyn geweeſt. De *Padre Reverendiſſimo*, die my al zo zeer verhefte, als ymand zyner onderhoorige Geeſtelyken, was een heel eerlyk Heer, geboortig van Milanen, uit een voornaam geſlacht, en genaamd *Petrus Marinus*; zyn deugtzamen en minnelyken omgang, bracht hem in groot aanzien, zelfs ook onder de Mahometaanen. Hy toonde my drie kamertjes, welke hy ten dienſte der Pelgrims deed bouwen, zeggende, dat het hem moeyde, dat wy hier in het Klooſter zo weinig plaats tot geryf hadden, mitsgaders dat, alzo hy binnen korten tyd ſtond te vertrekken, hy geerne eerſt zyn aangevangen werk had willen voltooyen; dat hy derhalven over vry wat onkoſten heen had geſtapt &c: Inder daad zy zyn alhier zeer groot, want de Turken laaten niet toe, dat men den eenen ſteen op den anderen legd, of men diend ze wel tegen zilver op te wegen, anderzins behoefd men niet te hoopen, dat men verlof tot het opbouwen of verhelpen, van eenig ding, zal verkrygen.

Ook koſt de vergunning, van zich te *Jeruſalem*, en elders in het *Heilig land*, te mogen onthouden, aan de *Paters* een veel grooter ſomme, als de meeſte menſchen zouden konnen gelooven: en het is zeeker, by aldien den Koning van *Spanjen* hen de middelen daar toe niet beſchikte, dat zy hunne verblyf-plaats daar niet lang zouden konnen behouden. De gemelde Koning heeft, al voor eenige Jaaren, een *Procurator* van *Jeruſalem* tot *Conſtantinopolen* gezonden, dien ik daar by mynen tyd noch gezien heb. Deze had ordre, om, indien hy het zodanig wiſt te beſteeken, dat het Heilig graf in de handen der Latynſche Geeſtelyken mogt komen te geraaken, drie honderd duyzend Ryksdaalders aan te bieden, en, zo hy kans zag, om zyn oogmerk daar mede te bereyken, noch op honderd duyzend niet te zien: doch men heeft het niet konnen verkrygen, ter oorzaak dat de Grieken, welke onderzaten van den Grooten Heer zyn, door middel van een zeekere ſomme, die zy met de uiterſte moeyte, aangezien hunne armoede, by een brachten, zo veel wiſten uit te werken, dat zy 't den Latynen uit de neus geboord hebben, zulks dat 'er niemand vermag de Mis te doen, als zy alleen.

LI. HOOFD-

LI. HOOFDSTUK.

Togt na de Gezegelde Spring-bron, en beſchryving van eenige andere Heilige plaatzen, in en omtrent Bethlehem gelegen. Manier om zich de teekenen der Jeruſalemſche reys op den arm te zetten &c.

Den 24ſten. der meergenoemde Maand October, s' morgens omtrent zeven uuren, trad ik, in gezelſchap van twee *Paters*, en twee *Drogemans*, uit het Klooſter van *Bethlehem*, om de *Fons Signatus*, of, *Gezegelde Spring-bron*, te gaan bezichtigen. Na omtrent een uur rydens, kwamen wy aan de *Kerk van St. Joris*: hier zag ik twee yzere ketenen, daar men zegd dat hy mede gebonden is geweeſt, waar door zy, noch op den huidigen dag (volgens het gevoelen der Ingezetenen daar te Lande, zo wel de Turken en Arabiers, als de Chriſtenen) zodanig een kragt hebben behouden, dat de geenen, die van hun verſtand beroofd zyn, of eenige andere kwaalen hebben, en zich daar mede laaten binden, weder te regt werden gebragt. Toen ik dezelve bezag, lag 'er een Arabier aan de eene ketting, dien ik liet vragen, wat hem deerde? Hy gaf tot antwoord, dat hy pyn in de lendenen had. Deze Kerk ſtaat in een zeer ſchoone vlakte, uitſteekend vruchtbaar in Koorn.

Kerk van St. Joris.

Latende dezelve ter rechter hand, toogen wy een groot ſtuk weegs voort, en kwamen vervolgens aan de *Fons Signatus*, of *de Gezegelde Spring-bron*. Dicht by dezelve ſtaat een Kaſteel, over veele Jaaren, door de Turken, gebouwd, alwaar de *Karavaanen*, welke van *Hebron* komen, de *Kaffares* moeten betaalen: de Pelgrims moeten 'er ook yder een *Maiden*, of ſtuyver, voor het bezichtigen van de Bron, geven. Ik liet 'er my in neder-dalen, door een zeer nauw gat, daar een zwaarlyvig Man nauwlyks door zoude konnen geraaken. Op de grond gekomen, bevind men zich in een Grotte, aan welkers rechter zyde zich drie groote gaten vertoonen, welke het water, 't geen, van het gebergte, door de Rotzen, komt heen zypelen, ontfangen. Van hier loopt het door de Grotte, in een Canaal, of goot, in de Rots uitgehouwen, om het in de water-bakken te leyden. Wy vonden 'er geen water, weshalven ik in het Canaal trad, daar ik al bukkende eenige ſchreeden in voortging, zo hoog en wyd is het.

Fons Signatus, of de Gezegelde Spring-bron.

Thans begaf ik my weder na boven, en wederom uit de Put; ging na de water-bakken, welke eenige honderd treeden van daar, en drie in het getal, zyn, altemaal uit de levende Rots gehouwen. Ik nam de moeyte van ze alle drie te meeten, en vond de eerſte, die het water uit het gemelde Canaal ontfangd, honderd en zeventig ſchreeden lang, maakende drie honderd en zeven-en-vyftig voeten, Rynlandſche maat; en acht-en-tnegentig ſchreeden, of twee honderd en vyf voeten, breed. De hoogte kon ik niet meeten, vermits 'er te veel water in was, en ik juyſt geen koorde had mede genomen. Men zegd dat ze de diepſte van de drie is. Deze by na vol zynde, loopt het water, door een diergelyk Canaal, als daar ik hier vooren van geſprooken heb, in de tweede bak, die wat laager ſtaat, als de eerſte, door dien de grond allengskens nederwaarts daald: de lengte van deze ſtrekte zich tot honderd en tnegentig ſchreeden, en de breedte tot honderd en vyftien; de diepte bevond ik zeſtig ſchreeden. Steyl afgaande aan d'eene zyde, vind men eenige trappen, uit de Rots gehouwen, om 'er by neder te konnen daalen: deze bak was zonder water,

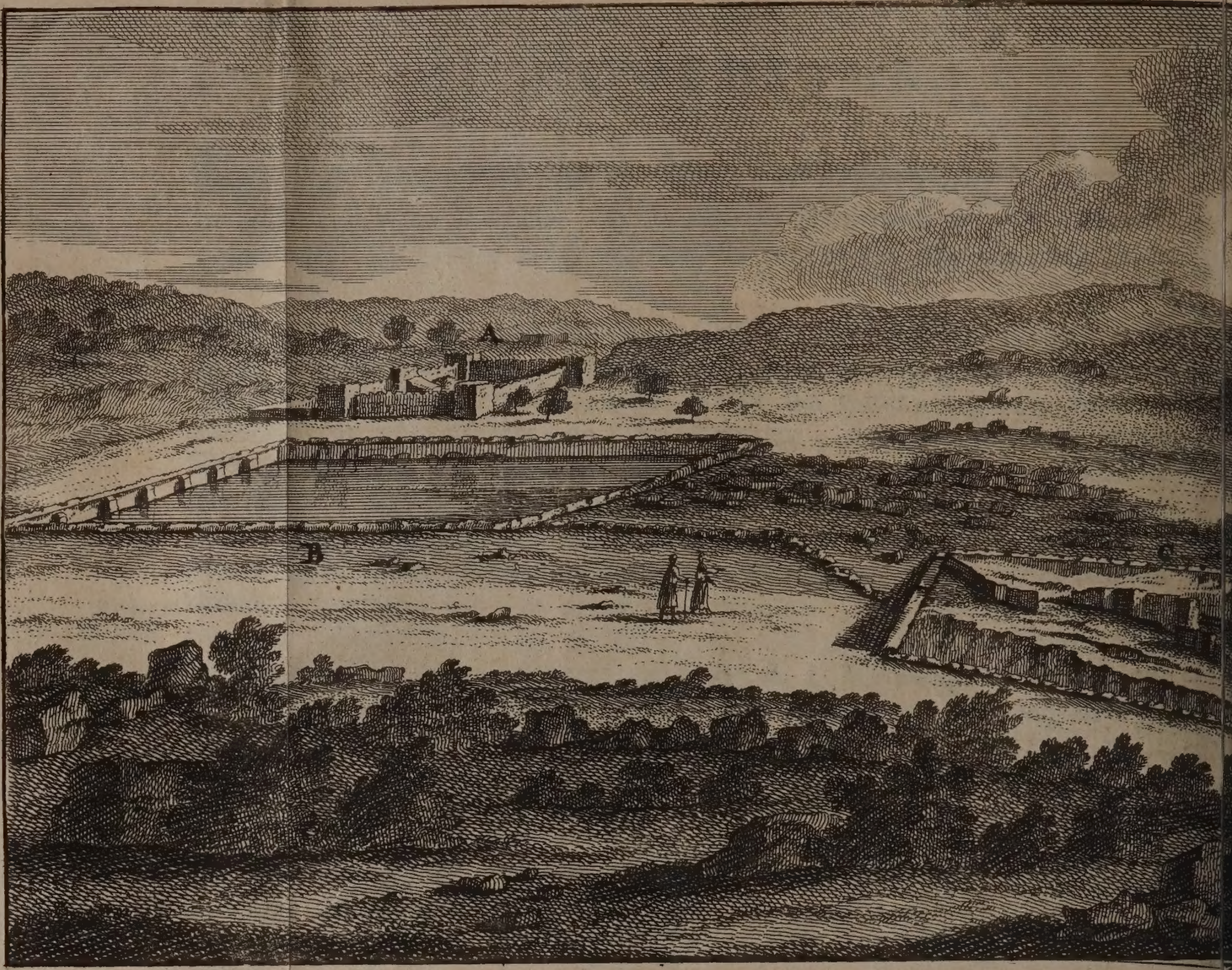
A
B

131

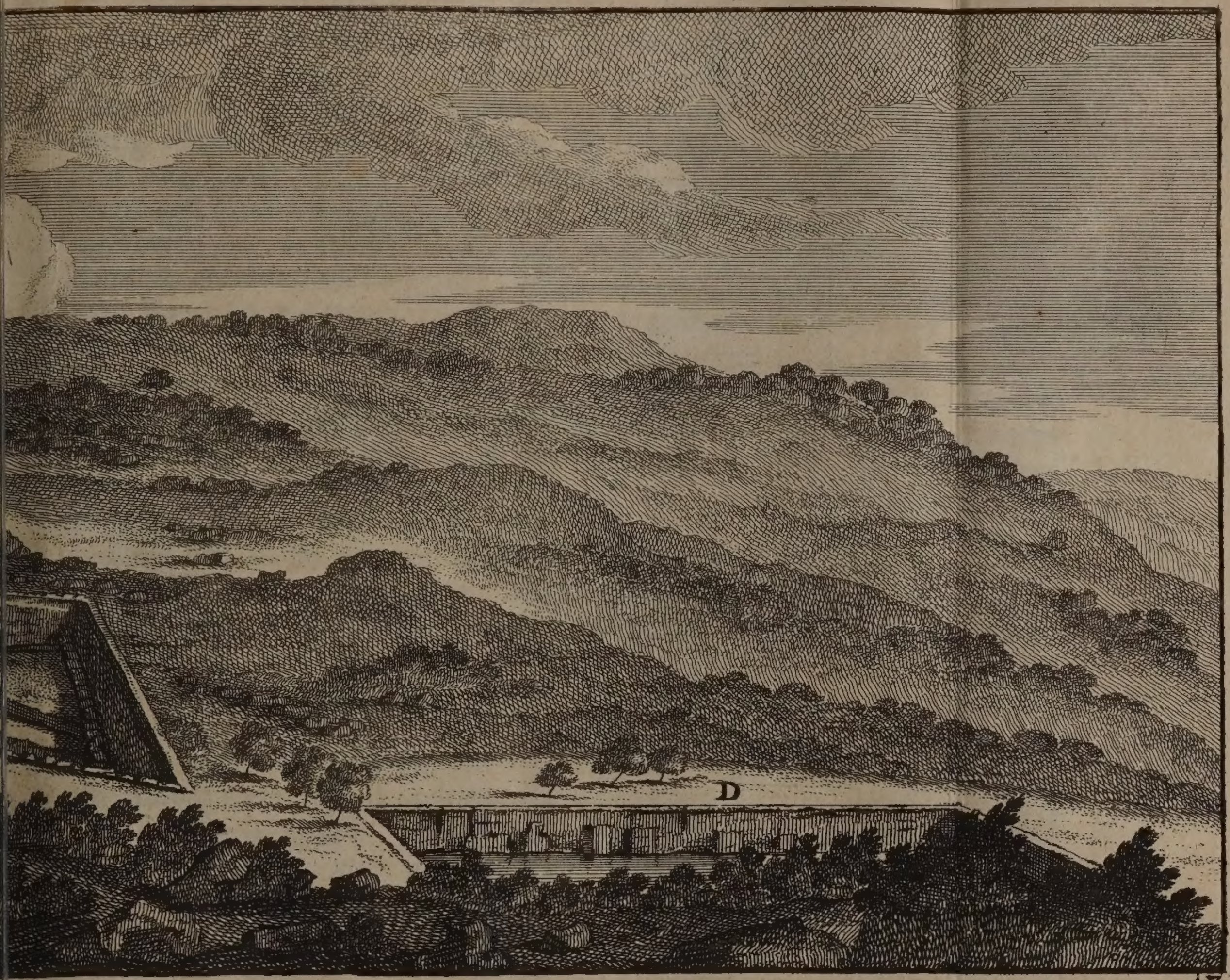

133

134

èn heeft aan het eynde mede een Canaal, even als de voorige, waar door het water zich in de derde bak uitſtort, die twee honderd acht-en-dertig ſchreeden lang, en vier-en-tnegentig breed is; maakende de lengte twee honderd negen-en-tachtig voeten, en de breedte derhalven honderd en zeven-en-tnegentig voeten, Rynlandſche maat. De diepte van deze bevond ik acht-en-veertig ſchreeden, of honderd voeten, te weeten, tot aan het water, 't geen 'er omtrent vier voeten hoog in ſtond. 't Gezicht van deze water-bakken verbeeld zich op N°. 131. zodanig als ik ze op een hoogen berg, daar benevens leggende, heb afgeteekend. 't Kaſteel is hier aangewezen met de Letter A. de eerſte bak met B. de tweede met C. en de derde met D.

Noch teekende ik een gezicht van een andere kant, gelyk zich de bergen, het geboomte, en een der gemelde bakken, aangewezen met de Letter E. van daar vertoonden, te zien op N°. 132. De derde, of laatſte bak, ſtort haar water in een Canaal, of waterleyding, die met de grond gelyk is, en zich tot aan *Jeruſalem* ſtrekt: dit werk geloofd men geſticht te zyn door *Salomo*, en meenen eenige, dat hy in zyn *Hoog-lied*, Cap. 4. ỷ. 12. alwaar hy zeyd: *Gy zyt een beſlooten Hof, eene beſlootene Welle, een verzegelde Fonteyn*, daar op ſpeeld. Doch ik zoude zeer bezwaarlyk tot dat gevoelen konnen overvallen, dewyl ik niet zie, dat het de alderminſte ſchyn heeft.

Thans ſteegen wy weer te Paard, en reeden langs de waterleyding, die, gelyk gezegd is, zich na *Jeruſalem* ſtrekt. Ik vond dezelve op verſcheyde plaatzen gebrooken, 't geen door de Arabiers, die hier voor by trekken, gedaan word, om het geryf van het water te hebben; en ongetwyfeld zal dit de oorzaak weezen, dat ze metter tyd verſtopt zal werden, door de afgebrookene ſteenen, die zy 'er ſlegts in laaten vallen.

Vervolgende aldus onzen weg, door het gebergte, kwamen wy, omtrent twee uuren na de middag, weder te *Bethlehem*, daar ik, tegen den avond, in de Kerk van *St. Catharina*, volgens het gebruyk der Pelgrims, de gewoonlyke Plegtigheden bywoonde, waar na wy in proceſſie, yder met een brandende waskaars in de hand, ons in de Kerk, in de gemelde *Spelonk*, vervoegden. Hier pleegden zy de eerſte Ceremonien aan het Altaar, 't geen aldaar, ter gedachtenis van des Zaligmaakers geboorte, is opgerecht: vervolgens aan het Altaar van *St. Joſeph*; wyders aan de Graf-ſteede der Onnozelen; thans aan het Graf van *S. Euſebius*, Abt van *Bethlehem*, en Diſcipel van *Hieronymus*; daar na aan het Graf van *St. Paula* en *Euſtochia*, Moeder en Dochter, Romeynen van geboorte; toen aan het Graf van *St. Hieronymus*; en eyndelyk aan het Altaar, dat ter plaats ſtaat, daar de gemelde *Hieronymus* den Bybel, uit het Hebreeuwſch, in het Latyn, overzettede. Na dit alles verricht te hebben, klommen wy weder op na de Kerk, en vervoegden ons wyders na het Klooſter.

Wederom komſt te Bethlehem.

Proceſſie in de Kerk van St. Catharina &c.

Des anderen daags, s' morgens ten zeven uuren, trad ik, met het zelve geleyde, weder uit het Klooſter, om eenige andere plaatzen, buyten *Bethlehem*, te gaan bezichtigen, en kwam voor eerſt, na dat wy een goed eyndweegs afgeleyd hadden, aan de *Spelonk*, daar *David* een ſlip van *Sauls* mantel afſneed, gelyk geſchreven ſtaat 1 *Sam.* 24: 2. alwaar gezegd werd, *Siet David is in de Woeſtyne van Engedi. Doe nam Saul drie duyzend uitgelezene mannen, uit gantſch Iſrael: ende hy toog heenen, om David ende zyne mannen te zoeken, boven op de Rotſteenen der ſteenbokken. Ende hy kwam tot de Schaaps-kooyen, aan den weg, daar een Spelonk was: ende Saul ging daar in, om zyne voeten te dekken: David nu, en zyne mannen, zaten aan de zyde der Spelonk. Toen zeyden de mannen Davids tot hem: ziet den dag, in welke de Heere tot u zegd, ziet ik*

Spelonk van David en Saul.

 geve

geve uwen vyand in uwe hand, ende gy zuld hem doen, gelyk als het goed zal zyn in uwe oogen: ende David ſtond op, en ſneed ſtillekens een ſlippe van Sauls mantel &c. Deze Spelonk is boven in een zeer hoog gebergte, redelyk groot, en by na als pik zo zwart. Ik nam 'er een ſtuk, ter gedachtenis, af met my, waar in veel vuurſteen zit. Van dezelve natuur zyn ook de meeſten, welke men in dit gebergte vind. 't Gezicht daar van vertoond zich op N°. 133. 't geen ik met groote haaſt afteekende, vermits wy, onder aan het gebergte, eenige Arabiers gewaar wierden, die zich, met hunne tenten, aldaar hadden nedergeſlagen. Dit deed ons derhalven, vreezende van dezelve gezien te worden, wel haaſt weder opwaarts klimmen, daar wy onze Paarden hadden gelaaten.

Op dit gebergte ziet men noch de grond-veſten van de vermaarde Stad *Engedi*, van welke in de Schrftuur meermaalen gewag gemaakt word, beſtaande in eenige overblyfzelen van Peuynhoopen: zy werd verbeeld op N°. 134. alwaar men met eenen, in het verſchiet, tuſſchen de bergen door, de *Doode Zee* eenigzins ziet.

Peuynhoopen van de Stad Engedi.

Berg der Franſchen.

Van hier beſloot ik my na den *Berg der Franſchen* te vervoegen, een groot ſtuk weegs verder gelegen, en die weinig van de Pelgrims bezogt word. Deze is de hoogſte die men hier omtrent heeft. Derwaarts rydende, zag ik eenige Peuynhoopen, op een by gelegenen Berg, welke gezegd worden te zyn van de Stad *Thekoa*, alwaar de Vader van den Propheet *Habakuk*, mitsgaders de Propheet *Amos*, gebooren zyn. Wat den *Berg der Franſchen* belangd, zy loopt heel ſteyl en ſpits opwaarts, waar door men niet zonder groote moeyte na boven klauterd. Op den top vond ik eenige Peuynhoopen, van het Kaſteel, of de veſting, waar in de Franſchen zich noch veertig Jaaren, na dat zy de Stad *Jeruſalem* verlooren hadden, tegens de Ongeloovigen, verdeedigden. Zy zyn van zeer groote ſteenen, en vertoonen zich, benevens eenige Spelonken, en holen, op N°. 135. Om laag, aan de zyde van den berg, ziet men noch hunne Vyver, met een Fonteyn in het midden, doch daar tegenwoordig geen water in is.

Thans keerden wy weder te rug, en omtrent *Bethlehem* gekomen zynde, bezagen wy de plaats, alwaar den Engel de geboorte van den Heyland aan de Herders kwam verkondigen, *Luc.* 2: 8. *Daar waaren Herders in die zelve Landſtreek, haar houdende in het veld, en hielden de Nachtwake over haare kudde. Ende ziet, een Engel des Heeren ſtond by haar, ende de Heerlykheid des Heeren omſcheenze, ende zy vreeſden met groote vreeze. Ende den Engel zeyde tot haar, vreeſt niet, want ziet ik verkondige u groote blydſchap, die alle den volke wezen zal. Namentlyk dat u heden gebooren is de Zaligmaker, welke is Chriſtus de Heere, in de Stad Davids &c:* Men ziet hier tegenwoordig niets, als een meenigte van ſteenen op malkanderen, gelyk een muur, in welkers midden noch een ingang, of kleyn gat is, waar door de Geeſtelyken by wylen hunne gebeden doen, de plaats is een veld, daar veele Olyf-boomen ſtaan, en vertoond zich op N°. 136.

Pla[…] daar d[…] Herde[…] de ge[…]boorte van C[…]ſtus w[…] aangek[…]digd.

Benevens deze plaats der aankondiging van des Zaligmaakers geboorte, legd een ſlegt Dorp, het *Dorp der Herders* genaamd. 't Word ook by na niet als van *Herders* bewoond, dewyl de Landſtreek redelyk vruchtbaar is. Men toond 'er noch een water-bak, uit dewelke *Maria*, daar voor by gaande, aan de Boeren verzocht te mogen drinken, die daar op antwoordende, dat 'er geen water in was, kwam het zelve aanſtonds, tot aan de mond, opryzen, en daalde, na dat de Heilige Maagd haaren dorſt had geleſcht, weder nederwaarts.

Dorp[…] Herd[…]

Hier omtrent ziet men mede noch de Peuynhoopen, van het *Huys* daar *Joſeph* zich in onthield, wanneer den Engel hem aankondigde, dat hy met het kindeken *Jeſus*, en deſſelfs Moeder, in *Egypten* zoude vlug-

Huy[…] Joſep[…]

135

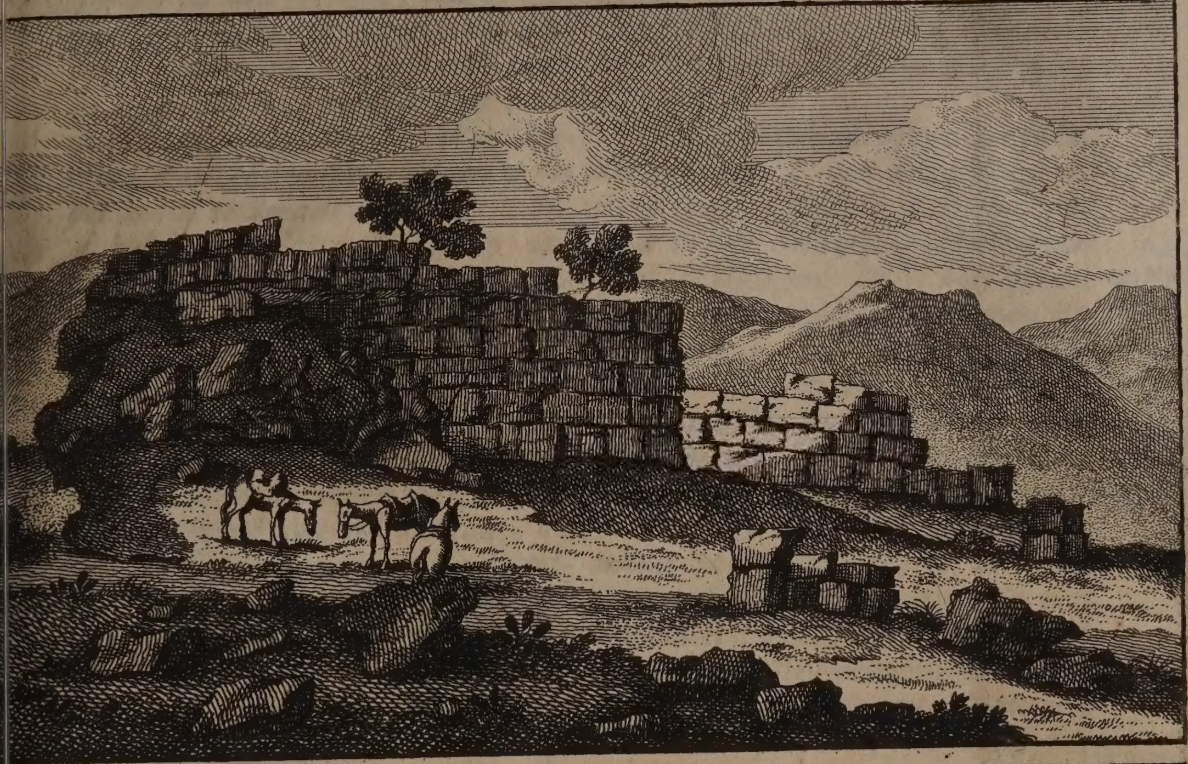

136

vlugten, gelyk geſchreven ſtaat by den Euangeliſt *Matth.* Cap. 2. ỷ. 13. *Ziet den Engel des Heeren verſchynt Joſeph in den Droom, zeggende, ſtaat op, ende neemd tot u dat kindeken, ende zyne Moeder, ende vlied in Egypten, ende weeſt aldaar, tot dat ik het u zeggen zal. Want Herodes zal het kindeken zoeken, om het zelve te dooden &c.*

Spelonk van Maria. Vervolgens traden wy in een *Spelonk*, dicht by *Bethlehem* gelegen, waar in men, hoewel buyten de Schrift, zegd, dat de Heilige Maagd zich, met haaren Zoon *Jeſus*, verborg, om de woede van *Herodes* te ontgaan, terwyle *Joſeph* bezich was, met ſpyze tot de reyze te bezorgen. Men verhaald, by overlevering, en het werd by veele, voor een ſtandvaſtige waarheid, gelooft, dat *Maria*, hier zynde, en bekommerd wegens het kindeken te voeden, de melk in zulk een overvloed uit haare borſten kwam vloeyen, dat'er eenige droppelen van op de grond vielen, waar door de ſteen, die'er wit af wierd, (gelyk ze ook noch een witachtige koleur heeft, doch zonder dat ik echter zoude durven verzeekeren, of ze daar door veroorzaakt zy) de kragt zoude hebben behouden, dat ze de Vrouwen, welke hun zog verlooren hebben, het zelve doed wederkrygen, alleenlyk, met hen yts van dezen Steen, tot poeyer gemaakt, te doen innemen. Ten dien eynde, werd een menigte van ſtukken te *Jeruſalem* in het water gezuyverd, en'er het wapen van die Stad opgedrukt, om na Chriſtenryk, en andere oorden, verzonden te werden. Want de Turken, en Arabiers, hebben'er ook het zelve gevoelen af. Te *Venetien* zynde, wierd'er my yts, door een Doctor, een myner Vrienden, af verzogt, om het zeekere Juffrouw in te geven, ik verzag hem van 't geen ik zelve uit de Spelonk had mede gebragt, doch het is my onbewuſt, of het eenige werking heeft gedaan. Anderzints, indien het goed word bevonden, heb ik het noch, tot dienſt van die het var nooden hebben, en niet wankelbaar of twyffelachtig in het geloof zyn. Deze Grotte, of Spelonk, is vry groot, rondachtig van gedaante, mede in de Rots uitgehouwen, en voorzien van een kleynen Altaar, daar de Latynſche Geeſtelyke by wylen de Mis op komen doen.

Uit deze Spelonk getreden zynde, kwamen wy, des namiddags ten twee uuren, weder te *Bethlehem*, daar ik het *School van Hieronymus* ging bezigtigen. 't Is een groote plaats, met eenige Kolommen onderſchraagd, in den omvang van het Klooſter, en voor de Kerk. School van Hieronymus.

Gelyk ik niet verzuymen wilde deze plaats, zo berucht in de Schriftuur, op papier te brengen, begon ik dezelve, den 26ſten. der meergemelde Maand October, af te teekenen, hebbende my ten dien eynde aan een bekwamen Oord geſteld. Den zelven dag bezichtigde ik ook nochmaals de geboorte-plaats van onzen Zaligmaker, en 's anderendaags voltoyde ik myne afbeelding van *Bethlehem*. Bethlehem afgeteekent.

't Is tegenwoordig een kleyn en ſlegd Dorp, aangewezen met de Letter L. waar in eenige onnozele Huysjes ſtaan, welke van Arabiers, Grieken, en weinige andere Chriſtenen, bewoond worden. Eertyds was het een Stad van de Stamme *Juda*, doch die echter van geen groot belang geweeſt moet zyn, gelyk men kan zien *Mich.* 5: 1. alwaar de Man Gods, Propheterende van den *Meſſias*, zegd, *Ende gy Bethlehem Ephrata, zyt gy kleyn, om te wezen onder de duyzenden van Juda? uit u zal my voortkomen, die een heerſcher zal zyn in Iſrael: ende wiens uitgangen zyn van ouds, van de dagen der eeuwigheid.* Ende by den Euangeliſt *Johannes* werd het ſlegts een vlek genoemd. *En zegd de Schrift niet, dat de Chriſtus komen zal uit den zade Davids, ende van 't vlek Bethlehem, daar David was?* Cap. 7. ỷ. 42. 't Wierd *Bethlehem* van *Juda* geheeten, tot onderſcheid van *Bethlehem* in de Stamme *Zabulons*, in *Neder Galilea* gelegen, gelyk men kan zien by *Ruth.* Cap. 1. ỷ. 1. ende by den Euangeliſt Tegenwoordige ſtaat.

Matth. Cap. 2. 6. *Ende gy Bethlehem, gy Land Juda, en zyt geenzints de minſte, onder de Vorſten Juda, want uit u zal de Leids-man voortkoomen, die myn volk Iſrael weyden zal.* Welke woorden van grootheid, den Euangeliſt toepaſt op de geboorte van den Zaligmaker, en ten geenen anderen opzigte, gelyk uit het laatſte gedeelte van het vaars genoegzaam afgemeten kan worden. De Chriſtenen, dewelke alhier woonen, generen zich meeſtendeel, met het maaken van Heilige Grafjes, kruyſſen, paternoſters, &c. welke zy aan de Pelgrims verkopen, gelyk ook de gantſche Kerk van het Heilige Graf, voor die wat dieper in de beurs willen taſten, welke zy heel cierlyk, even gelyk ze in der daad is, weeten te verbeelden, daar de dagelykſche gewoonte niet weinig toe helpt. Eenige generen zig ook met de Landbouw, dewyl de grond hier om heen ongemeen vruchtbaar is. Men heeft 'er ook veele Olyf-boomen, en Wyngaarden, gelyk in de afbeelding gezien kan werden. De berg, daar het op legd, is tamelyk hoog, en ſtrekt zich in de lengte, van 't Ooſten na 't Weſten. De Latynſche Geeſtelyken hebben 'er een ſchoon Klooſter, aangewezen met de Letter I. Om in het zelve te komen, treed men eerſtelyk door een voorhof in een tweede, daar drie water bakken zyn. Benevens dezelve ſtrekt zich een overwelfde plaats, onderſchraagd door zes Kolommen Granietſteen; hier zegd men dat *St. Hieronymus* de Heilige Schrift verklaarde, of vertaalde. En word dezelve derhalven het School van *Hieronymus* geheeten. Uit dit tweede voorhof treed men, al bukkende, door een kleyne deur, in een derde, 't geen aan de Kerk tot een Portaal verſtrekt. De gemelde deur, die zeer dik, en van achteren met een wakkere boom bezorgd is, is eygentlyk het klinket, van een veel grooter, welke men, tegens de baldadigheid der Arabiers, heeft toegemetzeld, om hen te beletten te Paard in de Kerk te komen. Ter ſlinker hand van dit laatſte voorhof, ontmoet men een andere groote deur, welke ingang tot het Klooſter geeft, 't geen gemeenlyk door een getal van ontrent de twintig Geeſtelyken bewoond word: deze deur is van binnen geheel met yzer beſlagen, en met een ſterke boom, en zwaare grendels, voorzien, om het geweld der Arabiers te konnen wederſtaan.

Klooſter der Latynſche Geeſtelyken.

Kerk der Grieken.

De Kerk, die de Grieken zederd eenigen tyd bezeten hebben, te weten, na dat zy 'er den Latynen, door de gierigheid der Turken, en dien een brok toe te werpen, het bezit van ontweldigd hebben, is door de Keyzerin *Helena* geſtigt, ruym en fraay, van buyten met lood bedekt, ontfangt haar licht door verſcheyde groote venſters, en word ten wederzyde onderſchraagd, door twee ryen zwaare marmere Kolommen, elf op een ry, boven dezelve is de muur, met een zeer ſchoon mozaiſch-werk, beſchilderd, zynde de grond t' eenemaal van goud, het koor is heel groot, en heeft aan yder zyde een Kapel, in een der welken, te weten, die ter rechter hand, de ſteen getoond word, daar onzen Heyland op beſneden zoude zyn; en in de andere zegd men de plaats te wezen, daar de drie Koningen afſteegen, wanneer zy den Zaligmaaker kwamen aanbidden. Ter rechter zyde van het hoog Altaar, 't geen by na ten eynde van het koor ſtaat, ontmoet men een trap, waar langs men opgaat in een Toorn, die wel eer tot een Klok-toorn aan de Kerk heeft gediend; doch tegenwoordig van de Grieken tot een woonplaats werd gebruykt. In dit koor teld men mede eenige Kolommen, van welker getal in 't geheel ik hier voor heb geſprooken.

Benevens het gemelde hoog Altaar, zo wel aan d'eene als aan de andere zyde, langs eenige trappen af gaande, komt men aan een ſchoone kopere deur, en door dezelve, noch wat nederwaarts daalende, in een Kapel, of kleyn Kerkje, in het welk, omtrent midden onder het gemelde Altaar, men een marmer blad ziet leggen, zynde eygentlyk, zo men

BETHLEHE

ETHLEHEM

Rechte geboorte plaats van onzen Zaligmaaker.

voorgeeft, de plaats daar onze Zaligmaaker gebooren wierd, ter gedachtenis van het welke, zich op het gemelde blad, recht in het midden, een geſtraalde zilvere kring vertoond, voerende in de ronde de volgende woorden, *Hic, de Virgine Maria, Jeſus Chriſtus natus eſt*, beteekenende, *Hier is Jeſus Chriſtus, uit de Maagd Maria, gebooren.*

Benevens dit blad, ziet men, in een marmerſteen van roodachtige koleur, de gedaante van een geknield Vrouwen-beeld, 't geen een kleyn kind voor haar heeft leggen, men geeft het uit, voor een verbeelding van de Heilige Maagd, en het kindeken *Jeſus*.

In deze Kapel hangen geſtadig ontrent dertig Lampen te branden.

In een andere Kapel, drie Trappen lager, ziet men de plaats, daar, zo gezegd werd, de kribbe geſtaan heeft, in dewelke *Jeſus*, terſtond na zyn geboorte, gelegd wierd. En recht tegen over, een Altaar, ter plaatze daar de drie Koningen den Zaligmaaker aanbaden.

Manier om zich de teekenen der Jeruſalemſche op de arm te laten zetten.

Doch eer wy van *Bethlehem* afſcheyden, moet ik noch zeggen, hoe men zich hier de teekenen der *Jeruſalemſche* Reis op den Arm laat zetten. Hier hebben zy verſcheyde vormen toe, waar van men de zodanige verkieſt, als yders zinlykheid begeerd. 't Zyn gemeenlyk de *Drogemans*, die dit verrigten, en 'er de gemelde vormen uitdrukelyk toe houden. Gekoozen hebbende zodanigen, als daar men behagen in heeft, word 'er geſtampte houtkool over de vorm geſtroyd, en dezelve wyders tamelyk ſtyf op den Arm gedrukt, zulks dat de linien, daar zich de ſtof der koolen ingezet heeft, klaar genoeg gezien konnen werden. Als dan omvat de geen, die het werk zal verrigten, u den arm, met de flinker hand, en houd het vel heel ſterk geſpannen, hebbende ondertuſſchen in de rechter twee aan malkanderen gewoelde Naalden, waar mede hy, langs de linien heen, prikt, zo gelyk en effen, als het doenlyk is, op dat zich de teekens te beter mogen vertoonen, zonder dat 'er echter bloed uitkomt, even wel dringd het diep genoeg door. Doch ik geloof dat de fynheid der gatjes, die nauwelyks zichtbaar zyn, het bloeden belet. Vervolgens word 'er een zeekere ſoort van inct over de arm heen gevreven, die, binnen den tyd van vier-en-twintig uuren, hoe lang men den arm, met doeken bewonden, laat ruſten, zodanig indringd, dat de linien, daar men langs heen geprikt heeft, zich zwart, of liever blauwachtig, vertoonen, en zo net, als of ze geſchilderd waren. En deze koleur behouden ze altyd even ſchoon, zo lang als men leeft. Eenige ſtellen dit geprik zo pynlyk, dat het gemeenlyk een koortsje veroorzaakt, voor my ik heb het 'er niet af gevoeld, en wat de pyn belangd, ik weet niet, of ik hardvochtiger ben, als andere menſchen, maar ze viel my zo onderdraagelyk niet, en ik geloof, na ik het wel gezien heb, (want ik heb 'er nooit de proef af genomen) dat het koppen vry pynlyker vald. Evenwel moet ik dit zeggen, dat het op andere plaatzen als den arm, en die wat tederder van gevoelen zyn, zo gemakkelyk niet toe gaat. Want toen ik my ook eenige teekens op de borſt liet zetten, kon ik my heel wel van lachen onthouden. Ik heb 'er ook gezien, die, of uit Godvruchtigheid, of uit grilligheid, de gantſche borſt vol teekens lieten prenten; maar dan komt 'er op aan, en meeſtentyd wil hier wel een koorts op volgen.

LII. HOOFDSTUK.

VVeder togt van Bethlehem na Jeruzalem, en beſchryving der plaatzen, en zaaken, welke tuſſchen beyde gelegen zyn.

Weder togt na Jeruſalem.

Den 31ſten. October, na dat ik alles, in en ontrent *Bethlehem*, tot myn genoegen, bezichtigd had, maakte ik my gereed, om weder na *Jeruſalem* te keeren, en nam derhalven des avonds myn afſcheid van den *Padre Reverendiſſimo*, die my, met byzondere genegendheid, veel heil en zegen, in het geen ik verder mogd komen te ondernemen, toewenſchte.

Davids Water-put.

Den 1ſten. November, 's morgens ontrent acht uuren, traden wy uit het Klooſter, en namen als doen den rechten weg na *Jeruſalem*. Op welke men voor eerſt, niet verre buyten *Bethlehem*, de *Water-put van David* ontmoet, die ook noch by de Ingezetenen den zelven naam houd. 't Is een groote Put, met drie gaten, of monden, ſtaande eenige treeden van den weg af. Zy word voor dezelve gehouden, daar *David* uit begeerde te drinken. 't Geen hy echter, wanneer hy verſtond, dat het water met zodanig een gevaar gehaald was, niet en deed, gelyk geſchreven ſtaat 2 *Sam.* 23: 14. *David was toen in een veſtinge, ende de bezettinge der Philiſtynen was toen te Bethlehem. Ende David kreeg luſt, en zeyde, wie zal my water te drinken geven uit Bethlehems Born-put, die in de Poorte is. Toen braken die drie helden door het Leger der Philiſtynen, ende putteden water uit Bethlehems Born-put, die in de Poorte is, ende droegen het, en kwamen tot David, doch hy en wilde dat niet drinken, maar goot het uit voor den Heere, ende zeyde, het zy verre van my, ô Heere, dat ik dit zoude doen, zoude ik drinken het bloed der mannen, die heenen gegaan zyn, met perykel haars levens? ende hy en wilde het niet drinken.* Dewyl nu in die plaatze de Born-put beſchreven werd, als geweeſt te zyn tot *Bethlehem* in de Poorte, zo blykt hier ook uit, dat *Bethlehem*, hoe gering het in de Schriftuur geſteld word, echter vry grooter geweeſt moet zyn, als het tegenwoordig is.

Graf van Rachel.

Vervolgens ontmoet men, aan de weg, een kwartier uurs van *Bethlehem*, het *Graf van Rachel*, daar gewag van gemaakt word *Genes.* 35: 19. *Alzo ſtierf Rachel, ende zy wierd begraven aan den weg na Ephrat, dat is, Bethlehem, ende Jacob richte een gedenkteeken op, boven haar graf, dat is het gedenkteeken van Rachels graf, tot op dezen dag.* Dit graf is gehouwen in het gewelf der Rotze, en gedekt met een Koepel, die op vier vierkante Pilaren, of ſtukken muurs, ruſt, welke gezicht op het graf genen, gelyk N°. 138. uitwyſt. Rondom het zelve ſtrekt zich een vierkant muurtje, van ontrent drie voeten hoog, aan welkers ingang men by drie kleyne trappen opgaat.

Erweten-veld.

Ten Noorden van het gemelde gaf, ziet men een ſtuk Lands, 't geen by de Ingezetenen het *Erweten* of *Ciceren-veld* geheeten word, ter oorzaake, dat 'er zeekere kleyne ſteentjes gevonden werden, die niet kwalyk na Erweten zwymen. 't Heeft de groote van ontrent twee morgen, en is geheel onvruchtbaar. Hier van word ook een mirakel verhaald: namentlyk, dat *Maria*, van *Bethlehem* na *Jeruſalem* gaande, zeekeren Boer daar ter plaatze bezig zag, met yts te zaayen, die, van de Heilige Maagd gevraagd zynde, wat hy zaaide, haar ten antwoord toepaſte, dat het ſteenen waren; maar, deze onbeleefdheid kwam hem duur te ſtaan: want door Goddelyke toelaating bracht het zaad, 't geen dat van Erweten was, niet anders voort,

als

139

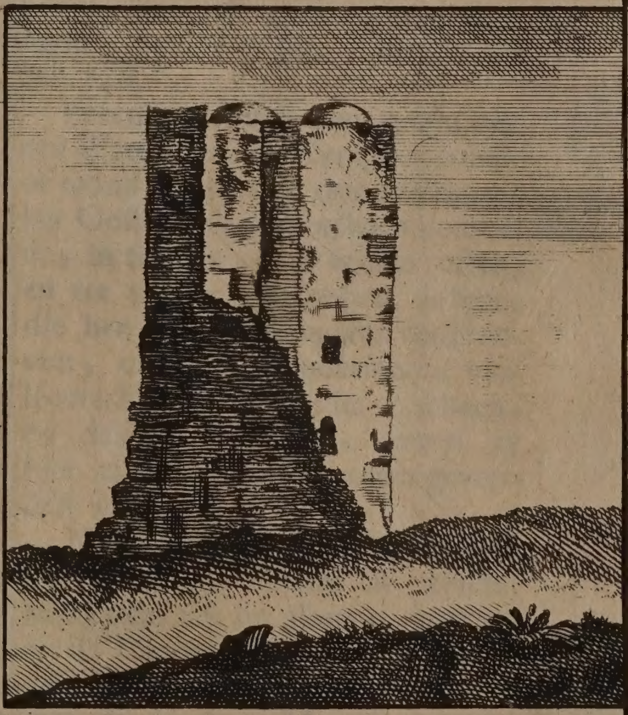

141

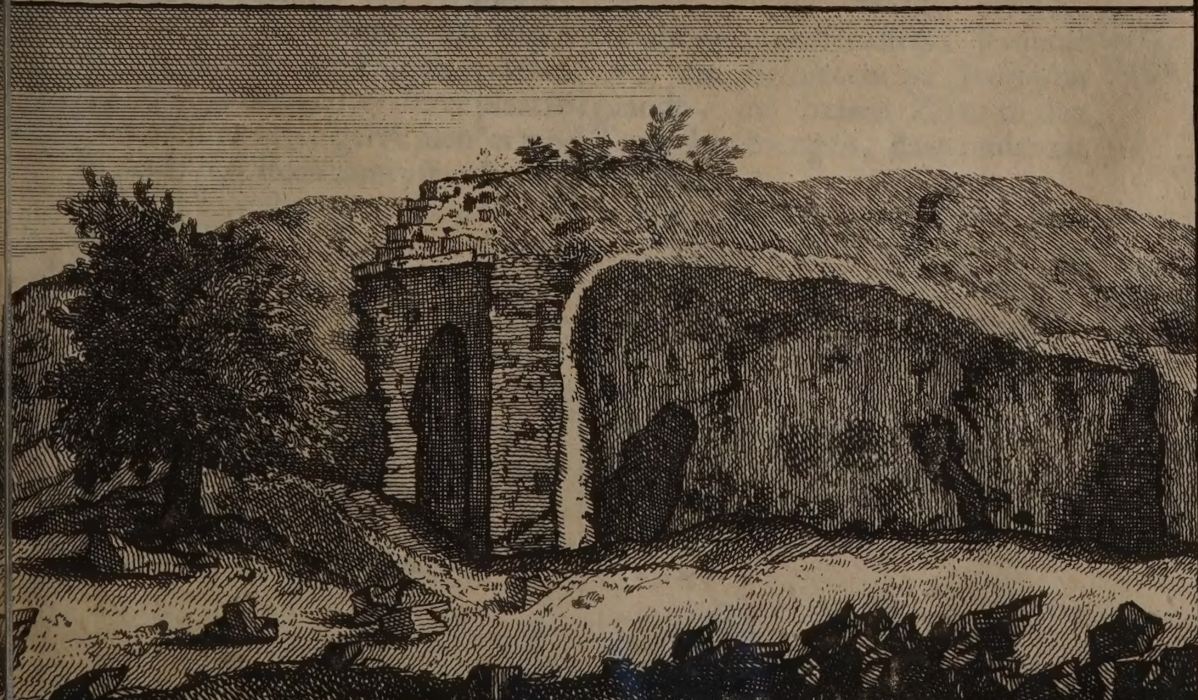

142

als ſteenen, die de gedaante van Erweten hadden, en 't zederd dien tyd heeft het veld, zo zy zeggen, nooit vrugt gedragen.

Toorn van den Patriarch Jacobs. Hier na komt men aan den *Toorn van den Patriarch Jacob*, den Man van de ſchoone *Rachel*. Deze zegd men, na dat hy uit *Meſopotamien* was gekomen, door hem gebouwd, en drie-en-twintig Jaaren bewoond te zyn, ten eynde het oog op zyn vee te hebben, 't geen daar omtrent ging weyden. Hier zoude zyne Huys-vrouw *Rachel* geſtorven wezen. Deze ſtaat op een verhevene plaats, tegen over het Erweten-veld, na de zyde van *Bethlehem*, daar hy weinig boven de duyzend ſchreeden van daan werd gerekend. Doch daar is tegenwoordig zo weinig van overig, dat men maar even kan bekennen, dat het een Toorn geweeſt is, gelyk in de afbeelding op N°. 139. gezien kan werden.

Omtrent dezen Toorn heeft men een menigte van zwaare ſteenen, en oude grond-veſten van gebouwen, welke de Lieden des lands zeggen d'overblyfzelen te zyn, van de Oude Stad *Rama*, of *Ramatha*, van welke geſprooken werd by den Propheet *Jeremias* Cap. 31: ℣. 15. *Zo zegd de Heere, daar is een ſtemme gehoord in Rama, eene klaege, een zeer bitter geween, Rachel weend om haare kinderen, zy weygerd haar te laaten trooſten, over hare kinderen, om dat ze niet zyn.* (Steenen van Rama.)

Thans komt men ter halver-weg, tuſſchen *Bethlehem* en *Jeruſalem*: hier hebben de Grieken een Klooſter, gewyd aan den Propheet *Elias*, die men wil zeggen ter dezer plaatze gebooren te zyn, gelyk men 'er mede noch een ſteen aanwyſt, daar hy op plagt te ruſten, en die ook nog de vorm van zyn Lighaam draagd. 't Is waar, men ziet 'er de gedaante van een menſchelyk lighaam ingedrukt, even als of het 'er ingehouwen was, doch of het juyſt die van des Propheeten lighaam is, kan ik niet verzeekeren. Anderen zeggen, dat hy zich hier onthouden, en deze ſteen hem tot een Bed verſtrekt zoude hebben, toen hy voor de Koningin *Jeſabel* moeſt vlugten. Van hier heeft men een ſchoon gezicht op *Jeruſalem*, en *Bethlehem*. (Geboorte-plaats van Elias.)

Niet verre van dit Klooſter, zo gezegd werd, is de plaats, van waar de Propheet *Habakuk*, door den Engel, wierd opgenoomen, en na *Babel* gevoerd, om aan *Daniel*, in den kuyl der Leeuwen, ſpyze te brengen. Welke geſchiedenis zy haalen, uit het Aprocryphe vierde Aanhangzel van *Daniel*, 't welke gezet werd als het 14. Capittel, van vers 32. tot 39. Hier ſtaan nog twee groote brokken van muuren, ongetwyffeld overblyfzelen van een zwaar gebouw, waar in de Roomſch-gezinden zeggen, dat zich de Propheet *Habakuk* toen ter tyd ont-hield, men ziet het afgebeeld op N°. 140. (Huys van Habakuk.)

Vervolgens heeft men op den weg een Water-put, met eenige opening, of mond, alwaar de drie Wyzen uit het Ooſten, van *Jeruſalem* komende, in traaden, om wat te ruſten, en ter welker plaatze hen de Star, die hen in 't Ooſten was verſcheenen, en die zy onderwegen verlooren hadden, wederom verſcheen, en dezelve van hun, terwyl zy hier zaten te ruſten, weder gevonden wierd. (Water-put der drie Koningen.)

Noch omtrent drie Italiaanſche mylen van *Jeruſalem* af zynde, komt men aan de plaats, daar wel eer de Terpentyn-boom plag te ſtaan, die zich nederwaarts kromde, om aan de Heilige Maagd meerder ſchaduwe te verſchaffen, wanneer zy, van *Bethlehem* na *Jeruſalem* gaande, om haaren Zoon in den Tempel te brengen, daar onder zat te ruſten. (Terpentyn-boom van de Heilige Maagd.)

Een kwartier uurs verder ontmoet men het *Huys van Simeon den Rechtvaardigen*, die den Jong-gebooren Heiland in de armen hebbende, uitriep, *Nu laat gy, Heere, uwen dienſtknegt gaan in vrede, na u woord, want myne oogen hebben uwe Zaligheid gezien &c.* Het is noch voor een gedeelte in wezen, en vertoond zich als N°. 141. uitwyſt. (Huys van Simeon.)

Hier

Dorp van den kwaaden Raad.

Hier na komt men aan het *Dorp van den kwaaden Raad*, aldus geheeten, ter oorzaak, dat 'er *Kajaphas*, met zynen Raad, het oordeel over *Chriſtus* velde.

Bad van Bathſeba.

Aan *Jeruſalem* naderende, ziet men een Vyver, of Water-beek, welke gezegd word het *Bad van Bathſeba* te zyn. 't Is by na van dezelve gedaante, als de Vyvers van *Salomon*, buyten *Bethlehem*, en voor het meeſte gedeelte mede uit de Rots gehouwen: ik vond de lengte honderd vier-en-vyftig ſchreden, of drie honderd acht voeten Rynlandſche maat, de breedte honderd twee-en-twintig ſchreden, of twee honderd vier-en-veertig voeten, en de diepte, ſteyl afgaande tot in het midden, (want daar is tegenwoordig geen water in) acht-en-tachtig ſchreden; het ſtrekt zich aan den voet van den Berg *Sion*, op welke berg het Huys van *David* gelegen was, recht tegen over dit Bad, zulks dat hy haar van daar heel gemaklyk kon beſchouwen. Men toond noch een gedeelte van de Rots, daar dit gebouw van den gemelden Koning aangehegt zoude zyn geweeſt, 't geen ik hier op N°. 142. verbeelde.

Dal d… Reuzen.

Benevens het *Bad van Bathſeba*, heeft men het Dal der Reuzen, welke ten tyde van *David* zyn geweeſt.

Wed… komſt t… Jeruſale…

Vervolgens kwamen wy weder te *Jeruſalem*, zynde het op den middag, zulks dat wy vier uuren met deze weg hadden toegebragt, en derhalven omtrent eens zo veel, als 'er toe van nooden is, want *Jeruſalem* en *Bethlehem* worden omtrent twee uuren van malkander gerekend.

LIII. HOOFD-

IERU ALE

13
14
15
16
17
23
24
21
22
25

LIII. HOOFDSTUK.

Den Autheur vervoegd zich op den Olyf-berg, om de Stad Jeruſalem af te teeekenen, uiterlyke gedaante van dezelve &c.

Den Autheur vervoegd zich op den Olyf-berg om de Stad Jeruſalem af te teekenen.

Des anderendaags, na myn wederkomſt, zynde Zondag, ruſtede ik my wat uit, zonder ergens te gaan, maar den volgenden morgen vervoegde ik my na den *Olyf-berg*, om de Stad af te teekenen, doch niet ter plaatze daar *Chriſtus* dezelve beweende, ter oorzaak dat anderen, die 'er voor my zyn geweeſt, haar altyd van die zyde verbeeld hebben. Waarom ik my dan wat meer na het Zuyden van den *Olyf berg* begaf, om de Stad, zo veel mogelyk was, van het Zuyd-Ooſten te ſchetzen. Ik was verzeld door twee *Paters*, en den *Drogeman*, die geſtadig de wagt omtrent my hielden, ten eynde van niemand in deze bezigheid gezien te werden: en op dat wy ons te beeter mogten voorzorgen, hadden wy een korf met ſpys, en wyn, by ons ſtaan, maakende den ſchyn, zo haaſt wy ymand zagen naderen, 't geen al ettelyke maalen gebeurde, van 'er onze maaltyd te houden. Zelfs was ik genoodzaakt het werk nu en dan 't eenemaal te ſtaaken, en het op een anderen dag te hervatten, ter oorzaak van het gevaar, 't geen 'er uit zoude hebben konnen ontſtaan, gelyk ik, ſpreekende ten dezen opzichte van de Turkſche plaatzen, elders gezegd heb. De *Pater Reverendiſſimo* had ook wel ernſtig verzogt, dat ik de Stad niet zoude afteekenen, voerende my te gemoet, dat 'er het Klooſter groot onheyl by zoude konnen komen te lyden, indien de Turken het gewaar wierden; doch 't was te vergeefs, en niets ter wereld machtig, om my daar van af te raaden. 'k Beloofde hem alleenlyk, dat ik zorg genoeg zoude draagen, om 'er niet op betrapt te worden, en, wat het overige belangde, dat hy zich volkomentlyk op myne beſcheydenheid konde verlaaten, dat ik wel wiſt waar ik was, en de Turken genoegzaam had leeren kennen &c. Den 6[den]. der gemelde Maand November, te weten, drie dagen na den aanvang, zag ik myne afteekening van *Jeruſalem* voltoyd.

De Stad doed zich, hier van den *Olyf berg*, zeer aangenaam op, alzo het gezicht door geene andere voorwerpen verhinderd word, en met eenen opſlag alle hare fraayigheden ontdekt, doch boven alles munt uit de *Moſquée*, die zy den naam geven van den *Tempel van Salomon*, die zich zeer cierlyk vertoond, zynde ten deele opgehaald van gebakken verglaaſde ſteenen, die een heel ſchoone glans van zich geven, inzonderheid als 'er de Zon opſchynd, wanneer het bovenſte gedeelte, beſtaande uit groene en blauwe tichelen, zodanig flikkerd, dat 'er het gezicht op ſcheemerd. De Tempel is geheel met lood bedekt, gelyk ook de Koepel. Op de ſpits ziet men een redelyke groote vergulde halve Maan. Rondom ſtaan verſcheyde gebouwen, met boogen, gelyk in de afbeelding gezien kan werden; als mede is de groote vlakte, of het pleyn, op welkers midden de Tempel gebouwd is, zeer cierlyk met geboomte beplant. Wat belangd de plaatzen, welke, van daar ik de Stad teekende, kennelyk, binnen en omtrent *Jeruſalem*, zyn te zien, ik heb ze met Cyfer getalen aangeteekend, in de volgende ordre.

Uiterlyke gedaante van de Stad Jeruſalem.

N°. 1. Verbeeld het Dorp *Siloë*.

2. *Het Dorp van den kwaaden Raad.*

3. Het *Huys*, of den *Toorn van Simeon.*

4. De *Kerk van den Heiligen Geeſt*, op den Berg *Sion*.

5. De *Poort van David.*
6. De *Kerk van St. Jacobus.*
7. De *Kerk van St. Johannes*, doch tegenwoordig een *Moſquée* der Turken.
8. Den *Toorn van 't Kaſteel.*
9. De *Kerk van St. Petrus.*
10. De *Kerk van het Heilige Graf.*
11. Den *Toorn van den Kady*, waar by het Paleis van het Geregt is.
12. De *Kerk der Præſentatie*, of voorſtelling.
13. Den *Toorn des Santons van het Heilige Graf.*
14. Den *Tempel Salomons.*
15. Den *Toorn van Pilatus Paleis.*
16. *St. Johannes in Monte*, of, de *Kerk van St. Johannes op den Berg*, tegenwoordig een *Moſquée* der Turken.
17. Den *Toorn van het Huys van Simon den Phariſeer.*
18. Het *Huys van St. Anna.*
19. Den *Toorn van de Piſcina Probatica*, of *Schaapenvyver.*
20. De *Porta aurea*, of *Goude Poort.*
21. De *Poort van St. Steven.*
22. De *Poort van Herodes.*
23. De *Kerk van St. Samuel.*
24. De *Poort van Damaſcus.*
25. Den *Olyf-berg.*

LIV. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Kerk des Heiligen Grafs, benevens andere byzonderheden, daar toe behoorende.

Intreede des Autheurs in de Kerk van het Heilige Graf.

Den 8den. November wierd my aangezegd, dat de Kerk van het Heilige Graf geopend zoude worden, weshalven ik my gereed maakte, om voor den avond daar in te gaan. 't Geſchiedde omtrent vier uuren, de Griekſche Pelgrims, welke zich toenmaals te *Jeruſalem* bevonden, waaren 'er alreeds, met Vrouwen en kinderen, 't geen een groot gewoel maakte, daar de oneerbiedige oeffening van hunnen Gods-dienſt niet weinig toe hielp. Des avonds geſchiedde, na gewoonte, de Proceſſie, welke ik mede by woonde, doch die ik niet zal beſchryven, om dat ze reets uit andere Reis-beſchryvingen genoegzaam bekend is. Alle de gemelde Grieken bleven des nachts in de Kerk, en rechten 'er zo veel buytenſpoorigheden aan, dat het eer een Kermis-markt, als een plaats van Godvrugtigheid ſcheen te wezen. Met het aanbreeken van den dag hield het geraas, door het vertrek van deze woeſte menſchen, op, weshalven ik 'er alleen, als Pelgrim, binnen bleef, en gelegentheid had, om alles nauwkeurig te bezichtigen, en af te teekenen. Ik maakte een aanvang met de Kerk, verbeeld op N°. 144. 't Gebouw in 't algemeen is van de Gotſche order, doch de Capiteelen der Kolommen ſchynen van de Korinthiſche te zyn, zonder evenwel hunne rechte proportie te hebben, gelyk men in de afteekening kan zien. De lengte der Kerk ſtrekt zich uit tot honderd en tien ſchreeden, en de breedte tot vier-en-tachtig; elke ſchreede op twee Rynlandſche voeten gerekend. Het meeſte gedeelte, of ten minſten de helft, hebben de Latynſche *Paters* in hun bezit, en goede gemakken, zo onder als boven. Beneden ter deur in getreden zynde, komt men, langs eenige trappen opgegaan, in hunne Kerk, of Kapel, 't groot *Altaar* geheeten, alwaar wel eer den Hof van *Joſeph van Arimathea* zoude geweeſt zyn. De Koepel der Kerk, te weten, buyten het Koor, werd onderſteund door twintig Kolommen, zes vierkantige, van groote ſteenen op malkander gehoopt, en veertien ronde, van marmer. Boven deze zyn 'er achttien, die om de Galderye heen gaan, tien vierkantige, en acht ronde, van marmer: die de dikte heb-

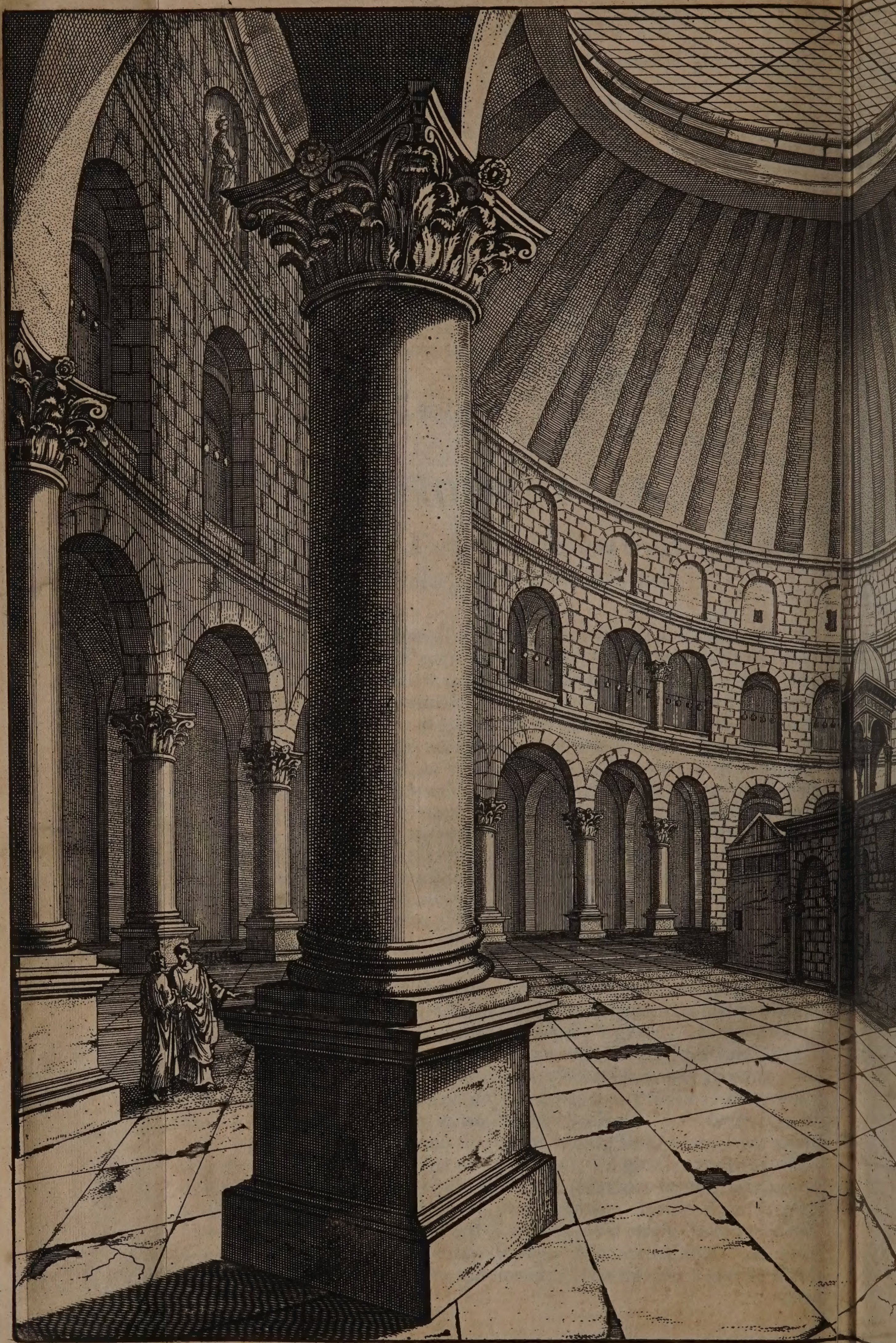

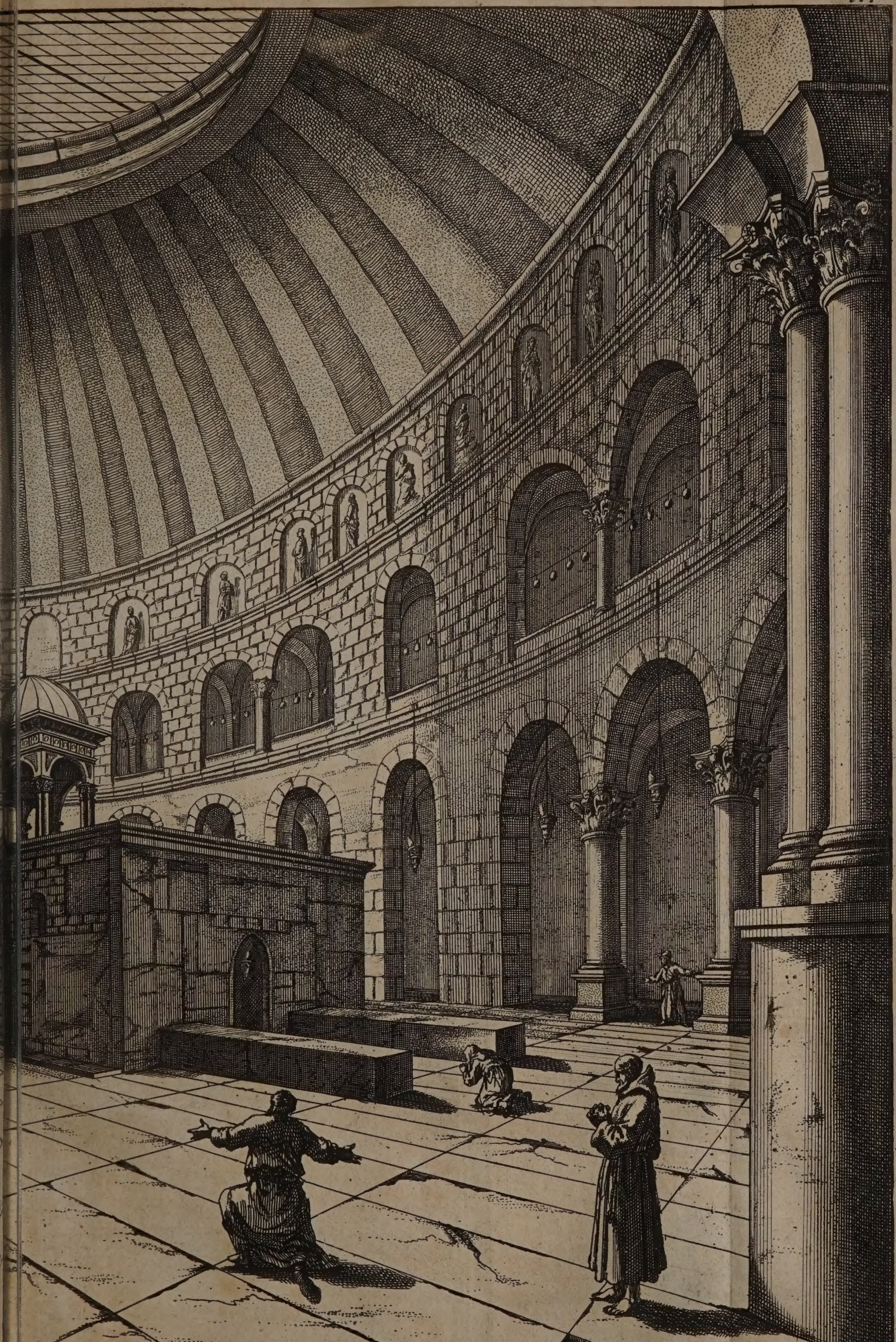

hebben van vyftien, en de hoogte van negentien palmen, op een Pedeſtal van omtrent zeven, van welke hoogte, volgens het oog, ook de Capiteelen zyn. In het midden der Kerk, en recht onder de Koepel (die boven open, doch echter met een yzer traliewerk ruyts-wyze belegd is, waar door het licht komt nederdaalen, even als in de *Rotonde* te *Romen*) ſtaat het Tempeltje, daar het graf van *Chriſtus* in is, wegens het welke wy hier na breeder zullen handelen. Aan de bovenſte Galdery, rondom in de venſters, hangen kleyne Lampjes, en ziet men aldaar, in eenige Niſſen, noch deze en geene Beelden, van Moſaïſch werk, doch meeſtendeel zodanig verbrooken, dat ze niet kenbaar zyn.

Koor. Het Koor, alhier te zien op N°. 145. is in het bezit der Grieken, en omringd, behalven de muuren, met zeven ronde Kolommen, en zeven-en-twintig, zo Groepen, als enkelde, daar de Kerk, om het Koor heen, op ruſt. Wel te verſtaan, elke Groepe voor een Kolom gerekend. Want een Groepe is een Kolom, beſtaande uit veele of meerder Kolommen, die aan malkanderen vaſt zyn, of liever eene Kolom, die van buyten verſcheide Kolommen vertoond, en wel, by wiſſel beurten, vierkante en ronde. En is het aanmerkelyk, dat'er hier zo zwaare zyn, dat zommige van dezelve tien, en andere zeſtien, zulke Kolommen, in zodanig een lighaam, vertoonen. 't Is byzonder fraay, en heerlyk gebouwd, en ter weder zyden boven voorzien met verſcheydene vertrekken, yder op een byzondere wyze gemaakt, gelyk de afbeelding uitwyſt. In deze vertrekken, welke, even als een Galdery, rondom het Koor heen loopen, telde ik zeven-en-twintig Kolommen, te weten, zo Groepen, als enkelde. De Koepel is lantaarens-wyze gemaakt, doch daar komt geen licht door: boven in het rond van dezelve teld men acht-en-veertig Kolommen. 't Gantſche gewelf is met Mozaïſch-werk beſchilderd, doch meeſtendeel verbrooken. Van het zelve werk ziet men ook eenige Engelen, blaazende op de Trompet, boven het Chriſtus beeld, 't geen aan een groot Kruys, aan het hoog Altaar, ſtaat, maar insgelyks ten meeſtendeel geſchonden, en verbrooken. Voor het Altaar hangd een zeer groote kopere Kroon, en rondom dezelve eenige glaſe lampjes. Deze Kroon werd op en nedergelaaten, door het middel van eenige touwen, welke, boven in de Koepel, over zo veel katrollen loopen, en met de eynden, ter zyde van het Koor, aan de Galdery, vaſt werden gemaakt. Twee andere koorden, of touwen, ter wederzyden geſchoort, houden de Kroon in balans. Vlak onder de Koepel, in de vloer, ziet men een ronden ſteen leggen, met een kleyn gat 'er in, welke plaats de Grieken, en alle de Ooſterſche Chriſtenen, het *Middenpunćt der Wereld* gelooven te zyn. Ik vraagde den Griekſchen Prieſter, hier over met hem ſpreekende, waar hy meende een rond, zonder midden punćt, te wezen, daar hy my niet, als met een grimlach, op antwoordde. Ter weder zyde van het Koor, ſtrekken zich zeekere ſoort van houte geſtoeltens, die men gemeenlyk met de naam van Papen-ſtoelen benoemd.

Het is gelegen recht voor den ingang van het Heilige Graf. Heeft drie deuren, een tegen over den gemelden ingang, en een aan elke zyde, omtrent het hoog Altaar; en de lengte van vyftig, en de breedte van zeventien ſchreeden.

De Grieken hebben hier verſcheyde Reliquien, en, onder dezelve, een ſtuk van het Hoofd van *Johannes den Dooper*, 't geen zy in een zeer koſtelyke beurs bewaaren. Seekeren dag, dat ik met hen alleen was, haalden zy het'er uit, en gaven het my in handen, tot teeken van de grootſte eer die zy my konden betoonen.

Tegen over het Koor, gelyk ik gezegd heb, heeft men den ingang van het *Heilige Graf*. Dit Tempeltje, of deze Kapel, zo men het beliefd te noemen, vertoond zich op Tempeltje, of Kapel van het Heilige Graf.

N°. 146. zodanig als het eygentlyk in wezen is, tot de geheele en gebrookene ſteenen toe.

Ter weder zyden ziet men een marmere bank, en op yder der zelven een groote kandelaar, met een waskaars, en boven de deur een ſchilderytje, daar altyd een brandende zilvere Lamp voor hangd, welke den Armeniers toebehoord. Op deze banken zetten zich de Griekſche Geeſtelyken, als de Miſſe in het Heilige Graf gedaan word. Het Tempeltje zelve is insgelyks geheel van marmer, en heeft aan elke zyde drie Kolommen, en achter aan vier: Doch die men niet kan zien; ter oorzaak dat ze in de Kapel derKophtiſche Chriſtenen beſlooten zyn.

De Latynſche en Griekſche Geeſtelyken hebben groote moeyte gedaan, om 'er deze Kapel (als maar ſlegts van hout 'er aangelapt zynde, en de plaats in het omgaan van de proceſſie geweldig benauwende, weder af te krygen: doch tot noch toe niets, ten dien opzichte, konnen verwerven.

De lengte van het Tempeltje ſtrekt zich tot vyf-en-dertig, de breedte tot vier-en-twintig, en de hoogte tot twee-en-twintig palmen. Boven ſtaat een Koepeltje met lood bedekt, ruſtende op twaalf Kolommen, twee en twee by malkanderen, als te zien is op N°. 144.

In het binnen treeden vind men de vloer een weinig meer verheven, als die van de Kerk, mitsgaders twee vertrekken, of Kapellen, waar af de geene, die de voorſte is, de *Kapel des Engels* werd geheten.

Hier ziet men, midden in den grond, een vierkante Steen, alwaar men zegd dat den Engel heeft gezeten, wanneer de drie *Marias* het lighaam des Zaligmaakers aan het graf kwamen zoeken. In deze Kapel hangen vier-en-twintig zilvere Lampen, door verſcheydene Natien aldaar vereerd. Te weten, vier van de Latynen, waar onder een byzonder groote, welke van de Maltheeſers is. Vyftien van de Grieken. Vier van de Armeniers; en een van de Kophtiſche Chriſtenen. Van welke eenigen zich in de afbeelding vertoonen.

Ten eynde van de Voor-kapel, om zo te zeggen, komt men aan een kleyn Poortje, daar men met een gebukt lighaam moet doorgaan, om in de *Kapel van het Heilige Graf* te komen. Hier ontmoet men het zelve, aan de rechter zyde, gelyk men in de afbeelding, door de kleyne Poort, den eenen hoek daar af ziet, ter plaatze daar het licht der Lampen, die daar boven hangen te branden, op ſlaat. Ik heb dit zo uitdrukkelyk, dicht voor het Tempeltje ſtaande, geteekend, om, tot in het tweede vertrek, tot op het Graf van den Zaligmaaker, te konnen zien. Ik teekende het, door de kleyne Poort getreden zynde, ook noch afzonderlyk, hebbende my vlak voor het zelve nedergeplaatſt, gelyk het te zien is op N°. 147. Deze Kapel is zo kleyn, dat 'er nauwlyks vier perſoonen voor het Graf geknield konnen leggen. Het begrypt in de lengte zeven, en in de breedte drie voeten, op een hoogte van omtrent derde halve voet: en is bekleed, met een wit marmer blad, 't geen de Griekſche Prieſters welke daar alleen de Mis mogen doen, tot een Altaar verſtrekt. Deze voorzorg heeft men moeten gebruyken, om de Pelgrims te beletten daar ſtukken af te breeken, gelyk de waan van Godvrugtigheid, of het Bygeloof, of de Nieuwsgierigheid, zich hier dikwils aan vergrypt.

Recht boven het Graf is een houte kaſſe, die met twee deuren open ſtaat, en van binnen, en op de deuren, beſchilderd is. Ook ziet men 'er ter zyden noch eenig ander ſchilderwerk. Ter rechter hand van den ingang ſtaat een Kolom, die boven afgebrooken is. De Kapel word verlicht door vier-en-veertig zilvere Lampen, groot en kleyn, door malkanderen, die 'er nagt en dag hangen te branden, en het 'er geweldig benauwd maaken. Deze werden op en nedergehaald, om 'er den Oly in te konnen doen, door het middel van zeekere ringetjes,

in het gewelf geſlagen, daar de Lintjes, waar aan de Lampen zyn gebonden, doorloopen; werdende dezelve wyders aan de zyde der grotten vaſt gemaakt. Ik heb alle deze dingen met de uiterſte nauwkeurigheid afgeteekend, om dat het, myns wetens, noch niemand voor my heeft gedaan. Van de gemelde Lampen, die 'er door verſcheyde Natien zyn gezonden, behooren 'er dertien aan de Latynen, een-en-twintig aan de Grieken, vier aan de Armeniers, en vier aan de Kophten. Die der Latynen zyn 'er geſchonken, een door den Keyzer, een door den Koning van *Vrankryk*; een door den Koning van *Spanjen*; een door den Koning van *Poolen*; een door den Koning van *Portugaal*; een door de Republyq van *Venetien*; een door den Ceurvorſt van *Beyeren*; een door de Ridders van *Maltha* &c. De rook der Lampen trekt uit door drie gaten, welke in het gewelf zyn. Want men heeft hier geen andere opening, dan deze gaten, en de deur, waarom het 'er ook zeer warm en benauwd is, en allerwegen zo zwart, door de rook, dat men 'er by na geen andere koleur kan bekennen.

Tot dus verre van het Koor, en het Tempeltje, of de Kapel, van het Heilige Graf geſprooken hebbende, zal ik voort treden tot de andere Kapellen, en dezelve in die ordre beſchryven, als ik ze in het bywoonen van de Proceſſie bezigtigd heb.

Wy vingen aan in de Kerk, of Kapel der Latynen, *'t Groot Altaar* geheten, daar ik hier voor eenig gewag van gemaakt heb. En ons wierd yder een brandende waskaars in de hand gegeven.

Deze Kapel (zeggen ze) is voormaals den Hof van *Joſeph van Arimathea* geweeſt, alwaar *Chriſtus*,

Kapel der Verſchyning. terſtond na zyne verryzenis, aan de *Marias* verſcheen; en word derhalven de *Kapel der Verſchyning* geheten. Omtrent het Altaar ziet men een Nis in de muur, met een yzere tralie beſlooten, daar een ſtuk van een Kolom in werd bewaard, aan dewelke den Zaligmaaker, ten Huyze van *Pilatus*, eer hy door denzelven overgegeven wierd om gekruyſt te worden, gegeeſſeld zoude zyn. De nieuwsgierigheid dreef my aan, om de dikte van de Kolom te meten, daar ik gelegentheid toe bekwam, door het middel van een der *Paters*, die de beleefdheid had van 'er my behulpzaam in te zyn. De gemelde Nis is redelyk diep, en derhalven ſtaat de Kolom vry verre van de tralie af, ik nam dan een ſtok, met een touw, en wierp het daar om heen, en vindende de tralien zo wyd, dat ik 'er myn arm, als niet van de dikſte zynde, even door kon wringen, ſtreek ik, (konnende nu pasjes de Kolom bereyken) de de ſtrik toe, en bevond de dikte van dezelve drie en een halve voet, Rynlandſche maat, en de hoogte omtrent een voet minder. Ik zogt te liever deze nieuwsgierigheid te voldoen, om dat ik drie ſtukken gezien heb, welke by de Roomſchgezinden geloofd werden, van de gemelde Kolom te zyn; namentlyk het een te *Romen*, het ander te *Conſtantinopolen*, in de Kerk van den Griekſchen Patriarch, gelyk ik daar ter plaatze gezegd heb; en het derde hier te *Jeruſalem*. Om nu te zeekerder te konnen gaan, ontbood ik, wanneer ik, in myne te rug reis, weder tot *Smirna* was gekomen, de maat van dat van *Conſtantinopolen*, welke my ook gezonden wierd; en willende vervolgens te *Venetien*, om die van het Roomſche ſtuk, ſchryven, bevond ik, dat de maat van het Conſtantinopelſche verlooren had. Ik ſtaakte derhalven myn voornemen, 't geen niet ik had behooren te doen, gelyk het my ook naderhand menigmaal berouwd heeft, doch ik hoop, dat eenig ander Reyziger na my de nieuwsgierigheid zal hebben, van deze maaten met malkanderen te vergelyken, en aldus uit te vorſchen, of de Geeſtelyken hier in al ter goeder trouwe gaan.

Uit deze Kapel traden wy in de Kerk, en wyders, gaande ter ſlinkerhand langs drie trappen af, in de *Gevangenis*, of *Kerker* van onzen Heiland, zynde voor dezen een Spelonk geweeſt, doch tegenwoordig een Kapel, die den Grieken toebehoord. Hier zegd men, dat de Zaligmaaker gebracht wierd, terwyl men bezich was, met, op den Berg *Calvarien*, de plaats uit te graven, daar het kruys in gezet zoude worden. Deze Kapel is heel kleyn en duyſter. Kapel des Zaligmaakers gevangenis.

Hier aan volgd de plaats, daar de Krygs-knegt, die *Chriſtus* met zyn Lans in de zyde had geſteeken, zyn miſdryf ging beweenen, de *Kapel van S. Longinus* genaamd. Wyders die, daar ze over de klederen van den Heiland het lot wierpen, de *Kapel van de deeling der Kleederen* geheten. Vervolgens aan die, daar het kruys gevonden wierd. En alzo aan de *Kapel van S. Helena*, alwaar men een venſter ziet, tegen over de Spelonk, in dewelke gemelde Keyzerin gezeten zoude hebben, toen ze na des Zaligmaakers kruys liet zoeken. Kapel van S. Longinus; de deeling der kleeren, 't Kruys &c.

Thans komt men aan de andere zyde van de Kerk, aan een Altaar, ter gedagtenis van den goeden Moordenaar opgeregt, waar benevens men, in een Kapel, door een yzere tralie, de Kolom ziet, daar *Chriſtus* opzat, wanneer hem de Doorne kroon wierd opgezet. Deze behoord den Abyſſynen toe, en voerd den naam, van de *Kapel der Beſchimping*, ter oorzaak dat de Krygs-knegten, den Heiland geſtooten, en een Kroon van Doornen op het hoofd gezet hebbende, ſpotswyze tegen hem zeyden, *Weeſt gegroet Koning der Joden.* Altaar van de goede Moordenaar, en Kapel der Beſchimping.

Vervolgens gaat men, by achttien trappen, eenige der benedenſte van hout, en d'andere bovenſte in de Rots uitgehouwen, opwaarts, om te komen op den Berg *Calvarien*, in een zeer ſchoone Kapel, daar twee of drie Altaaren ſtaan, voor Kapel der Kruyshegting.

welker

welker eerſte men, in de grond, het gat ziet, daar het Kruys van *Chriſtus* ingeſtaan zoude hebben. Het heeft de diepte van twee palmen, in de Rots, en omtrent twee duymen meer in de middellyn. Een zilvere plaat, rondom dewelke alle de deelen van de paſſie, of het lyden, verheven uitgewerkt zyn, overdekt den mond, en beneden is het met lood bekleed, doch tuſſchen beyde heeft men plaats gelaaten, om de Rots zelve te konnen zien.

Ter rechter zyde toond men ook de plaats, daar het kruys van den goeden Straat-ſchender heeft geſtaan, en ter ſlinker dat van den anderen Moordenaar. Boven het gemelde gat van des Heylands kruys hangen altyd zeven Lampen te branden. Hier by legd een ronde ſteen, tot aanwyzing der plaats, daar *Maria* zoude hebben geſtaan, wanneer *Chriſtus* op het Kruys wierd genageld. Men ziet'er ook noch vyf andere ſteenen, op welker middenſte zy zeggen, dat de Jooden den Zaligmaaker de klederen uittrokken. Hier vertoond zich ook in de Rots, de ſcheur, of klove, die, zo als onzen Heiland den geeſt gaf, in den Berg ontſtond. Deze Kapel werd de *Kapel der Kruys-hegting* genaamd, en begrypt achttien ſchreeden in de lengte, en zeſtien in de breedte, hebbende in het midden een vierkante Pilaar, daar het gewelf op ruſt. Anderen verdeelen dezelve in tween, en ſtellen deze Pilaar tot de ſcheyding, noemende het eerſte gedeelte, 't geen den Grieken toebehoord, de *Kapel der Kruys-opregting*, en het ander, 't welk in het bezit der Latynſche Geeſtelyken is, de *Kapel der Kruys-hegting*. De grond, gelyk ook de Kapel, is zeer ſchoon, beſtaande uit het fraayſte Mozaïſch werk, 't geen men met oogen mag zien.

Kapel van Magdalena en Johannes.

Hier benevens ziet men, door een tralie, de *Kapel*, geſticht ter gedagtenis, van dat zich hier ter plaatze *Magdalena* en *Johannes* onthielden, wanneer *Chriſtus* gekruiſt wierd: zy behoord den Latynen toe, en heeft tegenwoordig geen anderen ingang, als buyten de Kerk.

Kapel van Adam.

Vervolgens weder nederwaarts gaande, komt men aan de Kapel van *Adam*, alzo genaamd om dat het Hoofd, of liever Bekkeneel, van *Adam* aldaar gevonden zoude zyn, waar van daan zy willen, dat ook de Berg *Calvarien* den naam van *Golgotha*, of *Bekkeneel*, voerd.

Men ziet hier mede de ſcheur in de Rots, gelyk in de Kapel der Kruys-hegting: mitsgaders een gat, waar in het gezeyde Bekkeneel gevonden wierd. En eyndelyk ook noch drie Graf-ſteeden, van dewelke d'eene, gemaakt van ſchoone Porfyrſteen, van de Grieken gezegd werd van den Hoogen-prieſter *Melchiſedek* te wezen. De twee andere zyn van *Godefroy de Bouillon*, en zynen Broeder *Boudewyn*, Koningen van *Jeruſalem*. Op die van *Boudewyn*, de welke ter ſlinker hand van den ingang is, leeſt men dit Graf-ſchrift, ter eeren van dien Vroomen en Kloekmoedigen Koning, in 't Latyn.

Rex Baldewinus, Judas alter Machabæus,
Spes Patriæ, vigor Eccleſiæ, virtus utriuſque,
Quem formidabant, cui dona tributa ferebant
Cedar & Ægyptus, Dan, ac homicida Damaſcus,
Proh dolor! in modico clauditur hoc tumulo.

Doch ik heb verzuimd het zelve af te tekenen: maar, alzo het van verſcheydene aldus eenpaarig gegeven word, is'er niet aan te twyffelen of het is na waarheid geſteld.

Op het Graf van *Godefroy*, vind men het onderſtaande op N°. 1. met even zodanige letteren in het Marmer gegraveerd, als dezelve alhier vertoond werden: welke van die geene, die dezelve afgeſchreven, en in haare Reisbeſchryving medegedeeld hebben, aldus gelezen zyn.

‡ HIC : IACET INCLITVS : DVX :
CODE FRIDVS : DE BVLLON · QVI
TOTAM ISTAM TERRAM AQVI
SLVIT CVLTVIX PIANO : CVIꝰ
ANICDA RECNET CVM XPO :
AMEN —

SEP·Mꝰ INVMLO : PER : ISTO : REX :
ЄMLATꝰ : EST : BALDEVNꝰ :
RECM : DE : SAꝰVNE : NAT· QIEM :
TLĈ : EMVꝰDO : SPRME : CNDITIONS :
VC : PADYS IACE : LOLA : POSSI,
DEAT : RECIONS —

Hic jacet inclytus Dux Godefridus de Buglion, qui totam iſtam Terram acquiſivit Cultui Chriſtiano, cujus anima regnet cum Chriſto! Amen.

Deze graven zyn beyde van een en 't zelve maakzel, en ſtaan yder op vier Pilaartjes: dat van *Boudewyn* heeft de lengte van elf palmen. Uit deze Kapel tredende, ziet men, tegen over de Kerkdeur, langs de muur van het Koor heen, drie Graf-ſteeden, alle drie van een zeer ſchoone marmer, waar van d'eene my gezegd wierd te zyn van een Hertog van *Florencen*, de tweede van zyn Zoon, en de derde onbekend.

Graf-ſteeden langs het Koor.

Maar andere zeggen, dat dit de Graf-ſteeden zyn van de Huysvrouwe, en Zoonen, van den Koning *Boudewyn*. Het Graf-ſchrift van een der zelve, zo als het tegenwoordig gevonden werd, heb ik op het zelfde Plaatje, met dat van *Godefroy* willen vertoonen, zo als ik het, om de oudheid der Gottiſche letteren, en verkortingen, waardig geacht heb aldaar af te tekenen; en werd het aldaar gezien op N°. 2. en gelezen, na het oordeel der Reizigers, op de volgende wyze;

Septimus in tumulo puer iſto Rex tumulatus
Eſt Baldewinus, Regum de Sanguine natus,
Quem tulit è mundo ſors primæ conditionis,
Et Paradiſiacæ loca poſſideat regionis.

Hier na omtrent de Kerkdeur komende, ontmoet men, tuſſchen dezelve, en het Koor, een lange ſteen, waar op het Lighaam van *Chriſtus*, na dat het van het Kruys was afgenomen, door *Joſeph van Arimathea*, *Nicodemus*, en eenige andere Jongeren, volgens de Joodſche wyze, zoude zyn gebalſemd, of gezalfd, waarom deze Steen ook den naam van de *Zalf-ſteen* heeft gekregen. Hy legd omtrent een voet

Zalf-ſteen.

hoog

hoog uit de vloer, is, om het overgaan, met een yzere traliwerk omringd, en zedert het Jaar 1550. met een grauw marmer blad bekleed, op dat 'er de Pelgrims geen ſtukken meer van mogen breeken. Want de waan van Gods-vrucht doet hen van over al overblyfzelen, of *Reliquien*, zoeken: ook van zulke ſtukken, die nimmer in haar zelfs eenige waarheid gehad hebben: onder welke men deze met recht mag tellen; aangezien nergens geleezen werd, dat *Joſeph van Arimathea*, het lighaam van Chriſtus gezalfd zoude hebben, en indien dat door deze gedaan waare, na alle waarſchynelykheid, de Vrouwen, op den derden dag, in den vroegen morgenſtond, deze laatſte lykplicht aan den Gekruyſten Heyland niet gezogt zouden hebben te volbrengen; nademaal uit geene oudheden blykt, dat men aan de lyken der verſtorvenen deze plicht meer als eens deede. Gelyk dan den Zaligmaaker, uit een voorkennis, dat deze plicht aan hem, in zyne begraavenis, niet zoude konnen volbracht werden, *Marc.* 14: 8. Aan die Vrouwe, welke hem, in 't Huys van *Simon den Melaatſchen*, tot *Bethanien*, zalfde, het getuigenis gaf, dat *zy voorgekomen was om zyn lighaam te zalven ter begraavenis*: ofte, zo als de uitdrukkinge van *Johannes* Cap. 12. ỳ. 7. zegd, dat die zalvinge, door die Vrouwe, voor hem bewaard was, *tegen den dag zyn'er begraavenis.*

Andere ...n.

Wat verder, ziet men, by de trap der Armeniers, een ronde ſteen, daar zy zeggen, dat de Maagen van den Zaligmaaker opſtonden, wanneer zyn lighaam ten grave wierd gebragt.

...erk der A...ne...nis.

Langs de gemelde Trap opgaande, komt men aan de *Verblyf-plaats*, of *Kerk*, *der Armeniers*, en van daar aan het *Heilig Graf*, benevens het welke men, by eenige trappen, weder opwaarts, na de *Wooning der Grieken*, geleyd word.

Graven va. Joſeph va. Ari...hea, en N...ode...m.

Agter des Heilands Graf, gaat men twee Graf-ſteden, in de Rots uitgehouwen, bezichtigen, zynde d'eene van *Joſeph van Arimathea*, en d'andere van *Nicodemus*.

Vervolgens komt men voor de Kerk der Latynen, alwaar twee ſteenen leggen, op welker eene de Heere *Chriſtus*, en op d'andere *Magdalena* ſtond, wanneer zy vraagde, meenende tegen den Hovenier te ſpreeken, of hy haaren Meeſter niet had gezien, en *Jeſus* zich aan haar bekend maakte.

Byzonderheden noopende eenige zaaken.

Hier mede eyndigden wy den omvang van de Kerk. Men heeft noch eenige andere plaatzen, welke men, in het omgaan van de Proceſſie, niet ziet, te weten, benevens het vertrek, of de Wooning der Latynen, ziet men een ſchoone groote waterbak, door de Keyzerin *Helena*, die hier zeer veele werken heeft doen ſtichten, gebouwd. Zy is geheel uit de levende Rots gehouwen, en ſtrekt zich een groot eynd wegs onder de Kerk heen.

Benevens de gevangenis van *Chriſtus*, ontmoet men ook een groote ſteen, van dewelke de Grieken zeggen, dat *Chriſtus*, gaande om gekruyſt te werden, daar op nederviel; waar over de Putten zyner knien noch op den huydigen dag in dezelve gebleven zouden wezen. Inderdaad, men ziet 'er twee holligheden, doch waar ze door veroorzaakt zyn, is my onbekend.

Ter zyden van het Koor ſtaat een ſteene Tafel, ruſtende op vier Kolommen. De Grieken, wonderlyk geneygd tot bygeloovigheden, houden voorzeeker, dat, die tuſſchen deze Kolommen niet door kan gaan, niet in het Paradys zal komen. Den eerſten dag dat ik my in de Kerk bevond, zag ik een meenigte van Mannen en Vrouwen, met groote yver, het lighaam daar door heen wringen, tot zo verre, dat eenigen het zweet van benaauwdheid uitbrak. Want de Kolommen ſtaan zo dicht aan malkander, dat, die maar een weinigje meer als gemeene dikte heeft, zich 'er heel bezwaarlyk door kan arbeyden; waar uit men dan wel kan afmeeten, hoe bang het de zwangere Vrouwen moet vallen, die 'er evenwel, mogelyk om te gelyk

hunne kinderen zalig te maaken, met den dikken buyk, door willen. Swaarlyvige menſchen zyn derhalven te beklaagen, of dit geloof moet niet verder gaan, als tot de proef, want ik zag'er eenigen, die'er zich gantſch niet mee bekommerden, ongetwyffeld, dewyl zy wel wiſten, dat ze onverrigter zaake weer te rugge zouden hebben moeten keeren: en ondertuſſchen kon ik niet beſpeuren, dat d'anderen, die dunner waaren, zich veel bemoeyden, met'er hen toe aan te maanen. Doch, zo'er elders buytenſpoorige, en onnozele Godvrugtigheid, gevonden werd, de Grieken munten 'er in uit.

Even buyten de Kerk is een tamelyk groote gemeene plaats afgezonderd, daar verſcheydene gemakhuysjes zyn; maar als'er zich deze woeſte menſchen, met hunne Vrouwen, en kinderen, bevinden, gelyk ik in den aanvang van dit Hoofdſtuk gezegd heb, konnen dezelve niet veel helpen; en ontmoet men des morgens meerder vuyligheid, als men in dusdanig een plaats behoorde te zien.

Verdeeling der Kerk onder de Geeſtelyken.

In deze Kerk van het Heilige Graf, onthouden zich altyd negen *Paters*, van de Latynen, welker geſtadige beezigheid is, God te bidden, en voor de Heilige plaatzen te zorgen. Zy zyn ook de voornaamſten, en hebben'er het meeſte bewind. Van de Grieken heeft men'er gemeenlyk zeven; van de Armeniers vyf, en van de Kophten een, buyten dewelken 'er niemand anders tegenwoordig verblyf heeft. Voor dezen onthielden zich hier ook de Abyſſynen, en de Syriers. De Maroniten komen den dienſt by de Latynen verrigten, welke, gelyk gezegd is, het grootſte gedeelte van de Kerk in hebben. De Grieken bezitten het Koor, en het Heilige Graf. De Armeniers hebben voor in de Kerk een redelyke groote plaats, tot hun verblyf, maar d'andere Chriſtenen, die zich daar in onthouden, yder maar een kleyne.

De Kerk heeft maar eene deur, boven dewelke van buyten een fraay Bas-relief, in marmer gehouwen, is. In deze deur heeft men een groot gat gemaakt, waar door de *Paters*, en *Pelgrims*, dagelyks hunne ſpys, en andere noodwendigheden, uit het Klooſter bekomen. De Turken zyn'er de bewaarders van, en is men t'elkens, wanneer dezelve geopend word, gehouden twee en een halve Leeuwen-daalder, voor d'intreede, te betaalen; maar, als men voor de eerſte maal de voeten'er inzet, moet yder Perſoon vyftien Leeuwen-daalders geven, te weten de *Franken*; want, wat de Chriſtenen daar te lande belangd, die konnen, even als over al, met de helft beſtaan, gelyk ook de Latynſche *Paters*. 'k Was 'er drie dagen, en zo veel nagten, in, zonder daar uit te gaan, alzo ik geerne in eene reys alles wilde bezichtigen, om niet geſtadig nieuwe koſten, voor de intreede, te moeten maaken.

Geſteldheid de gemoed wanneer men zich voor het Heilige Graf bevind.

Indien nu ymand wil weeten, hoe men zich geſteld bevind, als men de eerſte maal voor des Heylands Graf nederknield, ik zal hem zeggen, voor zo veel my belangd, dat ik nergens eenige ontroering heb gevoeld, als alleen aldaar. Doch ontſtelde zich een der *Paters*, mede een nieuweling in *Jeruſalem*, die met my in de Kerk ging, vry wat meer; want knielende neder voor het Heylige Graf, berſtede hy uit, in zulk een overvloed van traanen, en zuchten, dat hy in twee uuren naauwlyks tot bedaaren was te brengen. Ik wil hier echter niet mede zeggen, dat het daarom zeeker zoude wezen, dat dit juiſt het regte Graf van onzen Zaligmaaker is; maar, dewyl men zich niet kan beletten, met die indruk voor het zelve te verſchynen, en dat men, by die gelegentheid, zich het lyden van den *Zoone Gods*, voor onze Zonden en Ongeregtigheden, herinnerd, kan het niet anders wezen, of men moet ont-roeringen gevoelen, die tot in het binnenſte van de ziel doordringen; en ik geloof (hoewel wy een tyd beleven, dat veele menſchen glorie ſchynen te ſtellen, in heel weinig, of nietsmet al te gelooven; miſſchien om geen andere reden, als om zich van

de

de gemeene gevoelens, die te ſlegt in hunne oogen zyn, af te zonderen, en een uyterlyke ſchyn van wysheid te vertoonen) dat de volſlagenſte Atheiſt, zich, met alle zyne gewaande ſtandvaſtigheid, niet zoude konnen beletten, dezelve ontroering, en beklemdheid, te gevoelen.

LV. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad Jeruſalem. Byzonderheden wegens het Klooſter van den Heiligen Zaligmaaker, en de Geeſtelyken die zich daar in onthouden. Knevelingen der Turken omtrent het zelve Klooſter. Koſten die tot de Heilig-Landſche reyze vereyſcht worden, Rooſen, en houte Olyven, van Jericho.

De Heilige plaatzen aldus doorwandeld hebbende, zal ik nu ook yts van de Stad *Jeruſalem* gaan zeggen.

Gelegenheid van Jeruſalem. Deze, de Hoofd-ſtad van *Judæa*, en wel eer zeer vermaard, is gelegen in een Bergachtige drooge plaats, welke niets voortbrengd, zynde het Aardryk, drie of vier mylen in 't rond, zeer onvrugtbaar. Men teld 'er zes Poorten, namentlyk, de *Poort van St. Steven*, de *Poort van Herodes*, de *Poort van Damaſcus*, de *Poort van Hebron*, de *Poort Davids*, en de *Meſt-poort*, van welker yder ik hier yts in het byzonder zal melden. Poorten.

Poort van S. Steven. De *Poort van St. Steven*, in de Schriftuur de *Vee-poort* geheeten, ſtaat aan de Ooſt-zyde der Stad, en wierd by de Oude Chriſtenen alzo genoemd, om dat *S. Stephanus*, of *Steven*, dicht by deze Poort, buyten de Stad, geſteenigd wierd.

Poort van Herodes. De *Poort van Herodes*, of *S. Jeremias*, of ook wel de *Poort Efraïms*, ſtrekt zich aan de Noord-zyde, en word alzo geheeten, of, om dat ze door *Herodes* geſticht is, gelyk eenige willen, of, dat ze na het Paleis van dien Vorſt, 't geen daar digt by gelegen is, gebynaamd is. Het *Dal Joſaphats* eyndigd aan dezelve.

Poort van Damaſcus. De *Poort van Damaſcus* ſtrekt zich mede aan de Noord-zyde, en voerd dien Naam, om dat men daar door na *Damaſcus* gaat. Door deze Poort treeden de Pelgrims binnen *Jeruſalem*, als zynde na de kant van *Rama*, en *Joppe*, gelegen.

Poort van Hebron. De *Poort van Hebron*, of liever van *Joppe*, of *Bethlehem*, is aan de Weſt-zyde der Stad, en alzo geheeten, om dat ze aan den weg na *Joppe*, en *Bethlehem*, gelegen is; aan deze Poort eyndigd het *Dal Joſaphats*.

Poort van David. De *Poort Davids*, of, *van den Berg Sion*, ſtrekt zich aan de Zuyd-zyde, en heeft haaren Naam, van den gemelden Berg, ter oorzaak dat men door dezelve derwaarts gaat.

Meſt-poort. De *Meſt-poort* ſtaat aan de Ooſt-zyde, en word alzo genaamd, om dat de Meſt, drek, en vuilnis, door dezelve ter Stad uitgebracht word. Door deze wierd *Chriſtus*, wanneer de Jooden hem gevangen hadden genomen, binnen *Jeruſalem* gevoerd. Zy word gezegd, de Oudſte der Stad te wezen; die van *David*, en *Herodes*, volgen daar aan; d'anderen werden nieuwer geagt.

Vergulde-poort. Behalven deze zes Poorten, ziet men noch een zevende, de *Porta Aurea*, of, de *Vergulde-poort*, geheeten, mogelyk om dat ze met vergulde cieraaden gepronkt, en derhalven boven d'andere uitgeblonken heeft, doch deze is 't zedert langen tyd toegemetzeld, ter oorzaak van een zeekere voorzegging, waar af de Turken d'uitwerking trachten te beletten, te weten, dat de Chriſtenen *Jeruſalem* door deze Poort zullen innemen. Noch verder gaat, ten dien opzigte, hunne bekommering.

Want alle Vrydagen, op den middag, werden alle d'andere Poorten geſlooten, en niet weder geopend, voor dat het middag gebed ge-eyndigd is, dewyl hen, door een andere Profetye, of voorzegging, gedreygd word, dat de Chriſtenen hen, op een Vrydag, geduurende het middag gebed, zullen vermeeſteren. Door deze Vergulde-poort kwam onzen Heyland, op de Ezelin, binnen *Jeruſalem* gereden. Na dezelve, als men de Stad van hier rond wil gaan, volgd die van *St. Steven*, en zo wyders alle d'andere.

Wallen. De muuren van de Stad zyn redelyk fraay, en van gehouwen ſteenen gebouwd, hebbende, op eenige afſtand, verſcheydene vierkante Toorns, met ſchiet-gaten voorzien. Dit muur-werk heeft de hoogte van omtrent zes Vademen, en de dikte van ruym drie voeten. 't Wierd om de Stad gemaakt in den Jaare 1559. door den Turkſchen Keyzer *Soliman*. Eenige willen, dat het door zyn Vader *Selim* al was begonnen, na dat hy *Jeruſalem* in den Jaare 1517. op d'Egyptiſche Sultans had veroverd.

De Berg *Sion* legd op een gelyke hoogte met de Stad, daar hy ten deele is ingetrokken; doch ten Noorden, alwaar hy wel de meeſte hoogte heeft, ſtrekt hy 'er zich buyten. Waar over my verhaald wierd, dat de geen die de Wallen had doen optrekken, een Genueeſche Renegaad, of verloochenaar, zoude geweeſt zyn, die 'er toenmaals *Baſſa* was: welke het werk voltoyd hebbende, en de Turken ziende, dat dit gedeelte van den Berg over de Stad commandeerde, kreegen zy argwaan, en geloofden, dat het met geen ander oogmerk gedaan was, dan om den Chriſtenen te beter gelegentheid te geven, om de Stad t' eeniger tyd weder te vermeeſteren: ten welken inzigte zy hem het leven zouden hebben benomen, want het is gevaarlyk de minſte reden van achterdogt aan de Turken te geven.

Grootte. Wat de grootte van de tegenwoordige Stad belangd, ik ſchat den omvang op drie kwartier uurs, wel te verſtaan, buyten de Wallen om te gaan. Zy is redelyk digt betimmerd, en tamelyk volkryk, doch het meeſte gedeelte der Straaten eng en krom. d'Inwoonders beſtaan uit Mahometaanen, inboorlingen des Lands, en Joden. d'Eerſte maaken verre het grootſte getal, de Joden komen 'er zich dikwils metter woon ter neder zetten, inzonderheid wanneer ze tot hooge Jaaren gekomen zyn, met het inzigt van 'er te ſterven, en in, of aan het *Dal Joſaphats*, begraven te worden, ten eynde, in het algemeen oordeel, te ſpoediger afgevaardigd te werden: want, volgens het gevoelen der Iſraëliten, ſtaat het zelve hier ter plaatze te werden gehouden. Op myn vertrek uit *Jeruſalem*, omtrent twee uuren van daar, ontmoeteden 'er my ook noch eenigen, welke, met het zelve oogmerk, derwaarts gingen, onder deze bevonden zich drie Vrouwen, van welke twee van heel hoogen ouderdom waaren, die een uitſteekend verlangen ſcheenen te hebben, om het leven te *Jeruſalem* af te leggen.

Tempel Salomons. Wat belangd den tegenwoordigen *Tempel Salomons*, of de Moſqueë die zy zo noemen, de Lieden hier te Lande zeggen, dat hy op de grondveſten van den ouden Tempel geſtigt, en van binnen, hoewel in een veel kleynder begrip, van dezelve gedaante is, als d'eerſte is geweeſt. Hy vertoond zich van buyten, gelyk ik hier voor gezegd, en, in myne afbeelding der Stad *Jeruſalem*, aangewezen heb. Na my onderrigt wierd, begrypt hy in den omvang omtrent honderd ſchreeden. Men moet dit alles, op het zeggen der Ingezetenen, gelooven, want de Chriſtenen vermogen 'er niet in, of omtrent, te komen, ja zelfs, geen voeten te zetten op het gantſche Pleyn, 't geen 'er zich om heen ſtrekt, en heel groot is, en die 'er op betrapt wierd, zoude zeekerlyk Turks moeten worden, of zich laaten verbranden. De Joden hebben ten dezen opzichte ook geen meerder vryheid.

Op dat men derhalven, door onkunde, of onvoorzichtigheid, niet

in

in diergelyk ongeluk mogt komen te vervallen, verſet men nooit voet buyten het Klooſter, zonder met een Pater, die gewoon is de Pelgrims om te leyden, verzeld te wezen: daar en boven heeft men ook altyd een *Drogeman* by zich, om aanwyzing te doen, van de plaatzen, daar men de vryheid heeft van te mogen komen. Want, indien men zich te buyten ging, of ytwes omtrent de Turken kwam te misdoen, zouden ze het Klooſter, en niet de vreemdelingen, daar over aanſpreeken, en de Paters zwaare geldſommen afperſſen, welke voorvallen de *Pater Gardiaan*, en de *Pater Procurator*, my zeyden, hen al verſcheyde maalen overgekomen te wezen.

Byzonderheden wegens het Klooſter te Jeruſalem, en de Geeſtelyken die zich daar in onthouden.

't Klooſter, daar deze *Paters* zich in onthouden, is gelegen, tuſſchen de *Poort van Bethlehem*, en die van *Damaſcus*, in het Weſter, en hoogſte, gedeelte der Stad, en voerd den Naam, van dat van den *Heiligen Zaligmaaker*. Hun getal beſtaat gemeenlyk uit tuſſchen de dertig en veertig Perſoonen, daar de *Pater Gardiaan*, of *Reverendiſſimo*, het gebied over heeft: deze is gemeenlyk een Italiaan, of onderdaan des Konings van *Spanje*, en in dezelve achting als een Biſſchop, gelyk hy ook, wanneer hy den dienſt, op Heilige dagen, doet, den Myter, en Biſſchops ſtaf, voerd. Na hem volgd, als tweede Perſoon, de *Pater Procurator*, welke een gebooren Spanjaard moet zyn. Die 'er, geduerende myn verblyf, deze waardigheid bekleedde, was geen Prieſter, maar ſlegts een *Frater*, of *Leeke-broeder*, 't is zyn werk, correſpondentie met alle Groote Perſonagien van Chriſtenryk te houden, en alle de brieven te ſchryven, en te beantwoorden; hy heeft ook de handeling van het geld. De derde Perſoon is de *Pater Vicaris*, die een Franſchman moet wezen. d'Andere Geeſtelyken zyn ten meerendeele Spanjaards en Italiaanen. Men heeft 'er gemeenlyk ook eenige Franſchen, doch weinige Duytſchers.

Alle de Paters, die uit Chriſtenryk derwaarts werden gezonden, zyn gehouden, ter plaatze daar 't hen door den *Gardiaan* verordend word, zich neder te zetten, 't zy te *Jeruſalem*, of elders in het *Heilig Land*, en aldaar drie Jaaren te verblyven, na welker verloop zy weder te rug mogen keeren, indien het den *Reverendiſſimo* egter beliefd: want, zo hy redenen mogt hebben, om haar daar te willen houden, moeten zy, zonder tegenſpreeken, gehoorzaamen. Ondertuſſchen hebben zy hier een ſober leven, vermits ze den meeſten tyd, ter oorzaak der menigvuldige vaſtendagen, geen vleeſch vermogen te eeten, en zeer weinig ververſſing van viſch krygen, zynde *Jaffa*, of *Joppe*, 't geen twaalf uuren van *Jeruſalem* gelegen is, de naaſte Zee-plaats; en als 'er al ytwes werd gebragt, is het, gelyk het ſpreekwoord zegd, voor Pater en Mater, en niet voor het geheele Convent. Derhalven verlangen de meeſte, om weder na hun Vaderlandſche Kloosters te mogen keeren, daar ze het vry beter hebben.

Alle de Reyzigers, welke uit *Europa* komen. van wat Religie zy ook mogen wezen, nemen hun verblyf by deze *Paters*, egter is men 'er niet toegehouden, gelyk eenige hebben geſchreven. Want men heeft onder het gebied van den Grooten Heer, zo wel als elders, de vryheid, om te gaan Huys-veſten daar men begeerd, en, indien men by de Grieken, ofte in een Burger-huys, zyn verblyf wilde nemen, niemand zoude het konnen beletten. 't Geſchied derhalven maar uit gewoonte, dat de *Franken* by de Latynen gaan inkeeren, de Grieken by hunne Geloofs genooten, de Armeniers by de hunnen &c. Men zoude ook geen beter Huys-veſting konnen verkiezen, want het onthaal, 't geen deze *Paters* aan de Pelgrims doen, zonder onderſcheid van Gods-dienſt, is zodanig, dat men moet bekennen, aan hunne beleeftheid verpligt te wezen. Eenige van hun hielden my gemeenlyk des avonds een uurtje of anderhalf gezelſchap, doch nooit, zonder my alvoorens te hebben doen

vragen, of ze my ook belet zouden aandoen. Want, wetende dat ik geſtadig bezig was, met te teekenen en te ſchryven, wilden ze my niet geerne ſtooren. Zy betoonden my ook des te meer genegentheid, om dat ik alle de plaatzen zo nauwkeurig op 't papier bragt; ja wenſchten wel, dat ik 'er een geheel Jaar had gebleven. Verſcheydene reyzen wierd my gevraagd, wat ik begeerde te eeten, en daar by gezegd, dat ik my na hen niet behoefde te reguleren, brengende my ſomtyds eyeren, en andere ſpys, welke zy die dagen niet vermogten te nuttigen, en als ik hen van deze moeyte tragtede t' ontſlaan, met te zeggen, dat ik my geerne met hunne gewoonlyke portie wilde vernoegen, en, daar ter plaatze zynde, geenzints op de welluſt der ſpyzen dagt, wierd my ten antwoord gepaſt, dat zy wel wiſten, dat ik alles met vryer herte mogt eeten, dewyl de Kerk het my toeliet, en dat ze my derhalven tot die bezetheid van leven, daar de Regel van hunne ordre hen toe verbond, niet wilden noodzaaken &c. De *Pater Gardiaan* aanbood my ook, indien ik 'er genegentheid toe had, een half Jaar, en langer, verblyf in het Klooſter, buyten alle koſten. Inderdaad, hy was een zeer Edelmoedig Heer, geſprooten uit een der aanzienlykſte geſlagten van Milanen, en *Pietro Marino* geheeten. Zy voeren den tytel van *il Guardiano del Sacro Monte Sion*, of *Bewaarder van den Heiligen Berg Sion*.

Knevelingen der Turken omtrent het Klooſter.

'k Heb elders gezegd, dat de Turken veel knevelingen omtrent dit Klooſter plegen. En zo haaſt doet'er zich geen gelegentheid toe op, of zy weten 'er zich wonderlyk van te bedienen. Kort voor myne komſt te *Jeruſalem*, had zich, ten dien opzichte, yts vreemds, met den *Capitano di Nave*, of Admiraal van de Oorlog-ſcheepen, der Republycq van *Venetien*, toegedragen. De *Baſſa* verſtaan hebbende, dat dezen Heer zich in het Klooſter bevond, ſtuurde ymand der zynen aan den *Pater Gardiaan*, en liet hem vraagen, of de Zee-voogd de *Jordaan* ook geliefde te gaan bezien? 't Antwoord was, dat de tyd het niet toeliet, alzo den Admiraal met zyne Schepen, welke op de Kuſt lagen, terſtond weder in Zee moeſt ſteeken, dat men den *Baſſa* derhalven voor zyne aanbieding bedankte &c. Weinige dagen daar na, ſtuurde den *Baſſa* weder aan het Klooſter, en verzogt, dat men hem honderd Ryksdaalders beliefde te betaalen, voor de preſentatie die hy aan hem had gedaan, van hem met zyn volk na de *Jordaan* te doen geleyden; want dat het hem even veel was, of hy derwaarts was gegaan, of niet, dewyl 'er doch de bereydzelen al toe waaren gemaakt, en zyn lieden gereed geſtaan hadden. Hier viel weinig tegen te zeggen, en men was genoodzaakt tachentig Ryksdaalders te tellen, om den *Baſſa*, wiens beleefde aanbieding geen ander oogmerk had gehad, te vreede te ſtellen: den Admiraal betaalde egter deze ſomme, om het Klooſter, 't geen 'er anders aan gemoeten zoude hebben, daar af 't ontlaſten.

Koſt[…] die tot Heilig Landſch[…] reys ver[…]eyſcht worden

Tot onderrigting der geenen, welke de reys na het Heilig Land willen ondernemen, zal ik hier by voegen, een aanteekening, of Lyſt, van de koſten, welke de Pelgrims gehouden zyn te doen, van wat ſtaat of gelegentheid zy ook mogen wezen; zynde, ten dezen opzigte, geene verandering, of onderſcheid, zelfs niet tuſſchen Heer en Knegt; yder moet even veel betaalen; waar om men 'er niet te onregt den naam van een hoofd-geld aan zoude mogen geven.

Voor eerſt dan tot *Jaffa*, de naaſte Zee-plaats, of de Haven, van het Heilig Land, gekomen zynde moet men aan den *Aga*, of Gouverneur, een ſomme van veertien Ryksdaalders uitſchieten, waar van de *Drogemans* van het Klooſter de helft trekken, en hier voor zyn zy gehouden u een Paard te beſchikken, en tot aan *Jeruſalem* te geleyden. En als men weder over *Jaffa* vertrekt, moet men nochmaals veertien

Ryksdaalders betaalen. Te *Jeruſalem* komende, betaald men voor het doorgaan van de Poort twee en een halve Ryksdaalder, en aan den Officier een halve, aan den opperſten *Drogeman* van het Klooſter twee en een halve, en aan den tweeden *Drogeman* een Ryksdaalder. Voor den eerſten ingang in de Kerk van het Heilige Graf, geeft men vyftien Ryksdaalders, en elke reys dat de deur naderhand geopend word twee en een halve Ryksdaalder, en omtrent een daalder aan een Turk, die digt by de Kerk woond, mitsgaders een kwart van een Ryksdaalder aan den Poortier. 't Bezichtigen van de Heilige plaatzen buyten *Jeruſalem*, met het geen men aan den *Drogeman* diend te geven, komt omtrent op drie Ryksdaalders. Voor het bezien van het *Graf van David*, willen de Turken mede twee en een halve Ryksdaalder hebben. d'Onkoſten die men gehouden is te doen, om na *Bethlehem* te gaan, zo voor de Paarden, als 't geene men aan de *Drogemans* moet geven, beloopen omtrent vier Ryksdaalders; doch, zo men eenige ongemeene Plaatzen wil gaan bezichtigen, komt het vry meer te koſten, vermits daar geen geſtelde prys toe is. Voor het teekenen op de armen hier ter plaatze, betaald men gemeenlyk, aan den geen die het doed, een goude *Sequin*, bedragende twee en een halve Ryksdaalder: ſommige geven 'er wel twee, en meer, na dat ze zich meer of minder teekenen laaten zetten: want daar ſtaat geen prys toe. Als men zich op het Paaſch-feeſt te *Jeruſalem* bevind, moet yder Pelgrim tien Ryksdaalders betaalen, om na de *Jordaan* te gaan, welke ſomme door den *Baſſa* werd getrokken, die daar voor een geleyde van zyn volk met u zend; en zo ymand buyten dien tyd derwaarts wil trekken, komt het omtrent honderd Ryksdaalders te beloopen, 't geen den *Baſſa* voor zyn geleyde vorderd. Op het vertrek van *Jeruſalem*, is men gehouden een vereering, tot dankbaarheid voor het goed onthaal, aan het Klooſter te geven, doch hier ſtaat mede geen bepaalde prys toe, en yder geeft na zyn vermogen, of mildheid. De Hollandſche en Engelſche Koop-lieden geven gemeenlyk yder vyftig Ryksdaalders; maar men vermag aan niemand van de *Paters*, 't zy aan de geenen die u allerwegen geleyden, of anderen, ytwes te geven, waar over my yts vreemds met een zeekeren *Pater* van *Florence*, een Man van zeer goede geboorte, dien ik in *Egypten* gekend had, gebeurde. Ik was genegen vyftig kleyne Kruysjes, met paarlemoer ingelegd, daar ik zag dat hem het hart na jeukte, aan hem te ſchenken, doch verſtaande, dat zulks niet buyten kennis van den *Pater Gardiaan* mogt geſchieden, zeyd ik hem, dat ik 'er den zelven over zoude aanſpreeken. Hy, wetende hoe minnelyk ik door dien Edelmoedigen Heer bejegend wierd, twyffelde niet, of myn verzoek zoude my toegeſtaan werden: maar het ging heel anders, en de *Gardiaan* voerde my te gemoet, dat, indien zulks wierd toegelaaten, eenige der *Paters* die vryheid ligtelyk zouden misbruyken, en de Pelgrims al te laſtig vallen, welke mogelyk, uit beleefdheid, meer zouden weg ſchenken, als ze geerne kwyt wilden wezen, dat men derhalven geen voet, tot een zo kwaaden misbruyk, moeſt geven: dat de *Jeruſalemſche* reys, buyten dat, genoeg kwam te koſten; en, zo men noch ytwes overhield, dat het beeter was, het zelve te beſteeden tot het koopen van eenige rariteyten, en gedenkteekenen, die men met zich, in zyn Vaderland, konde brengen; en eyndelyk, dat, indien hy my hier toe verlof verleende, ik hem mogelyk yts van meerder belang zoude vereeren. Ik moeſt hem, met ernſtige woorden, het tegendeel belooven, en het voor een groote gunſt opneemen, dat ik yts gerings van myn eygen goed mogt weg ſchenken.

Gelyk de Pelgrims zich gemeenlyk te *Jeruſalem*, van het een en het ander, 't geen in hun Vaderland vreemd is, voorzien (ſommige om aan hunne Lands-genooten de tee-

teekenen hunner Pelgrimagie te konnen toonen, anderen uit een andere ſoort van nieuwsgierigheid) koft ik verſcheyde vreemdigheden, en onder die eenige *Rooſen van Jericho*, van welk gewas ik hier voor eenige melding heb gedaan. Ik nam de moeyte, van twee der fraayſten af te teekenen, gelyk ze zich op N°. 148. vertoonen. In een onnozelder eeuw, en by onnozeler menſchen, gelyk ook noch wel, heeft men veel van deze Rooſen gebeuzeld; te weten, dat ze op Kersnagt, in het water gelegd, open zouden gaan, en anders nooit, ter gedagtenis van onzes Zaligmaakers geboorte; maar ik kan verzeekeren, dat 'er alle nagten en dagen bekwaam toe zyn, en dat ze altyd in het water open gaan, gelyk ze zich ook altyd, zo haaſt als ze daar buyten komen, allengskens weder ſluyten.

Roozen van Jericho.

Men beſchikte my ook eenige *Houte Olyven* van *Jericho*. De ſchors van dezelve is groen, even als van een eetbaare Olyf; doch deze daar af gedaan zynde, bevind men de vrugt hout te wezen, in de lengte ribachtig; en, openende dezelve, vertoond zich deze tweede, of houte, ſchors ter dikte als die van een amandel, met een pit daar in, van gedaante als een pingel, of Piſtasje. Noch tegenwoordig, als ik 'er een open ſlaa, is deze pit week, en van binnen Caſtangie bruyn; doch ik vind 'er tegenwoordig geen ſmaak meer in, welke mogelyk door den tyd vergaan zal wezen; evenwel kan ik niet zeggen, of ze ooit ſmaak gehad heeft, want ik hebze voor dezen nooit geopend; maar 't zedert een tyd, bemerkende dat 'er yts in rammelde, beving my de luſt om ze van binnen te bezichtigen.

LVI. HOOFD-

148

149

150

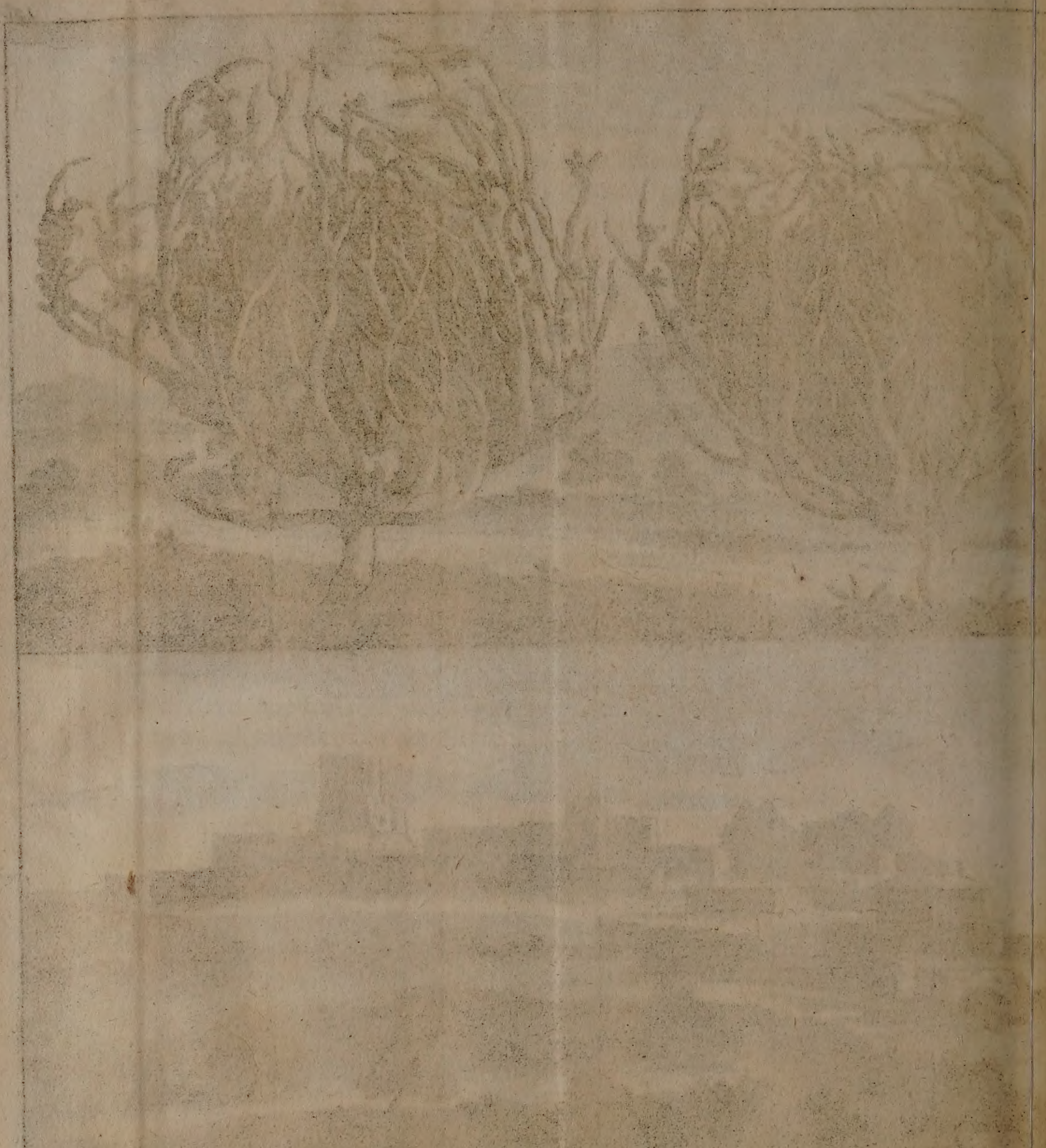

LVI. HOOFDSTUK.

Getuygenis brieven, welke den Pelgrims mede gegeven worden. Wedertogt van Jeruſalem na Rama. Cederen van Gaza. Vertrek van Rama, om Nazareth, en de Galileeſche Zee, te gaan bezichtigen, en komſt, door verandering van Wind, tot Tripolis. Beſchryving van de Stad, &c.

Getuygenis brieven welke den Pelgrims mede gegeven worden.

Als ik nu weder van *Jeruſalem* meende te vertrekken, wierd my een getuygenis brief, wegens dat ik deHeilige plaatzen had bezichtigd, (hoedanige brieven aan alle de Pelgrims, op hun vertrek, werden mede gegeven) ter hand geſteld. Deze was geſchreeven met een uitſteekende nette hand, niettegenſtaande dat de *Pater*, die hier toenmaals toe gebruykt wierd, by de tachtig Jaaren oud was. 't Zegel vertoond, in een ovaal (dat onder en boven eenigzins ſpits toeloopt, en om 't welke dit omſchrift gevonden werd, SIGILLUM * GUARDIANI * SACRI * * CONVENTUS * MONTIS * SION * *) zo veel als ik kan oordeelen, beneden, de Voet waſſching van Chriſtus, gedaan aan zyne twaalf Diſcipulen, en boven aan, wederom de twaalf Diſcipulen, geknield leggende; en Chriſtum, van haar opvaarende na den Hemel, en van achteren met een licht omſcheenen. De Ondertekening is gedaan door den Pater Gardiaan, *Petrus Marinus*, en laager, door den Frater Procurator *Paulus à Milonico*.

Vertrek van Jeruſalem.

Ik nam myn afſcheyd van alle de Geeſtelyken (niet zonder een innerlyke beweging, dewyl ze my zo veele beleefdheden hadden getoond, dat ik ze niet kon erkennen) en vertrok den 16^den^. November, 's morgens ten zeven uuren, uit *Jeruſalem*, na dat ik'er my dertig dagen had opgehouden. Wy namen den zelven weg, waar langs wy gekomen waaren, en hebbende *Bon Ladron*, of *het Dorp van den goeden Moordenaar*, bereykt, teekende ik het zelve, gelyk het zich op N°. 149. vertoond. 't Legd op het gebergte, en is een onnozel Dorp, 't geen door de Arabiers werd bewoond. Men ziet'er noch een tamelyk groot vervallen gebouw. Omtrent de middag hielden wy de maaltyd tuſſchen het gebergte, by een groote Fonteyn, en kwamen, met het vallen van den avond, weder te *Rama*. Wederkomſt tot Rama.

Hier wierden my twee *Cederen* van *Gaſa* gebracht, byzonder vreemd van gewas, hebbende d'eene tien uitſpruytzelen, welke aan het eynde ſpits toeliepen. De vrugt zelve was van een ongemeene grootte, begrypende de lengte, tot aan het uyterſte der punt, ruym veertien, en zyn diameter vyf en drie kwart duymen, te weten, daar 'er van twaalf in een Rynlandſche voet werden gereekend. De andere was weinig minder, haalende de lengte ſtyf dertien, ende in zyn diameter zes en een kwart duymen. Deze vrugten hebben van binnen weinig ſap, en konnen gegeeten worden, gelyk zoete Limoenen; de gedaante vertoond zich op N°. 150. Cederen van Gaza.

Myn verblyf te *Rama* was, tot aan den 8^den^. January 1682. wanneer ik, verzeld door twee vrienden, welker een myn oude Reis-broeder, *Rogier van Kleef*, was, omtrent de middag, weder van daar toog, van meening *Nazareth*, en de *Galileeſche Zee*, te gaan bezichtigen. Den Heer *Henrico Lub*, ten wiens huyze wy ons onthouden hadden, en aan wien ik, buyten dat, oneyndige verplichting heb, had de goedheid, van ons tot aan *Jaffa* te geleyden. Hier traden wy 't Scheep, in een Vaartuyg van het Land, 't geen ons tot *S. Jan d'Akre* zoude brengen; Vertrek van Rama.

om van daar wyders myn voorgenoomene reys te vervolgen.

Omtrent midder nacht geraakten wy onder zeyl, en, van des andederendaags morgens af, in het gezicht van *S. Jan de Akre* hebbende leggen dryven, wierden wy, tegens den avond, ſchielyk, met een harde Land-wind, van daar gezet, zulks dat 'er geen kans meer was, om daar ter plaatze aan Land te komen. In tegendeel dreef een voorwind, waar af men raadzaam oordeelde zich te bedienen, ons zo ſpoedig voort, dat men den volgenden morgen, eeu uur of anderhalf voor de middag, het Anker voor *Tripolis* liet

Komſt te Tripolis. vallen. Op deze Kuſt vaart men gemeenlyk zo digt langs het Land heen, dat men alle de plaatzen bekwaamelyk kan onderkennen. Doch wy waaren de voornaamſte des nagts gepaſſeerd. Hier vonden wy, op de Ree, een Hollands, en een Engelſch Schip, het eerſte de *Juffrouw Suſanna* geheeten, gevoerd door Capiteyn *Daniel vander Merkt*. De Marine, of Zeekant, vertoond zich hier zeer aangenaam, beſtaande in eenige Huyzen. Langs heen ſtrekken zich ook verſcheyde Wachttoorns, met zwaare muuren opgehaald, even als Kaſteelen, en tamelyk van Kanon voorzien, waar door zy altyd in ſtaat zyn, om den aanval der Chriſtene Zee-rovers af te keeren. 't Gezicht hier van vertoond zich op N°. 151.

Te Land getreden, ontmoeteden wy, voor eerſt, eenige Magazynen, daar d'aankomende en afgaande goederen, in gelegd worden. Van hier reden wy, door een vermaakelyke vlakte, na *Tripolis*, omtrent een half uur van de Zee gelegen, en, zynde vervolgens in de Stad gekomen, vervoegden wy ons ten Huyze van den Heer *van Drieſſche*, Conſul der Hollandſche Natie, van wien wy zeer minnelyk wierden ontfangen, met aanbieding van zyn Huys en Tafel.

Beſchryving van Tripolis. In het bezichtigen van de Stad, vond ik dezelve heel vermaakelyk, en aan de voet van een Berg gelegen. Rondom ziet men een menigte van hoven, beplant met Moerbezienboomen. Ook valt 'er veel zyde. Men heeft 'er verſcheyde aangenaame gezichten, zo binnen als buyten de Stad, vermits 'er veel water door heen vloeyd, 't geen van het gebergte *Libanon* af komt. Ik bragt 'er eenige van op 't papier, en bevindende my aldus aan een Oort, daar my de Stad heel wel voor kwam, teekende ik dezelve, gelyk ze zich hier nevens verbeeld op N°. 152. 't Water, 't geen zich als een Rivier vertoond, is dat, 't welk van het gemelde gebergte komt af daalen, en reeds door de Stad gepaſſeerd is, ſtroomende vervolgens, door het Land heen, tot in de Zee. 't Is op verſcheyde plaatzen heel ondiep, gelyk aangewezen werd, met de twee Turken te Paard, gereed om door het zelve, tot aan den anderen Oever, te ryden: 't welk gemeenlyk geſchied, om weg uit te winnen. Het groot gebouw, in het midden der Print verbeeld, vertoond het Kaſteel, daar de *Baſſa* zyn Wooning in heeft.

De Stad in zich zelven, is van geen groot belang, egter zyn 'er de Huyzen van Maſſive ſteenen gebouwd, en veele redelyk groot, en aanzienlyk. De voornaamſte kwartieren zyn wel bevolkt; maar eenige oorden onbebouwd, en woeſt. De *Baſar*, of *Winkel-ſtraat*, is in tamelyke goede order. De Franſche en Italiaanſche Natien, hebben hier gemeenlyk hunnen Onder-Conſul. 't Meeſte gedeelte der Kooplieden beſtaat in Franſchen. Daar werd door de Arabiers veele aſſche gebragt, dienſtig tot het maaken van Zeep, en Glaſen.

LVII. HOOFD-

TRIPOLIS

151

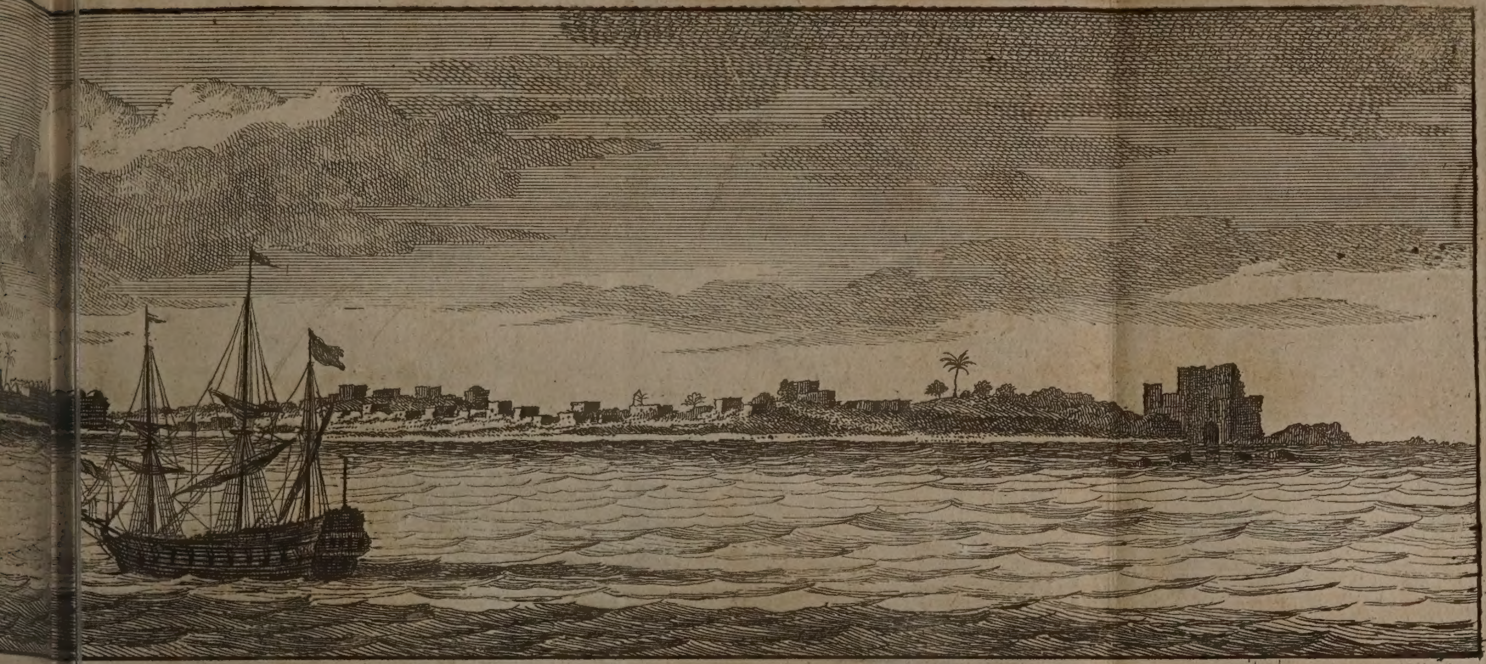

TRI LIS

152

153

154

LVII. HOOFDSTUK.

Tocht na het gebergte Libanon.

Tocht na [h]et gebergte Libanon.

Te *Tripolis* zynde, wilde ik ook het gebergte *Libanon*, of *Libanus*, gaan bezichtigen, hoewel het tegen aller gevoelen was, dat wy in dit ſayſoen van het Jaar daar op zouden konnen komen. Niet te min ik moeſt 'er de proef af neemen, en begaf my derhalven, den 12den. der genoemde Maand January, derwaarts op weg, verzeld door den eenen myner Reys-broeders, dien zyne nieuwsgierigheid daar mede toe aandreef. Wy waaren met het begin van den dageraad te Paard geſtegen, en reeden voor eerſt, door een groote ſtreek vlak Land, heel fraay met Olyf-boomen beplant, welke men omtrent *Tripolis* in menigte heeft. In dit geboomte zag ik een oude ruïne van een Oly-molen, *Kabo* geheeten, die, niet tegenſtaande dat ze zo geweldig vervallen is, daar egter tegenwoordig noch toe diend. Wel eer heeft hier een Dorp geweeſt. Vervolgens paſſeerden wy het Dorp *Riſtin*, en *Kafare Kahel*, een fraaye en groote Ruïne, waar agter men het gebergte, met ſneeuw bedekt, ziet leggen; 't gezigt daar van vertoond zich op N°. 153.

Riſtin, en Kafare Kahel.

Thans komt men aan het Klooſter de *Madona*, daar het gebergte aanvangd. Dit Klooſter is heel groot, en legd vermaakelyk tegen het zelve aan; boven op legd noch een ander, *Hanthoere*, of ook wel het Klooſter van *S. Joris*, geheeten. Zy zyn beyde zeer oud. Aldus door een heel aangenaam en hoog gebergte heen rydende, kwamen wy aan een water, even als een Riviertje, alwaar men een byzonder fraaye Water-val heeft, welke, leggende tuſſchen het geboomte, een dommelig geruis veroorzaakt. By deze Vliet, of Beek, traden wy af, en hielden den ontbyt; waar na weder te Paard zynde geſteegen, bereykten wy het Dorp *Larel*, daar het oude Klooſter *Souſa* is. Hier omtrent weid het oog geſtadig, over zeer ſchoone en bekoorlyke gezichten, in 't gebergte, zo van Water-vallen, als anders.

Klooſter [d]e Madona.

Klooſter [v]an S. Joris.

Larel.

Vervolgens paſſeerden wy de *Grotte van S. Maria*, en kwamen, kort na den middag, te *Kanobin*, of *Stinoba*, zo veel gezegd, als *Byeen komſt der Geeſtelyken*. 't Is een Klooſter heel vermaakelyk in het gebergte gelegen, en rondom met een menigte van geboomte bezet, waar agter men den *Libanon*, bedekt met zyn gewoonlyke ſneeuw, in het verſchiet beſchouwd, gelyk in de nevenſtaande afbeelding, onder N°. 154. vertoond werd. Men zegd dat het door den Keyzer *Theodoſius* geſticht zoude wezen. Hier onthoud zich den *Patriarch*. Hy voerd den tytel van *Patriarch van Antiochien*, en het gebied door de gantſche Landſtreek, en langs de geheele kuſt, over al de Maronitiſche Chriſtenen. Die toen ter tyd deze waardigheid bekleedde, was een heel minnelyk en beleefd perſoon, *Stephanus Petrus* geheeten; hy ſprak de Italiaanſche taal heel wel, vermits hy veertien Jaaren te *Romen* had geſtudeerd. Deze moedigde ons aan, tot het voltrekken van ons voornemen, en zeyde, indien het de aanſtaande nacht niet ſneeuwde, dat wy zeekerlyk des anderendaags aan de Ceder-boomen zouden geraaken.

Kanobin.

Des morgens dan, heel vroeg, dewyl 'er, tot ons geluk, geen ſneeuw was gevallen, ſteegen wy te Paard, en paſſeerden het Dorp *Brouſa*, aldus genaamd, ter oorzaak van de menigte der Amandelboomen, beteekenende *Brouſa* een Amandel: dit Dorp behoord onder den Patriarch. Vervolgens komt men aan het Dorp *Haſiel*, behoorende on-

Brouſa.

Haſiel.

onder de Arabiers, en wyders aan *Ipſarey*, het laatſte en naaſte Dorp aan den Berg, of het gebergte, *Libanus*. Van hier namen wy eenige lieden mede, die de wegen, over en door de ſneeuw, bekend zyn, want zonder dusdanig een behulp, zoude men 'er niet te regt konnen geraaken. Omtrent op anderhalf uur na aan de Ceder-boomen gekomen zynde, vonden wy alles met ſneeuw bedekt, en ons derhalven genoodzaakt de Paarden aldaar te laaten, en de voeten te werk te ſtellen, tot dat wy, niet zonder groote moeite, eyndelyk aan de Ceder-boomen kwamen. De ſneeuw is hier des morgens, eer de Zon wat hoog begind te ryzen, by na zo vaſt als Ys, en maakt den weg derhalven zeer rouw en ongemaklyk. Wy gingen aanſtonds nederzitten, om het hert wat te ſterken, doch de felle koude liet ons niet toe lang te ruſten, en vergunde ons naauwlyks zo veel tyd, dat wy de maag het behoorlyk voedzel konden geven, behalven dat wy ten anderen ook noch genoodzaakt waaren met 'er haaſt weder te rug te keeren, ten eynde voor de hitte der Zon de ſneeuw weder gepaſſeerd te wezen, alzo men anderzins, wanneer de ſneeuw aan het ſmelten geraakt, groote ongelukken te verwagten heeft, en het meermaalen gebeurd is, dat het al te lang ſammelen den nieuwsgierigen, met in die overvloedige ſneeuw, die zich hier en daar tot zeer hooge Bergen verheft, weg te zinken, het leven gekoſt heeft. Deze gevaaren voor oogen ziende, haaſtede ik my, zo veel als 't my mogelyk was, om 'er een afbeelding van op 't Papier te brengen. Men ziet hier niets, zo verre als zich het gezicht kan uytſtrekken, dan den Hemel, en de Sneeuwbergen; zelfs zyn veele der Ceder-boomen by na met ſneeuw bedekt, en, indien de wind het niet belettede, zy zouden 'er altemaal onder begraven leggen. Ik plukte, op de ſneeuw ſtaande, eenige Cederen, van de bovenſte toppen der Boomen, gelyk ook eenige kleyne takjes, om 'er het lof, of blad, van te bewaaren, doch het viel binnen korten tyd af, en verging t' eenemaal: de gedaante is, als dat van de Rozemaryn.

Ipſarey.

Komſt aan de Ceder-boomen.

Hoewel deze Boomen ten meerendeele onder de ſneeuw bedekt ſtaan, zyn ze echter altyd groen, de blaadjes aan de Takken ryzen opwaarts, en de vrucht hangd na beneden, regt ſtrydende tegens malkander, zy ſweemd heel wel na een Pyn-appel. De twee gezichten, die ik 'er af teekende, verbeelden zich op N°. 155. en 156. Alle de dagen, of lichten, welke men op de Boomen ziet, vertoonen de ſneeuw, die op de Takken legd. 't Was my niet genoeg, de vrucht met my te neemen; maar ik hakte ook een Jonge Ceder-boom, waar van 'er zeer veele ſtaan, om ver, ten eynde het hout, ter gedachtenis, met my te voeren. Het zelve meend men tot het bouwen van den Tempel *Salomons* gebruykt te zyn, 1 *Kon.* 5: 6.

'tIs een gemeene ſpreekwyze, dat de Cederen van den *Libanon* ontelbaar zyn, dat is te zeggen, dat men ze nooit twee maalen, met een gelyke uitkomſt van getal, kan tellen. 'k Heb dit ook zo aan myn zelven bevonden. Want, tellende de voornaamſte boomen, vond ik 'er eens vyf-en-dertig, en eens zes-en-dertig. Maar dit onderſcheid kan aan geen andere reden toegeſchreven worden, als aan de haaſt, waar mede ik dezelve telde, en ook, ten anderen, om dat ze vry wat verward by malkander ſtaan, waar door men zich heel licht kan vergiſſen; anderzins is 'er geen meerder zwaarigheid, om het regte getal van deze, als van andere boomen, te weeten. Ik had ook de nieuwsgierigheid, om de dikte van twee der zwaarſte Ceder-boomen te meeten, en bevond die van den eerſten zeven-en-vyftig, en den anderen zeven-en-veertig palmen. Onder aan den eenen zag ik eenige ſteenen op malkanderen leggen, welke aan de Geeſtelyken, die 'er nu en dan komen, tot een Altaar verſtrekken, om 'er dienſt op te doen. De takken dezer boomen ſpreyden zich zo wyd uit, dat zich een groot

getal

155

156

getal van menſchen, onder derzelver ſchaduwe, zoude konnen verſchuylen. De Propheet *Hoſea* maakt hier ook gewag van, wanneer hy zegd, Cap. 14. ỳ. 6. *Ik zal Iſraël zyn als de dauw, hy zal bloeyen als de Leli, ende hy zal zyne Wortelen uitſlaan als de Libanon, zyne ſcheuten zullen zig uitſpreyden, ende zyne Heerlykheid zal zyn als des Olyf-booms. Ende hy zal een Reuk hebben als de Libanon, zy zullen wederkeeren, zittende onder zyne ſchaduwe, &c.*

Den *Libanon* aldus voor een goed gedeelte bezichtigd hebbende, had ik ook een byzondere begeerte, om op den *Anti Libanus* te gaan, een gebergte, of berg, agter denzelven gelegen, doch veel hooger, van waar men zegd, dat men een heel vermaakelyk gezicht, na de kant van Damaſcus, heeft: maar het kon niet geſchieden. Want, leggende deze Bergen op een afſtand van eenige uuren van malkander, zoude het te laat op den dag zyn geworden; 't was tuſſchen tien en elf uuren, eer wy de Ceder-boomen verlieten, en de Zon derhalven al wakker aan 't klimmen, weshalven onze Leydslieden my verſcheyde maalen vermaanden, dat het tyd was te vertrekken, en dat myne nieuwsgierigheid, indien ik langer draalde, hen altemaal mogelyk duur genoeg zoude komen te ſtaan. Inderdaad, wy vonden, op de wedertocht, de ſneeuw hier en daar zodanig geſmolten, dat'er al vry dikwils den een of den ander in zakte: ik zelve zonk'er, met myn eene Been, eens ter halver lyve toe in, 't welk ons zodaanig een verbaaſtheid aanjaagde, dat wy niet wiſten, hoe wy ons gaauw genoeg van daar zouden maaken. Ondertuſſchen, 't geen ons natuurlyk gewicht mede noch eenigzins verzwaarde, en de gang belemmerde, was, dat yder zich had belaaden, den een met een korf vol Cederen, den andere met een halve Ceder-boom, een derde met de proviſie &c. 't welk wy aldus verdeeld hadden, op dat niemand, door al te groote zwaarte, te diep in de ſneeuw zoude zinken. Een der geenen die ons geleyden, en, volgens de manier daar te lande, de beenen bloot, en de voeten maar geſchoeid had, zag'er heel deerlyk uit, want zynde, 'k weet niet door welk toeval, ongelukkiger als zyne makkers, waren hem de beenen, door het menigvuldig zakken in de ſneeuw, zo yſſelyk gekorven, en geſchonden, dat men hem niet zonder erbarming konde aanzien.

[margin: Gevaar de wedertogt van den Libanon.]

Eyndelyk, na lang ſukkelen, weder ter plaatſe gekomen zynde, daar wy onze Paarden hadden gelaaten, ſpoeyden wy ons, met geen kleyne blydſchap, na het naaſte Dorp, daar wy het lyf, vry beter als boven op den Berg, verſterkten. Hier na begaven wy ons weder op weg, en kwamen, des namiddags ten vier uuren, weder te *Kanobin*.

Deze Plaats is uitſteekend vermaakelyk, en, hoewel ik'er in de Wintertyd geweeſt ben, moet ik egter bekennen, noch nooit aangenaamer te hebben gezien. 'k Zou'er geerne, indien het my de tyd had toegelaaten, eenige maanden hebben verbleven, doch het kon, om meer als eene reden, niet wezen. Men ziet de Patryzen hier by na zo tam als de Hoenders; zy vliegen by wylen geen tien ſchreeden ver, of zetten zich weer neder, en toonen heel weinig beſchroomdheid voor de menſchen. Maar, al was het maar hierom alleen, zo zoude *Kanobin* boven andere plaatzen te agten wezen; want men heeft'er de ſchoonſte en ſmaakelykſte wynen, die in al het overige van de wereld gevonden konnen werden. Zy zyn rood, en zeer aangenaam van koleur, en zo vet, als Oly, in het glas. De Propheet *Hoſea* maakt'er ook een gelykeniſſe af, daar hy zegd, Cap. 15. ỳ. 8. *Zy zullen wederkeeren, zittende onder zyne ſchaduwe, zy zullen ten leven voortbrengen als koorn, ende bloeyen als de wynſtok, zyne gedachteniſſe zal zyn, als de wyn van Libanon.*

Deze wynen worden allerwegen heen gezonden, doch de Druyf, die dezelve voortbrengd, is'er ſchaars.

d'Andere wynen vallen op verre na zo goed niet; maar zyn 'er ook in veel grooter overvloed. Myn Heer den Patriarch, gelyk hy groote achting voor ons toonde te hebben, deed ons van den beſten drinken; dien ik zo wonderlyk bevond, dat ik niet weet, ooit zo aangenaame drank geproeft te hebben. Werwaarts men hier het gezicht wend, ontmoet men een groote meenigte van water, 't geen heel vreemd, en hoog, van het gebergte nederwaarts, komt ſtorten. In het Hoog-lied van den wyzen Koning *Salomon*, word ook eenige melding gedaan, van de wateren, welke van den *Libanon* komen vloeyen ([a]) *O Fonteyn der hoven, Put der levende wateren, die uit Libanon vloeyen!* Sommige houden dit geweſt, voor het Vaderland van *Noach*, gelyk den Patriarch ook, in zyn kouten met ons, te kennen gaf, van dit gevoelen te wezen, en tot beweering der zaak, bragt hy te berde, dat 'er twee bergen omtrent den *Antilibanus* zyn, welke, noch op den huydigen dag, den een *Kain*, en den ander *Abel*, genoemd worden.

([a]) Cap. 4. vers 15.

Ter zelver plaatze legd ook een Stad, met een zeer vermaakelyk *Lak*, of Meir, welke Stad de Ingezetenen hier om heen gelooven, door *Kain* geſticht te zyn, en dat ze de eerſte der wereld zoude zyn geweeſt, en naderhand, by verloop van tyd, den naam van *Heliopolis*, of *Zonne Stad*, gekregen zoude hebben.

Vyf uuren van *Kanobin* legd ook een Dorp, 't geen door Chriſtenen bewoond werd, en noch tegenwoordig den naam van *Eden* voerd. Het ſtrekt zich, tuſſchen het gebergte, in een Vlakte, en heeft in het midden een Berg, daar wel eer een Kaſteel op geſtaan heeft, 't geen men zegd, zich veertig dagen tegens den Turkſchen Keyzer verdeedigd te hebben, mitsgaders een water, of Beek, die 'er door heen loopt.

Verhaal wegens een Kluiſenaar.

Omtrent dit Klooſter *Kanobin*, in het gebergte, onthield zich een Kluiſenaar, een Frans-man van geboorte. Deze kwam ettelyke maalen, terwyl ik my te *Tripolis* ophield, ten Huyze daar ik gehuis-veſt was, ten eeten. De Koop-lieden verzorgden hem t'elkens, van 't geen hy noodig mogt hebben. Onder anderen verzogt hy op een tyd een vuur-roer, om zich tegens de Wolven, en andere ſchadelyke gedierten, die 'er zeer veele zyn, te verdedigen; 't wierd hem ook gegeven: hy onthield zich in een Grot van het Gebergte, en was een heel beleefd en minnelyk Man, van goede geboorte, en omtrent vyftig Jaaren oud. Sedert dat hy hier in deze eenzaamheid had gewoond, was hy verſcheyde reyzen weder in zyn Vaderland geweeſt, doch telkens wedergekeerd, brengende altyd eenige gaaven en geſchenken mede, welke hy aan den Patriarch vereerde, die hem ook van alles verzorgde, 't geen hy begeerde. Eer hy zich tot dit leven begaf, was hy een Geeſtelyke onder de Latynen; doch oordeelende, dat hunne regels niet ſtreng genoeg waaren, om de Zaligheid te bewerken, had hy zich in dit gebergte opgeſlooten, daar hy een zeer boetvaardig, en voorbeeldelyk leven voerde.

Den derden dag, na onze komſt in het Klooſter, namen wy afſcheid van den Patriarch, en bedankten hem, met een kleyn geſchenk, wegens zyne beleefdheid, en goed onthaal, drinkende wyders noch eens van den gemelden Wyn, om de dampen van het vochtig weer, vermits het t'eenemaal veranderd was, te beter te konnen wederſtaan. Wy vertrokken des morgens, omtrent negen uuren, met een digte ſtofregen, die ons tot aan *Tripolis* verzelde, alwaar wy met den avond aankwamen.

Alvoorens dit Hoofd-ſtuk te ſluyten, heeft het my goed gedacht, een eygentlyke en evengroote afbeelding van de Cederen, of vrugten der Ceder-boomen, te geven. Ten dien eynde dan heb ik 'er uitdrukkelyk een open-geſneden, en bevond de reuk van binnen even eens als Terpentyn, daar kwam ook noch eenig ſap uit, niet tegenſtaande dat ik ze nu zo lang heb bewaard.

Deze

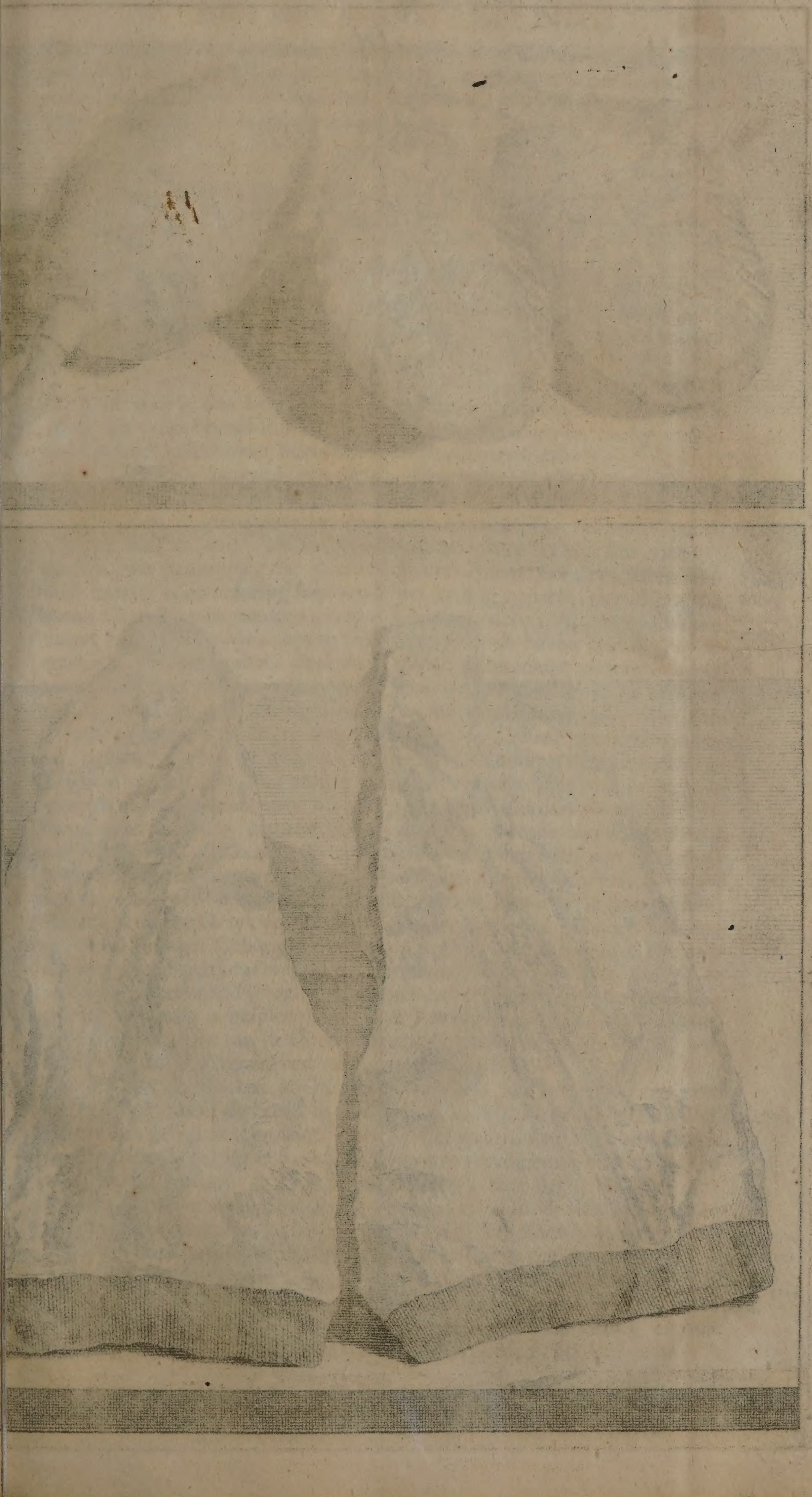

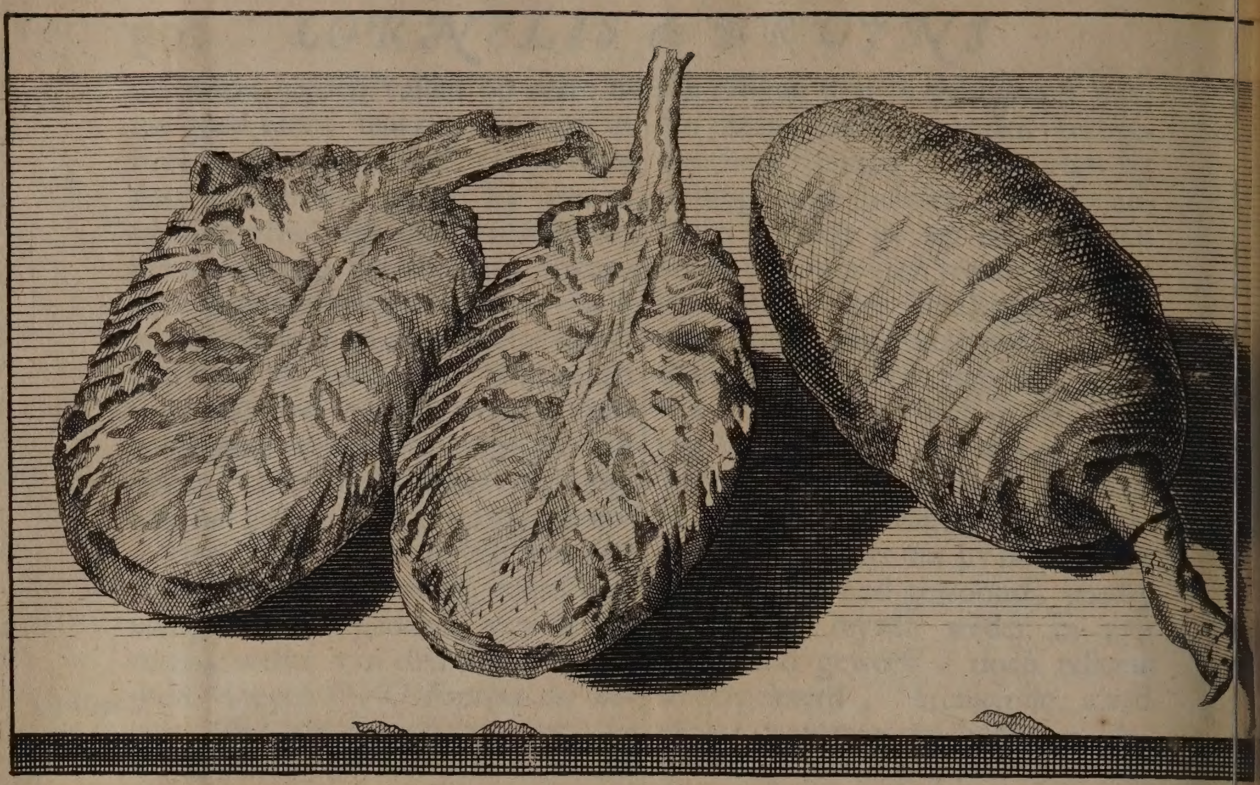

Deze vochtigheid, welke den Terpentyn, niet alleen in de reuk, maar ook in de aanklevendheid, gelyk is, ſpruyt uit de langwerpige korlen, daar de huysjes mede gevuld zyn; de gedaante dezer vrucht, geheel, en open geſneden, vertoond zich op N°. 157.

LVIII. HOOFDSTUK.

Steenen, daar zich de gedaantens van Viſſchen in vertoonen. Verongelukking van eenige Schepen, in de Haven van S. Jan de Akre. Byzonderheden wegens de Stad Tripolis. Vreemde levenswys van een Turkſchen Heilig, &c.

[Steenen, daar zich de gedaantens van Viſſchen in vertoonen.]

Hier voor, aan het eynde van het ander Hoofd-ſtuk, wegens de Cederen geſprooken hebbende, zal ik, in den aanvang van dit, ſpreeken van zeekere Steenen, in dewelke zich de gedaantens van verſcheyde ſoorten van Viſſchen vertoonen, zo natuurlyk, dat men ze niet zonder verwondering kan aanzien. Deze Steenen werden, eenige uuren buyten *Tripolis*, boven op een Gebergte, gevonden, doch vertoonen, geheel zynde, van buyten niets, maar als men ze tegens de grond, of ergens op, ſmyt, ſplyten zy van malkander, by na gelyk de Leyen, of Schalien, en aldus geſpleeten zynde, ziet men de gedaante van de Viſch, gemeenlyk op een der beyde ſtukken, of, om beter te zeggen, de graat. Om ook van deze Steenen met my te voeren, ſtuurde ik uitdrukkelyk ymand, met een Ezel, na het Gebergte, die 'er my een goede partye af bragt, waar onder ik 'er een vond, welke, by geluk, zodaanig is geſpleeten, dat zich aan elke zyde van den Steen de helft van de Viſchgraat vertoond; ook ſluyten de ſtukken zo net op malkander, als of de Steen in zyn geheel was gebleven; en van alle de geenen, die ik gezien heb, kon 'er niet een by halen. 'k Heb deze ſtukken, benevens malkanderen leggende, geteekend, om te beter aan te wyzen, hoedanig men de Viſch aan yder zyde ten halven ziet, dat is te zeggen, dat yder ſtuk de helft van de Viſch vertoond, gelyk aangewezen word op N°. 158. 'k Moet 'er dit byvoegen, dat de Steen eygentlyk twee duym langer is, als hy zich in de Prent vertoond.

Gelyk dit Hoofd-ſtuk niet als van afzonderlyke zaaken zal handelen, moet 'er ook het volgende plaats hebben. Den 22ſten. der meergenoemde Maand January, kreeg men hier tyding, dat 'er twee Franſche Koop-vaarders, door onſtuymig weer, in de haven van *S. Jan de Akre*, verongelukt waaren, benevens noch twee Turkſche *Saiken*, een ſoort van vaartuygen, daar men zich in de *Levant* zeer veel van bediend. 's Anderen daags kwamen 'er in de twintig Matroozen, van de genoemde Scheepen, welke verhaalden, dat het eene by nacht geſtrand was, en twee Man van het zelve, te weten, den Schryver, en de Boots-man, geſneuveld, mitsgaders, dat ze beyde vol gelaaden waaren, en op hun vertrek laagen. Den zelven dag wierp hier ook een *Saike* het Anker, komende Maſteloos van *S. Jan de Akre*, daar ze het ongeluk van Schip-breuk evenwel noch was ontworſteld. [Verongelukking van eenige Schepen, in de Haven van S. Jan de Akre.]

Ik vond het te *Tripolis* zo wel, dat ik 'er het winter ſayzoen voorby liet gaan, met het voornemen, van my vervolgens weder na *S. Jan de Akre*, daar ik, gelyk hier voor gezegd is, door de harde wind, niet aan Land had konnen geraaken, te rug te begeven, ten eynde *Nazareth*, en de *Galileeſche Zee*, te gaan bezichtigen. Middelerwyl nam ik de gelegenheid van de Stad, en omleggende oorden, op. [Byzonderheden wegens de Stad Tripoils.]

Zy

Zy is een der voornaamſte Zee-plaatzen van *Syrien*, en zo handelryk, dat 'er de Koop-manſchappen van alle geweſten, zo te water, als te Land, heen werden gezonden, gelyk ook van daar weder na andere Oorden. Daar werden veele zyde ſtoffen gemaakt, als Kamelotten, Trypen, Tapyten, &c. De Landsdouwe hier omheen geeft uitſteekend goeden Oly, en ſchoone Wynen. Omtrent een uur van het Land, regt voor de Stad, leggen twee kleyne Eylanden, op welker eene zich een meenigte van Duyven op houd, het ander krield van Konynen, die 'er door zeeker Hollandſch Koop-man, eenige Jaaren geleden, gezet zynde, zich tot een ongelooffelyk getal hebben vermeenigvuldigd. Op beyde deze Eylanden neemt men by wylen het vermaak, van te gaan ſchieten. Doch daar zich de Duyven onthouden, is het geweldig klipachtig, en derhalven niet wel te beklimmen. Tuſſchen deze Eylanden, en de Stad, blyven de Schepen leggen, vermits ze door de droogte niet aan Land konnen komen.

Even buyten de Stad, aan het water, of de vliet, die van het Gebergte *Libanon* nederdaald, welke haaren loop, gelyk een Rivier, door de Stad heeft, teekende ik een fraay gezicht, ſtrekkende zich tegens de de Brug, waar over men in de Stad gaat, gelyk op N°. 159. gezien kan werden.

Weinig verder van de Stad, aan het zelve water, heeft men een fraay Turks Klooſter, beplant met Orangie- en Citroen-boomen, waar in zich eenige Turkſche Geeſtelyken, *Derviches* geheeten, onthouden. Het legd byzonder aangenaam, tegen het gebergte, in 't verſchiet vertoond zich de Berg *Libanon*, en het gantſche voorwerp zich op N°. 160.

Omtrent een half uur buyten de Stad, legd de Brug van *Godefroy de Bouillon*, aldus geheeten, om dat ze door dien Dapperen en Godvrugtigen Held is geſticht. Deze Brug, die van Steen is, heeft drie boogen, door welker eene de gemelde vliet heen ſtroomd. Boven over dezelve heeft men de waterleyding, door dewelke het water, 't geen voortkomt uit een Bron, neemende haaren oorſprong twee uuren van hier, aan den voet van een berg, na de Stad werd gevoerd, en wel in zodanigen overvloed, dat de meeſte ſtraaten, ja zelfs veele Huyzen, met Fonteynen zyn voorzien. Weinig verder heeft men noch een dergelyke Brug, welke door de boogen der eerſte gezien werd, met het Sneeuw gebergte van den *Libanon* in 't verſchiet. 't Is een heel vermaakelyk gezicht, en verbeeld zich N°. 161. Het gezelſchap 't geen 'er met my was, en die, behalven den Conſul (vertoond in 't Turks kleed) alle tegenwoordig in Nederland zyn, is 'er by vertoond, zodaanig als ze daar zaten, terwyl ik de afteekening op het Papier bragt.

Te *Tripolis* zynde, wierd my een vreemde zaak verhaald, welke ik den Leezer ook moet mede deelen. Omtrent een Jaar voor myne komſt, was hier een zeekere Turk geſtorven, die zich een weinig buyten de Stad onthield, na de Zeekant, aan de Rivier, of Vliet, welke van het Gebergte *Libanon* komt afvloeyen. Een *Sopha* van enkele planken, op de wyze als een vierkante Tafel, verſtrekte hem tot een Wooning, en op deze had hy zeventien Jaar gezeten, zonder ooit 'er van te komen. Hy wierd by hen voor een Grooten Heilig gehouden, en de ſpys hem dagelyks van alle kanten toegebragt. Gelukkig, dien hy de genade deed, van de zyne te nuttigen. Doch, niet tegenſtaande alle deze Heiligheid, had hy by wylen de grillen, van 't geen hem niet aanſtond in de Rivier te ſmyten. 't Aanmerkelykſte was, dat hy nooit een eenig woord ſprak; de vuyligheid, welke de natuur hem noodzaakte te loozen, leyde hy nevens zich neder, en de Turken, anderzins zo vies van diergelyke dingen, achteden zich geëerd, door dezelve te mogen weg neemen. Zo veel vermag een ydele waan van Godvrugtigheid, by deze

Vreemde levenswys van een Turkſchen Heilig.

ver-

159

160

Verkeerd-geloovigen, dog het waare te wenſchen, dat'er ook onder de Chriſtenen niet wierden gevonden, die zich, met een gemaakte ſchyn van Heiligheid, laaten misleyden.

LIX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Tripolis. Kaifa. Berg Karmel. Steene-vrugten. Komſt te S. Jan d'Akre, en tegenwoordige ſtaat van deze Stad, &c.

Vertrek van Tripolis.

Na dat ik omtrent drie Maanden myn verblyf te *Tripolis* had gehouden, om de Winter tyd te laaten voor by gaan, trad ik den 9den. April 't Scheep; op een Hollandſche Koopvaarder, *De Goede Fortuyn Elizabeth* geheeten, geſchikt na *S. Jan d'Akre*, ten eynde my na *Nazareth*, en de *Galileeſche Zee*, te begeven, vervolgens weder na *Tripolis* te keeren, en van daar, over Land, na *Aleppo* te trekken, maar alzo ons de wind tegen was, waaren wy genoodzaakt tot den elfden te blyven leggen. Thans wierd het Anker gelicht, doch kort daar na, vermits het dood-ſtil was, weder in de grond geſmeeten. Omtrent den avond raakten wy een goed ſtuk wegs, met de Landwind, in Zee. Den 12den. vorderden wy weinig, gelyk ook den 13den. hebbende zeer onſtuymig weer, en een ſchrikkelyke holle Zee. Den 14den. kreegen wy de *Caap Bianco* digt nevens ons: des nachts ſtaaken wy weder Zeewaarts in, vermits wy tot *Akre* niet wilden inloopen. Den 15den. na de middag lieten wy het Anker vallen, onder *Kaifa*, dewyl de Schipper, ter oorzaak van de harde wind, uit vrees van de kwaade Haven, het niet binnen *Akre* dorſt zetten.

Kaifa.

Deze plaats, wel eer een vermaar-Stad, en die verſcheyde maalen van naam veranderd is, legd onder aan, en ten Noorden, van den Berg *Karmel*, aan den Oever van de Zee, omtrent drie uuren van *Akre*, en is tegenwoordig van weinig belang, gelyk men op N°. 162. kan zien. De Arabiers, en de Turken, noemenze *Kafas*.

Wy konden dezen dag, door de holle Zee, met de Sloep niet aan Land komen, 't geen my geweldig moeyde, alzo ik zeer begeerig was om den gemelden Berg te bezichtigen.

Op den zelven, aan het eynde van de Zee, legd het zo berugte Kloofter, waar in zich de *Paters Karmeliten* onthouden. Hier toond men een Grotte, of Spelonk, in de Rots gehouwen, welke den Propheet *Eliſæus* tot Woonplaats gediend zoude hebben. Een ſtuk wegs van daar ziet men een Fonteyn, die de gemelde Propheet uit de Aarde deed ontſpringen, en een weinig hooger noch een andere: beyde gevenze goed water. Dicht daar by heeft men de Peuynhoopen des Kloofters van *S. Broeardus*, die door *S. Albregt*, Patriarch van *Jeruſalem*, gezonden wierd, om de Kluyzenaars, welke zonder regel, of Broederſchap, leefden, binnen zeekere bepaaldheid te brengen. Berg Karmel.

Men toond hier ook noch een Grotte van den Propheet *Elias*, en een andere van den Propheet *Eliſæus*.

Wat laager, na de voet van den Berg, is een Grotte, waar in men zegd, dat den Propheet *Elias* het volk onderwezen heeft, deze is mede uit de Rots gehouwen, en heel fraay. Hier hebben de Turken een kleyne *Moſqueë*.

Op dezen Berg vind men de Steene Meloenen, en andere Steene-vrugten, van welker eerſte my verſcheydene uitſteekend fraaye ter hand wierden geſteld, gelyk ook eenige Steene Olyven. De gedaante dezer Meloenen vertoond zich op N°. 163. zo als ze geheel, en opengeſlagen, zyn; waarom ik 'er twee heb verbeeld. Steene-vrugten.

Men ziet'er ook noch by, een ſoort van een Steene Oeſter, of *Capo tonde*, gelyk ze by de Italiaanen genoemd worden. Hy is in zyn geheel, gelyk mede de twee Steene Olyvèn, die 'er by zyn. Men zegd dat 'er ook geheele Druyve-troſſen van Steen, van dezelve gedaante, als men ze

aan

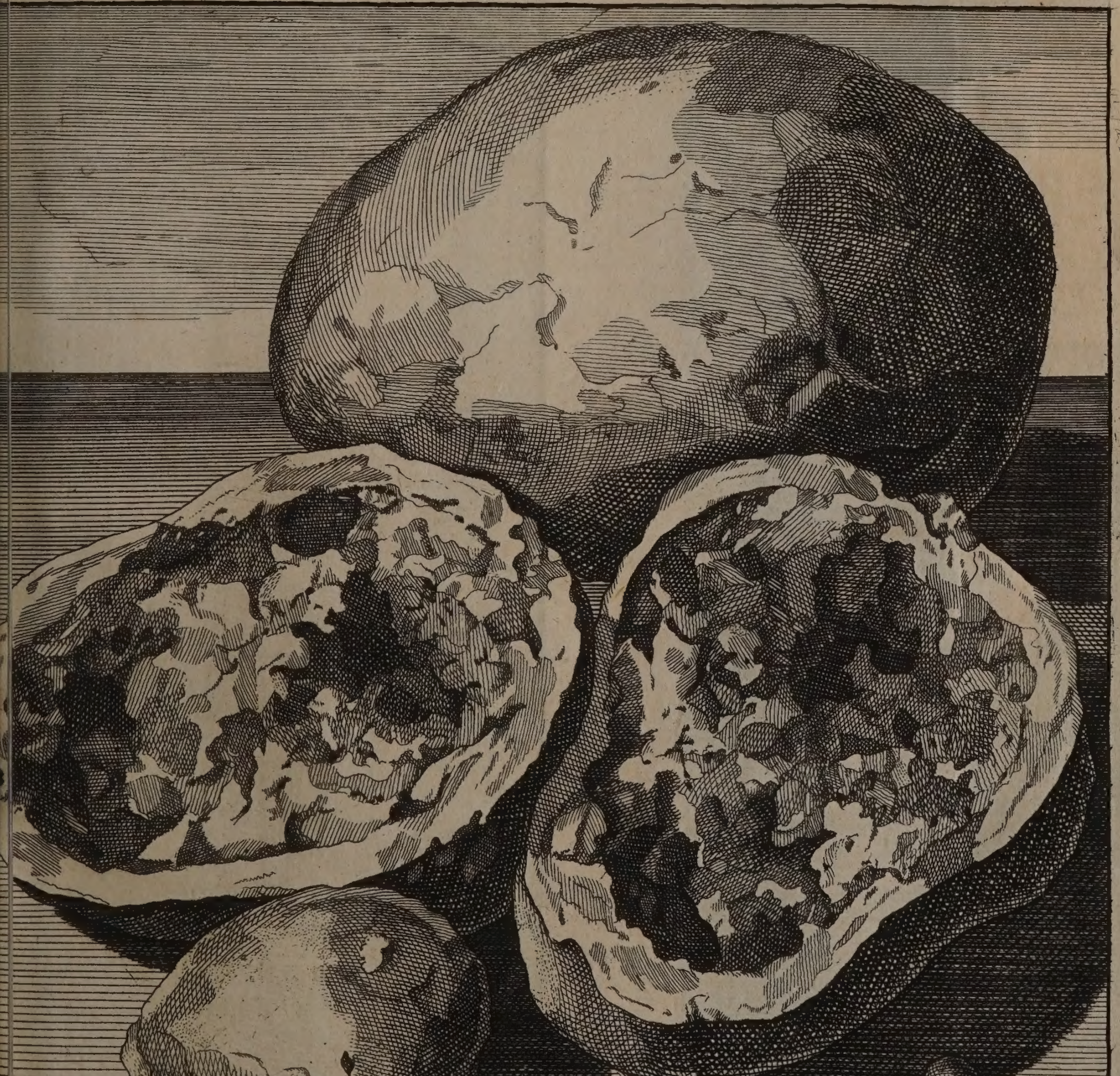

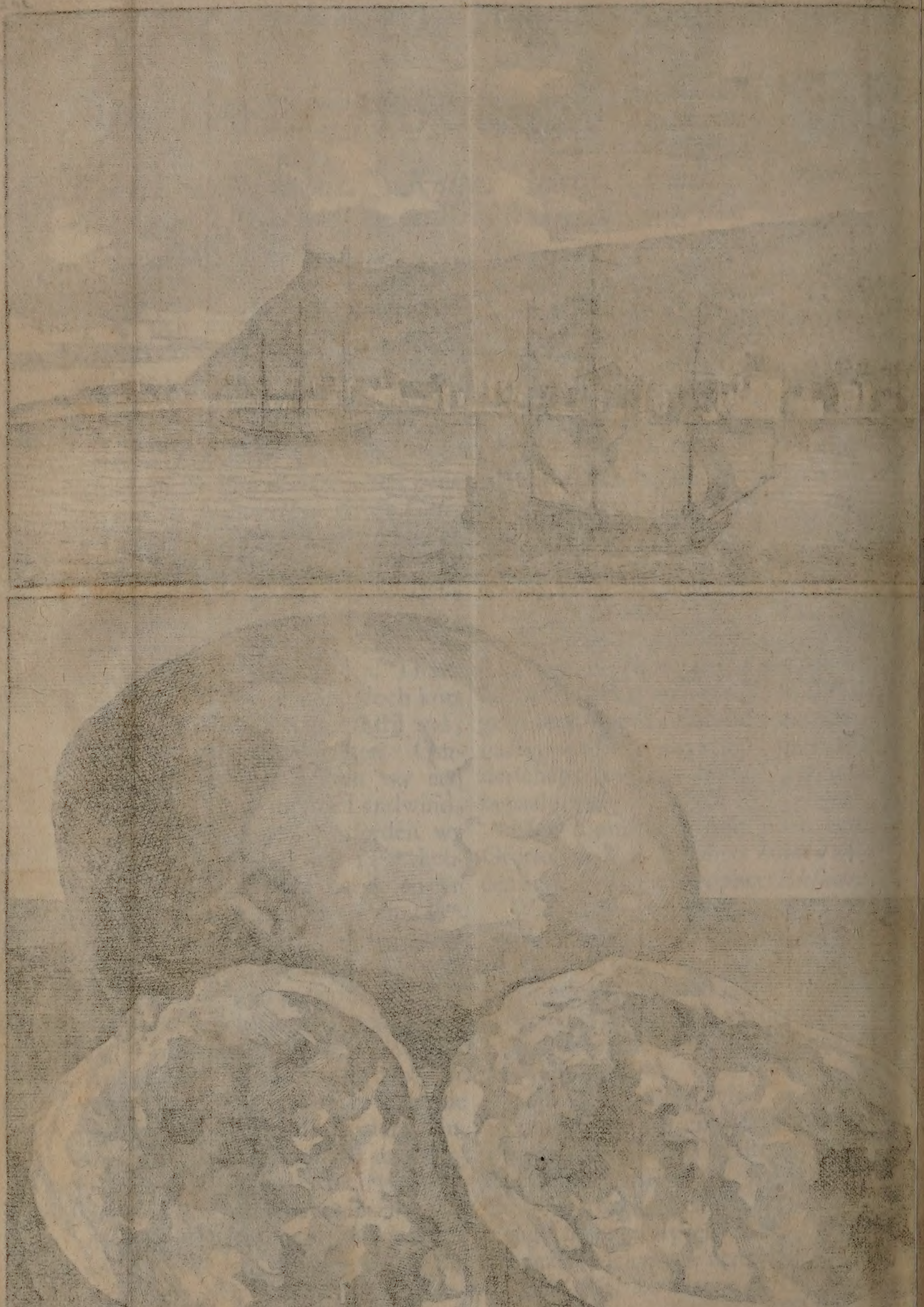

aan de Wyngaarden ziet groeyen, gevonden werden, doch ik heb ze niet konnen bekomen, hoewel ik een der *Paters* zonderling te vriend had, die 'er my geerne mede gediend zoude hebben, indien ze maar te vinden waaren geweeſt. Deze Steene Meloenen hebben van buyten dezelve gedaante, als de Natuurlyke, eenige rond, andere langwerpig, gelyk ook dezelve grootte, en de ſchors omtrent dezelve dikte. Gebrooken zynde, vertoonen zich de holligheden, even als die van de waare vrucht, ook hebben ze eenige reuk, die niet onaangenaam is.

Komſt te . Jan de kre, en gen- oordige aat van ze Stad.

Den 16den. der genoemde Maand April, toogen de Schipper en ik, met de Boot, na *S. Jan de Akre*, daar ik my eenige dagen ophield, en tyding kreeg, dat 'er geene Pelgrims derwaarts zouden komen, vermits de *Paters* te *Nazareth* eenig verſchil met de Turken hadden.

Ik bragt dan ondertuſſchen eenige fraaye gezichten op 't Papier, waar van deze verwoeſte plaats een meenigte kan uitleveren, inzonderheid overblyfzelen van gebouwen, onder dewelke niet het minſte is, 't geen men ten Weſten, aan de Zeekant, ziet. Het vertoond zich heel groots, en heeft, geloof ik, wel eer tot een Tempel gediend. De Bouw-kunde is 'er, volgens de Gotſche order, in waar genomen, gelyk op N°. 164. werd aangewezen. In 't verſchiet vertoond zich de Berg *Karmel*, en het Dorp *Kaifa*, beneden aan het eynde van denzelven Berg, aan de Zee, mitsgaders het Klooſter der *Karmeliten*, boven op den uiterſten top.

Omtrent in het midden der Peuynhoopen van deze Stad, teekende ik noch een gezicht van een gebouw, beſtaande voor aan in eenige boogen, met vierkante pilaaren, waar over men, langs ettelyke trappen, na een ſoort van een Hof, of Paleis, gaat, ſtaande noch vierkant in wezen. Het ſchynd van jonger tyd gemaakt te wezen, als het onderſte werk, 't geene van byzondere groote ſteenen opgehaald is, waar van 'er zeer veele op de grond geſtort leggen, en vertoond zich op N°. 165.

165

Men ziet hier in 't verſchiet het Gebergte, 't geen zich na de *Karmel* ſtrekt. Kort om, al wat'er fraays in *Akre* te zien is, beſtaat in de Peuynhoopen van het Oude *Ptolomaïs*, want aldus wierd deze Stad wel eer genoemd, na de naam van den Egyptiſchen Koning *Ptolomæus*, toen ze met regt voor een der aanzienlykſte Steden van het Ooſten kon gaan. De Zee heeft 'er een groot gedeelte af weg geſpoeld, gelyk men genoegzaam kan af meeten, uit de Ruïnen, en Peuynhoopen, welke hier en daar het hoofd boven het water uitſteeken, en zelfs ook in de Haven; deze loopt halvemaans wyze, en ſtrekt zich, als met een bocht, tot aan den uiterſten hoek van den Berg *Karmel*.

Een kleyn getal van Huyzen, ſlegt genoeg, maakt wyders de tegenwoordige Stad uit. De *Franken*, welke meeſt in Franſchen beſtaan, woonen in een *Chan*, zynde een rond gebouw, met twee verdiepingen, verdeeld in verſcheyde vertrekken, waar af de onderſte dienen tot Pak-huyzen, om de goederen in te bergen, en de bovenſte tot Woonplaatzen. Hier hield ik mede myn verblyf, zynde gerecommandeerd aan een Koopman van het Land, van wien ik zeer beleefd wierd onthaald. Terwyl ik my hier ophield, was ons Schip daar mede op de Reede gekomen, om eenige Katoen-baalen, die het 'er te laaden had, in te nemen, en zo weder te vertrekken, gelyk het ook op den 21ſten. der Maand, des nachts, onder Zeyl ging, zonder eens in de Haven te zyn geweeſt. De reeden was, om dat dezelve zeer gevaarlyk voor de Scheepen is, inzonderheid by Winter tyd, vermits, door de kwaade grond, ter oorzaak van de Peuynhoopen, die 'er in meenigte zyn, de touwen aan ſtukken ryten, daar het behoud der zelven in beſtaat. Ik vond 'er ook nog een gedeelte van een der Scheepen, voor ettelyke dagen, als hier voor gemeld, al hier verongelukt, boven het water leggen: maar van het ander wierd geen ſtuk vernoomen.

NAZARETH

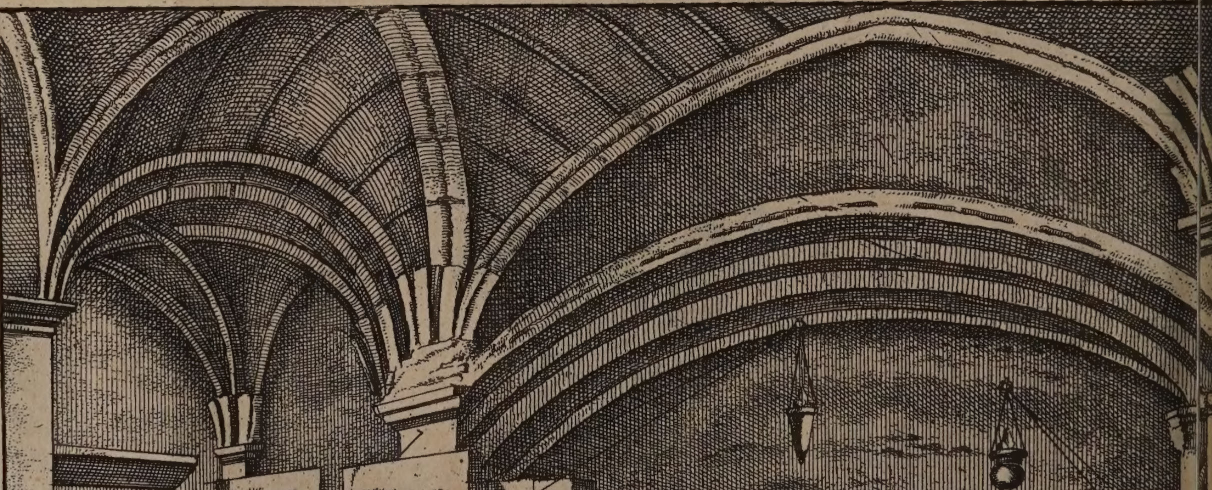

LX. HOOFDSTUK.

Tocht, van S. Jan d'Akre, na Nazareth. En beſchryving van 't geen aldaar te zien is. Kerk van Maria der Vreeze. Fonteyn van Maria, enz.

Den 22ſten. der meergemelde Maand April, na dat ik my nu zes a zeven dagen *t' Akre* had opgehouden, zeyde ik tegens den *Pater Præſident*, dat ik, om verſcheyde redenen, niet langer konde wachten, met na *Nazareth* op te trekken, en derhalven des anderen daags morgens derwaarts meende te gaan: waar op my wierd geantwoord, dat ik doen kon 't geen my beliefde. Ik beſprak dan den *Drogeman*, en deed twee Paarden ten dien eynde gereed maaken; voorziende my wyders, van 't geen ik oordeelde noodig te zullen hebben.

Tocht S. Jan d'Akre na Nazareth.

Wy vertrokken des morgens omtrent negen uuren, en namen den weg, voor een gedeelte, langs de Zee, en vervolgens door een Veld, van den gewoonlyken weg af, alzo den *Drogeman* aldaar een ander Paard te haalen had; weshalven ik het beſchryven tot aan de wedertogt uitſtelde. Ten vier uuren na den middag bevonden wy ons tot *Nazareth*, alwaar ik my aanſtonds na het Klooſter vervoegde. Hier verſtond ik, dat het verſchil, tuſſchen de Geeſtelyken, en de Turken, bygelegd was. Dien avond bezag ik, in Proceſſie, de Spelonk, alwaar (zo my gezegd wierd) de boodſchap, wegens de menſchwording van den Zaligmaaker, aan de Maagd *Maria*, gedaan wierd.

Den 24ſten. ging ik op den Berg *Seyn*, die beneden *Nazareth* legd, en byzonder hoog is, ter welker oorzaak men van den zelven zeer fraaye gezichten heeft, en het oog laat weiden over *Akre*, en den Berg *Karmel*, en aan d'ander zyde, over *Damaſcus*, *Arabia Deſerta*, of het *Woeſt Arabien*, *Judæa*, *Samaria*, en den Berg *Thabor*.

Ter zyde van Nazareth, ſtrekt zich een ſchoone en groote Vlakte, *Eſdrelon* geheeten.

Van hier teekende ik Nazareth af, 't welk tegenwoordig maar een onnozel Vlek is, beſtaande in eenige ſlechte Boeren-huyzen, gelyk op N°. 166. kan werden gezien.

Wel eer is Nazareth een Stad genoemd geworden, immers, by d'Euangeliſten, als *Luc.* 1:26. *Ende in de zeſde Maand wierd den Engel Gabriel van God gezonden, na een Stad in Galilæa, genaamd Nazareth.* En *Math.* 2:23. *Ende daar gekoomen zynde, nam hy zyne Woonplaatz in de Stad, genaamd Nazareth, op dat vervuld zoude worden, 't geen door de Propheeten gezegd is, dat hy Nazarenus zal geheeten worden.* 't Is gelegen in het Erfdeel *Naphtali*, en meenen eenige, dat het aldaar voor een der vaſte Steden aangeteekend ſtaat.

Volgens oude getuygeniſſen, was het een vruchtbaare luſtige oord, die, door zyne getemperde lucht, een meenigte van vrugten, kruyden, en bloemen, voortbracht, doch tegenwoordig is 'er niets te vinden. Het legd als op een Heuvel, en is ten meerendeele met hooge Bergen beſlooten, waar door men weinig uitzicht heeft.

Ik heb hier voor gezegd, dat zich de Vlakte *Eſdrelon* aan deſſelfs zyde ſtrekt. Doch men moet niet verſtaan, dat deze Vlakte gantſch tegen *Nazareth* aanſtoot, want daar leggen eenige Bergen, hoewel niet zeer hoog, tuſſchen beyden. De inwoonders beſtaan uit Arabiers, en Turken, mitsgaders eenige weinige Grieken, en Maroniten.

Men toond hier noch de plaats, daar Joſeph gewoond zoude hebben, wiens winkel in de levende Rots uit- Huys en Winkel van Joſeph.

uitgehouwen, en in de Printverbeelding is aangewezen, met de letter A. Gelyk ook daar de *Synagoge* der Jooden zoude zyn geweeſt, geteekend met B. Het Klooſter, aangewezen met de letter C. is een tamelyk goede Woonplaats voor de Geeſtelyken, welke hier gemeenlyk, ten getale van omtrent twintig perſoonen, zyn.

Spelonk daar de Bood-ſchap aan Maria wierd gedaan.

Ik teekende ook de Spelonk, alwaar de Boodſchap, door den Engel, aan de Heilige Maagd wierd gedaan, zynde in den omvang van het Klooſter beſlooten. Men ziet hier twee Kolommen, van Graauwachtige ſteen, welke omtrent de hoogte van vier Vademen hebben, en'er door de Keyzerin *Helena* geſteld zyn. Van dezen word de eene gezegd te ſtaan, op de zelve plaats, daar *Maria* zich bevond, toen de Boodſchap aan haar gedaan wierd. En d'andere, ter plaatze daar den Engel ſtond. De Turken hebben van de eerſte, onder aan, wel twee voet hoog afgebrooken, zulks dat ze met het Capiteel aan het gewelf hangd. De Spelonk zelve is ten meerendeele met cieraad van houtwerk bekleed, en vertoond zich zodaanig, als hier op N°. 167. te zien is. Zy beſlaat in de lengte omtrent vyftien voeten, en in de breedte zes, doch is aan het eene eynde ruym drie voeten breeder, als aan het ander; de hoogte bereykt omtrent negen voeten. Ter zyde, in een kleyne Kapel, ziet men drie Altaaren.

Spelonk van de Steilte.

Ik bezichtigde ook de Spelonk, die de naam van *Præcipice*, of *Steilte*, voerd, ter oorzaak dat den Berg, daar ze in is, een vervaarlyke hooge ſteylte heeft. Hy legd ten Zuyden, een groot half uur van *Nazareth*, en word gezegd de plaats te wezen, van waar de Jooden den Zaligmaaker wilden afwerpen, volgens het getuygenis van den Euangeliſt *Lucas* Cap. 4. ℣ 29. daar hy zegd, *Ende opſtaande wierpen zy hem uit, buyten de Stad, ende leyden hem op den top des Bergs, op dewelke haare Stad gebouwd was, om hem van de ſteylte af te werpen, maar hy, door het midden van haar doorgegaan zynde, ging weg:* De Rooms-gezinden zeggen, dat hy uit haare oogen verdween, en zich in de gemelde Spelonk verborg.

De weg, tuſſchen *Nazareth* en dezen Berg, kan te Paard niet gebruykt worden, door de meenigte van groote Steenen, en Rotzen, die'er leggen.

Ik bevond de laagte van deze Spelonk acht-en-veertig ſchreeden, de breedte vyf-en-twintig, en de hoogte na proportie.

Tegen over dezelve heeft men een groote Put, uit de levende Rots gehouwen, doch daar tegenwoordig geen water in werd vernoomen: maar voor dezen gafze zulken overvloed, dat het water tot aan *Nazareth* vliette, en het Klooſter zich als toen daar van bediende. Dit gezicht vertoond zich op N°. 168. zynde de Spelonk aangewezen met de letter A. en de Put met B.

Vlakte Eſdrelon.

Van den gemelden Berg, ziet men over de gantſche Vlakte *Eſdrelon*, welke zes uuren lang, en vier breed, werd gereekend. Aan geene zyde des zelven leggen *Naim* en *Endor*. 't Eerſte is een Stad, en de plaats, daar onzen Heyland de Zoon der Weduwe van den dooden opwekte. *Luc.* 7: 11. gelegen tegen het Gebergte *Hermon*, daar de Koninglyke Propheet *David*, in zyne Pſalmen, gewag van maakt.

Het Dorp *Endor* legd wat meer aan de ſlinker zyde van de Vlakte, tegen het zelve gebergte, en is de plaats daar *Jaël*, de Huys-vrouw van *Heber*, den nagel door het Hoofd van *Siſera* ſloeg, *Judic.* 4: 21. en *Pſalm.* 83: 10. Dit gezicht verbeeld zich op N°. 169. zynde *Naim* aangewezen met de letter C. de Berg *Hermon* met D. en het Dorp *Endor* met E.

Naim Endor.

Men toond hier ook dezelve plaats daar de Jooden, gelyk gezegd is, den Zaligmaaker van boven neder wilden ſmyten, 't geen een vervaarlyke hooge ſteylte is. Hier ziet men de Vlakte *Eſdrelon* aangewezen, op N°. 170. met de letter G. Op de voorgrond legd een groote ſteen, daar eenigen van ſchryven, dat hy zelve,

zo

168

169

170

zo als Chriſtus vertrokken was, zich aldaar geplaatſt zoude hebben. En hier ter plaatze zoude het zyn, dat zy den Heere van boven neder meinden te doen ſtorten: zynde waarlyk, wanneer men van daar na het Dal, en eenige minder Bergen, die noch tuſſchen het Dal, en dezen Berg, in leggen, nederwaarts ziet, een vervaarlyke ſteilte; doch die hier niet heeft konnen aangewezen werden, om dat op de ſtand-plaatze, daar ik my bevond, dezelve zich aan 't oog niet opdeed. In 't verſchiet vertoond zich, in 't gebergte, de Stad *Naim*, en ter plaatze daar de letter H. ſtaat, is de Beek *Kiſon*, doch die men van daar naauwlyks in de Vlakte kan onderſcheiden. Van de zelve werd gewag gemaakt *Jud.* 4: 7. *Ik zal aan de Beeke Kiſon tot u trekken den Siſera, Jabins Krygs-overſte, met zyne wagens, ende zyne meenigte, ende ik zal hem in uwe hand geven.*

Kerk van Maria der Vreeze.

In het wederkeeren van Nazareth, na *Akre*, ontmoet men de *Kerk van Maria der Vreeze*, alzo geheeten ter oorzaak dat de Heilige Moedermaagd aldaar, vol van vrees, den Heyland volgde, wanneer de Jooden hem voort ſleepten, om hem van den top des Bergs af te ſtooten. Ter gedagtenis van het welk deze Kerk is geſtigt, zyndewel eer de Kerk van een groot VrouwenKlooſter geweeſt, daar tegenwoordig niet als de Peuynhoopen van overig zyn. Men toond hier mede een Steen, waar op *Maria* den Heyland, beyde geknield, zoude omhelſd hebben, na welken tyd de vormen hunner kniën daar tot nog toe ingebleven zouden zyn. Andere zeggen, dat de Heilige Maagd, in het volgen van den Zaligmaaker, kwam te ſtruykelen, en dat ze aldus de gedaante haarer kniën in de Steen zoude hebben gezet. Inder daad, men ziet 'er eenige hollligheeden: maar ik zoude niet durven verzeekeren, dat s'er op zulken wys zyn ingekoomen, als 'er van verhaald word.

Fonteyn van Maria.

Vervolgens komt men aan de *Fonteyn van Maria*, welke heel goed water geeft, het zelve komt uit een kleyn Onder-aards Kerkje, 't geen de Grieken in bezit hebben, en zeer oud geacht werd.

Dicht aan *Nazareth* ziet men een groote Spelonk, waar uit de ſteenen gehaald zyn, welke ten tyde der Keyzerin *Helena*, tot den opbouw van het eerſte Klooſter al voor de *Paters* gediend hebben.

LXI. HOOFD-

LXI. HOOFDSTUK.

Tocht, van S. Jan d'Akre, na de Galileeſche Zee. Graf van den Propheet Jonas. Tegenwoordige ſtaat van Cana in Galilea. Vlakte der Koorn-airen. Berg der Zaligheid. Beſchryving van de Galileeſche Zee, en de Stad Tiberias. Plaats daar Joſeph verkoft wierd. Beſchryving van den Berg Thabor.

Tocht na de Galileeſche Zee. Na dat ik aldus weder tot *Akre* was gekomen, maakte ik my aanſtonds gereed, om 's anderen daags 's morgens na de *Galileeſche Zee* te trekken, ten welken eynde ik nog een Arabier, tot myn geleyde, ging beſpreeken, Wy vertrokken, omtrent twee uuren voor het aanbreeken van den dag, verzeld door een Pater, dien dezelve nieuwsgierigheid derwaarts voerde, en paſſeerden voor eerſt het Dorp *Rena*. Rena.

Wat verder vertoonde men my, in een Rots, eenige voet-tekens van den Propheet *Jonas*. Hier na ziet men, ter ſlinker zyde, het Dorp *Misdeſh*, alwaar een Spelonk is, in de welke, volgens het zeggen van de Lieden des Lands, de Propheet *Jonas* begraven legd. Graf van den Propheet Jonas.

Boven op deze Spelonk hebben de Turken een *Moſqueë* gebouwd, ten opzigt dat het de Ruſt-plaats van een Propheet is, voor welke alle zy een zonderlinge eerbiedigheid hebben; ja, die voor deze plaats, gaat zo verre, dat zy geen Chriſten toelaaten daar omtrent te komen: om welke reden ik my ook derwaarts niet vervoegde.

Cana in Galilea. Vervolgens komt men in de vermaakelyke *Vlakte van Galilea*, en aan deſſelfs eynde te *Cana*. Hier ziet men, in de laagte, de Fonteyn, welkers water Chriſtus, op de Bruyloft, in wyn veranderde. Wat hooger op den Berg, ſtaat een Kerk, ter zelver plaats, daar men meend de Bruyloft gehouden te zyn. Zy diend tegenwoordig tot Stalling voor de Beeſten, en vertoond zich van buyten, als een ſlegt vervallen gebouw, waar aan men nog twee groote Poorten, en een kleyne, ziet; hebbende wyders, ter rechter zyde, aan de halve hoogte, nog een gebouw, op de manier als een Vleugel, daar ook twee Poorten aan zyn, gelyk op N°. 170. verbeeld ſtaat. Van binnen vertoond zich noch een ry van vyf Kolommen, in het midden twee aan malkanderen, draagende het gewelf. Ter rechter zyde ſtaat een ſtuk van een veel dikker Kolom, ter welker plaats ongetwyfeld de muur verbrooken zal zyn geweeſt, en dezelve aldaar geſteld, om ze te onderſchraagen; aan de andere zyde ziet men ook twee Poorten, en aan d'eene een Kolom.

Deze Kerk heeft de langte van zeven-en-dertig ſchreeden, de breedte van veertien, en een laage verdieping. 't Afbeeldzel vertoond zig op N° 171.

De plaats zelve, te weeten *Cana*, behalven dat 'er nog veele ſlechte Huyzen ſtaan, is geheel vervallen, en word bewoond van een zeer boosaardig volk, die Arabiers zyn. Weshalven ik, uit vrees van gezien te worden, haaſtig van het Paard trad, de Kerk bezigtigde, en afteekende, zonder dat het ymand gewaar wierd. Men ziet hier rondom nog een meenigte van groote Steenſtukken, van Kolommen, en oude Ruïnen, welke genoegzaam te kennen geeven, dat deze plaats veel grooter geweeſt moet zyn, als ze tegenwoordig is. Zy legd op een Berg, en is aan alle kanten met hooge Bergen omvangen, welke zich geheel woeſt opdoen. 't Eenigſte dat zy vermaakelyk heeft, is de gemelde Vlakte, welke, ten haaren opzicht, ten Noorden gelegen is.

Hier

170

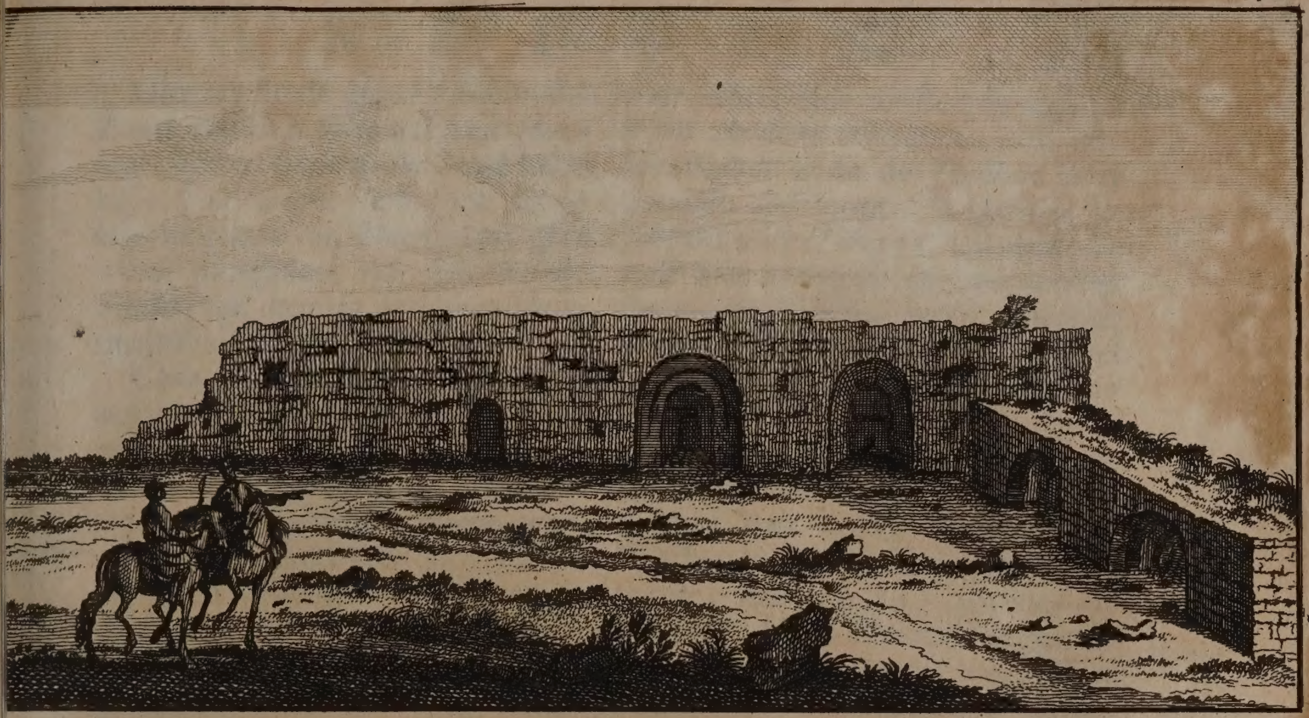

171

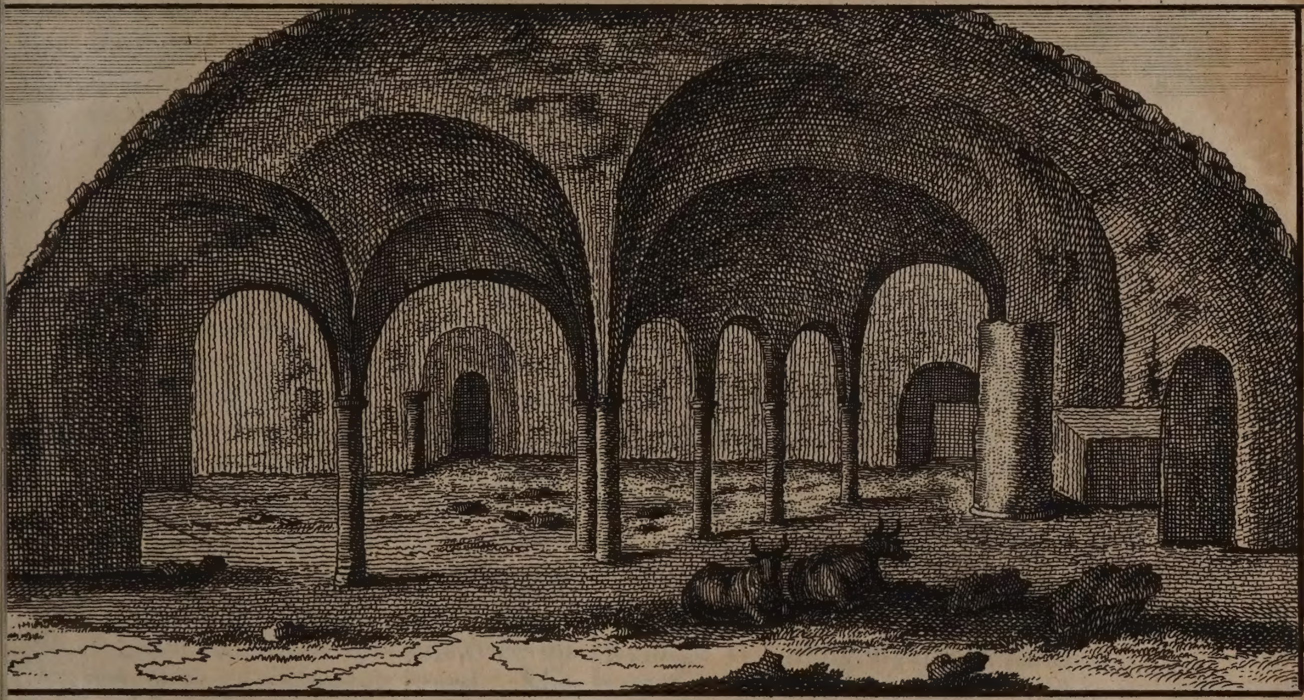

172

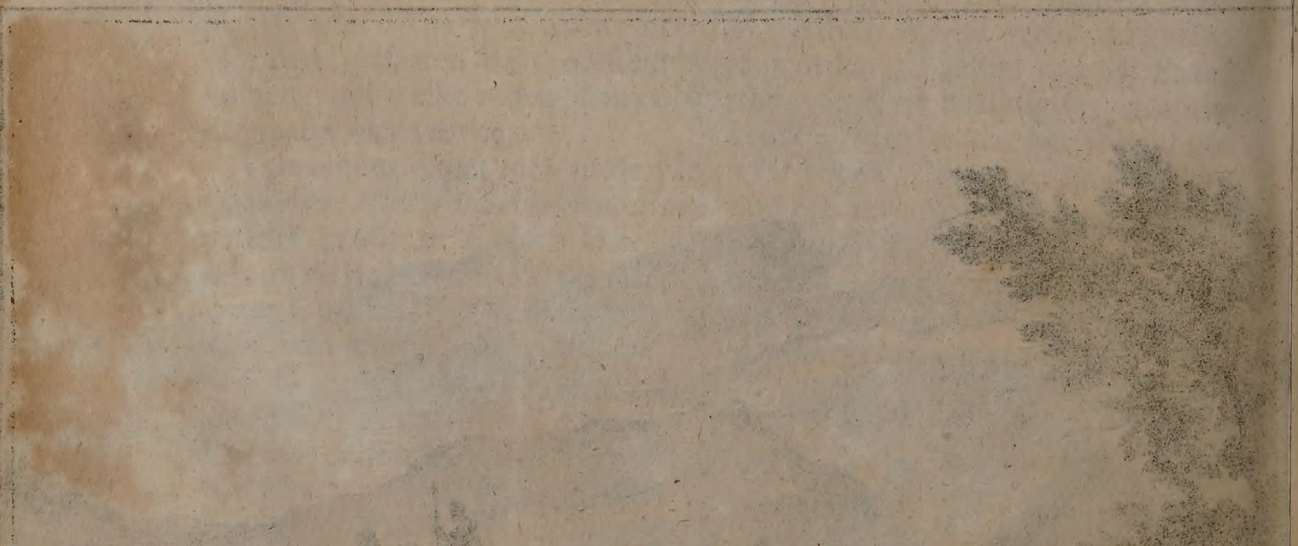

Hier ter Stede genas *Chriſtus* den Zoon van den Koninglyken *Hoveling*, die te *Capernaüm* dood krank lag, *Joh.* 4: 50. 't Is ook de geboorte plaats van *Nathanaël*, *Joh.* 21: 2. mitsgaders van den Apoſtel *Simon*, die daarom de *Cananiter* genoemd word, *Mat.* 10: 4.

Cana verlaaten hebbende, en een teug uit de Fonteyn, of Bron, welkers water Chriſtus in wyn veranderde, gedaan zynde, kwamen wy in de *Vlakte der Koorn-airen*, daar wy langen tyd door reeden. Zy werd aldus geheeten, ter gedachtenis, dat de Diſcipelen alhier op den Sabbath de Koorn-airen aten, waar over de Pharizeen tegen den Heyland zeyden, *Ziet, uwe Diſcipelen doen, dat niet geoorlofd is te doen op den Sabbath*, *Mat.* 12: 2. daar *Chriſtus* op antwoordde: *Hebt gy niet geleezen, wat David gedaan heeft, toen hem hongerde, en haar die met hem waaren? hoe dat hy gegaan is in 't Huys Gods, en de Toonbrooden gegeten heeft?* enz: *Mat.* 12: 3. en *Marc.* 2: 36. Men ziet hier nog een Boom, *Terebinto de gli Apoſtoli*, of de *Tarpentyn boom der Apoſtelen*, geheeten, daar men geloofd die eygentlyke plaats, van 't geen zo even gezegd is, te wezen. By dezen gingen wy nederzitten, om het hert wat te ſterken, zynde nu alreede wat vermoeyd.

Vlakte [der] Koorn-[air]en.

Deze Vlakte is omtrent twee uuren lang, en tamelyk breed. Men ziet 'er een Dorp *Poveretti*, of *Armdorp*, geheeten, en, tegen het zelve over, een ander, *Libie* genaamd.

[Po]veretti [en] Libie.

Een weinig verder voort gereeden, en op een Berg gekomen zynde, zaagen wy de *Galileeſche Zee*, en *Bethulien*, in de belegering van welke Stad *Judith Holofernes* het Hoofd afhieuw, *Judith* 13: 9.

Vervolgens komt men in de Vlakte *Neftalin*, in welkers midden den Berg der Zaligheid gelegen is, aldus genaamd, om dat *Chriſtus* hier, door gelykeniſſen, over het Koningryk der Hemelen, en de Zaligheid, predikte *Mat.* 5. Van dezen Berg heeft men een zeer aangenaam gezicht, over de *Galileeſche Zee*, waar achter zich de Bergen van het *Woeſt Arabiën vertoonen*, aan welker ſlinker zyde de *Jordaan* in de gemelde Zee loopt. 'k Heb dit afgebeeld onder N°. 172. De plaats die zich hier, tegens den middenſten Berg, doed zien, werd *Houwart* genaamd, en de voorgrond, geheel in de Schaduwe, is de *Berg der Zaligheid*.

[Be]rg der Zaligheid.

Omtrent een half uur eerder komt men ter plaatze, daar onzen Zaligmaaker, met vyf Brooden en twee Viſſchen, vyf duizend menſchen ſpyſde, *Mat.* 14: 19. En van daar aan het Dorp *Maven*, leggende beyde op het gebergte, aan welkers voet de Stad *Tiberias* gelegen is, aan een zeer vermaakelyken Oord, op den Oever van de *Galileeſche Zee*. Wy lieten de Stad aan de ſlinker hand, en gingen eerſt twee baden bezien, welke, omtrent een Italiaanſche myl van de Stad, aan de gemelde Zee gelegen zyn, en uit de natuur het water geven. Alwaar, ter zelver tyd, eenige Arabiſche Vrouwen bezig waaren met zich te reynigen.

Maven.

Galileeſche Zee.

Van hier reeden wy langs de Peuynhoopen van het oude Tiberias, 't geen een groote Stad moet geweeſt zyn, alzo men, nog meer als een uur in de lengte, de Grond-veſten en overblyfzelen daar van vind.

Wat de tegenwoordige Stad belangd, zy is heel kleyn, en heeft weinige Wooningen, die 'er gantſch armelyk uit zien, mitsgaders twee Poorten, doch waar van d'een maar gebruykt word, en d'ander geſlooten blyft. Men ziet 'er nog verſcheyde overblyfzelen van Oudheden, onder dewelken het voornaamſte is, de *Kerk van S. Pieter*, die nog in haar geheel ſtaat; zy is kleyn van begrip, hebbende maar in de lengte een-en-twintig voeten, Rynlandſche maat, en in de breedte omtrent negen voeten. Men wil, dat deze Kerk geſticht zy door de Keyzerin *Helena*, ter plaatze daar onzen Zaligmaaker tegen *Petrus* zeyde, *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram Ædificabo Eccleſiam meam.* *Gy zyt Petrus, en op deze Petra zal ik myne Kerk bouwen.*

Aan een andere kant ſtaat nog een Ruïne van een groot gebouw, 't geen mogelyk een Kaſteel geweeſt zal zyn.

De muuren, daar de tegenwoordige Stad, zynde maar een kleyn gedeelte van de Oude, mede omvangen is, wil men wel zeggen, dat'er door een Joodſche Weduw om gemaakt zouden zyn, binnen welke zy begeerde, dat de Jooden zich zouden onthouden, die'er eertyds in groote meenigte zyn geweeſt: doch, voor omtrent dertig Jaaren, heeft de kneveling, en dwingelandy, der Turken hen van daar doen vertrekken; zulks dat'er tegenwoordig niet een meer te vinden is. Tuſſchen deze muuren, en de Zeekant, ſtaan veele Dadel-boomen.

Van hier heeft men een zeer vermaakelyk gezicht, over de *Galileeſche Zee*, aan welkers zyde zich het *Steenachtig Arabiën* vertoond, en kennelyk de plaats, daar de Jordaan in de genoemde Zee vloeid. Ik tekende deze Stad, van boven een hoogen Berg, zynde dezelve, waar over wy, herwaarts komende, waaren getoogen. De Kerk van *S. Pieter* werd hier aangewezen met de Letter A; de Galileeſche Zee, ter plaatze daar de *Jordaan* zich in dezelve ſtort, met B; 't Gebergte van het *Steenachtig Arabiën*, met C. en de Prent zelve geteekend met N°. 173.

Ter ſlinker zyde van 't geen hier met de Letter B. is aangewezen, zegd men nog eenige Peuynhoopen van de Stad *Capernaüm* te vinden te zyn, daar Mattheus het Tolhuys verliet, om den Zaligmaaker te volgen. Dat ze daar omtrent gelegen moet hebben, getuygen genoegzaam alle de Euangeliſten; en zyn ook hunne dreygementen, ten haaren opzigt, niet te vergeefs geweeſt: *Gy Capernaüm, die tot den Hemel toe zyt verhoogd, gy zult tot de Helle toe neder geſtort worden*, enz *Mat.* 11: 23. Want zy is zodanig verwoeſt, dat men nu naauwlyks weet, waar zy geſtaan heeft.

Ik tekende ook nog, zittende aan de Zeekant, ter plaatze daar het groot gebouw in de Stad verbeeld is, twee verſcheyde gezichten, onder N°. 174. en 175. in het eerſte vertoond zich het gebouw, aan de regter zyde, en in het andere een ſtuk van het zelve, aan de ſlinker zyde.

Wat de *Galileeſche Zee* belangd, daar men ook nog de naamen, van de Zee *Tiberias*, en het Meir *Genezareth*, aan heeft gegeven, haar water is zoet, heel goed om te drinken, en uitſteekend Vis-ryk. Voor dezen plachten zich hier veele Chriſtene Viſſchers t'onthouden, die'er zich tamelyk konden geneeren, maar de dwingelandy, en gierigheid, der Turken, heeft hen, even als de Jooden, genoodzaakt zich elders te vertrekken. 'k Heb derhalven niet anders van deze groote Viſch-rykheid konnen genieten, dan alleen het gezicht: want werwaarts men het oog, aan den Oever, wend, ziet men ze in menigte zwemmen. Hier uit, te weeten, dat'er zich geene Viſſchers onthouden, ontſtaat ook nog een tweede ongemak, namentlyk, dat men zich niet aan den anderen Oever kan laaten overzetten, 't geen lichtelyk zoude konnen geſchieden: daar men nu in tegendeel een grooten omweg te Land moet neemen, en niet zonder het uiterſte gevaar, ter oorzaak van de Arabiſche Roovers. Galileeſche Zee

Het was aan deze Zee, dat de Zaligmaaker *Petrus* en *Andreas*, welke Viſſchers waaren, gebood hem te volgen, om hen Viſſchers der menſchen te maken *Mat.* 4. ℣. 19. Gelyk ook de gebroeders *Jacobus* en *Johannes*, de Zoonen van *Zebedeus*, welke, met hunne Vaders, bezig waaren om de netten te vermaaken ℣. 21. Hier wandelde ook de Heere *Chriſtus* op het water, wanneer Petrus verzogt tot hem te koomen, en, vreezende te verzinken, uitriep *Heere behou my*, *Mat.* 14: 30.

Wy hielden te *Tiberias* onze maaltyd, met het geen waar mede wy ons voorzien hadden, in de ſchaduw van een vervallen gebouw, en onze nacht-ruſt niet veel beeter, als in

de

TIB RIAS

c

174

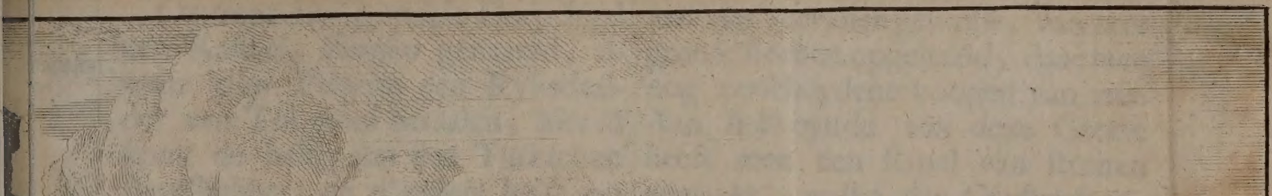

175

in de opene lucht, hebbende maar een verdekzeltje van ſtroo, 't welk den Gouverneur der Stad by dag tot een *Sopha* verſtrekte, boven ons; 't geen uitdrukkelyk geſchiedde, om het Ongedierte in de Huyzen niet onderworpen te wezen, doch wy vonden 'er ons evenwel genoeg van geplaagd. De morgenſtond wierd dan met verlangen te gemoet gezien, en, met het opgaan van de Zon, de Stad *Tiberias* verlaaten.

Wy toogen weder door het Dorp *Maon*, en de Vlakte *Neftalin*; alwaar men een water ziet vlieten, die *Fjume di Donne*, of de *Juffers-rivier*, geheeten word; om welke oorzaak is my onbekend. Vervolgens ziet men twee Dorpen leggen, het laatſte op een Berg, genaamt *Sabbato*. 't Zelve voor by gereden zynde, komt men in de Vlakte *Eynet-tesjaar*, of *Plaats der Kooplieden*. Hier ſcheid de Karavaane, welk van *Conſtantinopolen komt*, van malkander, nemende de geenen die na *Jeruſalem* trekken, een anderen weg, als die na *Kairo* gaan, gelyk ook die na *Damaſcus* willen.

Fjume di Donne.

Sabbato.

Eynet-tesjaar.

Omtrent het gemelde Dorp legd een Kaſteel, *Fineſiar* genaamd, alwaar yder Pelgrim een Ryksdaalder van Tol moet betaalen; hier af komt de helft aan den Turkſchen Bevelhebber, en d'andere helft aan de Arabiers. Om den eerſte te voldoen, moeſt ik van het Paard ſtygen, ten eynde in zyne tent, welke hy daar ter plaatze had opgeſlagen, Kaffé met hem te drinken. Ik vond hem heel beleefd, en verpligtende, ook wierd hy van al de wereld gepreezen.

Fineſiar.

Alhier zegd men, dat *Joſeph*, door zyne Broeders, aan de Iſmaëliten, welke met hunne Koopmanſchappen van *Gilead* kwamen, en na Egypten aftoogen, verkoft wierd; *Gen.* 37: 25. De Kuyl, die in de Woeſtyn was, daar zy hem inwierpen, gelyk in de voorige verzen gezegd werd, is nog, een groot ſtuk wegs van daar, te zien; maar vermits de Arabiers het hier om heen zo onveylig maaken, dorſt ik my niet derwaarts begeeven, alzo ze geheel van den weg afgelegen is. Deze Kuyl, of Put, werd nog hedendaags by d'Arabiers *Siub Piſſef* geheeten.

Plaats daar Joſeph verkoft werd.

Vervolgens komt men in de Valey *Iſralon*, daar men over de Beek *Sihon* trekt, en wyders aan den Berg *Thabor*, omtrent twaalf Italiaanſche mylen van de Galileeſche Zee gelegen. Deze Berg is byzonder hoog, en ryſt heel ſteil opwaarts, op de wyze van een Suiker-brood. Ik tekende dezelve, een ſtuk wegs van daar, in het Veld, gelyk hy zich in de Prent, van alle d'andere Bergen afgezonderd, op N°. 176, vertoond.

Iſralon.

Berg Thabor.

Vermits men 'er te Paard niet wel kan opkoomen, lieten wy dezelve beneden aan den Berg, en teegen aan 't klauteren; daar wy omtrent een half uur mede bezich waaren geweeſt, wanneer wy 'er ons boven op bevonden, niet weinig vermoeid, door dien ongemaklyken opgang. Wy ruſteden ons daar wat uit, en vervoegden ons wyders na een kleyne Grotte, in het opperſte van den Berg, maakende een gedeelte van een vervallen gebouw, van zeer groote ſteenen opgehaald, daar men nog verſcheydene boogen van ziet. Aan het eynde van deze Grotte heeft men een ſtapel van ſteenen gemaakt, welke den Geeſtelyken, die daar komen, tot een Altaar verſtrekt. De *Pater*, dien ik by my had, deed 'er mede de Mis, terwyl ik, voor de Poort, de tekening daar van op 't Papier bracht, te zien op N°. 177.

Hier houd men de plaats te zyn, daar Chriſtus van gedaante veranderde, en Mozes, en Elias, met hem ſpraken, en Petrus drie Tabernakelen wilde oprechten, *Mat.* 17. ℣. 2. Den Apoſtel *Petrus* noemd dezen Berg, den *Heiligen Berg*, 2 *Petri* 1: 18. Ik vond alhier nog veele overblyfzelen van oude gebouwen, waar van de ſteenen, welke byzonder zwaar, en groot, zyn, hier altemaal, met ongemeenen arbeyd, opgevoerd moeten wezen: want de Berg is, uit zich zelfs, gantſch niet Rots, of ſteenagtig, in te-

tegendeel, is hy over al, van booven tot beneden, ja zelfs op den kruyn, met geboomte, en Kreupelboſch, bezet. Ik teekende, terwyl ik my hier bevond, een gezicht, waar in men verſcheyde van de gemelde Ruïnen ziet, al te maal van zeer zwaare ſteen gemaakt; 't verbeeld zich op N°. 178. en wyſt aan, dat de Berg boven niet vlak, maar geheel Heuvel- en Boſ-achtig, is. De Vlakte vertoond zich in dezelve Print, beneden aan de rechter zyde, benevens eenige der omleggende Bergen in 't verſchiet. Rondom heen verluſtigd zich het oog, met zeer fraaye gezichten, van het voornaamſte gedeelte des *Heiligen Lands*. Men vind hier nog een heel ſchoone Water-put, by dewelke wy wat gingen zitten eeten, en zeer fris en lekker water dronken.

's Namiddags ten drie uuren daalden wy weer nederwaarts; doch aan een heel andere zyde van den Berg, als waar langs wy waaren opgekoomen. Beneden aan den voet heeft men het Dorp *Debora* genaamd, en by d'Arabiers *Tour*. Dit werd drie Italiaanſche mylen van den top des Bergs gerekend, men toond hier een Spelonk, waar in d'andere Apoſtelen gebleeven zouden zyn, wanneer Chriſtus met zich nam *Petrus*, en *Jacobus*, en *Johannes* zyn Broeder, en hen op een hoogen Berg alleen bracht *Mat.* 17: 1.

Debora

Niet verre van daar ontmoet men ook nog een oude Ruïne van een Kerk, welke men zegd, door de Keyzerin *Helena* geſticht te zyn. Deze was het laatſte, 't geen wy gingen bezichtigen; waar na wederom te Paart zynde geſteegen, reeden wy door een Dorp in het gebergte, *Eymaëym* geheeten: kwamen vervolgens in de Valey *Wadisjem*; en, des avonds ten zes uuren, weder te *Nazareth*, 't geen acht Italiaanſche mylen van den Berg *Thabor* werd gerekend.

Wederkomſt te Nazareth.

LXII. HOOFD-

176

177

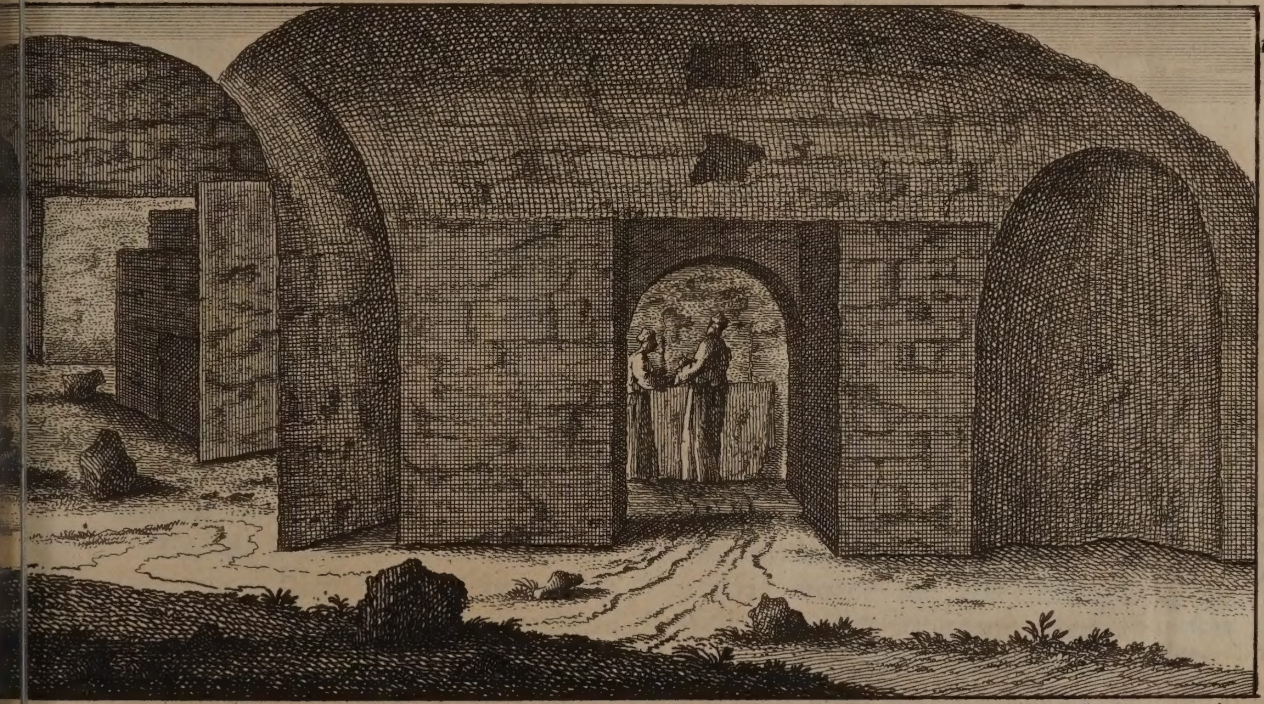

178

LXII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Nazareth. Sefora. Valeye Zabulon, en gebergte van Damaſcus. Bedenie. Tieri. Vlakte van S. Jan d'Akre. Koſten, die men gehouden is te doen, tot de tocht na Nazareth, en de Galileeſche Zee.

Den 28ſten. April, 's morgens ten zeven uuren, na dat ik den Pater Præſident had bedankt, wegens zyn beleefd onthaal, begaf ik my weder op weg na *Akre*, en kwam voor eerſt aan het Dorp *Sefora*, of *Saffauri*, leggende op een Berg. 't Is voor dezen een ſchoone Stad geweeſt, gelyk men genoegzaam kan afmeeten, uit de Grond-veſten der zwaare vervallene gebouwen, en der verbrokene Kolommen, en Pilaaren, waar van echter nog eenige in hun geheel ſtaan, gelyk mede nog een boog, welke gezegd word, van de Kerk van *S. Joachim* te zyn. Eenige houden deze plaats voor d'oude Stad *Saffet*. Sefora.

Van hier heeft men een zeer fraay gezicht, over de *Valey Sabulon*, en het Gebergte *Damaſcus*, met ſneeuw bedekt. Valey Sabulon.

Tot de Valey komende, welke omtrent zeſtien Italiaanſche mylen lang, en twee breed, is, paſſeerd men het Dorp *Bedenie*, gelegen op een Berg, en, tegen over 't zelve, het Dorp *Fornendo*. Hier heeft men een Fonteyn, die den naam van de Valey voerd, en zes Italiaanſche mylen van Nazareth gerekend word. Bedenie.

Vervolgens voort rydende, door een heel aangenaam en vermaakelyk Gebergte, komt men aan het Dorp *Tieri*, alwaar de *Vlakte van Akre* aanvangd. Dit Dorp werd vyf Italiaanſche mylen van de gemelde Fonteyn gerekend, en geefd een ſchoon gezicht over de voornoemde Vlakte, de *Zee*, en den Berg *Karmel*. Hier in het Veld, onder een Boom, hielden wy ons middagmaal: vervolgden wyders onzen weg, en kwamen, 's middags ten drie uuren, weder tot *Akre*, alwaar ik verſtond, dat 'er een vaartuig gereed lag, om, nog dien zelven avond, na *Tripolis* te vertrekken. Ik beſloot dan my aanſtonds by den Patroon te vervoegen, en verding met dezelve, wegens de tocht, te maaken. Doch alvooren daar af te ſpreeken, moet ik hier de lyſt invoegen, van de koſten, welke men, tot het gaan na *Nazareth*, en de *Galileeſche Zee*, gehouden is te doen; in manier als ik hier voor, ten opzicht van *Jeruſalem*, heb gedaan. Tieri. Vlakte van Akre. Wederkomſt tot Akre.

Men beſpreekt, alleen zynde, gelyk ik'er ben geweeſt, twee Paarden, een voor u, en het ander voor den *Drogeman*, die u na *Nazareth*, en de *Galileeſche Zee*, geleyd, en van daar weder tot *Akre* brengd, 't welk in alles omtrent veertien Ryksdaalders komt te bedraagen. Doch men moet hier niet onder reekenen, 't geen men tot *Nazareth*, tot erkentenis, aan het Klooſter geefd; daar is ook geen prys toegeſteld, en yder geefd zo veel, als zyn gelegentheid, of mildheid, toelaat. Voor my, ik moet bekennen, dat ik 'er wel gehandeld ben; en niemand, geloof ik, heeft reeden, om 'er zich over te beklaagen. De Geeſtelyken zyn 'er beleefd, en minnelyk, en 't onthaal, 't geen de Pelgrims gedaan word, verdiend wel dat men de noodzaakelykheden van het Klooſter te hulp kome. Koſten, die men gehouden is te doen, tot de tocht na Nazareth, en de Galileeſche Zee.

LXIII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Akre. Ongemaklyke ontmoeting van den Auteur, met den Aga van Tyrus. Putten van Salomon. Tegenwoordige ſtaat van de Steden Tyrus en Sidon. Wederkomſt tot Tripolis &c.

Vertrek van Akre.

Hebbende verding gemaakt, met den Schipper van het vaartuyg, 't geen na *Tripolis* meende te gaan (gelyk in het ander Hoofdſtuk gezegd is) op voorwaarde, dat hy my te *Tyrus*, en *Sidon*, tegenwoordig *Saide*, daar hy moeſt wezen, te Land zoude zetten, en eenige uuren wagten, vervoegde ik my, met het vallen van den avond, aan boort. Wy ſtaaken omtrent midder nacht, met de Landwind, onder Zeyl. Des morgens, den 29ſten. April, paſſeerden wy, met een tamelyke ſtooker, *Cabo Bianco*, en kwamen, op den middag, voor *Sour*, of *Tyrus*, alwaar wy ten Anker bleven. Ik heb hier voor, ſpreekende van de Plaats, gezegd, dat men aldaar een ſoort van geweld, omtrent de Reizigers, oeffend, met hen een zeeker ſtuk gelds, tegen alle regt en reden, af te perſſen; en, zynde nu, door de Kooplieden van deze Kuſt, onderrecht, dat men 'er niet ſchuldig is yts te betaalen, en ik my vrylyk aan Land mogt begeven, liet ik het 'er op afloopen, ſtappende aanſtonds uit de Bark. Ik vond den *Aga*, die 'er het bevel had, met eenige van zyn Volk, aan de Zeekant zitten, van wien ik ſtraks wierd aangeſprooken, om de *Kafare*, of *Tol*, te betaalen. Waar op ik hem te gemoet voerde, dat de *Franken* aldaar geen Tol ſchuldig waaren, met byvoeging, dat ik 'er meermaalen was geweeſt, zonder ooit ytwes betaald te hebben, en dat ik ook nu niet van meining was, een enkele penning te geeven. Den *Aga*, die zich aldus niet wilde laaten afzetten, gebood hier op aan zyne *Janitzers*, dat ze my in het Kaſteel gevangen zouden brengen.

Cabo Bianco.

Tyrus.

Ongemaklyke ontmoeting van den Autheur, met den Aga van Tyrus.

Straks waaren zy gereed, om zyn bevel in 't werk te ſtellen, en, willende my by de armen grypen, zeyd ik hen, dat ze die moeyte niet behoefden te neemen, en dat ik vrywillig zoude gaan, ter plaatze daar den *Aga* my begeerde te hebben; doch, dat hy verzeekerd mogt zyn, dat ik, door den *Conſul* te *Saide*, aan den *Baſſa* kennis zoude doen geven, van het ongelyk, 't geen my alhier wierd aangedaan: want deze plaats behoord onder het gebied des *Baſſas* van *Saide*. En, om den *Aga* nog meerder bekommerd te maaken, en te ligter van hem ontſlagen te worden, trachtede ik hem wys te maaken, dat ik een Koopman tot *Tripolis* was, en 'er ettelyke Jaaren had gewoond, en dat ik derhalven wel wiſt, hoe het zich hier, omtrent de Tol, toedroeg: maar ik kon, met alle deze uitvluchten, zo veel niet te weeg brengen, dat men my, zonder betaaling, wilde laaten gaan; in tegendeel, wierd ik in het Kaſteel gebragt, en in een vuyl ſtinkend gat gezet, vol van ongedierte. Hier vond ik ook noch een ouden Griekſchen Prieſter, die 'er om dezelve reden was in gebragt. Ondertuſſchen kwam de Schipper van de Bark my verſcheyde maalen, van buyten, in het Italiaanſch, toeroepen, dat ik doch maar zoude betaalen, en dat de *Conſul* te *Saide* de uitgeſchootene penningen my wel weder ter hand zoude doen ſtellen, klagende, dat hy zonder my niet dorſt vertrekken, daar hy ook noch byvoegde, dat, by aldien ik een Expreſſen, gelyk ik meende te doen, na *Saide* afvaardigde, den *Aga* hem zoude doen ophouden, en my onderwyl niet als Brood en Water, tot myn onder-

179

180

derhoud, laaten toekomen. Deze gedagten deeden my eyndelyk, na twee a drie uuren gezeten te hebben, het beſluyt neemen, van de geeyſchte ſomme te betaalen. Waar op dan weder voor den *Aga* gebragt zynde, zeyd ik hem, dat, als hy doch onredelyk wilde wezen, hy my wel alles kon afnemen, wat ik had. Doch, hy antwoordde heel net, en zachtzinnig, dat hy niet eenen ſtuyver meer begeerde, als hem rechtveerdig toekwam. Ik ſchoot dan de beurs, en telde hem omtrent vier Ryksdaalders, zynde het geen zy voor yder Perſoon van Tol begeeren. 't Speet my te meer, dewyl men het niet ſchuldig is, en dat my ook de Kooplieden van de Kuſt uitdrukkelyk verzogt hadden, dat ik niet zoude betaalen: want als de Turken eens ytwes hebben beginnen in te voeren, is'er zeer bezwaarlyk kans, om het'er ooit weder af te krygen, en ik vrees dat de *Franken*, al volgden ze ook myn voorbeeld, en lieten zich gevangen zetten, deze Tol wel altyd zullen moeten betaalen.

Putten van Salomon.

De reden, dat ik hier aan Land ging, was, om de *Putten van Salomon* te bezien, ten welken eynde ik, na dat ik myn geſchil met den *Aga* ge-effend had, een *Janitzer* van hem mede nam, benevens twee Grieken, uit onze Bark, en, hebbende ons van Paarden voorzien, reeden wy omtrent twee uuren Landwaart in, wanneer wy aan de gemelde Putten kwamen; welke ik zo fraay bevond, dat ze my alle myne geledene ongeneugten deeden vergeeten. Men geeftze de naam van drie Putten, en inderdaad daar zyn'er ook drie; maar de eene verdiend maar gereekend te worden, uit dewelke het water geſtadig boven over heen komt loopen. Men zegd, dat men nooit grond in deze Put gevonden heeft, hoewel men'er verſcheyde reyzen, door het middel van touwen, met gewicht, de proef af heeft genomen: maar ik oordeel, dat beneden, door de ſterke ſtroom, de grond niet geraakt kan worden. 't Gevoelen is, dat het water uit een onderaardſche Rivier voortkomt, welke men meend, dat haar oorſpronk uit het Gebergte *Libanon* heeft, en dat de Koning *Salomon*, door zyne groote Wysheid, kennis van die Rivier hebbende, deze Put derhalven daar ter plaatze deed maaken. Wat'er van zy is my onbekend, maar ik moet bekennen, nooit eenige fraayer, noch vreemder gezien te hebben.

Het water loopt 'er in overvloed boven uit, en ſtort zich in een Canaal, ter zyde van de Put, waar uit het vervolgens over de Velden vloeyd, tot aan de Zee, daar het zich in ontlaſt. Men heeft'er ook een waterleyding aan gemaakt, door dewelke het water, in een vierkantig gebouw, niet verre van daar gelegen, loopt. Hier zyn eenige Koorn-molens, die het Koorn van de gebuerige Bergen, en Dorpen, maalen.

Onder uit het gemelde gebouw ſtort het water, 't geen door deze Koorn-molens werd opgehaald, in groote menigte, door eenige gaten, uit, en vloeyd vervolgens, even als wegens het water van Put gezegd is, mede in de Zee. Dicht by het zelve ſtaat een zwaaren Boom, die een aangename ſchaduwe verleend.

In het afteekenen van deze Put, had ik de grootte van den mond byzonder gemeeten, doch ben ze, ik weet niet door wat ongeluk, of verzuym, kwyt geraakt, dan heb naderhand van anderen verſtaan, dat ze zeſtien voeten in den middellyn heeft. Zy vertoond zich achtkantig, en is opgehaald met breede ſteenen, daar ook de oppervlakte van den mond rondom mede belegd is, 't gezicht der zelve, met het gebouw daar benevens, vertoond zich op N°. 179.

Aan de regter zyde der afteekening, ziet men duydelyk de Paſſagie, waar door het water, uit de Put, na de Velden loopt. 't Is byzonder goed om te drinken, weshalven de Ingezetenen der omleggende Dorpen het geſtadig, met aarde kruyken, komen haalen, gelyk zulks ook noch, terwyl wy'er waaren, van

een

een nabygelegen Dorp gedaan wierd.

Op dat die van *Tyrus* zich ook ook van dit water zouden konnen bedienen, lieten zy een waterleyding maaken, van de Put af, tot aan de Stad, van welke men nog over al, langs den weg, de ſtukken en brokken ziet, even zodanig verwoeſt, als ik hier voor de Stad heb afgebeeld. Deze waterleyding is tamelyk hoog geweeſt, en ſtrekte zich over groote boogen heen, gelyk de overblyfzelen nog uitwyzen.

't Geen in het *Hoog-lied* Cap. 4: ℣ 15. gezegd word, (*O Fonteyn der Hoven, Put der levende wateren, die uit Libanon vloeyen!*) meenen eenige, dat van deze Put verſtaan moet werden, doch ik laat deze ſtoffe over aan de God-geleerden. Wat de twee andere Putten aan gaat, die zyn van weinig belang, en verdienen naauwlyks dat men 'er van ſpreekt.

Tegenwoordige ſtaat van de Stad Tyrus.

Na dat wy nu weder, langs den zelven weg, te *Tyrus* waaren gekomen, ging ik de overblyfzelen van die vermaarde Stad bezichtigen. Ik vond 'er een menigte van Ruinen. Verſcheydene geheele Kolommen, en ontallyke die verbrooken lagen: onder anderen een, die by een kleyn Huysje, of Kapelletje, van de Grieken ſtaat, tegen dewelke ik zag, dat alle onze Schiplieden zich den rug ſchuerden; waar van de reden gevraagd hebbende, kreeg ik ten antwoord, dat deze Kolom de kragt had, van alle Pyn in de lendenen, ende daar omtrent gelegene deelen, te doen verdwynen.

Maar, het voornaamſte, 't geen ik onder deze Peuynhoopen ontmoetede, was het overblyfzel van een Tempel, die aan d'eene zyde noch by na in zyn geheel ſtaat, met een gantſch gaave trap daar aan, waar langs ik tot boven toe opklom. Voor dit gebouw legd, vlak op de grond, weder een Kolom, beſtaande in drie Kolommen aan malkander. Zy is van een ongemeene grootte, en zo vreemd van maakzel, dat ik nooit diergelyk gezien heb. Dit gebouw vertoond zig op N°. 180. gelyk ook de gemelde Kolom, daar men echter het derde deel, als leggende onder de twee anderen, niet van kan zien. Twee Figuurtjes, in de Prent-verbeelding aangewezen, beſlaan een goed ſtuk van de twee bovenſte deelen der Kolom.

Wyders beſtaat deze plaats tegenwoordig uit twaalf of veertien zeer ſlegte Huyzen, welke door de Turken, en Arabiers, werden bewoond. Chriſtenen zyn 'er niet.

Zy was eertyds de voornaamſte Stad van *Phœnicien*, heel volkryk, magtig, en berugt, wegens haare Zeevaart, en Koop-handel, waar door zy ongemeene rykdommen had verkreegen, gelyk in de H. Schriftuur daar van menigmaal gewag gemaakt werd. Men gelooft dat ze door de Sidoniers geſticht is, 't geen ook de Propheet *Eſaias*, wegens haar verderf ſpreekende, te kennen geeft, wanneer hy zegd, Cap. 23: 12. *Gy zult niet meer vrolyk huppelen, o gy verdrukte Maagd! gy Dogter Sidons* &c.

Ten tyde van den Koning *Salomon* haalden die van *Tyrus* de Cederboomen, tot den opbouw van het Huys des Heeren, van het Gebergte *Libanon*, gelyk hy aan *Hiram*, den Koning van *Tyrus*, verzogt, zyne Knegten te gebieden, dat ze hem Cederen van den *Libanon* zouden houwen, 1 *Con.* 5: 6. *Zoo gebied nu, dat men my Cederen uyt Libanon houwe, en myne Knegten zullen met uwe Knegten zyn, en den loon uwer Knegten zal ik u geven, na al dat gy zeggen zult, want gy weet, dat onder ons niemand is, die weet Hout te houwen, gelyk de Sidoniers.* Ook dienden de *Tyriers* den gemelden Koning, op de Schepen, welke hy te *Ezion-Geber* deed maaken, om Goud van *Ophir* te haalen, 1 *Kon.* 9: 26. *De Koning Salomon maakte ook Schepen te Ezion-Geber, dat by Eloth is, aan den Oever der Schelf-Zee, in het Land van Edom: En Hiram zond met die Schepen zyne Knegten, Schiplieden, kenners van de Zee, met de Knegten van Salomo: En zy kwamen*

men

men tot Ophir, ende haalden van daar des Gouds vier honderd en twintig talenten; en bragten het tot den Koning Salomo. Wydluftig ſpreekt ook de Propheet *Ezechiel*, in het 27ſte. Capittel, van de magt der *Tyriers*, hunne bekwaamheden tot verſcheyde dingen, en van de geenen die handel met hen dreeven.

't Schynd uit de woorden van den Propheet *Eſaias*, Cap. 23: 2. dat de Stad *Tyrus* wel eer van het vaſte Land afgelegen is geweeſt, alzo hy de Tyriers daar ter plaatze *Inwoonders des Eylands* noemd. *Zwygd gy Inwoonders des Eylands, gy, die de Kooplieden van Sidon, over Zee vaarende, vervulden*, En 6. *Vaart over na Tharzis, huyld gy Inwoonders des Eylands* &c.

d'Ondergang van deze Stad, wel eer zo magtig, dat'er de gemelde Propheet over uit roept Cap. 23: 8. *Wie heeft dit beraadſlaagd over Tyrus die kroonende Stad, welkers Kooplieden Vorſten zyn, welkers Handelaars de Heerlykſten in den Lande zyn* &c. wierd op verſcheyde plaatzen in de Prophetien voorzegd, als *Eſai.* 23: 7. *Is dit uwe vrolyk huppelende Stad, welkers oudheid wel van oude dagen af is, maar haare eygene voeten zullen ze verre weg draagen, om in vreemdelingſchap te verkeeren.* En *Ezech.* 26: 17. *Zy zullen een klaaglied over u opheffen, en tot u zeggen, hoe zyt gy uit de Zeen vergaan, gy wel bewoonde, gy beroemde Stad, die ſterk geweeſt is ter Zee, zy en haare Inwoonders, die haar lieder ſchrik gaven aan alle die in haar woonden. Nu zullen de Eylanden ſidderen, ten dage uwes vals: ja de Eylanden die in de Zee zyn, zullen beroerd worden, van wegen uwen uitgang. Want alzo zegd de Heere Heere. Als ik u zal ſtellen tot een verwoeſte Stad, gelyk de Steeden die niet bewoond worden, als ik eenen afgrond over u zal doen opkomen, en de groote wateren u zullen overdekken, dan zal ik u doen nederdaalen, mét de geenen die in den Kuyl nederdaalen, tot het oude volk, en zal u doen nederleggen in de onderſte plaatzen der aarde, in de Woeſte plaatzen, die van ouds geweeſt zyn, met de geenen die in den Kuyl nederdaalen, op dat gy niet bewoond wordet, en ik zal den cieraad herſtellen, in den Lande der levendigen, maar u zal ik tot eenen grooten ſchrik ſtellen, en gy zult 'er niet meer zyn, als gy gezogt word, zo zult gy niet meer gevonden worden, in eeuwigheid, ſpreekt de Heere Heere* en eyndelyk ook *Zachar.* 9: 2. *Tyrus timmerd vaſtigheid, en vergaderd zilver, gelyk als zand, en goud, gelyk als ſlyk op de ſtraaten; maar ziet, de Heere zal ze verderven, en haare magt, die ze op de Zee heeft, ſlaan, dat ze zal zyn, als de geene die met den vuure verbrand is*, &c. Inderdaad deze voorzeggingen, en dreygementen, zyn ook niet te vergeefs geweeſt: want ze legd tegenwoordig zo verwoeſt, dat ze zich in geen erger ſtaat kan vertoonen.

't Was hier ter plaatze, daar den Apoſtel *Paulus* zeven dagen verbleef, en van de Diſcipelen geraaden wierd niet na *Jeruſalem* op te trekken. Volgens het getuigenis der Euangeliſten, *Marc.* 3: 8. en *Luc.* 6: 17. volgde uit deze Land-ſtreek ook een groote Schaare den Heyland na, wanneer hy het Euangelium predikte. Gelyk dan aldaar eene Griekſche Vrouwe, benevens een koſtelyke lof haares geloofs, de genezing van haare bezetene Dogter van den Zaligmaaker weg droeg, *Matt.* 15: 21. - 28. vergeleken met *Marc.* 7: 24. - 29.

Omtrent den avond begaf ik my weder 't Scheep, en wy vertrokken omtrent middernagt. Ondertuſſchen liet het zich aanzien, als of de Schipper *Sidon*, tegenwoordig onder den naam van *Saide* bekend, voor by wilde loopen: weshalven ik hem te gemoet voerde, indien hy my daar niet te Land zettede, dat ik de ſchaade te *Sour*, of *Tyrus*, geleden, op hem zoude verhaalen, alzo ik 'er myn beklag aan den *Baſſa* over meende te doen. De Schipper, ziende dat het my ernſt was, beloofde dat hy zich aan zyn woord zoude houden, en kwamen wy ook, 's morgens den 30ſten. April, omtrent Aankomſt te Sidon, of Saide.

 acht

acht uuren, op de Ree van de gemelde Stad, welke, zo als het Anker in de grond was geworpen, ik aanſtonds afteekende, gelyk ze zich hier nevens op N°. 181. vertoond.

Zo haaſt als ik aan Land was getreden, vervoegde ik my in het Pleyn, daar den Heer *Conſul*, nevens alle de Franſche Kooplieden, zyne Wooning heeft; doch ik bevond, dat zy zich altemaal boven in hunne vertrekken opgeſlooten hielden, ter oorzaak dat 'er de Peſt heerſchte, ik ſprak derhalven van beneden, tegen eenige der Kooplieden, en deed door dezelven aan den Heer *Conſul* bekend maaken, 't geen my te *Tyrus* wedervaaren was, waarop aanſtonds den *Opper Drogemam* (want myn Heer den *Conſul* bekleedde ook hier het zelve Ampt, ten opzicht der Hollandſche Natie) na den *Baſſa* wierd gezonden, doch hy kwam onverrigter zaake weder te rug, hebbende den *Baſſa* niet te ſpreeken konnen komen, en, dewyl ik my weder 't Scheep moeſt begeven, om de reis voort te zetten, liet my den Heer *Conſul* aanzeggen, dat ik verzeekerd konde zyn, dat hy de zaak ter herten zoude nemen, en 'er alles in doen, 't geen in zyn vermogen waar. Ik antwoordde, by aldien het niet geſchiedde, dat 'er dan niemand zoude konnen paſſeeren, zonder te betaalen.

Tegenwoordige ſtaat van Sidon.

Wat de tegenwoordige Stad belangd, zy legd vermaakelyk, aan den Oever van de Zee, en is een der fraayſte plaatzen van deze Kuſt. Men heeft 'er zeer veele Tuynen, en Orangie-boomen, en wyſt daar buyten een graf, 't welk gezegd word, dat van *Sabulon*, een der twaalf Patriarchen, te zyn. Zy is tamelyk wel bevolkt, heeft omtrent een half uur in den omvang, en ſtrekt, ten Weſten, aan de *Middellandſche Zee*, aan welke kant zy met een kleyn Kaſteel geſterkt is.

Verſcheydene Oude *Moſqueën*, waar af eenige ongetwyfeld Kerken der Chriſtenen geweeſt zullen zyn, helpen haar ook eeniger maaten vercieren.

De *Baſar*, of Winkelplaats, is tamelyk wel geregeld, en pronkt met veelderhande ſoorten van Koopmanſchappen. Men heeft 'er ook verſcheyde *Chans*, of Woonplaatzen voor de Kooplieden, waar van de voornaamſte is, die, daar de Franſchen *Conſul*, met de Kooplieden van die Natie, hun verblyf in hebben. 't Is een gebouw, van Maſſive ſteenen opgehaald, en verdeeld in twee verdiepingen, dienende de onderſte tot Pak-huyzen voor de goederen, en de bovenſte, beſtaande in een Galderye, onderſteund door ettelyke boogen, tot Woonplaatzen.

Deze Stad is, in voorige tyden, een der voornaamſte Steeden van deze Landſtreek geweeſt, en bekend voor magtig, en groot, waarom ze ook in de H. Schriftuur *Groot Sidon* werd geheeten, *Joſ.* 11: 8.

's Namiddags, omtrent twee uuren, verlieten wy de Stad *Sidon*, of *Saide*, met een groote ſtilte; die ons den gantſchen dag, en ook den volgende nacht, weinig deed vorderen, dryvende het Schip ſlegts voort. 's Morgens, den 1ſten. Mey, vonden wy ons te *Bayrout*, waar omtrent het *Gebergte van Kaſtrewan* legd, daar een Maronitiſch Prins het gebied voerd. 't Gezicht van het zelve vertoond zich op N°. 182. 't Plaatsje, 't geen hier in de Printverbeelding onder aan den Oever van de Zee legd, word *Tubeletto* geheeten.

Niet verre van *Bayrout* heeft men een Dorp, *Gie* genaamd, alwaar men zegd, dat *Jonas* door den Walviſch wierd uitgeſpoogen. Hier kregen wy de Wind zo gunſtig, dat wy in korten tyd *Eſbeyt* voor by liepen, en omtrent den middag *Patrone*, komende wyders ten vier uuren weder tot *Tripolis*.

Wed[erom] komſt [tot] Tripoli[s].

LXIV. HOOFD-

182

LXIV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Tripolis na Aleppo. Verſcheydene byzonderheden, nopende eenige onderweg leggende plaatzen. Droevig geval van een Oude Vrouw. Komſt tot Aleppo, &c.

Ter Stad ingetreeden zynde, ververvoegde ik my aanſtonds ten Huyze van de Heer *George Klokkenaar*, Hollandſch Koopman, aldaar woonachtig, van wien ik met zonderlinge beleefdheid wierd ontfangen, en die ook zelfs eenige moeylykheid toonde, wegens dat ik zo ſchielyk weder ſtond te vertrekken: maar, gelyk ik geerne myne reys na *Aleppo* wilde voortzetten, vernam ik aanſtonds na gelegentheid, om my derwaarts te vervoegen, en had het geluk, van een *Vituryn*, of Weg-wyzer, aan te treffen.

Vertrek van Tripoli. Wy vertrokken dan met ons beyden, den 4den. Mey, in gedagte van de *Karavane* te zullen ontmoeten, of in te wagten, en toogen voor by verſcheyde Fonteynen, en eenige Plaatsjes, aan het Gebergte gelegen, tot dat ons de duyſterheid noodzaakte te ruſten, en in te keeren by eenige Arabiers, welke, in het Vlakke veld, onder een Tent, gelegerd, aldaar hun vee hoeden.

Des anderen daags morgens weder voort getoogen zynde, kwamen wy, omtrent den middag, aan een plaats, niet ver van de Zee gelegen, daar ik verſcheyde oude Ruïnen vond. Hier hielden wy voor dezen dag halte, vermits wy de *Karavane* van *Tripolis* wilden inwagten. Doch, komende dezelve niet te voorſchyn, ſloegen wy, met het doorbreeken van den dageraad, weder op weg, en kwamen, kort na de middag, te *Tortoſa*, een heel oude vervallene Stad, digt aan de Zee gelegen, en voorzien met een ſchoon Kaſteel. Tortoſa.

Hier liet ik de Paarden aan de Poort blyven, en ging met haaſt de Ruïnen bezichtigen, vermits wy dien dag noch wat ver te ryden hadden. 't Voornaamſte, 't geen ik 'er ontmoetede, was een oude vervallene Kerk, van byzonder groote Steenen gebouwd, en met een goed getal van Kolommen voorzien; welke, in twee ryen verdeeld, het gewelf, 't geen zeer hoog van verdieping is, onderſteunen. 't Is een uitnemend ſchoon ſtuk werks geweeſt, en noch ten meerendeele in zyn geheel, gevende opgang na boven, langs twee gaave trappen, en aldaar een ſchoon gezicht over het vlakke Land heen.

Thans weder langs de Zeekant voorttrekkende, ontmoeteden wy een Kaſteel, 't geen zich in de Zee ſtrekt, en wel eer aan de Stad behoord heeft.

Omtrent vyf uuren toogen wy weder Landwaart in, en namen ons verblyf in het Veld, by een Fonteyn, die zeer ſchoon en helder water heeft.

Den 7den. met het doorbreeken van den dag, toogen wy weder voort, en kwamen voor eerſt aan *Kaffaar Bajas*, beſtaande in eenige Huyzen, Kaffaar Bajas. waar nevens een aangename zoete Beek heen ſtroomd; vervolgens aan *Jebelin*, en hielden des nagts onze Jebelin. ruſtplaats, onder den blooten Hemel, in het Veld.

Den 8den. toogen wy door het Dorp *Baloye*, en verkoozen, kort Baloye. na den middag, ons verblyf onder een Boom, aan den weg, by een klaar ſtroomend water, daar ik een fraay gezicht teekende, aan een Brug, waar langs men over deze Beek gaat, gelyk te zien is op N°. 183. Alhier verwachteden wy de *Karavane*, vermits wy ons niet verder alleen dorſten begeeven, dewyl het Gebergte alhier aanvang neemd, in het welke het meeſte gevaar, van de Arabiſche Roovers, te verwachten is.

Des anderen daags, met den dageraad, kwam 'er een *Karavane* voor by trekken, waar mede wy voorttoogen, en, paſſeerende het Dorp *Bedana*, vernachteden wy weder in het Veld.

Bedana.

Den 10[den]. 's morgens, kwamen wy in het Gebergte, en, omtrent den middag, aan *Iſſer-Sjoor*, of de *Fonteyn Sjoor*, 't geen een heel fraay Dorp is, vercierd met een zeer ſchoone nieuw gemaakte *Han*; voor by de deze plaats loopt de vermaarde Rivier *Orontes*, daar men, langs een lange Brug, op welkers midden twee Huysjes, aan malkanderen gehecht, ſtaan, over paſſeerd. Deze Brug heeft negen boogen, daar het water door heen ſtroomd. Ik teekende 'er twee verſcheydene gezichten af, verbeeldende by het eerſte, het gemelde Dorp, gelyk op N°. 184. gezien kan worden, en het ander, als men de Rivier, en de langte der Brug, met de boogen, ziet, aangewezen met N°. 185.

Iſſer-Sjoor.

Orontes.

Omtrent drie uuren vertrokken wy weder van daar, ziende dat de *Karavane* zich 'er ook toe gereed begon te maaken. Doch, zynde omtrent een uur voor uit gereeden, vernamen wy dezelve niet. Wy toogen echter voort, in de gedagten, dat zy mogelyk een anderen weg genomen mogt hebben.

Ondertuſſchen kreegen wy een andere *Karavane*, die voor ons trok, in 't oog, daar wy wel haaſt by maakten te wezen. Kort daar na zagen wy onze eerſte *Karavane* mede aan komen, onder dewelke zich drie gemeene Vrouws-perſoonen bevonden, en eene van dezelve zeer hoog van Jaaren, deze zag ik verſcheyde reyzen van den Muyl, daar zy opzat afvallen, waar door dan

Droev geval v een Ou Vrouw.

184

185

dan de twee andere Vrouwen genoodzaakt wierden, haar in een houte draagzetel, die aan de zyde van een Paard hing, te leggen; doch deze zorg wierd wat te laat genomen; want de laatſte val had haar zo hard getroffen, dat zy haar het leven deed verliezen. Ondertuſſchen vaſt voortrydende, kwamen wy omtrent een Fonteyn, alwaar, hoewel het nog kort na de middag was, men de verblyf-plaats beraamde.

Na een wyl kwamen ook de gemelde twee Vrouwen, die wat achter gebleven waaren, en zeyden, dat de Oudevrouw, van de laatſte val, was dood gebleeven, waar over zy zich zeer miſtrooſtig aanſtelden, roepende niet anders, gelyk het ook waarſchynlyk was, als dat de geen, die het opzicht over haar had gehad, haar niet behoorlyk had waargenomen, en dat men hem derhalven haar dood te laſt moeſt leggen, dat ze ten Jongſten dage wraak over hem zoude roepen &c. Doch het wierd, om zeekere redenen, verzuſt, en aanſtonds geraadpleegd, om de doode ter aarde te helpen, waar toe eenige onder hen ordre kreegen, om een kuyl, op een bygelegenen Berg, te graaven, terwyl ondertuſſchen het lyk in een linnen laaken wierd gewonden, en'er eenige Ceremonien over gepleegd, alzo het een Chriſten Vrouw van het Land was. De Kuyl gereed zynde, voerde men het Lyk na boven, leyde het'er in, vulde het Graf weder toe, en plaatſte een groote ſteen'er boven op, tot teeken dat daar ymand begraven lag. Ik had de nieuwsgierigheid, van deze uitvaart mede by te woonen, hoewel'er heel weinig aan te zien was, want men dompelde het Lichaam maar, zonder eenige plegtigheden, 'er onder. 't Is bedroefd te zien, hoe ongemaklyk het in deze Landen, voor Vrouws-perſoonen, te reyzen is; inzonderheid voor de zulke, die weinig by te zetten hebben.

Des morgens toogen wy weder voort, en kwamen, omtrent den middag, aan een Dorp, daar de Woonplaats van myn *Vituryn*, of Weg-wyzer, was, hier hielden wy ons met ons beyden op, tot by den avond, wanneer wy weder op weg ſloegen, en aan het Dorp *Kiſtin* geraakten, 't geen twaalf uuren van de Rivier *Orontes* gelegen is. Kiſtin. Hier by had de *Karavane*, die ondertuſſchen voor uit was getoogen, zich neder geſlagen, en voegden wy ons weder by dezelve.

Den 12den. der gemelde Maand vervolgden wy onzen weg, en kwamen, omtrent elf uuren, aan een ſchoone Fonteyn, ſtaande nevens een groot gebouw, daar wy ons metter haaſt een weinig ververſchten, en aanſtonds, om geen tyd te verzuymen, weer te Paard ſteegen, alzo men hier omtrent *Aleppo* komende, het meeſte gevaar van de Arabiſche Roovers te verwachten heeft. Hier na paſſeerden wy noch eenige Plaatsjes, en bereykten, omtrent vier uuren na den middag, de Stad *Aleppo*, zynde den achtſten dag van myn vertrek uit *Tripolis*. Komſt tot Aleppo.

LXV. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad Aleppo. Vermaakelyke Jacht omtrent dezelve, en vreemdigheden, ten dien opzicht, in des Autheurs tegenwoordigheid voorgevallen. Engelſche Jacht, en verkiezing van een Jacht-meeſter onder die Natie, &c.

Zo haaſt als ik de voeten binnen *Aleppo* had gezet, vervoegde ik my ten Huyze van d'Heer *Koenraad Kalkberner*, en *Johan van Bobbert*, waar aan ik gerekommandeerd was, door des Heeren *Kalkberners* Broeder, die zyn Huys van negotie tot *Livorne* heeft. Ik bevond dat den voornoemden Heer na *Holland* was vertrokken, doch wierd des niet tegenſtaande van zynen Compagnon, den Heer van *Bobbert*, zeer minnelyk ontfangen, met aanbieding van zyn Huys, en Tafel, voor zo lang als het my beliefde, weshalven ik voornam, my 'er een wyl tyds op te houden, en het vermaak te genieten, 't geen deze Stad, en d'omleggende oorden, konnen geeven.

Beſchryving van de Stad Aleppo.

Wat de Stad belangd, zy is gelegen aan de Vliet *Singa*, of *Kowaik*, (omtrent twintig uuren van den *Eufrates*) voor een gedeelte in de vlakte, en ten deele op drie heuvelen, welker hoogſte omtrent de middenſte plaats van de Stad beſlaat, en het Kaſteel, 't geen den *Baſſa* tot Woonſteede verſtrekt, boven op zyn kruyn draagd. Deze Heuvel, of Berg, is rond van gedaante, en van groote ſteenen te zamen gevoegd, verbeeldende zich als een Rots; wyders omringd met een Graft, welke meeſten tyd droog, en zonder water, werd gezien.

De Stad is omvangen met een goede en tamelyk hooge Muur, op zeekere afſtand met vierkante Toorns geſterkt, doch op verſcheyde plaatzen verbrooken.

Zy heeft tien Poorten, is by na rond van gedaante, en beſlaat in den omkring een plaats van omtrent drie kwartier uurs.

Rondom heen heeft men verſcheyde Vlekken, en Dorpen.

Aan de zyde daar men van *Tripolis* herwaarts komt, ontmoet men veele fraaye Tuynen, en Luſt-hoven, doch aan de andere kant, vertoond zy zich op verre na zo aangenaam niet.

Ik plaatſte my op een Berg, aan de gemelde vermaakelyke zyde, om het fraayſte gezicht van de Stad op het Papier te brengen. By welke afbeelding zich ook een gedeelte van een *Karavane* vertoond, zo alsze gewoon zyn, met Kemelen, en Paarden, hier te Lande te reyzen.

De Tuynen en Luſt-hoven, welke hier voor de Voor-ſtad gezien worden, zyn in 't algemeen met een muurtje afgeſlooten, en eenige noch, van binnen, op gelyke manier van malkander afgeſcheyden. Voor dezelve in de Vlakte, ziet men dagelyks de Turken, en Arabiers, zich te Paard met Lanſſen oeffenen, gelyk daar van in de afteekening een ſchets gegeven werd.

Een groot getal van *Moſqueën* (van welke eenige wel eer Kerken der Chriſtenen zyn geweeſt) meeſtendeel met hunne ſpitze Toorns, op de Turkſche wyze, voorzien, zetten de Stad een merkelyk cieraad by.

Men teld 'er een menigte van wyken, welke alle avonden met Poorten, die met Yzer beſlagen zyn, werden afgeſlooten, op dezelve wyze als ik elders, van *Kairo* ſpreekende, heb gezegd.

De Huyzen zyn 'er van Maſſive ſteenen gebouwd, en altemaal boven plat, die aldus van zeekére cement, en kleyne ſteentjes, geheel vlak, werden beſlagen, 't welk een harde grond

ALEPPO

grond maakt. Rondom deze Platten werd een muurtje opgehaald, van omtrent drie voet hoog, waar aan gemeenlyk een opening werd gelaaten, daar men bukkende door kan gaan, en door dit middel komt men malkander, boven over de Huyzen, bezoeken. Zy dienen ook aan al de Wereld tot ſlaap-plaatzen, om de naare warmte, die 'er in de Wooningen heerſcht, 't ontvlieden, en mag men zich hier, zonder eenige bekommering, nederleggen, vermits 'er de Nacht-lugt, meeſt over al zo gevaarlyk, geen de minſte ongezondheid veroorzaakt. Ten dien eynde hebben 'er de Europiſche Koop-lieden gemeenlyk ſlegte ledekantjes geplaatſt; maar de Inboorlingen leggen het bedleger ſlegts op de grond neder, en, als het komt te regenen, vertrekt yder na beneden in zyn Huys.

Deze Stad pronkt ook met verſcheyde ſchoone *Chans*, waar in de Buyten-landſche handelaars braave Wooningen, en Pak-huyzen, hebben, om hunne Koopmanſchappen te bergen, zynde de midden plaats doorgaans met een ſchoone Fonteyn voorzien. Zy werden alle avonden, even als de Wyken, afgeſlooten.

Voeg by dit alles nog veele treffelyke *Baſars*, of Winkel-ſtraaten, welke, voor de hitte der Zon, boven overdekt, en geſtadig vol menſchen zyn.

Wat de Straaten belangd, die zyn doorgaans met groote ſteenen geplaveid, en hebben ten meerendeele aan weder zyden een kleynen opgang, van omtrent twee voet hoog, voor de voetgangers.

Wyders is deze Stad heel neering- en handelryk, wordende zo wel de waaren uit het Ooſten, als uit het Chriſtenryk, te water, en te Land, derwaarts gevoerd, en weder van daar, na andere geweſten, verzonden.

Eertyds plagten alle de goederen uit *Perſien*, en *Ooſt-Indien*, langs dezen weg te moeten paſſeeren, maar 't zedert dat de Ooſt-Indiſche vaart ontdekt is, heeft *Aleppo*, gelyk ook alle d'andere Koop-ſteden, en Zee-plaatzen, onder het gebied van den Grooten Heer gelegen, merkelyk verlies, omtrent de Koophandel, geleden.

De voornaamſte waaren, welke van hier werden verzonden, beſtaan in Perziaanſche zyde, goede ſoorten van Galnooten, Piſtasjes, Droogen &c.

't Grootſte getal der *Franken*, welke zich in deze Stad onthouden, maaken de Franſchen uit; daar aan volgen de Engelſchen, die hier grooten handel dryven, en wel de voornaamſte van alle de Europeërs zyn. Zy hebben 'er ook hunnen *Conſul*, gelyk mede de Venetiaanen. Van de Hollandſche Natie zyn 'er tegenwoordig twee Huyzen van negotie, waar van het geen, daar ik my gelogeerd bevond, een der voornaamſte Negotie Huyzen van geheel *Aleppo* was. Onze Natie had zich toenmaals begeven onder de beſcherming van den Franſchen Conſul, *Laurens d'Arvieux* geheeten, een Heer van zonderlinge beleefdheid, van wien ik overvloedige vriendſchap heb ontfangen. Hy ſprak en ſchreef acht verſcheyde taalen, als Franſch, Latyn, Italiaanſch, Spaanſch, Turks, Arabiſch, en Griekſch. Was een Man van vermaakelyken omgang, en vrolyk van humeur, daar en boven Schilder, en Muzikant, ſpeelende op by na allerhande ſoorten van Inſtrumenten, behalven meer andere bekwaamheden, daar hy in uitmuntede: dragende wyders, volgens de manier des Lands, een langen baart, en zynde zo zeer bemind onder de Turken, en Arabiers, als onder de Chriſtenen. Lof van den Franſchen Conſul.

Eyndelyk, het gebied werd alhier gevoerd by een *Baſſa*: en de *Moufti*, zo veel als een Aarts-biſſchop, heeft het gezag over de Kerkelyke zaaken.

Omtrent de Stad *Aleppo* heeft men veel wild, waar door de Franken gelegentheid hebben, om 'er groot vermaak met de Jacht te neemen, zo met het Roer op Haazen, Frankolinen, Patryzen, &c. (daar ik alhier mede Vermaakelyke Jacht omtrent Aleppo.

mede myn deel af heb gehad) als met de Valk, waar toe de Turken zeer genegen zyn. Op zeekeren tyd met eenige derzelven, gelyk ook met ettelyke Engelſche Heeren, op deze Jacht zynde, een groot ſtuk wegs van de Stad af, omtrent de gemelde Rivier, die by dezelve heen loopt, liet een der Turken zyn Valk los, op een End-vogel. Het End den Valk vernemende, begaf zich aanſtonds onder het water, meenende zynen vyand aldus t' ontkomen, maar de Valk wapperde met de vleugels dicht over het water heen, ter plaatze daar hy den Vogel had verlooren, welke, niet langer konnende onder blyven, zich tot zeven of acht reyzen boven het water vertoonde, doch telkens zo ſchielyk weder neer plofte, dat 'er de Valk geen vat aan kon krygen. Niet te min verloor hy geen geduld, en bleef 'er al geſtadig boven heen zwerven. Een ander der Turken, ziende dat hy 'er alleen niet wel meeſter af kon werden, liet 'er ook zyn Valk op los, meenende, dat ze het werk gezamender hand beter zouden klaaren, maar de eerſte denkende, dat den ander hem zyn proy wilde betwiſten, liet het End vaaren, en viel hem met zulk een geweld op 't lyf, dat hy zich niet wiſt te bergen, en zyn Meeſter moeyte genoeg had, om hem onbeſchadigd weder te krygen; doch nu was het ook noch niet gedaan, en het gevegt gevaarlyker als voor heen, want ziende de vergramde Valk, dat de Turk zyn Vogel, daar hy van nieuws verſcheyde aanvallen op deed, trachtede te beſchermen, viel hy ook op hem aan, en, indien 'er zyn Meeſter hem niet had afgehaald, hy zoude hem gewiſſelyk niet onverzeerd hebben laaten gaan, zo yver- en wraakzuchtig toonde hy zich, om dat den ander hem de glorie zyner vangſt zocht te ontrukken.

Vreemde kamp van een Valk, over een End-vogel.

Kort na dat dit was voorgevallen, en terwyl wy 'er noch, met groote verwondering, af ſtonden te ſpreeken, kwam 'er een ſchool van Vogels, gelyk Ganzen, byzonder hoog boven ons heen vliegen. Straks wierd 'er een Valk op los gelaaten, die, in een oogenblik, met een uit den hoop, van boven neer kwam tuymelen, tot onder op de grond, daar ze lang met malkanderen lagen te worſtelen, maar vermits wy, ſtaande op een ſteylen Berg, niet ſpoedig genoeg met onze Paarden na beneden konden rennen, om hem den Vogel af te neemen, hadden wy de ongeneuchte, van te zien, dat hy, konnende hem, overmits zyne kloekte, niet vermeeſteren, noch ook zelfs langer houden, ten laatſten hem los moeſt laaten. De Vogel, nu van zynen vyand ontſlagen, vloog terſtond weder na om hoog, en de Valk hem achter na, tot zo verre, dat ze beyde uit ons gezicht geraakten, en wy genoodzaakt waren een goed half uur te wachten, eer de Valk, die, mogelyk al te zeer vermoeyd, hem niet had konnen krygen, weder te rug kwam. Onze gantſche tocht was dan te vergeefs, ten opzigt van de vangſt; maar wat het vermaak belangd, 't zoude, voor een liefhebber van de Jacht, niet grooter konnen geweeſt zyn.

Jacht van een Valk op een grooter Vogel.

De Engelſchen hebben hier mede een fraaye Jacht, met lange Honden. Deze geſchied gemeenlyk twee maal ter week; neemd aanvang een weinig buyten de Stad, en eyndigd omtrent een uur van daar, aan een zeekeren Berg, dienze den *Groenen Berg* heeten, waar op, na dat de Jacht gedaan is, zy het middagmaal met malkanderen houden, onder een groote Tent, ten dien eynde medegenomen. Yder Perſoon moet hier zyn eygen Eeten, en Wyn, mede brengen, 't geen altemaal by malkander werd gezet, om 'er zich, ten eynde van de Jacht, mede vrolyk te maaken. Daar is 'er altyd een onder de Natie, die den naam van *Capo* voerd, als zynde hun Opperhoofd; deze heeft twee Adſiſtenten, en een Treſorier, om de zaaken, nevens hem, te helpen beſtieren. Alle Jaaren worden 'er nieuwe verkoozen, en geſchied deze verkiezing by meerderheid van ſtemmen.

Engelſche Jacht.

Verkiezing van een Jachtmeeſter.

Die

Die de meeſte ſtemmen heeft, word aanſtonds door drie a vier Perſoonen, van de anderen, opgeheft, en op de ſchouderen gedragen, en voor myn Heer den *Conſul* gebracht, die deze Jacht gemeeenlyk bywoond, alwaar dan een yder beloofd, hem dat Jaar voor hunnen *Capo* te zullen erkennen, voor welke eer hy, de naaſte Jacht, den Heer *Conſul*, en de Natie, benevens de liefhebbers, die 'er van de andere Natien mogen bywezen, op den gemelden *Groenen Berg*, moet onthaalen: 't welk, op dat het te heerlyker moge geſchieden, vervoegen zich eenige uitdrukkelyk, twee dagen te vooren, na een zeekere plaats in het gebergte, daar Jacht op wilde Zwynen is, ten eynde ook geen gebrek hier aan te hebben. Ik had het geluk, van, geduurende myn verblyf te *Aleppo*, in het gezelſchap van meer andere Hollanders, deze vermaaklyke plegtigheid by te woonen, en de gezondheid van den nieuwen *Capo*, onder het vrolyk geſchreeuw van Huſay; op d'Engelſche wys, te drinken.

LXVI. HOOFDSTUK.

Vertrek van een Karavane na Mecha. Nederſtorting van een Huys t' Aleppo, met Sneuveling van eenige Armeniers. Subtylheid der lucht, en Zeer van Aleppo. Kinder-ryke Jood, enz.

Vertrek van een Karavane na Mecha.

Eenige afgezonderde dingen, welke, elk op zich zelven, geen Hoofd-ſtuk konnen uitmaaken, zullen het onderwerp van het tegenwoordige wezen; waar in, gelyk ik geen order kan houden, zal de Lezer dezelve believen te neemen, zo als ze hem voorkoomen.

Den 4[den]. October vertrok van hier een *Karavane na Mecha*, welke optogt byzonder fraay, en vermaakelyk is om te zien, ter oorzaak van de toevloeying der Ingezetenen. Want niemand, om zo te ſpreeken, blyft alſdan in Huys; en, zo wel de Vrouwen, als de Mannen, begeven zich ter Stad uit. 't Vertrek van deze *Karavane* na de gemelde plaats, geſchied maar eenmaal in 't Jaar, by welke gelegentheid de Kemelen, en Muylen, zeer geeſtig werden opgetooyd, zo met pluymagien op het Hoofd, als andere cieraaden: want de meeſten onderneemen deze reys alleenlyk, of om vermaak, of uit Godvruchtigheid, om het Graf van hunnen Propheet *Mahomet* te gaan bezichtigen.

Nederſtorting van een Huys.

Zo vrolyk als het bovenſtaande, zo beſchreyelyk was het volgende geval. Den 26[ſten]. February van het volgende Jaar 1683. kwam, by ongeluk, een zeeker Huys neder te ſtorten, waar onder zes Armeniers dood bleven, en een gekwetſt wierd, zynde aldaar gekomen, om met malkander luſtig te weezen.

Subtylheid der lucht, en zeer van Aleppo.

Men heeft te *Aleppo* een uitſtekende ſubtile lucht, waar door de meeſte vreemdelingen hier een zeekere rudigheid krygen, *il mal d'Aleppo*, of het *Zeer van Aleppo* geheeten. Het neemd zyn begin, met een kleyn Puystje, even als of het vuurigheid was, en blyfd aldus eenige weeken; waar na het dagelyks aangroeyd, tot dat het een half lid van een vinger groot is geworden, vertoonende zich als een ſchurfde Puyſt, en in deze gedaante blyfd het een geheel Jaar lang, met een geſtadige zypeling van materie. Maar dit ongemak is met een ſoort van geluk vermengd: want die dit zeer komt te krygen, heeft geen nood van ziek te worden, ontlaſtende zich, na het ſchynd, de vuyle en ſchadelyke humeuren, door de gemelde uitvloejing der materie. Het zet zich op alle partyen des lighaams, doch meeſten tyd op

eene der handen. 'k Heb gezien, dat het ymand op de neus had, en een ander op de lip, zulks dat men 'er by wylen hinder door lyd, en wel voornamentlyk, als het zich op zulke plaatzen zet. Ik had al verſcheydene Maanden t' *Aleppo* geweeſt, eer het gemelde zeer zich aan my openbaarde, maar, gelyk ik 'er mede myn deel af moeſt hebben, kreeg ik het eyndelyk aan de kin, en, hoewel ik voor den tyd van daar vertrok, bleef het my echter by, tot dat het Jaar volkomen verſtreeken was. Men moet derhalven oordeelen, als het zich eens gezet heeft; dat 'er het gift, te diep ingevreeten, door geen andere lucht kan uitgehaald worden. Aan dezelve ſubtylheid moet ook toegeſchreven worden, dat ymand, die een ſoort van een teering, of eenige andere diergelyke ziekte heeft, dezelve, alhier komende, gemeenlyk binnen korten tyd, daar aan komt te ſterven.

Kinder ryke Jood.

Terwyl ik my tot *Aleppo* onthield, ging ik, in gezelſchap van eenige Kooplieden, een Jood begroeten, de voornaamſte van die natie aldaar; deze woonde, met zyn gantſche geſlacht, in een groot aanzienlyk Huys, by malkander, voorzien, in het inkomen, met twee Fonteynen, en verdeeld in verſcheyde vertrekken, by na op de wys van een Klooſter. Hy was een Perſoon van omtrent tachtig Jaaren, genaamd *Jacob Syton*, en had Kinderen en Kinds-kinderen, tot in het vierde lid; beſtaande het getal van deze zyne familie, in 't geheel, uit in de zeventig zielen, waar van zyn Jongſte een Jaar oud was, 't geen hy zelve my in handen gaf. Hy onthaalde ons heel beleefd, en liet een deftig Collation op Tafel zetten.

LXVII. HOOFD-

LXVII. HOOFDSTUK.

Hiſtorie van den Arabiſchen Prins Milheym.

Dewyl ik my zo lang tot *Aleppo* ophield, had ik gaarne de Stad *Tadmor*, vyf a zes dagreyzen van daar gelegen, gaan bezichtigen, ter oorzaak dat 'er als nog veele treffelyke Ruïnen, en overblyfzelen, van te zien zyn: doch, vermits het 'er al te gevaarlyk is, wegens de Arabiers, dorſt ik deze tocht niet onderneemen, te meer, alzo my bericht wierd, dat ruym een Jaar voor myne komſt hier ter Stede, eenige Engelſche Kooplieden, gedreeven door dezelve nieuwsgierigheid, een zeer ongelukkige ontmoeting, met den Prins, of Opperhoofd van die Roovers, hadden. 't Geval droeg zich toe, als ik hier gaa verhaalen.

ngeluk- g weder- aren van nige ngelſche eeren, et den rabi- hen rins ilheym.

De Engelſche Heeren, om te beter van alle overlaſt bevryd te wezen, maakten met malkanderen een gezelſchap van twaalf Perſoonen, en brachten te zaamen vier-en-twintig Dienaars, altemaal heel wel van Schiet-geweer voorzien; zulks dat zy oordeelden in ſtaat wezen, van niemand te behoeven te vreezen, en magts genoeg te hebben, om een bende Arabiers te konnen wederſtaan. Van Aleppo dan vertrokken, en niet verre van *Tadmor* gekomen zynde, vernamenze, dat den Arabiſchen Prins *Milheym*, het Opperhoofd van alle de Arabiers, en onder de Franken heel wel bekend, met eenige van zyn Volk daar omtrent lag; weshalven zy beſlooten niet verder te trekken, en te blyven daar ze waaren, om te zien wat hier van worden wilde. Prins *Milheym* betrachtende, dat hy met geweld niet veel tegens hen zouwde konnen uitrechten, oordeelde met liſtigheid meer te zullen konnen uitvoeren, en vaardigde derhalven aan d'Engelſche Heeren vier Gezanten af, omſtuuwd met verſcheydene Dienaars, welke eenige geſchenken mede voerden, benevens laſt, om de gemelde Heeren, uit naam van hun Opperhoofd, te verwellekoomen, en hen zynen dienſt aan te bieden, met byvoeging, dat zy vryelyk, en zonder eenige bekommering, alles tot hun genoegen konden gaan bezichtigen. 't Gezantſchap wierd beleefdelyk ontfangen, en met alle dankbaarheid weder te rug gezonden. Zelfs beſlooten d'Engelſchen, om den Arabiſchen Prins niet ſchuldig te blyven, twee der voornaamſte van hun gezelſchap aan hem af te veerdigen. Deze waaren de Heeren *Timotheus la Noy*, en *George Metkelf*, welke laatſte naderhand tot Conſul van de Engelſche Natie t' *Aleppo* aangeſteld, en aldaar ook, in die bediening, geſtorven is. Verzeld met eenige Dienaars, begaven zy zich dan na de Tent, daar zich *Milheym* in onthield, die hen, met een geveinſd gelaat, verwellekomde, en heel vriendelyk onthaalde: maar, de medegenomene geſchenken overgeleverd, en nog een wyl tyds met onderlinge redenen doorgebracht zynde, voerde hy hen, met een ſtuurs wezen, te gemoet, hoe zy zich de ſtoutheid dorſten aanmatigen, te komen ter plaatze daar hy zich onthield? Waar op geantwoord wierd, dat zy, als Vrienden van den Grooten Heer, de vryheid hadden, van te gaan, en te komen, werwaarts het hen geliefde. Indien, berſtede de Prins daar op uit, den Grooten Heer zelf hier kwam, ik zoude hem even eens handelen, als u heden; zeggende wyders, gy zyt Verſpieders, en met geen ander oogmerk hier gekomen, dan om alles af te zien, en aan den *Baſſa* van *Aleppo* bekend te maaken, hoe gy het hier gevonden hebt, om, waar 't mogelyk, ons door uwe verraderyen te doen verſtrikken, en gevangen neemen. Gy zyt

ook d'oorzaak, vervolgde hy, dat ik van de Turken niets kan bekomen, vermits gy, te gelyk met het uwe, ook het hunne bevryd, door de *Karavanen* geſtadig, met zulken ſterken manſchap, te doen uitleyden, en op hunne aankomſt weder te gemoet te trekken: weshalven ik u zo aanſtonds altemaal zal doen ophangen: waar op den Beul hebbende doen roepen, kwam deze ſtraks met touw, en zeep, om de ſtroppen te ſmeeren, te voorſchyn. De Gezanten, ziende deze toeſtel, dreigden hem, by aldien dit tegens hen wierd in 't werk geſteld, dat hunne vrienden 'er zodaanigen wraak over zouden neemen, dat 'er de Arabiers in eeuwigheid het geheugen af zouden hebben. 't Antwoord was, dat hy zich met die wraak gantſch niet bekreunde: dat hy, met al zyn volk, tegens hen zoude optrekken, en dat zy mede niet minder als de ſtrop te verwachten hadden. Ondertuſſchen zochten eenige mindere Arabiſche Prinſſen, daar tegenwoordig, de zaak te middelen, dat het ('t geen eygentlyk het oogmerk was) met een ſomme gelds afgemaakt mocht worden; en wierd aldus (na dat Prins *Milheym* zich egter vry lang geweldig taay had gehouden, dringende heel hard op het hangen) een eyſch gedaan, te weeten, dat de Heeren Gezanten twintig duyzend Ryksdaaalders aan den Prins zouden betaalen: maar het vergelyk wierd eyndelyk getroffen, op omtrent drie duyzend, met beding, dat de betaaling zoude geſchieden in geld, en 't geen zy anders van waardy hadden, doch dat zy hun geweer zouden behouden, behalven twee paar Piſtoolen, voor den Prins *Milheym*. Om deze ſom nu uit te maaken, moeſten alle de Engelſche Heeren zich ontblooten van hun geld, 't koſtelykſte tuyg van hunne Paarden, en 't geen zy wyders van waardy by zich vonden, zo van kleederen, horologien, zilvere drinkſchaalen, enz. onder dewelke ook eenige kooper-vergulde voor zilver doorgingen: waar boven zy ook noch d'ongeneugte hadden, van te moeten vertrekken, zonder de overblyfzelen van *Tadmor* te mogen bezichtigen. Doch het duurde niet lang, of de Engelſche Natie zag zich, wegens deze trouwloosheid, gewrooken.

Rampzaling eynd van den Prins Milheym.

Omtrent een Jaar, na dat dit voorgevallen was, ſtuurde *Kara Mahometh*, *Baſſa* van *Aleppo*, tot verſcheydene maalen, Afgevaardigden aan den Prins *Milheym*, met aanmaaning, dat hy zich onder de beſcherming, en vriendſchap, van den Grooten Heer ſoude begeeven. 't Verdrag wierd eyndelyk geſlooten, en de zaak zo verre gebracht, dat *Milheym* zich in Perſoon tot Aleppo zoude vervoegen, om zyn onderwerping aan den Baſſa, als verbeeldende den Grooten Heer, te doen: de beſtemde dag verſcheenen zynde, ſtuurde *Kara Mahometh* zes van zyne Paarden, met eenige van zyn Volk, om den Arabiſchen Prins, uit zyne Leger-plaats, vier uuren van *Aleppo*, af te haalen; terwyl hy hem zelfs gereed maakte, om hem buyten de Poort van de Stad t' ontfangen. Tegen den middag dan kwam *Milheym*, gezeten op een Paart van den *Baſſa*, met zyn Volk aanryden, en was nu alreeds ter halver weg gekomen, wanneer een zyner Dienaars, een Moor van geboorte, en die hertelyk van hem bemind wierd, rydende kort achter den Prins, verſcheyde maalen zeer zwaar verzuchtte, en, gevraagd wat 'er d'oorzaak af was, hem, met een bedrukt gelaat, te gemoet voerde, dat zyn hert hem niets goeds van deze tocht voorſpelde. *Milheym*, te licht van geloof (dewyl het zeeker is, dat den *Baſſa* niets kwaads met hem in den zin had) eyſte aanſtonds zyn eygen Paard, 't geen, in het uiterlyk aanzien, heel mager was (gelyk de Arabiſche Paarden gemeenlyk zyn, doch zo goed van deugd, dat ze doorgaans, ſtuk voor ſtuk, vyf honderd Ryksdaalders, ja zelfs zommigen tot duyzend toe, komen te koſten) en zeyde tegen de afgevaardigde van den *Baſſa*, zittende nu op een beeſt, daar hy zyn leven

op

op mocht betrouwen, *zeg tegen uwen Heer en Meeſter, dat ik tegenwoordig op myn Troon ben gezeten, en hem op een andermaal wel zal komen zien.* Hier op begeefd hy zich, met zyn Volk, zonder meer woorden te maaken, weder te rug na zyne Leger-plaats. De *Baſſa*, dit bericht ontfangen hebbende, was'er zeer geweldig over't onvreede, en keerde, met een verbitterd gemoed, weder binnen de Stad, doch met het voorneemen, van den Prins wel haaſt op het lyf te wezen, ten welken eynde hy order gaf, dat zich vyf honderd man, al te maal uitgelezen Volk, gereed had te houden.

De volgende nacht nu was geweldig duyſter, en daar viel een zwaare regen; 't geen den *Baſſa* tot zyn voordeel nemende, ſloeg hy, met de gemelde manſchap, te Paard, begaf zich in ſtilte na de Leger-plaats van *Milheym*, en vond het daar alles in ruſt. Straks vielen de Turken op de ſlapende Arabiers aan, hieuwen'er ettelyke neder, en kregen den Prins *Milheym* zelf gevangen, benevens vyf andere mindere Prinſſen, en zeſtien van zyne voornaamſte perſoonen.

Echter waare het te bedenken geweeſt, of zy hem wel levendig gekreegen zouden hebben (want hy was alreeds op de been) indien hy maar zyn Paard had konnen bekomen, 't geen door geen ander achterhaald konde worden: maar zyn Dienaar, de Moor, meer bezorgd voor zyn eygen leven, als voor dat van zynen Heer, was'er mee voort getogen.

De *Baſſa* keerde dan zegepraalende in de Stad, daar hy met ongemeene vreugde, onder het loſſen van 't Kanon, wierd ontfangen. De voornaamſte Arabiers wierden, op Paarden gebonden, achter hem na gevoerd: omtrent veertig gemeene Ruyters, met touwen om het lyf, als honden, voortgeſleeept, en twee-en-twintig Hoofden, welke in de overrompeling waaren geſneuveld, op lanſſen, ten toon gedraagen.

Niet zo haaſt was *Kara Mahomet* in zyn Paleys neder gezeten, of hy deed water brengen, om zyn handen en baard te waſſchen, zeggende, *Hemdulla*, zo veel als, *Gedankt zy God.* Straks hier na liet hy eenige lakenze rokken, of veſten, gelyk men ze gemeenlyk noemd, mitsgaders drie beurzen, yder op vyfhonderd Rysdaalders gerekend, her voor brengen, om ze onder zyne Officiers uit te deelen, tot vergelding, van dat zy zich zo wel hadden gekweeten, gevende dubbele portie aan den geenen, die d'eerſte de handen aan *Milheim* had geſlagen: doch deze, ziende dat hem niet meer toegeleyd wierd, wierp zich op de knien, kuſte de veſt van den *Baſſa*, en zeyde, dat hy hem dankbaar bleef voor de gift, en zich te vreeden hield, met gedaan te hebben, 't geen hem behaaglyk was. De *Baſſa* bemerkte terſtond, waar hy heen wilde, en verdubbelde de portie nochmaals.

Thans gebood hy alle de naamen der gevangenen op te ſchryven, gelyk ook mede der geenen, daar zy de hoofden van hadden mede gevoerd, welke gewaſſchen, en van het bloed en ſtof gereynigd zynde, ſtuk voor ſtuk, voor *Milheym* wierden gebragt, om hem den naam af te vraagen; die dan op het voorhoofd wierd geſteld. Onder deze bevonden zich ook zommigen, daar de Prins heel veel van had gehouden, onder het noemen van welker naamen hy jammerlyk verzugtede, en de ſchouders ophaalde. Hier na deed den *Baſſa* acht der gemelde gevangens het hoofd afflaan, en d'overigen, tot nader ordre, weg brengen; en wierd dit alles binnen den tyd van twee uuren beſchikt. Twee dagen daar na wierden drie anderen, met een ongemeene dood, geſtraft, te weeten, men boorde hen, aan yder zyde van den hals, op de ſchouders, een gat, waar in ſtokken, met brandende Toortzen, wierden gezet, welker vlammende droppelen, alzo zy tot den middel toe ontkleed waaren, hen geſtadig op het naakte lyf droopen. Aldus wierden-ze, op kemels, door de Stad omgevoerd,

voerd, tot aan het Kaſteel, en aldaar onthoofd. Yder dag daar aanvolgende, lieten 'er twee of drie, op gelyke wyze, het leven.

Ondertuſſchen kwam 'er yts zeldzaams te gebeuren. Een van deze ter dood verwezenen, voor by een *Aga* van *Mahometh*, dien hy eens, in zeekere gelegentheid van de dood had gered, heen gevoerd wordende, riep hem toe: *heugd u de dag niet, dat ik de geen ben geweeſt, die u het leven heb behouden?* (beduydende hem wyders waar het geweeſt was) *Tegenwoordig ſtaat het in uwe handen, my het myne te behouden.* Den *Aga*, hem kennende geworden, verzogt zyn pardon van den *Baſſa*, die, de zaak verſtaan hebbende, hem het leven ſchonk, wordende aanſtonds van zyne tormenten verloſt.

Wanneer ze nu altemaal, op deze wyze, ter dood waaren gebragt, wierd de Prins *Milheym*, benevens de gemelde hoofden, waar van de voornaamſte gebalſemd waaren, na Conſtantinopolen geſtuurd, doch, zynde voor de tent van den Grooten Heer gebragt, zeyde de Keyzer, dat hy niet waard was aan hem gezonden te worden, en gaf ordre, dat men hem het hoofd zoude afſlaan, gelyk terſtond geſchiedde.

PALMYRA Alias

RA ias TADMOR

LXVIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad Tadmor, of Palmira.

In het voorgaande Hoofd-ſtuk eenige melding van de Stad *Tadmor* gedaan hebbende, zal ik hier een weinig moeten afwyken, om een beſchryving van dezelve te geven; hoewel die de myne niet zal zyn; maar ontleend van een ander.

Na dat ik *Aleppo* had verlaaten, wierd tuſſchen de Turken, en d'Arabiers de vyandſchap, welke zedert langen tyd onder hen had geheerſcht, nedergelegd; waar door dan de *Franken* gelegentheid bekwaamen, om de Pragtige Ruïnen, en overblyfzelen van de gemelde Stad te gaan bezichtigen. Onder de geenen, welke de nieuwsgierigheid derwaarts trok, was ook een Engelſch Heer *William Halifax* genaamd, die de moeyte nam, van een zeer naaukeurige beſchryving der tegenwoordige geſchapentheid van die beruchte plaats op het Papier te brengen; welke my ter hand gekomen zynde, zo als die gevonden werd in de Philoſophiſche verhandelingen, die in Engeland, in de Maand October 1695. gedrukt zyn, oordeelde ik de Neder-landſche liefhebbers geen onaangenaame dienſt te zullen doen, met dezelve, in een Neder-duitſch gewaad verkleed, in myne Reys-beſchryving in te laſſen: gelyk ik ze dan zodanig geef, als ze door den gemelden Heer in het licht is gebracht; behalven, dat den Geleerden uitgever, in een nader verhandeling, door andere Reizigers voorzien van een naeuwkeurige aftekening van de Peuinhoopen, die aldaar gezien werden, dezelve voor zyne Lands-genooten ten toon geſteld heeft; die ik hier dan ook by voeg onder N°. 187. doch zo, dat de zelve noch eenigzins door my verbeterd is, door een kleen byvoegzel, te weeten, van een ſtuk van een ronde Porfyre Kolom, leggende op de grond, benevens de zes ſtaande Kolommen, welke zich in het midden van de Prent, op de voorgrond vertoonen, aangewezen met de Letter G. 't Geen my hier voet toe heeft gegeven, is, dat ik het aldus gevonden heb in een Schildery, op de plaats zelve ontworpen, 't welk den Heer *Henrico Lub*, jongſt van *Aleppo* tot *Amſterdam* gekomen, van daar heeft mede gebracht. Zie hier dan den Brief van den Heer *Halifax*, aan de Heer *Edward Bernard*, ons gevende de geheele beſchryving van de Plaats, waar omtrent ik den Lezer moet waarſchouwen, dat den Engelſchen Heer Reiziger, uit de Engelſche vertaaling van den Bybel, *Tadmor* geſchreven heeft, uit 1 *Reg.* 9. 18. alwaar in de Nederduidſche overzetting *Tamor* gevonden werd: ſpruitende dit verſchil uit een onderſcheid van leezing, 't welk in den Hebreeuwſchen Text geſchreven gevonden werd, en 't geen op de kant aangemerkt ſtaat van de leezing.

EERWAARDE HEER.

Hebbende u belooft een beſchryving van myn Reyze na *Tadmor*, kan ik my nu niet verontſchuldigen, zynde niet beter als myn woord. Hoewel ik wel mocht eene beriſping verdiend hebben, van myn geld en tyd geſpild te hebben, in 't onderzoek van curieusheden, die zo weinig nut geeven; ofte, 't geen ik meerder vrees, dat ik deze dingen zo ſlecht opgedaan heb; daar een Man van meerder welſprekendheid, en oordeel, een veel grootzer onderrechting van zoude konnen gegeven hebben.

Wy vertrokken van *Aleppo*, op Michiels dag 1691. en kwamen in zes gemaklyke dagreyzen, door een

een Woeſte Land-ſtreek, tot *Tadmor*, reyzende geduuriglyk meeſt Zuidwaard, met een weinig verandering na het Ooſten. Als wy de plaats inreeden, namen wy agt op een Kaſteel, op de Print getekend A. omtrent een half uur van daar, en zodaanig geplaatſt, dat het beyde de paſſen door de Bergen, door dewelke wy in de Stad kwamen, kommandeerd, en te gelyk ook de Stad; maar wy konden gemaklyk beſpeuren, dat het geen Oud gebouw was, vertoonende geen merktekenen van ongemeene timmeragien, of bouwkundige Oudheid. Na ondervraaging wierden wy onderricht, dat het was gebouwd by *Man-Ogle* Prince der *Drucen*, in de Regeering van *Amurath de derde* A°. 1585. Maar ik weet niet, waarom veel geloof aan deze Hiſtorie te geven, want ik vinde niet dat nog *Man-Ogle*, nog eenig *Druciaans Prince* ooit zo magtig in deze geweſten is geweeſt: leggende haare ſterktens aan den Berg *Libanus*, en langs de Kuſt van *Zidon*, *Berytus*, *&c.* Het is een gebouw van meer arbeid, als konſt, en de eygentlyke gelegentheid alleen is genoeg, om het onwinbaar te maaken, leggende op de top van een zeer hoogen Berg, beſlooten met een diepe graft, uit de Rots zelve gehouwen, over dewelke was een eenige paſſage, over een Valbrug, welke Brug nu ook is afgebroken, zo dat daar geen ingang meer overig is gebleeven: ten zy men luſt heeft met moeyte op de Rots te klimmen, 't welk maar op een eenige plaats doenlyk is, doch met zo veel moeyelykheid en gevaar, dat men door een kleyne glipping in lyfsgevaar is. Daar is ook niets in te zien, waardig te vergelden de moeyte, die men heeft om daar by te komen. Het gebouw is verward, en de vertrekken zeer kwalyk geproportionneert. Op de top van den Berg is een welle van een vervaarlyke diepte, gelyk het zekerlyk een groote weg is, om van de top van zo een Rots tot het water te komen. De *Graft* die het omringd, heeft niet de minſte vertooning van vogtigheid, 't welk een vervaarlyker gezicht maakte, als wy daar uit een wilden Beer zagen ſpringen, tuſſchen onze Paarden, wanneer wy daar op reeden, om naaukeuriger de plaats te bezien. Dit Kaſteel ſtaat aan de Noord-zyde van de Stad; en van daar heeft men het beſte gezicht van al het daar omtrent leggende Land; men ziet *Tadmor* onder zich, aan drie zyden beſlooten met een lange reex van gebergte, 't welke allengskens hooger opgaande, zig Ooſtwaarts ſtrekt, omtrent een uur rydens, maar aan de Zuyd-zyde ſtrekt zich een vlak pleyn tot buyten het bereik van het oog; in dit pleyn ziet men een breede Zout Valey, gevende daar van een groote meenigte, en leggende omtrent een uur van de Stad. En dit is waarſchynlyk het Zout-Dal, gemeld 2 *Sam.* 8: 13. daar *David* van de *Syriërs* 18000. Man verſloeg, waar voor van een ander opgenomen is, een Dal, 't welk maar vier uuren van *Aleppo* legd. De lucht is goed, maar de Aarde ongemeen dor, zynde daar in geen groente te zien, uitgenomen eenige weinige Palmboomen in de Tuynen, en hier en daar omtrent de Stad; en van deze boomen, na myn begryp, heeft ze (in 't Hebreeuws) de naam bekomen, van *Tadmor*, 't welk betekend een Palm-boom, en in 't Latyn *Palmira*, zynde de geheele Landſtreek deſwegens genaamd *Syria Palmirena*, en zomtyds *Solitudines Palmirenæ*: zo dat de Latynen de naam niet veranderen, maar alleen de Oude naam in haar Taal overbrengen, welke die derhalven als nog behoud in deze Ooſterſche deelen, en de Nieuwere is geheel onbekend.

De Stad zelfs ſchynd geweeſt te zyn van een wyde uitſtrekking, ten aanzien van de plaats, als nog door de uitgeſtrektheid der Peuynhoopen af te meeten; maar daar zyn geen merktekenen van eenige Muuren overgebleven, nog mogelyk te oordeelen van d'Oude gedaante van de plaats. De tegenwoordige Inwoonders, gelyk dezelve zyn een arm, elendig, en morſſig Volk, hebben zich opgeſlooten, ten getale van omtrent dertig a veertig Huysgezinnen, in weinige Hutten, gemaakt van Leem, binnen

de

de muuren van een ruim Hof, welk in zig beſluyt een zeer treflyke Heydenſche Tempel. Alhier traden wy ook binnen, als wanneer de geheele magt van dit Dorp (indien ik het alzo mag noemen) te zamen rottede aan de deur, alwaar zy zig hielden, miſſchien om haar te verweeren, indien wy Vyanden mogten zyn (want zommige van haar hadden hare roers in de handen) of wel mogelyk uit nieusgierigheid om ons te zien, kond ik niet weten, doch door onze Gidze, (die een Arabier was, dewelke *Aſſyne* (a) haar tegenwoordige Koning gezonden had, om ons op de geheele Reys te geleyden, zynde een Man onder haar bekend) wierden wy gemakkelyk ingelaaten, en onder een groote menigte van verwelkomingen in haare Tale, geleyd tot het Huys van den *Sheck*, by wien wy ons verblyf zouden nemen. Om hier te melden wat de Plaats in 't eerſte gezicht vertoond, zekerlyk de geheele Wereld kan zodanige vermenging, van overblyfzels van de grootſte ſtaat en treflykheid, te gelyk met het aller uitterſte van afſchuwelyke vuyligheid en armoede, niet uitleveren, als hier is. Het naaſte daar mede over een komende, dat ik uitdenken kan, is dat van den Tempel *Baals*, door *Jehu* vernield, en verkeerd in een Drek-Huis 2 *Kon.* 10:27. En zo ('t welk niet onwaarſchynlyk is) deze geheele plaats was een Tempel van *Jupiter Belus*, zo is de vergelykinge wel getroffen.

(a) Deze Aſſyne was in 't Jaar 1693. by de Turken afgezet, en eenen *Dor* bevordert om zyn plaats te vullen, zo dat hy nu gedwongen is op den Roof te leven, zynde gevolgt by een conſiderabel getal van manſchap, welke haar niet tot werken, of onder enige gereguleert Gouvernement willen ſtellen.

Hebbende aldus myn verblyf in deze plaats, zal ik beginnen, met een beſchryving van dezelve, en voortgaan tot het geene ik van buyten aanmerkelyk vond. De gehele ingeſloten wydte, is een vierkant van 220 Yards, of van omtrent 660. voeten, yder zyde omringt met een hooge en ſtatelyke Muur, gebouwd van groote vierkante ſtenen, en verçiert met Pilaſters van binnen en van buiten, ten getale (zo na als wy konden uitrekenen, by 't geene van de Muur nog was ſtaande, 't welk nog was het grootſte gedeelte) van 62. aan eene zyde, en indien de Barbaarsheid der Turken, vyanden van 't geene dat pragtig en deftig is, uit ydel by-geloof deze ſchoone Corniſſen, zo hier als in andere plaatzen, niet en hadden voordagtelyk nedergeſmeten, wy zouden gezien hebben de netſte ſnydingen in Steen, daar mogelyk ooit de Wereld van zoude hebben konnen roemen; als hier en daar een kleyn overblyfzel, 't welk haar woede is ontkomen, ten overvloed openbaart. De Weſt-zyde, alwaar het inkomen is, is meeſt afgebroken, en na by het midden van het vierkant, een andere hooger Muur opgehaald uit de Ruïnen, welke ſchynt geweeſt te hebben een Kaſteel, ſterk, maar rouw. De oude ſteenen, en een menigte gebroken of gezaagde Pilaaren, waaren in 't werk te zamen gerold, en kwalyk gemetzelt. Van binnen waaren te zien de grond-veſten blykelyk van een andere Muur, welke dit front mag beantwoorden, en dat de *Mamuluken*, welker handwerk het meeſt ſchynt geweeſt te zyn, het Kaſteel hier hebben gebouwd, tot zekerheid van de plaats. Voor de geheele lengte van dit nieuwe front, uitgenomen een naauwe doorgang, welke is gelaaten voor het inkomen, is een diepe graft uitgehouwen, waar van den opgang aan de binnen-zyde is opgemetzelt met ſteenen, zelfs tot de voet van de Muur toe, waar door het zelve zeer kwaalyk kan beſtormt of beſprongen werden. De toegang, als ook de deur zelf, is heel naauw, en niet wyder, dan tot het doorgaan van een geladen Kameel, of dat twee voetgangers daar in, nevens malkanderen, mogen wandelen. En zo dra men is in de voorſte deur, maakt men een korte omdraying ter regter zyde, en gaat men, door een andere van gelyke wydte, welke leyd in het Hof; maar dit alles is nieuwe bouwinge, op de oude, en door deze buyten Muur, is de grootte ingang, welke behoord tot het eerſte werk, meeſt bedekt, van welkers aanzienlykheid wy genoegzaam konden oordelen, door de twee ſteenen, welke de zyde van de groote Poort onderſteunden. Yder van dewelke 35. voeten lang is, en konſtig gehouwen, met wynranken en troſſen druyven, overtreffelyk, ſtout en na 't leven; zy ſtaan beyde in haare plaatzen, en de afſtand tuſſchen de-

 zelve

zelve is van 15. voeten, 't welk ons de wytte van de Poort geeft. Maar dit is nu alles bemuurt tot de voorgemelde naauwe deur. Over de kleyne deur, is een *Griekſch* Opſchrift, als ook een ander, in een andere taal en Caracters, hoedanige ik nooit gezien hebbe, als in *Tadmor*, nog ook niet konnen verſtaan wat daar van te maken zy. Van die in het *Grieks*, hoopen wy op eenige onderregting, maar het zal klaar zyn, voor ymand die het leeſt, dat de ſteen van een andere plaatze is gebragt geweeſt, en by geval in deze gezet. Dezelve is aldus:

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥ ΤΑΦΕωΝΟϹ ΕΚΤΙϹΕΝ ΕΞΙΔΙωΝ
ϹΕΠΤΙΜΙΟϹ ΟΔΑΙΝΑΘΟϹ Ο ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟϹ
ϹΥΝΚΛΗΤ (ΙΚΟϹ) ΑΙΡΑΝΟΥ ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟΥ ΤΟΥ
ΝΑϹωΡΟΥ ΑΥΤωΤΕ ΚΑΙ ΥΙΟΙϹ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΥΙωΝΟΙϹ
ΕΙϹ ΤΟ ΠΑΝ-ΤΕΛΕϹ ΑΙωΝΙΟΝ ΤΕΙΜΗΝ.

Onder dezelve waaren de onbekende Letters, waar af ik u hier een voorbeeld zal geven, zynde zo goed als men die heeft konnen nemen.

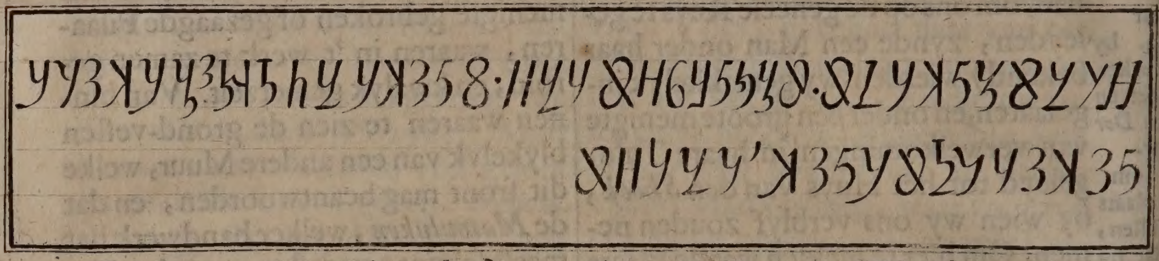

De Letters tuſſchen deze ( ) merken uitgelaaten, waaren niet leesbaar, dog ik hebbe het my ondernomen 't gebrek te vervullen, zodanig gy zult zien in eenige andere volgende, ook en was de Ε niet in ΜΝΗΜΕΙΟΝ op de Steen, maar was ongetwyffelt by misgryping uitgelaaten, en het Opſchrift is niet anders, als dat van een Begraafplaats, in vergelyking van verſcheide, die wy zagen, gelyk ik gelegentheid zal hebben hier na van zommige te melden. En aangaande de andere Caracters dezelve waaren gevoegt onder meeſt alle de *Griexe* Opſchriften, die wy zagen, en zelden alleen. Ik ben bekwaam te gelooven, dat het is de Moeder-tale, en Caracter van de plaats, en de zaak, die het inhoud, niet anders, als 't geene wy in het *Grieks* hebben.

Zo haaſt als men in het Hof treed, ziet men de Overblyfzels van twee ryen van brave Marmere Pilaaren, 37. voet hoog, met haare Capitelen, van het netſte ſnywerk, hoedanig ook moeten geweeſt hebben de Cornisſen tuſſchen dezelve, eer dat ze door rouwe en bygeloovige handen zyn afgebroken. Van deze zyn nu geen meer overgebleven, als 38. geheel, dog daar moeten'er een groote meenigte geweeſt hebben, want zy ſchynen gantſch rond om het geheele Hof geſtaan te hebben, en eene zeer ruyme dubbelde Piazza, of Klooſter, onderſteund te hebben. De Gallerye van deze *Piazza* aan de Weſt-zyde (welk is tegen over het Front van de Tempel) ſchynt de andere te hebben overtroffen in ſchoonheid en ruymte, en aan yder eynde van dezelve, zyn twee Nizzen, tot Statuen in haar volle lengte, met haare Pedeſtalen, Borders, Steunders en Overhangzels, geſneden met de grootſte kunſt en curieusheid. De wydte in deze ſchoone insluytinge, welk nu is gevuld met niet anders als vuyle Hutten van de Inwoonders, beſpeurt men een open Hof geweeſt te hebben, in 't midden van het welke ſtaat een Tempel, (op de Print getekent B) omringt met een andere rye Pilaaren, van verſcheide ordres, en veel hooger als de vorige, zynde over de 50. voeten hoog. Van deze zyn niet meer over als 16. dog daar moeten wel geweeſt hebben omtrent het dubbelt van dat getal. Met dewelke weder een Binnen-Hof was beſlooten, of wel dat die hebben onderſteund het dak van een Klooſter, maar zynde nu niets van een dak meer over, is 't zelve onzeker. Alleenlyk legd een groote Steen op de grond, dewelke ſchynt geſtrekt te hebben, van deze Pilaren, tot aan de Muuren van den Tempel. De geheele wydte tuſſchen deze Pilaren, bevonden wy beſtaan te heb-

hebben in 177. voeten lengte, en na by 84. voeten in de breedte. In het midden van welke ruymte ſtaat den Tempel, welkers uitbreiding is in de lengte meer als 33. Yards, (dat is omtrent 92. voeten) en in de breedte 13. of 14. Yards, (dat is omtrent 40. voeten) ſtaande ten Noorden en Zuyden, en hebbende een zeer heerlyke ingang aan de Weſt-zyde, juiſt in 't midden van het gebouw, het welk, uit de kleyne overblyfzelen, die nog te zien zyn, ſchynd geweeſt te hebben een van de heerlykſte gebouwen in de Wereld. Ik zag nooit in eenige plaatzen Wynranken, en Troſſen Druyven, in Steen geſneden, zo groots, levendig en natuurlyk, en wy hadden ontwyffelyk, overvloedig veel aanmerkenswaardige dingen gezien, indien zy niet kwaad-aardiglyk waaren aan ſtukken gebrooken geweeſt. Regt over de deur konden wy ſtaat maaken, uit een gedeelte van de Vleugels, van een wyd uitgeſpreyde Arent, van de geheele uitſpreyding van dezelve. Deſſelfs wydte deed my in 't eerſt gelooven, dat het mogt een Cherubyn geweeſt zyn, om den ingang te overſchaduwen; dog niets van het lighaam overig zynde, had men niets ter leyding zyns oordeels; en eenige kleyne Engelen, of Cupidoos, vertoonen zich nog op de Hoeken van dezelve Steen. Maar ziende naderhand andere Arenden op Steenen, die nedergevallen waaren, konde ik beſluyten, dat dit ook zodaanig een moeſt geweeſt hebben, alleenlyk van meerder grootte. Van deze Tempel is niets ſtaande als de buyten-muuren, in dewelke opmerkelyk is, dat de Venſters niet wyd, en boven nauwer als beneden gemaakt zyn geweeſt; dog alle gecierd met voortreffelyke graveeringen. Binnen de Muuren hebben de *Turken*, of eygentlyker de *Mamalukken*, een dak gebouwd; 't welk onderſteund is met kleyne Pilaren en Boogen, maar vry laager, gelyk ook in alle andere deelen gediſproportioneerd, en minder als 't geene het Oude dak moet geweeſt hebben. En hebben zy de plaats veranderd tot een Moſqueë, hebbende aan de Zuyd-zyde van dien nieuwe cieraaden, na haar manier, gevoegd, met Arabiſche opſchriften en zinſpreuken uit de Alkoran, gewrogt en uitgewergt met bloem-werk, niet zonder kunſt. Dog aan de Noord-zyde van 't gebouw, 't welk is afgeſcheiden van de Moſqueë, zyn overblyfzels van veel grooter kunſt en ſchoonheid, of die van den aart van verhemelzels, over eenige Altaaren aldaar geplaatſt geweeſt zyn, of tot wat ander gebruyk die gediend hebben, ben ik niet bekwaam te giſſen. Maar zy zyn vercierd met het curieuſte houw- en ſnywerk, in 't midden van dewelke is een Dom of Koupel, van meer als zes voeten diameter, 't geen wy bevonden boven te weezen van een ſtuk, uitgehouwen uit een Rots, of gemaakt van eenig kunſtig cement, of t' zaamgeſtelde ſtoffe, metter tyd verhard in een ſteenachtige ſubſtantie, 't welk ſchynd twyffelachtig te weezen, dog ik zoude het laatſte licht gelooven. Het is een fyn en zeer curieus werkſtuk, aan 't welk wy meer tyd zouden beſteed hebben, als ons gebeuren mogt om het te bezien, ons haaſtende tot andere gezichten.

Hebbende dit gezicht genomen van den Tempel, gingen wy buyten, alwaar onze oogen aanſtonds vielen op een verſchrikkelyk gezicht van een menigte van Marmere Pilaren, ſtaande verſpreyd op en neer, op een uitgeſtrektheid van by na een myl gronds, ginds en herwaards, dog zodaanig geſteld, dat geen oordeel van een vaſte grond daar van konde werden gegeven; om te oordeelen wat ſoort van gebouwen dezelve voor dezen geweeſt waaren. Ik paſſeerde by de Ruinen van een Moſqueë, dewelke, onzen weg Noordwaarts ſtrekkende, zich het eerſte aan ons gezicht op deed. Daar na kwamen wy uit in het Hof van de Tempel, 't welk, hoewel van kunſtiger gebouw en 't zamen voeging, als menige die wy hadden gezien, dog niet waardig was ons daar door op te houden, in het bezien van dingen, beide van meerder oud-

heid, en allenthalven edeler en waardiger onze aanmerking. Derhalven dit gepaſſeerd zynde, hadden wy het gezicht van zodaanige grootze Ruïnen, dat, zo het geoorlofd is een denkbeeld te maaken van de eerſte oorſpronkelyke ſchoonheid van de plaats, uit het geene nu aldaar overig is,ik twyffel of wel eenige Stad in de Wereld yts konde hebben, 't welk de heerlykheid van deze konde betwiſten. Maar het is onmogelyk, zo die nu ſtaan, dezelve tot eenige Reguliere methode te brengen. Ik waare wel genooddrukt van dezelve een ruwe ſchets te geeven, zo als die in 't gezicht kwamen, maar zelfs die zal veel te kort komen by de grootsheid en aanzienlykheid, die dezelve aan het oog vertoonen.

Vorderende dan Noordwaards, hebd gy voor u een zeer lange,en aanzienlyke Obelisk, of Pilaar, beſtaande in zeven breede Steenen, behalven zyn Capiteel en kroon-werk daar boven; het ſnywerk daar van, gelyk dat van alle andere plaatzen, zynde boven gemeen fyn of ſuyver. De hoogte daar van is boven de 50. voet, en ik gis dat daar boven een beeltenis mag geſtaan hebben, welke de Turken, yverige Vyanden van alle beeld-werk, hebben afgeworpen, en in ſtukken gebrooken. Dezelve is in de rondte regt boven het Pedeſtal $12\frac{1}{2}$. voeten. Aan de Ooſten Weſt-zyde daar van, ziet gy twee ander dikke Pilaaren, yder $\frac{1}{4}$. myls van u, welke ſchynen d'een op d'ander te correſpondeeren, en daar is een ſtuk van een andere, ſtaande na by die aan de Ooſt-zyde, waar uit men mag oordeelen, dat daar van een doorgaande rye is geweeſt; de hoogte van die na 't Ooſten nam ik met myn quadrant, en beſloot die te zyn meer dan 42. voet hoog, en de omtrek na proportie; op het lighaam van dezelve is de volgende Inſcriptie

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟϹ ΑΛΙΛΑΜΕΝΑ ΠΑΝΟΥ ΜΟΚΙΜΟΥ
ΤΟΥ ΑΙΡΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΘΑ ΚΑΙ ΑΙΡΑΝΗΝ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ
ΑΥΤΟΥ ΕΥϹΕΒΕΙϹ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΑϹ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΤΙ ΤΡΟΠω
(ΕΥ)ϹΕΙΜωϹ ΑΡΕϹΑΝΤΑϹ ΤΗ ΠΑΤΡΙΔΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΟΙϹ
ΘΕΟΙϹ ΤΕΙΜΗϹ ΧΑΡΙΝ ΕΤΟΥϹ ΝΥ Α ΜΗΝΟϹ ΞΑΝΔΙΚΟΥ.

In aanmerking over deze en de volgende Opſchriften tyd te ſpillen, zoude verlooren arbeyd weezen. Zynde ter kenniſſe van de Wereld voorgeſteld. Uwe eygene giſſingen zullende u gelukkiger daar in leyden, als yts dat ik bekwaam ben voor te brengen. 't Blykt egter klaar, datze een vry volk waaren, beſtierd door een Senaat, en 't Volk, hoewel miſſchien onder de beſcherming van grooter Ryken, waarſchynelyk eerſt der *Parthen*, en daar na der *Romeynen*, die over 't Opper-gezag aldaar in 't Ooſten lang getwiſt hebben. Deze Regeering heeft geduurd, tot omtrent de tyd van *Aurelianus*, dewelke de plaats heeft afgebroken, en *Zenobia*, Vrouw van *Odenatus* na *Romen* gevangen geleyd: en hoewel zy Koningin genaamd werd, vind ik evenwel niet dat haar Man ooit den Tytel van Koning gevoerd heeft; maar was alleen een der voornaamſte Inwoonders, en in den Raad van groot gezag, (gelyk waarſchynelyk *Alilamenes* en *Airanes* voor zyn tyd geweeſt zyn) die, terwyl de *Romeynen* in *Europa* bezig waaren, hem zelven groot gemaakt, en door eygen magt de *Parthen* verdreeven heeft; dewelke alles 't geen de *Romeynen* hadden aan de andere zyde van den *Euphrates* overweldigd hebbende, een inval deeden in *Syrien*, dog wierden door *Odenatus* over de Rivier te rug gedreeven. In deze Oorlog was *Odenatus* geſneuveld, maar zyn Wyf *Zenobia*, een Vrouw van Manlyke dapperheid, verdedigde haar Land, niet alleen tegens de Vyanden van buyten, maar ook haar gezag van binnen, behoudende de Regeering in haare handen. Daar na, begeerig om 't *Roomſche* jok af te ſchudden, lietze de gantſche bezetting, aldaar gelaaten door *Aureliaan*, wreedelyk ombrengen: Dog *Aurelianus*,

lianus, hier met zyn Heirleger weder komende, heeft de Stad aanſtonds ingenomen, en dezelve verwoeſt, de Inwoonders vernield door het zwaard, en *Zenobia* na Romen gevankelyk weggevoerd. Dit was het nood-lot en eynde van de heerlykheid dezer plaats.

Deze gewoonte, van in hun geſlagtrekeningen tot 't vierde en vyfde geſlagt op te klimmen, geeft te kennen, dat ze eenige manieren, van de Jooden haare nabuuren, met dewelken zy mogelyk al van ouds groote Koop-handel dreeven, en van wien miſſchien veele af komſtig waaren (men zeyde dat zelf *Zenobia* een *Joodin* geweeſt is) ontleend hadden. Of anders moet het een gewoonte van al de Ooſterſche volkeren geweeſt zyn.

Hun *Æra*, of tydrekening, beginnenze van de dood van *Alexander de Groote*, gelyk de Syriers in 't gemeyn, en onder haar de Chriſtenen, tot op dezen dag die zelfde gewoonte volgen. Dog, hoewel zy den datum van 't Jaar met Griekſche Letteren ſchryven, zettenze die het agterſte voor; leezende van de regterhand na de ſlinker toe. Als NY betekend hier 450. de derde Letter A, neem ik te ſtaan voor de dag van de Maand, namentlyk de laatſte van *Xandicus*, welke by ons is *April*. Deze, en andere naamen van Maanden, welke in andere Opſchriften gevonden werden, zyn af komſtig van de Macedoniers, met heel weinig verandering. Datze Afgodendienaars waaren, blykt uit hun Landgoden, hier en elders gemeld. Zo dat de onderhandeling met de Jooden, haar niet heeft gebragt tot kennis van den waaren God, anderzins moeſtenze van den waaren God weder afgeweeken zyn, of zy moeſten daar van anders verbaſterd, en wederom vervallen zyn tot Afgodery. De andere Pilaar, in hoogte en dikte met deze over een komſtig, heeft op zyde de volgende Opſchrift.

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟϹ ΒΑΡΕΙΧΕΙΝ
ΑΜΡΙϹΑΜϹΟΥ ΤΟΥ ΙΑΡΙΒωΛΕΟΥϹ ΚΑΙ
ΜΟΚΙΜΟΝ ΥΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΕΥϹΕΒΕΙϹ ΚΑΙ
ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΑϹ ΤΕΙΜΗϹ ΧΑΡΙΝ........

Den datum van dit Opſchrift is niet leesbaar, ook weet men niet wat van 't geheel te oordeelen. Dat men zulk een Pilaar met naamen van zekere menſchen opregt, zonder te melden watze deeden, om die eer te verdienen, ſchynd vreemd. Ten zy men onderſtelle, dat deze ydele poging, om hun faam te vereeuwigen, in die Ooſterſche Landen algemeyn geweeſt is. Een ſtaaltje daar van ziet men in de Schrift in *Abſalom*, 1 *Sam.* 18: 18. mogelyk ook in *Saul* te vooren. 1 *Sam.* 15: 12. Of anders mag het wel geen onwaarſchynlyke giſſing wezen, dat de Pilaar al lang te vooren by andere gelegenheid is opgeregt, en daar na tot dat eynde gebruykt: want ik houde het voor ontwyfelbaar, dat verſcheyde Opſchriften, dewelke wy zagen, veel nieuwer waaren, dan de Pilaaren, op welke zy gegraveerd zyn.

De Piaſſa. Van de *Obelisk* omtrent 100. ſchreden voorttreedende, kwamen we in een Heerlyk portaal, wyd en verheven, en wegens de uitſtekendheid van 't werk-ſtuk, niet minder waardig als eenig ſtuk hier te vooren beſchreeven. Ik wenſchte dat het het zelfde nood-lot van 't overige niet was onderworpen geweeſt, dan zouden we een raar ſtuk van de ſchoonheid dezer plaats gezien hebben. Dit portaal brengd u in een aanzienlyke *Piaſſa*, van meer dan een half uur, in de lengte 938. gaarden na onze rekening, en 40. voet in de breedte, beſlooten met twee ryen marmere Pilaaren, 26. voet hoog, en 8. of 9. in 't rond. Daar van zyn 'er nog geheel 129. dog daar konnnen 'er, als men maatig rekend, niet min dan 560. geweeſt zyn. Van 't verwelfzel is niets overig, nog yts op de grond, dan 't geen onder de Peuynhoopen begraven lag, maar op meeſt al de Pilaaren vondenwe Opſchriften, in de Griekſche en onbekende Taalen.

Van welke ons de tyd toeliet eenige te nemen, en die zelfs niet al te onderwyzend of klaar zyn. Maar ik geev u dezelve zo als ze waaren, zonder eenige andre Ordre waar te nemen, als die, in welke het geval ons die heeft laaten voorkomen, om afteſchryven.

ΙΟΥΛΙΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ ΖЄΒЄΙΔΑΝ ΜΟΚιΜΟΥ
ΤΟΥ ΖЄΒЄΙΔΟΥ........ ΑCΘωΡΟΒΑΙΔΑΟΙ
CΥΝ Α(Υ)Τω ΚΑΤЄΛΘΟΝΤЄC ЄΙC ΟΛΟΓЄCΙΑΔΑ
ЄΝΠΟΡΟΙΑΝ ЄCΤΗCΑΝ ΑΡЄCΑΝΤΑ ΑΥΤΟΙC
ΤЄΙΜΗC ΧΑΡΙΝ ΞΑΝΔΙΚω ΤΟΥ Η Ν Φ ЄΤΟΥC....

Myn Heer, ik geef u deze Opſchriften, even als de voorgaande, net zo als ik ze gevonden heb, zonder eenige verbeteringen, zelfs van eenige Letterfeilen; alleen daar een Letter, of een gedeelte van een woord, niet leesbaar was, wanneer ik ſlegts een waarſchynelyke giſſing maaken konde, hoe het behoorde te zyn, heb ik my onderwonden dezelve daar by te voegen.

Het ſchynd dat de laatſte daar opgerecht zyn ter gedagtenis van eene Ambaſſade, bekleed by de Mannen daar in genaamd, ter vaſt zetting van handel en Koopmanſchap, welke tot haar genoegen was voltrokken, maar met wie, des moet ik onkundig blyven, ter tyd dat ik zal konnen uitvinden, wat plaats gemeend zy door οΛοΓЄcιαΔα. Ik wil in my niet voeden de gedagten van *Gelia* in *Macedonia*, of van *Olgaſſus*, een plaats gemeld by *Strabo*, in *Bythinia*, dewelke een weinig nader komen aan de klank van de naam; zynde beyde daar verre van daan, en de Stad van *Tadmor* kwalyk geſteld voor een plaats van neering, die verre van de Zee, en zonder voordeel van eenige Rivier, gelegen is; maar de heerlykheid van de plaats, doed blyken dat het daar aan rykdom niet heeft ontbroken, en haar zout is een gelegentheid, welke haar geduurig aanmerkelyke voordeelen toebrengd. De ordre van de talletters zult gy aanmerken dat wederom omgekeerd ſtaat, maar recht genomen, maakenze uit het Jaar 558. en alzo het laatſte Jaar van de Regeering van *Alexander Severus*, 't welk is 't Jaar Onzes Heeren 234.

Het is niet onwaarſchynlyk dat οΛοΓЄcιαc mag hebben geweeſt de naam van een Perſoon, *Vologeſes* is een bekende naam in de Hiſtorie, onder de Koningen der *Parthen*, aan dewelke de andere zeer na ſchynd te komen.

Op een andere Pilaar, omtrent het midden van de *Piaſſa*, was de volgende Inſcriptie:

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟC ΙΟΥΛΙΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ
ΖΗΝΟΒΙΟΝ ΤΟΝ ΚΑΙ ΖΑΒΔΙΛΑΝ ΔΙCΜΑΛΧΟΥ ΤΟΥ
ΝΑCCΟΥΜΟΥ CΤΡΑΤΗΓΗCΑΝΤΑ ЄΝ ЄΠΙΔΗΜΙΑ
ΘЄΟΥ ΑΛЄΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΥΠΗΡЄΤΗCΑΝΤΑ ΠΑΡΟΥCΙΑ
ΔΙΗΝЄΚЄΙ ΡΟΥΤΙΛΛΙΟΥ ΚΡΙCΠЄΙΝΟΥ ΤΟΥ
ΗΓΗCΑΜЄΝΟΥ ΚΑΙ ЄΠΙΔΗΜΗCΑCΑΙC ΟΥΗΞΙΛΛΑΤΙΟCΙΝ
ΑΓΟΡΑΝΟΜΗCΑΝΤΑΤЄ ΚΑΙ ΟΥΚΟΝΙCωΝΑ ΦЄΙΔΗCΑΝΤΑ
ΧΡΗΜΑΤωΝ ΚΑΙ ΚΑΛωC ΠΟΛЄΙΤЄΥCΑΜЄΝΟΝ ωC
ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ ΜΑΡΤΥΡΗΘЄΝΤΑ ΥΠΟ ΘЄΟΥ ΙΑΡΙΒωΛΟΥ
ΚΑΙ ΥΠΟ ΙΟΥΛΙΟΥ....... ΤΟΥ ЄΞΟΧωΤΑΤΟΥ
ЄΠΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΙЄΡΟΥ ΠΡΑΙΤωΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗC
ΠΑΤΡΙΔΟC ΤΟΝ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΝ ΤЄΙΜΗC ΧΑΡΙΝ
ЄΤΟΥC Δ Ν Φ.

Dit is een zo volkomene Inſcripte, als eenige die ik heb ontmoet, door behulp van dewelke wy mogen oordeelen van al de reſt, ten minſten dat zy geſteld zyn ter gedachtenis, van eenigen, die haar in de publyke bedieningen, die zy waarnamen, loffelyk gedraagen hebben; 't zy in haar eyge Republyq, of onder de Romeynen, zynde dit een publyque plaats,

daar

daar haare namen en waardige daden zyn gedagt, en overgebragt tot de Nakomelingſchap. Dat ik verder byzonder hier in aanmerkte, was de uitlaating van de naam agter ΙΟΥΛΙΟΥ, en ik merkte mede een gelyke ledige plaats, in de andere Taale, onder dezelve, en in beyde plaatzen ſchynd het niet door de tyd uitgeſleeten te zyn, maar voor bedagtelyk uitgeſchrabt, 't welke my beveſtigt in de gedachte, dat zy beyde een zyn, en dat de onbekende was de gemeene, en het *Grieks* de geleerde Taale van de plaats. Op een andere Pilaar in dezelve wandeling was dit Opſchrift.

CЄΠΤΙΜΙΟΝ ΟΥΟΡωΔΗΝ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙCΤΟΝ ЄΠΙΤΡΟΠΟΝ
CЄΒΑCΤΟΥ ΔΟΥΚΗΝΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΑΡΓΑΠЄΤΗΝ ΙΟΥΛΙΟC
ΑΥΡΗΛΙΟC ЄΑΛΜΗC ΚΑCCΙΑΝΟΥ ΤΟΥ Μ(Є)ΑЄΝΑΙΟΥ
ΙΠΠЄΥC ΡωΜΑΙΝ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟCΤΑΤΗΝ ЄΤΟΥC
Η Ο Φ.. ΜΗΝЄΙ (Ξ)ΑΝΔΙΚω.

Van een andere Pilaar in dezelve Piaſſa, was dit gebroken Opſchrift uitgeſchreven, 't welke volgd, dat ik getragt hebbe op te maaken, uit de vorige, geloovende dat in wezen in der daad het zelve te zyn, met een kleyne verandering der namen.

* CЄΠΤΙΜ(ΙΟΝ ΟΥΟΡωΔΗΝ) ΤΟΝ ΚΡΑ(ΤΙCΤΟΝ ЄΠΙΤΡΟ
ΠΟΝ CЄΒΑC(ΤΟΥ ΔΟΥΚ)ΗΝΑΡΙΟΝ ΚΑ(Ι ΑΡΓΑΠЄ)ΤΗΝ
ΙΟΥΛΙΟC ΑΥ(ΡΗΛΙ)ΟC Є(ΑΛΜΗC) ΠΥΙΛCΟC Μ(ЄΛЄΝΑΙ)ΟC
ΜΑΛωΧΑ ΝΑCCΟΥΜΟ(Υ) Ο ΚΡΑΤΙCΤΟC ΤΟΝ (ΦΙΛΟΝ) ΚΑΙ
ΠΡΟCΤΑΤΗΝ ΤЄΙΜΗC ЄΝЄΚЄΝ ЄΤΟΥC.... (ΜΗΝЄΙ
Ξ)ΑΝΔΙΚω.

Deze is zo gelyk aan de vorige, dat ik dagte de vryheid te mogen neemen, van deze tot een byvoegzel van de andere te maaken. En wy mogen uit die beyde beſluiten, als mede uit andere, van gelyken inhoud, dat, als den Staat, de Senaat, en 't Volk, ſomtyds deze eerbewyzen deden, aan die geene die by 't gemeen in aanzien geweeſt hadden, met Opſchriften te maaken op deze Pilaren; zo wanneer dit by haar niet was gedaan, dat als dan private perſonen de vryheyd hadden, 't zelve te doen voor haare Vrinden, en ik zal u zo aanſtonds een voorbeeld geven, van een Opſchrift, gemaakt by een Man, ter gedachtenis van zyn Wyf. Op verſcheyde van deze Pilaren zyn kleyne Pedeſtalen, omtrent in 't midden van dezelve uitgezet, ſomtyds alleenlyk een weinig, en ſomtyds meer, welke ſchynen geweeſt te hebben de Baſes, of Standplaatzen, van de Beelden. Maar geen van dezen zyn overig gebleeven, noch het kan ook niet te verwachten zyn, dat 'er zouden konnen overig zyn, in een plaats, welke zo lange in de handen van de *Turken* geweeſt is. Op deze Pedeſtalen zagen wy menigte Opſchriften, ſomtyds wanneer 'er geene waaren op het lighaam van de Pilaar, en ſomtyds wanneer 'er aldaar waaren. Als by voorbeeld, dit volgd op het Pedeſtal, aldus.

CЄΠΤΙΜΙΟΝ ΑΙΡΑΝΗΝ ΟΔΑΙΝΟΘΟΥ
ΤΟΝ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ CΥΝΚΛΗΤΙΚΟΝ.

En op het lighaam van de Pilaar ſtond dit onvolmaakte, 't welk ik niet derve wagen te vervullen, maar zal het u geven zo als wy het vonden.

ЄΞΑ......ΝΤωΝ ΑΥΡΗΛΙ..... ΡΗΛΙΟΔωΡ.....
CΤΡΑΤΙωΤΗC ΛЄ........ΚΗC ΤωΝ ΠΑΤΡωΝ
ΤЄΙΜΗC ΚΑΙ ЄΥΧΑΡΙCΤΙΑC ΚΑΡΙΝ ЄΤΟΥC
Τ Ξ Φ.

Wy

Wy zien, dat het by haar zeer heerlyk geacht geweeſt is, haare gedagteniſſen in deze maniere te bewaaren. Dog het is maar een kleyne kenniſſe die wy van haar konnen weg draagen, als alleen nu en dan de tyd wanneer zy leefden. Gelyk als hier, 563. Jaaren na de dood van *Alexander*, reykende tot het Jaar onzes Heeren 239. Een andere Inſcriptie, of Opſchrift, in dezelve *Piaſſa* was aldus.

Η ΒΟΥΛ(Η ΚΑΙ Ο ΔΗ)ΜΟϹ ϹΕΠΤΙΜΙΟΝ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙϹ
ΤΟΝ Ε(ΠΙΤΡΟΠΟΝ Ϲ)ΕΒΑϹΤΟΥ ΔΟΥΚΗΝ(ΑΡΙΟΝ) ... ΕΟΛΟ
ΤΗΝ ΤΗϹ ΜΗΤ(ΡΟΚΟΛω)ΝΕΙΑϹ ΚΑΙ ΑΝΑΚΟΜΙϹΑ(ΝΤΑ Τ)ΑϹ
ϹΥΝΟΔΙΑϹ ΕΞ ΙΔΙωΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΗΘΕΝΤΑ ΥΠΟ ΤωΝ
ΑΡΧΕΜΠΟΡωΝ ΚΑΙ ΛΑΜΠΡωϹ ϹΤΡΑΤΗΓΗϹΑΝΤΑ ΚΑΙ
ΑΓΟΡΑΝΟΜΗϹΑΝΤΑ ΤΗϹ ΑΥΤΗϹ ΜΗΤΡΟΚΟΛωΝΕΙΑϹ ΚΑΙ
ΠΛΕΙϹΤΑ ΟΙΚΟΘΕΝ ΑΝΑΛωϹΑΝΤΑ ΚΑΙ ΑΡΕϹΑΝΤΑ ΤΗΤΕ
ΑΥΤΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Τω ΔΗΜω ΚΑΙ ΝΥΝΕΙ ΛΑΜΠΡωϹ
ϹΥΜΠΟϹΙΑΡΚΟΝ ΤωΝ ΤΟΥ ΔΙΟϹ ΒΗΛΟΥ ΙΕ(Ρ)ωΝ ΤΕΙΜΗϹ
ΕΝΕΚΕΝ ΕΤ.......... ΞΑΝΔΙΚω.

Dit beveſtigd genoegzaam 't geene ik te voren aangemerkt hebbe, dat dit waaren Opſchriften, ter eeren en ter gedachtenis van de geene die zich, in openbare Ampten, wel gequeten hadden. Van dewelke wy hier verſcheiden hebben gemeld, waar van ſommige zeer wel bekend zyn, dog de andere in geen boeken te vinden zyn. Door het woord ΜΗΤΡΟΚΟΛωΝΕΙΑϹ, mogen wy verzekert zyn, dat hoewel de Stad door de Romeynen de gedaante van een Colonie had gekregen, nochtans dezelve een byzonder kenteeken van eere daar op geſteld hebben om te kennen te geven, dat zy was het Hooft van der zelver Colonien in deze Ooſterſche deelen. Dat het Gezag van haar Senaat en 't Volk ook op haar was verbleven. En daar benevens, dat daar was een Societeit van Mannen, ofte Curateurs (Bezorgers) van den Tempel van *Jupiter Belus* (aan wien de Tempel hier voor beſchreven, mogelyk was toege-eygend) of opzienders van de Spelen, en Feeſtdagen, die t' zyner eere gevierd wierden, van welke Societeit, of gemeenſchap, deze *Septimius*, wanneer dit Opſchrift gemaakt is, een *Sympoſiarch* was, miſſchien haar Hoofd, en bevelhebber, of Gouverneur. Wy vinden insgelyks, dat zy niet wagteden, tot de dood der geene die zy aldus vereerden, maar dat veel eer zy zulks bezorgden ter behoudenis van haare gedachteniſſen: en veele Roemruchtige Mannen zyn aldus aangetekend voor de Nakomelingen, terwyl zy nog in 't leven waaren. Op eene van de Pedeſtalen hier voren beſchreven, niet verre van de vorige, was het volgende Opſchrift, welke ik te meer agte, om 't kleene overblyfzel dat het zelve van de naam van *Palmyra* heeft, by welke de plaats by de Romeynen bekend was.

... ΥΠΙΛΙΟΝ ΟΥΟΡωΔΗΝ (ϹΥΝΚΛ)ΗΤΙΚΟΝ ΚΑΙ
ΒΟΥΛΕΥΤΗΝ ΠΑΛΜΥΡΗΝΟΝ ΒΗΛΑ ΚΑΒΟϹΑΡϹΑ
ΤΟΝ ΦΙ(ΛΟΝ) ΤΕΙΜΗϹ ΧΑΡΙΝ ΕΤΟΥϹ Ο Φ.

't Opper-end van deze *Piaſſa* was door een rye Pilaren, wat digter dan die aan de zyden, afgeſchooten; miſſchien zal daar boven een ſlag van een *Banquet-huys* (daar men Feeſten en Gaſtmaalen hield) geweeſt zyn, dog niets is daar van overig. Maar een weinig verder aan de ſlinker-zyde, lagen de Peuynhoopen van een zeer aanzienlyk gebouw, 't welk ik geloove dat van dat gebruyk geweeſt is. 't Was van beter marmer, ook vermakelyker en konſtiger werk, dan yts dat op deze *Piaſſa* konde onderſcheiden werden. De Pilaren die het onderſchraagden, waaren van een geheele Steen, en een daar van nedergeſtort, zo vaſt en ſterk, datze ongeſchonden was gebleven. Wy naamen de maat daar van,

en bevondenze 22. voeten lang, en in de rondte 8. voeten en 9. duimen. Onder deze Ruïnen vonden wy deze eenige Opſchrift in 't *Latyn*, en zo onvolkomen, dat het weinig verſtaanbaar is.

. . . . . . *es Orbis & Propagatores Generis Humani D. D. N. N.* Diocletianus . . . . *ſſimi Impp. Et* Conſtantius *&* Maximianus *Nobb. Cæſ. Caſtra feliciter condiderunt.*

En op dezelfde Steen een weinig lager,

. . . . *ntes* Oſſiano Hieroclete, *V. P. Præſ. Provinciæ D. N. M. O. Eorum.*

De naam van *Maximianus Herculeus*, deelgenoot in 't Ryk met *Diocletiaan*, dewelke in 't opſchrift zoude gevolgd hebben, is voorbedagtelyk uitgeſchrapt en miſmaakt: maar om wat reden, kan ik niet giſſen. 't Overige is door 't breken van de Steen verlooren.

Aan de Weſt-zyde van de groote Piaſſa zyn verſcheyden openingen, leydende na 't Hof van 't Paleys, twee van welke men denken zoude, zo ze volkomen waaren, dat ze, wegens de fraayheid van 't werk, voornamentlyk deftige porphyre Pilaren, met welke zy vercierd waaren, 't aldertreffelykſte en heerlykſte ter Wereld geweeſt zyn. Elke Poort had 'er vier, niet ſtaande in eene linie met de anderen van de Muur, maar by koppelen in 't voorſte der Poorte, ſtrekkende na 't Paleys, twee aan de eene en twee aan de andere kant, van deze waarend 'er maar twee geheel, en een op zyn plaats ſtaande overgebleven, zy zyn omtrent 30. voeten lang, en 9. in de rondte, zo uitermaten hard, dat het groote moeyten koſte, een weinig ſchilvers daar af te breken, om dezelve na Huis te brengen, tot een ſtaaltje van de Steen. De konſt van die te maaken, meyn ik dat verlooren is. Wy zagen verſcheyde andre gebroken ſtukken van Porphyr, dog geen zo net, nog zo groot; 't noodlot van eenen moeſt ik betreuren, als ik die zag misbruykt, tot onderſchraging van een kleyne Hut, nauwelyks bekwam voor een Hond of Varkens Kot. Het Paleys zelve is zo volkomen verwoeſt, dat men niet zien kan, hoedanig 't zelve in zyn luyſter geweeſt is, daar is hier en daar maar een gebroken ſtuk van een Muur overgebleven, met geweld in ſtukken geſlagen, en door de tyd zo geſleeten, dat men, zonder behulp der overlevering, bezwaarlyk zoude verzekerd werden, dat aldaar een Koninglyk Paleys geweeſt is. Egter kan men bemerken, hoe heerlyk zich deze plaats van voren vertoonde, omringd zynde met ryen Pilaren van verſcheyde ſoorten, menige van welke nog waaren ſtaande gebleeven, zommige glad, andere gewrogt en gegroeft, als die onmiddelyk den Tempel omringden. Ende op de kleyne Pedeſtalen, in 't midden van zommige derzelve uitſtekende, zag ik verſcheyde Opſchriften, dog konde niet wel meer als een affſchryven, welk te gelyk met de Pilaar, die het gedragen hadde, op de grond neder gevallen was.

ΜΑΡΘΕΙΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΚΑΠΑΔΗΤΟΥ
ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟΥ ΤΟΥ ϹΥΜΩΝΟΥ ϹΟΡΑΙΧΟϹ
ΑΙΡΑΝΟΥ ΑΝΗΡ ΑΥΤΗϹ ΜΝΗΜΗϹ ΕΝΕΚΕΝ
ΜΗΝΕΙ ΔΥϹΤΡΩ ΤΟΥ ϛ Υ ΕΤΟΥϹ.

Indien de overige van den zelven aard met deze waaren, zo hadden wy weinig verlooren, met dezelve niet af te ſchryven, zynde deze alleen een gedenkteken, 't welk een goed Man heeft doen maaken, ter eeren van zyn Wyf. De Maand *Dyſtrus* komt over een met onze *Maart*,

 en

en het Jaar 490. van de dood van *Alexander de Groote*, met het Jaar onzes Heeren 166.

Ik hebbe hier voor vergeeten te melden, dat onder de lange Gallerie een beke loopt, van heet Sulpherachtig waater, en dat aldaar een Bron of Put, ende andere openingen zyn, welke na dezelve vlieten. Maar, wat dezelve ook by ouds geweeſt zy, zy is nu zo bekwaam niet, als eene andere, omtrent een halve myl Weſt-waards daar van daan, alwaar een zeer goede afgang in het waater is, ende het is een geduurig gebruik des Volks, daar in te baaden. Na by het welke, op het Pedeſtal van een gebroken Kolom, (of mogelyk zoude het een Altaar konnen geweeſt zyn) is dit Opſchrift overgebleven.

ΔΙΙ ΥΨΙϹΤω ΜЄΓΙϹΤω ΚΑΙ ЄΠΗΚΟω ΒωΑΑΝΟϹ ΖΗΝΟΒΙΟΥ
ΤΟΥ ΑΙΡΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΟΚΙΜΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΘΑ ЄΠΙ ΜЄΛЄΤΗ
ϹΟΗ ΑΙΡЄΘЄΙϹ ЄΦΚΑϹ ΠΗΓΗϹ ΥΠΟ ΙΑΡΙΒωΛΟΥ ΘЄΟΥ ΤΟΝ
Βω (forſan ΒωΜΟΝ) ЄΞ ΙΔΙωΝ ΑΝЄΘΗΚЄΝ ЄΤΟΥϹ Δ Ο Υ
ΜΗΝΟϹ ΥΠЄΡΒЄΡЄΤΑΙΟΥ Κ.

Ik ben wel geruſt, dat het woord, dat ik met een lyn onder getekend heb, wel gevat is, en derhalven weet ik niet wat te giſſen dat het zy, als alleen de eygene naam van de Fonteyne. 't Welk vaſt ſtellende, is het Opſchrift licht te verſtaan, toonende dat *Bolanus*, Zoon van *Zenobius*, gekooren Opziender van deze Fonteyn, onder *Jaribolus*, dezen Altaar voor Jupiter bouwde, in het Jaar van *Alexander* 474. dat is, het Jaar onzes Heeren 150. en op den 20. October, indien de laatſte *Kappa* een Cyffer-letter is, gelyk ik vaſt ſtelle dat ze moet zyn. Dog wie dezen *Jaribolus* was, en aan wien zy, gelyk in 't gemeen aan de Roomſche Keizers, welkers naamen wy in de Opſchriften vinden, de naam van ΘЄΟϹ geven, is zo licht niet te giſſen. Zy waaren onder de Parthiſche, eer dat de Romeynen haar overvielen. Maar den datum toond dit te zyn na de tyd van *Hadrianus*, en alzo na haar komſt. Waarlyk in een Opſchrift te voren vermeld, van een datum by de 80. Jaaren laater dan dezen, hebben wy de naam van dezelfde Perſoon. Heete Sulpher-baaden zyn zeer gemeen in deze Landen, en daar van daan is het, dat het de naam gekregen heeft van *Syria Salutifera*. Den aard van de waateren alhier, is meeſt gelyk aan die van *Bath* in Engeland, maar niet zo ſcherp, noch de ſmaak zo tegenſtaande. En in tegendeel als ze zo verre van de Bron afgeloopen zyn, dat ze koud geworden zyn, zyn ze zeer drinkbaar, en zyn de eenige waaters, die de Inwoonders gebruyken. Maar geduurende ons verblyf aldaar, zonden wy na een Fonteyn van zeer ſchoon waater, omtrenr een uur afgelegen van de Stad.

Aan d'Ooſt-zyde van de lange *Piaſſa* ſtaat mede, indien 't my geoorlofd is zo te ſpreeken, een Boſch van Marmere Pilaren, zommige volkomen, en andere beroofd van hare ſchone Capitelen, doch zo verſtroyd en zonder ordre, dat het niet mogelyk is, die te brengen in zodanigen ſchikking, dat men giſſen konde, waar toe dezelve van ouds gediend hebben, in eene plaats waaren 'er 11. geſteld in een vierkant, op deze manier ⁙ gepaveyd op den bodem, met brede platte Steenen, dog zonder dak of bedekking. En een weinig van daar ſtaan de Ruïnen van een kleyne Tempel, in de Print getekent met D. welke uit de overblyfzels ſchynd geweeſt te hebben, een zeer curieus ſtuk werk. Maar het Dak is geheel vergaan, en de Muuren zeer ongedaan en geſleten, door de tyd. Voor den ingang welke ziet tegen 't Zuyden, is een plaats, onderſteund door zes Pilaren, twee aan d'eene zyde van de deur, en twee aan de andere zyde, en een aan yder eynde. De Pedeſtalen van die in het front, zyn gevuld geweeſt met

Opſchriften, beyde in 't *Grieks*, en in de andere Taal; doch zy zyn nu zo uitgedaan en verſleten, dat ze niet leesbaar of verſtaanbaar zyn. De beſte was de volgende.

ΜΑΛΕΝΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΡΙΠΠΑΝ ΙΑΡΑΙΟΥ ΤΟΥ
ΡΑΑΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΓΕΝΟΜΕΝΟΝ ΤΟ
ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΠΙΔΗΜΙ(Α) ΘΕΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΥ
ΑΛΙΜΜΑ ΠΑΡΑCΧΟΤΑ ΞΕΝΟΙC ΤΕ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΙΤΑ(ΙC)......

En een weinig lager waaren deze verſtrooyde Letters zienbaar:

ΕΝΗ.... Ν ΥΠΗΡΕΤΗCΑΝΤΑ ΤΗΤ....
CΤΡΑΤΕΥΜΑ ΤΟΥ... ΥΠΟ.... ΗΚΑΙ..... ΤΟΝ
ΝΑΟΝ ΤΟΝ.... ΔΙΟC.... ΝΤωΤ.......

Ik zoude gedagt hebbe dat KAI een koppel woord waare, en de twede naam *Agrippa*, onderſcheiden van de vorige, maar de woorden volgende in 't eenvoudig getal, laaten zulken conſtructie niet toe. De Perſoon dan tot wiens gedagtenis dit Opſchrift gemaakt was, moſt zyn genaamd geweeſt *Malentus Cæagrippa*, die bekledende 't Ampt van Schryver, of diergelyke, in de Veldtocht van Keyzer *Adrianus*, een Acte ingeſteld hadde, van openbaare weldadigheid en edelmoedigheid, beyde aan Vreemdelingen en Burgers, te kennen gegeven met het woord (c) ΑΛΙΜΜΑ, of ἄλειμμα, 't welk betekent *Salving*. Mogelyk deelde hy onder haar zoete Olye uit, om gebruykt te werden, in, of na hun badingen. Het is jammer dat het volgende zo onvolkomen is, en zonderling, dat wy den datum niet konnen uitvinden. Want dat mogt ons de precyſe tyd, van de tochten van *Hadrianus* in deze Ooſterſche geweſten hebben aangeweezen, daar hy groote winſte maakte, en de paalen van het Roomſche Ryk zeer uitbreyde.

Doch haare Graf-ſteden (in de Print getekend E.) zyn zo ſchoon of curieus, als yts kan wezen; zynde vierkante Toorens, vier of vyf verdiepingen hoog, en ſtaande aan beyde zyden van een Holle weg; aan de Noord-zy van de Stad. Zy ſtrekken zich in de langte, de ſpacie van een Myl, en 't kan wel zyn, dat ze zich voor dezen een groot ſtukweegs verder uitgeſtrekt hebben. Op ons eerſte gezicht van dezelve, als wy in de plaats traden, konden wy niet giſſen wat die waaren. Zommige dagten, dat het waaren Toorens van geruineerde Kerken, en waaren in hoope, dat wy hier zouden hebben gevonden, eenige merktekenen van Chriſtenheid, andere, dat het Baſtions waaren geweeſt, en een gedeelte van de Oude fortificatie, dog daar is niet de minſte grondſlag van een Muur te zien. Maar wanneer wy, een dag of twee daar na, met meer naauwkeurigheid dezelve kwamen te onderzoeken, vonden wy aanſtonds haar gebruyk; zy waaren alle van dezelve gedaante, maar van verſcheyde glans en groote, over een komende met de omſtandigheid van haare ſtichters. De eerſte die wy zagen was geheel van Marmer, doch is nu geheel vervallen, en niet meer als een hoop gebroken Steenen, onder dewelke wy vonden de ſtukken van twee Beelden, d'een van een Man, en d'andere van een Vrouw, gehouwen in een zittende, of wel eer een leunende gedaante, zynde de hoofden, en een gedeelte van de armen, afgebroken, doch de lighamen nog moy geheel, zo dat wy 't voordeel hadden, van haare kleding te zien, welke zeer edel ſcheen; maar meer

(c) *Plin. Sec. Ep. l.* 2. zegd ons van een, die aangeklaagd of beſchuldigd was, van onwettige Exactien van geld van de Provintie, *Titulo Unguentarii*, wat nu in die zaak onregtvaardig was, of geperſt, mag in dezen een vrywillige gift aan het Volk geweeſt zyn, niet van de Provintie aan den Gouverneur, maar van een groot Man aan het Volk. Of anders *Unguentarium* mag voor ondergeſteld werden, te zyn een gift, gelyk *Clavarium* of *Culinarium*, zomtyds by de *Romeynen* gebruykt.

naderde aan het Europiſche fatzoen, als nu in 't Ooſten gebruykelyk is; 't welk my dede gelooven, dat het wel Romeynen mogten geweeſt hebben. Op gebroken ſtukken van Steenen, die hier en daar afgetuymeld waaren, vonden wy zommige gebroken Opſchriften, doch niet waardig af te ſchryven, om dat ze geen volkomen zin gaaven.

Daar waaren menigte andere Grafſteden, alzo veel vergaan en geruineert als deze. Waarom wy die voor by gingen, om te gaan na twee, die meeſt regt tegen den ander over ſtonden, en volkomener ſcheenen als eenige andere; doch niet zonder merktekenen van de *Turkſche* kwaadaardigheid. Het waaren twee vierkante Toorens, een dikker als gemeene Klok-toorns, en van vyf verdiepingen hoog; de buyten zyde zynde van gemeene Steenen, maar de Binnen-muuren, en vloeren, van goed Marmer, en ook vercierd met zeer levendige ſnyd-, en ſchilderwerken, en Beelden, beyde van Mans en Vrouwen, tot de borſt en ſchouders, doch elendig ontdaan en gebroken. Onder of bezyden deze Beelden waaren, in onbekende Caracters, de namen, waarſchynelyk van de daar begraven Perſoonen, of by haar verbeeld, of anders eenige andere gedagtenis van dezelve. Wy gingen in een van dezelve, door een deur, aan de Zuyd-zyde van dewelke een gang liep, kruyſwys door 't geheele gebouw, regt in het midden. Maar de Vloer was opgebroken, en dat gaf ons een gezicht van een verwulft beneden, na dezelve maniere gedeeld. De ruimtens aan de beyde zyden waaren weder onder deeld door dikke Muuren in zes afdeelingen, yder ruim genoeg zynde, om het grootſte lighaam te ontfangen, en om dezelve d'een boven d'ander te zetten, gelyk dat haare wyze ſcheen geweeſt te hebben. Yder van deze ruimtens mogt ten minſten zes of zeven lighamen houden: wat de laagſte, twede, en derde, verdiepinge aangaat, daar waaren deze afdeelingen van dezelve gedaante, en alle eveneens, behalven die van de twede Vloer, welke tegen over den ingang was. Een afdeelinge was bewaard tot een *Trap-plaats*. Hooger als deze, het gebouw zynde na boven aan den top eenigzins ingetrokken, konde geen plaats gegeven werden, om na die zelfde ordre de afdeelingen te ſchikken, waarom dan de twee opperſte kamers zodanig niet verdeeld waaren, en mogelyk hadden nooit eenige lighamen daar in gelegen. Ten waare alleen dat van den ſtichter aldaar gelegen hadde, wiens beeltenis, op gewonden in een *Begraaf* of Dood-kleed, en in een leggende gedaante, geplaatſt is in een Nis, of eerder venſter, in de gevel van 't gebouw, gelyk dat te zien is van binnen en van buyten. Na by deze beeltenis was het volgende Opſchrift.

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΕΚΤΙϹΑΝ ΕΛΑΒΗΛΕϹ
ΜΑΝΝΑΙΟϹ ϹΟΧΑΕΙϹ ΜΑΛΧΟϹ ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟΥ
ΤΟΥ ΜΑΝΝΑΙΟΥ ΤΟΥ ΕΛΑΒΗΛΟΥ ΑΥΤω ΚΑΙ
ΥΙΟΙϹ ΕΤΟΥϹ Δ Ι Υ ΜΗΝΟϹ ΞΑΝΔΙΚΟΥ.

Het is wat twyffelachtig of voor ΑΥΤω niet eerder zoude geleezen moeten werden ΑΥΤΟΙϹ; of anders moſt 'er een faut in het woord hebben geweeſt, en alle deze maar de naam van een Perſoon betekend hebben. Het ander gedenkteeken aan de andere zyde van de weg, is dit zeer gelyk, alleenlyk is den ingang na 't Noorden, 't is allenthalven nog zo zindelyk gemaakt, nog zo wel geſchildert. Dog het ſnywerk is al zo goed, en het vertoond zich in alles al zo aanzienlyk en groots, als het vorige. Behalven dat het in Oudheid het ander wel een geheele Eeuw van 100. Jaaren overtrof, gelyk blykt by den datum van het volgende Opſchrift, dat geplaatſt is boven in een Nis, in de voorgevel, ge-

gecierd met fraaye bloem- en kroonwerken, ongetwyffeld de plaats van eenige Beelden, en waarſchynlyk dat van den Stichter.

ΜΝΗΜЄΙΟΝ ΑΙωΝΙΟΝ ΤЄΡΑϹ ωΚΟΔΟΜΗϹЄΝ
ΓΙΧΟϹ ΜΟΚΙΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙΑΚΙΑΛϹΙϹΟΥ ΤΟΥ
ΜΑ..... ΟΥ ЄΙϹΤЄ ЄΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΥΙΟΥϹ ΚΑΙ
ЄΓΓΟΝΟΥϹ ЄΤΟΥϹ ΔΙΤ ΜΗΝЄΙ ΞΑΝΔΙΚω.

Dit is het Oudſte Opſchrift dat ik in *Tadmor* ontmoet hebbe, het 314de. Jaar na de dood van *Alexander* de Groot, gaande omtrent 10. Jaaren voor de Geboorte onzes Zaligmaakers. Het andere is tuſſchen de 20. en 30. Jaaren voor de Regeering van *Hadrianus*, en gevolglyk, eer de *Romeynen* hier voet kregen. En uit deze koſtbaare gebouwen, en prachtige *Mauſolæa*, mogen wy met reden beſluyten, dat het een Magtig en Ryk Volk geweeſt is, eer dat zy de *Romeynen* onderworpen wierden: en dat zy haar grootheid dezelve niet hebben behoeven dank te weten.

En nu geloof ik, dat ik u moede genoeg gemaakt hebbe, met u de Oude en vermaarde Stad *Tadmor* op en neder te leyden, en u zo ſchraal een bericht van onze verrichtinge aldaar te geven. Na vier dagen keerden wy weder, niet langs de weg die wy gekomen waaren: maar voortgaande Ooſtwaarts, tot aan de Rivier *Euphrates*. In onze weg derwaarts, paſſeerden wy den derden dag door een Dorp, genaamd *Teive*, op een Steen, verkeerd om hoog gezet, in het midden van de Muur van de Moſqueë, ontmoeteden wy het volgende Opſchrift.

ΔΙΙ ΜЄΓΙϹΤω ΚЄΡΑΥΝΙω ΥΠЄΡ ϹωΤΗΡΙΑϹ ΤΡΑ:
ΑΔΡΙΑΝΟΥ ϹЄΒ... ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΓΑΘΑΝΓЄΛΟϹ ΑΒΙΛΗΝΟϹ
ΤΗϹ ΔЄΚΑΠΟΛЄΟϹ ΤΗΝ ΚΑΜΑΡΑΝ ωΚΟΔΟΜΗϹЄΝ ΚΑΙ
ΤΗΝ ΚΛΙΝΗ.... ЄΞ ΙΔΙωΝ ΑΝЄΘΗΚЄΝ ЄΤΟΥϹ ЄΜΥ ΜΗΝΟϹ
ΛωΟΥ.

En onder deze was een andere, in dezelve Tale en Letters, als wy in *Tadmor* gezien hadden. Ik was verbaaſd in deze plaats zulken Opſchrift te vinden, nog kan ook eeniger wyze giſſen, hoe het zelve daar gekomen is: en het melden van *Decapolis*, maakt my nog meer verbyſtert. Indien ymand de frontieren van *Decapolis* mocht uitſtrekken, als eenige zeggen dat ze gedaan hebben, tot *Cœloſyria*, en onder deze naam wederom geheel *Syria* begrypen, *Phœnicia* alleen uitgezonderd, zo en is het niet van elders gebragt, maar eerſt in deze plaats opgerecht. Dog dit zal niet gewettigt werden, by die, die *Decapolis* alleen ſtellen, geweeſt te zyn een gedeelte van *Paleſtyna*. Den inhoud der zake die het begrypt, is alleen een bericht, van de Magnificentie of Grootsheid van dezen *Agathangelus Abilenus*, zoo als hy eygentlyk geweeſt is; die dit voor de behoudenis van Keyzer *Hadriaan*, op zyn eygen koſten, oprichtede, en toe-eygende aan *Jupiter* den Donderaar, een Koninklyk Banquet-huys (want zo meen ik 't woord ΚΑΜΑΡΑ) (d) en een Bed van Staat, agter ΚΛΙΝΗ is ongetwyffeld een Letter uitgelaaten, en dit zal geweeſt zyn ΚΛΙΝΗΝ. Den datum 445. komt over een met het Jaar onzes Heeren 123. welk was het 7de. van de Regeering van *Hadriaan*. En de Maand Λωοϲ is onze Auguſtus.

De volgende dag paſſeerden wy de Ruïnen van een groot Klooſter, 't welk ik giſſe van de *Maroniten* geweeſt te zyn, uit een Inſcriptie, die wy ontmoeten op de Capitelen van verſcheide Pilaren, welke het midden van een fraaye Kerk onderſteunden, welke ten dezen eynde was.

† ΕΠΙ ΣΕΡΓΙΟΥ ΕΠΙϹΚΟ. ΤΟΥ ΣΥΝΓΕΝ" ΜΑΡωΝΙΟΥ
ΤΟΥ ΧωΡΕΠΙϹΚΟ.

(d) Dit woord vinde ik, beyde in *Tacitus* en *Strabo*, gebruykt voor een ſoort van Schepen of Boten, lang, nauw, en licht, en bekwaam om 20. of ten meeſten 30. Man te voeren, dog wat men met Boten zal doen, in een Inlandſche Stad, zonder Rivier of Meir omtrent dezelve, kan ik my daarom niet verbeelden, voege my daarom eerder by de andere beteekening.

Van hier paſſeerden wy voort, en kwamen dezelve nagt aan de *Euphrates*: en hebbende twee dagen gereiſt, langs den Oever van die berugte Rivier, kwaamen wy by de Tenten van den Koning der Arabieren, die ons een Guidze of Wegwyzer hadde beſteld, voor onze reyze. Wy bleven twee nagten by hem, en in nog twee dagen reyzens kwamen wy behouden te rug tot *Aleppo*, hebbende in 't geheel juyſt 18. dagen uytgeweeſt.

Hier by voegd den Uitgever het volgende bericht.

De Eerwaardige en Geleerden Schryver van dit bericht, kan met geen regt beriſpt werden, by aldien eenige kleene particulariteiten, van de Hiſtorie van deze plaats, zyn geheugen mogten ontvlogen zyn, zynde genoodzaakt geweeſt te ſchryven zonder behulp van Boeken, dienſtig tot zyn oogmerk, welke in die geweſten niet te bekomen zyn. Wy hebben zedert een naauwkeurige aftekeninge van de edele Ruïnen bezorgd, gemaakt op de plaats zelfs, welke, met eenige verdere aanmerkingen op dezelve, gemeen gemaakt zal werden in de naaſte verhandelinge.

De Reyzigers, welker verhaal in die volgende Verhandelinge gevonden werd, zeggen, dat, ter oorzake van zeker ongeneuglyk voorval, hun luſt benomen wierd, om die Peuynhoopen naauwkeuriger te bezigtigen, doch dat zy in 't voorby gaan het volgende Opſchrift mede naamen.

ϹЄΠΤΙΜΙΟΝ ΟΥΟΡΟΔΗΝ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙϹΤΟΝ
ЄΠΙΤΡΟΠΟΝ ϹЄΒΑϹΤΟΥ ΔΟΥΚΗΝΑΡΙΟΝ
ΚΑΙ ΑΡ.. ΑΠΗΤΗΝ ΙΟΥΛΙΟϹ ΑΥΡΗΛΙΟϹ ϹΑΝΩΗϹ
ΩΑϹϹΙΑΝΟΥ ΤΟΥ Ω..ΛЄΝΑΙΟΥ ΙΠΠЄΥϹ
ΡΟΥΩΛΩΝ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟϹΤΑΤΗΝ
ЄΤΟΥϹ Η Ο Φ ΜΗΝЄΙ ΞΑΝΔΙΚΩ.

In 't welke de voornaamſte zwarigheyd is, in 't Woord ἀῤαπύτην 't welk in 't bericht, reeds in 't licht gegeven, gelezen is ἀῤοάπετην 't ſchynt eenig byzonder Officier, onder de Syriers, te betekenen, gelyk by de Latynen *Ducenarius*. Mogelyk zouden die gene, die in de Ooſterſche Gewoontens en Taalen ervaren zyn, bekwaam wezen om dit uit te leggen.

Verder merken deze Reyzigers de plaatzing van *Tadmor* wat nader aan; als de eerſte, zeggende: „ zo veel „ als wy uit onze Dag-regiſters, en „ de Weg-rekening, genomen met „ twee goede Compaſſen, konden „ beſluyten, zo is de afgelegenheid „ van *Tadmor* van *Aleppo*, omtrent „ 150. Engelſche mylen, en de „ cours Zuyd-Ooſt, of liever een „ weinig meer Zuydelyk, aange- „ merkt de afwykinge van 't Com- „ pas, 't welk in deze Land- „ ſtreek ruim een halve ſtreek Weſt- „ waarts is.

Doch, alzo deze en dezes gelyken dingen veel aangenaamer zyn, wanneer tot dezelve, door verklaaring, eenig licht toe gebracht werd, zo laat ons ook dat geene 't welk den Uitgever, in de Verhandelinge van de Maanden November en December 1685. tot opHelderinge in dezen medegedeeld heeft, beſchouwen.

De Stad *Tadmor*, welker Ruïnen deſſelfs eenmaal bloeyenden toeſtand, met zo veel blyken, te kennen geeven; is waarſchynelyk dezelve, dewelke *Salomo*, den grooten Koning *Iſraels* bouwde, in de Woeſtyne 1 *Kon.* 9: 18. en 2 *Chr.* 8: 4. De gemeyne Latynſche overzettinge, op de naam van *Hieronymus*, heeft, *Condidit Palmyram in Deſerto*. En zegd *Joſephus* in zyn 8. Boek der Joodſche oudheden, (in 't welk hy handeld van Salomon, en zyn daaden) *Hy*, te weten, *Salomo bouwde een Stad in de Wildernis, en noemde ze Thadamora*; en de *Syriers* noemenze by die naam tot op dezen dag: dog de naam in 't *Grieks* is *Palmyra*. 't Is derhalven een Griekſche naam, en heeft met 't Latyns 't woord *Palma* geen ge-

gemeenſchap, maar ſchynd eer afkomſtig van παλμυὸς of πάλμυς 't welk *Heſpelinis* overzet βασιλεὺς πατὴρ of mogelyk van παλμύτης, 't geen, volgens die zelfden Schryver, onder de *Egyptenaren* een Afgod was. Ook is 't woord geenzints תדמר *Tadmor*; maar תמר *Tamar* of *Tomer*, 't welk in 't Hebreeuws een Palm-boom betekend.

Aangaande 't geen deze plaats is overgekomen, en andere omſtandigheden, geduurende de groote beroertens, onder de verſcheyden beheerſchingen in 't Ooſten, daar van ſpreeken de geſchied Boeken niet. Dog 't is wel te giſſen, dat zo een aanzienlyke Stad, boven de drie honderd mylen van *Jeruſalem* af gelegen, in handen der *Jooden*, overmits zy, onmiddelyk na *Salomo*, in Borgerlyke twiſt vervielen, en hun magt verdeelden, niet lang gebleven zy. Zo dat 'er niet aan te twyffelen is, of deze Stad is onderworpen geworden aan de *Babyloniſche* en *Perſiſche* Monarchien, en, na die, aan de *Macedoniers* onder *Alexander*, en de *Seleuciders*. Maar doen de *Romeynen* in deze geweſten voet kregen, en de *Parthen* in 't Ooſten haar in hun verder overwinninge ſchenen te ſtuyten, wierd deze Stad *Palmyra*, ter oorzaak van deſſelfs gelegendheid, en een frontier plaats, in 't midden van een groote zandige *Wilderniſſe*, alwaar geen Heyr-legers, om 't met geweld te dwingen, wel konden beſtaan, door de twiſtende Vorſten aangezogt, gevleyd, en toegelaaten een vrye ſtaat te blyven, om tot een Magazyn van Koopmanſchap, ten gerief van beyde de machten, te verſtrekken: gelyk uit de woorden van *Appianus* en *Plinius* genoegzaam te beſluyten is.

Appianus verteld ons, in 't vyfde Boek der Burgerlyke Oorlogen, dat *M. Antonius* zyn Ruytery zond, om de Stad *Palmyra* te plunderen, alleenig voorwendende dat ze niet genoeg in 't intreſt der *Romeynen* waaren, ὅτι Ῥωμαίων καὶ Παρθυαίων ὄντες ἔφοροι ἐς ἑκατέρας ἐπιδεξίως εἶχον, en Kooplieden zynde, de *Indiaanſche* en *Arabiſſe* Koopwaren, door *Perſien*, in 't *Rooms gebied* voerden; hoewel de regte oorzaak hun ſchatten waaren, om zyne Ruiters te verrykken.

Dog die van *Palmyra*, van den toeleg verwittigt, droegen zorge, om haar voor te komen; en de plundering te ontgaan. Deze onderneming van *Antonius* veroorzaakte een vreemde breuk tuſſchen de twee Ryken.

De woorden van *Plin.* (lib 5. Nat. Hiſt.) omtrent honderd Jaaren daar na, getuygen dat deze Stad, doemaals nog 't genot van haare vryheden hadde: zy komen uittermaten wel ter ſneede, daarom hebbe ik het de pynewaardig geacht dezelve uit te ſchryven.

Palmyra Urbs nobils ſita, divitiis ſoli atque aquis amœnis, vaſtò undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exempta à rerum Naturo; privata ſorte inter duo imperia ſumma Romanorum Parthorumque, & prima in diſcordiâ ſemper utrinque cura.

Hier uit blykt niet alleen, dat ze ten tyde van *Veſpaſianus* een Republyk, of vrye ſtaat, waaren; maar ook is deſſelfs gelegendheid waarlyk beſchreven, zodanig als of het was een *Eyland*, van zeer vrugtbaar Land, met een *Zee* van Dor-zand omringd.

Zulke ſtukken Lands, zegd *Strabo*, dat in *Libien* zeer veele waaren; en by de *Egyptenaaren Abaſes* genoemd wierden; en van 't welk mogelyk de naam van 't Volk der *Abaſſynen* zyn oorſpronk heeft.

Door zulke voordeelen van vryheyd, neutraliteit, en Koophandel, by na twee eeuwen lang genooten, is 't niet vreemd, dat ze tot zulk een ſtaat en rykdom, over een komſtig met zodanige pragtige gebouwen, gekomen zyn. Dog wanneer de *Romeynen*, onder *Trajanus*, blyken gaven, dat het de magt van de *Parthen*, tegens die van haar geenzins konde ophalen, (*Trajanus Babilon*, en *Cteſiphon*, doenmaals de ſtoelen van 't Ryk der *Parthen* hebbende ingenomen)

nomen) was *Palmyra* eyndelyk genoodzaakt zich voor de *Romeynen* te verklaaren; gelyk ze deden, zich Keyzer *Adrianus*, ontrent 't Jaar Chriſti 130. wanneer den zelve door *Syrien* in *Egypten* trok, onderwerpende. En dezen grooten Vorſt, met de natuurlyke ſterkte en ſtandplaats dezer Stad zeer ingenomen, heeft ze believen te herbouwen en te vercieren. Waarſchynlyk doen hy dezelve 't voorregt van een Colonia *Juris Italici* (na 't zeggen van *Ulpian*) geſchonken heeft, en de Inwoonders ten bewys van dankbaarheyd gewillig waaren hun zelven *Hadrianapoliten* te noemen. ἐπικληθείσης τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, zegd *Stephanus.* Ook is niet onwaarſchynelyk, dat veele van deze marmere Pilaren, bezonder van de lange Gallery, een gift van dien Keyzer waaren. Om dat geen van de Opſchriften van ouder *Datum* zyn. Ook was 't een gewoonte der *Keyzeren*, de Steden dewelke hun verplicht hadden, met marmere Pilaren, om hun publike gebouwen te vercieren, te begiftigen. Deze waaren alhier niet verre te zoeken, 't naaſt gelegen Gebergte een overvloed van Marmere-ſteenen verſchaffende: dog de groote der *Porphyr-ſteene* Kolommen, is inderdaad merkwaardig, overwegende, hoe ver zulke zwaare Steenen, over Land, tot deze plaats hebben moeten gevoerd werden. Want 't is niet bekend, datze ergens voortgebragt zyn, dan in *Egypten*, tuſſchen *Kairo* en *Siena*, tuſſchen de *Nyl* en *Roode-zee.* Deze Steenen zyn zeer waardig, om haar Couleur en Hartheid, en dat die gegroeid zyn tot blokken, tot allerhande begeerde grootte. *Plinius* zegd in zyn 36. Boek, *quantiſlibet molibus cædendis ſufficiunt Lapidicinæ.* En 't is een zeer groote misvatting, van die geene die meinen, dat dit een gemaakten Steen was.

Van de tyd van *Adrianus*, tot die van *Aurelianus*, omtrent honderd en veertig Jaaren, zag men de Stad bloeyen, en in Rykdom en vermogen zodanig toenemen, dat doen de Keyzer *Valerianus*, door *Sapores*, Koning der *Perſen*, gevangen was genomen, *Odænatus*, een van de Heeren dier plaats, (welkers naam wy in verſcheide van deze Opſchriften vinden) magtig was, (nademaal *Gallienus* zyn plicht beyde aan zyn Vader en Land verſuymde) een magtig Heyr-leger in 't Veld te brengen, en *Meſopotamien* van de *Perſen* te herwinnen, en zo ver als tot derzelver Hoofd-ſtad *Cteſiphon* door te booren. Doende daar mede aan de *Romeynen* zo grooten dienſt, dat *Gallienus* zich verplicht hield, hem een deel in 't Keyzer-ryk te geven: van welke daad, *Trabellius Pollio*, in 't leven van *Gallienus*, deze woorden gebruykt.

Laudatur ejus (Gallieni) optimum factum, qui, Odenatum participato Imperio Auguſtum vocavit, ejuſque monetam, qua Perſas captos traheret, cudi juſſit: quod & Senatus & Urbs & omnis ætas gratanter accepit.

Dezelve ſpreekt insgelyks in veele plaatzen van dezelve *Odænatus*, met groote agtinge; en zyn dood meldende, zegd hy,

Iratum fuiſſe Deum Reip. credo; qui interfecto Valeriano noluit Odenatum reſervare.

Doch door een vreemde omkering van 't geluk, heeft die eer en agting voor *Odænatus*, de ſchielyke ruïne en ondergang van de Stad veroorzaakt. Want hy, en zyn Zoon *Herodes*, door *Mæonius*, hun Bloedverwand, vermoord, en met den eertytel van *Auguſtus* geſtorven, heeft deſſels Wyf *Zenobia*, als geregtigt door haar Zoon *Waballatus*, doen minder jaarig, gepretendeert 't opper gezag van 't *Ooſten* op zich te nemen, en 't zelve gevoerd tot verwondering: en als *Gallienus* kort daar aan door zyn Soldaten was vermoord, heeft ze insgelyks 't oppergezag over *Egypten* aangevaart, en gevoerd, en dit duurende gehouden, tot de korte Reegering van Keyzer *Claudius Gothicus* toe.

Maar *Aurelianus* tot de Keyzerlyke weerdigheid verheven, wilde de eertytel van *Auguſtus* in deze

familie

familie niet dulden, ſchoon hy te vrede was, datze onder hem die van *Vice Cæſaris* zoude behouden, als klaarlyk blykt uit de Latynſche munt van *Aurelianus* aan de eene, en *Waballathus* (welke naam in de Opſchriften dikmaals voorkomt) aan de ander zyde, met deze Letteren V. C. R. IM. OR. 't welk *P. Harduin* zeer vernuftig heeft uitgelegd *Vice Cæſaris Rector Imperii Orientis*, dog zonder tytel van *Cæſar*, of van *Auguſtus*, en met een *Lauwrier* in plaats van een *Diadema*: maar op de *Griekſche* munt, waarſchynlyk geſlagen binnen hun eygen regtsgebied, vind men *Waballathus* en *Zenobia*, beyde met den tytel CEBACTOI. Ik heb 'er twee van de Latynſche gezien, en zy waaren als reeds beſchreeven is, uitgenomen de punčten.

Dog *Zenobia* met minder dan een deel in 't Keyzer-ryk zich niet vergenoegende, en *Aurelianus* volhardende in het zelve onverdeeld te willen hebben, is tegen haar opgetrokken, en haare Krygs-magten in twee Veldſlagen gebroken hebbende, heeft haar in *Palmyra* belegerd en opgeſloten. De Belegerden, bevindende dat de groote wederſtand dieze booden niet vermogt tegens den gerezolveerden Keyzer, gaven de Stad over; en *Zenobia*, met haar Zoon vluchtende, wierd agtervolgd en gevangen: waar mede *Aurelianus* vergenoegd, verſchoonde de Stad, en, laatende daar een kleyne Krygs-bezetting, is met deze gevangen Vrouw na *Romen* getoogen. De Inwoonders ondertuſſchen, geloovende dat hy nooit zoude wederkeeren, maakten noch een opſtand voor haar zelven (gelyk *Vopiſcus* verhaald) en hebben de bezetting, die hy daar gelaaten had, omgebragt. 't Welk *Aurelianus* verſtaande, niet tegenſtaande hy by deze tyd reeds in *Europa*, met zyn gewoone fierheid, gevallen was, trok ſchielyk te rug, en onderweg een genoegzaame Krygs-magt by een verzameld hebbende, nam de Stad nogmaals in, zonder groote tegenſtand, en verdelgde ze door het zwaard, met een ongewoone wreedheid, (gelyk hy zelfs betuygd in een Brief, die gevonden werd by *Vopiſcus*) en gaf dezelve zyn Soldaten ten beuyt over. En 't is aanmerkenswaardig, dat geen der Griekſche Opſchriften van laater date zyn, als deze verwoeſting der Stad, dewelke over dezelve gekomen is omtrent 't Jaar van *Chriſtus* 272. voor zo veel als men kan beſluyten, na dat dezelve negen of tien Jaaren, niet zonder Glory, de Stoel des Ryks in 't Ooſten geweeſt is.

Hier uit blykt ook de groote nuttigheid van de munt, of Oude penningen, om de geſchiedeniſſen op te helderen; want daar door alleen is uitgevonden, dat 'er zodanig een Vorſt, als *Waballathus*, (*Vopiſcus* noemd hem enkel *Ballatus*) geweeſt is; en uit dezelve munt is 't insgelyks openbaar, dat *Odænatus* de eertytel van *Auguſtus* vier Jaar, en *Waballathus* ten minſte zes Jaar gedraagen heeft; en dat het eerſte Jaar van *Aurelianus*, 't vierde van *Waballathus* geweeſt is. En na 't getuygenis van *Pollio* was *Odænatus* voor Keyzer van 't *Ooſten* in 't Jaar Chriſti 263. uitgeroepen, *Gallienus* en *Saturninus* Burgermeeſters zynde; en geſtorven voor *Gallienus*, dog in 't zelfde Jaar, te weten 267. 't welk, volgens de Penningen, 't eerſte van *Waballathus* was. Derhalven is hy *Odænatus* onmiddelyk gevolgd, zynde ongetwyfeld de Oudſte Zoon by *Zenobia*, en niet haar Kindskind, de Zoon van *Herodes*, gelyk zommige Geleerden meynden: want, indien *Zenobia* niet dulden woude dat *Herodes*, Zoon van *Odænatus*, by een voorige Vrouw, zyn Vader in 't bewind volgde, tot nadeel van haare Kinderen, en om die reden zyn Moord toeſtemde (gelyk *Pollio* van *Herodes* en *Mæonius* te kennen geeft) veel min zoude zy den tytel van *Auguſtus* geleden hebben, in de Zoon van *Herodes*; voornamentlyk daar haar eygen Zoon waarſchynlyk ouder was dan deze Zoons Zoon, zo dat het zeer waarſchynlyk is, dat *Herennianus* en *Timolaus*, dewelke *Pollio* onder de XXX. Tyrannen opteld, Jonger

Zoonen van *Zenobia* geweeſt zyn, aan welke zy, uit een moederlyke zugt, dezelve eertytelen zal vergund hebben.

Maar men moet aanmerken, dat de naam van deze Vorſt op de *Griekſche* munt gewoonlyk geſchreven ſtaat ΑΥΓ. ЄΡΜΙΑC ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟC ΑΘΗΝΟΥ (gelyk *Triſtan* zegd die op verſcheyde *Medalien* gevonden te hebben) doch *Patin* heeft 't laatſte woord enkel ΑΘΗ. Ik zou zommige van die curieuze Penningen zeer gaarne zien, inzonderheid, zo ze binnen, of na by *Palmyra* gevonden waaren. Want ik ben genegen te gelooven, dat zyn regte naam was *Æranes Waballathus*, (gelyk een zyn 'er voorzaaten geweeſt is in 't Opſchrift p. 338.) niet tegenſtaande dat de afgelegen 'er Steden van *Aſien* en *Ionia*, door misvatting, mogelyk *Hermias* geſchreven hebben; en 't is waarſchynlyk dat ΑΘΗΝ de eerſte Letteren mogen zyn van de naam ΟΔΗΝΑΘΟC, 't welk in *Syriſch* met een *Aleph* begind; en de Δ wierd by dat Volk gebruykt in plaats van Θ, gelyk we de Maand *Xanthicus* geſchreven zien Ξανδικὸς in veele dezer Opſchriften, 't geen twyfelbaar uitgeſproken wierd, gelyk D *Blæſum*, of de *Saxiſche* D.

Hoewel nu die Stad op deſe tyd door *Aurelianus* zo onbarmhertig gehandeld wierd, is 't nogtans zeker dat hy dezelve niet verbrand, noch deſſelfs gebouwen verbroken heeft: en hoewel *Zoſimus* by deze gelegenheid gebruykt de woorden Ἰὴν πόλιν κατασκάψας ſchynd dat nogtans alleen zyn opzicht te hebben op de Wallen, en 't geen tot verweering diende, dewelke hy geſlegt heeft; en den eigen Brief des Keyzers, by *Vopiſcus*, toond genoegzaam dat hy de Stad zelve heeft verſchoond, en zorg gedraagen, dat den ſchoonen Tempel van de Zon, door de Soldaten geplunderd, herſteld zoude werden. Evenwel zyn de Inwoonders de geleden ſchade nooit te boven gekomen. En ik vind niet dat deze Stad naderhand in de Geſchiedboeken eenige aanmerkelyke rolle vertoond heeft. Nochtans ſchynd het Latyns Opſchrift p. 345. te kennen te geven, dat *Diocletianus* hunne Wallen binnen dertig Jaaren herbouwd had. Omtrent het Jaar *Chriſti* 400. was ze 't hooftkwartier van de *Legio Prima Illyricorum*, en hoewel *Stephanus* het geen beter tytel, als Φρέριον, toevoegd, blykt het nogtans de Stoel van den Aarts-biſſchop, onder de *Metropolis* van *Damaſcus*, geweeſt te zyn. Om te zeggen in hoedanigen Eeuw, of door wiens hand, het eyndelyk gantſch omgekeerd, en in de elendige ſtaat, in welke het nu voorkomd, gebracht is, vinden we geen licht in eenige geſchiedenis; doch het is waarſchynlyk, dat het lang daar na eerſt vernield is, in de duyſtere eeuwe der Wereld, geduurende de Oorlogen der *Saracenen*: en dat het, verbrand en verwoeſt zynde, nimmermeer herbouwd is, 't welk de oorzaak is, dat de Ruïnen zo volkomen leggen, en zo als zy gelaaten zyn; nochte gebruykt tot eenige andere gebouwen, noch waardig na eenige andere plaats vervoerd te werden, om de groote afgelegenheid van eenige andere Stad daar omtrent.

Nopende de *Geographiſche* gelegenheid van *Palmyra*, Ptolomæus plaatſt het in de breedte van *Tripoly* op de Kuſt van *Syrien*, en vier graden meer Ooſt-waarts, te weten,

Παλμύρα. οα. ϛ'. λδ.

en noemd het een Hoofd-Stad van zeſtien Steden in *Syria Palmyrena*, van welke *Alalis*, *Danaba* en *Evaria*, namaals Biſdommen waaren. *Plinius* plaatſt het CCIII. mylen van de naaſte Kuſt van *Syrien*, en CCCXXXVII. van *Seleucien* aan den *Tigris*, na by *Bagdat* (welke getalen 252. en 337. verkeerd gedrukt zyn in de meeſte Boeken, en ſtrydig met 't gezag der MSS.) *Joſephus* ſteld het eene dagreyzens van den *Euphraat*, en zes dagen van *Babel*, dog dit moet genomen werden voor reyzen te Paard, doende omtrent zeſtig mylen daags; want 't is verder van den *Euphraat*. *Ptolomæus* ge-

gewaagd ook van een *Rivier* omtrent *Palmyra*, dewelke onze Reyzigers niet vernamen, t' en waare de *Goot*, of Kanaal, in welke zy door regen-water overſtroomd wierden, daar van het bedde geweeſt zy: 't welk miſſchien in de Winter, of als 't veel regend, met een geduurige ſtroom vloeyd, maar, gelyk de Rivieren van *Aleppo* en *Damaſcus*, ten dezen dage geen uitloop heeft; maar verminderd door opgaande dampen, en werd door de dorſtige aarde dezer Woeſtynen ingezogen.

De *Æra*, of Tydrekening der der Jaar-getyden by de *Palmyrenen*, in deze Opſchriften, is klaarlyk die van *Seleucus*, by de *Arabiers*, na die tyd *Dhilcarnain*, of *Bicornis* genoemd, en by hun tot boven de 900. Jaar na Chriſtus in gebruyk geweeſt (gelyk blykt uit de aantekeningen van *Albatani*, in deze verhandelingen op nomber 204. gemeen gemaakt) en niet die van de dood van *Alexander*: dit kan uit 't Opſchrift p. 342 getoond werden, in 't welk *Alexander Severus* genaamd werd ΘΕΟC; dat is na de dood en Vergoding van dien Keyzer, of na 't Jaar des *Heeren* 234. En uit de naam van *Julius*, die, als dit Opſchrift daar geſteld wierd, *Præfectus Prætorio* was, (en niemand anders kan geweeſt zyn, dan *Julius Philippus Arabs*, die de *Palmyrenen* voor hun Lands-man konnen hebben aangezien) volgd, dat het in 't laatſte Jaar van *Gordiaan*, *anno Chriſti* 242. of 243. geweeſt is: en dat de Keyzer door verraad van dezen *Philippus*, die hem in 't Ryk volgde, kort daar na vermoord is: en dit verraad naderhand ontdekt zynde, is 't niet vreemd, dat zyn naam in deze Opſchriften voorbedachtelyk is uitgeſchrapt. De datum daar van, 554. wyſt aan 't begin van deſe rekening, 311. of 312. Jaaren voor *Chriſtus*, dewelke over een komt met de *Æra* van *Seleucus*, welke op gelyke wyze mede by andere Steden in 't Ooſten wierd waargenomen.

Ik zal my niet inlaaten, om over deze Opſchriften myn oordeel te geven, maar dit aan anderen, die in dat ſtuk van Geleerdheid meer ervarenheid hebben, overgeeven: alleenlyk zal ik eenige weynige aanmerkingen maaken, zodaanig als my te binnen kwamen, ter wylze door myn handen gingen.

I. Dat de oudſte dezer Opſchriften, voor 't Jaar 500. gedateerd, nergens *Romeynſche Voornaamen* gebruyken, 't geen nogtans in de volgende zeer gemeen is, byzonder *Julius*, *Aurelius*, en *Septimius*, by dit Volk uitgekipt; uit agting voor de Keyzers, die deze Naamen voerden: en gevolglyk dat *Septimius Odænatus* ('t Opſchrift van wiens Graf wy hebben p. 338.) waarſchynlyk is dezelfde, die namaals *Auguſtus* genaamd wierd. Die naam onder de Regeering van *Septimius Severus*, onder wien, of zyn Zoon *Caracalla*, deze *Odænatus* zekerlyk is gebooren, in gebruyk komende. En dat dit gedenkteken by hem opgerecht is, toen hy nog een gemeen Man was; maar daar na tot Keyzerlyke weerdigheid geſtegen, was 't noodzaakelyk dat 't Opſchrift op deze Grafſtede, 't geen miſſchien 't eenigſte gantſch van marmer was, veranderd wierd: by welke gelegentheid deze ſteen in de Stad te rug mag gevoerd zyn, en, na de verwoeſting daar van, by geval opgerecht, over de kleyne weg, waarze nu gevonden werd.

II. Pag. 342. ΚΑΤΕΛΘΟΝΤΕϹ ΕΙϹ ΟΛΟΓΕϹΙΑΔΑ ΕΝΠΟΡΟΙΑΝ ΕϹΤΗϹΑΝ: *Deſcendentes Vologeſiada commercium ſtabiliverunt Anno* 558. *ſive Anno Chriſti* 247. Waar uit blykt, dat dit Volk in hun Koophandel, door de Oorlogen tuſſchen de *Romeynen* en *Perſen*, onder *Gordiaan*, geſtoord, nu een Gezantſchap afvaardigden na 't Hof van *Sapores* Koning der Perſen, om dezelve wederom te herſtellen; 't welk ook na hun begeerte gelukte. *Vologeſias* was een Stad, gebouwd door *Vologeſes* Koning der *Parthen*, in de tyd van *Nero*, aan den *Euphraat*, beneden Babylon: *Ptolomæus* noemd ze οὐολγεσιὰς, *Stephanus* Βολογέσιας, *Ammianus*, *Vologeſſia*; en *Plinius lib.* 6. *Vologeſocirta.*

III. Pag. 342. ΚΑΙ ΟΥΚΟΝΙϹωΝΑ ΦЄΙΔΗϹΑΝΤΑ ΧΡΗΜΑΤωΝ: ik laat de Geleerden oordeelen, of men deze plaats niet zoude verbeteren, met dezelve daar te lezen ΟΥΚ ΑΦЄΙΔΗϹΑΝΤΑ &c. mitsgaders of insgelyks in 't zelfde Opſchrift ΔΙϹΜΑΛΧΟΥ niet is in plaats van ΜΑΛΧΟΥ ΤΟΥ ΜΑΛΧΟΥ, 't geen de ſchrandere giſſing is van den taalkundigen M^r. *William Baoƈter*.

IV. Pag. 343. *Septimium Vorodem Procuratorem Ducenarium Auguſti &c.* ΑΡΟΑΠЄΤΗΝ dit woord, indien 't *Griekſch* is, is kwalyk geſchreven; en ik heb in een Kopy gezien, dat de O zeer kleyn was, gelyk ik geloof dat het ook op de Steen is, 't welk mogelyk de oorzaak is, dat ze in 't uitſchryven, in de voorige reys, is uitgelaaten. Van welke een kleen uittrekzel gevonden werd p. 350. Zo dat waarſchynlyk deze 't overblyfzel is van een andere letter, die by na uitgeſleten is. Ik giſſe dat het ΑΡΓΑΓЄΤΗΝ geweeſt, Π voor Γ genomen, en dat deze *Septimius Præfectus Annonæ* geweeſt is, wiens Ampt was zorg te draagen, dat de Stad van brood genoegzaam voorzien wierd; een bediening ten hoogſte noodzaakelyk in een plaats, dewelke 't Koorn van buyten krygen moeſt. Deze zelve *Septimius*, in 't Opſchrift p. 344. word C. . Єο. ΔΟΤΗΝ ΤΗϹ ΜΗΤΡΟΚΟΛωΝЄΙΑϹ, lees ΚΡЄΟΔΟΤΗΝ, geheeten, 't welk ſchynd te betekenen; dat hy wegens des Keyzers weldadigheid aan 't Volk vlees uitdeelde. Deze Opſchriften zyn gedateerd in *April* in het Jaar des *Heeren* 267. niet lang voor de dood van *Odænatus*, hier ϹЄΒΑϹΤΟϹ genoemd; en 't is niet onwaarſchynlyk, dat hy die gewoonte heeft ingevoerd, van, op koſten van 't gemeen, 't Volk op zekere dagen rykelyk Vlees uit te deelen, om haar de overheerſching van haar medeburger gemaklyker te doen verdraagen. 't Is zeker dat *Aurelianus* die gewoonte, van vleeſch te geven, te *Romen* aldereerſt heeft ingevoerd: de woorden van *Vopiſcus* zyn, *Idem Aurelianus & Porcinam Carnem Populo Romano diſtribuit, quæ hodieque dividitur*; welke gewoonte duurde tot op de tyd van *Conſtantyn*, toen (volgens *Zoſimus*) eenen *Luciaan*, in die bediening van Zwyns vleeſch te *Romen* uit te deelen, by 't Volk gezag genoeg kreeg, om *Maxentius* tot Keyzer op te werpen; en *Salmaſius* verzekerd ons, dat het tot de tyden van *Heraclius* geduurd heeft: 't moet derhalven niet vreemd ſchynen, indien ik onderſtel dat *Aurelianus* deze gewoonte te *Palmyra* gevonden, en wederkeerende ook tot Romen ingevoerd heeft.

Ik ben genegen te gelooven, dat niet alleen deze twee Opſchriften p. 343. en de eerſte p. 344. maar ook het laatſte p. 344. ter eer van dezelve *Septimius Vorodes* waaren, die een groot gunſteling van *Odænatus* ſchynd geweeſt te zyn, en ongetwyffeld onder de *Romeynen* daarom in hoogachting, welke ik meyn, dat al de gedenktekens van *Zenobia* en *Waballathus* zal hebben uitgeſchrapt, in diervoegen, dat niet een is te leezen, onder die alle die geduurende hun zes-jaarige regeering waaren opgericht. De naam *Vorodes* ſchynd met *Orodes* dezelve te zyn, hoedanig ook geweeſt is een Koning der *Parthen*, die *Craſſus* verſloeg: en de *Perſen* hebbende, omtrent veertig Jaaren te vooren, de Stam der *Arſacides* verdelgd, is 't niet onwaarſchynlyk, dat de overige van dat Koninglyk geſlacht om byſtand na *Palmyra* gevlucht zyn, en dezen *Vorodes* daar van een geweeſt mag zyn.

V. In twee andere *Kopyen* van deze Opſchriften, de eerſte van p. 343. Σεπτίμιον Ἀιεράνλω Ὀδαινάθȣ, en niet Ὀδαινόθȣ, gelyk in de eerſte *Kopy*, en mogelyk moeſt het veel eer wezen Ὀδαίναθον, zynde 't Opſchrift onder een Beeld van dezelve *Odænatus*, die hier zo wel, als op zyn Graf-ſtede, *Illuſtriſſimus Patricius* genaamd werd: doch zonder datum.

VI. ΥΠΟ ΙΑΡΙΒωΛΟΥ ΘЄΟΥ pag. 342. en 346. 't is zonder twyffel dat deze *Deus Jaribolus* dezelve is, van welke *Gruter* (pag. 86.) en *Spon*, in de eerſte zyner Opſchriften, leeſt ΑΓΛΙΒωΛω. Uit de afbeelding van dezen Afgod, by *Spon*, blykt, dat dezen God afgebeeld

beeld was met de *Maan* op zyn ſchouder, en by gevolg *Deus Lunus* was, aangebeden by de *Syriers*: wiens naam in de Taal van dat Land niet beter kan werden uitgedrukt, dan door *Jareh-bôl*, ירח בועל *Dominus Lunus.* 't Geen my aanleyding geeft te denken, dat *Gruter*, by misvatting dat ΑΓΑΙΒωΛω, voor ΑΓΑΙΒωΛω genomen heeft, de I in 't begin, en 't laatſte deel van de ronde trek van de P uitgeſleeten zynde, zo dat het na Γ zweemde. Ik heb zorg gedragen dat de Steen met voordacht bezichtigd is, om de nette gedaante der *Syriſche*, of *Palmyreenſche*, Karacters daar op, te verkrygen (in welke tuſſchen *Spon* en *Gruter* een verſchil is, dat niet te zamen te brengen is) Door behulp van deze, vergeleken met twee andere te *Palmyra* opgenomen, die ik by my heb, zynde by na meeſt van dezelve dagtekening, hoope ik dat wy de eene tyd of d'andere 't *Palmyreenſche* Alphabet zullen uitvinden. Doch 't waar te wenſchen geweeſt, dat onze Reyzigers die met meerder naauwkeurigheid hadden uitgeſchreeven, en 'er meer hadden mede genomen.

't Is in 't voor by gaan aanmerkelyk, dat de Perſoon, aan wien dit gedenkteken is opgedraagen, by *Gruter* en *Spon*, de naam draagd Α. ΑΥΡ. ΗΛΙΟΔωΡΟC, en dat men dezelve naam vind in een verminkt Opſchrift, 't geen Mr. *Halifax*, in deszelfs Brief aan Dr. *Bernard*, als al te onvolkomen, overſlaat. 't Stond aan de rechterhand van den ingang des kleyne Tempels, beſchreeven p. 346 en 347. en was dus ΑΟΥΚΙΟΥ ΑΥΡΗ (ΛΙ) ΟΥ - - - - ΗΛΙΟΔωΡΟΥ ΤΟΥ en na 't open van drie regels, in welke alles was uitgeſleeten, behalven eene eenige O, volgde (ΤЄΙ) ΜΗC ΧΑΡΙΝ - - ΜΗΝΘC (ΑΠ) ЄΛΛΑΙ (ΟΥ) en dat onvolkomene p. 99. ſchynt opzicht te hebben op dezelfde naam.

VII. Pag. 347. ΜΑΛЄΝΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΡΙΠΠΑΝ, lees ΜΑΛΗΝΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΡΙΠΠΑΝ, zynde geſchreven ΜΑΛΗΝΤΟΝ met een H, die ik in de twee andere afſchriften gezien heb, waar doorde zin is opgehelderd.

VIII. Pag. 349. ΑΓΑΘΑΝΓЄΛΟC ΑΒΙΛΗΝΟC ΔЄΚΑΠΟΛЄΙΤΗC, *Agathangelus Abilenus Decapolitanus*, *Patronymice.* Daar waaren in dat geweſt twee Steden bekend by de naam van *Abila*; om welke te onderſcheyden de eene genoemd wierd *Abila Lyſaniæ*, na den naam van den Viervorſt, zie *Luc.* 3: 1. en is by *Ptolomæus* (in deſſelfs *Cœloſyria*) geplaatſt omtrent halfwegen tuſſchen *Damaſcus*, en *Heliopolis*: 't ander in *Judæa*, geheeten *Abila ad Jordanem*, door *Joſephus* in veele plaatzen beſchreven, als tegen over *Jericho*, na de *Doode Zee* gelegen. *Decapolis* was zo genaamd wegens tien Steden, opgeteld by *Plinius* (lib. 5: 17.) en met die reekend hy onder anderen, de *Tetrarchie* van *Abila*, in dezelfde *Decapolis*: 't geen toond dat *Abila Decapolis*, en *Abila Lyſaniæ* dezelfde plaats is. En ſchoon men niet ontkennen kan, dat eenige van de tien Steden by *Plinius*, van dat, 't geen by de Jordaan was, niet ver afgelegen waaren, zo blykt nogtans nergens, dat dit ander den tytel van een *Tetrarchie* gevoerd heeft. Hier moet men agt geven, dat 't geene Plinius noemd *Decapolis*, by *Ptolomæus Cœloſyria* genoemd word, en dat *Cœloſyria* by *Plinius* is dat gedeelte van *Syrien* omtrent *Aleppo*, voormaals *Chalcidene*, *Cyrrhiſtice &c.* geheeten.

Hoe deze Stad van *Teibe* van ouds genaamd is, kan men zo licht niet giſſen: doch indien men zich op de getalen van *Ptolomæus* mag verlaaten, is het na by een plaats gelegen, die hy *Oriza* noemd; en mogelyk mag *Adada* ons *Soukney* wezen, en zyn *Rhæſapha*, 't geen nu de naam heeft van *Arſoffa*.

Men moet vaſt ſtellen, dat 't oude *Aleppo*, van ouds de Stad van *Berrhæa* geweeſt is: daar ontbreeken geen getuygeniſſen der oudheid om dat te te bewyzen. Dit vaſt geſteld zynde, meyn ik zonder bekommering te mogen beſluyten, dat *Andrene* (in de Philoſophiſche verhandeligen van de Maanden November en December 1695. gemeld pag. 131. en 139.) de Peuynhoopen zyn van de Stad *Androna*: en *Eſrea*, (aldaar gemeld

pag. 141.) die van *Seriane*, beyde vermeld in de Reys beſchryving van Antonius, in de reize na *Dolica Seriane*. Maar dit gantſche Landſchap werd by *Ptolomæus* een halve graad meer Zuyd-waards geplaatſt, dan 't behoord, die *Berrhæa*, in de breedte ſteld op 36. graaden. Want de middaghoogte van de Tropicale Zon tot *Aleppo*, is daar maar gevonden op 77. graden, van waar de breedte is 36. graden 30. minuten. Gelyk het in 't Jaar 1680. door drie verſcheyde kwadranten, in tegenwoordigheid van een zeer naauwkeurig Edelman, aan wien ik voor de bekentmaaking verplicht ben, wierd opgemerkt.

Door die zelfde aanmerking van de breedte van *Aleppo*, is een veel grooter miſſlag verbeterd in de *Rudolfynſe* Tafelen van *Kepler*, die meynd dat *Aleppo* het oude *Antiochia ad Taurum* geweeſt is, en plaatſt het by gevolg op 37. graden 20. minuten. In 't welk hy door *Bullialdus*, en anderen, gevolgd werd, en verſcheyde Kaarten hebben ook deze fout nagevolgd. Doch een veel grooter nut ryſt hier uit, dat wy daar by verzekerd werden dat de Stad van *Aracta*, alwaar *Albatani* de aanmerkingen gemaakt heeft, die wy in N°. 204. gemeen gemaakt hebben, zonder twyfel dezelve is, die nu *Racca* genoemd werd, en aan den *Euphraat* gelegen is (van welke Stad een berigt te zien is, in de Reyze van *Rauwolf*) het welk niet veel mylen beneden de plaats was, daar onze Reyzigers eerſt op de Rivier aankwamen: en zo *Aracca*, in de Taal van dat Land (gelyk gezegd is in die zelfde verhandelinge pag. 148.) op overwinning ziet, was dit van ouds ongetwyffeld de Stad *Nicophorion*, gebouwd door *Alexander de Groot*; met dewelke de gelegenheid net over een komt. De breedte daar van was by gemelde *Albatani* met groote omzichtigheid genomen, omtrent acht honderd Jaar geleden; derhalven raade ik allen, die in zulke zaaken nauwkeurig zyn, hunne pogingen aan te wenden, om eenige goede obſervatien, op de plaats genomen, te bekomen, om de hoogte van de *Pole* aldaar te bepaalen, en daar door te beſliſſen 't verſchil, of, na de onderſtelling van eenige hedendaagſche Geleerden, na zulken langen verloop van tyd, in de *As* van de aardkloot, eenige verandering is gekomen. En, indien een nauwkeurig Reyziger of Koopman, aldaar woonende, de goedheid had, om de *Phaſes*, of de *Eclipſen* in de *Maan* te *Bagdat*, *Aleppo*, en *Alexandrien*, met behoorlyke opmerking waar te nemen, om daar door hun lengtens te bepaalen, zy zouden de Sterre-kunde geen grooter dienſt konnen doen: want in en omtrent deze plaatzen konden gemaakt werden de obſervatien, door welke de bewegingen van de *Zon* en *Maan* bepaald werden, en dan kond ik zeggen, in hoedanige proportie de beweging der *Maan* verhaaſt, want dat die verhaaſt meyn ik te konnen bewyzen, en zal (zo God wil) dat de een of de ander tyd aan 't gemeen doen blyken.

Daar is niet te twyffelen, of de Heer *E. Halley* zal met dit geleerd bericht van de oude toeſtand der Stad *Palmyra*, mitsgaders eenige korte aanmerkingen over de Opſchriften, aldaar gevonden, de geletterde weereld zeer veel vermaak gegeven hebben, en ik geloof dat onder dezelve die geene, die 't Engelſch niet verſtaan, 't my geen ondank zullen weten, dat ik my noch de koſten, noch de moeyte heb onttrokken, van 't hier in te voegen. Hoopende, dat die geene die 't Engelſch kundig zyn, het niet kwalyk zullen duyden, indien hier of daar in de Overzetting yts mocht gewenſcht werden anders geſteld te zyn, alzo meer moeyte genomen is, om het wel te maaken, als men gelooven zoude; zynde het tot zo een Overzetting niet genoeg, dat ymand enkelyk het Engelſch verſtaa, maar daar toe mede eenige oeffening in de Oudheden vereyſcht werdende, welke wetenſchappen wy beyde te gelyk alhier niet wel hebben konnen aantreffen, en ons daarom beholpen, zo als wy konden.

LXIX. HOOFD-

1
2
ΜΑΓΝΗΤΩΝ
ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ
ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ
ΚΥΜΑΙΩΝ
ΣΕΥΘΗΣ
3
ΑΜΙ ΣΟΥ
4
ΒΑΣΙΛΕΩΣ.
ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΡΣΑΚΟΥ
5
ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ. ΑΥΤΟ
ΦΛΑΟΥΙ.
ΝΕΑΠΟΛΙ.
ΣΑΜΑΡΕ
ΑΙ.
6
ΑΥΤΟΚΡ. ΝΕΡ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ. ΑΡΙϹΤ. ΚΑΙϹ. ϹΕΒ. ΓΕΡ. ΔΑΚ.
ΙΟΥΛΙΕΩΝ. ΤΩΝ. ΚΑΙ. ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ. ΒΖΡ.
ΙΟΥ
7
ΑΥΤ. Κ. Μ. ΑΥΡΗΛΙΟϹ. ΑΝΤΩΝΙΝΟϹ. ϹΕ.
ΥΠΕΡ ΝΙΚΗϹ. ΡΩΜΕΩΝ.
8
ΑΥΤ. Μ. Α. ΑΝΤΩΝΙΝΟϹ.
ΓΑ
ΒΑΛΕΩΝ.
9
ΑΥΤΟΚ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟϹ.
ΜΗΤΡΟΠ. ΚΟΛ. ΚΑΡΡΗΝΩΝ.
10
ΑΥΤΟΚ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟϹ. ϹΕΒ.
ΔΟ. ΝΕϹΙΒΙ.
11
CABЄ
ΙΑΥ
11
12
12

LXIX. HOOFDSTUK.

Beſchryving van eenige Medalien en Steenen, tot Aleppo bekomen. Dracht der Vrouwen enz.

Bekoming van eenige Medalien en Steenen.

Vermits ik my hier tot *Aleppo* vry wat lang ophield, had ik gelegenheid, om eenige Medalien te bekomen, die daar dikwils, door d'Arabiers en Turken, werden geveyld, welke dezelve, omtrent de vervallene plaatzen, en onder de Peuynhoopen, en Ruinen, gaan opzoeken, om ze aan de *Franken* te verkoopen. Ik bekwam 'er een goed getal, maar heb 'er, te Venetien zynde, weder veele van verhandeld, waar onder ook eenige der voornaamſte waaren. Niet te min heb ik 'er my zodaanig niet van ontbloot, of ik zoud 'er noch al ettelyke van te berde konnen brengen, onder dewelke ik weerdig oordeel eenige melding te doen van de navolgende, verbeeld op N°. 188. zynde deze van de Geleerden des waardiger geoordeeld, om dat ze zeer raar zyn: hoewel eenige zo raar niet zyn, of daar werden 'er elders noch van gevonden, en de Beſchryvers van oude munten vertoonen 'er deze of geene van. 't Welk voor zo verre in dezen geen ongeluk is, om dat, gelyk het zelden gebeurd, of yts van de Letters, of van de Beelteniſſen der Penningen, is, of afgeſleten, of door ouderdom verteerd, en deze juiſt niet alle haar volkomen Munt-beelden, en Letters, vertoonen, daar door 't gebrek der zelver heeft konnen vervuld en herſteld werden.

Doch, alzo het minder genoegen geeft, dezelve zo maar enkelyk afgeſchetſt te zien, indien men onkundig is, wat dezelve hebben willen beduiden, met de *Reverzen*, en der zelver zinnebeelden, zal ik 't oordeel der Geleerden, en kundige in die zaaken, hier by voegen. Zy meinen dan, dat aldaar op de *Eerſte* Penning, die van Zilver, en by na zo groot is, als dezelve alhier vertoond werd, is ter eerſter zyde verbeeld, het hoofd van de Godin *Diana*, met een boog op haar ſchouder. Aan de achter zyde ſtaat *Apollo*, ruſtende tegens yts, dat van onderen na een drieſtal gelykt, en in zyne hand een Dadel-tak vaſt houdende, welkers Boom aan deze verzierde Godheid gezegd wierd eygen te zyn. Met deze legende ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ, 't welk te kennen geeft, dat die van Magneſia, toen Pauſanias, de Zoon van Pauſanias, haar opperſte Gebieder was, dit ſtuk hebben doen ſlaan. Men vind in de Oude Hiſtorien, dat in deze Land-ſtreek *Diana* byzonder is gevierd geworden, en niemand is onbekend, dat *Apollo*, voor haar Broeder gehouden is, dien de Magneſiers hier dan, met zyne Suſter, hebben willen eeren, op een en dezelve Penning.

De *Tweede* Zilvere Penning, een weinig kleynder als de eerſte, heeft aan de eerſte zyde een Vrouwenhoofd, en op de andere zyde vertoond zich een Paard, en tuſſchen deſſelfs voeten een kruik, met het Opſchrift ΚΥΜΑΙΩΝ, en onder het Paard ΣΕΥΘΗΣ; te kennen gevende, dat de Inwoonders van Cyme, in Æolien, dezen Penning hebben doen ſlaan, wanneer eenen *Seuthes* haar Stadsvoogd was.

Op de eerſte zyde van de *Derde* Penning, die van Koper is, en noch wat kleender, vertoond zich de Ægis, of het Kopere Borſtbeeld van Minerva, met het Hoofd van Gorgo in 't midden, zynde van buyten met ſlangen omhangen. Op de andere zyde gaat de Victorie, of Overwinning, met een Palm-tak, met het bygevoegde woord ΑΜΙΣΟΥ, waar uit blykt, dat dien Penning, door die van Amiſus, een zeer vermaarde Stad in Pontus, is gemunt.

De *Vierde* kleynder Zilvere Penning vertoond aan d'eerſte zyde, zonder eenig omſchrift, de Beeltenis van een Koning der Parthers, genaamd *Arſaces*, als op het revers te leezen is. Men ziet hem alhier met een langen baard, volgens de wyze van dat Land in die tyden, op zyn Hoofd hebbende een Koninglyke Muts, met veele paarlen, en ſchitterende vlammen, vercierd. Op de andere zyde van deze Penning zit een Beeldeken, op een ſtoel, yts in de hand houdende, in maniere als een boog die afgeſchooten is, met dit opſchrift

ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΜΕΓΑΛΟΥ. ΑΡΣΑΚΟΥ.
ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ. ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ.

Arſaces voerd alhier de roemruchtige tytels van een groot Koning, en, die een God tot Vader gehad heeft, en een verwinnaar was. Men geloofd, dat deze *Arſaces*, (welke naam meeſt alle de Parthiſche Koningen, by haare eygene, naderhand gevoegd hebben) geweeſt is de Zoon van *Arſaces* de eerſte; ſtichter van dit magtig Ryk, en die de naam van Koning der Koningen op zyne munten draagd, te meer, dewyl deze, die alhier vertoond werd, op zynen Penning aan zyn Vader een Godlyke eertytel geeft, met zich Zoon van een God te noemen, 't welk op geen andere *Arſaces* beter kan toegepaſt werden, als op de eerſte, zo men zyne daaden, en de Superſtitie, en vleyery, der Ooſterſche Volkeren in agt neemd.

De *Vyfde* Penning is van Koper, en van de gemeenſte grootte, en draagd op de eerſte zyde 't Hoofd van den Keyzer *Titus*, met dit omſchrift, ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ. ΑΥΤΟ... en op de andere zyde een Laurier-krans, met de Letters ΦΛΑΟΥΙ. ΝΕΑΠΟΛΙ. ΣΑΜΑΡΕ... ΛΙ. waar mede die van *Neapolis*, in *Samaria*, eertyds met de naamen van *Sichen*, en *Mamortha*, bekend, die dezen Penning hebben doen ſlaan, de Familie van Veſpaſianus hebben willen vleyen, over haare overwinningen in Judæa. Gelyk dan deze Stad zich ook, ter zelver opzichte, de eernaam van *Flavia* geeft. De Letter, die voor de laatſte AI niet wel kan gelezen werden, zoude men konnen denken, dat de form van een Latynſche L gehad kan hebben, welke de Grieken gewoon waaren voor haar Jaar getyden te ſtellen, zulks dat, door deze laatſte Letrên, zoude te verſtaan gegeven werden, het elfde Jaar na de verwoeſting van Jeruſalem, 't welk met het laatſte van het leven en de Regeering van Titus over een komt.

De *Seſde*, een Kopere penning, mede van de gemeene grootte, draagd op de eene zyde het Hoofd van *Trajanus*, die hier, onder zyne eertytels, die van Overwinnaar der Duytſchers, en Daciers, draagd, in deze woorden ΑΥΤΟΚΡ. ΝΕΡ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ ΑΡΙϹΤ. ΚΑΙϹ. ϹЄΒ. ΓΕΡ. ΔΑΚ. Het achterſtuk verbeeld een getoornd Vrouwen-hoofd, met deze Letteren onder de kin ΙΟΥ. welke laatſte niet wel zyn uit te leggen. In 't omſchrift leeſt men ΙΟΥΛΙЄωΝ. ΤωΝ. ΚΑΙ. ΛΑωΔΙΚЄωΝ. ΒΖΡ. Deze Penning is geſlagen, door de Stad *Laodicea*, in Syria, gelegen aan de Zee, tot onderſcheid van een andere Stad, aldus bygenaamd, in dezelfde Provintie, gelegen aan den Berg Libanus, die dezelfde naam voerde. De Griekſche Letters ΒΖΡ. geven te kennen, dat deze Penning geſlagen is, door die van *Laodicea*, in het 162. Jaar van haare byzondere tydrekening, die zyn begin genomen had in het 706. Jaar, na de bouwing van Romen, en 48. Jaar voor de geboorte Chriſti; komende het voorſchreven Jaar van de Laodicenſers net over een met het zeventiende van de Regeering van den Keyzer Trajanus, gelyk zulks de Penning-kundige, die in de Tydrekening niet onervaren zyn, genoeg bekend is.

Het *Zevende*, zeer kleyne, Zilvere Penningsken vertoond het Hoofd van *Marcus Aurelius*, met dit Opſchrift ΑΥΤ. Κ. Μ. ΑΥΡΗΛΙΟϹ. ΑΝΤΩΝΙΝΟϹ. ϹЄ. het rug-ſtuk verbeeld de Keyzerin Fauſtina de Jonge, onder de gedaante van de Godin Venus, houdende in de eene hand een Spies, en in de andere, of een

Ap-

Appel, of een Offer-napje. Het is geſlagen, door d'eene of d'andre onbekende Griekſche Stad, ter gedachtenis van een Overwinning, bevochten door den Keyzer M. Aurelius, als blykt uit het omſchrift ΥΠΕΡ. ΝΙΚΗϹ. ΡΩΜΕΩΝ.

De *Achtſte* (van gemeene grootte) Kopere Penning vertoond, op de eene zyde, het Hoofd van den Keyzer *Caracalla*, met het omſchrift ΑΥΤ. Κ. Μ. Α. ΑΝΤΩΝΙΝΟϹ, en aan de andere zyde, vind men de Opſchrift ΓΑΒΑΛΕΩΝ. Deze Penning is door de Inwoonders van *Gabala*, een Stad in *Syrien*, niet verre van Laodicea, aan de Zee gelegen, geſlagen, ter gedachtenis van d'eene of d'andere Overwinning, die *Caracalla* op zyne Vyanden bevochten had, gelyk zulks, uit het afdrukzel van 't revers, klaarlyk genoeg is af te neemen.

De *Negende*, mede van gemeene grootte, verbeeld, op Koper, 't Hoofd van *Gordianus* de derde, en heeft het omſchrift ΑΥΤΟΚ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟϹ; op de andere zyde ſtaat ΜΗΤΡΟΠ. ΚΟΛ. ΚΑΡΡΗΝΩΝ. Onder de Steden, die de Perſiaanſche Koning, het Roomſche Ryk, in Meſopotamien, hadde afgenomen, was ook Carrha, eertyds befaamd door de nederlaag van Craſſus. Dezelve, door Keyzer Gordianus herwonnen zynde, hebben de bewoonders, t' zyner eere, en tot erkentenis haarer verloſſing, dezen Penning doen ſlaan; welkers achterſtuk een betoornd Vrouwenhoofd verbeeld, met een Pilaartje, waar op des voorgenoemden Keyzers Beeltenis ſtaat, met Schild en Spies gewaapend.

Eyndelyk vertoond de *Thiende*, mede op gemeene grootte, in Koper, nochmaals het Hoofd van Gordianus de III. met de woorden ΑΥΤΟΚ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟϹ. ϹΕΒ. en op de andere zyde . . . . ΚΟ. ΝΕϹΙΒΙ. De Stad *Neſibis*, die dezen Penning, ter eeren van den Keyzer Gordianus, heeft doen munten, en alhier, door een Vrouwen-hoofd, met toorns verçierd, en met den Ram daar boven, hebbende voor zich een Sterre, met acht ſtraalen uitſchitterende, verbeeld werd, is gelegen geweeſt in Meſopotamien. Hier omtrent heeft de Roomſche Keyzer Gordianus, tegen de Perſiaanen, onder der zelver Koning Sapor, den Oorlog gevoerd, en dezelve t' eenemaal verſlaagen. Op de revers werden de Letters . . . . ΚΟ ΝΕϹΙΒΙ klaar gezien; maar de Geleerden merken aan, dat 'er van achter het getoornde Vrouwen-hoofd eenige andere Letters hebben moeten opgaan, en wel voor al, dat de ΚΟ. moeten genomen werden, voor de tweede Lettergreep, van een woord ΚΟΛΩΝΙΑ, en zy herſtellen dit omſchrift, uit dezelfde woordbuiging, die wegens 't herwinnen van *Neſibis*, op andere Penningen gevonden werd, en lezen ϹΕΠ. ΚΟΛΟ. ΝΕϹΙΒΙ. Σεπτιμίας Κολωνίας Νέσιβι. De Sterre, welke zich alhier laat zien, werd zeer veel gevonden, op de Penningen der Steden van *Syrien*, als dichtſt gelegen na de opgaande Zon, 't welk meeſt door deze form van een Sterre aldaar betekend wierd. De Ram, die alhier, boven 't Hoofd van t' getoornd Vrouwen-beeld, gezien werd, werd meermaalen op de Penningen van *Neſibis* gevonden, als mede dikwils op die van Antiochien: en verbeeldde, zo men oordeeld, dat die Steden haar Jaargetyde begonnen hebben, wanneer de Zon in den Ram was.

Behalven de gemelde Medalien, bekwam ik 'er noch verſcheydene Steentjes, zeer fraay geſneeden, en onder dezelve twee, die ik waardig geoordeeld heb alhier, onder N°. 11. en 12. te laaten afſchetzen. Zy zyn noch kleender, als de alderkleenſte tekening alhier aanwyſt, welke ik hier nevens in 't groot heb willen vertoonen, om dezelve klaarder voor des Leezers oog te brengen. Wat de betekenis van dezelve aangaat, daar over heb ik, om dat ze my niet klaar was, 't gevoelen der Geleerden willen inneemen, en zie hier, wat een van de voornaamſte der zelven daar van geoordeeld heeft. Hy zegd dan, *De Letters welke op dit Steentjen* ('t welk met N°. 11. geteekend is) *ſtaan, komen,*

in haar begin, wat over een, met het woord Cabe, *'t welk gevonden werd op eenige Peningen van Æmilius Lepidus III. Vir, in het Latyn genomen, en waar door by eenigen verſtaan werd een Stad in Africa; daar nogtans ook een Stad van die zelve naamgenoeg getoond werd, geweeſt te zyn in Hiſpania Bætica. Maar, overmits de laatſte volkomen Grieks is, zo ſchynd ook het voorgaande te moeten voor Grieks aangezien werden* Cabɛian. *Welke Letters dan, een onbekend woord uitmaakende, omcingelen aan de eene zyde twee Cupidoos, hebbende haare Hoofden ſterk tegens elkander aangezet, en als dringende om de plaats, gelyk in zeekere worſtelingen plag te geſchieden. Men vind ook een Steentje, waar op ſtaan twee leerlingen in het worſtelen, de handen voor uit werpende, den Meeſter daar byſtaande, op dezelve plaats, daar hier een Beeldtje ſtaat, en als lettende op haar gebeerden. Dit doen zy voor een Pedeſtaal, waar op is een gehelmd Hoofdje, als van Mars, niet anders, als of zy ter eere van dat Beeldtje vogten, gelyk aldus de Jonge lieden van Lacedæmon deeden, voor 't Autaar van Diana Orthia. Maar nogtans de handen omlaag houdende, ſchynen zy veel eer niets ſtrydigs te denken, maar, wel accordeerende, yts te draagen, en te brengen tot Offerhande, en vereering, aan 't gezeyde Beeltdje, zonder dat men geheel kan bezeffen, waar dit zal moeten heen gebragt werden: hebbende Abr. Gorlæus ook zulk een Steentje gehad, waar in een gevegt van twee Cupidoos ſchynd vertoond te werden, in zyn tweede deel Num. 42.*

Wat nu het Steentje, met N°. 12. getekend, aangaat, *Dit Steentje heeft een inval van d'een of andere konſtenaar, om diergelyken Cupido te zetten op een groot Dier ('t zy dat het is een Leeuw, of een Tyger, even alzo zyn hals omkeerende, als by Gorlæus in 't tweede deel Num. 211.) tot betuyging van deſſelfs kragt, waar mede hy zo grouwelyke Dieren dwingen en temmen kan, gelyk by denzelve Gorlæus, in 't zelve ſtuk Num. 586. insgelyks te zien is een Cupido, zittende op een Zee-gedrogt, en by andere meer diergelyke gevonden werden*, die alle willen zeggen, dat de liefde alles dwingd, en niets zo ſterk is, dat niet voor deſſelfs kragten, als de begeerte gaande geworden is, moet zwichten.

Dracht der Vrouwen van Aleppo.

Tot zo verre dan van eenige der Medailles, en Steenkens, die my *Aleppo* verſchaft heeft, doch eer ik van deze plaats ſcheide, moet ik, hoewel de zaaken niet veel overeen komſt met malkander hebben, nog yts wegens de dracht, of kleding, der Vrouwen tot *Aleppo* zeggen: dezelve vertoond zich op N°, 189. 't Geen men hier op het Hoofd ziet, op de wys als een hooge bol van een hoed, is van Koper, waar aan een wit linnen kleed vaſt is, 't welk los af hangd, het bovenſte gewaad werd van allerhande zoorten van gekoleurde zyde gemaakt, na yders zinlykheid: 't geen ze met de eene hand oplicht, is het hemd, waar onder zich d'onder-broek vertoond, die mede van linnen is, hoewel zy ze ook van andere ſtoffe draagen, na dat de tyd des Jaars het vereyſcht. Daar de voeten op ſtaan, is van hout.

LXX. HOOFD-

189

190

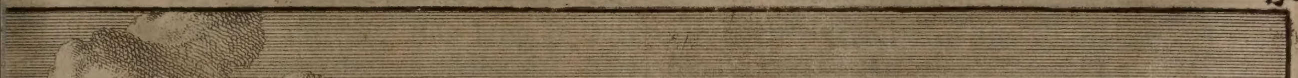

LXX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Aleppo. Komſt tot Alexandrette, of Scandrone. Ongezonde lucht aldaar. Inſcheeping van de Auteur, en aankomſt aan het Eyland Cyprus, enz.

Na dat ik my omtrent elf Maanden tot *Aleppo* had opgehouden, nam ik het beſluyt, van na *Cyprus* te vertrekken; en verſtaan hebbende, dat een Franſch Schip van *Alexandrette* derwaards ſtond te gaan, meende ik my van deze gelegentheid te bedienen, en maakte derhalven bereydſchap, om den 6^den^. April 1683. op weg te ſlaan: maar hoorende, dat 'er een *Karavaane*, den volgenden dag, dezelve reys ſtond te ondernemen, ſtelde ik myn vertrek zo lang uit, vermits het de Arabiſche Roovers hier om heen geweldig onveylig maaken. 'k Zoude anders in gezelſchap van een Armeniſch Koopman, met een geleyde van drie Arabiers, vertrokken zyn.

Na dat ik dan aan den Heer van *Bobbert*, die my dus lang in zyn Huys, met alle beleefdheid, had onthaald, myne dankbaarheid, en te gelyk d'onmacht, om hem na behooren, wegens zo veel eer, en vrindſchap, vergelding te doen, had betuygd, nam ik afſcheyd van den zelven, een goed ſtuk weegs buyten *Aleppo*, tot hoe verre het zyne beleefdheid geliefd had my te geleyden.

't Was omtrent zes uuren na de middag, als wy uit de gemelde Stad vertrokken; en wy kwamen met den avond in *Anjaar*, alwaar wy vernachteden. Des morgens met het doorbreeken van den dag, zynde den 8^den^. April, ſloegen wy weder op weg, met regen, gelyk wy ook uit *Aleppo* waaren gereeden, paſſeerende eenige verwoeſte Dorpen, en een Oud vervallen gebouw, daar ons de regen verliet. Na den middag kwamen wy aan het Dorp *Siagmant*, waar omtrent men nog eenige oude Ruïnen ontmoet: hier ververſten wy ons, hebbende tot dus verre den kwaaden en ſteenachtigen weg van *Aleppo* gehouden. Vervolgens kwamen wy aan een groote water plas, waar benevens zich een *Aga*, met zyn tenten, had nedergeſlaagen, hebbende omtrent vier honderd Perſoonen by hem. Met Zonnen ondergang geraakten wy aan het Dorp *Maruane*, beſtaande in eenige licht opgeſlagene Huyzen van ried, heel armelyk; en vermits ons, op d'aankomſt aldaar, een zwaaren regen overviel, trachtede een yder, dewyl wy van geen tenten voorzien waaren, zich onder dak te begeven. By deze gelegendheid dan kroop ik mede, om zo te ſpreeken, in een dezer Huyzen, daar ik een vuur in het midden vond leggen, 't geen zodanig een rook veroorzaakte, vermits 'er niet de minſte uittocht was, dan door het gat waar door men inkwam, dat ik by na het gezicht meende te verliezen. Ettelyke maalen week ik 'er uit, om den rook t' ontgaan, doch telkens wierd ik 'er door den regen weder binnen gedreeven. Boven het gemelde vuur hing een groote ketel met ſpys te kooken, en onder het zelve lag het Brood in d'aſch te bakken. Niet tegenſtaande dit ongemak, vond ik my genoodzaakt den nacht aldaar over te brengen. Des morgens, met den dageraad, ſtegen wy weder te Paard, en reeden, ter oorzaak van den regen, die 'er gevallen was, geſtadig door plaſſen, de eene grooter, en d'andere kleynder, vermits men hier, tuſſchen het gebergte, veel vlak Land heeft.

Men ontmoet 'er verſcheydene Dorpen, als mede een groote Brug, daar men overtrekt, en waar onder een waater loopt, gelyk nog een

Anjaar.

Siagmant.

Maruane.

tweede Brug, by dewelke ik, met den Moor, dien ik van *Aleppo* had mede genoomen, bleef ruſten, en het hert wat ſterkte, laatende de *Karavaane* voor uittrekken.

Omtrent vier uuren kwamen wy aan een Dorp, daar ze de Paarden ververſten; toogen vervolgens over een hoog gebergte, en bevonden ons, met het vallen van den avond, te *Beylan*, een Dorp tuſſchen een zeer hoog gebergte gelegen, aan een heel vermaakelyken Oord. Ter weder zyde van het gebergte, heeft men de Huyzen, en een fraay gezicht over de Zee. 't Water van de bygelegene Bergen loopt benevens het Dorp heen, en ſtort zich vervolgens tot beneden, daar het wegvloeyd. 't Gezicht van deze plaats, die drie uuren van *Alexandrette* werd gerekend, verbeeld zich op N°. 190. 't voornaamſte echter van allen is de gezonde lucht, die die men hier heeft.

Beylan.

Den 10^den^. met den dag, vervolgden wy onzen weg, en kwamen omtrent negen uuren te *Alexandrette*, of *Scandrone*, alwaar ik my des nachts, ter oorzaak der ongezonde lucht, aan Boord van 't gemelde Franſche Schip begaf, 't geen na *Cyprus* ſtond te gaan, genaamd *Le Pont D'or*, of de goude Brug.

Komſt tot Alexandrette.

Wat deze plaats aangaat, zy is de haven van *Aleppo*, doch anders van heel weinig belang, beſtaande ſlegts in een ry Huyzen, aan den Oever van de Zee, onder aan 't gebergte, gelyk in de Printverbeelding gezien werd op N°. 191. De lucht, niet ver van daar zo goed, als ik even gezegd heb, is hier zo ongezond, dat niet alleen de vreemdelingen, maar zelfs de lieden van 't Land, by wylen altemaal, door een zeekere Land-ziekte, komen te ſterven. Deze kwaal word *Safran Baſſia* geheeten, en is een zoort van geele zucht. Men vind 'er onder de Factoors der Europeers, die zodanig geſteld zyn, als of ze een Lamheid door de leden hadden, zynde wyders geel en lelyk van koleur, en den meeſten tyd gekweld met de koorts. De ſterfte heerſcht 'er zomtyds zo ſterk, dat 'er naauwelyks arbeyders op de Schepen te krygen zyn, en van het Zee-volk, 't geen 'er met dezelve aankomt, ſneuvelen 'er, by dusdanige gelegentheden, ook niet weinige, ja het gebeurd wel, om nu niet te ſpreeken van de geenen die 'er het leven by inſchieten, dat 'er zo veele in de kooy raaken, dat ze op hun vertrek genoeg te doen hebben, om hunne Schepen te beſtieren; dit is d'oorzaak dat die geenen, die hier aankomen, nooit aan Land zullen ſlapen, begevende zich altyd 's avonds weder aan Boord; waar omtrent, indien ze nalaatig bleeven, zouden ze te meer gevaar loopen, van door de gemelde ziekte aangetaſt te worden: weshalven ook de Kooplieden, van *Aleppo* hier komende, nooit verſuymen, zich des avonds aan Boord van het een of andere Schip te begeeven. De reden van deze ongezondheid der lucht werd geoordeeld daar van daan te komen, dat 'er de grond rondom heen geheel moeraſſig is, waar af de dampen, door de Zon opgetrokken, zulken kwaadaardigen geſteldheid aan de omzwevende Wolken mede deelen.

Ongezonde Lucht.

De goederen, welke hier geloſt, en ingeſcheept worden, moeten meerendeelen van de Matroozen, uit de Boot en Chaloup, door het water aan Land werden gebragt; 't geen buyten twyffel, voor zo veel het Zee-volk aangaat, mede niet veel gezondheid zal veroorzaaken.

Onder de Schepen, die 'er op myne komſt lagen, vond ik ook een Hollandſch, weinige daagen te vooren aldaar aangekomen, genaamd *de Goude Monnik*.

Den 15^den^. der gemelde Maand, met het opkomen van den dag, begaven wy ons onder Zeyl, met groote ſtilte, doch kreegen tegen den avond een weinig koelte, en paſſeerden *Pajas*, een plaats aan de Zee gelegen. Den 16^den^. bevonden wy ons benevens *Caap Canſa*, laveerende met weinig wind. Den 16^den^. paſſeerden we de *Golf van Antiochien*, en kreegen des avonds het gebergte van *Carmina* in 't gezicht.

Vertrek van Alexandrette.

Pajas.

Caap Canſa.

Den

SCANDERONA

FAMAGUSTA

SCANDRONA

191

FAMAUSTA

192

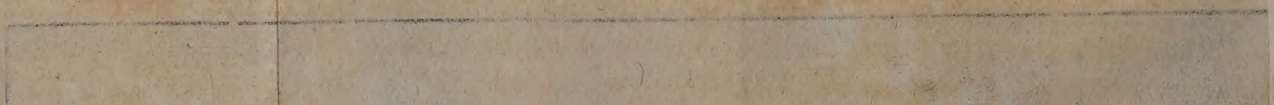

Den 18^den^. zynde Paas-dag, bevonden wy weinig gevoorderd te hebben, ter oorzaak van de geſtadige ſtilte. Dezen morgen kregen wy het Eyland *Cyprus* in 't gezicht. Na den middag wakkerde de wind, zulks dat wy op den avond de *Caap S. Andries* benevens ons hadden. Den 19^den^. zagen wy *Famaguſta*, paſſeerende, met een braave wind, de *Caap Della Græca*, of *S. Nappa*, en kwamen, omtrent drie uuren na den middag voor de Salines ten Anker, daar ik, aan 't Land getreden zynde, my begaf na *Larnica*, 't geen ongevaar een Italiaanſche myl Landwaard in gelegen is, alwaar ik my aanſtonds vervoegde ten Huyze van *Balthaſar Sovan*, Conſul van de Franſche Natie, en tegelyk ook van de Engelſche, en Hollandſche, aan wien ik byzonderlyk was gerekommandeerd: hy had dezelve beleefdheid, welke ik elders by Heeren van Karacter had ontmoet, en aanbood my alle hulp, omtrent myne nieuwsgierigheid.

Caap S. Andries.

Aankomſt aan het Eyland Cyprus.

LXXI. HOOFDSTUK.

Bezichtiging van het Eyland Cyprus, en korte beſchryving van eenige Plaatzen en Gebouwen, op het zelve gelegen. Gelyk ook zommige Vreemdigheden, aldaar te vinden.

Bezichtiging van het Eyland Cyprus.

Straks na myne komſt alhier maakte ik bereydſchap om het Eyland te gaan bezichtigen, beſprekende ten dien eynde twee Muylen, mitsgaders een Perſoon, dien de Landſtreek bekend was, met wien ik, den 22^ſten^. der gemelde Maand April, des morgens met den dageraad, uit *Larnica* toog, komende, na twee uuren rydens, aan het Dorp *Pila*. Hier vond ik nog een overblyfzel van een groot Gebouw, gelyk ook vier Antykſche Kerkjes, en een loopend water, 't geen van het bygelegene Gebergte komt vlieten, en 'er het Dorp geſtadig in overvloed van voorziet. Thans paſſeerden wy noch verſcheydene Dorpjes, en eenige kleyne Kerkjes, doch van weinig belang, en kwamen omtrent den middag by *Famaguſta*, aan een Dorp, *Spiliotiſſa* geheeten, daar ik Huys-veſting ging neemen. Na den middag vervoegde ik my, met twee Grieken verzeld, na de Stad, om dezelve van buyten te bezichtigen: maar wat te dicht daar onder komende, wierd my, door de Turken, van de Muuren toegeroepen, dat ik my van daar zoude maaken. 'k Was dan genoodzaakt af te wyken, en wende my na de Zeekant, alwaar ik op een kleynen Heuvel ging nederzitten, om de Stad metter haaſt af te teekenen. Doch het werk was naauwelyks aangevangen, wanneer ik, ſchynende de Zon geweldig heet, gelyk ook wel licht, door dien ik geſtadig heel ſterk had aangereden, door een ſchielyke flaauwte, van my zelve viel, blyvende wel een kwartier-uurs, zonder eenige kennis, of beweging, leggen. Doch, allengskens weder wat bekomende, volbracht ik d'Afbeelding, maar niet zonder groote moeyte, en keerde vervolgens, met myne twee by hebbende Grieken, na het gemelde Dorp, leggende my aanſtonds te ruſt.

Pila.

Spiliotiſſa.

Famaguſta van den Auteur afgetekend, en flaauwte hem by die gelegentheid overgekomen.

Des anderen daags morgens, alzo ik de Stad niet aan de Land-zyde, daags te vooren, had konnen bezichtigen, begaf ik my derwaards. Zy legd omtrent met een darde deel aan de Zee, en heeft in 't geheel een goed half uur in den omvang, met twee Poorten, d'eene aan de Landzyde, en d'andere aan de Zeekant. De Veſting-werken, welke nog in zyn geheel, en omringd zyn met een tamelyk diepe Graft, uit de levende Rots gehouwen, en altyd droog, zegd men gemaakt te wezen na die

van *Rhodus*, maar daar is groot onderſcheid tuſſchen de deftigheid, en de fraayheid, zynde die van de laatſt genoemde Stad veel aanzienlyker.

De Kerk *S. Sophia* genaamd, in het midden der Printverbeelding op N°. 192. te zien, vertoond zich byzonder fraay, en moet, voor zo veel men uiterlyk kan afmeeten, een prachtig gebouw wezen, gelyk 'er ook van werd getuygd. 't Boven werk, waar uit men een ſpitze Toorn ziet ryzen, is heel cierlyk.

De andere Kerk ſtaat daar benevens, aan de ſlinker zyde, en pronkt op het midden met een Koepel, die boven rond is. Hier ziet men noch verſcheyde gaaten van de Kogels, die 'er in geſchooten zyn, en de Kerk wel ten halven overhoop hebben geſmeeten.

De Haven, welkers ingang langs het Kaſteel, en de Muuren der Stad, heen loopt, is zo naauw, dat men 'er de Scheepen, met Werp-ankers, moet binnen korten, en de Galeyen hunne riemen moeten inhaalen, om 'er binnen te komen. De Turken zyn zo vol argwaan omtrent deze Stad, datze aan geenen vreemdeling toelaaten de voeten 'er in te zetten, ten zy by gelegentheid, dat den Conſul den Baſſa, die 'er by wylen met de Galeyen komt, gaat begroeten. Zelfs vermogen de Grieken, die daar ingezetenen zyn, niet omtrent de Wallen te komen; en indien zy 'er gevonden wierden, zoudenze gevaar loopen, van tot het Turkſche geloof gedwongen te worden.

Om de Stad heen ſtrekken zich vyf Dorpen, waar van eenigen heel vermaakelyk in het Geboomte leggen.

Hier vald veel zyde. 't Geboomte beſtaat ook meeſtendeel uit witte Moer-bezien, met welkers bladeren de Zywormen geſpyſt worden, alle Jaaren worden 'er gemeenlyk achthonderd *Okken* gewonnen, welke omtrent twee-duyzend Hollandſche ponden maaken.

Van *Famaguſta* weder te rug gekeerd zynde, na het Dorp *Spiliotiſſa*, daar ik myn verblyf had genomen, bracht men my, onder d'Aarde, in een Antyks Kerkje, 't geen den naam van het Dorp voerd; men daald, om by het zelve te komen, af, langs vier-en-twintig trappen, altemaal uit de levende Rots gehouwen, gelyk ook het geheele Kerkje, 't geen verzeld is met een Waterput, en een kamer, daar beneven. Ik zag 'er ook noch verſcheyde oude Schilderyen, doch meeſtendeel vergaan. Onderaards Kerkje.

Kort na den middag begaven wy ons weer op weg, paſſeerden na weinig tyds, een Dorpje, en kwamen vervolgens aan een Brug, met elf boogen, *Jeſtiery de Trapeſe* genaamd; waar na noch verſcheydene Dorpen voor by gereden hebbende, geraakten wy, met den avond, in het Dorp *Cytheria*, mogelyk na de naam van de Min-godin aldus genoemd: men ziet 'er ook de *Fonteyn van Venus*. Cytheria.

Des morgens, zynde de derde dag, vertrokken wy weder van daar, nemende nog eenige Perſoonen uit het Dorp mede, die daar om heen bekend waaren, uitdrukkelyk, om een zeekere plaats, in het Gebergte, te bezichtigen; alwaar de Beenderen van Menſchen en Beeſten, in de Rots gezien werden, aan malkander gegroeyd, en in Steen veranderd. Gebeenten in Steen veranderd.

Deze Plaats was my, door den Heer *Conſul* te *Larnica*, gerekommandeerd te bezichtigen, en, hebbende een groot gevoelen, van daar ytwes te zullen vinden, deed ik hamers en beytels mede nemen. Ik bereykte ook myn oogmerk, en liet eenige Beenderen uit de Rots houwen. 't Voornaamſte was een been, hebbende de gelykheid van een pyp van een Menſchen-arm. Dit was zo vaſt in de Rors gegroeyd, dat wy wel twee uuren werk hadden, om het 'er, met voorzichtigheid, uit te krygen, doch niet zodaanig, of het brak in tween: want de Rots ſcheurde op zulk een wys, dat het ook moeſt breeken. Maar, 't geen ik in 't eerſt als een ongeluk nam, viel tot myn voordeel uit; vermits men

nu

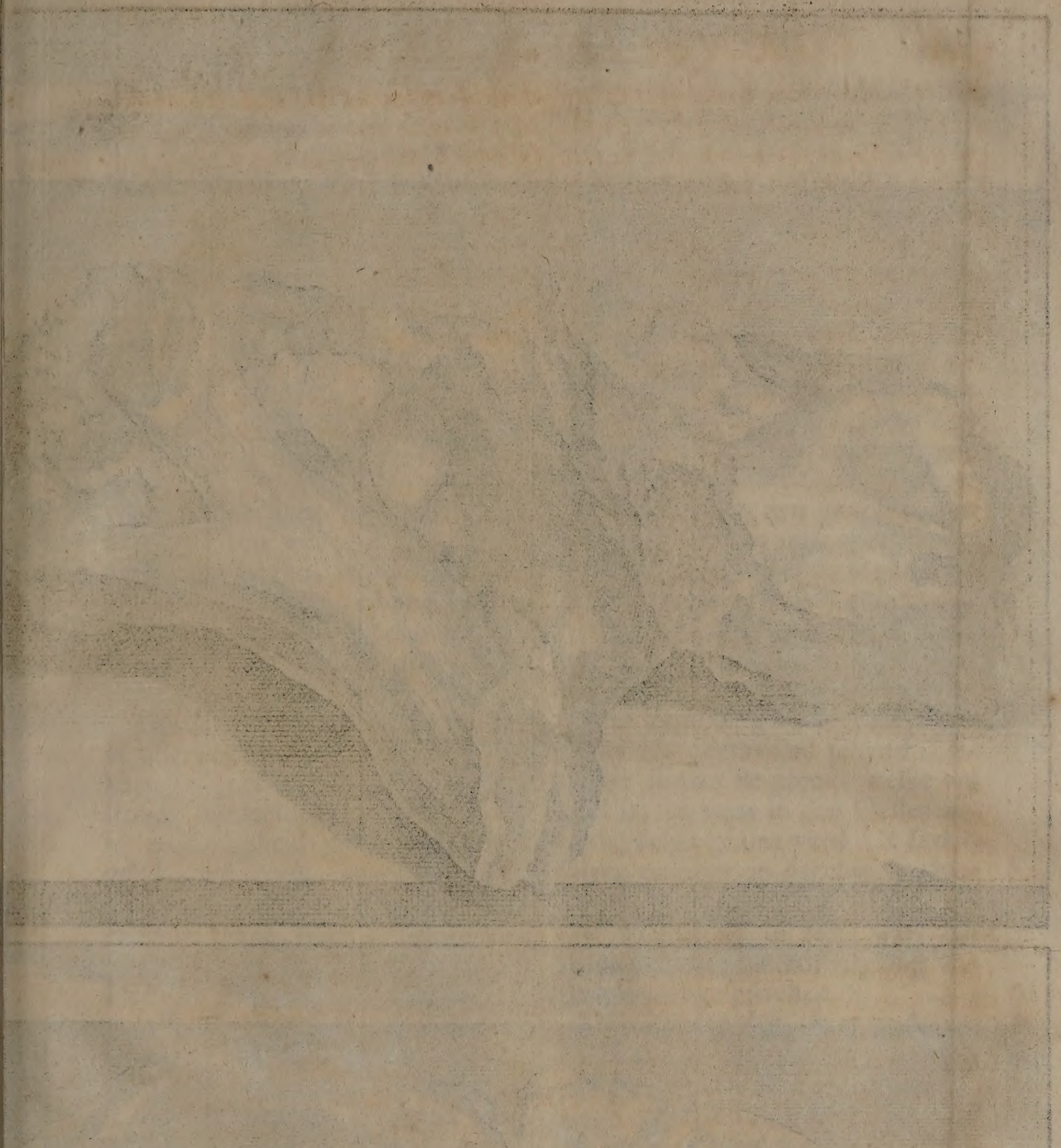

nu de gedaante van het merg, heel naauwkeurig, tuſſchen de pypen, zag leggen. Ik wond het voorzichtig in kattoen, om het met my te voeren, gelyk ik het ook nog ongeſchonden in myn bewaaring heb, en het hier op N°. 193. zodaanig vertoon als het wezentlyk is, bezet met veele ſtukken van kleyne ſteentjes, en van onder met verſcheydene brokken van andere beenen, daar men mede het merg van ziet, in de Rots met malkander vereenigd. Ik vond ter zelver plaatze ook een meenigte van andere ſtukken, die een weinig onder d'aarde verborgen laagen, zynde eenige der zelven Menſchen-, en andere Beeſten beenderen, van allerhande zoorten, zelfs ook veele tanden van uitnemende grootte.

Op de Rotzen hier om heen, zag ik allerwegen, eyndtjes van Waskaarsjes geplakt, waar uit ik aanſtonds oordeelde, dat deze plaats in eerbiedigheid word gehouden, gelyk my ook gezegd wierd, dat'er de Grieken by wylen hunne gebeden gaan doen; geloovende mogelyk, eenige Lighaamen hunner Heiligen aldaar begraven te zyn. Ik voerde alles met my: doch 't geen onder d'aarde had gelegen, was zo hard niet verſteend, als het Been, 't welk in de Print vertoond werd. 't Was al laat in den avond, eer wy hier van daan reeden; weshalven wy in een na by gelegen Dorp gingen vernagten.

Deze in Steen veranderde beenderen gaan met noch een ander wonderwerk verzeld. Eenige Italiaanſche mylen van *Nicoſia* heeft men een Bergje, beſtaande geheel uit verſteende Oeſters, van dewelken ik 'er, uit curieusheid, ook eenigen heb mede gebracht. Deze Oeſters zyn vol zand, in dezelve gedaante, als een Oeſter met zyn water is, zynde de ſchelpen vaſt aan malkanderen geſlooten; welke, wanneer men ze opend, ziet men de Oeſter, in beyde de ſchelpen, zodaanig ingegeeten, als of ze daar in gegraveerd was. Deze Schelpen zyn mede gepetrifieerd, of in Steen veranderd. 'k Heb 'er onlangs, terwyl ik met deze myne Reysbeſchryving bezig ben geweeſt, een van geopend, om te verbeelden, zozaanig als ze met het zand in de eene ſchelp vol legd, in welkers midden zich den Oeſter geheel vertoond; gelyk mede, hoe hy in d'andere ſchelp als gegraveerd ſchynd. Wanneer men nu het zand ook uit d'eerſte ſchelp neemd, ziet men den Oeſter op dezelve wyze, door den tyd ingegeeten, waar uit men moet oordeelen, dat deze Oeſters daar ter plaatze levendig zyn geweeſt, en dat, het water hen ontloopen zynde, het zand allengskens de plaats heeft ingenomen, en de ſtervende Oeſter zyne gedaante in de ſchelpen gedrukt, gelyk op N°. 194. kan werden gezien, zynde de ſchelp ter rechter zyde de geene, waar in den Oeſter als gegraveerd ſchynd; en die ter ſlinker de geene, welke vol zand is, en waar in den Oeſter mede duydelyk gezien werd. 't Is derhalven omtrent op dezelve wys hier mede gelegen, als met de ſteenen, daar men de Vis in ziet, waar van hier voor, in de beſchryving van *Tripolis*, is geſprooken.

Den vierden dag, kort na dat wy het Dorp *Cytheria* hadden verlaaten, kwamen wy aan een Fonteyn, *Ciſalofriſo* genaamd, 't geen betekend het ***hoofd van het water***, waar omtrent byzonder aanmerkelyk is, waar het zelve, als zynde onder het gebergte, van daan komt. Dit water vliet van hier, door veele Oorden van het Eyland, het vertoond zich boven, daar het by een vergaderd, ovaals wyze, en maakt, door zyn ſterke loop, veele draayingen, gelyk op N°. 195. verbeeld word: in de ſchaduwe ziet men de plaats, daar het water onder de Rots van daan komt vloeyen. Ciſalofriſo.

Van hier weder voortgereeden, kwamen wy, op den middag, aan het *Klooſter van S. Chryſoſtomo*, waar omtrent men, op een hoogen Berg, d'overblyfzelen van een zeer zwaar gebouw beoogd, werwaarts ik my na den middag meende te vervoegen, gelyk ook geſchiedde, Klooſter van S. Chryſoſtomo.

verzeld door drie Perſoonen; maar wy waaren noch op verre na niet ten halven gevorderd, wanneer de Griek, die ik van *Larnica* had mede genomen, op den weg bleef leggen, ter oorzaak dat dezelve zo geweldig ſteyl opwaarts gaat. De twee anderen, zynde den eenen uit het laatſte Dorp, daar ik vernagt had, en den ander uit het Klooſter, om my den weg te wyzen, bleeven by my, tot boven toe: doch wy moeſten onderwegen wel tien of twaalf maal ruſten, om wat adem te ſcheppen, geſchiedende dit opklimmen met zulk een moeyte, en gevaar, dat ik kan zeggen, het nooit op zo een gevaarlyke manier te hebben gedaan. Wy waaren, ter oorzaak der hooge ſteyltens, den meeſten tyd genoodzaakt, met handen en voeten op te klauteren, en nergens kon zich het oog wenden, of het gevaar deed de hairen te berge ryzen. Toen wy boven waaren gekomen, bevond ik, dat wy 'er ander half uur mede bezich waaren geweeſt. Hier vertoond zich altemaal levende Rots, en ziet men 'er een menigte van vervallen kamers, en water-bakken, uit welke overblyfzelen wel afgemeten kan werden, dat het een uitſteekend groot gebouw geweeſt moet zyn. Het beſtaat in verſcheydene gedeeltens, doch niet altemaal op een gelyke grond geſticht; maar het een hooger, en het ander leeger. Van den top van dit gebergte, uitgezonderd aan d'eene zyde, ziet men allerwegen over de Zee, en het geheele Eyland, en op het zelve eenige plaatzen heel kennelyk, als *Nicoſia*, mitsgaders een menigte van Dorpen, leggende in de Vlakte, 't geen, by malkander gevoegd, een zeer aangenaam voorwerp aan het oog beſchikt. Na een kort verblyf, daalden wy weder beneden-waards, na het Klooſter, 't geen ik my aanſtonds ſtelde om af te teekenen, als ook met eenen het gemelde gebergte, op welkers top zich de overblyfzelen van dat groots gebouw vertoonen, gelyk op N°. 196. werd aangewezen, leggende het Klooſter van *S. Chryſoſtomus* in het midden.

Moeyelyk gebergte.

't Zelve is tamelyk groot, en met een braave muur omvangen, eenige vertrekken zyn modern, of volgens de hedendaagſche wyze gebouwd, vermits een ongelukige brand het eens voor het meeſte gedeelte heeft vernield. Het Kerkje, beſtaande in twee afdeelingen, bevond ik acht-en-veertig Rynlandſche voeten lang, en acht-en-twintig breed. Boven d'eene dezer afdeelingen, of vertrekken, ziet men een Koepeltje, en in het zelve een groot Chriſtus beeld, met het halve lyf geſchilderd, gelyk mede rondom heen verſcheydene Figuuren; doch altemaal by na vergaan. Acht Kolommen, in de muur gehegt, onderſteunen het zelve, 't Altaar pronkt met fraaye vergulde Lof-werken, en cieraden, zederd maar omtrent vyf Jaaren gemaakt. In dit Kerkje legd begraven een Princes, welke het gebouw, boven op den top van den gemelden Berg, zoude hebben doen ſtichten, gelyk mede twee van haare Slavinnen, d'eene ter rechter, en d'ander ter ſlinker zyde. By veertien trappen opwaarts gaat men boven op dit Kerkje, daar men een Grotte ontmoet, in dewelke gezegd word, dat voor dezen een zeer groote kiſt met goud, door de Turken, gevonden is. Men ziet in dit Klooſter ook noch een kleyne Kapel, doch by na geheel verwoeſt. De plaats daar de keuken gehouden werd, is zes-endertig voeten lang, en achttien breed. 't Opperſte gezag word 'er gevoerd, door een *Pater Gardiaan*, die drie Prieſters, en elf Broeders, onder hem heeft, behalven de Vrouwen. Deze geeſtelyken hebben, binnen den omvang van het Muur-werk, een kleynen Tuyn, daar eenige Oranje-boomen in ſtaan.

Ik moet niet vergeeten hier ook te zeggen, by welke gelegentheid dit Klooſter geſticht zoude zyn. De gemelde Princes, die hier begraven legd, hield haare Wooning in het gebouw, 't geen op den Berg ſtaat, ten eynde des te beter bevryd te zyn, voor de moetwil der Tempeliers, welke toenmaals zich over al meeſter zochten te maaken.

By

195

196

197

198

By
noc
zyn
als
van
van
ove
niet
van
twee
bego
't W
bevo
in e
Pri
aan
ſlo
die
nen
verlo
voor
halve
heid
ſche
de r
mus
min
ook
deze
wate
noch
gelyk
veele
en'e
kwaa
gezich
op ee
werd
O
avond
weg,
daar
had
met
Voenos Voen
Ro- ten n
Hier
van e
my
moeſt
Geeſt
arm,
daar
De
name
ſter,

By deze bekommering had zy ook noch het ongeluk, van gekweld te zyn met een ſoort van zeer, by na als ſchurft. Een hondje, hertelyk van haar geliefd, en 't geen nooit van haar week, erfde deze kwaal over; maar zo haaſt voelde het zich niet beſmet, of het liep dagelyks van het gebergte, bleef een uur of twee weg, eer het weder kwam, en begon hand over hand te geneezen. 't Wierd derhalven nageſpeurd, en bevonden dat het zich ging baaden, in een na by gelegene Fonteyn. De Princes, ziende wat werking dit water aan haar beetsje had gedaan, beſloot 'er mede de proef af te neemen, die zo wel gelukte, datze zich binnen weinige dagen van haare kwaal verloſt, en in den ſtaat van haare voorige gezondheid bevond; weshalven zy, tot bewys van dankbaarheid, dit Klooſter voor de Griekſche Geeſtelyken deed ſtichten, en 'er de naam van *S. Johannes Chryſoſtomus* aangaf, onder wiens beſcherming zy het zelve ſtelde. 't Heeft ook, tot op den Huydigen dag, dezen naam behouden, en werd het water der gemelde Fonteyn als noch dezelve kragt toegeſchreeven, gelyk 'er dan ook noch dagelyks veele lieden zich in komen baaden, en 'er, zo men voorgeeft, van hunne kwaalen geneezen werden. Een ander gezicht van het Klooſter, geteekend op een hoogen Berg, kan gezien werden op N°. 197.

Omtrent twee uuren voor den avond, begaven wy ons weder op weg, en reeden voor by den Berg, daar ik de verſteende gebeentens had gevonden, komende wyders, met den donker, aan het Dorp *Voenos*, of *S. Romano*, aldus geheeten na het Kerkje, 't geen 'er ſtaat. Hier vervoegde ik my ten Huyze van een Griekſche Prieſter, daar ik my vry wat ſobertjes dien nacht moeſt behelpen, want de Griekſche Geeſtelyken zyn gemeenlyk heel arm, en hebben naauwlyks zo veel daar ze af leeven konnen.

Voenos of S. Romano.

Des morgens, den vyfden dag, namen wy den weg na het Klooſter, *De la Paays* genaamd ('t geen werd gezegd geſticht te zyn door de Tempeliers) die ten meerendeele zich byzonder moeyelyk, door het gebergte ſtrekt, in het afkomen van het welke, omtrent het gemelde Klooſter zynde, men het zelve byzonder fraay in het geboomte ziet leggen, omringd met Oranje-, Olyf-, Dadel-, en andere ſchoone Vrucht boomen, waar onder een zeer hooge Cypres het Hoofd boven allen uitſtak. Dit vermaakelyk voorwerp deed my neder gaan zitten, om 'er een afbeeldzel van op 't Papier te brengen, 't geen men kan zien op N°. 198. Hier vertoond zich het Klooſter zodaanig, dat men zich duydelyk genoeg kan verbeelden, dat het een ſchoon gebouw moet zyn. In 't verſchiet ziet men het Dorp *Stiernia*, en benevens het zelve een fraay Antyks Kaſteel, aan de Oever van de Zee, en daar achter eenige Bergen. Vervolgens begaf ik my na het Klooſter, en kwam 'er omtrent den middag aan.

Klooſter de la Paays.

De Poort, die ingang tot het zelve geeft, is geweldig hoog, bereykende wel acht Mans lengte, en wel negen palmen dik, Kaſteels wyze gemaakt, en voor het meeſte gedeelte noch in zyn geheel. Deze Poort gepaſſeerd zynde, ſlaat men ter ſlinker hand om, omtrent twintig ſchreeden ver, alwaar men door een andere Poort gaat, afgebeeld op N°. 199. Boven dezelve zyn, op de Corniſche, in marmer gehouwen, drie verſcheydene Waapens, gelyk dezelve alhier verbeeld zyn.

Aan de regter zyde van deze Poort klimdmen, langs negen-en-twintig trappen, na boven, doch hier vind men het meeſt verwoeſt. Thans weder beneden gekomen zynde, vervoegd men zich aan de ſlinker zyde, daar wel eer eenige vertrekken zyn geweeſt. Vervolgens gaat men over een opene plaats, bezet met eenige boomen, en vier-en-twintig ſchreeden verder ontmoet men een gebouw, beſtaande in vier groote boogen, aan welkers ſlinkerzyde een fraay vierkant vertrek is, doch tegenwoordig boven open. Als dan paſſeerd men noch een vertrek,

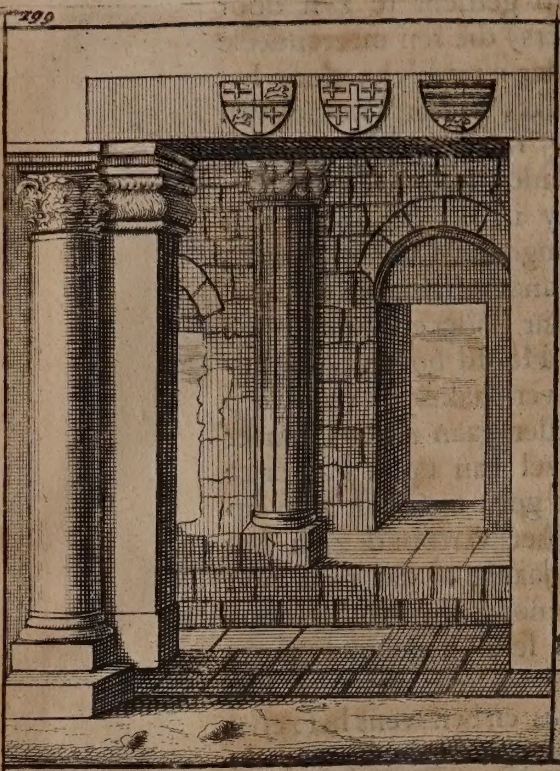

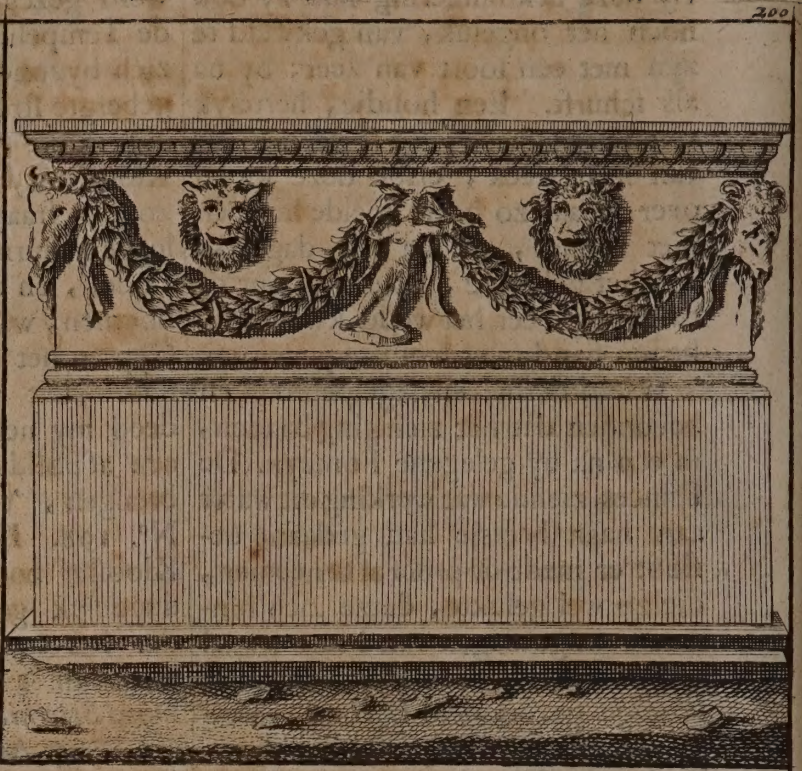

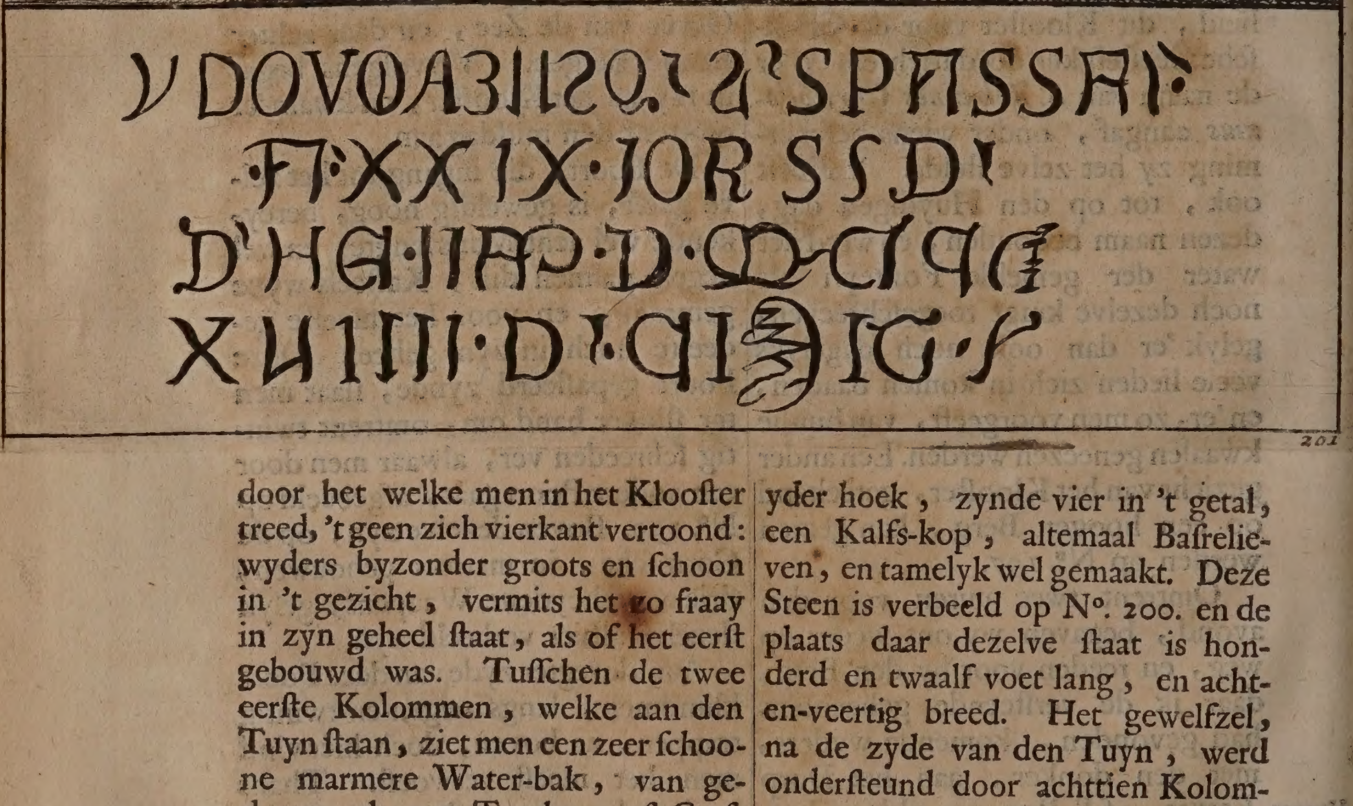

door het welke men in het Klooſter treed, 't geen zich vierkant vertoond: wyders byzonder groots en ſchoon in 't gezicht, vermits het zo fraay in zyn geheel ſtaat, als of het eerſt gebouwd was. Tuſſchen de twee eerſte Kolommen, welke aan den Tuyn ſtaan, ziet men een zeer ſchoone marmere Water-bak, van gedaante als een Tombe, of Grafſteede, waar rondom een Feſton geſlingerd is, welke aan weder-zyden, door een Kindje, met beyde de handen, werd vaſt gehouden, 't een wat geſchonden, en 't ander het Hoofd af, behalven dat ook noch de overige deelen een weinig beſchadigd zyn. In het rond ziet men zes Leeuws-koppen, twee op elke zyde van de lengte des Steens, en een op elke ſmalſte zyde; en op yder hoek, zynde vier in 't getal, een Kalfs-kop, altemaal Baſrelieven, en tamelyk wel gemaakt. Deze Steen is verbeeld op N°. 200. en de plaats daar dezelve ſtaat is honderd en twaalf voet lang, en achten-veertig breed. Het gewelfzel, na de zyde van den Tuyn, werd onderſteund door achttien Kolommen, in het midden op ryen geplaatſt, hebbende yder de dikte van twee-en-dertig palmen, en het Capiteel van de Corinthiſche order: deze Kolommen zyn van een goede hoogte, en maaken ſchoone open boogen, te weten, van d'eene Kolom tot d'andere, door dewelke men in den Tuyn gaat. 't Cieraad, 't geen om de boogen is geweeſt, is altemaal verbrooken, doch de wyze van het zelve noch duydelyk te bekennen.

De

De binnen-zyde is een vlakke muur: de doorgang, tuſſchen de muur, en de Kolommen, heeft de breedte van ruym zeſtien voeten, van hier gaat men, aan de ſlinker zyde, door een Poort, in een ſchoon vertrek, 't geen noch nieuwlings ſchynd gemaakt te wezen, en in de muur zes groote Venſters heeft, waar door men een heel aangenaam gezicht over de Zee heeft. Deze plaats heeft de lengte van negentig, en de breedte van twee-en-dertig voeten. 't Gewelf is heel fraay, boogs wyze, en werd onderſteund door veertien Kolommen, aan elke zyde der lengte zeven; de zyden der breedte worden beſlagen door de vlakke muur. Men ziet hier ook noch een Predikſtoel. Behalven dit vertrek zyn 'er noch twee andere, doch t' eenemaal vervallen, van waar men na boven gaat, langs zes-en-dertig trappen, wanneer men komt aan een ruyme paſſagie, geheel met gras en onkruyd begroeid: van hier ſtygd men vervolgens opwaarts, langs zeventien trappen, om op het plat van de gemelde lange Zaal te komen, van waar noch by twintig trappen opklimmende, bevind men zich boven op de muur van het Klooſter. Hier heeft men noch verſcheydene vertrekken, doch meeſtendeel vervallen, mitsgaders een zeer aangenaam gezicht, over het Land, en de Zee. Thans weder nederwaarts gedaald zynde, begaf ik my na de Voor-poort van het Klooſter, alwaar ter ſlinker hand by een-en-twintig trappen zynde afgegaan, komt men in een vertrek, daar men een fraay gewelf boven ziet, heel geeſtig gebouwd, 't geen in het midden door twee Pilaaren werd onderſteund, hebbende de hoogte van omtrent drie Mans lengte; dit vertrek is breed twee-en-dertig, en lang zes-en-zeſtig voeten, en zo wel bewaard, of het eerſt zederd een Jaar of zes gebouwd was. Van hier door een Poort gaande, komt men in een ander, van dezelve gedaante. Buyten deze Poort van het Klooſter is noch een andere Poort, waar door men, over een kleyne plaats, in de Kerk komt, daar een fraay Portaal voor is, welkers muuren allerwegen met Moſaïſch Schilder-werk verçierd zyn, doch t' eenemaal vergaan, zulks dat men 'er niets duydelyk af kan bekennen. Ik vond 'er mede in de muur een groote Steen, behouwen met zodaanige Letteren, als op N°. 201. konnen gezien werden, zynde zo verſcheelende van gedaante, dat 'er geen eygenſchap van woorden of zin in te vinden is. De lengte dezer Kerk, behalven het Koor, beſlaat omtrent zeſtig voeten, en de breedte zes-en-veertig. In het midden teld men vier Pilaaren, van gemeene Steen gemaakt, en tamelyk hoog. De wanden zyn verçierd met zes of zeven oude Schilderyen. Benevens het Koor heeft men noch een ander vertrek. Kort om, 't is te beklaagen, dat dit Klooſter niet bewoond word, als zynde genoegzaam van alle gemaklykheden voorzien, en gelegen aan den vermaakelykſten Oord, die men elders zoude konnen verkiezen. 't Dorpje, 't geen 'er by gelegen is, beſtaat in weinige Huyzen, en is genaamd *Kaſafani.* Het Dorp *Stiernia*, met het Kaſteel, voor heen gemeld, is omtrent drie Italiaanſche mylen van dit Klooſter af gelegen.

Omtrent drie uuren na den middag, ſteegen wy weder op onze Muylen, neemende ten deelen den zelven weg, noch over het gebergte, en vervolgens door de Vlakte, na *Nicoſia*: alwaar wy, na eenige Dorpen gepaſſeerd te hebben, met den avond aankwamen. Nicoſia.

Des morgens, zynde den zeſden dag, ging ik deze Stad bezichtigen, en vond in dezelve veele ſchoone gebouwen, Paleys-wyze gemaakt, doch ſchaars bewoond, en noch ſlegter onderhouden. Vier Antykſche Kerken, tegenwoordig door de Turken tot *Moſqueën* gebruykt, ziet men noch in goede order. De voornaamſte is de *S. Sophia*, zynde van een tamelyk beſlag, en een byzonder fraaye bouwkonſt, en grooter als die van den zelven naam te *Famaguſta*.

DeKerk heeft drie deuren,en voor de voornaamſte der zelven een ſchoon Portaal. Zeſtien Pilaaren, daar de boogen op ruſten, onderſchraagen het gewelf: boven op ziet men noch een gedeelte van een ouden Toorn, mitsgaders een van de hedendaagſche tyd, of een Moderne (gelyk men het noemd) die noch in zyn geheel ſtaat. 't Werd aan geen Chriſten toegelaaten in dezelve te komen, maar men heeft de vryheid, van 'er dicht om heen te mogen gaan, en alles van buyten te bezichtigen. Niet verre van deze Kerk ontmoet men een zeer fraay Antykſch gebouw, ten meerendeele noch in zyn geheel, 't geen ik oordeel in voorige tyden mede een Kerk te zullen zyn geweeſt. 't Gewelf word onderſteund door twee Pilaaren, en diend het zelve tegenwoordig voor een *Baſar*, of Winkel-plaats, daar de Turken hunne goederen verkoopen. Behalven deze, ziet men noch veele fraaye overblyfzelen der Oudheid. De Stad is gemeen, en doorgaans met ſlegte Huyzen bezet. De muur om dezelve is laag, en voor het grootſte gedeelte noch in weezen: rondom heen ziet men een menigte van Metale ſtukken Kanon, doch meerendeels onbruykbaar, leggende in de grond. De Veſting-werken zyn van weinig belang, en geeven ingang door drie Poorten. De Grieken bewoonen voor een goed gedeelte d'eene zyde van de Stad, altemaal by malkander. Buyten dezelve heeft men een groot getal Dadel-boomen. Hier worden veele Zyde ſtoffen gemaakt, en onder die zeer curieuſe Dimitten.

Weinig na den middag verlieten wy de Stad *Nicoſia*. Niet verre van dezelve, doch een goed eynde van den gewoonlyken weg, is het Bergje, daar de verſteende Oeſters, hier voor gemeld, van daan worden gehaald. Wy ontmoeteden hier verſcheyde Dorpen, als mede een groote vierkante Ruïne, daar men noch den omvang der muuren van ziet. Deze weg ſtrekt zich ten meerendeele door kleyn gebergte. Vervolgens zag ik noch een kleyn Antykſch Kerkje, en kwam met Zonnen ondergang weder te *Larnica*.

Weder komt te Larnica.

LXXII. HOOFD-

LXXII. HOOFDSTUK.

Tocht na Chiti. Moſqueë met het Graf van Mahomets Moeder. Byzonderheden van Larnica. Steden van het Eyland Cyprus. Manier van de Laudanum te vergaderen. Byzonderheden van een Griekſch Klooſter, daar een ſtuk houts van des Zaligmaakers Kruys in bewaard werd. Vreemde geſchiedenis van Sprinkhaanen. Verblyf-plaats der Oyevaars. Steen, daar Lywaad en Papier afgemaakt wierd. Vruchten, en andere gemakken van het Eyland Cyprus, enz.

Tocht na Chiti.

Eenige dagen uitgeruſt hebbende reeden wy na *Chiti.* Deze Plaats, wel eer zo berucht, beſtaat tegenwoordig in eenige ſlegte Huyzen. Zommige willen, dat ze de eerſte Verblyf-plaats van de Godinne *Venus* geweeſt zoude zyn (hoewel andere dat aan *Baffa*, 't welk eertyds *Paphos* genoemd wierd, toeſchryven) wanneerze, volgens het ſchryven der Poëeten, uit de Zee, haare geboorte plaats, aan Land was gekomen; wordende *Cyprus* eenpaariglyk gehouden, voor het Eyland daar ze aanlandde, en werd zy, na den naam van het zelve, *Cypria* geheeten.

Chiti is langen tyd voor een Baronnie bekend geweeſt. Men ziet 'er noch een gedeelte van een groot Antykſch gebouw, en benevens het zelve een oude diepe Put, waar in ik noch eenig water zag; deze Put is zo fraay en groot, dat men daar uit wel kan afmeeten; dat het nevenſtaande gebouw heel deftig geweeſt moet hebben. 't Is hierom heen zeer luſtig, als zynde over al beplant met een menigte van Oranje- en Citroen-boomen: doch het jammerlykſt is, dat het 'er zo geweldig verwilderd, vermits het 'er niet onderhouden werd, waardoor verſcheydene boomen komen uit te gaan. Indien 'er andere Inwoonders waaren, die 'er wat meerder zorg voor droegen, men zoude 'er een Paradys af konnen maaken. De lieffelyke lommer, en aangenaame reuk der gemelde boomen, deed ons hier het middagmaal bereyden, waar na wy weder opſteegen, ten eynde na *Larnica* te keeren, van waar deze plaats omtrent anderhalf uur gelegen is, ſtrekkende zich de weg door vlak en vermaakelyk Land.

Zout-pannen.

In deze wedertogt paſſeerden wy de *Salines*, of Zout-pannen. Hier zagen wy eenig water, en verſcheydene Zout-bergjes, alzo ze toenmaals bezich waaren met het Zout te verzamelen, en het water zich noch dagelyks tot Zout zettede.

Moſqueë met het Graf van Mahomets Moeder.

Benevens deze Zout-plaats is een Turkſche *Moſqueë*, en in dezelve, na het zeggen der Turken, het Graf van *Mina*, de Moeder van hunnen Propheet *Mahomet.* Dit Graf is omvangen met drie groote Steenen, twee recht over eynd ſtaande, en een daar boven over heen gelegd. De twee zyn dertien Palmen breed, en ruym eens zo hoog, doch tegenwoordig met kalk beſtreeken, zo dat men de Steen zelfs niet kan zien. Anders vald hier onderwegen niets te bezichtigen, weshalven nu ook wel yts van *Larnica* gezegd diend te wezen.

Byzonderheden van Larnica, of l'Arnacho.

Het is een gemeen Dorp, waar in noch een oud Kerkje, met een Toorn, gezien word, gelyk ook verſcheydene overblyfzelen van de oude Stad. Hier woonen alle de Europiſche Kooplieden, zynde Franſchen, hoewel 'er by wylen mede deze en geene van andere Natien hunne Verblyf-plaats hebben; gelyk 'er zich een Engelſch Koopman kwam nederzetten, terwyl ik 'er my onthield. Zy hebben hunne Pakhuyzen by de *Salines*, of Zoutpannen, zynde den Oever, daar de Schepen Ankeren. Ter zelver

plaats heeft men een oud Kerkje, aan *S. Lazarus* gewyd, waar in men, onder de aarde, de Begraaf-plaats van dien Heilig aanwyſt, doch het Graf zelve werd 'er niet meer gevonden, vermits het allenxkens, met ſtukken en brokken, door de vreemdelingen is weg gevoerd. De Geeſtelyken verhaalen, dat, na dat *Lazarus* zich uit de handen der Jooden had gered, hy zich na *Cyprus* begaf, alwaar hy naderhand, door de daar komende Apoſtelen, tot Biſſchop wierd aangeſteld, en aldaar, na dat hy dezelve waardigheid dertig Jaaren, met grooten yver, had bekleed, kwam te ſterven, en wierd 'er begraven, doch naderhand zoude zyn Lighaam na *Conſtantinopolen*, en van daar na *Marſeille*, gevoerd wezen, ter welker plaatze men wil dat het tegenwoordig noch is.

Hoewel ik 't geheele Eyland *Cyprus* niet heb konnen door en om reizen, moet ik alhier melden, 't geen de Cypriotten, en Inwoonders, die aldaar lange vertoefd hadden, my van 't zelve verhaald hebben: en het aan de kenners der Oudheden laaten te onderzoeken, hoe verre zy in dezen van de kennis der Oude Land-beſchryving afdwaalen, of hoe na zy daar mede over een komen. Immers, indien men de Oude Steden van dit Eyland, uit *Scylax*, *Strabo*, en *Ptolomæus*, zoude optellen, vond men, en 't getal, en de naamen, zeer verſchillig van deze, welke nu van des zelfs Inwoonders opgegeven werden. Maar, 't is niet zelden geſchied, dat, de Taalen der Volkeren veranderd zynde, de naamen der Steden en Plaatzen, of verwiſſeld zyn, of een andere buyging gekreegen hebben; gelyk dan in de klank van *Sarignia*, *Baffa*, *Lapida*, *Citium*, &c. de benaamingen van 't Oude *Ceraunia* of *Cerunia*, *Paphos*, *Lapathus*, en *Chiti*, noch beſpeurd werden.

Steeden van Cyprus.

't Eyland *Cyprus* dan, zo zy zeyden, placht, in voorige tyden, met dertien bemuurde Steeden te pronken, als *Nicoſia*, *Famaguſta*, *Agianappa*, *Larnica*, *Chiti*, *Lemiſco*, *Biſſchopia*, *Abduna*, *Couglia*, *Baffa*, *Leſcara*, *Lapida*, en *Sarignia*. Van alle deze zyn 'er noch maar twee in wezen, te weten *Nicoſia*, en *Famaguſta*, van welks gelegenheid hier vooren is geſprooken.

Agianappa.

Agianappa, zo veel gezegd als *S. Nappa*, legd by *Cabo de la Greca*, daar niets is te zien, als een Kerk, in een Hol gemaakt, welke aan de Maagd *Maria* is gewyd. Omtrent deze plaats worden Jaarlyks de kleyne Vogeltjes, *Beccafige* geheeten, waar af hier vooren eenige melding is gedaan, gevangen, welke, in den Azyn gelegd, na verſcheydene geweſten werden verzonden. Men vangtze met Lym-ſtokken, even als men omtrent diergelyke Vogeltjes by ons in gebruyk heeft.

Larnica.

Larnica is tegenwoordig een Dorp, gelyk gezegd is.

Chiti.

Chiti is mede een vervallen Dorp.

Biſſchopia.

Biſſchopia is een ſchoon en vlak Land, vol oude Ruïnen, beſproeid van een fraaye Rivier; men zegd, dat 'er in voorige tyden veel Suykerried gewaſſen heeft, tegenwoordig werd het met Kattoen beplant. Dezen Oord heeft een groote Viſſchery, en legd omtrent duyzend ſchreeden van de *Caap la gata Abdima*, en ongevaar twee honderd meer van de Zee, hebbende wyders in 't rond veel Boſſchagie, beſtaande in Olyfboomen.

Couglia.

Couglia is maar weinig van de Zee gelegen, en tegenwoordig niets aldaar te zien, daar vald veel Zyde en Kattoen.

Baffa.

Baffa is mede een vervallen Dorp, leggende aan de Zee.

Leſcara.

Leſcara legd aan de voet van den Berg *Olympus*, dicht aan de Zee, welken Berg, van deze plaats af, langzaam ryſt, tot dat dezelve, verre Landwaards in, eyndelyk zynen top zeer hoog verheft. By dit Leſcara is mede niets te zien, als dat 'er een ſchoone Rivier, van den gemelden Berg, komt nederſtorten, en 'er zich verſcheydene vermaakelyke Dorpen om heen ſtrekken. Te dezer plaats vald de vermaarde *Laudanum*, die zyn oorſpronk uit den Dauw heeft,

vallende

vallende dezelve op de bladeren van een kleyne Plant, omtrent een halve voet hoog, de ſmalbladige Saly niet ongelyk. Om deze *Laudanum* te vergaderen, jaagen de Boeren, des morgens voor Zonnen opgang, hunne Geiten door dit Kruyd te weiden, en, zynde de *Laudanum* zacht en kleefachtig, blyft dit in derzelver baarden hangen, welke eenmaal s' Jaars werden afgeſneden, en als dan boven het vuur geſuyverd. Deze is de beſte, en die men de *Maagde Laudanum* noemd; de tweede ſoort veranderd zich in het Bosje hair, 't geen achter boven de klauwen zit, en mede afgeſneden word; de derde werd vergaderd met een dikke Koe-haire koord, welke, door twee Perſoonen, over het gemelde Kruyd word getrokken. Ook gebruyken zommige Land-luyden noch een andere manier, te weeten, zy koppelen eenige koorden te ſaamen, aan een korte ſtok, en ſtryken daar mede, des morgens, zo lang als zich de Dauw vertoond, over het gezeyde Kruyd heen: doch deze twee laatſte manieren van verzamelen, geeven de ſlegtſte en zwaarſte *Laudanum*, vermits ze, door behulp van zand, van de koord werd afgeſtreeken, 't geen zo net niet kan geſchieden, of het zand komt 'er zich mede te vermengen. De *Laudanum* is zwart, van een ſterke reuk, en gezond om in Peſt-tyden te gebruyken, ook werd ze in de Medicynen gebruykt.

Manier van de Laudanum te vergaderen.

Lapida.

Te *Lapida* is mede niets te zien, als een Klooſter der Grieken, op den Oever van de Zee, en een oude Kerk, welke gezegd werd dat de Apoſtelen zouden hebben doen ſtichten. Aan eenige overgeblevene brokken der gebouwen, ziet men, dat veele Wooningen Vyvers hebben gehad, welke hun water met dat van de Zee konden verwiſſelen.

Sarignia.

Van *Sarignia*, of *Cerines*, eertyds *Ceraunia* genoemd, is niets overig, dan een Haven voor de Galeyen, en een ſterk Kaſteel. Van daar is de overvaart na *Carmanien*, en *Natolien*.

Een uur van hier ſtaat het heerlyk gebouw *de la Paays*, of der Tempeliers.

Omtrent vyf Italiaanſche mylen van *Larnica*, op een hoogen Berg, de kenbaarſte voor de Zee-lieden, om de Baay van *Salines* aan te doen, heeft men een Klooſter, genaamd *S. Croce*, of het *Kruys-klooſter*, waar in zich gemeenlyk twintig *Caloyers*, zynde een ſoort van Griekſche Geeſtelyken, gelyk elders meer gezegd is, onthouden. De Grieken geven voor, hier een ſtuk houts, van des Zaligmaakers Kruys, te hebben, ruym een Ducaton dik, en anderhalf vierendeel lang, aldaar gebracht door *S. Helena*. Volgens hun zeggen hangd het zelve tuſſchen Hemel en Aarde, zonder ergens aan vaſt te zyn, en zoude, tot een mirakel, aldaar dus geplaatſt wezen. Een yder voegd zich Jaarlyks, op den veertienden September, uit Godvruchtigheid derwaarts (als wordende onder de Grieken de dag van *S. Croce*, of het Heilig Kruys, voor een grooten Heiligen dag gehouden) ten eynde dit wonderbaarlyk ſtuk houts te kuſſen, 't geen van al de Wereld, groot of kleyn van Perſoon, met het zelve gemak gedaan word, zonder dat men egter kan bemerken, dat het nederdaald, of opwaarts ryſt. Maar ik heb my van anderen, die het gezien hebben (want ik heb 'er zelve geen gelegentheid toe gehad) laaten zeggen, dat het gemelde ſtuk houts beſlooten is in een zilver verguld Kasje, waar door men het ten allen tyde kan bezichtigen, doch dat 'er op Kruys-dag een ſchuyf van een rond gat, van grootte omtrent als een Ducaton, werd afgetrokken, daar dit hout tegen aan zit, 't geen als dan van een ygelyk word gekuſt.

Byzonderheden van een Griekſch Klooſter; daar een ſtuk houts van des Zaligmaakers Kruys in bewaard word.

Onder dit Klooſter heeft men een Grotte, waar in men een rosachtig water vind, in het welk zich de geenen gaan waſſchen, die met eenige ziekten of kwaalen beſmet zyn, gelyk zy 'er ook ten zelven eynde af drinken, en, zo men de Grieken mag gelooven, worden zy, zonder eenige andere middelen te gebruyken, geneezen.

Vreemde geſchiedenis van Sprinkhaanen.

Ik heb in het 46ſte. Hoofdſtuk van Sprinkhaanen geſprooken, daar ik dit volgende verhaal, van de Inwooners van Cyprus, moet byvoegen. 't Gebeurde op dit Eyland, in het Jaar 1668. dat'er, doch meeſt omtrent de Stad *Famaguſta*, zulk een menigte van Sprinkhaanen wierd vernomen, dat ze zich, wanneer ze aan 't vliegen waaren, als een duyſtere Wolk vertoonden, en naauwlyks opening voor de ſtraalen van de Zon verleenden. Dit duurde omtrent een Maand, als wanneer den *Baſſa* ordonneerde, dat alle de Land-lieden, yder voor zyn hoofd, een zeekere maat vol Sprinkhaanen, aan het Hof te *Nicoſia* moeſt brengen, waar toe buyten de Stad gaten wierden gegraaven, daar men ze in ſmeet, en met aarde toedekte, ten eynde, door de ſtank, geen beſmetting te veroorzaaken. Ondertuſſchen wierden tien achter een volgende dagen, door de Grieken geſtadig Proceſſien, en gebeden, gedaan, om van deze Land verdervende plaag verloſt te mogen worden, ten welken eynde zy ook een zeeker *Maria* Beeld, met het Kindeken *Jeſus* op den arm, 't geen zy zeggen door *S. Lucas* geſchilderd te zyn, omdroegen. Deze Schilderye word bewaard in een Klooſter, genaamd *Chicho*, tot het welk omtrent vier honderd *Caloyers* behooren; waar van'er veele, zo na *Muskovien*, als elders, gezonden werden, om dienſt te doen.

Dit Klooſter is geſticht op den Berg *Olympus*, zynde de hoogſte van het gantſche Eyland. Wanneer men op het zelve, by mangel van regen, gebrek van water heeft, word de gemelde Schilderye, met groote plechtigheid, uit het Klooſter gehaald, en daar benevens, op een Toneel, van omtrent twintig ſporten hoog, geplaatſt, met het gezicht na de zyde, daar zy den regen van daan verwachten. 't Gebeurde nu (want men had het ook, by deze gelegentheid van de Sprinkhaanen, ter gemelde plaatze geſteld) dat'er heel ſchielyk een zeekere ſoort van Vogels, met zwarte pooten, den Pluwieren niet ongelyk, kwam overvliegen welke een groot gedeelte van dit ſchadelyk ongedierte, al vliegende, midden door beeten. Hier by ontſtond 'er des morgens, wanneer de Sprinkhaanen zich, door de hitte der Zon, van de grond hadden opgeheven, en aan 't vliegen begeeven, een ſterke Land-wind, welke hen, gelyk ze zich altyd met de wind laaten voortdryven, zo ver heen voerde, dat ze des avonds, als ze de kragt van de Zon kwyt waaren, altemaal in de Zee vielen, en verdronken; 't geen bleek, wanneer ze, met de Zee-wind, met groote hoopen, weder aan ſtrand kwamen dryven, en aldus wierd het Eyland van die ſchroomelyke plaag verloſt. Men verhaald 'er ook by, dat de Vogels, die de Sprinkhaanen midden door hadden gebeeten, nooit voor of na meer zyn gezien, zulks dat een gebod van den *Baſſa* uitging, van'er, op Lyf-ſtraf, geen van te dooden.

'k Heb zelve, omtrent *Nicoſia*, een groote menigte van dit ongedierte gezien, en de plaatzen daar ze nedervielen zo kaal afgegeeten, als of het'er af gebrand was, ja onder yder voet, 't geen het Beeſt, daar ik op zat, nederzette, bleeven 'er tien of twaalf dood. Ik heb, op 't 248ſte. Blad noch een tamelyk breed gewag van de Sprinkhaanen gemaakt, gelyk zo even is gezegd, weshalven ik 'er hier noch maar dit zal byvoegen, 't geen my van verſcheydene Perſoonen verzeekerd is, te weeten, dat'er zeekere Vogels, in 't Arabiſch *Gor* genaamd, en zich meeſt in *Egypten* onthoudende, komen overvliegen, niet kwaalyk zwemende na de Endvogels, behalven dat ze ſpits van bek zyn, deze byten de Sprinkhaanen midden door, en beletten hen alzo meerder verwoeſtingen aan te rechten: d'Oyevaars doen het zelfde.

Verblyf-plaats der Oyevaars.

Doch ten propooſte van deze Vogels. Men heeft tot noch toe nooit, met eenige zeekerheid, konnen zeggen, waar ze vervaaren, wanneer ze van ons van daan vertrekken. 'k Wil dit ook voor geen onfeilbaare waarheid verkoopen; maar

ik

ik heb my laaten onderrechten, dat ze zich een groot ſtuk wegs aan geene zyde van de *Jordaan* onthouden, aan een Oord, by de Grieken *Erimo*, zo veel als *Eenzaame-plaats*, geheeten, alwaar niemand ooit komt, zynde een Boſachtige Land-ſtreek, daar groote warmte is. Zy vertrekken derwaarts in de Maand October, en komen weder van daar in de Maand Maart. Men wil dat ze zich ook in *Egypten* onthouden.

Steen daar Lywaad, en Papier af gemaakt word.

Op dit Eyland werd gevonden de Steen *Amejanthus*, daar men in voorige tyden Gaarn af heeft weeten te ſpinnen, en Lywaad te weeven, waar af men zegd dat ſakken wierden gemaakt, in dewelke men de Lighaamen ſtak, die verbrand moeſten worden, om de Aſſche te bewaaren; want, konnende het vuur dit Lywaad niet verteeren, maar het zelve alleenlyk reyn en wit maakende, wierd d'aſſche in haar geheel behouden, en in Steene kruyken, *Urnæ* geheeten, gedaan. Men heeft 'er ook Papier af gemaakt, 't geen die eygenſchap had, dat, als men het geſchrevene wilde uitdoen, men het ſlegts in 't vuur wierp, daar het wit en ſuyver weder uitkwam; maar, de konſt, om zo het Lywaad, als het Papier, dusdanig te bereyden, is verlooren De Koleur van deze Steen is duyſter groen, wat blinkende. Als men hem uitpluyſt, gelykt dit pluyſſel na Kattoen, en, houdende 't zelve in de Vlam, komt het 'er ongeſchonden weder uit, en blyft in zyn eygen wezen, zonder eenige de minſte vermindering te lyden.

Vrugten, en andere gemakken, van het Eyland Cyprus.

Onder andere dingen, leverd het Eyland *Cyprus*, ook byzonder goede Wynen, en de geenen die hier gedronken worden, verſcheelen heel veel van die, welke men in andere geweſten aantreft, hoewel ze van hier derwaarts werden geſtuurd, en dat ze het overvoeren heel wel konnen verdraagen; maar ze krygen in 't vervoeren een zekere pikachtige ſmaak, die hen voor een gedeelte goed moet houden. Ik heb ze alhier gedronken, die dertig en meer Jaaren oud was, en volkomen aangenaam van ſmaak, vet als Oly, en ſchoon van koleur; ja men vind'er, die over de honderd Jaaren is. Want als de Ouders een Kind uithuwlyken, word 'er een vat van de beſte Wyn aan geſchonken, en dit, 't elkens als 'er wat afgetapt, of uit genomen word, aanſtonds met dezelve ſoort weder opgevuld, waar door de Wyn in zyn wezen blyft, en, hoe ouder hoe beter werd. Daar is witte en roode, beyde goed; doch zo ſterk, dat ze gemeenlyk gedronken werd, met wel eens zo veel water vermengd. Ik weet niet dat ik ooit zo zwaare, of ſterke, heb geproeft. Ook heeft men 'er deugdzaame Muskaat-Wyn, gelyk mede ſchoon Koorn, en, wat het Wild belangd, 't is 'er zo overvloedig, dat *Cyprus*, ten dezen opzichte, meeſt alle andere Landen overtreft.

By dit alles geniet men 'er de vryheid, van, zonder eenige ſchroom, het gantſche Eyland te konnen omreyzen, zo zeker en veylig, als of men in zyn eygen Huys was. De Grieken zyn 'er vriendelyk en beleefd, en geneeren zich meeſt met de Land-bouw. Hunne Tuynen beſtaan in Moerbezien-boomen, welker bladeren den Zywurmen tot voedzel ſtrekken, die 'er in zulken menigte zyn, dat men geen Wooning zonder dezelve vind. Buyten de Zyde vald 'er ook veel Kattoen, 't geen vier, vyf, en ook wel zes voeten hoog waſt, in doppen als de Nooten, dicht by malkander, of als de Kaſtanjes, zynde mede zo dun van baſt. Mitsgaders veel Tarpentyn, en Coloquint.

De dracht der Vrouwen verbeeld zich, als deze teekening aanwyſt: 't Hoofd cieraad is niet anders, als een omgebondene bruine, of graauwe neusdoek, met zwarte en goude of zilvere ſtreepen, gelyk ze daar mede doorgaans ook wel cierlyk geborduurd zyn. Tot de kleding gebruyken ze allerhande ſoorten van Zyde ſtoffen. Het hembd is om den hals verçierd, als met een franje, zynde van het linnen deſſelfs dus-

daanig uit gearbeid, en een gedeelte van 't zelve op zo een wyze tot kant genaaid, gelyk in de Print, voor op de borſt, tot boven aan de ſlinker ſchouder, kan gezien werden. Gemeenlyk doen ze dat ook aan de mouwen. 't Overige der kleding is op de wyze de Turkinnen.

't Geen ik voor vreemd, en niet min aardig, vond, was, dat de Boeren gemeenlyk weinig hair op 't Hoofd, en groote baarden hebben, en zich in 't Veld bedienen van even zodanige groote hooge Hoeden, met breede randen, als by ons, over omtrent veertig Jaaren, plachten gedraagen te werden, die nochtans aldaar niet gemaakt werden, zulks men ſchier zoude denken, of die van hier, of elders, daar wel na toe gebracht mochten zyn.

Den omtrek van het Eyland word gerekend op zes honderd Italiaanſche mylen.

De ongezonde lucht, in de drie of vier heetſte Maanden des Jaars, vald den vreemdelingen geweldig laſtig, en ſtryd gantſch en al tegen derzelver geſteldheid, zulks datze daar door gemeenlyk een vaatſche koleur krygen, en voor hun leeven lang behouden, zo hen maar niets argers wedervaard. Want, eenigen komen 'er af te ſterven, anderen ſtaan zwaare ziektens uit &c. En by aldien my deze gevaaren geen omzichtige gedachten hadden doen neemen, ik zoud 'er my zekerlyk eenige Maanden hebben opgehouden, om het vermaak van de Jacht te genieten; maar, vermits het my door een yder wierd ontraaden, beſloot ik de reys voort te zetten.

LXXIII. HOOFD-

LXXIII. HOOFDSTUK.

Vertrek van het Eyland Cyprus. Ydele vrees wegens een Griekſch Vaartuyg. Komſt te Sattalia enz.

Vertrek van het Eyland Cyprus.

Met dit beſluyt, den Heer *Conſul*, wegens zyne vriendſchap, en menigvuldige beleefdheden, bedankt hebbende, trad ik, den 15. Mey, met het vallen van den avond, t' Scheep op een kleyn Vaartuyg, 't geen met Zout gelaaden, en na *Sattalia* verordend was, verwachtende, door tegen wind, des nachts de Landwind af, die wy, twee uuren voor den dageraad, kreegen, en waar mede wy dicht langs het Land heen zeylden, tot des anderen daags middags ten twee uuren, wanneer wy vlak in de wind kreegen, en derhalven genoodzaakt waaren ten Anker te gaan leggen, zynde toenmaals twintig Italiaanſche mylen gevorderd. Omtrent middernacht ſtaaken wy, met de Landwind, weder onder Zeyl, doch dezelve veranderde heel ſchielyk, en nam zulk een verkeerde ſtreek, met een braave ſtooker, dat wy het Anker weder lieten vallen. Hier begaf ik my aan Land, om eenig Wild te ſchieten, alzo ik een goede Jacht-hond met my voerde, die my van den Heer Conſul *Sovan* vereerd was. Ik hield het middagmaal in het Veld, in de ſchaduwe van 't geboomte, en begaf my des avonds weder 't Scheep. Den 18^{den}. hadden wy noch al dezelve wind. Den 19^{den}. een weinig voor den dag, vertrokken wy, en kwamen, omtrent tien uuren, aan het Dorp *Lemiſco*, 't geen een kleyn Kaſteel heeft. Men ziet 'er noch de vervallen Muuren van de oude Stad. Hier om heen zyn verſcheyden Mynen, voornamentlyk van Koper, daar in voorige tyden veele Scheepen mede gelaaden wierden, weshalven *Cyprus* ook toenmaals den naam van het *Kopere Eyland* voerde. De Turken willen aan niemand vergunnen, daar in te arbeyden. Omtrent deze Oord vald de beſte Wyn van geheel *Cyprus*, gelyk ook een menigte van Kappers. Deze Plaats legd zeer aangenaam in het geboomte, en belend aan een fraaye vlakte. De meening was, onzen weg te vervorderen, zonder hier ten Anker te gaan leggen, en maar alleen met het Bootje eenig goed te loſſen; doch verſtaande, dat 'er te *Baffa* zeven Roovers laagen, wierd het in de grond geſmeeten, met het oogmerk, van des nachts te vertrekken; maar de wind verhief zich zodaanig, dat ons Bootje niet weder van Land konde komen, voor des morgens, wanneer de wind ons tegen liep, en zodaanig bleef, tot den 23^{ſten}. der Maand. Ondertuſſchen ging ik myn vermaak met de Jacht neemen, en ſleet aldus den tyd, die my anders verdrietig genoeg zoude gevallen hebben. Dien dag konden wy de Kaap niet te boven komen, en wierpen derhalven dicht daar aan het Anker.

Lemiſco.

Den 24^{ſten}. met den morgenſtond, vertrokken wy, met ſtilte, en paſſeerden de Kaap *Bianco*, doch meeſtendeel door behulp van de riemen, met het Barkje voor ons, krygende wyders *Baffa* in 't gezicht. Des avonds begon de wind te wakkeren, doch, door de onkunde der Grieken, konden wy de Haven niet bereyken, en ſmeeten het derhalven, twaalf Italiaaanſche mylen van de gemelde Plaats, ten Anker.

Den 25^{ſten}. weinig voor den morgenſtond, geraakten wy weder onder Zeyl, doch by *Baffa* komende, wierd het dood ſtil, weshalven het Barkje ons voor de Boeg moeſt roeyen, om binnen de Haven te geraaken. Tegen over dezelve leggen twee kleyne klippen. Na den middag begaf ik my hier te Land, en

Baffa.

ging de plaats bezichtigen, die dicht aan de Zee gelegen is, in het geboomte, vermits 'er de meeſte Huyzen met Tuynen voorzien zyn, beſtaande, gelyk hier voor gezegd is, in Moerbezien-boomen.

Ik vond hier noch eenige oude Overblyfzelen, van verſcheydene Kerkjes, en onder anderen een, 't geen noch in zyn geheel ſtaat, *S. George* geheeten, waar in de Grieken hunnen dienſt verrigten; zynde daar noch eenig Schilderwerk in te zien.

Niet ver van het zelve ontmoet men drie groote Kolommen, ſtaande overeynd, doch ik kon niet vernemen, waar ze toe gediend hadden, of tot een gewyd, of ongewyd gebouw.

Aan de Zee-kant legd een Kaſteel, waar onder zich alle de Vaartuygen vervoegen, ten eynde, door deſſelfs Kanon, beveyligd te mogen werden. 't Oude Kaſteel legd op een Berg daar benevens, doch is geweldig vervallen.

Hier omtrent zegd men, dat de gevankenis van den Apoſtel *Paulus* zoude zyn geweeſt.

In het Gebergte hier omheen, werden veele Diamanten gevonden, die derhalven den Naam van *Diamanten van Baffa* voeren, waar onder eenige heel fraay zyn.

Den 25ſten. met het doorbreeken van den dag, vertrokken wy, met een goede wind, hoewel ſtil, en paſſeerden des nachts de Kaap van het Eyland. Den 27ſten. in den morgenſtond, kreegen wy het vaſte Land van *Sattalia* in 't gezicht, 't geen een vermaakelyk voorwerp maakt, vertoonende zich dit aan d'eene, en het Eyland *Cyprus* aan d'andere zyde, op een afſtand van omtrent vyftig Italiaanſche mylen, te reekenen, als men omtrent ter halver weg is. Want de *Golf van Sattalia* word op honderd Italiaanſche mylen van het Eyland *Cyprus* geſchat.

Ydele vrees wegens een Griekſch Vaaatuyg.

Twee uuren na den middag, geraakten wy in de gemelde Golf, wanneer onze Zeelieden een Vaartuyg gewaar wierden, 't geen ze voor een Schip, en te gelyk voor een Roover, aanzagen, weshalven men aanſtonds weder te rug keerde. Middelerwyl riep een der Matroozen, boven in de Maſt geklommen, dat het Vaartuyg een teeken deed, met het zeyl op en neder te laaten, als willende daar mede te verſtaan geeven, dat wy niet bekommerd behoefden te wezen; hy zeyde ook noch, dat hy duydelyk konde onderkennen, dat het geen Schip, maar ſlegts een gemeen Vaartuyg, was; waar op wy dan beſlooten de Golf weder in te loopen. Doch naauwlyks was dit geſchied, of het kwam regt op ons afzetten. Dit veroorzaakte een nieuwe vrees, en zodaanig een verbaaſtheid, onder al het Boots-volk, dat ze malkander met bedroefde oogen begonden aan te zien, en de Schipper zelve het hert niet had om weder te vluchten, zeggende, wy konnen het doch aan geene kant ontloopen. Ik ſprak hen dan moed in 't lyf, en bracht het zo verre, datze nochmaals aan 't vluchten teegen, met byzetting van alles wat maar eenige baat kon doen, maar binnen een uur tyds was ons het Vaartuyg, zynde vry wat beter bezeyld, zo na by gekomen, dat de Matroozen, met de traanen op de wangen, begonden te raadpleegen, om de zeylen te ſtryken, en het te gemoet te keeren, vreezende, dat, indien zy zich tot het uitterſte lieten vervolgen, daar ze doch geen uitkomſt te gemoet zagen, zy altemaal deerlyk mishandeld zouden werden. Middelerwyl ziende, zo wel als d'andere, dat wy 't niet konden ontkomen, had ik alles, 't geen aan my behoorde, onder het verdek laaten zetten, op dat het, door de Matroozen van den Roover, niet aan getaſt zoude worden; want al wat het onder verdek is, behoord den Capiteyn toe, en niemand heeft het hert, van 'er de hand aan te ſlaan. Om my ook by denzelven wel voor te doen, en te beproeven, of ik aldus het ongeluk van my zoude konnen afweeren, had ik myn beſte plunje aangedaan, en hield een goed gelaat; maar ik

voelde

voelde my van binnen wel anders geſteld. Want deze Roovers, zynde mede Grieken, doch uitſchot van Volk, en niet te goed, gelyk men zegd, om hunne eygene Ouders te verkoopen, verſchoonen dikwils niemand, en derhalven had ik 'er ook, zo ik ongelukkig genoeg was, om 'er een van het gemeene ſoort aan te treffen, niet veel beter handeling af te verwagten. Ondertuſſchen hadden eenige der Grieken my hunne geldbeursjes al overgegeeven, beeldende zich in, dat ik niet geplonderd zoude werden, gelyk zy my, met verſcheyde voorbeelden, trachteden te beveſtigen. Maar de dingen vallen niet altyd even gemaklyk uit. Ook toonde ik my altyd even moedig, en zogt hen ten minſten eenige trooſt by te zetten. Wy hadden een Turk in ons Vaartuig, die, vreezende in ſlaverny te vallen, het meeſt van allen bekommerd was, en ons bad, dat wy hem doch behulpig wilden wezen, om hem voor dit ongeluk te behoeden, weshalven men hem, op de Griekſche wyze, als een Matroos, toetaakelde. Aldus dan, meer na hem toekomende, als afwykende, wendde hy 't ter zyde van ons, voor de wind, 't geen wy meenden met voordacht te geſchieden, als vermoedende, dat wy een andere Cours wilden neemen; maar wy bevonden, met groote verwondering, dat hy 't liet afloopen. Wy kreegen dan een gantſch ander gevoelen van hem, en geloofden, dat hy geen Roover was, houdende het derhalven draagende, wanneer wy bemerkten, dat hy, hoe langer hoe meer, voor de wind afliep, en de Cours na *Jaffa* zettede, waar uit men wel kon bezetten, dat hy alleenlyk op ons afgekomen was, om de wind te krygen. Thans deeden wy groote moeyte, om weder in de Golf van *Sattalia* te geraaken, 't geen, door tegenwind, niet konnende geſchieden, overviel ons de nacht, by welke gelegentheid de Grieken by na niet weeten, waar ze heen zeylen. Hier by kwam het ongeluk, dat de wind hand over hand wakkerde, en den gantſchen nacht geweldig bulderde, 't geen een groote verbaaſtheid veroorzaakte, zynde deze Golf voor zeer kwaadaardig berucht, want de ſtroom van dezelve, en die van de Venetiaanſche, en andere Plaatzen, van 't Weſten, malkander hier ontmoetende, doen de baaren geweldig hol ſchieten. Voor dezen placht het hier zeer gevaarlyk te weezen, en kwamen 'er veel Scheepen te verongelukken: maar, zederd dat 'er, volgens het zeggen der Zeelieden van d'omleggende Oorden, *S. Helena*, *van Jeruſalem* komende, een Nagel van des Zaligmaakers Kruys in heeft geworpen, is het gevaar vry wat geminderd. Den 28ſten. met den dag, bevonden wy ons een groot eynd wegs vervallen, hebbende een harde tegen wind, die ons zo ſterk afdreef, dat wy het Land van *Sattalia*, noch van *Cyprus*, niet meer konden bekennen, waarom wy het zo dicht na 't vaſte Land hielden, als 't mogelyk was. Ondertuſſchen begon de Zee hoe langer hoe holder te ſchieten, en de wind te wakkeren, zulks dat ons groot zeyl, te meer vermits het oud, en vry wat gelapt, was (gelyk ook het Vaartuyg zelve) verſcheyde maalen in ſtukken ſcheurde, 't geen ons telkens noch meerder doende afdryven, vreeſden wy op de Kuſt van *Barbaryen* te geraaken. Wy behielpen ons dan, zo veel als doenlyk was, met kleyn zeyl, ten eynde omtrent de Kuſt van *Sattalia* te blyven. Na den middag ſtilde de wind heel en al, waar door wy dreeven, verhelpende ondertuſſchen ons zeyl; kort daar na kreegen wy weder goede wind, en des nachts ſtilte. Den 29ſten bevonden wy ons voor de Kaap van de Golf, en zetteden 't weder op de Golf aan, daar wy, twee uuren na Zonnen opgang, met ſtilte, by geraakten, en genoeg te doen hadden, om het 'er tot by den middag draagende te houden; wanneer wy drie kleyne Eylanden, leggende voor de Kaap, en ook de Kaap zelve, met een redelyke wind, paſſeerden. Voor de Golf komende, dreeven

wy weder door ſtilte. Hier zagen wy nochmaals een zeyl, 't geen wy oordeelden een *Londer* te weezen. Deze, zo als hy in de Golf geraakte, nam terſtond een andere Cours. Aan wederzyde van dezelve ziet men het vaſte Land, 't geen omtrent zeſtig Italiaanſche mylen van malkander werd gereekend. Het Gebergte is byzonder hoog. Een weinig van den mond af zagen wy een plaats, ter regter hand van ons leggen. Dezen dag begon ons het water te ontbreeken, gelukkig dat wy het zo ver gebracht hadden. Met den avond kreegen wy weder een ſtilte, die den gantſchen nacht duurde, zo dat wy ons des morgens op dezelve plaats bevonden. Den 30ſten. met Zonnen opgang, hoorde men verſcheydene ſchooten omtrent *Sattalia* doen, die men oordeelde uit de gemelde *Londer* voort te komen, welke des nachts, met behulp van riemen, op de reede geraakt zoude weezen. Dezen morgen hadden wy noch al ſtilte, doch vorderden echter zo veel, dat wy, omtrent tien uuren, *Sattalia* in 't gezicht kreegen, hebbende toen geen water meer, als een weinig, 't geen voor my bewaard was: na den middag begon de wind te wakkeren, waar door wy, omtrent ten drie uuren, in de Haven geraakten, tot myne byzondere vreugde, die nu dacht het vaſte Land wel haaſt onder de voeten te zullen hebben, om my na *Smirna* te begeeven, en, ten anderen, dat het de laatſte tocht was, die ik met de Grieken te doen had.

Komſt te Sattalia.

LXXIV. HOOFD.

LXXIV. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad Sattalia.

Zo haaſt als wy binnen de Haven waaren geloopen, zag ik daar de gemelde *Londer* leggen, zynde van *Damiaten* gekomen, gelyk ook noch verſcheyde *Saiken*, en kleynder Vaartuygen. Ik bevond dit gezicht, in het inkomen, byzonder fraay, te meer, dewyl zich de *Mouſellim*, of Preſident, ter regter hand, op de hoogte aan de Zee, met eenige tenten had nedergeſlagen, om de friſſche Zee-winden te genieten. Hy blyft daar gemeenlyk zo lang, als de warmte duurd, die elders vry wat ongemaklyker te verdraagen vald.

Te Land zynde getreeden, begaf ik my aanſtonds, ten Huyze van den Conſul der Franſche Natie, die zynen *Janitzer* alreeds aan de Haven had gezonden, om my derwaarts te geleyden, vermits hy uit zyne Woonig, welke heel vermaakelyk, op de hoogte, ter ſlinker zyde van de Stad, aan de Haven, gelegen is, gezien had, dat'er een *Frank* in de Bark was. Deze beleeftheid zyn zy gewoon, aan de vreemdelingen te betoonen, alzo zich niemand anders van d'Europeers aldaar onthoud. Doch buyten dat, had ik Brieven van adres aan denzelven Heer, van zo goede hand, dat ze my van een beleefd onthaal verzeekerden. Straks op myn komſt verſtond ik, dat'er binnen tien dagen een *Karavane* na *Smirna* ſtond te vertrekken, waar op ik beſloot te wagten, hebbende ondertuſſchen gelegentheid, om de Stad, en d'omleggende Oorden, te gaan bezichtigen, van dewelke ik hier een korte Beſchryving zal ter neder ſtellen, voor zo veel de tyd, en eenige andere omſtandigheden, my toe gelaaten hebben, daar af aan te merken.

De Stad *Sattalia*, een der ſterkſten onder het gebied van den Grooten Heer, is van een Oude bouwing, 't geen de muuren genoegzaam uit wyzen, en voorzien met twee Poorten, d'eene aan de Land-zyde, en d'andere aan de Zee-kant. De Stad zelve is niet groot, doch de buyten plaatzen beſlaan een vry grooter ruymte, en leggen altemaal vermaakelyk, in het geboomte, beſtaande meeſtendeel in Tuynen, die niet onplaizierig zouden wezen, in dien ze wat beter onderhouden wierden. Beſchryving van Sattalia.

Het aankomen, of de Haven, legd een ſtuks weegs buyten den omvang van de Wallen, alwaar eenige Huyzen ſtaan, gelyk ook de Wooning van den Heer *Conſul*.

Van daar zich na de Stad vervoegende, komt men voor eerſt aan een opgaande Straat, en ten eynde van dezelve aan de Poort, op dewelke noch het Wapen van *Jeruſalem* te zien is. Binnen gekomen, ontmoet men verſcheyde Oude gebouwen, mitsgaders eenige Kerken, door de Turken tegenwoordig tot *Moſqueën* gebruykt, van welker eene ik de Voor-poort uitnemend fraay vond, zynde geheel en al uit Marmer gearbeyd, met kleyne Pilaaren ter weder zyden, en met Lof-werk verçierd.

Aan de ſlinker zyde der Stad ziet men een byzonder groot vervallen gebouw, 't geen voor dezen een *Serrail* geweeſt zal zyn, voor zo veel men kan oordeelen, uit de menigte vertrekken, en een lange gang, die tegenwoordig onder de Aarde is, en wel eer gediend heeft, om daar door van het eene vertrek na het ander te konnen gaan; zynde, te weeten de gang, nog meeſtendeel in wezen. Hier benevens ziet men voor een plaats, Koepels wyze, mede het grootſte gedeelte noch in haar geheel,

geheel, welke tot de *Bagno*, of het Bad, van dit Paleis, gediend heeft, gelyk men kan afmeeten uit de gaten, daar het water door ontfangen wierd. Benevens deze *Bagno* is noch een groote hooge muur, met verſcheydene Niſſen, gediend hebbende, om Beelden in te plaatzen. In eene derzelve ſtaat ook noch een Beeld, zonder Hoofd en Beenen, 't Lighaam op zyn Romeynſch gekleed, veel grooter als 't leven, en redelyk wel gemaakt. Ter zyde van het zelve, ziet men noch een diergelyke, doch vry meer verbrooken, zulks dat men 'er heel weinig af kan bekennen, zynde daar van maar een ſtuk overig. 't Heeft gediend tot gezelſchap van het ander, alzo het daar nevens ſtaat. Ongetwyfeld zouden hier ſchoone Beelden onder de Aarde te vinden zyn, maar men durft niet denken om het te onderzoeken, uit vrees der Inwoonders, die byzonder wantrouwig zyn, en dat 'er verſcheyde ongemakken aan de vreemdelingen over zyn wedervaaren, welke deze nieuwsgierigheid duur genoeg betaald hebben; weshalven den Heer *Conſul* wel ernſtig op my verzogt had, geen Pen zelfs in de hand te neemen, om yts uit te ſchryven, van 't geen ik in de Stad mogt komen te ontmoeten. 't Viel my geweldig hard, dewyl ik 'er verſcheyde fraayigheden vond, inzonderheid een ſchoone Water-bak, welke buyten twyfel een Graf-ſteen zal geweeſt zyn; tegenwoordig diend ze voor een Fonteyn. Men ziet op dezelve nog eenige overblyfzelen van Figuuren, op zyn Romeynſch gekleed, waar onder eenige te Paard zittende, heel wel gemaakt. Aan verſcheyde Oorden ontmoette ik ook groote ſteenen, daar ik wel Letteren op gehouwen zag, maar ik dorſtze niet uitſchryven. Zommige dezer opſchriften waaren in Griekſche, andere in Latynſche Charaćters.

Doch niet tegenſtaande het gemelde verzoek van den Heer *Conſul*, kon ik my zo zeer niet bedwingen, of ik teekende, boven van zyn Huys, zo bedekt als 't my mogelyk was, een gedeelte van de Stad, met de Haven, die zich daar voor vertoond, mitsgaders de gantſche Golf, zo als het gezicht zich van daar over dezelve heen ſtrekt. De Bergen, welke zich aan de rechter zyde, in de Printverbeelding, gemerkt met N°. 203. vertoonen, zyn het vaſte Land van *Sattalia*. Aan het inkomen van de Haven ziet men een vervallen Toorn, die rondom in 't water ſtaat.

LXXV. HOOFD-

SATTALIA

LXXV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Sattalia. En wederkomſt tot Smirna.

Vertrek van Sattalia.

Den 10den. Juny nam ik affſcheid van den Heer *Conſul*, om my met een *Karavaane*, die zich ondertuſſchen gereed gemaakt had, na *Smirna* te vervoegen: wy toogen voor eerſt, door een vlakte, van omtrent twee uuren lang, beſtaande meeſtendeel in kleyn Boſch; hier na over een Berg, en kwamen vervolgens weder in een vlakte, even als de voorige, daar wy een vermaakelyk Lak, of water, vonden, benevens het welke wy ons nederſloegen, aan een Fonteyn, die uit de grond, door het zand, komt opwellen. Weinig voor den avond voegde het meeſte gedeelte der *Karavaane*, 't geen noch achter gebleven was, zich hier by ons. Een uur na middernacht trokken wy weder voort, en vonden ons, na omtrent een uur gereeden te hebben, in het gebergte, alwaar men een byzondere groote Ruïne ontmoet, benevens verſcheyde andere, gelyk ook eenige Graf-ſteenen: doch ik kon de Letteren, die daar in gehouwen waaren, alhoewel de Maan klaar ſcheen, niet leezen; hebbende de tyd dezelven zodaanig uitgegeeten, dat ze niet leesbaar zyn. Hier omtrent trekt men voor een gedeelte, langs een kwaaden weg, vindende, aan weder zyde in het Gebergte, veele overblyfzels, en brokken van zwaare Gebouwen.

Met den dag kwamen wy in een ſchoone en wydluftige Valey, rondom in het Gebergte gelegen, daar wy over al zeer veel Vee ontmoeteden. Ik zag 'er ook een Dorpje, voorzien met een kleyne getoornde Kerk, of *Moſqueë*. Hier paſſeerd men meeſtendeel door aangenaam Boſſchagie, hebbende het gebergte rondom. Omtrent negen uuren kwamen wy aan een Fonteyn, alwaar men halte hield, tot des namiddags ten vier uuren, wanneer wy weder voort toogen, voor by twee Dorpen, by malkander, aan het gebergte, gelegen, nemende ons verblyf in het Veld, benevens een Dorp, daar ik een Oud gebouw vond. Doch ik konde het zelve, vermits het laat in den avond was, niet wel bezien. Het wierd voor een Moſqueë gebruykt.

Den 12den. ſloegen wy, twee uuren voor Zonnen opgang, weder op weg, en ontmoeteden, aan het eynd van de gemelde Vlakte, een Fonteyn, van groote ſteenen gemaakt, welke het water ontfangd, 't geen van 't gebergte komt nederdaalen. By deze Fonteyn ziet men een Oud gebouw, 't geen voor dezen een Kerk, of Klooſter, ſchynd geweeſt te zyn. Thans toogen wy over het gebergte, en kwamen vervolgens weder in een Valey. Hier omtrent zag ik verſcheyde overblyfzelen, waar van eenige by na onder d'aarde bedolven leggen. Omtrent negen uuren naamen wy ons verblyf, by een Fonteyn: deze vlakte was op veele plaatzen met water overloopen, daar wy ettelyke maalen door moeſten ryden. 's Namiddags ten vier uuren, toogen wy weder voort, en kwamen, binnen weinig tyds, in het gebergte, alwaar wy voor den avond onze ruſt-plaats namen, by een Fonteyn.

Den 13den. een uur voor dageraad, braken wy weder op, paſſeerende een tamelyk groote plaats, met verſcheyde Toorens, en kwamen vervolgens in een Vlakte, daar men een groot water ziet, en wyders aan een Dorp, alwaar wy verbleeven, hebbende myn *Vituryn* hier zyne Woonplaats, daar wy de *Karavaane*, die wy achtergelaaten hadden, moeſten inwachten, vermits het verder op zeer onveilig is. Hier om heen ſtrekken zich verſcheydene andere Dorpen.

Ondertuſſchen viel my de tyd geweldig verdrietig, ter oorzaak dat ik niet uit dorſt gaan, vreezende dat my den Aga eenig geld mocht afdwingen, daar myn *Vituryn* my voor waarſchouwde, gelyk my diergelyk op deze reys al was ontmoet, en het dikwils geſchied, dat zy den Vreemdelingen, die daar komen te paſſeeren, voor het minſt eenig geſchenk afvorderen, 't geen gemeenlyk beſtaat in ettelyke ponden Tabak, Kaffé, of ytwes van die natuur.

Aan dezen Oord heeft men allerhande ſoorten van vruchten, als Amandelen, Nooten, Appelen, Peeren, Druyven, Kerſſen, enz.

Den 15den. kwam de *Karavaane*, daar wy ons by voegden, en, ten drie uuren na den middag, mee vertrokken; ſlaande ons, voor Zonnen ondergang, weder neder in het Veld, by een klaar loopend water.

Den 16den. twee uuren voor den dag, vertrokken wy weder van daar, paſſeerende eenige Dorpen, en ruſteden ten acht uuren, in het Veld, onder de ſchaduwe van het geboomte, benevens een zacht vlietend water, tot des namiddags ten twee uuren, wanneer wy weder op gingen zitten, doch wy waaren nog niet verre gevorderd, of daar ſchoot ſchielyk een Slang voor ons op: ik trok terſtond een Piſtool, gaf vuur, en had het geluk van hem zo wel te treffen, dat hy dood neder bleef leggen. De Turken waaren 'er geweldig over verwonderd, en de Slang meetende, vondenze hem ruym anderhalf el lang. Vervolgens ontmoeteden wy, in een Valey, verſcheyde Dorpen, en naamen onze ruſt-plaats, met Zonnen ondergang, by een loopend water.

Den 17den. twee uuren voor den dageraad, ſloegen wy weder op weg, en paſſeerden, in een fraaye Valey, rondom met gebergte bezet, tien of twaalf Dorpen, waar omtrent wy veel Koorn zagen ſtaan. Hier wat geruſt hebbende, toogen wy, 's namiddags ten twee uuren, weder voort, en kwamen, een uur voor den avond, in het gebergte, daar men verſcheyde Dorpen ziet. Wy waaren genoodzaakt over het zelve heen te trekken, om goede Weyden voor de Beeſten te hebben. Met het vallen van de duyſternis, namen wy ons verblyf aan een fraaye Fonteyn, aldaar uitdrukkelyk, tot dienſt der Reyzigers, van groote ſteen, opgerecht.

Den 18den. weinig voor den dag, zaten wy weder op, reeden meeſtendeel door een redelyk vruchtbaar gebergte, daar verſcheydene Dorpen in leggen; en ruſteden, van tien-, tot des namiddags ten twee uuren, wanneer wy, na een weinig voorttrekkens, het gebergte van *Smirna* begonden te zien, vermits het zich, door de byzondere hoogte, van zeer verre op doed: met den avond ſloegen wy ons neder, in een aangenaame Valey, die vol Koorn ſtond.

Den 19den. twee uuren voor den dag, toogen wy weder voort, en paſſeerden een heel ſteylen Berg, die men genoodzaakt is te voet af te gaan, wanneer men aan een houte Brug komt, daar een ſterk loopend water, 't geen van het Gebergte komt vallen, doorſtroomd. Omtrent twaalf uuren namen wy ons verblyf in de laagte van 't gebergte, aan een loopend water, tot des namiddags ten drie uuren. Men paſt hier altyd, zo veel als 't mogelyk is, op, om goede ruſt-plaatzen voor de Beeſten te verkiezen, alzo men ze maar in de Weyde laat loopen, zonder andere zorg voor hun onderhoud te draagen, moetende de plaats, daar men gelegerd is, hen de koſt beſchikken.

In dit Gebergte, 't welk t' eenemaal Boſch is, ontmoeteden wy een *Karavaane*, van in de dertig Perſoonen ſterk, altemaal met ſchietgeweer voorzien. Straks maakten die geene, die onder ons van dezelve Wapenen voorzien waaren, zich gereed tot tegenweer, alzo wy hen voor Roovers aanzagen. De Turken, welke een ongemeen vertrouwen op de *Franken* hebben, kennende dezelve voor lieden van moed,

moed, en beleyd, die, als zynde doorgaans met ſchietgeweer voorzien, en het zelve beeter wetende te handelen, als zy lieden, de bekwaamheid hebben, om, met weinig volks, een gantſche *Karavaane* te verdedigen, ſtelden my tot hoofd van hunne bende aan. Maar, wanneer wy nu het naaſt aan het gevaar meenden te wezen, bevonden wy onze vrees ydel; zynde de geenen, welke wy voor Roovers hadden aangezien, niet anders als Koop-lieden, die, op dat ze te veyliger mochten reyzen, zich zo wel van geweer verzorgd hadden. En dit was het geen ons had bedroogen, want men is niet gewoon de Koop-lieden op die manier te zien reyzen. Met den Avond naamen wy onze verblyf-plaats aan een loopend water.

Den 20ſten. een weinig voor den dageraad, braken wy weder op, ontmoetende dien morgen nogmaals een groote *Karavaane*, en geraakten, omtrent elf uuren, in het Gebergte, in een Vlakte, beſtaande, voor een groot gedeelte, uit bebouwde Landeryen. Hier namen wy ons verblyf, in de ſchaduwe van 't gebergte, by een loopend water, tot des namiddags ten drie uuren, wanneer wy vervolgens verſcheydene Dorpen paſſeerden, en met het vallen van den avond ons nederſloegen.

Den 21ſten. drie uuren voor Zonnen opgang, toogen wy weder op weg, en, voor het opkomen van den dag, voor by een Fonteyn, en een daar benevens leggende groote Stad, op welkers muuren by honderden Oyevaars zaten. Met het doorbreeken van den dageraad, zag ik, dat de Stad zich, voor een gedeelte, op het gebergte ſtrekte, en vermaakelyk in het geboomte lag, gelyk wy ook veele Dorpen in het zelve gebergte zagen leggen. Omtrent tien uuren ruſteden wy, hebbende de daags te vooren, en dien morgen, ongelooflyk veel Sprinkhaanen voor by getoogen, welke ons, gelyk de Muggen, in 't gezicht kwamen vliegen: tegenwoordig zaten ze altemaal op de grond neder, zo dicht als zaad, op dezelve wyze, als ik op 't Eyland *Cyprus*, omtrent *Nicoſia*, heb aangeteekend. Ten twee uuren na den middag, zaten wy weder op, en kreegen onderweeg noch acht Turken by ons, altemaal met roers gewapend, die mede na *Smirna* toogen. Een uur na Zonnen ondergang, ſloegen wy ons neder, in het Veld, op een plaats daar geen water te bekomen was.

Den 22ſten. met het begin van den dageraad, kwam de *Karavaane*, die wat achter gebleven was, daar wy weer mede vertrokken. Dezen morgen toogen wy voor by een plaats, alwaar men veele Ruïnen, van Oude Heerlyke gebouwen, ziet, zynde eenige van heel groote Marmer-ſteenen. Deze overblyfzels ſtrekken zich een groot ſtuk wegs heen, tot aan het Gebergte, daar een Dorpje gelegen is, waar in nog een Antykſe Toorn, met een vervallen gebouw, gezien werd; vervolgens ziet men nog verſcheydene Dorpen, en ontmoet, aan den weg, een fraaye Water-put, Prieels wyze bedekt voor de Zon, om het water, voor de Reyzigers, fris en koel te houden. Benevens de Put heeft men een ſteene bak, vol water, en daar by een kannetje, om uit te drinken, ik bediende my van de gelegentheid; en deed een goede teug, vermits het heet weer was. Vervolgens ontmoeteden wy noch een Fonteyn, en ruſteden, van omtrent den middag, tot vier uuren, wanneer wy weder voorttrokken, paſſeerende verſcheydene Dorpen, aan weder zyde in de Vlakte, in een tamelyk Vruchtbaare Lands-douwe, laatende wyders nog een Fonteyn aan de weg leggen; met den avond namen wy onze ruſt-plaats aan een loopend water.

Den 23ſten. een uur voor den dag, zaten wy weder op, en toogen over een Brug, met negen boogen, daar eenig water onder door loopt, 't geen hier omtrent zeer overvloedig is, zulks dat wy 'er, tot drie a vier reizen, redelyk diep door moeſten ryden. Dezen Oord, vermengd

met meenigvuldig geboomte, leverd zeer fraaye gezichten uit, ſtrekkende zich in een aangenaame Vlakte. Ten elf uuren ſteegen wy af, en, hebbende tot des namiddags ten een uuren geruſt, kwamen wy, binnen korten tyd, in het Gebergte, en vervolgens aan een Fonteyn, waar omtrent zich de Zee, *Smirna*, en het Kaſteel, byzonder aangenaam vertoonen. Van daar in de Vlakte komende, die meeſtendeel in Boſch beſtaat, paſſeerd men eenige Dorpen, tot op vier goede uuren van *Smirna*. Hier verliet ik de *Karavaane*, alzo my dezelve, zynde zo dicht by de gewenſte Haven, nu te langzaam voort toog; reed alleen voor uit; en kwam, omtrent vyf uuren, binnen *Smirna*. Daar ik my aanſtonds weder ten Huyze van den Heer Conſul, *Jacob van Dam*, vervoegde. Weder-komſt te Smirna.

LXXVI. HOOFDSTUK.

Vreemd geval omtrent de Perſoon van den Auteur, die, ter oorzaak der gelykheid van naam, aangezien word voor een der Aanranders van den Raad-Penſionaris Johan de Wit.

Na dat ik eenige weeken tot *Smirna* was geweeſt, vernam ik een zaak, die my zo onverwacht, als onaangenaam, voorkwam, welke ik het van myn plicht oordeel hier in te laſſen, zo, om my van een vuyle Blaame te zuyveren, als, om te toonen, hoe vreemde gevallen een Reyziger konnen overkomen. De toeleg op den Raad-Penſionaris *Johan de Wit*, die den 21ſten. Juny 1672. zo als hy, omtrent elf uuren des avonds, uit de Vergader-plaats der Heeren Staaten van *Holland* kwam, door vier Perſoonen, uit dollen en onbezonnen yver, met opzet om hem om hals te brengen, wierd aangetaſt, is aan al de Wereld bekend, en de Geſchied-boeken melden daar overvloedig van. En 't blykt uit het Vonnis over eenen der hand-dadigen, dat, het lot geworpen zynde, wie de eerſte aanval op den zelven doen zoude, 't zelve, tot tweemaal toe, gevallen is op eenen *Cornelis de Bruin*. Voor dezen wierd ik, uit volkomene gelykheid van voor- en toenaam, gelyk my een zeeker Vriend op een nacht openbaarde, aangezien, en was dit gevoelen zo vaſt in de gemoederen geprent, dat 'er niemand aan twyfelde. Ik ſtond verzet, en te gelyk verwonderd, dat, daar ik, geduurende een verblyf van by na zeven Jaaren in *Turkyen*, by zo veele Aanzienelyke Heeren gehuys-veſt was geweeſt, die my alle teekenen van gunſt en vriendſchap hadden bewezen, zonder eenige gehoudenheid aan my te hebben, niemand van hen my ooit ytwes het minſte daar van had laaten blyken. Ik verſtond ook, dat ik, zelfs voor myn vertrek na *Turkyen*, wanneer ik my te *Livorno* ophield, daar voor al te Boek had geſtaan. 't Geen my het beſt in deze gelegentheid dacht, was, my des anderen daags morgens, by alle de geenen, waar aan ik oordeelde verplicht te zyn, te gaan zuyveren, en voor eerſt by den Heer *Giacomo de Bucquoy*, by wien ik gehuysveſt was, gevende zo veel bewysredenen van het tegendeel, (onder anderen ook, met aanwyzing van het merkelyk onderſcheid van ouderdom, zynde ik toenmaals maar een Jongman van omtrent 20. Jaaren, en den Aanvaller van den Heer de *Wit* ongelyk Ouder) als ik immers te berde konde brengen. Hy antwoordde my rondborſtig, dat hy my altyd voor die Perſoon had gehouden, doch dat hy zich verheugde, dat hy in die meining bedroogen was geweeſt. Ik klaagde dan, dat, daar wy, 't zederd langen tyd, zulke

goede Vrienden waaren, hy my daar nooit yts af te kennen had gegeven; dat het niet behoorlyk gehandeld was, dewyl hy wiſt, dat'er myn achting en goede naam zo zeer door gekrenkt wierd &c. Doch hy wiſt hier eenige ſchynbaare redenen tegen in te brengen, waar mede ik genoegen moeſt neemen. Van hier vervoegde ik my by den Heer Conſul *van Dam*, met wien omtrent dezelve redenen gevoerd hebbende, zeyde my ook deze, dat hy my altyd voor dien Man had gehouden, en dat'er niemand, in geheel *Smirna* en *Conſtantinopolen*, aan twyfelde, vragende met eenen, wat redenen ik konde geven, van niet te wezen de geen, daar ik voor wierd aangezien? Ik zeyde hem, een pas, van den Agent zyner Keyzerlyke Majeſteit, by my te hebben, geteekend op den dag van myn vertrek uit den *Haag*, en daar en boven, dat'er verſcheydene Perſoonen, in de gemelde plaats gebooren, en die my van jongs op gekend hadden, terwyl ik my daar onthield, met de Convoyen te *Smirna* waaren geweeſt, van dewelke men niet zoude konnen zeggen, zulks gehoord te hebben; maar dat ik geloofde, dat de eerſte grond, tot dit gerucht, te *Livorno* was gelegd, daar ik veele reden voeringen, omtrent die zaaken, had bygewoond, by welke gelegentheid ik altyd de zyde des Princen van *Orange* had voorgeſtaan, en mogelyk wat te ſterk, na de zin van eenige, aan die lyn getrokken: waar uit dan, met behulp der gelykheid van naam, of door onkunde, of door kwaadaardigheid, ongetwyfeld dit gevoelen geſprooten zoude wezen, &c. 'k Had heel veel vermogen by den gemelden Heer, en, hoewel hy my zeyde, dat hy geloof aan myne woorden gaf, en dat hy my derhalven voortaan met andere oogen zoude aanzien, kond ik bemerken dat'er noch een twyfeling in hem overbleef, want hy verzogt my heel ernſtelyk, dat ik hem doch niet wilde miſleyden, zeggende wyders, dat ik groote redenen aan een yder had gegeven, om het zelve gevoelen van my te hebben, zo ter oorzaak van myne driftigheid, ten opzichte van het Huys van *Orange*, als, om dat ik alle onderneeming zo licht ſtelde, reyzende in myne eenigheid luchthertig, zonder eenige zwaarigheid te maaken, waar uit men dan beſloot, dat ik, noch jonger van Jaaren, en derhalven onbedachter, zynde, lichtelyk zulk een aanſlag ter hand zoude hebben derven neemen; met byvoeging eyndelyk, dat den Heer Ambaſſadeur, *Juſtinus Coljers*, zelve daar over aan hem had geſchreeven, en dat hy Heer *Conſul*, als een Miniſter van den Hollandſchen Staat, verſcheyde omzichtige gedachten, ten dien opzichte, had gehad. Zie daar hoe het zich met deze twee Heeren toedroeg. Wat myne andere goede Vrienden belangd, de meeſte bleeven halſterrig, en lieten zich met geene redenen ontwringen; 't geen zy eenmaal zo verkeerdelyk hadden opgevat, gelyk doch gemeenlyk d'averegtſche gevoelens niet lichtelyk zyn uit te roeyen. Ondertuſſchen was ik het onderwerp van de dagelykſche redenvoeringen geworden: dan wierd 'er mede geſcherſt, te weten, van my, en de geenen die myne zyde hielden, dan het tegendeel met allen yver beweerd. Kortom, het liep zo hoog, dat ik opentlyk zeyde, dat al wie ſtaande dorſt houden, dat ik die *Cornelis de Bruin* was, die den Raad-Penſionaris *de Wit* had aangerand, ik denzelven voor geen eerlyk Man hield; en dat ik my ook gevoelig zoude toonen, omtrent den geen, die my daar verder mede zogt te bekladden, zonder ymand te ontzien, hy mogt dan wezen wie hy wilde. En in der daad, indien het my meerder was voorgekomen, daar waar een kwaad eynde van te verwachten geweeſt.

Doch het bleef niet, by 't geen my hier over te *Smirna* was wedervaaren; want, weinig weeken na myn komſt te *Venetien* (werwaarts ik my van *Smirna* vervoegde, gelyk zo aanſtonds gezegd zal worden) en wanneer ik 'er niet meer aan gedacht, gebeurde het, dat ik, met

zeekeren Heer, mynen Vaderlander, en goeden Vriend, in redenen geraakende, en onder anderen geſprooken werdende, van dat men zomtyds aangezien word, voor den geenen die men niet is, het gemelde geval aan denzelven, als yts zeldzaams verhaalde, voerde hy my aanſtonds te gemoet, dat hier ook die praat van my ging, dat hy zelve my altyd daar voor had aangezien, alzo men het hem, terſtond op myne komſt, als een vaſte waarheid, had ingeprent, en dat ik wel verzeekerd mogt wezen, dat alle de geenen die my kenden, het zelve gevoelen van my hadden. Ik ſtond verbaaſt, en begon omzichtige gedagten te krygen; want, hebbende zo veel tyds in Italien verſleeten, en derhalven weetende, dat ik daar, by zeekere voorvallen, meerder gevaar te verwachten had, als onder het gebied van den Grooten Heer, nam ik het beſluit, van een Atteſtatie, uit myne geboorte plaats, te doen overkomen, ten eynde het tegendeel te konnen bewyzen; welke, na weinig weeken, ontfangen, en aan alle myne Vrienden te *Venetien* vertoond hebbende, verdween dit verkeerd gevoelen; en, trachtende my ook elders daar van te zuyveren, ſtuurde ik een afſchrift daar af na *Smirna*, aan de Heeren, den Conſul *van Dam*, en *Giacomo de Bucquoy*, welke my, na verloop van eenige Maanden, overſchreeven, dat men, na myn vertrek aldaar, nog in dezelve gedagten was geweeſt, niet tegenſtaande 't geen ik, tot beweering myner onnozelheid, te berde had gebracht, doch dat het vertoonen van het getuygſchrift, 't geen, door den laatſt genoemden Heer, in een vol gezelſchap was geſchied (daar men by geval over die zaak redeneerde) die averechtſche waan uit de gemoederen had verbannen. Aldus had ik, omtrent de negen Jaaren, gegaan voor een Perſoon, met wien ik alleen gemeenſchap van naam, doch, God zy gedankt! nooit van daad gehad heb. Zynde dat gevoelen ook zelfs overgebleeven, in verſcheydene van myne Lands-genooten, die, voor de tyd van 't ontdekken van dit gerucht, tot *Smirna* my gekend hadden, en aldaar van die gedagten waaren in genomen geweeſt, van welke ik noch onlangs tot *Amſterdam* eenige heb moeten diſabuſeeren, die my rond uit verklaarden, dat zy my voor dien Man hielden.

HASELAAR

LXXVII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Smirna na Venetien. Gebruyk van de Quarantaine te houden, omtrent de geenen die uit de Levant komen. Gelegentheid van het Lazaretto, enz.

Niet tegenſtaande de vermaakelykheden, welke ik, zo met de Jacht, als anders, nu weder te *Smirna* genoot, hebbende eenige Koop-lieden van onze Natie, om daar van bekwaamer het vermaak te neemen, ten dien eynde een expres gebouw, of Huys, getimmerd tot *Haſelaar*, alhier op N°. 204. afgeſchetſt, in 't welke dezelve verſcheyde ſchoone gemakken, en kamers, hebben, en een Stal wel van 30. Paarden, en rondom beſlooten met een muur, door welkers opening het Huys, als verbeeld is, zich zeer cierlyk vertoond; beſloot ik echter wederom na Italien te keeren, na dat een geruimen tyd gehuys-veſt geweeſt was by den Heer *Giacomo de Bucquoy*, die de Tafel hield met de Heeren *Benedicto Gluk*, en *Guilgelmo Slaars*, altemaal Koop-lieden van de Hollandſche Natie, alwaar de Theſaurier *Giacomo vander Merkt* mede woonachtig was. Middelerwyl altyd vrye toegang my gegeven zynde, aan de Tafel van den Heer Conſul *van Dam*, en ten allen tyde, als 't my beliefde, ook by de gemelde Heeren, uitſteekende liefhebbers van de Jacht, en Viſchery. Het beſluit dan tot myn vertrek genomen zynde, oordeelde ik beſt te zyn, my te bedienen van het aldaar leggende Convoy, van het welke een Schip na *Venetien* was verordend, genaamt de *Juffrou Anna*, en gecommandeerd door den Capiteyn *Jan de Vogel*. Ik nam dan, na een verblyf van omtrent zeſtien Maanden, afſcheid van den Heer Conſul *van Dam*, de gemelde Heeren, en verdere goede Vrienden, en kwam, een weinig na middernacht, aan boord, ter oorzaak, dat ik heel laat met de Chaloep van *Smirna* was vertrokken.

's Morgens den 25ſten. October, van het Jaar 1684. lichtte het Oorlog-ſchip *Elſwoud*, daar Commandeur op was den Heer *Gerrit vander Duſſen*, zyn Anker, die wy aanſtonds volgden. Omtrent twee uuren na den middag, kreegen wy ſtilte, en tegen-wind, weshalven wy, tot des avonds toe, moeſten laveeren, wanneer den Commandeur een ſchoot deed, en vuur opſtak, tot teeken, dat men, gezamentlyk met hem, het Anker zoude laaten vallen, gelyk geſchiedde. Den 26ſten. 's morgens met den dageraad, wierd het weder gelicht, en vertrokken ook de andere vyf Schepen van het Kaſteel, welke omtrent acht uuren by ons kwamen, laveerende wy wyders gezamenderhand, met de Noorde wind, tot des middernachts, paſſeerende ondertuſſchen *Carabornoe*, en het Eyland *Scio*. Den 27ſten. met den morgenſtond, waaren al drie van de Schepen uit ons gezicht gezeyld. Omtrent drie uuren paſſeerden wy het Eyland *Ipſera*. Voor den avond wachteden ons den Commandeur, met de vyf andere Schepen, in, zynde het toenmaals zeer leelyk weer, vermengd met Regen, Donder, en Bliksem. Dezen nacht lieten wy het meeſt dryven, vermits wy het gat, tuſſchen *Negroponto*, en *Andréa*, niet dorſten door zeylen. Den 28ſten. 's morgens hadden wy het zelve weer, en was het zo donker, dat wy geen Land konden bekennen. Omtrent den middag kwamen wy tuſſchen *Negroponto*, en *Andréa*, daar wy, met een braave Ooſte wind, door zeylden. 't Gezicht hier van verbeeld zich op N°. 205. 't Gebergte van *Negroponto* is aangewezen met de Letter A. Des avonds paſſeerden wy tuſſchen *Sea*, en *Iſola*

Vertrek van Smirna.
Carabornoe.
Scio.
Ipſera.
Negroponto.
Andréa.
Sea.

Iſola Longa. Bella Pola. Caravi. Capo Angelo. Cerigo. Capo Matapan.

Iſola Longa, hebbende wyders den 29ſten. met den dag, *Bella Pola* agter, en *Caravi* benevens ons. Op den middag paſſeerden wy, met een braave voor de wind, tuſſchen *Capo Angelo*, en *Cerigo* door, welke plaatzen ik mede, in het door zeylen, afteekende, gelykze zich vertoonen op N°. 206. zynde *Capo Angelo* aangewezen met de Letter C. en *Cerigo* met D. Aldus kwamen wy in de *Adriatiſche Zee*, hebbende met den avond *Capo Matapan* benevens ons, wanneer, na weinig tyds, alle de Schepen, door een vervaarlyke Storm, die ons hier ter plaatze overviel, van malkander, en uit ons gezicht, geraakten. Den 30ſten. 's morgens, zagen wy 'er ook geene meer, 't welk een ongemeene vrees veroorzaakte. Ik wenſchte my toen wel op het Oorlog-ſchip; maar, vermits 'er tot *Smirna* gezegd was, dat wy, tot aan de *Golf van Venetien*, verzeld zouden werden, had ik my op het Koopvaardy-ſchip begeven. Vroeg in den morgen ſtond zagen wy een zeyl achter ons, zonder echter te konnen bekennen, of het Vriend of Vyand was. Wy hielden onze Cours na *Zanten*, waayende de wind heel ſterk uit den Ooſt-Zuyd-Ooſten, verzeld met Regen, zwaaren Donder, en Blikſem. Omtrent tien uuren kwam het gemelde Schip, 't geen wy inwachteden, meenende dat het de Commandeur was, by ons, en bevonden wy het een van onze Koopvaardy-ſchepen, de *Geertruyd* genaamd, te zyn. Wy riepen den Capiteyn toe, dat de Commandeur geordonneerd had, ingeval ymand, door Storm, of anderzints, mogt komen af te dwaalen, dat hy te *Zanten* zoude inloopen, en tweemaal vier-en-twintig uuren aldaar blyven leggen, dat hy hem zoude komen af haalen. De gemelde Capiteyn had zich geerne, met zyn Chaloep, aan ons Schip laaten zetten, maar het konde, door de harde wind, en holle Zee, niet geſchieden, weshalven hy na *Zanten* zeylde. Wy, ondertuſſchen, beſlooten het, met de gewenſchte wind, die wy kort daar na kreegen, voort te zetten, en ons met den Convoyer niet meer te bemoeyen: ſtaken dan de vlag op, en gaven een ſchoot, tot afſcheid; waar mede hy ons van gelyken bedankte. Kort na den middag, zynde nu de Cours regt op de Golf aangeſteld, paſſeerden wy *Stravali*, een lang ſtuk Lands, 't geen voor het Gebergte van *Morea* legd, en zich vertoond op N°. 207. Hier is een Klooſter, daar geſchut op legd. Met den avond paſſeerden wy *Zanten*. Dezen nacht hadden wy zwaaren Regen, en ſtilde de wind, die wat Weſtelyker liep. Den 31ſten. met den dag, hadden wy *Cefalonia* nevens ons, kreegen weder een braave koelte, uit den Zuyden, en paſſeerden met den avond *Pachſu*. Den eerſten November, na den middag, kreegen wy *Corfou* ter zyde van ons, en kwamen, omtrent den avond, nevens het Eyland *Fanu*, leggende voor de Golf van *Venetien*. Hier zagen wy het Land van *Corfou* verre van ons, vertoonende zich als verſcheyde Eylanden, hoewelze altemaal aan malkanderen vaſt zyn. Omtrent middernacht zagen wy een zeyl, dicht nevens ons, 't geen een vuur op had, wy lieten derhalven aanſtonds mede een vuur opzetten, en, denkende dat het eenige Vyand mogt zyn, bereydden ons met alle ſpoed tot tegenweer. Aldus dreeven wy, in groote ſtilte, dicht by malkander, omtrent een uur tyds, wanneer het Schip van ons af week, en de Cours uit de Golf zettede. Ondertuſſchen kreegen wy weder onze voorige wind, die ons, den tweeden der genoemde Maand November, met den morgen ſtond, aan de *Golf* bracht, alwaar een Eylandje legd, *Savaceno* geheeten. Hier zagen wy weder een zeyl, ſtellende de Cours mede uit de *Golf*. Wy hadden hier de vaſte Kuſt in ons gezicht, en meeſt Regen, die, in den laaten avond, met harden wind zodaanig toenam, dat wy tot middernacht, in een zwaaren Storm voortzeylden, wanneer wy byſtaaken, uit vrees van de Klippen, die hier met menigte in de *Golf* leggen.

Stravali. Cefalonia. Pachſu. Corfou. Fanu. Savaceno.

Na

205

206

207

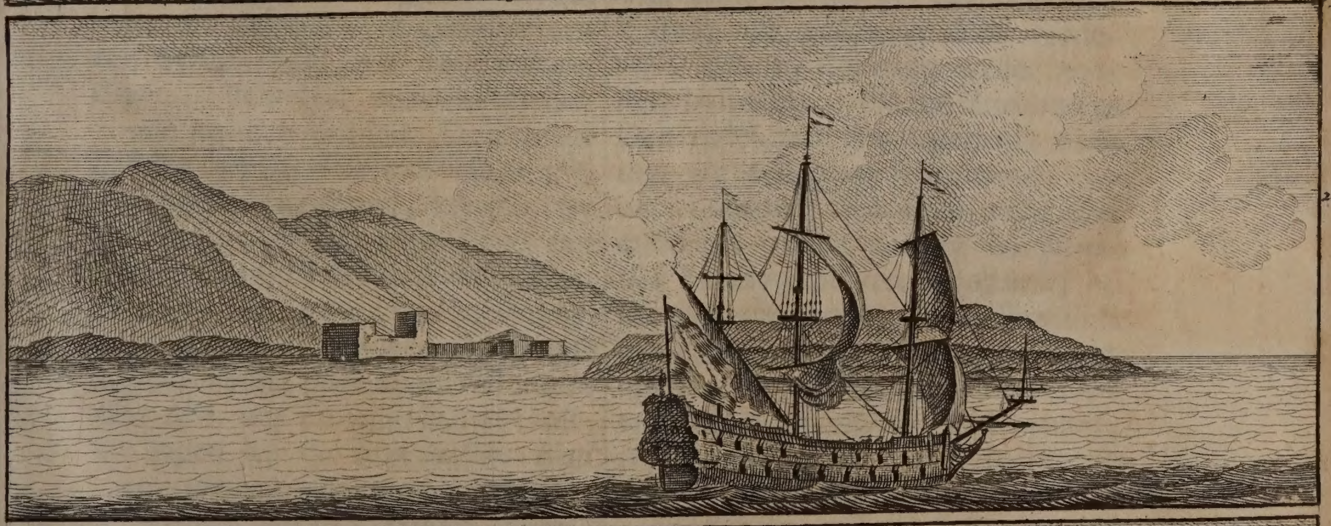

208

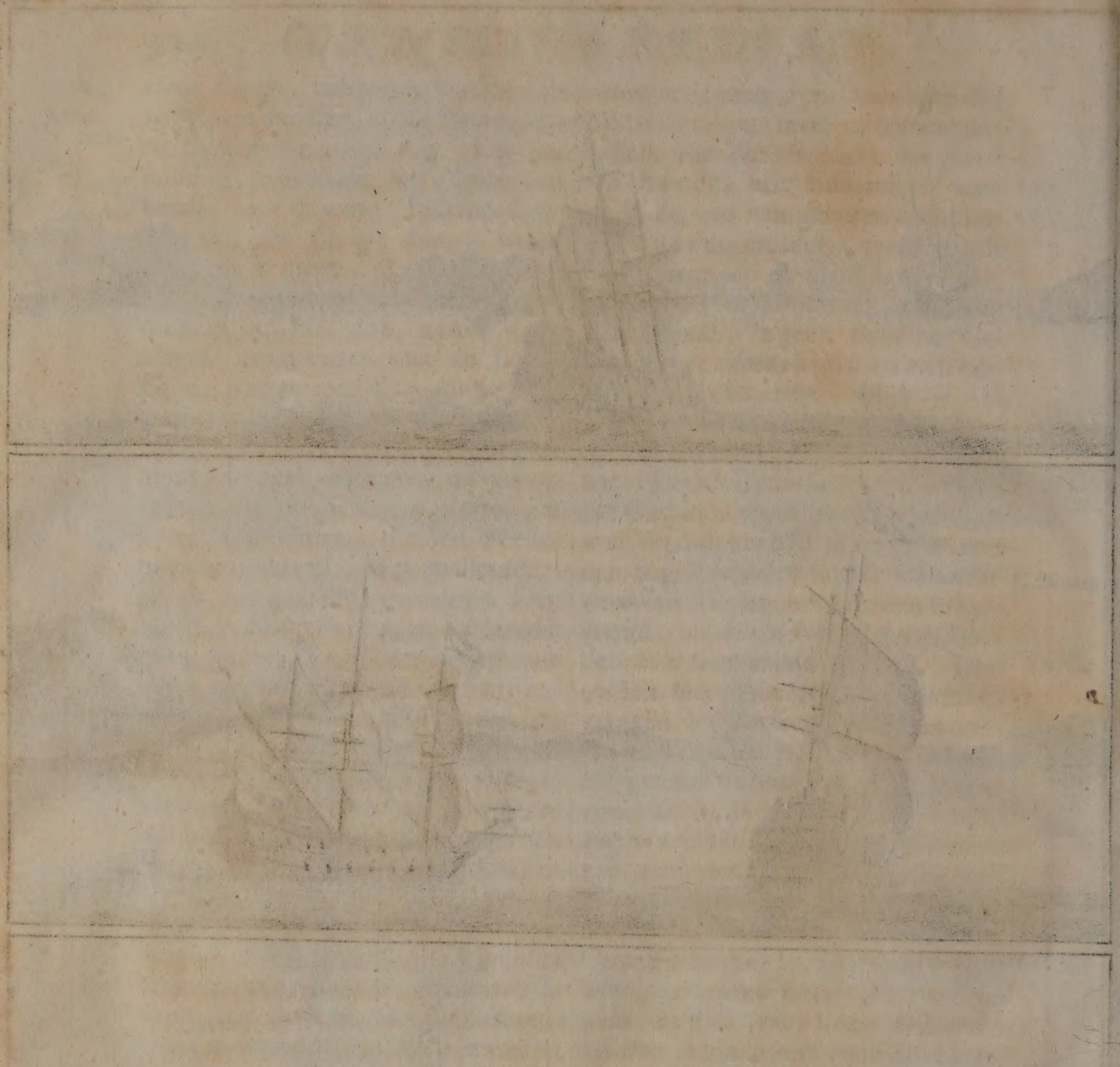

Na weinig tyds, terwyl wy het aldus, in de duyſternis, lieten dryven, ſtilde de wind, en kreegen wy een weinig licht van de Maan. Den 3den. 's morgens, begon het weer op te helderen, doch wy hadden meeſt in de wind, en paſſeerden *Capo Monte S. Angelo*, laatende het, na middernacht, meeſt dryven, ten eynde niet omtrent de Eylanden te geraaken, waar van wy 'er een in 't gezicht kreegen, *Caetſia* geheeten. Den 4den. met den morgenſtond, bevonden wy ons omtrent een menigte van Eylanden, welke wy altemaal ter regter hand lieten leggen, terwyl, met een gewenſchte wind, onze Cours vervolgden. Middelerwyl kreegen wy twee zeylen in 't oog, die wy voor Vaartuygen van het Land aanzagen, gelyk wy ook bevonden, dat ze waaren. Met den avond paſſeerden wy de Klip *Pomo*, die de laatſte van alle de Eylanden is, en verſcheydene Eylandjes omtrent zich heeft, gelyk 'er by de Klip, in de Printverbeelding, op N°. 208. werd aangewezen. Als men dezelve eerſt in 't gezicht krygd, vertoond ze zich in de gedaante van een Schip, daar ze, door onkundigen, lichtelyk voor aangezien zoude konnen werden. Dezen nagt hadden wy in de wind. Den 5den. met den morgenſtond, kreegen wy ſtil weder, en zagen het Land van *Verona*, aan de ſlinker zyde, benevens ons, 't geen zich geheel hoog, en vol Sneeuw, op doed. Des nagts hadden wy het zelve weer. 's Morgens den 6den. was de wind Zuyd-Ooſt, en zagen wy de *Slavoniſche Kaſt* zich nevens ons heen ſtrekken, welke met veele Eylanden verzeld is. Aan d'andere zyde waaren wy op de ſtreek van de Stad *Ravenna*, waar omtrent zich een rond Bergje vertoond, in de gedaante van een Klip, hoewel het aan het vaſte Land gehegt is. Thans bevonden wy, ongevaar vier-en-dertig Italiaanſche mylen van *Venetzien* te zyn. 's Nagts hadden wy meeſt in de wind, en ſtil weer. Den 7den. weinig voor den dag, kreegen wy weder de Zuyd-Ooſte wind, die, met den morgen ſtond, zodaanig wakkerde, dat wy genoodzaakt waaren, de meeſte zeylen in te neemen. Want het woey een volkomen Storm; die die tot by den middag aan hield, wanneer de wind wat begon te minderen: doch in 't kort kreegen wy nogmaals het zelve weer, en omtrent den avond weder verandering, hebbende dezen dag meeſt by geſteeken, ten eynde niet in het naauw aan het Land te vervallen. Des nagts hadden wy goed weer. Den 8ſten. met het krieken van den dag, bevonden wy ons omtrent de plaats, die wy des avonds hadden verlaaten. Op den middag hadden wy *Citta Nova*, of de *Nieuwe Stad*, ten Noord-Ooſten, en omtrent den avond weder onſtuymig weer; zulks dat wy genoodzaakt waaren by te leggen. 's Nagts ten drie uuren, vervolgden wy weder onze Cours. Den 9den. was het heel ſtil, en bevonden wy ons, met Zonnen opgang, ter plaatze daar wy 's avonds te vooren begonden by te ſteeken, dryvende dezen dag in ſtilte. 's Avonds kwam 'er een koeltje, 't geen ons zodaanig deed vorderen, dat wy des nagts weder moeſten byſteeken, tot ten drie uuren. Den 10den. met den dageraad, hadden wy een gewenſchte wind, die ons, omtrent drie uuren voor den middag, in het gezicht van *Venetien* bracht, tot voor het naauw, of het gat, daar wy een kleyn Engelſch Scheepje zagen in zeylen. Lang hielden wy 't hier voor, op hoop, van met de Barken, of Lootzen, af gehaald te worden, doch vermits het niet geſchiedde, waaren wy genoodzaakt, het Anker in de grond te werpen, leggende op negen Vademen waters. Omtrent drie uuren na den middag, deeden wy een ſchoot, en lieten een sjouw waayen, om af gehaald te werden, doch vernamen niemand. Ondertuſſchen begon de wind geweldig op te ſteeken, en het water, door de ondiepte, zo hol te ſchieten, dat wy, op een ſchrikkelyke wyze, voor ons Anker lagen te ryen, zulks dat ons Galjoen meeſtentyd de neus onderhaalde: hier

Capo Monte S. Angelo.

Caetſia.

Pomo.

Gevaar van Schipbreuk.

hier by overviel ons ook de nagt, die, door het onſtuymig weer, heel donker was. Dus ſcheen het alleenlyk te hangen, aan het houden van de Anker-touwen, welke wy, door het kraaken van het Schip, veroorzaakt door het afgryzelyk op en nederſchokken, al ettelyke maalen meenden gebrooken te zyn. In deze algemeene benaauwdheid, en terwyl wy geen andere ſtaat maakten, als dat'er, van negentig Zielen, die'er in het Schip waaren, geen een af zoude komen, gelyk ook zeekerlyk gebeurd zoude hebben, indien de touwen ons hadden begeeven (daar wy, zittende met ons vieren in de Kajuit malkanderen heel deerlyk aan te zien, zonder het hoofd'er buyten te durven ſteeken, t' elkens na lieten verneemen) beliefde het God, dat de wind, omtrent twee uuren na middernagt, begon af te neemen, tot zo verre, dat wy des morgens den 11den. goed weder hadden. Thans deeden wy verſcheydene ſchooten met ſcherp, ten eynde men ons mogt komen af haalen. Omtrent negen uuren kwam 'er een Bark aan zetten, met berigt, dat ze ons onmogelyk konden binnen lootzen, dewyl 'er maar vyftien voeten water in het gat was, en ons Schip achttien voeten diep ging. Wy verzeylden dan, tot voor het gat van *Malomocco*, daar wy, op tien Vademen waters, ten Anker gingen leggen, wel haaſt verzeld, door twee Engelſche Schepen, die zich nevens ons plaatſten. Den 12den. lieten wy weder een sjouw waayen, en deeden eenige ſchooten, doch, vermits de wind nochmaals te ſterk was, kwamen de Lootzen niet, voor des anderen daags. Wy zeylden dan na het gat, 't geen wy een-en-twintig voeten diep bevonden, en, hebbende zich zeven Barken, yder met tien Man voorzien, aan ons vaſt gehegt, wierden wy binnen de Haven geroeyd, verheugd, dat ik my, na zo veel omzwervens, eyndelyk weder in het gebied der Chriſtenen bevond.

Komſt te Venetien.

Zo haaſt als het Anker gevallen was, lieten wy ons aanſtonds, met de Chaloep, na de Stad roeyen, in het bywezen van een *Alſante*, of Deurwaarder, die, met zyne gondel, geſtadig omtrent ons bleef. Na een uur roeyens, aan de Stad gekomen, trad de Capiteyn alleen te Land, en in het Huys van de gezondheid, daar hy zyne Brieven over gaf, terwyl wy aan de waterkant ſtonden te wachten, afgezonderd van de Ingezetenen, die rondom ons ſtonden, uit vrees van de Peſt-ziekte. 't Is een gebruyk, omtrent alle de geenen die uit de *Levant* komen, dat ze, alvoorens voet in de Stad te mogen zetten, veertig dagen in het *Lazareth* moeten blyven, 't geen men noemd, de *Quarantaine* houden. De Brieven overgeleverd zynde, wierden wy weder op dezelve wyze, met den *Alſante*, na het Schip gebracht, daar ik geerne de Prattica in gehouden zoude hebben, doch het mogt niet geſchieden: echter kreegen wy noch, door een voorſpraak, de gunſt, dat de dagen, die wy in het Schip hadden gelegen, mede voor leg-dagen wierden gereekend, zulks dat wy ons maar heel weinig tyds in het *Lazareth* onthielden, dewyl het gantſche getal toenmaals op een-en-twintig dagen was geſteld, waar van wy'er zeſtien in het Schip lagen; want eer nam onze *Quarantaine* geen aanvang: maar, zo men geen gezondheids Brieven, uit de *Levant* mede brengt, en dat de Peſt is, ter plaatze daar men van daan komt, moet men'er veertig dagen verblyven, gelyk ook alle de goederen, die men oordeeld, dat eenige beſmetting zouden konnen over zetten. En by aldien het komt te gebeuren, dat 'er middelerwyl eenige ziekte ontſtaat, onder de geenen die deze *Quarantaine* houden, worden de gemelde veertig dagen verdubbeld, en tot een getal van tagtig gebracht. Kort om, 't is een zeer ongemaklyk ding, en 't verdrietigſte, dat ymand, na d'ongemakken van de Zee te hebben moeten uitſtaan, zoude konnen overkomen.

Gebruyk van de Quarantaine te houden, omtrent de geenen die uit de Levant komen.

Wat

Gelegenheid van het Lazareth.

Wat het *Lazareth* belangd, 't is een gebouw, rondom in 't water gelegen, omvangen met een muur, en met veele gemeene vertrekken voorzien, gelyk ook met eenige andere, die byzonderlyk afgeſlooten worden; want die, by voorbeeld, hunne *Quarantaine* op een dag vier a vyf volbracht hebben, mogen geen gemeenſchap houden, met de geene, die daar nog langer moeten verblyven, of zy zouden zich tot het zelve verblyf verbinden. By aldien ook ymand hier, door een vriend, bezocht word, vermag dezelve niet by hem te naderen; maar is gehouden, eenige ſchreeden van hem af te blyven; ten welken eynde altyd een wachter by de hand is, die 'er naauwe achting op geeft: want zo hy hem kwam aan te raaken, zoude hy dezelve *Quarantaine* moeten uithouden, die, na de gelegentheid van zaaken, zo lang, of zo kort, is, als het den Heeren van de gezondheid beliefd. Men doed zich hier de ſpys, en 't geen men vorder, tot onderhoud des levens, van nooden heeft, uit de Stad brengen, 't geen men in de gemelde vertrekken bereyd, zo als 't een yder wel gevald, en, na dat de *Quarantaine* volbracht is, werd men, met Gondels, of andere kleyne Vaartuygen, afgehaald.

LXXVIII. HOOFDSTUK.

Komſt binnen Venetien. Vermaakelyke vaart na Padua. Schoone ſtukken van den Schilder Baſſan te Baſſano. Zwaare Hagel-ſteenen te Venetien gevallen. Vreemde gedaante van het Beesje Gerbo, enz.

Komſt binnen Venetien.

Den 19den. December, wanneer onze *Quarantaine* geeyndigd was, wierd ik, benevens een vriend, die mede van *Smirna* was gekomen, door een Deurwaarder, gelyk hier voor gezegd is, uit het *Lazareth* afgehaald, en, met een Gondel, te *Venetien* gebracht, alwaar ik my een tyd lang meende te onthouden, met het oogmerk, van 'er my verder in de Schilderkonſt te oeffenen. Ik had het geluk, van een der voornaamſte Meeſters dezer eeuw t' ontmoeten, geboortig van *Munchen*, in *Duytſland*, en *Carlo Loth* geheeten, een Man, hoewel in de zeſtig Jaaren oud, die nog in de volle fleur van zyne konſt was, fris en ſterk van Lighaam, en van een zeer vermaakelyke omgang. Hy had zich van der Jeugd af in *Italien*, doch meeſt te *Venetien*, opgehouden, daar hy in een zonderlinge achting was; deze deelde my, uit een loutere genegentheid, mede, alles 't geen ik hem verzocht, en gáf my zo veel opening in de Schilder-kunſt, dat ik gaarne wil bekennen, een eeuwige verplichting aan hem te hebben. Deze oeffening hield my echter zodaanig niet bezig, of ik nam myne uitſpanningen, en bezichtigde het voornaamſte, in en omtrent *Venetien.* Van het eerſte, als te wel bekend zynde, zal ik niet ſpreeken, en alleenlyk yts van het ander aanroeren.

Vermaakelyke vaart na Padua.

Onder het vermaakelykſte, waar mede zich een Vreemdeling kan verluſtigen, moet men de Stad *Padua* gaan bezichtigen, welke nog achttien Italiaanſche mylen van *Venetien* word gereekend. Men vaart daar heen van *Foreno*, een uur roeyens van de laatſt genoemde Stad, aan het vaſte Land gelegen, langs de Rivier de *Brente*, welke zich byzonder luſtig op doed, ter oorzaak van de Dorpen, die op deſſelfs Oevers leggen, doch voornamentlyk wegens de meenigvuldige Paleyzen, en Hof-ſteeden, die zich ter weder zyde vertoonen. Men heeft hier, ten opzicht van deze vaart,

een kleyne verbeeldinge van *Holland:* want men kan 'er zo wel, met de lyn, langs opgetrokken werden, als men aldaar met de Trek- of Jaag-ſchuyten doed, ook bevaart men ze doorgaans met de Gondel; en werden beyde deze manieren dagelyks gebruykt; behalven dat de ryweg daar beneven met dezelve aangenaamheden verzeld is.

Schoone ſtukken van den Schilder Baſſan, te Baſſano.

Ik onthield my ook eenige Maanden te *Baſſano*, een gemeene dagreys van *Venetien* gelegen, alleenlyk om myne luſt te voldoen, in het bezichtigen der werken, van dien Wyd-beroemden Schilder *Baſſan:* want, om zyne geboorte Plaats te vereeren, heeft hy 'er ſtukken gemaakt, daar geen ander van zyn maakzel, hoe hoog ook elders in waarde gehouden, by mogen haalen. Van deze zyn 'er twee, in twee byzondere Kapellen, dienende tot Altaars-ſtukken, welke in zodaanig een achting werden gehouden, dat ze met Deuren van yzere Tralien, daar men ze door beziet, beſlooten zyn: 't voornaamſte is de verbeelding van des Zaligmaakers geboorte. Maar het fraayſte, 't geen men oordeeld van hem te vinden te zyn, en men, onbeſlooten, in een andere Kerk kan bezichtigen, is een ſtuk, verbeeldende de Hemel-vaart *Chriſti*, daar de Apoſtelen hem, met verwondering, en verbaaſtheid, naoogen. Wat de Stad *Baſſano* belangd, zy legd zeer vermaakelyk, ſtrekkende zich langs de Rivier de *Brente*, 't welk my gelegentheid gaf, om 'er verſcheydene aangenaame gezichten op 't Papier te brengen.

Zwaare Hagel-ſteenen te Venetien gevallen.

't Geen ik hier gaa verhaalen, zal eenige, die wat wonderlyk Philoſopheeren, buyten twyffel ongelooflyk voorkomen: ondertuſſchen kan ik verzeekeren, dat het waarachtig is, en dat ik het met eygen oogen heb gezien. Den 4den. July 1686. 's namiddags ten drie uuren, ontſtond te *Venetien*, heel ſchielyk, een groot onweer, vermengd met zwaare Regen, en geſtadige Donder, en zulke vervaarlyke Hagel-ſteenen, dat ze, aan de zyde daar de wind van daan kwam, meeſt alle de glazen der Huyzen inſloegen: onder anderen, waaren 'er twee gevallen, op de voorplaats van het Huys, daar ik my in onthield, welke ik, tot gedachtenis, aftekende, zynde derzelver gedaante en grootte, als ze zich op N°. 209. vertoonen, 't gewigt van yder, bevond ik by de vier onçen. Ondertuſſchen waaren ze nog al vry wat verſmolten, want ik dorſt 'er niet omtrent komen, voor dat het onweer over was, men verhaalde my ook, dat 'er een, dicht by onze Wooning, was gevallen, die de grootte had van een gemeen menſchen Hoofd, en, na giſſing, omtrent de vier pond moeſt weegen; doch deze heb ik niet gezien, en kan 'er derhalven, met geen zeekerheid, van ſpreeken.

Terwyl ik my alhier te *Venetien* onthield, wierd my een zeeker Beesje vereerd, *Gerbo* genaamd, en tot een Preſent, of geſchenk, uit *Barbarien* gebracht. Ik vond het byzonder vreemd van gedaante, zynde het lighaam, en de koleur, op de wyze als een Haas, gelyk ook het hoofd, en de ooren: de twee achterſte pooten, daar het alleen op ging, waaren ongemeen lang, en de twee voorſte in tegendeel byzonder kort, hebbende voor aan yts als een handje, daar het de ſpys mede nam, op de manier als d'Eekhoorns, of d'Aapen. De ſtaart was heel lang, en aan het eynde wit, en zwart gevlakt. 't Afbeeldzel vertoond zich op N°. 210. Na eenigen tyd kwam het te ſterven. Weshalven ik het opzettede, om het aldus te konnen bewaaren: doch ik bevond na een wyl, dat het door de Myt was vergaan, zulks dat ik niets, als het gebeente, heb overgehouden.

209

210

Vertrek van Venetien.
Padua.
Vincenza.
Verona.
Tioesa.
Rodrego.
Trente.
Hensbroek.

LXXIX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Venetien, en wederkomſt in 's Gravenhage.

Na een verblyf, van weinig minder als acht Jaaren, te *Venetien* gehouden te hebben, beſloot ik, ver- Vertrek van Venetien. moeid van zo veel omzwervens, weder na myn Vaderland te keeren, en vertrok derhalven den 7den. October van het Jaar 1692. op *Suſina*, een Vlek aan het vaſte Land, en omtrent een uur van *Venetien* gelegen, Padua. van waar ik na *Padua* reed, daar ik des nagts verbleef. Den 8ſten. Vincenza. kwam ik te *Vincenza*, alwaar my, terwyl ik 't aanmerklykſte van de Stad ging bezichtigen, veele fraajigheden van de Schilder-konſt voor kwamen. Hier door loopt een braave Rivier heen. Vervolgens Verona. toog ik op *Verona*, daar mede veele Konſt-ſtukken gezien werden. Door deze Stad ſtroomd ook een fraaye Rivier, welke veele aangenaame gezichten aan het oog beſchikt. Van hier paſſeerd men de Rivier *Ladice*, Tioeſa. en vervolgens *Tioeſa*, een Fortres der Venetiaanen, van waar men zich Rodrego. na de Stad *Rodrego* vervoegd. Den Trente. 15den. kwam ik tot *Trente*, 't geen zich heel aangenaam op doed, ter oorzaak dat de Stad aan d'eene zyde Bergachtig opwaarts gaat. Aan de andere zyde loopt de Rivier. Hier ziet men in de Veſt veele Harten loopen. Vervolgens komt men aan de Stad *Bolſan*, waar omtrent zich verſcheydene Kaſteelen, langs de wegen, op de ſpitzen der Bergen, vertoonden. Van daar vervoegde Hens-broek. ik my na *Hens-broek*, alwaar ik, in de Kerk der Franciſcaanen, de twintig Keyzers, en acht Keyzerinnen, die zeer wel gemaakt zyn, en veel meer als van levens grootte, ging bezichtigen. Men ziet 'er mede het goude Dak, 't geen wel niet groot, maar van Maſſyf goud, is, en van zeer groote en hooge waarde gehouden word. Deze Stad is uitſtekend ſterk, zynde tuſſchen heel hoog Gebergte gelegen, 't geen haar als tot een muur verſtrekt, en onwinbaar geacht doed zyn, weshalven zy voor de beſte Plaats werd gehouden, die de Keyzer in zyn gebied heeft. Vervolgens trekt men voor by de Fortres *Sjermits*, een uit- Sjermits. ſtekend ſterke Veſting, en heel hoog, boven op het gebergte, gelegen, daar men onderaardſche hoolen in gegraven heeft, om uitvallen te konnen doen. Den 20ſten. kwam ik te *Munchen*, de Hoofd-Stad van het Munchen. Hertogdom *Beyeren*, daar ik eenige dagen verbleef, en 'er ondertuſſchen het voornaamſte ging bezichtigen, onder anderen ook het Paleys van den Keur-vorſt, 't geen van een treffelyke bouw-kunde, en uitſtekend groot, is.

Thans begaf ik my na *Augs-burg*, Augsburg. welke Stad heel aangenaam, in een Vlakte, gelegen is, hier heeft men een beroemd Raad-huys, en een heel geeſtig gemaakte inlaating aan de Poort, beſtaande in verſcheydene Bruggen, en Deuren, welke, als 'er ymand doorgaat, zich, op een ongemeene manier, van zelfs weder toeſluyten.

Vervolgens paſſeerde ik *Donawert*, Donawert. *Wytſſenburg*, en *Swalbag*, en kwam, Wytſſenburg. den eerſten November, te *Neurenburg*, alwaar ik, om eenig goed van *Venetien* af te wachten, genoodzaakt was, my dertig dagen op te houden. Deze Plaats is van een tamelyke grootte, en heeft veele wel gebouwde Huyzen, rondom heen een redelyk hooge Wal, voorzien met veele braave Toorns, en een diepe Graft. Het Kaſteel legd op een hoogte, of Berg, beſtaande meeſtendeel uit levende Rots.

Den eerſten December vertrok ik weder van daar, en nam myn weg, over *Nyſtad*, *Kitzingen*, en *Wirtsburg*, waar benevens de Rivier de

Main heen loopt, daar wy des morgens overtoogen, komende wyders den 6^{den}. tot *Frankfort*. Thans kreegen wy groote koude, en het begon zodanig te vriezen, dat wy den *Ryn* niet konden paſſeeren; weshalven wy, alzo ik nu twee Heeren by my had gekreegen, tot *Ments* een Koets namen, en den $8^{ſten}$. omtrent den middag vertrokken, paſſeerende *Hooghem*, en *Caſſel*, waar omtrent men over de Rivier word gezet, hier namen wy een kleyne Bark, om na *Keulen* te gaan.

Frankfort. Ments. Hooghem. Caſſel.

Den Ryn afkomende, zagen wy verſcheydene Plaatzen, die door den Oorlog t' eenemaal verwoeſt laagen, als *Bacherach*, 't welk van geen menſch bewoond wierd, en eenige andere. Te *S. Goar*, of *S. Gewer*, gekomen, zagen wy aldaar een ſchoone Fortres. Vervolgens geraakten wy aan de Stad *Coblents*, welke, aan de andere zyde van den *Ryn*, een uitſteekend ſterk Kaſteel heeft.

Bacherach. S. Goar. Coblens.

Dezen dag, den 11^{den}. der Maand, konden wy, door den grooten overvloed van het Ys, 't geen den *Ryn* afdreef, niet doorkomen; maar nog erger was het, dat de Schipper, en zyne Knegts, de felle koude niet langer konden uitſtaan, weshalven wy genoodzaakt waaren, de Bark te verlaaten, en ons, dewyl wy geen Paarden konden bekomen, te voet na *Bon* te begeven, daar wy maar vyf uuren van daan waaren. Hier zag ik dat men weder eenige Huyzen begon op te bouwen.

Bon.

Den 13^{den}. kwamen wy te *Keulen*, alwaar ik genoodzaakt was omtrent drie Maanden te verblyven.

Keulen.

Den $8^{ſten}$. Maart 1693. vertrok ik weder van daar, den *Ryn*, af na *Amſteldam*. Te *Duſſeldorp* gekomen, bezag ik aldaar een fraay Paleys, van den Vorſt van *Nieuburg*. Vervolgens paſſeerden wy *Keyzerswaard*, *Weſel*, *Rees*, *Emmerik*, en *Schenkenſchans*, komende wyders den 12^{den}. tot *Aarnhem*. Den 13^{den}. toogen wy door *Uytregt*, en kwamen den 14^{den}. tot *Amſteldam*, alwaar my, tot den 18^{den}. opgehouden hebbende, vervoegde ik my na *'s Gravenhage*, myne Geboorteplaats. Daar ik den 19^{den}. der genoemde Maand Maart, 's morgens ten zeven uuren, aankwam, na een Reys van omtrent Negentien Jaaren, met zodaanig een geluk, volbracht te hebben, dat ik reeden had, om God met de uiterſte dankbaarheid, daar voor te looven.

Duſſeldorp. Keyzerswaart, Weſel, Rees, Emmerik, Schenkenſchans, Aarnhem, Uytregt, Amſteldam.

Weder komt in 's Gravenhage.

REGI-

R E G I S T E R

Der voornaamſte Zaaken, in deſe Reys-beſchrijving verhandeld.

A

Pag.

Apen in menigte te Kairo. 218
— Aardwormen. 164
Aarts Biſſchoppen der Grieken. 102
Acciron een Vlek daar Conſtantinus de Groot is geſtorven. 63
Aleppo beſchreeven. 326
Alexandriens tegenwoordigen ſtaat. 239
Alexandrette, of Scandrona. 364
Altaar van den Goeden Moordenaar. 286
Amejanthus, een Steen daar Lywaad en Papier van gemaakt werd, &c. op 't Eyland Cyprus gevonden. 377
Amphitheater by Pozzuoli. 12
— omtrent Mola. 14
— tot Delos. 19
— te Epheſen. 31
— tot Kiſica. 61
— te Heraclea. 67
Apollo 's Beeld tot Delos. 19
Arabiers haar Diefagtigheyd. 212
— ſijn groote Dieven. 235
Arabiſche Manier van Danſſen. 234
— Speeltuyg. 240
Arapes. 149
Argentiera een Eyland. 18
Articulen van de Mahometaanen. 80, 81
Askitis, ſeker ſoort van Monnikken onder de Grieken. 103
Atmeidan tot Conſtantinopolen. 50
Avezia beſchreeven. 70
Avondmaal der Grieken. 110
— werd ook aan de Kinderen uytgedeeld. 111
Auteur is ten onregt, om de gelykheyd van Naam, aangeſien voor Cornelis de Bruyn; die A°. 1672. den Hr. Raadpenſionaris de Wit, onder anderen aanviel om hem te dooden, waar van hy ſig verdedigd. 388, 389 en 390

B

Ababarnoe. 159
Bad van Diana. 25
— Siloam. 260
— van Bathſeba. 280
Baden by Pozzuoli. 12
Baffa, of Paphos 379. Diamanten aldaar. 380
Baja. 12
Bairam of Paaſchen der Turken. 118
Balon, ſeker ſpel tot Livorno, en wat het is. 15
Baloye. 223
Barbonnen een ſeker ſoort van Vis, en hoe die klaar gemaakt word. 160
Barna Bachi. 36
Bedeſtonden der Turcken. 42, 87
Bedriegelijckheyd der Grieken. 153
Beeld gevonden te Delos. 20
Beelden ontrent 't oude Smyrna gevonden. 25
Begraaf-plaatſen der koningen van Jeruſalem. 287
Begraving der Turcken. 129
Beke Kedron. 261
Bend der Nederlandſche Konſtenaers tot Rome, en op wat wijſe de aanneming daar in geſchied. 5
— afgebeeld. 6
Benedetto Odeſchalchi verkooren tot Paus. 10
Bergen in 't eyland Rhodus in 24. uuren opgeworpen. 173
Berg der Argernis. 260
— der Franſchen. 274
— Karmel. 306
— der Zaligheyd, daar Chriſtus gepredikt heeft. 313
— Thabor. 315
Beſchrijving van Smyrna. 23
— van de grootſte Pyramide. 191 van de tweede. 195
— van de Onderaardſche Graf-kelders omtrent Sacara. 200
Beſiſtan tot Conſtantinopolen, en haar grootte. 46
Beſnijdenis der Turcken. 82
Bethanien. 266
Bethlehem afgeteekend en deſſelvs tegenwoordigen ſtaat beſchreven. 275
Bethphage. 266
Biegt der Grieken. 111
Blinden, haar menigte tot Kairo. 217
Bon Ladron, of Dorp van den Goeden Moordenaar. 255
Boom die ſig voor de Saligmaker en ſijn Moeder ſoude geopend hebben. 186
Boſch omtrent Damiaten. 180
Brand meenigvuldig tot Conſtantinopolen. 144
Breviarium van de Grieken. 103
Brug van Caligula, waar van nog Overblijfzels zijn. 13
Brug Gevegt tot Piſa en hoe het toegaat. 15
Buffels Kaaſen tot Averza gemaakt. 11
Bijldraagers tot Conſtantinopolen, om de Brand te ſteuyten. 144

C

Caloyers 71
— of Griekſche Monnicken. 102
— eten geen Viſch in de Vaſten. 103
Cana in Galilea. 312
Capua beſchreeven. 11
Cederen van Gaza, 297
Ceder Boomen op den Libanon. 300 Cederen afgebeeld. 302
Centum Cellæ, of Honderd-kamers. 12
Cerigo een Eyland in de Archipel eertijds Cythera. 17
Cha Abbas Antwoord aan een Turkſche Ambaſſadeur nopende het Groen. 96
Chalcedonia. 54
Chalcedoniſche Zee. 64
Chalcedonien beſchreeven. 65
Charybdis. 17
Chiti. 373
Circus Agonalis tot Epheſen. 31
Clement de X. Paus van Romen ſterft. 8
Coloquiti. 167
Conclave, en deſſelfs byſonderheden. 9
Conſtantinopolen. 39
Coutalli. 70
Cyprus beſchreeven. 365

D

Dal der Reuſen. 280
— Damiaten. 181
Danſters by de Turken. 137
Dardanellen d'oude. 157
— hoe nog genaamd. ibid.
— Nieuwe. ibid.
Davids Water-Put. 278
Debora of Tour een Dorp aan den Berg Thabor. 316
Delos. 19
Dervichis Turkſche Geeſtelyken. 124
Diamanten van Baffa. 380
Diana's Beeld tot Delos. 19
Diefagtigheyd van de Arabiers. 212

Dienſt

Dienſt van de Griekſe Kerk. 106
Doode Zee. 180 en 267
Doopvat van S. Jan. 32
Dorp van den Goeden Moordenaar. 252
— van S. Jan, daar hy gebooren zoude zijn. 268
— der Herders. 274
— van kwaaden Raad. 280
Dranken der Turken. 135
Droevig geval van een Oude Vrouw. 324
Duyven-huyſen in menigte aan den Nijl. 184

E

Eed der Cardinaalen in het Conclave. 9
Eedſweeren der Turken. 114
Eerbiedigheyd der Turken voor 't Papier. 93
— voor den Naam Gods. 114
— voor hun Kerkelijcke Perſoonen. 122
— voor Jeſus Chriſtus. 124
— voor het Ottomanniſche Huys. 146
Eeten, op wat wijſe het by de Arabiſche Boeren gebruykelyk is. 183
Egtſcheyding by de Turken aan de kant der Vrouwen. 127
Egyptiſche Heyligen. 217
— Beeldekens. 232
Elias geboorteplaats. 279
Emauon ſie Imam.
Engedi en deſſelfs Puynhoopen. 274
Engelſche Mevrouw, haar togt naa 't Heylige-Land. 249
Epheſen en deſſelfs deerelijken ſtaat. 29
Erweten Veld. 278
Eſpahis. 149
Euluk Agaſi Hoofd van de Eſpahis. 149
Eylanden van de Propontis. 69

F

Famaguſta. 365
Feeſten der Grieken. 108
Fenynige Grotte, of Grotte Del Cani. 11
Fico d'Adamo. 180
Fiume de Donne, of Juffer Rivier. 315
Fons Signatus, of Gezegelde Spring-bron 272
Fonteinen by Nicomedien. 63
— der Heyliging te Conſtantinopolen 77
— van Maria 260
— by de welke Philippus den Kamerling van Candace doopte. 270
— van Maria 311
— welkers Water het Schurft ſoude geneſen, tot Cyprus 369
Fotia Vechia 161
— Nova, beſchreeven 166

G

Gadaro 70
Gaëta, of Gajeta van wien genaamd, en hoe gelegen 14
Galata beſchreeven 53
Gallipoli 156
Galileeſche Zee 314
Gaſthuys van S. Helena tot Jeruſalem 259
Gebeden der Turken 98
Gebeentens in Steen veranderd 366
Gebegis 149
Geboden der Turkſe Wet 114
Gebreken der Turkinnen 141
— der Griekinnen 153
Geeſtelijcke Orders der Turken 124
Gekhuys, het eenigſte van Turkyen, te Manaſſia 36
Gelegentheyd van Conſtantinopolen 73
— deſſelvs verſcheyde benaamingen ibid.
Gerbo, een vreemd Beesjen uyt Barbaryen 396
Gethſemane 263
Getuygenis-brieven aan de Pelgrims van Jeruſalem mede gegeven 297
Gevangen huyſen geopend by de verkieſing van Innocentius de XI. 10
Gevangenhuys van S. Paulus 33
— van Petrus 259
Gevaar der Franken in 't verkeeren met de Griekinnen 154
Gevegt tot Romen tuſſchen twee Proceſſien 6, 7
Gevoelen, en plegtigheden der Grieken omtrent den Doop 111
— der Turken wegens het laatſte Oordeel, en Opſtanding 130
Gewoonte omtrent de Pelgrims, die na Jeruſalem optrekken 246
Gezegelde Spring-bron 272
Gierigheyd van een Turk te Kairo 220
Godsdienſt der Turken 80
Godvrugtigheyd der Turken 42
Goude Dak tot Hensbroek 397
Graf van Bacchus tot Romen 5
— van Rafaël 6
— van Agrippina 12
— van den Viſir Mahomet Kiuperli Baſſa 50
— van een Engels Edelman, tot Perinthus 68
— van Macarius 258
— van Zacharias 261
— van Abſalom 262
— van Joſaphat ibid.
— van Maria 263
— van Rachel 278
— van Melchizedek 287
— van Godefroy van Bouillon ibid.
— van ſijn broeder Boudewijn ibid.
— van Joſeph van Arimathea, en Nicodemus 289
— van Jonas 312
— van Mina, de Moeder van Mahometh, op 't Eyland Cyprus 373
Grafſchrift van een Reyſiger, die ſig dood dronk aan Wijn, tot Montefiaſcone 3
— van Charles Bourbon, tot Gaëta 14
— van Boudewijn, Koning van Jeruſalem 287
— van Godefroy, Koning van Jeruſalem 288
Grafſteden der Turken 129 en 288
Grafſteen van M. Fabius 25, 26, 27
— tot Epheſus 34
Groeten, by de Turken gebruykelyk 132
Grieken, erkennen den Paus niet voor 't hoofd der Kerk 100
— hoe die tot de Godſdienſt geroepen worden 105
— haar bedriegelykheyd 153
— Hoofdgeld 153
— haar eerſtgeboorene Zoonen behoeven geen Janitzaren te worden, gelyk ſommige meenen 153
— haar vreemde Liefde-tekenen 154
— hun Trouwen 154
Griekinnen hun gebreken 153
— die ſig in dievery verloopen, hoe die geſtraft worden 154
Grieks Breviarium 102
Griekſe Reguliere Prieſters, mogen niet trouwen 102
— Wereldlyke Prieſters, mogen maar eens trouwen 102
— — Hoe die werden aangenomen 105
— Prieſters vrouwen, wat hoedanigheden in haar vereyſcht worden 106
— Vaſten 103
— Vaſten tyden 110
— Kerk dienſten 106
— Feeſten 108
— Avondmaal 110
— Biegt en Abſolutie 111
— Inſcriptien tot Tadmor 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350.
Grotte van Virgilius 11
— der Sybillen 12
— der Seven Slaapers 32
— te Epheſen 32
— omtrent de Pyramiden 197
— en Hoolen buyten Alexandrien 241

— van S. Maria 299
— van Elias, en van Elizeus, op den berg Carmel 360
Grooten Heer ſijn jaarlykze Jagt 145
— ſijn Tafel-dienſt ibid.
— ſijn gehoor-geving, aen de Geſanten 146
— en ſijn Soonen, en haar geſtalte ibid.
— hoe hy gehuldigd word. ibid.
— ſijn Krijgs-magt 148
— inkomſt uyt Egypten 223
Grooten Viſir ſijn Zegenpraalende intrede 150

H

Haaven van Conſtantinopolen 50
Haavens van Alexandrien 240
Helleſpont, deſſelvs byſonderheden, en hedendaagſe benaaming 158
Hensbroek 397
Heyligen in Egypten 217
Hiſtoriſche Kolom 47
Hiſtorie van den Arabiſchen Prins Milheym 331
— van Tadmor 350-358
Hodgias, wat lieden die by de Turken ſijn 123
Hoenders van Damiaten 180
Homerus ſoude gebooren ſijn by de Rivier Meles 25
Honden in Turkyen onreyn 117
Honderd Kamers 12
Hoofd-geld van de Grieken, en Jooden 153
Hoog-tyden der Turken 118, 119
Houte Olyven 296
Houte Slooten en Sleutels tot Kairo 208
Hulding van den Grooten Heer 146
Huwelyken, en verſcheyden ſoorten van dien, by de Turken gebruykelyk 126
Huys van Philippus, Koning van Macedonien 19
— van Joſeph en Maria 186
— van den Grooten Heer te Kairo 187
— van Sultan Gori ibid.
— van Zebedeus 257
— van de Ridders van Maltha, tot Jeruſalem ibid.
— van S. Marcus 257
— van de drie Marias bid.
— van Cajaphas 258
— van Annas 258
— van Salomon 259
— van Lazarus ibid.
— van den Pharizeus 260
— van S. Anna ibid.
— van Simon den Melaatſchen 266
— van Maria Magdalena ibid.
— waer in de Apoſtelen geweeſt zijn ſouden, wanneer de Heere Chriſtus ten Hemel voer 267
— en Begraaf-plaats der Machabeen 268
— van Joſeph 274
— van Habakuk 279
— van Simon den Regtvaardigen ibid
Huyſen tot Kairo 209

I

Jaffa, of Joppe 245
Jagt, algemeene, jaarlijks van den Grooten Heer gehouden, en hoe die geſchied 145
— op de Chakallen 249
— omtrent Aleppo 327
Jagt-meeſters verkieſing, tot Aleppo 328
Jakatswie 36
St. Jan de Akre 307
Janitzaren 148
— werden niet geſtraft, als door den Janitzar Aga 139
Jeruſalem beſchreeven 291
Ikuit, het oude Nicea 61
Imams der Turken, wat haar bediening is, en hoe verkooren 123
— ſtaen niet onder de Moufti ibid.
Indiaanſche kleederen tot Florence 3
Jooden, Turken wordende, behoeven niet eerſt Chriſtenen te zijn 85
— Hoofd-geld 153
— jong Huwelyk 155
Joſephs Zaal 213
— Gevangenis ibid.
— Put 214
Iſcodar 54
Iſmit, het oude Nicomedien 63
Iſola Longa, of Stanchio 171
— eertijds Cos genaamd, en het Vaderland van Hippocrates, en Apelles ibid.
Jubileum, wat het zy 8

K

Kabinet ſeer koſtelijk, tot Florencen 2
Kadileſquers der Turken, en wat haare bediening is 123
Kady, en ſijn bediening ibid.
Kafare Kahel, een oude Ruïne 299
Kaifa of Kafas 306
Kairo, mag wel te Paard bereden worden 190
— omſtandig beſchreeven 207
— deſſelvs grootte ibid.
— gelegentheyd deſſelvs 208
— een verſamel-plaats der Caravanen, die na Mecha gaan 219
Kameleons, en byſonderheden wegens de ſelve 162
Kanobin, of Stinoba, woonplaats van den Patriarch van Antiochien 299
Kanon van uitneemende grootte, tot Smyrna 21
— tot beveiliging van het Serrail 78
Kapelle tot Florence, ſeer pragtig 3
Kapel des Engels by het H. Graf 284
— — den grooten Altaar, eertijds het Hof van Joſeph van Arimatheä 285
— der Verſchyning 286
— van des Zaligmakers gevangenis ibid.
— S. Longinus &c. ibid.
— der Beſchimping ibid.
— der Kruyshegting ibid.
— van Magdalena en Johannes 287
— van Adam ibid.
Kapidgis 148
Karavanen, haar vertrek na Mecha 329
Kaſteel van Baja, door wien geſtigt 12
— tot Smyrna 20
— — by wat gelegentheyd gebouwd 22
— tot Epheſus 30
— tot beveyliging van de Swarte Zee 55
— van de Seven Toorns 78
— van Kairo 213
— daar de Machabeen gewoond ſouden hebben 255
— van Lazarus 266
Katten voor Reyne Dieren gehouden 117
Kelder, de Kerk genaamd 204
Kerk van S. Jan, tot Epheſen 29
— van S. Euphemia, tot Chalcedonien 66
— van S. Marcus, tot Alexandrien 239
— van S. Catarine, ibid. ibid.
— van 't Heylige Graf 256-282
— der Apoſtelen, tot Jeruſalem 257
— van S. Jacobus, tot Jeruſalem 257
— van den Berg Zion 258
— van S. Ioris 272
— der Grieken, tot Bethlehem 276
— der Armeniers omtrent het H. Graf 289
— van Maria der vreeze 311
— van S. Pieter, tot Tiberias 313
Kerken der Kophten te Kairo 211
Kerkhof der Jooden, tot Jeruſalem 262
Khalits, of waterleyding tot Kairo 209

Kinderrijcke Iood, tot Aleppo 330
Kiosk, of Speelhuys van den Grooten Heer. 45
— van den Grooten Heer, in de Chalcedoniſche Zee 64
— van den Boſtange Bachi 77
— van Sultan Soliman 78
Kiſica beſchreeven 60
Kleeding van de Griekinnen, van d'Eylanden in de Archipel 34
— van de Vrouwen tot Smyrna 35
— der Hollanders tot Smyrna ibid.
— der Engelſchen ibid.
— der Franſchen 36
— der Vrouwen tot Conſtantinopolen 58
— der Turken 59 en 131
— van de Jooden in Turkyen 132
— van de Vrouwen te Scio 169
— van de Mannen 170
— van de Arabiers te Kairo 218
— van de Jooden te Kairo ibid.
— der Vrouwen tot Aleppo 362
— van de Vrouwen van 't Eyland Cyprus 377
Kloofter der Georgianen, daar den Cypres geſtaan ſoude hebben, waar van het Kruys Chriſti gemaakt zoude zijn 268
— der Latijnſche Geeſtelijkheyd tot Bethlehem 276
— te Jeruſalem 293
— de Madona 299
— vau S. Joris ibid.
— van S. Chryſoſtomo, op 't Eyland Cyprus 367
— by wat gelegendheyd het ſelve geſticht is 368
— de La Pais, op 't Eyland Cyprus 369
— van S. Croce, of 'tHeylige Kruys, op 't Eyland Cyprus, en deſſelfs byſonderheeden 375
Kluyſenaar omtrent het Kloofter Hanobin 302
Koetſen die den Grooten Heer gebruykt op de Jagt, beſchreeven 145
Koleuren die de Chriſtenen onder de Turken mogen draagen 141
Kolom, waar aan Chriſtus ſoude gegeeſſeld ſijn 43
— van Marcianus 49
— van de drie Slangen ibid.
— de verbrande 50
— van Pompejus 55
— van Pompejus tot Alexandrien 237
— daar het vonnis van den Heyland aangeplakt is geweeſt 259
— ſtaande daar den Engel aan Maria haar dood voorſeyde 267
— daar Chriſtus het Vader Ons leerde ibid.
— waar aan de Zaligmaaker gegeeſſeld is, een ſtuk daar van in de Kapel der verſchijning 286
Koophandel tot Smyrna 28
Koorn-ſchuuren van Joſeph 189
Koſten noodig tot de Reys van 't Heylige Land 294
— die men doen moet op de togt na Nazareth, en de Galileeſche Zee 317
Kraamſtoel met Juweelen beſet tot Florence 3
Krijgsmagt van den Grooten Heer 148
Kuyckens uyt te broeden, door middel van Oovens 221

L

Lagrima di Napoli. 11
Lampſaco. 157
Larel, een Dorp 299
Larnica, een Dorp op 't Eyland Cyprus. 373
Latynſche Inſcriptien, tot Tadmor 345
Laudanum, hoe die te vergaderen 375
Lazareth tot Venetien, en deſſelvs gelegentheyd 395
Leeuwin, ſchrikkelijk voorval van deſelve, met haar ſpijsbeſorgers, tot Weenen 2
Liefdadigheyd der Turken 116
Londer, een ſeker ſoort van Turkſe Scheepen 165
Luſtige aankomſt tot Conſtantinopolen. 72
Lydda. 254
Lykſtaatſie van d'afgeſtorven Paus. 8

M

Maagden Kaſteel. 72
Maanden van de Turken. 119
Magneet-ſteen van een voet, tot Florence. 2
Magneſia beſchreeven. 36
Mahomet, wie hy geweeſt is. 81
Manaſſia, eertyds Magneſia. 36
Manier om ſig de teekenen der Jeruſalemſche Reys, op den arm te doen ſetten. 277
Mare Morto. 180
Marmora beſchreeven. 70
Maſtik Boomen op het Eyland Scio, en hoe de Maſtik gemaakt werd. 169
Matarea. 186
Mavremole, een Kloofter der Grieken. 57
Meander. 33
Medailje van Smyrna. 23
Medalien. 359-361
Meyr, dat de dieren in de Grotte Del Cani vergiftigd, geneeſt. 12
Meles, een Rivier daar Homerus by ſoude gebooren zijn 25
Memphis. 206
Micona, een Eyland, de geboorteplaats van Helena, 19
Middelpunt des Werelds, naa 't ſeggen van de Ooſterſche Chriſtenen. 283
Migalis. 38
Mildheyd van een Turks Koopman omtrent den Armen, tot Kairo. 220
Milo, een Eyland. 18
Miſſlag der Reyſigers, omtrent de Coleuren, die de Chriſtenen onder de Turken moogen draagen. 141
— der Reyſigers, omtrent de geſtudeerde Turken. 143
Mitilene. 160
Modin. 269
Mola. 14
Montagnia, eertyds Apameſa. 62
Monte-Grego. 16
Monte-Relle. 12
Moſkee, of Kerk van S. Sophia beſchreeven. 40
— van Sultan Soliman, en Achmet. 41
Moufti van de Turken, en wat ſijn bediening is. 122
— werd van den grooten Heer verkooren. ibid.
— moet eerſt een Kadileſquer geweeſt hebben. 123
— heeft geen gebied over de Imams. 123
Moullak by de Turken, en wat ſijn bediening is. ibid.
Muezims, en haar bediening. ibid.
Muſcadel Wijn ſeer uytneemende, tot Monteſiaſcone. 3
Muuren en Toorns van Alexandrien. 238
Muyſen-eeter. 163

N

Naald met Hieroglyphiſche figuuren. 238
Namas, of gebed der Turken. 80
Nazareth. 309
Nederſtorting van een Huys, tot Aleppo. 329
Nicea beſchreeven. 61
Nicomedien beſchreeven 62
Nicoſia. 371
Nijl, en deſſelfs oorſpronk 224,&c.

O

Oeſters in ſteen veranderd. 367
Oever daar Moſes uit het water ſoude getrokken zyn. 190
Okmeidan. 53
Olyfberg. 267
Omar Baſſa ongemeen ſterk en Wreed. 248
Onder aardſche Graf-kelders omtrent Sacara. 200
Ongeſonde Lugt tot Alexandrette. 364

Onge-

Ongeluk van een jonge Griek. 89
Onreyne Spyſen by de Turken. 121
Ontmoeting van den Auteur tot Tyrus met den Aga. 318
Oorſpronk van de Fabel van Charon. 190
— van de naam van Kairo. 207
Ordre omtrent de Eet-waaren onder de Turken. 138
Orontes de Rivier. 324
Overblyfzelen van eenige Kerken. 12
— der Oudheden tot Delos. 19
— van Memphis. 206
— van 't Paleys van Pharao. 213
Overeenkomſt van het Land van Egypten omtrent Damiaten. 179
Oudheden van Pozzuoli. 12
— tot Delos. 19
— tot Epheſen. 29 &c.
— van Troyen. 159
Oud Kairo. 188
Oud Kaſteel tot Smyrna 23
Onde Steenen in't Kaſteel van Epheſen. 30
Oude Steen in 't kaſteel der ſeven Toorns. 76
Oude Steenkens. 361 en 362

P

Paardetuyg ſeer koſtelyk tot Florencen. 2
Paaſchfeeſt der Turken. 118
Paleys van Nero en Julius Cæſar by Pozzuoli. 12
— van Cleopatra. 238
— van Herodes. 259
— van den Rykenman. 259
Patriarchale Kerk der Grieken tot Conſtantinopolen. 43
Patriarchen der Grieken. 100
- - van wien tot die waardigheyd verheven, en door wat middelen. ibid.
Patryzen tamme, op het Eyland Scio. 168
Paus, hoe die gedragen word om de Heylige Poort te openen. 4
Pera beſchreeven. 53
Perinthus eertyds Heraclea. 67
Peſt tot Smyrna. 22
Penynhoopen van Rama. 279
Pharaos ſteenhoop. 205
Pharo van Meſſina. 16
Pilaar van Pompejus. 85
Pilaaren uit Noachs Ark. 188
- - van uitnemende dikte tot Epheſen. 31
Pilau, dagelykſe Spys der Turken, en wat die is. 133
Piſcine Mirabili. 12
Plaats van Abrahams offerhande. 257
- - daar de Apoſtelen Maria wilden begraaven. 258
- - daar Judas ſyn Meeſter verried. 260
- - daar Stephanus geſteenigd wierd. 264
- - daar Judas ſig verhing. 266
- - daar Chriſtus ten hemel gevaaren is. 267
- - daar Chriſtus het Vader Ons leerde. ibid
- - daar Maria Eliſabeth ging beſoeken. 268
- - van de Geboorte Chriſti. 270 en 277
- - daar den Herders de Geboorte Chriſti wierd verkondigd. 274
- - van Elias Geboorte. 279
- - daar Joſeph verkoft wierd. 315
Plegtigheden in het openen van de Heylige Poort en Jubel-jaar tot Romen. 4
Plegtigheyd in het aanneemen van een afvallige, tot het Turkſe geloof. 166
Poort, ſeer Pragtig tot Nicea. 62
- - van S. Steven te Jeruſalem. 260
Porta Judicioſa van Jeruſalem. 259
Porto Palermo. 167
Predikſter tot Rome. 10
Prieſters der Grieken, de Regulieren mogen niet trouwen. 102
Prieſters der Grieken, de Wereldſe mogen maar eene Vrouw trouwen. 102
Prinſſen Eylanden. 70
Proceſſie ſeer koſtelyk, uit de kerk van Minerva na die van S. Pieter tot Romen. 6
- - in de kerk van S. Cathari tot Bethlehem. 273
Propheten, welke, by de Turken in eere gehouden. 125
Propontis beſchreven. 60
Put der gebalſemde Vogels. 203
- - van Nehemia. 260
Putten van Salomon. 319
Pyramide op den Atmeydan tot Conſtantinopolen. 49
Pyramyden beſchreeven. 191
- - der Mummien. 205
- - van Rhodope. 205

Q

Quarantaine tot Venetien, en het gebruik daar van omtrent alle de Schepen die uit de Levant koomen. 394

R

Rafaëls Graf. 6
Rama. 247
Ramadan of Turkſche Vaſten. 114
Renegaden, driederhande ſoort. 84
Rhodus beſchreeven. 171 en volg.
Riſtin een Dorp. 299
Rodoſto, of Rudiſto. 67
Rooſen van Jericho. 296
Roſette, eertyds Canopus, beſchreeven. 235
Rotſe van Paarlen tot Florencen. 2
Rots, gekloofd ten tyde dat de Zaligmaaker den Geeſt gaf. 14
Rouw klagende Vrouwen te Rama 253

S

Saide, of Sidon. 322
Salomons Vyver. 268
- - Putten. 309
Samuel, of Stad daar Samuel gewoond heeft. 255
Sattalia beſchreeven. 383
Scala Nova. 34
Scandrona, of Alexandrette. 364
Scepter van Agaat Orientaal. 3
Schaakſpel onder de Turcken in ſwang gaande. 136
Schildery door S. Lucas geſchilderd. 239
Scio beſchreeven. 168
School van Homerus. 169
- - van Hieronymus 275
Scutari. 54
Scylla en Charybdis. 17
Sedequi, een dorp omtrent Smyrna. 29
Serrail tot Conſtantinopolen. 43
- - van Byſondere Heeren. 46
Siakallen. 57
Sidon, of Saide, en deſſelfs tegenwoordigen ſtaat. 322
Simandrion, of houte plank, om de Griekſche Chriſtenen tot de Godſdienſt te roepen. 105
Slaaf, die ſijn Moeders Taal vergeeten had. 164
Smyrna, hoe van de Turken genaamd. 23
— van wien het haar naam heeft. ibid.
— waar 't Oude geſtaan heeft. 25
— ſeer volkrijk. 27
— ſeer vrugtbaar. ibid.
— heeft een grooten Koophandel. 28
Sodomie gemeen onder de Turken. 141
Solaques 148
Soud, een Oud Kaſteel daar de Machabeen gewoond hebben. 255
Sour, of Tyrus. 177
Spelonk der Apoſtelen. 260
— van Jacobus. 261
— van Jeremia. 264
— van S. Pelagia. 267

— der Apoſtelen, daar het Geloofs Formulier zoude te zamen geſteld zijn. ibid.
— der Propheeten. ibid.
— van de Geboorte plaats Chriſti. 270
— van David en Saul. 273
— van Maria. 275
— daar de boodſchap, van de Menſchwording Chriſti is geſchied. 309, 310
— van Precipice, of ſteylte. 310
Speelhuys van den Grooten Heer, tot Conſtantinopolen. 45
Sphynx omtrent de grootſte Pyramide. 197
Spreukje wegens een Turkſe Monnik. 64
Sprinkhaanen, menigte daar van, koomende overwaayen, over de Iordaane, tot Rama. 248
Sprinkhaanen, Vreemde geſchiedenis. 376
— in meenigte. 387
Spijs der Turken. 133
Stal van den Grooten Heer. 45
Stambol, anders Conſtantinopolen. 74
Stanchio, zie Iſola Longa. 171
Steden door Xerxes aan Themiſtocles gegeven. 37
--- rondom de Propontis. 60
--- tuſſchen Damiaten, en Kairo 184
--- van 't Eyland Cyprus. 374
Steen, in de Spelonk van Maria, van een wonderlijke kragt. 275
--- op welke de Zaligmaaker beſneeden ſoude zyn. 276
--- op welke Chriſtus geknield ſoude hebben, en waar van de overblijfſels daar nog gevonden werden. 289
--- daar ſig de gedaantens van viſſchen in vertoonen. 303
--- Vrugten. 306
St. Stephano. 156
Straf der Bakkers, welkers Brood te ligt is, onder de Turken. 138
Straffen onder de Turken. 139
--- der Ianitzaren. ibid.
--- der Griekinnen, die ſig in hoerery verloopen. 154
Stromboli, een brandende Berg. 16
Struysvogels, meenigte daar van in Egypten. 223
Strydigheyd tuſſchen onſe Zeeden, en die der Turken. 135
Subtylheyd der Lugt tot Aleppo. 329
Succeſſie in het Turkſe Ryk. 45
Sulpher-Berg omtrent Pozzuoli. 12
Sultan, gaat doorgaans te raade met den Moufti. 122
Swaare Hagelſteenen te Venetien gevallen. 396
Swarte Zee, waar van zy haar Naam heeft. 57

T

Tadmor, of Tamor, of Palmyra beſchreeven. 335-358
Taliſmans, of Daniſmend der Turken, en hun bediening. 123
Tempel van Apollo. 12
--- vau Diana, by Pozzuoli. ibid.
--- waar in Nero ſijn Moeder heeft op geſneeden. ibid.
- - van Janus, te Smyrna 25
- - van Diana, te Epheſen. 31
- - van Æſculapius. 171
- - der Preſentatie, of voorſtelling. 258
- - van Salomon. 259
Terpentyn Boom van de H. Maagd. 279
Terracina. 14
Thekoa, het vaderland van Habakuk, en Amos, en deſſelfs Puynhoopen. 274
Thieno, een Eyland. 19
Thuyn van den Grooten Heer. 64
Tiberias. 313
Timar-Spahis. 149
Toorn tot Piſa, aanmerkelyk om ſijn Scheefheyd. 15
- - van Leander. 54
- - van Leander. 72
- - van Belizarius. 76
- - Antonia. 260
- - van den Patriarch Jacob. 279
Topdgis. 149
Tophana. 54
Tortoſa. 223
Tripolis. 298
- - beſchreeven 303
Trouwen der Grieken. 154
Trooyen, en deſſelfs Oudheeden. 158
Turken tuſſchen Smyrna en Conſtantinopolen. 36
- - haar Godvrugtigheyd. 42
- - haar Godſdienſt. 80
- - haar Beſnydenis. 82
- - haar Naamgeving. 85
- - haar Straf voor die Vegten. 86
- - haar Waſſingen. 89
- - haar Gebeden. 98
- - haar Eed. 114
- - haar Vaſten. 114
- - haar Liefdadigheyd. 116
- - Paaſch-Feeſt. 118
- - haare andere Hoogtyden. 119
- - haar Tyd-rekening. ibid.
- - haar gevoelen omtrent de Beelden. 120
- - haar Woeker-handeling. 121
- - eerbiedigheyd voor haare Kerkelyke Perſoonen. 122
- - haar Geeſtelyke Orders. 124
- - haar Gevoelen van Jeſus Chriſtus. 124
- - - - van het laatſte Oordeel. ibid.
- - - - van het Paradys, en de Hel. 125
- - ſijn geen aanbidders der Heyligen. 125
- - hun Huwelyk. 126
- - hun Egtſcheyding. ibid.
- - Waſſchen hunne Dooden. 128
- - haar misbaar over de Dooden. ibid.
- - haar Begraving. 129
- haar gevoelen wegens het laatſte Oordeel, en Opſtanding. 130
- - haar Kleeding. 131
- - haar ſcheering van Hair, en Baard. 132
- - haar manier van Groeten. 132
- - - - van Eeten. 133
- - haar zyde van Eer. 132
- - hun Spijs, en manier van Eeten. 133
- - haar Drank. 135
- - haar Tydverdryf. 136
- - haar manier van Danſſen, onder de Vrouwen. 137
- - Speeltuygen. ibid.
- - haar ordre omtrent de Eetwaaren. 138
- - haar Voorſorg, om Vegteryen, en Doodſlagen te beletten. ibid.
- - moeten by nagt met een Lantaarn gaan. 139
- - haar inborſt. 140
- - haar Jalouſy omtrent de Vrouwen. 142
- - hun manier van Viſſchen. 143
- - hun Eerbiedigheyd voor het Ottomanniſche Huys. 146
- - hun getrouwigheyd aan haar Godſdienſt. 147
- - haar Krijgs-magt. 148
Turkinnen haar gebreeken. 141
Tydrekening der Turken. 119
Tydverdryf der Turken. 136
- - der Krygslieden onder haar. ibid.
Tyrus en tegenwoordigen ſtaat daar van. 320

V

Vaart, die ſeer vermakelyk is tuſſchen Padua en Venetien. 395
Valey Sabulon. 317
Valken ſeer ſtout te Damiaten. 182
Vaſten der Ooſterſche Chriſtenen. 71
- - der Grieken. 103
Vaſten tyden der Grieken. 110
Veld der Mummien. 204
Venſter der Geworgden. 77
Vergift, in de Grotte Del Cani, niet hooger als een voet boven de Aarde. 12
Verkieſing van een Paus, hoe die geſchied. 9

Viſch, waar van de Botarga gemaakt werd. 236
Viſſchen, hoe het geſchied onder de Turken. 143
Vlakte daar Alexander en Darius met malkander geſlagen hebben. 36
- - van Therbinte, daar David Goliath verſloeg. 269
- van Sennacharib. 270
- - van Eſdrelon. 310
- - der Koorn-airen. 313
- - van Akre. 317
Voet-waſſing in 't Klooſter te Jeruſalem. 265
Vreemde ontmoeting van een Turkſe Slaaf, die ſijn Moeders Taal had vergeeten. 164
- - des Auteurs, met eenige Arabiers 178
Vreemde Geboorte van een Turk te Damiaten, genaamd de Doode Soon. 181
Vreemd geval, tuſſchen een Aap, en een Valk, te Kairo 218
Vreemde geſchiedenis, van een Chriſten Vrouw, die buyten haar weeten met een Turk getrouwd was. 250
Vreemde wijs van leven, van een Turkſe Heylig, omtrent Tripolis. 304
Vrouwen met Ringen door de Neus. 217
- - van de Griekſche Prieſters, wat hoedanigheden die moeten hebben. 106
Vrugten, en Gemakken van 't Eyland Cyprus. 377
Vuurbaak op een Toorn tot Fanari. 57
Vuurwerk tot Romen, door den Spaanſchen Ambaſſadeur vertoond. 7
- - Jaarlijks tot Romen, op 't Kaſteel S. Angelo aangeſtooken. 8
- - voor den Grooten Heer ontſtooken. 151
Vyver van Salomon. 268

W

Wagten tot Romen, als de Stoel open is. 9
Waſſching der dooden by de Turken. 128
Waterbak te Rama. 247
- - omtrent het H. Graf, door Helena gemaakt. 289
Waterbakken tot Alexandrien. 240
Waterleyding tot Conſtantinopolen. 55
- - by Fotia Nova. 166
- - tot Oud Kairo. 189
- - tot Kairo. 209
- - van de gezegelde Spring-bron. 273
Water-Put Davids. 278
- - der drie Coningen. 279
Witte Zee. 60
Woeker-handeling der Turken. 121
Woeſtyne van Johannes den Dooper. 269
Wonderdoende Ketting van S. Joris. 188 en 272
Worſtelen der Turken tot Rhodus. 174
Wijn, den Turken verbooden, en reeden daar van. 121

Y

Yzere kiſten met Geraamtens. 43

Z

Zaal van een Concilie tot Conſtantinopolen. 51
Zalf-ſteen. 288
Zark, ongemeen groot, tot Delos. 19
Zeer van Aleppo. 329
Zeegenpraalende intrede, van den Grooten Viſir, in Conſtantinopolen. 150
Zout-Pannen te Cyprus 373
Zyde van Eer by de Turken. 133

Druk-Feilen te verbeeteren.

Letter A. beteekend de eerſte Colom, Letter B. de tweede Colom.

Fol. 2. B. reg. 26. Bolonge, lees Bologne.
Fol. 5. B. reg. 44. S. Agnele, lees S. Agneſe.
Fol. 25. B. reg. 1. Guillezage, lees Guillerages.
Fol. 31. A. reg. 35. Broſtratus, lees Eroſtratus.
Fol. 106. B. reg. 35. Skeuophilakes, lees Skenophilakes.
Fol. 109. B. reg. 25. van den Voorlooper des Doopers, lees van den Voorlooper, ofte des Doopers.
Fol. 110. B. reg. 12. geſcheideniſſen, lees geſchiedeniſſen.
— reg. 36. geſtelt, lees getelt.
Fol. 112. A. reg. 32. Vaden, lees Vader.
Fol. 113. A. reg. 6. en 9. Iehoglans, lees Ichoglans.
— reg. 13. 't zy te, water, lees 't zy te water,
Fol. 130. B. reg. 9. hangende, tongen, lees hangende tongen.
Fol. 162. ſtaat XXXII. Hoofdſtuk, lees XXXI. Hoofdſtuk.
Fol. 165. ſtaat XXXIII. Hoofdſtuk, lees XXXII. Hoofdſtuk.
Fol. 209. A. reg. 1. Kinarets, lees Minarets.
Fol. 269. B. reg. 32. onderdragelyk, lees onverdragelyk.
Fol. 275. A. reg. 56. wankelkaar, lees wankelbaar.
Fol. 278. B. reg. 21. genen, lees geven. reg. 28. gaf, lees graf.
Fol. 286. reg. A. 51. 't geen niet ik had, lees 't geen ik niet had.
Fol. 310. B. reg. 10. laagte, lees lengte.
Fol. 312. Tocht,. van S. Jan d'Akre, lees Tocht van Nazareth.
Fol. 312. A. reg. 1. Akre, lees Nazareth.
Fol. 239. A. reg. 23. 101, lees 100.

E Y N D E.

Den Boek-binder zal believen de Prentverbeeldingen in te voegen ter plaatſe alhier aangewezen, en daar eenige op een half Blad gedrukt zyn, dezelve te laaten komen, tegen over de aangewezene Blad zyde.

HEt Conterfeitſel des Autheurs voor de Opdragt.
Letter A. Fol. 5
Nom. 1. en 2. Fol. 17
Nom. 3. Fol. 21
Nom. 4. Fol. 24
Nom. 6. Fol. 27
Nom. 7. en 8. Fol. 29
Nom. 9. Fol. 31
Nom. 10. 11. 12. en 13. Fol. 33
Nom. 14. en 15. Fol. 34
Nom. 16. Fol. 34
Nom. 17. 18. 19. en 20. Fol. 35
Nom. 21. Fol. 36
Nom. 22. A. Fol. 39
Nom. 22. B. Fol. 40
Nom. 22. C. Fol. 40
Nom. 23. Fol. 54
Nom. 24. Fol. 54
Nom. 25. en 26. Fol. 54
Nom. 27. 28. en 29. Fol. 55
Nom. 30. 31. en 32. Fol. 55
Nom. 34. en 35. Fol. 58
Nom. 37. Fol. 58
Nom. 38. en 39. Fol. 59
Letters A. en B. op een Blad. Fol. 136
Nom. 40. en 41. Fol. 156
Nom. 42. 43. 44. en 45. Fol. 157
Nom. 46. en 47. Fol. 158
Nom. 50. 51. en 52. Fol. 160
Nom. 54. 55. en 56. Fol. 163
Nom. 57. en 58. Fol. 166
Nom. 59. en 60. Fol. 166
Nom. 61. Fol. 168
Nom. 63. en 64. Fol. 171
Nom. 65. Fol. 174
Nom. 66. Fol. 174
Nom. 67. Fol. 177
Nom. 68. en 69. Fol. 178
Nom. 70. Fol. 181
Nom. 71. en 72. Fol. 182
Nom. 73. 74. en 75. Fol. 183
Nom. 76. en 77. Fol. 186
Nom. 78. en 79. Fol. 188
Nom. 80. 81. 82. en 83. Fol. 190
Nom. 84. Fol. 193
Nom. 85. Fol. 198
Nom. 86. en 87. Fol. 212
Nom. 88. en 89. Fol. 214
Nom. 90. 91. 92. en 93. Fol. 218
Nom. 94. en 95. Fol. 232
Nom. 96. Fol. 237
Nom. 97. Fol. 238
Nom. 98. Fol. 238
Nom. 99. 100. 101. en 102. Fol. 238. en 239
Nom. 103. en 104. Fol. 239
Nom. 107. Fol. 245
Nom. 109. Fol. 247
Nom. 110. en 111. Fol. 247
Nom. 112. Fol. 253
Nom. 114. Fol. 256
Nom. 115. 116, 117. en 118. Fol. 258
Nom. 119. 120. 121. 122. en 123. Fol. 262
Nom. 125. A. en 125. B. Fol. 266
Nom. 126. en 127. Fol. 268
Nom. 129. en 130. Fol. 270
Nom. 131. 132. 133. en 134. Fol. 273
Nom. 135. en 136. Fol. 274
Nom. 137. Fol. 276
Nom. 138. 139. 140. 141. en 142. Fol. 278
Nom. 143. Fol. 281
Nom. 144. Fol. 282
Nom. 145. Fol. 283
Nom. 146. Fol. 284
Nom. 148. 149. en 150. Fol. 296
Nom. 151. en 152. Fol. 298
Nom. 153. en 154. Fol. 299
Nom. 155. en 156. Fol. 300
Nom. 157. en 158. Fol. 303
Nom. 159. en 160. Fol. 304
Nom. 162. en 163. Fol. 306
Nom. 164. Fol. 307
Nom. 166. en 167. Fol. 309
Nom. 168. 169. en 170. Fol. 310
Nom. 170. 171. en 172. Fol. 312
Nom. 173. Fol. 314
Nom. 174. en 175. Fol. 314
Nom. 176. 177. en 178. Fol. 316
Nom. 179. en 180. Fol. 319
Nom. 181. en 182. Fol. 322
Nom. 184. en 185. Fol. 324
Nom. 186. Fol. 326
Nom. 187. Fol. 335
Nom. 188. Fol. 359
Nom. 189. en 190. Fol. 362
Nom. 191. en 192. Fol. 364
Nom. 193. en 194. Fol. 367
Nom. 195. en 196. Fol. 368
Nom. 197 en 198. Fol. 369
Nom. 203. Fol. 384
Nom. 204. Fol. 391
Nom. 205. en 206. Fol. 392
Nom. 207. en 208. Fol. 393
Nom. 209. en 210. Fol. 396

Originale Bureau [illegible]